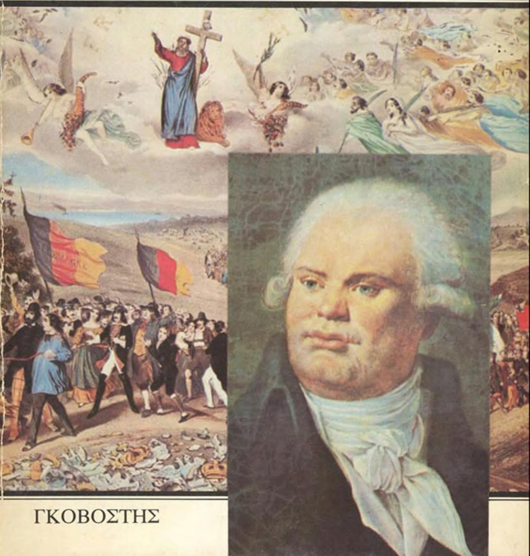
ΑΛΜΠΕΡ ΜΑΤΙΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Τόμος 1

ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΜΠΕΡ ΜΑΤΙΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Κ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ—ΑΘΗΝΑ 1946

I

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ

Οἱ ἀληθινὲς Ἐπαναστάσεις, ἐκεῖνες ποὺ δὲν περιορίζονται στὸ νὰ μεταβάλουν τοὺς πολιτικοὺς τύπους καὶ τὸ κυβερνητικὸ προσωπικό, μὰ ποὺ μεταμορφώνουν τοὺς θεσμοὺς καὶ μετατοπίζουν τὴν ἰδιοχτησία, ἐπιτελοῦνται γιὰ πολὺν καιρὸ ἀθέατα, πρὶν ξεσπάσουν φανερὰ κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τυχαίων περιστατικῶν. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ποὺ παραξένεψε μὲ τὴν ἀκάθεκτη αἰφνιδιαστικότητά της ἐκείνους ποὺ στάθηκαν οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ καρπωτές της καθὼς κ' ἐκείνους ποὺ εἶταν τὰ θύματά της, προπαρασκευάστηκε σιγὰ-σιγὰ ἕναν ὁλόκληρον αἰώνα καὶ περισσότερο. Ξεπρόβαλε ἀπ' τὸ χάσμα ποὺ κάθε μέρα γινόταν καὶ βαθύτερο ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ στοὺς νόμους, ἀνάμεσα στοὺς θεσμοὺς καὶ στὰ ἤθη, ἀνάμεσα στὸ γράμα καὶ στὸ πνεῦμα.

Οἱ παραγωγοί, ποὺ πάνω τους βασιζόταν ἡ ζωὴ τῆς κοινωνίας, αὔξαιναν καθημερινὰ τὴ δύναμή τους, ἡ ἐργασία ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ θεωρεῖται ἀκόμα σὰ στίγμα, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Κώδικα. Ἀνῆκε κανένας στοὺς εὐγενεῖς ἀνάλογα μὲ τὸ ὅσο εἶταν ἄχρηστος. Ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ ἀργοσχολία ἔδιναν προνόμια ποὺ γίνονταν ὁλοένα καὶ πιὸ ἀνυπόφορα γιὰ κείνους ποὺ δημιουργούσαν καὶ κάτεχαν τὰ πλούτη.

Θεωρητικά, ὁ μονάρχης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ, εἶταν ἀπόλυτος. Ἡ θέλησή του εἶταν ὁ νόμος. **Lex Rex.** Στὴν πραγματικότητα δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ ἀκόμα οὔτε καὶ στοὺς ἄμεσους ὑπάλληλούς του. Ἐνεργοῦσε τόσο μαλακὰ ποὺ φαινότανε πὼς ἀμφέβαλλε κι ὁ ἴδιος γιὰ τὰ δικαιώματά του. Πάνω του ἐπικρεμόταν μιὰ καινούργια κι ἀνώνυμη δύναμη, ἡ κοινὴ γνώμη, ποὺ ὑπόσκαβε τὴν τάξη, τὴ βασισμένη στὸ σεβασμὸ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλιὸ φεουδαρχικὸ σύστημα βασιζότανε οὐσιαστικὰ στὴν ἔγγεια ἰδιοχτησία. Ὁ φεουδάρχης συνένωνε στὸ πρόσωπό του τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοχτήτη καὶ τὰ λειτουργήματα τοῦ διοικητῆ, τοῦ δικαστῆ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ. Ἀπὸ καιρὸ ὅμως τώρα ὁ φεουδάρχης ἔχει χάσει ὅλα τὰ δημόσια λειτουργήματα ποὺ εἶχε στὶς γαῖες του, ποὺ πέρασαν στὰ χέρια τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλιᾶ. Ἡ δουλοπαροικία ἐξαφανίστηκε σχεδὸν παντοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πιὰ ἀμεταβίβαστες ἰδιοχτησίες δουλοπαροίκων, ἐξὸν ἀπὸ κεῖνες ποὺ ὑπάρχουν σὲ ὁρισμένα ἐκκλησιαστικὰ χτήματα ποὺ βρίσκονται στὸ Γιούρα, στὸ Νιβερναὶ καὶ στὴ Βουργουνδία. Ἡ καλλιεργήσιμη γῆ, σχεδὸν ὁλοκληρωτικὰ ἀπελευθερωμένη, δὲ συνδέεται μὲ τὸ φεουδάρχη,

παρὰ μόνο μὲ τὸν ἀρκετὰ χαλαρὸ δεσμὸ τῶν φεουδαρχικῶν προσόδων, ποὺ ἡ διατήρησή τους δὲ δικαιολογεῖται πιὰ ἀπ' τὶς προσφερόμενες ὑπηρεσίες.

Οἱ φεουδαρχικὲς πρόσοδοι, εἶδος διηνεκῶν μισθωμάτων ποὺ εἰσπράττονται ἄλλοτε σὲ εἶδος (Champart)*, ἄλλοτε σὲ χρῆμα (cens—φόρος) δὲν ἀποφέρουν σχεδὸν στοὺς φεουδάρχες παρὰ μόνο καμιὰ ἑκατοστὴ ἑκατομύρια τὸ χρόνο, ποσὸ ἀρκετὰ ἰσχνὸ σὲ σχέση μὲ τὴ σταθερὴ μείωση τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἔχουν καθοριστεῖ μιὰ γιὰ πάντα, αἰῶνες τώρα, τὴ στιγμὴ τῆς κατάργησης τῆς δουλοπαροικίας, σ' ἕνα ἀναλλοίωτο ποσοστό, ἐνῶ ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων ἀνέβαινε ἀδιάκοπα. Οἱ φεουδάρχες, ποὺ δὲν εἶναι δημόσιοι λειτουργοί, ἀντλοῦν τὸν κυριότερο πόρο τους ἀπὸ τὶς ἰδιοχτησίες ποὺ κράτησαν γιὰ λογαριασμό τους καὶ ποὺ τὶς ἐκμεταλλεύονται οἱ ἴδιοι ἄμεσα ἢ μὲ τοὺς ἐπιστάτες τους.

Τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας προστατεύει τὴν περιουσία τῶν κληρονόμων τοῦ ὀνόματος· οἱ ὑστερότοκοι ὅμως, ποὺ δὲν κατορθώνουν νὰ μποῦν στὴν ἐκκλησία ἢ στὸ στρατό, περιορίζονται σὲ ἀσήμαντα μερίδια, ποὺ σὲ λίγο δὲν ἐπαρκοῦν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν τὴ ζωή. Στὴν τρίτη γενεὰ μοιράζονται τὸ τρίτο τῆς πατρικῆς περιουσίας, στὴ δεύτερη τὸ τρίτο αὐτοῦ τοῦ τρίτου κ.ο.κ. Μὴν ἔχοντας ἔσοδα, πουλᾶνε γιὰ νὰ τὰ βγάλουν πέρα τὰ δικαιοδοτικά τους δικαιώματα, τὶς προσόδους τους σὲ εἶδος ἢ σὲ χρῆμα, τὰ χωράφια τους, μὰ οὔτε καὶ τοὺς περνάει ἀπ' τὸ μυαλὸ νὰ ἐργαστοῦν, γιατὶ δὲ θέλουν νὰ *ξεπέσουν*. Μιὰ ἀληθινὴ πληβειακὴ τάξη εὐγενῶν σχηματίζεται, πολυάριθμη σὲ ὁρισμένες ἐπαρχίες, ὅπως στὴ Βρεττάνη, στὸ Πουαττού, στὸ Μπουλοναί, κ.λ.π. Φυτοζωεῖ ἄδοξα στὶς φτωχικὲς ἀγροικίες της. Μισεῖ τὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία ποὺ κατέχει τὰ ὑπουργήματα τῆς Αὐλῆς. Περιφρονεῖ καὶ φθονεῖ τὸν ἀστό, ποὺ πλουτίζει ἀπ' τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία. Ὑπερασπίζει τραχιὰ ἐνάντια στὶς ὑπερβασίες τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλιᾶ τὶς τελευταῖες της φορολογικὲς ἀτέλειες. Καὶ γίνεται τόσο ἀλαζονικότερη, ὅσο περισσότερο φτωχαίνει καὶ ἐξασθενίζει.

Ἀποκλεισμένος ἀπὸ κάθε πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία ἀπὸ τότε ποὺ ριζώθηκε ὁριστικὰ μὲ τὸν Ρισελιὲ καὶ τὸν Λουδοβίκο ΙΔ΄ ὁ μοναρχικὸς ἀπολυταρχισμός, ὁ μικροευγενὴς συχνὰ μισεῖται ἀπ' τοὺς χωρικούς του, γιατὶ εἶναι ὑποχρεωμένος γιὰ νὰ ζήσει, νὰ δείχνεται ἀπαιτητικὸς στὴν εἴσπραξη τῶν εἰσοδημάτων του. Ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης γιὰ μικροδιαφορές, τελευταῖο λείψανο ποὺ διάσωσε ἀπ' τὴν παλιά του ἰσχύ, γίνεται στὰ χέρια αὐτῶν τῶν κακοπληρωνόμενων δικαστῶν μισητὸ ὄργανο φορολογίας. Τὴ χρησιμοποιεῖ κύρια γιὰ ν' ἁρπάζει τὴ δημοτικὴ περιουσία, ποὺ διεκδικεῖ ἀπ' αὐτὴ τὸ τρίτο ἐν ὀνόματι τοῦ δικαιώματός του τῆς ἐκλογῆς. Ἡ γίδα τοῦ φτωχοῦ, στερημένη ἀπ' τὰ κοινοτικὰ λιβάδια

* Μέρος ἀπ' τὰ δεμάτια τῶν δημητριακῶν ποὺ περιέρχονταν στοὺς φεουδάρχες ὁρισμένων φέουδων, εἶδος γεώμορου. Σ.τ.Μ.

δὲ βρίσκει πιὰ τὴν καθημερινὴ τροφή της καὶ τὰ παράπονα τοῦ κοσμάκη γίνονται πιὸ πικρά. Οἱ μικροευγενεῖς, παρ' ὅλο τὸ μαίρασμα τῶν κοινοτικῶν περιουσιῶν, θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους θῦμα. Στὴν πρώτη εὐκαιρία θὰ ἐκδηλώσουν τὴ δυσαρέσκειά τους. Θὰ γίνουν στοιχεῖο διαταραχῶν.

Φαινομενικὰ ἡ ἀνώτερη ἀριστοκρατία, προπαντὸς οἱ 4.000 οἰκογένειες τῶν «Présentées» * ποὺ καμαρώνουν στὴν Αὐλή, ποὺ κυνηγοῦν μαζὶ μὲ τὸ βασιλιὰ κι ἀνεβαίνουν στὶς καρότσες του, δὲν ἔχουν κανένα λόγο νὰ παραπονιοῦνται γιὰ τὴν τύχη τους. Μοιράζονται τὰ 33 ἑκατομύρια ποὺ ἀποδίνουν ἐτήσια τὰ ἀξιώματα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῶν πριγκίπων, τὰ 28 ἑκατομύρια τῶν ἐπιχορηγήσεων ποὺ εἶναι καταγραμένα λεπτομερῶς σὲ πυκνὲς στῆλες στὸ κόκκινο βιβλίο, τὰ 46 ἑκατομύρια τῶν μισθῶν τῶν 12.000 ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, ποὺ ἀπορροφοῦν αὐτοὶ μόνο περισσότερα ἀπ' τὸ μισὸ τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅλα τὰ ἑκατομύρια τέλος τῶν πολυάριθμων ἀργομισθιῶν, ὅπως τὰ ἀξιώματα τῶν Ἐπάρχων. Ἔτσι ὑποκλέπτουν σχεδὸν τὸ τέταρτο τοῦ προϋπολογισμοῦ. Σ' αὐτοὺς τοὺς εὐγενεῖς περιέχονται ἀκόμα τὰ μεγάλα μοναστήρια ποὺ ὁ βασιλιὰς τὰ παραχωρεῖ στοὺς δευτερότοκους γιούς τους, ποὺ συχνὰ χειροτονοῦνται σὲ ἡλικία δώδεκα ἐτῶν. Στὰ 1789 δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνας ἀπ' τοὺς 143 ἐπισκόπους ποὺ νὰ μὴν εἶναι εὐγενής. Αὐτοὶ οἱ εὐπατρίδες ἐπίσκοποι ζοῦν στὴν Αὐλή, μακριὰ ἀπ' τὶς ἐπισκοπές τους, ποὺ τὶς γνωρίζουν μόνον ἀπ' τὰ εἰσοδήματα ποὺ τοὺς ἀποφέρουν. Ἡ περιουσία τοῦ κλήρου ἀποδίνει 120 ἑκατομύρια περίπου τὸ χρόνο καὶ ἡ δεκάτη, ποὺ εἰσπράττεται ἀπὸ τὴ συγκομιδὴ τῶν χωρικῶν, ἀποδίνει περίπου ἄλλο τόσο, δηλαδὴ 240 ἑκατομύρια, ποὺ προσθέτονται στὶς ἄλλες ἐπιχορηγήσεις τῆς ἀνώτερης ἀριστοκρατίας. Ἡ ψηλὴ μαρίδα τῶν ἐφημερίων, ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ θεία διακονία, μαζεύει μονάχα τὰ τσόφλια. Ἡ «γλίσχρα ἀμοιβὴ» ἀνεβαίνει μονάχα σὲ 700 λίβρες γιὰ τοὺς ἐφημέριους καὶ σὲ 350 λίβρες γιὰ τοὺς ἐπισκοπικοὺς τοποτηρητές. Ἀλλὰ γιατί παραπονιοῦνται αὐτοὶ οἱ χυδαῖοι;

Ἡ ἀνώτερη ἀριστοκρατία στοιχίζει λοιπὸν πολὺ ἀκριβά. Καθὼς κατέχει σὰν ἰδιοχτησία μεγάλες ἐκτάσεις, ποὺ ἡ ἀξία τους θὰ ξεπεράσει τὰ τέσσερα δισεκατομύρια ὅταν θὰ πουληθοῦν στὴν περίοδο τῆς Τρομοκρατίας, διαθέτει ἄφθονα μέσα, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν, φαίνεται, νὰ κρατάει τὴ θέση της μὲ μεγαλοπρέπεια. Ἕνας αὐλικὸς εἶναι φτωχὸς ὅταν ἔχει μόνο 100.000 λίβρες εἰσόδημα. Οἱ Πολινιὰκ παίρνουν ἀπ' τὸ Δημόσιο Ταμεῖο σὲ ἐπιχορηγήσεις καὶ δωρεὲς 500.000 λίβρες στὴν ἀρχή, καὶ ὕστερα 700.000 λίβρες τὸ χρόνο. Ἀλλὰ ὁ αὐλικὸς περνάει τὸν καιρό του ξοδεύοντας σύμφωνα μὲ τὴ θέση του. Ἡ ζωὴ τῶν Βερσαλλιῶν εἶναι μιὰ ἄβυσσος,

* Οἱ Εὐγενεῖς ποὺ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐνηλικίωσή τους, παρουσιαζόμενοι στὸ βασιλιά, δικαιοῦντανε νὰ μετέχουν στὴν κοσμικὴ κίνηση τῆς Αὐλῆς. Σ. τ. Μ.

δπου ἐκμηδενίζονται οἱ πιὸ μεγάλες περιουσίες. Παίζουν μεγάλα ποσά, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῆς Μαρίας 'Αντουανέτας. Τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, κεντημένα μὲ χρυσάφι κι ἀσήμι, οἱ καρότσες, οἱ λιβρέες, τὰ κυνήγια, οἱ δεξιώσεις, τὰ θεάματα, οἱ διασκεδάσεις, ἀπαιτοῦν τεράστια ποσά. 'Η ἀνώτερη ἀριστοκρατία χρεώνεται καὶ καταστρέφεται μὲ εὐγενικὴ ἀφέλεια. 'Εμπιστεύεται στοὺς ἐπιστάτες, ποὺ τὴν κλέβουν, τὴ φροντίδα τῆς διαχείρησης τῶν εἰσοδημάτων της, ποὺ κάποτε ἀγνοεῖ τὴν ἀκριβή τους κατάσταση. 'Ο Μπιρόν, δούκας τοῦ Λωζέν, πασίγνωστος δὸν Ζουάν, ἔφαγε 100.000 σκοῦδα στὰ εἰκοσιένα του χρόνια καὶ χρεώθηκε ἀκόμα δυὸ ἑκατομμύρια. 'Ο κόμης ντὲ Κλερμόν, ἀββᾶς τοῦ Σαὶν-Ζερμαὶν-ντὲ Πρέ, πρίγκιπας ἐξ αἵματος, μὲ 360.000 λίβρες εἰσόδημα, ξέρει τὴν τέχνη νὰ καταστραφεῖ δυὸ φορές. 'Ο δούκας τῆς 'Ορλεάνης, ποὺ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἰδιοχτήτης τῆς Γαλλίας, χρεώνεται 74 ἑκατομμύρια. 'Ο πρίγκιπας τοῦ Ροάν-Γκεμενὲ πτωχεύει μὲ τριάντα ἑκατομμύρια παθητικὸ καὶ ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' συμβάλλει στὴν πληρωμὴ τοῦ μεγαλύτερου μερίδιου. Οἱ κόμητες τῆς Προβηγκίας καὶ τοῦ 'Αρτουά, ἀδέρφια τοῦ βασιλιᾶ, χρωστᾶνε στὰ εἰκοσιπέντε τους χρόνια, καμιὰ δεκαριὰ ἑκατομμύρια. Οἱ ἄλλοι αὐλικοὶ ἀκολουθοῦν τὸ ρεῦμα καὶ οἱ ὑποθῆκες συσσωρεύονται στὰ χτήματά τους. Οἱ λιγότερο εὐσυνείδητοι ἐπιδίδονται στὴ χρηματιστικὴ κερδοσκοπία γιὰ νὰ ξανασυνέλθουν οἰκονομικά. 'Ο κόμης de Guines, πρεσβευτὴς στὸ Λονδίνο, ἀνακατεύεται σὲ μιὰν ὑπόθεση αἰσχροκέρδειας, ποὺ καταλήγει στὰ δικαστήρια. 'Ο καρδινάλιος τοῦ Ροάν, ἐπίσκοπος τοῦ Στρασβούργου, κερδοσκοπεῖ πάνω στὴν πώληση τοῦ περιβόλου τοῦ Temple στὸ Παρίσι, περιουσία ἐκκλησιαστική, ποὺ τὴν ἀπαλλοτριώνει γιὰ οἰκόπεδο. 'Υπάρχουν ἄλλοι πού, ὅπως ὁ μαρκήσιος ντὲ Σιλλερύ, σύζυγος τῆς Κας ντὲ Ζανλί, μεταβάλλουν τὰ σαλόνια τους σὲ χαρτοπαιχτικὲς λέσχες. "Ολοι συναναστρέφονται μὲ θεατρίνους καὶ ξεπέφτουν ἀπ' τὴν κοινωνική τους θέση. 'Επίσκοποι σὰν τὸν Ντιγιὸ τῆς Ναρβόννης καὶ τὸν Ζαρὰντ τῆς 'Ορλεάνης, ζοῦν φανερὰ μὲ παλλακίδες ποὺ προΐστανται στὶς δεξιώσεις τους.

Τὸ περίεργο εἶναι πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ αὐλικοὶ εὐγενεῖς ποὺ ὅλα τὰ ὀφείλουν στὸ βασιλιά, κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ ὑπάκουοι. Πολλοὶ πλήττουν μ' αὐτὴ τὴν ἐπίχρυση ἀργοσχολία τους. Οἱ καλύτεροι καὶ οἱ πιὸ φιλόδοξοι ὀνειρεύονται μιὰ δραστηριότερη ζωή. Θάθελαν, ὅπως οἱ λόρδοι τῆς 'Αγγλίας, νὰ παίξουν ἕνα ρόλο μέσα στὸ Κράτος, καὶ νάναι κάτι περισσότερο ἀπὸ κομπάρσοι. Υἱοθετοῦν τὶς καινούργιες ἰδέες προσαρμόζαντας τες στὶς ἐπιθυμίες τους. Πολλοί, καὶ ὄχι οἱ μικρότεροι, οἱ Λαφαγιέτ, οἱ Κιουστίν, οἱ δυὸ Βιομενίλ, οἱ τέσσερις Λαμέτ, οἱ τρεῖς Ντιλλόν, ποὺ ἔβαλαν τὸ σπαθί τους στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, ὅταν ξαναγυρίζουν στὴ Γαλλία, παρουσιάζονται σὰν ἀντιπολιτευόμενοι. Οἱ ἄλλοι μοιράζονται σὲ φατρίες ποὺ μηχανοραφοῦν καὶ συνωμοτοῦν γύρω ἀπὸ τοὺς ἐξ αἵματος πρίγκιπες ἐναντίον τῶν εὐνοουμένων τῆς βασίλισσας. Στὴν ὥρα

τοῦ κινδύνου, ἡ ἀνώτερη ἀριστοκρατία δὲ θάναι ἑνωμένη—κάθε ἄλλο!—γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸ θρόνο.

Ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν περιλαβαίνει πραγματικὰ κάστες χωριστὲς καὶ ἀντίζηλες, ποὺ οἱ ἰσχυρότερες δὲν εἶναι κεῖνες ποὺ μποροῦν νὰ ἐπικαλεστοῦν τὶς ἀρχαιότερες περγαμηνές. Δίπλα στοὺς εὐγενεῖς ἀπὸ καταγωγὴ ἢ ἀπὸ σπαθί, δημιουργήθηκε στὴ διάρκεια τῶν δυὸ τελευταίων αἰώνων ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν ἀπὸ τήβεννο ἢ ὑπούργημα, ποὺ μονοπωλεῖ τὰ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ λειτουργήματα. Τὰ μέλη τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων, ποὺ ἀπονέμουν τὴν κατ' ἔφεση δικαιοσύνη, εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τῆς καινούργιας κάστας, ποὺ εἶναι τόσο περήφανη καὶ πλουσιότερη ἴσως ἀπ' τὴν παλιά. Κύριοι τῶν ὑπουργημάτων τους, ποὺ τὰ ἀγόρασαν πολὺ ἀκριβὰ καὶ ποὺ τὰ μεταβιβάζουν ἀπὸ πατέρα σὲ γιό, οἱ δικαστές, στὴν πραγματικότητα, εἶναι μόνιμοι. Ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης βάζει κάτω ἀπ' τὴν ἐξάρτησή τους τὸν ἀναρίθμητο κόσμο τῶν διαδίκων. Πλουτίζουν ἀπὸ δωροδοκίες καὶ ἀγοράζουν μεγάλα κτήματα. Οἱ δικαστὲς τοῦ δικαστηρίου τοῦ Μπορντὼ κατέχουν τοὺς καλύτερους ἀμπελῶνες τῆς περιοχῆς. Οἱ δικαστὲς τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ τὰ εἰσοδήματά τους φτάνουν κάποτε τὰ εἰσοδήματα τῶν φεουδαρχῶν, ὑποφέρουν γιατὶ δὲν μποροῦν νὰ παρουσιαστοῦν στὴν Αὐλή, γιατὶ δὲν ἔχουν ἀρκετοὺς βαθμοὺς εὐγένειας. Κλείνονται σὲ μιὰν ἀγέρωχη ἔπαρση νεόπλουτων κ' ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ κυβερνήσουν τὸ Κράτος. Ἐπειδὴ κάθε βασιλικὴ πράξη, διάταγμα, θέσπισμα ἢ ἀκόμα διπλωματικὴ συνθήκη, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει παρὰ μόνον ὅταν τὸ κείμενό τους γραφτεῖ στὰ κατάστιχά τους, οἱ δικαστικοὶ βρίσκουν τὴν ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς καταχώρησης γιὰ νὰ ρίξουν μιὰ ματιὰ στὴ βασιλικὴ διοίκηση καὶ γιὰ νὰ διατυπώσουν τὶς ἀντιρρήσεις τους. Μέσα στὴ φιμωμένη χώρα, μόνον αὐτοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς κριτικῆς καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ γίνουν δημοφιλεῖς μὲ τὸ νὰ διαμαρτύρονται ἐναντίον τῶν καινούργιων φόρων, καταγγέλνοντας τὴν πολυτέλεια τῆς Αὐλῆς, τὶς σπατάλες τοῦ δημόσιου χρήματος καὶ τὶς κάθε λογῆς καταχρήσεις. Κάποτε ἀποτολμοῦν νὰ ἐκτοξεύουν κλήσεις πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐναντίον τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, καὶ τοὺς ὑποβάλλουν σὲ ἀτιμωτικὲς ἀνακρίσεις, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν δούκα ντ' Αἰγκυγιόν, διοικητὴ τῆς Βρεττάνης, κι ὅπως θὰ γίνει μὲ τὸν ὑπουργὸ Καλόν, τὴν ἄλλη μέρα ἀφοῦ ἔπεσε σὲ δυσμένεια. Μὲ τὴν πρόφαση πὼς σὲ ἀμνημόνευτους αἰῶνες, τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο, ἡ κυρίως Βουλή, εἴτανε μόνο ἕνα τμῆμα τῆς γενικῆς συνέλευσης τῶν ὑποτελῶν τοῦ στέμματος, ποὺ οἱ βασιλιάδες τότε εἴταν ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ συμβουλεύονται πρὶν ἀπὸ κάθε καινούργιο φόρο, μὲ τὴν πρόφαση ἐπίσης πὼς σὲ ὁρισμένες ἐπίσημες συνεδριάσεις, ὅπου παρευρισκόταν κι ὁ βασιλιάς, οἱ ἐξ αἵματος πρίγκιπες, οἱ δοῦκες, οἱ ὁμότιμοι κάθονται στὴ συνεδρίαση δίπλα τους, διακηρύχνουν πὼς ὅσο δὲ συγκαλοῦνται οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις (États généraux), ἀντιπροσωπεύουν τοὺς ὑποτελεῖς καὶ ἐπικαλοῦνται τὸ φεουδαρχικὸ δίκαιο, τὸ παλιὸ σύνταγμα τῆς μοναρχίας, γιὰ νὰ ἀκινητοποιήσουν τὸ βασιλιὰ καὶ

τὴν κυβέρνηση. Ἡ ἀντίστασή τους φτάνει ὡς τὴν ἀπεργία, ὡς τὶς μαζικὲς παραιτήσεις. Τὰ διάφορα δικαστήρια τοῦ βασιλείου συνασπίζονται. Διατείνονται πὼς σχηματίζουν ἕνα καὶ μόνο σῶμα ποὺ διαιρεῖται σὲ τάξεις, καὶ τὰ ἄλλα κυρίαρχα δικαστήρια, τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο, τὸ Φορολογικὸ Δικαστήριο, ὑποστηρίζουν τὶς στασιαστικὲς μηχανορραφίες τους. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ', ποὺ εἶταν βασιλιάς, παρ' ὅλη τὴν ἀδιαφορία του, στὸ τέλος ἀπόκαμε ἀπὸ τὴ συνεχὴ ἀντιπολίτευσή τους. Μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ καγκελάριου Μωπέ, κατάργησε τὸ δικαστήριο τῶν Παρισίων στὸ τέλος τῆς βασιλείας του καὶ τὸ ἀντικατάστησε μὲ ἀνώτερα συμβούλια, ποὺ περιορίστηκαν μόνο στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης.

Ἀλλὰ ὁ ἀδύναμος Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ', μὲ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, ὑποχωρώντας στὶς ἀπαιτήσεις ἐκείνου ποὺ νόμιζε πὼς εἶναι ἡ κοινὴ γνώμη, ἀποκατάστησε τὸ δικαστήριο κ' ἔτσι προετοίμασε τὸ χάσιμο τοῦ στέματός του. Ἂν οἱ ἐλαφροὶ λίβελλοι τῶν φιλοσόφων συμβάλλανε νὰ μειώσουν τὸ κύρος τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος, δίχως ἄλλο, οἱ ἀπειράριθμες ἐπικρίσεις τῶν δικαστῶν συμβάλλανε ἀκόμα περισσότερο νὰ διαδοθεῖ στὸ λαὸ ἡ ἔλλειψη σεβασμοῦ καὶ τὸ μίσος γιὰ τὴν «καθεστηκυία» τάξη.

Ὁ βασιλιάς, ποὺ βλέπει νὰ ὀρθώνονται ἐναντίον του οἱ ἀξιωματοῦχοι, ποὺ ἀπονέμουν στὸ ὄνομά του τὴ δικαιοσύνη, μπορεῖ τουλάχιστο νὰ ὑπολογίζει στὴν ὑπακοὴ καὶ στὴν ἀφοσίωση τῶν ἄλλων ἀξιωματούχων ποὺ σχηματίζουν τὰ συμβούλιά του ἢ ποὺ διοικοῦν στ' ὄνομά του τὶς ἐπαρχίες; Δὲν εἶναι πιὰ ἡ ἐποχὴ ὅπου οἱ ἐπιστάτες τοῦ βασιλιᾶ εἴτανε οἱ ἀπὸ γεννησιμιοῦ τους ἐχθροὶ τῶν παλιῶν φεουδαρχικῶν ἐξουσιῶν ποὺ τοὺς εἶχαν ἀποδιώξει ἀπ' τὶς θέσεις τους. Τώρα τὰ ἀξιώματα ἐξευγενίζουν. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν τίτλους εὐγένειας γίνανε κι αὐτοὶ προνομιοῦχοι. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἔδιναν στοὺς ὑπουργοὺς τὸν τίτλο τοῦ Ἐκλαμπρότατου. Οἱ γιοί τους γίνονταν κόμητες ἢ μαρκήσιοι. Στὰ χρόνια τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' οἱ ὑπουργοὶ διαλέγονταν ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὄχι μονάχα ἀπ' τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν τῆς τηβέννου, ἀλλὰ κι ἀπ' τὴν παλιὰ τάξη τῶν εὐγενῶν τοῦ σπαθιοῦ. Ἀνάμεσα στὰ τριανταέξη πρόσωπα ποὺ κατέλαβαν τὰ χαρτοφυλάκια ἀπὸ τὰ 1774 ὡς τὰ 1789 μόνον ἕνας δὲν εἴταν εὐγενής, ὁ πολίτης τῆς Γενεύης, ὁ Νεκέρ, ποὺ κι αὐτὸς ὅμως ἐπεδίωξε νὰ κάμει τὴν κόρη του βαρώνη. Ἀντίθετα μὲ ὅ,τι λέγεται συχνά, οἱ ἴδιοι οἱ ἐπόπτες, ποὺ πάνω τους βασιζόταν ἡ διοίκηση τῶν ἐπαρχιῶν, δὲ διαλέγονταν πιὰ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς κοινῆς καταγωγῆς. Ὅλοι ὅσοι εἶχαν ἀξιώματα στὴν περίοδο τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' ἀνῆκαν σὲ εὐγενεῖς οἰκογένειες ἢ ἐξευγενισμένες καὶ κάποτε ἀπὸ πολλὲς γενεὲς πρίν. Ἡ εὐγένεια ἑνὸς ντὲ Τρεμόν, ἐπόπτη στὸ Μοντωμπάν, ἑνὸς Φουρνιὲ ντὲ λὰ Σαπέλ, ἐπόπτη στὸ Ὄχ, χρονολογεῖτο ἀπ' τὸν XIII αἰώνα. Ὑπάρχουν δυναστεῖες ἐποπτῶν ὅπως ὑπῆρχαν καὶ δυναστεῖες δικαστῶν. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ ἐπόπτες, μὴν κατέχοντας τὶς θέσεις

τους ἀπὸ λειτούργημα, εἶταν ἀνακλητοί, ὅπως οἱ εἰσηγητὲς στὸ συμβούλιο τοῦ βασιλιᾶ ποὺ στρατολογούνταν ἀπὸ αὐτούς, τὰ πλούτη τους ὅμως καὶ τὰ δικαστικὰ λειτουργήματα ποὺ ἀσκούσαν συγχρόνως μὲ τὰ διοικητικά τους καθήκοντα, τοὺς ἐξασφάλιζαν πραγματικὴ ἀνεξαρτησία. Πολλοὶ ἐπιζητούσαν νὰ γίνουν δημοφιλεῖς στὴν οἰκονομικὴ διαχειριστικὴ περιφέρειά τους. Δὲν εἶταν πιὰ τὰ ὑπάκουα ὄργανα, ὅπως εἶταν οἱ προκάτοχοί τους τοῦ Μεγάλου αἰώνα. Τὸ βασιλιὰ τὸν ὑπάκουαν ὁλοένα καὶ λιγότερο. Τὰ δικαστήρια δὲ θὰ τολμούσαν νὰ διεξάγουν τόσο μακροχρόνιους ἀγῶνες ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν, ἂν δὲν μπορούσαν νὰ ὑπολογίσουν στὴν ἀπόλυτη συνδρομὴ ὅλων τῶν ὑφισταμένων τους. Οἱ διάφορες ὅμως τάξεις τῶν εὐγενῶν ἑνιωθαν ὁλοένα καὶ περισσότερο τὴν ἀλληλεγγύη τους. Ἤξεραν ὅταν χρειαζότανε νὰ λησμονοῦν τοὺς ἀνταγωνισμούς τους, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν ἑνωμένοι τὸ λαὸ καὶ τὸ βασιλιά, ὅταν τοὔρχόταν κατὰ τύχη κάποια ἀόριστη ἐπιθυμία γιὰ μεταρυθμίσεις.

Οἱ περιοχὲς ποὺ εἶχαν δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν συμβούλια τῶν τάξεων, δηλαδὴ οἱ ἐπαρχίες ποὺ προσαρτήθηκαν ἀργότερα στὸ βασίλειο καὶ ποὺ εἶχαν διατηρήσει ἕνα ὁμοίωμα φεουδαρχικῆς ἀντιπροσωπείας, ἐκδηλώνουν στὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' τάσεις αὐτοδιοίκησης. Ἡ ἀντίσταση τῶν Συνελεύσεων τῆς Προβηγκίας, στὰ 1782, ἀνάγκασε τὸ βασιλιὰ νὰ ἀποσύρει τοὺς εἰσαγωγικοὺς δασμοὺς τοῦ λαδιοῦ. Οἱ συνελεύσεις τῆς Βεάρνης καὶ τοῦ Φουά, στὰ 1786 ἀρνιόνταν νὰ ψηφίσουν ἕναν καινούργιο φόρο. Οἱ Συνελεύσεις τῆς Βρεττάνης, συνασπισμένες μὲ τὸ δικαστήριο τῆς Rennes, κατόρθωσαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὸν ἐπόπτη, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας. Πήρανε μάλιστα καὶ τὴ διεύθυνση τῶν δημοσίων ἔργων. Ἔτσι, ὁ διοικητικὸς συγκεντρωτισμὸς ὑποχωροῦσε.

Παντοῦ ἡ σύγχυση καὶ τὸ χάος. Στὸ κέντρο, δυὸ χωριστὰ ὄργανα: τὸ Συμβούλιο, διαιρεμένο σὲ πολυάριθμα τμήματα, καὶ οἱ 6 ὑπουργοί, ἀνεξάρτητοι μεταξύ τους, ἁπλοὶ ὑπάλληλοι ποὺ δὲν ἀποφασίζουν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ποὺ δέν παίρνουν μέρος ὅλοι στὸ Συμβούλιο. Οἱ διάφορες δημόσιες ὑπηρεσίες ἐπεχτείνουν τὴ δικαιοδοσία τους ἀπ' τὸ ἕνα διαμέρισμα στὸ ἄλλο, ὅπως τὸ βρίσκουν βολικότερο. Ὁ γενικὸς ἐλεγκτὴς τῶν οἰκονομικῶν ὁμολογεῖ πὼς τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ καταστρώσει ἕναν κανονικὸ προϋπολογισμό, ἐξ αἰτίας τῆς περιπλοκῆς τῶν χρήσεων, τῆς πολλαπλότητας τῶν διαφόρων ταμείων, τῆς ἀπουσίας μιᾶς κανονικῆς λογιστικῆς. Ὁ καθένας τραβάει ἀπ' τὴ μεριά του. Ὁ Σαρτίν, ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν, ξοδεύει ἑκατομμύρια δίχως νὰ τὸ ξέρει ὁ γενικὸς ἐλεγκτής. Κανένας συντονισμὸς στὰ μέτρα ποὺ παίρνονται. Ὁ τάδε ὑπουργὸς προστατεύει τοὺς φιλόσοφους, ὁ δεῖνα τοὺς καταδιώκει. Ὅλοι ἀλληλοζηλεύονται καὶ μηχανοραφοῦν. Ἡ μεγάλη τους ἀπασχόληση εἶναι λιγότερο νὰ κυβερνοῦν καὶ περισσότερο νὰ διατηροῦν τὴν εὔνοια τοῦ κυρίου ἢ τῶν οἰκείων του. Τὸ δημόσιο συμφέρον δὲν προ-

στατεύεται πιά. Ὁ ἀπολυταρχισμὸς τοῦ θείου δικαίου χρησιμεύει νὰ σκεπάζει ὅλες τὶς σπατάλες, ὅλες τὶς αὐθαιρεσίες, ὅλες τὶς καταχρήσεις. Γιὰ τοῦτο οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ἐπόπτες συνήθως γίνονται μισητοί, κι ὁ ἀτελὴς συγκεντρωτισμὸς ποὺ προσωποποιοῦν, ἀντὶ νὰ δυναμώνει τὴ μοναρχία, ἀντίθετα στρέφει ἐνάντιά της τὴν κοινὴ γνώμη.

Οἱ διοικητικὲς περιφέρειες ἀντανακλοῦν τὴν ἱστορικὴ διαμόρφωση τοῦ βασιλείου. Δὲ σχετίζονται πιὰ μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς νεότερης ζωῆς. Τὰ σύνορα, ἀκόμα καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἶναι ἀκαθόριστα. Δὲν ξέρει κανένας ἀκριβῶς ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει ἡ κυριαρχία τοῦ βασιλιᾶ. Πόλεις καὶ χωριὰ ἀνήκουν κατὰ τὸ μισὸ στὴ Γαλλία καὶ κατὰ τὸ ἄλλο μισὸ στὴ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ κοινότητα Ραρεκούρ, κοντὰ στὸ Βιτρὺ λὲ Φρανσουά, καταμεσὶς στὴν Καμπανία, πληρώνει τρεῖς φορὲς δυὸ σόλδια κ' ἔξη δηνάρια κατὰ κεφαλὴ ἀρχηγοῦ οἰκογενείας στοὺς τρεῖς κυριάρχους της: στὸ βασιλιὰ τῆς Γαλλίας, στὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ στὸν πρίγκιπα Κοντέ. Ἡ Προβηγκία, τὸ Ντωφινέ, ἡ Βεάρνη, ἡ Βρεττάνη, ἡ Ἀλσατία, ἡ Φρὰνς-Κοντὲ κ.λ.π. ἐπικαλοῦνται τὶς παλιὲς «διομολογήσεις» ποὺ τὶς συνένωναν μὲ τὴ Γαλλία καὶ πιστεύουν πρόθυμα πὼς ὁ βασιλιὰς σ' αὐτὲς δὲν εἶναι παρὰ μόνο χωροδεσπότης, κόμης ἢ δούκας. Ὁ δήμαρχος τῆς κοινότητας Μορλαὰς στὴ Βεάρνη, διατυπώνει, στὴν ἀρχὴ τῶν ὑπομνημάτων του στὴν Συνέλευση τοῦ 1789, τὴν ἀκόλουθη ἐρώτηση: «Ἴσαμε ποιό σημεῖο πρέπει νὰ πάψουμε νἄμαστε Βεαρνοὶ γιὰ νὰ γίνουμε λίγο-πολὺ Γάλλοι;» Ἡ Ναβάρρα ἐξακολουθεῖ νἄναι χωριστὸ βασίλειο ποὺ ἀρνιέται ν' ἀντιπροσωπεύεται στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Μιραμπώ, ἡ Γαλλία εἶναι πάντα: «ἕνα ἀσύντακτο σύμφυρμα διαχωρισμένων λαῶν».

Οἱ παλιὲς δικαστικὲς περιφέρειες στὸ Βορρά, οἱ βαϊλίες, καὶ οἱ ἀρχιδικαστικὲς περιοχὲς στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία, ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπικάθονται στὰ παλιὰ φεουδαρχικὰ τιμάρια, δημιουργώντας μιὰ καταπληχτικὴ σύγχυση. Τὰ γραφεῖα τῶν Βερσαλλιῶν δὲν ξέρουν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸ τῶν δικαστικῶν ἑδρῶν καὶ ἀκόμα περισσότερο, τὴν ἔκταση τῆς ἁρμοδιότητάς τους. Στὰ 1789 θὰ διαπράξουν περίεργα σφάλματα στὴν ἀποστολὴ τῶν προσκλήσεων γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Οἱ στρατιωτικὲς ἢ κυβερνητικὲς περιφέρειες ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν XVI αἰώνα, σχεδὸν δὲν ἄλλαξαν· οἱ οἰκονομικοφορολογικὲς περιφέρειες ποὺ διοικοῦνται ἀπὸ ἐπόπτες, οἱ généralités, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπ' τὸν XVII αἰώνα, δὲν προσαρμόστηκαν περισσότερο στὶς καινούργιες ἀνάγκες. Οἱ ἐκκλησιαστικὲς περιφέρειες ἢ ἐπαρχίες παράμειναν σχεδὸν ἀναλλοίωτες ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Γάλλοι ἐφημέριοι ἐξαρτιόνται ἀπὸ Γερμανοὺς ἐπίσκοπους καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Ὅταν θὰ κλονιστεῖ ἡ δημόσια τάξη, ἡ παλιὰ διοικητικὴ μηχανή, ποὺ ὄντας συνθεμένη ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα, εἶναι σκουριασμένη καὶ τρίζει, θἆναι ἀνίκανη ν' ἀντιπαρατάξει μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια ἀντίστασης.

'Απέναντι στοὺς προνομιούχους καὶ στοὺς «λειτουργοὺς» ποὺ νέμονται τὸ Κράτος, ὀρθώνονται σιγὰ-σιγὰ καινούργιες δυνάμεις, γεννημένες ἀπ' τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία. 'Απ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ φεουδαρχικὴ καὶ ἔγγεια ἰδιοχτησία κι ἀπ' τὴν ἄλλη ὁ κινητὸς καὶ ἀστικὸς πλοῦτος.

Παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια τοῦ συντεχνιακοῦ καθεστῶτος, ποὺ ὡστόσο εἶναι λιγότερο καταπιεστικὸ ἀπ' ὅ,τι νομίζουμε, παρ' ὅλους τοὺς ἐσωτερικοὺς δασμοὺς καὶ τὰ διόδια, παρ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν μέτρων τοῦ βάρους, τοῦ μήκους καὶ τῆς χωρητικότητας, τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιομηχανία ἀναπτύχτηκαν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ αἰώνα. Στὴν ἀξία τῶν ἀνταλλαγῶν ἡ Γαλλία ἔρχεται ἀμέσως ὕστερα ἀπ' τὴν 'Αγγλία. Ἔχει τὸ μονοπώλιο τῶν ἀποικιακῶν. Μόνον ἡ κατοχὴ τοῦ 'Αγίου Δομίγκου παρέχει σ' αὐτὴν τὴ μισὴ ποσότητα τῆς καταναλωνόμενης σ' ὅλο τὸν κόσμο ζάχαρης. 'Η βιομηχανία τῆς μέταξας, ἀπ' ὅπου ζοῦν στὴ Λυὼν 65.000 ἐργάτες, δὲν ἔχει ἀνταγωνιστή. Τὰ ρακιά μας, τὰ κρασιά μας, τὰ ὑφάσματά μας, οἱ μόδες μας, τὰ ἔπιπλά μας πουλιοῦνται σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. 'Η ἴδια ἡ μεταλλουργία, ποὺ ἡ ἀνάπτυξή της εἶταν καθυστερημένη, προοδεύει. Τὸ Κρεζό, ποὺ ἀκόμα τὸ ὀνομάζουν Μονσενί, εἶναι κιόλας πρότυπο ἐργοστάσιο ἐφοδιασμένο μὲ τὶς τελευταῖες τελειοποιήσεις κι ὁ Ντίντριχ, ὁ βασιλιὰς τοῦ σιδήρου τῆς ἐποχῆς, μεταχειρίζεται στὶς ὑψικαμίνους καὶ στὰ σιδηρουργεῖα του, στὴν Κάτω 'Αλσατία, ποὺ εἶναι ἐφοδιασμένα σὰν τ' ἀγγλικά, ἑκατοντάδες ἐργάτες. Ἕνας ἐφοπλιστὴς τοῦ Μπορντώ, ὁ Μποναφφέ, κατέχει στὰ 1791, ἕνα στόλο ἀπὸ τριάντα πλοῖα καὶ μιὰ περιουσία ἀπὸ 16 ἑκατομύρια. Αὐτὸς ὁ πολυεκατομυριοῦχος δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεση, κάθε ἄλλο. Στὴ Λυών, στὴ Μασσαλία, στὴ Νάντη, στὴ Χάβρη, στὴ Ρουέν, ὑπάρχουν πολὺ μεγάλες περιουσίες.

'Η οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη εἶναι τόσο ἔντονη ὥστε στὰ χρόνια τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' οἱ τράπεζες πληθαίνουν. Τὸ Ταμεῖο προεξοφλήσεων τοῦ Παρισιοῦ ἐκδίδει κιόλας τραπεζογραμάτια ἀνάλογα μὲ τὰ τραπεζογραμάτια τῆς σημερινῆς Τράπεζας τῆς Γαλλίας. Τὰ κεφάλαια ἀρχίζουν νὰ σχηματίζουν μετοχικὲς ἑταιρεῖες. 'Εταιρεία τῶν 'Ινδιῶν, 'Εταιρεία ἀσφάλειας, πυρός, ζωῆς, 'Εταιρεία 'Υδάτων τοῦ Παρισιοῦ. Τὸ μεταλλουργικὸ 'Εργοστάσιο Μονσενὶ γίνεται μὲ μετοχές. Οἱ τίτλοι τῶν μετοχῶν στὸ Χρηματιστήριο δίπλα στὰ δημοτικὰ χρεώγραφα (δηλαδὴ τὰ κρατικὰ) γίνονται ἀφορμὴ μεγάλων κερδοσκοπιῶν. 'Εφαρμόζουν κιόλας τὴν ἀγοραπωλησία μὲ προθεσμία. 'Η ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους ἀπορροφᾶ, στὰ 1789, 300 ἑκατομύρια τὸ χρόνο, δηλαδὴ περισσότερο ἀπ' τὸ μισὸ ὅλων τῶν εἰσπράξεων τοῦ Κράτους. 'Η 'Εταιρεία τῶν γενικῶν ἐκμισθωτῶν, ποὺ εἰσπράττει γιὰ λογαριασμὸ τοῦ βασιλιᾶ τὸ προϊὸν τῶν ἔμμεσων φόρων, φόρους στὰ ἐδώδιμα, στὸ ἁλάτι, στὸν καπνό, στὰ χαρτόσημα κ.λ.π. συγκαταλέγει ἐπὶ κεφαλῆς οἰκονομολόγους πρώτης τάξεως, ποὺ συναγωνίζονται σὲ μεγαλοπρέπεια τοὺς πιὸ πλούσιους εὐγενεῖς. Ἕνας ἐπιχειρηματικὸς πυρετὸς φλογίζει τὴν μπουρζουαζία.

Οἱ τιμὲς τῶν θέσεων τῶν χρηματιστῶν διπλασιάζονται μέσα σ' ἕνα χρόνο. Ὁ Νεκὲρ ἔγραψε πὼς ἡ Γαλλία κάτεχε σχεδὸν τὸ μισὸ τῶν κυκλοφορούντων νομισμάτων ποὺ ὑπῆρχανε στὴν Εὐρώπη. Οἱ ἐμπορευόμενοι ἀγοράζουν τὰ χτήματα τῶν χρεωμένων εὐγενῶν. Χτίζουν κομψὰ μέγαρα ποὺ τὰ διακοσμοῦν οἱ καλύτεροι καλλιτέχνες. Οἱ γενικοὶ ἐκμισθωτὲς χτίζουν τὶς «ἐρωτικὲς φωλιές» τους στὰ παρισινὰ προάστεια, ὅπως καὶ οἱ μεγάλοι φεουδάρχες. Οἱ πόλεις μεταμορφώνονται καὶ ἐξωραΐζονται.

Ἀλάθευτο σημάδι πὼς ἡ χώρα πλουτίζει, εἶναι πὼς ὁ πληθυσμὸς αὐξαίνει γρήγορα καὶ οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων, τῶν χτημάτων καὶ τῶν σπιτιῶν ἀνεβαίνουν σταθερά. Ἡ Γαλλία περικλείνει κιόλας 25 ἑκατομύρια κατοίκους, δυὸ φορὲς περισσότερο ἀπ' τὴν Ἀγγλία ἢ ἀπ' τὴν Πρωσία. Ἡ εὐημερία κατεβαίνει σιγὰ-σιγὰ ἀπ' τὴν ἀνώτερη μπουρζουαζία, στὴ μεσαία καὶ στὴ μικρή. Ντύνονται καλύτερα, τρέφονται καλύτερα ἀπὸ ἄλλοτε. Προπαντὸς μορφώνονται. Τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ, ποὺ φτάνει νὰ φορᾶνε κρινολίνο καὶ τὰ ὀνομάζουν δεσποινίδες, ἀγοράζουν πιάνα. Τὸ πλεόνασμα τῶν φόρων κατανάλωσης μαρτυράει τὴν αὔξηση τῆς εὐμάρειας.

Ἡ ἐπανάσταση δὲ θὰ ξεσπάσει σὲ μιὰ χώρα ἐξαντλημένη, ἀλλὰ ἀντίθετα σὲ μιὰ ἀνθηρή, σὲ πλήρη ἀνάπτυξη χώρα. Ἡ φτώχεια ποὺ προκαλεῖ κάποτε τὶς ἐξεγέρσεις, δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὶς μεγάλες κοινωνικὲς μετατροπές. Αὐτὲς πάντα γεννιοῦνται ἀπ' τὴν ἔλειψη ἰσορροπίας ἀνάμεσα στὶς τάξεις.

Ἡ μπουρζουαζία κάτεχε βέβαια τὸ μέγιστο τμῆμα τῆς γαλλικῆς περιουσίας. Προόδευε ἀδιάκοπα, ἐνῶ οἱ προνομιοῦχες τάξεις καταστρέφονταν. Ἡ ἀνάπτυξή της μάλιστα τὴν ἔκανε νὰ αἰσθάνεται ἐντονότερα τὴ νομικὴ μειονεκτικότητα στὴν ὁποία εἴταν καταδικασμένη. Ὁ Μπαρνὰβ ἔγινε ἐπαναστάτης τὴν ἡμέρα ποὺ ἕνας πλούσιος ἔδιωξε τὴ μητέρα του ἀπ' τὸ θεωρεῖο ποὺ κάτεχε στὸ θέατρο τῆς Γκρενόμπλ. Ἡ Μαντὰμ Ρολλὰν παραπονιέται πὼς ὅταν πήγαν μὲ τὴ μητέρα της σ' ἕνα γεῦμα στὸν πύργο. Φονταιναί, τὶς σέρβιραν στὴν κουζίνα. Τραυματισμοὶ τῆς φιλαυτίας, πόσους ἐχθροὺς δημιουργήσατε γιὰ τὸ παλιὸ καθεστώς;

Ἡ μπουρζουαζία, ποὺ κρατάει τὸ χρῆμα, πῆρε ἐπίσης καὶ τὴν ἠθικὴ ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμάτων, ποὺ βγήκανε ἀπ' τὶς γραμές της, λυτρώθηκαν σιγὰ-σιγὰ ἀπ' τὴν ὑπηρετικὴ ἐξάρτησή τους ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς. Τώρα γράφουν γιὰ τὸ μεγάλο κοινὸ ποὺ τοὺς διαβάζει, κολακεύουν τὰ γοῦστα του, ὑπερασπίζουν τὶς διεκδικήσεις του. Ἡ εἰρωνική τους πένα χλευάζει ὅλες τὶς ἰδέες ποὺ πάνω τους βασίζεται ὅλο τὸ παλιὸ οἰκοδόμημα καὶ προπαντὸς τὴ Θρησκεία. Τὸ ἔργο τους διευκολύνεται ἰδιαίτερα ἀπ' τὶς θεολογικὲς ἔριδες ποὺ δυσφημίζουν τοὺς ἀνθρώπους τῆς παράδοσης. Ἀνάμεσα στὸν ἰανσενισμὸ * καὶ τὸν οὐλτραμοντανισμὸ ** περνᾶ ἡ φιλο-

* Θρησκευτικὴ αἵρεση ποὺ πῆρε τὴν ὀνομασία της ἀπ' τὸν ἱδρυτή της Ἰανσένιο (1585—1638) καὶ ποὺ πρεσβεύει τὴ μοιρολατρεία. Σ. τ. Μ.
** Θρησκευτικὴ τάση ὑπὲρ τῆς ὑποταγῆς τῆς γαλλικῆς καὶ τῶν ἄλλων

σοφία. Ἡ κατάργηση τῶν Ἰησουϊτῶν, στὰ 1763, καταρίπτει καὶ τὸ τελευταῖο προπύργιο τὸ κάπως σοβαρό, ποὺ ἀντιπαρατασσόταν στὸ καινούργιο πνεῦμα. Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ δὲν ἐξασκεῖ πιὰ καμιὰν ἕλξη. Τὰ μοναστήρια ἐρημώνονται, οἱ εὐλαβικὲς δωρεὲς περιορίζονται σὲ ἀσήμαντα ποσά. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ ἀνακαινιστὲς ἔχουν κερδίσει τὴν ὑπόθεση. Ὁ μεγάλος κλῆρος δὲν κάνει καμιὰ προσπάθεια νὰ ὑπερασπιστεῖ. Οἱ αὐλικοὶ κληρικοὶ θὰ τὸ θεωροῦσαν ἀτιμωτικὸ ἂν τοὺς περνούσαν γιὰ θρησκόληπτους. Ἐπιστρατεύουν τὸ σνομπισμό τους γιὰ νὰ διαδώσουν τὶς καινούργιες γνώσεις. Στὶς ἐπισκοπές τους θέλουν νἆναι μόνον βοηθητικὰ ὄργανα τῆς διοίκησης. Ὁ ζῆλος τους δὲν εἶναι πιὰ στὴν ὑπηρεσία τῆς οὐράνιας εὐτυχίας, ἀλλὰ τῆς ἐπίγειας. Ἕνα ὠφελιμιστικὸ ἰδανικὸ ἐπιβάλλεται ὁμοιότυπα σ' ὅλους ὅσους γράφουν ἢ μιλᾶν. Ἡ πατροπαράδοτη πίστη προορίζεται νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ λαὸ σὰν ὑποχρεωτικὸ συμπλήρωμα τῆς ἀμορφωσιᾶς καὶ τῆς χυδαιότητας. Οἱ ἴδιοι οἱ ἐφημέριοι διαβάζουν τὴν *Ἐγκυκλοπαιδεία* καὶ διαποτίζονται ἀπ' τὸν Μαμπλύ, τὸν Ραϊνὰλ καὶ τὸν Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ.

Κανένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μεγάλους ἄρχοντες, ποὺ χειροκροτοῦν τὰ τολμήματα καὶ τὶς προσπάθειες τῶν φιλοσόφων, δὲν προσέχει πὼς ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τοῦ καθεστῶτος. Πῶς θὰ μποροῦσε ἡ ἐλεύθερη κριτική, μιὰ καὶ ξαπολύθηκε, νὰ περιοριστεῖ στὸ νὰ χλευάζει τὴ δεισιδαιμονία; Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν πιὸ σεβαστῶν παραδόσεων. Σπέρνει παντοῦ τὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν εἰρωνεία. Οἱ προνομιοῦχοι ὡστόσο δὲ φαίνονται νὰ καταλαβαίνουν. Ὁ κόμης ντὲ Βωτρέϊγ, τρυφερὸς φίλος τῆς Πολινιάκ, βάζει νὰ παίξουν στὸν πύργο του τοῦ Ζενεβιγιὲ τοὺς *Γάμους τοῦ Φιγκαρώ*, δηλαδὴ τὴν πιὸ δηκτικὴ καὶ τὴν πιὸ τολμηρὴ σάτιρα γιὰ τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν. Ἡ Μαρία-Ἀντουανέτα παρεμβαίνει ὥστε τὸ ἔργο, ποὺ ὡς τότε ἀπαγορευόταν, νὰ μπορέσει νὰ παιχτεῖ στὸ Γαλλικὸ θέατρο. Ἡ Ἐπανάσταση εἶχε ἐπιτελεστεῖ στὰ πνεύματα, πρὶν νὰ ἐκφραστεῖ στὰ γεγονότα, καὶ ἀνάμεσα στοὺς ὑπεύθυνους δημιουργούς της θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε δικαιολογημένα καὶ ἐκείνους ποὺ θἆναι τὰ πρῶτα της θύματα.

Ἡ Ἐπανάσταση μόνο ἐκ τῶν ἄνω μποροῦσε νἄρθεῖ. Ὁ λαὸς τῶν ἐργαζομένων, ποὺ ὁ στενός τους ὁρίζοντας δὲν ξεπερνοῦσε τὸ ἐπάγγελμα, εἶταν ἀνίκανος νὰ πάρει τὴν πρωτοβουλία γι αὐτὴν κι ἀκόμα περισσότερο, ν' ἀναλάβει τὴν καθοδήγησή της. Ἡ μεγάλη βιομηχανία μόλις ἄρχιζε. Οἱ ἐργάτες πουθενὰ δὲν ἀποτελοῦσαν συμπαγεῖς ὁμάδες. Ἐκείνους ποὺ στρατολογούσαν καὶ ἐξουσίαζαν οἱ συντεχνίες, τοὺς βλέπουμε διαιρεμένους στὶς διάφορες ἀνταγωνιστικὲς συντεχνιακὲς κατηγορίες, ποὺ ἀπασχολιόνταν περισσότερο νὰ φιλονικοῦν ἀναμεταξύ τους γιὰ ἀσήμαντες ἀφορμές, παρὰ ν' ἀντιμετωπίζουν ἑνωμένοι τὰ ἀφεντικά. Ἔτρεφαν ἄλλωστε τὴν ἐλπίδα καὶ εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ γίνουν κι αὐτοὶ ἀφεντικὰ μὲ τὴ σειρά

ἐκκλησιῶν στὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ Πάπα. Σ. τ. Μ.

τους, μιὰ ποὺ ἡ μικροβιοτεχνία εἶταν πάντα ἡ συνηθισμένη μορφὴ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ κείνους ποὺ ἄρχιζαν νὰ χρησιμοποιοῦνται στὰ «ἐργοστάσια», πολλοὶ εἶταν χωρικοί, ποὺ θεωροῦσαν τὸ μεροκάματό τους συμπλήρωμα στὰ γεωργικά τους εἰσοδήματα. Οἱ περισσότεροι δείχνονταν ὑπάκουοι κ' εὐλαβικοὶ ἀπέναντι στοὺς ἐργοδότες ποὺ τοὺς προμήθευαν ἐργασία, σὲ τέτιο σημεῖο, ποὺ τοὺς θεωροῦσαν στὰ 1789 γιὰ φυσικοὺς ἀντιπροσώπους τους. Οἱ ἐργάτες παραπονιοῦνται βέβαια γιὰ τὰ γλίσχρα μεροκάματα, ποὺ δὲ μεγάλωσαν τόσο γρήγορα, ὅσο οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ρολάν, ἐπιθεωρητῆ ἐργοστασίων. Κάποτε κινοῦνται, ὡστόσο ὅμως ἀκόμα δὲν ἔχουν τὸ αἴσθημα, πὼς σχηματίζουν μιὰ τάξη ξεχωριστὴ πιά, τὴν Τρίτη Τάξη.

Οἱ χωρικοὶ εἶναι τὰ ὑποζύγια αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Δεκάτη, φόροι σὲ χρῆμα, σὲ εἶδος, ἀγγαρεῖες, βασιλικοί, στρατιωτικοὶ φόροι, ὅλα αὐτὰ τὰ βάρη πέφτουν ἀπάνω τους. Τὰ περιστέρια καὶ τὰ κυνήγια τοῦ ἄρχοντα καταστρέφουν ἀτιμώρητα τὴ συγκομιδή τους. Κατοικοῦν σὲ πλίθινα σπίτια, ποὺ συχνὰ εἶναι ἀχυροσκέπαστα, καὶ κάποτε δίχως τζάκι. Τὸ κρέας τὸ ξέρουν μόνο τὶς γιορτὲς καὶ τὴ ζάχαρη μόνον ὅταν ἀρρωσταίνουν. Ἂν τοὺς συγκρίνουμε μὲ τοὺς σημερινοὺς ἀγρότες μας,τοὺς βρίσκουμε σὲ πολὺ πιὸ ἄθλια κατάσταση κι ὡστόσο εἶναι λιγότερο δυστυχισμένοι ἀπ' τοὺς πατεράδες τους ἢ ἀπ' τ' ἀδέρφια τους, τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἱσπανίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰρλανδίας ἢ τῆς Πολωνίας. Μὲ τὴ δουλειὰ καὶ τὴν οἰκονομία ὁρισμένοι κατόρθωσαν ν' ἀγοράσουν ἕνα κομάτι χωραφιοῦ ἢ λιβαδιοῦ. Ἡ ὕψωση τῆς τιμῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων εὐνόησε τὴν ἔναρξη τῆς ἀπελευθέρωσῆς τους. Ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἄξιοι περισσότερου οἴχτου εἶναι ὅσοι δὲν κατάφεραν ν' ἀποχτήσουν λίγη γῆς. Αὐτοὶ ἐξοργίζονται ἐναντίον τῆς διανομῆς τῶν κοινοτικῶν χτημάτων ἀπ' τοὺς ἄρχοντες, ἐναντίον τῆς κατάργησης τῆς ἐλεύθερης βοσκῆς καὶ τοῦ σταχυολογήματος—πράμα ποὺ τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ τὰ ἐλάχιστα εἰσοδήματα ποὺ ἔπαιρναν ἀπ' τὸν πρωτόγονο κομουνισμό. Πολυάριθμοι ἐπίσης εἶναι οἱ μεροκαματιάρηδες ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ συχνὴ ἀνεργία καὶ ποὺ ἀναγκάζονται νὰ μετατοπίζονται ἀπὸ ἀγρόχτημα σὲ ἀγρόχτημα γυρεύοντας μεροδούλι. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸ πλῆθος τῶν ἀλητῶν καὶ τῶν ζητιάνων, εἶναι δύσκολο νὰ χαραχτεῖ ὁποιοδήποτε ὅριο. Ἀπ' αὐτοὺς στρατολογεῖται ὁ στρατὸς τῶν λαθρέμπορων, ἰδιαίτερα τοῦ ἁλατιοῦ, ποὺ βρίσκονται σὲ διαρκὴ διαμάχη μὲ τοὺς τελωνοφύλακες.

Ἐργάτες καὶ χωρικοί, ἱκανοὶ γιὰ μιὰ σπασμωδικὴ ἐξέγερση ὅταν ὁ ζυγὸς γίνεται πολὺ καταθλιπτικός, δὲν μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς κοινωνικῆς τάξης. Ἀρχίζουν μόνο νὰ μαθαίνουν νὰ διαβάζουν. Δίπλα ὅμως σ' αὐτοὺς ὑπάρχει γιὰ νὰ τοὺς διαφωτίσει ὁ παπὰς κι ὁ δικολάβος, ὁ παπὰς ποὺ τοῦ ἐμπιστεύονται τὶς θλίψεις τους, κι ὁ δικολάβος ποὺ ὑπερασπίζει στὰ δικαστήρια τὰ συμφέροντά τους. Λοιπὸν ὁ παπάς, ποὺ διάβασε τὰ ὅσα γράφονται, καὶ ξέρει τὴ σκανδαλώδη ζωὴ ποὺ ζοῦν οἱ ἀρχηγοί του στὰ πολυτελὴ

μέγαρά τους καὶ ζεῖ δύσκολα ἀπ' τὴν πενιχρὴ ἀμοιβή του, ἀντὶ νὰ κηρύχνει στὸ ποίμνιό του τὴν καρτερία ὅπως ἄλλοτε, σταλάζει στὴν ψυχή του λίγη ἀπ' τὴν ἀγανάχτηση καὶ τὴν πικρία ποὺ τὸν γεμίζουν. Ὁ δικολάβος, ἀπ' τὴ δική του πλευρά, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀπὸ ἐπαγγελματικὴ ἀνάγκη νὰ βγάλει κάποιο συμπέρασμα ἀπ' τὶς παλιὲς φεουδαρχικὲς σολωμονικές, δὲν παραλείπει νὰ ἐκτιμάει σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τους τοὺς ἀρχαϊκοὺς τίτλους, ὅπου πάνω τους βασίζεται ὁ πλοῦτος καὶ ἡ καταπίεση. Ὁ Μπαμπέφ μαθαίνει νὰ περιφρονεῖ τὴν ἰδιοχτησία, ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμά του σὰ γνώστης τοῦ φεουδαρχικοῦ δικαίου. Λυπᾶται τοὺς χωρικοὺς ποὺ ἡ ἀπληστία τοῦ ἄρχοντα, ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ταχτοποίηση τοῦ ἀρχείου του, θὰ γυρέψει πάλι ἐκβιαστικὰ καινούργιες ξεχασμένες προσόδους.

Ἔτσι γίνεται μιὰ ὑπόκωφη ἐργασία κριτικῆς ποὺ προπορεύεται ἀρκετὰ καὶ προετοιμάζει τὴν ἔκρηξη. Ἂς ἔρθει ἡ εὐκαιρία, καὶ τότε ὅλη ἡ συσσωρευμένη καὶ ἀπωθημένη ὀργὴ θὰ ὁπλίσει τὸ χέρι αὐτῶν τῶν ἐξαθλιωμένων ποὺ τοὺς ξεσήκωσε καὶ τοὺς καθοδηγεῖ τὸ πλῆθος τῶν δυσαρεστημένων.

II

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΝ

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἡ κρίση ποὺ προαναγγελλόταν, θὰ χρειαζόταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μοναρχίας ἕνας πραγματικὸς βασιλιάς, μὰ δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἕνας Λουδοβίκος ΙΣΤ'. Αὐτὸς ὁ παχὺς ἄνθρωπος, μὲ τοὺς κοινοὺς τρόπους, εὐχαριστιότανε μονάχα ὅταν ἔτρωγε, ὅταν κυνηγοῦσε, ἢ ὅταν βρισκότανε στὸ ἐργαστήρι τοῦ κλειδαρᾶ Γκαμαίν. Ἡ διανοητικὴ ἐργασία τὸν κούραζε. Στὸ Συμβούλιο κοιμόταγε. Σὲ λίγο κατάντησε τὸ περίγελο τῶν ἐπιπόλαιων καὶ μωρῶν αὐλικῶν. Τὸν βρίζανε ἀκόμα καὶ στὰ κατώτερα στρώματα.

Ἀνέχτηκε τὸ δούκα τοῦ Κουανὺ νὰ τοῦ κάμει μιὰ σκηνὴ ἐξ αἰτίας τῆς μείωσης τῶν ἐπιχορηγήσεων. Ὁ γάμος του ἔδωσε ἄφθονο ὑλικὸ γιὰ ἀμείλιχτους χλευασμούς. Ἡ κόρη τῆς Μαρίας Θηρεσίας ποὺ τὴν εἶχε παντρευτεῖ εἶταν ὄμορφη, κοκέτα καὶ ἀπερίσκεπτη. Ριχνότανε στὶς διασκεδάσεις μὲ ξέγνοιαστη ὁρμή. Τὴν ἔβλεπαν στὸ χορὸ τῆς ὄπερας ὅπου γενότανε τὶς πιὸ τολμηρὲς οἰκειότητες, ὅταν ὁ ψυχρὸς σύζυγός της ἔμενε στὶς Βερσαλλίες. Δεχότανε τὶς ἐκδηλώσεις λατρείας τῶν πιὸ κακόφημων αὐλικῶν: ἑνὸς Λωζέν, ἑνὸς Ἐστερχάζυ. Τῆς ἀπόδιναν γιὰ πιθανὸν ἐραστὴ τὸν ὡραῖο Φέρσον, συνταγματάρχη τοῦ βασιλικοῦ σουηδικοῦ στρατοῦ. Ἤξεραν πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐκπλήρωσε τὰ συζυγικά του καθήκοντα ἑφτὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸ γάμο του κι ἀφοῦ πρῶτα τοῦ ἔγινε μιὰ χειρουργικὴ ἐπέμβαση. Οἱ κακολογίες ἀνάβρυζαν σὲ ὑβριστικὰ τραγούδια, προπαντὸς ὕστερα ἀπ' τὴν καθυστερημένη γέννηση ἑνὸς δελφίνου. Ἀπ' τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους, τὰ ἐπιγράματα κυκλοφοροῦσαν ἴσαμε τὴν μπουρζουαζία καὶ τὸ λαὸ καὶ ἡ βασίλισσα εἶχε χάσει τὴ φήμη της πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση. Μιὰ τυχοδιώκτρια, ἡ κόμησσα Λαμότ, ποὺ καταγότανε ἀπὸ ἕνα νόθο τοῦ Καρόλου τοῦ Θ', μπόρεσε νὰ κάμει τὸν καρδινάλιο ντὲ Ροὰν νὰ πιστέψει πὼς θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὴν εὔνοια τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, ἂν ἤθελε μονάχα νὰ τὴν βοηθήσει ν' ἀγοράσει ἕνα θαυμάσιο περιδέραιο ποὺ ἡ τσιγκουνιὰ τοῦ ἄντρα της τῆς τὸ ἀρνιότανε. Ὁ καρδινάλιος εἶχε συναντήσεις στὸ σεληνόφωτο, πίσω ἀπ' τὰ ἄλση τῶν Βερσαλλιῶν, μὲ μιὰ γυναίκα ποὺ τὴ νόμισε γιὰ τὴ βασίλισσα. Ὅταν ἡ μηχανοραφία ἀποκαλύφτηκε, ὕστερα ἀπ' τὰ παράπονα τοῦ κοσμηματοπώλη Μπαϊμερ, ποὺ τὸ περιδέραιό του δὲν εἶχε πληρωθεῖ, ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' ἔκαμε τὴν ἀπερισκεψία νὰ καταφύγει στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰ ἐκδικήσει τὴν προσβλημένη τιμή του. Ἂν ἡ κόμησσα Λαμὸτ καταδικάστηκε, ὁ

καρδινάλιος ἀθωώθηκε ἐν μέσῳ χειροκροτημάτων. Ἡ ἀπόφαση σήμαινε πὼς τὸ νὰ θεωρεῖται ἡ βασίλισσα τῆς Γαλλίας εὔκολη, δὲν εἶταν ἔγκλημα. Ὕστερα ἀπὸ συμβουλὴ τῆς ἀστυνομίας, ἡ Μαρία Ἀντουανέτα, ἀπὸ τότε ἀπόφευγε νὰ ξαναγυρίσει στὸ Παρίσι γιὰ νὰ προφυλάγεται ἀπ' τὶς ἐκδηλώσεις. Τὴν ἴδια ἐποχή, στὰ 1786, τὸ Νομισματοκοπεῖο τοῦ Στρασβούργου ἔκοβε ὁρισμένον ἀριθμὸ χρυσῶν λουδοβίκειων, ὅπου στὴν προτομὴ τοῦ βασιλιᾶ ξεπρόβαινε ἕνα ὑβριστικὸ κέρατο.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ γεννοῦσε στοὺς ἐξ αἵματος πρίγκιπες τοῦ βασιλιᾶ ἐλπίδες νὰ φτάσουν στὸ θρόνο. Ὁ κόμης τοῦ Ἀρτουά, ὁ κόμης τῆς Προβηγκίας, ἀδέρφια τοῦ βασιλιᾶ, ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης, ὁ ξάδερφός του, μηχανοραφούσαν κρυφὰ γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' τὴ δυσαρέσκεια, ποὺ τὴν εἶχαν προκαλέσει στοὺς περισσότερους αὐλικοὺς οἱ ἀποκλειστικὲς προτιμήσεις τῆς βασίλισσας γιὰ ὁρισμένες οἰκογένειες, ποὺ τὶς γέμιζε μὲ δῶρα. Ὁ Θεόδωρος ντὲ Λαμὲτ ἀναφέρει πὼς κάποτε ἡ Μαντὰμ ντὲ Μπαλμπί, μαιτρέσα τοῦ κόμητα τῆς Προβηγκίας, εἶχε μαζί του αὐτὴν τὴ συνομιλία: «Ξέρετε πῶς μιλᾶνε γιὰ τὸ βασιλιὰ ὅταν χρειάζονται λεφτὰ σ' ἕνα καμπαρέ; Ρίχνουν ἕνα σκοῦδο στὸ τραπέζι λέγοντας: ἀλλάξτε μου αὐτὸν τὸ μεθύστακα.» Αὐτὸ λεγόταν γιὰ νὰ βολιδοσκοπηθεῖ ὁ Λαμὲτ γιὰ τὴ δυνατότητα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ μονάρχη. Ὁ Λαμὲτ δὲν ἀμφιβάλλει πὼς ὁρισμένοι πρίγκιπες ὑποθάλπανε τὸ σχέδιο μιᾶς ἀπόφασης τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ βασιλιᾶ.

Αὐτὸς ὡστόσο οὔτε ἄκουγε οὔτε ἔβλεπε τίποτα. Ἄφηνε τὸ βασιλικό του κῦρος νὰ ἐπηρεάζεται ἀπ' τὴ γυναικοκρατία, ταλαντευόμενος ἀνάμεσα στοὺς μεταρρυθμιστὲς καὶ στοὺς ὀπαδοὺς τῶν καταχρήσεων ἀνάλογα μ' ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ὑπέβαλλε τὸ περιβάλλον του καὶ προπαντὸς μὲ τὶς ἐπιθυμίες τῆς βασίλισσας ποὺ ἀπόχτησε στὸ πνεῦμα του μιὰν αὐξανόμενη κυριαρχία. Μ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἄστατη πολιτική του τροφοδότησε σοβαρὰ τὴ γενικὴ δυσαρέσκεια. Ἡ φράση τοῦ Βωμπλάνκ στὸ προκείμενο εἶναι ἀληθινὴ κατὰ γράμμα:

«Στὴ Γαλλία πάντα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους καὶ οἱ ὑπουργοί του εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνατρέπουν τὴν Κυβέρνηση». Ἡ ζωηρότερη κριτικὴ τῶν καταχρήσεων ποὺ θανάτωναν τὸ καθεστὼς ἔγινε στὸ αἰτιολογικὸ τῶν διαταγμάτων τῶν ὑπουργῶν Τυργκό, Μαλεζέρμπ, Καλόν, Μπριέν, Νεκέρ. Τὰ διατάγματα αὐτὰ διαβάστηκαν κι ἀπ' τοὺς παπάδες στὶς ἐκκλησίες. Ἡ ἀπήχησή τους ἔφτασε ὣς τὰ κατώτερα στρώματα. Ἔλεγαν ὅτι ὁ βασιλιὰς ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη τῶν μεταρρυθμίσεων. Καθὼς ὅμως οἱ ὑποσχέσεις γιὰ μεταρυθμίσεις δὲν ἐκπληρώνονταν ἢ πραγματοποιούνταν μόνον μερικά, στὴν πικρία γιὰ τὶς καταχρήσεις προσθέτονταν καὶ ἡ απογοήτευση ἀπ' τὰ μέτρα ποὺ παίρνονταν γιὰ τὴ διόρθωση τῆς κατάστασης. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἐργασία φαινόταν βαρύτερη γιὰ τοὺς χωρικοὺς ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Τυργκὸ μάταια εἶχε θεσμοθετήσει τὴν κατάργησή της. Στὴν περίπτωση αὐτὴ οἱ χωρικοὶ τοῦ Μαὶν εἴδαμε νὰ

ἐπικαλοῦνται τὰ λόγια τοῦ ὑπουργοῦ γιὰ ν' ἀρνηθοῦν στὸ μαρκήσιο ντὲ Βιμπραῖ τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων, νὰ τὸν πολιορκοῦν στὸν πύργο του καὶ νὰ τὸν ἀναγκάζουν νὰ δραπετεύσει. Ἡ κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας στὰ χτήματα τοῦ στέματος, ποὺ πραγματοποιήθηκε ἀπ' τὸν Νεκέρ, ἔκανε πιὸ μισητὴ γιὰ τοὺς δουλοπάροικους τὴ διατήρησή της στὰ χτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ κατάργηση ἀπ' τὸν Μαλεζὲρμπ τῆς προπαρασκευαστικῆς ἀνάκρισης, δηλαδὴ τῶν βασανιστηρίων στὶς ποινικὲς ἀνακρίσεις, ἔκανε νὰ φαίνεται πιὸ ἄδικη ἡ διατήρηση τῶν βασανιστηρίων στὴν προκαταρκτικὴ διαδικασία. Ἡ δημιουργία ἀπ' τὸν Νεκὲρ τῶν ἐπαρχιακῶν συνελεύσεων στὶς δυὸ περιφέρειες τοῦ Μπερὶ καὶ τῆς Ἄνω Γκυγιένης στὰ 1778, παρουσιαζόταν σὰν καταδίκη τοῦ δεσποτισμοῦ τῶν ἐποπτῶν, τὸ μόνο ὅμως ποὺ ἔκανε, εἶταν νὰ ὑποδαυλίζει τὴν ἐπιθυμία γιὰ ἀντιπροσωπευτικοὺς θεσμούς, ποὺ οἱ δυὸ καινούργιες συνελεύσεις, ποὺ τὰ μέλη τους διορίζονταν καὶ δὲν ἐκλέγονταν, ἀποτελούσαν τὴ γελοιογραφία τους. Ἀποθάρρυναν τοὺς ἐπόπτες ἐξασθενίζοντας τὸ κύρος τους, χωρὶς κανένα κέρδος γιὰ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία. Τὸ ἴδιο γινότανε καὶ μὲ τὶς ἄλλες μεταρυθμιστικὲς προσπάθειες. Κι ὅλ' αὐτὰ δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ δικαιώνουν καὶ νὰ δυναμώνουν τὴ δυσαρέσκεια.

Εἴτανε δύσκολο νὰ γίνει διαφορετικὰ ὅταν τὰ φιλελεύθερα διατάγματα τὰ διαδέχονταν ἀμέσως ἀντιδραστικὰ μέτρα ποὺ ἐμπνέονταν ἀπὸ καθαρὸ φεουδαρχικὸ πνεῦμα καὶ ποὺ αὐτὰ κυρίως ἐφαρμόζονταν. Ὁ περίφημος κανονισμὸς τοῦ 1781, ποὺ ἀπαίτησε ἀπ' τοὺς μέλλοντες ἀξιωματικοὺς τὴν ἀπόδειξη τεσσάρων βαθμῶν εὐγένειας γιὰ νὰ γίνονται δεκτοὶ στὶς στρατιωτικὲς σχολές, δίχως ἄλλο, κάπως συνέβαλε στὴ μελλοντικὴ λιποταξία τοῦ στρατοῦ. Ὅσο περισσότερο κινδύνευαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, τόσο περισσότερα αὐτοὶ μηχανεύονταν γιὰ νὰ τὰ παγιώσουν. Δὲν ἀπόκλειαν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ μόνον ἀπ' τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ δικαστικὰ λειτουργήματα κι ἀπ' τὶς ἀνώτερες ἐκκλησιαστικὲς θέσεις. Ἔκαναν πιὸ καταπιεστικὸ τὸ μονοπώλιό τους, ἐνῶ χειροκροτούσαν τὸν Φιγκαρώ.

Ἕνας ἄλλος βασιλιὰς ἐχτὸς ἀπ' τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' θὰ μποροῦσε νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴν ἀλλόκοτη κατάσταση; Ἴσως, μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι σίγουρο. Ἀπὸ τότε ποὺ εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' τοὺς φεουδάρχες τὴν πολιτική τους ἐξουσία, οἱ Βουρβῶνοι ἀρέσκονταν νὰ τοὺς παρηγοροῦν γεμίζοντάς τους μὲ τὶς εὐεργεσίες τους. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' κι ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' εἶχαν πιστέψει πὼς οἱ εὐγενεῖς εἶταν ἀναγκαῖοι γιὰ τὴ δόξα τους. Παγίωναν τὸ θρόνο τους μὲ τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ἀκολουθήσει μιὰ καθιερωμένη παράδοση. Μόνον παλεύοντας θανάσιμα ἐναντίον αὐτῶν τῶν προνομιούχων θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιφέρει σοβαρὲς μεταρυθμίσεις. Μὲ τὶς πρῶτες ὅμως ἀψιμαχίες, τρόμαξε.

Ὕστερα τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα κυριαρχοῦσε πάνω σ' ὅλα τ' ἄλλα. Γιὰ νὰ γίνουν μεταρυθμίσεις χρειαζότανε χρῆμα. Παρ'

δλη τὴ γενικὴ εὐημερία, τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἄδειαζε ὁλοένα καὶ περισσότερο. Μόνο σὲ βάρος τῶν προνομιούχων μποροῦσε νὰ γεμίσει καὶ μὲ τὴν ἐξουσιοδότηση τῶν δικαστηρίων, ποὺ ἐλάχιστα εἶταν διατεθειμένα νὰ θυσιάσουν τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα τῶν μελῶν τους στὸ βωμὸ τοῦ δημοσίου καλοῦ. Κι ὅσο στριφογύριζαν δίχως νὰ παίρνουν ἀποφάσεις, τόσο τὸ βάραθρο τοῦ ἐλλείματος ἔχαινε καὶ τόσο οἱ ἀντιδράσεις ὀξύνονταν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ΄ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας του εἶχε κινδυνέψει νὰ χρεωκοπήσει, καὶ μόνο ἡ σκληρὴ πυγμὴ τοῦ ἀββᾶ Τερραὶ ἀπότρεψε τὴν καταστροφὴ καὶ παράτεινε εἴκοσι χρόνια τὴ διάρκεια τοῦ καθεστῶτος. Ὅταν ἔπεσε ὁ Τερραί, ξανάρχισε ὁ χορὸς τῶν ἑκατομμυρίων. Οἱ ὑπουργοὶ τῶν οἰκονομικῶν διαδέχονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ταχύτατα κι ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ἐξὸν ἀπ' τὸν Νεκέρ, δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἕνας κατατοπισμένος στὰ λογιστικά, οὔτε ἕνας οἰκονομολόγος. Πραγματοποίησαν μόνον ἀσήμαντες οἰκονομίες στὰ ἔξοδα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Μ' αὐτὸ ἐξόργισαν τοὺς αὐλικούς, δίχως κανένα πραγματικὸ κέρδος γιὰ τὸ Δημόσιο Ταμεῖο. Οἱ σπάταλες γενναιοδωρίες πολλαπλασιάζονταν: 100.000 λίβρες στὴν κόρη τοῦ δούκα ντὲ Γκὺν γιὰ τὸ γάμο της, 400.000 λίβρες στὴν κόμησσα ντὲ Πολινιὰκ γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τὰ χρέη της, 800.000 λίβρες γιὰ νὰ προικοδοτήσει τὴν κόρη της, 23 ἑκατομμύρια γιὰ τὰ χρέη τοῦ κόμητα ντ' Ἀρτουά, 10 ἑκατομμύρια γιὰ ν' ἀγοράσει ὁ βασιλιὰς τὸν πύργο Ραμπουγιέ, 6 ἑκατομμύρια γιὰ ν' ἀγοράσει ἡ βασίλισσα τὸν πύργο Σαὶν-Κλού, κ.λ.π. Μικροέξοδα δίπλα σ' ἐκεῖνα ποὺ προκάλεσε ἡ συμμετοχὴ τῆς Γαλλίας στὸν πόλεμο τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας! Αὐτὰ τὰ ὑπολόγισαν σὲ δυὸ δισεκατομμύρια. Γιὰ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει, ὁ Νεκὲρ δανείστηκε ἀπὸ παντοῦ καὶ μὲ κάθε τρόπο. Τοποθέτησε τὶς ὁμολογίες πρὸς 10 καὶ 12 %. Ἐξαπάτησε τὸ ἔθνος μὲ τὸν περίφημο *Ἀπολογισμό* του, ὅπου παρουσίαζε ἕνα φανταστικὸ περίσσευμα. Ἤθελε μόνο νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη στοὺς δανειστὲς κ' ἔδωσε ὅπλα στὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ποὺ ἰσχυρίζονταν πὼς ἡ ριζικὴ μεταρύθμιση τῆς φορολογίας εἶταν ἀνώφελη.

Ὅταν τελείωσε ὁ πόλεμος, ὁ σβέλτος Καλόν, βρῆκε τὸ μέσο νὰ προσθέσει σὲ τρία χρόνια 653 καινούργια ἑκατομμύρια στὰ προηγούμενα δάνεια. Εἶταν μάλιστα παραδεγμένη ἀρχὴ πὼς ὁ χριστιανικότατος βασιλιὰς δὲν ὑπολόγιζε τὶς δαπάνες του ἀνάλογα μὲ τὶς προσόδους του, ἀλλὰ ἀντίθετα τὶς προσόδους του σύμφωνα μὲ τὶς δαπάνες του. Στὰ 1789 τὸ χρέος ἀνέβηκε στὰ τεσσεράμιση δισεκατομμύρια. Στὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ΄ εἶχε τριπλασιαστεῖ. Ὅταν πέθανε ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ΄ ἡ ὑπηρεσία τοῦ χρέους ἀπαιτοῦσε 93 ἑκατομμύρια καὶ στὰ 1790 ἀπαιτεῖ περίπου 300 σ' ἕναν προϋπολογισμὸ ἐσόδων ποὺ μόλις ξεπερνοῦν τὰ 500 ἑκατομμύρια. Ὅλα ὅμως ἔχουν ἕνα τέλος. Ὁ Καλὸν ἀναγκάστηκε νὰ ὁμολογήσει στὸ βασιλιὰ πὼς ἡ κατάσταση εἶταν ἀπελπιστική. Τὸ τελευταῖο του δάνειο καλύφτηκε μὲ δυσκολία.

Εἶχε πουλήσει καινούργιες θέσεις δημοσίων λειτουργῶν, εἶχε προβεῖ σὲ ξαναχύσιμο τῶν νομισμάτων, εἶχε αὐξήσει τὶς ἐγγυοδοσίες, ἀπαλλοτρίωσε χτήματα, ἔφραξε τὸ Παρίσι μ' ἕνα τεῖχος δασμῶν, εἴσπραξε ἀπ' τοὺς γενικοὺς ἐκμισθωτὲς 255 ἑκατομύρια προκαταβολές, δηλαδὴ προπληρωμὲς ἀναφορικὰ μὲ τὶς μελλοντικὲς οἰκονομικὲς χρήσεις, ἑτοιμαζόταν νὰ δανειστεῖ, μὲ τὴν πρόφαση τῆς ἐγγυοδοσίας, ἑβδομήντα ἑκατομύρια ἀκόμα ἀπὸ τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ τεχνάσματα δὲν ἐμπόδισαν τὸ ἔλλειμα νὰ φτάσει στὰ 101 ἑκατομύρια. Καὶ μάλιστα βρισκόταν στὶς παραμονὲς ἑνὸς πολέμου μὲ τὴν Πρωσία ἐξ αἰτίας τῆς Ὀλλανδίας. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἀπαιτοῦσε πιστώσεις γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τοὺς πατριῶτες τῆς μικρῆς αὐτῆς χώρας, ποὺ ὁ βασιλιὰς τοὺς εἶχε ὑποσχεθεῖ ἐνίσχυση ἐναντίον τῶν Πρώσων.

Ὁ Καλὸν βρισκόταν σὲ δυσχερῆ θέση. Δὲ θεωροῦσε δυνατὸ ν' αὐξήσει τοὺς ὑπάρχοντες φόρους πού, σὲ λιγότερο ἀπὸ δέκα χρόνια, εἶχαν αὐξηθεῖ κατὰ 140 ἑκατομύρια. Βρισκόταν σὲ ἀνοιχτὴ πάλη μὲ τὸ δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ ποὺ εἶχε ἐπικρίνει τὸ ξαναχύσιμο τῶν νομισμάτων, μὲ τὸ δικαστήριο τοῦ Μπορντὼ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιοχτησίας τῶν προσχώσεων τῆς Γιρόνδης, μὲ τὸ δικαστήριο τῆς Ρὲνν ἐξ αἰτίας τοῦ ταμπάκου, μὲ τὰ δικαστήρια τῆς Μπεζανσὸν καὶ τῆς Γκρενὸμπλ ἐξ αἰτίας τῆς προσωρινῆς ἀντικατάστασης τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας μὲ χρηματικὲς εἰσφορές. Εἶταν βέβαιο πὼς τὰ δικαστήρια θὰ τοῦ ἀρνιόνταν τὴν καταχώρηση κάθε δανείου καὶ κάθε καινούργιου φόρου.

Ὁ Καλὸν ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἀποφασιστικὰ τὸ θάρρος του. Πῆγε καὶ βρῆκε τὸν Λουδοβίκο τὸν ΙΣΤ', στὶς 20 Αὐγούστου 1876, καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Κράτους, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει μὲ περιορισμένα μέτρα· τὸ οἰκοδόμημα πρέπει νὰ ξαναχτιστεῖ ἀπ' τὰ θεμέλια, γιὰ νὰ προληφτεῖ ἡ καταστροφή... Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβάλουμε καινούργιους φόρους, καὶ εἶναι καταστρεπτικὸ νὰ δανειζόμαστε πάντα, δὲν ἀρκεῖ νὰ περιοριστοῦμε στὶς οἰκονομικὲς μεταρυθμίσεις. Τὸ μόνο μέτρο ποὺ ἀπομένει νὰ παρθεῖ, τὸ μόνο μέσο γιὰ νὰ κατορθώσουμε τέλος ἀληθινὰ νὰ βάλουμε κάποια τάξη στὰ οἰκονομικά, εἶναι νὰ ἀναζωογονήσουμε ὁλόκληρο τὸ Κράτος καὶ νὰ ἀναδιοργανώσουμε κάθε ἐλλατωματικὸ στοιχεῖο ποὺ ὑπάρχει στὴ συγκρότησή του».

Οἱ φόροι ποὺ ἴσχυαν εἶταν καταθλιπτικοὶ καὶ ἐλάχιστα ἀποδοτικοὶ γιατὶ εἶταν ἄνισα μοιρασμένοι. Οἱ εὐγενεῖς, κατ' ἀρχήν, ὑποχρεώνονταν στὴν καταβολὴ τοῦ εἰκοστοῦ τῶν προσόδων τους καὶ στὸν κεφαλικὸ φόρο· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ εἶταν ἀπαλλαγμένοι ἀπ' τὶς καταβολὲς αὐτές. Οἱ χωρικοὶ εἶταν οἱ μόνοι ποὺ πλήρωναν τὸ φόρο παραγωγῆς, ποὺ ποίκιλλε ἀνάλογα μὲ τὶς ἐπαρχίες ποὺ ἐκλέγανε τὰ συμβούλια τῶν τάξεων καὶ μὲ τὶς ἐπαρχίες τῶν ἐκλογῶν*. Ὁ φόρος

* Ἐπαρχία ποὺ ἐξέλεγε εἰσπράκτορα. Ἐκεῖνος ποὺ ἐκλεγόταν εἴσπραττε τοὺς φόρους ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ἐπόπτη. Σ.τ.Σ.

ἄλλοτε εἶταν πραγματικός, ἀνάλογος μὲ τὴ σημερινὴ ἔγγεια φορολογία κι ἄλλοτε προσωπικός, ἀνάλογος μὲ τὴν κινητὴ περιουσία τοῦ φορολογουμένου. Ὑπῆρχαν πόλεις ἀφορολόγητες, πόλεις ποὺ πληρώνανε πάγια εἰσφορά, περιοχὲς ποὺ εἶχαν ἐξοφλήσει μὲ μιὰ ἐφ' ἅπαξ καταβολὴ τὶς φορολογικές τους ὑποχρεώσεις, ἕνα ἀτέλειωτο χάος. Ἡ τιμὴ τοῦ ἁλατιοῦ ποίκιλλε ἀνάλογα μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὸν τόπο. Ὁ κλῆρος, οἱ προνομιοῦχοι, οἱ ὑπάλληλοι, χάρη στὸ δικαίωμα ἐλεύθερης προμήθειας ἁλατιοῦ, τὸ πλήρωναν στὴν τιμὴ τοῦ κόστους. Ὅσο ὅμως περισσότερο εἶταν κανένας ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὰ ἁλατορυχεῖα ἢ τὶς ἁλυκές, τόσο ὁ φόρος γινόταν βαρύτερος καὶ ἱεροεξεταστικός.

Ὁ Καλὸν σκόπευε νὰ μετριάσει τὴ φορολογία τοῦ ἁλατιοῦ καὶ τὸ φόρο τῆς παραγωγῆς, νὰ καταργήσει τοὺς ἐσωτερικοὺς δασμοὺς καὶ νὰ ἐπιβάλει ἕναν καινούργιο φόρο, τὴν *ἔγγεια εἰσφορά*, ποὺ θὰ ἀντικατάσταινε τὴν εἰσφορὰ τοῦ εἰκοστοῦ, καὶ θᾶδινε τὰ ἀναγκαῖα μέσα γιὰ νὰ ἰσοσκελιστεῖ ὅπως-ὅπως ὁ προϋπολογισμός. Ἐνῶ ὅμως τὰ εἰκοστὰ εἰσπράττονταν σὲ χρῆμα, ἡ ἔγγεια εἰσφορὰ θὰ εἰσπραττόταν σὲ εἶδος, ἀνάλογα μὲ τὸ προϊὸν ὅλων τῶν γαιῶν, δίχως καμιὰ διάκριση, ἐκκλησιαστικῶν, ἀριστοκρατικῶν, ἢ χτημάτων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Αὐτὸ εἶταν ἡ φορολογικὴ ἰσότητα. Τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, θὰ μεταμορφωνόταν σὲ Τράπεζα τοῦ Κράτους. Ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις θὰ δημιουργούνταν κ' ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα «γιὰ νὰ πάψει ἡ κατανομὴ τῶν δημοσίων βαρῶν νᾶναι ἄνιση κι αὐθαίρετη».

Καὶ μιὰ ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει στὰ δικαστήρια γιὰ τὴν καταχώρηση μιᾶς τόσο πλατιᾶς μεταρρύθμισης, θ' ἀπευθυνόταν σὲ μιὰ συνέλευση ἀπὸ προύχοντες, ποὺ θὰ τὴν ἐπιδοκίμαζε. Δὲν ὑπῆρχε παράδειγμα προυχόντων ποὺ νὰ διαλέχτηκαν ἀπ' τὸ βασιλιὰ καὶ ποὺ νὰ ἀντιτάχτηκαν στὶς θελήσεις του. Τὰ πνεύματα ὅμως ὅλων εἶχαν μεταστραφεῖ ἐδῶ κ' ἕναν αἰώνα.

Οἱ προύχοντες, ἑφτὰ ἐξ αἵματος πρίγκιπες, 36 δοῦκες καὶ ὁμότιμοι ἢ στρατάρχες, 33 πρόεδροι ἢ γενικοὶ εἰσαγγελεῖς τῶν δικαστηρίων, 11 ἀρχιερεῖς, 12 Σύμβουλοι τοῦ κράτους, 12 ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν τῶν τάξεων, 25 δήμαρχοι (σκαβῖνοι) τῶν κυριότερων πόλεων κ.λ.π., συνολικὰ 144 πρόσωπα ποὺ εἶχαν διακριθεῖ ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες τους ἢ τὰ λειτουργήματά τους, συγκεντρώθηκαν στὶς 22 Φεβρουαρίου 1787. Ὁ Καλὸν κατηγόρησε μπροστά τους μὲ ἔξοχον τρόπο ὅλο τὸ οἰκονομικὸ σύστημα: «Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ κάμει οὔτ' ἕνα βῆμα σ' αὐτὸ τὸ ἀπέραντο βασίλειο, δίχως νὰ βρεῖ διαφορετικοὺς νόμους, ἀντίθετες συνήθειες, προνόμια, ἐξαιρέσεις, ἀπαλλαγὲς ἀπὸ φόρους καὶ κάθε εἶδος δικαιώματα κι ἀπαιτήσεις. Κι αὐτὴ ἡ γενικὴ παραφωνία περιπλέκει τὴ διοίκηση, διακόπτει τὴν ὁμαλὴ πορεία της, δυσχεραίνει τὴ λειτουργία της καὶ πολλαπλασιάζει παντοῦ τὰ ἔξοδα καὶ τὴν ἀταξία». Ἐπετέθηκε βίαια ἐναντίον τοῦ φόρου τοῦ ἁλατιοῦ, «ποὺ εἶναι τόσο δυσανάλογος στὴν κατανομή του, ὥστε χρειάζεται στὴ μιὰ ἐπαρχία νὰ πληρώνει κανένας

20 φορὲς περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πληρώνει στὴν ἄλλη, τόσο αὐστηρὸς στὴν εἴσπραξή του, ποὺ καὶ μόνο τ' ὄνομά του ἐμπνέει φρίκη... ἕνας φόρος τέλος ποὺ γιὰ νὰ εἰσπραχτεῖ, πρέπει νὰ ξοδευτεῖ τὸ ἕνα πέμπτο τοῦ προϊόντος του καὶ πού, μὲ τὴν ἰσχυρὴ ἕλξη ποὺ ἐξασκεῖ γιὰ τὸ λαθρεμπόριο, προκαλεῖ τὴν καταδίκη κάθε χρόνο καὶ τὸ ρίξιμο στὰ κάτεργα ἢ στὶς φυλακὲς 500 καὶ πάνω οἰκογενειαρχῶν καὶ πάνω ἀπὸ 4.000 κατασχέσεις τὸ χρόνο». Ὕστερα ἀπ' τὴν κριτικὴ τῶν καταχρήσεων ἐρχόταν τέλος ἡ ἔκθεση τῶν μεταρυθμίσεων.

Οἱ προύχοντες εἶταν προνομιοῦχοι. Οἱ λίβελλοι ποὺ ἐμπνέονταν ἀπ' τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων τοὺς γέμιζαν μὲ χλευασμούς, καὶ σατιρικὰ ἐπιγράματα ἀνάγγελναν τὴ συνθηκολόγησή τους. Ἀντιστάθηκαν γιὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Ἀπόφυγαν νὰ διακηρύξουν πὼς δὲν ἤθελαν νὰ πληρώσουν τὸ φόρο, ἐξοργίστηκαν ὅμως μὲ τὴν ἔκταση τοῦ ἐλλείματος ποὺ τοὺς κατάπληξε. Θύμισαν πὼς ὁ Νεκὲρ στὸν περίφημο *Ἀπολογισμό του*, τέσσαρα χρόνια πὸ πρίν, εἶχε παρουσιάσει ἕνα πλεόνασμα τῶν ἐσόδων σχετικὰ μὲ τὰ ἔξοδα. Ἀπαίτησαν ν' ἀνακοινωθοῦν τὰ λογιστικὰ στοιχεῖα τοῦ προϋπολογισμοῦ, ζήτησαν νὰ ἐλέγχεται κάθε μήνα ἡ κατάσταση τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, νὰ τυπώνεται γενικὸς ἀπολογισμὸς τῶν ἐσόδων καὶ δαπανῶν κάθε χρόνο καὶ νὰ ὑποβάλλεται γιὰ ἐπαλήθευση στὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο. Διαμαρτυρήθηκαν ἐνάντια στὴν κατάχρηση τῶν ἐπιχορηγήσεων. Ὁ Καλόν, γιὰ νὰ ὑπερασπιστεῖ, ἀναγκάστηκε νὰ ξεσκεπάσει τὰ λάθη τοῦ *Ἀπολογισμοῦ* τοῦ Νεκέρ. Ὁ Νεκὲρ ἀπάντησε καὶ ἐξορίστηκε ἀπ' τὸ Παρίσι. Τότε ὅλη ἡ ἀριστοκρατία τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν μελῶν τῶν ἀνώτερων δικαστηρίων πῆρε φωτιά. Ὁ Καλὸν σύρθηκε στὴ λάσπη δηκτικῶν λιβέλλων. Ὁ Μιραμπὼ ἔπαιξε κι αὐτὸς τὸ ρόλο του σ' αὐτὸ τὸ κοντσέρτο μὲ τὴν *Καταγγελία ἐναντίον τῶν χρηματιστηριακῶν κερδοσκοπιῶν*, ὅπου κατηγοροῦσε τὸν Καλὸν πὼς ἔπαιζε στὸ χρηματηστήριο μὲ κρατικὰ χρεώγραφα. Ὁ Καλὸν εἶταν τρωτὸς στὸ σημεῖο αὐτό. Εἶχε χρέη καὶ μαιτρέσες, καὶ ζοῦσε σ' ἕνα ὕποπτο περιβάλλον. Τὸ σκάνδαλο τῆς χρηματιστηριακῆς μανούβρας ποὺ ἔγινε ἀπ' τὸν ἀββὰ Ἐσπανιὰκ μὲ τὶς μετοχὲς τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, μόλις εἶχε ξεσπάσει. Ὁ Καλὸν εἶταν ἀνακατεμένος σ' αὐτό. Οἱ προνομιοῦχοι βρῆκαν τὴν εὐκαιρία ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν μεταρυθμιστὴ ὑπουργό. Μάταια πέρασε στὴν ἐπίθεση. Μὲ τὸ δικηγόρο του Ζερμπιὲ σύνταξε τὴν *Προειδοποίηση*, ποὺ εἶταν βίαιη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ἐγωϊσμοῦ τῶν εὐγενῶν καὶ μαζὶ ἔκκληση στὴν κοινὴ γνώμη. Ἡ *Προειδοποίηση* ποὺ μοιράστηκε πλατιὰ σ' ὅλο τὸ βασίλειο μεγάλωσε τὴ λύσσα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Καλόν. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἀντέδρασε ὅπως ἔλπιζε αὐτός. Οἱ εἰσοδηματίες ἐξακολουθοῦσαν νἆναι δύσπιστοι. Ἡ μπουρζουαζία δὲ φάνηκε νὰ παίρνει στὰ σοβαρὰ τὰ μεταρυθμιστικὰ σχέδια ποὺ εἶχαν γίνει γιὰ νὰ τῆς ἀρέσουν. Ὁ λαὸς παράμεινε ἀδιάφορος στὶς ἔριδες αὐτὲς ποὺ δὲν τὶς πολυκαταλάβαινε. Τοῦ χρειαζόταν καιρὸς γιὰ νὰ σκεφτεῖ τὶς ἀλήθειες ποὺ τοῦ εἶχαν απο-

καλυφτεῖ καὶ ποὺ τὸν ἄφηναν κατάπληχτο. Ἡ ἀναταραχὴ εἶταν βίαιη στὸ Παρίσι, περιορίστηκε ὅμως στὴν ἀρχὴ στὶς ἀνώτερες τάξεις. Οἱ ἐπίσκοποι ποὺ συνεδρίαζαν μαζὶ μὲ τοὺς προύχοντες, ἀπαίτησαν τὴν ἀποπομπὴ τοῦ Καλόν. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' ὑποτάχτηκε καί, παρ' ὅλη τὴν ἀποστροφή του, κατάληξε νὰ ὀνομάσει διάδοχό του τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Τουλούζης Λομενὶ ντὲ Μπριέν, ποὺ τοῦ ὑπόδειξε ἡ βασίλισσα. Οἱ προνομιοῦχοι ἀνάπνευσαν, εἶχαν ὅμως φοβηθεῖ τόσο! Εἶχαν ριχτεῖ ἐναντίον τοῦ Καλόν. Τὸ Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ, μὲ πρόταση τοῦ Ἀδριανοῦ Ντυπόρ, διάταξε ἀνακρίσεις γιὰ τὶς σπατάλες του. Μόνη διέξοδος γιὰ τὸν Καλὸν ἔμενε νὰ καταφύγει στὴν Ἀγγλία.

Ὁ Μπριὲν ἐπωφελούμενος ἀπὸ μιὰ στιγμιαία ὕφεση πέτυχε ἀπ' τοὺς προύχοντες κι ἀπ' τὸ Δικαστήριο ἕνα δάνειο ἀπὸ 67 ἑκατομύρια μὲ πάγιες προσόδους, ποὺ ἀνέτρεψε προσωρινὰ τὴ χρεωκοπία. Ἀπλὴ ἀνακωχή! Τὰ πράγματα ἀνάγκασαν τὸν Μπριὲν νὰ συνεχίσει τὰ σχέδια τοῦ προκατόχου του. Μὲ μεγαλύτερη συνέπεια ἀπὸ ἐκεῖνον προσπάθησε νὰ διασπάσει τὸ συνασπισμὸ τῶν προνομιούχων μὲ τὴ μπουρζουαζία. Συγκρότησε ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις, ὅπου ἡ Τρίτη Τάξη ἀντιπροσωπευόταν μὲ τὸν ἴδιο ἀριθμὸ μελῶν μὲ τὶς δυὸ προνομιοῦχες τάξεις ἑνωμένες. Ἔδωσε πολιτικὰ δικαιώματα στοὺς διαμαρτυρόμενους, πράμα ποὺ ἐξόργισε πολὺ τὸν κλῆρο. Μετάτρεψε τὴν ἀναγκαστικὴ ἐργασία τῶν χωρικῶν σὲ χρηματικὴ εἰσφορά. Τέλος θέλησε νὰ ὑποβάλει στὴν ἔγγεια φορολογία τὸν κλῆρο καὶ τοὺς εὐγενεῖς. Ἀμέσως οἱ προύχοντες ἀντιστάθηκαν. Ἀπὸ ἐφτὰ γραφεῖα, μόνο τὸ ἕνα υἱοθέτησε τὸ σχέδιο τῆς καινούργιας ἔγγειας φορολογίας. Τὰ ἄλλα δήλωσαν πὼς εἶναι ἀναρμόδια νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν. Αὐτὸ σήμαινε σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων. Ὁ Λαφαγιὲτ τράβηξε μακρύτερα. Ζήτησε μιὰν ἐθνοσυνέλευση κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Κογκρέσσου ποὺ κυβερνοῦσε τὴν Ἀμερικὴ καὶ μιὰ μεγάλη χάρτα ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν κατὰ περιόδους σύγκληση αὐτῆς τῆς συνέλευσης. Ἂν ὁ Μπριὲν εἶχε τόσο θάρρος ὅση καὶ νοημοσύνη, θὰ εἶχε ἀποδεχτεῖ τὴν ἐπιθυμία τῶν προυχόντων. Ἡ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, καθορισμένη θεληματικὰ σ' αὐτὴ τὴν ἡμερομηνία τοῦ Μαΐου τοῦ 1787, ὅταν τὸ βασιλικὸ γόητρο δὲν εἶχε ἀκόμα κλονιστεῖ, ἀναμφίβολα θὰ στερέωνε τὴν ἐξουσία τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ'. Οἱ προνομιοῦχοι θὰ ἔπεφταν στὴν ἴδια τους τὴν παγίδα. Ἡ μπουρζουαζία θὰ καταλάβαινε πὼς οἱ ὑποσχέσεις γιὰ μεταρύθμιση εἶταν εἰλικρινεῖς. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ὁ ΙΣΤ' καὶ ἡ Αὐλὴ φοβόνταν τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Θυμόνταν τὸν Ἐτιὲν Μαρσὲλ καὶ τὴ Λίγκα. Ὁ Μπριὲν προτίμησε νὰ διώξει τοὺς προύχοντες, ἀφήνοντας ἔτσι νὰ τοῦ ξεφύγει ἡ τελευταία εὐκαιρία γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς Ἐπανάστασης.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ἀνταρσία τῶν εὐγενῶν, ποὺ τὴν ἡγεσία της ἀναλαβαίνει ἡ δικαστικὴ ἀριστοκρατία, δὲ γνώριζε πιὰ χαλινό. Τὰ δικαστήρια τοῦ Μπορντώ, τῆς Γκρενόμπλ, τοῦ Μπεζανσόν, κ.λ.π., διαμαρτύρονται ἐνατίον τῶν διαταγμάτων, ποὺ ἀπονέμουν πολιτικὰ

δικαιώματα στοὺς αἱρετικοὺς καὶ ποὺ συγκροτοῦν ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις, ποὺ φοβοῦνται τὸν ἀνταγωνισμό τους. Καλλιεργοῦν ἐπιδέξια τὴν ἀντίληψη πὼς οἱ συνελεύσεις αὐτὲς ποὺ διορίζονται ἀπ' τὴν κυβέρνηση εἶναι μόνον ὑπουργικὲς ἐπιτροπὲς δίχως ἀνεξαρτησία, καὶ ἀρχίζουν ν' ἀπαιτοῦν τὴν ἐπανασύσταση τῶν Φεουδαρχικῶν Συνελεύσεων, ποὺ δὲ συγκαλοῦνταν πιά.

Τὸ Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ τὸ Φορολογικὸ δικαστήριο καὶ τὸ 'Ελεγκτικὸ Συνέδριο, γίνονται δημοφιλῆ, ἐπειδὴ ἀρνιοῦνται στὸν Μπριὲν τὴν καταχώρηση ἑνὸς διατάγματος ποὺ ἔκανε ὑποχρεωτικὴ τὴ χαρτοσήμανση τῶν αἰτήσεων, τῶν ἀποδείξεων, τῶν ἀγγελτηρίων, τῶν ἐφημερίδων, τῶν διαφημίσεων κ.λ.π. Ταυτόχρονα ζητοῦν, στὶς 16 'Ιουλίου, τὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, ποὺ εἶναι μόνες ἁρμόδιες, λένε, νὰ ἐγκρίνουν τὴν ἐπιβολὴ καινούργιων φόρων. 'Αποκρούουν ἀκόμα τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ἔγγεια εἰσφορά, καταγγέλλουν τὶς σπατάλες τῆς Αὐλῆς καὶ ἀπαιτοῦν οἰκονομίες. 'Ο βασιλιάς, ἀντιδρώντας σ' αὐτὴ τὴν ἀντιπολίτευση, παίρνει μέρος στὴ συνεδρίαση τοῦ Δικαστηρίου στὶς 6 Αὐγούστου, τὸ 'Ανώτατο Δικαστήριο ὅμως ἀκυρώνει τὴν ἐπαύριο σὰν παράνομη τὴν καταχώρηση τῆς προτεραίας. Μιὰ ἐξορία στὴν Τρουὰ τιμωρεῖ αὐτὴ τὴν ἀνταρσία, ἡ ἀναταραχὴ ὅμως ξαπλώνεται σ' ὅλα τὰ ἐπαρχιακὰ δικαστήρια. 'Απλώνεται στὴν ἀστικὴ τάξη. Οἱ δικαστὲς ἐμφανίζονται σὰν προασπιστὲς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους. Τοὺς χαρακτηρίζουν σὰν Πατέρες τῆς Πατρίδας. Τοὺς περιφέρουν θριαμβευτικά. Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Δικαστηρίου, ἀνακατεμένοι μὲ τοὺς τεχνίτες ἀρχίζανε νὰ προκαλοῦν ταραχὲς στοὺς δρόμους. 'Απὸ παντοῦ συνέρρεαν οἱ αἰτήσεις στὶς Βερσαλλίες, συνηγορώντας γιὰ τὴν ἀνάκληση ἀπ' τὴν ἐξορία τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Παρισιοῦ.

Οἱ δικαστικοὶ ἀπολάβαιναν τὴ δημοτικότητά τους, κατὰ βάθος ὅμως δὲν τοὺς ἔλειπαν οἱ ἀνησυχίες. Ζητώντας τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις θέλησαν μ' ἕναν χειρισμό, ν' ἀποφύγει τὰ ἔξοδα τῆς οἰκονομικῆς μεταρρύθμισης ἡ ἀριστοκρατία τῆς τηβέννου, τοῦ σπαθιοῦ καὶ τοῦ ράσου. Δὲν ἐνδιαφέρονταν διαφορετικὰ γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τοὺς ξεφύγουν. "Αν οἱ Συνελεύσεις γινόνταν περιοδικές, ὅπως τὸ ζητοῦσε ὁ Λαφαγιέτ, ὁ πολιτικὸς ρόλος τῶν δικαστῶν θὰ ἐξαφανιζόταν. Παζάρεψαν στὰ κρυφά. 'Ο Μπριὲν θὰ παραιτιόταν ἀπ' τὸ νόμο τοῦ χαρτοσήμου κι ἀπ' τὴν ἔγγεια εἰσφορά. Σ' ἀνταπόδοση, θὰ τοῦ παραχωροῦσαν τὴν παράταση τῆς φορολογίας τῶν δυὸ εἰκοστῶν ποὺ θὰ εἰσπράττονταν «δίχως καμιὰ διάκριση, οὔτε ἐξαίρεση, ὅποια κι ἂν εἴτανε». Ἔτσι τὸ Δικαστήριο ἔχοντας προβεῖ στὴν πράξη τῆς καταχώρησης στὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη, ξαναγύρισε στὸ Παρίσι θριαμβευτικά.

Δυστυχῶς τὰ δυὸ εἰκοστά, ποὺ ἡ εἴσπραξή τους ἀπαιτοῦσε χρόνο, δὲν ἐπαρκοῦσαν νὰ καλύψουν τὶς ἐπείγουσες ἀνάγκες τοῦ Δημόσιου Ταμείου. Μ' ὅλο ποὺ ὁ Μπριὲν ἐγκατάλειψε τοὺς 'Ολλανδοὺς πατριῶτες, καταπατώντας τὸ βασιλικὸ λόγο, ἡ χρεωκοπία εἴταν στὰ πρόθυρα. Χρειάστηκε νὰ ξαναγυρίσουν στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰ

τοῦ ζητήσουν τὴν ἐξουσιοδότηση γιὰ ἕνα δάνειο 420 ἑκατομυρίων μὲ τὴν ὑπόσχεση, πὼς οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις θὰ συγκαλοῦνταν ὕστερ' ἀπὸ πέντε χρόνια, δηλαδὴ τὸ 1792. Ὁ πόλεμος ξανάρχισε πιὸ βίαιος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Στὸ βασιλιὰ πού, στὶς 19 τοῦ Νοέμβρη διάταζε τὴν καταχώρηση τοῦ δανείου, ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης τόλμησε νὰ πεῖ πὼς αὐτὸ εἶταν παράνομο. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ δούκας ἐξοριζόταν στὸ Βιγιὲ-Κοτερὲ καὶ δυὸ σύμβουλοι φίλοι του, ὁ Σαμπατιὲ κι ὁ Φρεττὼ κλείνονταν στὸν πύργο τοῦ Ντουλλέν. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ζητοῦσε τὴν ἀπελευθέρωση τῶν προγραμένων καὶ μὲ πρόταση τοῦ Ἀδριανοῦ Ντυπόρ, στὶς 4 τοῦ Γενάρη 1788, ψήφισε ἕνα κατηγορητήριο ἐναντίον τῶν «ἐντολῶν ἐν λευκῷ» (lettres de cahet) καὶ τὸ ἐπανάλαβε λίγο πιὸ ὕστερα, παρὰ τὶς βασιλικὲς ἀπαγορεύσεις. Σὲ λίγο, τὸν Ἀπρίλη, ἡ τόλμη του ἔφτασε σὲ τέτιο σημεῖο ὥστε ν' ἀνησυχήσει τοὺς δανειστὲς τοῦ τελευταίου δανείου καὶ ἀκόμα ὡς τὸ σημεῖο νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς φορολογούμενους ν' ἀρνηθοῦν τὴν πληρωμὴ τῶν καινούργιων εἰκοστῶν. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' θύμωσε. Διάταξε νὰ συλληφτοῦν μέσα στὸ Δικαστήριο ὅπου εἶχαν καταφύγει, οἱ δυὸ σύμβουλοι, ὁ Γκουαλὰρ καὶ ὁ Ντυβὰλ ντ' Ἐπρεμενὶλ κ' ἐπικύρωσε τὰ διατάγματα ποὺ τοῦ ὑπέβαλε ὁ σφραγιδοφύλακας Λαμουανιὸν γιὰ νὰ σπάσει τὴν ἀντίσταση τῶν δικαστῶν καὶ γιὰ νὰ μεταρυθμίσει τὴ δικαιοσύνη. Ἕνα πλῆρες δικαστήριο (cour plénière) * ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἀνώτατους λειτουργούς, ἀντικατάστησε τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο γιὰ τὴν καταχώρηση ὅλων τῶν βασιλικῶν πράξεων. Τὰ Δικαστήρια ἔχαναν σημαντικὸ μέρος ἀπὸ τὶς ἀστικὲς καὶ ποινικὲς ὑποθέσεις ποὺ τοὺς ἀνῆκαν πρίν. Αὐτὲς πιὰ θὰ ἐκδικάζονταν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ δικαστήρια ποὺ προεδρεύονταν ἀπὸ βαΰλους, σαρανταεφτὰ τὸν ἀριθμό, ποὺ θὰ ἐξυπηρετούσαν τοὺς ἀντίδικους. Πολυάριθμα εἰδικὰ δικαστήρια, ὅπως τῶν ἀλαταποθηκῶν, τῶν ἐκλογῶν, καὶ γραφεῖα τῶν οἰκονομικῶν καταργήθηκαν. Ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη μεταρυθμίστηκε καὶ πῆρε ἀνθρωπιστικότερη κατεύθυνση, ἡ βασανιστικὴ προανάκριση καὶ ἡ ἐξαντλητικὴ ἀνάκριση καταργήθηκαν. Ὅλ' αὐτὰ εἶταν μεταρύθμιση πιὸ ριζικὴ ἀκόμα ἀπὸ κείνη ποὺ ἐπιχείρησε ὁ καγκελάριος Μωπεοὺ στὰ 1770. Ἴσως νἆχε πετύχει ἂν εἶχε γίνει ἐννιὰ μῆνες νωρίτερα, πρὶν νὰ ἐξοριστεῖ τὸ ἀνώτερο Δικαστήριο στὴν Τρουά. Ἡ σύσταση τῶν βαϋλικῶν δικαστηρίων δὲ συνάντησε ὁμόθυμη ἀντίδραση. Φαίνεται πὼς ὁ λόγος τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' ποὺ κατάγγελνε στὴ χώρα τὴν ἀριστοκρατία τῶν δικαστῶν, ποὺ θέλανε νὰ ὑφαρπάσουν τὴν ἐξουσία του, βρῆκε ἀπήχηση. Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου μὲ τὴ συμπαράσταση τοῦ βασιλιᾶ (lit de justice), ἀπὸ τὶς 19 τοῦ Νοέμβρη, ἀπὸ τότε ποὺ ἔπεσε σὲ δυσμένεια ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης, ἡ πάλη δὲν περιοριζόταν πιὰ ἀνάμεσα στὸ ὑπουργεῖο καὶ στὰ δικα-

* Ἀνώτατο δικαστήριο ποὺ τὸ συγκαλοῦσε ὁ βασιλιὰς σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις. Σ. τ. Μ.

στήρια. Γύρω ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχικὴ σύγκρουση, ὅλες οἱ ἄλλες δυσαρέσκειες ἐκδηλώνονταν κιόλας καὶ συνασπίζονταν.

Τὸ κόμμα τῶν Ἀμερικανῶν, τῶν Ἀγγλομανῶν ἢ τῶν πατριωτῶν, ποὺ ἀριθμοῦσε ὀπαδοὺς ὄχι μονάχα στὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία καὶ στὴν ἀνώτερη μπουρζουαζία, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα σὲ ὁρισμένους ἀνακριτικοὺς συμβούλους, ὅπως ὁ Ντυπὸρ κι ὁ Φρεττώ, εἶχε παρουσιαστεῖ στὴ σκηνή. Οἱ ἀρχηγοί του συγκεντρώνονταν στὸ σπίτι τοῦ Ντυπὸρ ἢ στοῦ Λαφαγιέτ. Σ' αὐτὲς τὶς συγκεντρώσεις ἔβλεπε κανεὶς τὸν ἀββᾶ Σεγιές, τὸν πρόεδρο Λεπελλετιὲ ντὲ Σὰν Φαρζώ, τὸ γενικὸ Εἰσαγγελέα Herault de Séchelles, τὸ σύμβουλο στὸ Δικαστήριο Ὑγκὲ ντὲ Σεμονβίλ, τὸν ἀββᾶ Λουΐ, τὸ δούκα ντὲ Γκυγιόν, τοὺς ἀδελφοὺς Λαμέτ, τὸν μαρκήσιο ντὲ Κοντορσέ, τὸν κόμητα ντὲ Μιραμπώ, τοὺς τραπεζίτες Κλαβιὲρ καὶ Πανσώ, κ.λ.π. Γι αὐτοὺς οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις εἶτανε μόνον ἕνας σταθμός. Θὰ μετάτρεπαν τὴ Γαλλία σὲ συνταγματικὴ καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ μοναρχία. Θὰ ἐκμηδένιζαν τὸν ὑπουργικὸ δεσποτισμό. Οἱ ἀμερικανικὲς ἰδέες κέρδιζαν τὶς λέσχες, τοὺς φιλολογικοὺς συλλόγους, ποὺ κιόλας εἶταν πολυάριθμοι, τὰ καφενεῖα, ποὺ ἔγιναν, ὅπως λέει ὁ σύμβουλος Σαλλιέ, «δημόσια σχολεῖα τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐξέγερσης». Ἡ μπουρζουαζία ἄρχιζε νὰ κινεῖται, πάνω στὰ χνάρια ὅμως ἀκόμα τῶν εὐγενῶν. Στὴ Ρὲν ἡ πατριωτικὴ ἑταιρεία τῶν Βρεττόνων ἔβαζε ἐπὶ κεφαλῆς μεγαλοκυρίες ποὺ θεωροῦσαν τιμή τους νὰ τὶς ὀνομάζουν πολίτιδες. Ἔδινε διαλέξεις σὲ μιὰν αἴθουσα διακοσμημένη μὲ δημοκρατικὲς ἐπιγραφές, καὶ ποὺ τὴν ὀνόμαζε πομπωδῶς, κι «ἀρχαιοπρεπῶς», Ναὸ τῆς Πατρίδας.

Ἡ δικαστικὴ ἀριστοκρατία ὅμως κρατοῦσε ἀκόμα στὰ χέρια της τὴν ἡγεσία. Σ' ὅλους της τοὺς ἀνταποκριτὲς στὶς ἐπαρχίες ἔδινε τὸ ἴδιο σύνθημα: νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐγκαθίδρυση τῶν καινούργιων ἐφετείων ἢ τῶν βαϋλικῶν δικαστηρίων, νὰ ἀπεργήσουν τὰ εἰρηνοδικεῖα, καὶ στὴν ἀνάγκη νὰ ἐξαπολύσουν τὴν ἀναρχία, νὰ ζητήσουν Γενικὲς Συνελεύσεις καὶ παλιὲς ἐπαρχιακὲς Συνελεύσεις. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἀκολουθήθηκε κατὰ γράμμα. Τὰ ἐπαρχιακὰ δικαστήρια ὀργάνωσαν μὲ τὴν πολυάριθμη πελατεία τους τὴν ἀντίσταση τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀσχολούνταν μὲ τοὺς νόμους. Μὲ κατηγορητήρια, μὲ ἀπειλητικὲς ἀποφάσεις, ἐπιδίδονταν στὴν πρόκληση ταραχῶν. Οἱ διαδηλώσεις διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Οἱ εὐγενεῖς τοῦ σπαθιοῦ τάσσονται μαζικὰ ἀλληλέγγυοι μὲ τὰ δικαστήρια. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ εὐγενεῖς τοὺς μιμήθηκαν. Ἡ συνέλευση τοῦ κλήρου μείωσε πάνω ἀπὸ τρία τέταρτα τὴν εἰσφορὰ ποὺ ἀπαιτούσαν ἀπ' τὸν κλῆρο. Διαμαρτυρήθηκε ἐναντίον τοῦ πλήρους δικαστηρίου «δικαστηρίου ποὺ πάντα τὸ ἔθνος θὰ φοβόταν τὴ φιλοφροσύνη του» (15 Ἰουνίου). Στάσεις ξέσπασαν στὴ Ντιζόν, στὴν Τουλούζη. Στὶς ἐπαρχίες τῶν συνόρων ποὺ τελευταῖα προσαρτήθηκαν στὸ στέμα, ἡ ἀναταραχὴ πῆρε τὴν ὄψη ἐξέγερσης. Στὴ Βεάρνη, τὸ Δικαστήριο τοῦ Πώ, ποὺ τὸ μέγαρό του εἶχε κλειστεῖ (manu militari) διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν παραβίαση τῶν παλιῶν διομολογήσεων ποὺ ὁ βασιλιὰς εἶχε δώ-

σει στὴ χώρα. Οἱ ἀγρότες παρακινημένοι ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς τῶν ἐπαρχιῶν, πολιόρκησαν τὸν ἐπόπτη στὸ μέγαρό του καὶ ἀποκατάστησαν μὲ τὴ βία τοὺς δικαστὲς στὶς ἕδρες τους (19 'Ιουνίου).

Στὴ Βρεττάνη ἡ ἀναταραχὴ ἀναπτύχτηκε χωρὶς ἀντίδραση ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας ἢ τῆς συνενοχῆς τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Τιὰρ καὶ προπαντὸς τοῦ ἐπόπτη Μπερτρὰν ντὲ Μολεβίλ. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Βρεττάνης προκαλοῦσαν σὲ μονομαχία τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχαν ἀπομείνει πιστοὶ στὸ βασιλιά. Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν μηνῶν τοῦ Μαΐου καὶ τοῦ 'Ιουνίου οἱ συγκρούσεις εἶταν συχνὲς ἀνάμεσα στὰ στρατεύματα καὶ στοὺς διαδηλωτές.

Στὸ Ντωφινέ, στὴν πιὸ βιομηχανικὴ ἐπαρχία τῆς Γαλλίας, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ρολλάν, ἡ Τρίτη Τάξη διαδραμάτισε τὸν κυριότερο ρόλο, ἀλλὰ σὲ συμφωνία μὲ τοὺς προνομιούχους. Κι ὅταν, ὕστερα ἀπ' τὸ διώξιμο ἀπ' τὸ μέγαρό του, τὸ δικαστήριο διακήρυξε πὼς ἂν τὰ διατάγματα αὐτὰ διατηρούνταν, «τὸ Ντωφινὲ θὰ θεωροῦσε πὼς εἶταν ὁλότελα ἀπαλλαγμένο ἀπ' τὴν πίστη του στὸν βασιλιά», ἡ πόλη τῆς Γκρενὸμπλ ἐξεγέρθηκε, στὶς 7 'Ιουνίου, ἀπώθησε τὰ στρατεύματα ρίχνοντας κεραμίδια πάνω ἀπ' τὶς στέγες, καὶ ξανάφερε τὸ Δικαστήριο στὸ μέγαρό του μὲ κωδωνοκρουσίες. Ὕστερα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἡμέρα τῶν κεραμιδιῶν, οἱ Τάξεις τῆς ἐπαρχίας συγκεντρώνονταν αὐθόρμητα, δίχως βασιλικὴ ἐξουσιοδότηση, τὴν 21 'Ιουλίου, στὸν πύργο Βιζίλ, ἰδιοχτησία μεγάλων βιομηχάνων, τῶν Περιέ. Ἡ συνέλευση ποὺ ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς δὲν τολμοῦσε νὰ τὴν διαλύσει, ἀποφάσισε, σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν δικηγόρων Μουνιὲ καὶ Μπαρνάβ, πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ Τρίτη Τάξη θἄχε διπλάσιο ἀριθμὸ ἀντιπροσώπων καὶ πὼς οἱ Τάξεις δὲ θὰ ψήφιζαν κατὰ σώματα, ἀλλὰ κατὰ κεφαλή. Καλοῦσε τέλος τὶς ἄλλες ἐπαρχίες νὰ ἑνωθοῦν καὶ ὁρκιζόταν πὼς δὲ θὰ πληρώσει φόρους ὅσο δὲ θὰ συγκαλούνταν οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις. Οἱ ἀποφάσεις τοῦ Βιζὶλ ἔγιναν ἀμέσως δεχτὲς μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς πατριῶτες.

Ὁ Μπριὲν θὰ μποροῦσε νὰ θριαμβέψει πάνω στὴν ἀνταρσία μόνο ἂν κατόρθωνε νὰ διασπάσει τὴ συμμαχία τῆς Τρίτης Τάξης μὲ τοὺς προνομιούχους. Αὐτὸ τὸ ἐπιχείρησε ὅπως μποροῦσε καλύτερα, ἀντιτάσσοντας τὴν πέννα τοῦ Λεγκέ, τοῦ Ριβαρόλ, τοῦ ἀββᾶ Μορελλέ, στὴν πέννα τοῦ Μπρισσὸ καὶ τοῦ Μιραμπώ. 'Ανάγγειλε, στὶς 5 'Ιουλίου, τὴν προσεχὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων καί, στὶς 8 Αὐγούστου, καθόρισε τὴν ἡμερομηνία γιὰ τὴν 1 Μαΐου 1789. Πολὺ ἀργά! Οἱ ἴδιες οἱ ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις, ποὺ εἶταν ἔργο του καὶ ποὺ τὶς εἶχε συνθέσει ὅπως αὐτὸς ἤθελε, δείχτηκαν ἐλάχιστα ὑπάκουες. Πολλὲς ἀρνήθηκαν τὶς αὐξήσεις τῶν φόρων ποὺ τοὺς ζήτησε. Ἡ συνέλευση τῆς 'Ωβέρνης, ἐμπνευσμένη ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ, διατύπωνε μιὰ διαμαρτυρία τόσο ἔντονη, ὥστε προκάλεσε τραχιὰ ἐπίπληξη τοῦ βασιλιᾶ. Ὁ διορισμὸς τοῦ Λαφαγιὲτ στὸ στρατὸ ἀνακλήθηκε.

Γιὰ νὰ κατασταλεῖ ἡ ἐξέγερση τῆς Βεάρνης τῆς Βρεττάνης καὶ τοῦ Ντωφινέ, θἄπρεπε νἄναι σίγουρος κανένας γιὰ τὸ στρατό. Ὁ

στρατός, κάτω ἀπ' τὴ διοίκηση τῶν εὐγενῶν ποὺ εἶταν ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν κυβέρνηση καὶ τὶς μεταρυθμίσεις, μαχόταν πολὺ χλιαρὰ ἢ σήκωνε τὰ κοντάκια στὸν ἀέρα ὅπως στὴ Ρέν. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἔδιναν τὶς παραιτήσεις τους.

Προπαντὸς ὅμως ὁ Μπριὲν βρισκόταν σὲ ἀδυναμία ἐξ αἰτίας τῆς ἔλλειψης χρημάτων. Οἱ ἐπικρίσεις τῶν δικαστηρίων καὶ οἱ ταραχὲς εἶχαν σταματήσει τὶς εἰσπράξεις. Ἀφοῦ ἐξάντλησε ὅλα τὰ μέσα, ἀφοῦ πῆρε καὶ τὰ κεφάλαια τῶν ἀναπήρων καὶ τὶς συνεισφορὲς γιὰ τὰ νοσοκομεῖα καὶ τοὺς χαλαζόπληκτους, ἀφοῦ ἐπέβαλε τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν γραματίων τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων, ὁ Μπριὲν ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσει τὶς πληρωμὲς τοῦ δημοσίου ταμείου. Εἶταν χαμένος. Οἱ συνταξιοῦχοι ποὺ ὣς τὰ τότε εἶχαν δειχτεῖ ἐπιφυλακτικοί, γιατὶ ἤξεραν πὼς οἱ δικαστικοὶ τοὺς μισούσαν, ἕνωσαν ἀπὸ τότε τὶς κραυγές τους μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς πατριῶτες. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' θυσίασε τὸν Μπριέν, ὅπως εἶχε θυσιάσει τὸν Καλὸν καὶ ταπεινώθηκε καὶ ξανακάλεσε τὸν Νεκέρ, ποὺ ἄλλοτε τὸν εἶχε διώξει (25 Αὐγούστου 1788). Ἡ βασιλεία δὲν εἶταν πιὰ ἱκανὴ νὰ διαλέγει ἐλεύθερα τοὺς ὑπουργούς της.

Ὁ τραπεζίτης τῆς Γενεύης, νιώθοντας πὼς εἶταν ὁ ἀναγκαῖος ἄνθρωπος, ἔβαλε τοὺς ὅρους του: ἡ δικαστικὴ μεταρύθμιση τοῦ Λαμουανιόν, ποὺ εἶχε προκαλέσει τὴν ἐξέγερση, θὰ ἀκυρωνόταν, τὰ δικαστήρια θὰ ἐπαναφέρονταν, καὶ οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις θὰ συνέρχονταν τὴν ἡμερομηνία ποὺ καθόρισε ὁ Μπριέν. Ὁ βασιλιὰς ἀναγκάστηκε νὰ τὰ δεχτεῖ ὅλα. Ἡ ἀνταρσία τῶν εὐγενῶν εἶχε φέρει τὸ βασιλιὰ σὲ ἀδιέξοδο, εἶχε ἀνοίξει ὅμως τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπανάσταση.

Τὰ ὁμοιώματα τοῦ Μπριὲν καὶ τοῦ Λαμουανιὸν κάηκαν δημόσια στὴν πλατεία Ντωφὶν στὸ Παρίσι, μέσα σὲ παραλήρημα χαρᾶς. Οἱ διαδηλώσεις ποὺ κράτησαν πολλὲς μέρες, κατάληξαν σὲ ταραχές. Ὑπήρχανε νεκροὶ καὶ τραυματίες. Τὸ δικαστήριο ποὺ ξανασυγκροτήθηκε, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐξουσία ἐπιτίμησε τὴν καταστολὴ καὶ ἐγκάλεσε τὸ διοικητὴ τῆς φρουρᾶς ποὺ ἔχασε τὴ θέση του.

Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν τῆς δικαιοσύνης ἐνίσχυαν τὴν ἀταξία καὶ ἀφόπλιζαν τοὺς πράχτορες τοῦ βασιλιᾶ. Δὲν ὑποπτεύονταν πὼς σὲ λίγο θἄταν τὰ θύματα τῆς ἀχαλίνωτης λαϊκῆς δύναμης.

III

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Ἑνωμένοι ὅπως-ὅπως, δίχως φαινομενικὴ διχόνοια, γιὰ νὰ ἀντιταχτοῦν στὶς ἐπεμβάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ δεσποτισμοῦ, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πατριῶτες διαιρέθηκαν ἀπ' τὴ στιγμὴ τῆς πτώσης τοῦ Μπριέν. Οἱ πρῶτοι, ποὺ σὲ λίγο θὰ τοὺς ὀνομάσουν «ἀριστοκράτες», ἀντιλαμβάνονται τὴ μεταρύθμιση τοῦ βασιλείου σὰν ἐπάνοδο στὶς συνθῆκες τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος. Ἐννοοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν στὶς δυὸ πρῶτες κοινωνικὲς κατηγορίες τὰ τιμητικὰ καὶ ἐπωφελῆ προνόμιά τους κ' ἐξάλλου νὰ τοὺς ἀποδώσουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ποὺ τοὺς εἶχαν ἀφαιρέσει τὸν προηγούμενο αἰώνα ὁ Ρισελιέ, ὁ Μαζαρίνος, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Τὸ πολὺ θὰ συναινούσαν, μὲ μεγάλην ἀπροθυμία, νὰ πληρώνουν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὴν ἀναλογία τους στὶς δημόσιες εἰσφορές. Εἶναι πάντα οἱ ἄνθρωποι τῆς Fronde* (σφεντόνης) καὶ τοῦ καρδιναλίου Ρέτς. Οἱ ἐθνιστὲς ἢ πατριῶτες, ἀντίθετα θέλουν τὴ ριζικὴ κατάργηση ὅλων τῶν ἐπιβιώσεων ἑνὸς καταραμένου παρελθόντος. Δὲν καταπολέμησαν τὸ δεσποτισμὸ γιὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴ ὀλιγαρχία. Ἔχουν τὰ μάτια στυλωμένα στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερική. Ἡ πολιτική, ἡ δικαστικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἰσότητα, οἱ οὐσιαστικὲς ἐλευθερίες, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ κυβέρνηση ἀποτελοῦσαν τὸ ἀναλλοίωτο βάθρο τῶν διεκδικήσεών τους ποὺ ὁ τόνος τους ἔφτανε ὡς τὴ φοβέρα.

Ὁ Νεκέρ, πρώην ὑπάλληλος τοῦ τραπεζίτη Τελυσόν, ποὺ ἕνα πετυχημένο χρηματιστηριακὸ κόλπο, σχετικὰ μὲ τὰ πάγια ἀγγλικὰ δάνεια, τὸν πλούτισε τὴν παραμονὴ τῆς συνθήκης τοῦ 1763, εἶταν ἕνας ματαιόδοξος καὶ μέτριος νεόπλουτος, πολὺ πρόθυμος νὰ κολακέψει ὅλα τὰ κόμματα καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἐπίσκοπους ποὺ ἐπειδὴ εἶταν αἱρετικὸς φρόντιζε νὰ τοὺς καλοπιάσει. Ἱκανοποιημένος γιατὶ προμήθεψε μερικὰ κεφάλαια στὸ δημόσιο ταμεῖο ἀπ' τοὺς προύχοντες τοῦ Παρισιοῦ κι ἀπ' τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, ἄφησε νὰ τοῦ φύγει ἡ στιγμὴ τῆς ἐπιβολῆς τῆς μεσολάβησής του. Ἡ πάλη τὸν φόβιζε. Εἶχε ὑποσχεθεῖ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις,

---

* Frondeurs ὀνομάστηκαν οἱ ἀριστοκράτες ἀντίπαλοι τοῦ Μαζαρίνου ποὺ προκάλεσαν ἐμφύλιο πόλεμο στὴ Γαλλία, στὴ διάρκεια τῆς ἀνηλικότητας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος ποὺ προκλήθηκε ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου εἶχε δυὸ φάσεις· στὴν πρώτη ἐξαιρετικὸ ρόλο διαδραμάτισε μαζὶ μὲ τοὺς εὐγενεῖς ὁ καρδινάλιος Ρέτς. Σ.τ.Μ.

ἀλλὰ δὲν τόλμησε νὰ ρυθμίσει ἀμέσως τὸν τρόπο τῆς σύγκλησής τους. Οἱ προνομιοῦχοι ἐννοεῖται πὼς ἐπέμεναν στὶς παλιὲς διατυπώσεις. Ὅπως στὰ 1614, χρονολογία τῆς τελευταίας συνόδου, κάθε βαϋλία, δηλαδὴ κάθε ἐκλογικὴ περιφέρεια, θὰ ἔστελνε ἀπὸ ἕναν ἀντιπρόσωπο μόνον ἀπὸ κάθε τάξη ὅσος κι ἂν εἶταν ὁ πληθυσμός της καὶ ἡ σπουδαιότητά της. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ θὰ διασκέπτονταν χωριστά. Καμιὰ ἀπόφαση δὲ θὰ ἴσχυε παρὰ μονάχα ἂν συμφωνούσαν ὁμόθυμα καὶ οἱ τρεῖς τάξεις. Οἱ πατριῶτες κατάγγελναν ἀγαναχτισμένοι αὐτὸ τὸ ἀρχαϊκὸ σύστημα, ποὺ στὴν πράξη θὰ κατάληγε στὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ τῶν μεταρυθμίσεων, στὴ χρεωκοπία τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, στὴ διαιώνιση τῶν καταχρήσεων. Οἱ δικαστὲς ὅμως εἶχαν προσκολληθεῖ σ' αὐτό. Στὰ 1614, οἱ πόλεις ἀντιπροσωπεύονταν μὲ τοὺς ἀποσταλμένους τῶν ὀλιγαρχικῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τους, οἱ περιφέρειες ποὺ εἶχαν τοπικὲς συνελεύσεις ἀπὸ βουλευτὲς ποὺ ἐκλέγονταν ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς συνελεύσεις χωρὶς τὴν παρέμβαση τοῦ πληθυσμοῦ. Τοὺς χωρικοὺς δὲν τοὺς εἶχαν συμβουλευτεῖ. Ἂν εἶχε διατηρηθεῖ ἡ παλιὰ διαδικασία καὶ ἡ Τρίτη Τάξη θὰ ἀντιπροσωπευόταν κατὰ πλειοψηφία ἀπὸ δικηγορίσκους καὶ ἐξευγενισμένους. Ὁ Νεκὲρ συγχισμένος σκεφτόταν τί νὰ κάνει.

Ἐπωφελούμενο ἀπ' τοὺς δισταγμούς του, τὸ Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ, πρόλαβε τὴν κατάσταση. Στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη ἔπαιρνε μιὰν ἀπόφαση καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις θὰ ἔπρεπε «νὰ συγκληθοῦν καὶ νὰ συντεθοῦν κανονικὰ σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ποὺ τηρήθηκε στὰ 1614». Οἱ πατριῶτες κατάγγειλαν τὴν ἀπόφαση αὐτὴ σὰν προδοσία κι ἄρχισαν νὰ ρίχνονται ἐναντίον τῆς δικαστικῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ δεσποτισμὸς τῶν εὐγενῶν, ἔλεγε ὁ Βολνεϋ στὸ *Φρουρὸ τοῦ Λαοῦ*, εἶναι ἐκεῖνος πού, στὸ πρόσωπο αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων δικαστικῶν, κανονίζει ὅπως θέλει τὴν τύχη τῶν πολιτῶν, τροποποιώντας κ' ἑρμηνεύοντας τὸ περιεχόμενο τῶν νόμων, ποὺ δημιουργεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ του δικαιώματα καὶ ἀνακηρύσσεται σὲ δημιουργὸ νόμων ἐνῶ εἶναι μόνο ὁ ἐκτελεστής του». Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ πέννες τῆς Τρίτης Τάξης ἄρχισαν νὰ καταγγέλουν τὴν ἀγοραπωλησία καὶ τὴν κληρονομικότητα τῶν δικαστικῶν λειτουργημάτων, τὴν κατάχρηση τῶν δωροδοκιῶν καὶ ν' ἀρνιοῦνται σ' ἕνα σῶμα ἀπὸ ὑπαλλήλους τὸ δικαίωμα νὰ λογοκρίνουν ἢ νὰ τροποποιοῦν τοὺς νόμους. Τοῦ διαμήνυσαν ὠμὰ πὼς ὕστερα ἀπ' τὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, τὸ μόνο ποὺ εἶχε νὰ κάνει εἶταν νὰ ὑποταχτεῖ, γιατὶ τὸ ἔθνος μποροῦσε καλύτερα ἀπ' τὸ βασιλιὰ νὰ τὸ ἐξαναγκάζει σὲ ὑποταγή, Ὁ Μαρὶ-Ζοζὲφ Σενιὲ διακήρυξε πὼς ἡ δικαστικὴ ἱερὰ ἐξέταση εἶταν φοβερότερη ἀπ' τὴν ἀντίστοιχη τῶν ἐπισκόπων. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ φοβισμένο ὀπισθοχώρησε στὶς 5 τοῦ Δεκέμβρη, μὲ μιὰ καινούργια ἀπόφαση ποὺ ἀκύρωνε τὴν προηγούμενη. Δεχότανε τώρα τὸν διπλασιασμὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης Τάξης, ποὺ εἶταν κιόλας ὁ κανόνας στὶς ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπ' τὸν Νεκὲρ καὶ τὸν Μπριέν. Συνθηκολόγηση ἀνώφελη καὶ ἄλλωστε ἐλλιπής. Ἡ ἀπόφαση

δὲν ἀποφαινόταν γιὰ τὴν ψῆφο κατὰ κεφαλή. Ἡ δημοτικότητα τοῦ Ἀνώτερου Δικαστηρίου εἶχε ἀντικατασταθεῖ ἀπ' τὴν ἀποστροφή.

Ὁ Νεκὲρ εἶχε νομίσει πὼς θὰ ξέφευγε ἀπ' τὴν ἀμηχανία, ὑποβάλλοντας τὸ ζήτημα τῶν τύπων στὴ συνέλευση τῶν προυχόντων τὴν ὁποία εἶχε συγκαλέσει. Οἱ προύχοντες, ὅπως εἶταν ἑπόμενο, ἀποφάνθηκαν ὑπὲρ τῆς διατήρησης τῶν παλιῶν τύπων, καὶ τὴν ἡμέρα τῆς τελευταίας τους συνεδρίασης, στὶς 12 τοῦ Δεκέμβρη, 5 ἐξ αἵματος πρίγκιπες, ὁ κόμης ντ' Ἀρτουά, οἱ πρίγκιπες τοῦ Κοντὲ καὶ τοῦ Κοντὶ καὶ οἱ δοῦκες ντὲ Μπουρμπὸν καὶ ντ' Ἀνγκιέν, μὲ μιὰ δημόσια προκήρυξη κατάγγειλαν στὸ βασιλιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐπανάσταση,ἂν αὐτὸς ὑποχωροῦσε στὸ ζήτημα τῆς διατήρησης τῶν πατροπαράδοτων τύπων: «Τὰ δικαιώματα τοῦ θρόνου, ἔλεγαν, εἶναι ὑπὸ ἀμφισβήτηση, τὰ δικαιώματα τῶν δύο κοινωνικῶν Τάξεων τοῦ Κράτους διαιροῦν τὶς γνῶμες, σὲ λίγο τὰ δικαιώματα τῆς ἰδιοχτησίας θὰ χτυπηθοῦν, ἡ ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν θὰ παρουσιαστεῖ σὰν ἀντικείμενο μεταρυθμίσεων κλπ.» Οἱ πρίγκιπες ξεπερνούσαν τὸ στόχο γιατί, σ' αὐτὴν τὴν ἡμερομηνία, ἡ Τρίτη Τάξη διπλασίαζε τὶς νομιμόφρονες ἐκδηλώσεις της μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος της τὸ βασιλιά, κι ἀκόμα δὲν ὑπῆρχε ἄλλη ἰδιοχτησία ποὺ νὰ κιντύνευε, ἐξὸν ἀπ' τὴν ἰδιοχτησία τῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ ἀναβλητικὴ ταχτικὴ τοῦ Νεκὲρ κατάληξε μόνο ν' αὐξήσει τὶς δυσκολίες καὶ νὰ συσπειρώσει γύρω ἀπ' τοὺς πρίγκιπες τὴ φεουδαρχικὴ φατρία. Ἀντίστροφα ὅμως, ἡ ἀντίσταση τῶν προνομιούχων εἶχε προσδώσει στὸ πατριωτικὸ κίνημα μιὰ τέτια ὁρμή, ποὺ ὁ ὑπουργὸς μπόρεσε ν' ἀναγκάσει τὸ βασιλιὰ ν' ἀποφασίσει νὰ πάρει θέση ἐναντίον τῶν προυχόντων καὶ τῶν πριγκίπων. Κ' ἐδῶ ὅμως ὁ βασιλιὰς μόνον ἡμίμετρα πῆρε. Ἀναγνώρισε στὴν Τρίτη Τάξη τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει τόσους βουλευτὲς ὅσους ἐκλέγανε καὶ οἱ δυὸ προνομιοῦχες τάξεις μαζί, καθόρισε τὸν ἀριθμὸ τῶν βουλευτῶν ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν βαϊλιῶν, ἐπέτρεψε στοὺς ἐφημέριους νὰ παίρνουν μέρος προσωπικὰ στὶς ἐκλογικὲς συνελεύσεις τοῦ κλήρου, μέτρο ποὺ θἄχε τὶς πιὸ δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀριστοκρατία, μὰ ἀφοῦ ἔκαμε τὶς παραχωρήσεις αὐτὲς στὴν κοινὴ γνώμη, δὲν τόλμησε νὰ λύσει τὸ κεφαλαιῶδες ζήτημα τῆς ψήφου κατὰ Τάξη ἢ κατὰ κεφαλὴ στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Τὸ ἄφησε ἐκκρεμές, στὴ διάθεση τῶν ἀχαλίνωτων παθῶν.

Ἡ ἀριστοκρατία ἀντέταξε ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση, προπάντων στὶς ἐπαρχίες ποὺ εἶχαν διατηρήσει ἢ ξαναποχτήσει τὶς παλιὲς ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις τῶν Τάξεων. Στὴν Προβηγκία, στὴ Βεάρνη, στὴ Βουργουνδία, στὸ Ἀρτουά, στὴ Φρὰνς-Κοντέ, οἱ προνομιοῦχες τάξεις, ὑποστηριζόμενες καὶ ἀπ' τὰ τοπικὰ δικαστήρια, ἐπωφελήθηκαν ἀπ' τὴ σύνοδο τῶν Συνελεύσεων γιὰ ν' ἀρχίσουν βίαιες ἐκδηλώσεις ἐναντίον τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Νεκὲρ κ' ἐναντίον τῶν ἀνατρεπτικῶν ἀπαιτήσεων τῆς Τρίτης Τάξης. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Βρετάνης πῆραν τόσο ἀπειλητικὴ στάση ποὺ ὁ Νεκὲρ ἀναγκάστηκε νὰ διακόψει προσωρινὰ τὶς συνεδριάσεις τῆς ἐπαρχιακῆς Συνέ-

λευσης. Οἱ εὐγενεῖς ξεσήκωσαν τοὺς ὑπηρέτες τους καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶταν ἀφοσιωμένοι σ' αὐτοὺς ἐναντίον τῶν φοιτητῶν ποὺ εἶχαν κηρυχτεῖ ὑπὲρ τῆς Τρίτης Τάξης. Ἦρθαν στὰ χέρια. Σημειώθηκαν καὶ θύματα. Ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Βρετάνης, ἀπ' τὸ Ἀνζέ, ἀπ' τὸ Σαὶν-Μαλό, ἀπ' τὴ Νάντη, ὅλοι οἱ νεαροὶ μπουρζουάδες ἔτρεξαν γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς φοιτητὲς τῆς Ρὲν ποὺ τοὺς διοικοῦσε ὁ Μορώ, ὁ μετέπειτα στρατηγός. Οἱ εὐπατρίδες, χτυπημένοι καὶ κυνηγημένοι στοὺς δρόμους, πολιορκούμενοι στὴν αἴθουσα τῶν συνελεύσεων, ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλη μὲ λύσσα στὴν καρδιὰ καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στ' ἀγροχτήματά τους (Γενάρης τοῦ 1789). Ὁρκίστηκαν ἀπὸ πεῖσμα νὰ μὴν ἀντιπροσωπευτοῦν πιὰ στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις.

Στὴ Μπεζανσόν, ἐπειδὴ τὸ Δικαστήριο εἶχε ἐκδηλωθεῖ ὑπὲρ τῶν προνομιούχων ποὺ εἶχαν ψηφίσει μιὰ δηκτικὴ διαμαρτυρία ἐναντίον τοῦ κανονισμοῦ τοῦ Νεκέρ, τὸ πλῆθος στασίασε καὶ λεηλάτησε τὰ σπίτια πολλῶν συμβούλων, χωρὶς ὁ στρατὸς νὰ ἐπέμβει. Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Μπεζανσόν, ἕνας φιλελεύθερος εὐπατρίδης, ὁ μαρκήσιος ντὲ Λανζερόν, δήλωσε πὼς ὁ στρατὸς εἶταν γιὰ νὰ βαδίζει ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κράτους κι ὄχι ἐναντίον τῶν πολιτῶν (Μάρτης 1789).

Ἕνας καλὸς παρατηρητής, ὁ Μαλλὲ ντὺ Πάν, εἶχε δίκιο ὅταν ἔγραφε ἀπ' τὸ Γενάρη κιόλας τοῦ 1789: «Ἡ δημόσια συζήτηση ἄλλαξε τώρα μορφή. Τὸ ζήτημα τοῦ βασιλιᾶ, τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τοῦ Συντάγματος μπαίνει τώρα σὲ δεύτερη μοίρα. Ἐκεῖνο ποὺ προέχει εἶναι ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὴν Τρίτη καὶ στὶς δυὸ ἄλλες Τάξεις».

Οἱ προνομιοῦχοι θὰ νικόνταν, ὄχι μονάχα γιατὶ δὲν μποροῦσαν πιὰ νὰ ὑπολογίζουν στὴν ἀπόλυτη συνδρομὴ τῶν ὀργάνων τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ εἶχαν ἐξαντλήσει τὴν ὑπομονή τους μὲ τὴν προγενέστερη ἐξέγερσή τους, ὄχι μονάχα γιατὶ ἀπέναντι σ' ὁλόκληρο τὸ ξεσηκωμένο ἔθνος εἶταν μιὰ ἀσήμαντη μειοψηφία παράσιτων, ἀλλὰ πρὸ πάντων γιατὶ εἶταν διαιρεμένοι. Στὴ Φρὰνς-Κοντέ, 22 εὐπατρίδες εἶχαν διαμαρτυρηθεῖ ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τῆς Τάξης τους καὶ εἶχαν δηλώσει πὼς ἀποδέχονταν τὸ διπλασιασμὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης Τάξης, τὴν ἰσότητα στὴ φορολογία κι ἀπέναντι στὸ Νόμο κ.λ.π. Ἡ πόλη τῆς Μπεζανσὸν τοὺς κατάγραψε στὸ μητρῷο τῶν ἀστῶν. Στὸ Ἀρτουά, ὅπου στὶς Συνελεύσεις ἀντιπροσωπεύονταν μόνον οἱ ἄρχοντες ποὺ εἶχαν ἑφτὰ βαθμοὺς εὐγένειας καὶ εἶχαν στὴν κατοχή τους φέουδα μὲ ἐκκλησίες, οἱ εὐγενεῖς ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ μποῦν στὴ Συνέλευση, ὁδηγημένοι ἀπ' τὸ δικηγόρο Ροβεσπιέρο, διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὸν ἀποκλεισμό τους. Οἱ μικροευγενεῖς τοῦ Λανγκεντὸκ διατύπωσαν ἀνάλογα παράπονα ἐναντίον τῶν μεγάλων εὐπατριδῶν τῆς ἐπαρχίας. Οἱ κατώτεροι εὐγενεῖς ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὸ λαὸ καὶ ποὺ εἶχαν ἀγοράσει δημοτικὰ ἐξευγενιστικὰ ἀξιώματα, παντοῦ σχεδὸν πῆραν τὸ μέρος τῆς Τρίτης Τάξης, χωρὶς ὅμως ἡ Τρίτη Τάξη νὰ αἰσθάνεται μεγάλη εὐγνωμοσύνη γι αὐτό.

Ἡ ἀναταραχὴ εἰσχωροῦσε ὁλοένα καὶ βαθύτερα στὰ κατώτερα στρώματα. Ἡ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων ποὺ τὴν ἀνάγγειλαν καὶ τὴ σχολίασαν ἀπ' τὸν ἄμβωνα στὶς ἐκκλησίες οἱ ἐφημέριοι, ἔκαμε νὰ λάμψει μιὰ τεράστια ἐλπίδα. Ὅλοι ὅσοι θέλανε νὰ παραπονεθοῦν, καὶ εἶταν λεγεώνα ὁλάκερη, τέντωναν τ' αὐτὶ στὶς πολεμικές· καὶ προετοιμάζονταν γιὰ τὴ μεγάλη μέρα. Μπουρζουάδες καὶ χωρικοὶ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ δυὸ χρόνια τὴ μαθητεία τους γιὰ τὶς δημόσιες ὑποθέσεις στὶς ἐπαρχιακὲς Συνελεύσεις, στὶς νομαρχιακὲς Συνελεύσεις καὶ στοὺς καινούγιους ἀγροτικοὺς δήμους ποὺ εἶχε δημιουργήσει ὁ Μπριέν. Οἱ συνελεύσεις αὐτὲς εἶχαν κατανείμει τὸ φόρο, εἶχαν φροντίσει γιὰ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια καὶ γιὰ τὰ δημόσια ἔργα, εἶχαν ἐποπτεύσει στὴ διαχείριση τῶν τοπικῶν εἰσοδημάτων. Τὰ συμβούλια τῶν ἀγροτικῶν δήμων ποὺ εἶχαν ἐκλεγεῖ ἀπ' τοὺς πιὸ πλούσιους ἀγρότες ἔμειναν εὐχαριστημένα μὲ τὸ ἔργο τους. Ἴσαμε τότε ὁ σύνδικος διοριζόταν ἀπ' τὸν ἐπόπτη τοῦ βασιλιᾶ. Τώρα ἐκλεγόταν ἀπ' τοὺς ἀγρότες· δὲν εἶναι πιὰ ἁπλὸ παθητικὸ ὄργανο. Γύρω ἀπ' τὸ συμβούλιο ποὺ τὸ συμβουλεύεται, σχηματίζεται ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ χωριοῦ. Συζητοῦν γιὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα. Προετοιμάζουν τὶς διεκδικήσεις τους. Στὴν Ἀλσατία, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ δημιουργοῦνται οἱ καινούργιοι δῆμοι, ἡ πρώτη τους φροντίδα εἶναι νὰ καλέσουν σὲ δίκη τοὺς ἄρχοντές τους κι αὐτοὶ παραπονιοῦνται πικρὰ γιὰ τὶς «ἀναρίθμητες καταχρήσεις» ποὺ προκάλεσε ἡ ἵδρυση τῶν νέων δήμων.

Ἡ ἐκλογικὴ ἐκστρατεία συνέπεφτε μὲ μιὰ βαριὰ οἰκονομικὴ κρίση. Ἡ ἐμπορικὴ σύμβαση ποὺ εἶχε συναφθεῖ μὲ τὴν Ἀγγλία στὰ 1786, μειώνοντας τοὺς τελωνιακοὺς δασμούς, ἄφησε ἐλεύθερη τὴν εἴσοδο τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Οἱ ὑφαντουργοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ περιορίσουν τὴν παραγωγή τους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων στὸ Ἀμπεβὶλλ ἔφτασε στοὺς 12.000 ἐργάτες, στὴ Λυὼν στοὺς 20.000, καὶ ἀνάλογα ἀλλοῦ.

Χρειάστηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ χειμώνα ποὺ εἶταν πολὺ δριμὺς νὰ ὀργανωθοῦν φιλανθρωπικὰ ἐργαστήρια στὶς μεγάλες πόλεις, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο ἡ τιμὴ τοῦ ψωμιοῦ ἀνέβαινε ἀδιάκοπα. Ἡ συγκομιδὴ τοῦ 1788 εἶταν πολὺ κατώτερη ἀπ' τὴν κανονική. Ἡ ἔλλειψη χορτονομῆς εἶταν τόσο μεγάλη ποὺ οἱ καλλιεργητὲς εἶχαν ἀναγκαστεῖ νὰ θυσιάσουν ἕνα μέρος ἀπ' τὰ ζῶα τους καὶ ν' ἀφήσουν ἀκαλλιέργητα τὰ χωράφια τους ἢ νὰ τὰ σπείρουν δίχως κοπριά. Οἱ ἀγορὲς εἶταν ἀπογυμνωμένες ἀπὸ τρόφιμα. Τὸ ψωμὶ δὲν εἶταν μόνο ἀκριβό, ὑπῆρχε κίντυνος καὶ νὰ λείψει. Ὁ Νεκὲρ μάταια ἀπαγόρεψε τὴν ἐξαγωγὴ τῶν σιτηρῶν καὶ ἔκαμε ἀγορὲς ἀπ' τὸ ἐξωτερικό· ἡ κρίση δὲν ὑποχώρησε καθόλου. Μᾶλλον ἐπιδεινώθηκε. Οἱ φτωχοὶ ἔριχναν λαίμαργα βλέματα στὶς γεμάτες σιταποθῆκες, ὅπου οἱ λαϊκοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἔκλειναν τὸ προϊὸν τῆς δεκάτης, τοῦ γεώμορου καὶ τῆς φορολογίας σὲ εἶδος, ἐνῶ πολυάριθμες κραυγὲς κατάγγελναν τὴν ἀριστοκρατία τῶν προνομιούχων. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἄρχισε ἡ ἐκλογικὴ περίοδος, τὸ

μήνα Μάρτη, ξέσπασαν οἱ «λαϊκὲς συγκινήσεις». Τὸ πλῆθος μαζεύεται γύρω ἀπ' τὶς σιταποθῆκες καὶ τὶς ἀποθῆκες τῆς δεκάτης κι ἀπαιτεῖ τὸ ἄνοιγμά τους. Σταματάει τὴ μεταφορὰ τῶν δημητριακῶν, τὰ λεηλατεῖ καὶ τὰ φορολογεῖ μὲ δική του πρωτοβουλία. Στὴν Προβηγκία, οἱ ξεσηκωμένοι ἐργάτες καὶ χωρικοὶ δὲ ζητᾶν μονάχα τὴ διατίμηση τῶν σιτηρῶν καὶ τὴ μείωση τὶς τιμῆς τῶν τροφίμων, ἀλλ' ἀπαιτοῦν τὴν κατάργηση τοῦ φόρου στὸ ἀλεύρι καὶ σὲ λίγο, σὲ ὁρισμένα μέρη, προσπαθοῦν νὰ πετύχουν ἀπ' τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς παπάδες τὴν κατάργηση τῆς δεκάτης καὶ τῶν χωροδεσποτικῶν δικαιωμάτων τους. Στάσεις καὶ λεηλασίες σημειώθηκαν ἀπὸ συμφορίες στὴν Αἴξ, στὴ Μασσαλία, στὴν Τουλών, στὴν Μπριννιόλ, στὴ Μανόσκ, στὴν 'Ομπάνι κ.λ.π. (τέλη τοῦ Μάρτη). 'Ανάλογες ταραχές, ἂν καὶ λιγότερο σοβαρές, γίνανε στὴ Βρετάνη, στὸ Λανγκεντόκ, στὴν 'Αλσατία, στὴ Φράνς-Κοντέ, στὴ Γκυγιέννη, στὴ Βουργουνδία, στὴν Ἴλ ντὲ Φράνς. Στὸ Παρίσι, στὶς 27 τοῦ 'Απρίλη, τὸ μεγάλο ἐργοστάσιο χαρτιῶν ταπετσαρίας Ρεβεγιὸν λεηλατεῖται στὴ διάρκεια μιᾶς αἱματηρῆς στάσης. Τὸ κίνημα δὲ στρέφεται μόνον ἐναντίον τῶν κερδοσκόπων τῶν τροφίμων, ἐναντίον τοῦ παλαιοῦ συστήματος τῶν φόρων, ἐναντίον τῶν διοδίων, ἐναντίον τῆς φεουδαρχίας, ἀλλὰ κ' ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὸ λαὸ καὶ ζοῦν ἀπ' τὰ ἐλάχιστα ποὺ τοῦ ἀπομένουν γιὰ νὰ ζήσει. Ὅλ' αὐτὰ ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὴν πολιτικὴ ζύμωση. Στὴ Νάντη τὸ πλῆθος πολιορκεῖ τὸ Δημαρχεῖο, φωνάζοντας: «Ζήτω ἡ Λευτεριά»! Στὸ Ἄγκτ διεκδικεῖ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζει συμβούλους. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἡ ζύμωση συμπέφτει μὲ τὴν ἔναρξη τῆ προεκλογικῆς κίνησης κι αὐτὸ ἔχει τὴν ἐξήγησή του. Αὐτὸς ὁ φτωχόκοσμος ποὺ οἱ ἀρχὲς τὸν ἀγνοούσαν ἀπὸ αἰῶνες καὶ ποὺ τὸν καλούσαν μονάχα γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τοὺς φόρους καὶ νὰ προσφέρει ἀναγκαστικὴ ἐργασία, νά ποὺ ξαφνικὰ καλεῖται νὰ δώσει τὴ γνώμη του γιὰ τὶς κρατικὲς ὑποθέσεις, καὶ τοῦ λένε πὼς μπορεῖ ἐλεύθερα νὰ διατυπώνει τὰ παράπονά του στὸ βασιλιά! «Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης, λέει ὁ βασιλικὸς κανονισμὸς ποὺ τὸν διάβαζαν στὶς ἐκκλησίες, ἐπιθυμεῖ καὶ στὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα μέρη τοῦ βασιλείου Της, καὶ στοὺς λιγότερο γνωστοὺς συνοικισμούς, ὁ καθένας νάναι βέβαιος πὼς θὰ μπορέσουν νὰ φτάνουν ὣς τὴ Μεγαλειότητά Του οἱ ἐπιθυμίες του καὶ τὰ παράπονά του». Οἱ φτωχοὶ συγκράτησαν καὶ κατάλαβαν κατὰ γράμα αὐτὴ τὴ φράση. Πίστεψαν μιὰ καὶ καλὴ πὼς τώρα πιὰ ὅλες οἱ δημόσιες ἀρχὲς δὲ στρέφονταν ἐναντίον τους, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ πὼς τώρα εἶχαν ἕνα στήριγμα ποὺ βρισκόταν στὴν κορφὴ τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας καὶ πὼς θάπαυαν πιὰ οἱ ἀδικίες. Αὐτὸ εἶναι κεῖνο ποὺ τοὺς ἔκανε τόσο τολμηρούς. 'Ορμοῦν μ' ὅλη τὴν τεταμένη θέλησή τους, καὶ μ' ὅλη τὴ δύναμη ποὺ τοὺς ἔδωσαν τὰ περασμένα σκληρὰ βάσανά τους, γιὰ ν' ἀποχτήσουν ὅσα ζητοῦν καὶ γιὰ νὰ τιμωρήσουν αὐτοὺς ποὺ τοὺς τὰ στέρησαν. Χτυπώντας τὴν ἀδικία, πραγματοποιοῦν τὴ βασιλικὴ σκέψη, ἢ τουλάχιστον ἔτσι νομίζουν. 'Αργότερα, ὅταν θὰ κα-

ταλάβουν τὴν πλάνη τους, θ' ἀποχωριστοῦν τὸ βασιλιά. Θὰ περάσει καιρὸς ὅμως ὥσπου ν' ἀπογοητευτοῦν.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πλατιὰ ζύμωση ὁ λαὸς ἐξέφρασε τὴ γνώμη του. Ἐδῶ κ' ἔξη μῆνες, παρ' ὅλη τὴ λογοκρισία, παρ' ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῶν περὶ τύπου νόμων, ὑπῆρχε πραγματικὰ ἐλευθεροτυπία. Νομικοί, ἐφημέριοι, κάθε λογῆς δημοσιολόγοι, ἄγνωστοι ἀκόμα, ποὺ ἄλλοτε δὲ θἄχαν τὸ θάρρος νὰ ποῦν τίποτα, ἐπέκριναν τολμηρὰ ὅλο τὸ κοινωνικὸ σύστημα μὲ χιλιάδες μπροσοῦρες, ποὺ τὶς διάβαζαν ἄπληστα, ἀπ' τὰ ἀριστοκρατικὰ σπίτια ὥς τὶς καλύβες. Ὁ Βόλνεϋ ἔβγαζε στὴ Ρὲν τὸ *Φρουρὸ τοῦ Λαοῦ*· ὁ Τουρὲ στὴ Ρουὰν τὴ *Συμβουλὴ στοὺς καλοὺς Νορμανδούς*· ὁ Μιραμπὼ στὴν Αἴξ τὴν *Ἔκκληση πρὸς τὸ Προβηγκιανὸ Ἔθνος*· ὁ Ροβεσπιέρος στὸ Ἀρρὰς τὴν *Ἔκκληση πρὸς τὸ Ἔθνος τοῦ Ἀρτουά*· ὁ ἀββὰς Σεγιὲς τὸ *Δοκίμιό του γιὰ τὰ προνόμια* κ' ὕστερα τὸ πολύκροτο: *Τί εἶναι ἡ Τρίτη Τάξη*; ὁ Κάμιλος Ντεμουλὲν τὴ *Φιλοσοφία στὸ γαλλικὸ Λαό*· ὁ Ταρζὲ τὸ *Γράμμα πρὸς τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις* κ.λ.π. Οὔτε μιὰ κατάχρηση ποὺ νὰ μὴν τὴ σημειώνουν, οὔτε μιὰ μεταρύθμιση ποὺ νὰ μὴν τὴ μελετοῦν, ποὺ νὰ μὴν τὴν ἀπαιτοῦν. «Ἡ πολιτική», λέει ἡ Κα ντὲ Στάελ, «εἶταν καινούργιο πεδίο γιὰ τὴ φαντασία τῶν Γάλλων· ὁ καθένας κολακευότανε νὰ διαδραματίσει κάποιο ρόλο σ' αὐτό, ὁ καθένας ἔβλεπε κάποιον προσωπικὸ σκοπὸ στὶς πολλαπλὲς εὐκαιρίες ποὺ πρόβαλλαν ἀπὸ παντοῦ».

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Τρίτης Τάξης ὀργανώνονταν, προκαλοῦσαν ἐπίσημες συγκεντρώσεις τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν κοινοτήτων, βρίσκονταν σὲ ἐπικοινωνία ἀπὸ πόλη σὲ πόλη κι ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία. Συντάσσανε αἰτήσεις, μανιφέστα, μάζευαν ὑπογραφές, ἔβαζαν σὲ κυκλοφορία σχέδια γιὰ ὑπομνήματα παραπόνων, ποὺ μοιράζονταν ὥς καὶ στὴν ὕπαιθρο. Ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης, ποὺ θεωρούνταν μυστικὸς προστάτης τοῦ πατριωτικοῦ κόμματος, ἔβαζε τὸν Λακλὸς νὰ συντάξει τὶς *ὁδηγίες* ποὺ ἔστελνε στοὺς ἀντιπροσώπους του στὶς βαϋλίες τῶν χωραφιῶν του καὶ τὸν Σεγιὲς νὰ γράψει ἕνα σχέδιο *Ἀποφάσεων*, ποὺ θἄπρεπε νὰ πάρουν οἱ ἐκλογικὲς Συνελεύσεις. Ὁ Νεκὲρ εἶχε διατάξει τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ βασιλιᾶ νὰ τηροῦν πλήρη οὐδετερότητα, ὁρισμένοι ὅμως ἐπόπτες, ὅπως ὁ Ἀμελό, ἐπόπτης τῆς Ντιζόν, κατηγορήθηκαν ἀπ' τοὺς προνομιούχους πὼς εὐνοοῦσαν τοὺς ἀντιπάλους τους. Τὰ δικαστήρια προσπάθησαν νὰ κάψουν μερικὲς μπροσοῦρες γιὰ νὰ ἐκφοβίσουν τοὺς δημοσιολόγους. Τὸ δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ μήνυσε τὸν δόκτορα Γκιλλοτὲν γιὰ τὴν *Αἴτηση τῶν πολιτῶν ποὺ κατοικοῦσαν στὸ Παρίσι*. Ὁ Γκιλλοτὲν παρουσιάστηκε ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος ἀπέραντο ποὺ τὸν ἐπευφημοῦσε, καὶ τὸ Δικαστήριο δὲν τόλμησε νὰ διατάξει τὴ σύλληψή του.

Ὁ ἐκλογικὸς μηχανισμός, καθορισμένος ἀπ' τὸ βασιλικὸ κανονισμό, εἶταν ἀρκετὰ πολύπλοκος, ἀλλὰ πολὺ φιλελεύθερος. Τὰ μέλη τῶν δύο πρώτων κοινωνικῶν Τάξεων πήγαιναν κατ' εὐθεῖαν στὴν ἕδρα τῆς βαϋλίας γιὰ νὰ συγκροτήσουν τὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τοῦ κλή-

ρου καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς, ὅσοι εἶχαν ἐπίκτητη ἢ κληρονομικὴ εὐγένεια, εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι παρόντες αὐτοπροσώπως. Κι αὐτὲς ἀκόμα οἱ γυναῖκες ποὺ ἀνήκαν στὴν ἀριστοκρατία, ἂν εἶταν κάτοχοι ἑνὸς φέουδου, μπορούσαν νὰ ἀντιπροσωπευτοῦν μ' ἕναν πληρεξούσιο.

Οἱ ἐφημέριοι συνεδρίαζαν αὐτοπροσώπως στὴ Συνέλευση τοῦ κλήρου, ἐνῶ οἱ κληρικοὶ ποὺ εἶχαν τὸ βαθμὸ τῶν κανονικῶν (chanoines), ὅλοι εὐγενεῖς, εἶχαν κάθε δέκα μόνον ἕναν ἀντιπρόσωπο, καὶ οἱ ἱερομόναχοι ἕναν ἀντιπρόσωπο γιὰ κάθε μοναστήρι. Ἔτσι οἱ ἐφημέριοι εἶχαν ἐξασφαλισμένη πλειοψηφία.

Στὶς πόλεις, οἱ κάτοικοι ποὺ εἶταν 25 χρονῶν καὶ εἶταν γραμένοι στοὺς φορολογικοὺς καταλόγους συνέρχονταν κατὰ συντεχνίες. Οἱ συντεχνίες τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐκλέγανε ἕναν ἀντιπρόσωπο γιὰ κάθε ἑκατὸ μέλη, ἐνῶ οἱ συντεχνίες τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἐφοπλιστῶν, ἐκλέγανε δύο. Ἔτσι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ διανόηση βρίσκονταν σὲ πλεονεχτικὴ θέση. Οἱ κάτοικοι ποὺ δὲν ἀποτελούσαν μέλος μιᾶς συντεχνίας, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι μερικῶν πόλεων ὅπου δὲν ὑπῆρχαν συντεχνίες, συγκεντρώθηκαν χωριστὰ κατὰ συνοικίες (ἢ διαμερίσματα) κ' ἐκλέξανε ἐπίσης δυὸ ἀντιπροσώπους γιὰ κάθε ἑκατὸ μέλη. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι (ἢ *ἐκλέκτορες*) ποὺ ἐκλέχτηκαν ἔτσι, συγκεντρώθηκαν ὕστερα στὸ Δημαρχεῖο γιὰ νὰ συγκροτήσουν τὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς Τρίτης Τάξης τῆς πόλης, νὰ συντάξουν τὴν κοινὴ ἀναφορὰ διεκδικήσεων καὶ νὰ ὁρίσουν τοὺς ἀντιπροσώπους γιὰ τὴ Συνέλευση τῆς Τρίτης Τάξης τῆς βαϊλίας ποὺ εἶταν ἐπιφορτισμένη νὰ ἐκλέξει τοὺς βουλευτὲς γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Οἱ χωρικοὶ τῶν *ἐνοριῶν* ἀντιπροσωπεύτηκαν σ' αὐτὴν τὴ Συνέλευση σὲ ἀναλογία 2 γιὰ κάθε 200 οἰκογένειες. Κάθε ἐνορία, ὅπως καὶ κάθε συντεχνία ἢ κάθε ἀστικὴ συνοικία, ἐφοδίαζε τοὺς ἀντιπροσώπους της μ' ἕνα εἰδικὸ βιβλιάριο κι ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλιάρια σχηματιζόταν τέλος τὸ γενικὸ βιβλίο τῆς βαϊλίας. Ὅταν ἡ κύρια βαϊλία περιλάβαινε καὶ δευτερεύουσες βαϊλίες, ἡ ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς δευτερεύουσας βαϊλίας ὅριζε τὸ τέταρτο τῶν μελῶν της γιὰ νὰ τὴν ἀντιπροσωπεύει στὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς κύριας βαϊλίας. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση, ποὺ εἶταν ἀκόμα ἀρκετὰ συχνή, ὁ ἐκλογικὸς μηχανισμὸς εἶχε 4 βαθμίδες: Ἐνορία, συντεχνία ἢ συνοικία, συνέλευση τῆς πόλης, συνέλευση τῆς δευτερεύουσας βαϊλίας, συνέλευση τῆς κύριας βαϊλίας.

Στὶς συνελεύσεις τῶν προνομιούχων τάξεων, ἡ πάλη εἶταν ζωηρὴ ἀνάμεσα στὴ φιλελεύθερη μειοψηφία καὶ στὴν ὀπισθοδρομικὴ πλειοψηφία, ἀνάμεσα στοὺς αὐλικοὺς εὐπατρίδες καὶ στοὺς μικροευγενεῖς τῆς ὑπαίθρου, ἀνάμεσα στοὺς ἀνώτερους καὶ στοὺς κατώτερους κληρικούς. Οἱ εὐγενεῖς τῆς βαϊλίας τοῦ Ἀμὸν (Βεζοὺλ) στὴ Φρὰνς-Κοντὲ διασπάστηκαν καὶ ὅρισαν δυὸ ἀντιπροσωπεῖες γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Στὸ Ἀρτουά, στὴ Βρετάνη, οἱ εὐγενεῖς ποὺ εἶταν μέλη τῶν Συνελεύσεων ἀπόφυγαν νὰ πάρουν μέρος στὶς συνελεύσεις

γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν ἐναντίον τοῦ βασιλικοῦ κανονισμοῦ, ποὺ τοὺς ὑποχρέωνε νὰ μοιράζονται τὴν πολιτικὴ ἐξουσία μὲ τοὺς μικροευγενεῖς. Οἱ Συνελεύσεις τοῦ Κλήρου γενικὰ εἶταν πολὺ ταραχώδεις. Οἱ ἐφημέριοι ἐπέβαλαν τὶς θελήσεις τους καὶ ἀπομάκρυναν ἀπ' τὴν ἀντιπροσωπεία τοὺς περισσότερους ἐπισκόπους, ἐξὸν ἀπὸ σαράντα περίπου ποὺ τοὺς διάλεξαν ἀνάμεσα στοὺς πιὸ φιλελεύθερους.

Οἱ Συνελεύσεις τῆς Τρίτης Τάξης εἶταν πιὸ ἤρεμες. Συγκρούσεις σημειώθηκαν μόνο σὲ ὁρισμένες πόλεις, ὅπως στὸ Ἀρράς, ὅπου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συντεχνιῶν τσακώθηκαν μὲ τοὺς σκαβίνους, ποὺ μ' ὅλο ποὺ εἶχαν ἐξευγενιστεῖ τελευταῖα θέλανε νὰ συνεδριάσουν στὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση, καὶ σὲ ὁρισμένες βαϋλίες, ὅπως στὸ Κομμερσύ, ὅπου οἱ ἀγρότες παραπονέθηκαν πὼς οἱ ἀστοὶ εἶχαν σβύσει ἀπ' τὸ ὑπόμνημα παραπόνων τὶς ἰδιαίτερες διεκδικήσεις τους. Σχεδὸν παντοῦ ἡ Τρίτη Τάξη διάλεγε τοὺς ἀντιπροσώπους της ἀπ' τοὺς κόλπους της, δείχνοντας ἔτσι τὴ δύναμη τῆς ταξικῆς συνείδησης ποὺ τὴν ἐμψύχωνε. Ἔκαμε ἐξαίρεση μόνο γιὰ ἐλάχιστους δημοφιλεῖς εὐγενεῖς, σὰν τὸν Μιραμπώ, ποὺ εἶχε ἀποκλειστεῖ ἀπ' τὴ Συνέλευση τῆς Τάξης του καὶ ποὺ ἐκλέχτηκε ἀπ' τὴν Τρίτη Τάξη τῆς Αἲξ καὶ τῆς Μασσαλίας, ἢ γιὰ μερικοὺς ἐκκλησιαστικούς, ὅπως ὁ Σεγιές, ποὺ θεωρούνταν ἀπόβλητος ἀπ' τοὺς κληρικοὺς τῆς Σάρτρ καὶ ποὺ ἐκλέχτηκε ἀπ' τὴν Τρίτη Τάξη τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ μισὴ σχεδὸν ἀντιπροσωπεία τῆς Τρίτης Τάξης ἀποτελούνταν ἀπὸ νομομαθεῖς ποὺ εἶχαν μετάσχει δραστήρια στὸν προεκλογικὸ ἀγώνα ἢ στὴ σύνταξη τῶν ὑπομνημάτων. Ἡ ἄλλη μισὴ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἀνθρώπους ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων. Οἱ χωρικοὶ ὅμως, ἀγράματοι ἀκόμα οἱ περισσότεροι, δὲν εἶχαν ἀντιπροσώπους. Πολλοὶ δημοσιολόγοι, ποὺ εἶχαν διακριθεῖ μὲ τὶς ἐπιθέσεις τους ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατίας, ἐκλέχτηκαν βουλευτές: ὁ Βόλνεϋ, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Τουρέ, ὁ Ταρζέ, κ. ἄ.

Ἡ ἐξέταση τῶν ὑπομνημάτων δείχνει πὼς ἡ ἀπολυταρχία εἶταν καταδικασμένη ἀπ' ὅλους. Παπάδες, εὐγενεῖς καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ εἶταν σύμφωνοι στὴν ἀπαίτηση ἑνὸς Συντάγματος ποὺ νὰ περιορίζει τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῶν ὀργάνων του καὶ νὰ καθιερώνει μιὰ περιοδικὴ Ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ποὺ νἆναι ἡ μόνη ἁρμόδια νὰ ψηφίζει φόρους καὶ νὰ νομοθετεῖ. Ὁ λαὸς εἶχε δώσει σχεδὸν σ' ὅλους τοὺς βουλευτὲς τὴν ἐπιταχτικὴ ἐντολὴ νὰ μὴν ἐγκρίνουν κανένα οἰκονομικὸ μέτρο, πρὶν γίνει ἀποδεχτὸ κ' ἐξασφαλιστεῖ τὸ Σύνταγμα: «Τὸ ἔλλειμμα», κατὰ τὴ φράση τοῦ Μιραμπώ, «γινόταν ὁ θησαυρὸς τοῦ Ἔθνους». Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὸ μίσος γιὰ τὴν αὐθαιρεσία ἐμπνέανε ὅλες τὶς διεκδικήσεις.

Ὁ ἴδιος ὁ κλῆρος, μὲ πολυάριθμα ὑπομνήματα, διαμαρτυρόταν ἐναντίον τῆς ἀπολυταρχίας ποὺ ὑπῆρχε μέσα στὴν ἐκκλησία ὅπως καὶ στὸ Κράτος. Διεκδικοῦσε γιὰ τοὺς ἐφημέριους τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχονται καὶ νὰ συμμετέχουν στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκαθιστώντας ἔτσι τὶς ἐπισκοπικὲς καὶ τὶς ἐπαρχιακὲς Συνόδους.

Οἱ εὐγενεῖς δὲ δείχνονται λιγότερο δραστήριοι ἀπ' τοὺς ἀνθρώ-

πους τοῦ λαοῦ στὸ νὰ καταδικάζουν τὶς «ἐν λευκῷ ἐντολές», τὴν παραβίαση τοῦ ἀπόρρητου τῆς ἀλληλογραφίας, στὸ νὰ ἀπαιτοῦν τὴν ἐκδίκαση τῶν ὑποθέσεων ἀπὸ ὁρκωτὰ δικαστήρια, τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου, τῆς σκέψης καὶ τοῦ τύπου.

Οἱ προνομιοῦχοι δέχονται τὴ φορολογικὴ ἰσότητα, ἀλλὰ ἀπορίπτουν, τὶς περισσότερες φορές, τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων καὶ τὴ συμετοχὴ ὅλων τῶν Γάλλων σ' ὅλες τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες. Προπαντὸς ὑπερασπίζουν ἄγρια τὴν ψῆφο κατὰ Τάξη, ποὺ τὴ θεωροῦν σὰν ἐγγύηση γιὰ τὴ δεκάτη τους καὶ γιὰ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματά τους. Οἱ εὐγενεῖς ὅμως καὶ ἡ Τρίτη Τάξη θἄταν διατεθειμένοι νὰ κανονίσουν μεταξύ τους τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων, γιὰ νὰ πληρωθεῖ τὸ χρέος. Ὡστόσο συμφωνοῦν μὲ τὸν ἴδιο τὸν κλῆρο γιὰ νὰ καταδικάσουν ἀνέκκλητα τὸ οἰκονομικὸ σύστημα ποὺ ἰσχύει. Ὅλοι οἱ ἄμεσοι καὶ ἔμεσοι φόροι θὰ ἐξαφανιστοῦν μπροστὰ σ' ἕνα δικαιότερο σύστημα, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸ οἱ φόροι θὰ κατανέμονται ἀπὸ ἐκλεγμένες συνελεύσεις κι ὄχι πιὰ ἀπ' τὰ ὄργανα τοῦ βασιλιᾶ.

Ἡ Τρίτη Τάξη εἶναι ἑνωμένη ἐναντίον τῶν ἀριστοκρατῶν, ἀλλὰ οἱ ἴδιες της οἱ διεκδικήσεις ποικίλουν ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν προέρχονται ἀπὸ ἀστοὺς ἢ ἀπὸ χωρικούς, ἀπὸ ἐμπόρους ἢ ἀπὸ τεχνίτες. Ὅλες οἱ ἀποχρώσεις συμφερόντων καὶ σκέψεων τῶν διαφόρων Τάξεων ἀντικαθρεφτίζονται σ' αὐτὲς τὶς διεκδικήσεις. Οἱ κατηγορίες καὶ τὰ παράπονα τῶν ὑπομνημάτων τῶν ἐνοριῶν ἐναντίον τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος εἶναι φυσικὰ δριμύτερα ἀπ' τὰ παράπονα καὶ τὶς κατηγορίες ποὺ παρουσιάζονται στὰ ὑπομνήματα τῶν βαϊλιῶν ποὺ συντάσσονται ἀπὸ κατοίκους τῶν πόλεων. Γιὰ τὴν καταδίκη τῶν συντεχνιῶν δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη ὁμοφωνία. Οἱ διαμαρτυρίες ἐναντίον τῆς ἐλευθεροβοσκῆς καὶ τοῦ σταχυολογήματος, ἐναντίον τῆς διανομῆς τῶν κοινοτικῶν χτημάτων, προέρχονται μόνον ἀπὸ μιὰ μειοψηφία. Καταλαβαίνει κανένας πῶς ἡ μπουρζουαζία ποὺ κατέχει κιόλας ἕνα τμῆμα γῆς, στὴν ἀνάγκη θὰ κηρυχνόταν ἀλληλέγγυα μὲ τὴ φεουδαρχικὴ ἰδιοχτησία ἐναντίον τῶν φτωχῶν χωρικῶν. Δὲν ὑπάρχουν καθαρὰ ἐργατικὲς διεκδικήσεις. Σ' αὐτὸ τὸ πεδίο, ἐμπνευστὲς τῶν διεκδικήσεων εἶταν τ' «ἀφεντικά». Τὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων δὲν ἀκούγεται ἀκόμα. Ἀντίθετα, οἱ ἐπιθυμίες τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν ἐμπόρων, οἱ διαμαρτυρίες τους ἐναντίον τῶν ὀλέθριων ἀποτελεσμάτων τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης μὲ τὴν Ἀγγλία, ἡ ἔκθεση τῶν ἀναγκῶν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς παραγωγῆς εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἀξιοσημείωτων καὶ ἐξακριβωμένων μελετῶν. Ἡ Τάξη ποὺ θὰ ἀναλάβει τὴν ἡγεσία τῆς Ἐπανάστασης ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς δύναμής της καὶ τῶν δικαιωμάτων της. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀφήνεται νὰ σαγηνευτεῖ ἀπὸ μιὰ κενὴ ἰδεολογία, γνωρίζει κατὰ βάθος τὴν πραγματικότητα καὶ κατέχει τὰ μέσα νὰ προσαρμόσει σ' αὐτὴν τὰ συμφέροντά της.

IV

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

Οἱ ἐκλογὲς κατάδειξαν μὲ μιὰν ἐκτυφλωτικὴ σαφήνεια τὴν ἀκλόνητη θέληση τῆς χώρας. Ἡ βασιλεία, μένοντας οὐδέτερη, εἶχε τὰ χέρια της ἐλεύθερα. Δὲν μποροῦσε ὅμως νὰ νομιμοποιήσει τοὺς πόθους τῆς Τρίτης Τάξης, ἐξὸν ἂν παραιτιόταν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ βασιλεύει, ἀλλὰ ὅπως ὁ βασιλιὰς τῆς Ἀγγλίας, κάτω ἀπ' τὸ διαρκὴ ἔλεγχο τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας-Ἀντουανέτας δὲν ἀντιμετώπισε αὐτὴ τὴν παραίτηση. Εἶχε τὴν περηφάνεια τῆς ἱερῆς ἀποστολῆς του. Δὲν ἤθελε νὰ τὴ μειώσει. Γιὰ νὰ τὴν ὑπερασπίσει, ἕνας μόνο δρόμος ἀνοιγόταν μπροστά του, ὁ δρόμος ὅπου τὸν ἔσπρωξαν οἱ πρίγκιπες, ἡ στενὴ συνενόηση μὲ τοὺς προνομιούχους καὶ ἡ ἀντίσταση.

Ὁ Νεκέρ, φαίνεται, δεκαπέντε μέρες πρὶν ἀπ' τὴ σύγκληση τῶν Συνελεύσεων, τὸν εἶχε συμβουλέψει νὰ προβεῖ στὶς ἀναγκαῖες θυσίες, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μπορέσει νὰ χειραγωγήσει τὰ γεγονότα. Ὁ βασιλιὰς θὰ διάταζε τὶς τρεῖς Τάξεις νὰ συζητήσουν ἀπὸ κοινοῦ καὶ κατὰ κεφαλὴ γιὰ ὅλα τὰ φορολογικὰ ζητήματα. Ταυτόχρονα θὰ συγχώνευε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν ἀνώτερο κλῆρο σὲ μιὰν ἀνώτερη βουλή, ὅπως στὴν Ἀγγλία, καὶ θὰ δημιουργοῦσε μιὰ κατώτερη βουλὴ μὲ τὴ συνένωση τῆς Τρίτης Τάξης καὶ τῶν κατώτερων κληρικῶν. Εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Τρίτη Τάξη θὰ ἱκανοποιοῦνταν μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ ποὺ θὰ τῆς παραχωροῦσε μόνο τὸν ἔλεγχο τῶν φόρων. Εἶναι ὅμως βέβαιο πὼς μιὰ ὄχι διφορούμενη ἐκδήλωση τῆς καλῆς βασιλικῆς θέλησης θἄχε ἀμβλύνει τὴν πάλη καὶ θἄχε διαφυλάξει τὸ στέμα.

Ὁ Νεκὲρ θἄθελε οἱ Συνελεύσεις νὰ συγκληθοῦν στὸ Παρίσι, ἀναμφίβολα γιὰ νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀνθρώπους τοῦ χρηματιστηρίου. Ὁ βασιλιὰς πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ συγκληθοῦν στὶς Βερσαλλίες «ἐξ αἰτίας τῶν κυνηγίων». Πρώτη ἀδεξιότητα, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Τρίτης Τάξης θἄχαν διαρκῶς μπροστὰ στὰ μάτια τους τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα, αὐτὴ τὴν καταστρεπτικὴ Αὐλὴ ποὺ καταβρόχθιζε τὸ Ἔθνος. Κ' ὕστερα, τὸ Παρίσι δὲν εἶταν τόσο μακριὰ ἀπ' τὶς Βερσαλλίες ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ ν' ἀσκεῖ τὴν ἐπιρροή του πάνω στὴ Συνέλευση.

Ἡ Αὐλὴ σοφίστηκε ἀπ' τὴν ἀρχὴ κιόλας νὰ κρατήσει διαφορετικὴ στάση ἀπέναντι στὶς Τάξεις, ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ μικρὲς λε-

πτομέρειες. Ἐνῶ ὁ βασιλιὰς δεχότανε φιλόφρονα στὸ γραφεῖο του τοὺς βουλευτὲς τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν, τοὺς βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης τοὺς δεχότανε ὅλους μαζὶ καὶ βιαστικὰ στὴν κρεβατοκάμαρά του. Ἐπιβλήθηκε στοὺς ἀντιπρόσωπους τῆς Τρίτης Τάξης νὰ φορέσουν ἐπίσημη ἐνδυμασία, ὁλόμαυρη, ποὺ μὲ τὴν αὐστηρότητά της ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς χρυσοποίκιλτες φορεσιὲς τῶν βουλευτῶν τῶν δυὸ πρώτων Τάξεων. Καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τοὺς διατάξουν ν' ἀκούσουν γονατιστοί, ὅπως στὰ 1614 τὸν ἐναρκτήριο λόγο τοῦ βασιλιᾶ. Τοὺς ἔμπασαν ὅμως στὴν αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων ἀπὸ μιὰ μικρὴ πίσω πόρτα, ἐνῶ ἡ μεγάλη ἀνοιγόταν διάπλατα γιὰ τὶς δυὸ πρῶτες Τάξεις. Οἱ ἐφημέριοι εἶχαν κιόλας πληγωθεῖ, γιατὶ στὴν τελετὴ τῆς προηγούμενης μέρας οἱ ἀρχιερεῖς ἀντὶ νἆναι ἀνακατεμένοι μαζί τους στὴ σειρὰ τῶν βαθλιῶν τους, εἶταν συγκεντρωμένοι χωριστὰ καὶ χωρίζονταν ἀπ' αὐτοὺς μ' ἕνα μεγάλο διάκενο, ποὺ τὸ ἔπιανε ἡ μουσικὴ τοῦ βασιλιᾶ.

Ἡ ἐναρκτήρια συνεδρίαση στὶς 5 τοῦ Μάη χειροτέρεψε τὴν ἄσκημη ἐντύπωση ποὺ εἶχαν δημιουργήσει αὐτὲς οἱ ἀδεξιότητες. Μ' ἕναν τόνο αἰσθηματικῶν κλαυθμηρισμῶν, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ τῶν βουλευτῶν ἐναντίον τοῦ ἀνακαινιστικοῦ πνεύματος καὶ τοὺς κάλεσε προπαντὸς ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ πῶς θὰ γεμίσουν τὸ δημόσιο ταμεῖο. Ὁ σφραγιδοφύλακας Μπαρεντέν, ποὺ μίλησε ὕστερα, καὶ ποὺ μόλις ἀκουγόταν, τὸ μόνο ποὺ ἔκανε, εἶταν νὰ ἐξυμνήσει τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς εὐεργεσίες τοῦ μονάρχη. Ὁ Νεκὲρ τέλος, σὲ μιὰ μεγάλη εἰσήγηση γεμάτη ἀριθμοὺς ποὺ κράτησε τρεῖς ὧρες, περιορίστηκε νὰ ἐξετάσει μονάχα τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἂν τὸν πίστευε κανένας, τὸ ἔλλειμμα ποὺ τὸ παράσταινε σὰν ἀσήμαντο, εἶταν εὔκολο νὰ περιοριστεῖ μὲ ὁρισμένα λεπτομερειακὰ μέτρα, περιστολές, οἰκονομίες κ.λ.π. Νόμιζε κανένας πὼς ἄκουγε τὸ λόγο ἑνὸς οἰκονομικοῦ διαχειριστῆ ἀνωνύμου ἑταιρείας. Οἱ βουλευτὲς ἀναρωτιόνταν γιατί τοὺς εἶχαν φέρει ἀπ' τὶς ἀπομακρυσμένες ἐπαρχίες τους. Ὁ Νεκὲρ παρασιώπησε τὸ κεφαλαιῶδες ζήτημα τῆς ψήφου κατὰ κεφαλή, καὶ δὲν εἶπε τίποτα γιὰ τὶς πολιτικὲς μεταρυθμίσεις. Ἡ Τρίτη Τάξη ἐκδήλωσε τὴν ἀπογοήτευσή της μὲ τὴ σιωπή της. Γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ θριαμβέψει πάνω στοὺς προνομιούχους, μόνο στὸν ἑαυτό της ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζει.

Πῆρε γρήγορα τὴν ἀπόφασή της. Τὰ μέλη της συγκεντρώθηκαν τὸ ἴδιο τὸ βράδι, κατὰ ἐπαρχίες. Οἱ Βρετόνοι ποὺ εἶταν οἱ πιὸ μανιασμένοι ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ' τὸν Σαπελιὲ καὶ τὸν Λανζουϊνέ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Φρὰνς-Κοντὲ γύρω ἀπ' τὸ δικηγόρο Μπλάν, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἀρτουὰ γύρω ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ντωφινὲ γύρω ἀπ' τὸν Μουνιὲ καὶ τὸν Μπαρνάβ κ.λ.π. Ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἰδιαίτερες συσκέψεις πάρθηκε πανόμοια ἀπόφαση: ἡ Τρίτη Τάξη ἢ μᾶλλον οἱ κοινότητες, καινούργιο ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο διαδήλωνε τὴ θέλησή της νὰ ἐξασκήσει τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τὶς ἀγγλικὲς κοινότητες, θὰ καλοῦσε τὶς δυὸ ἄλλες Τάξεις νὰ συνενωθοῦν μαζί της, γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν

πληρεξουσίων όλων άδιακρίτως τών βουλευτών, κι ώσπου νά γίνει αυτός ό έλεγχος, οί Κοινότητες θ' άρνιόνταν νά συγκροτηθούν σε ιδιαίτερη βουλή. Δέ θάχαν ούτε γραφείο, ούτε πρακτικά θά κρατούσαν, μονάχα ό άρχαιότερος θά έπέβαλλε τήν τάξη στή Συνέλευση. Έτσι κ' έγινε. Άπ' τήν πρώτη μέρα οί κοινότητες διακήρυχναν έμπρακτα τήν άπόφασή τους νά ύπακούσουν στίς προσταγές τής Γαλλίας, θεωρώντας άνύπαρχτη τήν παλιά διαίρεση τών κοινωνικών Τάξεων.

Ένας μήνας πέρασε μέ άνώφελες διαπραγματεύσεις άνάμεσα στά τρία σώματα πού συνεδρίαζαν χωριστά. Κάτω άπ' τήν πίεση τών έφημερίων, ό κλήρος, πού κιόλας είχε διακόψει τόν έλεγχο τών πληρεξουσίων τών μελών του, προσφέρθηκε γιά συμφιλιωτής. Όρισαν κι άπ' τή μιά μεριά κι άπ' τήν άλλη έπιτρόπους γιά νά έπιδιώξουν μιάν άκατόρθωτη συμφωνία. Ό βασιλιάς παρενέβη μέ τή σειρά του κ' έπιφόρτισε τόν Ύπουργό τής Δικαιοσύνης νά προεδρεύσει ό ίδιος στίς συνεδριάσεις γιά τή συμφιλίωση. Ή Τρίτη Τάξη έπωφελήθηκε έπιδέξια άπ' τίς έπιφυλάξεις πού διατυπώσανε οί εύγενείς, ώστε νά ρίξει πάνω τους τήν εύθύνη τής άποτυχίας. Ύστερα, άφού έδωσε τήν εύκαιρία σ' όλη τή Γαλλία νά διαπιστώσει πώς οί προνομιούχοι παράμεναν άμετάπειστοι, έγκατέλειψε τή στάση τής άναμονής. Άπηύθυνε στίς δυό πρώτες Τάξεις μιά τελευταία πρόσκληση νά συνενοηθούν μαζί τους καί στίς 12 Ίουνίου, έκαμε μόνη της τόν έλεγχο τών πληρεξουσίων τών βουλευτών τών τριών Τάξεων, προσκαλώντας όλους τούς βουλευτές τών βαϋλιών. Τήν άλλη μέρα, τρείς έφημέριοι τού Πουατού, ό Λεσέσβ, ό Μπαλλάρ καί ό Ζαλλέ, άπαντούσαν στό προσκλητήριο καί τίς άκόλουθες μέρες τούς μιμήθηκαν άλλοι 16 έφημέριοι. Όταν τέλειωσε τό προσκλητήριο οί Κοινότητες άποφάσισαν, μέ 490 ψήφους έναντίον 90, νά συγκροτήσουν *Έθνοσυνέλευση*. Μ' αύτό τόν τρόπο διακήρυχναν πώς μόνες τους είταν άρκετές ν' άντιπροσωπεύσουν τό Έθνος. Κ' ύστερα, κάνοντας ένα βήμα παραπάνω, άποφάσισαν ταυτόχρονα πώς οί φόροι θάπαυαν νά καταβάλλονται στό δημόσιο τήν ήμέρα πού, γιά όποιοδήποτε λόγο, θά τίς άνάγκαζαν νά διαλυθούν. Έπέσειαν έτσι έναντίον τής Αύλής τήν άπειλή τής διακοπής τής καταβολής τών φόρων, καθησυχάζοντας παράλληλα τούς δανειστές τού Κράτους, βεβαιώνοντάς τους πώς θεωρούν τήν πληρωμή τους σάν ύπόθεση τιμής τού Έθνους καί τέλος, μέ μιά πιό τολμηρή ίσως πράξη άπ' όλες τίς άλλες, άρνήθηκαν στό βασιλιά τό δικαίωμα ν' άσκεί τό βέτο του στίς άποφάσεις πού μόλις είχαν πάρει, όπως καί σ' όλες όσες θά παίρνανε στό μέλλον. Δυό μέρες άργότερα, στίς 19 Ίουνίου, ύστερα άπό βίαιες συζητήσεις καί μέ μικρή πλειοψηφία (149 έναντίον 137), ή τάξη τού κλήρου άποφάσισε μέ τή σειρά της νά ένωθεί μέ τήν Τρίτη Τάξη. Άν ό βασιλιάς δέν έπέμβαινε όσο μπορούσε γρηγορότερα γιά νά έμποδίσει αύτή τή συνένωση, οί προνομιούχοι θάχαναν τό παιχνίδι.

Πρίγκιπες, μεγάλοι άρχοντες, άρχιεπίσκοποι, δικαστές παρακινήσαν τόν Λουδοβίκο τόν ΙΣΤ νά δράσει. Ό ντ' Έπρεμενίλ πρό-

τεινε νὰ δικαστοῦν ἀπ' τὸ 'Ανώτατο Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ οἱ ὑποκινητὲς τῶν ἐνεργειῶν τῆς Τρίτης Τάξης καὶ ὁ Νεκὲρ ὁ ἴδιος σὰν ἔνοχος ἐγκλήματος καθοσίωσης. 'Ο βασιλιὰς ἀποφάσισε, στὶς 19 τὸ βράδι, ν' ἀκυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς Τρίτης Τάξης σὲ μιὰν ἐπίσημη συνεδρίαση, ὅπου θὰ ἔπαιρνε μέρος κι αὐτός, καὶ στὸ μεταξύ, γιὰ νὰ ματαιώσει τὴ συνένωση τοῦ κλήρου μὲ τὶς κοινότητες, ποὺ εἶχε προαναγγελθεῖ, διάταξε νὰ κλείσει ἀμέσως ἡ αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων, μὲ τὴν πρόφαση ἐσωτερικῶν διαρυθμίσεων. Φτωχὰ μέτρα σὲ τέτιες περιστάσεις!

Στὶς 20 'Ιουνίου τὸ πρωΐ, οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης, ποὺ συγκεντρώνονταν σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα, βρήκανε τὶς πόρτες κλειστὲς καὶ φρουρημένες ἀπὸ στρατιῶτες. Πήγανε δυὸ βήματα πιὸ πέρα, στὴν αἴθουσα τοῦ σφαιριστήριου, ποὺ χρησίμευε γιὰ τὶς διασκεδάσεις τῶν αὐλικῶν. Μερικοὶ πρότειναν νὰ μεταφερθοῦν στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συνεδριάζουν μὲ περισσότερη ἀσφάλεια. 'Ο Μουνιὲ ὅμως συγκέντρωσε ὅλους τοὺς ψήφους ζητώντας ἀπ' τὸν καθένα ν' ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωση, μὲ τὸν ὅρκο του καὶ μὲ τὴν ὑπογραφή του, «νὰ μὴ χωριστεῖ ποτὲ καὶ νὰ συνέρχεται παντοῦ ὅπου οἱ περιστάσεις θὰ τὸ ἀπαιτούσαν, ὥσπου νὰ συνταχτεῖ καὶ νὰ παγιωθεῖ τὸ Σύνταγμα πάνω σὲ στέρεες βάσεις». "Ολοι, ἐξὸν ἀπὸ ἕναν, τὸν Μαρτὲν Ντώχ, βουλευτὴ τῆς Καρκασσόν, ὁρκίστηκαν τὸν ἀθάνατον αὐτὸ ὅρκο, μέσα σὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό.

'Η συνεδρία ποὺ θὰ γινόταν ἐπὶ παρουσία τοῦ βασιλιᾶ εἶχε ὁριστεῖ γιὰ τὶς 22 'Ιουνίου. 'Αναβλήθηκε γιὰ μιὰ μέρα, γιὰ νὰ δοθεῖ καιρὸς νὰ βγάλουν τὰ θεωρεῖα τοῦ κοινοῦ ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ καθήσουν 3.000 θεατές, ποὺ φοβόνταν τὶς ἐκδηλώσεις τους. Αὐτὴ ἡ ἀναβολὴ εἶταν σφάλμα, γιατὶ ἐπέτρεψε στὴν πλειοψηφία τοῦ κλήρου νὰ ἐκτελέσει τὶς ἀποφάσεις της τῆς 19ης. 'Ενώθηκε μὲ τὴν Τρίτη Τάξη στὶς 22 'Ιουνίου, στὴν ἐκκλησία τοῦ 'Αγίου Λουδοβίκου. Πέντε ἀρχιερεῖς, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Βιὲν τοῦ Ντωφινὲ καὶ 144 ἐφημέριους δυνάμωσαν ἔτσι τὶς γραμὲς τῆς 'Εθνοσυνέλευσης. Δυὸ εὐγενεῖς τοῦ Ντωφινέ, ὁ μαρκήσιος ντὲ Μπλακὸν κι ὁ κόμης ντ' 'Αγκού, πήρανε κι αὐτοὶ μέρος στὴ συνεδρίαση. 'Απὸ δῶ καὶ πέρα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βασιλικῆς συνεδρίας εἶταν ἐκτεθειμένο σὲ κίντυνο.

'Η Αὐλὴ ἔκανε τὴ μιὰν ἀνοησία πάνω στὴν ἄλλη. 'Ενῶ οἱ προνομιοῦχοι βουλευτὲς ἔμπαιναν ἀμέσως στὴν αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης Τάξης ἀναγκάστηκαν νὰ περιμένουν κάτω ἀπ' τὴ βροχή, μπροστὰ στὴ μικρὴ πόρτα.

Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιδείξεις ἀντὶ νὰ τοὺς ἐκφοβίσουν, τοὺς ἐξόργισαν περισσότερο. 'Ο λόγος τοῦ βασιλιᾶ τοὺς ἔκανε ν' ἀγαναχτήσουν. Εἶταν μιὰ πικρὴ ἐπίπληξη, ποὺ τὴν ἀκολούθησε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀπότομες κ' ἐπιταχτικὲς δηλώσεις. 'Ο μονάρχης διάταξε τὴ διατήρηση τῶν Τριῶν Τάξεων καὶ τῶν συζητήσεων σὲ χωριστὲς αἴθουσες. 'Ακύρωσε τὶς ἀποφάσεις τῆς Τρίτης Τάξης. "Αν καὶ συναινοῦσε στὴν ἰσότητα ὅλων στὸ ζήτημα τῆς φορολογίας, ὡστόσο φρόντιζε

νὰ καθορίσει τὴν ἀπόλυτη διατήρηση κάθε ἰδιοχτησίας, «καὶ ἡ Μεγαλειότητά του ἐνοεῖ ρητὰ σὰν ἰδιοχτησία τὸ φόρο τῆς δεκάτης, τοὺς ἄλλους φόρους, τὰ εἰσοδήματα τῶν φεουδαρχῶν καὶ τὰ καθήκοντα ἀπέναντι στοὺς ἄρχοντες καὶ γενικὰ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια τὰ ὑλικὰ ἢ τιμητικὰ ποὺ συνδέονται μὲ τὰ χτήματα καὶ μὲ τὰ φέουδα ποὺ ἀνήκανε σὲ πρόσωπα». Ὕστερ' ἀπ' αὐτό, τί σημασία εἶχε τὸ ὅτι ἔδινε μιὰν ἀόριστη ὑπόσχεση νὰ συμβουλεύεται στὸ μέλλον τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις γιὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα;

Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ μεταρύθμιση ἐξαφανιζόταν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ, ξαναπαίρνοντας τὸ λόγο, τέλειωσε τὴ βασιλικὴ συνεδρία μ' αὐτὲς τὶς ἀπειλές: «Ἂν, κατὰ κακὴ μοίρα, ποὺ τὴν ἀπεύχομαι, μὲ ἐγκαταλείψετε σ' ἕνα τόσο ὡραῖο ἐγχείρημα, μόνος θὰ φροντίσω γιὰ τὸ καλὸ τῶν λαῶν Μου, καὶ θὰ θεωρήσω μόνος τὸν ἑαυτό Μου σὰν ἀληθινὸ ἀντιπρόσωπό τους.... Σκεφτεῖτε, κύριοι, πὼς κανένα ἀπ' τὰ σχέδιά σας, καμιὰ ἀπ' τὶς προθέσεις σας, δὲν μπορεῖ νὰ περιβληθεῖ τὴ δύναμη τοῦ Νόμου, δίχως τὴν εἰδικὴ ἐπιδοκιμασία μου... Σᾶς διατάσσω, κύριοι, νὰ διαλυθεῖτε ἀμέσως καὶ ἀπὸ αὔριο τὸ πρωῒ ὁ καθένας νὰ πάει στὴν αἴθουσα ποὺ ἔχει ὁριστεῖ γιὰ τὴν Τάξη του, γιὰ νὰ ξαναρχίσετε τὶς συνεδριάσεις σας. Κατὰ συνέπεια διατάσσω τὸν μέγα τελετάρχη νὰ ἑτοιμάσει τὶς αἴθουσες».

Ὑπακούοντας σ' ἕνα σύνθημα ποὺ τοὺς τὸ εἴχανε δώσει οἱ βουλευτὲς τῆς Βρετάνης, συγκεντρωμένοι στὴ λέσχη τους, τὸ προηγούμενο βράδι, οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης ἔμειναν ἀκίνητοι στὶς ἕδρες τους, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς κ' ἕνα τμῆμα τοῦ κλήρου ἀποσυρόταν. Οἱ ἐργάτες ποὺ σταλθήκανε γιὰ νὰ σηκώσουν τὴ βασιλικὴ ἐξέδρα διέκοψαν τὴ δουλειά τους, ἀπὸ φόβο μὴν ἐνοχλήσουν τὴ συνέλευση ποὺ συνεδρίαζε ἀκόμα. Ὁ τελετάρχης Ντὲ Μπρεζὲ ἦρθε νὰ ξαναθυμίσει στὸν Μπαγὺ ποὺ προέδρευε τὴ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ. Ὁ Μπαγὺ τοῦ ἀπάντησε ξερὰ πὼς τὸ συγκεντρωμένο Ἔθνος δὲν μποροῦσε νὰ παίρνει διαταγὲς κι ὁ Μιραμπὼ τοῦ ἐκτόξευσε μὲ τὴ βροντερὴ φωνή του τὴν περίφημη ἀποστροφή: «Πηγαίνετε νὰ πεῖτε σὲ κείνους ποὺ σᾶς ἔστειλαν, πὼς ἐδῶ βρισκόμαστε ἀπ' τὴ θέληση τοῦ λαοῦ καὶ δὲ θὰ ἐγκαταλείψουμε τὶς θέσεις μας, παρὰ μονάχα μὲ τὴ βία τῆς ξιφολόγχης». Ὁ Καμύς, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Μπαρνὰβ καὶ τὸν Σεγιές, πρότεινε καὶ ψηφίστηκε: ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐπιμένει στὶς ἀποφάσεις της. Αὐτὸ εἴταν ὑποτροπὴ τῆς ἀνυπακοῆς. Ὁ Μιραμπώ, προβλέποντας πὼς θὰ ὑπογράφονταν «ἐντολὲς ἐν λευκῷ» ἐναντίον τῶν ἡγετῶν τῆς Τρίτης Τάξης, πρότεινε νὰ ψηφιστεῖ ἀκόμα πὼς τὰ μέλη τῆς Συνέλευσης εἴταν ἀπαραβίαστα καὶ ὅποιος θὰ πρόσβαλε αὐτὸ τὸ ἀπαραβίαστο, θἆταν ἔνοχος κακουργήματος. Τέτια ὅμως εἴταν ἡ ψύχραιμη ἀποφασιστικότητα ποὺ ἐμψύχωνε ὅλες τὶς καρδιὲς καὶ ἡ δυσπιστία γιὰ τὸν Μιραμπώ, ποὺ ἡ ἀνηθικότητά του ἔκανε ὕποπτες ὅλες του τὶς προθέσεις, ὥστε πολλοὶ βουλευτὲς θέλησαν νὰ ἀποσυρθεῖ ἡ πρόταση σὰ μικρόψυχη. Ὡστόσο ψηφίστηκε.

Ἀξιομνημόνευτες ἀποφάσεις, πιὸ θαραλέες βέβαια ἀπὸ τὶς

ἀποφάσεις τῆς 20 Ἰουνίου· γιατὶ στὶς 20 Ἰουνίου ὑποτίθονταν πὼς ἡ Τρίτη Τάξη ἀγνοοῦσε τὶς θελήσεις τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ δὲν εἶχαν ἐκδηλωθεῖ ἀκόμα. Στὶς 23 Ἰουνίου ξαναεκδηλώνει καὶ ἐπεχτείνει τὴν ἀνταρσία της στὴν ἴδια τὴν αἴθουσα, ὅπου λίγο πιὸ πρὶν ἀντήχησε ὁ βασιλικὸς λόγος.

Ὁ Λαρεβεγιέρ, ποὺ ἔπαιρνε μέρος στὴ Συνέλευση σὰ βουλευτὴς τοῦ Ἀνζού, διηγιέται πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄, ἀμέσως ὕστερα ἀπ' τὴν ἀναφορὰ τοῦ μαρκήσιου ντὲ Μπρεζέ, διάταξε τοὺς σωματοφύλακες νὰ μποῦν στὴν αἴθουσα καὶ νὰ διασκορπίσουν τοὺς βουλευτὲς μὲ τὴ βία. Καθὼς οἱ σωματοφύλακες προχωροῦσαν, πολλοὶ βουλευτὲς τῆς μειοψηφίας τῶν εὐγενῶν, οἱ δυὸ Κριγιόν, ὁ Ντανγρέ, ὁ Λαφαγιέτ, οἱ δοῦκες ντὲ Λαροσφουκὼ καὶ ντὲ Λιανκούρ, κι ἄλλοι ἀκόμα, ἔβγαλαν τὰ σπαθιά τους κ' ἐμπόδισαν τοὺς σωματοφύλακες νὰ περάσουν. Ὅταν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ εἰδοποιήθηκε, δὲν ἐπέμεινε. Πολὺ πρόθυμα θὰ πετσόκοβε ὅλους τοὺς κανάγηδες τῆς Τρίτης Τάξης. Ὑποχώρησε μπροστὰ στὴν ἀνάγκη πὼς θἄπρεπε τὴν ἴδια τύχη νὰ ὑποστεῖ κ' ἕνα τμῆμα τῆς ἀριστοκρατίας.

Ὁ Νεκὲρ δὲν παραβρισκόταν στὴ βασιλικὴ συνεδρία. Εἶχε διαδοθεῖ ἡ φήμη πὼς εἶχε παραιτηθεῖ ἢ εἶχε διωχτεῖ. Τεράστιο πλῆθος ἔκανε διαδηλώσεις μπροστὰ στὸ σπίτι του καὶ στὶς αὐλὲς τοῦ πύργου. Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα τὸν κάλεσαν καὶ τὸν παρακάλεσαν νὰ μείνει στὴ θέση του. Τὸ βασιλικὸ ζεῦγος ὑποκρινόταν γιὰ νὰ προετοιμάσει καλύτερα τὴν ἐκδίκησή του.

Μεγάλος ἀναβρασμὸς κυριαρχοῦσε στὸ Παρίσι, ὅπως καὶ στὶς Βερσαλλίες καὶ στὶς ἐπαρχίες, ποὺ κατατοπίζονταν ταχτικὰ ἀπ' τὰ γράματα τῶν ἀντιπροσώπων τους, ποὺ διαβάζονταν δημόσια. Ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου, στὸ Χρηματιστήριο οἱ ἀξίες διαρκῶς ἔπεφταν. Ὅταν ἀναγγέλθηκε ἡ ἀπόφαση τοῦ βασιλιᾶ στὴ συνεδρία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ὅλες οἱ Τράπεζες ἔκλεισαν τὶς θυρίδες τους. Τὸ Ταμεῖο προεξοφλήσεων εἶχε στείλει τοὺς διαχειριστές του στὶς Βερσαλλίες γιὰ νὰ ἐκθέσουν τοὺς κινδύνους ποὺ τὸ ἀπειλοῦσαν. Ἡ Αὐλὴ εἶχε ἐνάντιά της ὅλους τοὺς οἰκονομικοὺς κύκλους.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες οἱ διαταγὲς τοῦ βασιλιᾶ εἶταν ἀδύνατο νὰ ἐκτελεστοῦν. Ἀκόμα καὶ οἱ ταπεινοὶ ντελάληδες ἀρνήθηκαν νὰ τὶς διακηρύξουν στοὺς δρόμους. Στὶς 24 Ἰουνίου, ἡ πλειοψηφία τοῦ κλήρου, παρακούοντας κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της, ἦρθε στὴ συνεδρίαση τῆς Τρίτης Τάξης καὶ τὴν ἄλλη μέρα, 47 μέλη τῆς ἀριστοκρατίας, ἀκολουθώντας τὸν δούκα τῆς Ὀρλεάνης, ἔκαμαν τὸ ἴδιο.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ κατάπιε τὴν προσβολή, τὸ ἴδιο ὅμως βράδι, ἀποφάσισε κρυφὰ νὰ καλέσει 20.000 στρατό, κατὰ προτίμηση ξένα συντάγματα ποὺ τὰ νόμιζε πιὸ σίγουρα. Οἱ διαταγὲς φύγανε στὶς 26. Τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀποκοιμίσει τὴ δυσπιστία, παρότρυνε τοὺς προέδρους τῶν σωμάτων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου νὰ συνενωθοῦν κι αὐτοὶ μὲ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, καὶ γιὰ νὰ τοὺς πείσει, τοὺς παράγγειλε μὲ τὸν κόμη Ντ' Ἀρτουά, πὼς ἡ συνένωση

αὐτὴ εἶταν ἀναγκαία γιὰ τὴν προστασία τῆς ζωῆς του ποὺ κιντύνευε.

Καμιὰ στάση δὲν προετοιμαζόταν ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ, οἱ πατριῶτες ὅμως, ἀπ' τὴ βασιλικὴ συνεδρίαση κ' ὕστερα, ἐπαγρυπνούσαν. Στὶς 25 Ἰουνίου, οἱ 400 παρισινοὶ ἐκλέκτορες, ποὺ εἶχαν ὁρίσει τοὺς βουλευτὲς γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις, συγκεντρώθηκαν αὐθόρμητα στὸ Μουσεῖο τοῦ Παρισιοῦ, ἀπ' ὅπου λίγο ἀργότερα πήγανε στὸ Δημαρχεῖο, γιὰ νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὶς μηχανορραφίες τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ γιὰ νὰ βρίσκονται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Ἀπὸ τὶς 29 Ἰουνίου, ἄρχισαν νὰ σχεδιάζουν τὴ συγκρότηση ἀστικῆς πολιτοφυλακῆς, ποὺ θὰ περιλάμβανε τοὺς κυριότερους κάτοικους κάθε συνοικίας. Τὸ Παλαὶ Ρουαγιάλ, ποὺ ἀνῆκε στὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης, εἶχε γίνει ὑπαίθρια λέσχη ποὺ εἶταν γεμάτη διαρκῶς, μέρα καὶ νύχτα. Τὰ σχέδια τῆς Αὐλῆς ἀμέσως μόλις καταστρώνονταν, τὰ μάθαιναν στὴ λέσχη καὶ τὰ σχολίαζαν.

Οἱ πατριῶτες προπαγάνδιζαν κιόλας τὸ στρατό. Τὸ γαλλικὸ σύνταγμα τῆς φρουρᾶς, τὸ πρῶτο σύνταγμα τῆς Γαλλίας, τὸ πῆραν μὲ τὸ μέρος τους πολὺ γρήγορα. Οἱ στρατιῶτες εἶταν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν συνταγματάρχη τους, ποὺ τοὺς κρατοῦσε σὲ μιὰ αὐστηρὴ πειθαρχία κ' εἶχαν ἀνάμεσα στοὺς κατώτερους ἀξιωματικούς τους ἀνθρώπους σὰν τὸν Ὑλέν, τὸν Λεφέμπρ, τὸν Λάζαρο Χός, ποὺ ποτὲ δὲ θ' ἀποχτούσαν ἐπωμίδες ὅσο θὰ ἴσχυε ὁ κανονισμὸς τοῦ 1781. Στὶς 30 Ἰουνίου, 4000 θαμῶνες τοῦ Παλαὶ-Ρουαγιὰλ ἐλευθέρωναν καμιὰ δεκαριὰ στρατιῶτες τοῦ πιὸ πάνω συντάγματος ποὺ τοὺς εἶχαν φυλακίσει στὴν Ἀμπαΐ γι ἀπειθαρχία καὶ τοὺς περιφέρανε θριαμβευτικά. Οἱ οὐσσάροι καὶ οἱ δραγόνοι ποὺ στάλθηκαν γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὴν τάξη φώναζαν: Ζήτω τὸ Ἔθνος! κι ἀρνήθηκαν νὰ ἐπελάσουν ἐναντίον τοῦ πλήθους. Ἀκόμα καὶ οἱ σωματοφύλακες στὶς Βερσαλλίες εἶχανε δείξει σημεῖα ἀπειθαρχίας. Τὰ ξένα συντάγματα θἆταν ἄραγε πιὸ πειθαρχικά;

Ἂν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶχε ἀνεβεῖ στὸ ἄλογο, ἂν εἶχε ἀναλάβει προσωπικὰ τὴ διοίκηση τῶν στρατευμάτων, ὅπως θὰ τὸ εἶχε κάμει ὁ Ἐρρίκος Δ', ἴσως κατόρθωνε νὰ συγκρατήσει τὸ στρατὸ σὲ πειθαρχία κ' ἴσως νὰ πετύχαινε τὸ πραξικόπημά του. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ὁ ΙΣΤ' εἶταν ἕνας φιλήσυχος ἀστός.

Ἡ ἄφιξη τῶν στρατευμάτων ποὺ στρατοπέδεψαν στὸ Σαὶν-Ντενί, στὸ Σαὶν-Κλού, στὴ Σὲβρ κι ἀκόμα στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, ἔγινε δεχτὴ μὲ ζωηρὲς διαμαρτυρίες. Ὅλα αὐτὰ τὰ παραπανίσια στόματα ποὺ θἄπρεπε νὰ τραφοῦν, θὰ χειροτέρευαν τὴ σιτοδεία! Καμιὰ ἀμφιβολία! Θέλανε νὰ διαλύσουν τὴν Ἐθνοσυνέλευση μὲ τὴ βία! Οἱ δημοκόποι τοῦ Παλαὶ-Ρουαγιὰλ πρότειναν στὶς 2 Ἰουλίου νὰ ἐκθρονιστεῖ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ν' ἀντικατασταθεῖ ἀπ' τὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης. Οἱ Παρισινοὶ ἐκλέκτορες ἀπαίτησαν ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων. Ὁ Μιραμπὼ ἐνέργησε καὶ ψηφίστηκε ἡ προτασή τους, στὶς 8 Ἰουλίου, ὕστερα ἀπὸ ἕναν τρομερὸ λόγο ὅπου κατάγγελνε τοὺς κακοὺς συμβούλους

ποὺ κλόνιζαν τὸ θρόνο. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' ἀπάντησε στὸ διάβημα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πὼς εἶχε καλέσει τὰ στρατεύματα γιὰ νὰ προστατέψει τὴν ἐλευθερία της, πὼς ἂν αὐτὴ φοβόταν γιὰ τὴν ἀσφάλειά της, εἶταν ἕτοιμος νὰ τὴν μεταφέρει στὸ Νουαγιὸν ἢ στὸ Σουασόν. Αὐτὸ σήμαινε πὼς στὴν ἀπειλὴ προσθέτονταν καὶ ἡ εἰρωνεία. Τὸ βράδι ποὺ δόθηκε αὐτὴ ἡ ἀπάντηση, 100 βουλευτὲς συγκεντρώθηκαν στὴ λέσχη τῶν Βρετόνων, στὴ λεωφόρο Σαὶν-Κλού, γιὰ νὰ συντονίσουν τὶς ἐνέργειές τους γιὰ τὴν ἀντίσταση.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπιτάχυνε τὰ πράγματα. Στὶς 11 Ἰουλίου ξανάδιωξε μὲ μεγάλη μυστικότητα τὸν Νεκὲρ καὶ ἀνασυγκρότησε τὸ Ὑπουργεῖο μὲ τὸν βαρῶνο ντὲ Μπρετέιγ, δεδηλωμένον ἀντεπαναστάτη. Τὴν ἄλλη μέρα διαδόθηκε ἡ φήμη πὼς θὰ κηρυχνόταν χρεωκοπία. Ἀμέσως οἱ χρηματιστὲς συγκεντρώθηκαν καὶ ἀποφάσισαν νὰ κλείσουν τὸ χρηματιστήριο, σ' ἔνδειξη διαμαρτυρίας γιὰ τὸ διώξιμο τοῦ Νεκέρ. Χρῆμα ξοδεύτηκε γιὰ νὰ κερδηθοῦν οἱ στρατιῶτες. Τραπεζίτες, ὅπως ὁ Ἐτιὲν Ντελεσσέρ, ὁ Πρεβοτώ, ὁ Κουέντρ, ὁ Μποσκαρύ, κατατάχτηκαν μαζὶ μὲ τοὺς ὑπαλλήλους τους στὴ συγκροτούμενη ἀστικὴ πολιτοφυλακή. Οἱ προτομὲς τοῦ Νεκὲρ καὶ τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης περιφέρονταν στὸ Παρίσι. Τὰ θεάματα ἔκλεισαν. Ὕστερα ἀπὸ σύσταση τοῦ Κάμιλου Ντεμουλέν, ποὺ ἀνάγγειλε στὸ Παλαὶ-Ρουαγιὰλ μιὰ προσεχὴ νύχτα Ἁγίου Βαρθολομαίου τῶν πατριωτῶν, ὅλοι βάλανε κονκάρδα πράσινη, δηλ. τὸ χρῶμα τῆς λιβρέας τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Νεκέρ. Τέλος μὲ τὴν εἴδηση πὼς τὸ γερμανικὸ βασιλικὸ σύνταγμα τοῦ πρίγκιπα Λαμπὲσκ χτύπησε τὸ πλῆθος στὸν κῆπο τοῦ Κεραμεικοῦ, χτύπησαν οἱ καμπάνες, συγκέντρωσαν τὸ λαὸ στὶς ἐκκλησίες γιὰ νὰ τὸν στρατολογήσουν καὶ νὰ τὸν ὁπλίσουν μὲ ὅπλα ποὺ τὰ πήρανε ἀπὸ τὰ ὁπλοπωλεῖα. Οἱ ἀλῆτες ἀπομακρύνθηκαν προσεχτικά. Ὁ ἐξοπλισμὸς ἐξακολούθησε τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 13 Ἰουλίου, μὲ 28.000 ὅπλα καὶ μερικὰ κανόνια ποὺ τὰ διάρπαξαν ἀπ' τὸ μέγαρο τῶν Ἀπομάχων. Ἀπ' τὴν πλευρά της ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔβγαλε ἕνα ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἐξέφραζε τὴν ἐχτίμηση τοῦ Ἔθνους στὸ Νεκὲρ καὶ τὴ θλίψη της γιὰ τὴν ἀποπομπή του. Συνεδρίαζε ἀδιάκοπα καὶ κατάστησε ὑπεύθυνους γιὰ τὰ γεγονότα τοὺς νέους ὑπουργούς.

Παράξενο πράμα, ἡ Αὐλή, ἀμήχανη, ἀδρανοῦσε. Ὁ Μπεζενβάλ, ποὺ διοικοῦσε τὰ συντάγματα τὰ συγκεντρωμένα στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, περίμενε διαταγὴ καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ μπεῖ στὸ Παρίσι.

Στὶς 14 Ἰουλίου, οἱ ἐκλέκτορες ποὺ εἶχαν σχηματίσει στὸ Δημαρχεῖο, μαζὶ μὲ τοὺς παλιοὺς δημοτικοὺς συμβούλους, μιὰ μόνιμη ἐπιτροπή, ζήτησαν ἐπανειλημμένα ἀπ' τὸ διοικητὴ τῆς Βαστίλλης νὰ δώσει ὅπλα στὴν πολιτοφυλακὴ καὶ νὰ βγάλει τὰ κανόνια ποὺ βρίσκονταν στοὺς πύργους τοῦ φρουρίου. Ἐπειδὴ τὴν τελευταία ἀντιπροσωπεία μ' ὅλο ποὺ εἶχε τὴ λευκὴ σημαία τῶν κηρύκων, τὴν ὑποδέχτηκαν μὲ τουφεκιές, ἄρχισαν τὴν πολιορκία. Ἐνισχύοντας τοὺς τεχνίτες τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, τὸ γαλ-

λικὸ σύνταγμα τῆς Φρουρᾶς, ὁδηγούμενο ἀπ' τὸν 'Υλὲν καὶ τὸν 'Ελί, φέρανε κανόνια καὶ τὰ στήσανε ἀπέναντι στὴν κινητὴ γέφυρα γιὰ νὰ σπάσουν τὶς πόρτες. Ὕστερα ἀπὸ σφοδρὴ σύγκρουση ὅπου οἱ πολιορκητὲς εἶχαν καμιὰ ἑκατοστὴ νεκρούς, οἱ ἀπόμαχοι ποὺ μὲ μερικοὺς Ἑλβετοὺς ἀποτελούσαν τὴ φρουρὰ τῆς Βαστίλλης καὶ ποὺ εἶταν νηστικοὶ γιατὶ δὲν ὑπῆρχαν τρόφιμα, ἀνάγκασαν τὸν διοικητὴ Ντελωναὶ νὰ συνθηκολογήσει. Τὸ πλῆθος ξέσπασε σὲ φοβερὰ ἀντίποινα. Τὸν Ντελωναί, ποὺ καθὼς πίστευαν εἶχε διατάξει νὰ πυροβολήσουν τὴν ἀντιπροσωπεία καὶ τὸν πρόεδρο τῆς συντεχνίας τῶν ἐμπόρων Φλεσσέλ, ποὺ εἶχε προσπαθήσει νὰ ξεγελάσει τοὺς ἐκλέκτορες σχετικὰ μὲ τὴν ὕπαρξη ἀποθηκῶν ὅπλων, τοὺς κατάσφαξαν στὴν πλατεία τῆς Γκρέβ, καὶ τὰ κεφάλια τους τὰ περιφέρανε μπηγμένα σὲ λόγχες. Μερικὲς μέρες ἀργότερα, ὁ κρατικὸς σύμβουλος Φουλλόν, ποὺ τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ ποὺ εἶταν γύρω ἀπ' τὸ Παρίσι, κι ὁ γαμπρός του, ὁ ἐπόπτης Μπερτιέ, κρεμάστηκαν στὸ φανάρι τοῦ Δημαρχείου. Ὁ Μπαμπὲφ ποὺ παραβρέθηκε στὸ μαρτύριό τους, μὲ σφιγμένη καρδιά, διατύπωσε αὐτὴ τὴ σκέψη σ' ἕνα γράμα του στὴ γυναίκα του. «Τὰ μαρτύρια κάθε λογῆς, ὁ τεταρτισμός, τὰ βασανιστήρια, ὁ τροχός, ἡ πυρά, ἡ ἀγχόνη, οἱ ἀναρίθμητοι δήμιοι μᾶς ἔμαθαν αὐτὲς τὶς ἀγριότητες! Οἱ ἀφέντες ἀντὶ νὰ μᾶς ἐκπολιτίσουν, μᾶς κατάντησαν βάρβαρους, γιατὶ οἱ ἴδιοι εἶναι βάρβαροι. Θερίζουν καὶ θὰ θερίζουν ὅ,τι ἔσπειραν».

Τὸ Παρίσι μόνο ὕστερα ἀπὸ πολλὲς ὁδομαχίες θὰ μποροῦσε νὰ ὑποταχτεῖ, κι ὁ βασιλιὰς δὲν μποροῦσε νάχει ἐμπιστοσύνη οὔτε καὶ στὰ ἴδια τὰ ξένα στρατεύματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ὕστερα ἀπ' τὶς ἐπικρίσεις τοῦ δούκα ντὲ Λιανκούρ, ποὺ μόλις εἶχε γυρίσει ἀπ' τὸ Παρίσι, πῆγε στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ νὰ τοὺς ἀναγγείλει πὼς διέταξε τὴν ἀποχώρηση τῶν στρατευμάτων. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐπέμενε γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Νεκέρ. Ὁ βασιλιὰς ὅμως δὲν εἶταν ἀκόμα ἀποφασισμένος γιὰ μιὰ πλήρη συνθηκολόγηση. Ἐνῶ μιὰ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πήγαινε στὸ Παρίσι κ' ἐνῶ οἱ νικητὲς Παρισινοὶ ὀνόμαζαν τὸν Μπαγύ, τὸν ἄνθρωπο τοῦ Σφαιριστήριου, δήμαρχο τῆς πόλης, τὸν Λαφαγιέτ, τὸν φίλο τοῦ Οὐάσιγκτων, διοικητὴ τῆς Ἐθνοφυλακῆς, ἐνῶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Παρισιοῦ ἔκανε δοξολογία στὴν Παναγία τῶν Παρισίων γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Βαστίλλης, κ' ἐνῶ κιόλας ὁ κασμὰς τῶν κατεδαφιστῶν λυσσομανοῦσε πάνω στὴν παλιὰ πολιτικὴ φυλακή, οἱ πρίγκιπες προσπαθούσαν νὰ πείσουν τὸν ἀδύνατο μονάρχη νὰ φύγει γιὰ τὸ Μέτς, ἀπ' ὅπου θὰ ξαναγύριζε ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ. Ὁ στρατάρχης ὅμως ντὲ Μπρολί, διοικητὴς τῶν στρατευμάτων, κι ὁ κόμης τῆς Προβηγκίας ἀντιτάχτηκαν στὴν ἀναχώρηση. Νὰ φοβόταν τάχα ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πὼς στὴν ἀπουσία του ἡ Ἐθνοσυνέλευση θ' ἀνακήρυχνε βασιλιὰ τὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης; Δὲν εἶταν ἀπίθανο. Ἔμεινε καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πιεῖ τὸ πικρὸ ποτήρι ὥς τὸν πάτο. Ἀπομάκρυνε τὸν Μπρετέϊγ καὶ ἀνακάλεσε τὸν Νεκὲρ καὶ τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 17 Ἰουλίου, ἔχον-

τας δώσει έγγυήσεις, πήγε στό Παρίσι νά έπικυρώσει μέ τήν παρουσία του στό Δημαρχείο τό έργο τής στάσης καί νά ύπογραμίσει τόν ίδιο του τόν ξεπεσμό, παίρνοντας άπ' τό δήμαρχο Μπαγύ τήν καινούργια τρίχρωμη κονκάρδα.

'Αγαναχτισμένοι άπ' τή βασιλική άναντρία ό κόμης τοῦ 'Αρτουά καί οί πρίγκιπες, ό Μπρετέϊγ καί οί άρχηγοί τοῦ κόμματος τής άντίστασης έφυγαν γιά τό έξωτερικό, δίνοντας έτσι τό σύνθημα τής μετανάστευσης.

'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ', ταπεινωμένος, διατηροῦσε τό στέμα του, άναγκάστηκε όμως ν' άναγνωρίσει πάνω άπ' αὐτόν, έναν καινούργιο κυρίαρχο, τό γαλλικό λαό, πού όργανό του εἶταν ή 'Εθνοσυνέλευση. Κανένας στήν Εὐρώπη δέν ὑποτίμησε τή σημασία τοῦ γεγονότος. «'Απ' αὐτή τή στιγμή, έγραφε στήν Αὐλή του ό δούκας ντέ Ντορσέ, πρεσβευτής τής 'Αγγλίας, μποροῦμε νά θεωροῦμε τή Γαλλία έλεύθερη χώρα, τό βασιλιά μονάρχη μέ περιορισμένη έξουσία καί τούς εὐγενεῖς έξισωμένους μέ τό λαό». 'Η μπουρζουαζία όλου τοῦ κόσμου, νιώθοντας πώς έφτασε ή ὥρα τοῦ θριάμβου σκιρτοῦσε άπό χαρά κ' έλπίδα.

V

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Οἱ ἐπαρχίες ἐνημερώνονταν ταχτικὰ πάνω στὰ γεγονότα ἀπ' τοὺς βουλευτές τους, ποὺ τὰ γράματά τους, ὅπως γινόταν μὲ τὰ γράματα τῶν Βρετόνων, συχνά, μόλις τὰ λάβαιναν, τὰ τύπωναν. Παρακολουθούσαν μὲ τὴν ἴδια ἀγωνία, ὅπως καὶ ἡ πρωτεύουσα, τὴν ἐπέχταση τῆς πάλης τῆς Τρίτης Τάξης ἐνάντια στοὺς προνομιούχους. Χαιρέτησαν τὴν ἅλωση τῆς Βαστίλλης μὲ τὴν ἴδια θριαμβευτικὴ ἰαχή.

Μερικὲς πολιτεῖες, πρὶν κὰν ἀκούσουν τὴν περίλαμπρη εἴδηση, ξεσηκώθηκαν ἐνάντια στὸ βδελυρὸ καθεστώς. Στὴ Λυών, ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουλίου, οἱ ἄνεργοι τεχνίτες κάψανε τὰ φράγματα καὶ τὰ γραφεῖα τῶν διοδίων, γιὰ νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Ἡ ἀριστοκρατικὴ δημοτικὴ ἀρχή, ἡ Ὑπατεία, ποὺ τὴν διεύθυνε ὁ Ἐμπὲρ-Κολομέ, ἀναγκάστηκε νὰ κάνει ἀβαρίες. Στὶς 16 Ἰουλίου, δεχότανε νὰ μοιραστεῖ τὴ διοίκηση τῆς πόλης μὲ μιὰ Μόνιμη ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν Τάξεων. Μερικὲς μέρες ἀργότερα, ἡ Μόνιμη ἐπιτροπὴ ὀργάνωνε, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τοῦ Παρισιοῦ, μιὰν ἐθνοφυλακὴ ἀπ' ὅπου ἀποκλείστηκαν οἱ προλετάριοι.

Σ' ὅλες τὶς πολιτεῖες, μικρὲς ἢ μεγάλες, ἔγινε πάνω-κάτω τὸ ἴδιο. Ἀλλοῦ, ὅπως στὸ Μπορντώ, οἱ ἐκλέκτορες ποὺ ὅρισαν τοὺς ἀντιπροσώπους γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις, ἀποτέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς Μόνιμης ἐπιτροπῆς, δηλαδὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ δημοτικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἀλλοῦ, ὅπως στὴ Ντιζόν, στὸ Μονπελιέ, στὴ Μπεζανσόν, ἡ καινούργια ἐπιτροπὴ ἐκλέχτηκε ἀπ' τὴ γενικὴ συνέλευση τῶν πολιτῶν. Ἀλλοῦ, ὅπως στὴ Νίμ, στὴ Βαλάνς, στὸ Τούρ, στὸ Ἐβρέ, ἡ Μόνιμη ἐπιτροπὴ βγῆκε ἀπ' τὴ συνεργασία τοῦ παλιοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου μὲ τοὺς ἐκλέκτορες ποὺ εἶχαν ὁρίσει οἱ συντεχνίες. Ἔτυχε μάλιστα σὲ μερικὲς πόλεις, πολλὲς Μόνιμες ἐπιτροπὲς ἐκλεγόμενες κάθε φορὰ μὲ διαφορετικὸ ἐκλογικὸ σύστημα, νὰ διαδεχτοῦν γρήγορα ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ὅπως στὸ Ἐβρέ. Ὅταν οἱ παλιὲς ἀρχὲς ἔδειχναν διάθεση ν' ἀντισταθοῦν, ὅπως στὸ Στρασβοῦργο, στὴν Ἀμιένη, στὴ Βερνόν, ἡ λαϊκὴ ἐξέγερση γρήγορα τὶς ξανάφερνε στὰ λογικά τους.

Παντοῦ ἡ πρώτη φροντίδα τῶν Μόνιμων ἐπιτροπῶν εἶτανε νὰ συγκροτήσουν σώματα ἐθνοφυλακῆς γιὰ τὴ διατήρηση τῆς τάξης. Μόλις συγκροτήθηκε ἡ ἐθνοφυλακή, ἄρχισε νὰ παραλαβαίνει τὰ φρούρια καὶ τὶς ἀκροπόλεις, τὶς τοπικὲς βαστίλλες, ἀπ' τοὺς διοικητές τους, ποὺ οἱ περισσότεροι πρόθυμα ὑποχώρησαν. Οἱ κάτοικοι τοῦ

Μπορντὼ πήρανε τὸ Σατὼ-Τρομπέτ, οἱ κάτοικοι τῆς Κὰν τὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸν Πύργο Λεβὶ ποὺ εἶταν φυλακὲς γιὰ τοὺς λαθρέμπορους τοῦ ἁλατιοῦ.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προμηθεύονταν ὅπλα, ἐξασφαλίζονταν ἀπὸ μιὰν ἐπιθετικὴ ἐπιστροφὴ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἱκανοποιούσαν ἐπίσης τὰ παλιά τους μίση. Οἱ στρατιωτικοὶ διοικητὲς καὶ οἱ ἐπόπτες γενικά, δὲν πρόβαλαν ἀντίσταση. Στὸ Μονπελιέ, ἡ Μόνιμη ἐπιτροπὴ ἔβγαλε καὶ εὐχαριστήριο ψήφισμα γιὰ τὸν ἐπόπτη. Οἱ Μόνιμες ἐπιτροπὲς καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν ἐθνοφυλάκων περιλάμβαναν, ἐχτὸς ἀπ' τὴν ἀφρόκρεμα τῆς Τρίτης Τάξης κι ὅλους τοὺς προύχοντες τῆς περιοχῆς. Πολὺ συχνά, ἐπὶ κεφαλῆς τους οἱ ἐπιτροπὲς εἶχαν ὑπάλληλους τοῦ βασιλιᾶ. Στὸ Ἐβρέ, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς βαϋλίας, ὁ σύμβουλος τοῦ Μονοπωλίου τοῦ ἁλατιοῦ, κι ὁ βασιλικὸς ἐπίτροπος συνεργάζονταν μὲ δικηγόρους, βυρσοδέψες, παντοπῶλες ἢ γιατρούς. Πῶς εἶταν δυνατὸ ν' ἀντισταθοῦν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλιᾶ; Ὁ στρατὸς εἶταν τόσο ἀμφίβολος στὶς ἐπαρχίες, ὅσο καὶ στὸ Παρίσι. Στὸ Στρασβοῦργο εἶχε παραστεῖ στὴ λεηλασία τοῦ Δημαρχείου, δίχως νὰ σαλέψει καθόλου. Τὸ παλιὸ καθεστὼς ἐξαφανιζόταν, δίχως νὰ καταβληθεῖ καμιὰ προσπάθεια σὰν ἕνα ἐρειπωμένο καὶ σάπιο χτίριο, ποὺ σωριάζεται μονομιᾶς.

Κι' ἀφοῦ οἱ ἀστοὶ ὁπλίζονταν παντοῦ καὶ παίρνανε τολμηρὰ στὰ χέρια τους τὴν τοπικὴ διοίκηση, πῶς εἶταν δυνατὸ νὰ παραμένουν ἀδρανεῖς οἱ χωρικοί; Ὕστερα ἀπ' τὸν μεγάλο ἐκλογικὸ σάλο εἶχαν κάπως ἠρεμήσει. Οἱ ἀστοί, ποὺ στάλθηκαν ἀντιπρόσωποι στὶς Βερσαλλίες,εἶχαν πεῖ στοὺς χωρικοὺς νὰ κάμουν ὑπομονὴ καὶ πὼς τὰ αἰτήματα τῶν ὑπομνημάτων τους θὰ εἰσακούγονταν. Δυὸ καὶ τρεῖς μῆνες περίμεναν παλεύοντας μὲ τὴ σιτοδεία. Ἡ ἐξέγερση τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῶν πόλεων τοὺς ὅπλισε ὅμοια κι αὐτούς. Ξεκρέμασαν τὰ κυνηγετικά τους ὅπλα, τὶς κοσσιές τους, τὶς δικέλες τους, τὰ φραγγέλια τους, καὶ σπρωγμένοι ἀπὸνα σίγουρο ἔνστιχτο, μαζεύτηκαν μὲ κωδωνοκρουσίες γύρω ἀπ' τοὺς πύργους τῶν ἀφεντάδων τους. Ἀπαίτησαν νὰ τοὺς παραδώσουν τοὺς ἀρχαίους τίτλους, ποὺ χάρη σ' αὐτοὺς εἰσπράττανε τὰ ἀναρίθμητα φεουδαρχικὰ δικαιώματά τους, κ' ἔκαψαν καταμεσὶς στὶς αὐλὲς τὶς καταραμένες αὐτὲς περγαμηνές. Κάποτε, ὅταν ὁ ἀφέντης εἶταν λαομίσητος, ὅταν ἀρνιότανε νὰ παραδώσει τοὺς τίτλους του ἢ ὅταν ἀντιστεκότανε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, οἱ ἀγρότες ἔκαιγαν τὸν πύργο του κ' ἐκδικιόνταν τὸν πυργοδεσπότη. Ἕνας κάποιος ντὲ Μοντεσσὸν τουφεκίστηκε κοντὰ στὴ Μὰνς ἀπὸναν παλιὸ στρατιώτη του, ποὺ τὸν τιμώρησε ἔτσι ἐπειδὴ κάποτε τοῦ εἶχε δείξει αὐστηρότητα. Ἕνας κάποιος ντὲ Μπαρρὰ σκοτώθηκε στὸ Λαγκεντόκ, ἕνας ἱππότης ντ' Ἀμπλὺ σύρθηκε πάνω σ' ἕνα σωρὸ ἀπὸ κοπριὰ κ.λ.π. Οἱ προνομιοῦχοι πλήρωσαν ἀκριβὰ τὸ σφάλμα τους, τ' ὅτι ἐκμεταλλεύονταν τόσους αἰῶνες τὴ φτωχολογιὰ ἀφήνοντάς την στὴ βαρβαρότητα.

Ἡ ἐξέγερση τῶν χωρικῶν ἄρχισε στὴν Ἴλ ντὲ Φρὰνς ἀπ' τὶς 20 Ἰουλίου καὶ διαδοχικὰ ξαπλώθηκε γρήγορα ὣς τὰ πιὸ μακρινὰ

σημεῖα τοῦ βασίλειου. Ὅπως εἶταν φυσικό, οἱ ἀκρότητες τῶν ἐπαναστατῶν ἐξογκώθηκαν ἀπ' τὶς διαδόσεις. Διηγόνταν πὼς ληστὲς θέριζαν τὰ σπαρτὰ πρὶν ὡριμάσουν, πὼς εἰσβάλλανε στὶς πόλεις, πὼς δὲ σέβονταν καμιὰν ἰδιοχτησία. Ἔτσι ἁπλώθηκε παντοῦ ἕνας πανικὸς ποὺ συνέβαλε πάρα πολὺ στὴ δημιουργία τῶν μόνιμων ἐπιτροπῶν καὶ τῆς ἐθνοφυλακῆς. Ὁ Μέγας Φόβος καὶ ἡ Ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν συγχωνεύτηκαν κ' ἐκδηλώθηκαν ταυτόχρονα.

Οἱ ληστές, ποὺ ἡ ἐπικείμενη εἰσβολή τους τυραννοῦσε τὶς φαντασίες, συνήθως δὲν εἶταν ἄλλοι ἀπὸ κείνους τοὺς τεχνίτες ποὺ ἔκαιγαν τὰ φράγματα τῶν διοδίων ἢ ἀπὸ κείνους τοὺς χωρικοὺς ποὺ διατιμούσαν τὸ στάρι στὴν ἀγορὰ κι ἀνάγκαζαν τοὺς πυργοδεσπότες νὰ παραδίνουν τοὺς τίτλους τῆς ἰδιοχτησίας τους. Τὸ ὅτι ὅμως τὸ πλῆθος τοῦ φτωχόκοσμου τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν προαστείων εἶδε στὴν ἀναρχία ποὺ διαρκῶς φούντωνε τὴν εὐκαιρία γιὰ ἀντεκδικήσεις ἐναντίον τῆς κοινωνικῆς Τάξης ποὺ εἶταν στὰ πράματα, εἶταν κάτι τὸ πολὺ φυσικό, ὥστε νὰ μὴν ἀμφιβάλλει κανένας γι αὐτό. Ἡ ἐξέγερση δὲ στρεφότανε μόνον ἐναντίον τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος, ἀλλὰ κ' ἐναντίον τῶν κερδοσκόπων τῶν τροφίμων, ἐναντίον τῶν φόρων, ἐναντίον τῶν κακῶν δικαστῶν, ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐκμεταλλεύονταν τὸ λαὸ κι ἀποζούσαν ἀπ' τὴν ἐργασία του. Στὴν Ἄνω Ἀλσατία οἱ χωρικοὶ ἐπετέθηκαν ἐναντίον τῶν Ἑβραίων ἐμπόρων, τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ἐπιτίθονταν κ' ἐναντίον τῶν πύργων καὶ τῶν μοναστηριῶν. Κατὰ ἑκατοντάδες, στὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου, οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἀλσατίας ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὴ Βασιλεία.

Οἱ μεγαλομπουρζουάδες εἶδαν μονομιᾶς τὴν ἄγρια μορφὴ τῆς Τέταρτης Τάξης. Δὲν μπορούσαν νὰ βλέπουν τὴν ἀπαλλοτρίωση σὲ βάρος τῶν εὐγενῶν δίχως νὰ φοβοῦνται γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιατὶ κάτεχαν κι αὐτοὶ ἕνα σημαντικὸ τμῆμα ἀπὸ τιμάρια καὶ εἰσπράττανε ἀπ' τοὺς καλλιεργητές τους φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Οἱ Μόνιμες ἐπιτροπές τους καὶ ἡ ἐθνοφυλακή τους ἄρχισαν ἀμέσως τὸ ἔργο τῆς ἀποκατάστασης τῆς τάξης. Στάλθηκαν ἐγκύκλιοι στοὺς ἐφημέριους, καλώντας τους νὰ κηρύξουν τὴν ἠρεμία: «Ὑπάρχει φόβος, ἔλεγε ἡ ἔκκληση τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ντιζόν, μὲ ἡμερομηνία 24 Ἰουλίου, νὰ δώσουμε τὸ παράδειγμα μιᾶς ἀναρχίας ποὺ ὅλοι μας θὰ μπορούσαμε νὰ γίνουμε θύματά της». Ἡ βία ὅμως χρησιμοποιήθηκε δίχως ἀργοπορία. Στὸ Μακοναὶ καὶ στὸ Μπωζολαί, ὅπου 72 πύργοι εἶχαν πυρποληθεῖ, ἡ καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης εἶταν γρήγορη καὶ ἀποφασιστική. Στὶς 29 Ἰουλίου μιὰ συμμορία χωρικῶν χτυπήθηκε κοντὰ στὸν πύργο Κορματὲν καὶ εἶχε 20 σκοτωμένους καὶ 60 αἰχμάλωτους. Μιὰ ἄλλη συμμορία, ποὺ χτυπήθηκε κοντὰ στὸ Κλυνί, εἶχε 100 σκοτωμένους καὶ 170 αἰχμάλωτους. Ἡ Μόνιμη ἐπιτροπὴ τοῦ Μακὸν μετατράπηκε σὲ δικαστήριο καὶ καταδίκασε σὲ θάνατο εἴκοσι στασιαστές. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπαρχία τοῦ Ντωφινέ, ὅπου ἡ ἕνωση τῶν τριῶν Τάξεων εἶχε διατηρηθεῖ ἀδιάσπαστη, οἱ ταραχὲς εἶχαν πάρει τὴν ξεκάθαρη ὄψη ἑνὸς ταξικοῦ πολέμου. Χωρικοὶ κ' ἐργάτες πο-

λεμούσαν ἀδερφωμένοι ἐναντίον τῆς μπουρζουαζίας ποὺ εἶχε συμαχήσει μὲ τοὺς εὐγενεῖς. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ τῆς Λυὼν ἐνίσχυσε τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ Ντωφινὲ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ποὺ τοὺς συμπαθοῦσαν οἱ ἐργάτες τῆς Λυών.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση παρακολουθοῦσε ἔκπληκτη αὐτὴ τὴν τρομερὴ ἔκρηξη ποὺ δὲν τὴν εἶχε προβλέψει. Τὸ μόνο ποὺ πρωτοσκέφτηκε εἶταν νὰ ὀργανώσει τὴν καταστολή της καί. οἱ πιὸ γρήγοροι στὸ πάρσιμο αὐστηρῶν μέτρων δὲν εἶταν οἱ προνομιοῦχοι, ἀλλὰ οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης. Ὁ ἀββᾶς Μπαρμποτέν, ἕνας ἀπ' τοὺς δημοκρατικοὺς κληρικοὺς ποὺ μισούσαν τοὺς ἐπίσκοπους, ἔγραφε ἀπὸ τὶς Βερσαλλίες, στὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, στὸν καπουτσίνο ποὺ τὸν ἀντικαθιστοῦσε στὴν ἐνορία του τοῦ Ἐνώ, γράμματα ἀνησυχαστικὰ καὶ ἀπειλητικά: «Κάντε νὰ τὸ καταλάβουν καλά, πὼς χωρὶς ὑπακοὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καμιὰ κοινωνία». Ἂν τὸν πίστευε κανείς, οἱ ἀριστοκράτες ἔβαζαν σὲ ἀναταραχὴ τὸ λαό: «Αὐτὸ ἄρχισε ἀπὸ τότε ποὺ οἱ ἐχθροὶ ποὺ εἴχαμε στὴν Αὐλὴ διασκορπίστηκαν». Δίχως ἄλλο, οἱ ἐμιγκρέδες, οἱ φίλοι τοῦ κόμητα ντ' Ἀρτουὰ καὶ τῆς βασίλισσας εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ ἐκδικιόνταν γιὰ τὴν ἥττα τους, παρακινώντας τοὺς δυστυχισμένους ἐναντίον τῆς ἰδιοχτησίας! Πόσοι βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης σκέφτονταν ὅπως αὐτὸς ὁ ἄσημος κληρικός; Στὶς 3 Αὐγούστου, ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς ποὺ τῆς ἀνάθεσαν νὰ προτείνει τί μέτρα ἔπρεπε νὰ παρθοῦν, ὁ Σαλομόν, τὸ μόνο ποὺ ἔκανε, εἶταν νὰ καταγγείλει μὲ δριμύτητα τοὺς αἴτιους τῶν ταραχῶν καὶ νὰ προτείνει τὴν ἀλύπητη καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης, δίχως καμιὰν ἔκφραση συμπάθειας γιὰ τὸν πόνο τῶν δυστυχισμένων, δίχως τὴν παραμικρὴ ὑπόσχεση γιὰ τὸ μέλλον. Ἂν ἡ Ἐθνοσυνέλευση εἶχε ἀκολουθήσει τὶς εἰσηγήσεις αὐτοῦ τοῦ ἀμείλιχτου ἰδιοχτήτη, θὰ δημιουργοῦσε μιὰν ἐπικίνδυνη κατάσταση. Αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴ καὶ γενικευμένη καταστολὴ θἄπρεπε νὰ τὴν ἐμπιστευτοῦν στὸ βασιλιά. Κ' ἔτσι θὰ τοῦ ἔδιναν τὸ μέσο νὰ ματαιώσει τὴν ἐπανάσταση. Κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ θ' ἄνοιγαν ἀγεφύρωτο χάσμα ἀνάμεσα στὴν μπουρζουαζία καὶ στὴν ἀγροτικὴ Τάξη. Ὅσο θὰ παρατεινόταν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τόσο θὰ διαιωνιζόταν τὸ παλιὸ καθεστώς.

Οἱ φιλελεύθεροι εὐγενεῖς, πολιτικότεροι καὶ γενναιοφρονέστεροι ἀπ' τοὺς ἀστούς, κατάλαβαν πὼς ἔπρεπε νὰ βγοῦν ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ ὑποκόμης ντὲ Νοάϊγ, κουνιάδος τοῦ Λαφαγιέτ, γιὰ ν' ἀφοπλίσει τοὺς χωρικούς, πρότεινε στὶς 4 Αὐγούστου τὸ βράδι:

1) Νὰ διατυπωθεῖ σὲ μιὰ προκήρυξη πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα «ὁ φόρος θὰ πληρώνεται ἀπ' ὅλα τὰ ἄτομα τοῦ βασίλειου, ἀνάλογα μὲ τὰ εἰσοδήματά τους. Ἔτσι καταργούνταν ὅλες οἱ φορολογικὲς ἐξαιρέσεις.

2) Ὅλα τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα νὰ ἐξαγοραστοῦν ἀπ' τὶς κοινότητες μὲ χρῆμα ἢ νὰ ἀνταλλαγοῦν μὲ δίκαιο τρόπο. Ἔτσι καταργούνταν τὰ φεουδαρχικὰ εἰσοδήματα μὲ ἀποζημίωση.

3) Οἱ φεουδαρχικὲς ἀγγαρεῖες, τὰ γεώμορα καὶ οἱ ἄλλες προσωπικὲς δουλεῖες, νὰ καταργηθοῦν χωρὶς ἐξαγορά.

Ἔτσι ὁ Νοάϊγ διαχώρισε σὲ δύο τὸ φεουδαρχικὸ σύστημα. Ὅ,τι βάραινε τὸ πρόσωπο, καταργιόταν καθαρὰ καὶ ἁπλά. Ὅ,τι βάραινε τὴν ἰδιοχτησία, μποροῦσε νὰ ἐξαγοραστεῖ. Οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐλευθερώνονταν, ἡ γῆ ὅμως θὰ παράμενε ἐπιβαρυμένη.

Ὁ δούκας ντ' Αἰγκυγιόν, ἕνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα κ' ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ πλούσιους ἰδιοχτῆτες τοῦ βασιλείου, ὑποστήριζε θερμὰ τὶς προτάσεις τοῦ Νοάϊγ: «ὁ λαὸς ζητάει ν' ἀποσείσει ἐπὶ τέλους ἕνα ζυγὸ ποὺ τόσους αἰῶνες τώρα τὸν βαραίνει, καὶ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, αὐτὴ ἡ ἐξέγερση, ἂν καὶ ἔνοχη (ἄλλωστε πάντα ἔτσι εἶναι κάθε βίαιη ἐπίθεση), μπορεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπ' τὶς τόσες καταπιέσεις ποὺ εἶταν τὸ θύμα τους». Αὐτὴ ἡ εὐγενικὴ γλώσσα προκάλεσε ζωηρὴ συγκίνηση, ἀλλὰ σ' αὐτὴν τὴ στιγμὴ τὴ γεμάτη πάθος, ἕνας βουλευτὴς τῆς Τρίτης Τάξης, ἕνας οἰκονομολόγος ποὺ εἶταν συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ Τυργκό, ὁ Ντυπὸν (τῆς Νεμοὺρ) ἐπέμενε ἀκόμα, ζητώντας αὐστηρὰ μέτρα. Οἱ εὐγενεῖς ἔκλιναν πρὸς τὴν συμπόνια, ὁ ἀστὸς ἐπιτιμοῦσε τὴν ἀδράνεια τῶν ἀρχῶν καὶ ζητοῦσε τὴν αὐστηρότητα τῶν δικαστηρίων.

Ἡ ὤθηση εἶχε δοθεῖ. Ἕνας ταπεινὸς βουλευτὴς τῆς Βρετάνης, ὁ Λεγκὲν ντὲ Κερανγκάλ, ποὺ εἶχε ζήσει τὴ χωριάτικη ζωὴ στὴ μικρὴ κωμόπολη ὅπου εἶταν ὑφασματέμπορος, σηκώθηκε καὶ μίλησε μὲ συγκινητικὴ στὴν ἁπλοϊκότητά της εὐγλωττία γιὰ τὰ βάσανα τῶν χωρικῶν: Ἂς εἴμαστε δίκαιοι, κύριοι, ἂς μᾶς φέρουν ἐδῶ αὐτοὺς τοὺς τίτλους ποὺ προσβάλλουν ὄχι μονάχα τὴ ντροπὴ ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρωπισμό. Ἂς μᾶς φέρουν αὐτοὺς τοὺς τίτλους ποὺ ἐξευτελίζουν τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀπαιτώντας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζεύονται στ' ἀλέτρι σὰ χτήνη. Ἂς μᾶς φέρουν ἐδῶ αὐτοὺς τοὺς τίτλους ποὺ ὑποχρεώνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ξαγρυπνοῦν νύχτες ὁλάκερες χτυπώντας τὰ τέλματα, γιὰ νὰ ἐμποδίζουν τὰ βατράχια νὰ διαταράσσουν τὸν ὕπνο τῶν ἡδυπαθῶν ἀφεντάδων τους. Ποιὸς ἀπὸ σᾶς, κύριοι, σ' αὐτὸν τὸν αἰώνα τῶν φώτων, δὲ θ' ἄναβε ἐξιλαστήρια πυρὰ μ' αὐτὲς τὶς ἄτιμες περγαμηνὲς καὶ δὲ θὰ πρόσφερνε τὴ φλόγα του σὰ θυσία στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας; Δὲ θὰ φέρετε, κύριοι, τὴ γαλήνη στὴν ἀναταραγμένη Γαλλία, παρὰ μονάχα ὅταν θὰ ἔχετε ὑποσχεθεῖ στὸ λαὸ πὼς θὰ μετατρέψετε σὲ χρηματικὲς ὑποχρεώσεις, ποὺ θὰ ἐξαγόραζονται κατὰ βούληση, ὅλα τὰ ὁποιαδήποτε φεουδαρχικὰ δικαιώματα, καὶ πὼς οἱ νόμοι ποὺ θὰ δημοσιέψετε θὰ καταστρέψουν καὶ τὰ παραμικρότερα ἴχνη ὅλων ἐκείνων γιὰ τὰ ὁποῖα μὲ τὸ δίκιο του παραπονιέται». Δίχως ἄλλο, τὸ νὰ δικαιολογήσει τὸ κάψιμο τῶν τίτλων μπροστὰ σὲ μιὰ συνέλευση ἰδιοχτητῶν, εἶταν μεγάλο τόλμημα· τὸ συμπέρασμα ὅμως εἶταν μετριοπαθές, μιὰ ποὺ ὁ ῥήτορας τῆς Βρετάνης παραδεχότανε τὴν ἐξαγορὰ τῶν δικαιωμάτων ποὺ διακήρυχνε τὴν ἀδικία τους.

Ἡ ἐξαγορὰ ἡσύχασε τοὺς βουλευτές. Ἡ θυσία ποὺ τοὺς ζη-

τούσαν εἶταν περισσότερο φαινομενική, παρὰ πραγματική. Θὰ ἐξακολουθούσαν νὰ εἰσπράττουν τὰ εἰσοδήματά τους ἢ τὸ ἰσοδύναμό τους. Δὲ θἄχαναν τίποτα ἢ σχεδὸν τίποτα ἀπ' τὴν ἐνέργεια αὐτὴ καὶ θἄχαν κέρδος ξαναποχτώντας τὴ δημοτικότητά τους στὶς λαϊκὲς μάζες. Τότε ἔχοντας καταλάβει τὸ σοφὸ ἐλιγμὸ τῆς μειοψηφίας τῶν εὐγενῶν, ἀφέθηκαν ὅλοι νὰ κυριευτοῦν ἀπὸ ἐνθουσιασμό. Ὁ ἕνας ὕστερ' ἀπ' τὸν ἄλλον, οἱ βουλευτὲς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς ἦρθαν νὰ θυσιάσουν στὸ «βωμὸ τῆς πατρίδας» τὰ παλιά τους προνόμια. Ὁ κλῆρος παρατήθηκε ἀπ' τὶς διάφορες δεκάτες του, οἱ εὐγενεῖς ἀπ' τὰ δικαιώματα τῆς θήρας, τῆς ἁλιείας, ἀπ' τὸ δικαίωμα νὰ κόβουν ξύλα ἀπ' τὰ ξένα χτήματα δίχως νὰ ρωτᾶνε, ἀπ' τὸ δικαίωμα νὰ διατηροῦν περιστερεῶνες, ἀπ' τὸ δικαίωμά τους ν' ἀπονέμουν δικαιοσύνη, καὶ οἱ ἀστοὶ ἀπ' τὶς ἰδιαίτερες ἀτέλειές τους. Ἡ μεγαλόπρεπη ἀπολάχτιση τοῦ παρελθόντος βάσταξε ὅλη τὴ νύχτα. Τὴ χαραυγὴ μιὰ καινούργια Γαλλία εἶχε γεννηθεῖ, κάτω ἀπ' τὴ φλογερὴ προώθηση τῆς φτωχολογιᾶς.

Ἡ ἐδαφικὴ καὶ πολιτικὴ ἑνότητα εἶχε ἐπὶ τέλους συμπληρωθεῖ. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ θὰ ὑπῆρχαν ἐπαρχίες μὲ συνελεύσεις Τάξεων καὶ ἐπαρχίες τῶν ἐκλογῶν, ἐπαρχίες ἀποξενωμένες οἰκονομικά, ἐσωτερικοὶ τελωνιακοὶ δασμοὶ καὶ διόδια, περιοχὲς ὅπου ἐφαρμοζόταν τὸ «κατ' ἔθιμον» δίκαιο καὶ περιοχὲς ὅπου ἐφαρμοζόταν τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο. Δὲ θὰ ὑπῆρχαν πιὰ Ντωφινέζοι καὶ Προβηγκιανοί, λαὸς τῆς Βρετάνης καὶ λαὸς τῆς Βεάρνης. Στὴ Γαλλία θὰ ὑπῆρχαν μόνο Γάλλοι, ποὺ θὰ ὑπάγονταν στὸν ἴδιο νόμο, δεχτοὶ σ' ὅλες τὶς ὑπηρεσίες, καὶ ποὺ θὰ πλήρωναν τοὺς ἴδιους φόρους. Σὲ λίγο ἡ Συνταχτικὴ θὰ καταργήσει τοὺς τίτλους εὐγενείας καὶ τὰ οἰκόσημα, ἀκόμα καὶ τὰ παλιὰ βασιλικὰ παράσημα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου. Ἕνας ἰσοπεδωτικὸς ὁδοστρωτήρας πέρασε ξαφνικὰ πάνω ἀπὸ ἕνα ἔθνος ποὺ ἀπὸ αἰῶνες εἶταν χωρισμένο σὲ στενὲς κάστες.

Οἱ ἐπαρχίες καὶ οἱ πόλεις ἐπικυρώσανε πρόθυμα τὴ θυσία τῶν παλιῶν τους ἀτελειῶν, ποὺ ἄλλωστε τὶς περισσότερες φορὲς εἶταν πομπώδεις κι ἄδειες λέξεις. Κανένας ἢ σχεδὸν κανένας δὲ στεναχωρέθηκε γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς παλιᾶς τοπικῆς ἰδιομορφίας κάθε ἐπαρχίας, κάθε ἄλλο. Στὴν περίοδο τῆς κρίσης τοῦ Μεγάλου Φόβου, γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦν ταυτόχρονα ἐναντίον τῶν «ληστῶν» κ' ἐναντίον τῶν ἀριστοκρατῶν, οἱ πόλεις τῆς ἴδιας ἐπαρχίας ὑποσχέθηκαν ἀμοιβαία βοήθεια καὶ συνδρομή. Οἱ ὁμοσπονδίες αὐτὲς ἔγιναν ἡ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη στὴν ἀρχὴ στὴ Φρὰνς-Κοντέ, στὸ Ντωφινέ, στὸ Ρουέργκ, ἀπ' τὸ Νοέμβρη τοῦ 1789, ὕστερα γίνανε ὁμοσπονδίες ἀνάμεσα στὶς ἐπαρχίες, ἐπακολούθησαν ὡραῖες γιορτές, στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς συγχρόνως, ὅπου ἀντιπρόσωποι τῆς ἐθνοφυλακῆς μαζὶ μὲ ἀντιπρόσωπους τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ ὁρκίζονταν ἐπίσημα νὰ παραιτηθοῦν ἀπ' τὰ παλιὰ προνόμια, νὰ ὑποστηρίξουν τὸ νέο καθεστώς, νὰ καταστείλουν τὶς ταραχές, νὰ κάμουν ἐκτελεστοὺς τοὺς νόμους, καὶ ν' ἀποτελοῦν στὸ ἑξῆς μιὰν ἀπέραντη ἀδερφικὴ οἰκο-

γένεια. Έτσι έκαμαν μιά όμοσπονδία οί Βρετόνοι καί οί 'Ανζεβίνοι στό Ποντιβύ, άπ' τίς 15 ώς τίς 19 τοῦ Γενάρη τοῦ 1790 καί οί κάτοικοι τῆς Φράνς-Κοντέ, τῆς Βουργουνδίας, τῆς 'Αλσατίας καί τῆς Καμπανίας στό Ντόλ, στίς 21 τοῦ Φλεβάρη, μέσα σ' έναν πατριωτικό, σχεδόν θρησκευτικό ένθουσιασμό. Ύστερα όλες αὐτές οί τοπικές όμοσπονδίες συγχωνεύτηκαν στή μεγάλη έθνική όμοσπονδία πού έγινε στό Παρίσι, στό πεδίο τοῦ "Αρεως, στίς 14 'Ιουλίου 1790, έπέτειο τῆς ἅλωσης τῆς Βαστίλλης.

Σ' ένα τεράστιο άμφιθεατρικό γήπεδο, σκεπασμένο άπό χλόη, πού τό εἶχαν φτιάξει μέ έθελοντική έργασία, οί Παρισινοί όλων τῶν Τάξεων, άπό τούς καλόγερους καί τούς ήθοποιούς ώς τούς χασάπηδες καί τούς καρβουνιάρηδες, πήραν θέση πάνω άπό 500 χιλιάδες θεατές, πού χειροκροτούσαν παράφορα τούς άντιπροσώπους τῆς έθνοφυλακῆς τῶν 83 διαμερισμάτων καί τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ. Ύστερα, άφοῦ ό έπίσκοπος τοῦ 'Ωτέν Ταλλεϋράνδος, περιστοιχισμένος άπό 60 στρατιωτικούς ίερεῖς τῶν παρισινῶν διαμερισμάτων ντυμένους μέ τρίχρωμα ἄμφια, λειτούργησε πάνω στό βωμό τῆς πατρίδας, ό Λαφαγιέτ έκφώνησε έξ όνόματός τους τόν όρκο όχι μόνο νά τηρήσουν τό Σύνταγμα, άλλά «καί νά προστατεύσουν τήν προσωπική άσφάλεια τῶν πολιτῶν, τήν άσφάλεια τῆς ίδιοχτησίας, τήν έλεύθερη κυκλοφορία τῶν δημητριακῶν καί τῶν τροφίμων καί τήν εἴσπραξη τῶν δημοσίων φόρων, μ' όποια μορφή κι ἂν ὑπάρχουν». "Ολοι έπανάλαβαν τό «όρκίζουμαι»! 'Ο βασιλιάς μέ τή σειρά του όρκίστηκε νά σεβαστεῖ τό Σύνταγμα καί νά κάνει σεβαστούς τούς νόμους. Χαρούμενο, άλλά βρεγμένο ώς τό κόκκαλο, τό πλῆθος διαλύθηκε κάτω άπ' τήν καταρακτώδη βροχή, τραγουδῶντας τό Ça ira.*

Οί άφελεῖς πίστεψαν πώς ή 'Επανάσταση εἶχε τελειώσει μέσα σέ άδερφοσύνη. Μεγάλη αὐταπάτη. 'Η γιορτή τῆς έθνοφυλακῆς δέν εἶταν γιορτή όλόκληρου τοῦ λαοῦ. 'Ακόμα ή διατύπωση τοῦ όρκου πού εἶχε άπαγγελθεῖ ἄφηνε νά διακρίνει κανένας πώς ή τάξη δέν εἶταν έξασφαλισμένη, πώς ὑπήρχαν δυσαρεστημένοι στά δυό άντίθετα ἄκρα τοῦ όρίζοντα, άπ' τή μιά οί άποστερημένοι άπ' τά δικαιώματά τους άριστοκράτες κι άπ' τήν ἄλλη τό πλῆθος τῶν χωρικῶν.

Οί τελευταῖοι, στήν άρχή εὐχαριστήθηκαν μέ τήν κατάργηση τῶν διαφόρων είδῶν τῆς δεκάτης καί τῶν φεουδαρχικῶν ὑποχρεώσεων. Ύστερα άπ' τίς άποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου, εἶχαν πάψει νά καῖνε τούς πύργους. Παίρνοντας κατά γράμμα τήν πρώτη φράση τοῦ διατάγματος: «Ή 'Εθνοσυνέλευση καταργεῖ όλοκληρωτικά τό φεουδαρχικό καθεστώς», δέν εἶχαν προσέξει τίς διατάξεις, πού παράτειναν άπεριόριστα τήν εἴσπραξη τῶν είσοδημάτων, ώς τήν έξαγορά τους. Όταν τό κατάλαβαν, άπ' τίς έπισκέψεις τῶν κλητήρων μέ τά έντάλματα, πώς ή φεουδαρχία εἶταν άκόμα όρθια καί πώς έπρεπε όπως καί πρίν νά πληρώσουν τούς φόρους σέ εἶδος, σέ

* Τραγούδι τῆς πρώτης έπαναστατικῆς περιόδου. Μουσική τοῦ Μπεκούρ καί στίχοι ἴσως τοῦ Ποαριέ ή τοῦ Λαντρέ. Σ. τ. Μ.

χρῆμα, καὶ τὰ γεώμορα, τὰ τέλη τῶν ἀγοραπωλησιῶν κι ἀκόμα τὶς φεουδαρχικὲς δεκάτες, δοκίμασαν πικρὴ ἔκπληξη. Δὲν κατάλαβαν γιατὶ τοὺς ἀπαλλάσσανε μόνο ἀπ' τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξαγοράσουν τὶς ἐκκλησιαστικὲς δεκάτες κι ὄχι κι ἀπ' τὴν ὑποχρέωση ν' ἀποζημιώσουν τοὺς φεουδάρχες. Συναπίστηκαν κατὰ περιοχὲς γιὰ νὰ μὴν πληρώσουν πιὰ τίποτα καὶ κατηγόρησαν τοὺς ἀστούς, ποὺ πολλοί τους κάτεχαν καὶ φέουδα, πὼς τοὺς πρόδωσαν καὶ τοὺς ἀπάτησαν. Ἡ κατηγορία δὲν εἶταν ὁλότελα ἀβάσιμη. Οἱ θυσίες ποὺ δέχτηκαν νὰ προσφέρουν μέσα στὸν μεταδοτικὸ ἐνθουσιασμὸ τῆς ἀξιομνημόνευτης συνεδρίασης τῆς 4ης Αὐγούστου, ἔκαναν πολλοὺς βουλευτὲς νὰ μετανοοῦν. «Εἶμαι λυπημένος κατάκαρδα ἀπ' τὴν 4 Αὐγούστου κ' ὕστερα», ἔγραφε ἁπλοϊκὰ ὁ παπα-Μπαρμποτὲν ποὺ νοσταλγοῦσε τὶς δεκάτες του καὶ δὲ σκεφτόταν δίχως ἀγωνία πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ γινόταν δανειστὴς τοῦ Κράτους, ἑνὸς Κράτους ποὺ εἶταν ἕτοιμο νὰ χρεωκοπήσει. Ὑπήρχαν πολλοὶ Μπαρμποτέν, ἀκόμα καὶ ἀνάμεσα στὴν Τρίτη Τάξη, ποὺ ἄρχισαν νὰ ὁμολογοῦν ἀπὸ μέσα τους πὼς εἶχαν κάνει «κουταμάρες». Στοὺς συμπληρωματικοὺς νόμους ποὺ βγήκαν γιὰ νὰ ρυθμίσουν τὸν τρόπο τῆς ἐξαγορᾶς τῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων, ἐκδηλώθηκε ἕνα ἀντιδραστικὸ πνεῦμα. Φαινόταν πὼς ἡ Ἐθνοσυνέλευση προσπάθησε νὰ μειώσει στὴν πράξη τὴ σημασία τοῦ μεγάλου μέτρου ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ ψηφίσει βιαστικά, κάτω ἀπ' τὴν ἀπαίσια λάμψη τῶν πυρκαϊῶν. Θεώρησε πὼς τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, στὸ σύνολό τους, εἶταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς σύμβασης ποὺ ἄλλοτε εἶχε γίνει ἀνάμεσα στοὺς ὑποτελεῖς τῶν χτημάτων καὶ στοὺς φεουδάρχες τους, γιὰ τὴν ἐκχώρηση τῶν γαιῶν ποὺ εἶχαν κανει οἱ τελευταῖοι. Παραδέχτηκε, χωρὶς ἀποδείξεις, πὼς ὁ φεουδάρχης εἶταν ὁ πρωταρχικὸς ἰδιοχτήτης τῆς γῆς. Ἀκόμα μάλιστα ἀπάλλαξε τοὺς φεουδάρχες ἀπ' τὴν ὑποχρέωση ν' ἀποδείξουν πὼς αὐτὲς οἱ συμβάσεις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στοὺς χωρικοὺς ὑπῆρξαν πραγματικά. Μιὰ σαραντάχρονη ἐπικαρπία ἀρκοῦσε γιὰ τὴ νομιμοποίηση τῆς κυριότητας. Οἱ ὑποτελεῖς εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ ἔπρεπε ν' ἀποδείξουν πὼς δὲ χρωστούσαν τίποτα, πράμα ποὺ εἶταν ἀδύνατο ν' ἀποδειχτεῖ! Ὕστερα οἱ διατυπώσεις τῆς ἐξαγορᾶς καθορίστηκαν μὲ τέτιο τρόπο πού, κι ἂν ἀκόμα τὴν ἤθελαν οἱ χωρικοί, στὴν πραγματικότητα δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν. Ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἑνὸς καὶ τοῦ ἴδιου φέουδου θεωρήθηκαν ἀλληλέγγυοι γιὰ τὸ χρέος ποὺ ὀφείλανε στὸ φεουδάρχη. «Κανένας χρεώστης ποὺ ἔχει ἀλληλέγγυα ὑποχρέωση δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτές, ἂν ὅλοι οἱ συνοφειλέτες του δὲν πληρώσουν μαζί του, ἢ ἂν δὲν πληρώσει αὐτὸς γιὰ ὅλους». Ἐξάλλου ὁ νόμος διατάζει πὼς καμιὰ ἐπιβάρυνση ἢ ταχτικὴ φορολογικὴ ὑποχρέωση δὲν μποροῦσε νὰ ἐξαγοραστεῖ, ἂν ταυτόχρονα δὲν ἐξαγοράζονταν μαζὶ καὶ τὰ τυχαῖα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δηλαδὴ τὰ δικαιώματα ποὺ θὰ προκύπτανε σὲ περίπτωση μεταβίβασης ἀπὸ πώληση ἢ ἀλλιῶς πῶς. Ὄχι μονάχα ἡ ὑποχρέωση τῆς ἐξαγορᾶς διατηροῦσε ἀπεριόριστα τὸ φεουδαρχικὸ ζυγὸ πάνω σ' ὅλους τοὺς ἄπορους χωρικούς, ἀλλὰ

καὶ οἱ προϋποθέσεις τῆς ἐξαγορᾶς εἶταν ἀνεφάρμοστες, ἀκόμα καὶ γιὰ κείνους ποὺ εἶχαν μερικὰ λεφτὰ στὴν ἄκρη. Τέλος ὁ νόμος δὲν ὑποχρέωνε τὸ φεουδάρχη νὰ δεχτεῖ τὴν ἐξαγορὰ καί, ἀντίστροφα, ὁ φεουδάρχης δὲν μποροῦσε ν' ἀναγκάσει τὸ χωρικὸ νὰ προβεῖ σ' αὐτήν. Καταλαβαίνουμε ἔτσι πῶς ἕνας ἱστορικός, ὁ Ντονιόλ, μπόρεσε νὰ διερωτηθεῖ ἂν ἡ Ἐθνοσυνέλευση θέλησε εἰλικρινὰ νὰ καταργήσει τὸ φεουδαρχικὸ καθεστώς. «Ὁ φεουδαρχικὸς τύπος, εἶπε, ἐξαφανιζόταν, τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς φεουδαρχίας θέλανε πολὺν καιρὸ γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν, καὶ θὰ ἐξακολουθούσαν νὰ ὑπάρχουν, γιατὶ εἶταν δύσκολο ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι· κατὰ συνέπεια θὰ διατηρούνταν τὰ φεουδαρχικὰ συμφέροντα δίχως φαινομενικὰ νὰ παραβιάζονται οἱ ὑποχρεώσεις τῆς 4ης Αὐγούστου». Μπορεῖ ἡΣυνταχτικὴ νὰ ἔκανε αὐτὸν τὸν ὑπολογισμό, τὰ γεγονότα ὅμως θὰ τὸν ματαίωναν. Οἱ χωρικοὶ ξανάρχισαν νὰ συσσωματώνονται. Ἔστειλαν στὸ Παρίσι ἔντονες διαμαρτυρίες ἐναντίον τῶν διαταγμάτων καί, περιμένοντας νὰ βροῦν τὸ δίκιο τους, ἔπαψαν σὲ πολλὰ καντόνια νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους ποὺ τώρα εἶχαν νομιμοποιηθεῖ. Ἡ σποραδικὴ αὐτὴ ἀντίσταση κράτησε τρία χρόνια. Οἱ ταραχὲς ποὺ προκάλεσαν, ἐπέτρεψαν στὸν Ταὶν νὰ ζωγραφίσει τὴ Γαλλία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς σὰν ἀναρχούμενη. Ἂν ὑπῆρξε ἀναρχία, γι αὐτὸ εἶταν ὑπεύθυνη κατὰ μέγα μέρος ἡ Ἐθνοσυνέλευση, γιατὶ δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὶς νόμιμες διεκδικήσεις τῶν χωρικῶν. Ἴσαμε τὴν τελευταία της μέρα, διατήρησε τὴν ταξική της νομοθεσία. Χάρη στοὺς ἐθνοφύλακες τῶν πόλεων, ποὺ κατὰ πλειοψηφία εἶταν ἀστοί, χάρη στὴν ἀσυνεννοησία ἐπίσης τῶν χωρικῶν, κατόρθωσε νὰ ἐμποδίσει τὶς ταραχὲς νὰ ἐξελιχτοῦν σὲ πλατιὰ ἐξέγερση, ὅπως τὸν Ἰούλιο τοῦ 1789,—δὲν κατόρθωσε ὅμως ποτὲ νὰ ἐπιβάλει ἀπόλυτα τὴν ὁμαλότητα. Οἱ δῆμοι τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν κωμοπόλεων ἔδειχναν φανερὴ ἀπροθυμία νὰ βοηθοῦν τὰ ὄργανα τοῦ Νόμου. Μερικοὶ δῆμοι εἶχαν πάψει ν' ἀπαιτοῦν τοὺς φεουδαρχικοὺς φόρους τῶν δημευμένων ἀπ' τὸ Ἔθνος ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων ποὺ τοὺς χρωστούσαν οἱ χωρικοί. «Κ' ἔτσι, λέει ὁ Ζωρές, δημιουργούνταν φοβερὸ προηγούμενο, ἕνα εἶδος ἀκυρωτικῆς νομολογίας, ποὺ οἱ χωρικοὶ τὴν ἐφάρμοζαν ὕστερα στοὺς φόρους ποὺ χρωστούσαν στοὺς ἄλλους φεουδάρχες». Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἐκεῖ ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ ἀνώτερη μπουρζουαζία, ὅπως στὸ Σὲρ καὶ στὸ Ἔντρ, οἱ φεουδαρχικὲς πρόσοδοι ἐξακολουθούσαν νὰ ἀπαιτοῦνται καὶ νὰ εἰσπράττονται. Φαίνεται πὼς αὐτὸ εἶταν ἡ πιὸ συχνὴ περίπτωση. Ἡ διεύθυνση τῶν δημοσίων χτημάτων εἶταν πολὺ δύσκολη ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς εἴσπραξης τῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων ποὺ ἀνήκαν στὸ Ἔθνος.

Ἡ ὁλικὴ κατάργηση τῶν τελευταίων φεουδαρχικῶν φορολογιῶν θὰ γίνει προοδευτικά, μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Νομοθετικῆς, ὕστερ' ἀπ' τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Αὐστρίας κ' ὕστερ' ἀπ' τὴν πτώση τῆς βασιλείας, καὶ μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς Συμβατικῆς, ὕστερ' ἀπ' τὴν πτώση τῆς Γιρόνδης.

VI

Ο ΛΑΦΑΓΙΕΤ "ΑΥΛΑΡΧΗΣ„

Οἱ κοινωνικὲς ἱεραρχίες εἶναι πιὸ στέρεες ἀπ' τὶς νομικὲς ἱεραρχίες. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀστοὶ ποὺ ἔκαναν τὴν ἐπανάσταση γιὰ νὰ ἐξισωθοῦν μὲ τοὺς εὐγενεῖς, ἐξακολουθούσαν πολὺν καιρὸ ἀκόμα νὰ διαλέγουν εὐγενεῖς γιὰ ὁδηγούς τους καὶ γιὰ ἀρχηγούς. Ὁ μαρκήσιος Λαφαγιὲτ θάναι τὸ ἴνδαλμά τους σχεδὸν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Συνταχτικῆς.

Ἔχοντας μεγάλη περιουσία, ποὺ τὴ χρησιμοποιοῦσε γενναιόδωρα, κυριαρχημένος ἀπ' τὸ πάθος τῆς δημοτικότητας, νέος καὶ γοητευτικός, ὁ Λαφαγιὲτ πίστευε πὼς εἶταν προορισμένος νὰ παίξει στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τὸ ρόλο ποὺ ὁ Οὐάσιγκτων, ὁ φίλος του, εἶχε παίξει στὴν Ἐπανάσταση τῆς Ἀμερικῆς. Πρῶτος εἶχε ζητήσει τὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων τῶν Τάξεων στὴ Συνέλευση τῶν προυχόντων ποὺ συγκλήθηκε ἀπ' τὸν Καλόν. Τὸ σπίτι του εἶταν τὸ κέντρο τῆς ἀντίστασης ἐναντίον τῆς Αὐλῆς, τὸν καιρὸ ποὺ οἱ δικαστικοὶ καὶ οἱ πατριῶτες ἀγωνίζονταν μαζὶ ἐναντίον τῶν διαταγμάτων τοῦ Μπριὲν καὶ τοῦ Λαμουανιόν. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' τὸν εἶχε ἀνακαλέσει ἀπ' τὴ θέση του στὸ στρατὸ γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει, ἐπειδὴ εἶταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς διαμαρτυρίας τῆς ἐπαρχιακῆς συνέλευσης τῆς Ὠβέρνης. Εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὴ σύγκληση τῶν τριῶν Τάξεων, ἔσπευσε νὰ καταθέσει στὸ γραφεῖο τῆς Συνταχτικῆς ἕνα σχέδιο διακήρυξης. Μαζὶ μὲ τὸν Μιραμπὼ ζήτησε, στὶς 8 Ἰουλίου, τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων. Στὶς 13 Ἰουλίου, ἡ Ἐθνοσυνέλευση τὸν ἔκανε ἀντιπρόεδρο. Δυὸ μέρες ἀργότερα, ἡ παρισινὴ Μόνιμη Ἐπιτροπή, μὲ πρόταση τοῦ διαμερίσματος Filles Saint-Thomas ἐμπνευσμένη ἀπ' τὸν Μπρισσό, τὸν διόριζε διοικητὴ τῆς ἐθνοφυλακῆς ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ τελευταῖα. Στὰ χέρια του εἶχε τὴ δύναμη, τὴ μόνη δύναμη ποὺ λογαριάζεται σὲ μιὰ περίοδο ἐπανάστασης, τὴν ἐπαναστατικὴ δύναμη. Γιὰ νὰ τὴν αὐξήσει, φρόντισε νὰ συνενώσει μὲ τοὺς λόχους τῆς ἀστικῆς ἐθνοφυλακῆς μισθοφορικοὺς καὶ στρατωνισμένους λόχους, ὅπου μπήκανε οἱ πρώην γάλλοι φρουροί. Ἡ τάξη βασιζόταν σ' αὐτὸν καὶ κατὰ συνέπεια ἡ τύχη τῆς Ἐθνοσυνέλευσης καὶ τῆς μοναρχίας. Γιὰ τὴν ὥρα, ἡ φιλοδοξία του δὲν πήγαινε πιὸ πέρα ἀπ' τὸ νὰ φαίνεται πὼς εἶταν ὁ ἀπαραίτητος ἄνθρωπος, ὁ μεσολαβητὴς καὶ ὁ ἐνδιάμεσος ἀνάμεσα στὸ βασιλιά, στὴν Ἐθνοσυνέλευση καὶ στὸ λαό.

Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ', ποὺ τὸν φοβόταν, τὸν καλόπιανε. Νό-

μισε, δίχως ἄλλο, πῶς θὰ τοῦ φαινόταν ἀρεστός, καλώντας στὴν κυβέρνηση, στὶς 4 Αὐγούστου, τρεῖς ἀνθρώπους ποὺ τοῦ εἶταν ἀφοσιωμένοι : τοὺς δυὸ ἀρχιεπίσκοπους τοῦ Μπορντὼ καὶ τῆς Βιέν, Σαμπιὸν ντὲ Σισὲ καὶ Λεφρὰν ντὲ Πομπινιὰν καὶ τὸν κόμητα ντὲ Σαὶν-Πριέ. Αὐτὸς συνδεόταν στενὰ μὲ τὸν Λαφαγιὲτ καὶ τὸν κρατοῦσε ἐνήμερο γιὰ ὅ,τι γινότανε στὸ συμβούλιο. «Ἡ ἐκλογὴ ποὺ κάνω ἀπ' τὴν ἴδια τὴ συνέλευσή σας, ἔγραφε ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' στοὺς βουλευτές του, ἐκδηλώνει τὴν ἐπιθυμία μου νὰ διατηρήσω μαζί σας σχέσεις ἐμπιστοσύνης, ἁρμονίας καὶ φιλίας». Φαινότανε πώς, σύμφωνα μὲ τοὺς πόθους τοῦ Λαφαγιέτ, ἄρχιζε τὸ πείραμα τῆς κοινοβουλευτικῆς διακυβέρνησης. Τὸ πᾶν τώρα εἶτανε νὰ συγκεντρώσουν στὴν Ἐθνοσυνέλευση μιὰ πλειοψηφία σταθερὴ καὶ ἀφοσιωμένη. Ὁ Λαφαγιὲτ προσπάθησε νὰ τὸ πετύχει μὲ κάθε τρόπο. Μὰ δὲν εἶταν ρήτορας καὶ ἡ δουλειά του τὸν κρατοῦσε συχνὰ στὸ Παρίσι. Μόνο στὰ παρασκήνια μπόρεσε νὰ δράσει καὶ μὲ τοὺς φίλους του, ποὺ οἱ πιὸ ἔμπιστοί του εἶταν ὁ Λαλλὺ Τολλεντὰλ κι ὁ Λατοὺρ Μωμπούρ, ἄνθρωποι δευτερεύοντες κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος.

Σημάδια διαίρεσης παρουσιάζονταν κιόλας στὶς γραμὲς τοῦ κόμματος τῶν πατριωτῶν, ὅταν ἄρχισε ἡ συζήτηση τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Μερικοὶ μετριοπαθεῖς, ὅπως ὁ πρώην ἐπιθεωρητὴς τοῦ ναυτικοῦ Μαλουὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λάγκρ Λὰ Λυζέρν, τρομαγμένοι ἀπ' τὶς ταραχές, θεωρούσαν αὐτὴν τὴ Διακήρυξη ἀνώφελη καὶ μάλιστα ἐπικίνδυνη. Ἄλλοι, ὅπως ὁ ἰανσενιστὴς Καμύς, πρώην δικηγόρος τοῦ κλήρου, καὶ ὁ ἀββὰς Γκρεγκουάρ, πρώην ἐφημέριος τοῦ Ἐμπερμενὶλ στὴ Λωραίνη, ἤθελαν τουλάχιστο νὰ τὴ συμπληρώσουν μὲ μιὰ διακήρυξη καθηκόντων. Ἡ πλειοψηφία, μιὰ πλειοψηφία 140 ψήφων μονάχα, ὑπερψήφισε, παρασυρμένη ἀπ' τὸν Μπαρνάβ.

Ἡ Διακήρυξη εἶταν ταυτόχρονα ἡ ἔμμεση καταδίκη τῶν παλιῶν καταχρήσεων καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κατήχηση τῆς νέας τάξης. Γεννημένη μέσ' στὴ φωτιὰ τῆς πάλης, ἐξασφάλιζε «τὴν ἀντίσταση ἐναντίον τῆς καταπίεσης», μ' ἄλλα λόγια δικαίωνε τὴν ἐξέργεση ποὺ μόλις θριάμβεψε, δίχως νὰ φοβᾶται νὰ δικαιώσει ἀπὸ πρὶν κι ἄλλες ἐξεργέσεις. Διακήρυχνε τὰ φυσικὰ καὶ ἀπαράγραπτα δικαιώματα : τὴ λευτεριά, τὴν ἰσότητα, τὴν ἰδιοχτησία, τὴν ψήφιση καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν φόρων καὶ τῶν νόμων, τὴν ἀπονομὴ δικαιοσύνης ἀπὸ ὁρκωτὰ δικαστήρια κ.λ.π. Ξεχνοῦσε τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι ἀπὸ μίσος γιὰ τὶς κάστες καὶ τὶς συντεχνίες. Βάζει τὴ μεγαλειότητα τοῦ λαοῦ στὴ θέση τῆς μεγαλειότητας τοῦ βασιλιᾶ καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ νόμου στὴ θέση τῆς αὐθαιρεσίας.

Ἔργο τῆς ἀστικῆς Τάξης, φέρνει τὴ σφραγίδα της. Διακηρύχνει τὴν ἰσότητα, μιὰ περιορισμένη ὅμως ἰσότητα, ὑποταγμένη στὴν «κοινωνικὴ ὠφελιμότητα». Ἀναγνωρίζει τυπικὰ μόνον τὴν ἰσότητα μπροστὰ στὸ φόρο καὶ μπροστὰ στὸ Νόμο καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζονται ὅλοι σ' ὅλες τὶς δημόσιες θέσεις, φτάνει μονάχα νἄχουν

τις ἀπαραίτητες ἱκανότητες. Ξεχνάει πὼς οἱ ἱκανότητες εἶναι συνάρτηση τοῦ πλούτου, κι αὐτὸς ὁ ἴδιος συνάρτηση τῆς γέννησης ἐξ αἰτίας τῆς ὕπαρξης κληρονομικοῦ δικαίου.

Ἡ ἰδιοχτησία διακηρύχνεται σὰν ἀπαράγραπτο δικαίωμα, δίχως νὰ δείχνεται καμιὰ ἔγνοια γιὰ κείνους ποὺ δὲν ἔχουν ἰδιοχτησία καὶ δίχως νὰ λογαριάζεται ἡ φεουδαρχικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἰδιοχτησία, ποὺ μόλις ἕνα τμῆμα της δημεύτηκε ἢ καταργήθηκε.

Τέλος ἡ Διακήρυξη ἀνήκει σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου ἡ θρησκεία φαίνεται ἀκόμα πὼς εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν κοινωνία. Τοποθετεῖ τὸν ἑαυτό της κάτω ἀπ' τὴν αἰγίδα τοῦ ὑπερτάτου "Οντος, καὶ μόλις ἀνέχεται τὰ ξένα δόγματα μέσα στὰ ὅρια τῆς δημόσιας τάξης, τῆς καθιερωμένης ἀπ' τὸ νόμο.'*Ο Ταχυδρόμος τῆς Προβηγκίας*, ἐφημερίδα τοῦ Μιραμπώ, διαμαρτυρήθηκε μὲ ἀγανάχτηση: «Δὲν μποροῦμε ν' ἀποκρύψουμε τὴ λύπη μας ποὺ ἡ Ἐθνοσυνέλευση, ἀντὶ νὰ καταπνίξει τὸ σπέρμα τῆς μισαλλοδοξίας, τὸ τοποθέτησε σὰν ἐπιφύλαξη σὲ μιὰ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντὶ νὰ διακηρύξει δίχως διφορούμενες ἔννοιες τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, διακήρυξε πὼς ἡ *ἐκδήλωση* τῶν γνωμῶν αὐτοῦ τοῦ εἴδους μποροῦσε νὰ παρεμποδιστεῖ· πὼς ἡ *δημόσια τάξη* μποροῦσε ν' ἀντιταχτεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἐλευθερία· πὼς ὁ *νόμος* μποροῦσε νὰ τὴν περιορίσει. Τόσες ψεύτικες, ἐπικίντυνες, μισαλλόδοξες ἀρχές, ποὺ πάνω τους στήριξαν τὶς ματοβαμένες διδασκαλίες τους οἱ Δομίνικοι καὶ οἱ Τουρκοεμάδες». Ὁ καθολικισμὸς διατηροῦσε πραγματικὰ τὸ χαραχτήρα ἐπίσημης θρησκείας. Αὐτὸς μόνον ἀναγραφόταν στὸν προϋπολογισμό. Μόνον αὐτὸς τελοῦσε τὶς ἱεροτελεστίες του δημόσια. Οἱ διαμαρτυρόμενοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀναγκάστηκαν νὰ περιοριστοῦν στὴν ἰδιωτικὴ καὶ κρυφὴ λατρεία. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς ἀνατολικῆς περιοχῆς, ποὺ τοὺς θεωροῦσαν γιὰ ξένους, ἐξομοιώθηκαν μὲ τοὺς Γάλλους μόνο στὶς 27 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1791, ὅταν ἡ Ἐθνοσυνέλευση διαλυόταν.

"Οπως δὲν ἀναγνώριζε τὴν πλήρη καὶ ἀνεπιφύλαχτη θρησκευτικὴ ἐλευθερία, ἡ Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων, δὲν ἀναγνώριζε καὶ τὴν ἀπεριόριστη ἐλευθερία τοῦ γράφειν. Ὑπόταζε τὴν ἐλευθερία τοῦ Τύπου στὶς ἰδιοτροπίες τοῦ νομοθέτη. Κ' ἔτσι ὅμως, ὅπως εἶταν, ἀποτελοῦσε μιὰ θαυμάσια σελίδα δημοσίου δικαίου, τὴν πηγὴ γιὰ ὅλες τὶς πολιτικὲς προόδους ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὸν κόσμο τὸν ἑπόμενον αἰώνα. Δὲν πρέπει νὰ τὴν κρίνουμε σὲ σχέση μὲ τὸ μέλλον, ἀλλὰ συσχετίζοντάς την μὲ τὸ παρελθόν.

Ἡ συζήτηση γιὰ τὸ Σύνταγμα ἄρχισε ἀμέσως, μαζὶ μὲ τὴν ψήφιση τῆς Διακήρυξης, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ προοίμιό του. Στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ ἀντιθέσεις ὀξύνθηκαν καὶ γίνανε ἀγεφύρωτες. Οἱ εἰσηγητὲς τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ Σύνταγμα Μουνιὲ καὶ Λαλλὺ Τολλεντὰλ πρότειναν νὰ δημιουργήσουν μιὰν ἀνώτερη βουλὴ δίπλα σὲ μιὰ λαϊκὴ βουλὴ καὶ νὰ ὁπλίσουν τὸ βασιλιὰ μ' ἕνα βέτο ἀπόλυτο γιὰ τὶς ἀποφάσεις τῶν δύο βουλῶν. Τοὺς ἔσπρωχνε σ' αὐτὸ μιὰ διάθεση κοινωνικοῦ συντηρητισμοῦ. Ὁ Μουνιὲ εἶχε ἐκφράσει τὸ

φόβο μήπως ἡ κατάργηση τῆς φεουδαρχικῆς ἰδιοχτησίας κατάφερνε φοβερὸ χτύπημα καὶ σὲ κάθε ἰδιοχτησία γενικά. Γιὰ νὰ καταστείλουν τὶς στάσεις τῶν χωρικῶν καὶ γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν τάξη, ἤθελε ν' ἀποδοθεῖ στὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, δηλαδὴ στὸ βασιλιά, ἡ δύναμη ποὺ τοῦ χρειαζόταν. Αὐτὴ εἴταν ἐπίσης καὶ ἡ γνώμη τοῦ Νεκὲρ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Σαμπιὸν ντὲ Σισέ. Συμβούλεψαν τὸ βασιλιὰ ν' ἀναστείλει τὴν ἐπικύρωση τῶν διαταγμάτων τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τῶν ἑπόμενων ἡμερῶν καὶ τὸν ἔβαλαν νὰ ὑπογράψει ἕνα διάγγελμα, ὅπου οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς κριτικάρονταν «διὰ μακρῶν» καὶ λεπτομερειακά. Ἔτσι θὰ ξανασυζητιόταν ὅλο τὸ ἔργο τῆς εἰρήνευσης ποὺ εἶχε ἀναληφθεῖ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Μεγάλου Φόβου. Ἔτσι ὑπῆρχε κίντυνος νὰ ξανανάψει ἡ πυρκαϊὰ ποὺ μόλις εἶχε σβύσει. Αὐτὸ εἴταν σὰ νὰ πρόσφερναν στὸ φεουδαρχικὸ καθεστὼς τὴν ἐλπίδα μιᾶς ἀνταπόδοσης. Τὸ ἀπόλυτο βέτο, αὐτὴ ἡ «ἐν λευκῷ ἐντολὴ» ἐναντίον τῆς γενικῆς θέλησης, ἔλεγε ὁ Σεγές, θἄβαζε τὴν Ἐπανάσταση στὴ διάθεση τῆς Αὐλῆς. Ὅσο γιὰ τὴ Γερουσία, αὐτὴ θὰ εἴταν τὸ καταφύγιο καὶ ἡ ἀκρόπολη τῆς ἀριστοκρατίας, προπαντὸς ἂν ὁ βασιλιὰς τὴ συγκροτοῦσε ὅπως αὐτὸς ἤθελε.

Ἡ λέσχη τῶν Βρετόνων βουλευτῶν, ποὺ εἶχε σιγὰ-σιγὰ μεγαλώσει μὲ τὴ συμετοχὴ τῶν δραστηριότερων ἀντιπρόσωπων τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἀποφάσισε ν' ἀντιταχτεῖ μὲ κάθε μέσο στὸ σχέδιο τῶν μετριοπαθῶν. Ὁ Σαπελιὲ ὀργάνωσε τὴν ἀντίσταση τῆς Βρετάνης. Ἡ Ρὲν ἔστειλε ἕνα ἀπειλητικὸ γράμα ἐναντίον τοῦ βέτο. Ὁ Μιραμπώ, ποὺ διατηροῦσε στὴν ὑπηρεσία του ἕνα ὁλόκληρο συγκρότημα ἀπὸ δημοσιογράφους, ξεσήκωσε τὶς παρισινὲς συνοικίες. Τὸ Παλαὶ Ρουαγιὰλ μάνιασε. Στὶς 30 καὶ 31 Αὐγούστου, ὁ Σαὶντ Ὑρὺζ καὶ ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν προσπάθησαν νὰ παρασύρουν τοὺς Παρισινοὺς ἐναντίον τῶν Βερσαλλιῶν, γιὰ ν' ἀπαιτήσουν τὴν ἄμεση ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου, νὰ διαμαρτυρηθοῦν ἐναντίον τοῦ βέτο καὶ τῆς δεύτερης βουλῆς καὶ νὰ φέρουν στὸ Παρίσι τὸ βασιλιὰ καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, γιὰ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπ' τὴ σαγήνη τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἡ ἐθνοφυλακὴ μὲ πολὺ κόπο συγκράτησε τὶς ταραχώδεις αὐτὲς κινητοποιήσεις.

Ὁ Λαφαγιέτ, ποὺ καὶ τὰ δυὸ κόμματα ἐπικαλούνταν τὴ διαιτησία του, προσπάθησε νὰ βρεῖ ἔδαφος συνενόησης. Εἶχε φίλους καὶ στὸ ἕνα καὶ στὸ ἄλλο. Συγκέντρωσε στὸ σπιτι του καὶ στὸ σπίτι τοῦ ἀμερικανοῦ πρεσβευτῆ Τζέφφερσον, τοὺς πιὸ σημαντικοὺς παράγοντες, ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὸν Μουνιέ, τὸν Λαλλύ, καὶ τὸν Μπεργκὰς κι ἀπ' τὴν ἄλλη τὸν Ἀδριανὸ Ντυπόρ, τοὺς Ἀλέξανδρο καὶ Κάρολο Λαμὲτ καὶ τὸν Μπαρνάβ. Τοὺς πρότεινε ν' ἀντικαταστήσουν τὸ ἀπόλυτο βέτο τοῦ βασιλιᾶ μ' ἕνα ἀνασταλτικὸ βέτο ποὺ νὰ ἰσχύει γιὰ δυὸ νομοθετικὲς περιόδους, ν' ἀφήσουν στὴ λαϊκὴ βουλὴ τὴ νομοθετικὴ πρωτοβουλία καὶ νὰ περιορίσουν τέλος σ' ἕνα χρόνο μονάχα τὴ διάρκεια τοῦ βέτο τῆς ἀνώτερης βουλῆς, ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀποφάσεις τῆς κάτω βουλῆς. Δὲν μπόρεσαν ὡστόσο νὰ συνενοηθοῦν. Ὁ Μουνιὲ ἤθελε μιὰν ἀνώτερη

βουλὴ κληρονομικὴ ἢ τουλάχιστον ἰσόβια. Ὁ Λαφαγιὲτ πρότεινε νὰ ἐκλέγεται γιὰ ἕξη χρόνια ἀπ' τὶς Ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις. Ὅσο γιὰ τὴν τριανδρία Λαμέτ, Ντυπὸρ καὶ Μπαρνάβ, δὲν ἤθελε μὲ κανέναν τρόπο δεύτερη βουλή, ἀρνιότανε νὰ διαιρεθεῖ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἀρνιότανε δηλαδὴ νὰ τὴν ἐξασθενήσει καὶ φοβότανε νὰ ξαναδημιουργήσει μὲ ἄλλο ὄνομα τὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία. Ἤξερε πὼς στὴν Ἀγγλία οἱ λόρδοι εἶταν ἀφημένοι στὴ διάκριση τοῦ βασιλιᾶ. Χωρίστηκαν γεμάτοι μνησικακία. Ὁ Μπαρνὰβ τσακώθηκε μὲ τὸν Μουνιὲ τοῦ ὁποίου ὡς τότε εἶταν ὑπασπιστής. «Δυσαρέστησα καὶ τὰ δυὸ κόμματα, ἔγραφε ὁ Λαφαγιὲτ στὸν Μωμπούρ, καὶ τὸ μόνο ποὺ μοῦ ἀπόμεινε εἶναι ἀνώφελη θλίψη καὶ σκοτοῦρες ποὺ μὲ τυραννοῦν». Φαντάστηκε πὼς οἱ Λαμέτ, στρατιωτικοὶ καὶ εὐγενεῖς σὰν κι αὐτόν, τὸν ζήλευαν καὶ ζητούσαν νὰ πάρουν τὴ θέση του στὴ διοίκηση τῆς ἐθνοφυλακῆς. Πίστευε πὼς οἱ ταραχὲς τοῦ Παρισιοῦ εἶχαν προκληθεῖ κρυφὰ ἀπὸ τὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης καὶ πὼς οἱ στασιαστές, ἔτσι ὀνόμαζε τώρα στὶς ἰδιωτικές του συνομιλίες τοὺς Βρετόνους βουλευτές, εἶταν ὄργανά του.

Ἡ δεύτερη βουλὴ ἀποκρούστηκε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση, στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ τὴν τεράστια πλειοψηφία τῶν 849 ψήφων ἀπέναντι σὲ 89 καὶ μὲ ἀποχὴ 122. Οἱ εὐγενεῖς τῆς ἐπαρχίας συνένωσαν τοὺς ψήφους τους μὲ τοὺς ψήφους τῆς Τρίτης Τάξης καὶ τοῦ κατώτερου κλήρου, γιατὶ δυσπιστούσαν στὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία. Ἀλλ' ὅμως τὴν ἄλλη μέρα παραχωρήθηκε στὸ βασιλιὰ τὸ ἀνασταλτικὸ βέτο γιὰ δυὸ νομοθετικὲς περιόδους, δηλαδὴ γιὰ 4 χρόνια τουλάχιστο, μὲ 673 ψήφους κατὰ 325. Ὁ Μπαρνὰβ κι ὁ Μιραμπὼ παράσυραν τοὺς βουλευτὲς νὰ ψηφίσουν ἔτσι. Ὁ πρῶτος γιατὶ εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Νεκὲρ κι αὐτὸς τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ τὴν ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου, κι ὁ δεύτερος γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ τοῦ κλειστεῖ ὁ δρόμος γιὰ τὸ Ὑπουργηλήκι. Ὡς τὸ τέλος ὁ Ροβεσπέρος, ὁ Πετιόν, ὁ Μπυζό, ὁ Πριὲ ντὲ λὰ Μάρν, ἐπέμειναν σὲ μιὰν ἀνένδοτη ἀντιπολίτευση. Ὅταν πέτυχε τὴν ψήφιση, ὁ Νεκὲρ δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσει τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχε δώσει στὸν Μπαρνάβ. Ὁ βασιλιὰς ἐξακολούθησε ν' ἀναβάλλει τὴν ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ διάφορα προσχήματα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βρετάνης πίστεψαν πὼς τοὺς εἶχαν ἐξαπατήσει καὶ οἱ ταραχὲς ξανάρχισαν πάλι ἐντονότερες.

Παρ' ὅλη τὴν παταγώδη ἧττα ποὺ εἶχε ὑποστεῖ στὴ δεύτερη βουλή, τὸ κόμμα τοῦ Μουνιὲ ἰσχυροποιούνταν καθημερινά. Ἀπ' τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου εἶχε συνασπιστεῖ μ' ἕνα σημαντικὸ τμῆμα τῆς δεξιᾶς. Μιὰ διοικοῦσα ἐπιτροπὴ ἀπὸ 32 μέλη, ὅπου φιγουράριζαν ὁ Μωρύ, ὁ Καζαλέ, ὁ ντ' Ἐπρεμενίλ, ὁ Μονλοζιέ, δίπλα στοὺς Μουνιέ, Μπεργκάς, Μαλουέ, Μποννάλ, Βιριέ, Κλερμὸν-Τοννέρ, εἶχε σχηματιστεῖ γιὰ ν' ἀναλάβει τὴν ἀντίσταση. Αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε νὰ ζητήσει ἀπ' τὸ βασιλιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς κυβέρνησης καὶ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης στὸ Σουασσὸν ἢ στὴν Κομπιένη, γιὰ νὰ τὴν προστα-

τέψει ἀπ' τὶς πολιτικὲς ἐνέργειες τοῦ Παλαὶ Ρουαγιάλ. Ὁ Μονμορὲν κι ὁ Νεκὲρ ὑποστήριξαν τὴν αἴτηση. Ὁ βασιλιὰς ὅμως ποὺ εἶχε ἕνα εἶδος παθητικοῦ θάρρους, δοκίμασε ἕνα αἴσθημα ντροπῆς νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τὶς Βερσαλλίες. Τὸ μόνο ποὺ παραχώρησε στοὺς «μοναρχικούς», εἶταν πὼς κάλεσε μερικὰ τμήματα ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα τὸ σύνταγμα τῆς Φλάντρας, στὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη.

Ἡ πρόσκληση στρατευμάτων θεωρήθηκε ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ σὰν πρόκληση. Ὁ ἴδιος ὁ Λαφαγιὲτ ἔκαμε παραστάσεις. Παραξενεύτηκε ποὺ δὲν τὸν συμβουλεύτηκαν πρὶν πάρουν ἕνα μέτρο ποὺ θὰ ξανάναβε τὶς ταραχὲς στὸ Παρίσι.

Στὴν πρωτεύουσα ἔλειπε τὸ ψωμί. Γιὰ νὰ βροῦν λίγο ψωμὶ τσακώνονταν ἔξω ἀπ' τοὺς φούρνους. Οἱ τεχνίτες ἄρχισαν καὶ ὑπόφεραν, γιατὶ μὲ τὴ φευγάλα τῶν εὐγενῶν στὸ ἐξωτερικό, ἔλειψε ἡ δουλειά. Κουρεῖς, παπουτσῆδες, ράφτες, θύματα τῆς ἀνεργίας, συγκεντρώνονταν γιὰ νὰ ζητήσουν δουλειὰ ἢ αὔξηση τοῦ μεροκάματου. Οἱ ἀντιπροσωπεῖες ἐρχόνταν ἡ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη στὴν Κομμούνα. Ὁ Μαρά, ποὺ μόλις εἶχε βγάλει τὴν ἐφημερίδα του ὁ *Φίλος τοῦ Λαοῦ*, ὁ Λουσταλό, ποὺ ἔβγαζε τὶς *Ἐπαναστάσεις τοῦ Παρισιοῦ*, ξάναβαν τὴ φωτιά. Οἱ συνοικίες, ἡ Κομμούνα ὅπως κι ὁ Λαφαγιέτ, ζητοῦν τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων. Οἱ «Βρετόνοι» βουλευτές, Σαπελιέ, Μπαρνάβ, Ἀλέξανδρος Λαμέτ, Ντυπόρ, ἐπαναλαμβάνουν αὐτὴ τὴν αἴτηση στὸν ὑπουργὸ τῶν ἐσωτερικῶν Σαὶν-Πριέ. Οἱ παλιοὶ κιόλας γάλλοι φρουροὶ λέγανε νὰ ξαναγυρίσουν στὶς Βερσαλλίες γιὰ νὰ ξαναπάρουν τὶς θέσεις τους στὴ φρουρὰ τοῦ βασιλιᾶ· ὁ Λαφαγιὲτ πολλαπλασιάζει τὶς ἀνησυχαστικὲς προειδοποιήσεις του γιὰ τὸν κίνδυνο.

Οἱ ὑπουργοὶ ὅμως καὶ οἱ μοναρχικοὶ νομίζουν πὼς εἶναι κύριοι τῆς κατάστασης, γιατὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐξέλεξε γιὰ πρόεδρό της τὸν ἴδιο τὸν Μουνιέ, σὰ νὰ μποροῦσε σὲ ἐπαναστατικὴ περίοδο νὰ κάμει κάτι ἡ κοινοβουλευτικὴ δύναμη, ἂν τῆς ἔλειπε τὸ λαϊκὸ ἔρεισμα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐξεγειρόταν, κι ὁ Λαφαγιὲτ ποὺ διοικοῦσε τὶς λόγχες εἶταν θυμωμένος. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μονμορέν, γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸν Λαφαγιέτ, καὶ νὰ τὸν καλοπιάσει, τοῦ πρόσφερε τὸ ξίφος τοῦ ἀρχιστράτηγου καὶ μάλιστα καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντιστράτηγου. Τὰ ἀρνήθηκε περιφρονητικὰ λέγοντας: «Ἂν ὁ βασιλιὰς φοβᾶται μιὰ στάση, ἂς ἔρθει στὸ Παρίσι, ἐκεῖ εἶναι ἐξασφαλισμένος ἀνάμεσα στὴν Ἐθνοφυλακή».

Μιὰ τελευταία ἀπερισκεψία ἐπιτάχυνε τὴν ἔκρηξη. Τὴν 1η τοῦ Ὀχτώβρη, οἱ σωματοφύλακες παράθεσαν γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Συντάγματος τῆς Φλάντρας, στὴν αἴθουσα τῆς ὄπερας τοῦ Πύργου. Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα, κρατώντας τὸν Δελφίνο στὴν ἀγκαλιά της, ἤρθανε νὰ χαιρετήσουν τοὺς συνδαιτημόνες, ἐνῶ ἡ ὀρχήστρα ἔπαιζε τὸ σκοπὸ τοῦ Γκρετρύ: «Ὦ Ριχάρδε! ὦ βασιλιά μου! ὁ κόσμος ὅλος σ' ἐγκαταλείπει!» Οἱ συνδαιτημόνες ξαναμένοι ἀπ' τὴ μουσικὴ κι ἀπ' τὸ πιοτό, ξέσπασαν σὲ παραλή-

ρημα ἐπευφημιῶν, ποδοπάτησαν τὸ ἐθνόσημο κ' ἔβαλαν τὴ λευκὴ ἢ τὴ μαύρη κονκάρδα (τῆς βασίλισσας). Καὶ στὶς προπόσεις παράλειψαν ἐπίτηδες νὰ πιοῦν στὴν ὑγεία τοῦ Ἔθνους.

Ὅταν τὰ γεγονότα αὐτὰ μαθεύτηκαν στὸ Παρίσι, στὶς 3 τοῦ Ὀχτώβρη ἀπ' τὸν *Ταχυδρόμο* τοῦ Γκορσά, τὸ Παλαὶ-Ρουαγιὰλ ἀγανάχτησε. Τὴν Κυριακή, στὶς 4 τοῦ Ὀχτώβρη, τὸ *Χρονικὸ τοῦ Παρισιοῦ*, κι ὁ *Φίλος τοῦ Λαοῦ*, καταγγείλανε τὴ συνωμοσία τῶν ἀριστοκρατῶν, ποὺ ὁ ἔκδηλος σκοπός τους εἶταν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Συντάγματος πρὶν ἀκόμα συμπληρωθεῖ. Ἡ ἐπανειλημένη ἄρνηση τοῦ βασιλιᾶ νὰ ἐπικυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τὰ συνταγματικὰ ἄρθρα ποὺ εἶχαν κιόλας ψηφιστεῖ, μαρτυρούσαν γιὰ τὴν ὕπαρξη τῆς συνωμοσίας, καλύτερα ἀκόμα κι ἀπ' τὸ συμπόσιο ὅπου εἶχε περιφρονηθεῖ τὸ Ἔθνος. Ὁ Μαρὰ κάλεσε τὶς συνοικίες στὰ ὅπλα καὶ κάλεσε τὸ λαὸ νὰ πάρει τὰ κανόνια ἀπ' τὸ Δημαρχεῖο καὶ νὰ βαδίσει ἐναντίον τῶν Βερσαλιῶν. Ὅλοι συγκεντρώθηκαν κ' ἔστειλαν ἀντιπροσώπους στὴν Κομμούνα. Μὲ πρόταση τοῦ Δαντὼν οἱ Κορδελιέροι * προσκάλεσαν τὴν Κομμούνα νὰ διατάξει τὸν Λαφαγιὲτ νὰ παρουσιαστεῖ τὴν ἄλλη μέρα, Δευτέρα, στὴν Ἐθνοσυνέλευση καὶ στὸ βασιλιὰ γιὰ νὰ ἀπαιτήσει τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων.

Στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, πλῆθος γυναῖκες ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων παραβίασαν τὸ Δημαρχεῖο, ποὺ τὸ ὑπεράσπιζαν χλιαρὰ λίγοι ἐθνοφύλακες, ποὺ ἄλλωστε συμπαθοῦσαν τοὺς ἐπαναστάτες. Ὁ κλητήρας Μαιγιάρ, ἕνας ἀπ' τοὺς νικητὲς τῆς Βαστίλης, μπῆκε ἐπὶ κεφαλῆς τους καὶ τὶς ὁδήγησε στὶς Βερσαλίες ὅπου ἔφτασαν τὸ ἀπόγευμα. Ἡ ἐθνοφυλακὴ ξεκίνησε κι αὐτὴ λίγες ὧρες ἀργότερα. Ὁ Λαφαγιὲτ ποὺ οἱ γρεναδιέροι τὸν πίεζαν νὰ τραβήξει γιὰ τὶς Βερσαλίες, ἐνῶ τὸν ἀπειλούσαν πὼς θὰ τὸν κρεμούσαν στὸ φανάρι, πῆρε ἐξουσιοδότηση ἀπὸ τὴν Κομμούνα νὰ ὑπακούσει στὶς ἐπιθυμίες τοῦ λαοῦ. Ἔφυγε γιατὶ φοβόταν, ὅπως εἶπε, πὼς ἡ ἐξέγερση, ἂν γινόταν δίχως αὐτόν, θὰ μποροῦσε νὰ ὠφελήσει τὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης. Στὶς Βερσαλίες ἔφτασε ὅταν νύχτωσε.

Οὔτε ἡ Αὐλή, οὔτε οἱ ὑπουργοὶ δὲν περίμεναν αὐτὴ τὴν αἰφνίδια εἰσβολή. Ὁ βασιλιὰς εἶχε πάει γιὰ κυνήγι, ἡ ἀριστερὰ ὅμως πτέρυγα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πιθανὸν νάξερε τί ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ. Τὸ πρωΐ μάλιστα, στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, μιὰ ζωηρὴ συζήτηση εἶχε γίνει στὴν Ἐθνοσυνέλευση σχετικὰ μὲ μιὰ καινούργια ἄρνηση τοῦ βασιλιᾶ σὲ μιὰ καινούργια αἴτηση ἐπικύρωσης τῶν διαταγμάτων. Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Μπαρὲρ διακήρυξαν πὼς ὁ βασιλιὰς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀντιταχτεῖ στὸ Σύνταγμα, γιατὶ ἡ συνταχτικὴ ἐξουσία εἶταν πάνω ἀπ' τὸ βασιλιά. Αὐτὸς ποὺ χρωστοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο τὴ νέα ἐξουσία του στὸ Σύνταγμα, δὲν μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει τὸ δικαίωμά του γιὰ τὸ βέτο,

* Πολιτικὴ ὁμάδα ποὺ ἱδρύθηκε ἀπ' τοὺς Δαντών, Μαρά, καὶ Ντεμουλὲν στὸ μοναστήρι τῶν Κορδελιέρων τὸ 1790. Σ.τ.Μ.

παρὰ μόνο γιὰ συνηθισμένους νόμους· οἱ συνταγματικοὶ ὅμως νόμοι, ἀπαλλαγμένοι «ἐκ τῶν προτέρων» ἀπὸ κάθε ἐπέμβασή του, δὲ θἄπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν, ἀλλὰ μονάχα νὰ γίνουν ἀποδεχτοὶ ἀπ' αὐτὸν ἁπλὰ καὶ καθαρά. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση εἶχε υἱοθετήσει τὴ θέση αὐτή, ποὺ πήγαζε κατευθείαν ἀπ' τὸ *Κοινωνικὸ Συμβόλαιο* καὶ μὲ πρόταση τοῦ Μιραμπὼ καὶ τοῦ Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, ἀποφάσισε νὰ κάμει ἀμέσως ὁ πρόεδρος Μουνιὲ καινούργιο διάβημα στὸ βασιλιὰ καὶ ν' ἀπαιτήσει ἀπ' αὐτὸν ἄμεση ἀποδοχή. Τὰ πράγματα βρίσκονταν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὅταν τὸ ἀπόγευμα μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ γυναῖκες τοῦ Παρισιοῦ ἔφτασε ὡς τὴν αἴθουσα. Ὁ ρήτοράς τους, ὁ κλητήρας Μαγιὰρ παραπονέθηκε γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν τροφίμων καὶ γιὰ τὶς μηχανοραφίες τῶν κερδοσκόπων, κ' ὕστερα γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ κάνανε στὸ ἐθνόσημο. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑποστήριξε τὸν Μαγιὰρ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφάσισε νὰ στείλει στὸ βασιλιὰ μιὰν ἀντιπροσωπεία γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσει τὶς ἀπαιτήσεις τῶν Παρισινῶν.

Οἱ συγκρούσεις εἶχαν κιόλας ἀρχίσει ἀνάμεσα στὴν ἐθνοφυλακὴ τῶν Βερσαλιῶν καὶ στοὺς σωματοφύλακες, μπροστὰ στὸν πύργο. Τὸ σύνταγμα τῆς Φλάντρας, παραταγμένο σὲ τάξη μάχης στὸ προαύλιο, ἔδειχνε μὲ τὴ στάση του πὼς δὲ θἄριχνε ἐνάντια στοὺς διαδηλωτὲς κι ἄρχιζε νὰ συναδερφώνεται μαζί τους.

Ὁ βασιλιάς, ποὺ ξαναγύρισε τέλος ἀπ' τὸ κυνήγι, κάλεσε τὸ Συμβούλιο. Ὁ Σαὶντ-Πριέ, ἐκπρόσωπος τῶν μοναρχικῶν, εἶχε τὴ γνώμη πὼς ὁ βασιλιὰς ἔπρεπε μᾶλλον ν' ἀποσυρθεῖ στὴ Ρουέν, παρὰ νὰ ἐγκρίνει τὰ διατάγματα κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῆς βίας. Δόθηκε ἡ διαταγὴ νὰ ἑτοιμαστεῖ γι ἀναχώρηση. Ὁ Νεκὲρ ὅμως κι ὁ Μονμορὲν τὸν ἔκαναν ν' ἀλλάξει γνώμη. Τοῦ ξαναθύμισαν πὼς τὸ δημόσιο ταμεῖο εἶταν ἄδειο καὶ πὼς ἡ σιτοδεία ἔκανε ἀδύνατο τὸν ἐπισιτισμὸ μιᾶς σημαντικῆς συγκέντρωσης στρατευμάτων. Πρόσθεσαν τέλος πὼς ἡ ἀναχώρηση τοῦ βασιλιᾶ θ' ἄφηνε ἐλεύθερο τὸ πεδίο στὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὑποχώρησε στὶς ἀπόψεις τους. Ἐπικύρωσε τὰ διατάγματα μὲ τὸ θάνατο στὴν ψυχή. Ὁ Λαφαγιὲτ ἔφτασε μὲ τὴν παρισινὴ ἐθνοφυλακὴ κατὰ τὰ μεσάνυχτα. Ἐπισκέφτηκε τὸ βασιλιὰ γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσει τὴ λύπη του τὴν λίγο-πολὺ εἰλικρινή. Τὴν ἐξωτερικὴ φρούρηση τοῦ πύργου τὴν ἐμπιστεύτηκαν στοὺς παρισινοὺς ἐθνοφύλακες, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ φρούρηση παράμενε στὰ χέρια τῶν σωματοφυλάκων.

Στὶς ἕξη τὸ πρωΐ, τὴν αὐγή, ἐνῶ ὁ Λαφαγιὲτ ἀναπαυόταν, μιὰ ὁμάδα παρισινῶν μπῆκε μέσα στὸν πύργο ἀπὸ μιὰ πόρτα ποὺ δὲν εἶταν φρουρημένη καλά. Ἕνας σωματοφύλακας θέλησε νὰ τοὺς διώξει. Πυροβόλησε. Ἕνας ἄνθρωπος ἔπεσε στὴ Μαρμαρένια Αὐλή. Τότε τὸ πλῆθος χύμηξε πάνω στοὺς σωματοφύλακες καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ περιοριστοῦν στὸ διαμέρισμα τῆς σωματοφυλακῆς. Οἱ αὐλὲς καὶ οἱ σκάλες κατακλύστηκαν ἀπ' τὸ πλῆθος. Ἡ βασίλισσα ἀναγκάστηκε βιαστικὰ νὰ καταφύγει μισόγυμνη στὸ διαμέρισμα τοῦ

βασιλιᾶ. Πολλοὶ σωματοφύλακες σκοτώθηκαν καὶ τὰ κεφάλια τους καρφώθηκαν στὶς ἄκρες τῶν λογχῶν.

Γιὰ νὰ σταματήσει ἡ σφαγή, ὁ βασιλιὰς συνοδευόμενος ἀπ' τὴ βασίλισσα καὶ τὸν Δελφῖνο ἀναγκάστηκε νὰ συγκατατεθεῖ νὰ βγεῖ μαζὶ μὲ τὸν Λαφαγιὲτ στὸ μπαλκόνι τῆς Μαρμαρένιας Αὐλῆς. Τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ τὴν κραυγή: *ὁ βασιλιὰς στὸ Παρίσι!* Ὑποσχέθηκε νὰ πάει στὴν πρωτεύουσα, καὶ τὸ ἴδιο τὸ βράδι πῆγε καὶ κοιμήθηκε στὸν Κεραμεικό. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφάσισε νὰ μὴ χωριστεῖ ἀπ' τὸ βασιλιά. Λίγες μέρες ἀργότερα ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς πρωτεύουσας εἶχε ἀκόμα μεγαλύτερη σημασία ἀπ' τὴν ἅλωση τῆς Βαστίλης. Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἐξουσιάζονται ἀπ' τὸν Λαφαγιὲτ καὶ τὸν παρισινὸ λαό. Ἡ Ἐπανάσταση εἶναι ἐξασφαλισμένη. Τὸ Σύνταγμα, «ἀποδεχτὸ» καὶ ὄχι ἐπικυρωμένο, ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴ βασιλικὴ αὐθαιρεσία. Οἱ μοναρχικοί, ποὺ ἀπὸ τὴ νύχτα τῆς 4ης Αὐγούστου εἶχαν ὀργανώσει τὴν ἀντίσταση, εἶταν οἱ ἡττημένοι τῆς ἡμέρας. Ὁ ἀρχηγός τους Μουνιὲ ἐγκαταλείπει τὴν προεδρία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης καὶ πηγαίνει στὸ Ντωφινὲ γιὰ νὰ προσπαθήσει νὰ τὸ ξεσηκώσει. Συναντάει ὅμως ψυχρότητα καὶ ἐχθρότητα. Ἀποθαρρυμένος, φεύγει σὲ λίγο γιὰ τὸ ἐξωτερικό. Οἱ φίλοι του, ὅπως ὁ Λαλλὺ Τολλεντὰλ κι ὁ Μπεργκάς, δὲν κατόρθωσαν περισσότερο νὰ ξεσηκώσουν τὶς ἐπαρχίες ἐνάντια στὸ καινούργιο παρισινὸ πραξικόπημα. Μιὰ δεύτερη σειρὰ ἀπὸ ἐμιγκρέδες, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν ἀποτελούσαν ἄνθρωποι ποὺ ἀρχικὰ συμβάλανε στὴν Ἐπανάσταση, πῆγε νὰ συναντήσει τὴν πρώτη, δίχως ὡστόσο νὰ συγχωνευτεῖ μαζί της.

Ὁ Λαφαγιὲτ ἑλίχτηκε πολὺ ἐπιδέξια γιὰ νὰ συγκομίσει τὸ κέρδος μιᾶς ἡμέρας, ὅπου δὲν εἶχε συμετάσχει, τουλάχιστο, φαινομενικά, παρὰ μόνο κάτω ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῶν περιστάσεων. Μὲ τὴν προτροπή του, ἡ Κομμούνα καὶ τὰ διαμερίσματα πολλαπλασίασαν στὰ χαιρετιστήριά τους τὶς ἐκδηλώσεις τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης τους. Οἱ φρικιαστικὲς σκηνὲς τῆς πρωΐας τῆς 6ης τοῦ Ὀχτώβρη ἀποδοκιμάστηκαν καὶ διατάχτηκε ἀνάκριση ἐναντίον τῶν αὐτουργῶν τους. Τὸ δικαστήριο τοῦ Σατελὲ ποὺ τὴν ἀνάλαβε, τὴ χρονοτρίβησε πολὺ καὶ προσπάθησε νὰ τὴ στρέψει ἐνάντια στὸ δούκα τῆς Ὀρλεάνης καὶ στὸν Μιραμπώ, δηλαδὴ ἐνάντια στοὺς ἀντιπάλους τοῦ Λαφαγιέτ. Ἕνας πράχτορας τοῦ Λαφαγιέτ, ὁ πατριώτης Γκονσόν, ὀργάνωσε στὶς 7 τοῦ Ὀχτώβρη μιὰ διαδήλωση ἀπ' τὶς μικροπωλήτριες τῆς ἀγορᾶς, ποὺ πήγανε στὸν Κεραμεικὸ γιὰ νὰ ἐπευφημήσουν τὸ βασιλιὰ καὶ τὴ βασίλισσα καὶ γιὰ νὰ τοὺς ζητήσουν νὰ ἐγκατασταθοῦν ὁριστικὰ στὸ Παρίσι. Ἡ Μαρία-Ἀντουανέτα, ποὺ ἀπὸ καιρὸ τώρα δὲν εἶταν συνηθισμένη ν' ἀκούει *Ζήτω ἡ βασίλισσα!* συγκινήθηκε τόσο, ποὺ τὴν πήραν τὰ δάκρυα, καὶ τὸ ἴδιο βράδι διατύπωσε μὲ ἀφέλεια τὴ χαρά της σ' ἕνα γράμα στὸν ἔμπιστο καὶ σύμβουλό της, στὸν πρεσβευτὴ τῆς Αὐστρίας Μερσύ-

'Αρζαντώ. Στὸν Τύπο δόθηκε τὸ σύνθημα νὰ ἐπαναλαβαίνει πὼς ὁ βασιλιὰς θὰ μενε στὸ Παρίσι θεληματικά, ἐλεύθερα. Παρθήκανε μέτρα ἐναντίον τῶν «λιβελλογράφων», δηλαδὴ ἐναντίον τῶν ἀνεξάρτητων δημοσιογράφων. 'Εναντίον τοῦ Μαρὰ ἐκδόθηκε ἔνταλμα συλήψεως στὶς 8 τοῦ 'Οχτώβρη. Ὕστερα ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ ψωμᾶ Φρανσουά, ποὺ κατακρεουργήθηκε ἀπ' τὸ πλῆθος γιατὶ ἀρνήθηκε νὰ δώσει ψωμὶ σὲ μιὰ γυναίκα, ἡ 'Εθνοσυνέλευση κήρυξε τὸ στρατιωτικὸ νόμο κι ἀπαγόρεψε τὶς συγκεντρώσεις (21 τοῦ 'Οχτώβρη).

'Ο Λαφαγιὲτ ὅλο καὶ περισσότερο περιποιόταν τὸ βασιλικὸ ζεῦγος. Τὸ διαβεβαίωνε πὼς ἡ στάση εἶχε προκληθεῖ παρὰ τὴ θέλησή του, ἐνάντια στὴ θέλησή του, ἀπὸ στασιαστὲς ποὺ τοὺς ὑπόδειχνε. 'Ενοχοποιοῦσε τὸν ἀρχηγό τους, τὸ δούκα τῆς 'Ορλεάνης. Τὸν φοβέριζε, καὶ στὴ διάρκεια μιᾶς συνάντησης ποὺ εἶχε μαζί του, στὶς 7 τοῦ 'Οχτώβρη, στὸ σπίτι τῆς μαρκησίας Κουανύ, κατόρθωσε ν' ἀποσπάσει ἀπ' τὸν ἀδύναμο πρίγκιπα τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ ἐγκατάλειπε τὴ Γαλλία, μὲ τὴν πρόφαση μιᾶς διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὴν 'Αγγλία. 'Ο δούκας, ὕστερ' ἀπὸ κάμποσους δισταγμούς, ἔφυγε γιὰ τὸ Λονδίνο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 'Οχτώβρη. 'Η φυγή του τὸν ἔκανε νὰ χάσει τὴν ἐχτίμηση τοῦ κοινοῦ. Ὕστερ' ἀπ' αὐτό, καὶ οἱ παλιοί του φίλοι ἀκόμα δὲν τὸν ἔπαιρναν πιὰ στὰ σοβαρά. «'Ισχυρίζονται πὼς ἀνήκω στὸ κόμμα του, ἔλεγε ὁ Μιραμπώ, ποὺ εἶχε προσπαθήσει νὰ τὸν συγκρατήσει, δὲ θὰ τὸν ἤθελα οὔτε γιὰ λακέ μου».

Ὅταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὸν πιὸ ἐπικίνδυνο ἀνταγωνιστή του, ὁ Λαφαγιὲτ ὑπόβαλε στὸ βασιλιὰ ἕνα ὑπόμνημα ὅπου προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ἀποδείξει πὼς θὰ κέρδιζε τὰ πάντα, ἂν συμφιλιωνόταν εἰλικρινὰ μὲ τὴν 'Επανάσταση καὶ ἂν ἔπαυε νἄναι ἀλληλέγγυος μὲ τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Μιὰ βασιλευομένη δημοκρατία, τοῦ ἔλεγε, θ' αὔξαινε τὴν ἐξουσία του, ἀντὶ νὰ τὴν περιορίσει. Δὲ θἄχε πιὰ ν' ἀντιπαλεύει ἐναντίον τῶν δικαστηρίων κ' ἐναντίον τῶν ἀποκεντρωτικῶν τάσεων τῶν ἐπαρχιῶν. 'Απὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ἐξουσία του θὰ πήγαζε ἀπ' τὴν ἐλεύθερη θέληση τῶν ὑπηκόων του. 'Η κατάργηση τῶν κοινωνικῶν Τάξεων καὶ τῶν συντεχνιῶν θὰ κατάληγε σὲ ὄφελός του. Τίποτα δὲ θὰ παρεμβαλόταν πιὰ ἀνάμεσα στὸ πρόσωπό του καὶ στὸ γαλλικὸ λαό. 'Ο Λαφαγιὲτ πρόσθεσε πὼς θὰ ὑπεράσπιζε τὴ βασιλεία ἐναντίον τῶν στασιαστῶν. 'Εγγυόταν τὴν τάξη, ἀλλὰ κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του ἀπαιτοῦσε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη.

'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ τίποτα. 'Υποκρίθηκε γιὰ νὰ κερδίσει καιρό. Κ' ἐνῶ ταυτόχρονα ἔστελνε στὴ Μαδρίτη ἕναν μυστικὸ πράχτορά του, τὸν ἀββὰ Φονμπρύν, γιὰ νὰ παρακινήσει τὸν ξάδερφό του, τὸν καθολικὸ βασιλιά, νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν ὑπόθεσή του καὶ γιὰ νὰ καταθέσει μιὰ δήλωση ποὺ ἀκύρωνε ἀπὸ πρὶν κάθε τὶ ποὺ θ' ἀναγκαζότανε νὰ κάνει ἢ νὰ ὑπογράψει κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν ἐπαναστατῶν, δέχτηκε τὴν πρόταση τοῦ

Λαφαγιέτ. 'Ανάλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ παίρνει καὶ ν' ἀκολουθάει τὶς συμβουλές του καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξει τὴν ἐμπιστοσύνη του, τοῦ ἀνάθεσε στὶς 10 τοῦ 'Οχτώβρη τὴν ἀρχηγία τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ ποὺ βρισκόταν δεκαπέντε λεῦγες μακριὰ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα. 'Ο κόμης ντ' Έσταίν, στὶς 7 τοῦ 'Οχτώβρη, εἶχε διαβεβαιώσει τὴ βασίλισσα ὅτι ὁ Λαφαγιὲτ τοῦ εἶχε ὁρκιστεῖ πὼς οἱ ὠμότητες τῆς περασμένης μέρας τὸν εἶχαν κάνει βασιλόφρονα καὶ πρόσθεσε πὼς ὁ Λαφαγιὲτ τὸν εἶχε παρακαλέσει νὰ πείσει τὸ βασιλιὰ νὰ τοῦ ἔχει πλέρια ἐμπιστοσύνη.

'Ο Λαφαγιὲτ μνησικακοῦσε ἐναντίον ὁρισμένων ὑπουργῶν γιατὶ δὲν ἀκολούθησαν τὶς συμβουλές του πρὶν ἀπ' τὴ στάση. Προσπάθησε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτούς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 'Οχτώβρη συναντήθηκε μὲ τὸν Μιραμπώ, στὸ σπίτι τῆς κόμησας ντ' 'Αραγκόν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀριστερᾶς, ὁ Ντυπόρ, ὁ 'Αλέξαντρος Λαμέτ, ὁ Μπαρνάβ, ὁ Λαμπὸρντ εἶταν παρόντες. Σκόπευαν νὰ σχηματίσουν καινούργια κυβέρνηση, ὅπου θάμπαιναν φίλοι τοῦ Λαφαγιέτ, ὅπως ὁ Εἰσαγγελέας τοῦ Σατελὲ Ταλὸν κι ὁ νομικὸς σύμβουλος Σεμονβίλ. 'Ο ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Σαμπιὸν ντὲ Σισὲ καθοδηγοῦσε τὶς μηχανοραφίες. 'Ο Λαφαγιὲτ πρόσφερε στὸν Μιραμπὼ 50.000 λίβρες γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει νὰ πληρώσει τὰ χρέη του καὶ μιὰ θέση πρεσβευτῆ. 'Ο Μιραμπὼ δέχτηκε τὰ λεφτὰ κι ἀρνήθηκε τὴ θέση. "Ηθελε νὰ γίνει ὑπουργός. 'Η κατάληξη εἶταν νὰ κοινολογηθοῦν οἱ διαπραγματεύσεις. 'Η 'Εθνοσυνέλευση ποὺ περιφρονοῦσε τὸν Μιραμπὼ ὅσο καὶ τὸν φοβότανε, τερμάτισε τὴν ὑπόθεση αὐτὴ ψηφίζοντας, στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη, ἕνα διάταγμα, ποὺ ἀπαγόρευε στὸ βασιλιὰ νὰ διαλέγει στὸ ἑξῆς τοὺς ὑπουργούς του ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς 'Εθνοσυνέλευσης: «"Αν μιὰ εὔγλωττη μεγαλοφυΐα, εἶπε ὁ Λανζυϊνέ, μπορεῖ νὰ παρασύρει τὴν 'Εθνοσυνέλευση, ὅταν εἶναι μόνον ἰσότιμη μὲ τὰ μέλη της, τί θὰ μποροῦσε νὰ κάμει ἂν στὴν εὐγλωττία προστίθονταν καὶ τὸ κύρος ἑνὸς ὑπουργικοῦ ἀξιώματος;»

'Εξοργισμένος ὁ Μιραμπὼ ρίχτηκε σὲ καινούργιες μηχανοραφίες μαζὶ μὲ τὸν Monsieur, (τὸν κόμητα τῆς Προβηγκίας)* ἀδερφὸ τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπόβλεπαν νὰ φυγαδέψουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ἀπ' τὸ Παρίσι, προστατεύοντας τὴ φυγή του μ' ἕνα σῶμα βασιλοφρόνων ἐθελοντῶν ποὺ ἐπιφορτίστηκε νὰ τοὺς στρατολογήσει ὁ μαρκήσιος ντὲ Φαβρά. 'Ο Φαβρὰ ὅμως προδόθηκε ἀπὸ δυὸ πράχτορές του ποὺ διηγήθηκαν στὸν Λαφαγιὲτ πὼς τὸ σχέδιο εἴτανε νὰ σκοτώσουν αὐτὸν καὶ τὸν Μπαγύ. Πάνω στὸν Φαβρά, τὴ στιγμὴ τῆς σύληψής του, βρήκαν ἕνα γράμμα ποὺ ἐνοχοποιοῦσε τὸν Monsieur. 'Ο Λαφαγιέτ, ἱπποτικά, τὸ ἀπόδωσε στὸν ἀποστολέα του καὶ δὲν ἀποκάλυψε τὴν ὕπαρξή του. 'Ο Monsieur πῆγε στὴν Κομμούνα καὶ διάβασε ἕνα λόγο, ποὺ τοῦ τὸν εἶχε γράψει ὁ

* Monsieur, τίτλος ποὺ ἀπὸ τὸν XVI αἰώνα καὶ δῶθε δινότανε στὸν μεγαλύτερο ἀπ' τοὺς ἀδερφοὺς τοῦ βασιλιᾶ. Σ.τ.Μ.

Μιραμπὼ καὶ ὅπου ἀποδοκίμαζε τὸν Φαβρά. Αὐτὸς ἄφησε νὰ τὸν καταδικάσουν σὲ θάνατο δίχως νὰ πεῖ λέξη γιὰ τοὺς ὑψηλοὺς συνένοχούς του. Ἡ Μαρία-Ἀντουανέτα ἔκοψε σύνταξη στὴ χήρα του.

Αὐτὴ ἡ ἀποτυχημένη συνωμοσία μεγάλωσε ἀκόμα τὸ γόητρο τοῦ Λαφαγιέτ. Ὁ Αὐλάρχης, καθὼς τὸν ἔλεγε ὁ Μιραμπώ, συμβούλεψε τὸ βασιλιὰ πὼς ἔπρεπε νὰ τερματιστοῦν μιὰ καὶ καλὴ μ' ἕνα διάβημα ἀποφασιστικὸ αὐτὲς οἱ ἐλπίδες τῶν ἀριστοκρατῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὑπάκουος, πῆγε στὴν Ἐθνοσυνέλευση, στὶς 4 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1790, γιὰ νὰ διαβάσει ἕνα λόγο ποὺ τὸν εἶχε συντάξει ὁ Νεκὲρ κάτω ἀπ' τὴν ἔμπνευση τοῦ Λαφαγιέτ. Δήλωσε πὼς αὐτὸς καὶ ἡ βασίλισσα εἶχαν δεχτεῖ χωρὶς καμιὰ ὑστεροβουλία τὴν καινούργια κατάσταση πραγμάτων καὶ κάλεσε ὅλους τοὺς Γάλλους νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Οἱ βουλευτές, ἐνθουσιασμένοι, ἔδωσαν τὸν ὅρκο νὰ μείνουν πιστοὶ στὸ Ἔθνος, στὸ Νόμο καὶ στὸ Βασιλιὰ καὶ ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι, μαζὶ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοί, ὑποχρεώθηκαν νὰ δώσουν τὸν ἴδιον ὅρκο.

Οἱ ἐμιγκρέδες ἀγανάχτησαν μὲ τὴν ἀποκήρυξή τους ἀπ' τὸ βασιλιά. Ὁ κόμης τοῦ Ἀρτουὰ ποὺ εἶχε καταφύγει στὸ Τουρίνο, στὸν πεθερό του τὸ βασιλιὰ τῆς Σαρδηνίας, εἶχε πράχτορές του στὶς διάφορες ἐπαρχίες, καὶ μ' αὐτοὺς προσπαθοῦσε νὰ προκαλέσει ἐξεγέρσεις. Πολὺ λίγο θρῆσκος, δὲν εἶχε καταλάβει στὴν ἀρχὴ τί πολύτιμο ἔρεισμα θὰ μποροῦσε νὰ προσφέρει στὴν ὑπόθεσή του τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα, ἂν τὸ ἐκμεταλλευόταν κατάλληλα. Ὁ φίλος του ὅμως, ὁ κόμης ντὲ Βωντρεΐγ, ποὺ ἔμενε στὴ Ρώμη, ἀνάλαβε νὰ τοῦ ἀνοίξει τὰ μάτια. «Οἱ μέρες τοῦ Πάσχα», τοῦ ἔγραφε στὶς 20 τοῦ Μάρτη τοῦ 1790, «εἶναι μιὰ ἐποχὴ ὅπου οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ παπάδες μποροῦνε νὰ ἐπωφεληθοῦν πολὺ γιὰ νὰ ξαναφέρουν στὴ θρησκεία καὶ στὴν πίστη πρὸς στὸ βασιλιὰ ὅλους τοὺς παραστρατημένους ὑπηκόους. Ἐλπίζω πὼς θὰ καταλάβουν ἀρκετὰ τὸ συμφέρο τους καὶ τὸ δημόσιο συμφέρον γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουν νὰ χαθεῖ αὐτὴ ἡ εὐκαιρία, κι ἂν ὅλοι συντονίσουν τὶς ἐνέργειές τους, ἡ ἐπιτυχία μοῦ φαίνεται σίγουρη». Ἡ συμβουλὴ ἀκολουθήθηκε. Μιὰ πλατιὰ ἐξέγερση προπαρασκευάστηκε στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία. Ἡ παρουσία ἑνὸς μικροῦ πυρήνα ἀπὸ προτεστάντες στοὺς πρόποδες τῶν Σεβενῶν καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Κερσὺ ἐπέτρεπε νὰ παρουσιάσουν τοὺς ἐπαναστάτες σύμαχους ἢ ὑποχείριους τῶν αἱρετικῶν. Ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν ἐκλογὴ τοῦ προτεστάντη πάστορα Ραμπὼ τοῦ Σαὶντ-Ἐτιὲν σὰν προέδρου τῆς Συντακτικῆς, στὶς 16 τοῦ Μάρτη, καὶ προπαντὸς τὴν ἄρνηση τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ν' ἀναγνωρίσει τὸν καθολικισμὸ ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Κράτους στὶς 13 τοῦ Ἀπρίλη. Ἡ δεξιὰ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης κυκλοφόρησε μιὰ σφοδρὴ διαμαρτυρία. Ὁ πράχτορας τοῦ κόμητα τοῦ Ἀρτουά, Φρομάν, κινητοποίησε τὰ τάγματα τῶν μοναχῶν. Στὸ Μοντωμπάν, οἱ γενικοὶ τοποτηρητὲς τῶν ἐπισκόπων διάταξαν σαράντα ὧρες δεήσεις γιὰ τὴ θρησκεία ποὺ κινδύνευε. Ἡ βασιλόφρονη δημοτικὴ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς πόλης διάλεξε γιὰ τὴν ἀπογραφὴ τῶν θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων, ποὺ

εἴχανε καταργηθεῖ, τὴν 10η Μαΐου, ἡμέρα τῶν Rogations.* Οἱ γυναῖκες συγκεντρώθηκαν μπροστὰ στὴν ἐκκλησία τῶν Κορδελιέρων. Τότε ἔγινε σύγκρουση ὅπου ἡττήθηκαν οἱ προτεστάντες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν, ἄλλοι ἀφοπλίστηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν συχώρεση, γονατισμένοι πάνω στὰ αἱματόβρεχτα λιθόστρωτα τῶν ἐκκλησιῶν. Οἱ ἐθνοφύλακες ὅμως τῆς Τουλούζης καὶ τοῦ Μπορντὼ προστρέξανε γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὴν τάξη.

Στὴ Νὶμ οἱ ταραχὲς εἶταν ἀκόμα σοβαρότερες. Οἱ βασιλόφρονες λόχοι τῆς ἐθνοφυλακῆς, οἱ Cébets ἢ οἱ κρεμυδοφάγοι, ἔβαλαν τὴν ἄσπρη κονκάρδα κι ἀπὸ πάνω μιὰ κόκκινη φούντα. Τὴν πρωτομαγιὰ σημειώθηκαν συγκρούσεις. Στὶς 13 Ἰουνίου, ὁ Φρομὰν κυρίεψε, ὕστερα ἀπὸ μάχη, ἕναν πύργο στὰ τείχη καὶ τὸ μοναστήρι τῶν καπουτσίνων. Οἱ προτεστάντες καὶ οἱ πατριῶτες κάλεσαν σὲ βοήθειά τους τοὺς χωρικοὺς τῶν Σεβενῶν. Κάτω ἀπ' τὴ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἀντιπάλων τους, οἱ βασιλόφρονες νικήθηκαν καὶ σφαγιάστηκαν. Σὲ τρεῖς μέρες σκοτώθηκαν τρακόσοι πάνω-κάτω.

Ἡ Ἀβινιὸν ποὺ εἶχε ἀποτινάξει τὸ ζυγὸ τοῦ πάπα καὶ ποὺ εἶχε συγκροτήσει ἕναν ἐπαναστατικὸ δῆμο καὶ εἶχε ζητήσει τὴ συνένωσή της μὲ τὴ Γαλλία, τὸν ἴδιον καιρὸ ἔγινε τὸ θέατρο αἱματηρῶν σκηνῶν. Οἱ πατριῶτες ἀντιτάχτηκαν στὴν ἀποφυλάκιση τῶν ἀριστοκρατῶν ποὺ εἶχαν κατηγορηθεῖ πὼς χλεύαζαν τοὺς καινούργιους δημόσιους λειτουργοὺς καὶ ποὺ εἶχαν ἀθωωθεῖ ἀπ' τὸ δικαστήριο. Στὶς 10 Ἰουνίου οἱ κληρικόφρονες λόχοι τῆς ἐθνοφυλακῆς ξεσηκώθηκαν καὶ κυρίεψαν ἕνα μοναστήρι καὶ τὸ Δημαρχεῖο. Οἱ πατριῶτες ὅμως, ἐνισχυμένοι ἀπ' τοὺς χωρικούς, εἰσχωρήσανε στὸ ποντιφικὸ μέγαρο, κυνήγησαν τοὺς ἀντιπάλους τους ἀπ' τὸ Δημαρχεῖο κ' ἐπιδοθήκανε σὲ φοβερὰ ἀντίποινα.

Ὁ βασιλιάς, ποὺ ἐπιτίμησε τὴν ἀπόπειρα ἀντεπανάστασης στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία, ἄντλησε ἀπ' τὴν ἀποτυχία της ἕνα λόγο παραπάνω γιὰ ν' ἀκολουθήσει τὸ σχέδιο τῆς ταχτικῆς ποὺ τοῦ εἶχε ἐκθέσει ὁ Λαφαγιὲτ σ' ἕνα καινούργιο ὑπόμνημα, ποὺ τοῦ εἶχε ὑποβάλει στὶς 16 τ' Ἀπρίλη. Μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι ἔγραψε πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἔγγραφο: «Ὑπόσχομαι στὸν κ. ντὲ Λαφαγιὲτ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη σχετικὰ μ' ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ μποροῦν νὰ ἀφοροῦν τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ Συντάγματος, τὴ νόμιμη ἐξουσία μου, ὅπως καθορίζεται στὸ ὑπόμνημα, καὶ τὴν ἐνίσχυσή μου γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς δημόσιας τάξης». Ὁ Λαφαγιὲτ εἶχε ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωση νὰ μεταχειριστεῖ ὅλη του τὴν ἐπιρροὴ γιὰ νὰ δυναμώσει ὅ,τι ἀπόμενε ἀπ' τὸ κῦρος τοῦ βασιλιᾶ. Τὴν ἴδια στιγμὴ ὁ Μιραμπὼ πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ κόμητα ντὲ Λὰ Μάρκ, γιὰ νὰ συμβάλει στὸν ἴδιο σκοπό. Ὁ βασιλιὰς τὸν

* Λιτανεῖες ποὺ γίνονται στὴ Γαλλία τρεῖς μέρες πρὸ τῆς Ἀναλήψεως «ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρος». Σ.τ.Μ.

πῆρε στὴν ὑπηρεσία του στὶς 10 τοῦ Μάη, μὲ 200.000 λίβρες γιὰ νὰ πληρώσει τὰ χρέη του, μὲ 6.000 λίβρες τὸ μήνα καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεση ἑνὸς ἑκατομύριου ποὺ θὰ τοῦ κατέβαλλε ὅταν θὰ τερμάτιζε τὶς ἐργασίες της ἡ Ἐθνοσυνέλευση. Προσπάθησε νὰ συνασπίσει τὸν Λαφαγιὲτ καὶ τὸν Μιραμπὼ κι ὥς ἕνα σημεῖο τὸ κατόρθωσε.

Ὁ Μιραμπὼ ἀναμφίβολα ζήλευε καὶ περιφρονοῦσε τὸν Λαφαγιέτ, τὸν σατύριζε μὲ ἐπιγράμματα ἀποκαλώντας τον Παλιάτσο Καίσαρα ἢ Κρόμβελ-Γκράντισσον, προσπαθοῦσε νὰ τὸν μειώσει καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπ' τὴν εὔνοια τοῦ βασιλιᾶ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὸν ἐκτοπίσει, ταυτόχρονα ὅμως τὸν κολάκευε καὶ τοῦ ἔδινε συνεχεῖς ὑποσχέσεις γιὰ συνεργασία: «Νὰ εἶστε ὁ Ρισελιὲ στὴν Αὐλὴ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ Ἔθνους, τοὔγραψε τὴν πρώτη Ἰουνίου τοῦ 1790, καὶ θὰ ξαναπλάσετε τὴ μοναρχία μεγαλώνοντας καὶ παγιώνοντας τὴ λαϊκὴ ἐλευθερία. Ὁ Ρισελιὲ ὅμως εἶχε τὸν καπουτσίνο του Ἰωσήφ. Ἂς ἔχετε λοιπὸν καὶ σεῖς, τὴν «γκρίζα πανιερότητά σας», ἔλεγε, ἐννοώντας τὸν Ἰωσήφ, ἀλλιῶς θ' ἀποτύχετε δίχως νὰ μπορέσετε νὰ σωθεῖτε. Οἱ μεγάλες σας ἱκανότητες χρειάζονται τὴν παρόρμησή μου· καὶ ἡ παρόρμησή μου χρειάζεται τὶς μεγάλες σας ἱκανότητες». Καὶ τὴν ἴδια μέρα, στὸ πρῶτο ὑπόμνημα ποὺ σύνταξε γιὰ τὴν Αὐλή, ὁ κυνικὸς τυχοδιώχτης τῆς ὑπόδειχνε τὸ δρόμο ποὺ θἄπρεπε ν' ἀκολουθήσει γιὰ νὰ καταστρέψει τὴ δημοτικότητα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἤθελε νὰ εἶναι ὁ σύμβουλός του. Ὁ Λαφαγιὲτ ὅμως δὲν ἔτρεφε καμιὰν αὐταπάτη σχετικὰ μὲ τὴν ἠθικότητα τοῦ Μιραμπώ.

Καὶ οἱ δυό τους πάσχισαν ἀπὸ συμφώνου νὰ ὑπερασπίσουν τὸ βασιλικὸ προνόμιο, ὅταν μπῆκε στὴν Ἐθνοσυνέλευση, τὸ Μάη τοῦ 1790, τὸ ζήτημα τοῦ δικαιώματος τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικείμενης διακοπῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἱσπανία διαμαρτυρόταν ἐνάντια στὴν κατάληψη ἀπ' τοὺς Ἄγγλους τοῦ δρμου Νόοτκα στὸν Εἰρηνικό, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται σήμερα ἡ βρετανικὴ Κολομβία. Ζητοῦσε τὴ βοήθεια τῆς Γαλλίας καὶ ἐπικαλούνταν τὸ οἰκογενειακὸ σύμφωνο. Κ' ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ σ' αὐτὴ τὴ σύγκρουση ἤθελε νὰ βλέπει μόνο μιὰν ἀντεπαναστατικὴ μηχανορραφία ποὺ προοριζόταν νὰ ρίξει τὴ Γαλλία σ' ἕνα νέον πόλεμο ποὺ θἄδινε στὸ βασιλιὰ τὸ μέσο νὰ ξαναποχτήσει τὴν ἐξουσία του· ἐνῶ ὁ Μπαρνάβ, οἱ δυὸ Λαμέτ, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Βολνέϋ, ὁ Πετιὸν κατάγγελναν τοὺς δυναστικοὺς πολέμους, τὴ μυστικὴ διπλωματία καὶ ζητούσαν τὴν ἀναθεώρηση ὅλων τῶν παλιῶν συμμαχιῶν κι ἀπαιτούσαν γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου, τῆς ἐποπτείας τῆς διπλωματίας καὶ τῆς σύναψης συνθηκῶν, ὁ Μιραμπὼ κι ὁ Λαφαγιὲτ κι ὅλοι οἱ ὀπαδοί τους, ὁ Κλερμὸν-Τοννέρ, ὁ Σαπελιέ, ὁ Κιουστίν, ὁ δούκας τοῦ Σατελέ, ὁ Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ, ὁ κόμης ντὲ Σεράν, ὁ Βιριέ, ὁ Καζαλές, ἐξάπτανε τὴν πατριωτικὴ φλόγα, κατάγγελνάν τὴν ἀγγλικὴ ἀλλαζονία καὶ

συμφωνούσαν ή διπλωματία νὰ παραμείνει ἀποκλειστικὸ πεδίο δράσης γιὰ τὸ βασιλιά. Ἐπικαλέστηκαν τὸ ἐπιχείρημα πὼς οἱ συνελεύσεις εἶταν ὑπερβολικὰ πολυάριθμες καὶ μποροῦσαν εὔκολα νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ ὁρισμένες ἐντυπωσιακὲς ἐνέργειες καὶ κατὰ συνέπεια δὲν εἶταν σὲ θέση νὰ χειριστοῦν ἕνα τόσο φοβερὸ δικαίωμα, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου. Γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἄποψή τους ἐπικαλέστηκαν τὸ παράδειγμα τῆς Γερουσίας τῆς Σουηδίας ἢ τῆς Δίαιτας τῆς Πολωνίας, ποὺ εἶχαν διαφθαρεῖ ἀπ' τὸ ξένο χρυσάφι, ἐκθειάσανε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μυστικότητας, καὶ ζητήσανε νὰ προσεχτεῖ τ' ὅτι εἶταν μικρότερος ὁ κίνδυνος ν' ἀπομονωθεῖ ὁ βασιλιὰς ἀπ' τὸ Ἔθνος καὶ μεγαλύτερος νὰ καταντήσει ἕνα διακοσμητικό, δίχως γόητρο πρόσωπο, κι ἀκόμα παρατήρησαν, πὼς σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, καμιὰ πράξη τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀποχτήσει νομικὴ ἰσχύ, δίχως τὴν ἐπικύρωση τοῦ Βασιλιᾶ. Οἱ ρήτορες τῆς ἀριστερᾶς ἀπάντησαν πὼς ἂν τὸ δικαίωμα γιὰ πόλεμο ἢ εἰρήνη ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸ ἀσκεῖ μόνος του ὁ βασιλιάς, τότε «τὰ καπρίτσια ποὺ θἄχανε οἱ διάφορες μαιτρέσες του καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν ὑπουργῶν, θ' ἀποφάσιζαν (ὅπως στὸ παρελθὸν) γιὰ τὴν τύχη τοῦ Ἔθνους» (ντ' Αἰγκυγιόν), «πὼς θὰ γίνονταν πάντα δυναστικοὶ πόλεμοι, καὶ πὼς ὁ βασιλιὰς εἶταν ὁ ὑπάλληλος τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν ἐχτέλεση τῶν θελήσεών του καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς χώρας θὰ εἶχαν πάντα ἄμεσο συμφέρον καὶ μάλιστα προσωπικό, νὰ παρεμποδίσουν τὸν πόλεμο». Χλευάσανε τὰ μυστικὰ τῶν διπλωματῶν, ἀρνήθηκαν πὼς ὑπάρχει ὁποιαδήποτε ἀναλογία ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἐκλεγμένη Ἐθνοσυνέλευση μὲ πλατιὰ ψηφοφορία, ὅπως στὴ Γαλλία, καὶ στὶς φεουδαρχικὲς Συνελεύσεις, ὅπως ἡ Δίαιτα τῆς Πολωνίας ἢ ἡ Γερουσία τῆς Σουηδίας. Πολλοὶ ἐπιτεθήκανε βίαια ἐνάντια στὸ οἰκογενειακὸ σύμφωνο καὶ στὴ συμμαχία μὲ τὴν Αὐστρία καὶ θύμισαν τὰ θλιβερὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου. Ὅλοι κατάγγειλαν τὴν παγίδα ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ παρασύρει τὴν Ἐπανάσταση ἡ Ἀγγλοϊσπανικὴ σύγκρουση: «Θέλουν νὰ μὴν ἰσχύουν τὰ ἀσινιάτα (χαρτονομίσματα), νὰ μὴν πουλιοῦνται τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα: νά ἡ ἀληθινὴ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πολέμου» (Κάρολος Λαμέτ).

Στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς μεγάλης συζήτησης, τὸ Παρίσι ζοῦσε σὲ μεγάλο ἀναβρασμό. Στοὺς δρόμους διαλαλοῦσαν ἕναν λίβελλο, ποὺ τὸν εἶχαν ἐμπνεύσει οἱ Λαμέτ: *Ἡ μεγάλη προδοσία τοῦ κόμητα Μιραμπώ*. Ὁ Λαφαγιὲτ περικύκλωσε τὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων μὲ ἰσχυρὲς δυνάμεις. Ὁ Μιραμπὼ πῆρε ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὴ τὴ ζύμωση γιὰ ν' ἀποτείνει στὸν Μπαρνάβ, τὴν τελευταία μέρα, τὴν περίφημη ἀποστροφή: «Καὶ μένα ἐπίσης, θέλανε, δῶ καὶ λίγες μέρες, νὰ μὲ σηκώσουν θριαμβευτικὰ στὰ χέρια καὶ τώρα φωνάζουν στοὺς δρόμους: *Ἡ μεγάλη προδοσία τοῦ κόμητα Μιραμπώ*. Δὲ μοῦ χρειαζότανε καθόλου αὐτὸ τὸ μάθημα γιὰ νὰ πληροφορηθῶ πὼς ἐλάχιστη ἀπόσταση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Καπι-

τώλιο καὶ στὴν Ταρπηΐα Πέτρα*· ὁ ἄνθρωπος ὅμως ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ λογική, γιὰ τὴν πατρίδα, δὲν μπορεῖ τόσο εὔκολα νὰ θεωρήσει τὸν ἑαυτό του νικημένο. Ἐκεῖνοι ποὺ προφήτευαν ἐδῶ κι ὀχτὼ μέρες τὴ γνώμη μου, δίχως νὰ τὴν ξέρουν, ποὺ συκοφαντοῦν αὐτὴ τὴ στιγμὴ τὸ λόγο μου, δίχως νὰ τὸν ἔχουν καταλάβει, μὲ κατηγοροῦν πὼς λιβανίζω ἀδύναμα εἴδωλα, τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὰ ἔχουν γκρεμιστεῖ ἢ εἶμαι ὁ ἐξευτελισμένος μισθοφόρος ἐκείνων ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψα νὰ τοὺς καταπολεμῶ· ἂς καταγγείλουν γιὰ ἐχθρὸ τῆς Ἐπανάστασης ἐκεῖνον ποὺ ἴσως δὲν τῆς εἶταν ἀνώφελος καὶ πού, ὅσο ξένη κι ἂν εἶταν αὐτὴ ἡ Ἐπανάσταση γιὰ τὴ φήμη του, σ' αὐτὴν μονάχα θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ τὴν ἀσφάλειά του· ἂς παραδώσουν στὴ μανία τοῦ ἀπατημένου λαοῦ ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια μάχεται ἐνάντια σ' ὅλες τὶς καταπιέσεις καὶ ποὺ μιλοῦσε στοὺς Γάλλους γιὰ Λευτεριά, γιὰ Σύνταγμα, γι' Ἀντίσταση, ὅταν αὐτοὶ οἱ ποταποὶ συκοφάντες ἀποζοῦσαν ἀπὸ ὅλες τὶς προλήψεις ποὺ κυριαρχοῦσαν τότε. Τί μ' ἐνδιαφέρει; Αὐτὰ τὰ χτυπήματα ἀπ' τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω δὲ θὰ μὲ σταματήσουν στὴ σταδιοδρομία μου· θὰ τοὺς πῶ: ἀπαντῆστε, ἂν μπορεῖτε καὶ ὕστερα συκοφαντεῖστε ὅσο θέλετε.» Αὐτὴ ἡ ὑπέροχη τόλμη πέτυχε. Ὁ Μιραμπὼ κέρδισε αὐτὴ τὴ μέρα τὸ χρῆμα τῆς Αὐλῆς. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ὑποταγμένη ἀπ' τὴ ρητορικὴ μεγαλοφυΐα του, ἀρνήθηκε στὸν Μπαρνὰβ τὸ δικαίωμα ν' ἀνταπαντήσει. Ψήφισε προτεραιότητα γιὰ τὸ σχέδιο νόμου ποὺ πρότεινε ὁ Μιραμπὼ καὶ καταχειροκρότησε μιὰ σύντομη δήλωση τοῦ Λαφαγιέτ. Τὴ στιγμὴ ὅμως τῆς ψήφισης τῶν ἄρθρων, ἡ ἀριστερὰ ξαναπῆρε τὴν πλειοψηφία. Ψήφιζε τροπολογίες ποὺ ἄλλαζαν τὸ νόημα τοῦ διατάγματος. Ὁ βασιλιὰς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμει μόνο πρόταση γιὰ εἰρήνη ἢ γιὰ πόλεμο. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση θ' ἀποφάσιζε κατόπιν. Σὲ περίπτωση ἐπικείμενων ἐχθροπραξιῶν, ὁ βασιλιὰς θἄταν ὑποχρεωμένος νὰ γνωστοποιήσει ἀμέσως τὶς αἰτίες καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ πολέμου. Ἂν τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα βρισκότανε στὴν περίοδο τῶν διακοπῶν, θὰ συγκαλοῦνταν ἀμέσως καὶ θὰ συνεδρίαζε διαρκῶς. Οἱ συνθῆκες εἰρήνης, συμμαχίας ἢ οἱ ἐμπορικὲς συνθῆκες, θὰ ἴσχυαν μόνον ἀφοῦ πρῶτα ἐπικυρώνονταν ἀπ' τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα. Οἱ ὑφιστάμενες συνθῆκες θὰ ἐξακολουθοῦσαν προσωρινὰ νὰ ἰσχύουν, μιὰ ἐπιτροπὴ ὅμως τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ποὺ θὰ ὀνομαζόταν Διπλωματικὴ Ἐπιτροπή, διορίστηκε γιὰ νὰ τὶς ἀναθεωρήσει, νὰ τὶς ἐναρμονίσει μὲ τὸ Σύνταγμα καὶ γιὰ νὰ παρακολουθεῖ τὶς ἐξωτερικὲς ὑποθέσεις. Τέλος, μὲ εἰδικὸ ἄρθρο ἡ Ἐθνοσυνέλευση διακήρυξε σ' ὅλο τὸν κόσμο πὼς «τὸ Γαλλικὸ Ἔθνος παραιτιόταν ἀπὸ κάθε κατακτητικὸ πόλεμο καὶ πὼς ποτὲ δὲ θὰ χρησιμοποιοῦσε τὶς δυνάμεις του ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας κανενὸς λαοῦ».

Οἱ πατριῶτες χαιρέτησαν τὴν ψήφιση τοῦ διατάγματος σὰ

* Βράχος τοῦ Καπιτώλιου, ἀπ' ὅπου γκρεμίζονταν οἱ καταδικασμένοι σὲ θάνατο γιὰ προδοσία κ.λ.π. Σ.τ.Μ.

θρίαμβο. «Δὲ θἄχουμε πόλεμο» ἔγραφε ὁ Θωμὰς Λιντέ, ὕστερα ἀπ' τὴ συνεδρίαση αὐτή. Ὁ Λιντὲ εἶχε δίκιο. Μὲ τὸ διάταγμα ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ, ἡ ἀποκλειστικὴ διαχείριση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ξέφυγε ἀπ' τὸ βασιλιά. Εἶταν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὑποχρεωμένος νὰ τὴ μοιράζεται μὲ τὴν Ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία. Ἂν ὅμως τὸ προνόμιό του δὲν εἶχε ὑποστεῖ μεγαλύτερη ἀκόμα μείωση, αὐτὸ τὸ χρωστοῦσε στὸν Λαφαγιὲτ καὶ στὸν Μιραμπώ.

Ἡ μεγάλη γιορτὴ τῆς Ὁμοσπονδίας ὅπου προέδρευσε ὁ Λαφαγιέτ, φανέρωσε μὲ ξεχωριστὸ τρόπο πόσο εἶτανε δημοφιλής· οἱ ὁμόσπονδοι τοῦ φιλούσαν τὰ χέρια, τὰ ροῦχα, τὶς μπότες, φιλούσαν τὰ χάμουρα τοῦ ἀλόγου του, καὶ τὸ ἴδιο τὸ ζῶο. Κόψανε καὶ μετάλλια μὲ τὴν προτομή του.

Εἶταν θαυμάσια ἡ εὐκαιρία γιὰ τὸν Μιραμπὼ νὰ ἐρεθίσει τὴ ζηλοτυπία τοῦ βασιλιᾶ ἐναντίον «τοῦ μοναδικοῦ ἀνθρώπου, ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου τῶν ἐπαρχιῶν». Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ὁ ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχαν δεχτεῖ κι αὐτοὶ ὅμοια τὶς ἐπευφημίες τῶν ἐπαρχιωτῶν. Ὁ δημοκρατικὸς τύπος ἔγραψε μὲ θλίψη πὼς οἱ κραυγές: *Ζήτω ὁ βασιλιάς!* εἶχαν πνίξει τὶς φωνὲς *Ζήτω ἡ Συνέλευση!* καὶ *Ζήτω τὸ Ἔθνος!* Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔγραφε στὴν κυρία Πολινιάκ: «Πιστέψτε, κυρία, πὼς δὲ χάθηκαν ὅλα». Ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης ποὺ εἶχε ξαναγυρίσει ἐπίτηδες ἀπ' τὸ Λονδίνο γιὰ νὰ παρουσιαστεῖ στὴν τελετή, πέρασε ἀπαρατήρητος.

Ἂν ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης δὲν εἶταν πιὰ ἐπίφοβος, ἂν «ὅλα δὲν εἶχαν χαθεῖ», αὐτὸ κατὰ μέγα μέρος τὸ χρωστούσαν στὸν Λαφαγιέτ. Ἀναμφίβολα ὁ βασιλιὰς μνησικακοῦσε ἐναντίον τοῦ μαρκησίου Λαφαγιὲτ γιὰ τὴν παλιὰ ἀνταρσία του καὶ γιὰ τὴν τωρινή του προσήλωση στὸ συνταγματικὸ καθεστώς, κ' ἔλπιζε πολὺ πὼς θἄρχόταν μιὰ μέρα ποὺ δὲ θὰ τοῦ χρειάζονταν οἱ ὑπηρεσίες του. Στὸ μεταξύ, πρόσφευγε σ' αὐτὸν καὶ τόσο μάλιστα πιὸ πρόθυμα, ὅσο ὁ μυστικός του πράχτορας Φονμπρύν, ποὺ τὸν εἶχε στείλει στὴ Βιέννη γιὰ νὰ βολιδοσκοπήσει τὸν κουνιάδο του τὸν αὐτοκράτορα, τὸν πληροφοροῦσε, στὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου, πὼς γιὰ τὴν ὥρα δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζει στὴ βοήθεια τῶν ξένων Δυνάμεων.

Ἄλλωστε ὁ Λαφαγιὲτ τοῦ εἶταν πάντα ἀπαραίτητος, γιατὶ εἶταν ὁ μόνος ποὺ μποροῦσε νὰ διατηρήσει τὴν τάξη στὸ ἀναταραγμένο βασίλειο. Ὁ ἀδιόρθωτος κόμητας τοῦ Ἀρτουὰ προσπαθοῦσε ἀκόμα κ' ὕστερα ἀπ' τὴν τελετὴ τῆς Ὁμοσπονδίας νὰ ξεσηκώσει τὴ μεσημβρινὴ Γαλλία. Πράχτορες, παπάδες, ὅπως ὁ κανονικὸς μοναχὸς τῆς Μπαστὶντ ντὲ λὰ Μολὲτ κι ὁ ἐφημέριος Κλὼντ Ἀλλιέ, ἢ εὐγενεῖς, ὅπως ὁ δήμαρχος τοῦ Μπερριὰ Μαλμπόσκ, συγκάλεσαν γιὰ τὶς 17 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1790 στὸν πύργο τοῦ Ζαλέ, κοντὰ στὰ σύνορα τριῶν νομῶν, τοῦ Γκάρ, τοῦ Ἀρντὲς καὶ τοῦ Λοζέρ, τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ κόμματός τους. 20.000 ἐθνοφύλακες βασιλόφρονες ἦρθανε στὴ συγκέντρωση αὐτή, ἔχοντας τὸ σταυρὸ γιὰ σημαία. Πρὶν χωριστοῦν, οἱ ἀρχηγοὶ ποὺ εἶχαν ὀργανώσει αὐτὴ τὴν ἀπειλητικὴ ἐπίδειξη, συγκρότησαν μιὰ κεντρικὴ ἐπιτροπή, ποὺ ἀνάλαβε τὸ συν-

τονισμό τῶν προσπαθειῶν τους. Βγάλανε ὕστερα ἕνα μανιφέστο ὅπου διακήρυχναν, «πὼς δὲ θὰ κατάθεταν τὰ ὅπλα, παρὰ μόνο ἀφοῦ θὰ ἀποκατάσταιναν τὸ βασιλιὰ στὴ δόξα του, τὸν κλῆρο στὴν περιουσία του, τοὺς εὐγενεῖς στὰ ἀξιώματά τους, καὶ τὰ δικαστήρια στὰ ἀρχαῖα λειτουργήματά τους». Τὸ στρατόπεδο τοῦ Ζαλὲ ἔμεινε ὀργανωμένο ἀρκετοὺς μῆνες. Θὰ διαλυθεῖ μόνο μὲ τὴ βία, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1791. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔστειλε τρεῖς ἐπίτροπους γιὰ νὰ εἰρηνέψουν τὴν περιοχή.

Σοβαρότερες ἴσως ἀπ' τὶς συνωμοσίες τῶν ἀριστοκρατῶν, εἴταν οἱ στρατιωτικὲς στάσεις. Οἱ ἀξιωματικοί, ὅλοι εὐγενεῖς καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀριστοκράτες, δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν νὰ βλέπουν τοὺς στρατιῶτες τους νὰ συχνάζουν στὶς λέσχες καὶ νὰ συναδερφώνονται μὲ τοὺς ἐθνοφύλακες ποὺ τοὺς περιφρονούσαν. Πίεζαν τοὺς πατριῶτες στρατιῶτες μὲ τιμωρίες καὶ τοὺς κακομεταχειρίζονταν. Τοὺς ἔδιωχναν ἀπ' τὶς τάξεις τους μὲ «κίτρινες περγαμηνές», δηλαδὴ μὲ ἀτιμωτικὰ ἀπολυτήρια ποὺ τοὺς δυσχέραιναν νὰ βροῦν δουλειά. Ταυτόχρονα διασκέδαζαν μὲ τὸ νὰ περιφρονοῦν καὶ νὰ προκαλοῦν τοὺς ἀστοὺς ποὺ εἶχαν μεταμφιεστεῖ σὲ στρατιῶτες, κάτω ἀπ' τὴ στολὴ τῶν ἐθνοφυλάκων. Οἱ πατριῶτες στρατιῶτες νιώθοντας πὼς τοὺς ὑποστήριζε ὁ λαός, ἀπόκαμαν πολὺ γρήγορα ἀπ' τοὺς ἐμπαιγμοὺς τῶν ἀρχηγῶν τους. Πέρασαν μὲ τὴ σειρά τους στὴν ἐπίθεση. Ζήτησαν τὴν ἀπόδοση τῶν κρατήσεων τῶν χρημάτων τους, ποὺ τὰ διαχειρίζονταν ἀνεξέλεγκτα οἱ ἀξιωματικοί. Πολὺ συχνά, παρουσιάζονταν ἐλλείμματα. Οἱ λογιστὲς ἔπαιρναν ἀπ' αὐτὰ γιὰ τὶς προσωπικές τους ἀνάγκες. Στὶς αἰτήσεις γιὰ ἔλεγχο, ἀπαντούσαν μὲ τιμωρίες. Παντοῦ ξέσπαγαν στάσεις.

Στὴν Τουλών, ὁ ναύαρχος ντ' Ἀλμπὲρ ἐμπόδιζε τοὺς λιμενεργάτες νὰ καταταχτοῦν στὴν ἐθνοφυλακὴ καὶ νὰ φοροῦν τὸ ἐθνόσημο στὸ Ναύσταθμο. Στὶς 30 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1789 ἔδιωξε δυὸ ἀρμενιστές, μόνο καὶ μόνο γι αὐτὸ τὸ ἔγκλημα. Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ναῦτες καὶ οἱ ἐργάτες ἐξεγέρθηκαν, πολιόρκησαν τὸ μέγαρό του μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς ἐθνοφυλακῆς καὶ τελικὰ τὸν φυλάκισαν, γιατὶ εἶχε διατάξει τὸν ταχτικὸ στρατὸ νὰ πυροβολήσει. Ἀπολύθηκε μόνο μὲ εἰδικὸ διάταγμα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης. Ὕστερα διορίστηκε στὴ Βρέστη καὶ κεῖ, λίγους μῆνες ἀργότερα, τὰ πληρώματά του ξεσηκώθηκαν.

Σ' ὅλες τὶς φρουρὲς σημειώθηκαν παρόμοια γεγονότα, στὴ Λίλλη, στὴ Μπεζανσόν, στὸ Στρασβοῦργο, στὸ Ἐντέν, στὸ Περπινιάν, στὸ Γκραί, στὴ Μασαλία κ.λ.π. Ἡ πιὸ αἱματηρὴ στάση εἴταν τοῦ Νανσύ, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1790. Οἱ στρατιῶτες τῆς Φρουρᾶς, ἰδιαίτερα οἱ Ἑλβετοὶ ἀπ' τὸ Βῶ τοῦ Συντάγματος τοῦ Σατωβιέ*, ζήτησαν ἀπ' τοὺς ἀξιωματικούς τους νὰ τοὺς ἀποδώσουν τὰ χρήματά τους ποὺ τοὺς καθυστερούσαν ἀπὸ πολλοὺς μῆνες. Ἀντὶ νὰ ἱκανο-

* Σατωβιέ. Μικρὸ χωριὸ στὸν Γαλλικὸ Νομὸ Loir-et-Cher, ἀπ' ὅπου πῆρε τὴν ὀνομασία ἕνα σύνταγμα Ἑλβετῶν. Σ.τ.Μ.

ποιήσουν τὶς δίκαιες ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτῶν τους, οἱ ἀξιωματικοὶ τοὺς τιμώρησαν γιὰ ἀπειθαρχία. Δυὸ ἀπ' αὐτούς, τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς μαστίγωσαν ἀτιμωτικά. Ἡ συγκίνηση ποὺ προκλήθηκε στὴν πόλη εἶταν μεγάλη, γιατὶ τὸ Σατωβιὲ τὸ ἀγαποῦσαν, ἐπειδὴ τὴ στιγμὴ τῆς ἅλωσης τῆς Βαστίλης εἶχε ἀρνηθεῖ νὰ ρίξει πάνω στὸ λαό. Οἱ πατριῶτες καὶ οἱ ἐθνοφύλακες τοῦ Νανσὺ πῆγαν καὶ βρῆκαν τὰ δυὸ θύματα, τὰ περιφέρανε στοὺς δρόμους κι ἀνάγκασαν τοὺς ἔνοχους ἀξιωματικοὺς νὰ καταβάλουν στὸν καθένα ἀπὸ ἑκατὸ λουδοβίκεια ἀποζημίωση. Οἱ στρατιῶτες ἐλέγξανε τὸ ταμεῖο τοῦ Συντάγματος καὶ βρίσκοντάς το μισοαδειασμένο, φώναζαν πὼς τοὺς εἶχαν κλέψει. Τὰ ἄλλα συντάγματα τοῦ Νανσὺ ἀπαίτησαν κι αὐτὰ νὰ ἐκκαθαρίσουν τοὺς λογαριασμούς τους καὶ ἔστειλαν ἀντιπροσωπεῖες στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ νὰ ἐκθέσουν τὰ παράπονά τους.

Ὁ Λαφαγιέτ, στὶς προηγούμενες κιόλας στάσεις, εἶχε πάρει τὸ μέρος τῶν ἀρχηγῶν ἐναντίον τῶν στρατιωτῶν. Εἶχε παρέμβει μὲ ἐπίμονα γράμματα στοὺς βουλευτὲς τοῦ κόμματός του, ὥστε ὁ κόμης ντ' Ἀλμπέρ, ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἀνταρσία τῆς Τουλώνας, ὄχι μόνο ν' ἀπαλλαγεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ δαφνοστεφανωθεῖ.

Αὐτὴ τὴ φορά, ἀποφάσισε νὰ καταφέρει μεγάλο χτύπημα—εἶναι ἡ ἴδια του ἡ ἔκφραση. Τὴν ἴδια ὥρα ποὺ ἔπιανε τοὺς ὀχτὼ στρατιῶτες ποὺ τὸ σύνταγμα τοῦ βασιλιᾶ τοὺς εἶχε στείλει στὸ Παρίσι, πέτυχε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση, στὶς 16 τοῦ Αὐγούστου, τὴν ψήφιση ἑνὸς διατάγματος ποὺ ὀργάνωνε τὴν αὐστηρὴ καταστολή. Δυὸ μέρες ἀργότερα ἔγραψε στὸν ξάδερφό του στρατηγὸ Μπουϊγέ, ποὺ εἶταν διοικητὴς στὸ Μέτς, νὰ φανεῖ ἀποφασιστικὸς κατὰ τῶν στασιαστῶν. Τέλος διόρισε γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν οἰκονομικῶν τῆς φρουρᾶς τοῦ Νανσύ, τὸν ντὲ Μαλσαίν, ἀξιωματικὸ ἀπ' τὴν Μπεζανσόν, ποὺ τὸν θεωροῦσαν σὰν «τὸ μεγαλύτερο στραβόξυλο τοῦ στρατοῦ». Μ' ὅλο ποὺ οἱ στρατιῶτες ἔδειξαν, ὅταν ἔφτασε τὸ διάταγμα, πὼς μετανοούσαν, ὁ Μαλσαίν τοὺς μεταχειρίστηκε σὰν ἐγκληματίες. Οἱ προκλήσεις του ξανάναψαν τὶς ταραχές. Στὸ στρατώνα τῶν Ἑλβετῶν, τραβάει τὸ σπαθὶ καὶ τραυματίζει πολλούς, ὕστερα καταφεύγει στὴν Λουνεβίλ, λέγοντας πὼς εἶχαν ἀποπειραθεῖ νὰ τὸν σκοτώσουν. Τότε ὁ Μπουγιὲ συγκεντρώνει τὴ φρουρὰ τοῦ Μὲτς καὶ μερικοὺς ἐθνοφύλακες, καὶ βαδίζει ἐναντίον τοῦ Νανσύ. Ἀρνιέται τὶς διαπραγματεύσεις στὶς πύλες τῆς πόλης μὲ τὶς ἀντιπροσωπεῖες ποὺ τοῦ στέλνονται. Στὶς 31 Αὐγούστου, στὴν πύλη τῆς Σταινβὶλ ἀρχίζει μιὰ φοβερὴ μάχη. Στὸ τέλος οἱ Ἑλβετοὶ ἡττῶνται. Καμιὰ εἰκοσαριὰ ἀπ' αὐτοὺς κρεμάστηκαν, καὶ 41, ποὺ πέρασαν ἀπὸ στρατοδικεῖο, καταδικάστηκαν ἀμέσως στὴν ποινὴ τῶν κατέργων. Ὁ Μπουγιὲ ἔκλεισε τὴ λέσχη τοῦ Νανσὺ κ' ἐγκαθίδρυσε στὴν περιοχὴ τρομοκρατία.

Αὐτὴ ἡ σφαγὴ τοῦ Νανσύ, ποὺ ἐπιδοκιμάστηκε ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸν Λαφαγιὲτ καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευση, εἶχε τὶς σοβαρότερες συνέπειες. Ἐνθάρρυνε τοὺς ἀντεπαναστάτες ποὺ παντοῦ σήκωσαν κε-

φάλι. 'Ο βασιλιάς συγχάρηκε τὸν Μπουγιὲ καὶ τοῦ ἔδωσε αὐτὴ τὴ συμβουλὴ στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1790: «Καλλιεργεῖστε τὴ δημοτικότητά σας, μπορεῖ νὰ γίνει πολὺ ἐπωφελὴς καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὸ βασίλειο. Τὴ θεωρῶ ἄγκυρα σωτηρίας, κι αὐτὴ μιὰ μέρα θὰ εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ χρησιμέψει γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξης». 'Η παρισινὴ ἐθνοφυλακὴ διοργάνωσε ἐπιμνημόσυνη τελετὴ στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μπουγιέ. Ἀνάλογες τελετὲς ἔγιναν στὶς περισσότερες πόλεις.

Οἱ δημοκράτες ὅμως, ποὺ ἀπὸ ἔνστιχτο συμπαθοῦσαν τοὺς στρατιῶτες, διαμαρτυρήθηκαν ἀπ' τὴν πρώτη μέρα ἐναντίον τῆς ὠμότητας μιᾶς προμελετημένης καταστολῆς. Στὸ Παρίσι σημειώθηκαν ταραχώδεις διαδηλώσεις ὑπὲρ τῶν 'Ελβετῶν τοῦ Σατωβιέ, στὶς 2 καὶ στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη. 'Ο νεαρὸς δημοσιογράφος Λουσταλό, ποὺ τοὺς εἶχε ὑπερασπίσει, πέθανε ξαφνικά. Λένε πὼς ὑπόκυψε στὴ θλίψη ποὺ τοῦ προκάλεσε ἡ σφαγὴ ποὺ τὴν εἶχε στηλιτεύσει στὸ τελευταῖο ἄρθρο τῶν *Ἐπαναστάσεων τοῦ Παρισιοῦ*. 'Η δημοτικότητα τοῦ Λαφαγιέτ, ποὺ ὡς τότε εἶταν μεγάλη τόσο στὸ λαό, ὅσο καὶ στοὺς ἀστούς, ἄρχιζε νὰ ξεπέφτει συνεχῶς. Πάνω ἀπὸ ἕνα χρόνο, «ὁ ἥρωας τῶν δύο κόσμων» εἶταν ὁ σημαντικότερος ἄνθρωπος τῆς Γαλλίας, γιατὶ εἶχε προφυλάξει τὴν ἀστικὴ τάξη ἀπ' τὸ διπλὸ κίνδυνο ποὺ τὴν ἀπειλοῦσε, ἀπὸ τὰ δεξιὰ ἀπ' τὶς συνωμοσίες τῶν ἀριστοκρατῶν, κι ἀπ' τὰ ἀριστερὰ ἀπ' τοὺς ἀκαθόριστους πόθους τῶν προλετάριων. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ μυστικὸ τῆς δύναμής του. 'Η ἀστικὴ τάξη τάχθηκε κάτω ἀπ' τὴν προστασία αὐτοῦ τοῦ στρατιώτη, γιατὶ τῆς ἐξασφάλιζε τὶς καταχτήσεις τῆς Ἐπανάστασης. Δὲν ἀποστρεφόταν μιὰν ἰσχυρὴ ἐξουσία, φτάνει αὐτὴ τὴν ἐξουσία νὰ τὴν ἀσκοῦσαν πρὸς ὄφελός της.

Τὸ κύρος ποὺ διαθέτει ὁ Λαφαγιὲτ οὐσιαστικὰ εἶναι κύρος ἠθικό, ποὺ τοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ ἐλεύθερα. 'Ο βασιλιὰς συναινεῖ νὰ τοῦ ἐμπιστευτεῖ τὸ σκῆπτρο του, ὅπως ὁ ἀστὸς συναινεῖ νὰ τὸν ὑπακούει. Ὀχυρώνεται πίσω ἀπ' τὸ Θρόνο. Διαθέτει θέσεις, τόσο ἐκεῖνες ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ λαό, ὅσο κ' ἐκεῖνες ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπ' τὸ βασιλιά, γιατὶ ἡ σύστασή του στοὺς ἐκλογεῖς εἶναι παντοδύναμη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔχει μιὰν Αὐλὴ ἢ καλύτερα μιὰ πελατεία.

Δὲν τοῦ λείπει τὸ πολιτικὸ πνεῦμα. Στὴν Ἀμερικὴ ἔμαθε τὴν ἀξία τῶν λεσχῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων. Τὶς περιποιεῖται καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ.

Ὕστερ' ἀπ' τὶς μέρες τοῦ Ὀχτώβρη, ἡ λέσχη τῶν βουλευτῶν τῆς Βρετάνης μεταφέρθηκε στὸ Παρίσι μαζὶ μὲ τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Τώρα συνεδριάζει στὴ βιβλιοθήκη τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἰακωβίνων, στὴν ὁδὸ Σαὶντ-'Ονορέ, δυὸ βήματα ἀπ' τὸ στεγασμένο ἱπποδρόμιο ὅπου συνεδριάζει ἡ Ἐθνοσυνέλευση. Αὐτοτιτλοφορεῖται: 'Εταιρεία τῶν φίλων τοῦ Συντάγματος. Εἶναι ἀνοιχτὴ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς βουλευτές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς εὐκατάστατους ἀστοὺς ποὺ γίνονται δεχτοὶ «κατὰ σύστασιν». Ἐκεῖ βρίσκει κανεὶς φιλόλογους καὶ δημοσιογράφους, τραπεζίτες καὶ ἐμπορευόμενους, εὐγε-

νεῖς καὶ κληρικούς. Ὁ δούκας ντὲ Σάρτρ, γιὸς τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης, γίνεται δεχτὸς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1790. Τὸ δικαίωμα ἐγγραφῆς εἶναι 12 λίβρες καὶ ἡ χρονιάτικη συνδρομὴ 24 λίβρες, ποὺ πληρώνονται σὲ τέσσερις δόσεις. Ἀπ' τὰ τέλη τοῦ 1790, ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ξεπερνάει τοὺς χίλιους. Ἐπικοινωνεῖ μὲ τὶς λέσχες ποὺ εἶχαν ἱδρύσει στὶς κυριότερες πόλεις, ἀκόμα καὶ στὶς κωμοπόλεις. Τὶς ἐφοδιάζει μὲ ἐπιστολὲς ποὺ δείχνουν τὴ στενὴ ὀργανωτική τους σχέση, τοὺς μοιράζει τὰ δημοσιεύματά της, καὶ τοὺς στέλνει τὰ συνθήματά της, τὶς διαποτίζει μὲ τὸ πνεῦμα της. Ἔτσι συγκεντρώνει γύρω της ὅλη τὴ μαχητικὴ καὶ φωτισμένη μερίδα τῆς ἐπαναστατικῆς μπουρζουαζίας. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν, ποὺ εἶναι μέλος της, καθορίζει ἀρκετὰ καλὰ τὸ ρόλο καὶ τὴ δράση της, ὅταν γράφει: «ὄχι μόνον εἶναι ὁ ἄγρυπνος φρουρὸς ποὺ τρομοκρατεῖ τοὺς ἀριστοκράτες, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὁ μέγας κατήγορος ποὺ ἐπανορθώνει ὅλες τὶς ἀδικίες καὶ βοηθάει ὅλους τοὺς πολίτες. Φαίνεται πραγματικά, πὼς ἡ λέσχη ἐξασκεῖ τὸ ρόλο τοῦ εἰσαγγελέα στὴν Ἐθνοσυνέλευση. Στοὺς κόλπους της ἔρχονται ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα νὰ καταθέσουν τὰ παράπονά τους, ὅλοι οἱ καταπιεζόμενοι, πρὶν ἀπευθυνθοῦν στὴ σεβαστὴ Ἐθνοσυνέλευση. Στὴν αἴθουσα τῶν Ἰακωβίνων συρρέουν ἀδιάκοπα οἱ ἀντιπροσωπεῖες, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς συγχαροῦν, ἢ γιὰ νὰ ζητήσουν ἐπικοινωνία μαζί τους, ἢ γιὰ νὰ συστήσουν ἐπαγρύπνηση, ἢ γιὰ νὰ ἐπανορθωθοῦν οἱ ἀδικίες». (14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1791). Ἡ λέσχη δὲν ἔχει ἀκόμα ἐπίσημο δημοσιογραφικὸ ὄργανο, οἱ συζητήσεις της ὅμως βρίσκουν ἀπήχηση στὶς στῆλες πολυάριθμων ἐφημερίδων, ὅπως στὸν *Ταχυδρόμο* τοῦ Γκορσά, στὰ *Πατριωτικὰ χρονικὰ* τοῦ Καρρά, στὸν *Γάλλο Πατριώτη* τοῦ Μπρισσό, στὶς *Παρισσινὲς Ἐπαναστάσεις* τοῦ Πρυντώμ, ποὺ συντάσσονται ἀπὸ τὸν Λουσταλό, τὸν Σιλβαὶν Μαρεσάλ, τὸν Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, τὸν Σωμέτ, στὶς *Ἐπαναστάσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Βραβάντης* τοῦ Κάμιλλου Ντεμουλέν, στὴν *Παγκόσμια Ἐφημερίδα* τοῦ Ὠντουέν, κ.λ.π. Οἱ Ἰακωβῖνοι γίνονται δύναμη.

Ὁ Λαφαγιὲτ δὲν παραμένει ἀδιάφορος στὴν κίνηση αὐτή. Γράφεται καὶ γίνεται μέλος τῆς λέσχης. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅμως ρήτορας. Νιώθει πὼς ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τοῦ ξεφύγει ἡ λέσχη. Οἱ ἀντίπαλοί του, οἱ Λαμέτ, μεγάλοι ἄρχοντες σὰν κι αὐτὸν καὶ πολὺ περισσότερο προικισμένοι μὲ εὐγλωττία ἔχουν δημιουργήσει ἐκεῖ ὀπαδούς. Ἔχουν μαζί τους τὸ διάσημο διαλεχτικὸ Ἀδριανὸ Ντυπόρ, ποὺ εἶναι βαθύτατος γνώστης τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ὅσο καὶ ἐπιδέξιος στοὺς κοινοβουλευτικοὺς χειρισμούς, καὶ τὸν νεαρὸ Μπαρνάβ, μὲ τὴ νευρώδη εὐγλωττία, μὲ τὶς πλατιὲς γνώσεις, καὶ τὴ μεγάλη ἑτοιμότητα πνεύματος. Ὁ ἄκαμπτος Ροβεσπιέρος, ποὺ ὁ λόγος του εἰσακούεται ὁλοένα καὶ περισσότερο, γιατὶ εἶναι ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ καὶ ἡ εὐγλωττία του γεμάτη εἰλικρίνεια, ξέρει ν' ἀνυψώνει τὶς συζητήσεις καὶ νὰ ξεσκεπάζει τὶς μηχανοραφίες, ὁ φιλάνθρωπος ἀββᾶς Γκρεγκουάρ, ὁ φλογερὸς Μπυζό, ὁ στομφώδης καὶ ματαιόδοξος Πετιόν, ὁ θαρραλέος Ντυμπουὰ Κρανσέ, ὁ δραστήριος Πριὲρ

ντὲ λὰ Μὰρν βρίσκονται στὴν ἀριστερὰ τῆς «τριανδρίας», γιὰ πολὺν καιρὸ ὅμως εἶναι συνοδοιπόροι της.

Δίχως νὰ τὰ χαλάσει μὲ τοὺς Ἰακωβίνους καὶ ἐνῶ ἀντίθετα τοὺς ἐπαινεῖ δημόσια, ὁ Λαφαγιέτ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν φίλων του, τοῦ μαρκήσιου Κοντορσὲ καὶ τοῦ ἀββᾶ Σεγιές, ἱδρύει σὲ λίγο τὴν Ἑταιρεία τοῦ 1789, ποὺ εἶναι ἕνα εἶδος πολιτικῆς Ἀκαδημίας καὶ περισσότερο ἕνα σαλόνι, παρὰ μιὰ λέσχη. Στὶς συνεδριάσεις της, ποὺ γίνονται σ' ἕνα πολυτελὲς διαμέρισμα τοῦ Παλαὶ Ρουαγιάλ, ἀπὸ τὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1790, τὸ κοινὸ δὲ γίνεται δεχτό. Ἡ συνδρομή, ποὺ εἶναι ἀνώτερη ἀπ' τὴ συνδρομὴ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων,ἀπομακρύνει ὅσους δὲν εἶναι εὔποροι. Ἄλλωστε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν της εἶναι περιορισμένος στοὺς 600. Ἐκεῖ συγκεντρώνονται γύρω ἀπ' τὸν Λαφαγιὲτ καὶ τὸν Μπαγύ, σὲ μεγαλοπρεπὴ γεύματα, οἱ μετριοπαθεῖς ἐπαναστάτες ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο προσηλωμένοι στὸ Σύνταγμα καὶ στὸ βασιλιά. Ἐκεῖ βλέπει κανένας τὸ Βρετόνο δικηγόρο Σαπελιέ, δριμὺ καὶ τραχὺ πού, τὸν προηγούμενο χρόνο, εἶταν ἕνας ἀπ' τοὺς ἀποφασιστικότερους ἀντίπαλους τῆς Αὐλῆς, ἀλλὰ ποὺ ἀπὸ τότε ἡμέρεψε πολὺ γιατὶ ἀγαποῦσε τὸ παιχνίδι καὶ τὴν καλοπέραση. Ἐκεῖ ἔβλεπες καὶ τὸν ἴδιο τὸν Μιραμπώ, τὸ δημοσιογράφο Μπρισσό, ποὺ ἔχει ἰδιαίτερες ὑποχρεώσεις στὸν Λαφαγιὲτ καὶ ποὺ ὁ τραπεζίτης τῆς Γενεύης Κλαβιέρ, πράχτορας τοῦ Μιραμπώ, τὸν ὁδήγησε σ' αὐτὸ τὸ λαμπρὸ περιβάλλον, τὸν Ἀντρέ, πρώην σύμβουλο στὸ Δικαστήριο τοῦ Αἴξ, ἔμπειρο ἐπιχειρηματία καὶ ἄνθρωπο ποὺ ἀσκοῦσε ἀρκετὴ ἐπιρροὴ στὸ κέντρο τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ἀκόμα καὶ βουλευτές, ὅπως τὸν δούκα ντὲ λὰ Ροσφουκὼ καὶ τὸν ξάδερφό του τὸν δούκα ντὲ Λιανκούρ, τοὺς δικηγόρους Τουρὲ καὶ Ταρζέ, ποὺ θὰ συμβάλουν σημαντικὰ στὴν ψήφιση τοῦ Συντάγματος, τοὺς κόμητες ντὲ Γκυστὶν καὶ ντὲ Καστελάν, τοὺς Ντεμενιέ, Ραιντερέ, Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ· οἰκονομολόγους ὅπως τὸν Μποσκαρύ, τὸν Ντυφρὲν Σαὶν Λιόν, τὸν Ὑμπέρ, τὸν Λαβουαζιέ· λόγιους ὅπως τοὺς δυὸ Σενιέ, τὸν Συάρ, τὸν Ντεπάλ, τὸν Λακρετέλ, ἐπίσκοπους σὰν τὸν Ταλλεϋράνδο. Ἡ ὁμήγυρη εἶναι πολυάριθμη καὶ τὸ ταλέντο δὲ λείπει. Ἡ λέσχη πατρονάρει μιὰν ἐφημερίδα, τὴν *Ἐφημερίδα τῆς Ἑταιρείας τοῦ 1789*, ποὺ τὴ διευθύνει ὁ Κοντορσὲ καὶ ποὺ περισσότερο εἶναι περιοδικό, παρὰ ἐφημερίδα. Ἡ Ἑταιρεία ἔχει στὴ διάθεσή της κ' ἕνα σημαντικὸ τμῆμα τοῦ μεγάλου τύπου, τὸν *Μηνύτορα* τοῦ Πανκούκ, ποὺ εἶναι ἡ πιὸ ἄρτια καὶ ἡ καλύτερα πληροφορημένη ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς· τὴν *Ἐφημερίδα τοῦ Παρισιοῦ*, παλιὸ φύλλο ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ ποὺ διαβάζεται ἀπ' τὴν ἐκλεκτὴ μερίδα τῶν διανοουμένων, τὸ *Παρισινὸ χρονικὸ* τοῦ Μιλλὲν καὶ τοῦ Φρανσουὰ Νοέλ· τὸν *Φίλο τῶν πατριωτῶν* ποὺ τὸν συντάσσουν δυὸ φίλοι τοῦ παλατιοῦ, οἱ βουλευτὲς Ἀδριανὸς Ντυκενουὰ καὶ ὁ Ρενιὼ ντὲ Σαὶν Ζὰν ντ' Ἀνζελύ. Ὁ Λαφαγιὲτ κι ὁ Μπαγὺ θἄχουν, λίγο ἀργότερα, γιὰ νὰ διεξαγάγουν τὸν μικροπόλεμο ἐναντίον τῶν φύλλων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, περιοδικὰ ἐφήμερα καὶ

βίαια, τὸ *Φίλο τῆς Ἐπανάστασης* ἢ *οἱ Φιλιππικοί*, ποὺ ἀφιερώνονται ἰδιαίτερα, ὅπως τὸ δείχνει ὁ ὑπότιτλος στὴν πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης (Λουδοβίκου-Φίλιππου) τὸ *Φύλλο τῆς ἡμέρας* τοῦ Παριζῶ, τὸν *Φλύαρο*, τὴν *Κραυγὴ τοῦ πετεινοῦ* κ.λ.π.

Στὴ δεξιὰ τοῦ κόμματος τοῦ Λαφαγιέτ, ἐπιζεῖ μ' ἕναν ἄλλο τίτλο, τὸ παλιὸ μοναρχικὸ κόμμα. Ὁ Στανίσλαος ντὲ Κλερμὸν-Τοννέρ, ποὺ τὸ διοικεῖ, ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ Μουνιέ, ἵδρυσε τὸ Νοέμβρη τοῦ 1790 τὴ λέσχη τῶν φίλων τοῦ Μοναρχικοῦ Συντάγματος, ποὺ βγάζει καὶ μιὰ ἐφημερίδα, μὲ ἀρχισυντάχτη της τὸν Φοντάν. Συνεδριάζει κι αὐτὴ ἐπίσης κοντὰ στὸ Παλαὶ Ρουαγιάλ, στὴν ὁδὸ Σάρτρ, σ' ἕνα διαμέρισμα ποὺ τὸ ὀνόμαζαν Πάνθεο. Ἐκεῖ συναντιόνταν ὅλοι σχεδὸν οἱ βουλευτὲς τῆς δεξιᾶς, ἐξὸν ἀπ' τὸν εὔγλωττο ἀββὰ Μωρὺ καὶ ἀπ' τὸν κυνικὸ ὑποκόμη Μιραμπὼ ποὺ ἡ ἀριστοκρατικότητά του εἶναι ὑπερβολικὰ ἐπιδειχτική. Γιατὶ οἱ φίλοι τοῦ Κλερμὸν-Τοννέρ, ὁ Μαλουέ, ὁ Καζαλές, ὁ ἀββὰς ντὲ Μοντεσκιού, ὁ Βιριέ, ποὺ δὲν τοὺς λείπει οὔτε τὸ ταλέντο, οὔτε ἡ ἐπιδεξιότητα, δὲ θέλουν νὰ παραδεχτοῦν πὼς εἶναι ἀντιδραστικοί. Αὐτοτιτλοφοροῦνται «οἱ ἀμερόληπτοι».Προσπαθοῦν νὰ καταχτήσουν ἔδαφος στὶς συνοικίες καὶ μοιράζουν στοὺς φτωχοὺς δελτία ψωμιοῦ μὲ μειωμένη τιμή, ἡ ἐνέργεια ὅμως αὐτή, ποὺ καταγγέλεται παρευθὺς σὰν προσπάθεια διαφθορᾶς, πρέπει νὰ ἐγκαταλειφτεῖ καὶ ἡ μοναρχικὴ λέσχη, ἀντικείμενο ἐχθρικῶν ἐκδηλώσεων, θὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ διακόψει τὶς συνεδριάσεις της τὴν ἄνοιξη τοῦ 1791.

Ὅσο γιὰ τοὺς πραγματικοὺς ἀριστοκράτες, γιὰ τοὺς ἀδιάλλαχτους ποὺ χειροκροτοῦν τὸν ἀββὰ Μωρύ, αὐτοί, στὴν ἀρχή, συναντιοῦνται στὸ μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων, ὕστερα στὸ Γαλλικὸ Σαλόνι, γιὰ νὰ ὀνειροπολήσουν τὴ βίαιη ἀντεπανάσταση.

Ὅλες οἱ ἀποχρώσεις τῶν βασιλοφρόνων τάσεων ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ πολυάριθμα φύλλα, ποὺ τροφοδοτοῦνται ἀπ' τὸ ἀναχτορικὸ ταμεῖο. *Ὁ Φίλος τοῦ βασιλιᾶ* τοῦ ἀββὰ Ροαγιού, ποὺ ὁ γενικὰ σοβαρός του τόνος ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ σφοδρότητα τῆς *Γενικῆς Ἐφημερίδας τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Πόλης* τοῦ Γκωτιὲ ἢ τῆς Gazétte de Paris τοῦ Ντυροζουά, μὲ τὶς κάποτε πνευματώδεις δυσφημήσεις τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, ὅπου συνεργάζονται ὁ Σανσενὲ κι ὁ Ριβαρόλ.

Ὡς τὴ μεγάλη συζήτηση τοῦ Μάη τοῦ 1790 γιὰ τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὸν πόλεμο, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴ λέσχη τοῦ 89 καὶ στοὺς Ἰακωβίνους, δηλαδὴ ἀνάμεσα στοὺς Λαφαγιετικοὺς καὶ στοὺς Λαμετικούς, εἶχαν μιὰ φαινομενικὴ ἐγκαρδιότητα κι ἀργότερα ἀκόμα μιὰ κοσμιότητα κ' ἕναν καθωσπρεπισμό. Ἄνθρωποι σὰν τὸν Μπρισσὸ καὶ τὸν Ραιντερὲ εἶχαν φιλίες καὶ μὲ τὰ δυὸ στρατόπεδα. Ὁ Λαφαγιὲτ προσπαθοῦσε ἀκόμα, τὸν Ἰούλιο, νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος του ὁρισμένους δημαγωγοὺς ποὺ τοὺς ἤξερε ὑποχωρητικοὺς στὸ χρῆμα, ὅπως τὸν Δαντών. Ὁ Μιραμπὼ κι ὁ Ταλὸν τοῦ χρησίμευαν γιὰ μεσάζοντες κι ὁ Δαντὼν

καθόταν φρόνιμα. Ἂν ὅμως ἀπ' τὶς δυὸ πλευρὲς οἱ μεγάλοι ἀρχηγοὶ κρατούσαν ἐπιφυλαχτικὴ στάση, τὰ ἀνεύθυνα στοιχεῖα τῶν δυὸ κομμάτων εἶχαν ἀρχίσει κιόλας νὰ βρίζονται ἀναμεταξύ τους. Ὁ Μαρά, ποὺ ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια σπάνια ξεγελάστηκε, εἶταν ὁ πρῶτος ποὺ ἐπετέθηκε ἐναντίον τοῦ «Θείου Μοττιέ» καὶ τοῦ ἄτιμου Ρικεττί, ποὺ τὸν κατάγγειλε σὰν πουλημένο στὴν Αὐλή, ἀπὸ τὶς 10 Αὐγούστου τοῦ 1790. Ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶχαν γι αὐτὸν ἄσχημες συνέπειες, γιατὶ ἡ ἐφημερίδα του κατασχέθηκε ἀπ' τὴν ἀστυνομία, κ' ἐναντίον του ἐκδόθηκαν ἐντάλματα συλλήψεως, ἀπ' ὅπου γλύτωσε μόνο χάρη στὴν προστασία τῆς ὀργάνωσης τῶν Κορδελιέρων. Ὕστερ' ἀπ' τὸν Μαρά, ὁ Λουσταλὸ κι ὁ Φρερόν, ὁ τελευταῖος στὸν *Ρήτορα τοῦ Λαοῦ*, κηρύχτηκαν ἐναντίον τῶν Λαφαγιετικῶν. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν ἄρχισε κάπως ἀργότερα, ἀποκαλύπτοντας στοὺς ἀναγνῶστες του πὼς τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ, ἀπὸ μέρος τοῦ Μπαγὺ καὶ τοῦ Λαφαγιέτ, μιὰ θέση μὲ 2.000 σκοῦδα γιὰ νὰ ἐξαγοράσουν τὴ σιωπή του. Ὅλοι μάθανε τὶς φιλονικίες του μὲ τὸ Δημαρχεῖο καὶ μὲ τὸ Σατελέ. Στὴν ἀρχὴ οἱ καμπάνιες τους βρῆκαν ἀπήχηση μόνο στοὺς μικροαστοὺς καὶ στοὺς τεχνίτες, σ' αὐτὴ τὴν τάξη ποὺ ἀρχίζουν νὰ τὴ χαραχτηρίζουν μὲ τὴν ἐπωνυμία: οἱ ἀβράκωτοι, γιατὶ δὲ φορούσαν τὴ συνηθισμένη κυλότα τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ μακρὺ παντελόνι. Ὁ Ροβεσπιέρος σχεδὸν εἶταν ὁ μόνος ποὺ διαμαρτυρόταν στοὺς Ἰακωβίνους καὶ στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ τὶς διώξεις ποὺ τοὺς ἐπέβαλαν κ' ἔφερνε ὣς τὸ βῆμα μερικὲς ἀπ' τὶς καμπάνιες τους.

Μὰ αὐτὸ γίνεται γιατὶ στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον, οἱ διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς Ἰακωβίνους καὶ στὴν Ἑταιρεία τοῦ 89, δὲν εἶταν οὐσιαστικές, ἀλλὰ εἶταν περισσότερο προσωπικὲς ἀντιζηλίες. Ὁ Λαφαγιὲτ θέλει νὰ δυναμώσει τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, αὐτὸ ὅμως τὸ κάνει ἐπειδὴ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι ὁ ἴδιος. Ἡ τριανδρία Λαμὲτ-Ντυπὸρ-Μπαρνὰβ τὸν κατηγορεῖ πὼς θυσιάζει τὰ δικαιώματα τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται γιατὶ οἱ τελευταῖοι δὲ συμμετέχουν ἀκόμα στὰ πλεονεχτήματα τῆς ἐξουσίας. Ὅταν ἡ Αὐλή, ἕνα χρόνο ἀργότερα, θὰ ἐπιζητεῖ τὶς συμβουλές τους, θὰ σπεύσουν νὰ υἱοθετήσουν γιὰ λογαριασμό τους τὴ γνώμη τοῦ Λαφαγιὲτ καὶ θὰ ἐφαρμόσουν τὴν πολιτική του. Γιὰ τὴν ὥρα, ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ἀνήκει στοὺς ἀντιπάλους τους, ποὺ σχεδὸν ἐδῶ κ' ἕνα χρόνο κατέχουν ἀποκλειστικὰ τὴν προεδρεία* . Ἀνάμεσα στὴν Ἑταιρεία

---

* Κατάλογος τῶν προέδρων τῆς Ἐθνοσυνέλευσης ἀπὸ τὶς μέρες τοῦ Ὀχτώβρη: Καμύς, 28 τοῦ Ὀχτώβρη 1789. Τουρέ, 12 τοῦ Νοέμβρη. Μπουαζελέν, 23 τοῦ Νοέμβρη. Μοντεσκιού, 4 τοῦ Γενάρη 1790. Ταρζέ, 18 τοῦ Γενάρη. Μπυρὼ ντὲ Πυζύ, 3 τοῦ Φλεβάρη. Ταϋλλεράνδος, 18 τοῦ Φλεβάρη. Μοντεσκιού, 2 τοῦ Μάρτη. Ραμπώ, 16 τοῦ Μάρτη. Ντεμποναί, 18 τοῦ Ἀπρίλη. Βιριέ, 27 τοῦ Ἀπρίλη. Τουρέ, 10 τοῦ Μάη. Μπωμέ, 27 τοῦ Μάη, Σεγιές, 8 τοῦ Ἰούνη. Σαὶντ-Φαρζώ, 27 τοῦ Ἰούνη. Ντεμποναί, 5 τοῦ Ἰούλη. Τρεϊλάρ, 20 τοῦ Ἰούλη. Ἀντρέ, 2 Αὐγούστου. Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ, 16 Αὐγούστου. Ντὲ Ζεσσέ, 30 Αὐγούστου. Μπυρὼ ντὲ Πυζύ, 18 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἐμμερύ, 27 τοῦ Σεπτέμβρη. Μερλὲν ντὲ Ντουαί, 11 τοῦ Ὀχτώβρη. Μπαρνάβ, 25 τοῦ Ὀχτώβρη. Σ.τ.Σ.

τοῦ 89 καὶ στοὺς Ἰακωβίνους παρεμβάλλεται τὸ τεῖχος τῆς ἐξουσίας. Οἱ μὲν εἶναι στὴν κυβέρνηση, οἱ ἄλλοι θέλουν νὰ μποῦν σ' αὐτήν. Τὰ πράγματα θὰ μεταβληθοῦν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1790, ὅταν ὁ βασιλιάς, ἀλλάζοντας γνώμη, θ' ἀποσύρει τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ. Τότε θὰ κυριαρχήσουν οἱ Λαμετικοί. Θὰ ἐκλέξουν πρόεδρο τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τὸν Μπαρνάβ, στὶς 25 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1790. Οἱ δημοσιογράφοι τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς θὰ χαιρετήσουν αὐτὴ τὴν ἐκλογή, σὰ νίκη τῆς δημοκρατίας. Μόνον ὁ Μαρὰ δὲ θὰ συμεριστεῖ τὴν αὐταπάτη τους. Σοφὰ ἔγραψε: «Ὁ Ρικεττὶ γιὰ μᾶς εἶταν πάντα ἕνα φοβερὸ ὄργανο τοῦ δεσποτισμοῦ. Ὅσο γιὰ τὸν Μπαρνὰβ καὶ τοὺς Λαμέτ, ἐλάχιστη πίστη τρέφω στὴ δημοκρατικότητά τους». Ὁ Μαρὰ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα ποτὲ δὲν εἶχε τὴν πλειοψηφία στὴ Συνταχτική. Ἴσαμε τὸ τέλος εἶταν μιὰ ἀστικὴ συνέλευση καὶ μόνο πάνω σ' ἕνα ἀστικὸ σχέδιο ἀνοικοδομοῦσε τὴ Γαλλία.

VII

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν εἶχε σεβαστεῖ καμιὰ Συνέλευση περισσότερο ἀπὸ κείνην ποὺ ὀνομάστηκε Συντακτικὴ καὶ ποὺ πραγματικὰ εἶχε τὴν τιμὴ ν' ἀνασυντάξει τὴ νέα Γαλλία. Καμιὰ στάση δὲ διατάραξε τὶς συζητήσεις της. Οἱ ἐξέδρες τοῦ Ἱππόδρομου, ὅπου συνεδρίαζε, ἀπὸ τότε ποὺ μεταφέρθηκε στὸ Παρίσι, ἀπ' τὸ Νοέμβρη τοῦ 1789, γεμίζουν ἀπὸ ἕνα κομψὸ πλῆθος, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀνώτερη κοινωνία. Οἱ κυρίες τῆς φιλελεύθερης ἀριστοκρατίας ἐπιδεικνύουν ἐκεῖ τὶς τουαλέτες τους, καὶ περιορίζονται σὲ ἁβρὰ καὶ διακριτικὰ χειροκροτήματα. Ἐκεῖ βλέπει κανένας τὴν πριγκίπισσα ντ' Ἐνέν, τὴ μαρκησία ντὲ Σατενουά, τὴν κόμησα ντὲ Σαλάμπρ, (αὐτὴ λάτρεψε τὸ Ροβεσπιέρο), τὶς κυρίες ντὲ Κουανὺ καὶ ντὲ Πιὲν μὲ τὸν ἐξημένο πατριωτισμό τους, τὴ γυναίκα τοῦ στρατάρχη ντὲ Μπωβώ, τὴν πριγκίπισσα ντὲ Πουά, τὴ μαρκησία ντὲ Γκοντώ, τὶς κυρίες ντὲ Σιμιὰν καὶ ντὲ Καστελάν, τὴν ὡραία κυρία ντὲ Γκουβερνέ, τὴ δροσερὴ κυρία ντὲ Μπρολί, τὴν πικάντικη κυρία ντ' Ἀστόργκ, τὴ χαριτωμένη κυρία ντὲ Μπωμόν, κόρη τοῦ Μονμορέν, ποὺ θὰ τὴν ἐρωτευτεῖ ὁ Σατωβριάνδος, μὲ λίγα λόγια ἕνα σημαντικὸ τμῆμα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Σαὶν Ζερμαίν. Ὅλες πᾶνε στὴν Ἐθνοσυνέλευση, ὅπως πᾶνε σ' ἕνα θέαμα. Ἡ πολιτικὴ ἐξασκεῖ πάνω τους τὸ θέλγητρο τοῦ καινούργιου, τοῦ ἀπαγορευμένου καρποῦ. Μονάχα στὸ τέλος τῆς περιόδου, ὅταν πρῶτα ὁ θρησκευτικὸς πόλεμος, κ' ὕστερα ἡ φυγὴ στὴ Βαρέν, θὰ συνταράζαν κατάβαθα τὸ λαό, τότε θ' ἀλλάξει τὸ κοινὸ στὶς ἐξέδρες καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ τρυπώσουν ἐκεῖ καὶ οἱ τεχνίτες. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ἡ προβλεπτικότητα τοῦ Λαφαγιὲτ καὶ τοῦ Μπαγὺ θὰ ξέρουνε νὰ τοποθετήσουν σὲ καλὲς θέσεις 60 δραστήριους ἐγκάθετους γιὰ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν τάξη. Οἱ ψῆφοι τῆς Συντακτικῆς δίνονταν ὁλότελα ἐλεύθερα.

Μιὰ μοναδικὴ σκέψη ἐμψυχώνει τὸ ἔργο της γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ διοικητικὴ ἀνασυγκρότηση, καὶ τὴ σκέψη αὐτὴ τῆς τὴν ἐπιβάλλουν οἱ περιστάσεις: πρέπει νὰ παρεμποδίσει τὴν ἐπάνοδο τῆς φεουδαρχίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀδιατάραχτη κυριαρχία τῆς νικήτριας ἀστικῆς τάξης.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἔθνους, ἡ Ἐθνοσυνέλευση διατηρεῖ ἕναν κληρονομικὸ βασιλιά. Αὐτὸς ὅμως ὁ βασιλιὰς ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο ξαναπλαστεῖ ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα. Εἶναι ὑποταγμένος σ' αὐτό. Ὁρκίζεται σ' αὐτό. Πρὶν εἶταν «Λουδοβίκος ἐλέῳ Θεοῦ βασιλιὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας», τώρα, ὕστερα ἀπ' τὶς 10 τοῦ

'Οχτώβρη τοῦ 1789 εἶναι «Λουδοβίκος ἐλέῳ Θεοῦ καὶ τοῦ Συντάγματος τοῦ Κράτους, βασιλιὰς τῶν Γάλλων». 'Ο ἐντεταλμένος τῆς Θείας Πρόνοιας ἔγινε τώρα ἐντεταλμένος τοῦ Ἔθνους. 'Η ἐξουσία ἔχασε τὴ Θεία της προέλευση καὶ πέρασε στὰ χέρια τοῦ λαοῦ. 'Η Γαλλία δὲν εἶναι πιὰ ἰδιοχτησία τοῦ βασιλιᾶ, ἰδιοχτησία ποὺ μεταβιβάζεται κληρονομικά. Βασιλιὰς τῶν Γάλλων, ὁ καινούργιος τίτλος, δείχνει ἕναν ἀρχηγὸ κι ὄχι ἕναν ἀφέντη.

Ἔχουν πάρει ὅλα τὰ μέτρα, ὥστε ὁ συνταγματικὸς βασιλιὰς νὰ μὴν μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ σὲ δεσπότη. Μισθοδοτούμενος ὅπως εἶναι τώρα, δὲ θὰ μπορεῖ πιὰ ν' ἀντλεῖ ἐλεύθερα ἀπ' τὸ Δημόσιο Ταμεῖο. 'Από δῶ καὶ πέρα θὰ πρέπει νὰ περιοριστεῖ, ὅπως ὁ βασιλιὰς τῆς 'Αγγλίας, σὲ μιὰ βασιλικὴ ἐπιχορήγηση, ποὺ θὰ ψηφίζεται ὅταν θ' ἀνεβαίνει στὸ θρόνο καινούργιος βασιλιάς, καὶ ποὺ ἡ Συνταχτικὴ τὴν καθορίζει σὲ 25 ἑκατομύρια. 'Ακόμα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐμπιστευτεῖ τὴ διαχείριση αὐτῆς τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης σ' ἕναν εἰδικὸ ὑπάλληλο, ποὺ εἶναι προσωπικὰ ὑπεύθυνος γι αὐτὴν καὶ μὲ τὴν ἴδια του τὴν περιουσία, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ παρεμποδίζει τὸ μονάρχη νὰ συνάπτει δάνεια ποὺ στὸ τέλος θὰ ἐπιβάρυναν τὸ Ἔθνος.

'Ο βασιλιὰς θὰ μπορεῖ νὰ κηρυχτεῖ ἔκπτωτος ἀπ' τὴν 'Εθνοσυνέλευση σὲ περίπτωση ἐσχάτης προδοσίας, ἢ ἂν δίχως τὴν ἄδειά της ἐγκαταλείψει τὸ βασίλειο. Ἂν εἶναι ἀνήλικος, κι ἂν δὲν ἔχει κανέναν ἄρρενα συγγενὴ ποὺ νὰ ἔχει δώσει τὸν πολιτικὸ ὅρκο, ὁ ἀντιβασιλιὰς θὰ ὁριστεῖ ἀπ' τὸ λαό. Κάθε διαμέρισμα θὰ ἐκλέξει ἕναν ἐκλέκτορα κι αὐτοὶ οἱ ἐκλέκτορες θὰ συγκεντρωθοῦν στὴν πρωτεύουσα καὶ θὰ ὁρίσουν τὸν ἀντιβασιλιά, δίχως νἆναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸν ἐκλέξουν ἀπ' τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια. Βαρὺς περιορισμὸς τοῦ θεσμοῦ τῆς κληρονομικότητας. Ἕνας παρόμοιος ἀντιβασιλιὰς δὲ θἆναι παρὰ ἕνας προσωρινὸς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

'Ο βασιλιὰς διατηρεῖ τὸ δικαίωμά του νὰ διαλέγει τοὺς ὑπουργούς του, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ σπείρει τὴ διαφθορὰ ἀνάμεσα στοὺς βουλευτές, τοῦ ἀπαγορεύουν νὰ τοὺς διαλέγει ἀπ' τὴν 'Εθνοσυνέλευση, καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀπαγορεύουν καὶ στοὺς βουλευτὲς ποὺ ἔληξε ἡ βουλευτική τους περίοδος νὰ δέχονται διορισμὸ σὲ ὁποιαδήποτε θέση τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἔπρεπε νὰ προφυλαχτοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὸν πειρασμὸ τῶν τιμῶν καὶ τῶν θέσεων καὶ νὰ περιοριστοῦν αὐστηρὰ στὸ ρόλο τῶν ἀνεξάρτητων καὶ ἀνιδιοτελῶν ἐπιτηρητῶν.

Οἱ ὑπουργοὶ φέρουν πολὺ αὐστηρὴ εὐθύνη καθορισμένη δικαστικά. 'Η 'Εθνοσυνέλευση ὄχι μονάχα μπορεῖ νὰ τοὺς ἐγκαλέσει σ' ἕνα 'Ανώτατο Δικαστήριο, ἀλλὰ ἀπαιτεῖ κάθε μήνα μιὰ κατάσταση πληρωμῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν 'Υπουργείων τους, ποὺ ἀφοῦ ἐξεταστεῖ ἀπ' τὴν 'Επιτροπὴ τοῦ Δημοσίου Ταμείου, γίνεται ἐκτελεστὴ μόνον ὕστερα ἀπὸ ρητὴ ἔγκριση τῆς 'Εθνοσυνέλευσης. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο γίνεται ἀδύνατη κάθε μεταφορὰ χρέους, κάθε ὑπέρβαση πίστωσης. Οἱ ὑπουργοὶ ἄλλωστε εἶναι ὑπο-

χρεωμένοι νὰ λογοδοτήσουν στὴν Ἐθνοσυνέλευση, σὲ κάθε ἐπερώτηση, «τόσο γιὰ τὴ συμπεριφορά τους ὅσο καὶ γιὰ τὴν κατάσταση τῶν δαπανῶν καὶ τῆς διαχείρισής τους», καὶ ἀκόμα εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ προσκομίσουν τὰ λογιστικὰ ἔγγραφα, τὶς διαχειριστικὲς ἐκθέσεις, τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα. Οἱ ὑπουργοὶ δὲ θἄναι πιὰ βεζύρηδες. Σὲ λίγο θὰ ζητήσουν ἀπὸ κείνους ποὺ λήγει ἡ ὑπουργία τους λογοδοσία γιὰ τὴ διαχείρισή τους, λογοδοσία ἠθικὴ καὶ οἰκονομική. Ὅσο ἡ λογοδοσία αὐτὴ δὲν ἐγκρίνεται, οἱ ὑπουργοὶ ποὺ ἐλέγχονται δὲν μποροῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πρωτεύουσα. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Δαντὼν πολὺ δύσκολα θὰ πετύχει ἀπ' τὴ Συμβατικὴ ἐμπιστευτικὴ ψῆφο γιὰ τὴν οἰκονομική του λογοδοσία, ποὺ ἐπικρίθηκε αὐστηρὰ ἀπ' τὸν ἀκέραιο Γκαμπόν. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ρολάν, ποὺ παραιτήθηκε ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ, δὲν κατόρθωσε ποτὲ νὰ πετύχει ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση τὴν ἐξοφλητικὴ ἔγκριση ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι.

Ὁ βασιλιὰς δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα δίχως τὴν ὑπογραφὴ τῶν ὑπουργῶν του κι αὐτὴ ἡ ὑποχρέωση τῆς προσυπογραφῆς τοῦ ἀφαιρεῖ κάθε δύναμη νὰ πάρει μόνος μιὰν ἀπόφαση, τὸν βάζει κάτω ἀπ' τὴ διαρκὴ ἐξάρτηση τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ποὺ καὶ αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἐξαρτιέται ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Γιὰ νὰ καθορίζονται εὔκολα οἱ εὐθύνες κάθε ὑπουργοῦ, ἀποφασίζεται νὰ καταχωροῦνται ὅλες οἱ συζητήσεις τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου σὲ εἰδικὸ βιβλίο ποὺ θὰ τὸ κρατάει ἕνας ὑπάλληλος ad hoc. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ξέφυγε ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑποχρέωση, ποὺ ἐφαρμόστηκε πραγματικὰ μόνον ὕστερα ἀπ' τὴν πτώση του.

Οἱ ἕξη ὑπουργοὶ ἔχουν ἀναλάβει μόνοι τους ὅλη τὴν κεντρικὴ διοίκηση. Τὰ παλιὰ συμβούλια ἐξαφανίστηκαν, καθὼς καὶ ὁ ὑπουργὸς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ποὺ τὸν ἀντικατάστησε ὁ ἐπόπτης τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης. Τὸν γενικὸ οἰκονομικὸ ἔλεγχο τὸν διεξάγουν τώρα δυὸ ὑπουργικὰ τμήματα. Τὸ τμῆμα τῶν Δημοσίων εἰσφορῶν καὶ τὸ τμῆμα τῶν Ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων. Μόνον ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἀλληλογραφεῖ μὲ τὶς τοπικὲς ἀρχές. Στὴ δικαιοδοσία του ὑπάγονται τὰ δημόσια ἔργα, ἡ ναυσιπλοΐα, τὰ νοσοκομεῖα, ἡ πρόνοια, ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριο, τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ ἐργαστήρια, καὶ ἡ δημόσια ἐκπαίδευση. Γιὰ πρώτη φορὰ ὅλη ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκηση ὑπάγεται σ' ἕνα μοναδικὸ κέντρο.

Ὁ βασιλιὰς διορίζει τοὺς ἀνώτατους ὑπάλληλους, τοὺς πρέσβεις, τοὺς στρατάρχες καὶ τοὺς ναύαρχους, τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιναυάρχων, τοὺς μισοὺς ἀντιστράτηγους, ὑποστράτηγους, πλοίαρχους, συνταγματάρχες τῆς χωροφυλακῆς, τὸ τρίτο ἀπ' τοὺς συνταγματάρχες καὶ ἀντισυνταγματάρχες, τὸ ἕνα ἕκτο ἀπ' τοὺς ἀντιπλοίαρχους καὶ πάντα σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῶν προβιβασμῶν καὶ μὲ τὴν προσυπογραφὴ τῶν ὑπουργῶν του. Ἐξακολουθεῖ νὰ διευθύνει τὴ διπλωματία, εἴδαμε ὅμως πῶς δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο ἢ νὰ ὑπογράψει ὁποιαδήποτε συνθήκη δίχως προηγούμενη συγ-

κατάθεση τῆς 'Εθνοσυνέλευσης, ποὺ ἡ Διπλωματικὴ της 'Επιτροπὴ συνεργάζεται στενὰ μὲ τὸν ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν.

Θεωρητικὰ ὁ βασιλιὰς παραμένει ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς διοίκησης τοῦ βασιλείου, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ διοίκηση αὐτὴ τοῦ ξεφεύγει, γιατὶ οἱ διοικητὲς καὶ οἱ ἴδιοι οἱ δικαστὲς ἐκλέγονται ἀπ' τὸν καινούργιο κυρίαρχο, τὸ λαό.

Θεωρητικὰ πάλι ὁ βασιλιὰς διατηρεῖ ἀκόμα ἕνα μέρος ἀπ' τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία, μὲ τὸ δικαίωμά του γιὰ τὸ ἀνασταλτικὸ βέτο. Τὸ βέτο ὅμως αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ ἐφαρμοστεῖ οὔτε στοὺς συνταγματικοὺς νόμους, οὔτε στοὺς φορολογικούς, οὔτε στὶς ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἡ 'Εθνοσυνέλευση εἶχε ἀκόμα τὴ δυνατότητα ν' ἀπευθυνθεῖ ἄμεσα στὸ λαὸ μὲ διακηρύξεις γιὰ τὶς ὁποῖες δὲ θὰ ἴσχυε στὸ βέτο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ πατρίδα θὰ κηρυχτεῖ «ἐν κινδύνῳ», στὶς 11 'Ιουλίου τοῦ 1792, κι αὐτὴ ἡ διακήρυξη, ποὺ ἐπιστράτεψε ὅλα τὰ τμήματα τῆς ἐθνοφυλακῆς τοῦ βασιλείου κ' ἔθεσε σὲ κατάσταση συνεχοῦς ἐπιφυλακῆς ὅλες τὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες, εἶταν τὸ πλάγιο μέσο ποὺ χρησιμοποίησε ἡ 'Εθνοσυνέλευση γιὰ νὰ συντρίψει τὸ βέτο ποὺ εἶχε ἀντιτάξει προηγούμενα ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' σὲ μερικὰ διατάγματά της.

Γιὰ νὰ μὴν μπορεῖ πιὰ ὁ βασιλιὰς νὰ ξαναεπιχειρήσει ὅ,τι καὶ τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1789, τὸ Σύνταγμα καθορίζει πὼς καμιὰ στρατιωτικὴ μονάδα δὲ θὰ μπορεῖ νὰ μένει σὲ ἀπόσταση λιγότερο ἀπὸ 30 μίλια ἀπ' τὸν τόπο ὅπου συνεδριάζει ἡ 'Εθνοσυνέλευση, χωρὶς τὴν ἄδειά της. 'Η 'Εθνοσυνέλευση ἐξάλλου ἐπιβλέπει μόνη της τὴν τάξη στὶς συνεδριάσεις της κ' ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτει γιὰ τὴν ἀσφάλειά της στρατιωτικὲς δυνάμεις στρατωνισμένες στὴν ἕδρα της. 'Ο βασιλιὰς διατηρεῖ φρουρά, ποὺ ὡστόσο ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τοὺς 1200 πεζοὺς καὶ 600 ἔφιππους καὶ ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἔχουν δώσει τὸν πολιτικὸ ὅρκο.

Οἱ νομοθετικὲς ἁρμοδιότητες τῶν παλιῶν συμβουλίων ποὺ καταργήθηκαν, μεταβιβάζονται σ' ἕνα μοναδικὸ σῶμα ποὺ ἐκλέγεται ἀπ' τὸ Ἔθνος. Τὸ σῶμα αὐτὸ ποὺ ὀνομάζεται νομοθετικὸ σῶμα, ἐκλέγεται μόνο γιὰ δυὸ χρόνια. Συγκαλεῖται αὐτοδικαίως δίχως βασιλικὴ πρόσκληση, τὴν πρώτη Δευτέρα τοῦ Μάη. Καθορίζει τὸ ἴδιο τὸν τόπο τῶν συνεδριάσεών του, τὴ διάρκεια τῶν περιόδων τῶν ἐργασιῶν του, ποὺ ὁ βασιλιὰς δὲν μπορεῖ νὰ τὶς συντομέψει. 'Ακόμα περισσότερο ὁ βασιλιὰς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ διαλύσει. Οἱ βουλευτὲς εἶναι ἀπαραβίαστοι. Κάθε δίωξη ἐναντίον τους δὲν μπορεῖ νὰ γίνει χωρὶς προηγούμενη ἔγκριση τῆς 'Εθνοσυνέλευσης ποὺ ἀποφαίνεται μονάχα ἀφοῦ ἐξετάσει τὴ δικογραφία καὶ ὁρίσει καὶ τὸ ἁρμόδιο γιὰ τὴ δίωξη δικαστήριο. Ὅταν τὸ δικαστήριο τοῦ Σατελὲ θὰ ζητήσει τὴν ἄρση τῆς βουλευτικῆς ἀσυλίας τοῦ Μιραμπὼ καὶ τοῦ δούκα τῆς 'Ορλεάνης, ποὺ τὸ δικαστήριο ἤθελε νὰ τοὺς συμπεριλάβει στὶς διώξεις ἐναντίον τῶν αὐτουργῶν τῶν γεγονότων τῆς 6ης τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1789, ἡ Συνταχτικὴ θ' ἀπαντήσει ἀρνητικά.

Μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχου στὴ διαχείριση τῶν ὑπουργῶν, μὲ

τὰ οἰκονομικά της προνόμια, μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς διπλωματίας, μὲ τὴ δικαστικὴ ἀσυλία τῶν μελῶν του, κ.λ.π., τὸ Νομοθετικὸ σῶμα εἶναι ἡ πρώτη ἐξουσία τοῦ Κράτους. Κάτω ἀπ' τὴ μοναρχικὴ ἐπίφαση, ἡ Γαλλία στὴν πραγματικότητα εἶχε γίνει Δημοκρατία, εἶταν ὅμως μιὰ ἀστικὴ δημοκρατία.

Τὸ Σύνταγμα κατάργησε τὰ προνόμια ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὴν καταγωγή, σεβάστηκε ὅμως καὶ παγίωσε ἐκεῖνα ποὺ βασίζονταν πάνω στὸν πλοῦτο. Παρ' ὅλο τὸ ἄρθρο τῆς Διακήρυξης τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὅριζε: «Ὁ νόμος εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς γενικῆς θέλησης. Ὅλοι οἱ πολίτες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συμβάλουν προσωπικὰ ἢ μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τους στὴ διαμόρφωσή του», χώρισε τοὺς Γάλλους σὲ δυὸ κατηγορίες σχετικὰ μὲ τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, στοὺς παθητικοὺς πολίτες καὶ στοὺς ἐνεργοὺς πολίτες. Οἱ πρῶτοι ἀποκλείονταν ἀπ' τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, γιατὶ εἶταν ἀποκλεισμένοι ἀπ' τὴν ἰδιοχτησία. Εἶταν, λέει ὁ Σεγιές, ποὺ ἐπινόησε αὐτὴ τὴν ὁρολογία, «μηχανὲς ἐργασίας». Φοβόνταν μήπως γίνουν πειθήνια ὄργανα στὰ χέρια τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ δὲν πίστευαν ἐξάλλου πὼς εἶταν ἱκανοί, μιὰ ποὺ οἱ περισσότεροί τους εἶταν ἀγράματοι, νὰ πάρουν μέρος, ὁσοδήποτε περιορισμένο, στὰ δημόσια πράγματα.

Ἀντίθετα, κατὰ τὸν Σεγιές, οἱ ἐνεργοὶ πολίτες, εἶταν οἱ «ἀληθινοὶ μέτοχοι τῆς μεγάλης κοινωνικῆς ἐπιχείρησης». Πλήρωναν τὸ λιγότερο μιὰν ἄμεση εἰσφορά, ἴση μὲ τὴν ἀξία τριῶν ἐργάσιμων ἡμερῶν, στὸν τόπο τους. Μόνον αὐτοὶ συμετέχουν ἐνεργὰ στὴ δημόσια ζωή.

Οἱ ἔμισθοι ὑπηρέτες τοποθετήθηκαν, ὅπως καὶ οἱ προλετάριοι, στὴν κατηγορία τῶν παθητικῶν πολιτῶν, γιατὶ θεωρήθηκαν πὼς δὲν εἶταν ἐλεύθεροι.

Οἱ ἐνεργοὶ πολίτες εἶταν 4.298.360 στὰ 1791, σὲ πληθυσμὸ 26 ἑκατομυρίων ψυχῶν. Τρία ἑκατομύρια φτωχοὶ ἀποκλείονταν ἀπ' τὴ συμετοχὴ στὶς δημόσιες ὑποθέσεις. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰν ὀπισθοδρόμηση σὲ σχέση μὲ τὸ ἐκλογικὸ σύστημα ποὺ εἶχε ἐπικρατήσει στὴν ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν τῆς Τρίτης Τάξης στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις, γιατὶ τότε καμιὰ ἄλλη προϋπόθεση δὲ χρειαζόταν, ἐξὸν ἀπ' τὴν ἐγγραφὴ στὸ φορολογικὸ κατάλογο. Ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Ντυπόρ, ὁ Γκρεγκουὰρ μάταια διαμαρτυρήθηκαν. Μόνον ἔξω ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση βρῆκαν ἀπήχηση, στὸ φλογερὸ δημοκρατικὸ τύπο τοῦ Παρισιοῦ. Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονὸς πὼς ἀπ' τὶς 29 Αὐγούστου τοῦ 1789, τετρακόσιοι Παρισινοὶ ἐργάτες πήγανε στὴν Κομμούνα καὶ ζητήσανε «τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτη καὶ τὴ δυνατότητα νὰ μποῦν στὶς συνελεύσεις τῶν διάφορων διαμερισμάτων καὶ τὴν τιμὴ νὰ συμετέχουν στὴν ἐθνοφυλακή». Ἡ προλεταριακὴ διαμαρτυρία, ἀδύναμη ἀκόμα, δὲ θὰ πάψει νὰ ἐντείνεται μαζὶ μὲ τὰ γεγονότα.

Στὴν κατηγορία τῶν ἐνεργῶν πολιτῶν, τὸ Σύνταγμα καθόριζε καινούργιες ἱεραρχικὲς διαβαθμίσεις. Στὶς προκαταρκτικὲς συνελεύ-

σεις πού συνέρχονταν στις πρωτεύουσες τών καντονίων της ύπαίθρου—γιά ν' άποκλείσουν τούς λιγότερο εύπορους έξ αιτίας τών έξόδων της μετάβασης—μπορούσαν νά διαλέξουν γιά έκλέκτορες δευτέρου βαθμού, μέ άναλογία έναν γιά 100 μέλη, έκείνους τούς ένεργούς πολίτες πού πλήρωναν είσφορά ίση μέ τήν άξία 10 έργάσιμων ήμερών. Αύτοί οί έκλέκτορες, πού συγκεντρώνονταν ύστερα στήν πρωτεύουσα τοΰ Νομοΰ, δπως οί σημερινοί έκλέκτορες τών γερουσιαστών, άποτελούσαν τήν έκλογική συνέλευση πού έξέλεγε τούς βουλευτές, τούς δικαστές, τά μέλη τών νομαρχιακών ή περιφερειακών συνελεύσεων, τόν έπίσκοπο κλπ. Οί βουλευτές δμως δέν μπορούσαν νά έκλεγοΰν παρά μόνον άπό κείνους πού πλήρωναν τουλάχιστο άμεση είσφορά ίση μέ τήν άξία ένός μάρκου * άσημιοΰ (50 φράγκα πάνω-κάτω) καί πού είταν κάτοχοι έπί πλέον καί έγγειας ίδιοχτησίας. Μέσ' στήν άριστοκρατία τών έκλογέων δημιουργούσαν έτσι τήν άριστοκρατία τών έκλέξιμων. Οί έκλογεΐς δέν είταν πολυάριθμοι· είταν 300 ώς 800 σέ κάθε Νομό. Οί έκλέξιμοι γιά τό βουλευτικό άξίωμα είταν άκόμα λιγότεροι. Τήν άριστοκρατία της καταγωγής τήν διαδεχόταν ή άριστοκρατία τοΰ πλούτου.

Μόνον οί ένεργοί πολίτες μπορούσαν νά καταταχτοΰν στήν έθνοφυλακή, δηλαδή νά φέρουν δπλα, ένώ οί παθητικοί πολίτες είταν άοπλοι.

'Ενάντια στό ένα μάρκο άσημιοΰ, δηλαδή ένάντια στό τίμημα της έκλογιμότητας, ό Ροβεσπιέρος άνάλαβε φλογερή έπίθεση, πού τόν έκαμε δημοφιλή. 'Ο Μαρά κατάγγειλε τήν άριστοκρατία τών πλουσίων. 'Ο Κάμιλλος Ντεμουλέν παρατήρησε πώς ό Ζάν-Ζάκ Ρουσσώ, ό Κορνήλιος, ό Μαμπλύ δέ θά μπορούσαν νά έκλεγοΰν. 'Ο Λουσταλό θύμισε πώς ή 'Επανάσταση είχε γίνει «άπό μερικούς πατριώτες πού δέν είχαν τήν τιμή νά συμετέχουν στίς συνεδριάσεις της 'Εθνοσυνέλευσης». 'Η καμπάνια αύτή βρήκε άπήχηση. Είκοσιεφτά παρισινά διαμερίσματα διαμαρτυρήθηκαν άπ' τό Φλεβάρη κιόλας τοΰ 1790.

'Η 'Εθνοσυνέλευση δμως πού είταν σίγουρη γιά τή δύναμή της, δέν πρόσεξε αύτές τίς αιτιάσεις. Μονάχα ύστερ' άπ' τή φυγή τοΰ βασιλιά στή Βαρέν, στίς 27 Αύγούστου 1791, άποφάσισε νά καταργήσει τήν ύποχρέωση τοΰ ένός μάρκου άσημιοΰ γιά τούς ύποψήφιους βουλευτές, σέ άντιστάθμισμα δμως έπιβάρυνε τίς φορολογικές ύποχρεώσεις πού θάπρεπε νά έχουν έκπληρώσει οί έκλέκτορες πού τούς ύπόδειχναν οί ένεργοί πολίτες. 'Από δώ καί πέρα θάπρεπε καθένας νά είναι ίδιοχτήτης ή έπικαρπωτής μιάς περιουσίας πού θά έκτιμιόταν άπ' τά φορολογικά βιβλία μέ είσόδημα ίσο πρός τήν τοπική άξία 200 έργάσιμων ήμερών στίς πόλεις, πού είχαν πάνω άπό 6.000 ψυχές, καί 150 στίς πόλεις πού είχαν κάτω άπό 6.000 ψυχές καί στήν ύπαιθρο, ή άκόμα νάναι μισθωτής κατοικίας μέ τήν ίδια άξία, ή καλλιεργητής μέ γεώμορο, ή ένοικιαστής σέ χτήμα πού

* Μάρκο. Μονάδα βάρους ίση μέ 70 δράμια περίπου. Σ. τ. Μ.

ἡ ἀξία του νὰ ὑπολογίζεται σὲ 400 ἐργάσιμες μέρες. Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ διάταγμα αὐτὸ ποὺ ψηφίστηκε in extremis ἔμεινε νεκρὸ γράμμα. Οἱ ἐκλογὲς γιὰ τὴ Νομοθετικὴ εἶχαν τελειώσει καὶ εἶχαν γίνει κάτω ἀπ' τὸ καθεστὼς τοῦ ἑνὸς μάρκου ἀσημιοῦ.

Τὸ Σύνταγμα ἐξαφάνισε ὅλο τὸ περίπλοκο χάος τῶν παλιῶν διοικητικῶν διαιρέσεων, ποὺ ἡ μιὰ ἐπικαθόταν πάνω στὴν ἄλλη στὴ διάρκεια αἰώνων: βαϊλίες, περιφέρειες, κυβερνεῖα κλπ. Στὴ θέση τους ἔβαλε μιὰ μοναδικὴ διαίρεση, τὸ Νομό, ὑποδιαιρεμένο σὲ διαμερίσματα, σὲ καντόνια καὶ σὲ κοινότητες.

Ἀναφέρεται κάποτε πὼς ἡ Συντακτική, ἱδρύοντας τοὺς Νομούς, θέλησε νὰ ἐξαφανίσει τὴν ἀνάμνηση τῶν παλιῶν ἐπαρχιῶν, νὰ συντρίψει γιὰ πάντα τὸ πνεῦμα τοῦ τοπικισμοῦ καὶ νὰ παγιώσει κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πνεῦμα τῆς Ὁμοσπονδίας. Μπορεῖ νἆταν κ' ἔτσι, πρέπει ὡστόσο ὅμως νὰ παρατηρήσουμε πὼς ἡ ὀροθεσία τῶν Νομῶν σεβάστηκε ὅσο εἶταν δυνατὸ τὰ παλιὰ πλαίσια. Ἔτσι ἡ Φρὰνς-Κοντὲ διαιρέθηκε σὲ τρεῖς Νομούς, ἡ Νορμανδία καὶ ἡ Βρετάνη ἡ καθεμιὰ σὲ 5, κλπ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Συντακτικῆς εἶχαν σὰ γνώμονα τὴν ἀνάγκη μιᾶς καλῆς διοίκησης. Ἡ πρωταρχικὴ ἰδέα εἶταν νὰ χαραχτεῖ μιὰ περιφέρεια τέτια ποὺ ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ μποροῦν νὰ πηγαίνουν στὴν πρωτεύουσά τους μέσα σὲ μιὰ μέρα. Θέλανε νὰ γίνει μιὰ προσέγγιση ἀνάμεσα στοὺς διοικούμενους καὶ στοὺς διοικοῦντες. Συστήθηκαν 83 Νομοὶ ποὺ τὰ σύνορά τους καθορίστηκαν ὕστερ' ἀπὸ φιλικὴ συμφωνία ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν. Καὶ τοὺς ἔδωσαν ὀνόματα δανεισμένα ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια.

Κ' ἐνῶ οἱ παλιὲς περιφέρειες διοικούνταν ἀπὸ ἕναν παντοδύναμο ἐπόπτη ποὺ τὸν διόριζε ὁ βασιλιάς, οἱ καινούργιοι Νομοὶ εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τους ἕνα Συμβούλιο ἀπὸ 36 μέλη ποὺ ἐκλέγονταν μὲ ψηφοδέλτιο ἀπ' τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Νομοῦ καὶ ἀνῆκαν ὑποχρεωτικὰ στοὺς πολίτες ποὺ πλήρωναν τουλάχιστο ἄμεσο φόρο ἴσο μὲ 10 ἐργάσιμες μέρες. Τὸ Συμβούλιο αὐτὸ ποὺ εἶταν ὄργανο βουλευτικό, συνερχόταν μιὰ φορὰ τὸ χρόνο γιὰ ἕνα μήνα. Καὶ καθὼς τὰ μέλη του εἶταν ἄμισθα, μόνον οἱ εὔποροι καὶ οἱ πλούσιοι πολίτες μπορούσαν νὰ δεχτοῦν νὰ συμετάσχουν σ' αὐτό. Τὸ Συμβούλιο ἐκλεγόταν γιὰ δυὸ χρόνια καὶ ἀνανεωνότανε κατὰ τὸ ἥμισυ κάθε χρόνο. Ὀχτὼ μέλη του, κατ' ἐκλογή, ἀπάρτιζαν ἕνα διευθυντήριο, ποὺ συνεδρίαζε καθημερινὰ καὶ τὰ μέλη του μισθοδοτούνταν. Τὸ διευθυντήριο αὐτὸ εἶταν τὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο τοῦ Συμβουλίου. Κατένειμε τοὺς ἄμεσους φόρους στὰ διάφορα διαμερίσματα, ἐπέβλεπε στὴν εἴσπραξή τους, πλήρωνε τὶς δαπάνες, διεύθυνε τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, τὶς φυλακές, τὰ σχολεῖα, τὴ γεωργία, τὴ βιομηχανία, τὶς γέφυρες καὶ τὴν ὁδοποιία, ἐπόπτευε στὴν ἐκτέλεση τῶν νόμων, κ.λ.π. μὲ λίγα λόγια εἶταν ὁ κληρονόμος τῆς παλιᾶς ἐξουσίας τῶν βασιλικῶν ἐποπτῶν. Σὲ κάθε διευθυντήριο ὑπῆρχε ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος, ποὺ ἐκλεγόταν ἀπ' τὴ νομαρχιακὴ ἐκλογικὴ συνέλευση γιὰ τέσσερα χρόνια καὶ εἶταν ἐπιφορτισμένος νὰ ἐπιβλέπει καὶ νὰ

ἀπαιτεῖ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. Ἔπαιρνε μέρος στὶς συνεδριάσεις τοῦ διευθυντήριου, δίχως ὅμως νὰ ἔχει ψῆφο. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζητάει νὰ τοῦ ἀνακοινωθοῦν ὅλα τὰ ἔγγραφα γιὰ ὅλες τὶς ὑποθέσεις καὶ καμιὰ ἀπόφαση δὲν μποροῦσε νὰ παρθεῖ ἂν προηγούμενα δὲ γινόταν δεχτὸ νὰ διατυπώσει τὶς παρατηρήσεις του. Μὲ μιὰ λέξη εἶταν τὸ ὄργανο τοῦ Νόμου καὶ τοῦ δημόσιου συμφέροντος καὶ ἐπικοινωνοῦσε ἄμεσα μὲ τοὺς ὑπουργούς.

Ὁ Νομὸς λοιπὸν εἶταν μιὰ μικρὴ δημοκρατία ποὺ αὐτοδιοικούνταν ἐλεύθερα. Ἡ Κεντρικὴ Ἀρχὴ δὲν ἀντιπροσωπευόταν μὲ κανέναν ἄμεσο ὑπάλληλο. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων εἶχε ἀνατεθεῖ σὲ δημόσιους λειτουργοὺς ποὺ ὅλοι τους ἀντλούσαν τὴν ἐξουσία τους ἀπὸ ἐκλογές. Ὁ βασιλιὰς ἀναμφίβολα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παύει τοὺς νομαρχιακοὺς ὑπάλληλους καὶ ν' ἀκυρώνει τὶς ἀποφάσεις τους, αὐτοὶ ὅμως μπορούσαν νὰ ἐφεσιβάλουν τὴν ἀπόφασή του στὴν Ἐθνοσυνέλευση ποὺ ἀποφάσιζε τελεσίδικα. Ἔτσι ἀπότομα γινόταν ἡ μετάβαση ἀπ' τὸν παλιὸ ἀποπνιχτικὸ γραφειοκρατικὸ συγκεντρωτισμὸ σὲ μιὰν εὐρύτατη ἀποκέντρωση, σὰν τὴν ἀμερικανική.

Τὰ διαμερίσματα εἶχαν ὀργανωθεῖ πάνω στὸ πρότυπο τοῦ Νομοῦ, μ' ἕνα συμβούλιο, ἕνα διευθυντήριο κ' ἕναν γενικὸ ἐπίτροπο, ποὺ ὅλοι τους ἐκλέγονταν ἐπίσης. Θὰ ἐπιφορτισθοῦν εἰδικὰ μὲ τὴν πώληση τῶν ἐθνικῶν περιουσιῶν καὶ μὲ τὴν κατανομὴ τῶν φόρων στὶς κοινότητες.

Τὰ καντόνια εἶταν ἡ στοιχειώδης ἐκλογικὴ μονάδα καὶ ταυτόχρονα ἡ ἕδρα τῶν εἰρηνοδικῶν.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάνει τὴν ἐπαναστατικὴ Γαλλία νὰ μοιάζει μὲ τὴν ἐλεύθερη Ἀμερική, εἶναι ἡ δραστηριότητα τῆς δημοτικῆς ζωῆς.

Στὶς πόλεις τὰ παλιὰ ὀλιγαρχικὰ δημοτικὰ συμβούλια ποὺ ἀποτελούνταν ἀπὸ δήμαρχους κι ἀπὸ σκαβίνους ποὺ ἀγόραζαν τὰ ἀξιώματά τους στὴν πραγματικότητα εἶχαν κιόλας ἐξαφανιστεῖ, σχεδὸν παντοῦ, πρὶν ὁ νόμος τὶς ἀντικαταστήσει μὲ τὰ αἱρετὰ σώματα. Μὰ ἐνῶ οἱ διοικήσεις τῶν Νομῶν καὶ τῶν διαμερισμάτων προέρχονταν ἀπὸ ψηφοφορία ποὺ γινότανε σὲ δυὸ στάδια καὶ ὅπου συμμετεῖχαν ὅσοι εἶχαν ἐκπληρώσει εἰδικὲς φορολογικὲς ὑποχρεώσεις, τὰ καινούργια δημοτικὰ συμβούλια προέρχονταν ἀπὸ ἄμεση ψηφοφορία. Ὁ δήμαρχος καὶ οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι ποὺ ὁ ἀριθμός τους κυμαινόταν ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμό, ἐκλέγονταν γιὰ δυὸ χρόνια ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐνεργοὺς πολίτες, διαλέγονταν ὅμως ὑποχρεωτικὰ ἀνάμεσα στοὺς φορολογούμενους ποὺ κατέβαλαν εἰσφορὰ ἴση μὲ 10 ἐργάσιμες μέρες. Κάθε συνοικία ἀποτελοῦσε ἐκλογικὸ τμῆμα. Ὑπῆρχανε τόσοι δημοτικοὶ σύμβουλοι ὅσα καὶ τμήματα, καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοὶ ποὺ εἶταν ἐπιφορτισμένοι νὰ διοικοῦν μαζὶ μὲ τὸ δήμαρχο, ἔμοιαζαν πολὺ περισσότερο μὲ τοὺς σημερινοὺς δημοτικοὺς πάρεδρους, παρὰ μὲ τοὺς σημερινοὺς δημοτικοὺς συμβούλους. Τὸ ἔργο τῶν τελευταίων, τὸ ἐκτελοῦσαν τότε οἱ αἱρετοὶ πρόκριτοι ποὺ εἶταν διπλάσιοι στὸν ἀριθμὸ ἀπ' τοὺς δημοτικοὺς συμβούλους. Συγ-

καλούσαν τοὺς πρόκριτους γιὰ ὅλες τὶς σπουδαῖες ὑποθέσεις. Τότε αὐτοί, μαζὶ μὲ τοὺς δημοτικοὺς συμβούλους συγκροτούσαν τὸ γενικὸ συμβούλιο τοῦ Δήμου. Κοντὰ στὸ δήμαρχο, ὁ δημοτικὸς Ἐπίτροπος, ποὺ στὶς σημαντικὲς πόλεις ἔχει καὶ ἀναπληρωτές, εἶταν ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τοῦ Δήμου. Ἀντιπροσώπευε τοὺς φορολογούμενους καὶ εἶταν ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος συνήγορός τους. Ἐκτελοῦσε χρέη δημόσιου κατήγορου στὸ πταισματοδικεῖο, ποὺ τὸ συγκροτοῦσε τὸ δημοτικὸ γραφεῖο.

Οἱ Δῆμοι εἶχαν πολὺ πλατιὰ δικαιοδοσία. Μὲ τὴ μεσολάβησή τους οἱ Νομοὶ καὶ τὰ διαμερίσματα καθιστούσαν ἐκτελεστοὺς τοὺς νόμους καὶ φρόντιζαν γιὰ τὴν κατανομὴ καὶ τὴν εἴσπραξη τῶν φόρων. Εἶχανε τὸ δικαίωμα νὰ ζητοῦν γιὰ ἐνίσχυση τὴν παρουσία Ἐθνοφυλακῆς καὶ στρατιωτικῆς δύναμης. Ἀπολάβαιναν μιὰ πλατιὰ αὐτονομία, κάτω ἀπ' τὴν ἐποπτεία καὶ τὴν ἐπιτήρηση τῶν διοικητικῶν σωμάτων ποὺ ἐγκρίνανε τὶς οἰκονομικὲς ἀποφάσεις τους καὶ ξεκαθαρίζανε τοὺς λογαριασμούς τους. Οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ γενικοὶ ἐπίτροποι μπορούσαν προσωρινὰ νὰ παυτοῦν, ἡ δημοτικὴ ὅμως συνέλευση δὲν μποροῦσε νὰ διαλυθεῖ.

Μὲ τὸ νὰ ἀνανεώνονται κάθε χρόνο κατὰ τὸ ἥμισυ, τὴν πρώτη Κυριακὴ ὕστερα ἀπ' τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου, οἱ Δῆμοι βρίσκονταν σὲ διαρκὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ λαό, ποὺ ἀντικαθρέφτιζαν πιστὰ τὰ αἰσθήματά του. Στὶς πόλεις ποὺ ἔχουν πάνω ἀπὸ 25.000 ψυχές, τὰ τμήματα, σὰν τὰ καντόνια τῆς ὑπαίθρου, εἶχαν γραφεῖα καὶ Μόνιμες Ἐπιτροπὲς καὶ μπορούσαν νὰ συγκαλοῦν συνελεύσεις ποὺ ἐλέγχανε τὴ δράση τῆς κεντρικῆς δημοτικῆς ἀρχῆς. Στὴν ἀρχή, ἐκλέγανε τοὺς δήμαρχους καὶ τοὺς δημοτικοὺς σύμβουλους ἀπ' τὴν πλούσια μπουρζουαζία, ἀλλ' αὐτοὶ φάνηκαν πολὺ πιὸ ὑποχωρητικοὶ ἀπὸ τὰ διευθυντήρια τῶν Νομῶν καὶ τῶν διαμερισμάτων κάτω ἀπ' τὴ συνεχὴ πίεση τοῦ λαοῦ, τόσο ποὺ στὰ 1792, προπαντὸς ὕστερ' ἀπ' τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, μιὰ ἀσυμφωνία ἐκδηλώθηκε ἀνάμεσα στοὺς Δήμους ποὺ εἶταν πιὸ δημοκρατικοὶ καὶ στὰ διοικητικὰ σώματα ποὺ εἶταν περισσότερο συντηρητικά. Ἡ ἀσυμφωνία αὐτὴ ἐπιδεινώθηκε ὕστερα, ὅταν, μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, στὶς καινούργιες δημοτικὲς ἀρχές, εἰσχώρησαν λαϊκὰ στοιχεῖα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς θ' ἀνάψει ἡ Γιρονδίνικη ἢ ὁμοσπονδιακὴ ἐξέγερση. Στὴν ὕπαιθρο καὶ στὰ χωριὰ πῆραν τὴν ἐξουσία οἱ μικροαστοὶ καὶ μάλιστα οἱ τεχνίτες. Δὲν εἶταν σπάνιο νὰ ἐκλέγονται καὶ ἐφημέριοι στὰ δημοτικὰ ἀξιώματα.

Ἡ δικαστικὴ ὀργάνωση μεταρυθμίστηκε πάνω στὸ ἴδιο πνεῦμα ὅπως καὶ ἡ διοικητική. Ὅλες οἱ παλιὲς δικαστικὲς ἀρχὲς ποὺ δίκαζαν ἀνάλογα μὲ τὴν κοινωνικὴ τάξη τοῦ δικαζόμενου ἢ μὲ τὰ προνόμια ποὺ αὐτὸς εἶχε, καταργήθηκαν, καὶ στὴ θέση τους ἐγκαθιδρύθηκε καινούργια δικαστικὴ ἱεραρχία ὅπου ὑπαγόταν ὅλος ὁ κόσμος καὶ ποὺ ἡ ἐξουσία της πήγαζε ἀπ' τὴ λαϊκὴ κυριαρχία.

Στὴ βάση εἶταν οἱ εἰρηνοδίκες, ποὺ ἐκλέγονταν γιὰ δυὸ χρόνια ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς ἐκλέξιμους ποὺ εἶχαν καταβάλει τὴν εἰσφορά

τους ἴση μὲ δέκα ἐργάσιμες μέρες, βοηθούμενοι ἀπὸ 4—6 πραγματογνώμονες πάρεδρους, ποὺ συγκροτοῦν τὸ γραφεῖο τοῦ εἰρηνοδικείου. Τὸ ἔργο τους εἶναι λιγότερο ἡ ἔκδοση ἀπόφασης καὶ περισσότερο ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν ἀντιδίκων. Ἀποφαίνονται τελεσίδικα γιὰ τὶς μικροδιαφορές, ὅταν δὲν ξεπερνοῦν τὶς 50 λίβρες καὶ πρωτόδικα ἴσαμε τὸ ποσὸ τὸν 100 λιβρῶν. Δικαιοσύνη γρήγορη καὶ ὀλιγοδάπανη, ποὺ πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες καὶ σὲ λίγο ἔγινε δημοφιλής.

Τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων, ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε δικαστὲς ποὺ ἐκλέγονται γιὰ ἕξη χρόνια, παίρνονται ὅμως ὑποχρεωτικὰ ἀπ' τοὺς ἐπαγγελματίες δικαστὲς ποὺ ἔχουν τουλάχιστο πέντε χρόνια ὑπηρεσία, κι ἀποφαίνονται ἀνέκκλητα γιὰ ὑποθέσεις μέχρι 1000 λίβρες.

Γιὰ τὰ ποινικά, τὰ πταίσματα ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσία τῶν Δήμων, τὰ πλημελήματα στοὺς εἰρηνοδίκες, καὶ τὰ κακουργήματα σὲ εἰδικὰ δικαστήρια ποὺ ἑδρεύουν στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, καὶ ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕναν πρόεδρο καὶ ἀπὸ τρεῖς δικαστές, ποὺ παίρνονται ἀπ' τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων. Ὁ δημόσιος κατήγορος, ποὺ ἐκλέγεται ὅπως καὶ οἱ δικαστές, ἀπαιτεῖ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. Οἱ κατηγορούμενοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ προσφεύγουν σὲ διπλὸ ὁρκωτὸ δικαστήριο. Τὸ ὁρκωτὸ δικαστήριο, ἡ δικαστήριο κατηγορητηρίου, ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀχτὼ μέλη κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία ἑνὸς δικαστῆ τοῦ διαμερίσματος κι ἀποφαίνεται ἂν ὑπάρχει αἰτία γιὰ ποινικὴ δίωξη. Τὸ ὁρκωτὸ δικαστήριο ἀποφασίζει ἐπὶ τῆς οὐσίας κι ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα πολίτες· ὕστερα οἱ δικαστὲς καθορίζουν τὴν ποινή. Ἡ μειοψηφία τῶν 3 ψήφων στοὺς 12 εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν ἀθώωση τοῦ κατηγορουμένου. Οἱ ἔνορκοι κληρώνονται ἀπὸ ἕναν κατάλογο μὲ 200 ὀνόματα ποὺ τὸν συντάσσει ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ Νομοῦ, ἀπ' τοὺς ἐνεργοὺς ἐκλέξιμους πολίτες, δηλαδὴ ἀπ' τοὺς πολίτες ποὺ πληρώνουν ἄμεσο φόρο ἴσο μὲ δέκα ἐργάσιμες μέρες. Ἔτσι τὸ ὁρκωτὸ δικαστήριο τὸ ἀποτελοῦν μόνο πλούσιοι ἢ εὔποροι πολίτες καὶ ἡ Ποινικὴ Δικαιοσύνη παραμένει ταξική. Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Ντυπὸρ θέλησαν νὰ εἰσαγάγουν τὰ ὁρκωτὰ δικαστήρια καὶ γιὰ τὶς ἀστικὲς ὑποθέσεις· ὁ Τουρὲ ὅμως εἶταν ἡ αἰτία ν' ἀποριφθεῖ ἡ πρότασή τους.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ ποινὲς εἶταν ἀνάλογες μὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ ἡ ἐπιβολή τους δὲν ἀφήνεται στὴν κρίση τοῦ δικαστῆ. «Ὁ Νόμος, ἔλεγε ἡ Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ καθορίζει ποινὲς αὐστηρὰ καὶ πρόδηλα ἀναγκαῖες». Κατάργησε λοιπὸν τὰ βασανιστήρια, τὸ δέσιμο στὴ στήλη, τὸ στιγματισμό, τὴ δημόσια αἴτηση συγνώμης, ὡστόσο ὅμως διατήρησε τὴν ἀτιμωτικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὶς ἀτιμωτικὲς ποινὲς καὶ τὶς ἁλυσίδες, δηλαδὴ τὰ δεσμά. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν κατόρθωσε νὰ καταργήσει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου.

Ἐφετεῖα δὲν ὑπάρχουν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ποὺ ἀναγκάστηκε

νὰ χτυπήσει μερικὰ ἀνυπόταχτα ἀνώτερα Δικαστήρια (Parlements) φοβόνταν μὴν τὰ ἀναστήσει μὲ ἄλλο ὄνομα. Τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων ἐπιτελοῦν ἀναμεταξύ τους τὸ ἔργο τῶν ἐφετείων, σύμφωνα μ' ἕνα ἰδιοφυὲς σύστημα, ποὺ ἐπιτρέπει στοὺς ἀντίδικους νὰ ἐξαιροῦν τρία δικαστήρια ἀπ' τὰ ἑφτὰ ποὺ τοὺς προτείνουν. Τὸ προνόμιο τῶν δικηγόρων καταργήθηκε μὲ πρόταση τοῦ Ροβεσπιέρου. Κάθε διάδικος μπορεῖ νὰ ὑπερασπίσει ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεσή του ἢ νὰ ὁρίσει ἐπίσημο συνήγορο. Οἱ παλιοὶ ὅμως ἐπίτροποι διατηρήθηκαν μὲ τὸ καινούργιο ὄνομα τῶν εἰσηγητῶν.

Τὰ ἐμποροδικεῖα ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ πέντε δικαστὲς ποὺ ἐκλέγονται ἀπ' τοὺς ἐπιτηδευματίες ἐμπόρους δικάζουν τελεσίδικα γιὰ διαφορὲς μέχρι 1000 λίβρες.

Τὸ ἀκυρωτικὸ δικαστήριο (ἀναίρεσης,) ποὺ ἐκλέγεται καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸναν δικαστὴ ἀπὸ κάθε Νομό, μπορεῖ νὰ ἀκυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῶν ἄλλων δικαστηρίων, μόνον ὅμως γιὰ παρατυπίες. Δὲν μπορεῖ νὰ ἑρμηνέψει τὸ Νόμο. Τὴν ἐξουσία αὐτὴ τὴν ἐπιφύλαξε ἡ Ἐθνοσυνέλευση στὸν ἑαυτό της. Οἱ ὑποθέσεις ἀμφισβητούμενου διοικητικοῦ δὲν ὑπάγονται στὴν ἁρμοδιότητα κανενὸς εἰδικοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ κρίνονται ἀπ' τὰ νομαρχιακὰ διευθυντήρια, ἐχτὸς ἀπ' τὶς φορολογικὲς ὑποθέσεις ὅπου παρεμβαίνουν τὰ δικαστήρια τοῦ διαμερίσματος. Συμβούλιο Ἐπικρατείας δὲν ὑπάρχει· τὸ ἀντικαθιστᾶ ὅμως τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καὶ σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἡ ἴδια ἡ Ἐθνοσυνέλευση.

Τέλος τὸ Ἀνώτατο δικαστήριο ποὺ συγκροτεῖται ἀπὸ δικαστὲς τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστηρίου καὶ εἰδικοὺς ἐνόρκους ποὺ κληρώνονται ἀπὸ ἕναν κατάλογο μὲ 166 μέλη, δύο γιὰ κάθε Νομό, δικάζει τὰ ἐγκλήματα τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, καθὼς καὶ τὰ ἐγκλήματα ποὺ στρέφονται ἐναντίον τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους. Οἱ κατηγορούμενοι παραπέμπονται σ' αὐτὸ τὸ δικαστήριο ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸ σῶμα ποὺ ἐκλέγει μεταξὺ τῶν μελῶν του δυὸ Γενικοὺς Εἰσαγγελεῖς ἐπιφορτισμένους μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ποινικῆς δίωξης.

Σ' αὐτὴ τὴ δικαστικὴ ὀργάνωση, τὸ σημεῖο ποὺ προκαλεῖ ἐντύπωση εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν δικαστηρίων ἀπέναντι στὸ βασιλιὰ καὶ στοὺς ὑπουργούς. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο στὰ χέρια τῆς Ἐθνοσυνέλευσης εἶναι σὰν ἕνα ὅπλο ποὺ στρέφεται ἐναντίον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, γιατὶ μόνον ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαγγείλει κατηγορία. Ὁ βασιλιὰς ἀντιπροσωπεύεται στὰ δικαστήρια μόνον ἀπὸ ἐπίτροπους ποὺ τοὺς διορίζει ὁ ἴδιος καὶ ποὺ εἶναι ἀμετάθετοι. Τοὺς ἐπίτροπους αὐτοὺς τοὺς συμβουλεύονται στὶς ὑποθέσεις ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ὑπὸ κηδεμονίαν καὶ τοὺς ἀνήλικους. Τὸ καθῆκον τους εἶναι νὰ ὑπερασπίζουν τὴν ἰδιοκτησία καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ διατηροῦν στὰ δικαστήρια τὴν πειθαρχία καὶ τὸν κανονισμὸ τῆς ὑπηρεσίας. Δὲν ἔχουν ὅμως δική τους ἐξουσία, τὸ μόνο ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν εἶναι νὰ καλέσουν ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ ἐνεργήσουν νόμιμα. Ἡ δικαιο-

σύνη ἀπονέμεται πάντα στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἀνήκει στὸ Ἔθνος.

Ὅλοι οἱ δικαστὲς ἐκλέγονται ὑποχρεωτικὰ ἀνάμεσα στοὺς πτυχιούχους τῆς νομικῆς. Τὰ ἔργα τοῦ Ντουὰρς καὶ τοῦ Σελιγκμὰν μᾶς ἐπιτρέπουν ν' ἀντιληφθοῦμε πὼς τὸ κριτήριο τῶν ἐκλογέων γενικὰ εἶταν πολὺ ὀξύ. Τὰ συχνὰ παράπονα τῶν Ἰακωβίνων, στὸν καιρὸ τῆς Συμβατικῆς, ἐναντίον τῶν «ἀριστοκρατικῶν» ἀποφάσεων, ἀρκοῦν γιὰ νὰ πιστοποιήσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Στὴν περίοδο τῆς τρομοκρατίας χρειάστηκε νὰ γίνουν ἐκκαθαρίσεις στὸ δικαστικὸ σῶμα.

Ἂν τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς ἐγκαθίδρυσαν μιὰ πραγματικὴ Δημοκρατία, Δημοκρατία ὅμως ἀστική, αὐτὸ ἔγινε γιατὶ εἶχανε πολλοὺς λόγους νὰ δυσπιστοῦν στὸν Λουδοβίκο τὸν ΙΣΤ', ποὺ ἡ ἀποδοχὴ ἀπὸ μέρος του τοῦ καινούργιου καθεστῶτος δὲν τοὺς φαινόταν καὶ τόσο εἰλικρινής. Δὲν εἶχαν ξεχάσει πὼς εἶχε ἐπικυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου, μόνον ἐπειδὴ ἐξαναγκάστηκε ἀπ' τὴ στάση. Καὶ δικαιολογημένα ὑποπτεύονταν πὼς μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία θὰ κατάστρεφε τὸ ἔργο τους. Σ' αὐτὸ ὀφείλονται ὅλες οἱ προφυλάξεις ποὺ πῆραν γιὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν κάθε πραγματικὴ ἐξουσία.

Ἂν ἐμπιστεύτηκαν τὴν πολιτική, διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία στὴν ἀστικὴ τάξη, δὲν τὸ κάνανε μόνο ἀπὸ ταξικὸ συμφέρον, ἀλλὰ σκέφτονταν πὼς ὁ λαός, ἀγράματος στὸ μεγαλύτερο μέρος του, δὲ θἄταν ἱκανὸς νὰ πάρει στὰ χέρια του τὸ πηδάλιο τῆς διακυβέρνησης. Ἔπρεπε πρῶτα νὰ διαπαιδαγωγηθεῖ.

Οἱ καινούργιοι θεσμοὶ εἶταν φιλελεύθεροι. Παντοῦ ἡ ἐξουσία ἀνήκει σὲ αἱρετὰ σώματα. Ἂν ὅμως αὐτὰ τὰ σώματα λυγίσουν, ἂν πέσουν στὰ χέρια κρυφῶν ἢ φανερῶν ἐχθρῶν τῆς νέας τάξης πραγμάτων, ὅλα κινδυνεύουν. Οἱ νόμοι δὲ θὰ ἐκτελοῦνται πιὰ ἢ θὰ ἐκτελοῦνται ἄσκημα. Οἱ φόροι δὲ θὰ εἰσπράττονται πιά, ἡ στρατολογία θὰ εἶναι ἀδύνατη, κι αὐτὸ θὰ σημαίνει ἀναρχία. Εἶναι νόμος γιὰ κάθε Δημοκρατία, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ λειτουργήσει κανονικά, ἂν δὲν ἔχει γίνει ἐλεύθερα ἀποδεχτὴ ἀπ' ὅλους.

Στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, οἱ ἴδιοι θεσμοὶ ἔδωσαν ἐξαίρετα ἀποτελέσματα, γιατὶ ἐφαρμόστηκαν μὲ πνεῦμα ἐλευθερίας ἀπὸ πληθυσμοὺς ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχαν συνηθίσει στὴν αὐτοκυβέρνηση. Ἡ Γαλλία εἶταν μιὰ παλιὰ μοναρχικὴ χώρα, συνηθισμένη ἀπὸ αἰῶνες νὰ τὰ περιμένει ὅλα ἀπ' τὴν ἐξουσία καὶ ποὺ μονομιᾶς ρίχτηκε σ' ἕνα καινούργιο καλούπι. Στὴν Ἀμερικὴ ἡ δημοκρατία δὲ συζητιόταν. Ὁ λαὸς ἐκεῖ κάτω ἄξιζε νὰ τὸν ἐμπιστεύονται· γι αὐτὸ καὶ τοῦ παράδωσαν στὰ χέρια του τὰ πεπρωμένα του. Στὴ Γαλλία, σημαντικὸ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ δὲν καταλάβαινε τίποτα ἀπ' τοὺς καινούργιους θεσμοὺς ἢ δὲν ἤθελε τίποτα νὰ καταλάβει.

Χρησιμοποίησε τὶς ἐλευθερίες ποὺ τοῦ παραχώρησαν μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὶς χάνει νὰ χρεωκοπήσουν. Ξαναζητοῦσε τὰ δεσμά του. Ἔτσι ἡ ἀποκέντρωση ποὺ ἐγκαινίασε ἡ Συνταχτική, ἀντὶ νὰ

παγιώσει τὸ καινούργιο καθεστώς, τὸ συγκλόνισε καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τὸ γκρεμίσει. Ἡ ἐπαναστατικὴ μπουρζουαζία εἶχε πιστέψει πὼς προστατευόταν πίσω ἀπ' τὴ λαϊκὴ κυριαρχία, ποὺ εἶταν ὀργανωμένη πρὸς ὄφελός της, ἐναντίον τῆς ἐπιθετικῆς ἐπανόδου τῆς φεουδαρχίας, καὶ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία κινδύνεψε νὰ διευκολύνει αὐτὴ τὴν ἐπάνοδο, ἐξασθενίζοντας παντοῦ τὴ δύναμη τοῦ Νόμου.

Γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ ἐπαναστατικὸ ἔργο, ποὺ εἶχε κλονιστεῖ ἀπ' τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ τὸν πόλεμο μὲ τὸ Ἐξωτερικό, οἱ Ἰακωβίνοι, δυὸ χρόνια ἀργότερα, θ' ἀναγκαστοῦν νὰ ξαναγυρίσουν στὸν μοναρχικὸ συγκεντρωτισμό. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα ὅμως κανένας δὲν εἶχε προβλέψει αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. Μόνον ὁ Μαρά, ποὺ εἶταν πολιτικὸ μυαλό, εἶχε καταλάβει ἀπ' τὴν πρώτη μέρα πὼς ἡ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία ἔπρεπε νὰ ὀργανωθεῖ διχτατορικά, ὥστε στὸ δεσποτισμὸ τῶν βασιλιάδων ν' ἀντιταχτεῖ ὁ δεσποτισμὸς τῆς λευτεριᾶς.

VIII

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης, ἀντὶ νὰ παγιώσει τὴν κρατικὴ πίστη, ὁλοκλήρωσε τὴν καταστροφή της. Οἱ παλιοὶ φόροι καταργήθηκαν. Ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἀντικατάστησαν, ἡ φορολογία τῶν ἀκινήτων ποὺ βάραινε τὴ γῆ, ἡ φορολογία τῶν κινητῶν ποὺ βάραινε τὸ εἰσόδημα ποὺ ὑπολογιζόταν ἀπ' τὸ ἐνοίκιο, ὁ φόρος ἐπιτηδεύματος ποὺ βάραινε τὰ κέρδη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰσπράττονταν δύσκολα γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἔπρεπε νὰ συνταχτοῦν καινούργιοι κατάλογοι, νὰ εἰδικευτεῖ καινούργιο προσωπικό. Οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς ποὺ εἶχαν ἀναλάβει τὴν εἴσπραξη, δὲν εἶταν προετοιμασμένες γι αὐτό. Ὕστερα οἱ φορολογούμενοι, προπαντὸς οἱ ἀριστοκράτες, δὲ βιάζονταν νὰ ἐξοφλήσουν τὶς φορολογικές τους ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση δὲν ἤθελε νὰ ἐπιβάλει ἔμεσους φόρους. Τοὺς θεωροῦσε ἄδικους, ἐπειδὴ βάραιναν ὅμοια ἄνισες περιουσίες. Ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ὅμως, στὶς παλιὲς δαπάνες προσθέτονταν καινούργιες. Ἐξ αἰτίας τῆς σιτοδείας χρειάστηκε ν' ἀγοράσουν πολὺ στάρι ἀπ' τὸ Ἐξωτερικό. Οἱ μεταρυθμίσεις ποὺ γινόνταν, βάθαιναν τὸ οἰκονομικὸ βάραθρο. Στὸ παλιὸ χρέος ποὺ ἀνέβαινε περίπου στὰ τρία δισεκατομύρια, 119 ἑκατομύρια, ποὺ τὸ μισὸ εἶταν ἀπαιτητό, προστέθηκε πάνω ἀπὸ ἕνα δισεκατομύριο ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν ἐκαθάριση τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος: 149 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τοῦ χρέους τοῦ κλήρου, 450 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῶν καταργημένων δικαστικῶν θέσεων, 150 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῶν θέσεων τῶν οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων, 203 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἀπόδοση ἐγγυήσεων, 100 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῶν διαφόρων εἰδῶν φεουδαρχικῆς δεκάτης, κ.λ.π. Τὸ συνολικὸ κεφάλαιο τοῦ παλιοῦ χρέους καὶ τοῦ καινούργιου, ἀνέβηκε ἔτσι σὲ τέσσερα δισεκατομύρια 262 ἑκατομύρια ποὺ ἀπαιτοῦσαν ἐτήσιο τόκο, 262 περίπου ἑκατομύρια. Ἐξάλλου τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔξοδα ποὺ βάραιναν τὸ κράτος ἀπὸ τότε ποὺ καταργήθηκε ἡ δεκάτη, ἀνέβαιναν σὲ 70 ἑκατομύρια καὶ οἱ ἀποδοχὲς τῶν κληρικῶν εἶταν 50 ἑκατομύρια, ἐνῶ οἱ δαπάνες τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν ὑπουργείων ἀνέβαιναν μόνο σὲ 240 ἑκατομύρια.

Ὅσον καιρὸ ἡ Αὐλὴ εἶταν ἀπειλητική, ἡ ταχτικὴ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης εἶταν ν' ἀρνιέται κάθε καινούργιο φόρο. Οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες εἶταν ἐκεῖνες ποὺ μαζὶ μὲ τὶς ἐξεγέρσεις ἐξανάγκασαν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' νὰ συνθηκολογήσει. Ἐνῶ ὅμως ἔκοβε κάθε

πίστωση στὸ βασιλιά, ἡ Ἐθνοσυνέλευση καθησύχαζε τοὺς εἰσοδηματίες, ἀποδοκιμάζοντας ἐπίσημα κάθε χρεωκοπία.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς τρέχουσες δαπάνες, ὁ Νεκὲρ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει σὲ τεχνάσματα. Ζήτησε καινούργιες προκαταβολὲς ἀπ' τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων ποὺ εἶταν κιόλας ὑπερβαρημένο. Παράτεινε τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν τραπεζογραματίων του. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1789 ἔβγαλε δυὸ δάνεια μὲ 4 °/ₒ καὶ μὲ 5°/ₒ. Τὰ δάνεια ὅμως αὐτὰ δὲν καλύφτηκαν. Πέτυχε τὴν ψήφιση μιᾶς πατριωτικῆς εἰσφορᾶς ποὺ εἰσπράχτηκε δύσκολα καὶ δὲν ἀπόδωσε ἀρκετά. Ὁ βασιλιὰς ἔστειλε τὰ πολύτιμα σερβίτσια του στὸ Νομισματοκοπεῖο καὶ οἱ ἰδιῶτες κλήθηκαν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Οἱ πατριώτισσες προσφέρανε τὰ κοσμήματά τους, καὶ οἱ ἄντρες τὶς ἀσημένιες πόρπες τους. Μικροπράγματα! Εἶχε ρθεῖ ἡ στιγμὴ ποὺ δὲν μπορούσαν πιὰ νὰ βγάλουν τίποτα ἀπ' τὸ Ταμεῖο τῶν Προεξοφλήσεων. Ὁ Λαβουαζιέ, ἐξ ὀνόματος τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἦρθε νὰ παρουσιάσει στὴν Ἐθνοσυνέλευση τὸν ἰσολογισμὸ τοῦ ἱδρύματος στὶς 21 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1789.

Τὸ Ταμεῖο εἶχε σὲ κυκλοφορία 114 ἑκατομύρια γραμάτια. Τὰ γραμάτια αὐτὰ εἶχαν γιὰ κάλυμα χρεώγραφα καὶ πολύτιμα μέταλλα ποὺ συνολικὰ ἀνέβαιναν σὲ 86.790.000 λίβρες. Τὸ ἄνοιγμα εἶταν 27.510.000 λίβρες. Τὸ Ταμεῖο ὅμως μποροῦσε νὰ ὑπολογίσει καὶ στὰ 70 ἑκατομύρια ποὺ εἶχε καταθέσει στὸ Δημόσιο Ταμεῖο καὶ σὲ 85 ἑκατομύρια προκαταβολὲς ποὺ τοῦ εἶχε δώσει. Ἀπ' τὰ 114 ἑκατομύρια ποὺ κυκλοφοροῦσαν, 89 εἶχαν τεθεῖ στὴ διάθεση τοῦ Δημόσιου Ταμείου καὶ 25 μονάχα εἶχαν διατεθεῖ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐμπορίου. Ἀπ' τὸν Ἰούλιο μήνα τοῦ 1789 τὸ μεταλλικὸ κάλυμα εἶχε κατεβεῖ στὸ τέταρτο τοῦ κανονικοῦ.

Ἡ ἁπλὴ ἀνάγνωση αὐτοῦ τοῦ ἰσολογισμοῦ ἔδειχνε πὼς τὸ ἀξιόχρεο τοῦ Ταμείου ἐξαρτιόταν ἀπ' τὸ ἀξιόχρεο τοῦ Κράτους, μιὰ ποὺ τὸ ἄνοιγμά του καλύπτονταν ἀπ' τὸ χρέος τοῦ Δημόσιου Ταμείου. Τὸ Κράτος χρησιμοποιοῦσε τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων γιὰ νὰ θέσει σὲ κυκλοφορία χαρτιά, ποὺ δὲ θὰ μποροῦσε μόνο του νὰ τὰ πλασάρει στὸ κοινό. Ὁ Νεκὲρ ἀναγκάστηκε νὰ ὁμολογήσει πὼς τὸ «ἵδρυμα τοῦ Ταμείου εἶχε κλονιστεῖ καὶ εἶταν ἕτοιμο νὰ πέσει» (14 τοῦ Νοέμβρη 1789). Κατάλαβε πὼς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει καινούργια ποσὰ στὸ Δημόσιο Ταμεῖο, χωρὶς μιὰ σχετικὴ αὔξηση τοῦ κεφαλαίου του. Γιὰ νὰ διευκολύνει αὐτὴ τὴν αὔξηση πρότεινε τὴ μετατροπή του σὲ *Ἐθνικὴ Τράπεζα*. Ἡ ἔκδοση τῶν γραματίων του θὰ ἀνέβαινε στὰ 240 ἑκατομύρια καὶ τὰ καινούργια γραμάτια θὰ εἶχαν τὴν ἐπιγραφὴ *Ἐθνικὴ Ἐγγύηση*.

Ἡ Συνταχτικὴ ἀπόριψε τὴν πρότασή του γιὰ οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους. Ἔκρινε πὼς τὸ Ταμεῖο δὲ θὰ κατόρθωνε νὰ τοποθετήσει 50 ἑκατομύρια καινούργιες μετοχές. Ὁ Ταλλεϋράνδος εἶπε πὼς μιὰ ποὺ τὰ ἐκδομένα γραμάτια καλύπτονταν μόνο ἀπ' τὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Ταμείου ἀπέναντι στὸ Κράτος, τὰ καινούργια, ποὺ δὲ θἄχαν ἄλλη ἐγγύηση, δὲ θἄχαν περισσότερες πιθα-

νότητες νὰ σταθοῦν, ἀπ' ὅσες θἄχαν ἂν ἐκδίδονταν ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸ Κράτος. Ἀλλὰ τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων εἴσπραττε γιὰ τὶς προκαταβολές του ἀπ' τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἕναν ὑψηλὸ τόκο. Μιὰ ποὺ δὲν ὑπῆρχε τρόπος ν' ἀποφευχθεῖ τὸ χαρτονόμισμα, εἶταν προτιμότερο νὰ οἰκονομηθεῖ αὐτὸς ὁ τόκος μὲ μιὰ ἄμεση ἔκδοση τοῦ Κράτους. Ὕστερα, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶταν κάτι ποὺ τοὺς προξενοῦσε τρόμο. Ὁ Μιραμπὼ ὑπογράμισε πὼς θἄταν φοβερὸ ὄργανο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἡ διεύθυνση τῶν οἰκονομικῶν θὰ ξέφευγε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση: «Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε, σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ δὲν ἔχουμε πίστη, σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ δὲ θέλουμε, οὔτε μποροῦμε νὰ συνεχίσουμε νὰ ὑποθηκεύουμε τὰ εἰσοδήματά μας, ἀλλ' ἀντίθετα νὰ τὰ ἀπελευθερώσουμε ἀπὸ κάθε ὑποθήκη; Πρέπει νὰ κάνουμε, εἶπε ὁ Λεκουλτὲ ντὲ Καντελαί, στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789, ὅ,τι κάνουν οἱ ἰδιοχτῆτες ποὺ εἶναι ἔντιμοι καὶ ποὺ βρίσκονται σὲ παρόμοια κατάσταση· πρέπει νὰ ἐκποιήσουμε τὶς κληρονομικὲς περιουσίες».

Οἱ κληρονομικὲς περιουσίες, εἶταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα, ποὺ ἡ Ἐθνοσυνέλευση τὰ εἶχε θέσει, μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο, στὶς 2 τοῦ Νοέμβρη, «στὴ διάθεση τοῦ Ἔθνους». Ἡ λύση αὐτὴ εἶταν κάτι ποὺ ὡρίμαζε ἀπὸ καιρό. Ὁ Καλὸν τὴν εἶχε ὑποδείξει. Πολυάριθμα ὑπομνήματα τὴ συνιστούσαν. Στὴ βασιλεία κιόλας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ μοναστηριακοῦ κλήρου εἶχε καταργήσει 9 τάγματα μοναχῶν καὶ εἶχε χρησιμοποιήσει τὰ χτήματά τους γιὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας. Ἕνας ἐπίσκοπος, ὁ Ταλλεϋράνδος, ἔκαμε ρητὰ τὴν πρόταση νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ δημόσιου χρέους (10 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1789). Τὰ χτήματα αὐτά, ἔλεγε, δὲ δόθηκαν στὸν κλῆρο, ἀλλὰ στὴν Ἐκκλησία, δηλαδὴ στὴν ὁλότητα τῶν πιστῶν, μὲ ἄλλα λόγια στὸ Ἔθνος. Τὰ χτήματα προσφέρθηκαν ἀπὸ δωρητὲς γιὰ φιλανθρωπικὰ ἢ κοινῆς ὠφέλειας ἱδρύματα. Ξαναπαίρνοντας αὐτὰ τὰ χτήματα, ἡ συνέλευση τῶν πιστῶν, τὸ Ἔθνος, θὰ ἀναλάβαινε τὴν ἐξόφληση τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν τῶν ἱδρυμάτων, τὴν ἐκπαίδευση, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔξοδα. Ὁ Τρεγιὰρ κι ὁ Τουρὲ πρόσθεταν πὼς ὁ κλῆρος δὲν μποροῦσε νἄχει περιουσίες παρὰ μόνον ὕστερ' ἀπὸ ἄδεια τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀνακαλέσει τὴν ἄδειά του. Εἶχε διαλύσει τὶς διάφορες Τάξεις. Ἡ Τάξη τοῦ κλήρου δὲν ὑπῆρχε πιά. Ἡ περιουσία της θὰ ξαναγύριζε στὴν ὁλότητα.

Μάταια ὁ Καμύς, ὁ ἀββὰς Μωρύ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μπουαζελὲν ἀπάντησαν πὼς τὰ χτήματα αὐτὰ δὲν εἶχαν δοθεῖ στὸν κλῆρο σὰ σὲ σῶμα ὀργανωμένο, ἀλλὰ σὲ καθορισμένα ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ ἀπογυμνώσουν δίχως νὰ διαπράξουν ἀδικία. Μάταια ὁ Μωρύ, ἐπιχειρώντας ἕναν ἀντιπερισπασμό, δείχνει πὼς τὰ χτήματα τῆς ἐκκλησίας τὰ ὀρέγεται μιὰ συμμορία ἀπὸ Ἑβραίους καὶ κερδοσκόπους, μάταια ὁ Μπουαζελὲν καὶ ἀπὸ μέρος τῶν συναδέλφων του, προσφέρει μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ 400 ἑκα-

τομύρια ἀπέναντι στὴν ἀξία τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων. Ἡ Συνταχτικὴ εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασή της. Τὸ ζήτημα, εἶχε πεῖ ὁ Γαλλεϋράνδος, εἶχε κιόλας κριθεῖ μὲ τὴν κατάργηση τῆς δεκάτης. Δίχως ν' ἀποφανθεῖ ρητὰ γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας τοῦ κλήρου, ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφασίζει, μὲ 508 ψήφους ἐναντίον 346, νὰ χρησιμοποιήσει τὰ τεράστια αὐτὰ χτήματα, ποὺ ἐκτιμοῦνται σὲ τρία δισεκατομμύρια, γιὰ τὴν ἐγγύηση τοῦ δημόσιου χρέους.

Ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ μεγάλο βῆμα ποὺ ἔγινε, ὅλα διευκολύνονταν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφάσισε, στὶς 19 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789 νὰ δημιουργήσει μιὰ οἰκονομικὴ ὑπηρεσία ποὺ θὰ ἐξαρτιόταν ἀποκλειστικὰ ἀπ' αὐτήν, καὶ τὴν ὀνόμασε Ἔκτακτο Ταμεῖο. Τὸ καινούργιο ταμεῖο θὰ εἴσπραττε τὸ προϊὸν τῶν ἐκτάκτων φόρων, ὅπως εἶταν ἡ πατριωτικὴ εἰσφορά, θὰ τροφοδοτιόταν ὅμως προπαντὸς ἀπ' τὸ ποσὸ ποὺ ὑπολόγιζαν ὅτι θὰ προκύψει ἀπ' τὴν πώληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν. Γιὰ ν' ἀρχίσουν, θὰ πουλούσαν γιὰ 400 ἑκατομμύρια ὁρισμένα χτήματα, καὶ θὰ κόβανε ἰσόποσα ἀσινιάτα, ποὺ μ' αὐτὰ θὰ ἐξοφλούσαν πρῶτα-πρῶτα τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων γιὰ τὰ 170 ἑκατομμύρια τῶν προκαταβολῶν του. Ἡ πρώτη αὐτὴ ἔκδοση τῶν ἀσινιάτων εἶταν συνεπῶς τέχνασμα τοῦ Δημόσιου Ταμείου. Τὸ ἀσινιάτο εἶναι ἀκόμα ἕνα γραμάτιο τοῦ Δημόσιου Ταμείου. Τὰ χαρτιὰ ποὺ ἔβγαζε τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων εἶταν τραπεζογραμάτια. Ἡ λέξη ἀσινιάτο εἶναι ἐνδειχτική. Εἶναι καθορισμὸς ποσοῦ γιὰ πληρωμὴ (assignation), μιὰ συναλλαγματικὴ ἐπὶ τοῦ Ἐκτάκτου Ταμείου, μιὰ ἐνυπόθηκη ὁμολογία πάνω σὲ καθορισμένο εἰσόδημα.

Ἕνας τίτλος, ἕνα προνομιοῦχο γραμάτιο ἀγορᾶς δημόσιων γαιῶν δὲν ἀποτελεῖ ἀκόμα νόμισμα. Τὸ ἀσινιάτο ποὺ κυκλοφόρησε στὶς 19 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789 φέρνει τόκο 5 %, γιατὶ ἀντιπροσωπεύει μιὰ πίστωση σὲ βάρος τοῦ Κράτους ποὺ ἀποφέρει τόκο, μιὰ πίστωση σὲ βάρος τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων. Εἶναι ἕνα γραμάτιο τοῦ Δημόσιου Ταμείου ποὺ ἐξοφλεῖται μὲ χτήματα ἀντὶ νὰ ἐξοφλεῖται μὲ μετρητά. Στὸ μέτρο ποὺ προχωροῦσε ἡ πώληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων, τὸ Κράτος ἀπέσυρε ἀπ' τὴν κυκλοφορία τὰ ἀσινιάτα καὶ τὰ ἀκύρωνε, ὥστε ν' ἀποσβύνεται ἀνάλογα τὸ δημόσιο χρέος.

Ἂν αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση εἶχε πετύχει, ἂν τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων εἶχε κατορθώσει ν' αὐξήσει τὰ κεφάλαιά του, νὰ διαπραγματευτεῖ καὶ νὰ τοποθετήσει τὰ 170 ἑκατομμύρια ἀσινιάτα ποὺ τοῦ εἶχαν παραδώσει, εἶναι πιθανὸ πὼς ἡ Ἐθνοσυνέλευση δὲ θ' ἀνάτρεχε στὸ χαρτονόμισμα, ποὺ ἀπέναντί του ἔτρεφε μιὰ δυσπιστία, ποὺ τὴν ἐξηγοῦν οἱ ἀναμνήσεις τοῦ Λῶ* καὶ τὸ πιὸ πρό-

* Λῶ Ἰωάννης (1671—1729). Οἰκονομολόγος ποὺ διατύπωσε τὴ θεωρία πὼς τὸ χαρτονόμισμα εἶναι τὸ ἰδανικὸ νόμισμα, γιατὶ εἶναι προορισμένο ν' ἀντικαταστήσει τὸ μεταλλικό. Ἐφάρμοσε τὴ θεωρία του σὰν Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἀπότυχε οἰκτρά, καὶ μόλις κατόρθωσε νὰ σωθεῖ μὲ τὴ φυγὴ ἀπ' τὴν ὀργὴ τοῦ ἐξεγερμένου λαοῦ. Σ. τ. Μ.

σφατο παράδειγμα τῆς 'Αμερικανικῆς 'Επανάστασης. 'Η 'Εθνοσυνέλευση, ἱκανοποιημένη γιατὶ πέτυχε τὴ σταθεροποίηση τοῦ χαρτονομίσματος καὶ ἀντιμετώπισε τὶς ἐπείγουσες δαπάνες, ἐλευθερωμένη ἀπ' τὶς ἐνοχλήσεις τοῦ Δημόσιου Ταμείου, θὰ εἶχε ἐφαρμόσει ἀναμφίβολα μιὰ διαφορετικὴ οἰκονομικὴ πολιτική.

Τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων ὅμως δὲν κατόρθωσε νὰ βρεῖ ἀγοραστὲς γιὰ τὰ ἀσινιάτα του. Οἱ καπιταλιστὲς δίστασαν νὰ τὰ δεχτοῦν, γιατὶ ἐκείνη τὴν ἐποχή, στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1790, ὁ κλῆρος ποὺ θεωρητικὰ εἶχε χάσει τὴν κυριότητα τῶν κτημάτων του, ἐξακολουθοῦσε στὴν πραγματικότητα νὰ διαχειρίζεται αὐτὰ τὰ κτήματα ποὺ ἄλλωστε εἶταν βαρυμένα καὶ μὲ ἰδιωτικὰ χρέη, δίχως νὰ λογαριάσουμε πὼς ἡ ἀποζημίωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ ἄλλες δαπάνες ποὺ τὶς κατέβαλλαν ὣς τότε τὰ ἱδρύματά τους, εἶταν ζήτημα ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε ρυθμιστεῖ. Τὸ κοινὸ δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη σὲ χρεώγραφα ποὺ εἶταν μόνο προβληματικὲς ὑποσχέσεις πώλησης κτημάτων ποὺ ὑπῆρχαν ἀμφιβολίες ἂν εἶταν ἐλεύθερα ἀπὸ κάθε βάρος ἢ ὑποθήκη, πράμα ποὺ μποροῦσε νὰ προκαλέσει ἀξεδιάλυτες δυσκολίες. «Τὰ ἀσινιάτα, λέει ὁ Μπαγύ, στὶς 10 τοῦ Μάρτη τοῦ 1790, δὲ βρῆκαν τὴν ἐπιθυμητὴ ὑποδοχὴ καὶ τὴν ἀναγκαία κυκλοφορία, γιατὶ ἡ ἐμπιστοσύνη μόνο σὲ μιὰ σταθερὴ καὶ φανερὴ βάση μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ». Οἱ μετοχὲς τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων πέσανε καὶ τὰ γραμάτιά του ὑποτιμήθηκαν σὲ ἀναλογία ποὺ ξεπέρασε τὰ 6 °/c. Τὸ λουδοβίκειο τώρα εἶχε πρὶμ 30 σόλδια.

'Η 'Εθνοσυνέλευση κατάλαβε πὼς γιὰ ν' ἀποχτήσουν ἐμπιστοσύνη τὰ ἀσινιάτα, ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπ' τὸν κλῆρο ἡ διαχείριση τῆς περιουσίας του, ποὺ ἀκόμα τὴν εἶχε στὴν κατοχή του, καὶ ν' ἀπαλλάξουν τὰ κτήματα αὐτὰ ἀπὸ κάθε ὑποθήκη, ἀπὸ κάθε ὁποιαδήποτε διεκδίκηση καὶ νὰ μεταβιβάσει στὸ λογαριασμὸ τοῦ Κράτους τὰ χρέη τοῦ κλήρου κι ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς δαπάνες (διατάγματα τῆς 17 τοῦ Μάρτη καὶ τῆς 17 τ' 'Απρίλη τοῦ 1790). Ὅταν ἔγινε αὐτό, ἡ 'Εθνοσυνέλευση φαντάστηκε πὼς εἶχε σταθεροποιήσει ἀρκετὰ τὸ ἀσινιάτο καὶ εἶχε διευκολύνει τὴν τοποθέτησή του, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ν' ἀνατρέξει στὸ χαρτονόμισμα. Ἴσαμε τώρα τὸ ἀσινιάτο εἶταν τὸ κάλυμα τοῦ γραματίου τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων. Τὸ γραμάτιο αὐτὸ εἶχε ὑποτιμηθεῖ, ἐπειδὴ τὸ κάλυμα εἶταν ἄδηλο. Τὸ ἀσινιάτο ὅμως τώρα ἔχει προκαλέσει τὴν ἐμπιστοσύνη, ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε ἐμπόδιο, γιατὶ τὰ κτήματα τοῦ κλήρου ἔχουν ρευστοποιηθεῖ. Τώρα εἶναι βέβαιο πὼς ὁ παλιὸς κάτοχος δὲ θὰ ἐνοχλήσει τὸν καινούργιο κύριο. Εἶναι βέβαιο πὼς τὸ γραμάτιο τοῦ Δημόσιου Ταμείου ποὺ θὰ πληρωθεῖ σὲ χωράφια δὲν πρόκειται νὰ τὸ διαμαρτυρήσει κανεὶς στὴ λήξη του. Τὸ παγιωμένο καὶ ἐλευθερωμένο ἀσινιάτο μπορεῖ μὲ περισσότερα πλεονεχτήματα ν' ἀντικαταστήσει τὸ τραπεζογραμάτιο. Τὸ Ἔκτακτο Ταμεῖο θὰ πλασάρει τὸ ἴδιο στὸ κοινὸ τὰ ἀσινιάτα ποὺ εἶταν ἀνίκανο νὰ τὰ κυκλοφορήσει τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων. Τὰ ἀσινιάτα τῆς πρώ-

της ἔκδοσης ποὺ δὲ βρῆκαν ἀγοραστές, θ' ἀκυρωθοῦν καὶ θὰ γίνει καινούργια ἔκδοση μὲ διαφορετικοὺς ὅρους. Ἀπὸ λόγους μεγαλύτερης προφύλαξης ἀποφασίζεται, στὶς 17 τοῦ Μάρτη τοῦ 1790, μὲ πρόταση τοῦ Μπαγύ, πὼς τὰ χτήματα θὰ πουληθοῦν μὲ τὴ μεσολάβηση τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν. «Πόσα πρόσωπα, λέει ὁ Τουρέ, θὰ συναλλαγοῦν μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ὅταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα θὰ τὰ πάρουν μ' αὐτὴ τὴ μεσολάβηση, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ μεταβίβαση ποὺ θὰ ἐκαθαρίσει κάθε ἀρχικὴ ἀνωμαλία».

Μερικοὶ θέλησαν τὰ καινούργια ἀσινιάτια νὰ εἶναι *ἐλεύθερα* ἀσινιάτα, πράμα ποὺ θὰ ἐπέτρεπε στὸν καθένα νὰ τὰ δέχεται ἢ νὰ τ' ἀρνιέται, μὲ λίγα λόγια νὰ διατηρήσουν τὸ χαραχτήρα τοκοφόρων τίτλων τοῦ Δημόσιου Ταμείου. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ὅμως συμφώνησε μὲ τὴ γνώμη τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας: «θὰ εἶταν ἄδικο, λέει ὁ Μαρτινώ, στὶς 10 τοῦ Ἀπρίλη, νὰ ὑποχρεώσουμε τοὺς πιστωτὲς τοῦ Κράτους νὰ τὰ δέχονται, δίχως νὰ μποροῦν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους νὰ ὑποχρεώνουν τοὺς δικούς τους πιστωτὲς νὰ τὰ δέχονται κι αὐτοί». Τὸ διάταγμα τῆς 17 τ' Ἀπρίλη, ὅρισε πὼς τὰ ἀσινιάτα «θὰ κυκλοφοροῦσαν σὰ νόμισμα σ' ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ σ' ὅλη τὴν ἔχταση τοῦ βασιλείου καὶ θὰ γίνονταν δεχτὰ σὰ μετρητὸ χρῆμα ἀπ' ὅλα τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ταμεῖα». Ὡστόσο ἐπιτράπηκε στοὺς ἰδιῶτες νὰ τὰ ἀποκλείσουν ἀπ' τὶς μελλοντικές τους συναλλαγές. Κατὰ συνέπεια τὸ διάταγμα δὲν ὅριζε πραγματικὴ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση δὲν πρόσεξε πὼς μοιραῖα θὰ γινόταν ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὸ χαρτονόμισμα καὶ στὰ μεταλλικὰ νομίσματα, καὶ πὼς τὸ πρῶτο θὰ ὑπόκυπτε ἀναγκαστικά. Τὸ κακὸ νόμισμα διώχνει τὸ καλό! Δὲν τόλμησε ν' ἀποσύρει τὸ χρυσὸ καὶ τὸ ἀσήμι ἀπ' τὴν κυκλοφορία. Οὔτε κὰν τὸ σκέφτηκε. Τὰ ἀσινιάτα στὴν ἀρχὴ κυκλοφοροῦσαν μόνο σὲ μεγάλα χαρτονομίσματα 1000 λιβρῶν. Τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι εἶταν ἀναγκαῖα γιὰ τὸ συμπλήρωμα τῶν λογαριασμῶν καὶ γιὰ τὶς μικροαγορές. Ἀντὶ ν' ἀπαγορέψει τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀσινιάτων μὲ μεταλλικὰ νομίσματα, ἡ Ἐθνοσυνέλευση τὴν ἐνθάρυνε. Εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ σκοῦδα κι ἀπὸ μικρὰ κέρματα γιὰ τὴ μισθοδοσία τῶν στρατευμάτων. Τὸ ἴδιο τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἀγόρασε μεταλλικὰ νομίσματα μὲ ἀσινιάτα καὶ δέχτηκε μάλιστα νὰ ζημιωθεῖ στὴν ἀνταλλαγή. Καὶ ἡ ζημία αὐτὴ ἀδιάκοπα μεγάλωνε. Ἔτσι ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων μὲ χαρτονόμισμα νομιμοποιήθηκε. Τὸ διάταγμα τῆς 17 τοῦ Μάη τοῦ 1791 καθιέρωσε καὶ ἐνθάρυνε αὐτὴν τὴν ἀνταλλαγή. Τὸ λουδοβίκειο καὶ τὸ ἀσινιάτο ἄρχισαν νὰ παίζονται στὸ χρηματιστήριο. Τὸ νόμισμα θεωρήθηκε σὰν ἐμπόρευμα μὲ μεταβλητὴ ἀξία. Ἔτσι ἡ ὑποτίμηση τοῦ χαρτονομίσματος σὲ σχέση μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα νομιμοποιήθηκε ἀπ' τὴν ἴδια τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, στὸ οἰκονομικό της σύστημα ἀνοιγόταν μιὰ ρωγμὴ ποὺ ὁλοένα καὶ θὰ πλάταινε.

Τὰ πρῶτα ἀσινιάτα, ποὺ ἐκδόθηκαν στὶς 19 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789, ἔδιναν τόκο 5 %. Ἐκεῖνα ποὺ ἐκδόθηκαν ὕστερα γιὰ νὰ τὰ

ἀντικαταστήσουν, στὶς 17 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1790, ἔδιναν τόκο μόνο 3 %. Ὁ τόκος λογαριαζότανε μὲ τὴν ἡμέρα. Ἕνα ἀσινιάτο τῶν 1000 λιβρῶν ἔδινε τὴν ἡμέρα 1 σόλδι καὶ 8 δηνάρια καὶ ἕνα τῶν 300 λιβρῶν 6 δηνάρια. Ὁ τελευταῖος κομιστὴς στὸ τέλος τοῦ χρόνου ἔπαιρνε τὸ ποσὸ τοῦ ὁλικοῦ τόκου ἀπὸ ἕνα δημόσιο ταμεῖο. Οἱ ἐνδιάμεσοι κομιστὲς εἰσπράττανε τὸ ἀνάλογο μέρος ποὺ τοὺς χρωστούσαν ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτες τους, ποὺ πάντα εἶταν ὑποχρεωμένοι νὰ συμπληρώσουν τὸ ποσὸ (ὑποχρέωση ἀχρηστευμένη, ποὺ τὸ Κράτος τὴν ἐφαρμόζει σ' ὅλες τὶς εἰσπράξεις του).

Μειώνοντας τὸ ἐπιτόκιο ἡ Συντακτικὴ θέλησε ν' ἀποτρέψει τοὺς κεφαλαιούχους νὰ φυλάξουν τὰ ἀσινιάτα στὸ πορτοφόλι τους, ἀντὶ νὰ τὰ ἀνταλλάξουν μὲ χτήματα. Ὁ βουλευτὴς Πρινιὸν εἶχε ζητήσει τὴν κατάργηση κάθε τόκου, μιὰ ποὺ τὸ ἀσινιάτο γινότανε νόμισμα. Τὰ σκοῦδα δὲν ἀπόφεραν τόκο. «Ἢ τὸ ἀσινιάτο εἶναι καλὸ ἢ δὲν εἶναι, ἔλεγε. Ἂν εἶναι καλό, καθὼς δὲν ἀμφιβάλλω γι αὐτὸ καθόλου, δὲν τοῦ χρειάζεται τόκος, ἂν εἶναι κακό, ὁ τόκος δὲ θὰ τὸ κάνει καλό, θ' ἀποδείξει ὅτι εἶναι κακὸ καὶ μάλιστα πὼς ἐμεῖς ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἔκδοσής του δυσπιστοῦμε σ' αὐτό». Ἡ Ἐθνοσυνέλευση δὲν τόλμησε ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ νὰ φτάσει ὡς τὸ ἔσχατο ὅριο αὐτῆς τῆς λογικῆς.

Ἡ ἔκδοση τῶν ἀσινιάτων, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶταν μιὰ ἁπλὴ ταμειακὴ πράξη, προκάλεσε στὴν Ἐθνοσυνέλευση τὸν πειρασμὸ νὰ ἐπεχτείνει τὰ σχέδιά της. Τὸ Ἔχταχτο Ταμεῖο πρόσφερε τώρα τὶς ἴδιες ὑπηρεσίες, ὅπως πρὶν τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων. Τὰ ἀσινιάτα ἀντικατάσταιναν τὰ τραπεζογραμάτια. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔκοβε νόμισμα. Μὲ τὴν πρώτη ἔκδοση εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξοφλήσει τὰ ἐπείγοντα χρέη, γιατί νὰ μὴν τῆς ἔρθει ἡ ἰδέα νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ἴδιο μέσο γιὰ νὰ ἀποσβέσει ὁλόκληρο τὸ χρέος, νὰ μὴν ἐκαθαρίσει μονομιᾶς τὸ χρεωστικὸ ὑπόλοιπο τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος;

Ὁ μαρκήσιος ντὲ Μοντεσκιοὺ-Φεζενζάκ, ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Οἰκονομικῶν, πρότεινε στὴν Ἐθνοσυνέλευση, στὶς 27 Αὐγούστου 1790, τὴν ἐκλογὴ ἀνάμεσα σὲ δυὸ συστήματα: ἢ νὰ ἐκδόσουν *ἐξοφλητήρια ὁμόλογα*, μὲ τόκο 5 %, ποὺ θὰ εἰσπράττονταν γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων καὶ μ' αὐτὰ θὰ ἐξοφλούσαν τὰ καταργημένα ἀξιώματα καὶ τὰ ἀπαιτητὰ χρέη· ἢ νὰ προστρέξουν σὲ καινούργιες ἐκδόσεις ἀσινιάτων κ' ἔτσι θὰ απόσβεναν τὸ χρέος μὲ τὴ γρήγορη πούληση τῶν χτημάτων τοῦ κλήρου.

Ὕστερ' ἀπὸ μεγάλη καὶ σφοδρὴ συζήτηση, ποὺ κράτησε πάνω ἀπὸ ἕνα μήνα, ἡ Συνταχτικὴ υἱοθέτησε τὴ δεύτερη λύση. Ἀποφάσισε, στὶς 29 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1790, τὴν ἐξόφληση «μὲ ἄτοκα ἀσινιάτα» τοῦ κυμαινόμενου χρέους τοῦ Κράτους καὶ τοῦ κλήρου καὶ ταυτόχρονα αὔξησε σὲ 1200 ἑκατομμύρια τὸ ὅριο τῆς ἔκδοσης τῶν ἀσινιάτων, ποὺ ὡς τότε εἶταν καθορισμένο στὰ 400.

Τὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς, ἀποφάσισαν ὕστερ' ἀπὸ ἐμπεριστατωμένη μελέτη καὶ ὥριμη σκέψη. Αὐτό», τοὺς εἶχε πεῖ ὁ Μοντε-

σκιού, «είναι τὸ μεγαλύτερο πολιτικὸ πρόβλημα ποὺ μπορεῖ νὰ ὑποβληθεῖ στὴν κρίση πολιτικῶν ἀνδρῶν».

Ἀπόκρουσαν τὰ ἐξοφλητήρια ὁμόλογα γιὰ πολὺ ἰσχυροὺς λόγους. Αὐτὰ τὰ ὁμόλογα ποὺ θὰ γίνονταν δεχτὰ μόνο γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων, εἶχαν τὸ μειονέκτημα πὼς δὲ βελτίωναν τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση, ὥσπου νὰ γίνει ἡ πώληση αὐτῶν τῶν χτημάτων. Καὶ μάλιστα, ἀφοῦ εἶταν ἔντοκα, δὲ θὰ μείωναν καθόλου τὰ ἔξοδα. «Τὸ χρέος δὲ θἄπαυε νὰ ὑπάρχει» (Μπωμέτζ). «Τὰ ὁμόλογα θὰ ἐπέτρεπαν στοὺς κεφαλαιούχους νὰ κερδοσκοποῦν πάνω στὰ χτήματα ποὺ εἶταν γιὰ πούλημα καὶ νὰ ὑπαγορεύουν τὸ Νόμο στὴν ὕπαιθρο» (Μιραμπώ). Οἱ κάτοχοί τους πραγματικὰ θὰ εἶταν παντοδύναμοι στοὺς πλειστηριασμούς, μιὰ ποὺ μόνο μὲ τὰ χαρτιά τους θἄταν δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀγορές. Οἱ εἰσοδηματίες κατοικούσαν στὶς πόλεις, δὲν ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὰ χωράφια. Δὲ θὰ βιάζονταν νὰ διαθέσουν τὰ ὁμόλογα ποὺ τοὺς ἔδιναν, μιὰ ποὺ τοὺς ἔφερναν τόκο. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἀφορμὴ νὰ ἀναρωτιέται κανένας, ἂν οἱ πωλήσεις θὰ διευκολύνονταν ἢ ἀντίθετα θὰ ἐπιβραδύνονταν, κι αὐτὸ εἶταν τὸ μεγάλο πρόβλημα. Ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς συμφωνούσαν πὼς «ἡ σωτηρία τοῦ κράτους ἐξαρτιόταν ἀπ' τὴν πώληση τῶν ἐθνικῶν χτημάτων καὶ ἡ πώληση αὐτὴ θἄταν γρήγορη μόνο ὅσο θὰ ὑπῆρχαν στὰ χέρια τῶν πολιτῶν ἀξίες κατάλληλες γι αὐτὴ τὴν ἀγορὰ» (Μοντεσκιού).

Τὰ ἀσινιάτα θεωρήθηκαν προτιμότερα γιατὶ κυκλοφορούσαν παντοῦ καὶ δὲν ἀκινητοποιούνταν στὰ πορτοφόλια, ἐπειδὴ δὲν ἔφερναν τόκο, γιατὶ πραγματοποιούσαν αἰσθητὴ οἰκονομία, ποὺ ὁ Μοντεσκιοὺ τὴν ὑπολόγιζε σὲ ἑκατὸν εἴκοσι ἑκατομμύρια τὸ χρόνο, ποσὸ ποὺ θ' ἀφαιρούνταν ἀπ' τοὺς φόρους ποὺ πλήρωνε ὁ λαὸς καὶ προπαντός, δίχως αὐτά, τὰ ἐθνικὰ χτήματα δὲ θὰ πουλιόνταν: «Ἀπὸ εἴκοσι χρόνια καὶ δῶθε, εἶναι γιὰ πούλημα 10.000 χτήματα, ἀλλὰ δὲν τ' ἀγοράζει κανένας· τὸ νὰ ἐξοφλοῦμε λοιπὸν γιὰ νὰ πουλᾶμε εἶναι τὸ μόνο μέσο γιὰ νὰ προκαλέσουμε τὴν ἐπίσπευση τῶν πωλήσεων» (Μοντεσκιού).

Οἱ ἐχθροὶ τῶν ἀσινιάτων ἰσχυρίστηκαν πὼς ἡ ἐξόφληση τοῦ χρέους μὲ χαρτονόμισμα ἰσοδυναμοῦσε μὲ μερικὴ χρεωκοπία. Εἶναι αὐταπάτη νὰ πιστεύουμε, ἔλεγε ὁ Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ, πὼς μποροῦμε νὰ πληρώσουμε τὰ χρέη μὲ ἀσινιάτα. Αὐτὰ εἶναι μόνο προκαταβολὲς γιὰ τὰ χτήματα. Ἡ πληρωμὴ θὰ εἶναι πραγματικὴ μονάχα τὴ μέρα ποὺ τὸ χτῆμα ποὺ θὰ ἀντιπροσωπεύεται ἀπ' τὸ ἀσινιάτο θὰ ἔχει πουληθεῖ ὡς τὴ στιγμὴ αὐτὴ τὸ ἀσινιάτο θὰ ὑποτιμηθεῖ μοιραῖα, γιατὶ τὸ χαρτονόμισμα θὰ χάσει ὁπωσδήποτε ἕνα μέρος τῆς ἀξίας του στὴν ἀνταλλαγή του μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα. Ὁ Ταλλεϋράνδος ἔδειχνε πὼς ἡ χρεωκοπία θὰ εἶχε τὸν ἀντίχτυπό της καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς ἰδιωτικὲς συναλλαγές: «Ὅλοι οἱ πιστωτὲς ποὺ ἐξοφλοῦνται μὲ χαρτονόμισμα χάνουν τὴ διαφορὰ (ἀνάμεσα στὸ χαρτονόμισμα καὶ στὰ μεταλλικὰ νομίσματα), κι ὅλοι οἱ ὀφειλέτες ποὺ εἶχαν δανειστεῖ μεταλλικὰ νομίσματα, τὴν κερδί-

ζουν, κατὰ συνέπεια ἔχουμε ἀνατροπὴ στὶς ἰδιοχτησίες, γενικὴ ἔλειψη πίστης στὶς πληρωμὲς καὶ μάλιστα τόσο πιὸ μισητή, ὅσο περισσότερο παρουσιάζεται νομιμοποιημένη». Ὁ Λαβουαζιὲ κι ὁ Κοντορσὲ ἀπόδειξαν πὼς ἂν ἔριχναν στὴν κυκλοφορία ἕνα νέον ὄγκο χαρτονομίσματος, αὐτὸ θὰ εἶχε σὰ συνέπεια τὴν ἄμεση αὔξηση τῆς τιμῆς τῶν ἐμπορευμάτων. «Ἂν διπλασιάσετε τὸ νόμισμα κι ἂν τὰ ἐμπορεύματα ποὺ προσφέρονται γιὰ ἀνταλλαγὴ βρίσκονται στὴν ἴδια ἀναλογία ὅπως πρίν, εἶναι ὁλοφάνερο πὼς θὰ χρειάζεται διπλάσια ποσότητα νομίσματος γιὰ τὴν ἴδια ποσότητα ἐμπορευμάτων». (Περέ).

Ἡ αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν κατανάλωσης θὰ λιγοστέψει τὴν κατανάλωση καὶ κατὰ συνέπεια τὴν παραγωγή. Τὰ γαλλικὰ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια θὰ καμφθοῦν ἀπ' τὸν ἀνταγωνισμὸ τῶν ξένων ἐργαστηρίων καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο ἡ νομισματικὴ διαφορὰ θἄναι σὲ βάρος τῆς Γαλλίας. Θὰ χρειαστεῖ νὰ πληρώσει τὶς ἀγορές της στὸ Ἐξωτερικὸ μὲ πολύτιμα μέταλλα. Τὸ μεταλλικό της ἀπόθεμα θὰ χαθεῖ. Θὰ ἐπακολουθήσει μιὰ φοβερὴ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση.

Δίχως νὰ ἀρνιοῦνται ἀπόλυτα αὐτοὺς τοὺς ἐνδεχόμενους κινδύνους, οἱ ὑπερασπιστὲς τοῦ ἀσινιάτου ἀπαντοῦσαν πὼς δὲν ὑπῆρχε ἄλλη δυνατὴ λύση, ἐξὸν ἀπ' τὴ δική τους. Τὰ μεταλλικὰ νομίσματα ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχαν ἐξαφανιστεῖ, ἔπρεπε νὰ τὰ ἀντικαταστήσουν μὲ χαρτονόμισμα, γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ πουλήσουν τὰ χτήματα τοῦ κλήρου. «Τὸ χαρτί, λένε, διώχνει τὸ ἀσήμι. Πολὺ καλά. Δόστε μας λοιπὸν τὸ ἀσήμι, δὲ θὰ σᾶς ζητήσουμε καθόλου χαρτί» (Μιραμπώ). Ἂς μὴ μᾶς μιλᾶν γιὰ τὸ σύστημα Λῶ· «ὁ Μισσισιπὴς* δὲν μπορεῖ νὰ παραλληλίζεται μὲ τὸ ἀββαεῖο Σιτὼ καὶ μὲ τὸ ἀββαεῖο Κλινύ!» (Μοντεσκιού). Ὕστερα, παίρνοντας ἀκόμα καὶ τὴ χειρότερη ἐκδοχή, ἂν τὰ ἀσινιάτα χάσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ κόσμου, οἱ κάτοχοί τους θὰ βιαστοῦν νὰ τἀ καλύψουν μὲ χτήματα. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο. Τὸ ἀσινιάτο εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν πώληση τῶν ἐθνικῶν χτημάτων. «Πρέπει νὰ διώξουμε τοὺς ἐπικαρπωτές, πρέπει νὰ καταστρέψουμε τὴ χιμαιρικὴ ἐλπίδα» (Μπωμέτς). Μ' ἄλλα λόγια, τὸ ζήτημα δὲν εἶταν οἰκονομικό. Κατὰ πρῶτο λόγο εἶταν πολιτικό. «Ἀπὸ συνταγματικὴ ἄποψη, ἡ ἔκδοση ἀσινιάτων δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ, εἶναι τὸ μόνο καὶ ἀλάθευτο μέσο γιὰ νὰ ἑδραιώσουμε τὸ Σύνταγμα. Ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη, δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐξετάζουμε σὰ νὰ βρισκόμαστε σὲ ὁμαλὲς περιστάσεις. Ἀδυνατοῦμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὶς ὑποχρεώσεις μας, μποροῦμε νὰ ὑποστοῦμε ἐλαφρὲς ἀπώλειες, δὲν μποροῦμε ὅμως ν' ἀνεχτοῦμε νὰ μὴ στηριχτεῖ σὲ στέρεες καὶ πάγιες βάσεις τὸ Σύνταγμα» (Σαπελιέ). «Πρόκειται, ἔλεγε ὁ Μοντεσκιού, μὲ μεγαλύτερη ἀκόμα ἀκρίβεια, νὰ ἑδραιώσουμε τὸ

* Ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴν «Ἑταιρεία τῆς Δύσεως» ποὺ ἵδρυσε ὁ Λῶ καὶ ποὺ ἔβγαζε μετοχὲς γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐδαφῶν τῆς Γαλλικῆς ἀποικίας Λουϊζιάνας κοντὰ στὸ Μισσισιπή. Οἱ μετοχὲς αὐτὲς ἔχασαν ἐντελῶς τὴν ἀξία τους κ' οἱ μέτοχοι καταστράφηκαν. Σ. τ. Μ.

Σύνταγμα, ν' ἀφαιρέσουμε κάθε ἐλπίδα ἀπ' τοὺς ἐχθρούς του, νὰ τοὺς δέσουμε μὲ τὴν καινούργια τάξη πραγμάτων, μὲ τὸ ἴδιο τους τὸ συμφέρον».

Τὸ ἀσινιάτο εἶταν λοιπὸν πολιτικὸ ὅπλο καὶ ταυτόχρονα οἰκονομικὸ ὄργανο. Σὰν ὅπλο πολιτικό, ἀπόδειξε τὴ δύναμή του, γιατὶ ἐπιτάχυνε τὴν πώληση τῶν χτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἔκαμε ἀνέκλητη, καὶ γιατὶ ἐπέτρεψε στὴν Ἐπανάσταση νὰ νικήσει τοὺς ἐσωτερικοὺς κ' ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς της. Σὰν οἰκονομικὸ ὄργανο, δὲν ξέφυγε ἀπ' τοὺς κινδύνους ποὺ εἶχαν προβλέψει οἱ ἐχθροί του. Τοὺς κινδύνους ὅμως αὐτοὺς τοὺς γέννησε ἡ πολιτικὴ καὶ τὶς περισσότερες φορὲς τοὺς μεγάλωσε, τοὺς ἐπιδείνωσε καὶ τοὺς ἔκανε ἀναπόφευχτους.

Τὰ μεγάλης ἀξίας ἀσινιάτα ἔχασαν στὴν ἀνταλλαγή τους μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἔκδοσής τους. Μὲ τὰ σκοῦδα ἀνταλλάσονταν μονάχα ὅταν πλήρωνε κανένας πρὶμ 6—7%, καὶ ὕστερα ὥς 10, 15, 20%. Τὰ ἀσινιάτα τῶν 50 λιβρῶν, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1791, ἄξιζαν περισσότερο ἀπ' τὰ ἀσινιάτα μεγαλύτερης ἀξίας καὶ τέλος ὅταν κυκλοφόρησαν τὰ ἀσινιάτα τῶν 5 λιβρῶν, οἱ «κορσέδες» ὅπως τὰ ἔλεγαν εἰρωνικά, ποὺ ἄρχιζαν νὰ τὰ μοιράζουν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1791, ἡ ἀξία τους ἀνέβηκε σὲ ἀναλογία μὲ τὰ ἀσινιάτα τῶν 50 λιβρῶν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση εἶχε διστάσει πολὺν καιρὸ πρὶν ἐκδώσει τὰ μικρῆς ἀξίας ἀσινιάτα, γιὰ πολὺ σοβαροὺς λόγους. Οἱ ἐργάτες πληρώνονταν σὲ σκοῦδα καὶ σὲ μικρὰ χάλκινα κέρματα. Ὡς τότε, οἱ ἐργοδότες ἔχαναν τὴ διαφορὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ ἀσινιάτου μὲ κέρματα. Ἂν κυκλοφορούσαν ἀσινιάτα τῶν 5 λιβρῶν, ὑπῆρχε φόβος πῶς τὰ σκοῦδα θὰ ἐξαφανίζονταν καὶ πῶς οἱ ἐργάτες ποὺ στὸ ἑξῆς θὰ πληρώνονταν σὲ χαρτονόμισμα, δὲ θὰ μπορούσαν ν' ἀντέξουν στὴ ζημιὰ ποὺ ὥς τώρα βάραινε τ' ἀφεντικά τους. Γιατὶ τώρα, γιὰ κάθε ἀντικείμενο, γιὰ κάθε ἐμπόρευμα, ὑπῆρχαν δυὸ τιμές, ἡ τιμὴ σὲ μεταλλικὸ νόμισμα καὶ ἡ τιμὴ σὲ ἀσινιάτα. Πληρώνοντας τοὺς ἐργάτες σὲ χαρτονόμισμα εἴτανε σὰ νὰ ἐλάττωνες τὸ μεροκάματό τους. Καὶ πραγματικὰ αὐτὸ ἔγινε. Μάταια προσπαθούσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν κρίση, κόβοντας τεράστια ποσότητα χάλκινων κερμάτων, χύνοντας τὶς καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ εἶχαν καταργήσει. Τὰ ἀσημένια νομίσματα χάθηκαν γιατὶ εἶχαν μεγαλύτερη ἀξία σὰ μέταλλο. Ἡ ἔλειψη τῶν μικρῶν νομισμάτων στὴν ἀρχὴ προκάλεσε σοβαρὲς δυσκολίες στοὺς βιομήχανους, στοὺς ἔμπορους καὶ στοὺς ἐργάτες. Σὲ πολλὲς πόλεις ἀντικατάστησαν τὴν πληρωμὴ σὲ χρήματα μὲ πληρωμὴ σὲ εἶδος. Ἀντὶ γιὰ μισθὸ δίνανε στάρι ἢ ὑφάσματα. Στὴ Μπεζανσόν, τὸ Μάρτη καὶ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1792, ἡ ἔλειψη τῶν μικρῶν κερμάτων καὶ ἡ ὑποτίμηση τοῦ χαρτονομίσματος προκάλεσε ταραχές. Οἱ ἐργάτες ποὺ ἀπασχολοῦνταν στὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα κατέβηκαν σὲ ἀπεργία ἀπαιτώντας τὴν πληρωμή τους σὲ κέρματα. Φοβέρισαν τοὺς ψωμάδες πὼς θὰ λεηλατούσαν τὰ μαγαζιά τους. Τὸ ἴδιο ἔγινε σὲ πολλὰ μέρη. Ὁ λαὸς δὲν παραδεχότανε τὴ διαφορὰ τιμῆς ἀνάμεσα στὸ μεταλικὸ νόμισμα καὶ στὸ χαρτονόμισμα. Ἀγαναχτούσαν ἐναντίον τῶν ἐμπόρων καὶ τοὺς κακομεταχειρίζονταν.

Παρισινοὶ μεγαλέμποροι, σὰν τοὺς Μοννερόν, κόψανε σόλδια μὲ τὴ φίρμα τους. Τὸ παράδειγμά τους τὸ ἀκολούθησαν κι ἄλλοι. Αὐτὰ τὰ χάλκινα κέρματα ποὺ τὰ ἔκοψαν ἰδιῶτες, τὰ ὀνόμασαν μετάλλια ἐμπιστοσύνης. Οἱ Τράπεζες, μὲ τὴ σειρά τους, στὸ Μπορντὼ πρῶτα-πρῶτα καθὼς φαίνεται, εἶχαν τὴν ἔμπνευση νὰ κυκλοφορήσουν μικρὰ χαρτονομίσματα στ' ὄνομά τους, γραμάτια ἐμπιστοσύνης, ποὺ τὰ ἀντallάζανε μὲ ἀσινιάτα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1791, αὐτὲς οἱ ἐκδόσεις γραματίων ἐμπιστοσύνης πολλαπλασιάστηκαν. Στὸ μέσο αὐτὸ προστρέξανε καὶ νομαρχιακὲς διοικήσεις, δῆμοι καὶ παρισινὰ διαμερίσματα. Στὸ Παρίσι κυκλοφοροῦσαν ταυτόχρονα 63 τέτια γραμάτια.

Οἱ ἐκδοτικὲς τράπεζες κέρδιζαν μ' αὐτὸ διπλά. Πρῶτα-πρῶτα εἰσπράττανε μεσιτεία ἢ ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀσινιάτων μὲ τὰ δικά τους γραμάτια. Ὕστερα ἀντὶ ν' ἀκινητοποιοῦν τὰ ἀσινιάτα ποὺ εἰσπρατταν μὲ τὴν ἀνταλλαγή, ἐπωφελοῦνταν ἀπ' τὴν ἀπουσία ἐλέγχου, καὶ τὰ χρησιμοποιούσαν σὲ ἐμπορικὲς ἢ χρηματιστηριακὲς κερδοσκοπίες. Κερδοσκοποῦσαν πάνω στὴ ζάχαρη, στὸν καφέ, στὸ ρούμι, στὸ βαμπάκι, στὸ μαλλί, στὸ στάρι. Ὁ κίνδυνος εἶταν πὼς σὲ περίπτωση ἀποτυχίας, τὸ γραμάτιο ἐμπιστοσύνης, χάνοντας τὸ κάλυμά του, δὲν μποροῦσε νὰ ἐξοφληθεῖ. Ἡ κερδοσκοπία εἶχε ἐξαφανίσει τὸ ἀντίχρυσμα. Οἱ μεγάλες ἀγορὲς τροφίμων, ἀπὸ τὶς ἐκδοτικὲς τράπεζες, ποὺ θέλανε νὰ ἐπενδύσουνε τὰ ἀσινιάτα τους προκάλεσαν τὴν αὔξηση τῶν τιμῶν καὶ τὴν πτώση τῆς ἀξίας τῶν γραματίων τους. Ὅταν ὁρισμένες ἐκδοτικὲς τράπεζες, ὅπως τὸ Ταμεῖο Ἀρωγῆς τοῦ Παρισιοῦ, σταμάτησαν τὴν ἐξόφληση τῶν γραματίων τους, αὐτὸ εἶχε σὰ συνέπεια ἕνα παθητικὸ πολλῶν ἑκατομυρίων· πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα κρὰχ ἔσπειραν τὸν πανικὸ στὸ κοινό. Ἡ ὑποτίμηση τῶν γραματίων ἐμπιστοσύνης, ποὺ χρειάστηκε τελικὰ νὰ τὰ ἀποσύρουν ἀπ' τὴν κυκλοφορία, εἶχε τὸν ἀντίχτυπό της στὰ ἀσινιάτα. Ἂς μὴν ξεχνᾶμε τέλος πὼς ἐπιτήδειοι πλαστογράφοι ἔριχναν στὴν ἀγορὰ μεγάλες ποσότητες πλαστῶν ἀσινιάτων κι ὁ Καλόν, στὸ στρατὸ τῶν ἐμιγκρέδων, διεύθυνε ἕνα εἰδικὸ ἐργοστάσιο γι αὐτὴ τὴ δουλειά.

Κι ἄλλες αἰτίες ἀκόμα συνέργησαν στὴν πτώση τοῦ ἀσινιάτου ποὺ μοιραῖο της ἐπακολούθημα εἶταν ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Τὰ ἀσινιάτα ἔπρεπε νὰ χαοῦν ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔμπαιναν στὰ Δημόσια ταμεῖα, εἴτε ἀπ' τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, εἴτε ἀπ' τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων. Στοιχειώδης σύνεση ἐπέβαλλε νὰ ἐπιταχύνουν αὐτὲς τὶς εἰσπράξεις, γιὰ νὰ μειώσουν γρήγορα τὸν ὄγκο τοῦ χαρτονομίσματος ποὺ κυκλοφοροῦσε. Ἡ Συντακτικὴ ὅμως διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ χορηγήσει στοὺς ἀγοραστὲς πολὺ μεγάλες προθεσμίες. Τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἐξοφλήσουν σὲ 12 ἐτήσιες τοκοχρεωλυτικὲς δόσεις.

Ἄλλο λάθος εἶτανε πὼς δέχονταν γιὰ πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων ἀντὶ γιὰ ἀσινιάτα, ἐξοφλητικὰ ὁμόλογα καταργημένων ὑπηρεσιῶν, τίτλους ἰδιοχτησίας ἀπὸ φεουδαρχικὲς δεκάτες, γενικὰ

ὅλα τὰ χαρτονομίσματα ποὺ χρησιμοποιοῦσε τὸ Κράτος γιὰ τὴν ἐξόφληση τῶν δανείων του (διατάγματα τῆς 30 τοῦ Ὀχτώβρη καὶ τῆς 7 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1790). Ἔτσι δημιουργούσαν γιὰ τὸ ἀσινιάτο ἕναν καινούργιο ἀνταγωνισμὸ καὶ μ' αὐτὸν διακινδύνευαν τὴν αὔξηση τῆς κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος. Τέλος ἡ συνέλευση θέλησε νὰ συντονίσει τὴν πορεία τῆς πώλησης τῶν ἐθνικῶν κτημάτων μὲ τὴν ἐξόφληση τοῦ δημόσιου χρέους. Ἔτσι ἀναγκάστηκε ν' αὐξάνει ἀδιάκοπα τὴν ποσότητα τῶν ἀσινιάτων ποὺ κυκλοφοροῦσαν καὶ νὰ μεγαλώνει ἀντίστοιχα τὴν ὑποτίμησή τους. Στὴν ἀρχικὴ ἔκδοση τῶν 1200 ἑκατομυρίων ποὺ ἀποφασίστηκε στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1790, προστέθηκαν διαδοχικὰ ἡ ἔκδοση τῶν 600 ἑκατομυρίων στὶς 18 τοῦ Μάη τοῦ 1791, ὕστερα τῶν 300 ἑκατομυρίων στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1791, καὶ τέλος τῶν 300 ἑκατομυρίων στὶς 30 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1792, δηλαδὴ 2500 ἑκατομύρια, σὲ ἐνάμισυ χρόνο. Ἀναμφίβολα, ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀσινιάτα ξαναγύρισε στὸ Δημόσιο Ταμεῖο καὶ εἶχε καεῖ (370 ἑκατομύρια ὣς τὶς 12 τοῦ Μάρτη τοῦ 1792). Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως, ἡ ποσότητα τῶν ἀσινιάτων ποὺ κυκλοφοροῦσαν, αὐξανόνταν μὲ ἀνησυχαστικὴ σταθερότητα (980 ἑκατομύρια στὶς 17 τοῦ Μάη τοῦ 1791· 1700 ἑκατομύρια στὶς 30 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1792). Κι ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει ὁ πόλεμος.

Ἀπ' τὶς 30 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, ἂν πιστέψουμε στὴν ἀλληλογραφία τοῦ ἀντινούντσιου τοῦ Πάπα, τὰ ἀσινιάτα στὸ Παρίσι εἶχαν χάσει τὰ 44 % ἀπ' τὴν ἀξία τους. Τὸ χρυσὸ λουδοβίκειο ἄξιζε 36 λίβρες σὲ ἀσινιάτα *. Ἂν ἡ μαρτυρία τοῦ ἀριστοκράτη Σαλαμὸν εἶναι ὕποπτη, ἡ μαρτυρία τῶν ἐπίσημων πινάκων γιὰ τὴν ὑποτίμηση τοῦ χαρτονομίσματος δὲν μπορεῖ νἆναι τέτια. Μᾶς πληροφοροῦν πὼς στὴν ἴδια χρονολογία, πρὶν δυὸ μῆνες ἀπ' τὴν ἔκρηξη τοῦ πολέμου, 100 λίβρες σὲ ἀσινιάτα στὸ Παρίσι ἄξιζαν 63 λίβρες μεταλλικὲς καὶ 5 σόλδια. Στὸ Ντούμπ, στὸ τέλος τοῦ ἴδιου μήνα, (Γενάρης τοῦ 1792), ἡ ὑποτίμηση εἶταν 21%, 28%, στὴν Μέρτ, 33%, στὴ Γιρόνδη καὶ στὸ νομὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ροδανοῦ, 29 % στὸ νομὸ τοῦ Βορρᾶ κλπ. Βλέπει κανένας πὼς ἂν οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων εἶχαν ὑψωθεῖ παντοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση τοῦ χαρτονομίσματος, ἡ ὕψωση αὐτὴ τῶν τιμῶν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι κατὰ ἕνα τρίτο ἢ ἕνα τέταρτο.

Ἂν τὰ ἀσινιάτα ἔχαναν στὴ Γαλλία, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1792, 25—35 % κατὰ μέσον ὅρο ἀπ' τὴν ἀξία τους, στὴ Γενεύη, στὸ Ἀμβοῦργο, στὸ Ἄμστερνταμ, στὸ Λονδίνο. Συνήθως ἔχαναν 50—60%, ὅταν τὸ συνάλλαγμα μιᾶς χώρας πέφτει στὸ Ἐξωτερικὸ πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στὸ Ἐσωτερικό, αὐτὸ σημαίνει πὼς αὐτὴ ἡ χώρα παράγει λίγο καὶ πουλάει λίγο, ἀγοράζει ὅμως πολύ. Γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τὶς ἀγορές της ὑποχρεώνεται νὰ προμηθεύεται ξένο συνάλλαγμα, ποὺ τὸ πληρώνει τόσο ἀκριβότερα, ὅσο περισσότερο τὸ ἔχει ἀνάγκη.

---

* Κανονικὰ τὸ χρυσὸ λουδοβίκειο ἄξιζε 24 μεταλλικὲς λίβρες. Σ.τ.Μ.

Ἡ Γαλλία τοῦ 1792 πουλοῦσε πολλὰ στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ δὲν ἀγόραζε τίποτα ἀπ' αὐτὸ σὲ μεγάλη ποσότητα, ἐξὸν ἀπὸ στάρι. Τὴν πτώση τοῦ συναλλάγματος δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἐξηγήσει μόνο ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν πώληση. Ἡ πτώση αὐτὴ ὀφειλόταν σὲ ἄλλα αἴτια. Τὸ παλιὸ καθεστὼς ποὺ ἔσβυνε, εἶχε συνάψει, προπαντὸς στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας, μεγάλα δάνεια στὴν Ὁλλανδία, στὴν Ἑλβετία καὶ στὴ Γερμανία. Στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης, ἀναγκάστηκαν νὰ ἐξαγάγουν μεγάλες ποσότητες νομίσματος, ἀσινιάτων καὶ ἄλλων ἀξιῶν γιὰ νὰ ἐξοφλήσουν αὐτὰ τὰ χρέη. Αὐτὲς οἱ αἰφνίδιες ἐξοφλήσεις πλημμύρισαν τὶς ξένες ἀγορὲς μὲ γαλλικοὺς τίτλους, ποὺ ὑποτιμήθηκαν φυσικά. Οἱ ἀγορὲς κερμάτων ποὺ ἐνεργοῦσε ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν γιὰ τὴ μισθοδοσία τοῦ στρατοῦ ἐπέδρασαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ καθαρὰ οἰκονομικοὶ λόγοι τῆς ὑποτίμησης τῶν ἀσινιάτων καὶ τῶν χρεωγράφων ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὕψωση τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων στὸ Ἐσωτερικό. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι, πολιτικοί.

Ἡ φυγὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' στὴ Βαρὲν καὶ οἱ ἀπειλὲς πολέμου ποὺ ἐπακολούθησαν, γέννησαν σὲ πολλοὺς στὴ Γαλλία καὶ στὸ Ἐξωτερικὸ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς Ἐπανάστασης. Ἂν χρειάστηκε νὰ ἐκδώσουν γραμάτια ἐμπιστοσύνης, γιὰ ν' ἀναπληρώσουν τὴν ἔλλειψη μικρῆς ἀξίας ἀσινιάτων, αὐτὸ ἔγινε γιατὶ τὸ παλιὸ μεταλλικὸ νόμισμα, τὰ λουδοβίκεια, τὰ σκοῦδα, τ' ἀσημένια κέρματα κι ἀκόμα καὶ τὰ μικρὰ χάλκινα ἐξαφανίστηκαν ἀπ' τὴν κυκλοφορία. Οἱ ἐμιγκρέδες εἶχαν πάρει μαζί τους μιὰν ὁρισμένη ποσότητα καὶ τὴν εἶχαν βγάλει ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας. Ὡστόσο εἶχαν μείνει ἀρκετὰ καὶ στὸ Ἐσωτερικό. Ἂν δὲν κυκλοφοροῦσε πιὰ τὸ μεταλλικὸ νόμισμα, αὐτὸ ὀφειλόταν στὸ ὅτι οἱ κάτοχοί του δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὸ νόμισμα τῆς Ἐπανάστασης καὶ φοβόνταν ἢ ἔλπιζαν σὲ μιὰ μοναρχικὴ παλινόρθωση. Φύλαγαν ζηλότυπα κ' ἔκρυβαν σὰν κάτι πολύτιμο τὰ βασιλικὰ νομίσματα. Ἀργότερα, τὰ βασιλικὰ ἀσινιάτα θ' ἀξίζουν περισσότερο ἀπ' τὰ δημοκρατικὰ ἀσινιάτα. Ἡ Γαλλία εἶταν βαθιὰ διαιρεμένη. Αὐτὴ ἡ διαίρεση εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς βαθύτερες αἰτίες τῆς δημοσιονομικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς κρίσης.

Ὁρισμένοι ἱστορικοί, γιὰ ν' ἀποδείξουν πὼς ἡ μάζα τῶν Γάλλων εἶχε ἀκλόνητη ἐμπιστοσύνη στὸ καινούργιο καθεστώς, ἀναφέρουν συνήθως τὴν ἀναντίρρητη ἐπιτυχία τῆς πώλησης τῶν ἐθνικῶν χτημάτων. Οἱ πωλήσεις γίνανε γρήγορα καὶ βρήκανε ἀγοραστές, σὲ τιμὲς συχνὰ πάνω ἀπ' τὶς ἐκτιμήσεις. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπαναστατικοῦ τολμήματος ὀφείλεται σὲ διάφορους λόγους, κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους, νομίζουμε πὼς εἶταν ἀκριβῶς ἡ πολὺ ζωηρὴ ἐπιθυμία πολλῶν ἀγοραστῶν νὰ βροῦν κάποιον τρόπο γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν ἀσινιάτων τους, ν' ἀπαλλαγοῦν ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα ἀπ' αὐτά, ἀνταλλάζοντας αὐτὸ τὸ χαρτὶ μὲ μιὰ στέρεα ἰδιοχτησία, μὲ τὴ γῆ. Καθὼς τὸ ἀσινιάτο γινότανε δεχτὸ

στὴν ὀνομαστικὴ του ἀξία γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων, ὁ ἀγοραστὴς κέρδιζε ὅλη τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ὀνομαστικὴ ἀξία τοῦ ἐπαναστατικοῦ χαρτονομίσματος καὶ στὴν πραγματική του ἀξία. Εἶναι βέβαιο γεγονός, πὼς σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀριστοκρατῶνἀγόρασαν ἐκκλησιαστικὰ χτήματα καθὼς καὶ ἐφημέριοι ποὺ δὲν εἶχαν ἀναγνωρίσει τὸ καινούργιο καθεστώς, εὐγενεῖς σὰν τὸν ντ' Ἐλμπέε καὶ τὸν Μπονσὰν ποὺ πῆραν μέρος στὴν ἐξέγερση τῆς Βανδέας. Στὴν περιοχὴ τῆς Βιὲν ὑπολογίζουν 134 ἐκκλησιαστικοὺς ἀγοραστὲς καὶ 55 εὐγενεῖς.

Γενικά, ἡ μπουρζουαζία τῶν πόλεων ἀγόρασε τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῶν κλήρων ποὺ βγῆκανε στὴ δημοπρασία. Οἱ χωρικοί, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν λεφτά, ἀπ' αὐτὴν τὴν πλούσια λεία πῆρανε πολὺ μικρὸ μέρος, ἀνάμεσα ὅμως σ' αὐτούς, οἱ μικροὶ ἀγοραστὲς εἶταν πολυάριθμοι, κι αὐτὸ εἶταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ τοὺς δέσει μὲ τὴν Ἐπανάσταση.

Εἰπώθηκε ἐπίσης πὼς τὸ ἀσινιάτο ἀναζωογόνησε στὴν ἀρχὴ τὴ Γαλλικὴ βιομηχανία. Γιὰ μερικοὺς μῆνες, πραγματικά, τὰ ἐργοστάσια γνώρισαν μιὰ πλασματικὴ εὐημερία. Οἱ κάτοχοι τῶν ἀσινιάτων ἔσπευσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτά, ὄχι μόνο ἀγοράζοντας ἐθνικὰ χτήματα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἀνταλλάζοντάς τα μὲ βιομηχανοποιημένα προϊόντα. Οἱ ἐπιτήδειοι ποὺ πρόβλεπαν τὸν πόλεμο, δημιούργησαν ἀποθέματα ἀπὸ κάθε ἐμπόρευμα. Οἱ ἐπανειλημένες ἀγορές τους, ἔδωσαν κάποια ὤθηση στὴ βιομηχανία, εἶχαν ὅμως σὰν ἀναπόφευχτο ἀποτέλεσμα ν' αὐξήσουν ἔτσι τὶς τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων καὶ νὰ συντελέσουν στὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς.

Παντοῦ καὶ πάντοτε ὅταν ξεσποῦσαν οἰκονομικὲς κρίσεις, οἱ ἐπαναστάτες κατάγγελναν τὶς μανοῦβρες τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἰσχυρίστηκαν πὼς αὐτοὶ συνεννοούνταν μεταξύ τους, συνασπίζονταν γιὰ νὰ σκορπίσουν τὴ δυσπιστία γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ νόμισμα, γιὰ νὰ προαγοράζουν τὰ τρόφιμα καὶ νὰ συγκεντρώνουν τὰ νομίσματα, γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴν κυκλοφορία τους, πράμα ποὺ προκαλοῦσε τὴν τεχνητὴ ἔλειψη σιτηρῶν καὶ μιὰν ἀκρίβεια ποὺ ὅλο μεγάλωνε. Εἶναι βέβαιο πὼς αὐτὲς οἱ μανοῦβρες γίνανε. Ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τῆς Τοὺλ κατάγγειλε, στὶς 2 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, τὸν πρόεδρο τοῦ διαμερίσματος αὐτῆς τῆς πόλης, κάποιον Παρζαντί, ποὺ συμβούλευε τοὺς φορολογούμενους νὰ μὴν πληρώνουν τοὺς φόρους καὶ τοὺς προέλεγε τὴν προσεχὴ θριαμβευτικὴ ἐπάνοδο τῶν ἐμιγκρέδων. Στὶς 18 τοῦ Μάρτη τοῦ 1792, τὸ διευθυντήριο τοῦ νομοῦ Φινιστὲρ ἀνάφερε στὸ βασιλιὰ ὅτι δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἰσπράξει τοὺς φόρους, ἂν δὲν ἀποφάσιζε νὰ περιορίσει στὸ Κεμπὲρ τοὺς ἀντιδραστικοὺς παπάδες ποὺ δὲν εἶχαν ὁρκιστεῖ στὴ Δημοκρατία. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, ἕνας ἀξιόλογος ἄνθρωπος, ὁ Σεγκυέ, δικαστικὸς τῆς παλιᾶς σειρᾶς, μοίραζε στὸ κοινὸ μιὰν ἐπιθετικὴ μπροσούρα τὸ *ἀνεστραμένο Σύνταγμα*, ποὺ ἀπόβλεπε νὰ ἐκφοβίσει τοὺς Γάλλους γιὰ τὶς ἰδιοχτησίες τους. «Πῶς μποροῦμε νὰ θεωροῦμε ἐξασφαλισμένη τὴν ἰδιοχτησία, ἔλεγε, μέσα σὲ μιὰ τόσο σφοδρὴ κρίση, μὲ

μιὰ καταχθόνια κερδοσκοπία, μὲ ἀπεριόριστη ἔκδοση ἀσινιάτων καὶ κάθε εἴδους χαρτιῶν, ὅταν οἱ ἀποικίες φλέγονται καὶ ἡ Γαλλία κινδυνεύει ἀπ' τὸ ἴδιο κακό, ὅταν μ' ἕνα πλῆθος ἀπὸ διατάγματα δημεύονται οἱ κινητὲς περιουσίες καὶ ὑποβάλλονται σὲ ἀπειλητικές, μακροχρόνιες κλπ. διατυπώσεις». Ὁ Σεγκυὲ δὲ δίσταζε νὰ φοβερίζει τοὺς ἀγοραστὲς τῶν ἐθνικῶν χτημάτων, λέγοντάς τους πὼς οἱ παλιοὶ δανειστὲς τοῦ Κράτους καὶ τοῦ κλήρου εἶχαν πάνω στὰ χτήματα ποὺ ἀγοράσανε ὑποθῆκες ποὺ μιὰ μέρα θὰ ζητούσαν τὴν ἐξόφλησή τους.

Ἡ πάλη ἀνάμεσα στὶς δυὸ Γαλλίες ἐκδηλώθηκε σ' ὅλα τὰ πεδία. Κάθε πολιτικὴ κρίση τὴν ἀκολουθεῖ μιὰ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση. Κι αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾶμε, ὅταν θέλουμε νὰ κρίνουμε δίκαια τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς, συνέπεια τοῦ ἀσινιάτου, θὰ συνέβαλλε κι αὐτὴ σὲ λίγο στὴν πτώση τῆς πλούσιας μπουρζουαζίας ποὺ εἶχε κυβερνήσει στὸν καιρὸ τῆς Συντακτικῆς, καὶ μάλιστα τόσο περισσότερο, ὅσο στὶς πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς ταραχὲς προστέθηκε καὶ μιὰ θρησκευτικὴ ἀναταραχὴ ποὺ γινόταν ὁλοένα καὶ δξύτερη.

IX

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ἡ ἀναδιοργάνωση τοῦ Κράτους συνεπάγονταν ἀναγκαῖα καὶ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς Ἐκκλησίας, μιὰ ποὺ οἱ ἁρμοδιότητές τους εἶχαν περιπλεχτεῖ ἀπὸ αἰῶνες. Εἶταν ἀδύνατο νὰ τὶς ξεχωρίσουν μὲ μιὰ μονοκοντυλιά. Κανείς, ἐχτὸς ἴσως ἀπ' τὸν ἐκεντρικὸ Ἀνάχαρση Κλόοτς, δὲν ἐπιθυμοῦσε αὐτὸν τὸ χωρισμό, ποὺ ἡ κοινὴ γνώμη δὲ θὰ τὸν καταλάβαινε ἢ ποὺ καλύτερα θὰ τὸν ἑρμήνευε σὰν κήρυξη πολέμου ἐναντίον μιᾶς θρησκείας ποὺ οἱ μάζες τὴν ἀκολουθοῦσαν ἀκόμα μὲ θέρμη. Ἡ οἰκονομικὴ μεταρρύθμιση, ἀπ' ὅπου ἐξαρτιόταν ἡ σωτηρία τοῦ Κράτους, θὰ ἀποτύχαινε, ἂν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα (καὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ τὰ σχολεῖα, τὰ πανεπιστήμια, τὰ νοσοκομεῖα, ὅλα ὑπάγονταν στὴν Ἐκκλησία) διατηρούνταν, γιατὶ θὰ εἶχαν καταναλώσει ὅπως καὶ πρὶν τὰ εἰσοδήματα τῶν χτημάτων ποὺ πουληθήκανε. Ἔπρεπε λοιπόν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀπαραίτητες οἰκονομίες, νὰ καταργηθεῖ ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὰ ὑπάρχοντα ἱδρύματα. Ἀπ' αὐτὸ προῆλθε ἡ ἀνάγκη γιὰ τὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς νὰ καθορίσουν ποιά ἱδρύματα θὰ διατηρούνταν καὶ ποιά θὰ καταργούνταν, μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γαλλίας.

Γιὰ λόγους οἰκονομίας περισσότερο, παρὰ ἀπὸ περιφρόνηση γιὰ τὴ μοναστικὴ ζωή, δόθηκε ἡ ἐλευθερία στοὺς μοναχοὺς τῶν διαφόρων ταγμάτων τῶν ἐπαιτούντων καὶ τῶν ἐνατενιστῶν ν' ἀφήσουν τὰ μοναστήρια, καὶ πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴ τὴν ἄδεια. Ἔτσι πολυάριθμα μοναστήρια καταργήθηκαν, παράμειναν ὅμως σεβαστὲς οἱ φιλανθρωπικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ἀδελφότητες. Εἶταν ἀνώφελο νὰ στρατολογοῦνται μοναχοί, μιὰ ποὺ κλείνανε τὰ μοναστήρια. Καὶ γιὰ τὸ μέλλον ἀπαγορεύτηκαν οἱ χειροτονίες μοναχῶν.

Γιὰ λόγους οἰκονομίας ἀκόμα, καὶ ἀπὸ φροντίδα γιὰ τὴν καλὴ διοίκηση, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκοπῶν περιορίστηκε στὶς 83, μιὰ γιὰ κάθε Νομό. Οἱ ἐνορίες ὑπέστησαν ἀνάλογο περιορισμό. Οἱ ἐπίσκοποι ποὺ ἄλλοτε διορίζονταν ἀπ' τὸ βασιλιά, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ ἐκλέγονται ἀπ' τὸν καινούργιο κυρίαρχο, τὸ λαό, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι. Μήπως δὲν εἶναι «ἀξιωματοῦχοι τῆς ἠθικῆς»; Τὸ Ἔθνος δὲν ταυτίζεται τάχα μὲ τὴν ὁλότητα τῶν πιστῶν; Ἀναμφίβολα, ὁ καθολικισμὸς δὲν ἀνακηρύχτηκε ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Κράτους, εἶναι ὅμως τὸ μόνο δόγμα ποὺ ἐπιχορηγεῖται ἀπ' τὸ Κράτος. Μόνο οἱ δικές του πομπὲς ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παρελαύνουν ἀπ' τοὺς δρόμους ποὺ ὑποχρεωτικὰ σημαιοστολίζονται ἀπ' ὅλους τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀλλόθρησκοι, ποὺ εἶναι ὀλιγάριθμοι, περιορίζονται

σὲ ἰδιωτικὴ λατρεία, κρυφή, ποὺ εἶναι ἁπλῶς ἀνεχτή. Οἱ ἐφημέριοι θὰ ἐκλέγονται ἀπ' τοὺς ἐκλέκτορες τοῦ διαμερίσματός τους, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι ἀπ' τοὺς ἐκλέκτορες τοῦ Νομοῦ. Τί ἐνδιαφέρει ἂν στὸν ἀριθμὸ τῶν ἐκλεκτόρων μπορεῖ νἄχουν εἰσχωρήσει καὶ μερικοὶ προτεστάντες; Μήπως καὶ πρὶν οἱ προτεστάντες φεουδάρχες δὲ διόριζαν τοὺς ἐφημέριους, χάρη στὸ δικαίωμά τους τῆς προστασίας (patronage); Ἡ ἐκλογὴ ἄλλωστε θἆναι μιὰ «παρουσίαση». Οἱ νεοεκλεγμένοι θὰ διαλέγονται ὑποχρεωτικὰ ἀνάμεσα στοὺς παπάδες καὶ θὰ χειροτονοῦνται ἀπ' τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς προϊσταμένους τους. Οἱ ἐπίσκοποι θὰ χειροτονοῦνται ἀπ' τοὺς ἀρχιεπίσκοπους, ὅπως στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Ἐκκλησίας. Δὲ θὰ πηγαίνουν πιὰ στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀγοράζουν ἀπ' τὸν πάπα τὸ πάλλιον. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση κατάργησε τὰ ἀννάτα, δηλαδὴ τὰ εἰσοδήματα τοῦ πρώτου χρόνου ποὺ οἱ καινούργιοι ἐκκλησιαστικοὶ τιτλοῦχοι πλήρωναν στὴ Ρώμη. Οἱ καινούργιοι ἐπίσκοποι θὰ γράφουν μονάχα στὸν πάπα ἕνα γράμα εὐλαβικό, ὅπου θὰ τοῦ ἀνακοινώνουν πὼς ἀνήκουν στὴν κοινωνία τῶν λειτουργῶν του. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία τῆς Γαλλίας θὰ γίνει Ἐθνικὴ ἐκκλησία. Δὲ θὰ κυβερνιέται πιὰ δεσποτικά. Οἱ σύνοδοι, προνομιοῦχα σώματα, θὰ ἐξαφανιστοῦν. Θὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἐπισκοπικὰ συμβούλια, ποὺ θὰ συμετέχουν στὴ διοίκηση τῶν ἐπισκοπικῶν περιοχῶν. Τὸ ἴδιο πνεῦμα θὰ ἐμψυχώνει στὸ ἑξῆς τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος, ποὺ θὰ ἔχουν προσεγγίσει ἀναμεταξύ τους καὶ θὰ ἔχουν συγχωνευτεῖ—τὸ πνεῦμα τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς προόδου. Στοὺς ἐφημέριους δίνεται ἡ ἐντολὴ νὰ γνωστοποιοῦν καὶ νὰ ἐξηγοῦν ἀπ' τὸν ἄμβωνα τὰ διατάγματα τῆς Συνέλευσης.

Αὐτὴ εἶταν γεμάτη ἐμπιστοσύνη γιὰ τὸ ἔργο της. Δίνοντας *πολιτικὸ* Σύνταγμα στὸν κλῆρο, δὲ νόμιζε πὼς ξεπερνοῦσε τὰ δικαιώματά της. Δὲν εἶχε θίξει τὸν πνευματικὸ τομέα τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὴν καταγγελία τοῦ κονκορδάτου, μὲ τὴν κατάργηση τῶν ἀννάτων, ἀναμφίβολα, εἶχε θίξει σοβαρότατα τὰ συμφέροντα τοῦ πάπα, δὲ φανταζόταν ὅμως πὼς ὁ πάπας θ' ἀναλάβαινε τὴν εὐθύνη νὰ προκαλέσει σχίσμα. Στὰ 1790, ὁ πάπας δὲν εἶχε ἀκόμα τὸ δικαίωμα νὰ δογματίζει καὶ νὰ ἑρμηνεύει μόνος του, κι ἀκόμα περισσότερο ν' ἀποφασίζει τελεσίδικα γιὰ ζητήματα πειθαρχίας καὶ γιὰ γενικότερα, σὰν αὐτὰ ποὺ παρουσιάζονταν τώρα. Τὸ ἀλάνθαστο θὰ ἐξαγγελθεῖ ἀπ' τὴ σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ στὰ 1871.

Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας τότε, σὲ πολὺ μεγάλη πλειοψηφία εἶταν γαλλικανοί, δηλαδὴ ἐχθρικοὶ πρὸς τὴ ρωμαϊκὴ ἀπολυταρχία. Στὸ μεγάλο λόγο ποὺ ἐκφώνησε ἐξ ὀνόματός τους, στὶς 29 Ἰουνίου τοῦ 1790, τὴν ὥρα ποὺ συζητιόνταν τὰ διατάγματα γιὰ τὸν κλῆρο, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Αἴξ, Μπουαζελέν, εἶχε ἀναγνωρίσει στὸν πάπα μόνο τὰ *πρωτεῖα* καὶ ὄχι *δικαιοδοσία* πάνω στὴν Ἐκκλησία, καὶ ὅλη του ἡ προσπάθεια εἶχε περιοριστεῖ νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Συνέλευση νὰ ἐπιτρέψει τὴ σύγκληση μιᾶς ἐθνικῆς συνόδου ποὺ θὰ ἔπαιρνε τὰ ἀπαραίτητα μέτρα, σύμφωνα μὲ

τὸ Κανονικὸ δίκαιο, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μεταρυθμίσεών της. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Συνταχτικὴ δὲν ἐπέτρεψε τὴ Σύνοδο, ποὺ θὰ εἶταν μιὰ προσβολὴ γιὰ τὴν κυριαρχία της, ὁ Μπουαζελὲν καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐπίσκοποι στραφήκανε πρὸς τὸν πάπα γιὰ νὰ πετύχουν ἄδεια, κατὰ τὸ Κανονικὸ δίκαιο, γιατὶ δίχως αὐτή, δὲν πίστευαν πὼς μποροῦσαν νὰ πραγματοποιήσουν κατὰ συνείδηση τὶς μεταρυθμίσεις τῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν καὶ τῶν ἐπισκοπικῶν συμβουλίων. Ἐμπιστεύτηκαν στὸν Μπουαζελὲν τὴ σύνταξη τῶν προτάσεων γιὰ συμφωνία, ποὺ διαβιβάστηκαν στὴ Ρώμη μέσῳ τοῦ βασιλιᾶ. Ἡ Συνταχτικὴ ἔμαθε αὐτὲς τὶς διαπραγματεύσεις καὶ τὶς ἐπιδοκίμασε. Πίστεψε, ὅπως καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συνέλευσης, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς ποὺ δὲ δίσταζε καθόλου νὰ δεχτεῖ τὰ διατάγματα, πὼς ὁ πάπας δὲ θ' ἀρνιόταν νὰ τοὺς δώσει τὴ συγκατάθεσή του, νὰ τὴν «βαφτίσει», ὅπως ἔγραφε ὁ ἰησουΐτης Μπαρυέλ στὴν *ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερίδα του*. «Νομίζουμε πὼς μποροῦμε νὰ προβλέπουμε, ἔλεγε ὁ Μπαρυέλ, πὼς τὸ συμφέρον τῆς εἰρήνης καὶ σοβαρότατες σκέψεις θ' ἀναγκάσουν ἀναπόφευχτα τὸν Ἅγιο Πατέρα νὰ εἰσακούσει αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία». Ὁ νούντσιος δὲν ἀποθάρρυνε καθόλου τοὺς ἐπίσκοπους, τοὺς ὀπαδοὺς τῆς συμφιλίωσης· ἀντίθετα τοὺς ἐνίσχυε: «Ἱκετεύω τὴν Ἁγιότητά του, ἔγραφε στὴν ἐπιστολή του τῆς 21 Ἰουνίου τοῦ 1790, νὰ βοηθήσει, σὰ στοργικὸς πατέρας, αὐτὴ τὴν ἐκκλησία καὶ νὰ κάμει κάθε δυνατὴ θυσία γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πραγματικῆς ἑνότητας. Νόμισα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ πὼς εἶταν καθῆκον μου νὰ τοὺς διαβεβαιώσω πὼς ἡ Ἁγιότητά του, κατατοπισμένη σχετικὰ μὲ τὴ θλιβερὴ κατάσταση, θὰ καταβάλει ἀπ' τὴν πλευρά της κάθε δυνατὴ προσπάθεια γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν ἑνότητα». Ὁ νούντσιος πρόσθεσε πὼς οἱ ἐπίσκοποι εἶχαν πάρει κιόλας τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ νὰ ταχτοποιήσουν τὶς ἐκκλησιαστικὲς περιφέρειες σύμφωνα μὲ τὸ διάταγμα, καὶ πὼς οἱ καταργημένοι ἐπίσκοποι θάδιναν μόνοι τους τὴν παραίτησή τους. «Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐπισκόπων ἐπιφόρτισε τὸ Σεβασμιότατο τῆς Αἲξ νὰ φροντίσει γιὰ νὰ καθορίσει τὰ ὅρια τῶν ἐπισκοπῶν. Ὁ κλῆρος ἤθελε νὰ παρακαλέσει ὁ βασιλιὰς τὴν Ἁγιότητά του νὰ στείλει δεκάξη ἀποστολικοὺς Ἐπιτρόπους γιὰ τὸν κλῆρο τῆς Γαλλίας, σύμφωνα μὲ τὶς γαλλικανικὲς ἐλευθερίες καὶ αὐτοί, μοιρασμένοι σὲ τέσσερις ἐπιτροπές, θὰ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸν καθορισμὸ τῶν καινούργιων ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν» (γράμμα τῆς 21 Ἰουνίου).

Ἕνα πρόσφατο προηγούμενο ἐπέτρεπε στοὺς ἐπισκόπους καὶ στὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς νὰ ἐλπίζουν κάτι τέτιο. Ὅταν ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, προσάρτησε τὸ τμῆμα τῆς Πολωνίας ποὺ τῆς ἀναλογοῦσε, εἶχε διαρυθμίσει μόνη της τὶς καθολικὲς ἐπισκοπικὲς περιφέρειες αὐτῆς τῆς χώρας. Στὰ 1774 δημιούργησε τὴν ἐπισκοπικὴ ἕδρα τοῦ Μοκίλεβ καὶ εἶχε ἐπεχτείνει τὴ δικαιοδοσία της σ' ὅλους τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Μόνη της πάλι διόρισε σ' αὐτὴ τὴν ἕδρα ἕναν τιτλοῦχο, τὸν in partibus ἐπίσκοπο ντὲ Μαλλό, πρόσωπο ὕποπτο

γιὰ τὴ Ρώμη, καὶ εἶχε ἀπαγορέψει στὸν Πολωνὸ ἐπίσκοπο τῆς Λιβονίας ν' ἀνακατεύεται στὸ ἑξῆς στὸ τμῆμα τῆς πρώην ἐπισκοπικῆς του περιφέρειας ποὺ προσαρτήθηκε στὴ Ρωσία. Ὁ Πίος ΣΤ' δὲν τόλμησε νάρθεῖ σὲ σύγκρουση μὲ τὴ σχισματικὴ αὐτοκράτειρα, ποὺ οἱ καταπατήσεις της στὸ πνευματικὸ πεδίο εἶταν πάνω-κάτω σὰν κ' ἐκεῖνες ποὺ κάνανε καὶ οἱ Γάλλοι Συνταχτικοί. Εἶχε ἐπικυρώσει «ἐκ τῶν ὑστέρων» τὶς μεταρυθμίσεις ποὺ εἶχε πραγματοποιήσει ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ χρησιμοποίησε γι αὐτὸ ἀκριβῶς τὶς ἴδιες μεθόδους ποὺ τοῦ συμβουλεύανε οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας γιὰ νὰ «βαφτίσει» τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου.

Ὁ πάπας ὅμως παρακινήθηκε ν' ἀντισταθεῖ ἀπὸ πολλοὺς λόγους ποὺ οἱ ἀποφασιστικότεροι ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶταν ἴσως οἱ θρησκευτικοί. Ἀπ' τὴν πρώτη μέρα, εἶχε καταδικάσει, σὲ μυστικὴ σύνοδο, σὰν ἀσεβή, τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ὅπου ὡστόσο συνεργάστηκε καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαμπιὸν ντὲ Σισέ, ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ τοῦ φαινόταν σὰ μιὰ φοβέρα γιὰ ὅλους τοὺς θρόνους. Οἱ ὑπήκοοί του τῆς Ἀβινιὸν καὶ τοῦ Κοντὰ εἶχαν ἐξεγερθεῖ. Εἶχαν διώξει τὸν τοποτηρητή του, εἶχαν υἱοθετήσει τὸ γαλλικὸ Σύνταγμα καὶ εἶχαν ζητήσει νὰ ἑνωθοῦν μὲ τὴ Γαλλία. Γι ἀπάντηση στὶς προτάσεις συμφωνίας ποὺ τοῦ διαβίβασε ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' γιὰ νὰ θέσει σὲ ἰσχὺ τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου, ζήτησε νὰ τὸν βοηθήσουν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα νὰ καθυποτάξει τοὺς ἐξεγερμένους ὑπηκόους του. Οἱ Συνταχτικοὶ περιορίστηκαν ν' ἀναβάλουν τὴν Ἕνωση ποὺ ζητούσαν οἱ κάτοικοι *. Τότε ὁ πάπας ἀποφάσισε νὰ καταδικάσει κατηγορηματικὰ τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα. Πολλοὶ μῆνες πέρασαν μὲ ἀναβλητικὲς διαπραγματεύσεις. Πρέπει νὰ προστεθεῖ πὼς στὴν ἀντίστασή του ἐνθαρύνθηκε, ὄχι μονάχα ἀπ' τοὺς ἐμιγκρέδες, ἀλλ' ἀκόμα κι ἀπ' τὶς καθολικὲς Δυνάμεις καὶ κυρίως ἀπ' τὴν Ἰσπανία, ποὺ μνησικακοῦσε γιατὶ ἡ Γαλλία τὴν εἶχε ἐγκαταλείψει κατὰ τὴ σύγκρουσή της μὲ τὴν Ἀγγλία. Καὶ τέλος δὲν πρέπει νὰ παραβλέπουμε τὴ δράση τοῦ γάλλου πρεσβευτῆ στὴ Ρώμη, τοῦ καρδινάλιου ντὲ Μπερνί, φλογεροῦ ἀριστοκράτη, ποὺ ἔκανε ὅ,τι τοῦ εἶταν δυνατὸ γιὰ ν' ἀποτύχουν οἱ διαπραγματεύσεις ποὺ τοῦ εἶχαν ἐμπιστευτεῖ.

Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας, δηλώνοντας στὸν πάπα πὼς μιὰ ποὺ δὲν ὑπῆρχε ἐθνικὴ σύνοδος ὁ ντὲ Μπερνὶ μόνο εἶχε τὴν ἀναγκαία νομικὴ ἐξουσία γιὰ νὰ κάμει ἐκτελεστὸ τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου, εἶχαν ἀφεθεῖ στὴ διάκριση τῆς ρωμαϊκῆς Αὐλῆς. Ὅταν ἡ Συνταχτική, ἀποκαμωμένη νὰ περιμένει, τοὺς ἀνάγκασε νὰ ὁρκιστοῦν, δὲν μπορούσαν πιὰ νὰ ὀπισθοχωρήσουν. Ἀρνήθηκαν, καὶ ὁ πάπας ὁπλίστηκε μὲ τὴν ἄρνησή τους ποὺ τὴν προκάλεσε ἡ ἀναβλητική του τακτική, γιὰ νὰ κεραυνοβολήσει τὴν Ἐθνοσυνέλευση μὲ μιὰ καταδίκη, ποὺ τοὺς ξάφνιασε καὶ τοὺς σύγχισε.

---

* Ἡ προσάρτηση τῆς Ἀβινιόν, δικαιολογημένη ἀπ' τὸ δίκαιο τῶν λαῶν, ψηφίστηκε στὶς 14 Σεπτέμβρη τοῦ 1791. Σ. τ. Σ.

Ὡς τὴν τελευταία ὥρα, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Αἴξ, ὁ Μπουαζελέν, ποὺ μιλοῦσε ἀπὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐπισκόπων, ἔλπιζε πὼς ὁ πάπας θὰ δίσταζε νὰ ρίξει τὴ Γαλλία στὸ σχίσμα καὶ στὸν ἐμφύλιο πόλεμο. Ἔγραφε στὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ τὴν παραμονὴ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ διατάγματος τῆς ὁρκωμοσίας, στὶς 25 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1790: «Ἡ Πολιτικὴ τῆς ρωμαϊκῆς Αὐλῆς θἄπρεπε ν' ἀποβλέπει στὸ νὰ κάνει ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνει καὶ νὰ μὴν ἀναβάλει παρὰ μόνον ἐκεῖνο ποὺ εἶταν λιγότερο βιαστικὸ καὶ λιγότερο δύσκολο. Ὅταν λείπουν μόνον οἱ τύποι τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, ὁ πάπας μπορεῖ νὰ τοὺς ἐκπληρώσει, μπορεῖ, ἔχει ὑποχρέωση· καὶ τέτια εἶναι τὰ ἄρθρα ποὺ τοῦ πρότεινε ἡ Μεγαλειότητά σας». Ἀκόμα καὶ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄρνησή τους νὰ ὁρκιστοῦν, οἱ ἐπίσκοποι ἔλπιζαν ἀκόμα στὴ συμφιλίωση καὶ οἱ παπικὲς ἐγκύκλιες τοὺς ἀπογοήτευαν. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτές, ποὺ στάλθηκε στὶς 10 τοῦ Μάρτη τοῦ 1791, τὴν ἀποσιώπησαν περισσότερο ἀπὸ ἕνα μήνα καὶ ἀπάντησαν στὸν πάπα μ' ἕνα γράμα κάπως γλυκόπικρο, ὑπερασπίζοντας τὸν φιλελευθερισμὸ κ' ἔθεσαν στὴ διάθεσή του τὴν ὁμαδικὴ παραίτησή τους γιὰ νὰ ξαναφέρουν τὴν εἰρήνη.

Ὁ πάπας ἀρνήθηκε τὴν παραίτηση καὶ τὸ σχίσμα ἔγινε ἀναπόφευχτο. Ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, ἐξὸν ἀπὸ ἑφτά, ἀρνήθηκαν νὰ ὁρκιστοῦν. Σχεδὸν οἱ μισοὶ ἀπ' τοὺς κατώτερους κληρικοὺς τοὺς μιμήθηκαν. Ἂν σὲ πολλὲς περιοχές, ὅπως στὴν Ἄνω Σών, στὸ Ντούμπ, στὸ Βάρ, στὸ Ἔντρ, στὰ Ἄνω Πυρηναῖα, κλπ. ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων ποὺ ὁρκίστηκαν εἶταν πολὺ σημαντικός, ἀντίθετα σὲ ἄλλες περιοχές, ὅπως στὴ Φλάντρα, στὸ Ἀρτουά, στὴν Ἀλσατία, στὸ Μορμπιάν, στὴ Βανδέα, στὴ Μαγιέν, εἶταν πολὺ μικρός. Σὲ σημαντικὸ τμῆμα τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους ἡ θρησκευτικὴ μεταρύθμιση μόνο μὲ τὴ βία μποροῦσε νὰ ἐπιβληθεῖ. Ἡ Γαλλία εἶχε διχαστεῖ.

Τὸ ἀπροσδόκητο ἀποτέλεσμα ἔπεσε ἀπρόοπτα στὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς καὶ ξάφνιασε καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀριστοκράτες. Ἴσαμε τότε ὁ κατώτερος κλῆρος, στὴ μεγάλη του μάζα, εἶχε συμπολεμήσει μὲ τὴν Ἐπανάσταση, ποὺ σχεδὸν εἶχε διπλασιάσει τοὺς μισθοὺς τῶν ἐφημέριων καὶ τῶν τοποτηρητῶν (ἀπὸ 700 σὲ 1200 λίβρες γιὰ τοὺς πρώτους). Ἡ πώληση ὅμως τῶν χτημάτων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ κλείσιμο τῶν μοναστηριῶν ὕστερα ἀπ' τὴν κατάργηση τῆς δεκάτης, εἶχαν κιόλας ἀνησυχήσει πολλοὺς παπάδες ποὺ εἶταν προσηλωμένοι στὴν παράδοση. Κ' ὕστερα οἱ ἐνδοιασμοὶ καὶ οἱ τύψεις σχετικὰ μὲ τὰ τελετουργικὰ ζητήματα εἶχαν κάμει κι αὐτὰ τὴ δουλειά τους. Ἕνας μελλοντικὸς συνταγματικὸς ἐπίσκοπος σὰν τὸν Γκομπέλ, εἶχε ἐκφράσει τὴν ἀμφιβολία του, ἂν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶχε τὸ δικαίωμα, μόνη της αὐτή, νὰ διαρυθμίζει τὰ ὅρια τῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν καὶ νὰ ἐπεμβαίνει στὴ δικαιοδοσία τῶν ἐπισκόπων. Μόνη ἡ Ἐκκλησία, εἶπε, «μπορεῖ νὰ δώσει στὸν καινούργιο ἐπίσκοπο, στὰ ὅρια τοῦ καινούργιου ἐδάφους του, τὴν ἀναγκαία πνευματικὴ δικαιοδοσία γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας ποὺ ἔχει ἀπ' τὸ Θεό». Ὁ Γκομπέλ, δὲν ἐπέμεινε στὴν ἀντίρησή του καὶ ὁρκίστηκε· πολλοὶ

ὅμως εὐσυνείδητοι κληρικοὶ ἔδειξαν δισταχτικότητα στὸ σημεῖο αὐτό.

Ἡ Συνταχτικὴ εἶχε θελήσει νὰ δημιουργήσει μιὰν ἐθνικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ παγιώσει τὴν καινούργια τάξη, μὰ δημιούργησε μόνο τὴν Ἐκκλησία ἑνὸς κόμματος ποὺ βρίσκεται στὴν ἐξουσία, ἀντιπαλεύοντας σφοδρὰ μὲ τὴν παλιὰ Ἐκκλησία, ποὺ ἔγινε Ἐκκλησία τοῦ νικημένου προσωρινὰ κόμματος. Ἡ θρησκευτικὴ πάλη ὀξύνεται ἀπ' τὴν πρώτη μέρα μ' ὅλο τὸ φανατισμὸ τῶν πολιτικῶν παθῶν. Τί χαρά, τί τύχη γιὰ τοὺς ἀριστοκράτες! Ὡς τότε τὸ μοναρχικὸ αἴσθημα δὲν εἶταν ἱκανὸ νὰ τοὺς δώσει τὴν εὐκαιρία τῆς ἀνταπόδοσης καὶ νά ποὺ ὁ οὐρανὸς ἐρχότανε νὰ τοὺς βοηθήσει! Τὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα εἶταν ὁ μεγάλος μοχλὸς ποὺ χρησιμοποίησαν γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴν Ἀντεπανάσταση. Ἀπὸ τὶς 11 τοῦ Γενάρη τοῦ 1791, ὁ Μιραμπὼ συμβούλευε τὴν Αὐλή, στὸ 43ο ὑπόμνημά του, νὰ ὑποδαυλίσει τὴν πυρκαϊὰ καὶ νὰ ἐφαρμόσει τὴν πολιτικὴ «τοῦ χειρότερου», σπρώχνοντας τοὺς Συνταχτικοὺς στὰ ἄκρα.

Οἱ Συνταχτικοὶ κατάλαβαν τὴν παγίδα καὶ προσπάθησαν νὰ τὴν ἀποφύγουν. Τὸ διάταγμα τῆς 27 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1790 γιὰ τὴν ὁρκωμοσία εἶχε ἀπαγορέψει στοὺς κληρικοὺς ποὺ δὲν ὁρκίστηκαν ν' ἀνακατεύονται σὲ ὁποιοδήποτε δημόσιο λειτούργημα. Ἀλλὰ ἡ βάφτιση, ἡ τέλεση γάμου ἢ κηδείας, ἡ μετάληψη, ἡ ἐξομολόγηση, τὸ κήρυγμα, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶταν δημόσια λειτουργήματα. Παίρνοντας τὸ διάταγμα κατὰ γράμα, οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες, δηλαδὴ σὲ ὁρισμένους Νομοὺς ὅλοι σχεδὸν οἱ παπάδες, ἔπρεπε νὰ σταματήσουν ξαφνικὰ τὴ δουλειά τους. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση φοβήθηκε τὴ διακοπὴ τῆς λατρείας. Ζήτησε ἀπ' τοὺς παπάδες ποὺ δὲν εἶχαν ὁρκιστεῖ νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων τους, ὥσπου νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Καὶ πολλοὶ παπάδες δὲν ἀντικαταστάθηκαν πρὶν ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου τοῦ 1792. Στοὺς παπάδες ποὺ ἀντικαταστάθηκαν δόθηκε σύνταξη ἀπὸ 500 λίβρες. Οἱ πρῶτοι συνταγματικοὶ ἐπίσκοποι ὑποχρεώθηκαν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς συμβολαιογράφους καὶ τοὺς δικαστὲς γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ πετύχουν ἀπ' τοὺς παλιοὺς ἐπίσκοπους τὴν κανονικὴ ἐγκατάσταση στὴν ἕδρα τους. Ἕνας μονάχα ἀπ' αὐτούς, ὁ Ταλλεϋράνδος, συγκατατέθηκε νὰ τοὺς χειροτονήσει. Ἡ ἔλειψη παπάδων ἔκανε ἀναγκαία τὴ συντόμευση τῶν περιόδων τῆς δοκιμασίας γιὰ κείνους ποὺ θέλανε νὰ γίνουν κληρικοί. Καὶ καθὼς δὲν ἀρκούσαν οἱ κοσμικοί, ἀνατρέξανε στοὺς πρώην μοναχούς.

Μάταια οἱ ἐπαναστάτες ἀρνήθηκαν στὴν ἀρχὴ ν' ἀναγνωρίσουν τὸ σχίσμα. Ἀναγκάστηκαν σιγά-σιγὰ νὰ παραδεχτοῦν τὴν πραγματικότητα. Ὁ θρησκευτικὸς πόλεμος εἶχε ξεσπάσει. Οἱ εὐλαβικοὶ ἄνθρωποι ἀγαναχτοῦν γιατὶ τοὺς ἀλλάζουν τὸν παπά τους, τὸ δεσπότη τους. Οἱ νεοεκλεγμένοι παπάδες θεωροῦνται παρείσακτοι ἀπὸ τοὺς προκατόχους τους. Μόνο μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἐθνοφυλακῆς καὶ τῶν λεσχῶν μποροῦν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὶς θέσεις τους. Οἱ θεοφοβούμενοι ἀρνιοῦνται τὶς ὑπηρεσίες τους. Προτιμοῦν νὰ βα-

φτιάζουν κρυφὰ μὲ καλοὺς παπάδες τὰ παιδιά τους, ποὺ ἔτσι δὲν ἀποχτοῦν ληξιαρχικὴ πράξη, γιατὶ μονάχα οἱ ἐπίσημοι παπάδες κρατοῦν τὰ βιβλία τῶν βαπτίσεων, τῶν γάμων καὶ τῶν κηδειῶν. Οἱ «καλοὶ παπάδες» ποὺ οἱ ἐπαναστάτες τοὺς μεταχειρίζονταν σὰν ὕποπτους, θεωροῦνται μάρτυρες ἀπ' τοὺς ὀπαδούς τους. Οἱ οἰκογένειες διχάζονται. Οἱ γυναῖκες γενικὰ πηγαίνουν στὶς λειτουργίες τῶν παλιῶν παπάδων, ἐνῶ οἱ ἄντρες στὶς λειτουργίες τῶν συνταγματικῶν. Συγκρούσεις ξεσποῦν ὣς καὶ μέσα στὶς ἐκκλησίες. Ὁ συνταγματικὸς ἐφημέριος ἀρνιέται στὸν παλιὸ ποὺ δὲν ἔχει ὁρκιστεῖ καὶ ποὺ θέλει νὰ λειτουργήσει στὴν ἐκκλησία, τὴν εἴσοδο στὸ ἱερό, καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ χρησιμοποιήσει τὰ ἄμφια καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη. Ὁ καινούργιος ἐπίσκοπος Γκομπέλ, στὸ Παρίσι, δὲ γίνεται δεχτὸς ἀπὸ καμιὰ γυναικεία ἀδελφότητα. Οἱ παπάδες ποὺ δὲν ἔχουν ὁρκιστεῖ, καταφεύγουν στὰ παρεκκλήσια τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν νοσοκομείων. Οἱ πατριῶτες ζητοῦν τὸ κλείσιμό τους. Καθὼς πλησιάζει τὸ Πάσχα, τὸ πλῆθος σηκώνει τὰ φουστάνια καὶ μαστιγώνει τὶς ἀγαθὲς θρησκόληπτες ποὺ πηγαίνουν στὶς «ρωμαϊκὲς λειτουργίες», μπροστὰ σὲ ἐθνοφύλακες ποὺ χασκογελοῦν. Ἡ διασκέδαση αὐτὴ ἐπαναλαμβανόταν πολλὲς φορὲς στὸ Παρίσι καὶ σ' ἄλλες πόλεις.

Οἱ παπάδες ποὺ δὲν ὁρκίστηκαν καὶ καταδιώκονταν ἐπικαλέστηκαν τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀναγνώριση τῆς λατρείας τους. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Λάγγκρ, Λὰ Λυζέρν, τοὺς συμβούλεψε ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1791 κιόλας ν' ἀπαιτήσουν κατηγορηματικὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ εὐεργετήματος τοῦ διατάγματος τοῦ 1787 ποὺ ἐπέτρεπε στοὺς προτεστάντες νὰ καταχωροῦν τὴ ληξιαρχικὴ πράξη μπροστὰ στοὺς τοπικοὺς δικαστές, διάταγμα ποὺ ἡ συνέλευση τῶν κληρικῶν τὸ εἶχε καταδικάσει ὅταν ἐκδόθηκε. Τί μάθημα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἁπλὴ σύγκριση! Οἱ κληρονόμοι ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἀκυρώσει, ἕναν αἰώνα νωρίτερα, τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ποὺ εἶχαν κατεδαφίσει τὸ Πὸρ-Ρουαγιάλ, ποὺ εἶχαν κάψει τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων, ἐπικαλοῦνται σήμερα τὴν προστασία αὐτῶν τῶν ἰδεῶν τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης, ποὺ πρὶν τὶς ἀναθεμάτιζαν!

Φτάνοντας ὣς τὴν τελευταία συνέπεια τῆς λογικῆς τῶν περιστάσεων, ὁ ἐπίσκοπος Λὰ Λυζέρν ἀπαίτησε ἡ ληξιαρχικὴ πράξη νὰ ὑπάγεται στὴν ἁρμοδιότητα τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀπαλλάξει τοὺς πιστοὺς τῆς παράταξής του ἀπ' τὸ καταπιεστικὸ μονοπώλιο τῶν ὁρκισμένων παπάδων. Οἱ πατριῶτες καταλάβαιναν καλὰ πὼς ἂν ἔπαιρναν ἀπ' τοὺς συνταγματικοὺς παπάδες τὰ μητρῶα τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, θὰ κατάφερναν ἕνα πολὺ σκληρὸ χτύπημα στὴν ἐπίσημη ἐκκλησία κι αὐτὸ θὰ εἶχε τὸν ἀντίχτυπό του στὴν ἴδια τὴν Ἐπανάσταση. Ἀρνήθηκαν μονομιᾶς νὰ τραβήξουν τόσο μακριά. Ἰσχυρίστηκαν, ἀντίθετα μὲ τὰ γεγονότα, πὼς οἱ διϊστάμενοι δὲ σχημάτιζαν ξεχωριστὴ ἐκκλησία. Οἱ αὐξανόμενες ὅμως ταραχὲς τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ κάνουν παραχωρήσεις, ποὺ τοὺς τὶς ἀπόσπασε ὁ Λαφαγιὲτ καὶ τὸ κόμμα του.

Ὁ Λαφαγιέτ, πού ἡ πολύ εὐλαβική γυναίκα του προστάτευε τούς ἀνυπόταχτους κληρικούς κι ἀρνιότανε νά δεχτεῖ τόν Γκομπέλ, εἶταν ὑποχρεωμένος νά εἶναι ἀνεξίθρησκος μέσ' στό σπίτι του. Οἱ φίλοι του τῆς Λέσχης τοῦ 1789 νόμισαν πώς θά τερμάτιζαν τό θρησκευτικό πόλεμο προτείνοντας νά παραχωρηθεῖ στούς ἀνυπόταχτους ἡ ἐλευθερία νἄχουν ἰδιαίτερους τόπους λατρείας. Τό διευθυντήριο τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου προέδρευε ὁ δούκας Λαροσφουκώ καί ὅπου ἔπαιρναν μέρος ὁ ἀββάς Σεγιές κι ὁ ἐπίσκοπος Ταλλεϋράνδος, ὀργάνωσε, μέ τήν ἀπόφασή του τῆς 11ης τοῦ 'Απρίλη τοῦ 1791, τήν ἄσκηση τῆς σχισματικῆς λατρείας, σά μιᾶς λατρείας ἁπλῶς ἀνεχτῆς. Οἱ ρωμαιοκαθολικοί μπορούσανε ν' ἀποχτήσουν τίς καταργημένες ἐκκλησίες καί νά συνέρχονται ἐκεῖ μέ κάθε ἐλευθερία. Αὐτοί ἐπωφελήθηκαν ἀμέσως ἀπ' τήν ἄδεια, νοίκιασαν τήν ἐκκλησία τῶν Θεατίνων*, δέν ἐγκαταστάθηκαν ὅμως χωρίς ταραχές. Μερικές βδομάδες ἀργότερα, ὕστερα ἀπό μιά ζωηρή συζήτηση, ἡ Συνταχτική, μέ τό διάταγμά της τῆς 7/5/1791, ἐπέχτεινε σ' ὅλη τή Γαλλία τήν ἀνοχή πού ἀναγνωρίστηκε στούς Παρισινούς διϊστάμενους.

Εἶταν εὐκολότερο ἡ ἀνοχή νά γίνει νόμος, παρά ἔθιμο. Οἱ συνταγματικοί παπάδες ἀγανάχτησαν. Εἶχαν ἐκτεθεῖ στούς κεραυνούς τοῦ Βατικανοῦ, εἶχαν συνδέσει τήν ὑπόθεσή τους μέ τήν 'Επανάσταση, εἶχαν περιφρονήσει κάθε πρόληψη, κάθε κίνδυνο καί γι ἀνταμοιβή, νά πού τούς φοβέριζαν νά τούς ἀφήσουν μόνο στίς δικές τους δυνάμεις, μόλις παρουσιάζονταν οἱ πρῶτες δυσκολίες! Πῶς θά ἀγωνίζονταν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους, στήν ἄλλη μισή Γαλλία, πού κιόλας τούς ξέφευγε, ἄν τώρα οἱ δημόσιες ἀρχές δήλωναν πώς εἶταν οὐδέτερες, ἀφοῦ πρῶτα τούς ἐκθέσανε; Ἄν ἀναγνωριζόταν στόν ρωμαιοκαθολικό παπά τό δικαίωμα ν' ἀνοίξει ἐλεύθερα μιάν ἀνταγωνιστική ἐκκλησία, τί θά γινόταν ὁ συνταγματικός παπάς στήν ἐρημωμένη ἐπίσημη ἐκκλησία του; Γιά πόσον καιρό θά κράταγε τόν προνομιοῦχο χαραχτήρα του, ἄν στούς μισούς Νομούς, τό προνόμιο αὐτό δέ δικαιωνότανε πιά ἀπ' τίς ὑπηρεσίες πού πρόσφερε; Μιά λατρεία πού γίνεται δίχως ἐκκλησιασμα, εἶναι ἀνώφελη λατρεία. Οἱ κληρικοί πού εἶχαν ὁρκιστεῖ, φοβήθηκαν μήπως ἡ πολιτική τῆς ἐλευθερίας γίνει ἡ θανατική τους καταδίκη. Τήν καταπολέμησαν μέ λυσσασμένη μανία, ἐν ὀνόματι τῶν ἀρχῶν τοῦ πατροπαράδοτου καθολικισμοῦ. Ξεμάκριαναν ὁλοένα καί περισσότερο ἀπ' τόν Λαφαγιέτ κι ἀπ' τό κόμμα του, γιά νά συσπειρωθοῦν γύρω ἀπ' τίς λέσχες τῶν 'Ιακωβίνων, πού γίνανε τά ὀχυρά τους.

Μέ τήν πρόφαση, τή συχνά βάσιμη, πώς ἡ ἄσκηση τῆς διϊστάμενης λατρείας προκαλοῦσε ταραχές, οἱ ἀρχές πού εἶταν εὐνοϊκά διατεθειμένες γιά τούς συνταγματικούς ἀρνήθηκαν νά ἐφαρμόσουν τό διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Μάη γιά τήν ἐλευθερία τῆς λατρείας. 'Από τίς 22 τοῦ 'Απρίλη τοῦ 1791, ὁ Νομός τοῦ Φινιστέρ, ὕστερ' ἀπό

* Μοναχικό Τάγμα πού ἱδρύθηκε στήν 'Ιταλία στά 1524 ἀπ' τόν Γκαετάνο Τιένε καί τόν Πέτρο Καράφα ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Theato. Σ.τ.Μ.

αἴτηση τοῦ συνταγματικοῦ ἐπισκόπου 'Εξπιλλύ, ἀποφάσισε νὰ διατάξει τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες ν' ἀποσυρθοῦν μακριὰ 4 λεῦγες ἀπ' τὶς πρώην ἐνορίες τους. Στὸ Ντούμπ, τὸ διευθυντήριο τοῦ Νομοῦ, ποὺ πρόεδρός του εἶταν ὁ ἐπίσκοπος Σεγκέν, ἀποφάσισε πὼς στὴν περίπτωση ποὺ ἡ παρουσία ἀνυπόταχτων παπάδων θὰ γινόταν ἀφορμὴ γιὰ ταραχὲς ἢ γιὰ ὁποιοδήποτε διχασμό, οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς διώξουν ἀπ' τὸν τόπο τους. Οἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶτανε πολυάριθμες. Ὅλοι στὰ αἰτιολογικά τους διαβεβαιώνουν πὼς τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου καὶ τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα δὲ θὰ μπορούσαν νὰ διατηρηθοῦν ἂν δὲν ἔμπαιναν ἐχτὸς νόμου οἱ ἀνυπόταχτοι.

Εἶναι βέβαιο πὼς σὲ πολλὲς περιπτώσεις οἱ ἀνυπόταχτοι ἔδωσαν λαβὴ στὶς κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων τους. 'Ο πάπας κατέβαλε πολλὲς προσπάθειες γιὰ νὰ τοὺς σπρώξει στὸ δρόμο τῆς ἐξέγερσης. Τοὺς ἀπαγόρεψε ν' ἀνακοινώνουν τὶς βαπτίσεις καὶ τοὺς γάμους ποὺ εἶχαν εὐλογήσει. Τοὺς ἀπαγόρεψε νὰ λειτουργοῦν στὶς ἴδιες ἐκκλησίες μὲ τοὺς συνταγματικοὺς (simultaneum) ἐνῶ αὐτὸ ἐφαρμοζόταν σχεδὸν παντοῦ μὲ τὴν ἔγκριση τῶν περισσότερων ἀπ' τοὺς παλιοὺς ἐπισκόπους. 'Ο ἀββὰς Μωρὺ παραπονέθηκε γιὰ τὸ διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Μάη, ποὺ ἀναγνώριζε στοὺς ἀνυπόταχτους μόνο τὴν ἰδιωτικὴ λατρεία, δηλαδὴ μιὰ μειωμένη λατρεία. Ἀπαίτησε τὴν πλήρη ἰσότητα μ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν ὁρκιστεῖ. 'Ο ἐπίσκοπος τοῦ Λυσόν, ὁ ντὲ Μερσί, κατάγγειλε σὰν παγίδα τὴν ἐλευθερία ποὺ παραχώρησαν στοὺς ἀνυπόταχτους νὰ λειτουργοῦν στὶς ἐθνικὲς ἐκκλησίες. Εἶναι ἐξακριβωμένο πὼς στὶς ἐνορίες ὅπου κυριαρχούσαν οἱ ἀνυπόταχτοι, οἱ ἀντίπαλοί τους δὲν εἶταν ἀσφαλεῖς. Πόσοι συνταγματικοὶ παπάδες δὲν εἶχαν κακοποιηθεῖ, βριστεῖ, χτυπηθεῖ καὶ κάποτε σκοτωθεῖ! Ὅλες οἱ ἐκθέσεις συμφωνοῦν στὴν κατηγορία πὼς οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες χρησιμοποιούσαν τὸ μυστήριο τῆς ἐξομολόγησης γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀντεπανάσταση. «Τὰ ἐξομολογητήρια εἶναι οἱ σχολὲς ὅπου διδάσκουν καὶ προστάζουν τὴν ἐξέγερση», γράφει τὸ διευθυντήριο τοῦ Μορμπιὰν στὸ ὑπουργεῖο τῶν ἐσωτερικῶν, στὶς 9 Ἰουνίου τοῦ 1791. 'Ο Ρουμπέλ, βουλευτὴς τῆς Ἀλσατίας, θὰ φωνάξει, στὴ συνεδρίαση τῆς 17ης Ἰουλίου τοῦ 1791, πὼς δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνας ἀνυπόταχτος παπὰς στοὺς Νομοὺς τοῦ Ἄνω καὶ τοῦ Κάτω Ρήνου, ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἀποδεδειγμένα ἀντεπαναστάτης.

'Η θρησκευτικὴ πάλη δὲν εἶχε μόνο σὰ συνέπεια τὸ διπλασιασμὸ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἀλλὰ εἶχε προκαλέσει καὶ τὸ σχηματισμὸ ἑνὸς ἀντικληρικοῦ κόμματος, ποὺ δὲν ὑπῆρχε πρίν. Γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τοὺς συνταγματικοὺς παπάδες, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ νὰ τραβήξουν τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν εἰσηγήσεων τῶν ἀνυπόταχτων, οἱ Ἰακωβίνοι ἐπετέθηκαν σφοδρὰ ἐναντίον τοῦ ρωμαϊκοκαθολικισμοῦ. Τὰ βέλη ποὺ ἐκτόξευαν ἐναντίον τῆς «δεισιδαιμονίας», ἐναντίον τοῦ «φανατισμοῦ», καταλήγουν νὰ πέφτουν στὴν ἴδια τὴ θρησκεία. «Μᾶς κατηγόρησαν, ἔλεγε τὸ φιλοσοφικὸ φύλλο τῶν χωρικῶν ποὺ εἶχε ἀφιερωθεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολή,

πώς κ' έμεῖς οἱ ἴδιοι δείξαμε ἔλειψη ἀνοχῆς ἀπέναντι στὸν παπισμό. Μᾶς κατηγόρησαν πὼς δὲ σεβαστήκαμε πάντα τὸ ἀθάνατο δέντρο τῆς πίστης. Μὰ ἂς κοιτάξουμε ἀπὸ πιὸ κοντὰ αὐτὸ τὸ ἀπαραβίαστο δέντρο, καὶ θὰ δοῦμε πὼς ὁ φανατισμὸς εἶναι τόσο πολὺ μπλεγμένος ἀνάμεσα στὰ κλαδιά του, ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὸν χτυπήσουμε δίχως νὰ χτυπήσουμε καὶ τὰ κλαδιά. Ὁλοένα καὶ περισσότερο οἱ ἀντικληρικοὶ συγγραφεῖς γίνονται τολμηρότεροι καὶ παύουν νὰ κρατοῦν ἀπέναντι στὸν καθολικισμὸ ἢ ἀκόμα καὶ στὸν χριστιανισμὸ στάση ὑποκριτικῆς εὐλάβειας. Σὲ λίγο χτυπᾶνε καὶ τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου καὶ προτείνουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ἀμερικανοὺς ποὺ εἶχαν τὴ φρόνηση νὰ καταργήσουν τὸν προϋπολογισμὸ γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς δαπάνες καὶ νὰ χωρίσουν τὴν ἐκκλησία ἀπ' τὸ κράτος. Καὶ οἱ ἰδέες αὐτὲς σιγὰ-σιγὰ προοδεύουν.

Ἀπ' τὰ 1791, ἕνα μέρος τῶν Ἰακωβίνων καὶ τῶν Λαφαγιετικῶν μαζί, οἱ μελλοντικοὶ Γιρονδίνοι γενικά, ὁ Κοντορσέ, ὁ Ραμπὼ ντὲ Σαίντ-Ἐτιέν, ὁ Μανυέλ, ὁ Λαντενά, σκέφτονται νὰ συμπληρώσουν, ὕστερα ν' ἀντικαταστήσουν τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου, μ' ἕνα σύνολο ἀπὸ ἐθνικὲς γιορτὲς καὶ πολιτικὲς τελετὲς ποὺ νὰ εἶναι κάτι σὰ μίμηση τῶν γιορτῶν τῶν Ὁμοσπονδιῶν καὶ νὰ τὶς κάνουν κάτι σὰν πολιτικὴ σχολή. Καὶ τότε ἐπακολουθοῦν οἱ ἀναμνηστικὲς γιορτὲς τῶν μεγάλων ἐπαναστατικῶν γεγονότων, τῆς 20ης Ἰουνίου, τῆς 4ης Αὐγούστου, τῆς 14ης Ἰουλίου, οἱ γιορτὲς τῶν μαρτύρων τῆς Λευτεριᾶς, ἡ γιορτὴ τοῦ Ντεζὶλ ποὺ σκοτώθηκε σὲ συμπλοκὴ στὸ Νανσύ, ἡ γιορτὴ τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Βολταίρου στὸ Παρίσι, ἡ γιορτὴ τῶν Ἑλβετῶν τοῦ Σατωβιὲ ποὺ λευτερώθηκαν ἀπ' τὰ κάτεργα τῆς Βρέστης, ἡ γιορτὴ γιὰ τὸ δήμαρχο τῆς Ἐτὰμπ Σιμονὼ ποὺ σκοτώθηκε σὲ μιὰν ἐξέγερση γιὰ τὰ τρόφιμα κλπ. Ἔτσι σιγὰ-σιγὰ διαμορφώνεται ἕνα εἶδος ἐθνικῆς θρησκείας, θρησκείας τῆς πατρίδας, ποὺ ἀκόμα εἶναι μπλεγμένη μὲ τὴν ἐπίσημη θρησκεία, τῆς ὁποίας ἀπομιμεῖται τὶς τελετὲς κι ἀπ' ὅπου ὅμως τὰ ἐλεύθερα πνεύματα θὰ προσπαθήσουν ἀργότερα νὰ τὴν ἀποσπάσουν καὶ νὰ τῆς δώσουν ἀνεξάρτητη ζωή. Δὲν πιστεύουν ἀκόμα πὼς ὁ λαὸς μπορεῖ νὰ κάμει καὶ δίχως λατρεία, ἀλλὰ λένε πὼς ἡ Ἐπανάσταση ἡ ἴδια εἶναι μιὰ θρησκεία ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν ἀνυψώσουμε πάνω ἀπ' τὶς παλιὲς μυστικιστικὲς λατρεῖες, δίνοντάς της τελετουργικὴ μορφή. Ἂν θέλουν ν' ἀποχωρίσουν τὸ καινούργιο Κράτος ἀπ' τὶς θετικὲς καὶ πατροπαράδοτες ἐκκλησίες, δὲν ἐννοοῦν μ' αὐτὸ νὰ παραμένει ἀπέναντί τους ἀφοπλισμένο τὸ Κράτος. Θέλουν ἀντίθετα νὰ τὸ προικίσουν μὲ κάθε γόητρο, μ' ὅλες τὶς αἰσθητικὲς καὶ ἠθοπλαστικὲς τελετές, μὲ ὅλα τὰ θέλγητρα ποὺ ἐξασκοῦν στὶς ψυχὲς οἱ θρησκευτικὲς τελετές. Ἔτσι ἡ πατριωτικὴ λατρεία προχωρεῖ ἀνεπαίσθητα καὶ θὰ βρεῖ τὴν ὁριστική της ἔκφραση στὴν ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας. Πηγάζει, ὅπως καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Κράτους, ἀπ' τὴν ἀποτυχία τοῦ θρησκευτικοῦ ἔργου τῆς Συνταχτικῆς, ἀποτυχία ποὺ γίνεται ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀνεπανόρθωτη.

X

Η ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ποτὲ δὲν παραιτήθηκε εἰλικρινὰ ἀπὸ τὴν κληρονομιὰ τῶν προγόνων του. Ἂν εἶχε συγκατατεθεῖ, ὕστερα ἀπ' τὶς ἡμέρες τοῦ Ὀχτώβρη, ν' ἀκολουθήσει τὶς ὑποδείξεις τοῦ Λαφαγιέτ, εἶναι γιατὶ αὐτὸς τοῦ ὑποσχέθηκε πὼς θὰ τοῦ διατηροῦσε καὶ θὰ τοῦ ἐνίσχυε ὅση ἐξουσία τοῦ ἀπόμενε. Ὅμως, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1790, τὸ Σύνταγμα ἀρχίζει νὰ ἰσχύει, οἱ συνελεύσεις τῶν Νομῶν καὶ τῶν διαμερισμάτων, τὰ δικαστήρια ὀργανώνονται, τὰ μοναστήρια, οἱ σύνοδοι διαλύονται, καὶ τὰ ἐθνικὰ χτήματα ἀρχίζουν νὰ πουλιοῦνται. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καταλαβαίνει πὼς κάτι τὸ ὁριστικὸ παγιώνεται. Ταυτόχρονα διαπιστώνει πὼς τὸ κῦρος τοῦ Λαφαγιὲτ καθημερινὰ ἐξασθενεῖ. Τὰ 48 τμήματα ποὺ στὴν πρωτεύουσα ἀντικατάστησαν, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1790, τὰ 60 παλιὰ διαμερίσματα, εἶναι ἰσάριθμοι ταραχοποιοὶ δῆμοι μέσ' στὸν μεγάλο Δῆμο. Πολὺ γρήγορα παίρνουν ἐχθρικὴ στάση πρὸς τὸ Κεντρικὸ Δημαρχεῖο. Τὸ Σεπτέμβρη καὶ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1790, ψηφίζουν μομφὲς γιὰ τοὺς ὑπουργούς, ποὺ τοὺς κατηγοροῦν γιὰ ἀνικανότητα καὶ γιὰ συνενόηση μὲ τοὺς ἀριστοκράτες. Ὁ ρητοράς τους, ὁ δικηγόρος Δαντών, ἀναμφίβολα παρακινημένος ἀπὸ τὸν Λαμέτ, πηγαίνει ἐξ ὀνόματός τους καὶ ζητάει τὴν παραπομπὴ τῶν ὑπουργῶν στὸ δικαστήριο τῆς Συνέλευσης. Ἡ Συνέλευση ἀποκρούει τὴ μομφὴ ποὺ στρέφεται ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν, ἀλλὰ μὲ τόσο μικρὴ πλειοψηφία, ὥστε οἱ ὑπουργοὶ ποὺ κατηγορήθηκαν παραιτοῦνται. Μονάχα ὁ Μονμορέν, ποὺ δὲν ἀναφέρθηκε στὸ κατηγορητήριο τοῦ Δαντὼν μένει στὴ θέση του. Ὁ βασιλιὰς ὑπομένει μὲ ἀγανάχτηση αὐτὸν τὸν καινούργιο ἐκβιασμό. Μὲ μεγάλη δυσφορία δέχεται ἀπ' τὸν Λαφαγιὲτ τοὺς καινούργιους ὑπουργοὺς ποὺ τοῦ ἐπιβάλλονται: τὸν Ντυπορτάϊγ στὸ ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν Ντυπὸρ-Ντυτέρτρ στὸ ὑπουργεῖο τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Ντελεσσὰρ στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, κλπ. Ἔχει τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ Σύνταγμα, ποὺ τοῦ δίνει τὸ δικαίωμα νὰ διαλέγει ἐλεύθερα τοὺς ὑπουργούς του, ἔχει παραβιαστεῖ. Δὲ συγχωρεῖ τὸν Λαφαγιὲτ γιὰ τὴ διφορούμενη στάση του σ' αὐτὴ τὴν κρίση. Περνάει ἀποφασιστικὰ στὴν Ἀντεπανάσταση.

Στὶς 20 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴν ἴδια μέρα ποὺ τέλειωσε ἡ συζήτηση γιὰ τοὺς ὑπουργοὺς μπροστὰ στὴ Συνέλευση, δεχόταν ἕναν ἀπ' τοὺς πρώτους ἐμιγκρέδες, τὸν ἐπίσκοπο τοῦ Παμιέ, ντ' Ἀγκοῦ, ποὺ ἦρθε ἐπίτηδες ἀπ' τὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ τὸν παρα-

κινήσει γιὰ δράση, καὶ ἔδινε στὸν ντ' Ἀγκοὺ καὶ στὸν βαρῶνο ντὲ Μπρατέϊγ πλήρη ἐξουσιοδότηση γιὰ νὰ διεξάγουν διαπραγματεύσεις ἐν ὀνόματί του μὲ τὶς ξένες Αὐλές, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασή τους καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴ νόμιμη ἐξουσία του.

Τὸ σχέδιό του εἶναι ἁπλό. Θ' ἀποκοιμίσει τοὺς ἐπαναστάτες μὲ μιὰ φαινομενικὴ καρτερικὴ ὑποταγὴ στὶς θελήσεις τους, δὲ θὰ κάνει ὅμως τίποτα ποὺ νὰ διευκολύνει τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος. Ἀντίθετα! Ὅταν οἱ ἀριστοκράτες ἐπίσκοποι θὰ διαμαρτυρηθοῦν ἔντονα γιὰ τὰ διατάγματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν κλῆρο, δὲ θὰ πεῖ οὔτε μιὰ λέξη, δὲ θὰ κάνει οὔτε τὴν παραμικρὴ χειρονομία γιὰ νὰ τοὺς ἀποδοκιμάσει καὶ νὰ τοὺς ξαναφέρει στὸ καθῆκον τους. Ὁ ἴδιος θὰ ἐκδηλώσει τὴν ἐχθρότητά του γιὰ τὰ διατάγματα, ποὺ ὡστόσο τὰ εἶχε δεχτεῖ διορίζοντας στὸ παρεκκλήσιό του μόνο ἱερεῖς ποὺ δὲν εἶχαν ὁρκιστεῖ. Εἶχε κιόλας ταχτοποιήσει ἔτσι τὰ πράματα, ὥστε ἡ καθυστερημένη ἀποδοχὴ ἀπὸ μέρος του στὶς 26 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1790, τοῦ διατάγματος τοῦ ὅρκου, νὰ φανεῖ σὰν ἀποτέλεσμα ἐκβιασμοῦ. Περίμενε νὰ τοῦ ἀπευθύνει ἡ Συνταχτικὴ ἀλλεπάλληλες προσκλήσεις καὶ ὁ ὑπουργός του Σαὶν-Πριὲ νὰ ὑποβάλει τὴν παραίτησή του, καὶ εἶχε φωνάξει μπροστὰ στοὺς δικούς του, καθὼς ὑπόγραφε: «Θὰ προτιμοῦσα νἄμαι βασιλιὰς τοῦ Μέτς, παρὰ νὰ μείνω βασιλιὰς τῆς Γαλλίας ἔτσι ὅπως ἔγινα. Μὰ αὐτὸ σύντομα θὰ τελειώσει».

Ὡστόσο δὲν ἐνθαρρύνει τὶς μερικὲς ἐξεγέρσεις ποὺ τὶς θεωρεῖ πρόωρες καὶ καταδικασμένες σὲ βέβαιη ἀποτυχία καὶ ἐπικρίνει τὸν κόμη ντ' Ἀρτουὰ καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες, ποὺ ἐξακολουθοῦν παρὰ τὴ γνώμη του νὰ τὶς ὑποδαυλίζουν (συνωμοσία τῆς Λυὼν τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1790). Ἔχει ἐμπιστοσύνη μόνο στὴν ὁμαδικὴ ἐπέμβαση τῶν βασιλιάδων, ποὺ θὰ ὑποστηρίζεται ἀπὸ στρατιωτικὲς ἐπιδείξεις, κι ὅλες οἱ προσπάθειες τοῦ μυστικοῦ ὑπουργοῦ του Μπρετέϊγ, κατευθύνονται σ' αὐτὸν τὸν σκοπό. Εὐχαριστιέται μὲ τὴν προσέγγιση τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ποὺ γίνεται μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς Ἀγγλίας, στὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1790, στὸ Ράϊχεμπαχ. Ἡ προσέγγιση αὐτὴ θὰ ἐπιτρέψει στὸν αὐτοκράτορα, τὸν κουνιάδο του, νὰ ξανακαταχτήσει τὸ Βέλγιο ποὺ ξεσηκώθηκε ἐναντίον τῶν μεταρυθμίσεών του στὸ τέλος τοῦ 1788. Πραγματικά, τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα στὶς 22 τοῦ Νοέμβρη ξαναμπαίνουν στὶς Κάτω-Χῶρες καὶ στὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη ὅλη ἡ χώρα ἔχει εἰρηνέψει. Ὅταν θἄρθει ἡ στιγμή, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' θὰ φύγει κρυφὰ γιὰ τὸ Μονμεντὺ πρὸς συνάντηση τῶν στρατευμάτων τοῦ Μπουϊγέ. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ, πολὺ κοντά, θὰ τὸν βοηθήσει.

Ὁ Αὐτοκράτορας εἶχε μιὰ ὁλότελα ἕτοιμη πρόφαση γιὰ νὰ κινήσει τοὺς στρατιῶτες του. Οἱ γερμανοὶ πρίγκιπες ποὺ στὴν Ἀλσατία καὶ στὴ Λωρραίνη κατέχουν φεουδαρχικὰ χτήματα, ζημιώθηκαν ἀπ' τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου, ποὺ κατάργησαν τὶς δικαστικὲς δικαιοδοσίες τους καὶ τὶς προσωπικὲς ὑποχρεώσεις ποὺ βάραιναν τοὺς χωρικούς. Ἡ Συνταχτικὴ τοὺς εἶχε προσφέρει ἀποζη-

μιώσεις. 'Εκεῖνο ποὺ χρειαζόταν τώρα εἶταν νὰ τὶς ἀρνηθοῦν, γιὰ νὰ ὑπάρχει διαρκῶς αἰτία γιὰ σύγκρουση. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' στέλνει στὴ Γερμανία τὸν γενικὸ ἐκμισθωτὴ 'Ωζὰρ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει μυστικὰ νὰ φέρουν τὶς ἀπαιτήσεις τους στὴ Δίαιτα τῆς Αὐτοκρατορίας. 'Απ' τὴ στιγμὴ ποὺ συμπληρώθηκε ἡ κατάχτηση τῶν Κάτω Χωρῶν, ὁ Αὐτοκράτορας ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεση. 'Απευθύνει στὸν Μονμορέν, στὶς 14 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1790, μιὰν ἐπίσημη διακοίνωση γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ στ' ὄνομα τῆς συνθήκης τῆς Βεστφαλίας, ἐναντίον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου σὲ βάρος τῶν γερμανῶν πριγκίπων ποὺ εἶχαν ἰδιοχτησίες στὴν 'Αλσατία καὶ στὴ Λωρραίνη.

'Η ὑποστήριξη τοῦ Αὐτοκράτορα εἶταν ἡ ἀποφασιστικὴ ὑποστήριξη ποὺ ὑπολόγιζε τὸ βασιλικὸ ζεῦγος γιὰ νὰ πετύχει τοὺς σκοπούς του. 'Ο Μπρετέϊγ ὅμως προσπαθοῦσε νὰ συμπεριλάβει στὴν *'Ιερὴ "Ενωση τῶν Μοναρχῶν* ἐξὸν ἀπ' τὸν πάπα, τὴν 'Ισπανία, τὴ Ρωσία, τὴ Σουηδία, τὴ Σαρδηνία, τὴ Δανία καὶ τὰ 'Ελβετικὰ καντόνια. Δὲν προεξοφλούσαν τὴ συνδρομὴ τῆς Πρωσίας καὶ τῆς 'Αγγλίας, μὰ προσπαθούσαν τουλάχιστο νὰ τὶς ἐξουδετερώσουν. 'Ο Μπουϊγὲ συμβούλευε νὰ παραχωρήσουν ἕνα νησὶ στὴν 'Αγγλία κι ὁ Σανσενὲ στάλθηκε στὸ Λονδίνο, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1791, γιὰ νὰ προσφέρει ἐδαφικὰ ἀνταλλάγματα στὶς 'Ινδίες ἢ στὶς 'Αντίλλες. 'Η 'Ισπανία τερμάτιζε τὴν ἀποικιακή της σύγκρουση μὲ τὴν 'Αγγλία καὶ πίεζε τὸν πάπα γιὰ νὰ ἐξαπολύσει στὴ Γαλλία τὸ θρησκευτικὸ πόλεμο. 'Ο βασιλιὰς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Γ', παλαδίνος τῆς ἐλέῳ Θεοῦ μοναρχίας, εἰρήνευε μὲ τὴ Ρωσία κ' ἐγκαταστάθηκε στὸ Σπὰ ἀπ' ὅπου ἐνθάρρυνε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ'. 'Ο πάπας διαμαρτυρόταν μὲ δριμεῖες διακοινώσεις ἐναντίον τῆς ὑποκλοπῆς τοῦ ἐδάφους του στὴν 'Αβινιὸν καὶ στὸ Κοντά. "Ολα ὅμως ἐξαρτιόνταν ἀπ' τὸν Αὐτοκράτορα καὶ ὁ συνετὸς Λεοπόλδος, ποὺ εἶταν περισσότερο ἀπασχολημένος μὲ τὰ ζητήματα τῆς Τουρκίας, τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ Βελγίου παρὰ μὲ τὰ ζητήματα τῆς Γαλλίας, εἶταν πολὺ ἐπιφυλαχτικὸς στὸ ζήτημα τῆς φυγῆς τοῦ γαμπροῦ του, ἐπικαλιόταν χίλιες δυὸ ἀντιρρήσεις καὶ ὑπεκφυγὲς καὶ ὀχυρωνόταν πίσω ἀπ' τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ προκαταρκτικὴ συμφωνία τῶν Δυνάμεων καὶ ὑποσχότανε συνδρομὴ μόνο κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις καὶ περιορισμούς. "Ετσι χάθηκαν ὀχτὼ μῆνες σὲ μάταιες διαπραγματεύσεις μὲ τὴ Βιέννη. Τὸ μυστικὸ διαδόθηκε. 'Απ' τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1790 οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες, ὁ *Φίλος τοῦ Λαοῦ* τοῦ Μαρά, οἱ *Παρισινὲς 'Επαναστάσεις* τοῦ Πρυντώμ, κάνουν ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴν προσεχὴ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ, κι ὁ Ντυμπουὰ Κρανσὲ καταγγέλει τὸ σχέδιο στοὺς 'Ιακωβίνους στὶς 30 τοῦ Γενάρη τοῦ 1791.

'Αρχίζει κιόλας στὸν Τύπο τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, στὸν *'Εθνικὸ 'Ερμῆ* τοῦ Ρομπέρ, στὸ *Χωνευτήρι* τοῦ Ρυτλέτζ, στὸ *Σιδερένιο στόμα* τοῦ Μπονεβίλ, στὶς *'Επαναστάσεις τοῦ Παρισιοῦ*, μιὰ δημοκρατικὴ ἀρθρογραφία. Στὸ Τεάτρ Φρανσαί, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1790, παίζεται ὁ *Βροῦτος* τοῦ Βολταίρου, καὶ τὸ ἔργο τὸ ὑποδέχονται μὲ «παρα-

λήρημα ἐνθουσιασμοῦ». Ὁ Λαβικοντερὶ ἐκτοξεύει τὸ δημοκρατικό του λίβελλο: *Περὶ τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν βασιλέων*. Ὁ ἀββᾶς Φωσὲ τελειώνει ἕνα λόγο του, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1791, μπροστὰ στοὺς Φίλους τῆς Ἀλήθειας, μ' αὐτὴ τὴ φράση ποὺ εἶχε τεράστια ἀπήχηση: «Οἱ τύραννοι εἶναι πιὰ ὥριμοι!».

Τὸ δημοκρατικὸ κόμμα σημειώνει καθημερινὰ προόδους. Τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1790, ὁ μασῶνος Νικόλαος Μπονεβίλ, διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας *Σιδερένιο στόμα*, συγκεντρώνει στὸν Ἱππόδρομο τοῦ Παλαὶ Ρουαγιάλ, μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα, τοὺς Φίλους τῆς Ἀλήθειας, καὶ σ' ὅλους αὐτοὺς ὁ ἀββᾶς Φωσὲ σχολιάζει τὸ *Κοινωνικὸ Συμβόλαιο*. Οἱ Φίλοι τῆς Ἀλήθειας εἶναι κοσμοπολίτες. Ὀνειρεύονται νὰ σβύσουν τὸ μίσος ἀνάμεσα στὰ Ἔθνη καὶ στὶς Τάξεις. Οἱ κοινωνικές τους ἰδέες φαίνονται καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς Ἰακωβίνους πολὺ τολμηρές.

Παράλληλα μὲ τὶς μεγάλες λέσχες, ἐμφανίζονται καὶ οἱ συνοικιακές. Ἀπ' τὸ καλοκαίρι τοῦ 1790, ὁ μηχανικὸς Ντυφουρνύ, ὁ γιατρὸς Σαιντέξ, ὁ τυπογράφος Μομορύ, ἱδρύουν στὸ πρῶτο διαμέρισμα τῶν Κορδελιέρων, ποὺ ἔγινε τὸ τμῆμα τοῦ Τεάτρ Φρανσαί, τὴν Ἑταιρεία τῶν Φίλων τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη ποὺ τὴν ὀνομάζουν γιὰ συντομία «Λέσχη τῶν Κορδελιέρων», πρὶν τὴ διώξει ὁ Μπαγὺ καὶ μεταφερθεῖ στὴ σάλα τοῦ Μουσείου, στὴν ὁδὸ Δελφίνου. Οἱ Φίλοι τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀκαδημία, ἀλλὰ μαχητικὴ ὁμάδα. «Ὁ βασικός τους σκοπός, λέει τὸ καταστατικό τους, ἀποβλέπει στὸ νὰ καταγγέλουν στὸ δικαστήριο τῆς κοινῆς γνώμης τὶς καταχρήσεις τῶν διαφόρων ἀρχῶν καὶ κάθε προσβολὴ στὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου». Παρουσιάζονται γιὰ προστάτες τῶν καταπιεζόμενων καὶ ἐπανορθωτὲς τῶν ἀδικιῶν. Ἡ ἀποστολή τους εἶναι νὰ ἐπαγρυπνοῦν, νὰ ἐλέγχουν καὶ νὰ δροῦν. Πάνω στὰ ἐπίσημα ἔγγραφά τους ἔχουν σχεδιάσει τὸν «ὀφθαλμὸ τῆς ἐπαγρύπνησης», ὀρθάνοιχτον γιὰ ὅλες τὶς ἀδυναμίες τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὑπαλλήλων. Ἐπισκέπτονται στὶς φυλακὲς τοὺς κατατρεγμένους πατριῶτες, ἐνεργοῦν ἀνακριτικὲς ἔρευνες, ἀνοίγουν ἐράνους, προκαλοῦν διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις, καὶ στὴν ἀνάγκη καὶ στάσεις. Μὲ τὴν ἐλάχιστη εἰσφορά τους, δυὸ σόλδια τὸ μήνα, στρατολογοῦν μέλη ἀπ' τοὺς μικροαστοὺς κι ἀκόμα κι ἀπ' τοὺς παθητικοὺς πολίτες. Κι αὐτοῦ βασίζεται ἡ δύναμή τους. Μποροῦν στὴν ἀνάγκη νὰ συγκινήσουν καὶ ν' ἀκινητοποιήσουν τὶς μάζες.

Οἱ Κορδελιέροι σὲ λίγο ἀκολουθοῦνται κι ἀπὸ ἄλλες συνοικιακὲς λέσχες, ποὺ τὸ χειμώνα τοῦ 1790 καὶ 1791 πολλαπλασιάζονται κι ὀνομάζονται ἀδελφάτα ἢ λαϊκὲς ἑταιρεῖες. Ἡ λέσχη ποὺ ἱδρύθηκε πρώτη χρονολογικὰ ἀπ᾽ ὅλες, ἀπὸ ἕναν φτωχὸ διευθυντὴ οἰκοτροφείου, τὸν Κλαύδιο Ντανσάρ, συνεδριάζει σὲ μιὰ ἀπ' τὶς αἴθουσες τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου κιόλας συνεδριάζουν οἱ Φίλοι τοῦ Συντάγματος. Ὁ Ντανσὰρ ποὺ πήγαινε στὶς συνεδριάσεις κουβαλώντας πάντα στὴν τσέπη του ἕνα κερί, μάζευε γύρω ἀπ' τὸ ἀδύναμο

φῶς του, τεχνίτες, λαχανοπῶλες, χειρώναχτες τῆς συνοικίας καὶ τοὺς διάβαζε τὰ διατάγματα τῆς Συνταχτικῆς καὶ τοὺς τὰ ἐξηγοῦσε. 'Ο Μαρά, πάντα ὀξυδερκής, κατάλαβε πόσο αὐτὲς οἱ λέσχες τῶν ἀσήμαντων ἀνθρώπων μποροῦσανε νὰ προσφέρουν ὑπηρεσίες στοὺς δημοκράτες. 'Υποβοήθησε τὴ δημιουργία τους μ' ὅλη του τὴ δύναμη. Σὲ λίγο, σ' ὅλες τὶς παρισινὲς συνοικίες ὑπήρχανε λέσχες. Μ' αὐτὲς πραγματοποιήθηκε ἡ πολιτικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν μαζῶν, ἀπ' αὐτὲς στρατολογήθηκαν καὶ δημιουργήθηκαν οἱ μεγάλες λαϊκὲς στρατιές. Οἱ ἱδρυτές τους, ὁ Ταλλιέν, ὁ Μεὲ Λατούς, ὁ Λεμπουά, ὁ Σερζάν, ὁ Κονσεντιέ, ὁ ἀββὰς Ντανζοῦ, εἶταν ὅλοι Κορδελιέροι. Θὰ διαδραματίσουν σημαντικὸ ρόλο στὴν περίοδο τῆς Τρομοκρατίας. Γιὰ τὴν ὥρα ὑποστηρίζουν μ' ὅλες τους τὶς δυνάμεις τὴ δημοκρατικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Λαφαγιέτ, ἐναντίον τῶν ἀνυπότακτων παπάδων, ἐναντίον τῆς Αὐλῆς. Τὸ ἰδανικό τους ποὺ τὸ ἔχουν πάρει ἀπ' τὸν Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ, εἶναι ἡ ἄμεση κυβέρνηση. 'Ενοοῦν τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ νόμοι νὰ ὑποβάλλονται στὴν ἔγκριση τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἐκφράζουν τὴ δυσπιστία τους ἐναντίον τῆς ὀλιγαρχίας τῶν πολιτικῶν ποὺ διαδέχτηκαν τὴν ὀλιγαρχία τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν παπάδων. Κατηγοροῦν τὴ Συνταχτικὴ πὼς δὲν ὑπόβαλε στὸ λαὸ τὸ νέο Σύνταγμα καὶ πὼς συσώρεψε ἐμπόδια γιὰ τὴν ἀναθεώρησή του.

Τὸ Μάη τοῦ 1791 οἱ Κορδελιέροι καὶ τὰ ἀδελφάτα προσεγγίζουν τὸ ἕνα τ' ἄλλο καὶ κάνουν ὁμοσπονδίες. Μιὰ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ προεδρεύεται ἀπ' τὸν δημοκρατικὸ δημοσιογράφο Ρομπὲρ εἶναι ὁ συνδετικός τους κρίκος. 'Η οἰκονομικὴ κρίση ποὺ προκλήθηκε ἀπ' τὴν πτώση τοῦ ἀσινιάτου ἀρχίζει κιόλας νὰ γίνεται αἰσθητή. 'Ο Ρομπὲρ καὶ οἱ φίλοι του καταλαβαίνουν πόσο μποροῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ προσεταιριστοῦν τοὺς παρισινοὺς ἐργάτες ποὺ κινητοποιοῦνται γιὰ τὴν αὔξηση τῶν μεροκαμάτων τους. Πολυάριθμες ξεσποῦν οἱ ἀπεργίες, ἀπεργίες τῶν ξυλουργῶν, τῶν τυπογράφων, τῶν πιλοποιῶν, τῶν πεταλωτῶν κλπ. 'Ο Μπαγὺ θέλει ν' ἀπαγορέψει τὶς σωματειακὲς συγκεντρώσεις. 'Η Συνταχτικὴ ψηφίζει, στὶς 14 'Ιουνίου τοῦ 1791, τὸ νόμο Σαπελιὲ ποὺ τιμωρεῖ αὐστηρὰ σὰν ἀδίκημα κάθε συνασπισμὸ ἐργατῶν ποὺ ἀποβλέπει νὰ ἐπιβάλει στ' ἀφεντικὰ ὁμοιόμορφο μεροκάματο γιὰ ὅλους. 'Ο Ρομπὲρ διαμαρτύρεται στὸν *'Εθνικὸν 'Ερμῆ* ἐναντίον τῆς κακῆς θέλησης τῶν δημοσίων ἀρχῶν ἀπέναντι στοὺς ἐργάτες. Συνταιριάζει ἐπιδέξια τὶς δημοκρατικὲς διεκδικήσεις μὲ τὶς σωματειακὲς καὶ ξαναρχίζει, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ροβιεσπέρου, τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν ἐκλογικῶν περιορισμῶν. 'Η ἀναταραχὴ ἐπεχτείνεται καὶ στὶς πόλεις τῶν ἐπαρχιῶν. Παίρνει ἔκδηλα τὸ χαραχτήρα ταξικῆς πάλης. Οἱ ἐφημερίδες τοῦ Λαφαγιέτ, ὅλες μαζί, καταγγέλλουν τοὺς δημοκράτες σὰν ἀναρχικοὺς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ἰδιοχτησία.

Ἂν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία 'Αντουανέτα εἶχαν προσέξει κάπως αὐτὰ τὰ συμπτώματα, θὰ εἶχαν καταλάβει πὼς ἡ

αὐξανόμενη δύναμη τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος λιγόστευε ὁλοένα καὶ περισσότερο τὶς πιθανότητες ἐπιτυχίας μιᾶς ἀντεπανάστασης κι ἂν ἀκόμα στηριζότανε πάνω στὶς ξένες λόγχες. Ἀλλὰ ἔκλειναν τὰ μάτια ἢ ἄφηναν νὰ τοὺς ἀποκοιμίζει ὁ Μιραμπώ, ποὺ τοὺς παράσταινε πὼς οἱ διενέξεις τῶν ἐπαναστατῶν τοὺς ἐξυπηρετούσαν.

Πραγματικὰ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στοὺς Λαφαγιετικοὺς καὶ στοὺς Λαμετικοὺς γινόταν ὁλοένα καὶ βαθύτερος. Οἱ πρῶτοι δὲν πατούσαν πιὰ στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Οἱ δεύτεροι ἔχαναν, ὅσο περνοῦσε ὁ καιρός, τὴν ἐπιρροή τους στὴ λέσχη, ὅπου ἔβλεπαν νὰ ὀρθώνεται μπροστά τους ὁ Ροβεσπιέρος ποὺ τοὺς κατηγοροῦσε γιὰ τὴν προδοσία τους στὴν ὑπόθεση τῆς παροχῆς ψήφου στοὺς ἀνθρώπους τῶς ἔγχρωμων φυλῶν. Ὁ Μπαρνὰβ εἶχε γίνει ἀντιδημοτικὸς ἀπὸ τότε πού, γιὰ νὰ φανεῖ ἀρεστὸς στοὺς Λαμέτ, μεγαλοϊδιοχτῆτες στὸν Ἅγιο Δομίγκο, εἶχε γίνει τὸ ὄργανο τῶν λευκῶν ἀποίκων ἐναντίον τῶν ἐλεύθερων μαύρων. Ὁ Μιραμπὼ ὑποδαύλιζε ὅσο μποροῦσε καλύτερα αὐτὸ τὸ ἀλληλοφάγωμα. Εἶχε καταφέρει νὰ πάρει ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐπιχορήγηση ἕνα γενναῖο ποσό, γιὰ νὰ ὀργανώσει μαζὶ μὲ τὸν Ταλὸν καὶ τὸν Σεμονβὶλ ἕνα πρακτορεῖο πολιτικῆς προπαγάνδας καὶ διαφθορᾶς ποὺ κυκλοφοροῦσε τὶς βασιλόφρονες μπροσοῦρες καὶ ἐφημερίδες, κ' ἐξαγόραζε τὶς συνειδήσεις τῶν μελῶν τῶν διαφόρων λεσχῶν ποὺ προσφέρονταν γι αὐτὴ τὴ δουλειά. Ἡ Αὐλὴ εἶχε πράχτορες ὡς καὶ σ' αὐτὴν τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Ἰακωβίνων, (τὸν Βιλλάρ, τὸν Μπονικαρέρ, τὸν Ντεφιὲ κλπ.) ἀκόμα κι ἀνάμεσα στοὺς Κορδελιέρους (τὸν Δαντών). Αὐτὸ τῆς γεννοῦσε τὴν ψευδαίσθηση μιᾶς ἀσφάλειας. Ἔκανε διάφορες ἀπερισκεψίες καὶ μιὰ ἀπ' τὶς σοβαρότερες εἶταν ἡ ἀναχώρηση τῶν κοριτσιῶν τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', ποὺ ἐγκαταλείψανε τὴ Γαλλία καὶ πήγανε στὴ Ρώμη, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1791. Ἡ ἀναχώρηση αὐτὴ προκάλεσε ζωηρὴ ἀναταραχὴ σ' ὅλη τὴ Γαλλία. «Ἡ σωτηρία τοῦ δημόσιου συμφέροντος, ἔγραφε ὁ Γκορσὰ στὸν *Ταχυδρόμο* του, ἀπαγορεύει στὶς Δεσποινίδες αὐτὲς νὰ πᾶνε μαζὶ μὲ τὰ ἑκατομύριά τους στὸν πάπα ἢ ἀλλοῦ. Τὰ πρόσωπά τους πρέπει νὰ τὰ προφυλάσσουμε σὰν κάτι πολύτιμο, γιατὶ ἀποτελοῦν ἐγγύηση ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν προθέσεων τοῦ ἀνεψιοῦ τους τοῦ Ἀρτουὰ καὶ τοῦ ξαδέρφου τους τοῦ Μπουρμπὸν-Κοντέ». «Βρισκόμαστε σὲ πόλεμο μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπανάστασης, πρόσθετε ὁ Μαρά, πρέπει αὐτὰ τὰ δεσποινάρια νὰ τὰ κρατήσουμε γιὰ ὁμήρους καὶ νἄχουμε τὰ μάτια μας τέσσερα γιὰ τὴν ἄλλη οἰκογένεια». Αὐτὴ ἡ ἰδέα, πὼς ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια εἶταν ἕνας ὅμηρος ποὺ θὰ τοὺς προστάτευε ἀπ' τὶς ἀντεκδικήσεις τῶν ἐμιγκρέδων καὶ τῶν βασιλιάδων, ρίζωσε βαθιὰ στὸ πνεῦμα τῶν ἐπαναστατῶν. Οἱ κόρες τοῦ βασιλιᾶ πιάστηκαν δυὸ φορές, στὸ Μορὲ καὶ στὸ Ἀρναὶ Λεντύκ, στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ τους. Χρειάστηκε εἰδικὴ διαταγὴ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ δρόμο τους. Ταραχὲς ξέσπασαν στὸ Παρίσι. Οἱ πωλήτριες τῆς κεντρικῆς ἀγορᾶς πήγανε στὸν ἀδερφὸ τοῦ βρσιλιᾶ, γιὰ νὰ τοῦ ἀποσπάσουν τὴν ὑπό-

σχεση πώς θάμενε στό Παρίσι. 'Ο Κεραμεικός πολιορκήθηκε στίς 24 τοῦ Φλεβάρη, κι ὁ Λαφαγιὲτ μὲ κόπο κατόρθωσε ν' ἀπομακρύνει τοὺς πολιορκητές.

'Ο Μιραμπὼ θὰ προτιμοῦσε νὰ φύγει ὁ βασιλιὰς καλύτερα γιὰ τὴ Νορμανδία παρὰ γιὰ τὴ Λωρραίνη. Στὶς 28 τοῦ Φλεβάρη οἱ ἐργάτες τοῦ προαστείου τοῦ 'Αγίου 'Αντωνίου πήγανε νὰ κατεδαφίσουν τὸν πύργο τοῦ Βενσέν. Κ' ἐνῶ ὁ Λαφαγιὲτ καὶ ἡ ἐθνοφυλακὴ πηγαίνανε στὸ Βενσὲν γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν τάξη, 400 εὐγενεῖς, ὁπλισμένοι μὲ ἐγχειρίδια, πήγανε στὸν Κεραμεικό, ἀλλὰ ὁ Λαφαγιὲτ ποὺ εἰδοποιήθηκε ἔγκαιρα πρόφτασε καὶ ξαναγύρισε καὶ ἀφόπλισε τοὺς «ἱππότες τοῦ ἐγχειριδίου». 'Υποπτεύτηκαν πὼς τὴ στάση τοῦ Βενσὲν τὴν εἶχε μισθοδοτήσει ἡ Αὐλὴ καὶ πὼς οἱ «ἱππότες τοῦ ἐγχειριδίου» εἶχαν ἐρθεῖ γιὰ νὰ προστατέψουν τὴ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ, ἐνῶ ἡ ἐθνοφυλακὴ θἄταν ἀπασχολημένη ἔξω ἀπ' τὸ Παρίσι.

'Η Συνέλευση ὅσο κ' ἐχθρικὴ κι ἂν εἶταν γιὰ τοὺς στασιαστές, δηλαδὴ γιὰ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους τῆς ἀριστερᾶς, δὲν ἔπαυε ν' ἀνησυχεῖ ἀπ' τὶς δολοπλοκίες τῶν ἀριστοκρατῶν. Οἱ Λαμετικοὶ καὶ οἱ Λαφαγιετικοὶ εἶταν τότε σύμφωνοι μὲ τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὴν ἄκρα ἀριστερὰ γιὰ ν' ἀποκρούσουν κάθε παρέμβαση τῶν ξένων βασιλιάδων στὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τῆς Γαλλίας. 'Απ' τὸν καιρὸ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Ραϊχενμπαχ, εἶχαν στρέψει τὴν προσοχή τους στὰ σύνορα. Στὸ τέλος κιόλας τοῦ 'Ιουλίου τοῦ 1790, ὅταν ἡ αὐστριακὴ κυβέρνηση εἶχε ζητήσει τὴν ἄδεια νὰ περάσουν ἀπ' τὸ γαλλικὸ ἔδαφος στρατεύματα, ποὺ τὰ προόριζε γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης τῶν Βέλγων, κατόρθωσαν ν' ἀποσπάσουν ἀπ' τὴ Συνέλευση, στὶς 28 'Ιουλίου, ἕνα κατηγορηματικὸ διάταγμα ποὺ ἀρνιότανε αὐτὴ τὴν ἄδεια, καὶ τὴν ἴδια μέρα, ἕνα ἄλλο διάταγμα καλοῦσε τὸ βασιλιὰ νὰ διατάξει τὴν κατασκευὴ κανονιῶν, ὅπλων καὶ λογχῶν. "Οταν ἄρχισαν νὰ κυκλοφοροῦν οἱ φῆμες γιὰ τὴν προσεχὴ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ, ἡ 'Εθνοσυνέλευση ἀποφάσισε, στὶς 28 τοῦ Γενάρη τοῦ 1791, νὰ ἐνισχυθοῦν τὰ συνοριακὰ συντάγματα. Τὴν ἑπομένη τῆς ἀναχώρησης τῶν πριγκιπισσῶν, στὶς 21 τοῦ Φλεβάρη, ἄρχιζε τὴ συζήτηση τοῦ νόμου ἐναντίον τῶν ἐμιγκρέδων, γιὰ μεγάλη ἀγανάχτηση τοῦ Μιραμπώ, ποὺ ἐπικαλέστηκε ἐναντίον τοῦ νόμου τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ 'Ανθρώπου. Στὶς 7 τοῦ Μάρτη, ἡ 'Επιτροπὴ ἐρευνῶν τῆς Συνέλευσης ἐλάμβανε γνώση μιᾶς ἐπιστολῆς ποὺ εἶχε στείλει ἡ βασίλισσα στὸν αὐστριακὸ πρεσβευτὴ Μερσὺ 'Αρζαντώ. 'Αμέσως λοιπὸν ἄρχισε τὴ συζήτηση γιὰ τὸ νόμο ποὺ ἀφοροῦσε τὴν ἀντιβασιλεία. 'Ο 'Αλέξανδρος Λαμέτ, ἀναφωνοῦσε μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, πὼς τὸ "Εθνος εἶχε τὸ δικαίωμα «νὰ διώξει τὸ βασιλιὰ ποὺ ἐγκατάλειπε τὴ θέση ποὺ τοῦ εἶχε ὁρίσει τὸ Σύνταγμα», καὶ πρόσθετε, ἀνάμεσα στὶς διακοπὲς τῆς δεξιᾶς: «'Η 'Επιτροπὴ δικαιολογημένα θεωρεῖ τὴν ἐνδεχόμενη λιποταξία ἑνὸς βασιλιᾶ σὰν παραίτησή του ἀπ' τὸ θρόνο». Τὸ διάταγμα ποὺ ψηφίστηκε ἀπόκλειε τὶς γυναῖκες ἀπ' τὴν ἀντιβασιλεία. Μ' αὐτὸ χτυπιότανε κατευθεῖαν ἡ Μαρία 'Αντουανέτα. "Οταν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα κατέλαβαν τὴν περιοχὴ τοῦ Πορραντρύ, στὸ τέλος

τοῦ Μάρτη, ὁ ἀλσατὸς βουλευτὴς Ρουμπέλ, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ροβεσπιέρου, ἀλ μαρτυρήθηκε ἔντονα ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀπειλῆς καὶ κατάγγειλε σφοδρὰ τὶς συγκεντρώσεις τῶν ἐμιγκρέδων στὰ σύνορα.

Ὁ Μιραμπὼ πέθανε ξαφνικὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰν ὀργιαστικὴ νύχτα, στὶς 2 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1791. Οἱ καλῶς πληροφορημένοι δημοκράτες ξέρανε πὼς ἀπὸ καιρὸ πληρωνότανε ἀπ' τὴν Αὐλή. Ἡ λέσχη τῶν Κορδελιέρων ἀντήχησε ἀπὸ κατάρες ἐναντίον τῆς μνήμης του, ὡστόσο ὅμως ἡ δημοτικότητα τοῦ μακιαβελικοῦ ρήτορα εἶταν ἀκόμα τόσο μεγάλη στὰ λαϊκὰ στρώματα, ὥστε ἡ Συνέλευση δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ψηφίσει νὰ τοῦ γίνει ἐθνικὴ κηδεία στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Γενεβιέβης ποὺ εἶχε μετατραπεῖ σὲ Πάνθεο.

Ἡ Αὐλὴ δὲν ἔμεινε γιὰ καιρὸ δίχως συμβούλους. Οἱ Λαμὲτ κι ὁ Ταλεϋράνδος προσφέρθηκαν γιὰ τὸ ρόλο τοῦ Μιραμπὼ καὶ οἱ ὑπηρεσίες τους ἔγιναν ἀποδεχτές. Ὁ Ἀλέξανδρος Λαμὲτ ἔγινε ὁ διαχειριστὴς τῶν ποσῶν τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης. Ὁ ἀδερφός του Κάρολος κι ὁ Ἀδριανὸς Ντυπὸρ ἵδρυσαν ἀμέσως, μὲ χρήματα τῆς Αὐλῆς, μιὰ μεγάλη ἐφημερίδα, τὸν *Λογογράφο*, ποὺ προοριζόταν ν' ἀντικαταστήσει τὸν Λαφαγιετικὸ *Μηνύτορα*. Ὁ Ταλλεϋράνδος ὑποσχέθηκε νὰ πετύχει τὴν ἀναγνώριση τῆς ἐλευθερίας τῆς λατρείας γιὰ τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες κ' εἴδαμε πὼς κράτησε τὴν ὑπόσχεσή του. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' χρησιμοποιοῦσε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ τοὺς περιφρονοῦσε βαθιά. Δὲν τοὺς ἐμπιστεύτηκε τὸ μυστικό του.

Ἀνησυχοῦσε μὲ τὶς ἀναβολὲς τοῦ Λεοπόλδου, ἀπ' τὸν ὁποῖο μάταια εἶχε ζητήσει μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ 15 ἑκατομύρια. Ἀποφάσισε νὰ ἐπισπεύσει τὰ πράγματα. Στὶς 17 τοῦ Ἀπρίλη μετάλαβε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ καρδινάλιου Μονμορανσύ, γιὰ μεγάλη ἀγανάχτηση τῶν ἐθνοφυλάκων, ποὺ εἶταν παρόντες καὶ ποὺ ἔγιναν αἰτία ν' ἀκουστοῦν στὸ παρεκκλήσιο διαμαρτυρίες καὶ ψίθυροι. Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 18 τοῦ Ἀπρίλη, ἔπρεπε νὰ πάει στὸ Σαὶν-Κλοὺ γιὰ νὰ περάσει τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα, ὅπως εἶχε κάνει καὶ τὸν περασμένο χρόνο. Διαδόθηκε ἡ φήμη πὼς τὸ ταξίδι γιὰ τὸ Σαὶν-Κλοὺ εἶταν ἡ ἀρχὴ ἑνὸς μακρύτερου ταξιδιοῦ. Τὸ πλῆθος συγκεντρώθηκε μπροστὰ στὸν Κεραμεικό, κι ὅταν θέλησε νὰ βγεῖ ὁ βασιλιάς, οἱ ἐθνοφύλακες, ἀντὶ ν' ἀνοίξουν δίοδο γιὰ τὶς ἅμαξες, ἐμπόδισαν τὴν ἀναχώρηση. Ὁ Λαφαγιὲτ ὑποπτεύτηκε πὼς αὐτὸ εἶχε γίνει ἐπίτηδες καὶ πὼς εἶχε ὀργανωθεῖ ἀπὸ πρίν, γιὰ νὰ δοθεῖ στὸ βασιλιὰ ἡ δυνατότητα ν' ἀποδείξει στὸν Αὐτοκράτορα καὶ στοὺς βασιλιάδες τῆς Εὐρώπης, πὼς κρατιότανε σὰν αἰχμάλωτος στὸ παλάτι του. Ἡ στάση ἴσως νἆχε προπαρασκευαστεῖ γι αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἀπ' τὸν Λαντών. Ἐνῷ ξανανέβαινε στὸν πύργο, ἡ βασίλισσα εἶπε σὲ κείνους ποὺ τὴν περιστοίχιζαν: «Τουλάχιστο θὰ ὁμολογήσετε πὼς ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἐλεύθεροι».

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀπὸ τότε δὲν εἶχε πιὰ κανέναν ἐνδοιασμὸ γιὰ νὰ ἐξαπατήσει τοὺς ἐπαναστάτες. Τὴν ἄλλη μέρα πῆγε στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ δηλώσει πὼς εἶταν ἐλεύθερος καὶ πὼς ἀπὸ

μόνος του είχε παραιτηθεί άπ' τό ταξίδι του γιά τό Σαίν-Κλού. «Δέχτηκα, είπε, τό Σύνταγμα, πού μέρος του άποτελεῖ καὶ τό πολιτικό Σύνταγμα τοῦ κλήρου, τώρα θά χρησιμοποιήσω ὅλη μου τὴν ἐξουσία γιά τή διατήρησή του». Πῆγε στή λειτουργία τοῦ συνταγματικοῦ παπᾶ τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ τοῦ Ὠξερουά. Διακήρυξε στούς ἄλλους βασιλιάδες, μὲ μιὰ διπλωματική ἐγκύκλιο, πώς εἶχε προσχωρήσει στὴν Ἐπανάσταση, χωρίς καμιά διάθεση ὑπαναχώρησης καὶ ἀνεπιφύλαχτα. Ταυτόχρονα ὅμως εἰδοποιοῦσε τούς βασιλιάδες μὲ τὸν Μπρετέϊγ νά μὴν ἀποδίδουν καμιά σημασία σ' αὐτές τίς δημόσιες δηλώσεις του. Ἡ Μαρία Ἀντουανέτα παρακαλοῦσε τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν ἀδερφό της, νά προωθήσει 15.000 ἄντρες στό Ἀρλόν καὶ στό Βιρτόν γιά νά ἐνισχύσουν τὸν Μπουγιέ. Ὁ Αὐτοκράτορας ἀπάντησε, στίς 18 τοῦ Μάη, στὸν κόμη Ντυρφόρ, πού τοῦ τὸν εἶχανε στείλει στή Μάντουα, πώς θἄστελνε τά στρατεύματα, ἀλλά δὲ θά μποροῦσε νά ἐπέμβει πρίν φύγουν ἀπ' τό Παρίσι ὁ βασιλιάς καὶ ἡ βασίλισσα καὶ πρίν ἀποκηρύξουν μὲ μανιφέστο τό Σύνταγμα. Τά 15 ἑκατομμύρια τ' ἀρνήθηκε.

Ὁ Λουδοβίκος προμηθεύτηκε χρήματα μὲ δάνεια ἀπό τραπεζίτες. Ἔφυγε στίς 20 Ἰουνίου κατά τά μεσάνυχτα, μεταμφιεσμένος σὲ θαλαμηπόλο, μὲ μιὰ μεγάλη μπερλίνα (καρότσα) πού εἶχε φτιαχτεῖ γι αὐτὸν τό σκοπό. Ὁ κόμης τῆς Προβηγκίας ἔφυγε κι αὐτός ταυτόχρονα, ἀλλά ἀπ' ἄλλο δρόμο. Ἔφτασε στό Βέλγιο δίχως ἐμπόδια. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως πού ἀναγνωρίστηκε στό Σαίντ Μενεούλντ ἀπ' τὸν ταχυδρόμο Ντρουέ, πιάστηκε στή Βαρέν. Ἡ στρατιά τοῦ Μπουγιὲ ἔφτασε πολύ ἀργά γιά νά τὸν ἐλευθερώσει. Οἱ οὐσσάροι πού στάθμευαν στή Βαρέν, ἑνώθηκαν μὲ τό λαό. Ἡ βασιλική οἰκογένεια ξαναγύρισε στό Παρίσι ἀνάμεσα σὲ δυό στοίχους ἐθνοφυλάκων, πού εἶχαν τρέξει ἀπ' τά πιό ἀπομακρυσμένα χωριά γιά νά ἐμποδίσουν νά περάσει πρός τό μέρος τοῦ ἐχθροῦ αὐτός ὁ πολύτιμος ὅμηρος. Τό μανιφέστο πού ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶχε κυκλοφορήσει τή στιγμή τῆς ἀναχώρησής του καταδικάζοντας τό ἔργο τῆς Συνταχτικῆς καὶ καλώντας τούς πιστούς του νά τὸν βοηθήσουν, εἶχε γιά ἀποτέλεσμα στὴν πραγματικότητα νά κινητοποιήσει ὅλη τὴν ἐπαναστατική Γαλλία. Οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες ἄρχισαν νά ἐπιτηροῦνται, ν' ἀφοπλίζονται καὶ νά φυλακίζονται. Οἱ πιό φλογεροί μετανάστευσαν, κι αὐτή ἡ καινούργια μετανάστευση ἐξασθένησε ἀκόμα περισσότερο στό Ἐσωτερικό τίς δυνάμεις πού πάνω σ' αὐτές θά μποροῦσε νά ὑπολογίσει ἡ βασιλεία. Σὲ ὁρισμένα συντάγματα ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί λιποτάχτησαν.

Ὅλη ἡ Γαλλία πίστεψε πώς ἡ φυγή τοῦ βασιλιᾶ εἶταν τό προοίμιο τοῦ πολέμου μὲ τό Ἐξωτερικό. Ἡ πρώτη πράξη τῆς Συνέλευσης, στίς 21 Ἰουνίου τό πρωΐ, εἶτανε νά διατάξει τό κλείσιμο τῶν συνόρων καὶ τὴν ἀπαγόρευση τῆς ἐξαγωγῆς μεταλλικῶν νομισμάτων, ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων. Κινητοποίησε τούς ἐθνοφύλακες τῆς Βορειοανατολικῆς περιοχῆς καὶ διέταξε τὴν ἐπιστράτευση 100.000 ἐθελοντῶν πού θά στρατολογούνταν ἀπό τίς ἐθνοφυλακές καὶ θά

πληρώνονταν 15 σόλδια τὴν ἡμέρα. Ἔστειλε πολλὰ ἀπ' τὰ μέλη της, ποὺ τοὺς χορήγησε σχεδὸν ἀπεριόριστη ἐξουσία, γιὰ νὰ ὁρκίσουν στοὺς διάφορους νομοὺς τὰ ταχτικὰ στρατεύματα, νὰ ἐπιθεωρήσουν τὰ φρούρια, τοὺς ναυστάθμους καὶ τὶς στρατιωτικὲς ἀποθῆκες. Καὶ δίχως κὰν νὰ περιμένει τὸν ἐρχομὸ αὐτῶν τῶν ἐπιτρόπων, κήρυξε τὶς ἀνατολικὲς πόλεις σὲ κατάσταση ἄμυνας.

Οἱ φόβοι τοῦ πολέμου μὲ τὸ Ἐξωτερικὸ δὲν εἶταν χιμαιρικοί. Εἶχαν κιόλας διακοπεῖ οἱ διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τὸν πάπα. Ὁ βασιλιὰς τῆς Σουηδίας διέταξε ὅλους τοὺς Σουηδοὺς ὑπηκόους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ Γαλλία. Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη Β', ἀπομόνωσε τὸ Γάλλο ἐπιτετραμένο Ζενέ. Ἡ Ἱσπανία ἀπέλασε ἀπ' τὸ ἔδαφός της τοὺς Γάλλους κατὰ χιλιάδες. Διέταξε τὴ μετακίνηση στρατευμάτων της γιὰ τὴν Καταλωνία καὶ τὴ Ναβάρρα. Ὅσο γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα, στὶς 6 Ἰουλίου, ἔστειλε ἀπ' τὴν Πάδουα σ' ὅλους τοὺς βασιλιάδες μιὰ προκήρυξη καλώντας τους νὰ συνενώσουν μαζί του «τὶς συμβουλές τους, τὶς ἐνέργειές τους καὶ τὰ μέτρα τους γιὰ νὰ διεκδικήσουν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν τιμὴ τοῦ χριστιανικότατου βασιλιᾶ καὶ τῆς οἰκογένειάς του καὶ γιὰ νὰ περιορίσουν τὶς ἐπικίνδυνες ἀκρότητες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης». Ὅταν ξαναγύρισε στὴ Βιέννη, γνωστοποίησε στὸ Γάλλο πρέσβυ, τὸν μαρκήσιο ντὲ Νοάϊγ, νὰ μὴν ξαναπαρουσιαστεῖ στὴν Αὐλή, ὅσο θὰ διαρκοῦσε ὁ περιορισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὁ καγκελάριός του, ὁ γέρο-Κάουνιτς, ὑπόγραφε μὲ τὴν Πρωσία, στὶς 25 Ἰουλίου, τὸ προκαταρκτικὸ μιᾶς συμφωνίας ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς συμμαχίας καὶ σχεδίαζε νὰ συγκαλέσει στὸ Σπὰ ἢ στὸ Αἷξ λὰ Σαπὲλ ἕνα Εὐρωπαϊκὸ Συνέδριο γιὰ ν' ἀσχοληθεῖ εἰδικὰ μὲ τὶς ὑποθέσεις τῆς Γαλλίας.

Ὁ πόλεμος ὡστόσο ἀποφεύχθηκε, κατὰ μέγα μέρος, γιατὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ζήτησε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν κουνιάδο του νὰ τὸν ἀναβάλει καὶ γιατὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Συνταχτικῆς, ἐπειδὴ φοβόνταν τὴ Δημοκρατία, δὲν τόλμησαν νὰ ἐκθρονίσουν τὸν ἐξωμότη καὶ φυγάδα μονάρχη καὶ προτίμησαν τελικὰ νὰ τοῦ ἀποδώσουν τὸ στέμα του.

Ἡ ἐπιστροφὴ ἀπ' τὴ Βαρέν, τὸ θέαμα τοῦ ὁπλισμένου καὶ ταραγμένου πλήθους, ἡ ἐπιβλητικὴ σιωπὴ τοῦ παρισινοῦ λαοῦ, ποὺ δὲν ἔβγαλε τὸ καπέλο του στὸ πέρασμα τῆς βασιλικῆς μπερλίνας, τὸ διάβασμα τῶν δημοκρατικῶν ἐφημερίδων ποὺ εἶταν γεμάτες βρισιὲς καὶ κραυγὲς μίσους, ὅλ' αὐτὰ παρακίνησαν τὸ βασιλικὸ ζεῦγος νὰ σκεφτεῖ σοβαρά. Κατάλαβε τὴν ἔχταση τῆς ἀντιδημοτικότητάς του. Εἶδε πὼς ἕνας πόλεμος θὰ μεγάλωνε τὴν ἀναταραχὴ καὶ θ' ἀπειλοῦσε καὶ τὴν προσωπική τους ἀσφάλεια. Φοβήθηκε.

Ὁ ἀδερφὸς τοῦ Λουδοβίκου σκεφτόταν κιόλας ν' ἀνακηρυχτεῖ ἀντιβασιλέας, ὅσον καιρὸ θὰ κράταγε ἡ αἰχμαλωσία τοῦ ἀδερφοῦ του. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ποὺ εἶχε πολὺ λίγη ἐμπιστοσύνη στ' ἀδέρφια του, δὲ θέλησε νὰ παραιτηθεῖ ὑπὲρ αὐτῶν. Συγκράτησε τὸν Αὐτοκράτορα. «Ὁ βασιλιὰς σκέφτεται, ἔγραφε ἡ Μαρία Ἀντουανέτα στὸν Φέρσεν, στὶς 8 Ἰουλίου, πὼς ἡ ὠμὴ βία, κι ἀκόμα

ὕστερ' ἀπ᾿ ἕνα διάγγελμα, θὰ εἶταν ἀνυπολόγιστος κίνδυνος ὄχι μόνο γι αὐτὸν καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά του, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς Γάλλους πού, στὸ Ἐσωτερικὸ τοῦ βασιλείου, δὲ σκέφτονται ὅπως οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν Ἐπανάσταση».

Ἔγινε ὅμως φανερὸ πὼς καὶ οἱ ἰθύνοντες τῆς Συνταχτικῆς θέλησαν κι αὐτοὶ νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη γιὰ πολλοὺς καὶ σοβαροὺς λόγους. Εἶχαν τρομάξει ἀπ' τὴ δημοκρατικὴ ἔκρηξη τοῦ Παρισιοῦ κι ὅλης τῆς Γαλλίας, ὅταν μαθεύτηκε ἡ εἴδηση τῆς φυγῆς τοῦ βασιλιᾶ. Στὸ Παρίσι, ὁ ζυθοπώλης Σαντὲρ εἶχε ὁπλίσει 2.000 παθητικοὺς πολίτες, ἀπ' τὸ προάστειο τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Γκρέμισαν σχεδὸν παντοῦ τὰ ἀγάλματα τῶν βασιλιάδων. Εἶχαν σβύσει ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιγραφὲς κι ἀπ' τὶς πινακίδες τῶν δρόμων τὴ λέξη βασιλικός. Πολυάριθμα κ' ἔντονα ψηφίσματα ἀπὸ τὸ Μονπελιέ, τὸ Κλερμὸν Φεράν, ἀπ' τὸ Μπαγιέ, ἀπ' τὸ Λὸν Λεσωνὲ κλπ., ἀπαιτούσαν τὴν τιμωρία τοῦ ἐξωμότη βασιλιᾶ, τὴν ἄμεση ἀντικατάστασή του κι ἀκόμα καὶ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Οἱ συντηρητικοὶ τῆς Συνέλευσης συγκεντρώθηκαν γιὰ νὰ συγκρατήσουν τὸ δημοκρατικὸ κίνημα. Ἀπ' τὶς 21 Ἰουνίου, ὁ Μπαγὺ χρησιμοποίησε τὴ λέξη «ἀπαγωγή», γιὰ νὰ χαραχτηρίσει τὴν ἀπόδραση τοῦ βασιλιᾶ· ἡ Συνέλευση οἰκειοποιήθηκε τὴ λέξη, θέλοντας μ' αὐτὸ ν' ἀπαλλάξει τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ἀπ' τὴν προσωπικὴ εὐθύνη, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸν διατηρήσει ἐνδεχόμενα στὸ θρόνο. Ὁ μαρκήσιος ντὲ Μπουγιέ, ποὺ εἶχε καταφύγει στὸ Λουξεμβοῦργο, διευκόλυνε ἔμεσα τὸν ἑλιγμὸ μὲ τὸ ἰταμὸ μανιφέστο, ὅπου διακήρυχνε πὼς εἶταν ὁ μόνος ὑπεύθυνος γιὰ τὸ γεγονός. Τὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς τὰ πῆρανε ὅλα αὐτὰ κατὰ γράμμα.

Ἀνάμεσα στοὺς συντηρητικοὺς πατριῶτες ὑπῆρχε μόνο ἡ μικρὴ ὁμάδα τῶν φίλων τοῦ Λαφαγιέτ, ὁ Λαροσφουκώ, ὁ Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ, ὁ Κοντορσέ, ὁ Ἀχιλλέας Ντυσατελέ, ὁ Μπρισσό, ὁ Νττήτριχ, ὁ δήμαρχος τοῦ Στρασβούργου, ὅλοι μέλη τῆς Λέσχης τοῦ 1789, ποὺ ἀπόκλιναν γιὰ μιὰ στιγμὴ ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, ἀναμφίβολα μὲ τὴν ὑστεροβουλία νὰ βάλουν ἐπικεφαλῆς της «τὸν ἥρωα τῶν δύο κόσμων». Ὁ Λαφαγιὲτ ὅμως δὲν τόλμησε νὰ ἐκδηλωθεῖ. Εἶχε ἀνάγκη ἀπ' τὴν ὑποστήριξη τῶν Λαμὲτ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὶς ἐπιθέσεις τῶν δημοκρατῶν ποὺ τὸν κατηγορούσαν, μὲ τὸ στόμα τοῦ Δαντών, γιὰ συνένοχο στὴ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ. Τάχτηκε μὲ τὴ γνώμη τῆς πλειοψηφίας.

Ὅταν ἔμαθαν πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πιάστηκε, τὰ μέλη τῆς Συνταχτικῆς ἀνάπνευσαν. Συλλογίστηκαν πὼς μποροῦσε ν' ἀποφευχθεῖ ὁ πόλεμος. Τὸ πρόσωπο τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τοῦ ὁμήρου, τοὺς χρησίμευε γιὰ μασκώτ. Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτὸς ἀναφέρεται στὴν ἐπίσημη ἐφημερίδα ἡ *Ἐθνικὴ Ἀνταπόκριση*: «Πρέπει ν' ἀποφύγουμε νὰ δώσουμε στὶς ξένες Δυνάμεις ποὺ ἐχθρεύονται τὸ Σύνταγμά μας, προφάσεις γιὰ νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν. Ἂν ἐκθρονίσουμε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', θὰ ὁπλίσουν ὅλη τὴν Εὐρώπη ἐναντίον μας, μὲ τὴν πρόφαση νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν προσβλημένο βασιλιά. Ἂς σεβα-

στοῦμε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', ἂν καὶ εἶναι ἔνοχος ἀπέναντι στὸ γαλλικὸ Ἔθνος, ἂς σεβαστοῦμε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', ὄχι γι αὐτόν, μὰ γιὰ μᾶς». Ὅλοι οἱ μυαλωμένοι ἄνθρωποι ποὺ ἤθελαν τὴν εἰρήνη, κατάλαβαν τὴ γλώσσα αὐτὴ καὶ τὴ χειροκρότησαν. Ἄλλωστε οἱ Λαμὲτ εἶχαν ἀρκετοὺς λόγους νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ βασιλιά, μιὰ ποὺ ἀναγράφονταν στὴ βασιλικὴ ἐπιχορήγηση σὰ χρηματοδοτούμενοι γιὰ τὴν ἐφημερίδα τους ὁ *Λογογράφος*.

Γιὰ νὰ διατηρήσουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' στὸ θρόνο, ἰσχυρίστηκαν πὼς ἂν τὸν ἐκθρόνιζαν, θἆταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐγκαταστήσουν ἀντιβασιλεία. Ποιός ὅμως θὰ γινόταν ἀντιβασιλέας; Ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης; Μὰ θὰ τὸν ἀναγνώριζαν χωρὶς ἀντίδραση; Τ' ἀδέρφια τοῦ βασιλιά, ἂν καὶ ἐμιγκρέδες, εἶχαν ἀκόμα ὀπαδούς. Θὰ ὑποστηρίζονταν ἀπ' τὶς ξένες Δυνάμεις. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ὁ δούκας τῆς Ὀρλεάνης περιστοιχιζόταν ἀπὸ τυχοδιῶχτες. Τὸν κατηγοροῦσαν πὼς χρηματοδοτοῦσε τοὺς δημαγωγοὺς καὶ προπαντὸς τὸν Δαντών, ποὺ πραγματικά, μαζὶ μὲ τὸν Ρεὰλ ζητοῦσε τὴν ἔκπτωση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ ἕναν ἀντιβασιλέα ποὺ δὲν μποροῦσε νἆναι παρὰ ὁ δούκας ἢ ὁ γιός του, ὁ δούκας τοῦ Σάρτρ, ὁ μελοντικὸς Λουδοβίκος-Φίλιππος, ποὺ ἡ ὑποψηφιότητά του ἐμφανίστηκε καθαρὰ ἀπ' τὶς ἐφημερίδες. Ἂν ἀπόριπταν τὴν ἀντιβασιλεία, θὰ φτάνανε ὣς τὴ Δημοκρατία; Ἡ Δημοκρατία ὅμως, ποὺ τὴ ζητούσαν οἱ Κορδελιέροι, εἶταν ὄχι μονάχα ὁ πόλεμος μὲ τὸ Ἐξωτερικό, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, γιατὶ ὁ λαὸς δὲ φαινόταν προετοιμασμένος γιὰ ἕναν τόσο καινούργιο τρόπο διακυβέρνησης.

Οἱ Συνταχτικοὶ λοιπὸν προτίμησαν νὰ διατηρήσουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', παίρνοντας ὁρισμένες προφυλάξεις. Θὰ τὸν ξανάφερναν στὸ ἀξίωμά του, ἀφοῦ πρῶτα ἀναθεωροῦσαν τὸ Σύνταγμα, κι ἀφοῦ αὐτὸς θὰ τὸ ἀποδεχόταν καὶ θὰ ξαναορκιζόταν πάλι. Δίχως ἄλλο, ὁ Λουδοβίκος θἆταν ἀναγκαστικὰ ἕνας ἐξευτελισμένος βασιλιάς, δίχως γόητρο. Οἱ Λαμὲτ κι ὁ Μπαρνὰβ καλόβλεπαν κάτι τέτιο. Σκέφτονταν πὼς ἕνα νευρόσπαστο, σὰν κι αὐτόν, ποὺ θὰ τοὺς χρωστοῦσε τὴ διατήρηση τοῦ στέματός του, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κυβερνήσει δίχως αὐτοὺς καὶ δίχως τὴν κοινωνικὴ τάξη ποὺ ἀντιπροσώπευαν. Μόλις γύρισαν ἀπ' τὴ Βαρέν, προσφέρανε στὴ βασίλισσα τὶς ὑπηρεσίες τους ποὺ ἔγιναν μὲ μεγάλη προθυμία ἀποδεχτές. Συμαχία δίχως καλὴ πίστη κι ἀπ' τὶς δυὸ μεριές. Οἱ Λαμὲτ κι ὁ Μπαρνὰβ λογάριαζαν νὰ ἐξασκήσουν στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ πραγματικὴ ἐξουσία. Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα ἐπιφυλάσσονταν νὰ πετάξουν αὐτὰ τὰ ὄργανα ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ περνοῦσε ὁ κίνδυνος.

Ὁ βασιλιὰς ἀθωώθηκε ἀπ' τὴ Συνέλευση, παρ' ὅλες τὶς σθεναρὲς προσπάθειες τοῦ Ροβεσπιέρου. Δίκασαν μόνο τοὺς αὐτουργοὺς τῆς «ἀπαγωγῆς» του, τὸν Μπουγιὲ ποὺ εἶταν φευγάτος καὶ μερικοὺς κομπάρσους. Στὶς 15 Ἰουλίου ὁ Μπαρνὰβ πῆρε μὲ τὸ μέρος του τὴ Συνέλευση μὲ μιὰ μεγάλη ἀγόρευση, ὅπου προσπαθοῦσε νὰ συνταυτίσει τὴ Δημοκρατία μὲ τὴν ἀναρχία. «Τὸ βασικὸ

ἐρώτημα εἶναι τὸ ἑξῆς: Θὰ βάλουμε ἕνα τέλος στὴν Ἐπανάσταση, ἢ θὰ τὴν ξαναρχίσουμε; Κάματε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἴσους μπροστὰ στὸ Νόμο, καθιερώσατε τὴν πολιτικὴ καὶ ἀστικὴ ἰσότητα, ξαναπήρατε γιὰ τὸ Κράτος ὅ,τι εἶχε ἀφαιρεθεῖ ἀπ' τὴν κυριαρχία τοῦ λαοῦ· ἕνα βῆμα πιὸ πέρα θἄταν πράξη ὀλέθρια κ' ἔνοχη, ἕνα βῆμα πιὸ πέρα στὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας θἄταν ἡ κατάργηση τῆς βασιλείας, στὸ ζήτημα τῆς ἰσότητας, ἡ *κατάργηση τῆς ἰδιοχτησίας*».

Αὐτὴ τὴν ἔκληση γιὰ συντηρητισμό, τὴν ἄκουσαν οἱ μπουρζουάδες. Ὁ λαὸς ὅμως τοῦ Παρισιοῦ, ξεσηκωμένος ἀπ' τοὺς Κορδελιέρους κι ἀπ' τὰ ἀδελφάτα εἴταν πιὸ δύσκολο νὰ μεταπειστεῖ. Τὰ ἀπειλητικὰ ψηφίσματα καὶ οἱ διαδηλώσεις ἐρχόνταν ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη. Οἱ Ἰακωβῖνοι, γιὰ μιὰ στιγμή, ἀφέθηκαν νὰ παρασυρθοῦν καὶ ζητούσαν τὴν ἔκπτωση τοῦ βασιλιᾶ καὶ «τὴν ἀντικατάστασή του μὲ συνταγματικὸ τρόπο», δηλαδὴ μὲ ἀντιβασιλεία. Οἱ Κορδελιέροι ὅμως ἀποδοκίμασαν αὐτὸ τὸ Ὀρλεανικὸ ψήφισμα ποὺ τὸ εἶχαν συντάξει ὁ Μπρισσὸ κι ὁ Δαντών. Στὶς 17 Ἰουλίου, συγκεντρώθηκαν στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως γιὰ νὰ ὑπογράψουν στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας ἕνα ψήφισμα καθαρὰ δημοκρατικὸ ποὺ τὸ εἶχε συντάξει ὁ Ρομπέρ. Ἡ Συνέλευση φοβήθηκε. Μὲ τὴν πρόφαση μερικῶν ταραχῶν ποὺ εἴταν ἄσχετες μὲ τὸ κίνημα καὶ ποὺ εἴχαν γίνει τὸ πρωΐ στὸ Γκρὸ-Καγιού, διέταξε τὸ δήμαρχο τοῦ Παρισιοῦ νὰ διαλύσει τὴ συγκέντρωση τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως. Τὸ εἰρηνικὸ πλῆθος πυροβολήθηκε, χωρὶς προειδοποίηση, στὶς 7 ἡ ὥρα τὸ βράδι, ἀπ' τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ Λαφαγιὲτ ποὺ ἔκαναν ἔφοδο στὸν περίβολο. Οἱ νεκροὶ εἴταν πολυάριθμοι.

Ὕστερα ἀπ' τὴ σφαγή, ἡ καταστολή. Ἕνα ἄδικο διάταγμα, πραγματικὸς νόμος γενικῆς ἀσφάλειας, ἅπλωσε τὴν τρομοκρατία στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν λαϊκῶν συλλόγων ποὺ πιάστηκαν καὶ δικάστηκαν κατὰ ἑκατοντάδες. Οἱ ἐφημερίδες τους παύτηκαν ἢ σταμάτησαν τὴν ἔκδοσή τους. Ὁ σκοπὸς εἴταν ν' ἀποκεφαλιστεῖ τὸ δημοκρατικὸ κόμμα τὴ στιγμὴ ποὺ θ' ἄρχιζαν οἱ ἐκλογὲς γιὰ τὴ Νομοθετική. Κι ὅμως, ὅλη ἡ συντηρητικὴ μερίδα τῶν Ἰακωβίνων εἶχε ἀποσκιρτήσει στὶς 16 Ἰουλίου καὶ εἶχε ἱδρύσει μιὰ καινούργια λέσχη στὸ μοναστήρι τῶν Feuillants. Σχεδὸν μόνοι ἀνάμεσα στοὺς βουλευτές, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Ἀντουάν, ὁ Πετιόν, ὁ Κορολλέ, μείνανε μὲ τοὺς Ἰακωβίνους, στάθηκαν ὅμως ἀρκετὰ τυχεροὶ καὶ κατόρθωσαν νὰ κρατήσουν στὴ δική τους γραμμὴ τὶς περισσότερες λέσχες τῶν Νομῶν.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ Feuillants, δηλαδὴ οἱ Λαφαγιετικοὶ καὶ οἱ Λαμετικοὶ ἑνωμένοι, ἀντιπολιτεύονται σφοδρὰ τοὺς Ἰακωβίνους, ποὺ ἀπαλλάχτηκαν ἔτσι ἀπ' τὴ δεξιά τους πτέρυγα. Γιὰ τὴν ὥρα, οἱ πρῶτοι κρατοῦν τὴν ἐξουσία. Ὁ Ἀδριανὸς Ντυπόρ, ὁ Ἀλέξανδρος Λαμὲτ κι ὁ Μπαρνὰβ διαπραγματεύονται κρυφὰ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, μὲ ἐνδιάμεσο τὸν ἀββᾶ Λουΐ, ποὺ τὸν στέλνουν στὶς Βρυξέλλες, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη. Ὁ Λεοπόλδος ἀπ' τὰ διαβήματά τους συμπεραίνει πὼς οἱ ἐπαναστάτες φοβοῦνται τὶς ἀπειλὲς ποὺ διατύπωσε ἀπ' τὴν Πάδουα, καὶ πὼς εἶναι λιγότερο ἐπικίν-

δυνοι ἀπ' ὅ,τι εἶχε ὑποθέσει καί, καθὼς ὑπόσχονται νὰ σώσουν τὴ μοναρχία, παραιτεῖται ἀπ' τὸ Συνέδριο κι ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ μάλιστα τόσο πιὸ εὔκολα, ὅσο καταλαβαίνει ἀπ' τὶς ψυχρὲς ἀπαντήσεις τῶν Δυνάμεων στὴν ἐγκύκλιό του, πὼς ἡ εὐρωπαϊκὴ συμφωνία ἐναντίον τῆς Γαλλίας εἶναι ἀδύνατο νὰ πραγματοποιηθεῖ. Γιὰ νὰ καλύψει τὴν ὑπαναχώρησή του, συμφωνεῖ νὰ ὑπογράψει μὲ τὸ βασιλιὰ τῆς Πρωσίας κοινὴ δήλωση, ποὺ ἀπειλοῦσε πολὺ χλιαρὰ τοὺς ἐπαναστάτες. Αὐτὴ ὅμως ἡ δήλωση τοῦ Πίλνιτς στὶς 25 Αὐγούστου τοῦ 1791, ἔγινε ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπ' τοὺς πρίγκιπες ποὺ καμώθηκαν πὼς σ' αὐτὴν ἔβλεπαν μιὰ ὑπόσχεση συνδρομῆς. Κι αὐτοὶ κυκλοφοροῦν, στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, ἕνα βίαιο μανιφέστο, ἐξορκίζοντας τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' νὰ μὴν ὑπογράψει τὸ Σύνταγμα.

Καμιὰ ἀμφιβολία πὼς ἡ τριανδρία δὲν ἔκανε καμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ πείσει τὸ βασιλιὰ νὰ ὑπογράψει, γιατὶ περίμεναν ἀπὸ τὶς 3 ὥς τὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἡ τριανδρία παράστησε στὸ βασιλιὰ πὼς τὸ Σύνταγμα εἶχε βελτιωθεῖ μὲ τὴν ἀναθεώρηση ὅπου τὸ εἶχαν ὑποβάλλει ὕστερα ἀπ' τὸ γυρισμό του. Τοῦ ὑπογράμισαν ἰδιαίτερα πὼς τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου δὲν ἀποτελοῦσε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα συνταγματικὸ νόμο, ἀλλὰ ἕνα συνηθισμένο νόμο, ποὺ κατὰ συνέπεια τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα θὰ μποροῦσε νὰ τὸν τροποποιήσει. Σημαντικοὶ περιορισμοὶ εἶχαν γίνει στὴν ἐλευθερία τῶν λεσχῶν. Ἂν οἱ φορολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐκλογιμότητας (ἡ καταβολὴ ἑνὸς μάρκου ἀσημιοῦ) εἶχαν καταργηθεῖ γιὰ τοὺς ὑποψήφιους βουλευτές, ἀντίθετα οἱ φορολογικὲς προϋποθέσεις ἔγιναν πιὸ βαριὲς γιὰ τοὺς ἐκλογεῖς. Πρόσθεσαν πὼς στὸ μέλλον θ' ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ σύστημα τῶν δύο Βουλῶν, ποὺ τόσο τὸ εἶχαν καταπολεμήσει τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1789, κι ἀκόμα ἀνάλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπερασπίσουν τὸ ἀπόλυτο βέτο καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλιᾶ νὰ διορίζει τοὺς δικαστές. Ὁ βασιλιὰς ὑποτάχτηκε καὶ πολὺ ἐπιδέξια ζήτησε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση γενικὴ ἀμνηστεία, ποὺ ψηφίστηκε μὲ ἐνθουσιασμό. Ἀριστοκράτες καὶ δημοκρατικοὶ ἀποφυλακίστηκαν. Παντοῦ ὀργανώθηκαν γιορτὲς γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ Συντάγματος. Ἡ μπουρζουαζία πίστευε πὼς ἡ Ἐπανάσταση εἶχε τελειώσει. Εἶταν χαρούμενη γιατὶ ὁ κίνδυνος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τοῦ πολέμου μὲ τὸ Ἐξωτερικὸ φαινόταν πὼς εἶχε ἀποτραπεῖ. Ἀπόμενε νὰ μάθει ἂν οἱ ἀντιπρόσωποί τους, οἱ Feuillants, θὰ μπορούσανε νὰ καθοδηγήσουν ταυτόχρονα τὴν Αὐλὴ καὶ τὴν καινούργια Συνέλευση ποὺ θὰ συγκαλιόταν. Ὁ Ροβεσπιέρος λοιπὸν κάνοντας ἔκληση στὴν ἀνιδιοτέλεια τῶν συναδέλφων του, κατόρθωσε νὰ ψηφιστεῖ ἕνα διάταγμα, ποὺ δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἐπανεκλεγοῦν σὰν ἀντιπρόσωποι στὴ Νομοθετική. Νέα πρόσωπα ἐμφανίζονταν στὸν πολιτικὸ στίβο. Ἀπόμενε νὰ μαθευτεῖ ἐπὶ τέλους ἂν τὸ δημοκρατικὸ κόμμα θὰ συγχωροῦσε στὴ συντηρητικὴ μπουρζουαζία τὸ σκληρὸ χτύπημα ποὺ τοῦ εἶχε καταφέρει κι ἂν θὰ συναινοῦσε, γιὰ καιρό, νὰ ὑποφέρει τὴν κυριαρχία τῶν προνομιούχων τοῦ πλούτου, ἀφοῦ γκρέμισε τοὺς προνομιούχους τῆς καταγωγῆς.

XI

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἐξετάζοντας κανένας τὰ πράγματα ἐπιφανειακὰ μόνο, θἄβλεπε πὼς ἡ Νομοθετικὴ ποὺ συνῆλθε τὴν 1η τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1791, θὰ ἐξακολουθοῦσε τὸ δρόμο τῆς Συνταχτικῆς· 136 ἀπ' τὰ μέλη της τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἰακωβίνων, ἐνῶ 264 γραφτήκανε στοὺς Feuillants. Τὸ κέντρο ὅμως, οἱ ἀνεξάρτητοι, ποὺ ἔφταναν τοὺς 345 καὶ ποὺ ἔδιναν τὴν πλειοψηφία, εἶταν εἰλικρινὰ προσηλωμένοι στὴν Ἐπανάσταση. Ἂν καὶ φοβόντανε νὰ γίνουν ὄργανο τῶν φατριῶν, ὡστόσο δὲν ἤθελαν νὰ ἐξαπατηθοῦν κι ἀπ' τὴν Αὐλή, ποὺ δυσπιστούσαν ἀπέναντί της.

Οἱ Feuillants εἶταν διαιρεμένοι σὲ δυὸ ρεύματα, ἢ καλύτερα σὲ δυὸ ὁμάδες. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Ματιὲ Ντυμά, ὁ Βωμπλάν, ὁ Ντυμολάρ, ὁ Ζωκούρ, ὁ Θεόδωρος Λαμὲτ (ἀδερφὸς τοῦ Κάρολου καὶ τοῦ Ἀλέξανδρου) ἀκολουθούσαν τὰ συνθήματα τῆς τριανδρίας. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Ραμόν, ὁ Μπενιο, ὁ Παστορέ, ὁ Γκουβιόν, ὁ Νταβερούλ, ὁ Ζιραρντὲν (ὁ πρώην μαρκήσιος, ὁ προστάτης τοῦ Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ), ἐμπνέονταν ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ.

Ὁ Λαφαγιέτ, ποὺ ἡ βασίλισσα τὸν μισοῦσε, ὑπόφερε στὴ ματαιοδοξία του, γιατὶ δὲν τὸν εἶχαν μυήσει στὶς μυστικὲς σχέσεις τὶς τριανδρίας μὲ τὴν Αὐλή. Ἐνῶ αὐτοὶ τραβούσαν πολὺ μακριὰ στὸ δρόμο τῆς ἀντίδρασης, ὥς τὸ σημεῖο νὰ δέχονται καὶ τὶς δυὸ Βουλές, τὸ ἀπόλυτο βέτο, τὸ διορισμὸ τῶν δικαστῶν ἀπ' τὸ βασιλιά, ὁ Λαφαγιὲτ στεκόταν πιστὸς στὸ Σύνταγμα καὶ δὲν μποροῦσε νὰ θυσιάσει τὶς ἀρχὲς τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ποὺ τὴ θεωροῦσε ἔργο του. Δὲν εἶχε, ὅπως οἱ Λαμέτ, προσωπικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ παλινορθώσει τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, μιὰ καὶ ἡ Αὐλὴ τὸν κρατοῦσε παράμερα.

Οἱ ἐσωτερικοὶ διχασμοὶ τῶν Feuillants εἶχαν γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ χάσουν τὸ Νοέμβρη τοῦ 1791 τὴ δημαρχία τοῦ Παρισιοῦ. Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Μπαγύ, ὁ Λαφαγιὲτ ποὺ εἶχε παραιτηθεῖ ἀπ' τὴ θέση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἄφησε νὰ τὸν ἐκθέσουν ὑποψήφιο γιὰ τὴν κενὴ θέση Δημάρχου. Οἱ ἐφημερίδες τῆς Αὐλῆς καταπολέμησαν αὐτὴ τὴν ὑποψηφιότητα κ' ἔγιναν αἰτία ν' ἀποτύχει. Ὁ Ἰακωβίνος Πετιὸν ἐκλέχτηκε, στὶς 16 τοῦ Νοέμβρη, μὲ 6.728 ψήφους, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὸ ἄσπρο ἄλογο πῆρε μόνο 3.126. Ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀποχῆς εἶταν τεράστιος (στὸ Παρίσι ὑπῆρχαν 80.000 ἐνεργοὶ πολίτες). Ὁ βασιλιὰς καὶ ἡ βασίλισσα χαί-

ρονταν γι αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Εἴταν βέβαιοι πὼς οἱ ἐπαναστάτες θὰ καταστρέφονταν ἀπ' τὶς ἴδιες τους τὶς ἀκρότητες: «Ἀκόμα κι ἀπ' τὴν ὑπερβολὴ τῆς κακίας, ἔγραφε ἡ Μαρία Ἀντουανέτα στὸν Φέρσεν, στὶς 25 τοῦ Νοέμβρη, μποροῦμε νὰ ὠφεληθοῦμε πολὺ νωρίτερα ἀπ' ὅ,τι νομίζει κανένας, χρειάζεται ὅμως μεγάλη προσοχή». Αὐτὸ εἴταν ἡ πολιτικὴ «τοῦ χειρότερου».

Λίγο πιὸ ὕστερα, ἀνατέθηκε στὸν Λαφαγιὲτ ἡ διοίκηση μιᾶς στρατιᾶς στὰ σύνορα. Πρὶν φύγει, ἐκδικήθηκε γιὰ τὴν ἐκλογικὴ ἀποτυχία του, προκαλώντας τὸ διορισμὸ στὴ σημαντικὴ θέση τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ ἑνὸς φίλου τοῦ Μπρισσό, τοῦ Ρεντερέ, καὶ κάνοντας ν' ἀποτύχει ὁ ὑποψήφιος τῶν Λαμέτ, τὸ παλιὸ μέλος τῆς Συνταχτικῆς, ὁ Νταντρέ.

Ἐνῶ οἱ Feuillants ἐξασθένιζαν μὲ τὶς διαμάχες τους, οἱ Ἰακωβίνοι ἀναλάβαιναν μὲ τόλμη τὴν πρωτοβουλία μιᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς δράσης ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπαγάστασης, τοῦ Ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Βγαλμένοι ἀπ' τὴ μεσοαστικὴ τάξη, ποὺ ἀγόραζε τὰ ἐθνικὰ χτήματα καὶ ἐπιδιδόταν στὸ ἐμπόριο, εἶχαν γιὰ βασικὸ σκοπὸ ν' ἀνατιμήσουν τὸ ἀσιγνάτο, ποὺ ὁλοένα ἔπεφτε σὲ σύγκριση μὲ τὸ μεταλλικὸ νόμισμα, καὶ νὰ σταθεροποιήσουν τὸ συνάλλαγμα, ποὺ ἡ ὕψωσή του κατάστρεφε τὴ Γαλλία πρὸς ὄφελος τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα γι αὐτοὺς συνδεόταν στενὰ μὲ τὸ πολιτικὸ πρόβλημα. Ἂν τὸ νόμισμα τῆς Ἐπανάστασης ὑποτιμόταν, εἶναι γιατὶ κατάστρεφαν τὴν ἐμπιστοσύνη σ' αὐτὸ οἱ ἀπειλὲς τῶν ἐμιγκρέδων καὶ τῶν βασιλιάδων καὶ οἱ ταραχὲς ποὺ προκαλοῦσαν οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ παπάδες. Χρειαζόντανε δραστικὰ μέτρα γιὰ νὰ τεθεῖ ὁριστικὰ τέρμα στὶς ἐλπίδες καὶ στὶς ἐνέργειες τῶν ἀντεπαναστατῶν καὶ νὰ πετύχουν ν' ἀναγνωριστεῖ τὸ Σύνταγμα ἀπ' τὴ μοναρχικὴ Εὐρώπη. Μονάχα ἔτσι θὰ ἔπαυε ἡ βαριὰ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση ποὺ ὁλοένα καὶ χειροτέρευε.

Τὸ φθινόπωρο ξανάρχισαν οἱ ταραχὲς στὶς πόλεις καὶ στὴν ὕπαιθρο. Ἐπιδεινώθηκαν μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ χειμώνα καὶ βάστηξαν πολλοὺς μῆνες. Στὶς πόλεις οἱ ταραχὲς προκλήθηκαν προπαντὸς ἀπ' τὴν ὑπερβολικὴ ἀκρίβεια τῶν ἀποικιακῶν, τῆς ζάχαρης, τοῦ καφέ, τοῦ ρουμιοῦ, ποὺ ὁ φυλετικὸς πόλεμος στὸν Ἅγιο Δομίγκο τὰ ἔκανε νὰ σπανίζουν. Στὸ Παρίσι σημειώθηκαν ταραχές, στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, γύρω ἀπ' τὰ μαγαζιὰ καὶ τὰ ἐδωδιμοπωλεῖα, ποὺ ὁ λαὸς τὰ ἀνάγκασε μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς λεηλασίας νὰ κατεβάσουν τὶς τιμές τους. Τὰ τμήματα τῶν συνοικισμῶν ἄρχισαν νὰ καταγγέλουν τοὺς προαγοραστὲς καὶ ὁρισμένοι ἀπ' αὐτούς, ὅπως ὁ Νταντρὲ κι ὁ Μποσκαρὺ διέτρεξαν μερικοὺς κινδύνους. Γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ὕψωση καὶ γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς κερδοσκόπους τοῦ χρηματιστηρίου, οἱ Ἰακωβίνοι ὁρκίστηκαν νὰ μὴ μεταχειρίζονται ζάχαρη.

Στὴν ὕπαιθρο, ἡ ἀκριβὴ τιμὴ τοῦ σταριοῦ ἔγινε ἀφορμὴ ἐξεγέρσεων, αὐτὲς ὅμως εἶταν ἐπίσης καὶ διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς διατήρησης τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος καὶ μιὰ βίαιη ἀπάν-

τηση στις φοβέρες τῶν ἐμιγκρέδων πού, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τῶν συνόρων, προανάγγελλαν τὴν εἰσβολή. Ἡ ἀναταραχὴ ἴσως εἶταν λιγότερο πλατιὰ καὶ λιγότερο βαθιὰ στὸ σύνολό της ἀπ' τὴν ἀντίστοιχη τοῦ 1789. Τῆς μοιάζει ὡστόσο στὰ αἴτια καὶ στὸ χαραχτῆρα. Πρῶτα-πρῶτα εἶταν αὐθόρμητη ὅπως καὶ ἡ ἄλλη. Ἀδύνατο νὰ βροῦμε σ' αὐτὴν καὶ τὸ παραμικρὸ ἴχνος προμελετημένης δράσης. Οἱ Ἰακωβῖνοι δὲ συμβούλεψαν αὐτὴ τὴν ἄμεση δράση. Τρόμαζαν ἀπ' αὐτήν. Προσπαθοῦν νὰ προλάβουν τὶς ταραχὲς κ' ὕστερα νὰ τὶς καταστείλουν. Τὰ ξεσηκωμένα πλήθη βασίζονται στις ἀρχὲς καὶ πιστεύουν πὼς αὐτὲς θὰ λιγοστέψουν τὸ κόστος τῆς ζωῆς. Ζητοῦν ἀγορανομικὲς διατάξεις καὶ διατιμήσεις. Λεηλατοῦν τὰ χτήματα τῶν ἐμιγκρέδων καὶ θέλουν ν' ἀφαιρέσουν ἀπ' τοὺς ἀριστοκράτες καὶ τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες κάθε δυνατότητα νὰ βλάψουν. Ἔτσι διατυπώνουν ἀόριστα ἕνα πρόγραμμα ἐπαναστατικῆς ἄμυνας, ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ βαθμιαῖα ἀργότερα.

Οἱ συγκεντρώσεις γύρω ἀπ' τ' ἁμάξια μὲ τὰ σιτηρὰ καὶ οἱ λεηλασίες τῶν ἀγορῶν γίνονται λίγο-πολὺ παντοῦ, ἀπ' τὸ μήνα Νοέμβρη κ' ὕστερα. Τὸ Φλεβάρη, τὰ σπίτια πολλῶν ἐμπορευόμενων τῆς Δουγκέρκης διαρπάζονται. Μιὰ αἱματηρὴ σύγκρουση ξαπλώνει στὸ λιθόστρωτο τοῦ λιμανιοῦ 14 σκοτωμένους καὶ 60 τραυματίες. Στὸ Νουαγιόν, τὴν ἴδια ἐποχὴ 30.000 χωρικοί, ὁπλισμένοι μὲ δικέλες, μὲ δόρατα, μὲ ντουφέκια, μὲ κοντάρια, ὁδηγημένοι ἀπ' τοὺς δημάρχους τους, σταματοῦν στὸν Οὐάζ τὰ σιτοφορτία καὶ τὰ μοιράζονται μεταξύ τους. Στὸ τέλος τοῦ μήνα οἱ ξυλοκόποι καὶ οἱ καρφοβελονοποιοὶ τῶν δασῶν τῆς Κὸνς καὶ τῆς Μπρετέϊγ, παρασέρνουν τὰ πλήθη σὲ διαδήλωση καὶ τραβᾶνε μὲ ταμποῦρλα καὶ ξεδιπλωμένες σημαῖες κατὰ τὰ κεφαλοχώρια τῆς Μπὼς κι ἀναγκάζουν τὶς δημοτικὲς ἀρχὲς νὰ διατιμήσουν ὄχι μονάχα τὰ σιτηρά, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐγά, τὸ βούτυρο, τὰ σιδερικά, τὰ ξύλα, τὰ κάρβουνα, κλπ. Στὸ Ἐτὰμ ὁ δήμαρχος Σιμονώ, πλούσιος βυρσοδέψης, ποὺ ἀπασχολοῦσε 60 ἐργάτες, θέλησε ν' ἀντισταθεῖ στὴ διατίμηση. Τὸν σκότωσαν μὲ δυὸ τουφεκιές. Οἱ Feuillants καὶ οἱ Ἰακωβῖνοι οἱ ἴδιοι τὸν τίμησαν σὰ μάρτυρα τοῦ Νόμου κ' ἔβγαλαν ψήφισμα νὰ γίνει πρὸς τιμή του μιὰ ἐπιμνημόσυνη τελετή. Ὕστερα οἱ ξυλοκόποι τοῦ Μορβὰν σταμάτησαν τὴ μεταφορὰ ξύλων στὸ ποτάμι καὶ ἀφόπλισαν τὴν ἐθνοφυλακὴ τοῦ Κλαμεσύ. Στὴν κεντρικὴ καὶ τὴ μεσημβρινὴ Γαλλία οἱ ταραχὲς εἶταν ἴσως ἀκόμα σοβαρότερες. Οἱ ἐθνοφύλακες τῶν χωριῶν τοῦ Καντάλ, τοῦ Λότ, τῆς Ντορντόνι, τῆς Κορέζ, τοῦ Γκάρ, κλπ. ὅρμησαν, τὸ Μάρτη, στοὺς πύργους τῶν ἐμιγκρέδων καὶ τοὺς πυρπόλησαν ἢ τοὺς λεηλάτησαν. Στὸ μεταξὺ ἀνάγκαζαν τοὺς πλούσιους ἀριστοκράτες νὰ πληρώνουν εἰσφορὲς πρὸς ὄφελος τῶν ἐθελοντῶν ποὺ κατατάσσονταν στὸ στρατό. Ζητούσαν τὴν πλήρη κατάργηση τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος καὶ στὸ μεταξὺ κατάστρεψαν τοὺς ἀνεμοδεῖχτες καὶ τοὺς περιστεριῶνες. *

* Στὰ χρόνια τῆς Φεουδαρχίας μόνον οἱ εὐγενεῖς εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν ἀνεμοδεῖχτες καὶ νὰ διατηροῦν περιστερεῶνες. Σ.τ.Μ.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς στὶς βασιλόφρονες περιοχές, ὅπως στὴ Λοζέρ, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν καμιὰ ἀσφάλεια εἶταν οἱ πατριῶτες. Στὶς 26 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792 καὶ στὶς κατοπινὲς ἡμέρες, οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων τοῦ Μέντ, φανατισμένοι ἀπ' τοὺς παπάδες τους, βάδισαν ἐναντίον τῆς πολιτείας, ἀνάγκασαν τὰ ταχτικὰ στρατεύματα νὰ τὴν ἐκενώσουν καὶ ν' ἀποτραβηχτοῦν στὸ Μαρβεζὸλ κι ἀκόμα ἀνάγκασαν τοὺς πατριῶτες νὰ καταβάλουν εἰσφορὲς γιὰ νὰ τοὺς ἀποζημιώσουν γιὰ τὶς μέρες ποὺ χάσανε. Δέκα πατριῶτες φυλακίστηκαν, ὁ συνταγματικὸς ἐπίσκοπος πιάστηκε ὅμηρος, ἡ λέσχη κλείστηκε, καὶ πολλὰ σπίτια καταστράφηκαν. Πρέπει τέλος νὰ σημειώσουμε πὼς αὐτὲς οἱ ταραχὲς τῶν βασιλοφρόνων τῆς Λοζὲρ προηγήθηκαν ἀπ' τὶς ἐπαναστατικὲς ταραχὲς τοῦ Καντὰλ καὶ τοῦ Γκάρ, ποὺ ἔγιναν σὰν ἀνταπάντηση.

Ἂν σκεφτοῦμε, πὼς σ' αὐτὸν τὸ χειμώνα τοῦ 1791—1792, ἡ πώληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων εἶχε κιόλας προχωρήσει πολὺ καὶ πὼς εἶχαν πουληθεῖ, ὡς τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1791, χτήματα ἀξίας 1.526 ἑκατομμυρίων, καταλαβαίνουμε τί μεγάλα συμφέροντα ἔσπρωχναν τοὺς χωρικούς. Ὁ πόλεμος ἀπειλοῦσε νὰ ξεσπάσει μὲ φοβερὲς συνέπειες. Ἂν ἡ Ἐπανάσταση νικιότανε, οἱ φόροι στὸ ἀλάτι, στὰ τρόφιμα, οἱ δημοτικοὶ δασμοί, οἱ δεκάτες, τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα ποὺ εἶχαν κιόλας καταργηθεῖ, θὰ ξαναγύριζαν, τὰ χτήματα ποὺ πουλήθηκαν θὰ ἐπιστρέφονταν στὴν ἐκκλησία, καὶ οἱ ἐμιγκρέδες θὰ γύριζαν διψώντας ἐκδίκηση. Ἀλλοίμονο στοὺς χωρικούς! Κι ὅταν τὰ σκέφτονταν αὐτά, ἀνατρίχιαζαν.

Στὰ 1789 ἡ μπουρζουαζία τῶν πόλεων εἶταν σύμφωνη νὰ ὁπλιστεῖ γιὰ νὰ καταστείλει μὲ τὴ μεγαλύτερη αὐστηρότητα, τὶς ταραχὲς τῶν χωρικῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ μπουρζουαζία εἶταν διχασμένη. Οἱ πιὸ πλούσιοι, φοβισμένοι ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς φυγῆς τῆς Βαρέν, θἄθελαν νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὴ βασιλεία. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸν κύριο ὄγκο τοῦ κόμματος τῶν Feuillants ποὺ ὁλοένα καὶ περισσότερο ταυτίζεται μὲ τὸ πρώην μοναρχικὸ καὶ ἀριστοκρατικὸ κόμμα. Φοβᾶται τὴ Δημοκρατία καὶ τὸν πόλεμο. Τὸ ἄλλο ὅμως τμῆμα τῆς μπουρζουαζίας, ποὺ φοβᾶται λιγότερο καὶ δὲν εἶναι τόσο πλούσιο, ἔχασε κάθε ἐμπιστοσύνη στὸ βασιλιὰ ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς φυγῆς τῆς Βαρέν. Σκέφτεται μόνο ν' ἀμυνθεῖ καὶ καταλαβαίνει πὼς δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸ κάνει αὐτό, παρὰ μόνον ἂν διατηρήσει ἐπαφὴ μὲ τὴ μάζα τῶν ἐργαζομένων. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ τὸ διευθύνουν, προσπαθοῦν νὰ προλάβουν κάθε σχίσμα ἀνάμεσα στὸ λαὸ καὶ στὴν μπουρζουαζία. Ὁ Πετιὸν παραπονιέται σ' ἕνα γράμα στὸν Μπυζό, στὶς 6 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, πὼς ἡ μπουρζουαζία ἀποχωρίζεται ἀπ' τὸ λαό: «Βάζει τὸν ἑαυτό της πάνω ἀπ' αὐτὸν καὶ πιστεύει πὼς βρίσκεται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τοὺς εὐγενεῖς ποὺ τὴν περιφρονοῦν καὶ ποὺ περιμένουν μόνο τὴν κατάλληλη στιγμὴ γιὰ νὰ τὴν ταπεινώσουν...Τῆς εἶπαν τόσες φορὲς πὼς ὅλ' αὐτὰ σημαίνουν πόλεμο ἐκείνων ποὺ ἔχουν, ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν, καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ τῆς καρφώθηκε ἐφιαλτικὰ στὸ μυαλό.

'Ο λαός, ἀπ' τὴν πλευρά του, ἀγαναχτεῖ ἐναντίον τῆς μπουρζουαζίας, ἐξοργίζεται γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη της καὶ τῆς ὑπενθυμίζει τὶς ὑπηρεσίες ποὺ τῆς πρόσφερε, θυμᾶται πὼς ὅλοι εἶταν ἀδέρφια στὶς καλὲς μέρες τῆς λευτεριᾶς. Οἱ προνομιοῦχοι ὑποθάλπουν κρυφὰ αὐτὸ τὸν πόλεμο ποὺ ἀσυναίσθητα μᾶς ὁδηγεῖ στὴν καταστροφή μας. 'Η μπουρζουαζία κι ὁ λαὸς ἑνωμένοι κάμανε τὴν 'Επανάσταση· μόνον ἡ ἕνωσή τους μπορεῖ νὰ τὴ διατηρήσει». Γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ λεηλασίες καὶ οἱ ἐμπρησμοί, ἡ Νομοθετικὴ βιάστηκε νὰ ψηφίσει, στὶς 9 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, πὼς οἱ περιουσίες τῶν ἐμιγκρέδων θὰ περιέρχονται στὸ Ἔθνος σὰ σὲ μεσεγγυητή. Στὶς 29 τοῦ Μάρτη ρυθμίστηκε αὐτὴ ἡ μεσεγγύηση. 'Ο εἰσηγητὴς τοῦ διατάγματος, ὁ Γκουπιγιό, τὸ αἰτιολόγησε λέγοντας πὼς οἱ ἐμιγκρέδες εἶχαν προξενήσει τεράστιες ζημιὲς στὴ Γαλλία καὶ γι αὐτὸ ὄφειλαν νὰ τὶς ἐπανορθώσουν. Μὲ τὸ νὰ ὁπλιστοῦν ἐνάντιά της, τὴν ἀνάγκασαν κι αὐτὴ νὰ ὁπλιστεῖ: «Οἱ περιουσίες τους εἶναι οἱ φυσικοὶ ἐγγυητὲς γιὰ τὶς παντοειδεῖς ζημιὲς καὶ δαπάνες ποὺ προκαλοῦν οἱ ἐμιγκρέδες». 'Ο Γκογιὲ πρόσθεσε πὼς ἂν τοὺς ἄφηναν νὰ εἰσπράττουν τὰ εἰσοδήματά τους, θὰ τὰ χρησιμοποιούσαν ἐναντίον τῆς πατρίδας τους. 'Ο πόλεμος δὲν εἶχε κηρυχτεῖ ἀκόμα, διαγραφόταν ὅμως πολὺ κοντινὸς στὸν ὁρίζοντα.

Ἀκόμα κ' ἐνῶ συνεχίζονταν οἱ ταραχὲς τῆς κεντρικῆς Γαλλίας, στὶς 29 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, ἕνας φίλος τοῦ Ροβεσπιέρου, ὁ παραλυτικὸς Κουτόν, βουλευτὴς τοῦ Καντάλ, διακήρυξε ἀπ' τὸ βῆμα τῆς Συνέλευσης πώς, γιὰ νὰ νικηθεῖ ὁ συνασπισμὸς ποὺ προετοιμαζόταν, «ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἠθικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ, ποὺ εἶναι πιὸ ἰσχυρὴ ἀπ' τὴ δύναμη τῶν στρατῶν», καὶ πὼς γι αὐτό, μόνο ἕνα μέσο ὑπῆρχε: νὰ τὸν τραβήξουν μαζί τους, μὲ δίκαιους νόμους. Πρότεινε νὰ καταργηθοῦν, δίχως καμιὰ ἀποζημίωση, τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνα ποὺ βασίζονταν σὲ πραγματικὴ μεταβίβαση κυριότητας τῶν χτημάτων στοὺς «φόρου ὑποτελεῖς» χωρικοὺς καλλιεργητές. Θὰ διατηρούνταν μονάχα τὰ δικαιώματα ποὺ θὰ τὰ ἀπόδειχναν οἱ φεουδάρχες, παρουσιάζοντας τοὺς ἀρχικοὺς τίτλους τους, ποὺ θὰ πραγματοποιούσαν αὐτὴ τὴν προϋπόθεση. Ἂν σκεφτεῖ κανένας πὼς ὡς τότε οἱ χωρικοὶ εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ ὑποχρεώνονταν ν' ἀποδείξουν πὼς δὲ χρωστοῦν τίποτα καὶ πὼς τώρα, ἀντίθετα, οἱ φεουδάρχες θἄπρεπε ν' ἀποδείξουν πὼς τοὺς χρωστούσαν κάτι καὶ πὼς ἡ μόνη παραδεχτὴ ἀπόδειξη θὰ εἶταν ἡ ὕπαρξη συμβολαίου, ποὺ ἴσως νὰ μὴν εἶχε ποτὲ ὑπάρξει καὶ ποὺ ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια θὰ μποροῦσε νἄχε παραπέσει καὶ χαθεῖ, ἂν λοιπὸν τὰ σκεφτεῖ κανένας ὅλα αὐτά, καταλαβαίνει τὴ σημασία τῆς πρότασης τοῦ Κουτόν. Οἱ Feuillants προσπάθησαν νὰ τὴν παραμερίσουν τὴν πρόταση αὐτὴ μὲ ἐπίμονη κωλυσιεργία. 'Η Συνέλευση μόνο στὶς 18 'Ιουνίου τοῦ 1792 ψήφισε τὴ δίχως ἀποζημίωση κατάργηση ὅλων τῶν τυχαίων δικαιωμάτων (droits casuels), δηλαδὴ τῶν φορολογικῶν δικαιωμάτων ποὺ εἰσπράττανε οἱ φεουδάρχες ἀπ' τὰ

χτήματα πού ἐκποιούνταν μέσα στὴν περιοχή τους, (lods et ventes) σὲ κάθε μεταβίβαση ἰδιοχτησίας τῶν «φόρου ὑποτελῶν» σ' αὐτοὺς γαιῶν. Κι ἀπ' αὐτὰ τὰ τυχαῖα δικαιώματα θὰ διατηροῦσαν ὅσα θὰ βασίζονταν σὲ ἔγγραφο τίτλο. Θὰ χρειαστεῖ ἡ ἀντίσταση τῶν Feuillants νὰ συντριβεῖ ἀπ' τὴν 'Επανάσταση τῆς 10 Αὐγούστου, γιὰ νὰ γίνει νόμος ἡ ὑπόλοιπη πρόταση τοῦ Κουτόν. 'Ο πόλεμος μόνο θὰ ὁλοκληρώσει τὴν ἀπελευθέρωση τῶν χωρικῶν.

Αὐτὸν τὸν πόλεμο τὸν θέλησαν ταυτόχρονα ἡ ἀριστερὰ τῆς Συνέλευσης, οἱ Λαφαγιεττικοὶ καὶ ἡ Αὐλή. 'Εκεῖνοι πού προσπάθησαν νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη εἶταν οἱ Λαμὲτ ἀπ' τὄνα μέρος κι ἀπ' τὸ ἄλλο ἡ μικρὴ ὁμάδα τῶν δημοκρατικῶν 'Ιακωβίνων πού ἀκολουθοῦσαν τὸν Ροβεσπιέρο. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πολέμου καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς εἰρήνης ἐμπνέονταν ἄλλωστε ἀπὸ διαφορετικὲς καὶ μάλιστα ἀντίθετες ἀντιλήψεις.

'Η ἀριστερὰ καθοδηγιόταν ἀπὸ δυὸ βουλευτὲς τοῦ Παρισιοῦ, τὸν Μπρισσὸ καὶ τὸν Κοντορσὲ κι ἀπὸ λαμπροὺς ρήτορες πού εἶχαν ἐκλεγεῖ στὸ Νομὸ τῆς Γιρόνδης, τὸν Βεργνιώ, τὸν Ζανσονέ, τὸν Γκαντέ. Κοντὰ σ' αὐτοὺς διακρίνονταν ἀκόμα ὁ ρήτορας 'Ινάρ, ὁ πάστορας Λαζούρς, ὁ συνταγματικὸς ἐπίσκοπος τοῦ Καλβαντὸ Φωσέ, μεγαλήγορος ρήτορας πού ὕστερα ἀπ' τὴ φυγὴ τῆς Βαρὲν εἶχε κηρυχτεῖ ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας. Στὴν ἄκρα ἀριστερὰ τέλος, τρεῖς βουλευτὲς πού τοὺς ἕνωνε στενὴ φιλία, ὁ Μπαζίρ, ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβίλ κι ὁ Σαμπώ, ἄνθρωποι τοῦ γλεντιοῦ καὶ τοῦ χρήματος, ἀποτελοῦσαν τὸ τρίο τῶν Κορδελιέρων. Δὲν εἶχαν μεγάλη ἐπίδραση στὴ Συνέλευση, ἐξασκοῦσαν ὅμως μεγάλη ἐπιρροὴ στὶς λέσχες καὶ στὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις.

'Ο Μπρισσὸ εἶταν ὁ ἄνθρωπος πού διεύθυνε τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς ἀριστερᾶς. Εἶχε ζήσει πολὺν καιρὸ στὴν 'Αγγλία ὅπου εἶχε βγάλει καὶ ἐφημερίδα, ἐπίσης εἶχε ἱδρύσει κ' ἕνα ἀναγνωστήριο, καὶ τὰ δύο ὅμως ἀπότυχαν κ' ἔγιναν μάλιστα ἀφορμὴ νὰ γίνει σὲ βάρος του μιὰ σκανδαλώδης δίκη. Κάποτε ἔμπλεξε μὲ τὴν ἀστυνομία τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ μάλιστα φυλακίστηκε στὴ Βαστίλη σὰ συγγραφέας ἢ πωλητὴς λιβέλλων ἐναντίον τῆς Μαρίας 'Αντουανέτας. Λίγο ἀργότερα κερδοσκόπησε μὲ τὸν τραπεζίτη τῆς Γενεύης Κλαβιὲρ πάνω σὲ χρεώγραφα τοῦ δανείου τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν καὶ μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία ἔκαμε ἕνα σύντομο ταξίδι ὡς τὴν 'Αμερική, ἀπ' ὅπου ἐμπνεύστηκε κ' ἕνα βιαστικὰ γραμένο βιβλίο. Οἱ ἐχθροί του ἰσχυρίζονταν πώς, στεναχωρημένος ἀπὸ λεφτά, εἶχε μπεῖ πρὶν ἀπ' τὰ 1789 στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀστυνομίας. 'Αναμφίβολα εἶταν δραστήριος ἄνθρωπος, μὲ πλούσια φαντασία κ' ἐπινοητικός, ἐλάχιστα εὐσυνείδητος σχετικὰ μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν μέσων. Μὲ τὴ σειρὰ πέρασε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τοῦ δούκα τῆς 'Ορλεάνης, στὴν ὑπηρεσία τοῦ Λαφαγιέτ. Μισοῦσε τοὺς Λαμὲτ καὶ καταπολεμοῦσε, στὴν 'Εταιρεία τῶν φίλων τῶν Νέγρων, πού ὁ ἴδιος εἶχε ἱδρύσει, τὴν ἀντιδραστικὴ ἀποικιακὴ πολιτική τους. Οἱ Λαμὲτ τὸν κατηγοροῦσαν γιατὶ μὲ τὶς ἐναντίον τῆς δουλεμπορίας ἐκστρα-

τείες του είχε προκαλέσει την εξέγερση των νησιών και τις λεηλασίες των φυτειών. Στην κρίση της Βαρέν, στην αρχή είχε υποστηρίξει τη Δημοκρατία όπως ο 'Αχιλλέας ντυ Σατελέ, ο φίλος του Λαφαγιέτ, και ύστερα προσχώρησε ξαφνικά κι απότομα στη λύση που δίνανε οι 'Ορλεανικοί. 'Η μόλις και μετά βίας εκλογή του στη Νομοθετική κατορθώθηκε, όπως και του Κοντορσέ άλλωστε, μόνο με την υποστήριξη των λαφαγιετικών ψήφων. Με λίγα λόγια ένας αμφίβολος άνθρωπος, ένας μηχανοράφος, γινόταν ο διασημότερος αρχηγός της καινούργιας Συνέλευσης, ο εκλεχτός της πολιτικός.

'Ο πρώην μαρκήσιος ντε Κοντορσέ που αναφέραμε, σπουδαία ακαδημαϊκή προσωπικότητα, παλιός φίλος του ντ' 'Αλαμπέρ κι ο πιο διάσημος απ' τους επιζώντες της Σχολής των εγκυκλοπαιδιστών, είταν όπως κι ο Μπρισσό, ευμετάβλητος κι άστατος χαραχτήρας. Στα 1789 είχε υπερασπίσει στη Συνέλευση των ευγενών της Μάντ τις προνομιούχες τάξεις, ύστερα καταπολέμησε την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του 'Ανθρώπου. Στα 1790 έγραψε εναντίον των λεσχών και υπέρ της μοναρχίας, διαμαρτυρήθηκε για την κατάργηση των τίτλων ευγενείας, για τη δήμευση των εκκλησιαστικών περιουσιών για την έκδοση ασινιάτων. Μαζί με τον Σεγιές, είταν απ' τους ιδρυτές της Λαφαγιετικής λέσχης του 1789, πράμα που δεν τον εμπόδισε, ύστερα απ' τη Βαρέν, να προσχωρήσει θορυβωδώς στη Δημοκρατία.

Καταλαβαίνει κανένας πώς ο Μπρισσό κι ο Κοντορσέ συνεννοήθηκαν εύκολα με τους βουλευτές της Γιρόνδης που αντιπροσώπευαν τα συμφέροντα των εμπορευόμενων της περιοχής του Μπροντώ. Το εμπόριο υπόφερε απ' την οικονομική κρίση και ζητούσε μέτρα δραστικά για την υπερπήδησή της. 'Ο Κοντορσέ που είταν διευθυντής του Νομισματοκοπείου και είχε γράψει πολλά για τα ασινιάτα, θεωρούνταν σπουδαίος οικονομολόγος.

Οί οπαδοί του Μπρισσό και οί Γιρονδίνοι είχαν πειστεί πώς οί ταραχές που προκαλούσαν το σταμάτημα των εργασιών, προέρχονταν ουσιαστικά από τις πιθανολογούμενες διαθέσεις των ξένων Δυνάμεων και από τις απειλές των εμιγκρέδων. Μόνον ένα μέσο υπήρχε: να εξαναγκάσουν τους βασιλιάδες ν' αναγνωρίσουν την 'Επανάσταση, να ζητήσουν και να πετύχουν απ' αυτούς, στην ανάγκη και με τον πόλεμο, τη διάλυση των συγκεντρώσεων των εμιγκρέδων και ταυτόχρονα να χτυπήσουν όλους τους συνενόχους τους στο 'Εσωτερικό και πρώτα-πρώτα τους ανυπόταχτους παπάδες. 'Ο Μπρισσό παρουσίαζε τους βασιλιάδες πώς είταν διχασμένοι ανάμεσά τους, πώς οί λαοί είταν έτοιμοι να ξεσηκωθούν σαν τους Γάλλους· πρόβλεπε μιαν εύκολη νίκη, αν χρειαζότανε να πολεμήσουν.

Οί Λαφαγιετικοί τα επικροτούσαν όλ' αυτά. Οί περισσότεροι είταν παλιοί ευπατρίδες, με στρατιωτική ψυχή. 'Ο πόλεμος θα τους έδινε αρχηγίες και ή νίκη θα τους χάριζε πάλι την επιρροή και την εξουσία. Με τους στρατιώτες τους θα είταν αρκετά ισχυροί για να κυριαρχήσουν πάνω στους 'Ιακωβίνους και να υπαγορέψουν τη

θέλησή τους στὸ βασιλιὰ καὶ στὴ Συνέλευση. Ὁ κόμης τῆς Ναρβόνης, ποὺ σὲ λίγο τὸν ἔκαμαν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν, προσπάθησε νὰ πραγματοποιήσει τὴν πολιτική τους. Ὁ Μπρισσό, ὁ Κλαβιέρ, ὁ Ἰνὰρ συναντήθηκαν στὸ σαλόνι τῆς Μαντὰμ ντὲ Στάελ μὲ τὸν Κοντορσέ, τὸν Ταλλεϋράνδο καὶ τὸν κόμητα τῆς Ναρβόνης.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ἡ Συνέλευση εἶταν εὔκολο νὰ παρασυρθεῖ. Ἡ συζήτηση δὲν κράτησε πολύ, ἐξὸν γιὰ τὰ μέτρα ποὺ θὰ παίρνανε ἐναντίον τῶν ἀνυπόταχτων παπάδων, γιατὶ οἱ Λαφαγιεττικοί, ὀπαδοὶ τῆς πιὸ πλατιᾶς ἀνεξιθρησκείας, δὲν ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πολιτική, ποὺ εἶχε θριαμβέψει μὲ τὸ διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Μάη τοῦ 1791. Τέλος τὸ διάταγμα τῆς 31 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1791, ἔδωσε δυὸ μῆνες καιρὸ στὸν κόμητα τῆς Προβηγκίας γιὰ νὰ ξαναγυρίσει στὴ Γαλλία μὲ τὴν ἀπειλὴ πὼς θάχανε, σ' ἀντίθετη περίπτωση, τὰ δικαιώματά του στὸ θρόνο· τὸ διάταγμα τῆς 9ης τοῦ Νοέμβρη ἔδωσε προθεσμία στοὺς ἐμιγκρέδες ἴσαμε τὴν 1η τοῦ Γενάρη γιὰ νὰ κάμουν τὸ ἴδιο, μὲ τὴν ἀπειλὴ πὼς ἀλλιῶς θὰ θεωρούνταν ὕποπτοι γιὰ συνωμοσία καὶ τὰ εἰσοδήματά τους θὰ κατάσχονταν καὶ θὰ εἰσπράττονταν πρὸς ὄφελος τοῦ Ἔθνους. Τὸ διάταγμα τῆς 29ης τοῦ Νοέμβρη στέρησε ἀπ' τὶς ἀπολαυές τους τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες ποὺ δὲ θάδιναν ἕναν καινούργιο καθαρὰ πολιτικὸν ὅρκο, κ' ἔδωσε τὸ δικαίωμα στὶς τοπικὲς διοικήσεις νὰ τοὺς ἐκτοπίσουν ἀπ' τὴν ἕδρα τῆς διαμονῆς τους σὲ περίπτωση ταραχῶν καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσουν ἐξάλλου, στερώντας τους ἀπὸ διάφορα δικαιώματα. Ἕνα ἄλλο διάταγμα τέλος τῆς ἴδιας μέρας προσκάλεσε τὸ βασιλιά: «νὰ ζητήσει ἀπὸ τοὺς ἐκλέκτορες τῆς Τρέβης καὶ τῆς Μαγεντίας καὶ ἀπὸ ἄλλους πρίγκιπες τῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ δέχτηκαν τοὺς Γάλλους φυγάδες νὰ θέσουν τέρμα στὶς συγκεντρώσεις καὶ στὴ στρατολογία ποὺ γίνονταν κοντὰ στὰ σύνορα καὶ ποὺ τὴν ἀνέχονταν». Παρακαλούσαν ἐξάλλου τὸ βασιλιὰ νὰ τερματίσει ὅσο μποροῦσε γρηγορότερα τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐτοκρατορία γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῶν γερμανῶν φεουδαρχῶν ποὺ εἶχαν χτήματα στὴ Γαλλία κ' εἶχαν ζημιωθεῖ ἀπ' τὰ διατάγματα τῆς 4ης Αὐγούστου.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα δεχτήκανε μὲ κρυφὴ χαρὰ τὶς πολεμόχαρες πρωτοβουλίες τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μπρισσό. Ἂν εἶχαν ζητήσει ἀπ' τὸν Λεοπόλδο, ὕστερα ἀπὸ τὴ σύλληψή τους στὴ Βαρέν, ν' ἀναβάλλει τὴν ἐπέμβασή του, αὐτὸ τὸ ἔκαναν μονάχα γιὰ ν' ἀποτρέψουν ἀπ' τὸ κεφάλι τους τὸν ἐπικείμενο κίνδυνο. Μόλις ὅμως ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ξαναπῆρε τὸ θρόνο του, ἄσκησαν ἰσχυρὴ πίεση στὸν Λεοπόλδο νὰ βάλει σὲ ἐφαρμογὴ τὶς φοβέρες του τῆς Πάδουας καὶ τοῦ Πίλνιτς, συγκαλώντας ὅσο μποροῦσε νωρίτερα τὸ Συνέδριο τῶν βασιλιάδων ποὺ θὰ συνέτιζε τοὺς ἐπαναστάτες. «Ἡ ἔνοπλη δύναμη ὅλα τὰ κατάστρεψε· μόνο ἡ ἔνοπλη δύναμη μπορεῖ νὰ τὰ ἐπανορθώσει ὅλα», ἔγραφε ἡ Μαρία Ἀντουανέτα στὸν ἀδερφό της ἀπ' τὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1791. Φανταζόταν ἀπλοϊκὰ

πώς ἡ Γαλλία θὰ τρεμε ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ σήκωνε τὴ φωνή της καὶ θὰ κράδαινε τὸ σπαθί της ἡ μοναρχικὴ Εὐρώπη. Πολὺ ἄσκημα ἤξερε καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴ Γαλλία, καὶ ἡ πλάνη της προερχόταν ἀναμφίβολα ἀπ' τὸ χαρούμενο ξάφνιασμα ποὺ δοκίμασε ὅταν εἶδε τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐξαπέλυσαν τὴν Ἐπανάσταση, τοὺς Μπαρνάβ, τοὺς Ντυπὸρ καὶ τοὺς Λαμέτ, νὰ μεταμορφώνονται σὲ αὐλοκόλακες, νὰ πυρπολοῦν ὅ,τι εἶχαν λατρέψει καὶ νὰ ξεπέφτουν στὸ ρόλο τῶν ἱκετῶν καὶ τῶν συμβούλων. Πίστεψε πὼς οἱ Feuillants ἐκπροσωπούσαν τὸ Ἔθνος καὶ εἶχαν γίνει τόσο φρόνιμοι γιατὶ φοβόνταν καὶ προσπάθησε νὰ κάμει τὸν Λεοπόλδο νὰ συμμεριστεῖ αὐτὴ τὴν πεποίθησή της. Αὐτός, στὴν ἀρχή, εἶταν πολὺ δισταχτικός. Ἡ ἀδερφή του, ἡ Μαρία Χριστίνα, ἀντιβασίλισσα τῶν Κάτω Χωρῶν, τοῦ ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου μιᾶς καινούργιας ἐξέγερσης τοῦ Βελγίου, ἂν ξεσποῦσε ὁ πόλεμος μὲ τὴ Γαλλία. Ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχε ἀπελπιστεῖ πὼς θὰ κατόρθωνε νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἀδράνεια τοῦ Αὐτοκράτορα, τὴ στιγμὴ ὅμως ἐκείνη ἡ Συνέλευση τῆς ἔδινε τὸ μέσο νὰ ξανανάψει τὴ διπλωματικὴ σύγκρουση. Ἀμέσως ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔγραψε, στὶς 3 τοῦ Δεκέμβρη, ἕνα προσωπικὸ γράμα στὸ βασιλιὰ τῆς Πρωσίας Φρειδερίκο-Γουλιέλμο, ζητώντας του νὰ τὸν βοηθήσει: «Πρὶν ἀπὸ λίγο ἀπευθύνθηκα, τοῦ ἔγραφε, στὸν Αὐτοκράτορα, στὴν Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, στοὺς βασιλιάδες τῆς Ἱσπανίας καὶ τῆς Σουηδίας καὶ τοὺς ἐκθέτω τὴν ἰδέα ἑνὸς Συνεδρίου ἀπ' τὶς κύριες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ποὺ νὰ στηρίζεται σὲ μιὰν ἔνοπλη δύναμη, σὰν τὸ καλύτερο μέσο ποὺ θὰ αναχαιτίσει τοὺς ἐδῶ στασιαστές, θὰ δώσει τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση μιᾶς πιὸ ἐπιθυμητῆς τάξης πραγμάτων καὶ θὰ παρεμποδίσει τὴν ἀρρώστια ποὺ μᾶς κατατρώει νὰ ξαπλωθεῖ καὶ σ' ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης». Ὅταν ὁ βασιλιὰς τῆς Πρωσσίας ζήτησε ἀποζημίωση γιὰ τὶς δαπάνες ποὺ θὰ προκαλοῦσε ἡ ἐπέμβασή του, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ τὸν ἀποζημιώσει σὲ χρῆμα.

Ἐνοεῖται πὼς ἀπόκρυψε ἀπ' τοὺς Λαμὲτ αὐτὲς τὶς μυστικὲς διαπραγματεύσεις, ὡστόσο ὅμως ζήτησε τὴ συμβουλή τους ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπικύρωση τῶν διαταγμάτων τῆς Συνέλευσης. Οἱ Λαμὲτ εἶταν βαθύτατα ἀγαναχτισμένοι μὲ τὴ Συνέλευση ποὺ ἀπειθαρχοῦσε στὶς ὁδηγίες τους. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μπρισσὸ ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν τοῦ κόμματος τῶν Λαμὲτ τοὺς εἶχαν ἐξοργίσει. Κι ἀναγκάζονταν νὰ στρέφονται ὁλοένα καὶ περισσότερο πρὸς τὴν Αὐλὴ καὶ τὴν Αὐστρία, γυρεύοντας στήριγμα κατὰ τῶν Ἰακωβίνων. Συμβούλεψαν τὸ βασιλιὰ νὰ τηρήσει διπλὴ στάση σχετικὰ μὲ τὰ διατάγματα. Νὰ δεχτεῖ ἐκεῖνο ποὺ ἐνδεχόμενα θὰ στεροῦσε τὸν ἀδερφό του ἀπὸ τὴν ἀντιβασιλεία κ' ἐκεῖνο ποὺ τὸν καλοῦσε νὰ στείλει τελεσίγραφο στοὺς Ἐκλέκτορες τῆς Τρέβης καὶ τῆς Μαγεντίας καὶ νὰ διαπραγματευτεῖ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ νὰ ἀντιτάξει τὸ βέτο του στὰ μέτρα ἐναντίον τῶν ἐμιγκρέδων καὶ τῶν παπάδων. Προστατεύοντας τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ τοὺς παπάδες, οἱ

Λαμὲτ ἤθελαν ἀναμφίβολα νὰ προετοιμάσουν τὴ συνένωση μὲ τὸ κόμμα τους ὅλων τῶν συντηρητικῶν στοιχείων. Ἤθελαν ἐπίσης νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνη στὸν Αὐτοκράτορα, ἀποδείχνοντάς του πὼς τὸ Σύνταγμα ἄφηνε στὸ βασιλιὰ μιὰ πραγματικὴ ἐξουσία. Γιατὶ ὅλη ἡ πολιτική τους βασιζόταν σὲ μιὰν ἐγκάρδια καὶ ἔμπιστη συνενόηση μὲ τὸν Λεοπόλδο. Ἔλπιζαν πὼς αὐτὸς ποὺ εἶχε παραμείνει φιλειρηνικός, θὰ μεσολαβοῦσε στοὺς ἐκλέκτορες γιὰ νὰ πετύχει τὴ φιλικὴ συγκατάθεσή τους. Ἔτσι ὁ πόλεμος θ' ἀποτρεπόταν, ἡ πολεμόχαρη ὅμως στάση ποὺ συμβούλευαν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' νὰ τηρήσει, θἄχε τὸ πλεονέχτημα νὰ τοῦ ξαναδώσει τὴ δημοτικότητά του. Ὅλ' αὐτὰ εἶταν ἑλιγμὸς τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἂν εἶταν δυνατὸ οἱ Λαμὲτ νὰ διαβάσουν τὴ μυστικὴ ἀλληλογραφία τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, θὰ εἶχαν καταλάβει ὅλο τὸ μέγεθος τῆς ἀφροσύνης τους. «Οἱ ἠλίθιοι, ἔγραφε ἐκείνη στὸν Μερσύ, στὶς 9 τοῦ Δεκέμβρη, δὲ βλέπουν πὼς ἂν κάνουν κάτι τέτιο (ἂν φοβερίσουν τοὺς ἐκλέκτορες), μᾶς ἐξυπηρετοῦν, γιατὶ ἐπὶ τέλους θὰ χρειαστεῖ, ἂν ἀρχίσουμε μεῖς (τὸν πόλεμο) ν' ἀνακατευτοῦν ὅλες οἱ δυνάμεις γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ δικαιώματα τοῦ καθενός». Μ' ἄλλα λόγια, ἡ βασίλισσα ἔλπιζε πολὺ πὼς ἔτσι θὰ προκαλούνταν ἡ ἔνοπλη ἐπέμβαση, ποὺ μάταια τὴ ζητοῦσε ἀπ' τὸν ἀδερφό της.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀκολούθησε κατὰ γράμμα τὶς συμβουλὲς τῶν Λαμέτ. Ἀντέταξε τὸ βέτο του στὰ διατάγματα γιὰ τοὺς παπάδες καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ στὶς 14 τοῦ Δεκέμβρη πῆγε καὶ δήλωσε ἐπίσημα στὴ Συνέλευση πώς: «ἀντιπροσωπεύοντας τὸ λαό, ἔνιωσε τὴν προσβολὴ ποὺ τοῦ κάνανε», καὶ κατὰ συνέπεια, γνωστοποίησε στὸν Ἐκλέκτορα τῆς Τρέβης πὼς «ἂν πρὶν ἀπ' τὶς 15 τοῦ Γενάρη, δὲ διέλυε στὴν περιφέρειά του κάθε συγκέντρωση καὶ δὲ σταματοῦσε κάθε ἐχθρικὴ κίνηση ἀπὸ μέρος τῶν Γάλλων ποὺ εἶχαν καταφύγει στὸ ἔδαφός του, θὰ τὸν θεωροῦσε ἐχθρὸ τῆς Γαλλίας». Τὰ χειροκροτήματα ποὺ χαιρέτησαν αὐτὴ τὴν ἀλαζονικὴ δήλωση δὲν εἶχαν ἀκόμα σταματήσει κι αὐτός, ξαναγυρίζοντας στὸν πύργο του, διέταξε τὸν Μπρετέϊγ νὰ πληροφορήσει τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοὺς βασιλιάδες πὼς ἡ σφοδρή του ἐπιθυμία εἶταν ὁ Ἐκλέκτορας τῆς Τρέβης νὰ μὴν ἀποδεχτεῖ τὸ τελεσίγραφό του: «Τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα θ' ἀλαζονευόταν πολύ, κι αὐτὴ ἡ ἐπιτυχία του θὰ διατηροῦσε τὸ μηχανισμὸ τῆς Ἐπανάστασης γιὰ ὁρισμένον καιρό». Ζητοῦσε ἀπὸ τὶς Δυνάμεις ν' ἀναλάβουν αὐτὲς τὴν ὑπόθεση. «Ἀντὶ γιὰ ἕναν ἐμφύλιο πόλεμο, θὰ γίνει ἕνας πολιτικὸς πόλεμος καὶ τὰ πράγματα θὰ πᾶνε πολὺ καλύτερα...Ἡ ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ κατάσταση τῆς Γαλλίας δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ κρατήσει (αὐτὸ τὸν πόλεμο), οὔτε μιὰ μισοεκστρατεία, πρέπει ὅμως νὰ φαίνουμαι πὼς ἀναλαβαίνω νὰ διεξαγάγω τὸν πόλεμο ἀδίσταχτα, ὅπως θὰ τὄκανα στὰ περασμένα χρόνια...Πρέπει ἡ συμπεριφορά μου νάναι τέτια, ὥστε στὴ δυστυχία, τὸ Ἔθνος νὰ βλέπει μονάχα στὸ πρόσωπό μου τὴ σωτηρία του». Πάντα ἡ ἴδια ἀφελὴς διπλοπρο-

σωπία καὶ ἡ ἴδια αὐταπάτη γιὰ τὴ δύναμη τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔσπρωχνε τὴ Γαλλία στὸν πόλεμο μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ὁ πόλεμος αὐτὸς δὲ θἄχε καλὴ ἔκβαση καὶ πὼς ἡ ἧττα θὰ τοῦ ξανάδινε τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία του. Προετοίμαζε αὐτὴ τὴν ἧττα, σαμποτάροντας ὅσο μποροῦσε περισσότερο τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Σταματοῦσε τὰ διάφορα ἔργα καὶ ὁ ὑπουργός του τῶν ναυτικῶν, ὁ Μπερτρὰν ντὲ Μολεβίλ, ἐνθάρρυνε τὴ μετανάστευση τῶν ἀξιωματικῶν, προμηθεύοντάς τους ἄδειες καὶ διαβατήρια.

Ὁ πόλεμος καθυστέρησε κάμποσον καιρὸ ἀκόμα ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίστασης τοῦ Ροβεσπιέρου, ποὺ στηριζότανε σὲ μιὰ μερίδα τῶν Ἰακωβίνων, κ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίστασης τῶν Λαμέτ, ποὺ στηρίζονταν στὴν πλειοψηφία τῶν ὑπουργῶν καὶ στὸν Λεοπόλδο.

Ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς σφαγῆς τῶν δημοκρατῶν στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, ὁ Ροβεσπιέρος δυσπιστοῦσε στὸν Μπρισσὸ καὶ στὸν Κοντορσέ, ποὺ οἱ πολιτικὲς ἀμφιταλαντεύσεις τους καὶ οἱ λαφαγιετικοὶ δεσμοί τους ἀνησυχούσαν τὴν ὀξυδέρκειά του. Οἱ Γιρονδίνοι, οἱ Βερνιώ, οἱ Γκαντέ, οἱ Ἰνὰρ μὲ τὰ φουσκωμένα λόγια τους, μὲ τὶς κούφιες φωνασκίες τους, τοῦ φαίνονταν ἐπικίνδυνοι ρήτορες. Ἤξερε τὶς ἀριστοκρατικὲς προτιμήσεις τους, τοὺς στενούς τους δεσμοὺς μὲ τὴν ἐμποροκρατία καὶ ἀγρυπνοῦσε. Ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε καταπολεμήσει τὴ διάκριση τῶν πολιτῶν σὲ ἐνεργοὺς καὶ παθητικούς, τὴ φορολογικὴ εἰσφορὰ γιὰ τὸ δικαίωμα τοῦ «ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι», τοὺς περιορισμοὺς ποὺ εἶχαν ἐπιβληθεῖ στὸ δικαίωμα τοῦ «συνέρχεσθαι», τοῦ «ἀναφέρεσθαι» καὶ τοῦ «συνεταιρίζεσθαι», τὸ προνόμιο τῆς ἀποκλειστικῆς ὁπλοφορίας τῆς μπουρζουαζίας, ἀπὸ τότε ποὺ ἐνεργητικὰ εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἐναντίον τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ἐπίορκου βασιλιᾶ καὶ εἶχε ζητήσει τὴ σύγκληση μιᾶς Συμβατικῆς γιὰ νὰ δώσει στὴ Γαλλία καινούργιο Σύνταγμα, ἀπὸ τότε ποὺ σχεδὸν μόνος ἀπ' τοὺς Συνταχτικοὺς εἶχε μείνει πιστὸς στοὺς Ἰακωβίνους καὶ τοὺς εἶχε ἐμποδίσει νὰ διαλυθοῦν μὲ τὴ θαραλέα του ἀντίσταση κατὰ τῆς τρομοκρατίας τῶν Feuillants, εἶχε γίνει ὁ ἀναμφισβήτητος ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Εἶταν πασίγνωστη ἡ αὐστηρὴ εὐθύτητά του, ἡ ἀποχή του ἀπὸ κάθε τὶ ποὺ ἔμοιαζε μὲ μηχανοραφία, καὶ τὸ κύρος του πάνω στὸ λαὸ καὶ στοὺς μικροαστοὺς εἶταν τεράστιο.

Ὁ Ροβεσπιέρος λοιπόν, ὁδηγούμενος ἀπ' τὴ δυσπιστία του, κατάλαβε ἀμέσως πώς, προτείνοντας τὸν πόλεμο, ἡ Αὐλὴ δὲν εἶταν εἰλικρινής, γιατὶ ἀντιτάσσοντας τὸ βέτο της στὰ διατάγματα γιὰ τοὺς παπάδες καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες κ' ἐνθαρρύνοντας ἔτσι ἔμεσα τὴ συνέχιση τῶν ταραχῶν, ἀφαιροῦσε ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση τὸ μέσο νὰ ὁδηγήσει αὐτὸν τὸν πόλεμο στὴ νίκη. Ἀπὸ τὶς 10 τοῦ Δεκέμβρη, μὲ μιὰ ἔκλησή του γιὰ τὶς φιλικὲς ὀργανώσεις, ποὺ τὴ σύνταξε ἐξ ὀνόματος τῶν Ἰακωβίνων, κατάγγειλε στὴ Γαλλία τὸν ἐλιγμὸ τῶν Λαμὲτ καὶ τῆς Αὐλῆς, ποὺ θέλανε νὰ παρατείνουν τὴν ἀναρχία γιὰ νὰ ξαναφέρουν τὸ δεσποτισμό. Σὲ λίγο ἀναρωτήθηκε ἂν ὁ Μπρισσὸ καὶ οἱ φίλοι του, ποὺ ἔξωθούσαν στὸν πόλεμο ποὺ τὸν ἐπι-

θυμοῦσε ἡ Αὐλή, δὲν ἐξερέθιζαν προμελετημένα τὸ πατριωτικὸ αἴσθημα τοῦ λαοῦ, πράμα ποὺ ἀπόβλεπε νὰ ὁδηγήσει τὴν Ἐπανάσταση σ' ἐπικίνδυνο δρόμο: Σὲ ποιόν ἐμπιστεύεστε, ἔλεγε στὶς 12 τοῦ Δεκέμβρη στοὺς Ἰακωβίνους, τὴν ἡγεσία αὐτοῦ τοῦ πολέμου; Στοὺς πράχτορες τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας; Θ' ἀφήσετε λοιπὸν τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους σὲ κείνους ποὺ θέλουν νὰ σᾶς καταστρέψουν; Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει πὼς ἐκεῖνο ποὺ πιὸ πολὺ πρέπει νὰ φοβόμαστε εἶναι ὁ πόλεμος». Καὶ σὰ νἄχε διαβάσει τὴ σκέψη τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, πρόσθετε: «Θέλουν νὰ σᾶς ὁδηγήσουν σ' ἕνα συμβιβασμὸ ποὺ θὰ δώσει στὴν Αὐλὴ μεγαλύτερη ἐξουσία, θέλουν νὰ κάμουν ἕναν εἰκονικὸ πόλεμο, ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ συνθηκολόγηση».

Μάταια ὁ Μπρισσὸ προσπάθησε, στὶς 16 τοῦ Δεκέμβρη, νὰ διαλύσει τὶς ὑποψίες τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ νὰ τοῦ ἀποδείξει πὼς ὁ πόλεμος εἶταν ἀναγκαῖος γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἡ λευτεριὰ ἀπ' τοὺς ρύπους τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ γιὰ νὰ παγιωθεῖ. «Θέλετε, εἶπε ὁ Μπρισσό, νὰ καταστρέψετε μονομιᾶς τὴν ἀριστοκρατία, τοὺς ἀνυπότακτους παπάδες, τοὺς δυσαρεστημένους; Καταστρέψτε τὸ Κόμπλεντς*. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἔθνους θ' ἀναγκαστεῖ τότε νὰ βασιλέψει σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, θὰ βλέπει τὴ σωτηρία του στὴν προσήλωσή του στὸ Σύνταγμα, καὶ θὰ κανονίζει τὴν πορεία του σύμφωνα μ' αὐτό». Μάταια ὁ Μπρισσὸ προσπάθησε νὰ δονήσει τὴ χορδὴ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ νὰ ἐπικαλεστεῖ τὸ συμφέρον. «Ἐπιτρέπεται νὰ διστάζουμε ἂν πρέπει νὰ τοὺς χτυπήσουμε (τοὺς γερμανοὺς πρίγκιπες) ἢ ὄχι; Ἡ τιμή μας, ἡ δημόσια πίστη μας, ἡ ἀνάγκη τῆς ἠθικοποίησης καὶ τῆς παγίωσης τῆς Ἐπανάστασής μας, ὅλ' αὐτὰ μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν».

Ὁ Ροβεσπιέρος, στὶς 2 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, ἔκαμε στὶς ἰδέες τοῦ Μπρισσὸ μιὰ δριμεία καὶ πνευματώδη κριτική. Διαπίστωσε πὼς ὁ πόλεμος ἄρεσε στοὺς ἐμιγκρέδες, στὴν Αὐλὴ καὶ στοὺς Λαφαγιετικούς. Ὅταν ὁ Μπρισσὸ εἶπε πὼς ἔπρεπε ν' ἀποδιώξουν τὴ δυσπιστία, ὁ Ροβεσπιέρος τοῦ ἐκτόξευσε αὐτὸ τὸ καφτερὸ βέλος ποὺ πέτυχε τὸ σκοπό του: «Σεῖς, εἶστε πλασμένος νὰ ὑπερασπίσετε τὴ λευτεριὰ δίχως νὰ δυσπιστεῖτε, δίχως νὰ δυσαρεστεῖτε τοὺς ἐχθρούς της, δίχως νὰ βρίσκετε σὲ ἀντίθεση οὔτε μὲ τὴν Αὐλή, οὔτε μὲ τοὺς ὑπουργούς, οὔτε μὲ τοὺς μετριοπαθεῖς! Πόσο εὔκολος κι ἀνθόσπαρτος εἶναι γιὰ σᾶς ὁ δρόμος τοῦ πατριωτισμοῦ!» Ὁ Μπρισσὸ εἶχε πεῖ πὼς ἡ ἑστία τοῦ κακοῦ βρισκόταν στὸ Κόμπλεντς. «Δὲν εἶναι λοιπὸν στὸ Παρίσι; ρωτοῦσε ὁ Ροβεσπιέρος. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμιὰ σχέση ἀνάμεσα στὸ Κόμπλεντς καὶ σ' ἕνα ἄλλο μέρος, ποὺ δὲ βρίσκεται καὶ τόσο μακριά μας; Πρὶν χτυπήσει τὴ μιὰ φούχτα ἀριστοκράτες ποὺ βρίσκονταν στὸ Ἐξωτερικό, ὁ Ροβεσπιέρος ἤθελε νὰ ἐκμηδενίσει ἀδυσώπητα τοὺς ἀριστοκράτες τοῦ

* Κόμπλεντς. Πρωτεύουσα τῆς Πρωσσορηνανίας, στὴ συμβολὴ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλα. Στὰ 1792 εἶταν τὸ κυριότερο σημεῖο ὅπου συγκεντρώνονταν οἱ φευγάτοι ἀπ' τὴ Γαλλία ἐμιγκρέδες κ' ἐκεῖ ἀκριβῶς συγκρότησαν τὴν ἀντεπαναστατικὴ στρατιὰ τοῦ Κοντέ. Σ. τ. Μ.

'Εσωτερικού και πρίν νά διαδώσουν τήν Ἐπανάσταση στούς ἄλλους λαούς, νά τήν παγιώσουν πρώτα στήν ἴδια τή Γαλλία. Χλεύαζε τίς αὐταπάτες τῆς προπαγάνδας καί δέν ἤθελε νά πιστέψει πώς οἱ ἄλλοι λαοί εἶταν ὥριμοι γιά νά ξεσηκωθοῦν στό κάλεσμα τῶν Γάλλων ἐναντίον τῶν τυράννων τους. «Κανένας δέν ἀγαπάει τούς ἔνοπλους ἱεραπόστολους», ἔλεγε. Φοβόταν μήν τελειώσει ἄσχημα ὁ πόλεμος. Τόνιζε πώς ὁ στρατός δέν εἶχε ἀξιωματικούς ἤ εἶχε ἀξιωματικούς ἀριστοκράτες, πώς τά συντάγματα εἶχαν ἀτελή συγκρότηση, πώς οἱ ἐθνοφύλακες εἶταν δίχως ὅπλα καί ἐξάρτηση, καί τά ὀχυρά δίχως πολεμοφόδια. Πρόβλεπε πώς σέ περίπτωση νικηφόρου πολέμου, ἡ ἐλευθερία κινδύνευε νά πέσει κάτω ἀπ' τά χτυπήματα τῶν φιλόδοξων στρατηγῶν. Προανάγγελλε τόν Καίσαρα.

Τρεῖς ὁλόκληρους μῆνες ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Μπρισσό πάλευαν φλογερά μεταξύ τους, εἴτε στό βῆμα τῆς λέσχης, εἴτε στίς ἐφημερίδες· καί ἡ πάλη αὐτή διάσπασε γιά πάντα τό ἐπαναστατικό κόμμα. Μέ τό μέρος τοῦ Ροβεσπιέρου τάχθηκαν οἱ μελλοντικοί 'Ορεινοί, ὁ Μπιγιώ Βαρέν, ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν, ὁ Μαρά, ὁ Πανί, ὁ Σαντέρ, ὁ 'Αντουάν. 'Ο Δαντών, κατά τή συνήθειά του, κράτησε διφορούμενη στάση. 'Αφοῦ στήν ἀρχή ἀκολούθησε τόν Ροβεσπιέρο, στό τέλος πῆγε μέ τόν Μπρισσό, ὅταν εἶδε πώς ἡ πλειοψηφία τῆς λέσχης καί τῶν ἄλλων εταιρειῶν ἀπόκλιναν ἀποφασιστικά ὑπέρ τοῦ πολέμου.

'Ανάμεσα στόν Ροβεσπιέρο καί στόν Μπρισσό ἡ διαφωνία εἶταν βασική. 'Ο Ροβεσπιέρος πίστευε πώς καμιά συμφιλίωση δέν εἶταν δυνατή ἀνάμεσα στόν ἐπίορκο βασιλιά καί στήν 'Επανάσταση. Περίμενε τή σωτηρία ἀπό μιά ἐσωτερική κρίση πού θ' ἀνάτρεπε τήν προδοτική μοναρχία, κι αὐτή τήν κρίση ἤθελε νά τήν προκαλέσει μέ τό νά μεταχειριστεῖ τό ἴδιο τό Σύνταγμα σά νόμιμο ὅπλο. Συμβούλευε τή Συνέλευση νά καταργήσει τό βασιλικό βέτο γιά τό λόγο πώς τό βέτο αὐτό μόνο στούς συνηθισμένους νόμους μπορούσε νά ἐφαρμοστεῖ καί ὄχι στά ἔκτακτα μέτρα. 'Η κατάργηση τοῦ βέτο θἄδινε τό σύνθημα γιά τήν κρίση πού ἔλπιζε. 'Ο Μπρισσό, ἀντίθετα, δέν ἤθελε ν' ἀρχίσει ἐναντίον τῆς Αὐλῆς θανάσιμον ἀγώνα. Σκόπευε μονάχα νά τήν καταχτήσει ἰδεολογικά μέ τήν ταχτική τοῦ ἐκφοβισμοῦ. 'Επιφανειακά μόνον εἶταν ἐπαναστάτης. Φοβόταν μαζί μέ τούς Γιρονδίνους, τήν κυριαρχία τοῦ πεζοδρομίου, τήν ἐπίθεση κατά τῆς ἰδιοχτησίας. Δέν ἤθελε τήν κοινωνική κρίση. 'Ο Ροβεσπιέρος, ἀντίθετα, μ' ὅλο πού ἔδειχνε μεγάλο σεβασμό γιά τό Σύνταγμα, αναζητοῦσε στά ἄρθρα του τά μέσα γιά νά τό μεταρυθμίσει καί γιά νά νικήσει τό βασιλιά.

Οἱ Λαμέτ κι ὁ ὑπουργός τῶν 'Εξωτερικῶν Ντελεσσάρ καυχιόνταν ὡστόσο πώς θ' ἀπόφευγαν τόν πόλεμο, χάρη στόν Λεοπόλδο μέ τόν ὁποῖο ἀλληλογραφούσαν μυστικά. 'Ο Αὐτοκράτορας, πραγματικά, πίεσε τόν 'Εκλέκτορα τῆς Τρέβης νά διαλύσει τίς συγκεντρώσεις τῶν ἐμιγκρέδων κι ὁ 'Εκλέκτορας τόκαμε. 'Ο Λεοπόλδος τό γνωστοποίησε αὐτό στή Γαλλία μέ τή διακοίνωση τῆς 21ης τοῦ Δεκέμβρη

ποῦφτασε στὸ Παρίσι στὶς ἀρχὲς τοῦ Γενάρη. Ἡ πρόφαση γιὰ τὸν πόλεμο χανόταν. Ὁ Αὐτοκράτορας ὅμως, σ' αὐτὴ τὴν ἴδια διακοίνωση εἶχε δικαιολογήσει τὴ στάση του κατὰ τὴ φυγὴ τῆς Βαρέν. Ἀρνήθηκε ν' ἀποδοκιμάσει τὴ δήλωση τοῦ Πίλνιτς καὶ εἶχε προσθέσει πὼς ἂν χτυποῦσαν τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Τρέβης, θὰ τὸν βοηθοῦσε. Ὁ Μπρισσὸ πῆρε ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὴ τὴν τελευταία περικοπὴ τῆς αὐστριακῆς διακοίνωσης γιὰ νὰ ζητήσει καινούργιες ἐξηγήσεις. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ναρμπόν, ποὺ μόλις εἶχε ἐπιθεωρήσει τὰ ἀνατολικὰ ὀχυρά, διαβεβαίωσε πὼς ὅλα εἶταν ἕτοιμα. Ἡ Συνέλευση κάλεσε τὸ βασιλιά, στὶς 25 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, νὰ ρωτήσει τὸν Αὐτοκράτορα «ἂν θὰ παραιτιόταν ἀπὸ κάθε συνθήκη καὶ συμφωνία ποὺ κατευθυνόταν ἐναντίον τῆς κυριαρχίας, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Ἔθνους», μ' ἄλλα λόγια νὰ ζητήσει τὴ ρητὴ ἀποκήρυξη τῆς δήλωσης τοῦ Πίλνιτς. Ἀμέσως τότε ἡ Αὐστρία σύσφιξε τὴ συμμαχία της μὲ τὴν Πρωσία, καὶ ἡ τελευταία γνωστοποίησε στὴ Γαλλία, στὶς 20 τοῦ Φλεβάρη, πὼς θὰ θεωροῦσε τὴν εἴσοδο τῶν Γάλλων στὴ Γερμανία σὰν casus belli. Αὐτὸ ἔκανε τὸν Μπρισσὸ νὰ κηρύχνει ἀκόμα φλογερότερα τὸν ἐπιθετικὸ πόλεμο καὶ τὴν αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση. Ὁ σύμαχός του, ὁ ὑπουργὸς Ναρμπόν, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τοὺς στρατηγούς, ζήτησε ἀπ' τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' τὸ διώξιμο τοῦ συναδέλφου του Μπερτρὰν ντὲ Μολεβίλ, ποὺ τὸν κατηγοροῦσε πὼς πρόδινε τὸ καθῆκον του κι ἀπαίτησε νὰ διώξει τοὺς ἀριστοκράτες ποὺ βρίσκονταν ἀκόμα στὸ παλάτι. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ποὺ εἶχε προσβληθεῖ ἀπ' τὸ θράσος του, τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ὑπουργία.

Ἀμέσως ἡ Γιρόνδη πῆρε φωτιά. Τὸ Σύνταγμα δὲν ἐπέτρεπε στὴ Συνέλευση νὰ ἐκβιάσει τὸ βασιλιὰ ν' ἀλλάξει τοὺς ὑπουργούς του, τῆς ἔδινε ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐγκαλέσει στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο γιὰ ἔσχατη προδοσία. Ὁ Μπρισσὸ ἀπάγγειλε, στὶς 10 τοῦ Μάρτη, ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ντελεσσάρ, ποὺ εἶταν φιλειρηνικός, ἕνα σφοδρὸ κατηγορητήριο. Τὸν κατηγόρησε πὼς ἀπόκρυψε ἀπ' τὴ Συνέλευση σοβαρὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα, πὼς δὲν ἐκτέλεσε τὶς ἀποφάσεις της καὶ πὼς εἶχε δείξει στὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Αὐστρία «δειλία καὶ ἀδυναμία ἀνάξια γιὰ τὸ μεγαλεῖο ἑνὸς ἐλεύθερου λαοῦ». Ὁ Βεργνιὼ ὑποστήριξε τὸν Μπρισσὸ μὲ μιὰν ὁρμητικὴ δημηγορία, ὅπου φοβέριζε μὲ συγκαλυμένες φράσεις τὴ βασίλισσα. Τὸ διάταγμα μὲ τὸ κατηγορητήριο ποὺ παράπεμπε τὸν Ντελεσσὰρ στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ψηφίστηκε μὲ μεγάλη πλειοψηφία. Ὁ Ναρμπὸν εἶχε ἐκδικηθεῖ κι ὁ πόλεμος γινόταν ἀναπόφευχτος.

Οἱ Λαμὲτ συμβούλεψαν τὸ βασιλιὰ ν' ἀντισταθεῖ. Τοῦ εἶπαν πὼς εἶταν φύβος νάχει τὴν τύχη τοῦ Κάρολου Α' ποὺ εἶχε ἐγκαταλείψει τὸν Ὑπουργό του Στράφφορδ σὲ ἀνάλογες περιστάσεις. Τὸν συμβούλεψαν νὰ διαλύσει τὴ Συνέλευση καὶ νὰ διατηρήσει τὸν Ντελεσσὰρ στὸ ὑπούργημά του. Οἱ ὀπαδοὶ ὅμως τοῦ Μπρισσὸ εἶταν κύριοι τῆς καταστάσεως. Διέσπειραν τὴ φήμη πὼς

θὰ κατάγγελναν τὴ βασίλισσα, θὰ ἐξανάγκαζαν σὲ παραίτηση τὸ βασιλιὰ καὶ θὰ ἐνθρόνιζαν τὸ Δελφίνο. Ὅλα αὐτὰ εἶταν ἕνας ἐπιδέξιος ἐλιγμὸς γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία, γιατὶ ταυτόχρονα διαπραγματεύονταν καὶ μὲ τὴν Αὐλή, μὲ ἐνδιάμεσο τὸν Λαπόρτ, ἐπόπτη τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀποφάσισε νὰ διώξει τοὺς ὑπουργούς του ποὺ ἀνῆκαν στοὺς Feulliants καὶ νὰ πάρει Ἰακωβίνους ὑπουργούς, σχεδὸν ὅλους φίλους τοῦ Μπρισσὸ ἢ τῶν Γιρονδίνων: τὸν Κλαβιὲρ στὸ ὑπουργεῖο τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν Ρολὰν τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν Ντυραντὸν τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Λακὸστ τῶν Ναυτικῶν, τὸν Ντεγκρὰβ τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν Ντυμουριὲ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὁ Ντυμουριέ, παλιὸς μυστικὸς πράχτορας τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἀνυπόληπτος καὶ πουλημένος τυχοδιώχτης, εἶταν ἡ ἰσχυρὴ προσωπικότητα τῆς κυβέρνησης. Εἶχε ὑποσχεθεῖ στὸ βασιλιὰ νὰ τὸν ὑπερασπίσει ἐναντίον τῶν στασιαστῶν, ἐξαγοράζοντας ἢ παραλύοντας τοὺς ἀρχηγούς τους. Ἡ πρώτη του ἔγνοια εἶταν νὰ πάει στοὺς Ἰακωβίνους, φορώντας τὸν κόκκινο σκοῦφο γιὰ ν' ἀποκοιμίσει τὴ δυσπιστία τους. Ἀνάμεσά τους βρῆκε ὀπαδοὺς ποὺ τοὺς τοποθέτησε σὲ κατάλληλες θέσεις. Ἔκανε τὸν Μπονκαρέρ, πρώην πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Λέσχης, διευθυντὴ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ὑπουργείου του, τὸ δημοσιογράφο Λεμπρέν, φίλο τοῦ Μπρισσό, τὸ δημοσιογράφο Νοέλ, φίλο τοῦ Δαντών, τμηματάρχες κλπ. Οἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Αὐλῆς στὸ γιρονδίνικο τύπο σταμάτησαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα ξαναπόχτησαν ἐμπιστοσύνη. Ὕστερα ὁ Ντυμουριὲ ἤθελε τὸν πόλεμο. Ἔτσι υἱοθετοῦσε προκαταβολικὰ τοὺς πόθους τους.

Ὁ Λεοπόλδος πέθανε ξαφνικὰ τὴν 1η τοῦ Μάρτη. Ὁ διάδοχός του, ὁ νεαρὸς Φραγκίσκος Β', στρατοκράτης στὴν ψυχή, εἶταν ἀποφασισμένος νὰ τελειώνει πιὰ μ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση. Στὶς τελευταῖες γαλλικὲς διακοινώσεις εἶχε ἀπαντήσει μὲ ξερὴ κι ἀναντίρρητη ἄρνηση, ὥστόσο ὅμως δὲν κήρυξε τὸν πόλεμο, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ Κάουνιτς, ἔχοντας τὸ δίκιο μὲ τὸ μέρος του, θἄχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδιώξει κατακτήσεις γιὰ λόγους ἀποζημίωσης.

Στὶς 20 τοῦ Ἀπρίλη ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πῆγε στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ προτείνει, μὲ τὸν πιὸ ἀδιάφορο τόνο, τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βοημίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας. Μόνο ὁ Λαμετικὸς Μπεκιὲ προσπαθοῦσε θαραλέα ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν εἰρήνη. Παρουσίασε μιὰ Γαλλία διχασμένη κι ἀναταραγμένη, μὲ οἰκονομικὰ σὲ κακὴ κατάσταση. Ὁ Καμπὸν τὸν διέκοψε: «Ἔχουμε περισσότερα λεφτὰ ἀπ' ὅσα χρειάζονται»! Ὁ Μπεκιὲ συνέχισε περιγράφοντας τὴν ἀποσύνθεση τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ. Διαβεβαίωσε πὼς ἡ Πρωσσία ποὺ ὁ Ντυμουριὲ οὔτε κὰν τὴν ἀνέφερε στὴν εἰσήγησή του, θὰ ὑποστήριζε τὴν Αὐστρία καὶ πὼς ἂν ἡ Γαλλία εἰσέβαλλε στὴ Βραβάντη, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ προσχωροῦσαν στὸ συνασπισμό. Τὸν ἄκουσαν μὲ δυσφορία, τὸν διάκοψαν συχνά. Ὁ Μαίλ, ὁ Νταβερούλ, ὁ Γκιυτὲ ζήτησαν ὁμόφωνα

καὶ ἄμεση ψηφοφορία. Μονάχα καμιὰ δεκαριὰ ψήφισαν ἐναντίον.

Ὁ πόλεμος αὐτός, ποὺ τὸν ποθοῦσαν ὅλα τὰ κόμματα, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς Ὀρεινοὺς καὶ τοὺς Λαμετικούς, σὰν ἐλιγμὸ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, θ' ἀνάτρεπε ὅλους τοὺς ὑπολογισμοὺς ἐκείνων ποὺ τὸν προκάλεσαν.

XII

Η ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Ὁ Μπρισσὸ καὶ οἱ φίλοι του ἐξαπολύοντας τὸν πόλεμο, εἶχανε κατορθώσει νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία. Μόνο μὲ μιὰ προϋπόθεση μποροῦσαν νὰ τὴν κρατήσουν: μὲ τὴ γρήγορη κι ἀποφασιστικὴ νίκη ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Ντυμουριὲ διέταξε τὶς τρεῖς στρατιὲς ποὺ βρίσκονταν κιόλας συγκεντρωμένες στὰ σύνορα νὰ ἐπιτεθοῦν. Οἱ Αὐστριακοὶ στοὺς 100.000 γάλλους στρατιῶτες ἀντιτάξανε μονάχα 35.000 στρατὸ στὸ Βέλγιο καὶ 6.000 στὸ Μπρίσγκαου. Οἱ Πρῶσσοι μόνο τὶς προετοιμασίες τους εἶχαν ἀρχίσει. Μὲ μιὰν αἰφνίδια ἐπίθεση οἱ Γάλλοι θὰ κυρίευαν ὅλο τὸ Βέλγιο πού, ἀντικρύζοντας τὴν τρίχρωμη, θὰ ξεσηκωνόταν.

Οἱ Γάλλοι ὅμως στρατηγοί, ὁ Λαφαγιέτ, ὁ Ροσαμπὼ κι ὁ Λυκνὲρ ποὺ εἶχαν χειροκροτήσει τοὺς φαμφαρονισμοὺς τοῦ Ναρμπόν, ἔγιναν ξαφνικὰ διστακτικοί. Παραπονιόνταν πὼς οἱ στρατιές τους δὲν εἶταν ἐντελῶς ἐφοδιασμένες. Ὁ Ροσαμπὼ προπαντὸς δὲν ἔτρεφε ἐμπιστοσύνη στὰ τάγματα τῶν ἐθελοντῶν, ποὺ τὰ θεωροῦσε ἀπείθαρχα. Καὶ μὲ πολὺ κακὴ καρδιὰ ἀνάλαβε τὴν ἐπίθεση στὸν τομέα ποὺ τοῦ εἶχαν ὁρίσει. Ἡ ἀριστερὴ φάλαγγα, ποὺ εἶχε ξεκινήσει ἀπ' τὴ Δουγκέρκη, ἔφτασε μπροστὰ στὴ Φὺρν ὅπου δὲν ὑπῆρχε κανένας. Δὲν τόλμησε νὰ μπεῖ νὰ τὴν καταλάβει καὶ γύρισε πίσω. Ἡ φάλαγγα τοῦ κέντρου, ποὺ ξεκίνησε ἀπ' τὴ Λίλλη γιὰ νὰ καταλάβει τὸ Τουρναί, συμπτύχτηκε βιαστικά, δίχως νὰ δώσει μάχη, μόνο μὲ τὸ ἀντίκρυσμα μερικῶν οὐλάνων. Δυὸ συντάγματα ἱππικοῦ ποὺ προηγούνταν, διαλύθηκαν, φωνάζοντας πὼς προδόθηκαν. Ξαναγύρισαν σὲ ἀταξία στὴ Λίλλη, ὅπου σκότωσαν τὸ στρατηγό τους Θεοβάλδο Ντιλλὸν καθὼς καὶ τέσσερα ἄτομα, ποὺ τὰ ὑποπτεύονταν γιὰ κατασκοπεία. Μονάχα τὸ δεύτερο τάγμα τῶν παρισινῶν ἐθελοντῶν τήρησε καλὴ στάση. Κάλυψε τὴν ὑποχώρηση καὶ κυρίεψε ἕνα ἐχθρικὸ κανόνι. Ἡ κύρια φάλαγγα τέλος ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ Μπιρὸν κυρίεψε τὸ Κιεβραίν, μπροστὰ στὸ Μόνς, στὶς 28 τοῦ Ἀπρίλη, τὴν ἄλλη ὅμως μέρα ὑποχώρησε ἄταχτα μὲ τὴν πρόφαση πὼς οἱ Βέλγοι δὲν εἶχαν εἰσακούσει τὶς ἐκλήσεις της. Ὁ Λαφαγιέτ, ποὺ ἀπ' τὸ Ζιβὲ ἔπρεπε νὰ βοηθήσει τὸν Μπιρὸν ποὺ θὰ βάδιζε ἐναντίον τῶν Βρυξελλῶν, σταμάτησε τὴν πορεία του ὅταν τοῦ ἀναγγέλθηκε ἡ ὑποχώρηση. Μονάχα ὁ Κυστίν, μὲ μιὰ φάλαγγα ποὺ εἶχε συγκροτηθεῖ στὸ Μπελφόρ, ἔφτασε στὸν ἀντικειμενικό του σκοπό.

Κατέλαβε τὸ Πορυντρὺ καὶ τὶς διαβάσεις τοῦ Ἰούρα ποὺ δέσποζαν στὶς προσβάσεις γιὰ τὴ Φρὰνς-Κοντέ.

Ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ τὴν ἴδια μέρα ποὺ κηρύχτηκε ὁ πόλεμος, εἶχε προσκαλέσει τοὺς Γιρονδίνους νὰ διορίσουν πατριῶτες στρατηγοὺς καὶ νὰ διώξουν τὸν Λαφαγιέτ, φώναζε τώρα πὼς αὐτὰ τὰ ἀτυχήματα ἐπιβεβαίωναν τὶς προβλέψεις του: «Ὄχι, δὲν ἐμπιστεύουμαι καθόλου στοὺς στρατηγούς, κ' ἐχτὸς ἀπὸ μερικὲς ἔντιμες ἐξαιρέσεις, λέω πὼς σχεδὸν ὅλοι τους νοσταλγοῦν τὸ παλιὸ καθεστώς, τὶς εὔνοιες τῆς Αὐλῆς· ἐγὼ βασίζουμαι στὸ λαὸ καὶ μόνο στὸ λαό». (1η τοῦ Μάη. Λόγος του στοὺς Ἰακωβίνους). Ὁ Μαρὰ καὶ οἱ Κορδελιέροι φώναζαν πὼς ἐπρόκειτο γιὰ προδοσία. Καὶ πραγματικά, ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχε ἀνακοινώσει στὸν ἐχθρὸ τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ στρατηγοὶ ὑπεροπτικὰ ἔριχναν τὶς εὐθύνες στὴν ἀπειθαρχία τῶν στρατευμάτων. Ὁ Ροσαμπὼ ἀπότομα ὑπόβαλε τὴν παραίτησή του. Πολυάριθμοι ἀξιωματικοὶ λιποτάχτησαν. Τρία συντάγματα ἱππικοῦ, οἱ οὐσσάροι τῆς Σαξονίας καὶ τοῦ Μπερσινύ, στὶς 12 τοῦ Μάη, καὶ τὸ βασιλικὸ Γερμανικὸ Σύνταγμα, στὶς 6 τοῦ Μάη, αὐτομόλησαν στὸν ἐχθρό. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ντεγκρὰβ, δικαιολογώντας τοὺς στρατηγούς, δὲν ἤθελε πιὰ ν' ἀκούσει νὰ γίνεται λόγος γιὰ ἐπίθεση. Κ' ἐπειδὴ δὲν κατόρθωσε νὰ πείσει τοὺς συναδέλφους του, παραιτήθηκε, στὶς 8 τοῦ Μάη, κι ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν Σερβὰν ποὺ εἶταν πιὸ ὑπάκουος στὶς ὁδηγίες τοῦ Ντυμουριέ.

Μάταια οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μπρισσὸ προσπάθησαν νὰ καθησυχάσουν καὶ νὰ γαληνέψουν τοὺς στρατηγούς. Ἄρχισαν στὸν τύπο καὶ στὴ Συνέλευση μιὰν ἔντονη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ποὺ τοὺς παράστησαν γιὰ ἀναρχικούς. Στὶς 3 τοῦ Μάη, ὁ Λαζοὺρς κι ὁ Γκαντὲ ἑνώθηκαν μὲ τὸν Μπενὸ καὶ μὲ τὸν Βιενὸ-Βωμπλὰν γιὰ νὰ προτείνουν νὰ παραπεμφθεῖ στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ὁ Μαρά. Γιὰ ἀντιστάθμισμα ὁ ἀββὰς Ρουαγιού, συντάχτης τοῦ *Φίλου τοῦ βασιλιᾶ*, εἶχε τὴν ἴδια τύχη μὲ τὸ Μαρά. Μὲ νόμο ἐνισχύθηκε ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία, καὶ οἱ δολοφόνοι τοῦ Θεοβάλδου Ντιλλὸν ἀναζητήθηκαν καὶ τιμωρήθηκαν αὐστηρά. Ὁ Λαφαγιὲτ ὅμως, ποὺ, ἀπ' τὴν πρώτη μέρα εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ φέρεται μὲ τοὺς ὑπουργοὺς σὰν ἴσος μὲ ἴσο, ἀπόκρουσε ὅλες τὶς προτάσεις τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μπρισσό. Ἐπειδὴ δὲ ζήτησαν τὴ γνώμη του γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Ντεγκρὰβ μὲ τὸν Σερβάν, θύμωσε μὲ τὸν Ντυμουριέ. Πλησίασε ὁριστικὰ τοὺς Λαμὲτ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν μαζὶ τὶς φοβέρες τῶν δημοκρατῶν. Πῆρε τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τὸν Κάρολο Λαμὲτ στὴ στρατιά του, τοὺς ἐμπιστεύτηκε διοικήσεις, συναντήθηκε, κατὰ τὶς 12 τοῦ Μάη, στὸ Ζιβέ, μὲ τὸν Ἀδριανὸ Ντυπὸρ καὶ τὸν Μπωμὲτς κι ἀποφάσισε ὕστερα νὰ κάμει ἕνα διάβημα, ποὺ γιὰ ἕναν ἀρχηγὸ στρατιᾶς ἐν ὄψει τοῦ ἐχθροῦ, ἀποτελοῦσε προδοσία. Ἔστειλε στὶς Βρυξέλλες στὸν αὐστριακὸ πρεσβευτὴ Μερσὺ Ἀρζαντώ, ἕναν ἀποσταλμένο, τὸν πρώην Ἰη-

σουίτη Λαμπινέ, γιὰ νὰ τοῦ δηλώσει πώς, ἔχοντας σύμφωνους καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς, εἶταν ἕτοιμος νὰ βαδίσει ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ μὲ τὰ στρατεύματά του, γιὰ νὰ διασκορπίσει τοὺς Ἰακωβίνους, ν' ἀνακαλέσει τοὺς πρίγκιπες καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες, νὰ καταργήσει τὴν ἐθνοφυλακὴ καὶ νὰ δημιουργήσει μιὰ δεύτερη βουλή. Τὸ μόνο ποὺ ζητοῦσε προκαταβολικὰ εἶταν ἀνακωχὴ καὶ δήλωση οὐδετερότητας ἀπ' τὸν Αὐτοκράτορα. Ὁ Μερσὺ Ἀρζαντώ, ποὺ συμεριζόταν τὶς προκαταλήψεις τῆς βασίλισσας ἐναντίον τοῦ στρατηγοῦ, νόμισε πὼς οἱ προτάσεις του ἔκρυβαν κάποια παγίδα. Καὶ γιὰ τοῦτο τὸν παρέπεμψε στὴν Αὐλὴ τῆς Βιέννης.

Τότε οἱ τρεῖς στρατηγοὶ ἀποφάσισαν, σὲ μιὰ σύσκεψη ποὺ ἔκαναν στὴ Βαλανσιέν, στὶς 18 τοῦ Μάη, νὰ σταματήσουν οὐσιαστικὰ τὶς ἐχθροπραξίες. Ἔστειλαν στοὺς ὑπουργοὺς ἕνα ὑπόμνημα, ὅπου τοὺς ἔλεγαν πὼς κάθε ἐπίθεση εἶταν ἀδύνατη. Οἱ ὑπασπιστὲς τοῦ Λαφαγιέτ, Λακολὸμπ καὶ Μπερτιέ, δήλωσαν στὸν Ρολὰν πὼς οἱ στρατιῶτες εἶταν δειλοί. Ὁ Ρολάν, ἀγαναχτισμένος, κατάγγειλε στὸν ἴδιο τὸν Λαφαγιὲτ τὰ λόγια τους, ποὺ ἀποσκοποῦσαν νὰ προκαλέσουν πανικό, αὐτὸς ὅμως τοὺς σκέπασε κι ἀπάντησε στὸν Ρολὰν μὲ τὸν πιὸ περιφρονητικὸ τρόπο. Ὁ στρατηγὸς ἔγραφε τότε στὸν Ζωκούρ, πὼς ἀπόβλεπε στὴ διχτατορία καὶ πὼς θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἄξιο νὰ γίνει διχτάτορας. Αὐτὸ σήμαινε ρήξη ἀνάμεσα στὸν Λαφαγιὲτ καὶ στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Μπρισσό. Ὁ Ρολὰν δὲν τόλμησε ἢ δὲν κατόρθωσε νὰ πετύχει ἀπ' τοὺς συναδέλφους του κι ἀπ' τὸ βασιλιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Λαφαγιέτ. Ἀπ' τὴ στιγμὴ ὅμως ἐκείνη οἱ Γιρονδίνοι κατάλαβαν πὼς πίσω ἀπ' τοὺς στρατηγοὺς εἶταν ἡ Αὐλὴ καὶ πὼς ἔπρεπε συνεπῶς νὰ ἐκφοβίσουν τὸ παλάτι. Ἄρχισαν νὰ καταγγέλνουν τὸ *Αὐστριακὸ Κομιτάτο* πού, μὲ τὴν καθοδήγηση τῆς βασίλισσας, προετοίμαζε τὴ νίκη τοῦ ἐχθροῦ. Ψήφισαν, στὶς 27 τοῦ Μάη, καινούργιο διάταγμα ἐναντίον τῶν ταραχοποιῶν παπάδων, γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν ἐκεῖνο ποὺ ἐνάντιά του, τὸ Δεκέμβρη, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶχε ἀσκήσει τὸ βέτο του. Δυὸ μέρες ἀργότερα, ἡ Συνέλευση ἀποφάσισε τὴ διάλυση τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ βασιλιᾶ ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀριστοκράτες ποὺ χαίρονταν γιὰ τὶς γαλλικὲς ἧττες. Ὁ ἀρχηγός της, ὁ δούκας Κοσσὲ-Μπρισσάκ, παραπέμφθηκε στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο. Στὶς 4 Ἰουνίου τέλος, ὁ Σερβὰν πρότεινε νὰ δημιουργηθεῖ μπρὸς στὸ Παρίσι ἕνα στρατόπεδο ἀπὸ 20.000 ὁμόσπονδους, γιὰ νὰ προασπίσουν τὴν πρωτεύουσα σὲ περίπτωση προέλασης τοῦ ἐχθροῦ καί, πράγμα ποὺ δὲν τὸ ἔλεγε, γιὰ ν' ἀντισταθοῦν ἐνδεχόμενα στὸ πραξικόπημα τῶν στρατηγῶν. Ἡ πρότασή του ψηφίστηκε στὶς 8 Ἰουνίου.

Μ' αὐτὲς τὶς ἔντονες ἐπιθέσεις, οἱ Γιρονδίνοι ἔλπιζαν ν' ἀναγκάσουν τὴν Αὐλὴ νὰ συνθηκολογήσει καὶ τοὺς στρατηγοὺς νὰ ὑπακούσουν. Ὁ Σερβὰν ἀνανέωσε τὴ ρητὴ διαταγὴ στὸν Λυκνὲρ καὶ στὸν Λαφαγιὲτ νὰ προχωρήσουν τολμηρὰ στὶς Κάτω Χῶρες.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὑποτάχτηκε τὸ Μάρτη, γιατὶ οἱ στρατηγοὶ εἶχαν κηρυχτεῖ ὑπὲρ τοῦ Ναρμπόν. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως οἱ

στρατηγοί εἶταν ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐπιζητούσαν τὴν εὔνοια τοῦ βασιλιᾶ ποὺ μόλις εἶχε ἀναδιοργανώσει, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Μπερτρὰν ντὲ Μολεβίλ, τὴν ὑπηρεσία κατασκοπείας καὶ ἐξαγορᾶς συνειδήσεων. Ὁ Μπερτρὰν εἶχε δημιουργήσει μαζὶ μὲ τὸν εἰρηνοδίκη Μπυὸμπ τὴν ἐθνικὴ λέσχη, ὅπου σύχναζαν 700 ἐργάτες ποὺ πληρώνονταν ἀπ' τὸ βασιλικὸ ταμεῖο 2-5 λίβρες τὴν ἡμέρα καὶ ποὺ στρατολογούνταν προπαντὸς ἀπ' τὰ μεγάλα μεταλουργικὰ ἐργοστάσια Περιέ. Εἶχε τολμήσει ν' ἀρχίσει τὴ δίωξη ἐναντίον τοῦ δημοσιογράφου Καρρά, γιατὶ τὸν εἶχε κατηγορήσει πὼς εἶταν μέλος τοῦ αὐστριακοῦ Κομιτάτου καὶ εἶχε βρεῖ ἕναν εἰρηνοδίκη γεμάτο βασιλόφρονα ζῆλο γιὰ νὰ διεκπεραιώσει τὴ μήνυσή του καὶ γιὰ νὰ ἐκδώσει ἐντάλματα συλήψεως ἐναντίον τῶν βουλευτῶν Μπαζίρ, Σαμπὸ καὶ Μερλὲν ντὲ Τιονβίλ, ποὺ εἶταν οἱ πληροφοριοδότες τοῦ Καρρά. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ Συνέλευση εἶχε ἀποδοκιμάσει τὸν εἰρηνοδίκη Λαριβιὲρ καὶ μάλιστα τὸν εἶχε παραπέμψει στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο γιὰ τὴν ἀπόπειρα ποὺ δὲν εἶχε διστάσει νὰ διαπράξει ἐναντίον τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀσυλίας. Ἡ Αὐλὴ ὅμως μποροῦσε νὰ θεωρεῖ γιὰ ἐπιτυχία τὴ γιορτὴ πρὸς τιμὴ τοῦ μάρτυρα τοῦ νόμου Σιμονώ, ποὺ εἶχαν ὀργανώσει οἱ Feuillants, σὰν ἀπάντηση στὴ γιορτὴ τῶν Ἐλβετῶν τοῦ Σατωβιέ. Ἡ ἐπιτυχία ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς γιορτῆς ἔκαμε τὸν Ἀδριανὸ Ντυπὸρ νὰ συμβουλέψει τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ν' ἀντιτάξει τὸ βέτο του στὰ τελευταῖα διατάγματα ποὺ ψήφισε ἡ Συνέλευση.

Ὁ βασιλιὰς τὸ ἀποφάσισε, ἀλλὰ γιὰ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ βέτο του, τοῦ χρειαζόταν καὶ ἡ ὑπουργικὴ προσυπογραφή. Ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ ἀρνήθηκαν νὰ προσυπογράψουν τὴν ἐπιστολὴ ποὺ εἶχε ἑτοιμάσει ὁ βασιλιὰς γιὰ νὰ γνωστοποιήσει τὸ βέτο του στὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὴ διάλυση τῆς σωματοφυλακῆς του. Ἀναγκάστηκε τότε νὰ ἐπικυρώσει ὁ ἴδιος τὸ διάταγμα αὐτὸ μὲ λύσσα στὴν καρδιά. Ἂν οἱ ὑπουργοὶ ἔμεναν σταθερὰ ἑνωμένοι, ἴσως ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' νὰ ἐπικύρωνε ὅμοια καὶ τ' ἄλλα διατάγματα. Ὁ Ντυμουριὲ ὅμως, ποὺ ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σερβὰν εἶταν τυφλὸ ὄργανό του, παραπονέθηκε πὼς αὐτὸς εἶχε προτείνει στὴ Συνέλευση τὸ στρατόπεδο μὲ τὶς 20.000 ἄντρες, δίχως νὰ κάμει τὸν κόπο νὰ τὴ συμβουλευτεῖ. Μέσα στὸ συμβούλιο ἔγινε μιὰ βίαιη σκηνὴ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὑπουργούς. Ὁ ἕνας φοβέριζε τὸν ἄλλον καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τραβήξουν τὰ σπαθιά τους μπρὸς στὰ μάτια τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτὴ ἡ ἀσυμφωνία ἔδωσε στὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ἀφορμὴ ν' ἀναβάλει τὴν ἐπικύρωση. Ὁ Ρολὰν τοῦ ὑπόδειξε στὶς 10 Ἰουνίου μὲ μιὰ ἐκτενὴ καὶ κάπως τραχιὰ ἔκθεση πὼς τὸ βέτο του θὰ προκαλοῦσε φοβερὴ ἔκρηξη, γιατὶ θἄκανε τοὺς Γάλλους νὰ πιστέψουν πὼς ὁ βασιλιὰς συμπαθοῦσε τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ὑποχώρησε. Ὁ Ἀδριανὸς Ντυπὸρ τοῦ εἶχε πεῖ πὼς τὸ στρατόπεδο ἔξω ἀπ' τὸ Παρίσι θὰ εἶταν ἕνα ὄργανο στὰ χέρια τῶν Ἰακωβίνων ποὺ σκόπευαν νὰ τὸν αἰχμαλωτίσουν σὲ περίπτωση ποὺ δὲ θὰ πήγαιναν καλὰ τὰ πράγματα καὶ

νὰ τὸν κρατήσουν ὅμηρο στὴ μεσημβρινὴ Γαλλία. Οἱ Λαφαγιετικοὶ ἐθνοφύλακες διαμαρτυρήθηκαν γι αὐτὸ τὸ στρατόπεδο, ποὺ τὸ θεωροῦσαν σὰν προσβολὴ στὸν πατριωτισμό τους. Ὕστερ' ἀπὸ δυὸ μέρες σκέψης, ὁ βασιλιὰς κάλεσε τὸν Ντυμουριέ, γιατὶ τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη, μιὰ ποὺ τοῦ τὸν εἶχε ὑποδείξει ὁ Λαπόρτ. Τὸν παρακάλεσε νὰ ἐξακολουθήσει νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του μαζὶ μὲ τὸν Λακὸστ καὶ τὸν Ντυραντὸν καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' τὸν Ρολάν, τὸν Σερβὰν καὶ τὸν Κλαβιέρ. Ὁ Ντυμουριὲ δέχτηκε. Συμβούλεψε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ν' ἀντικαταστήσει τὸν Ρολὰν μ' ἕνα μηχανικὸ ποὺ τὸν εἶχε γνωρίσει στὸ Χερβοῦργο, τὸν Μούργκ, κι ὁ ἴδιος ὁ Ντυμουριὲ ἀνάλαβε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν. Τὸ διώξιμο τοῦ Ρολάν, τοῦ Κλαβιὲρ καὶ τοῦ Σερβὰν εἶταν ἡ ἀνταπόδοση γιὰ τὴν κατηγορία τοῦ Ντελεσσάρ. Ἄρχιζε μιὰ ἀποφασιστικὴ μάχη.

Οἱ Γιρονδῖνοι κατόρθωσαν νὰ ψηφιστεῖ ἀπ' τὴ Συνέλευση πὼς ἡ ἀνάκληση τῶν τριῶν ὑπουργῶν προκαλοῦσε τὴ θλίψη τοῦ Ἔθνους, κι ὅταν ὁ Ντυμουριὲ παρουσιάστηκε στὴν ἴδια συνεδρίαση, στὶς 13 Ἰουνίου, γιὰ νὰ διαβάσει μιὰ μακροσκελὴ ἀπαισιόδοξη εἰσήγηση γιὰ τὴ στρατιωτικὴ κατάσταση, γιουχαΐστηκε. Στὴ διάρκεια τῆς ἴδιας συνεδρίασης, ἡ Συνέλευση διόρισε μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ 12 μέλη γιὰ τὴ διενέργεια ἀνακρίσεων σχετικὰ μὲ τὴ διαχείριση τῶν διαφόρων ὑπουργῶν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῶν δηλώσεων τοῦ Ντυμουριέ. Αὐτὸς κατάλαβε πὼς αὐτὴ ἡ ἀνάκριση θἄταν ὁ πρόλογος γιὰ τὴν παραπομπή του στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο. Γι αὐτὸ βιάστηκε νὰ πιέσει τὸ βασιλιὰ γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ ἐπικυρωθοῦν τὰ δυὸ ἐκρεμὴ διατάγματα. Τοῦ ἔγραφε πὼς σὲ περίπτωση ἄρνησης διέτρεχε τὸν κίνδυνο νὰ δολοφονηθεῖ.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὅμως ὁ ΙΣΤ' ποὺ δὲ φοβήθηκε τὸν Ρολάν, δὲ θέλησε νὰ ὑποχωρήσει μπροστὰ στὸν Ντυμουριὲ ποὺ χρησιμοποιοῦσε τὶς ἴδιες μέθοδες. Στὶς 15 Ἰουνίου τὸ πρωΐ, τοῦ δήλωσε πὼς ἀρνιότανε τὴν ἐπικύρωση. Ὁ Ντυμουριὲ παραιτήθηκε. Ὁ βασιλιὰς δέχτηκε ἀμέσως τὴν παραίτησή του καὶ τὸν ἔστειλε διοικητὴ μιᾶς μεραρχίας τῆς Βόρειας Στρατιᾶς.

Ὁ Ντυπὸρ κι ὁ Λαμὲτ ὑπόδειξαν στὸ βασιλιὰ τοὺς νέους ὑπουργοὺς ποὺ ἐκλέχτηκαν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τους κι ἀπ' τοὺς κύκλους τοῦ Λαφαγιέτ: ὁ Λαζὰρ διορίστηκε ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ Σαμπονὲ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Τερριὲ ντὲ Μονσιὲλ τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ Μπωλιὲ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὁ Λακὸστ παράμεινε ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν κι ὁ Ντυραντὸν τῆς Δικαιοσύνης.

Τὸ διώξιμο τοῦ Ντυμουριὲ ὕστερ' ἀπ' τὸ διώξιμο τοῦ Ρολάν, ἡ ἄρνηση ἐπικύρωσης μαζὶ μὲ τὸ σχηματισμὸ μιᾶς κυβέρνησης καθαρὰ ἀπὸ Feuillants, ὅλ' αὐτὰ σήμαιναν πὼς ἡ Αὐλή, στηριζόμενη στοὺς στρατηγούς, θὰ προσπαθοῦσε νὰ ἐφαρμόσει τὸ πρόγραμμα τοῦ Ντυπὸρ καὶ τοῦ Λαφαγιέτ, δηλαδὴ νὰ συντρίψει τοὺς Ἰακωβίνους, νὰ διαλύσει στὴν ἀνάγκη τὴ Συνέλευση, ν' ἀναθεωρήσει τὸ Σύνταγμα, ν' ἀνακαλέσει τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ νὰ τελειώσει τὸν πόλεμο συνθη-

κολογώντας μὲ τὸν ἐχθρό. Κυκλοφόρησε ἡ φήμη ἀπ' τὶς 16 Ἰουνίου, πὼς ἡ καινούργια κυβέρνηση θὰ ἀνέστελλε τὶς ἐχθροπραξίες καὶ μερικὲς μέρες ἀργότερα, ἔλεγαν συγκεκριμένα πὼς ὁ βασιλιὰς θὰ ἐπωφελούνταν ἀπ' τὴ γιορτὴ τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς 14ης Ἰουλίου γιὰ νὰ ζητήσει πλήρη κι ὁλοκληρωτικὴ ἀμνηστεία γιὰ τοὺς ἐμιγκρέδες. Ὁ Ντυπὸρ στὴν ἐφημερίδα του *Ὁ Πράχτορας*, ποὺ τὴν χρηματαδοτοῦσε τὸ βασιλικὸ ταμεῖο, συμβούλεψε τὸ βασιλιὰ νὰ διαλύσει τὴ Συνέλευση καὶ νὰ κηρύξει διχτατορία. Ὁ Λαφαγιέτ, ἀπ' τὶς 16 Ἰουνίου, ἀπ' τὸ στρατόπεδό του τῆς Μωμπέζ, ἔστελνε στὸ βασιλιὰ καὶ στὴ Συνέλευση ἕνα σφοδρὸ κατηγορητήριο ἐνάντια στὶς λέσχες, στοὺς διωγμένους ὑπουργοὺς καὶ στὸν Ντυμουριέ. Καὶ δὲ δίστασε νὰ ἐπικαλεστεῖ καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν στρατιωτῶν του, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὶς ἀξιώσεις του. Τὸ γράμα του αὐτὸ διαβάστηκε στὴ Συνέλευση στὶς 18 Ἰουνίου. Ὁ Βερνιὼ δήλωσε πὼς εἶταν ἀντισυνταγματικό, ὁ Γκαντὲ σύγκρινε τὸ στρατηγὸ μὲ τὸν Κρόμβελ. Οἱ Γιρονδίνοι ὅμως, ποὺ εἶχαν παραπέμψει σὲ δίκη γιὰ πολὺ μικρότερο ἔγκλημα τὸν Ντελεσσάρ, δὲν τόλμησαν νὰ διατυπώσουν κατηγορία ἐναντίον τοῦ στασιαστῆ στρατηγοῦ, γιατὶ εἶταν συνένοχοί του. Τοῦ ἀπάντησαν μὲ τὴ λαϊκὴ διαδήλωση στὶς 20 Ἰουνίου, στὴν ἐπέτειο δηλαδὴ τοῦ ὅρκου τοῦ Σφαιριστήριου καὶ τῆς φυγῆς τῆς Βαρέν.

Τὰ προάστεια, ὁδηγημένα ἀπ' τὸν Σαντὲρ καὶ τὸν Ἀλέξάντρ, στὴν ἀρχὴ πῆγαν στὴ Συνέλευση, κ' ὕστερα στὸ παλάτι, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὸ διώξιμο τῶν πατριωτῶν ὑπουργῶν, γιὰ τὴν ἀδράνεια τοῦ στρατοῦ καὶ γιὰ τὴν ἄρνηση τῆς ἐπικύρωσης τῶν διαταγμάτων. Ὁ δήμαρχος τοῦ Παρισιοῦ Πετιὸν κι ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Κομμούνας Μανουέλ, δὲν ἔκαναν τίποτα γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ διαδήλωση. Φτάσανε πολὺ ἀργὰ στὸν Κεραμεικό, ὅταν ὁ βασιλιὰς εἶχε κιόλας ὑποστεῖ δυὸ ὁλόκληρες ὧρες, μὲ ἤρεμο θάρρος, τὴν ἐπίθεση τῶν διαδηλωτῶν. Στριμωγμένος στὸ κούφωμα ἑνὸς παράθυρου, φόρεσε τὸν κόκκινο σκοῦφο καὶ ἤπιε στὴν ὑγειὰ τοῦ Ἔθνους, ἀρνήθηκε ὅμως κατηγορηματικὰ νὰ ἐπικυρώσει τὰ διατάγματα καὶ ν' ἀνακαλέσει τοὺς ὑπουργούς, ποὺ πιὰ δὲν τοὺς ἐμπιστευόταν. Οἱ Ὀρεινοί, ὕστερ' ἀπὸ συμβουλὴ τοῦ Ροβεσπιέρου, δὲν εἶχαν πάρει μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἐκδήλωση. Δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στοὺς Γιρονδίνους καὶ δὲ θέλανε νὰ συμετάσχουν παρὰ μόνο σὲ μιὰν ἀποφασιστικὴ πράξη κι ὄχι σὲ μιὰν ἁπλὴ ἐπίδειξη.

Ἡ ἀποτυχία τῆς διαδήλωσης τῶν Γιρονδίνων ὠφελοῦσε τοὺς βασιλόφρονες. Ἡ Νομαρχία τοῦ Παρισιοῦ, ἀπόλυτα προσηλωμένη στοὺς Feuillants, ἔπαψε τὸν Πετιὸν καὶ τὸν Μανουέλ. Ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαρχίες ἔφτασαν στὸν Κεραμεικὸ καὶ στὴ Συνέλευση ἀπειλητικὰ ψηφίσματα ἐναντίον τῶν Ἰακωβίνων καὶ ψηφίσματα ἀφοσίωσης στὸ βασιλιά. Ἕνα ἀπ' αὐτά, ποὺ κατατέθηκε σ' ἕναν παρισινὸ συμβολαιογράφο, τὸν Γκυγιώμ, συγκέντρωσε 20.000 ὑπογραφές. Πολυάριθμες νομαρχιακὲς συγκεντρώσεις ἐπέκριναν τὴν 20ὴ Ἰουνίου. Ὁ βασιλόφρονας ἡγέτης ντὺ Σαγιὰν πολιόρκησε μὲ 2.000

βασιλόφρονες τὸν Πύργο Ζαλέ, στὴν 'Αρντές, κι αὐτοτιτλοφορήθηκε ἀντιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τῶν πριγκίπων. Μιὰ ἄλλη ἐξέγερση τῶν βασιλοφρόνων ξέσπασε στὸ Φινιστέρ, τὸν ἴδιον καιρό, στὶς ἀρχὲς 'Ιουλίου.

'Ο Λαφαγιέτ, ἐγκαταλείποντας τὸ στρατό του μπρὸς στὸν ἐχθρό, παρουσιάστηκε στὴ Συνέλευση, στὶς 28 'Ιουνίου, καλώντας την νὰ διαλύσει χωρὶς ἀναβολὴ τὶς λέσχες τῶν 'Ιακωβίνων καὶ νὰ τιμωρήσει παραδειγματικὰ τοὺς αὐτουργοὺς τῶν βιοπραγιῶν ποὺ ἔγιναν στὶς 20 'Ιουνίου στὸν Κεραμεικό. 'Η βασιλόφρονη ἀντίδραση εἶταν τόσο δυνατή, ποὺ ὁ Λαφαγιὲτ καταχειροκροτήθηκε. Μιὰ πρόταση μομφῆς ἐναντίον του, ποὺ τὴν πρότεινε ὁ Γκαντέ, ἀπορίφθηκε μὲ 339 ψήφους ἐναντίον 234, καὶ ἡ αἴτηση τοῦ στρατηγοῦ στάλθηκε ἁπλὰ στὴν 'Επιτροπὴ τῶν Δώδεκα ποὺ διαδραμάτιζε κιόλας τὸ ρόλο τῆς κατοπινῆς 'Επιτροπῆς τῆς Κοινῆς Σωτηρίας. 'Ο Λαφαγιὲτ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἐνοοῦσε νὰ περιοριστεῖ μόνο στὶς ἀπειλές. Λογάριαζε νὰ παρασύρει τὴν παρισινὴ ἐθνοφυλακή, ποὺ μιὰ μεραρχία της, ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ φίλος του 'Ακλόκ, θὰ τὴν ἐπιθεωροῦσε τὴν ἄλλη μέρα ὁ βασιλιάς. 'Ο Πετιὸν ὅμως, εἰδοποιημένος ἀπ' τὴ βασίλισσα ποὺ φοβότανε τὸν Λαφαγιὲτ περισσότερο κι ἀπ' τοὺς 'Ιακωβίνους, ματαίωσε τὴν ἐπιθεώρηση. Μάταια ὁ Λαφαγιὲτ προσπάθησε νὰ συγκεντρώσει τοὺς ὀπαδούς του. Τοὺς εἶχε ὁρίσει συνάντηση γιὰ τὸ βράδι στὰ 'Ηλύσια Πεδία. Μονάχα καμιὰ ἑκατοστὴ ἀπ' αὐτοὺς πήγανε. 'Αναγκάστηκε νὰ ξαναγυρίσει στὴ στρατιά του ἄπρακτος.

'Αποτύχαινε γιατὶ οἱ φιλοδοξίες του συγκρούονταν μὲ τὸ ἐθνικὸ αἴσθημα. 'Η ἀδράνεια ὅπου εἶχε κρατήσει τὸ στρατὸ ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες φαινόταν ἀνεξήγητη. Εἶχε δώσει καιρὸ στοὺς Πρώσσους νὰ τελειώσουν τὶς προπαρασκευές τους καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν ἥσυχα στὸ Ρῆνο. 'Ο Λυκνέρ, ὕστερ' ἀπὸ μιὰν εἰκονικὴ ἐπίθεση στὸ Βέλγιο, ἐγκατέλειπε δίχως καμιὰν ἀνάγκη τὸ Κουρτραὶ κι ὀπισθοχωροῦσε ὥς τὰ τείχη τῆς Λίλλης. 'Ο ἀγώνας ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ διεξαγόταν πάνω σὲ γαλλικὸ ἔδαφος. Στὶς 6 'Ιουλίου, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' γνωστοποίησε στὴ Συνέλευση τὴν προσέγγιση τῶν πρωσσικῶν στρατευμάτων.

Μπροστὰ στὸν ἄμεσο κίνδυνο, οἱ 'Ιακωβίνοι ξέχασαν τὶς διαιρέσεις τους καὶ σκέφτηκαν μονάχα τὴ σωτηρία τῆς 'Επανάστασης καὶ τῆς Πατρίδας. 'Ο Μπρισσὸ κι ὁ Ροβεσπιέρος κάνανε καὶ οἱ δυό τους ἔκληση γιὰ τὴν ἕνωση, στὶς 28 'Ιουνίου, στὴ λέσχη, καὶ ζήτησαν καὶ οἱ δυό τους τὴν ἄμεση τιμωρία τοῦ Λαφαγιέτ. Στὴ Συνέλευση οἱ Γιρονδῖνοι ἐπέσεισαν ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν τῶν Feuillants τὴν ἀπειλὴ τοῦ διατάγματος ποὺ θὰ τοὺς παράπεμπε σὲ δίκη, πήρανε τὴν πρωτοβουλία γιὰ καινούργια μέτρα ἐθνικῆς ἄμυνας καὶ κινητοποίησαν τὶς λαϊκὲς δυνάμεις. Τὴν 1η 'Ιουλίου, ψήφισαν νὰ γίνονται δημοσίᾳ οἱ συνεδριάσεις ὅλων τῶν διοικητικῶν σωμάτων, πρᾶμα ποὺ σήμαινε πὼς τὰ ἔβαζαν κάτω ἀπ' τὸν λαϊκὸ ἔλεγχο. Στὶς 2 'Ιουλίου παρέκαμψαν τὸ βέτο, ποὺ εἶχε ἀντιτάξει ὁ

βασιλιάς στὸ διάταγμα γιὰ τὸ στρατόπεδο τῶν 20.000 ἀνδρῶν, ψηφίζοντας ἕνα καινούργιο διάταγμα ποὺ ἐπέτρεπε στοὺς ἐθνοφύλακες νάρθουν στὸ Παρίσι γιὰ τὴ γιορτὴ τῆς ὁμοσπονδίας τῆς 14ης Ἰουλίου, κ' ἔδινε σ' αὐτοὺς τοὺς ὁμόσπονδους τὰ ὁδοιπορικὰ καὶ τὰ ἔξοδα διαμονῆς.

Στὶς 3 Ἰουλίου ὁ Βερνιώ, ἐπεχτείνοντας τὴ συζήτηση, ἄφησε νὰ διαφανεῖ μιὰ φοβερὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιᾶ: «Στ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ, οἱ γάλλοι πρίγκιπες προσπάθησαν νὰ ξεσηκώσουν ἐναντίον τοῦ Ἔθνους ὅλες τὶς Αὐλὲς τῆς Εὐρώπης· γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὴν προσβολὴ κατὰ τοῦ βασιλιᾶ ἔγινε ἡ συνθήκη τοῦ Πίλνιτς καὶ ἡ τερατώδης συμμαχία ἀνάμεσα στὶς Αὐλὲς τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου· μόνο γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ βασιλιὰ εἴδαμε νὰ τρέχουν στὴ Γερμανία κάτω ἀπ' τὶς σημαῖες τῆς ἀνταρσίας οἱ πρώην λόχοι τῆς σωματοφυλακῆς· μόνο γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ βασιλιὰ οἱ ἐμιγκρέδες ζητοῦν καὶ κατατάσσονται στὸν αὐστριακὸ στρατὸ κ' ἑτοιμάζονται νὰ ξεσκίσουν τὰ στήθια τῆς πατρίδας τους...στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ χτυπιέται ἡ ἐλευθερία...λοιπόν, διαβάζω στὸ Σύνταγμα, κεφάλαιο 2, παράγραφος 1, ἄρθρο 6. *Ἂν ὁ βασιλιὰς μπεῖ ἐπὶ κεφαλῆς ἑνὸς στρατοῦ καὶ διοικεῖ δυνάμεις ἐναντίον τοῦ Ἔθνους, ἢ δὲν ἀντιτίθεται, μὲ κατηγορηματικὲς πράξεις, σ' ἕνα τέτιο ἐγχείρημα ποὺ θὰ γινόταν στὸ ὄνομά του, θὰ θεωρηθεῖ πὼς παραιτήθηκε ἀπ' τὸ θρόνο*». Κι ὁ Βερνιώ, θυμίζοντας τὸ βασιλικὸ βέτο ποὺ εἶταν ἡ αἰτία τῶν ταραχῶν στὶς ἐπαρχίες, καὶ τὴν ἑκούσια ἀδράνεια τῶν στρατηγῶν ποὺ προετοίμαζαν τὴν εἰσβολή, ρωτοῦσε τὴ Συνέλευση, μὲ ἔμμεσο τρόπο ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ὑπαγόταν στὴν ἔννοια τοῦ συνταγματικοῦ ἄρθρου. Ἔτσι ἔσπερνε τὴν ἰδέα τῆς ἔκπτωσης πέρα γιὰ πέρα στὴν κοινὴ γνώμη. Ὁ λόγος του, ποὺ ἔκαμε τεράστια ἐντύπωση, στάλθηκε ἀπ' τὴ Συνέλευση σ' ὅλους τοὺς Νομούς.

Στὶς 11 Ἰουλίου, ἡ Συνέλευση κήρυξε τὴν πατρίδα σὲ κίνδυνο. Ὅλα τὰ διοικητικὰ σώματα καὶ οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς ἔπρεπε νὰ συνεδριάζουν διαρκῶς. Ὅλες οἱ ἐθνοφυλακὲς κλήθηκαν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Καινούργια συντάγματα ἀπὸ ἐθελοντὲς συγκροτήθηκαν. Μέσα σὲ λίγες μέρες στρατολογήθηκαν 15.000 Παρισινοί.

Ἀπ' τὶς μεγάλες πόλεις, ἀπ' τὴ Μασαλία, ἀπ' τὸ Ἀνζέρ, τὴ Ντιζόν, τὸ Μονπελλιὲ κλπ. ἀπειλητικὰ ψηφίσματα ζητούσαν τὴν ἔκπτωση τοῦ βασιλιᾶ. Στὶς 13 Ἰουλίου, ἡ Συνέλευση ἀκύρωνε τὴν παύση τοῦ Πετιὸν καὶ τὸν ξανάφερνε στὴ θέση του. Στὴ γιορτὴ τῶν Ὁμόσπονδων τῆς ἄλλης μέρας, δὲν ἀκούστηκαν πιὰ φωνές: *Ζήτω ὁ βασιλιάς!* Οἱ θεατὲς εἶχαν γράψει μὲ κιμωλία πάνω στὰ καπέλα τους τὶς λέξεις: *Ζήτω ὁ Πετιόν!*

Ἡ μεγάλη κρίση προαναγγελλόταν. Γιὰ νὰ τὴν ἀποσοβήσουν θἄπρεπε τὸ κόμμα τῶν Feuillants νὰ σχηματίσει ἕναν συμπαγῆ ὄγκο καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν κατηγορηματικὴ καὶ ἀνεπιφύλαχτη ὑποστήριξη τοῦ παλατιοῦ. Δύσκολα ὅμως συνεννοοῦνταν ἀναμεταξύ τους οἱ Feuillants. Ὁ Μπερτρὰν δυσπιστοῦσε γιὰ τὸν Ντυπόρ. Οἱ ὑπουρ-

γοί, γιὰ νὰ προλάβουν τὴν κήρυξη τῆς πατρίδας σὲ κατάσταση κινδύνου, εἶχαν συμβουλέψει τὸ βασιλιὰ νὰ παρουσιαστεῖ ἐπὶ κεφαλῆς τους στὴ Συνέλευση καὶ νὰ τῆς καταγγείλει τὸν κίνδυνο ποὺ διάτρεχε ἡ Γαλλία ἐξ αἰτίας τῶν στασιαστῶν, ποὺ συνωμοτούσαν ἀνοιχτὰ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς μοναρχίας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀρνήθηκε, γιατὶ ἔτσι τὸν εἶχε συμβουλέψει ὁ Ντυπόρ, ποὺ μόνο στὴν ἐπέμβαση τοῦ Λαφαγιὲτ ἔβλεπε τὴ σωτηρία. Τότε οἱ ὑπουργοὶ ὑπόβαλαν ὁμαδικὰ τὶς παραιτήσεις τους, στὶς 10 Ἰουλίου, τὴν παραμονὴ τῆς ἡμέρας ὅπου ἡ Συνέλευση κήρυξε τὴν πατρίδα σὲ κίνδυνο.

Ὁ Λαφαγιὲτ ποὺ εἶχε συνεννοηθεῖ μὲ τὸν Λυκνέρ, πρότεινε στὸ βασιλιὰ νὰ τὸν πάρει ἀπ' τὸ Παρίσι καὶ νὰ τὸν πάει στὴν Κομπιένη, ὅπου εἶχε προετοιμάσει τὰ στρατεύματα γιὰ νὰ τὸν δεχτοῦν. Ἡ ἀναχώρηση ποὺ εἶχε ὁριστεῖ γιὰ τὶς 12 Ἰουλίου ἀναβλήθηκε γιὰ τὶς 15. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως τελικὰ ἀρνήθηκε τὴν προσφορὰ τοῦ Λαφαγιέτ. Φοβήθηκε πὼς ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα θἄταν ὅμηρος στὰ χέρια τοῦ στρατηγοῦ. Θυμόταν πὼς τὴν ἐποχὴ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, οἱ διάφορες φατρίες προσπαθούσαν νὰ βάλουν στὸ χέρι τὸ βασιλιά. Μόνο στὶς ξένες λόγχες εἶχε ἐμπιστοσύνη, καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα ἐπέμενε ζητώντας ἀπ' τὸν Μερσὺ νὰ μεσολαβήσει ὥστε οἱ συνασπισμένοι βασιλιάδες νὰ κυκλοφορήσουν ὅσο τὸ δυνατὸ νωρίτερα ἕνα μανιφέστο τέτιο, ποὺ νὰ ἐπιβληθεῖ στοὺς Ἰακωβίνους καὶ μάλιστα νὰ τοὺς τρομοκρατήσει. Τὸ μανιφέστο αὐτὸ ποὺ τὸ ὑπόγραψε ὁ δούκας τοῦ Μπρούνσβικ, ἀρχιστράτηγος τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, ἀντὶ νὰ σώσει τὴν Αὐλή, ἀντίθετα προκάλεσε τὴν καταστροφή της. Ἀπειλοῦσε πὼς θὰ τουφέκιζε ὅλους τοὺς ἐθνοφύλακες ποὺ θὰ προσπαθούσαν νὰ προβάλουν ἀντίσταση καὶ πὼς θὰ κατάστρεφε καὶ θἄκαιγε τὸ Παρίσι, ἂν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ οἰκογένειά του δὲν ἀπελευθερώνονταν ἀμέσως.

Ὡστόσο, ἡ παραίτηση τῶν ὑπουργῶν τῶν Feuillants ἄρχιζε πάλι νὰ διχάζει τὸ πατριωτικὸ κόμμα. Οἱ Γιρονδῖνοι φαντάστηκαν πὼς εἶταν μιὰ ἐξαίρετη εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν στὸ βασιλιὰ ποὺ τάχε χαμένα καὶ γιὰ νὰ ξανακαταλάβουν τὴν ἐξουσία. Ἄρχισαν λοιπὸν μυστικὲς συνεννοήσεις μὲ τὴν Αὐλή. Ὁ Βερνιώ, ὁ Γκαντέ, ὁ Ζανσονὲ ἔγραψαν στὸ βασιλιά, χρησιμοποιώντας γιὰ ἐνδιάμεσο τὸν ζωγράφο Μπὸζ καὶ τὸν θαλαμηπόλο Τιερρύ, στὶς 16-18 Ἰουλίου. Ὁ Γκαντὲ εἶδε τὸ βασιλιά, τὴ βασίλισσα καὶ τὸ Δελφίνο.

Ἀμέσως οἱ Γιρονδῖνοι ἄλλαξαν στάση στὴ Συνέλευση. Ἄρχισαν ν' ἀποδοκιμάζουν τὴ δημοκρατικὴ κίνηση καὶ ν' ἀπειλοῦν τοὺς στασιαστές.

Τὸ παρισινὸ τμῆμα τοῦ Μωκονσέϊγ, εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση πὼς δὲ θ' ἀναγνώριζε πιὰ τὸ Λουδοβίκο ΙΣΤ' σὰ βασιλιὰ τῶν Γάλλων. Ὁ Βερνιὼ στὶς 4 Αὐγούστου ἀκύρωσε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση. Ἀπ' τὶς 25 Ἰουλίου ὁ Μπρισσὸ ἀναθεμάτιζε τὸ δημοκρατικὸ κόμμα: «Ἂν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ἔλεγε, ποὺ ἀποβλέπουν νὰ ἐγκαθιδρύσουν τώρα τὴ δημοκρατία πάνω στὰ συντρίμμα τοῦ Συντάγματος, αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους θὰ πρέπει νὰ τοὺς χτυπήσει τὸ

σπαθὶ τοῦ νόμου, ὅπως καὶ τοὺς ἔνθερμους ὀπαδοὺς τῶν δύο Βουλῶν καὶ τοὺς ἀντεπαναστάτες τοῦ Κόμπλεντς». Καὶ τὴν ἴδια μέρα ὁ Λαζοὺρς προσπαθοῦσε νὰ πείσει τοὺς Ἰακωβίνους πὼς ἔπρεπε ν' ἀπομακρύνει τοὺς Ὁμόσπονδους ἀπ' τὸ Παρίσι, στέλνοντάς τους ἢ στὸ στρατόπεδο τοῦ Σουασσὸν ἢ στὰ σύνορα. Γινόταν φανερὸ πὼς οἱ Γιρονδῖνοι δὲ θέλανε τὴν ἐξέγερση, οὔτε τὴν ἔκπτωση τοῦ βασιλιᾶ.

Τὸ κίνημα ὅμως εἶχε πάρει τὸ δρόμο του καὶ τίποτα δὲν μποροῦσε νὰ τὸ σταματήσει πιά. Τὰ Παρισινὰ διαμερίσματα συνεδρίαζαν διαρκῶς. Σχημάτισαν ἀναμεταξύ τους μιὰ κεντρικὴ ἐπιτροπή. Πολλὰ διαμερίσματα δέχονταν νὰ παίρνουν μέρος στὶς συνεδριάσεις τους παθητικοὶ πολίτες, τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ κατατάσσονται στὴν ἐθνοφυλακὴ καὶ τοὺς ὅπλιζαν μὲ δόρατα. Στοὺς Ἰακωβίνους ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Ἀντουάν, στὴ Συνέλευση τὸ τρίο τῶν Κορδελιέρων ἔπαιρναν τὴν ἡγεσία τοῦ λαϊκοῦ κινήματος. Ὁ ρόλος τοῦ Ροβεσπιέρου προπαντὸς εἶταν σημαντικός. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀπ' τὶς 11 Ἰουλίου δημηγορεῖ στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων κ' ἐξερεθίζει τοὺς Ὁμόσπονδους: «Πολίτες, ἤρθατε δῶ γιὰ μιὰν ἄσκοπη τελετή, γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς 14ης Ἰουλίου;» Τοὺς περιγράφει τὴν προδοσία τῶν στρατηγῶν, τὴν ἀτιμωρησία τοῦ Λαφαγιέτ: «Ἡ Συνέλευση ὑπάρχει ἀκόμα; Τὴν προσβάλανε, τὴν ἐξευτελίσανε κι αὐτὴ δὲν ἐκδικήθηκε ἀκόμα!» Μιὰ ποὺ ἡ Συνέλευση ἀποτραβιόταν, οἱ Ὁμόσπονδοι ἔπρεπε νὰ σώσουν τὸ κράτος. Τοὺς συμβούλεψε νὰ μὴν ὁρκιστοῦν στὸ βασιλιά. Ἡ πρόκληση εἶταν τόσο χτυπητή, ὥστε ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης κατάγγειλε τὸ λόγο του στὸν Εἰσαγγελέα καὶ ζήτησε τὴ ποινικὴ του δίωξη. Ὁ Ροβεσπιέρος, δίχως νὰ φοβηθεῖ ἀπ' αὐτό, συντασσε ἀναφορὲς ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπειλητικὲς ποὺ οἱ Ὁμόσπονδοι τὶς παρουσίαζαν τὴ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη στὴ Συνέλευση. Ἡ ἀναφορὰ τῆς 17ης Ἰουλίου ζητοῦσε τὴν ἔκπτωση τοῦ βασιλιᾶ. Μὲ τὴν παρόρμηση τοῦ Ροβεσπιέρου οἱ Ὁμόσπονδοι ὅρισαν ἕνα μυστικὸ διευθυντήριο ὅπου συμμετεῖχε κι ὁ Ἀντουάν, καὶ τὸ διευθυντήριο αὐτὸ συνεδρίαζε πότε-πότε στὸ σπίτι τοῦ ξυλουργοῦ Ντυπλαί, ὅπου κατοικοῦσαν ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Ἀντουάν.

Ὅταν εἶδε τοὺς Γιρονδίνους νὰ συμφωνοῦν πάλι μὲ τὴν Αὐλή, ὁ Ροβεσπιέρος ξανάρχισε ἐναντίον τους τὸν ἀγώνα. Ἀπὸ τὶς 25 Ἰουλίου, ἀπαντώντας στὸν Λαζούρς, δήλωσε στοὺς Ἰακωβίνους πὼς γιὰ τὶς σοβαρὲς ἀρρώστιες χρειάζονται δραστικὰ φάρμακα. Ἡ προσωρινὴ παύση τοῦ βασιλιᾶ δὲν τοῦ φαινόταν ἀρκετὸ μέτρο: «Αὐτὴ ἡ παύση, ποὺ θ' ἄφηνε στὸ βασιλιὰ τὸν τίτλο καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, δὲ θἄταν τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ συμπαιγνία ἀνάμεσα στὴν Αὐλὴ καὶ στοὺς μηχανοράφους τῆς Νομοθετικῆς γιὰ νὰ τοῦ τὰ ἐπιστρέψουν πιὸ πλατιὰ ὅταν θὰ τὸν ξανάφερναν. Ἡ ἔκπτωση ἢ ἡ ὁριστικὴ παύση θὰ εἶταν λιγότερο ὕποπτη, αὐτὴ ὅμως θἄφηνε ἀκόμα ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα γιὰ τὰ ἄτοπα ποὺ ἀναπτύξαμε». Ὁ Ροβεσπιέρος λοιπὸν φοβᾶται πὼς «οἱ μηχανοράφοι τῆς Νομοθετικῆς», μ' ἄλλα λόγια οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μπρισσό, παίζουν μὲ τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' μιὰ καινούργια ἔκδοση τῆς κωμωδίας ποὺ εἶχαν παίξει οἱ

Feuillants τὴν πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπ' τὴ Βαρέν. Δὲ θέλει νὰ ξεγελαστεῖ, καὶ γι αὐτὸ ζητάει τὴν ἄμεση κατάργηση τῆς Νομοθετικῆς καὶ τὴν ἀντικατάστασή της μὲ μιὰ Συμβατικὴ ποὺ θὰ μεταρυθμίσει τὸ Σύνταγμα. Καταδικάζει καὶ τὴ Συνέλευση καὶ τὸ βασιλιά. Θέλει ἡ Συμβατικὴ νὰ ἐκλεγεῖ ἀπ' ὅλους τοὺς πολίτες, δίχως διάκριση, ἐνεργοὺς καὶ παθητικούς. Μ' ἄλλα λόγια κινητοποιεῖ τὶς μάζες ἐναντίον τῆς μπουρζουαζίας. Μ' αὐτὸ τερματίζε ὁριστικὰ τὶς τελευταῖες μανοῦβρες ποὺ ἔκαναν οἱ Γιρονδῖνοι γιὰ νὰ ξαναπάρουν τὴν ἐξουσία στ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ. Τὸ σχέδιο ποὺ πρότεινε ἐκτελέστηκε.

Μάταια ὁ Μπρισσὸ προσπάθησε ν' ἀπαντήσει στὸν Ροβεσπιέρο, στὶς 26 Ἰουλίου, μ' ἕναν μεγάλο λόγο στὴ Συνέλευση. Κατάγγειλε τὴν κίνηση τῶν στασιαστῶν ποὺ ζητούσαν τὴν ἔκπτωση. Καταδίκασε τὸ σχέδιο γιὰ τὴ σύγκληση τῶν προκαταρκτικῶν συνελεύσεων γιὰ τὴν ἐκλογὴ καινούργιας Συνέλευσης. Ἔκανε τὸν ὑπαινιγμὸ πὼς ἡ σύγκληση αὐτὴ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὰ σχέδια τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἡ πάλη ἀνάμεσα στὸν Ροβεσπιέρο καὶ στοὺς Γιρονδίνους δξύνθηκε. Ὁ Ἰνὰρ κατηγόρησε τὸν Ἀντουὰν καὶ τὸν Ροβεσπιέρο γιὰ συνωμότες κι ἀνάλαβε τὴν ὑποχρέωση, στὴ λέσχη τῆς Ἕνωσης ὅπου μαζεύονταν οἱ βουλευτὲς τῆς Ἀριστερᾶς, νὰ τοὺς κατηγορήσει γιὰ νὰ παραπεμφθοῦν στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο. Ὁ Πετιὸν προσπαθοῦσε νὰ παρεμποδίσει τὴν ἐξέγερση. Στὶς 7 τοῦ Αὐγούστου, πῆγε στὸ σπίτι τοῦ Ροβεσπιέρου γιὰ νὰ τοῦ ζητήσει νὰ καθησυχάσει τὸ λαό. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Δαντὼν ἀναπαυόταν στὸ Ἀρσὶ-σὺρ-ὂμπ, ἀπ' ὅπου γύρισε τὴν παραμονὴ μόνο τῆς μεγάλης μέρας.

Ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ εἶταν θαυμάσια πληροφορημένος, κατάγγειλε στὶς 4 Αὐγούστου, μιὰ συνωμοσία ποὺ κατάστρωναν οἱ ἀριστοκράτες γιὰ νὰ φυγαδέψουν τὸ βασιλιά. Ὁ Λαφαγιὲτ πραγματικὰ κατέβαλε μιὰ νέα προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου, εἶχε στείλει στὶς Βρυξέλλες ἕναν πράχτορα, τὸν Μασσὸν ντὲ Σαὶντ-Ἀμάντ, νὰ ζητήσει ἀπ' τὴν Αὐστρία ἀνακωχὴ καὶ τὴ μεσολάβηση τῆς Ἱσπανίας γιὰ τὴ σύναψη εἰρήνης. Ταυτόχρονα ἔστελνε μυστικὰ ἱππικὸ στὴν Κομπιένη γιὰ νὰ καλύψει τὴν ἀναχώρηση τοῦ βασιλιᾶ. Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ προσπάθειές του στάθηκαν ἀνώφελες. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' γιὰ μιὰν ἀκόμα φορά, ἀρνήθηκε νὰ φύγει. Οἱ μυστικὲς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Γιρονδίνους τὸν εἶχαν κάνει αἰσιόδοξο. Ὕστερα, εἶχε μοιράσει μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ στοὺς διάφορους δημαγωγούς. Ὁ Ντυπὸρ εἶχε ἐπιφορτιστεῖ νὰ ἐξαγοράσει τὸν Πετιόν, τὸν Σαντὲρ καὶ τὸν Ντελακρουὰ (τοῦ Αἲρ καὶ Λουάρ). Ὁ Μπερτρὰν ντὲ Μολεβὶλ λέει πὼς ὁ βασιλιὰς εἶχε θέσει στὴ διάθεσή του ἕνα ἑκατομμύριο. Ὁ Λαφαγιὲτ δηλώνει πὼς ὁ Δαντὼν εἶχε πάρει 50.000 σκοῦδα. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Τερριὲ ντὲ Μονσιὲλ μοίρασε, μόνον αὐτός, 547.000 λίβρες στὸ τέλος Ἰουλίου καὶ 449.000 στὶς ἀρχὲς τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Βέστερμαν, ἕνας παλιὸς ἀλσατὸς στρατιώ-

της, μέλος τοῦ διευθυντήριου τῶν 'Ομοσπόνδων, δήλωσε, τὸν 'Απρίλη τοῦ 1793 στὴν ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Συμβατικῆς, πὼς τοῦ εἶχαν προσφέρει τρία ἑκατομμύρια κι αὐτὸ τὸ εἶχε ἀναφέρει στὸν Δαντών. 'Ο Φάμπρ ντ' 'Εγγκλαντίν, ποιητὴς καὶ ἀπένταρος, προσπάθησε νὰ τραβήξει σημαντικὰ ποσὰ ἀπ' τὸν ὑπουργὸ τῶν Ναυτικῶν Ντυμπουσάζ. Τὸ βασιλικὸ ζεῦγος εἶταν σίγουρο πὼς δὲν εἶταν δυνατὸ νὰ φοβᾶται σοβαρὰ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἤθελαν μόνο νὰ κερδίσουν χρήματα. Δὲν εἶχε σκεφτεῖ πὼς αὐτοὶ οἱ ἀσυνείδητοι ἄνθρωποι εἶταν ἱκανοὶ νὰ πάρουν λεφτὰ κ' ὕστερα νὰ προδώσουν. 'Η φρουρὰ τοῦ παλατιοῦ ἐνισχύθηκε. 'Ο διοικητὴς τῆς ἐθνοφυλακῆς Μαντὰ ντὲ Γκρανσαὶ εἶταν θερμὸς βασιλόφρονας. "Οταν ἡ Συνέλευση ἀθώωσε ὁριστικὰ τὸν Λαφαγιέτ, στὶς 8 τοῦ Αὐγούστου, τὸ μυστικὸ ἐπαναστατικὸ διευθυντήριο καθόρισε τὸ πόστο καθενὸς ἀπ' τὰ μέλη του. Τὴ νύχτα τῆς 9ης πρὸς τὴ 10η Αὐγούστου, ὁ Καρρὰ κι ὁ Σωμὲτ πήγανε στοὺς στρατῶνες τῶν 'Ομόσπονδων τῆς Μασαλίας, στὸ τμῆμα τῶν Κορδελιέρων, ἐνῶ ὁ Σαντὲρ ξεσήκωνε τὸ προάστειο τοῦ 'Αγίου 'Αντωνίου κι ὁ 'Αλεξὰντρ τὸ προάστειο τοῦ Σαὶν-Μαρσώ. Χτύπησαν τὶς καμπάνες. Τὰ τμήματα ἔστειλαν στὸ Δημαρχεῖο ἐπίτροπους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν σὰν ἐπαναστατικὲς δημοτικὲς ἀρχὲς στὴ θέση τῆς νόμιμης δημοτικῆς ἀρχῆς. 'Ο Πετιὸν περιορίστηκε σὲ λίγο στὸ διαμέρισμά του καὶ φρουρήθηκε ἀπὸ ἕνα ἀπόσπασμα. 'Ο Μαντά, ποὺ τὸν κάλεσαν στὸ Δημαρχεῖο, ἀποδείχτηκε ἔνοχος γιὰ τὴ διαταγὴ ποὺ ἔδωσε νὰ χτυπηθοῦν ἀπ' τὰ πίσω οἱ 'Ομόσπονδοι. 'Η ἐπαναστατικὴ Κομμούνα διάταξε τὴ σύληψή του κ' ἐνῶ τὸν ὁδηγούσαν στὴ φυλακή, μιὰ πιστολιὰ τὸν ξάπλωσε νεκρὸ στὴν πλατεία τῆς Γκρέβης. "Οταν χάθηκε ὁ Μαντά, ἔχασε τὴ συνοχή της ἡ φρούρηση τοῦ παλατιοῦ.

'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲ δείχτηκε ἀποφασιστικός. "Οταν πλησίασαν οἱ διαδηλωτές, ἀφέθηκε νὰ πειστεῖ ἀπ' τὸν γενικὸ εἰσαγγελέα τοῦ Νομοῦ, τὸν Ρεντερέρ, πὼς ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψει τὸ παλάτι μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ νὰ πάει στὴ Συνέλευση ποὺ συνεδρίαζε ἐκεῖ κοντά, στὴν αἴθουσα τοῦ 'Ιππόδρομου, γιὰ νὰ ζητήσει προστασία. "Οταν ἄφησε τὸν Κεραμεικό, οἱ περισσότεροι ἐθνοφύλακες τῶν βασιλοφρόνων τμημάτων (Φὶγ Σαὶντ-Ντομὰ καὶ Πτὶ Πὲρ) καὶ ὅλοι οἱ στρατιῶτες τοῦ πυροβολικοῦ ἐπαναστάτησαν. Μόνον οἱ 'Ελβετοὶ καὶ οἱ εὐπατρίδες ἀντιστάθηκαν. Σάρωσαν μὲ τὰ φονικὰ πυρά τους τὶς αὐλὲς τοῦ παλατιοῦ. Οἱ ἐπαναστάτες ἀναγκάστηκαν νὰ φέρουν κανόνια καὶ νὰ κάνουν ἔφοδο. "Οταν ὑποχώρησαν οἱ 'Ελβετοί, οἱ περισσότεροι σφαγιάστηκαν. 'Απ' τὸ λαὸ εἶχαν σκοτωθεῖ καὶ τραυματιστεῖ 500.

'Η Συνέλευση παρακολουθοῦσε μὲ ἀνησυχία τὶς περιπέτειες τοῦ ἀγώνα. "Οσο ἡ ἔκβασή του εἶταν ἀμφίβολη μεταχειριζόταν τὸν Λουδοβίκο σὰ βασιλιά. "Οταν παρουσιάστηκε ζητώντας καταφύγιο, ὁ Βερνιώ, ποὺ προέδρευε, τοῦ δήλωσε πὼς ἡ Συνέλευση ἤξερε τὸ καθῆκον της καὶ πὼς εἶχε ὁρκιστεῖ νὰ διατηρήσει τὶς «ἐγκαθιδρυμέ-

νες ἀρχές». Λίγο ἀργότερα ὁ Γκαντὲ πρότεινε νὰ διοριστεῖ ἕνας ἐπιμελητὴς γιὰ τὸ «βασιλικὸ πρίγκιπα». Ὅταν ὅμως ἡ ἐξέγερση πέτυχε ὁριστικά, ἡ Συνέλευση ἀποφάσισε τὴν παύση τοῦ βασιλιᾶ καὶ ψήφισε τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς ποὺ εἶχε ζητήσει ὁ Ροβεσπιέρος, γιὰ μεγάλη ἀγανάχτηση τοῦ Μπρισσό. Ἡ φρούρηση τοῦ παυμένου βασιλιᾶ ἀνατέθηκε σὲ ἰσχυρὴ φρουρά. Ἡ Συνέλευση θάθελε νὰ τοῦ παραχωρηθεῖ τὸ ἀνάκτορο τοῦ Λουξεμβούργου. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὅμως Κομμούνα ἀπαίτησε νὰ μεταφερθεῖ στὸ Τάμπλ, ποὺ εἶταν πιὸ στενὴ καὶ πιὸ εὐκολοφρούρητη φυλακή.

Ὁ θρόνος εἶχε ἀνατραπεῖ, μὲ τὸ θρόνο ὅμως μαζὶ ἔπεφταν καὶ οἱ τελευταῖοι ὑπερασπιστές του, αὐτὴ ἡ μειοψηφία τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ εἶχε ἐξαπολύσει τὴν Ἐπανάσταση καὶ ποὺ εἶχε καυχηθεῖ πὼς θὰ τὴ μετρίαζε καὶ θὰ τὴν καθοδηγοῦσε καὶ ἀκόμα, γιὰ ἕνα διάστημα, εἶχε τὴν αὐταπάτη πὼς κυβερνοῦσε, μὲ τὸν Λαφαγιὲτ πρῶτα, κ' ὕστερα μὲ τοὺς Λαμέτ.

Ὁ Λαφαγιὲτ προσπάθησε νὰ ξεσηκώσει τὸ στρατό του ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ. Κατόρθωσε στὴν ἀρχὴ νὰ παρασύρει τὸν Νομὸ τῶν Ἀρδεννῶν καὶ μερικοὺς Δήμους· ἀλλὰ ἐγκαταλειμένος ἀπ' τὴν πλειονότητα τῶν στρατευμάτων του, ἀναγκάστηκε σὲ λίγο νὰ φύγει γιὰ τὸ Βέλγιο, στὶς 19 τοῦ Αὐγούστου, συνοδευμένος ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο Λαμὲτ καὶ τὸν Λατοὺρ Μωμπούρ. Οἱ Αὐστριακοὶ τὸν ὑποδέχτηκαν ἄσχημα καὶ τὸν ἔκλεισαν στὸν πύργο τοῦ Ὄλμυτς. Ὁ φίλος του ὁ βαρῶνος Ντήτριχ, ὁ περίφημος δήμαρχος τοῦ Στρασβούργου ποὺ μέσ' στὸ σαλόνι του ὁ Ρουζὲ ντὲ Λὶλλ εἶχε τραγουδήσει τὸ ἐμβατήριο τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρήνου, ποὺ ὕστερα ἔγινε ἡ Μασσαλιώτιδα, δὲν κατόρθωσε νὰ ξεσηκώσει τὴν Ἀλσατία. Ὅταν τὸν ἀνακάλεσε ἡ Συνέλευση, πέρασε κι αὐτὸς τὰ σύνορα.

Ἀλλά, ὄχι μονάχα τὸ κόμμα τῶν Feuillants, δηλαδὴ ἡ ἀνώτερη μπουρζουαζία καὶ ἡ φιλελεύθερη ἀριστοκρατία εἶχε συντριβεῖ μαζὶ μὲ τὴ βασιλεία ἀπ' τὸ κανόνι τῆς 10 Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων, ποὺ εἶχε συνθηκολογήσει μὲ τὴν Αὐλὴ in extremis καὶ ποὺ εἶχε προσπαθήσει νὰ παρεμποδίσει τὴν ἐξέγερση, ἔβγαινε μειωμένο ἀπὸ μιὰ νίκη ποὺ δὲν εἶταν δικιά του καὶ ποὺ τοῦ τὴν εἶχαν ἐπιβάλει.

Οἱ βιοτέχνες καὶ οἱ παθητικοὶ πολίτες, δηλαδὴ οἱ προλετάριοι, στρατολογημένοι ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τοὺς Ὀρεινούς, εἶχαν ἐκδικηθεῖ στὸ πολλαπλάσιο τὴ σφαγὴ στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως, τοῦ περασμένου χρόνου. Ἡ πτώση τοῦ θρόνου εἶχε τὴν ἀξία μιᾶς καινούργιας Ἐπανάστασης. Ἡ Δημοκρατία χάραζε στὸν ὁρίζοντα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΜΠΕΡ ΜΑΤΙΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ
ΤΑΣΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ - ΑΘΗΝΑ 1946

ΟΙ ΓΙΡΟΝΔΙΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΟΡΕΙΝΟΙ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ
10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 20 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1792

1

Η ΚΟΜΜΟΥΝΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Οἱ ἕξη βδομάδες ποὺ μεσολαβοῦν ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου 1792 ὡς τὶς 21 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ ἴδιου χρόνου—δηλαδὴ ἀπ' τὴν κατάληψη τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' στὸ Τὰμπλ ὡς τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς—ἔχουν κεφαλαιώδη σημασία στὴν ἱστορία τῆς Ἐπανάστασης.

Κανένας ὡς τώρα δὲν ἀμφισβήτησε τὴν ἐξουσία ποὺ εἶχαν οἱ κανονικοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἔθνους. Καὶ στὴ διάρκεια ἀκόμα τῆς κρίσης τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1789, ποὺ κατέληξε στὴν ἅλωση τῆς Βαστίλης, οἱ στασιαστὲς τοῦ Παρισιοῦ εἶχαν ὑπακούσει πειθαρχικὰ στὰ κελεύσματα τῆς Συντακτικῆς. Ὁ πόθος τους εἶταν μονάχα νὰ ὑποβοηθήσουν τὴ δράση της καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπ' τὰ χτυπήματα τῆς ἀπολυταρχίας. Δυὸ χρόνια ἀργότερα, μετὰ τὴ Βαρέν, ὅταν οἱ δημοκράτες ἰσχυρίστηκαν πὼς ἐπιβάλλεται νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη τῆς χώρας γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' στὸ θρόνο, ἡ Συντακτικὴ δὲ δυσκολεύτηκε πολὺ νὰ τοὺς μεταπείσει. Ἡ αἱματηρὴ καταστολὴ τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως εἶχε ἐπισφραγίσει τὴ νίκη της, νίκη τῆς νομιμότητας καὶ τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Ἡ ἐξέγερση ὅμως τῆς 10ης Αὐγούστου, ὁλότελα διαφορετικὴ ἀπ' τὶς προηγούμενες, δὲν εἶχε στραφεῖ μονάχα κατὰ τοῦ θρόνου. Εἶταν μιὰ πράξη δυσπιστίας κι ἀπειλῆς κατὰ τῆς ἴδιας τῆς Συνέλευσης, ποὺ μόλις εἶχε ἀθωώσει τὸ στασιαστὴ στρατηγὸ Λαφαγιὲτ καὶ ποὺ εἶχε ἀποδοκιμάσει κατηγορηματικὰ τὴν αἴτηση τοῦ λαοῦ νὰ κηρυχτεῖ ἔκπτωτος ὁ βασιλιάς. Μιὰ νέα κατάσταση εἶχε δη-

μιουργηθεῖ. Μιὰ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία προβάλλει ἀντιμέτωπη στὴ νόμιμη ἐξουσία. Ἡ πάλη τῶν δυὸ αὐτῶν ἐξουσιῶν γεμίζει τὶς ἕξη βδομάδες ποὺ προηγοῦνται ἀπ' τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς.

Ἡ πάλη αὐτὴ θὰ συνεχιστεῖ, ὕστερα ἀπ' τὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ τὴν ἀντίθεση τῶν δυὸ κομμάτων ποὺ θὰ διεκδικήσουν τὴν πλειοψηφία στὴ νέα Συνέλευση. Τὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν θἄναι οὐσιαστικὰ τὸ κόμμα τῆς παλιᾶς ἐπαναστατικῆς Κομμούνας, ἐνῶ τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων θὰ σχηματιστεῖ ἀπὸ βουλευτὲς ποὖχαν ἀποτελέσει τὴν ἀριστερὰ τῆς Νομοθετικῆς πρὶν γίνουν ἡ δεξιὰ τῆς Συμβατικῆς.

Τὰ δυὸ κόμματα, πρέπει νὰ τὸ σημειώσουμε ἀμέσως, προτοῦ ξαναγυρίσουμε σὲ περισσότερες λεπτομέρειες, χωρίζονται ἀπὸ ριζικὰ διαφορετικὲς ἀντιλήψεις πάνω σ' ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα. Οἱ Γιρονδίνοι, κόμμα τῆς νομιμότητας, ἀποστρέφονται τὰ ἐξαιρετικὰ «ἐπαναστατικὰ» μέτρα, ποὺ τὸ παράδειγμά τους τὄδωσε ἡ Κομμούνα καὶ ποὺ τὰ κληρονόμησαν οἱ Ὀρεινοί. Τὰ μέτρα αὐτὰ στὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ πεδίο εἶναι: κανονισμοί, καταγραφές, ἐπιτάξεις, ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν ἀσιγνάτων, μὲ μιὰ λέξη περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου· στὸν πολιτικὸ τομέα: φιλυποψία ἀπέναντι σ' ὅλους τοὺς ἀντιπάλους τοῦ καθεστῶτος, ἀναστολὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, σύσταση ἐκτάκτων δικαστηρίων, συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας, μὲ τὴ στενὴ ὑπαγωγὴ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν στὶς κεντρικές, μὲ μιὰ λέξη πολιτικὴ τῆς Κοινῆς σωτηρίας. Πρόγραμμα ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ πλέρια μόνο ἕνα χρόνο ἀργότερα, μὲ τὴν Τρομοκρατία, πρόγραμμα ὅμως ποὺ σχεδιάστηκε καὶ καθορίστηκε ἀπ' τὴν Κομμούνα στὶς 10 τοῦ Αὐγούστου.

Ἡ ἀντίθεση τῶν προγραμάτων προδίνει θεμελιώδη ἀντίθεση συμφερόντων καὶ σχεδὸν πάλη τάξεων. Ἡ Κομμούνα καὶ οἱ Ὀρεινοί, ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτήν, ἀντιπροσωπεύουν τὶς λαϊκὲς τάξεις (τεχνίτες, ἐργάτες, καταναλωτές,) ποὺ ὑποφέρουν ἀπ' τὸν πόλεμο κι ἀπ' τὶς συνέπειές του: ἀπ' τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς, τὴν ἀνεργία, τὴν ἀστάθεια στὰ μεροκάματα. Ἡ Συνέλευση καὶ οἱ Γιρονδίνοι, οἱ κληρονόμοι της, ἀντιπροσωπεύουν τὴν μπουρζουαζία τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἰδιοχτητῶν, ποὺ ἐννοοῦν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἰδιοχτησία τους ἐνάντια στοὺς περιορισμούς, στὰ ἐμπόδια καὶ στὶς ἐπιτάξεις ποὺ τὴν ἀπειλοῦν. Πάλη δραματικὴ ποὺ παίρνει ὅλες τὶς μορφὲς καὶ ποὺ πρέπει νὰ τὴν παρακολουθήσουμε στὶς λεπτομέρειές της γιὰ νὰ συλλάβουμε ὅλη τὴν περίπλοκη ὑφή της.

Ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀνατροπὴ τοῦ θρόνου, ἀρχίζουν οἱ δυσκολίες γιὰ τοὺς νικητές. Ἔπρεπε νὰ κάνουν τὴ Γαλλία καὶ τὸ στρατὸ νὰ παραδεχτοῦν τὸ τετελεσμένο γεγονός, νὰ προλάβουν ἢ νὰ συντρίψουν τὶς ἐνδεχόμενες ἀντιδράσεις, ν' ἀποκρούσουν τοὺς εἰσβολεῖς ποὺ πατούσαν κιόλας τὰ σύνορα, τέλος νὰ ἐγκαταστήσουν πάνω στὰ ἐρείπια τῆς βασιλείας κυβέρνηση ἐθνική. Προβλήματα δύσκολα ποὺ δὲ λύθηκαν δίχως φριχτοὺς ἀλληλοσπαραγμούς!

Οἱ ἐπίτροποι τῶν Διαμερισμάτων τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ σχημάτισαν τὴ νύχτα τῆς 9-10ης Αὐγούστου τὴν Ἐπαναστατικὴ Κομμούνα στὸ Δημαρχεῖο, ἀντλοῦσαν τὴν ἐξουσία τους ἀπ' τὴν ἄμεση ἐκλογή τους ἀπ' τὸ λαό. Ἀπέναντι στὴ Συνέλευση, ποὖχε ἀναδειχτεῖ ἔμεσα κι ὄχι μὲ καθολικὴ ψηφοφορία ἀπ' τοὺς ἐκλέκτορες καὶ ποὖχε χάσει τὴν ἐχτίμηση ποὺ τῆς εἶχαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀποδοκιμασίας καὶ τῶν ἀπειλῶν ποὖχε ἐκτοξεύσει κατὰ τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν μυστικῶν συνενοήσεων τῶν ἀρχηγῶν της μὲ τὴν Αὐλή, ἡ Κομμούνα ἀντιπροσώπευε μιὰ νέα νομιμότητα. Δυναμωμένη ἀπ' τὸ γόητρο τῆς ματωμένης νίκης ποὖχε κερδίσει ἐνάντια στοὺς ὑπερασπιστὲς τοῦ παλατιοῦ,ἔχοντας συνείδηση τῆς ἀπέραντης ὑπηρεσίας ποὖχε προσφέρει στὴν Ἐπανάσταση καὶ στὴ Γαλλία πατάσσοντας τὴ βασιλικὴ προδοσία, δὲν ἐνοοῦσε νὰ περιορίσει τώρα τὴ δράση της μέσ' στὸ στενὸ κύκλο τῶν δημαρχιακῶν της ἁρμοδιοτήτων. Σκεφτόταν πὼς αὐτὴ εἶχε ἐνσαρκώσει τὸ κοινὸ συμφέρον, πὼς εἶχε δράσει ἐξ ὀνόματος ὁλόκληρης τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας καὶ πὼς ἡ παρουσία τῶν Ὁμόσπονδων τῶν ἐπαρχιῶν στὸ πλάϊ τῶν παρισινῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν ἔφοδο ἐναντίον τοῦ Κεραμεικοῦ, εἶχε ἐπισφραγίσει τὸν ἀδερφικὸ σύνδεσμο τῆς πρωτεύουσας μὲ τὸ Ἔθνος.

Ψηλά, ἀπ' τὸ βῆμα τῶν Ἰακωβίνων, ὁ Ροβεσπιέρος συμβούλευε τὴν Κομμούνα, τὴν ἴδια βραδιὰ τῆς 10ης Αὐγούστου, ν' ἀναλάβει θαρραλέα τὶς εὐθύνες της. Ἕνας εἶταν ὁ τρόπος, ὅπως ἔλεγε, γιὰ νὰ βγεῖ ὅλο τὸ δυνατὸ κέρδος τῆς νίκης: νὰ γίνει σύσταση στὸ λαὸ «νὰ κάνει ἐντελῶς ἀνίκανους τοὺς ἐντολοδόχους του νὰ βλάψουν τὴ λευτεριά», μὲ ἄλλα λόγια νὰ δεσμεύσει τὴ Συνέλευση, ἂν ὄχι νὰ τὴν καταργήσει. Ἀπόδειχνε «τί ἀφροσύνη θἄταν γιὰ τὸ λαὸ νὰ καταθέσει τὰ ὅπλα προτοῦ ἐξασφαλίσει τὴ λευτεριά. Ἐπίσης μέτρο σπουδαῖο, ποὺ πρέπει νὰ πάρει ἡ Κομμούνα, πρόσθετε, εἶναι νὰ στείλει ἐπιτρόπους στοὺς 83 Νομούς, γιὰ νὰ τοὺς ἐκθέσουν τὴν κατάστασή μας». Αὐτὸ δὲν εἶταν πιὰ ἔκφραση μόνο ἀκαταμάχητης δυσπιστίας ἀπέναντι στὴ Συνέλευση, ἀλλὰ συμβουλὴ ποὺ δινόταν στὴν Κομμούνα νὰ κηρύξει διχτατορία ἐπικοινωνώντας ἄμεσα μὲ τοὺς Νομούς.

Ἡ Κομμούνα δὲν περίμενε ν' ἀκούσει τὸν Ροβεσπιέρο γιὰ νὰ διακηρύξει τὸ δικαίωμά της νὰ ἐπιβάλει διχτατορία. Μ' ὅλο ὅμως ποὺ διακήρυξε μόνη της αὐτό της τὸ δικαίωμα, δὲν τολμοῦσε νὰ τὸ ἐφαρμόσει σ' ὅλη του τὴν ἔκταση. Ὅπως δὲν τόλμησε, καὶ μέσ' στὴ φωτιὰ τῆς μάχης ἀκόμα, ν' ἀνακαλέσει τὸ δήμαρχο Πετιὸν ποὖχε βάσιμες ὑποψίες ἐναντίον του πὼς εἶταν χλιαρός, ἔτσι δὲν τόλμησε οὔτε νὰ κηρύξει τὴ διάλυση τῆς Συνέλευσης ποὺ ἤξερε πὼς ἐχθρευόταν τὰ σχέδιά της. Αὐτὸ ἔγινε γιατὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τοῦ λαοῦ, τεχνίτες τὸ πιὸ πολύ, δημοσιογράφοι, δικηγόροι, δάσκαλοι ἰδιωτικῶν σχολείων, ποὺ δὲ φοβήθηκαν νὰ ἐκθέσουν τὴ ζωή τους ἐπαναστατώντας, ὅπως καὶ νὰ τὸ πεῖς, θαμπώνονταν ἀπ' τὸ κοινοβουλευτικὸ γόητρο τῶν λαμπρῶν ῥητόρων τῶν Γιρονδίνων. Αὐτοὶ δὲν εἶταν γνωστοὶ παρὰ μόνο στὴ συνοικία τους. Τ' ἄσημα

ὀνόματά τους δὲ λέγανε τίποτα στὴ Γαλλία. Θέτοντας ὑπὸ διωγμὸ τὴ Συνέλευση, δὲν κινδύνευαν τάχα νὰ ἐκθέσουν τὴν ὑπόθεση ποῦθελαν νὰ ὑπηρετήσουν; Περιορίστηκαν σὲ συμβιβασμό. Ἄφησαν τὴ Συνέλευση νὰ ζήσει, μὲ τὸν ὅρο νὰ συγκατατεθεῖ ν' αὐτοδιαλυθεῖ γρήγορα, καλώντας σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα τοὺς πολίτες νὰ ἐκλέξουν τὴ Συμβατική, δηλαδὴ μιὰ νέα Συντακτικὴ ποὺ θ' ἀναθεωροῦσε μὲ δημοκρατικότερο πνεῦμα τὸ ξεπερασμένο πιὰ μοναρχικὸ Σύνταγμα.

Στὶς 10 Αὐγούστου, στὶς ἕντεκα ἡ ὥρα, ὅταν ἔπαψε νὰ βροντάει τὸ κανόνι ἐνάντια στὸ παλάτι ποὺ εἶχε καταχτηθεῖ, μιὰ ἀντιπροσωπεία τῆς Κομμούνας, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν πρώην ὑπάλληλο διοδίων Οὐγκενέν, παρουσιάστηκε μπρὸς στὴ Νομοθετική. «Ὁ λαός, ποὺ μᾶς στέλνει σὲ σᾶς, εἶπε ὁ Οὐγκενέν, μᾶς ἔδωσε τὴν ἐντολὴ νὰ σᾶς δηλώσουμε πὼς σᾶς περιβάλλει ξανὰ μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη του, μᾶς ἐπιφόρτισε ὅμως παράλληλα νὰ σᾶς δηλώσουμε πὼς δὲν μπορεῖ ν' ἀναγνωρίσει ἄλλον κριτὴ τῶν ἐξαιρετικῶν μέτρων ποὺ ἀναγκάστηκε νὰ πάρει γιὰ ν' ἀντισταθεῖ στὴν καταπίεση ἐκτὸς ἀπ' τὸ Γαλλικὸ λαό, τὸν κυρίαρχό σας, τὸν δικό σας καὶ τὸν δικό μας κυρίαρχο, συγκεντρωμένο στὶς πρωτοβάθμιες συνελεύσεις του».

Ἡ Συνέλευση στραβομουτσούνιασε μὲ τὴν ἀγέρωχη αὐτὴ γλώσσα. Ἡ «ὑπὸ ὅρους» καὶ «ἐπὶ προθεσμίᾳ» ἀνανέωση τῆς ἐμπιστοσύνης ποὺ τῆς δόθηκε, τὴν ἔκανε ἐξάρτημα τῆς παράτυπης ἐξουσίας ποὺ ξεπήδησε ἀπ' τὴν ἐξέγερση. Ἔπρεπε ὡστόσο νὰ συγκατατεθεῖ καὶ ν' ἀναγνωρίσει τὴ νομιμότητα τῆς ἐξέγερσης καὶ νὰ τῆς δώσει ἐγγυήσεις. Ἀναγνώρισε τὴν ἐπαναστατικὴ Κομμούνα, κάνοντας ὅμως πὼς τὴ θεωρεῖ σὰν προσωρινὴ καὶ παροδικὴ ἐξουσία ποὺ πρέπει νὰ ἐξαφανιστεῖ μαζὶ μὲ τὶς περιστάσεις ποὺ τὴ γέννησαν. Λέχτηκε νὰ συγκαλέσει μιὰ Συμβατικὴ ποὺ θὰ ἐκλεγόταν μὲ καθολικὴ ψηφοφορία, χωρὶς διάκριση σ' ἐνεργοὺς καὶ παθητικοὺς πολίτες, μὰ πάντα μὲ ἔμεση ψηφοφορία. Ἀνέστειλε—προσωρινὰ—τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ ὡς τὴ σύγκληση τῆς νέας αὐτῆς Συντακτικῆς, ἀρνήθηκε ὅμως νὰ τὸν κηρύξει καθαρὰ καὶ καὶ ξάστερα ἔκπτωτο, ὅπως ζητούσαν οἱ ἐπαναστάτες. Εἶταν ὁλοφάνερο πὼς οἱ Γιρονδίνοι ζητούσαν νὰ περισώσουν ὅσο μπορούσαν περισσότερα ἀπ' τὸ μοναρχικὸ Σύνταγμα. Παρ' ὅλη τὴν προσωρινὴ παύση τοῦ βασιλιᾶ, διατηρούνταν σιωπηρὰ ὁ θεσμὸς τῆς βασιλείας. Μὲ μιὰ νέα ψηφοφορία μάλιστα, δυὸ μέρες ἀργότερα, ἡ Συνέλευση ἀποφάσισε, μὲ πρόταση τοῦ Βερνιώ, νὰ διορίσει παιδαγωγὸ γιὰ τὸ «διάδοχο τοῦ Θρόνου».

Τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ εἶχαν ἀνασταλεῖ, τὸ Σύνταγμα ὅμως δὲν ἔπαψε νὰ ἰσχύει. Ὅπως ὕστερ' ἀπ' τὴ Βαρέν, ἔτσι καὶ τώρα, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία δόθηκε στὰ χέρια ἔξη ὑπουργῶν, ποὺ τοὺς διάλεξαν ἔξω ἀπ' τὴ Συνέλευση, ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ ἐκλογή τους ὅμως ἔγινε μεγαλόφωνα μὲ φανερὴ ψηφοφορία, γιὰ νὰ λείψουν οἱ ὑποψίες. Ὁ Ρολάν, ὁ Κλαβιὲρ κι ὁ Σερβὰν ξαναπῆραν τὰ χαρτοφυλάκια τῶν Ἐσωτερι-

κῶν, τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν ποὺ ὁ βασιλιὰς τοὺς τάχε ἀφαιρέσει στὶς 13 τοῦ προηγουμένου Ἰουνίου. Κοντὰ σ' αὐτοὺς κάλεσαν ὀνομαστικὰ κ' ἔβαλαν στὸ ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης τὸν ἐπαμφοτερίζοντα Δαντών, ποὺ μ' αὐτὸν λογάριαζαν ὁ Μπρισσὸ κι ὁ Κοντορσὲ νὰ συγκρατήσουν τὴ στάση· τὸ μαθηματικὸ Μόνζ, ποὺ τὸν ὑπόδειξε ὁ Κοντορσέ, καὶ ποὺ πῆρε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν· τὸ δημοσιογράφο Λεμπρέν, φίλο τοῦ Μπρισσό, ποὺ ὁ Ντυμουριὲ τὸν εἶχε κάνει τμηματάρχη στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἔτσι ἡ ἐξουσία χωρίστηκε σὲ τρία ἀνεξάρτητα σώματα: τὴν Κομμούνα, τὴ Συνέλευση καὶ τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν Ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπή, τρεῖς ἀρχὲς ποὺ παρεμβαίναν ὁλοένα ἡ μιὰ στὰ καθήκοντα τῆς ἄλλης. Οἱ περιστάσεις, ἡ πάλη ἐνάντια στὸ διπλὸν ἐξωτερικὸ κ' ἐσωτερικὸ κίνδυνο ἀπαιτούσαν δικτατορία, ἡ δικτατορία ὅμως αὐτὴ δὲν κατόρθωσε νὰ πάρει ὁρισμένη μορφή, νὰ ἐνσαρκωθεῖ σ' ἕνα θεσμό, σ' ἕναν ἄνθρωπο, σ' ἕνα κόμμα ἢ σὲ μιὰ τάξη. Ἔμεινε ἀνόργανη κι ἀκαθόριστη. Κανένα κείμενο δὲν κανόνισε τὸ πῶς θ' ἀσκεῖται. Εἶταν μιὰ ἀπρόσωπη δικτατορία, ποὺ τὴν ἀσκούσαν διαδοχικὰ οἱ πιὸ ἀντίπαλες ἀρχές, ἀνάλογα μὲ τὴ φορὰ τῶν γεγονότων, μιὰ δικτατορία χαοτικὴ κ' εὐμετάβλητη σὰν τὴν ἴδια τὴν κοινὴ γνώμη ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσε τὴ δύναμή της.

«Ὁ γαλλικὸς λαὸς νίκησε στὸ Παρίσι τὴν Αὐστρία καὶ τὴν Πρωσσία», ἔγραφε στὸν ἄντρα της ἡ γυναίκα τοῦ μέλλοντος συμβατικοῦ Ζυλιὲν ντὲ λὰ Ντρόμ, τὴν ἴδια μέρα τῆς 10ης Αὐγούστου. Ἡ ἴδια, τρεῖς μέρες πρωτύτερα, ὅταν ἔμαθε πὼς ὁ βασιλιὰς τῆς Σαρδηνίας ἑτοίμαζε νὰ προσχωρήσει στὸ συνασπισμό, φώναξε: «Δὲ φοβᾶμαι τοὺς Σαβοϊανούς, ὅπως δὲ φοβᾶμαι οὔτε τοὺς Πρώσσους, οὔτε τοὺς Αὐστριακούς. Φοβᾶμαι μόνο τοὺς προδότες!» Αὐτὸ εἶταν τὸ γενικὸ αἴσθημα τῶν ἐπαναστατῶν. Φοβόντανε μήπως οἱ στρατηγοὶ μποῦν στὸν πειρασμὸ καὶ μιμηθοῦν τὸν Λαφαγιὲτ ποὔχε ξεσηκώσει κατὰ τῆς Συνέλευσης τὸ δῆμο τοῦ Σεντὰν καὶ τὸ Νομὸ τῶν Ἀρδεννῶν καὶ ποὺ ἐπιχειροῦσε νὰ παρασύρει τὸ στρατό του ἐνάντια στὸ Παρίσι. Πρόβλεπαν ἀντίσταση στὰ μέρη ποὔχαν ἀποσπαστεῖ ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀνυπόταχτων παπάδων. Ἤξεραν πὼς ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' τὶς διοικητικὲς ἀρχὲς τῶν Νομῶν εἶχε διαμαρτυρηθεῖ ἐναντίον τῆς 20ῆς Ἰουνίου. Δυσπιστούσαν στὰ δικαστήρια, στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο τῆς Ὀρλεάνης ποὺ παρέλκυε ὕποπτα τὴ δίκη τῶν κατηγορουμένων γι ἀδικήματα κατὰ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους. Ἡ Συνέλευση συμεριζόταν τοὺς φόβους αὐτούς. Τὴν ἴδια μέρα τῆς 10ης Αὐγούστου, ὅρισε δώδεκα ἀπ' τὰ μέλη της, τρία γιὰ κάθε μιὰ ἀπ' τὶς τέσσερις στρατιές, «ἐξουσιοδοτώντας τα νὰ παύουν προσωρινὰ κάθε στρατηγὸ ἢ ἀξιωματικὸ ἢ δημόσιο ὑπάλληλο, πολιτικὸ ἢ στρατιωτικό, κι ἀκόμα νὰ διατάσσουν τὴ σύλληψή τους, ἂν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν, καὶ νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν προσωρινὴ ἀντικατάστασή τους». Αὐτὸ σήμαινε ὅτι στὰ χέρια

τῶν βουλευτῶν ποὺ ἐκλέχτηκαν ἐπίτροποι παραδινόταν ἕνα σπουδαῖο μέρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, κι αὐτοὶ οἱ ἐπίτροποι τῆς Νομοθετικῆς εἶναι κιόλας οἱ προάγγελοι τῶν ἀνθύπατων τῆς Συμβατικῆς.

Ἡ Συνέλευση διατάσσει ὕστερα ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους καὶ τοὺς συνταξιούχους τοῦ Κράτους, καὶ τοὺς ἴδιους ἀκόμα τοὺς παπάδες, νὰ δώσουν ὅρκο πὼς θὰ περιφρουρήσουν τὴ λευτεριὰ καὶ τὴν ἰσότητα μέχρι θανάτου. Ἐμπιστεύεται στοὺς δήμους, ἀπ' τὶς 11 Αὐγούστου, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Τυριό, τὸ ἔργο τῶν ἀνακρίσεων γιὰ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους, καὶ τοὺς ἐξουσιοδοτεῖ νὰ προβοῦν σὲ προσωρινὴ σύληψη τῶν ὑπόπτων. Στὶς 15 Αὐγούστου, μόλις μαθεύτηκε πὼς πολιορκεῖται ἡ Τιονβίλ, βάζει ὑπὸ ἐπιτήρηση στοὺς δήμους των τοὺς πατεράδες, τὶς μανάδες, τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τῶν μεταναστῶν γιὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσει σὰν ὁμήρους. Διατάσσει νὰ σφραγιστοῦν τὰ ἔγγραφα τῶν πρώην ὑπουργῶν ποὺ ἡ Κομμούνα εἶχε ἐκδώσει κιόλας ἐντάλματα συλήψεως ἐναντίον τους καὶ τοὺς παρέπεμπε σὲ δίκη τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο βάζει κι αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του σὲ ἀργία τοὺς διοικητικοὺς ὑπαλλήλους τῶν Νομῶν Ρὸν-ὲ-Λουάρ, τοῦ Μοζέλλα καὶ τοῦ Σώμ. Ἀντίθετα, ἀξιωματοῦχοι ποὔχαν παυτεῖ ἢ μπεῖ ἐκτὸς ὑπηρεσίας ἐξαιτίας τῆς πατριωτικῆς τους δράσης, σὰν τὸ δήμαρχο τοῦ Μὲτς Ἀντουὰν καὶ τὸ δημοτικὸ ὑπάλληλο τῆς Λυών,Σαλιέ,ἀποκαταστάθηκαν στὶς θέσεις τους.

Σὲ λίγο παραδίνονται στὴ δημοσιότητα τὰ χαρτιὰ ποὺ βρέθηκαν στὸ σπίτι τοῦ ἐπόπτη τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης Λαπόρτ. Τὰ χαρτιὰ αὐτὰ ἀπόδειχναν πὼς ὁ βασιλιὰς δὲν εἶχε πάψει νὰ ἔρχεται σὲ μυστικὲς συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἐμιγκρέδες, πὼς ἐξακολουθοῦσε μάλιστα νὰ μισθοδοτεῖ τοὺς πρώην σωματοφύλακές τον ποὺ βρίσκονταν στὸ Κόμπλεντς καὶ πὼς οἱ περισσότερες ἐφημερίδες καὶ οἱ λίβελοι τῶν ἀριστοκρατῶν πληρώνονταν ἀπ' τὸ ταμεῖο του.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ μέτρα, ποὺ τὰ περισσότερα εἶχαν παρθεῖ κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῆς Κομμούνας, φαινόντουσαν ἀνεπαρκῆ στὴν ἐρεθισμένη κοινὴ γνώμη. Ὁ Θωμὰς Λιντὲ ἀποροῦσε στὶς 13 Αὐγούστου, πῶς ὁ Λαφαγιὲτ δὲν εἶχε κιόλας ἄμεσα ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὰ καθήκοντά του. Οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως, παρ' ὅλη τὴν ὁλοφάνερη ἀνταρσία τοῦ στρατηγοῦ, διστάζανε νὰ τὸν χτυπήσουν, βρισκόντουσαν μάλιστα σὲ μυστικὲς διαπραγματεύσεις μαζί του καὶ μόνο στὶς 19 Αὐγούστου, ὅταν εἶχε πιὰ περάσει τὰ σύνορα, τότε ἀποφάσισαν νὰ τοῦ ἀπαγγείλουν κατηγορία. Οἱ ὑποψίες πλήθαιναν ὁλοένα καὶ δυνάμωναν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνεξήγητη ἐπιείκεια. Ἡ ἐποχὴ τῶν συγκρούσεων τῆς Κομμούνας καὶ τῆς Συντακτικῆς δὲν εἶταν μακριά.

Ἡ Κομμούνα, ποὖχε παραιτηθεῖ ἀπ' τὴ διακυβέρνηση τῆς Γαλλίας, ἐνοοῦσε νὰ διοικήσει τουλάχιστο τὸ Παρίσι μὲ ἀπόλυτη κυριαρχία. Δὲν ἤθελε ν' ἀνεχτεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ τὴ Συνέ-

λευση κανέναν ἐνδιάμεσο. Ἔστειλε τὸν Ροβεσπιέρο στὴ Συνέλευση ν ἀπαιτήσει ἐξ ὀνόματός της τὴν ἀναστολὴ τῶν ἐκλογῶν ποὔχαν ἀρχίσει κιόλας γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ. «Τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς Κομμούνας, εἶπε ὁ Ροβεσπιέρος, ἔχει ἀνάγκη νὰ διατηρήσει ὅλη τὴν ἐξουσία ποὺ τοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁ λαὸς τὴ νύχτα τῆς 9-10 Αὐγούστου γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς λευτεριᾶς. Ἡ ἐκλογὴ μελῶν νέου Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου στὶς σημερινὲς περιστάσεις πάει νὰ διμιουργήσει μιὰ νέα ἐξουσία ποὺ θ' ἀνταγωνίζεται τὴν ἐξουσία τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ...». Ὁ Τυριὸ ὑποστήριξε τὸν Ροβεσπιέρο, ὁ Ντελακρουὰ ὅμως κατόρθωσε νὰ ψηφιστεῖ πὼς τὸ νέο Νομαρχιακὸ Συμβούλιο δὲ θ' ἀσκοῦσε ἔλεγχο στὶς ἐνέργειες τῆς Κομμούνας, παρὰ σὲ ὅ,τι εἶχε σχέση μὲ τοὺς φόρους τοῦ Δημοσίου καὶ μετὰ ἐθνικὰ χτήματα. Ἡ Κομμούνα ὑποχώρησε, στὶς 22 ὅμως Αὐγούστου ὁ Ροβεσπιέρος παρουσίασε ἐξ ὀνόματός της στὴ Συνέλευση τὰ μέλη τοῦ νέου Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου, ποὺ μὲ τὸ στόμα της διατύπωσαν τὴν εὐχὴ νὰ μὴ φέρουν πιὰ ἄλλη ὀνομασία ἀπ' τὴν ὀνομασία τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν φόρων. Μόλις τ' ἄκουσε ὁ Ντελακρουά, ἐντελῶς διαφορετικὸς ἀπ' ὅ,τι εἶταν στὶς 12 Αὐγούστου, διαμαρτυρήθηκε ἔντονα πὼς δὲν εἶταν δικαίωμα τῆς Κομμούνας ν' ἀπαλλάξει τὸ Νομαρχιακὸ Συμβούλιο ἀπ' τὰ διοικητικά του καθήκοντα, λέγοντας: «Τότε εἶναι σὰ ν' ἀνατρέπουμε, σὲ μιὰ στιγμή, ὅλα τὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια τοῦ βασιλείου!»

Διαμάχες μικρὲς μπροστὰ σ' ἄλλες πιὸ σοβαρές.

Ἡ νίκη τῆς 10ης Αὐγούστου στοίχισε αἷμα. Οἱ στρατιῶτες τῶν Διαμερισμάτων καὶ οἱ Ὁμόσπονδοι εἶχαν χάσει χίλιους πάνω-κάτω ἀπ' τοὺς δικούς τους, νεκροὺς καὶ τραυματίες, μπροστὰ στὸ παλάτι. Τώρα ζητούσαν ἐκδίκηση. Οἱ Ἐλβετοὶ εἶχαν πυροβολήσει πρῶτοι, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ οἱ ἐθνοφρουροὶ ζητούσαν νὰ συναδελφωθοῦν μαζί τους. Μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' τοὺς Ἐλβετοὺς κατασφάχτηκε ὕστερ' ἀπ' τὴ μάχη. Ὅσοι γλυτώσανε, καταφύγανε στὴ Συνέλευση ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς σώσει, παρὰ μόνο ἀφοῦ ὑποσχέθηκε στὸ λαὸ πὼς θὰ τοὺς περάσει ἀπὸ δίκη. Δὲν κατηγορούσαν τοὺς Ἐλβετοὺς μονάχα γιὰ κακοπιστία. Λέγανε πὼς ὅσοι ἐπαναστάτες πέσανε ἀπ' τὰ βόλια τους εἶχαν τρομερὲς πληγὲς ἀπὸ θρύψαλα γυαλιῶν, μασημένο μολύβι καὶ κουμπιά. Στὶς 11 Αὐγούστου, ὁ Σαντὲρ δήλωσε στὴ Συνέλευση πὼς δὲν μποροῦσε νὰ ἐγγυηθεῖ γιὰ τὴν τάξη ἂν δὲν ἱδρύονταν σύντομα Στρατοδικεῖο νὰ δικάσει τοὺς Ἐλβετούς. Τοῦδωσαν ἱκανοποίηση μὲ μιὰ τυπικὴ ψῆφο. Τὸ πλῆθος ὅμως ποὺ βοοῦσε, ἀπαιτοῦσε νὰ δικαστοῦν ἀμέσως. Ὁ Δαντὸν ἀναγκάστηκε νὰ μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῶν Ἐλβετῶν γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσει στὶς φυλακὲς τῆς Ἀμπαί. Δὲν πέτυχε ὅμως νὰ διασπάσει μὲ τὴν πρώτη τὶς γραμμὲς τῶν διαδηλωτῶν. Οἱ Ἐλβετοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ γυρίσουν πίσω στὴν αἴθουσα τῆς Συνέλευσης γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν. Ὁ Πετιὸν ἐπενέβηκε κι αὐτὸς μὲ

τὴ σειρά του. Γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸ λαό, ἀπαίτησε νὰ συσταθεῖ ἔκτακτο δικαστήριο ποὺ θὰ τιμωροῦσε γενικὰ ὄχι μονάχα τοὺς Ἐλβετούς, ἀλλὰ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπανάστασης. Τὸ ἴδιο βράδι οἱ ἀστυνομικοὶ τοῦ Δημαρχείου ἔστειλαν στὸν Σαντὲρ τὸ σημείωμα αὐτό : «Μαθαίνουμε, κύριε, πὼς κάποιοι σχεδιάζουν νὰ πᾶνε στὶς φυλακὲς τοῦ Παρισιοῦ γιὰ νὰ πάρουν ὅλους τοὺς κρατουμένους καὶ νὰ τοὺς περάσουν στὰ γρήγορα ἀπὸ δίκη. Παρακαλοῦμε νὰ στείλετε ἀμέσως ἐνισχύσεις γιὰ τὴ φρούρηση τῶν κρατουμένων τῆς Σατελέ, τῆς Κονσιερζερὶ καὶ τῆς Φόρς». Πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ τὸ σχέδιο τῆς σφαγῆς ποὺ θὰ ἐκτελεστεῖ τρεῖς βδομάδες ἀργότερα. Ὁ Μαρὰ δὲν ἔχει μιλήσει ἀκόμα. Θὰ περιοριστεῖ κι αὐτὸς νὰ υἱοθετήσει τὴν ἰδέα ποὖναι διάχυτη στὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ Συνέλευση τότε μόνο θὰ προλάβαινε τὴν καταστροφή, ἂν ἔδινε τὴν ἐντύπωση στὸ πλῆθος πὼς εἰλικρ.νὰ ψήφισε τὴ σύσταση ἐκτάκτου δικαστηρίου γιὰ τὴν ἐκδίκαση τῶν ἐγκλημάτων τῆς ἀντεπανάστασης. Θάπρεπε νάχε ὀργανώσει γρήγορα τὸ δικαστήριο αὐτό. Αὐτὴ ὅμως ἄρχισε νὰ δολοπλοκεῖ κ' ἔτσι ἔχασε καιρό. Τὸ διάταγμα ποὺ ψήφισε στὶς 14 Αὐγούστου φάνηκε ἀνεπαρκὲς στὴν Κομμούνα, ποὺ ἐξουσιοδότησε τὸν Ροβεσπιέρο ν' ἀνεβεῖ τὴν ἄλλη μέρα στὸ βῆμα τῆς Συνέλευσης καὶ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὶς ἐλλείψεις του. Τὸ διάταγμα περιλάβαινε μόνο τ' ἀδικήματα ποὺ διαπράχτηκαν τὴ μέρα τῆς 10ης Αὐγούστου στὸ Παρίσι. Ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ στὰ ὅμοια ἀδικήματα ποὺ διαπράχτηκαν σ' ὅλη τὴ Γαλλία· ἔπρεπε νὰ μπορέσουν νὰ χτυπήσουν νόμιμα τὸν Λαφαγιέτ. Ἔπειτα ὁ Ροβεσπιέρος ζητοῦσε νὰ συγκροτηθεῖ τὸ δικαστήριο ἀπὸ ἐπιτρόπους ποὺ θὰ τοὺς ὑπόδειχναν τὰ Διαμερίσματα καὶ νὰ δικάσει ἀνέκκλητα, κυριαρχικά. Ἡ Συνέλευση θέσπισε πὼς οἱ δικαστικὲς ἀποφάσεις γιὰ τὰ ἐγκλήματα τῆς 10ης Αὐγούστου δὲ θὰ ὑπόκεινται σὲ ἀναίρεση, διατήρησε ὅμως τὸ διάταγμα τῆς προηγούμενης ἡμέρας, ποὺ μ' αὐτὸ εἶχε παραπέμψει τὶς ἀνακρίσεις καὶ τὴν ἐκδίκαση τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν στὰ ταχτικὰ δικαστήρια. Ἡ Κομμούνα ποὺ θεωροῦσε ὕποπτα τὰ δικαστήρια αὐτὰ καὶ ποὺ ζητοῦσε τὴν ἀνανέωση τῶν λειτουργῶν τους, ἔγινε ἔξω φρενῶν. Ἀξίωσε ξανά, στὶς 17 Αὐγούστου, τὴ σύσταση Εἰδικοῦ δικαστηρίου, μὲ δικαστὲς κ' ἐνόρκους ποὺ θὰ τοὺς ἐξέλεγε ὁ ἴδιος ὁ λαὸς μ' ἐκλογὲς στὶς συνελεύσεις τῶν ἐκλογικῶν τμημάτων. Ἕνα μέλος τῆς Κομμούνας, ὁ Βενσὲν Ὀλλιβώ, μίλησε στὴ Συνέλευση μὲ γλώσσα ἀπειλητική : «Σὰν πολίτης καὶ σὰν ἀξιωματοῦχος τοῦ λαοῦ, ἔρχουμαι νὰ σᾶς ἀναγγείλω πὼς ἀπόψε τὰ μεσάνυχτα θὰ χτυπήσουν οἱ καμπάνες, καλώντας σὲ γενικὸ προσκλητήριο. Ὁ λαὸς κουράστηκε νὰ ζητάει ἐκδίκηση. Κοιτάξτε μὴν ἐπιβάλει ὁ ἴδιος δικαιοσύνη. Ζητῶ, χωρὶς πολλὲς διατυπώσεις, νὰ ψηφίσετε διάταγμα ποὺ νὰ ὁρίζει ἕναν πολίτη ἀπὸ κάθε Διαμέρισμα γιὰ τὴν ἵδρυση κακουργοδικείου. Ζητῶ τὸ δικαστήριο αὐτὸ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ παλάτι τοῦ Κεραμεικοῦ. Ζητῶ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουα-

νέτα πού διψούσαν τόσο γιὰ τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ, νὰ χορτάσουν βλέποντας νὰ χύνεται τὸ αἷμα τῶν ἄτιμων δορυφόρων τους. Ἡ Συνέλευση ἀντιτάχτηκε. Ἀπ' τὶς 10 κιόλας Αὐγούστου ὁ Βεργνιὼ φώναξε: «Τὸ Παρίσι εἶναι μονάχα ἕνα κομάτι τοῦ Κράτους!» Ὁ ἄνθρωπος πού διαμαρτυρήθηκε αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ τὸν ἐκβιασμὸ πού πήγαιναν νὰ κάνουν στὴν Ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, ὁ Σουντιέ, εἶταν ἕνας ἀπ' τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Ὀρεινῶν πού καθόταν συνήθως μαζί τους καὶ εἶχε πάρει ἐνεργὸ μέρος καὶ στὴν Ἐπανάσταση: «Ὅσοι ἔρχονται ἐδῶ καὶ φωνάζουν, εἶπε, δὲν εἶναι φίλοι τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς θέλει διαφώτιση κι ὄχι κολακεῖες. Θέλουν νὰ φτιάξουν ἱεροεξεταστικὸ δικαστήριο. Ἐγὼ θ' ἀντιταχτῶ σ' αὐτὸ μ' ὅλες μου τὶς δυνάμεις». Ἄλλος Ὀρεινός, ὁ Τυριό, ἕνωσε κι αὐτὸς τὶς διαμαρτυρίες του μὲ τὸν Σουντιέ, τελικὰ ὅμως ἡ Συνέλευση, ἤθελε δὲν ἤθελε, ὑπέκυψε. Μὲ τὶς παρελκύσεις καὶ τὶς ἐναντιώσεις της ἡ Συνέλευση εἶχε χάσει τὸ ἠθικὸ κέρδος τῶν παραχωρήσεών της. Ἡ ἀντιδημοτικότητά της ἔπαιρνε σοβαρὲς διαστάσεις.

Τὸ Ἔκτακτο δικαστήριο ἀποτελέστηκε ἀπὸ δικαστὲς κ' ἐνόρκους πού τοὺς ἐξέλεξαν τὰ Διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀρνήθηκε ν' ἀναλάβει τὴν προεδρία μὲ γράμα του πού δημοσιεύτηκε καὶ μὲ τὸ ὁποῖο δήλωνε πῶς ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς πολιτικοὺς ἐγκληματίες εἶταν προσωπικοὶ ἐχθροί του, δὲν μποροῦσε νἆναι δικαστὴς κι ἀντίδικος στὴν ὑπόθεσή τους. Ἴσως στὴν ἄρνησή του νὰ ὑπῆρχαν καὶ λόγοι πού δὲν τοὺς ἔλεγε. Οἱ Γιρονδῖνοι εἶχαν ἀρχίσει κιόλας βίαιες ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου πού τοὺς ἐπισκίαζε καὶ πού τὸν θεωροῦσαν πραγματικὸ ἀρχηγὸ τῆς Κομμούνας. Μιὰ ἄφισα, «Οἱ κίνδυνοι τῆς Νίκης», πού τοιχοκολλήσαν στὸ Παρίσι καὶ πού ἐμπνευστής της φαίνεται νἆταν ὁ Ρολάν, τὸν παρουσίαζε σὰν «ἄνθρωπο ἀχαλίνωτα ζηλόφθονο», ποὔθελε «ν' ἀφαιρέσει τὴ δημοτικότητα τοῦ Πετιόν, νὰ τοῦ πάρει τὴ θέση καὶ νὰ φτάσει πατώντας σ' ἐρείπια στὸ δημαρχιλίκι, αὐτὸ δηλαδὴ πού ἀποτελοῦσε τὸ ἀντικείμενο τῶν ἔξαλλων πόθων του». Μὲ τὴν ἄρνησή του νὰ δεχτεῖ τὴν προεδρία τοῦ δικαστηρίου, στὶς 17 Αὐγούστου, ὁ Ροβεσπιέρος ἀντέταξε τὴν ἀδιαφορία του στὴν κατηγορία γιὰ διχτατορικὲς φιλοδοξίες πού χάλκευαν ἐναντίον του οἱ Γιρονδῖνοι.

Τὰ Διαμερίσματα ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ ἐμπορικὴ μπουρζουαζία δὲν ἄργησαν νὰ περάσουν στὴν ἀντιπολίτευση κατὰ τῆς Κομμούνας. Τὸ Διαμέρισμα τῶν Λομβαρδῶν, πού τὸ παρέσυρε ὁ Λουβέ, διαμαρτυρήθηκε ἀπ' τὶς 25 Αὐγούστου ἐναντίον ὅλων αὐτῶν τῶν σφετερισμῶν τῆς ἐξουσίας, ἐναντίον τῆς δυσπιστίας πού ἔδειχνε ἡ Κομμούνα ἀπέναντι στὸν Πετιόν, ἐναντίον τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐξουσίας τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου. Ἀνακάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τους ἀπ' τὸ Δημαρχεῖο. Τέσσερα ἄλλα Διαμερίσματα (Δημόσιο Ἵδρυμα, Πονσὼ στὶς 27 Αὐγούστου, Ἀγορὰ τῶν Ἀθώων καὶ Σιταγορὰ στὶς 29) τὸ μιμήθηκαν. Τὸ κίνημα κατὰ τῆς Κομμούνας ἁπλωνόταν στὴν ἐπαρχία κ' ἔπαιρνε τὴ μορφὴ ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Πα-

ρισιοῦ. Στὶς 27 Αὐγούστου, ὁ 'Ορεινὸς 'Αλμπὶτ γνωστοποιεῖ στὴ Συνέλευση μιὰ ἐγκύκλιο τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου τοῦ Κὸτ ντὺ Νὸρ ποὺ ζητοῦσε ἀπ' τοὺς ἄλλους Νομοὺς νὰ κάνουν κοινὴ σύσκεψη γιὰ νὰ πετύχουν ὥστε ἡ Συμβατικὴ νὰ συγκληθεῖ ἀλλοῦ κι ὄχι στὴν πρωτεύουσα. 'Η Συνέλευση ὅμως ἀρνήθηκε νὰ συμμεριστεῖ τὴν ἀγανάχτηση τοῦ 'Αλμπίτ. Πέρασε ἁπλῶς στὴν ἡμερησία διάταξη. Τὸ σχέδιο γιὰ μεταφορὰ τῆς Συμβατικῆς στὴν ἐπαρχία στηριζόταν σὲ κάποια βάση, ἐπειδὴ ὁ 'Ορεινὸς Σαμπὸ εἶχ' ἐξορκίσει τοὺς 'Ομόσπονδους, στὶς 20 Αὐγούστου, νὰ μείνουν στὸ Παρίσι «γιὰ νὰ ἐπιτηρήσουν τὴν ἐθνικὴ Συμβατική», νὰ τὴν ἐμποδίσουν νὰ παλινορθώσει τὴ βασιλεία καὶ νὰ φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι.

'Η σύγκρουση εἶχε φτάσει στὸ κρίσιμό της σημεῖο. 'Η Κομμούνα εἶχε σφραγίσει τὰ ἔγγραφα τοῦ Διευθυντῆ τοῦ 'Εκτάκτου Ταμείου, 'Αμελό, γνωστοῦ ἀριστοκράτη, καὶ τὸν ἔστειλε φυλακή. 'Ο Καμπόν, ἐρεθισμένος, ρώτησε «ἂν ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ μποροῦσε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς κατάχρησης» νὰ διατάσσει συλήψεις διαχειριστῶν καὶ ὑπαλλήλων ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπ' τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῆς Συνέλευσης» (21 Αὐγούστου). 'Η Συνέλευση διέταξε τὴν ἄμεση ἀποσφράγιση τῶν ἐγγράφων αὐτῶν.

Στὶς 27 Αὐγούστου, μιὰ μέρα ὕστερ' ἀπ' τὴν εἴδηση τῆς κατάληψης τῆς Λονγκβύ, ἡ Κομμούνα διέταξε ἔρευνες στὰ σπίτια ὅλων τῶν ὑπόπτων πολιτῶν γιὰ νὰ τοὺς πάρει τὰ ὅπλα. Ἕνας Γιρονδῖνος δημοσιογράφος, ποὺ ἔβγαζε τὸ φύλλο τοῦ Μπρισσό, ὁ Ζιρέϊ-Ντυπρέ, ἀνάγγειλε πὼς ἡ Κομμούνα ἑτοιμαζόταν νὰ κάνει ἔρευνα στὰ σπίτια ὅλων τῶν πολιτῶν ἀδιακρίτως. 'Η Κομμούνα κάλεσε τὸν Ζιρέϊ-Ντυπρὲ σὲ ἀπολογία γιὰ τὴν κακόβουλη εἴδηση Οἱ Γιρονδῖνοι στὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ εἶδαν ἕνα μέσο γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὸν ἀντίπαλό τους, τὴν Κομμούνα.

'Ο Ρολὰν ἄρχισε τὴν ἐπίθεση στὴ συνεδρίαση τῆς 30ῆς Αὐγούστου. Δήλωσε πώς, ἐπειδὴ ἡ Κομμούνα κατάργησε τὴν 'Επιτροπὴ 'Επισιτισμοῦ τῆς πόλης ποὖχε τὴν ἐμπιστοσύνη του, δὲν μποροῦσε ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ἐπισιτιστικὲς ἀνάγκες τοῦ Παρισιοῦ.'Ο Σουντιὲ ξαπόλυσε ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Κομμούνας αὐτῆς ποὺ ἀνέτρεπε ὅλον τὸν ὑπάρχοντα ὀργανισμὸ καὶ ποὺ δὲν εἴτανε νόμιμη. 'Ο Καμπὸν ὑπερθεμάτισε. 'Ο Ρολὰν ξαναπῆρε τὸ λόγο γιὰ νὰ διηγηθεῖ πὼς ὁ ἐπόπτης τοῦ σκευοφυλάκιου Ρεστοὺ παραπονέθηκε, πὼς ἕνας πράχτορας τῆς Κομμούνας πῆρε ἀπ' τὴν ἀποθήκη του ἕνα μικρὸ ἀσημοστόλιστο κανόνι (τὸ κανόνι τὄχαν πάει στὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Διαμερίσματος τοῦ Ρούλ). 'Ο Σουντιὲ ἀνέβηκε ξανὰ στὸ βῆμα γιὰ νὰ καταγγείλει τὸ ἔνταλμα προσαγωγῆς στὸ δικαστήριο, ποὖχε ἐκδοθεῖ δυὸ μέρες πρωτύτερα ἐναντίον τοῦ Ζιρέϊ-Ντυπρέ. 'Ο Γκρανζενὲβ ζήτησε ν' ἀναλάβει τὸ παλιὸ δημοτικὸ συμβούλιο τὰ καθήκοντά του καὶ τέλος ὁ Γκουαντὲ ἔκλεισε τὴ συζήτηση προκαλώντας χωρὶς καμιὰν ἀντίρρηση τὴν ψήφιση ἑνὸς διατάγματος ποὺ θέσπιζε τὴν ἄμεση ἀνανέωση ὅλης τῆς Κομμούνας.

Ὁ Σαμπὸ φοτόσο κι ὁ Φωσὲ προκάλεσαν ψήφισμα ποὺ ἔλεγε πὼς αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ παράνομη καὶ διαλυτικὴ Κομμούνα εἶταν «ἄξια τῆς πατρίδας».

Ἡ ἐπίθεση τῶν Γιρονδίνων ἐκδηλώθηκε μέσ' στὸν πατριωτικὸ πυρετὸ ποὺ προκάλεσε ἡ προέλαση τῶν εἰσβολέων. Στὶς 19 Αὐγούστου, τὰ πρωσσικὰ στρατεύματα, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἴδιο τὸ Φρειδερίκο-Γουλιέλμο καὶ μὲ διοικητὴ τὸ δούκα τοῦ Μπρούνσβικ, πέρασαν τὰ σύνορα, ἀκολουθούμενα ἀπὸ μιὰ μικρὴ στρατιὰ ἐμιγκρέδων, ποὺ ἀπ' τὰ πρῶτα κιόλας βήματά της ἔβαζε σ' ἐφαρμογὴ τὶς ἀπειλὲς τοῦ περίφημου μανιφέστου. Στὶς 23 Αὐγούστου, ἡ Λονγκβὺ παραδινόνταν ὕστερ' ἀπὸ δεκαπεντάωρο βομβαρδισμό. Ὑποψιαζόντουσαν, καὶ μὲ τὸ δίκιο τους, πὼς ὁ φρούραρχος Λαβέρν, ποὺ ὁ ἐχθρὸς τὸν εἶχε ἀφήσει ἐλεύθερο, δὲν εἶχε κάνει πέρα γιὰ πέρα τὸ καθῆκον του. Ἀμέσως ὕστερα ἄρχισαν οἱ ἀλλεπάλληλες εἰδήσεις, πὼς τὸ Βερντὲν πρόκειται νὰ πολιορκηθεῖ, πὼς πολλὲς χιλιάδες βασιλόφρονες τῆς περιφέρειας τοῦ Σατιγιὸν-σὺρ-Σέβρ, στὴ Βανδέα, ἐπαναστάτησαν στὶς 24 Αὐγούστου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπιστράτευσης. Μὲ τὸν Μπωντρὺ ντ' Ἀσὸν ἐπικεφαλῆς, κυρίεψαν τὸ Σατιγιὸν καὶ βάδιζαν ἐναντίον τῆς Μπρεσσουίρ. Οἱ πατριῶτες μόλις καὶ μετὰ βίας τοὺς ἀπόκρουσαν, φέρνοντας κανόνια καὶ δίνοντας τρεῖς μάχες ὅπου εἶχαν 15 νεκροὺς καὶ 20 τραυματίες, ἐνῶ οἱ στασιαστὲς εἶχαν 200 νεκροὺς καὶ 80 αἰχμαλώτους. Ἀνακαλύφτηκε πλατιὰ βασιλικὴ συνωμοσία ἕτοιμη νὰ ἐκδηλωθεῖ στὸ Ντωφινέ· μάθαιναν ἀκόμα πὼς οἱ εὐγενεῖς τῆς Βρετάνης ἐκινοῦντο. Ὑπῆρχε φόβος πὼς ἡ εἰσβολὴ θἄταν μονάχα τὸ σύνθημα μιᾶς πλατιᾶς ἐξέγερσης τῶν κληρικοφρόνων καὶ τῶν εὐγενῶν.

Κι αὐτὴ ἡ τραγικὴ κατάστατη δὲν ἐμπόδισε τοὺς Γιρονδίνους νὰ ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τῆς Κομμούνας τῆς 10ης Αὐγούστου! Ἐνῶ αὐτὴ ἀφοσιωνόταν ὁλόκληρη στὴν ἐθνικὴ ἄμυνα, ἐνῶ ἐπιτάχυνε δραστήρια τὴν κατασκευὴ ὀχυρωματικῶν ἔργων μπρὸς ἀπ' τὴν πόλη γιὰ τὴν ἐγκατάσταση στρατοπέδου, ἐνῶ καλοῦσε ὅλους τοὺς πολίτες νὰ δουλέψουν στὰ χαρακώματα, ὅπως εἶχαν κάνει στὸ πεδίο τῆς Ὁμοσπονδίας, ἐνῶ ἑτοίμαζε 30.000 λόγχες καὶ πρόβαινε ἀπ' τὶς 27 Αὐγούστου σὲ καινούργια στρατολογία μέσα σὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ κι ἀφόπλιζε τοὺς ὕποπτους γιὰ νὰ δώσει τὰ ντουφέκια σ' αὐτοὺς ποὺ φεύγανε γιὰ τὸ μέτωπο, ἡ μόνη σκέψη τῆς Συνέλευσης εἶταν πῶς νὰ ξεπληρώσει τὶς προηγούμενες ταπεινώσεις της καὶ πῶς νὰ συντρίψει τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους της γιὰ νὰ κερδίσει πιὸ εὔκολα τὶς ἐκλογὲς γιὰ Συμβατικὴ ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσουν! Ἔβραζε ὁ θυμὸς καὶ θἄβραζε ἀκόμα περισσότερο, ἂν ἡ Κομμούνα εἶχε μάθει πὼς οἱ πιὸ γνωστοὶ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, πανικόβλητοι, θεωροῦσαν ἀπελπιστικὴ τὴ στρατιωτικὴ κατάσταση καὶ ὅτι τὸ μόνο ποὺ σκεφτόντουσαν εἶταν πῶς νὰ φύγουν ἀπ' τὸ Παρίσι μὲ τὴν κυβέρνηση γιὰ νὰ γλυτώσουν συγχρόνως κι ἀπ' τοὺς Πρώσσους κι ἀπ' τοὺς «ἀναρχικούς». Ὁ Ρολὰν κι ὁ Σερβὰν προετοίμαζαν τὴν ἐκκένωση καὶ τὴ μετάβασή τους πίσω ἀπ' τὸν Λουάρ. Αὐτὸ εἶταν

κιόλας τὸ καλιό τους σχέδιο. Ὁ Ρολὰν εἶχε πεῖ στὸν Μπαρμπαρού, στὶς 10 Αὐγούστου, πὼς θἄπρεπε, δίχως ἄλλο, νὰ ὑποχωρήσουν στὸ Κεντρικὸ Ὀροπέδιο κ' ἐκεῖ νὰ ἱδρύσουν Δημοκρατία τῆς Μεσημβρίας. Ἄλλοι πρότειναν διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Πρώσσους. Ὁ δημοσιογράφος Καρρὰ εἶχε γράψει στὶς 25 Ἰουλίου στὰ «*Πατριωτικὰ Χρονικὰ*» ποὺ διαβαζόντουσαν πολύ, ἕνα περίεργο ἄρθρο ποὺ ἔσταζε φόβο καὶ ραδιουργία. Ἔκανε τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μπρούνσβικ, «τοῦ πιὸ μεγάλου πολεμιστῆ, ὅπως ἔλεγε, καὶ τοῦ πιὸ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς Εὐρώπης... Ἂν ἔρθει στὸ Παρίσι, βάζω στοίχημα πὼς τὸ πρῶτο ποὺ θὰ κάνει, θἆναι νὰ πάει στοὺς Ἰακωβίνους καὶ νὰ φορέσει τὸν κόκκινο σκοῦφο». Ὁ Καρρὰ εἶχε ἄλλοτε σχέσεις μὲ τὸ βασιλιὰ τῆς Πρωσσίας, ποὺ τοὖχε κάνει δῶρο μιὰ χρυσὴ ταμπακέρα μὲ τὸ πορτραῖτο του. Ἀπ' τὶς 4 κιόλας τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, εἶχε ρίξει στοὺς Ἰακωβίνους τὴν ἰδέα νὰ καλέσουν στὸ θρόνο τῆς Γαλλίας ἄγγλο πρίγκιπα. Τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μπρούνσβικ δὲν μποροῦσε νὰ σημαίνει παρὰ ἕνα πράμα μόνο, πὼς θεωροῦσε ἀναπόφευχτη τὴ νίκη τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν καὶ πὼς πρότεινε φιλικὴ συνεννόηση μὲ τοὺς Πρώσσους. Δὲν εἶταν ὁ μόνος ποὖχε αὐτὴ τὴ γνώμη μέσ' στὸ κόμμα του, γιατὶ κι ὁ Κοντορσέ, τὸ Μάη, εἶχε πλέξει κι αὐτὸς τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μπρούνσβικ στὴν ἐφημερίδα του τὸ «*Χρονικὸ τοῦ Παρισιοῦ*». Βέβαιο εἶναι πὼς ἀνάμεσα στοὺς Γιρονδίνους ποὺ μὲ τόση ἐλαφρότητα εἶχαν ἐξαπολύσει τὸν πόλεμο, βασίλευε ἕνα πνεῦμα ποὺ θὰ τὸ λέγαμε πνεῦμα ἡττοπάθειας. Μετὰ τὴ συνθηκολόγηση τῆς Λογγκβύ, οἱ ὑπουργοὶ καὶ μερικοὶ βουλευτὲς ποὺ διαθέτανε ἐπιρροὴ μαζεύτηκαν στὸν κῆπο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν γιὰ ν' ἀκούσουν τὸν Κερσὲν ποὺ γύριζε ἀπ' τὸ Σεντὰν καὶ ποὺ προεῖπε πὼς ὁ Μπρούνσβικ σὲ δεκαπέντε μέρες θὰ μπεῖ στὸ Παρίσι «σίγουρα, ὅπως μπαίνει ἡ σφήνα στὸ δοκάρι ὅταν τὴν χτυπᾶς ἀπὸ πάνω». Ὁ Ρολάν, χλωμὸς καὶ τρέμοντας, δήλωσε πὼς θἄπρεπε νὰ φύγουν γιὰ τὸ Τοὺρ ἢ τὸ Μπλουά, παίρνοντας μαζί τους τὸ δημόσιο ταμεῖο καὶ τὸ βασιλιά. Ὁ Κλαβιὲρ κι ὁ Σερβὰν τὸν ὑποστήριξαν. Ὁ Δαντὼν ὅμως ἀφηνίασε: «Ἔστειλα κ' ἔφερα, εἶπε, τὴ μάνα μου, γριὰ ἑβδομήντα χρονῶ. Ἔστειλα κ' ἔφερα τὰ δυὸ παιδιά μου· ἦρθαν χτές· πρὶν μποῦν οἱ Πρῶσσοι στὸ Παρίσι, θέλω ἡ οἰκογένειά μου νὰ χαθεῖ μαζί μου, θέλω 20.000 δαυλιὰ νὰ κάνουν σωρὸ στάχτη τὸ Παρίσι σὲ μιὰ στιγμή. Ρολάν, πρόσεξε μὴν κάνεις λόγο γιὰ φυγή, κοίτα μὴ σ' ἀκούσει ὁ λαός!».

Ἡ παλικαριὰ βέβαια τοῦ Δαντὼν δὲν εἶταν ἀπρομελέτητη καὶ ἀνυστερόβουλη. Δημοτικότητα ὁ Δαντὼν εἶχε μόνο στὸ Παρίσι ὅπου ἀσκοῦσε ἐπίδραση στὰ Διαμερίσματα καὶ στὶς λέσχες. Στὸ Μπλουὰ ἢ στὸ Τοὺρ δὲ θἆταν πιὰ ἱκανὸς νὰ ἐξαπολύει ἢ νὰ συγκρατεῖ διαδοχικὰ τὶς δυνάμεις τῆς ἐξέγερσης. Ἔπειτα εἶχε κ' ἕναν ἄλλο λόγο γιὰ νὰ ἐναντιώνεται στὴ φυγὴ ποὺ πρότειναν οἱ Γιρονδίνοι. Δὲν εἶχε χάσει ποτὲ τὴν ἐπαφή του μὲ τοὺς βασιλόφρονες,

ποῦταν μίσθαρνο ὀργανό τους. Μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε προμηθεύσει στὸν Ταλόν, πρώην διαχειριστὴ τῆς ἐπιχορήγησης τοῦ Στέματος, τὸ διαβατήριο ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὴν ἀστυνομία τῆς Κομμούνας καὶ νὰ δραπετεύσει στὴν Ἀγγλία. Μέσῳ τοῦ γιατροῦ Σεβετέλ, ποὺ εἶταν ὀργανό του, βρισκόταν σὲ σχέσεις μὲ τὸ μαρκήσιο Λὰ Ρουαρί, ποὺ τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ ὀργάνωνε τὴν ἐξέγερση τῆς Βρετάνης. Ἐκδηλώνοντας τὴν ἀντίθεσή του γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς κυβέρνησης στὴν ἐπαρχία, πετύχαινε μ' ἕνα σμπάρο δυὸ τρυγόνια. Ἂν ὁ ἐχθρὸς νικοῦσε, ἂν ὁ πόλεμος τέλειωνε μὲ τὴν παλινόρθωση τῆς μοναρχίας, ὁ Δαντὼν θὰ μποροῦσε νὰ ἐπικαλεστεῖ στοὺς βασιλικοὺς τὶς σχέσεις του μὲ τὸν Λὰ Ρουαρί, μέσῳ τοῦ Σεβετὲλ τὴν προστασία ποῦδωσε στοὺς Λαμέτ, Ἀδριανὸ Ντυπόρ, Ταλὸν καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους βασιλόφρονες: θὰ διεκδικοῦσε τὸ μερτικό του στὴ νίκη τῆς ἔνομης τάξης». Ἀντίθετα, ἂν οἱ Πρῶσσοι ἀποκρούονταν, θὰ καυχιότανε στοὺς ἐπαναστάτες πὼς αὐτὸς δὲν ἀπελπίστηκε οὔτε καὶ στὸ μεγαλύτερο κίνδυνο, θἄταν ὁ σωτήρας τῆς πατρίδας.

Ὅποια ὅμως καὶ νἄταν ἡ ἐπιρροή του, δὲ θὰ πετύχαινε νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐκένωση τῆς πρωτεύουσας, ἂν ἄνθρωποι τῆς ἐπιροῆς τῶν Πετιόν, Βεργνιὼ καὶ Κοντορσὲ δὲν εἶχαν ἑνώσει τὶς προσπάθειές τους μὲ τὶς δικές του. Οἱ Γιρονδῖνοι λοιπὸν ἀποφάσισαν νὰ μείνουν στὸ Παρίσι, νὰ συντρίψουν ὅμως παράλληλα τὴν Κομμούνα, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν πατριωτικὴ συγκίνηση ποὺ προκαλοῦσαν οἱ δυσάρεστες εἰδήσεις ποὺ μετέδωσε ὁ Κερσέν. Μόνο ποὺ ὑπολόγιζαν δίχως τὸν Δαντών.

Στὶς 28 Αὐγούστου τὸ βράδι, μόλις βγῆκε ἡ ἀπόφαση ποὺ ἀπέριπτε τὴ μικρόψυχη πρόταση τοῦ Ρολάν, ὁ Δαντὼν ὁρμάει στὸ βῆμα. Μὲ τὴ βροντερὴ φωνή του, ἀναγγέλλει πὼς θὰ μιλήσει «σὰν ὑπουργὸς τοῦ λαοῦ, σὰν ὑπουργὸς ἐπαναστάτης». «Ἡ Συνέλευση, εἶπε, πρέπει νὰ φανεῖ ἀντάξια τοῦ Ἔθνους! Μ' ἕνα σπασμὸ ἀνατρέψαμε τὸ δεσποτισμό, μ' ἕνα μεγάλον ἐθνικὸ σπασμὸ θὰ κατατροπώσουμε ξανὰ καὶ τοὺς δυνάστες. Ὡς τώρα δὲν κάναμε παρὰ τὸν ψευτοπόλεμο τοῦ Λαφαγιέτ: πρέπει νὰ κάνουμε ἕναν πόλεμο πιὸ τρομερό. Καιρὸς νὰ ποῦμε στὸ λαὸ πὼς πρέπει νὰ χυμήξει μαζικὰ ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς του. Ὅταν ἕνα καράβι ναυαγεῖ, τὸ πλήρωμα πετάει στὴ θάλασσα ὅ,τι τὸ ἐξέθετε στὸν κίνδυνο· τὸ ἴδιο, ὅ,τι μπορεῖ νὰ βλάψει τὸ Ἔθνος, πρέπει νὰ τὸ ἀποβάλει κι ὅ,τι μπορεῖ νὰ εἶναι χρήσιμο νὰ τὸ διαθέσει στὰ δημοτικὰ συμβούλια, μὲ τὴν προϋπόθεση πὼς θ' ἀποζημιώσει τοὺς ἰδιοχτῆτες». Οἱ ἄμεσες συνέπειες τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶναι τοῦτες: Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο θὰ ὁρίζει ἀντιπροσώπους «γιὰ νὰ πᾶνε στὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια, φέρνοντας ἐκεῖ τὴν ἐπιροὴ τῆς Κοινῆς γνώμης», γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν ἐπιστράτευση, στὶς ἐπιτάξεις, γιὰ νὰ ἐνεργήσουν ἐποπτεία κ' ἐκαθάριση στὶς ἀρχὲς καὶ νὰ πετάξουν ἀπ' τὸ καράβι τῆς Ἐπανάστασης ὅ,τι τὸ ἐξέθετε σὲ κίνδυνο. Ὕστερα ὁ Δαντὼν πλέκει τὸ ἐγκώμιο τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, γιατὶ δίκαια ἔκλεισε τὶς πύ-

λες τῆς πρωτεύουσας καὶ συνέλαβε τοὺς προδότες. Κι ἂν ἀκόμα εἶναι 30.000 ἐκεῖνοι ποὺ πρέπει νὰ συληφθοῦν, αὐτὸ πρέπει νὰ γίνει αὔριο κιόλας κι αὔριο τὸ Παρίσι νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ ὁλόκληρη τὴ Γαλλία !». Τέλος ζητάει νὰ ψηφιστεῖ διάταγμα ποὺ νὰ ἐπιτρέπει τὴν «κατ' οἶκον» ἔρευνα σ' ὅλους τοὺς πολίτες καὶ προτείνει ἀκόμα νὰ ὁρίσει ἡ Συνέλευση μερικὰ μέλη της νὰ παρακολουθήσουν τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου στὸ ἔργο τῆς στρατολογίας καὶ τῆς ἐπίταξης.

Ἡ Συνέλευση ἀσυζητητὶ ψηφίζει τὸ διάταγμα ποὺ ζητήθηκε γιὰ τὶς «κατ' οἶκον» ἔρευνες, ὁ Καμπὸν ὅμως ὑποστηριζόμενος ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους θεωρεῖ πὼς εἶναι ἄτοπο ν' ἀνακατευτοῦν οἱ ἐπίτροποι τῆς Συνέλευσης μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Κομμούνας καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου. Ἐπικαλεῖται τὴ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν. Μόνον ἡ ἐπέμβαση τοῦ Μπαζὶρ κάνει τὴ Συνέλευση νὰ συμφωνήσει καὶ νὰ ἐξουσιοδοτήσει ἔξη μέλη της γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἐπιστράτευσης.

Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 29 Αὐγούστου, σὰ νἄθελε νὰ ἐπισφραγίσει τὴ συμμαχία του μὲ τὴν Κομμούνα, ὁ Δαντὼν ἔρχεται στὸ Δημαρχεῖο καὶ μιλάει «γιὰ τ' αὐστηρὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ παρθοῦν στὶς σημερινὲς περιστάσεις» *. Οἱ «κατ' οἶκον» ἔρευνες ἄρχισαν στὶς 30 Αὐγούστου, στὶς δέκα τὸ πρωΐ καὶ κράτησαν δυὸ μέρες χωρὶς διακοπή. Κάθε Διαμέρισμα διέθεσε 30 ἐπιτρόπους. Ἔψαξαν ὅλα τὰ σπίτια ἕνα πρὸς ἕνα. Οἱ ἔνοικοι διατάχτηκαν νὰ μὴ βγοῦν ἔξω ἂν δὲν ἔρθουν πρῶτα οἱ ἐπίτροποι νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦν. 3.000 ὕποπτοι ὁδηγήθηκαν στὴ φυλακή.

Ἐνῶ ἡ ἐπιχείρηση βρισκόταν «ἐν πλήρει ἀναπτύξει», στὶς 30 τὸ βράδι, ἡ Κομμούνα μαθαίνει πὼς ψηφίστηκε τὸ διάταγμα γιὰ τὴ διάλυσή της καὶ τὴν ἀνανέωσή της. Ἕνα ἄσημο μέλος της, ὁ Νταρνοντερί, ἑρμήνευσε μ' εὔγλωττο τρόπο τὴ συγκίνηση τῶν συναδέλφων του καὶ κατέληξε πὼς πρέπει ν' ἀντισταθοῦν στὸ διάταγμα ποὺ χαντάκωνε τὴν κοινὴ ὑπόθεση, νὰ συγκαλέσουν τὸ λαὸ στὴν Γκρὲβ καί, συνοδευόμενοι ἀπ' τὸ πλῆθος, νὰ παρουσιαστοῦν στὴν αἴθουσα τῆς Συνέλευσης. Ὁ Ροβεσπιέρος, μὲ τὴ σειρά του, ἐξεθείασε τὸ ἔργο τῆς Κομμούνας τῆς 10ης Αὐγούστου, καὶ στιγμάτισε τοὺς ἐχθρούς της, τοὺς Μπρισσὸ καὶ Κοντορσέ. Ἀντίθετα ὅμως ἀπ' τὸν Νταρνοντερί, κατέληξε πὼς ἡ Κομμούνα ἔπρεπε νὰ προσφύγει στὰ Διαμερίσματα, νὰ καταθέσει σ' αὐτὰ τὴν ἐξουσία της καὶ νὰ τοὺς ζητήσει τὰ μέσα νὰ κρατηθεῖ στὴ θέση της μέχρι θανάτου.

Ὁ Ταλλιὲν ἀνάλαβε τὴν ἄλλη μέρα τὴν ὑπεράσπιση τῆς Κομμούνας ἀπ' τὸ βῆμα τῆς Νομοθετικῆς. «Ὅ,τι κάναμε, ὁ λαὸς τὄχει ἐπικυρώσει». Καὶ μὲ περηφάνεια ἀπαρίθμησε τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε ἡ Κομμούνα. «Ἂν μᾶς χτυπᾶτε, χτυπᾶτε τὸν ἴδιο

* Κατὰ τὸν Μπαζιέρ, σελ. 18 καὶ τὸν Μπυσὲ καὶ Ρού, σελ. 17 (κείμενο ἄγνωστο στοὺς Τουρνιὲ καὶ Ἀντρὲ Φρειμπούργκ). Σ.τ.Σ.

τὸ λαὸ ποὔκανε τὴν Ἐπανάσταση τῆς 14ης Ἰουλίου, ποὺ τὴ στερέωσε στὶς 10 Αὐγούστου καὶ ποὺ θὰ τὴ διατηρήσει». Ὁ πρόεδρος Ντελακρουὰ ἀπάντησε πὼς ἡ Συνέλευση θὰ ἐξετάσει τὸ ψήφισμα. Ἡ μέρα τῆς 1ης τοῦ Σεπτέμβρη πέρασε δίχως νὰ γίνει ἀπόπειρα νὰ ἐκτελεστεῖ τὸ διάταγμα ποὺ διέλυε τὴν Κομμούνα. Ὁ Ροβεσπιέρος κατάφερε τὴν Κομμούνα νὰ υἱοθετήσει μιὰ ἀπολογητικὴ ἔκθεση ποὺ ἀποτελοῦσε δριμὺ κατηγορητήριο κατὰ τῶν Γιρονδίνων, ἀλλὰ κατέληξε πὼς ἔπρεπε νὰ ὑπακούσουν στὸ Νόμο καὶ νὰ ζητήσουν ἀπ' τὸ λαὸ νὰ τοὺς ἀνανεώσει τὴν ἐμπιστοσύνη του. Γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Κομμούνα δὲν ἀκολούθησε τὸ συνήθη ὁδηγό της. Ὁ σύνδικος τῆς Κομμούνας, ὁ Μανουέλ, ἀντιτάχτηκε στὴ συλλογικὴ παραίτηση. Ὑπενθύμισε στὸ Συμβούλιο τὸν ὅρκο ποὖχε δώσει ὅτι θὰ μείνει μέχρι θανάτου στὴ θέση του καὶ δὲ θὰ τὴν ἐγκαταλείψει προτοῦ λείψουν οἱ κίνδυνοι τῆς πατρίδας. Ἡ Κομμούνα ἀποφάσισε νὰ μείνει στὴ θέση της καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης, ποὺ τώρα ἐνισχύεται καὶ μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Μαρά, μελετᾶ νὰ δώσει κιόλας μιὰ τρομερὴ ἀπάντηση στοὺς Γιρονδίνους.

II

ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ

Τὸ πρωΐ, στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη, φτάνει στὸ Παρίσι ἡ εἴδηση πὼς τὸ Βερντὲν πολιορκεῖται. Ἕνας ἐθελοντὴς τοῦ τάγματος τοῦ Μαὶν-ὲ-Λουὰρ φέρνει τὸ κείμενο τῆς ἐπίσημης πρόσκλησης πρὸς παράδοση, ποὺ ἀπηύθυνε ὁ Μπρούνσβικ στὸν Μπωρεπαίρ, διοικητὴ τοῦ φρουρίου. Ὁ ἐθελοντὴς προσθέτει πὼς τὸ Βερντέν, τὸ τελευταῖο ὀχυρὸ μεταξὺ Παρισιοῦ καὶ συνόρων, δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀμυνθεῖ περισσότερο ἀπὸ δυὸ μέρες. Ἕνας ἄλλος ταχυδρόμος φέρνει τὴν εἴδηση πὼς οἱ οὐλάνοι μπήκαν στὸ Κλερμὸν-ἀν-Ἀργκὸν στὸ δρόμο τοῦ Σαλόν. Εὐθὺς ἀμέσως ἡ Κομμούνα βγάζει προκήρυξη πρὸς τοὺς Παρισινούς: «Στὰ ὅπλα, πολίτες, στὰ ὅπλα· ὁ ἐχθρὸς βρίσκεται στὰ πρόθυρα. Καταταγεῖτε στὴ στιγμὴ κάτω ἀπ' τὶς σημαῖες μας, κ' ἐμπρὸς νὰ συγκεντρωθοῦμε στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως! Πρέπει ἀμέσως νὰ σχηματιστεῖ στρατὸς ἀπὸ 60.000 ἄντρες!» Μὲ διαταγὴ τῆς Κομμούνας βάλλει τὸ κανόνι τοῦ συναγερμοῦ, τὰ τύμπανα καὶ οἱ σάλπιγγες χτυποῦν γενικὸ προσκλητήριο κινδύνου, οἱ καμπάνες σημαίνουν, κλείνουν τὶς διόδους, ἐπιτάσσουν ὅλα τ' ἄλογα ποὺ μποροῦν νὰ χρησιμέψουν σ' αὐτοὺς ποὺ φεύγουν γιὰ τὰ σύνορα, καλοῦν τοὺς μάχιμους στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως γιὰ νὰ σχηματίσουν ἐπὶ τόπου τάγματα, ἕτοιμα γι ἄμεση πορεία. Τὰ μέλη τῆς Κομμούνας διασκορπίζονται στ' ἀντίστοιχά τους Διαμερίσματα: «Θὰ παραστήσουν ἔντονα στοὺς συμπολίτες τους, λένε τὰ πρακτικά, τοὺς κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὴν πατρίδα, τὶς προδοσίες ποὺ μᾶς περιτριγυρίζουν καὶ ποὺ μᾶς ἀπειλοῦν, τὴν εἰσβολὴ στὸ γαλλικὸ ἔδαφος. Θὰ τοὺς δώσουν νὰ καταλάβουν πὼς ἡ ἐπιστροφὴ στὴν πιὸ ἐπονείδιστη σκλαβιὰ εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐχθρῶν μας καὶ πώς, προκειμένου νὰ τὴν ὑποστοῦμε, ὀφείλουμε νὰ ταφοῦμε καλύτερα κάτω ἀπ' τὰ ἐρείπια τῆς Πατρίδας μας καὶ νὰ μὴν παραδώσουμε τὶς πόλεις μας, παρὰ μόνο ὅταν θάναι πιὰ ἕνας σωρὸς στάχτη καὶ τίποτ' ἄλλο».

Ἡ Κομμούνα, ἡ τόσο συκοφαντημένη, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ εἶχε ξεπεράσει τὴ Συνέλευση στὴν ἐκπλήρωση τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος. Ὅταν ἡ ἀντιπροσωπεία της, κατὰ τὸ μεσημέρι, παρουσιάστηκε στὴν αἴθουσα τῆς Συνέλευσης γιὰ νὰ λογοδοτήσει γιὰ τὰ μέτρα ποὺ πῆρε, ὁ Βερνιὼ δὲν μπόρεσε νὰ κρατηθεῖ

καὶ νὰ μὴν τῆς ἀποδώσει ἐπίσημα τιμές. Ὕστερα ἀπὸ ἕνα ζωηρὸ ἐγκώμιο ποῦπλεξε στοὺς Παρισινούς, ἐκδήλωσε τὴν περιφρόνησή του ἐναντίον τῶν δειλῶν, ποὺ σκόρπιζαν τὸν πανικὸ καὶ παρακίνησε ὅλους τοὺς καλοὺς πολίτες νὰ πᾶνε στὸ στρατόπεδο ὁλόγυρ' ἀπ' τὸ Παρίσι γιὰ ν' ἀποτελειώσουν μ' ἐθελοντικὴ ἐργασία τὶς ὀχυρώσεις ποὺ ἄρχισαν, «γιατὶ δὲν εἶναι πιὰ καιρὸς γιὰ συζητήσεις· πρέπει νὰ σκάψουμε τὸ λάκο τῶν ἐχθρῶν μας, ἀλλιῶς κάθε βῆμα ποὺ κάνουν πρὸς τὰ μπρός, σκάβει τὸ δικό μας!» Ἡ Συνέλευση ἄκουσε τὴν πρόσκληση αὐτὴ γιὰ ἑνότητα. Ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Τυριό, ψήφισε διάταγμα ποὺ διατηροῦσε τὴν Κομμούνα στὰ καθήκοντά της, ἐνῶ παράλληλα ἐξουσιοδοτοῦσε τὰ Διαμερίσματα νὰ τὴν ἐνισχύσουν μὲ τὸ διορισμὸ νέων μελῶν. Διάβασαν ἔπειτα ἕνα γράμα τοῦ Ρολὰν ποὺ ἀνάγγελλε τὴν ἀποκάλυψη βασιλικῆς συνωμοσίας στὸ Μορμπιάν.

Ὕστερα, ὁ Δαντών, ποὺ τὸν συνόδευαν ὅλοι οἱ ὑπουργοί, παρουσιάστηκε στὸ βῆμα: «Τὰ πάντα κινοῦνται, τὰ πάντα δονοῦνται, τὰ πάντα λαχταροῦν νὰ πολεμήσουν. Ἕνα μέρος τοῦ λαοῦ θὰ πάει στὰ σύνορα, ἕν' ἄλλο θ' ἀνοίξει χαρακώματα καὶ τὸ τρίτο θὰ ὑπερασπίσει μὲ δόρατα τὸ ἐσωτερικὸ τῶν πόλεων». Τὸ Παρίσι εἶχε ἀναδειχτεῖ ἀντάξιο ὁλόκληρης τῆς Γαλλίας. Ὁ Δαντὼν ζητοῦσε ἀπ' τὴ Συνέλευση νὰ ὁρίσει δώδεκα ἀπ' τὰ μέλη της γιὰ νὰ συντρέξουν τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο στὴν ἐκτέλεση τῶν μεγάλων μέτρων τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἔπρεπε νὰ θεσπιστεῖ πὼς ὅποιος θ' ἀρνιόταν νὰ ὑπηρετήσει προσωπικὰ ἢ νὰ δώσει τὰ ὅπλα του, θὰ τιμωρεῖται μὲ θάνατο. Ὁ Δαντὼν τερμάτισε τέλος τὴ σύντομη καὶ φλογερὴ ἀγόρευσή του μὲ τὶς ἑξῆς περίφημες φράσεις, ποὺ ἀποθανάτισαν τ' ὄνομά του: «Ἡ καμπάνα ποὺ θὰ σημάνει δὲν εἶναι καθόλου σύνθημα συναγερμοῦ, εἶναι σάλπισμα ἐφόδου κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδας. Γιὰ νὰ τοὺς νικήσουμε, κύριοι, χρειάζεται τόλμη καὶ πάλι τόλμη καὶ πάντα τόλμη καὶ ἡ Γαλλία σώθηκε!». Κάθησε ξανὰ στὴ θέση του κάτω ἀπὸ διπλὴ ὁμοβροντία ραγδαίων χειροκροτημάτων, κι ὅλες οἱ προτάσεις του υἱοθετήθηκαν ἀσυζητητί.

Χάρη στὸν Βερνιώ, στὸν Τυριὸ καὶ στὸν Δαντών, ἡ ἑνότητα φαινόταν πὼς εἶχε ἀποκατασταθεῖ μπροστὰ στὸν κίνδυνο, ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς ἐξουσίες. Μιὰ σκοτεινὴ ὅμως δυσπιστία ὑπῆρχε ἀκόμα στὸ βάθος τῶν ψυχῶν. Στὸν ἦχο τοῦ κανονιοῦ καὶ τῆς καμπάνας τοῦ συναγερμοῦ, ὁ ἐφιάλτης, τῶν προδοτῶν μεγάλωνε. Νόμιζες πὼς σὲ περιτριγυρίζουν παγίδες. Ἡ φήμη μεταδινόταν ἀστραπιαῖα πὼς οἱ ὕποπτοι ποὺ εἶταν στοιβαγμένοι στὶς φυλακὲς συνωμοτούσαν γιὰ νὰ ἐπαναστατήσουν μὲ τὴν ὑποστήριξη συνενόχων ἀπ' ἔξω. Οἱ ἐθελοντές, ποὺ κατατάσσονταν στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως, εἶχαν διαβάσει στοὺς τοίχους τὶς ἀφίσες ποὖχε κολλήσει λίγες μέρες πρωτύτερα ὁ Μαρά, γιὰ νὰ τοὺς συμβουλεύσει πὼς δὲν πρέπει νὰ φύγουν γιὰ τὸ μέτωπο πρωτοῦ πᾶνε στὶς φυλακὲς καὶ δικάσουν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ. Εἶχαν διαβάσει ἐπίσης

καὶ τὶς νωπὲς ἀκόμα ἀφίσες, ὅπου, κάτω ἀπ' τὸν τίτλο : *Λογοδοσία στὸν κυρίαρχο λαό*, ὁ Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν δημοσίευε τὰ κυριότερα ἔγγραφα ἀπ' τοὺς φακέλους τῶν ἐγκλημάτων τῆς Αὐλῆς καὶ τοῦ βασιλιᾶ. Τὰ νεῦρα τους εἶταν ἀκόμα κλονισμένα ἀπ' τὶς πολυάριθμες πένθιμες τελετές, μὲ τὶς ὁποῖες κάθε Διαμέρισμα, κ' ὕστερα ὁλόκληρη ἡ Κομμούνα, εἶχαν τιμήσει τοὺς νεκροὺς τῆς 10ης Αὐγούστου, θύματα τῆς παρασπονδίας τῶν Ἑλβετῶν. Ἡ τελευταία ἀπ' τὶς τελετὲς αὐτές, ποὖχε ἐκτυλιχτεῖ στὸ χῶρο τοῦ Κεραμεικοῦ, στὰ ἴδια μέρη ὅπου δόθηκε ἡ μάχη, εἶχε γίνει μόλις ὀχτὼ μέρες πρωτύτερα κ' εἶχε συνοδευτεῖ μὲ λόγους βίαιους ποὺ κατέληγαν σ' ἐπικλήσεις γιὰ ἐκδίκηση.

Ὁ λαὸς τοῦ Παρισιοῦ δὲν ἔβλεπε νἄρχεται ἡ ἐκδίκηση αὐτή, ποὺ τοὖχαν ὑποσχεθεῖ.Τὸ Ἔκτακτο δικαστήριο, ποὺ ἱδρύθηκε ὕστερ' ἀπὸ τόσους δισταγμοὺς καὶ τόση κακὴ θέληση, δὲ λειτουργοῦσε παρὰ μὲ μεγάλη βραδύτητα. Δὲν εἶχε ἀκόμα καταδικάσει σὲ θάνατο παρὰ μόνο τρεῖς πράχτορες τῆς Αὐλῆς, τὸν Κολλὼ ντ' Ἀγγκρεμόν, ποὺ στὸ σπίτι του βρῆκαν στρατολογικοὺς καταλόγους βασιλικῶν μπράβων, τὸν ἐπιμελητὴ τῆς ἐπιχορήγησης τοῦ Στέματος Λαπόρτ, ἀρχιταμία τῶν μυστικῶν πραχτόρων, τὸ δημοσιογράφο Ροζουά, ποὺ χαιρόταν στὴν *Ἐφημερίδα τοῦ Παρισιοῦ* γιὰ τὶς ἐπιτυχίες τοῦ ἐχθροῦ. Ὕστερα ὅμως ἀπ' τὶς 25 Αὐγούστου, ἡ δραστηριότητα τοῦ δικαστηρίου ἐπιβραδύνθηκε. Στὶς 27 Αὐγούστου εἶχε ἀθωώσει τὸν ἀστυνομικὸ Ντοσσονβίλ, ποὺ τ' ὄνομά του βρέθηκε γραμένο στοὺς καταλόγους τοῦ ντ' Ἀγκρεμόν. Στὶς 31 Αὐγούστου εἶχε ἀθωώσει ἀκόμα τὸν διοικητὴ τοῦ πύργου τοῦ Φοντενεμπλώ, Μονμορέν, ποὺ ἕνα ὕποπτο σημείωμά του βρέθηκε στὰ χαρτιὰ τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἡ τελευταία αὐτὴ ἀθώωση εἶχε ξεσηκώσει θύελλα διαμαρτυριῶν. Τὸ πλῆθος γιουχάϊσε τοὺς δικαστὲς κι ἀπείλησε μὲ θάνατο τὸν κατηγορούμενο, ποὺ μόλις καὶ μετὰ βίας μπόρεσε νὰ γλυτώσει. Ὁ Δαντών, αὐθαίρετα, ἀκύρωσε τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστηρίου, διέταξε τὴν ἐπανάληψη τῆς δίκης κι ἀνακάλεσε τὸν ἐθνικὸ ἐπίτροπο Μποτὸ-Ντυμενίλ, ποὺ τὸν συνέλαβε κι αὐτὸν μὲ τὴ σειρά του. «Ἔχω λόγους νὰ πιστεύω, εἶχε γράψει ξερὰ-ξερὰ ὁ Δαντὼν στὸ δημόσιο κατήγορο Ρεάλ, πὼς ὁ ὑβριζόμενος λαός, ποὺ διατηρεῖ ἄσβεστη τὴν ἀγανάχτησή του ἐναντίον ἐκείνων ποὺ βυσσοδόμησαν κατὰ τῆς λευτεριᾶς του καὶ ποὺ ἐπιτέλους δείχνει ἕνα χαραχτῆρα ἄξιο αἰώνιας λευτεριᾶς, δὲ θὰ βρεθεῖ πιὰ στὴν ἀνάγκη ν' ἀποδώσει ὁ ἴδιος τὴ δικαιοσύνη, ἀλλὰ θὰ τὴν πετύχει μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ μὲ τοὺς δικαστές του». Ὁ Δαντὼν τὄβρισκε φυσικὸ ὁ ἴδιος ὁ λαὸς «ν' ἀπονέμει δικαιοσύνη», ὅταν οἱ δικαστὲς καὶ οἱ ἔνορκοι ἀρνούνταν νὰ χτυπήσουν νόμιμα τοὺς ἐχθρούς του.

Ἡ νέα ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας, ὅπου συμμετεῖχε τώρα κι ὁ παλιὸς γραφέας της Ντεφόργκ, καταγινόταν νὰ κάνει διαλογὴ ἀνάμεσα στοὺς φυλακισμένους. Ἀπόλυε τοὺς βαρυνόμενους μὲ μικρὰ ἀδικήματα, τοὺς φτωχοὺς χρεοφειλέτες, τοὺς

κρατούμενους γιὰ καυγάδες κλπ. Φλογισμένα ἀπ' τὶς ἀγορεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων τους στὴν Κομμούνα, τὰ Διαμερίσματα ἐνῶ δργάνωναν τὴ στρατολογία, κράδαιναν μαζὶ καὶ τὸ σπαθὶ τῆς ἐθνικῆς νέμεσης ἐναντίον τῶν συνωμοτῶν. Τὸ τμῆμα τοῦ προαστείου Πουασσονιὲρ ἀποφάσισε νὰ θανατωθοῦν ὅλοι οἱ παπάδες καὶ τὰ ὕποπτα πρόσωπα ποὺ βρίσκονταν στὴ φυλακή, προτοῦ φύγουν οἱ ἐθελοντὲς γιὰ τὴ στρατιὰ τῶν συνόρων. Ἡ ἀπαίσια ἀπόφασή του εἶχε ἐγκριθεῖ ἀπ' τὰ Διαμερίσματα τοῦ Λουξεμβούργου, τοῦ Λούβρου καὶ τοῦ Φονταὶν-Μονμορανσύ.

Ἐπακολούθησε ἡ πράξη. Τὸ ἀπόγευμα, παπάδες ἀνυπόταχτοι ποὺ μεταφέρονταν στὶς φυλακὲς τῆς Ἀμπαί, κατακρεουργήθηκαν στὸ δρόμο ἀπ' τοὺς φρουρούς τους, Μασσαλιῶτες καὶ Βρετόνους Ὁμόσπονδους. Ἕνας μόνο σώθηκε ἀπ' αὐτούς, ὁ ἀβ̣βᾶς Σικάρ, ὁ δάσκαλος τῶν κωφαλάλων, ποὺ τὸν ἀναγνώρισε ἕνας ἀπ' τὸ πλῆθος. Ἐν' ἀσκέρι, ἀποτελούμενο ἀπὸ μαγαζάτορες καὶ τεχνίτες, ἀπὸ Ὁμόσπονδους καὶ ἐθνοφρουροὺς ἀνακατεμένους, πῆγε στὸ μοναστήρι τῶν Καρμελιτῶν, ὅπου εἶταν κλεισμένοι πολυάριθμοι ἀνυπόταχτοι παπάδες. Αὐτοὺς τοὺς σκότωσαν πυροβολώντας τους μὲ ντουφέκια, χτυπώντας τους μὲ λόγχες, μὲ σπάθες καὶ μὲ μπαστούνια. Ὕστερα, κατὰ τὸ βράδι, ἦρθε ἡ σειρὰ τῶν κρατουμένων τῆς Ἀμπαί. Ἐδῶ ἐπενέβη ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας: «Σύντροφοι, διατάσσεστε νὰ δικάσετε ὅλους τοὺς κρατουμένους στὴ φυλακὴ τῆς Ἀμπαί, χωρὶς διάκριση, ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἀββὰ Λαμφάν, ποὺ θὰ τὸν κρατήσετε σὲ σίγουρο μέρος— Πανί, Σερζάν». Ὁ ἀββὰς Λαμφάν, πρώην πνευματικὸς τοῦ βασιλιᾶ, εἶχε ἕναν ἀδερφὸ ποὺ μετεῖχε στὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης. Αὐτοσχεδιάστηκε κάτι σὰ δικαστήριο, μὲ πρόεδρο τὸν Στανίσλαο Μαγιάρ. Ὁ Μαγιάρ, μὲ τὸν κατάλογο τοῦ δεσμοφύλακα στὰ χέρια, ρωτοῦσε τοὺς κατηγορουμένους καὶ συμβουλευόταν τοὺς συνέδρους του γιὰ τὴν ποινή. «Ἀμολᾶτε τον!» φώναζε ὁ Μαγιὰρ σὲ περίπτωση καταδίκης· καὶ τὰ θύματα στοιβαζόντουσαν τὄνα πάνω στ' ἄλλο. Ὁ Πετιόν, ποὺ πῆγε στὶς φυλακὲς τῆς Λὰ Φὸρς, στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, μᾶς λέει πὼς «οἱ ἄνθρωποι ποὺ δίκαζαν καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐκτελοῦσαν, εἶχαν τέτια σιγουριά, σὰ νὰ τοὺς εἶχε καλέσει ὁ Νόμος νὰ ἐκπληρώσουν τὰ καθήκοντα αὐτά». «Μοῦ παίνευαν, λέει, τὴ δικαιοσύνη τους, τὴν προσεχτικότητά τους στὴ διάκριση τῶν ἀθώων ἀπ' τοὺς ἔνοχους, τὶς ὑπηρεσίες ποὖχαν προσφέρει».

Τὸ μακελειὸ συνεχίστηκε τὶς ἑπόμενες μέρες στὶς ἄλλες φυλακές: στὴ Λὰ Φὸρς στὴ μιὰ τὸ πρωΐ, στὴν Κονσιερζερὶ τὸ πρωϊνὸ τῆς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, στὸν πύργο Σαὶν-Μπερνάρ, ὕστερα στὴ Σατελέ, στὸ Σαὶν-Φερμέν, στὴ Σαλπετριέρ, τέλος στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη στὴ Μπισέτρ. Ἡ μέθη τοῦ φόνου εἶταν τέτια, ὥστε σκότωναν ἀδιάκριτα τοὺς κρατουμένους τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τοὺς πολιτικοὺς κρατουμένους, τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Μερικὰ πτώματα, ὅπως τὸ πτῶμα τῆς πριγκίπισσας Λαμπάλ, ὑπέστη-

σαν φριχτοὺς ἀκρωτηριασμούς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ὑπολογίζεται ὅτι κυμαίνεται ἀπὸ 1100 ὡς 1400.

Ὁ πληθυσμὸς παρακολουθοῦσε ἀδιάφορος ἢ ἱκανοποιημένος τὶς σκηνὲς αὐτὲς τῆς φρίκης. Ἡ Μαντὰμ Ζουλιὲν ντὲ λὰ Ντρόμ, ἔγραφε στὸν ἄντρα της, τὸ ἴδιο βράδι τῆς 2ης τοῦ Σεπτέμβρη: «Ὁ λαὸς σηκώθηκε, ὁ λαός, τρομερὸς μέσ' στὴ μανία του, ἐκδικεῖται τὰ ἐγκλήματα καὶ τὶς πιὸ ποταπὲς προδοσίες τριῶν χρόνων! Τὸ πολεμικὸ μένος, ποὺ κατέλαβε ὅλους τοὺς Παρισινοὺς εἶναι καταπληχτικό. Οἰκογενειάρχες, μπουρζουάδες, στρατεύματα, «ἀβράκωτοι», ὅλοι φεύγουν γιὰ τὸ μέτωπο· ὁ λαὸς εἶπε: Ἀφήνουμε στὰ σπίτια μας τὶς γυναῖκες μας, τὰ παιδιά μας, ἀνάμεσα στοὺς ἐχθρούς μας, ἂς κάνουμε κάθαρση στὴ γῆ τῆς λευτεριᾶς. Καὶ οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Πρῶσσοι νἄναι στὰ πρόθυρα τοῦ Παρισιοῦ, ἐγὼ δὲν πρόκειται νὰ κάνω βῆμα πρὸς τὰ πίσω· ἴσα-ἴσα τότε θὰ φωνάξω μὲ περισσότερη ἀκόμα βεβαιότητα: ἡ νίκη εἶναι δική μας!» Ἂς κρίνει κανένας ἀπ' τὴν ἔξαρση τῆς καλῆς αὐτῆς ἀστῆς, μαθήτριας τοῦ Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ, τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων τάξεων.

Ὁ πατριωτικὸς πυρετός, ἡ προσέγγιση τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ἦχος τῆς καμπάνας ἀποκοιμίζει τὶς συνειδήσεις. Ἐνῶ οἱ σφαγιαστὲς ἐπιδίδονταν στὸ φριχτὸ ἔργο τους, οἱ γυναῖκες περνούσαν τὴ νύχτα στὶς ἐκκλησίες, ράβοντας ροῦχα γιὰ τοὺς ἐθελοντὲς καὶ φτιάχνοντας ἐπιδέσμους γιὰ τοὺς πληγωμένους. Στὴν Κομμούνα καὶ στὰ Διαμερίσματα γινόταν μιὰ ἀδιάκοπη παρέλαση πολιτῶν ποὺ πήγαιναν νὰ προσφέρουν τὰ μπράτσα τους ἢ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυσή τους στὴν πατρίδα. Πολλοὶ ἀναλάβαιναν τὴ φροντίδα τῶν παιδιῶν ἐκείνων ποὺ φύγανε. Μὲ διαταγὴ τοῦ δημαρχείου ἀπαγορεύτηκαν τὰ τυχερὰ παιχνίδια. Ἔλυωναν τὸ μολύβι ἀπ' τὰ φέρετρα γιὰ νὰ φτιάξουν βόλια. Ὅλοι οἱ ἁμαξοποιοὶ καταγίνονταν νὰ φτιάξουν κιλλίβαντες κανονιῶν καὶ βλητοφόρα κασόνια. Ἡ ἔξαρση τοῦ λαοῦ εἴτανε θαυμαστή. Τὸ ὑπέροχο συμβάδιζε μὲ τὸ ἀπαίσιο.

Οἱ ἀρχὲς εἶχαν ἀφήσει τὰ πράγματα νὰ ἐξελιχτοῦν μόνα τους. Στὶς αἰτήσεις ποὺ τοῦ ἀπηύθυνε ἡ Κομμούνα, ὁ διοικητὴς τῆς ἐθνοφρουρᾶς Σαντὲρ ἀπάντησε πὼς δὲν μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει σταθερὰ στὴν πειθαρχία τῶν ἐθνοφρουρῶν του. Ἡ Κομμούνα ἀποζημίωσε τοὺς σφαγιαστὲς γιὰ τὶς μέρες ποὺ χάσανε. Ἡ Συνέλευση ἔστειλε στὸ θέατρο τῆς σφαγῆς ἀνίσχυρες ἀντιπροσωπεῖες. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ρολὰν τῆς ἔγραφε στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη: «Πρέπει νὰ ριχτεῖ ἕνας πέπλος πάνω στὰ γεγονότα τῆς χτεσινῆς μέρας. Ξέρω πὼς ὁ λαός, τρομερὸς στὴν ἐκδίκησή του, νομίζει ἀκόμα πὼς ἀποδίδει ἕνα εἶδος Δικαιοσύνης!» Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιρονδίνων—αὐτὲς ἀποτελούσαν τότε τὸ ἅπαντο σχεδὸν τοῦ τύπου—ἔκαναν τὴν ἴδια στιγμὴ τὴν ἀπολογία τῶν σφαγῶν ἢ ἔβρισκαν σ' αὐτὲς ἐλαφρυντικὰ στοιχεῖα.

Ὅσο γιὰ τὸν ὑπουργὸ τῆς Δικαιοσύνης Δαντών, αὐτὸς δὲν ἔκανε τὴν παραμικρὴ χειρονομία γιὰ νὰ φρουρήσει τὶς φυλακές. Στὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Ρολάν, τὸν Γκρανπρέ, ποὺ τοῦ ζήτησε

νὰ πάρει μέτρα, ἀπάντησε μὲ τὰ λόγια αὐτά, κατὰ τὴν κυρία Ρολάν: «Δὲ σκοτίζουμαι γιὰ τοὺς φυλακισμένους, ἂς γίνουν ὅ,τι θέλουν».Καὶ μερικὲς μέρες ἀργότερα, ὅταν ὁ 'Αλκιέ, πρόεδρος τοῦ κακουργοδικείου τοῦ Σηκουάνα καὶ Οἰάζ, ἦρθε νὰ τὸν βρεῖ γιὰ νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν τύχη τῶν φυλακισμένων τοῦ 'Ανωτάτου Δικαστηρίου τῆς 'Ορλεάνης ποὺ τὸ μπουλούκι τοῦ Φουρνιὲ τοὺς ὁδηγοῦσε στὶς Βερσαλίες γιὰ νὰ τοὺς κρεουργήσει, ὁ Δαντὼν τοῦ εἶπε σηκώνοντας τοὺς ὤμους: «Μὴν ἀνακατεύεστε σεῖς μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Μπορεῖ νὰ βρεῖτε τὸν μπελά σας!» Εἶναι γνωστὰ τὰ λόγια ποὺ εἶπε στὸ δοὺκα τῆς Σάρτρ, τὸ μέλλοντα Λουδοβίκο-Φίλιππο, τὶς πρῶτες μέρες τῆς Συμβατικῆς: «Τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλοι οἱ μάχιμοι πολίτες ὁρμούσαν στὶς στρατιὲς τῶν συνόρων καὶ μᾶς ἄφηναν δίχως δυνάμεις στὸ Παρίσι, οἱ φυλακὲς ξεχείλιζαν ἀπὸνα σωρὸ συνωμότες κι ἄθλιους ἀνθρώπους, ποὺ περίμεναν πῶς καὶ πῶς νὰ προσεγγίσουν οἱ ξένοι ἐχθροὶ γιὰ νὰ μᾶς κρεουργήσουν. 'Εγὼ τοὺς πρόλαβα. Αὐτὸ ἔκανα. Θέλησα ὅλη ἡ νεολαία τοῦ Παρισιοῦ νὰ φτάσει στὴν Καμπανία μὲ τὰ χέρια βαμένα σὲ τόσο αἷμα, ἔτσι ποὺ νἆμαι βέβαιος πὼς θὰ μοῦ μείνει πιστή. Θέλησα ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐμιγκρέδες ν' ἀνοίξω ἕνα ποτάμι ἀπὸ αἷμα». Πρέπει ἀκόμα νὰ ὑπενθυμίσουμε πὼς ὁ γραμματέας τοῦ Δαντών, ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ἔκανε ἀνοιχτὰ τὴν ἀπολογία τῶν σφαγῶν, παρουσιάζοντάς τις γιὰ παράδειγμα στὴν ὑπόλοιπη Γαλλία.

'Απ' τὶς 28 Αὐγούστου, ὕστερ' ἀπ' τὴ μέρα ποὺ ὁ Ρολὰν καὶ οἱ Γιρονδίνοι εἶχαν προτείνει νὰ φύγουν ἀπ' τὸ Παρίσι, ὁ Δαντὼν τάχθηκε ἀνοιχτὰ ἀλληλέγγυος μὲ τὴν Κομμούνα. 'Εμποτίστηκε μὲ τὰ μίση της. Οἱ σφαγές, στὴ σκέψη του, δὲν εἶχαν μόνο σκοπὸ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς συνενόχους τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ νὰ κάνουν καὶ τοὺς Γιρονδίνους νὰ σκεφτοῦν. Οἱ ἐκλογὲς ἄρχιζαν. 'Η εὐκαιρία εἶταν καλὴ γιὰ νὰ χτυπηθοῦν οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι. 'Ο Δαντὼν ἔκανε τὸν ἴδιο ὑπολογισμὸ ποὺ ἔκανε τὸ κόμμα του.

Τὴν ἴδια μέρα, στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη, στὴ βραδινὴ συνεδρίαση τῆς Κομμούνας, ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν κι ὁ Ροβεσπιέρος κατάγγειλαν «τὴ συνωμοσία ὑπὲρ τοῦ Μπρούνσβικ ποὺ ἕνα ἰσχυρὸ κόμμα σκοπεύει νὰ τὸν φέρει στὸ θρόνο τῆς Γαλλίας». Δὲν ἔκαναν μόνο ὑπαινιγμὸ στὴν ἀμφίβολη ἐκστρατεία τοῦ Καρρά, ἀλλὰ ἔβαλλαν ἐπίσης κ' ἐναντίον τῆς ἄλλης ἐκστρατείας ποὺ ὁ ἀββὰς ντ' 'Ανζοὺ εἶχε κάνει ἀνοιχτὰ στὴ λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων, τὸ Μάη, ὑπὲρ τοῦ δούκα τῆς 'Υόρκης. Εἶχαν ὑπ' ὄψη τους ἀσφαλῶς καὶ τὰ σοβαρὰ λόγια ποὔχε πεῖ ὁ ἴδιος ὁ Μπρισσὸ μέσ' στὴν 'Επιτροπὴ τῶν Δώδεκα καὶ ποὺ τ' ἀναφέρει ὁ Μπαρέρ: «Θὰ σᾶς δείξω ἀπόψε, εἶχε πεῖ ὁ Μπρισσὸ σ' ἕναν ἀπ' τοὺς συναδέλφους του, στὶς 17 τοῦ περασμένου 'Ιουλίου, ἀπὸ μιὰ ἀλληλογραφία ποὖχα μὲ τὴν Κυβέρνηση τοῦ Σαὶν-Τζέημς (τῆς 'Αγγλίας), πὼς ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς νὰ κάνουμε ἕνα κράμα ἀπ' τὸ Σύνταγμα τὸ δικό μας καὶ τῆς 'Αγγλίας, βάζοντας τὸ δούκα τῆς 'Υόρκης σὰ συνταγματικὸ βα-

σιλιὰ στὴ θέση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'». Τὴν ἑπομένη τῆς ἐκθεσης τοῦ Ροβεσπιέρου στὴν Κομμούνα, ἔγινε ἔρευνα στὸ σπίτι τοῦ Μπρισσό, ὕστερ' ἀπὸ διαταγὴ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας, καὶ τὴ μεθεπομένη ἐκδόθηκαν ἐντάλματα συλλήψεως ἐναντίον τοῦ Ρολὰν καὶ ὀχτὼ Γιρονδίνων βουλευτῶν. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ Δαντὼν βρῆκε πὼς τὸ παράκαναν. Χρωστοῦσε τὸ χαρτοφυλάκιό του στὸν Μπρισσὸ καὶ στὸν Κοντορσέ. Πῆγε στὸ δημαρχεῖο κ' ὕστερ' ἀπὸ μιὰ ζωηρότατη συζήτηση μὲ τὸν Μαρά, πέτυχε ν' ἀνακληθοῦν τὰ ἐντάλματα συλλήψεως. Ὁ Δαντὼν περιφρονοῦσε πολὺ τὴν ἀνθρώπινη ζωή, γι αὐτὸ καὶ δὲ διψοῦσε τόσο γιὰ αἷμα. Ἅμα ἔκανε μιὰ ἀπόπειρα καὶ πετύχαινε τὸ σκοπό του, τότε ἄνοιγε τὴν καρδιά του στὸν οἶχτο. Διευκόλυνε τὴ δραπέτευση τοῦ Ἀδριανοῦ Ντυπόρ, τοῦ Ταλλεϋράνδου καὶ τοῦ Κάρολου Λαμέτ, καὶ πολλῶν ἄλλων*. Ἀποστρεφόταν τὶς περιττὲς ὠμότητες. Ἂν ἄφηνε νὰ χτυπήσουν τὸν Ρολὰν καὶ τὸν Μπρισσό, θἆταν ἀδύνατο πιὰ νὰ παραμείνει στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο, κι αὐτὸς δὲν ἤθελε ἀκόμα νὰ κόψει κάθε δεσμὸ μὲ τὴ Συνέλευση. Τοῦ ἔφτανε νὰ τῆς ἐμπνέει φόβο κ' ἔβρισκε μάλιστα στυγνὴ ἱκανοποίηση νὰ παίζει ἀπέναντί της τὸν προστάτη.

Ὅταν γίνονταν οἱ σφαγές, ἡ ἐπαναστατικὴ Γαλλία δὲν τὶς ἀποδοκίμαζε. Τὸ ἴδιο πνεῦμα, ὁ ἴδιος πυρετὸς βασίλευε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸ Γαλλικὸ ἔδαφος. Σὲ μιὰ περίφημη ἐγκύκλιο ποὺ στάλθηκε στοὺς Νομοὺς μὲ τὴν προσυπογραφὴ τοῦ Δαντών, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας εἶχε δικαιολογήσει τὸ ἔργο της καὶ τὸ πρότεινε γιὰ παράδειγμα ἀπ' τὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη. «Ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ, ἔγραφε ἡ ἐγκύκλιος, σπεύδει νὰ πληροφορήσει τ' ἀδέρφια της τῶν Νυμῶν πὼς ἕνα μέρος ἀπ' τοὺς θηριώδεις συνωμότες ποὺ κρατιόντουσαν στὶς φυλακές της, θανατώθηκε ἀπ' τὸ λαό. Ἡ πράξη αὐτὴ φάνηκε στὸ λαὸ ἀπαραίτητη γιὰ νὰ συγκρατήσει μὲ τὴν τρομοκρατία τὶς λεγεῶνες τῶν προδοτῶν ποὺ εἶταν κρυμένοι στὸ Ἐσωτερικό, τὴ στιγμὴ ποὺ ξεκινοῦσε νὰ χτυπήσει τὸν ἐχθρό, κι ὁλόκληρο τὸ ἔθνος, ἀσφαλῶς, ὕστερ' ἀπ' τὴ μακρὰ σειρὰ προδοσιῶν ποὺ τ' ὁδήγησαν στὰ χείλη τῆς ἀβύσσου, θὰ σπεύσει νὰ υἱοθετήσει τὸν τρόπο αὐτό, τὸν τόσο ἀναγκαῖο γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία...»

Ἐγκύκλιος περιττή. Οἱ ἐπαρχιῶτες δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ τοὺς προτείνουν τὸ Παρίσι γιὰ παράδειγμα Αὐτοὶ μερικὲς φορὲς τὄχαν ξεπεράσει. Στὶς 19 Αὐγούστου, δυὸ παπάδες εἶχαν κρεουργηθεῖ στὸ Ὄρν, ἕνας ἄλλος στὸ Ὣμπ στὶς 21 Αὐγούστου, ἕνας δικαστικὸς κλητήρας στὸ Λιζιέ, στὶς 23 Αὐγούστου, κλπ. Παντοῦ ὅπου περνούσαν οἱ ἐθελοντὲς βαδίζοντας γιὰ τὰ σύνορα, τὸ μόνο ποὺ ἔμενε στοὺς ἀριστοκράτες εἶταν νὰ φροντίσουν γιὰ τὸ κεφάλι τους.

* Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Μπρισσό, στὸ λίβελό του ἐναντίον τῶν Ἰακωβίνων, ποὺ εἶδε τὸ φῶς ὕστερ' ἀπ' τὴ διαγραφή του τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1792, κάνει ἕναν ὑπαινιγμὸ πὼς ὁ Ταλλεϋράνδος πλήρωσε τὸ διαβατήριό του 500 λουδοβίκεια. Σ. τ. Σ.

Στὸ Ρὲμς στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, στὸ Μὼ στὶς 4, στὸ Ὅρν στὶς 3 καὶ στὶς 6, στὴ Λυὼν στὶς 9, στὴν Κὰν στὶς 7, στὸ Βιττὼ στὶς 12, ἀξιωματικοί, παπάδες, κάθε λογῆς ὕποπτοι βρῆκαν τὸ θάνατο ἀκόμα καὶ μέσα στὶς φυλακές. Στὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Μποὺς-ντὺ-Ρόν, ὅπου προέδρευε ὁ Μπαρμπαρού, ἡ εἴδηση τῶν σφαγῶν τοῦ Παρισιοῦ γίνηκε δεχτὴ μὲ ζωηρὴ εὐχαρίστηση. Ὁ «πατριωτισμός», Θεὸς νέος, ζητοῦσε ἐπιταχτικά, σὰν τοὺς ἀρχαίους Θεούς, ἀνθρώπινα θύματα.

Ἐκεῖνοι ποὺ θεωροῦνταν πιὸ ἐπικίνδυνοι ἀπ' τοὺς ὕποπτους, ἐκεῖνοι ποὺ εἶταν τὰ περισσότερα θύματα, εἶταν παντοῦ οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες. Σ' ἕνα καὶ μόνο ἴσως σημεῖο ἡ συμφωνία τῶν τριῶν ἐξουσιῶν, τῆς Κομμούνας, τῆς Νομοθετικῆς καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου εἶταν πλέρια, κι αὐτὸ εἶταν ἡ ἀνάγκη νὰ καταστήσουν τὸν ἀνυπόταχτο κλῆρο ἀνίκανο νὰ βλάψει τὴν ἐπαναστατικὴ καθὼς καὶ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα.

Ἡ Συνταχτικὴ εἶχε καταργήσει ἕνα μέρος μονάχα ἀπ' τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα. Κυρίως δὲν ἔθιξε τὰ φιλανθρωπικὰ ἢ μορφωτικὰ ἱδρύματα. Ἕνας βουλευτὴς δήλωσε στὶς 31 Ἰουλίου πὼς τὰ ἱδρύματα αὐτὰ εἶταν «μοναρχικὲς Βαστίλες ποὺ οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες ἀποτελοῦσαν τοὺς δεσμοφύλακές τους» καὶ στὶς 4 Αὐγούστου, ἡ Συνέλευση θέσπισε πὼς τὰ ἱδρύματα ποὺ ἀνήκαν στὰ καταργημένα πιὰ ἐκκλησιαστικὰ τάγματα θὰ πρέπει νὰ ἐκκενωθοῦν ὅλα, ὡς τὴν 1η τοῦ Ὀχτώβρη καὶ νὰ βγοῦν σὲ πλειστηριασμό. Ἀπόμεναν οἱ ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὀνομαζόμενοι «κοσμικοί», ποὺ ἡ Συνταχτικὴ δὲν τοὺς εἶχε θίξει, ἀδελφότητες ὅπου οἱ κληρικοὶ δὲν ἔδιναν «ὅρκον πίστεως», ὅπως τὸ Ὁρατόριο, ποὺ διηύθυνε πολυάριθμα κολλέγια, οἱ Λαζαριστές, οἱ Σουλπικιανοί, οἱ Εὐδιστές, ἢ οἱ λαϊκοὶ ἱερατικοὶ σύλλογοι, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ τῶν χριστιανικῶν Σχολῶν, ἢ οἱ γυναικεῖες ἀδελφότητες, ὅπως οἱ Ἀδελφὲς τῆς Ἀρετῆς, ἡ ἀδελφότητα τῆς θείας Πρόνοιας, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Καλοῦ Ποιμένος κλπ. Ὅλ' αὐτὰ καταργήθηκαν στὶς 18 τοῦ Ὀχτώβρη καὶ ἡ περιουσία τους ρευστοποιήθηκε. Ἐπιτράπηκε ὅμως στις ἀδελφὲς ποὺ ὑπηρετοῦσαν σὲ νοσοκομεῖα νὰ συνεχίσουν τὴ δουλειά τους ἁπλῶς σὰν ἄτομα.

Πιὸ ἐπικίνδυνοι κι ἀπ' τοὺς μοναχοὺς κι ἀπ' τοὺς καλόγερους φαίνονταν οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν μείνει στὶς παλιές τους ἐνορίες. Στὸ ἄκουσμα τοῦ κανονιοῦ τῆς 10ης Αὐγούστου, ἡ Συνέλευση εἶχε θεσπίσει πὼς ὅλα τὰ διατάγματα στὰ ὁποῖα ὁ βασιλιὰς εἶχε ἀντιτάξει τὴν ἀρνησικυρία του, θἄπρεπε ἀμέσως νὰ ἐκτελεστοῦν. Τὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Μάη γιὰ τὴ φυλάκιση καὶ τὴν ἐξορία τῶν ἀνυπόταχτων ταραχοποιῶν παπάδων μπῆκε λοιπὸν σὲ ἰσχύ.Ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου τὸ βράδι, ἡ Κομμούνα ἔστειλε στὰ Διαμερίσματα τὸν κατάλογο τῶν ὕποπτων ἐπισκόπων καὶ παπάδων. Τοὺς ἔκλεισαν χωρὶς ἀναβολὴ στὴν Ἀμπαί, στὸ μοναστήρι τῶν Καρμελιτῶν, στὸ σεμινάριο Σαὶν-Μαγκλουάρ, λεία μελλοντικὴ γιὰ τοὺς Σεπτεμβριστές. Τὸ

διάταγμα δμως τῆς 27ης τοῦ Μάη δὲ χτυποῦσε παρὰ μόνο τοὺς παπάδες ποὺ εἶταν παλιοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι, τοὺς μόνους ποὺ ἡ Συνταχτικὴ εἶχε ὑποχρεώσει νὰ δώσουν τὸν δρκο. Γιὰ νὰ ἐπεχτείνει τὴν ἰσχὺ τοῦ Νόμου καὶ στοὺς ἄλλους, τοὺς πιὸ πολλούς, ἡ Συνέλευση τοὺς ὑποχρέωσε στὶς 14 Αὐγούστου νὰ δώσουν τὸν δρκο πίστης στὴν ἐλευθερία καὶ στὴν ἰσότητα. 'Ορισμένος ἀριθμὸς ἀπ' αὐτοὺς ὑπάκουσε, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὶς συντάξεις τους καὶ γιὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν ἄσκηση τοῦ λειτουργήματός τους. Τὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Μάη εἶχε ἕνα ἄλλο μειονέκτημα στὰ μάτια τῶν ἐπαναστατῶν. Δὲν ἔπιανε παρὰ μόνο τοὺς παπάδες ποὺ θἄχαν σὲ βάρος τους μιὰ καταγγελία ὑπογραμένη ἀπὸ 20 ἐνεργοὺς πολίτες. Σὲ πολλὰ μέρη, δπου δλόκληρος δ πληθυσμὸς εἶταν συνένοχος μὲ τοὺς ἀνυπόταχτους καὶ ἡ συγκέντρωση 20 ὑπογραφῶν εἶταν πράμα ἀδύνατο, ὁ Καμπὸν κι ὁ Λανζουϊναὶ ἀξίωσαν, στὶς 19 Αὐγούστου, ἕνα νέο Νόμο ποὺ θὰ ἐπέτρεπε νὰ χτυπηθοῦν σύντομα δλοι οἱ ἀνυπόταχτοι, χωρὶς διάκριση. 'Ο Γιρονδῖνος Λαριβιὲρ παρακίνησε, στὶς 23 Αὐγούστου, τὴν ἔκταχτη ἐπιτροπὴ ποὖχε ἀναλάβει νὰ προπαρασκευάσει τὸ νέο Νόμο: «Ἂν δὲν μπορεῖτε πιὰ νὰ ὑποφέρετε περισσότερο τὸ θέαμα τῶν ἐμβλημάτων τῆς τυραννίας, δὲν τὸ χωράει τὸ μυαλό μου πῶς ὑποφέρετε τόσον καιρὸ τώρα τὴ θέα τῶν φανατικῶν ὑποκινητῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ μας διχασμοῦ, τὸ θέαμα τῶν δεινῶν, τῶν συμφορῶν ποὺ κάθε μέρα προκαλοῦν. Ζητῶ νὰ γίνει ἀμέσως μιὰ ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο τῆς ἀποστολῆς τους στὴν ἐξορία, γιατὶ κάθε στιγμὴ καθυστέρησης εἶναι ἀληθινὴ δολοφονία» (ζωηρὰ χειροκροτήματα). Οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν σοβαρὸ λόγο νὰ ξεμπερδεύουν μαζί τους. Εἶταν παραμονὲς ἐκλογῶν τῆς Συμβατικῆς. Οἱ πρωτοβάθμιες συνελεύσεις ἔπρεπε νὰ συνέλθουν στὶς 26 Αὐγούστου καὶ οἱ ἐκλογικὲς συνελεύσεις στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἔπρεπε νὰ βιαστοῦν νὰ διώξουν ἀπ' τὴ Γαλλία τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν ν' ἀσκήσουν μιὰ δποιαδήποτε ἐπίδραση στὶς ἐκλογὲς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν. 'Ο Μαράν, ὁ Ντελακρουά, ὁ Καμπὸν ἐξέφρασαν ὠμὰ τοὺς φόβους τους. 'Ο Μαράν, στὶς 24 Αὐγούστου, εἶπε: «Ἀριστοκράτες ἐφημέριοι, ποὺ στὴν ἀρχὴ τοὺς εἶχε σκορπίσει ὁ φόβος, τολμοῦν κιόλας νὰ ξαναγυρίσουν στὶς ἐνορίες τους καὶ νὰ δουλέψουν γιὰ νὰ μᾶς δώσουν κακοὺς ἐκλογεῖς. 'Ο νόμος γιὰ τὴν ἐξορία πρέπει νὰ κοινοποιηθεῖ πρὶν ἀπ' τὶς 28 τοῦ μηνός.» 'Ο Ντελακρουὰ ἐξάλλου εἶπε: «Ἀπὸ φόβο μήπως, παρεισφρύοντας στὶς συνελεύσεις τοῦ λαοῦ, ἀσκήσουν στὴν ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν τῆς ἐθνικῆς Συμβατικῆς τὴ μολυσματικὴ ἐπίδρασή τους, πρέπει νὰ διώξουμε τοὺς παπάδες». 'Ο Καμπόν, κάτω ἀπ' τὰ φρενιτιώδη χειροκροτήματα τῶν θεωρείων, πρότεινε νὰ τοὺς ἐξορίσουν δλους ἀμέσως στὴ Γουϊάνα, δπου ἡ γεωργία, ἔλεγε, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ χέρια. 'Ο Ντελωναὶ τὸν ὑποστήριξε, ὕστερα δμως ἀπ' τὴν παρατήρηση τοῦ παλιοῦ διαμαρτυρόμενου πάστορα Λα-

ζούρς, πού τόν ὑποστήριξε κι ὁ ἐπίσκοπος Φωσὲ κι ὁ Βερνιώ, ὅτι δηλ. ἂν τοὺς ἐξόριζαν στὴ Γουϊάνα, θἄταν σὰ νὰ τοὺς καταδίκαζαν σὲ βέβαιο θάνατο, ἡ Συνέλευση ἄφησε στοὺς ἀνυπόταχτους νὰ διαλέξουν τὴ χώρα τῆς ἐξορίας τους. Τὸ διάταγμα τῆς 26ης Αὐγούστου τοὺς ἔδωσε προθεσμία 15 μέρες γιὰ νὰ φύγουν ἀπ' τὴ Γαλλία. Μόλις θὰ ἔληγε ἡ προθεσμία, θὰ τοὺς ἐξόριζαν στὴ Γουϊάνα. Ὡστόσο εἶχαν ρητὰ ἐξαιρεθεῖ ἀπ' τὴν ἐξορία οἱ ἑξηντάρηδες καὶ οἱ φιλάσθενοι παπάδες καὶ τὸ διάταγμα δὲν ἐφαρμοζόταν οὔτε καὶ γιὰ τοὺς κληρικοὺς ποὺ δὲν εἶταν ὑποχρεωμένοι νὰ δώσουν τὸν ὅρκο. Οἱ τελευταῖοι δὲ θὰ πήγαιναν ἐξορία, ἂν δὲν καταγγέλνονταν ἀπὸ ἕξη μόνιμα ἐγκαταστημένους πολίτες. Χιλιάδες παπάδες (ἴσως 25.000) πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὴν ξενητιά, ὅπου δὲ βρήκαν πάντα ἐγκάρδια καὶ πρόθυμη ὑποδοχή. Στὴν Ἱσπανία ἰδίως τοὺς μεταχειρίστηκαν σχεδὸν σὰν ὕποπτους· στὴν Ἀγγλία τοὺς ὑποδέχτηκαν καλύτερα ἀπὸ παντοῦ.

Παρ' ὅλη τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀναγκαστικῆς αὐτῆς μετανάστευσης, ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία δὲν ἐξαφανίστηκε ὁλότελα. Οἱ παπάδες ποὺ δὲν ὑποχρεώθηκαν νὰ δώσουν ὅρκο, οἱ ἑξηντάρηδες ἀνυπόταχτοι καὶ οἱ φιλάσθενοι εἶταν ἀκόμα πολυάριθμοι. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Σαρλὰ ἐξακολούθησε νὰ ζεῖ στὸ Σαρλά, ὅπου εἶταν μάλιστα καὶ δήμαρχος ὥς τὴν ἐποχὴ τῆς Τρομοκρατίας, ποὺ τὸν φυλάκισαν. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ριὲζ ἀποσύρθηκε στὴν Ὀτέν, τὴ γενέτειρά του· ὁ ἐπίσκοπος τῆς Μασσαλίας, ντὲ Μπελλουά, σ' ἕνα χωριὸ τῶν περιχώρων τοῦ Παρισιοῦ, ἀπ' ὅπου ἐξακολούθησε νὰ διοικεῖ τὴν παλιά του ἐπισκοπή, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ἀνζέ, ὁ Κουὲ ντὲ Λορρύ, σ' ἕνα χωριὸ τῆς Νορμανδίας, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Σαὶν-Παππούλ, Μαγιὲ ντὲ λὰ Τοὺρ Λαντρύ, στὸ Παρίσι, ὅπου ἔκανε καὶ χειροτονίες κληρικῶν, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Σαὶν Λί, στὸ Κρεπὺ-ἀν-Βαλουά, κλπ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνυπόταχτους ἱεράρχες καὶ παπάδες ποὺ ἔμειναν στὴ Γαλλία ἔδωσαν τὸν ὅρκο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητας, πρὸς μεγάλη ἀγανάχτηση τῶν ἐμιγκρέδων συναδέλφων τους ποὺ τοὺς θεωροῦσαν κάπου-κάπου σὰ μισοσχισματικούς. Ὁ πάπας ὅμως δὲν τόλμησε νὰ τοὺς καταδικάσει.

Ἡ ἀναπόφευχτη συνέπεια τῆς ἐξορίας τῶν ἀνυπόταχτων παπάδων εἶταν ἡ τήρηση τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων ἀπὸ λαϊκούς, πράμα ποὺ ψήφισε ἡ Συνέλευση στὴν τελευταία συνεδρίασή της, στὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη 1792. Ὑπῆρχαν πολλοὶ Νομοί, ὅπως ὁ Νομὸς τῶν Κὸτ-ντὺ-Ντόρ, ὅπου οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες ἐξακολουθοῦσαν νὰ μένουν ἐν ἐνεργείᾳ στὶς ἐνορίες τους ὥς τὶς 10 Αὐγούστου, γιατὶ δὲν ἐπαρκοῦσαν οἱ συνταγματικοὶ παπάδες. Αὐτοὶ κρατοῦσαν στὶς ἐνορίες αὐτὲς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία. Ὅταν φύγανε, δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ τοὺς ἀντικαταστήσει ταυτόχρονα στὰ πολιτικὰ καὶ στὰ θρησκευτικά τους καθήκοντα, ποὺ ὥς ἐκείνη τὴ στιγμὴ εἶταν συγχωνευμένα. Ἀναγκάστηκαν νὰ ἐμπιστευτοῦν τὰ βιβλία στὰ δημοτικὰ συμβούλια. Τὸ μέτρο αὐτὸ τὄχαν ἀπαιτήσει ἀπὸ και-

ρό οἱ Feuillants ἢ οἱ μοναρχικοὶ συνταγματικοί, πού τόνιζαν πὼς οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἀπόφευγαν ν' ἀπευθύνονται γιὰ τὸ βάπτισμα, τὸ γάμο καὶ τὴν ταφὴ στοὺς ἐπίσημους παπάδες ποὺ τοὺς θεωροῦσαν σχισματικούς. Πολλὲς οἰκογένειες προτιμοῦσαν νὰ μὴν καταγράψουν τὰ νεογέννητα στὸ Ληξιαρχεῖο, παρὰ νὰ καταφύγουν στοὺς «παρείσακτους». Γιὰ πολὺν καιρὸ οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν ἀντισταθεῖ στὴν πίεση τῶν ἀνυπόταχτων καὶ τῶν Feuillants, ἀπὸ φόβο μήπως ἐξασθενήσουν τὴ θέση τοῦ συνταγματικοῦ κλήρου, ἀφαιρώντας του τὸ δικαίωμα νὰ πιστοποιεῖ τὶς γεννήσεις, τοὺς γάμους καὶ τοὺς θανάτους.

Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες στάλθηκαν μαζικὰ στὴν ἐξορία, οἱ ἐπαναστάτες δὲν ἔχουν πιὰ νὰ φοβοῦνται πὼς θὰ μεγαλώσει τὸ κοπάδι τῶν πιστῶν τῆς Ἀντεπανάστασης, ἂν ψηφίσουν τὸ ζητούμενο μέτρο. Ἀναθέτουν λοιπὸν τὴν τήρηση τοῦ Ληξιαρχείου σὲ λαϊκούς, γιατὶ τώρα εἶναι πεπεισμένοι πὼς μποροῦν νὰ τὸ κάνουν ἀκίνδυνα. Σὲ πολλὰ μέρη, οἱ ἴδιοι οἱ συνταγματικοὶ ἐφημέριοι θὰ μεταβληθοῦν σὲ ληξιαρχικοὺς ὑπαλλήλους. Εἶναι ἀλήθεια πὼς αὐτὸς ὁ χωρισμὸς τοῦ μυστηρίου καὶ τῆς ληξιαρχικῆς πράξης εἴταν ἕνας ἀξιοσημείωτος νεωτερισμός, μὲ μεγάλες συνέπειες γιὰ τὸ μέλλον. Τὸ Κράτος ἔχανε ὁλοένα καὶ περισσότερο τὸ θρησκευτικό του χαραχτήρα· ὁ ἴδιος ὁ Νόμος ποὺ παρέδωσε τὸ Ληξιαρχεῖο στοὺς λαϊκούς, ἐπέτρεπε τὸ διαζύγιο ποὺ τὸ ἀπαγόρευε ἡ Ἐκκλησία.

Οἱ συνταγματικοὶ παπάδες χάρηκαν ἀσφαλῶς ποὺ ξεφορτώθηκαν τοὺς ἀντιπάλους τους, μὰ ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἤξεραν νὰ σκέφτονται δὲν ἔπαψαν ν' ἀνησυχοῦν. Ἀπ' τὶς 11 Αὐγούστου, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἔβρ, Θωμὰς Λεντὲ ἔγραφε στὸν ἀδερφό του: «Πολὺ γρήγορα δὲ θὰ θέλετε πιὰ οὔτε βασιλιάδες, οὔτε παπάδες». Καὶ πραγματικά, πῶς εἴταν δυνατὸ ἡ πτώση τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ νὰ μὴν κλονίσει καὶ τὴ θέση τοῦ ἐπουράνιου! Ὁ ἴδιος Θωμὰς Λεντὲ ἐξηγοῦσε ἔτσι τὴ σκέψη του στὶς 30 Αὐγούστου: «Οἱ Παρισινοὶ θὰ καταλήξουν σὰν τοὺς Ἄγγλους νὰ φωνάζουν: Δὲ θέλουμε πιὰ ἐπισκόπους! Ὁ θεϊσμὸς κι ὁ προτεσταντισμὸς συγγενεύουν περισσότερο μὲ τὸ ρεπουμπλικανισμό. Ὁ καθολικισμὸς εἴταν ἀνέκαθεν προσκολλημένος στὴ μοναρχία κ' ἔχει αὐτὴ τὴ στιγμὴ τὸ δυστύχημα νὰ στοιχίζει πολὺ ἀκριβά». Μερικὲς βδομάδες ἀργότερα, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀρντές, ὁ Λαφὸν ντὲ Σοβίν, ἔγραφε ἐπίσης στὸν Ρολάν: «Νομίζω πὼς εἶναι χρέος μου νὰ σᾶς σημειώσω πὼς ὁ Πολιτικὸς Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Κλήρου πλησιάζει στὸ τέλος του. Εἶναι ὁλοφάνερο πὼς ἡ Πολιτεία, μὲ τὶς ἀρχὲς ποὺ ἀκολουθεῖ, θὰ καταντήσει ἀναγκαστικὰ ἐντελῶς ξένη στὰ πράγματα τῆς Θρησκείας, πὼς ὁ μισθὸς ποὺ παραχωρεῖται στοὺς καθολικοὺς λειτουργοὺς δὲ θὰ θεωρεῖται παρὰ μιὰ σύνταξη ἀποχώρησης καὶ μιὰ ἀποζημίωση γιὰ τ' ἀγαθὰ ποὺ ἀπολάβαιναν· πὼς οἱ Νόμοι τῆς ἀπόλυτης ἀνεξιθρησκείας εἶναι ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν παραχώρηση δημόσιας ἐπιχορήγησης ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο σ' ἕνα δόγμα, ὅπως καὶ μὲ τὶς

ἱεραρχικὲς διατάξεις ποὺ καθορίζονται ἀπ' τοὺς νόμους.....». Οἱ δυὸ ἐπίσκοποι ἔβλεπαν καθαρά. Οἱ μέρες πράγματι τοῦ συνταγματικοῦ κλήρου εἶταν μετρημένες. Ἡ λογικὴ τῶν ἀρχῶν τους, ὅπως καὶ ἡ πίεση τῶν γεγονότων, παράσερναν τὴν Ἐπανάσταση σὲ λύσεις τολμηρές, ποὺ μπροστά τους ἡ ἴδια θἄχε ὀπισθοχωρήσει μὲ τρόμο δυὸ χρόνια πρωτύτερα. Ὁ σεβασμὸς ἀπέναντι στὴ Συνταγματικὴ Ἐκκλησία ὅσο πάει καὶ λιγοστεύει. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ ποὺ τὴν ὑποχρεώνουν νὰ θέσει τὴν πνευματική της ἐπιρροή, τὰ κηρύγματά της καὶ τὶς εὐλογίες της στὴν ὑπηρεσία τοῦ Νέου Κράτους, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ θυσιάσει γιὰ χάρη του, τὸ περίσσευμά της. Ἀπ' τὶς 19 Ἰουλίου κιόλας, ἕνα διάταγμα ποὺ βγῆκε ὕστερ' ἀπὸ ἔκθεση τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν οἰκονομικῶν ξεπουλοῦσε τὰ πρώην ἐπισκοπικὰ μέγαρα μαζὶ μὲ τοὺς κήπους τους. Οἱ ἐπίσκοποι στὸ ἑξῆς θὰ κατοικοῦν μὲ δικά τους ἔξοδα, ὅπως θέλουν, σὲ «ἐπιπλωμένα» δωμάτια. Μιὰ εἰδικὴ ἔγκριση γιὰ χορήγηση ἐπιδόματος, ἴσου μὲ τὸ δέκατο τοῦ μισθοῦ τους, θὰ τοὺς ἀρκέσει γι αὐτό. Ἕνα ἀπ' τὰ σκεπτικὰ τοῦ διατάγματος λέει πὼς «ἡ πολυτέλεια τῶν ἐπισκοπικῶν μεγάρων ἐλάχιστα συμβιβάζεται μὲ τὴν ἁπλότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος». Τοὺς ἀπογυμνώνουν καὶ τοὺς κάνουν καὶ τὸ δάσκαλο!

Οἱ τάσεις αὐτὲς παίρνουν ζωηρότερο χαραχτήρα, ὕστερ' ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου. Στὶς 14 Αὐγούστου, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Ντελακροὰ καὶ τοῦ Τυριό, ἡ Συνέλευση θεσπίζει πὼς ὅλα τὰ μπρούντζινα σκεύη καὶ μνημεῖα ποὺ θυμίζουν τὸ φεουδαρχισμὸ καὶ ποὺ βρίσκονται στὶς ἐκκλησίες, θὰ γίνουν κανόνια. Ἡ Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ τὸ παράδειγμά της τὸ ἀκολούθησαν κι ἄλλοι, ἔδωσε τὴν πιὸ πλατιὰ ἔκταση σ' αὐτὸ τὸ διάταγμα καὶ τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ ξεγυμνώσει τοὺς περισσότερους ἱεροὺς χώρους. Στὶς 17 Αὐγούστου, «ἐπιθυμώντας, λέει τὸ διάταγμά της, νὰ ὑπηρετήσουμε τὴν κοινὴ ὑπόθεση μὲ ὅλα τὰ μέσα, καὶ πιστεύοντας πὼς μποροῦμε νὰ βροῦμε μεγάλους πόρους γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς πατρίδας στὸ πλῆθος τῶν ὁμοιωμάτων ποὺ χρωστοῦν τὴν ὕπαρξή τους μόνο στὴν πονηριὰ τῶν παπάδων καὶ στὴ βάρβαρη κατάσταση τοῦ λαοῦ», ἡ Κομμούνα ἔβαλε χέρι σὲ «ὅλους τοὺς μπρούτζινους ἐσταυρωμένους, στ' ἀναλόγια, στοὺς ἀγγέλους, στοὺς διαβόλους, στὰ σεραφεὶμ καὶ στὰ χερουβείμ», γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσει στὸ χύσιμο κανονιῶν καὶ τὰ κιγκλιδώματα γιὰ τὴν κατασκευὴ δοράτων. Στὶς 18 Αὐγούστου, μιὰ ἀντιπροσωπεία τῆς ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Σουλπικίου πρόσφερε στὴ Συνέλευση ἕν' ἀσημένιο ἄγαλμα τοῦ ἁγίου Ρόκ, κι ὁ ρήτοράς της συνόδευσε τὴν προσφορὰ μ' ἕνα λόγο ποὺ θἄλεγε κανένας πὼς ἐκφωνήθηκε στὸν καιρὸ τῆς Τρομοκρατίας: «Οἱ διάφορες ἀδελφότητες σχημάτιζαν στὴν αὐτοκρατορία τοὺς κρίκους αὐτῆς τῆς ἱερατικῆς ἁλυσίδας ποὔχε σκλαβώσει τὸ λαό· ἐμεῖς τοὺς σπάσαμε καὶ προσκολληθήκαμε στὴ μεγάλη ἀδελφότητα τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Ἐπικαλεστήκαμε τὸν ἅγιό μας Ρὸκ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς πανούκλας ποὺ ρήμαξε τόσο τὴ Γαλ-

λία. Δὲ μᾶς εἰσάκουσε. Νομίσαμε πὼς ἡ σιωπή του ὀφειλόταν στὸ ὅτι εἶταν ἄγαλμα. Σᾶς τὸν φέρνουμε γιὰ νὰ τὸν κάνετε μεταλλικὰ νομίσματα. Θὰ συντελέσει, ἀσφαλῶς, μὲ τὴ νέα του αὐτὴ μορφή, στὸ νὰ καταστρέψει τὴν πανουκλιασμένη ράτσα των ἐχθρῶν μας». Ἡ Συνέλευση ἀκολουθοῦσε αὐτὴ τὴν κίνηση. Στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, ἐπίταξε ὅλα τὰ χρυσὰ καὶ τ' ἀσημένια σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν, ἐκτὸς ἀπ' τ' ἀρτοφόρια καὶ τὰ δισκοπότηρα καὶ πρόσταξε νὰ τὰ μετατρέψουν σὲ νομίσματα γιὰ τὴν προκαταβολὴ τοῦ μισθοῦ τῶν στρατιωτῶν. Ἔτσι ἡ συνταγματικὴ λατρεία ἔχανε κάθε μέρα τὸ ἐξωτερικὸ γόητρο ποὺ ἀσκοῦσε στὴν ψυχὴ τῶν ἁπλοϊκῶν. Περιοριζόταν ὁλοένα καὶ περισσότερο στὴν εὐαγγελικὴ λιτότητα.

Ἀπ' τὶς 12 Αὐγούστου, ἡ Κομμούνα ἀπαγόρευσε σ' ὅλους τοὺς παπάδες νὰ φοροῦν τὸ ἐκκλησιαστικὸ σχῆμα ἔξω ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τους. Ἡ Συνέλευση, γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα, ἀκολούθησε τὴν Κομμούνα. Ἕξη μέρες ἀργότερα ἀνανέωσε τὴν ἀπαγόρευση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχήματος ποὔχε ψηφιστεῖ κατ' ἀρχὴν στὶς 6 τοῦ προηγούμενου Ἀπρ λη.

Ἡ Κομμούνα ἔθετε κιόλας τὸν κανόνα πὼς ἡ θρησκεία πρέπει νὰ μείνει ὑπόθεση ἰδιωτική. Στὶς 16 Αὐγούστου διέταξε: «ὅλα τὰ θρησκευτικὰ δόγματα νὰ μὴν κλείνουν τοὺς δημόσιους δρόμους μὲ τὶς ἱεροτελεστίες τους», μ' ἄλλα λόγια καταργοῦσε τὶς ἐξωτερικὲς τελετουργίες καὶ λιτανεῖες. Ἔτσι γενίκευε τολμηρὰ τὸ ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Συνέλευση εἶχε ἀνακαλέσει δυὸ μέρες πρωτύτερα τὸ διάταγμα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' γιὰ τὴ λιτανεία τῆς 15ης Αὐγούστου. Ἔκαμε τὴν ἐπιμνημόσυνο τελετὴ πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν στὶς 10 Αὐγούστου, χωρὶς τὴ συμετοχὴ τῶν παπάδων.

Ἀδιαφορώντας ὅμως γιὰ τὴ λογική, ἐνοοῦσε ν' ἀνακατεύεται καὶ στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση τῆς συνταγματικῆς λατρείας. Τὴν ἑπομένη τῆς ἐξέγερσης, κατάργησε τὰ τυχερὰ τῶν παπάδων «ὕστερ' ἀπὸ παράπονα ποὺ ἔκαναν πολλοὶ πολίτες γιὰ μεγάλη ἐκμετάλλευση ἀπὸ μέρος τοῦ συνταγματικοῦ κλήρου» καί, μὲ τὸ ἴδιο θέσπισμα, καθιέρωσε τὴν ἰσότητα στὶς κηδεῖες καὶ κατάργησε τοὺς ἐπιτρόπους καὶ τὰ παγκάρια τους. Στὸ ἑξῆς ὅλοι οἱ πολίτες θὰ θάβονται μὲ τὶς ἴδιες τελετουργικὲς διατυπώσεις καὶ μὲ δυὸ παπάδες. Δὲ θὰ ὑπάρχουν πιὰ βαρύτιμα παραπετάσματα στὶς πόρτες τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ Νομοθετική, ὑποταχτικὴ στὴν Κομμούνα, θέσπισε κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της, στὶς 7 τοῦ Σεπτέμβρη, πὼς οἱ κληρικοὶ ποὺ μισθοδοτοῦνται ἀπ' τὸ Κράτος καὶ δέχονται τυχερά, κάτω ἀπὸ ὁποιοδήποτε πρόσχημα, θὰ καταδικάζονται ἀπ' τὰ δικαστήρια σὲ στέρηση τῆς θέσης καὶ τοῦ μισθοῦ τους.

Ἡ Συνέλευση εἶχε κιόλας ἐπιδοκιμάσει τὸ γάμο τῶν κληρικῶν καὶ τὸν παρουσίαζε σὰν παράδειγμα γιὰ μίμηση. Στὶς 14 Αὐγούστου, ὁ βουλευτὴς Λεζὸζν ζήτησε νὰ διωχτεῖ ποινικὰ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ κάτω Σηκουάνα Γκρατιέν, ποὔχε ὑπενθυμίσει στοὺς παπάδες του, μὲ μιὰ ποιμαντορικὴ ἐπιστολή του, τὸ καθῆκον τῆς ἐγκράτειας, κι ἀπαίτησε νὰ εἰδοποιηθοῦν οἱ παπάδες πὼς θὰ στε-

ρηθοῦν τὸ μισθό τους ἂν δημοσίευαν τίποτα ἐνάντια στὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ δυὸ προτάσεις παραπέμφθηκαν στὴ Νομοθετικὴ ἐπιτροπή.

Ἐδῶ βλέπουμε νὰ πρωτοχαράζει ἡ θεωρία ποὺ θὰ σημειώσει ἐπιτυχία στὴν περίοδο τῆς Συμβατικῆς. Ὁ συνταγματικὸς κλῆρος, ἀπ' τὸ γεγονὸς καὶ μόνο ὅτι εἶναι συνταγματικός, ὀφείλει νὰ ἐνσωματωθεῖ κατὰ κάποιο τρόπο στὸ Σύνταγμα. Τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου δὲν ἀναγνωρίζουν αἰώνιους θρησκευτικοὺς ὅρκους. Ἐπομένως ἀπαγορεύεται στοὺς παπάδες νὰ διδάσκουν πὼς οἱ ὅρκοι αὐτοὶ πρέπει νὰ εἶναι σεβαστοί, ἀπαγορεύεται στοὺς ἐπισκόπους ὄχι μόνο νὰ μεταθέτουν, ν' ἀνακαλοῦν, νὰ ἐνοχλοῦν τοὺς παπάδες ἐκείνους ποὺ θὰ παντρευτοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἐπικρίνουν ἀκόμα δημοσίᾳ, προφορικὰ ἢ γραπτά. Οἱ νόμοι τοῦ κράτους ἐπιβάλλονται κυριαρχικὰ στὸ συνταγματικὸ κλῆρο, ἀκόμα κι ὅταν οἱ νόμοι αὐτοὶ ἀντιβαίνουν στὴν πειθαρχία ἢ στὰ δόγματα τοῦ καθολικισμοῦ. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ συνταγματικὸς κλῆρος ἀπογυμνώνεται ἀπὸ κάθε δικό του κανονισμό. Δὲν ἔχει πιὰ ἄλλον κανονισμό, ἐχτὸς ἀπ' τὸ Σύνταγμα τοῦ Κράτους.

Τὴν ἐποχὴ τῆς Συμβατικῆς θ' ἀρχίσουν οἱ κυρώσεις. Μιὰ προκήρυξη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, μὲ ἡμερομηνία 22 τοῦ Γενάρη 1793, θ' ἀπαγορεύσει σ' ὅλους τοὺς ἐπισκόπους νὰ δίνουν ἐντολὴ στοὺς ἐφημέριους νὰ τηροῦν ληξιαρχικὰ βιβλία βαπτίσεων γάμων καὶ ταφῆς, νὰ τοιχοκολλοῦν στὴν ἐκκλησία προκηρύξεις γάμων, «ν' ἀπαιτοῦν, πρὶν δώσουν τὴ γαμήλιο εὐλογία, ὅρους ποὺ δὲν τοὺς προβλέπει ὁ ἀστικὸς νόμος», μ' ἄλλα λόγια τοὺς ἐπέβαλλε τὴν ὑποχρέωση νὰ παντρεύουν χωρὶς ἐξηγήσεις ὁποιονδήποτε θὰ παρουσιαζόταν γιὰ τὸ μυστήριο, ἀκόμα καὶ τοὺς διαζευγμένους, τοὺς παπάδες καὶ τοὺς ἀθέους. Δικαστικὲς ἀποφάσεις ὑποχρέωναν τοὺς ἐφημέριους νὰ παντρεύουν τοὺς συναδέλφους τους. Ἐπίσκοποι φυλακίστηκαν γιατὶ ἔφεραν ἐμπόδια στοὺς γάμους αὐτούς. Στὶς 19 Ἰουλίου 1793, ἕνα διάταγμα θὰ τιμωρεῖ μὲ τὴν ποινὴ τῆς ἐξορίας τοὺς ἐπισκόπους ποὺ θὰ διαπράττουν αὐτὸ τὸ ἀδίκημα. Ὁ Ντελακρουὰ ἀναφώνησε μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή: «Οἱ ἐπίσκοποι ποὺ διορίζονται ἀπ' τὶς ἐκλογικὲς συνελεύσεις, μισθοδοτοῦνται ἀπ' τὸ ἔθνος κι ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν σ' ὅλους τοὺς νόμους τῆς Δημοκρατίας». Κι ὁ Δαντὼν πρόσθεσε: «Διατηρήσαμε τοὺς μισθοὺς τῶν ἐπισκόπων, ἃς μιμηθοῦν κι αὐτοὶ τοὺς ἱδρυτὲς τῆς Θρησκείας. Αὐτοὶ ἀπέδιδαν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι. Ἔ, λοιπόν, τὸ ἔθνος εἶναι κάτι παραπάνω ἀπ' ὅλους τοὺς Καίσαρες». Μ' ἄλλα λόγια, τὸ ἔθνος κυβερνᾶ ἀκόμα καὶ στὸ θρησκευτικὸ πεδίο. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ κάθε Δικαίου, κάθε ἐξουσίας, κάθε ἀλήθειας. Ὁ Θωμὰς Λεντὲ εἶχε δίκιο ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπομένη τῆς 10ης Αὐγούστου πὼς ἡ πτώση τοῦ βασιλιᾶ προδίκαζε καὶ τὴν πτώση τῶν παπάδων.

III

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗ

Ἂν ἡ Νομοθετικὴ καὶ ἡ Ἐπαναστατικὴ Κομμούνα συμφωνούσαν ἀρκετὰ εὔκολα στὸ θρησκευτικὸ ζήτημα, σ' ὅλα ὅμως τ' ἄλλα ζητήματα βρίσκονταν σὲ κρυφὴ ἢ φανερὴ ἀντίθεση.

Ἡ Κομμούνα θεωροῦσε τὴν πτώση τοῦ Θρόνου γεγονὸς ὁριστικό, ποὺ συνεπαγόταν τὴν ἐγκαθίδρυση Δημοκρατίας. Ἡ Συνέλευση ἀπόφευγε ν' ἀποφανθεῖ κι ἀνέβαλλε τὴ λύση.

Γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν ἀναγέννηση τῆς βασιλείας, ἡ Κομμούνα προσπαθοῦσε ν' ἀπομακρύνει ἀπ' τὶς κάλπες ὅλους ἐκείνους ποὺ τοὺς ὑποψιαζόταν πὼς νοσταλγοῦν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ'. Στὶς 11 Αὐγούστου, ἀποφάσισε νὰ δώσει νὰ τυπωθεῖ ὁ κατάλογος τῶν Παριζιάνων ἐκλογέων ποὺ, τὸν προηγούμενο χρόνο, εἶχαν συγκεντρωθεῖ στὴ Λέσχη τῆς Σαίντ Σαπὲλ γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῶν ἐκλογῶν τῆς Νομοθετικῆς. Ἔπαψε τὴν ἄλλη μέρα ὅλες τὶς βασιλικὲς ἐφημερίδες καὶ μοίρασε τὰ πιεστήριά τους στὶς πατριωτικὲς ἐφημερίδες, χωρὶς νὰ τολμήσει ἡ Συνέλευση νὰ διαμαρτυρηθεῖ ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν πράξη βίας, ποὺ εἶχε σοβαρὲς συνέπειες. Ὁ μοναρχισμός, στερημένος ἀπ' τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανά του, δὲ θὰ μπορέσει πιὰ νὰ γίνει ἀκουστὸς στὴ Γαλλία, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀνοίξει ἡ ἐκλογικὴ περίοδος. Στὶς 13 Αὐγούστου, ἡ Κομμούνα ἄρχισε νὰ χρονολογεῖ τὶς πράξεις της ἀπ' τὸν «πρῶτο χρόνο τῆς ἰσότητας», θέλοντας νὰ δείξει μ' αὐτὸ πὼς ἔμπαιναν σὲ νέα ἐποχή.

Ἡ Συνέλευση ἀκολουθοῦσε μὲ μικρὰ μόνο βήματα. Στὶς 11 Αὐγούστου, ἕν' ἀπ' τὰ μέλη της, ὁ Σέρ, διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὸ γκρέμισμα τῶν ἀγαλμάτων τῶν βασιλιάδων στὸ Παρίσι καὶ σ' ὅλες τὶς μεγαλουπόλεις. Εἶναι ἀλήθεια πὼς γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς σεβαστοὺς ἀνδριάντες ποὺ κινδύνευαν ἐπεκαλεῖτο μόνο τὸ φόβο τῶν δυστυχημάτων. Ἕνας ἄλλος ὅμως βουλευτής, ὁ Μαράν, ἔχυσε ἕνα δάκρυ γιὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρρίκου Δ'. Τοῦ κάκου! Γιατὶ ὁ Τυριό, πέτυχε μὲ ψήφισμα ὅλοι αὐτοὶ οἱ μπροῦντζοι νὰ μεταβληθοῦν σὲ νομίσματα ἢ κανόνια. Δυὸ μέρες ἀργότερα, ὁ Ροβεσπιέρος ἦρθε νὰ ζητήσει ν' ἀνεγερθεῖ, στὴ θέση τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', μνημεῖο πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν τῆς 10ης Αὐγούστου.

Ἡ Κομμούνα τραβοῦσε μπροστά. Στὶς 14 Αὐγούστου ἔστειλε ἀντιπροσωπεία της στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ ζητήσει νὰ σβυστεῖ τὸ ὄνομα

τοῦ βασιλιᾶ ἀπ' τὸν κατάλογο τῶν δημοσίων λειτουργῶν, καὶ τὴν ἑπομένη ὁ Ζανσοννὲ προκάλεσε ψήφισμα ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸ οἱ ἀποφάσεις καὶ οἱ νόμοι θὰ ἐκδίδονται στὸ ἑξῆς «ἐν ὀνόματι τοῦ Ἔθνους». Ὁ Ντυκὸ πέτυχε νὰ σκεπαστεῖ μὲ τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου ἡ «σκανδαλώδης» φυσιογνωμία τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ποὺ στόλιζε ἀκόμα τὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων.

Ἡ Κομμούνα ἀποφάσισε νὰ καθιερώσει γιὰ τὶς ἐκλογὲς νὰ ψηφίζουν ὁ καθένας μ' ὀνομαστικὴ κλήση καὶ μεγαλόφωνα, καὶ ἡ Συνέλευση τὸ ἀποδέχτηκε. Ὁ Ροβεσπιέρος διαμαρτυρήθηκε στὸ Διαμέρισμά του ἐναντίον τῆς διατήρησης τῆς ἔμμεσης—μὲ δυὸ βαθμοὺς—ψηφοφορίας καὶ ἡ Κομμούνα ἔσπευσε νὰ διορθώσει τὸ νόμο, θεσπίζοντας, μὲ ὑπαγόρευσή του, πὼς οἱ ἐκλογὲς τῆς δευτεροβάθμιας ἐκλογικῆς συνέλευσης θὰ ὑποβάλλονταν γιὰ ἔγκριση στὶς πρωτοβάθμιες συνελεύσεις. Στὶς 17 Αὐγούστου, ἡ Κομμούνα ἀποφάσισε νὰ παραδώσει στὴ δημοσιότητα τὸν κατάλογο ἐκείνων τῶν 8.000 καὶ 20.000 βασιλοφρόνων ποὺ ὑπέγραψαν, ὕστερ' ἀπ' τὶς 20 Ἰουνίου, τὰ ὑπομνήματα διαμαρτυρίας γιὰ τὸν ἔκπτωτο βασιλιά. Στὶς 22 Αὐγούστου, κάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς ν' ἀντικαταστήσουν τὸ «κύριος» μὲ τὸ «πολίτης». Οἱ δημοκράτες τῆς Κομμούνας καὶ τῶν Ἰακωβίνων ἀπαιτούσαν γιὰ τὸ λαὸ νἄχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικυρώνει τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς Νόμους καὶ ν' ἀνακαλεῖ τοὺς βουλευτές, δηλαδὴ ἤθελαν νὰ ἐφαρμόσουν κατὰ γράμα τὰ παραγγέλματα τοῦ *Κοινωνικοῦ Συμβολαίου*, καθιερώνοντας τὸ ρεφερέντουμ, (τὸ δικαίωμα δηλ. τῶν πολιτῶν νὰ λένε τὴ γνώμη τους ἄμεσα γιὰ τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς χώρας), καὶ τὴν ἐπιτακτικὴ ἐντολή.

Τὸ δημοκρατικὸ κίνημα ἁπλωνόταν μὲ ταχύτητα στὴν ἐπαρχία. Στὰ Βόσγια οἱ ἐθελοντές, μόλις μάθανε τὴν προσωρινὴ παύση τοῦ βασιλιᾶ Λουδοβίκου ΙΣΤ', φώναζαν: Ζήτω τὸ Ἔθνος χωρὶς βασιλιά! Οἱ δικαστὲς τῆς Λὰ Ροσὲλ τέλειωναν τὰ συγχαρητήριά τους πρὸς τὴ Συνέλευση μὲ τούτη τὴν εὐχή: Τὸ ἔθνος πάντα κυρίαρχο καὶ τίποτε ἄλλο! Οἱ Ἰακωβίνοι τοῦ Στρασβούργου φώναζαν: Ζήτω ἡ Ἰσότητα κι ὄχι βασιλιά! Οἱ Ἰακωβίνοι τοῦ Παρισιοῦ, στὴν ἐκλογικὴ ἐγκύκλιό τους, ἐκθειάζανε ἀνοιχτὰ τὴ Δημοκρατία.

Γινόταν φανερὸ πὼς ἡ διατήρηση τῆς μοναρχικῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος προσέκρουε σ' ἕνα δυνατὸ ἀντίθετο ρεῦμα. Οἱ βουλευτὲς ὑπέκυψαν. Ὁ Καμπὸν εἶπε στὶς 22 Αὐγούστου: «Ὁ λαὸς δὲ θέλει πιὰ βασιλεία· ἂς κάνουνε ἀδύνατο τὸ γυρισμό της». Ὁ Καρρά, γιὰ νὰ δείξει πὼς δὲ σκεφτόταν πιὰ τὸν Μπρούνσβικ, συμβούλευσε τοὺς ἀναγνῶστες του ν' ἀπαιτήσουν ἀπ' τοὺς μέλλοντες βουλευτὲς «ὅρκο πὼς δὲ θὰ προτείνουν ποτὲ βασιλιὰ ἢ βασιλεία, ἐπὶ ποινῇ ὅτι θὰ τοὺς θάψουν ὁλοζώντανους στοὺς Νομούς τους, ὅταν θὰ ξαναγυρίσουν» (1η τοῦ Σεπτέμβρη). Ὁ Κοντορσέ, μὲ τὴ σειρά του, κηρύχτηκε ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας, στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, ἐξηγώντας ὅτι ἀλλαγὴ τῆς δυναστείας μόνο θἄταν τρέλ-

λα. Τὴν ἑπομένη, στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη, ταραγμένοι ἀπ' τὴ «φριχτὴ συκοφαντία» ποὺ τοὺς παρουσίαζε ὅτι μελετοῦν τὴν ἀναγόρευση στὸ θρόνο τοῦ δούκα τοῦ Μπρούνσβικ ἢ τῆς 'Υόρκης, οἱ βουλευτὲς ἔδωσαν τὸν ὅρκο πὼς θὰ καταπολεμήσουν μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τους τοὺς βασιλιάδες καὶ τὴ βασιλεία κι ἀπηύθυναν στὸ ἔθνος, καθένας προσωπικά, μιὰ δημοκρατικὴ προκήρυξη.

Εἶναι δύσκολο νὰ ξέρουμε ὡς ποιὸ σημεῖο οἱ ὕψιμες αὐτὲς ἐκδηλώσεις εἶταν εἰλικρινεῖς. 'Ο ἴδιος ὁ Σαμπό, ποὺ στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη χαραχτήριζε σὰ «φριχτὴ συκοφαντία» τὸ δῆθεν σχέδιο γι ἀναγόρευση στὸ θρόνο ἑνὸς ξένου πρίγκιπα, εἶχε δώσει στοὺς 'Ομόσπονδους, ἀπ' τὸ βῆμα τῶν 'Ιακωβίνων, στὶς 20 Αὐγούστου, τὴ συμβουλὴ νὰ μείνουν στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ ἐποπτεύσουν τὴ Συμβατική, νὰ τὴν ἐμποδίσουν νὰ παλινορθώσει τὴ βασιλεία καὶ νὰ φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι. Κι ὁ ἴδιος ὁ Σαμπό, λίγες μέρες ἀργότερα, θὰ δώσει τὴν ψῆφο του στὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τοῦ Παρισιοῦ στὸ δούκα τῆς 'Ορλεάνης, ποὺ θὰ ἐκλεγεῖ μόλις καὶ μετὰ βίας βουλευτὴς τῆς Συμβατικῆς, παρ' ὅλη τὴν ἀντίθεση τοῦ Ροβεσπιέρου. 'Ο Δαντὼν καὶ οἱ φίλοι του ψήφισαν μαζὶ μὲ τὸ Σαμπὸ τὸ δούκα τῆς 'Ορλεάνης. 'Ο τελευταῖος δὲ φιλοδοξοῦσε τάχα τίποτ' ἄλλο, ἐχτὸς ἀπὸ μιὰ ἁπλὴ νομοθετικὴ ἐντολή; 'Η ἀλληλογραφία του ἀποδείχνει πὼς ζήτησε νὰ μπάσει στὴ Συμβατικὴ τὸν πρωτότοκο γιό του, τὸ δούκα τῆς Σάρτρ, τὸ μέλλοντα Λουδοβίκο-Φίλιππο, παρ' ὅλο ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμα τὴ νόμιμη ἡλικία. Τελικὰ ὅμως ὁ δούκας τῆς Σάρτρ δὲν τόλμησε, κ' ἔτσι ἀνέλαβε ὁ πατέρας του νὰ διεκδικήσει αὐτὸς τὸ βουλευτηλίκι. Προτοῦ ἐπιδιώξει τὴν ψῆφο τῶν Παρισινῶν ἐκλογέων, ὑπέβαλε αἴτηση στὴν Κομμούνα, παρακαλώντας την νὰ τοῦ δώσει νέο ἐπίθετο, καὶ ἡ Κομμούνα μὲ ρητὴ ἀπόφασή της, τοῦ ἀπένειμε τ' ὄνομα «'Ισότητα» ποὺ αὐτὸς τὸ δέχτηκε μὲ «ὑπέρτατη εὐγνωμοσύνη» (14 τοῦ Σεπτέμβρη). Οἱ σύγχρονοι νόμισαν πὼς ὁ Δαντών, ἀνίκανος ὅπως εἶταν νὰ νιώσει φλογερὸ ζῆλο γιὰ τὴν ἀφηρημένη πολιτική, εἶχε προσεταιριστεῖ μυστικὰ τὸν οἶκο τῆς 'Ορλεάνης. Βρέθηκαν ἀργότερα χειρόγραφες σημειώσεις, ὅπου ὁ βασιλιὰς Λουδοβίκος - Φίλιππος διηγόταν πὼς ὕστερ' ἀπ' τὸ Βαλμύ, ὁ Δαντὼν τοῦ πρόσφερε τὴν προστασία του καὶ τὸν συμβούλευσε νὰ φροντίσει ν' ἀποχτήσει δημοτικότητα στὸ στρατό: «Αὐτὸ εἶναι οὐσιῶδες γιὰ σᾶς, γιὰ τοὺς δικούς σας, ἀκόμα καὶ γιὰ μᾶς καὶ πρὸ παντὸς γιὰ τὸν πατέρα σας». 'Ο Δαντὼν τέλειωσε ἔτσι τὴ συνομιλία του: «Ἔχετε μεγάλες πιθανότητες νὰ βασιλέψετε». 'Η Δημοκρατία λοιπὸν δὲν τοῦ φαινόταν παρὰ μόνο λύση προσωρινή.

'Η βασιλεία γιὰ τὴν ὥρα εἶταν καταδικασμένη. Οἱ Γιρονδίνοι, βλέποντας πὼς τοὺς ξεφεύγει τὸ Παρίσι καὶ μερικὲς μεγαλουπόλεις, βάλθηκαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ψῆφο τῆς ὑπαίθρου. 'Απ' τὶς 14 Αὐγούστου, ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Φρανσουὰ (ἀπ' τὸ Νὲφ Σατὼ) εἶχε προκαλέσει ψήφισμα τῆς Συνέλευσης νὰ μοιραστεῖ ἡ περιουσία τῶν Δήμων σ' ὅλους τοὺς πολίτες καὶ νὰ διανεμηθοῦν τὰ χτήματα

τῶν ἐμιγκρέδων σὲ μικροὺς κλήρους ποὺ θὰ πληρωθοῦν σὲ 15 ἐτήσιες δόσεις, ἔτσι ποὺ νὰ μποροῦν οἱ φτωχοὶ νὰ τοὺς ἀποχτήσουν εὔκολα. Στὶς 16 Αὐγούστου, ἀνεστάλησαν ὅλες οἱ ποινικὲς διώξεις ἐξ αἰτίας τῶν παλιῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων. Στὶς 25 Αὐγούστου τέλος, ἡ Συνέλευση κατάργησε, χωρὶς ἀποζημίωση, ὅλα τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, ποὺ οἱ κάτοχοί τους δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐμφανίσουν στὸ δικαστήριο τοὺς ἀρχικούς των τίτλους. Ἡ πτώση τῆς φεουδαρχίας συνόδευε τὴν πτώση τοῦ Θρόνου. Ὁ χωρικὸς δὲ θὰ νοσταλγεῖ πιὰ τὸ βασιλιά.

Οἱ Ἐκλογικὲς συνελεύσεις, ποὺ συνήλθαν στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη, συνεδρίαζαν πολλὲς μέρες, καὶ μάλιστα κάποτε-κάποτε καὶ πολλὲς βδομάδες. Παρ' ὅλο ποὺ παραχωρήθηκε τὸ δικαίωμα ψήφου στοὺς παθητικοὺς πολίτες, ἡ προθυμία προσέλευσης στὶς κάλπες ὑπῆρξε πολὺ μικρή. Οἱ φτωχοὶ δὲν εἶχαν ὄρεξη νὰ χάσουν τὶς μέρες τους σὲ κουραστικὲς διατυπώσεις, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν εἶταν καλὰ προπαρασκευασμένοι. Οἱ βασιλόφρονες, οἱ Feuillants, οἱ ἀριστοκράτες, οἱ δειλοὶ ἔκαναν ἀποχὴ ἀπὸ σύνεση ἢ ἀπὸ ἐνδοιασμούς. Στὴν ψηφοφορία δὲ γινόταν κανεὶς δεχτός, ἂν δὲν ἔδινε τὸν ὅρκο πὼς θἆναι πιστὸς στὴν ἐλευθερία καὶ στὴν ἰσότητα. Στὴν Οὐάζ ὑπῆρχαν λιγότεροι ψηφοφόροι στὶς πρωτοβάθμιες συνελεύσεις τοῦ 1792 ἀπ' τὶς προηγούμενες τοῦ 1791 ἢ τοῦ 1790. Σὲ καμιὰ δεκαριὰ τουλάχιστο Νομούς, στὸν Μπούς-ντὺ-Ρόν, στὸ Καντάλ, στὸ Σαράντ, στὸν Κορρέζ, στὸ Ντρόμ, στὸν Ἐρώ, στὸ Λό, στὸ Ζέρ, στὸν Οὐάζ, στ' Ἄνω Πυρρηναῖα, στὸ Σηκουάνα-καί-Μάρνη, μιμήθηκαν τὸ Παρίσι, ἔκαναν τὴν ψηφοφορία μὲ ὀνομαστικὴ κλήση καὶ μεγαλόφωνα. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὶς πρωτοβάθμιες συνελεύσεις τοῦ Μάν. Τέλος, συχνὰ οἱ ἐκλογικὲς συνελεύσεις ἔκαναν αὐτοεκαθάριση, διώχνοντας ἀπ' τοὺς κόλπους των ὅσους ὑποψιαζόντουσαν πὼς δὲν εἶταν καλοὶ πολίτες. Ἡ ἐπικράτηση τῶν ἀστῶν καὶ τῶν κτηματιῶν ἑδραιώθηκε σχεδὸν παντοῦ, ὁριστικά. Ἐκτὸς ἀπ' τὸ Παρίσι καὶ μερικὲς ἄλλες πόλεις, οἱ ἐργατοτεχνίτες ἔγιναν ἄφαντοι, ὅταν φυσικὰ δὲν τοὺς ὁδηγοῦσαν ὑποταχτικὰ στὶς κάλπες. Στὸ Κενζέ, τοῦ Νομοῦ Ντούμπ, ὁ ἀρχισιδηρουργὸς Λουβὸ κατέλαβε τὸ γραφεῖο τῆς πρωτοβάθμιας συνέλευσης μὲ τοὺς ἐργάτες του, ποὺ τοὺς ὁδήγησε κοπαδιαστὰ πίσω ἀπὸ κάποιον ποὔπαιζε κλαρίνο. Ἔδιωξε ἀπ' τὴν αἴθουσα τῆς ψηφοφορίας τοὺς ἀντίθετους κι αὐτοονομάστηκε ἐκλέκτορας. Ἡ περίπτωση δὲ θἄταν μοναδική. Οἱ βουλευτὲς τῆς Συμβατικῆς ἐκλέχτηκαν ἀπὸ μιὰ ἀποφασιστικὴ μειοψηφία. Οἱ περισσότεροι ἀνήκουν στὴ μπουρζουαζία ποὺ τὰ συμφέροντά της συνδέονται μὲ τὰ συμφέροντα τῆς Ἐπανάστασης. Θἄπρεπε νὰ ἐρευνηθεῖ ποιά εἶταν ἡ ἀναλογία ἐκείνων ποὺ ἀγόρασαν τὰ ἐθνικὰ χτήματα, στὸ σύνολο τῶν ἐκλογέων. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ δὲν ἔγινε Σὲ 750 βουλευτές, δυὸ εἶταν ὁλοιδόλοι ἐργάτες, ὁ ὁπλοποιὸς Νοὲλ Πουάντ, ποὺ βγῆκε στὸ Ρὸν-ὲ-Λουάρ, κι ὁ ἐριουργὸς Ἀρμονβίλ, ποὺ βγῆκε στὸν Μάρνη.

Ἐκτὸς ἀπ' τὸ Παρίσι, ὅπου ὅλοι οἱ βουλευτὲς ἀνήκουν στὸ

κόμμα τῆς Κομμούνας, μὲ τὸν Ροβεσπιέρο ἐπικεφαλῆς, οἱ ἐκλογὲς δὲν ἐπηρεάστηκαν σχεδὸν καθόλου ἀπ' τὸν ἄγνωστο ἀκόμα ἀνταγωνισμὸ Νομοθετικῆς καὶ Κομμούνας, Γιρονδίνων καὶ Ὀρεινῶν. Στὶς ἐπαρχίες, οἱ ἐπαναστάτες, ποὺ καταλάβαιναν πὼς δὲν εἶταν πολλοί, σκέφτονταν περισσότερο τὴν ἕνωση, παρὰ τὴ διαίρεση. Ὁ μέλλων Γιρονδῖνος Μπιζὸ εἶχε ἐκλεγεῖ στὸν Ἔρ μαζὶ μὲ τοὺς μέλλοντες Ὀρεινοὺς Ρομπὲρ καὶ Θωμὰ Λεντέ, μὲ τοὺς ὁποίους συνενοούνταν θαυμάσια. Οἱ ἐκλογεῖς φρόντισαν πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ ἐκλέξουν ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Ἐπανάσταση ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν κ' ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν της. Ἡ μοναρχία δὲν ἔβρισκε καθόλου ὑπερασπιστές. Οἱ Γιρονδῖνοι, καθὼς εἶταν περισσότερο γνωστοί, καθὼς εἶχαν στὰ χέρια τους τὸν τύπο καὶ τὸ βῆμα τῆς Νομοθετικῆς, καθὼς διέθεταν ἀκόμα μεγάλη δύναμη στὶς λέσχες τῶν Ἰακωβίνων, ἔβγαλαν μεγάλον ἀριθμὸ βουλευτῶν. Ὁ Μπρισσὸ ἔψαλλε τὰ νικητήρια στὸ φύλλο του τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη. Οἱ ἐκλογεῖς ὅμως δὲν εἶχαν δώσει κομματικὴ ψῆφο. Δὲν εἶχαν δώσει στοὺς ἐκλεκτούς των τὴν ἐντολὴ νὰ ἐκδικηθοῦν τὰ πλήγματα ποὺ ἡ Κομμούνα τῆς 10ης Αὐγούστου εἶχε καταφέρει στὴν περηφάνεια τους.

Οἱ Γιρονδῖνοι, ἀλίμονο! δὲν εἶταν ἱκανοὶ νὰ θυσιάσουν τὴ μνησικακία τους. Ὁ Πετιὸν εἶχε προσβληθεῖ σκληρὰ στὴ ματαιοδοξία του ἀπ' τὴν ἀποτυχία ποὺ δοκίμασε στὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ ἀντὶ γι αὐτὸν προτίμησε τὸν Ροβεσπιέρο. Ἡ κυρία Ρολάν, ποὺ κυβερνοῦσε τὸ γέρο ἄντρα της, ὑπέφερε γιὰ τὴν ἐξέχουσα θέση ποὺ κατέλαβε ὁ Ντατὼν στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο. Οἱ Μπρισσό, Καρρά, Λουβέ, Γκαντέ, Ζανσοννέ, Κοντορσέ, ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κόμματος, μισοῦσαν στὸ πρόσωπο τοῦ Ροβεσπιέρου τὸν ἄνθρωπο ποὺ τοὺς ἐμπόδισε στὴ φιλοπόλεμη πολιτική τους καὶ τοὺς ἔκλεισε τὸ δρόμο, τὸν ἄνθρωπο ποὔχε καταγγείλει τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὶς μανοῦβρες τους, πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐξέγερση, τὸν ἄνθρωπο ποὺ τοὺς ἀπέδωσε τὴν κατηγορία συνενόησης μὲ τὴν Αὐλὴ καὶ τὸν ἐχθρό, τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐνέπνεε τὴν ξετσίπωτη ληστρικὴ Κομμούνα· σκόπευαν ν' ἀνταποδώσουν τὰ ἴσα.

Τὰ ἰδιαίτερα γράμματα τῆς κυρίας Ρολὰν ἀποκαλύπτουν ὅλο τὸ βάθος τοῦ μίσους καὶ τοῦ φόβου της. Εἶταν πεπεισμένη πὼς ἡ κλοπὴ τῶν διαμαντιῶν τοῦ Στέματος ἀπ' τὸ σκευοφυλάκιο, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶχε γίνει ἀπὸ ἐξ ἐπαγγέλματος διαρῆχτες) ὀφειλόταν στὸν Ντατὼν καὶ στὸν Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν. Περιφρονοῦσε καὶ μισοῦσε τὸν Ντατών, ποὺ ὡστόσο μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε ἐνεργήσει ν' ἀνακληθεῖ τὸ ἔντυλμα συλήψεως ποὔχε ἐκδώσει ἡ Κομμούνα ἐναντίον τοῦ ἀντρός της. Ἔβλεπε τὴ σωτηρία μόνο στὸ σχηματισμὸ μιᾶς φρουρᾶς ἀπ' τοὺς Νομοὺς ποὺ θ' ἀναλάβαινε τὴ φρούρηση τοῦ Παρισιοῦ καὶ θὰ προστάτευε τὴ Συνέλευση: «Δὲ σωθήκαμε καθόλου, ἔγραφε ἡ ἴδια στὸν Μπανκάλ, κι ἂν οἱ Νομοὶ δὲ στείλουν φρουρὰ στὴ Συνέλευση καὶ στὸ Συμβούλιο, θὰ χάσετε καὶ τὄνα καὶ τ' ἄλλο. Ἐργαστεῖτε λοιπὸν γρήγορα νὰ

μᾶς τὴ στείλετε, μὲ τὸ πρόσχημα τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων στέλνουν τοὺς Παρισινοὺς πουνὰι ἱκανοὶ γιὰ ἄμυνα, γιὰ νὰ συμβάλει ἔτσι ὁλόκληρη ἡ Γαλλία στὴ διατήρηση τῶν δυὸ αὐτῶν ἐξουσιῶν ποὺ τῆς ἀνήκουν καὶ ποὺ τῆς εἶναι ἀγαπητές». Βλέπει κανεὶς αὐτοῦ τὰ σπέρματα τῆς ὁλέθριας πολιτικῆς, ποὺ ἐξεγείροντας τοὺς Νομοὺς ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ, ἔμελλε νὰ καταλήξει, μερικοὺς μῆνες ἀργότερα, στὶς ταραχὲς τῶν ὁμοσπονδιακῶν καὶ στὸν ἐμφύλιο πόλεμο.

Δυστυχῶς τὴ μαντὰμ Ρολὰν τὴν ἀκούσανε, πρὸ πάντὸς ἐκεῖνοι πού, ἀπὸ φόβο μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Λονγκβύ, εἶχαν σχεδιάσει τὴ μεταφορὰ τῶν δημοσίων ἀρχῶν στοὺς Νομοὺς τοῦ Κέντρου καὶ τῆς Μεσημβρίας. Ἀπ' τὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Καμπόν, ποὺ συνέπραττε τότε μὲ τοὺς Γιρονδίνους καὶ ποὺ δὲ θὰ πάψει ποτὲ νὰ δυσπιστεῖ στὴν Κομμούνα, ἀκόμα κι ὅταν θὰ ἑνωθεῖ μὲ τοὺς Ὀρεινούς, ἀπειλοῦσε τὸ Παρίσι μὲ τὴν ἐκδίκηση τῶν Μεσημβρινῶν: «Ἂν αὐτοὶ οἱ ἀξιοκαταφρόνητοι συκοφάντες γίνονταν, ἀπὸ στραβομάρα ἢ ἀδυναμία δική μας, ἀνίλεοι κυρίαρχοι τῆς Γαλλίας, τότε, πιστέψτε το, κύριοι, πῶς οἱ μεγαλόκαρδοι πολίτες τῆς Μεσημβρίας ποὺ ὁρκίστηκαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἰσότητα στὴ χώρα τους, θὰ ἔρθουν σὲ βοήθεια τῆς καταπιεζόμενης πρωτεύουσας (ζωηρὰ χειροκροτήματα)... Ἂν πάλι, ἀλίμονο! ἡττηθεῖ ἡ ἐλευθερία κι ἀναγκαστοῦν νὰ ὀπισθοχωρήσουν, χωρὶς νὰ μποροῦν ν' ἀντιτάξουν ἐναντίον τῶν νέων τυράννων τὸ μίσος, τὴ δίψα τῆς ἐκδίκησης καὶ τὸ θάνατο, δὲν ἀμφιβάλλω πῶς θὰ παράσχουν στὶς ἀπαραβίαστες ἑστίες τους ἱερὸ ἄσυλο στοὺς δυστυχισμένους ποὺ θὰ κατόρθωναν νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὸ τσεκούρι τῶν Σύλλα τῆς Γαλλίας». Ἔτσι, κατὰ τὸν Καμπόν, ἂν ἡ βοήθεια τῶν Νομῶν ποὺ καλοῦσε εἶταν ἀνεπαρκής, θὰ ξανάφερναν ἐπὶ τάπητος τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἵδρυση Δημοκρατίας τῆς Μεσημβρίας ποὺ τὄχαν καταστρώσει μυστικὰ τὶς προηγούμενες μέρες στὰ διαβούλια μὲ τοὺς Κερσὲν καὶ Ρολάν. Κι ὁ Καμπὸν δικαιολογοῦσε τὶς ἀπειλές του, μὲ τὶς φῆμες γιὰ διχτατορία ποὺ κυκλοφοροῦσαν καὶ ποὺ αὐτὸς τὶς συνέλεγε: κατηγορίες θανάσιμες ποὺ θὰ κάνουν τὸ δρόμο τους. Τὸ σχέδιο γι ἀπόσχιση, ποὔφερε στὸ βῆμα ἡ ὁρμητικὴ ἀγόρευση τοῦ Καμπόν, εἶταν τόσο βασισμένο στὰ πράγματα, ὥστε τρόμαξε ἀκόμα καὶ τὸν Ἀνάχαρση Κλόοτς. Ὁ Κλόοτς δὲ δίσταστε νὰ τὸ ἀποδοκιμάσει, μ' ὅλο ποὺ τότε σιχαινόταν τὴν Κομμούνα: «Γάλλοι, ἔγραφε στὰ *Πατριωτικὰ Χρονικὰ* τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη, ἂς μὴ σκεπτόμαστε νὰ καταφύγουμε στὰ βουνὰ τῆς Μεσημβρίας· αὐτὸ θὰ ἐπιτάχυνε τὴν καταστροφή μας, θἄταν σὰ νὰ καλούσαμε ὅλους τοὺς τυράννους τῆς Εὐρώπης νὰ μᾶς λακτίσουνε καὶ κυρίως τὸ σουλτάνο τῆς Μαδρίτης... Τὸ Παρίσι εἶναι ἡ πόλη τῶν Γάλλων· ἡ κατάχτηση τῆς Πρωτεύουσας θὰ παρέλυε ὁριστικὰ τὸ πολιτικὸ σῶμα». Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἔμελλε νὰ καταστρέψει τὶς σχέσεις τοῦ Κλόοτς μὲ τοὺς Ρολὰν καὶ πολὺ γρήγορα μὲ τοὺς ἄλλους Γιρονδίνους.

Γιὰ ν' ἀποχτήσουν τὴ φρουρὰ ἀπ' τοὺς Νομούς, πράμα ποὺ θὰ τοὺς καθησύχαζε, οἱ Ρολὰν δούλεψαν μὲ κάθε τρόπο γιὰ νὰ ἐκφοβίσουν τὴ Συνέλευση στὶς τελευταῖες της στιγμές. Διεγείρανε τὴ φρίκη ἐναντίον τῆς Κομμούνας ποὺ τὴν παρουσίασαν σὰ συμμορία ἀπὸ μαχαιροβγάλτες καὶ ληστές. Ὁ Ρολὰν ἀνάγγειλε στὴ Συνέλευση, στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη, πὼς ἡ κλοπὴ τοῦ Σκευοφυλάκιου ὀφειλόταν «σὲ μεγάλη σκευωρία», κ' ὕστερα κατάγγειλε, ἄσχετα ἀπ' αὐτὸ τὸ θέμα, τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Παρισιοῦ ποὔχε προτείνει τὴν προηγούμενη μέρα, κατὰ τὰ λεγόμενά του, τὸν Ἀγροτικὸ νόμο, δηλ. τὸ μοίρασμα τῶν γαιῶν. Ἰσχυρίστηκε πὼς οἱ σφαγιαστὲς δὲν ἔμειναν εὐχαριστημένοι καὶ πὼς ἐπρόκειτο νὰ ξαναρχίσουν τοὺς ἄθλους τους: «Σὲ μερικὲς προκηρύξεις συμβουλεύουν τὸ λαὸ νὰ ξεσηκωθεῖ ἀκόμα, ἂν δὲν ἔχασε τὰ χατζάρια του' ξέρω τοὺς συντάχτες αὐτῶν τῶν προκηρύξεων κι αὐτοὺς ποὺ τοὺς πληρώνουν». Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ὑπαινιγμὸς ἀφοροῦσε ἀσφαλῶς τὸν Δαντών, ποὔταν πάντα ὁ συνάδελφος τοῦ Ρολὰν στὴν κυβέρνηση. Κι ὅλο αὐτὸ τὸ κατηγορητήριο, βασισμένο πάνω σὲ ψεύτικα ἢ παραμορφωμένα γεγονότα, εἶχε σκοπὸ νὰ ὁδηγήσει σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα: «Πρέπει, κύριοι, νὰ καλέσετε μιὰ πολυάριθμη φρουρὰ γύρω σας, πρέπει νὰ τὴν ἔχετε στὴ διάθεσή σας». Τραγικὸς ὅπως πάντα ὁ Ρολάν, δήλωνε πὼς στὸ μεταξὺ αὐτὸς ἀψηφοῦσε τὸ θάνατο. Ξανάρχισε τὴν ἐπίθεση τὴν ἐπομένη.

Εἶταν μεγάλη συμφορὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων ἀκολούθησαν τὸν φαντασμένον αὐτὸ φοβιτσιάρη καὶ στενόμυαλο γέρο. Ὁ Λαζούρς, στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη, ὑπερθεμάτισε στὶς σκοτεινὲς προφητεῖες του, σὲ μιὰ ἐπίσημη ἔκθεση ποὺ παρουσίασε «ἐν ὀνόματι» τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Δώδεκα. «Ὑπάρχει, εἶπε, ἕνα σχέδιο γιὰ νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ Συμβατικὴ νὰ συνέλθει...Καταγγέλλω αὐτὸ τὸ ἀνόσιο σχέδιο... Προτείνουν γιὰ τελευταῖο μέσο σωτηρίας νὰ πυρπολήσουν ἢ νὰ λεηλατήσουν τὴν πόλη τοῦ Παρισιοῦ, γιὰ νὰ μὴν μπορέσει νὰ γίνει τὸ «στρατόπεδο», καὶ παρέστησε τοὺς παρισινοὺς ἐπαναστάτες σὰ συμμάχους ἢ πράχτορες τοῦ Μπρούνσβικ. Ὁ Βερνιώ, πιὸ μυαλωμένος συνήθως, ἐπιβεβαίωσε τὴν ἀκρίβεια τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Λαζούρς. Κατάγγειλε τὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας, πῆρε προκλητικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς δολοφόνους καὶ προκάλεσε ψήφισμα ποὺ σύμφωνα μ' αὐτό, τὰ μέλη τῆς Κομμούνας θάναι ὑπεύθυνα μὲ τὸ κεφάλι τους γιὰ τὴ ζωὴ τῶν φυλακισμένων! Ὕστερα ὁ Πετιόν, μὲ τὴ σειρά του, στηλίτευσε τοὺς δόλιους ὑπερπατριῶτες πού, κατ' αὐτόν, προετοίμαζαν καινούργιες σφαγές. Τὴν ἐπομένη, ἕνα νέο νομοσχέδιο ποὺ ψηφίστηκε μὲ πρόταση τοῦ Γκαντέ, διέλυσε ὁριστικὰ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν ἐπαναστατικὴ Κομμούνα, διέταζε τὴν ἀνανέωσή της κι ἀποκαθιστοῦσε τὸ δήμαρχο Πετιὸν στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων ποὺ τοὔχε ἀφαιρέσει ἡ ἐξέγερση. Τὰ ἐντάλματα συλήψεως δὲ θὰ μποροῦν πιὰ νὰ ἐκδίδονται στὸ ἑξῆς, παρὰ μόνον ἀπ' τὸ δήμαρχο καὶ τὶς ἀστυνομικὲς ἀρχές. Ἡ καμπάνα καὶ τὸ κανόνι τοῦ συναγερμοῦ

δὲ θὰ χτυποῦν πιά, παρὰ μόνο μὲ ρητὴ διαταγὴ τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος. Στὴ διάρκεια τῆς μακρᾶς αὐτῆς μονομαχίας τῶν ἕξη βδομάδων ποὺ δόθηκε μεταξὺ τῆς Κομμούνας καὶ τῆς Συνέλευσης, ἡ Συνέλευση εἶπε τὴν τελευταία λέξη.

Ἡ τελικὴ νίκη της δὲν ἐξηγεῖται μονάχα ἀπ' τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν τῆς Συμβατικῆς ποὺ χαροποίησε, «ἀναζωογόνησε» τὴν κυρία Ρολάν· ἐξηγεῖται προπαντὸς ἀπ' τὴ συναισθηματικὴ ἀντίδραση ποὺ δημιουργήθηκε ὕστερ' τὶς σφαγὲς στὸν ἴδιο τὸν πληθυσμὸ τοῦ Παρισιοῦ κ' ὕστερα σ' ὁλόκληρη τὴ Γαλλία. Τὴν ἀντίδραση αὐτή, οἱ Γιρονδίνοι, ποὺ δὲν εἶχαν βγάλει μιλιὰ στὴ διάρκεια τῶν σφαγῶν καὶ ποὺ ἄλλωστε, εἶχαν ἀμνηστεύσει λίγους μῆνες πρωτύτερα τὶς ὠμότητες τῆς «παγοαποθήκης» τῆς Ἀβινιόν, ἔσπευσαν νὰ τὴ διεγείρουν καὶ νὰ τὴν ἐκμεταλευτοῦν ἔντεχνα. Ἀπ' τὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Μπρισσὸ παρουσιάζει τὶς σφαγές, στὴν ἐφημερίδα του, σὰν ἀποτέλεσμα συνωμοσίας τῶν Ὀρεινῶν, καὶ ἡ συνωμοσία αὐτή, κατ' αὐτόν, ἔχει τελικὸ σκοπὸ τὴν ψήφιση Ἀγροτικοῦ νόμου, δηλ. τὸ μοίρασμα τῶν γαιῶν καὶ τῶν περιουσιῶν. Κατὰ τὰ λόγια καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ρολάν, οἱ δημοσιογράφοι τοῦ κόμματος, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ὅπως ὁ Λουβέ, χρηματοδοτοῦνται ἀπ' τὸ ταμεῖο προπαγάνδας τοῦ ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν, καλοῦν τοὺς ἰδιοχτῆτες νὰ συνασπιστοῦν ἐναντίον τῶν Ὀρεινῶν. Οἱ Γιρονδίνοι παρουσιάζονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα σὰν τὸ κόμμα τῆς ἔνομης τάξης καὶ τῆς διατήρησης τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Παίρνουν κιόλας ὑπὸ τὴν προστασία τους τοὺς παλιοὺς Feuillants. Στὸ Παρίσι, τὸ Διαμέρισμα τῶν Λομβαρδῶν, ποὺ τὸ ἐμπνέει ὁ Λουβέ, ἀκολουθούμενο ἀπ' τὰ Διαμερίσματα τοῦ Μάϊγ καὶ τοῦ Μαραί, ποὺ ἀποτελούνταν καὶ τὰ τρία ἀπὸ πλούσιους ἐμπόρους, ὑποστήριξαν ἐκείνους τοὺς 8.000 καὶ 20.000 βασιλόφρονες ποὔχαν ὑπογράψει τὶς αἰτήσεις διαμαρτυρίας γιὰ τὸν ἐκθρονισμὸ τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ ἡ Κομμούνα τοὺς εἶχε μεταχειριστεῖ σὰν ὕποπτους καὶ ποὺ ἡ Ἐκλογικὴ συνέλευση τοὺς εἶχε ἀποκλείσει ἀπ' τὶς ἐκλογές. Τὸ Διαμέρισμα τῶν Λομβαρδῶν ἀνάγγειλε, στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη, στὴ Συνέλευση, πὼς εἶχε ἀναλάβει τὴν πρωτοβουλία νὰ σχηματίσει ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς καλοὺς πολίτες ὅλων τῶν Διαμερισμάτων «μιὰν ἅγια καὶ συντηρητικὴ ὁμοσπονδία» γιὰ τὴν προάσπιση τῶν ἀτόμων καὶ τῶν περιουσιῶν. Ὕστερ' ἀπὸ ρητὴ αἴτηση τῶν ἐνδιαφερομένων, ἡ Συνέλευση ἀποφάσισε νὰ καταστρέψει τὰ πρωτότυπα τῶν αἰτήσεων διαμαρτυρίας μὲ τὶς 8.000 καὶ 20.000 ὑπογραφές. Ἡ ἀντίδραση εἶταν τόσο δυνατή, ὥστε ἡ ἴδια ἡ Κομμούνα ὁρκίστηκε, στὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη, πὼς θὰ ὑπερασπίσει τὶς ἰδιοχτησίες.

Ἀπειλούνταν πραγματικὰ ἄραγε οἱ ἰδιοχτησίες; Εἶταν δικαιολογημένοι οἱ φόβοι τῶν Γιρονδίνων; Ἦρθε ἡ στιγμὴ νὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ πάνω στὸ οἰκονομικὸ καὶ κοινωνικὸ ζήτημα, ὅπως ἔμπαινε τότε. Μὲ τὸν πόλεμο, ἡ κατάσταση τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν καταναλωτῶν γενικὰ εἶχε χειροτερέψει. Οἱ βιομη-

χανίες πολυτελείας δὲ δούλευαν. Τὸ ἀσινιάτο ἔχανε στὸ Παρίσι τὸν Αὔγουστο 41 %, ἀπ' τὴν ἀξία του καὶ σχεδὸν τὸ ἴδιο στὴ Μασσαλία, στὴ Λίλλη, στὴ Ναρμπόν, στὸ Μπορντώ. Τὰ μεροκάματα δὲν εἶχαν ἀνέβει ἀρκετὰ γρήγορα γιὰ νὰ ἰσοφαρίσουν τὴν ὕψωση τοῦ τιμάριθμου.

Μ' ὅλη τὴν καλὴ φαινομενικὰ νέα ἐσοδεία, ποὺ γενικὰ εἶταν πιὸ ἄφθονη ἀπ' τὴν ἐσοδεία τοῦ 1791, ἡ ἀγορὰ δὲν εἶχε ἀρκετὰ εἴδη. Κρύβανε τὸ στάρι, τὸ ψωμὶ εἶταν σπάνιο καὶ πολὺ ἀκριβό. Μανοῦβρες τῶν ἀριστοκρατῶν, ἔλεγαν οἱ ἐπαναστάτες. Οἱ ἐνοικιαστὲς τῶν κτημάτων προτιμούσαν νὰ φυλᾶνε τὸ στάρι τους παρὰ νὰ τὸ ἀνταλλάσσουν μὲ τὰ ἀσινιάτα. Ἤξεραν πὼς μιὰ ἰσχυρὴ πρωσσικὴ στρατιὰ προήλαυνε πρὸς τὸ Παρίσι. Τὸ μέλλον τοὺς φαινόταν ἀβέβαιο καὶ εἶταν δύσπιστοι κ' ἐπιφυλαχτικοί. Ἡ ἀπόκρυψη μποροῦσε νὰ γίνει τώρα πιὸ εὔκολα ἀπὸ ἄλλοτε, γιατὶ ἡ Ἐπανάσταση, ἀπαλλάσσοντάς τους ἀπ' τὸ φόρο τοῦ ἁλατιοῦ κι ἀπ' τὴ δεκάτη, τοὺς εἶχε ἐπιτρέψει νὰ βάλουν στὴν ἄκρη μερικὲς οἰκονομίες. Δὲν εἶταν πιὰ ὑποχρεωμένοι νὰ πουλοῦν ὅσο-ὅσο γιὰ νὰ πληρώσουν τοὺς φόρους καὶ τὸ ἐνοίκιο τῶν κτημάτων. Οἱ ἰδιοχτῆτες ἄλλωστε τῶν κτημάτων τους, ποὺ δὲ βιαζόντουσαν καθόλου νὰ πληρωθοῦν μὲ ἀσινιάτα γιὰ τὰ ἐνοίκιά τους, τοὺς παρακαλούσαν νὰ περιμένουν, νὰ μὴ βιάζονται. Οἱ τεράστιες ἀγορὲς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ συντελούσαν ἀκόμα περισσότερο στὴν ἔλειψη τῶν τροφίμων καὶ στὴν ὕψωση τῶν τιμῶν. Τὸ ψωμὶ τοῦ στρατοῦ εἶταν ὡς τώρα καμωμένο μὲ στάρι καὶ σίκαλη. Γιὰ νὰ χαροῦν καὶ οἱ στρατιῶτες γιὰ τὴν πτώση τοῦ Θρόνου, ἡ Νομοθετικὴ ψήφισε, στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ γίνεται ἡ κουραμάνα ἀπὸ σκέτο στάρι. Σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ αὔξηση τῆς κατανάλωσης τοῦ σταριοῦ. Ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς μεγάλωνε τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ ἐξάπλωση τῆς Ἐπανάστασης ἄνοιγε στὸ λαὸ τὶς πιὸ πλατιὲς ἐλπιδοφόρες προοπτικές.

Ἡ ἐπαναστατικὴ Κομμούνα ἀντιπροσώπευε τὰ συμφέροντα τοῦ φτωχοῦ λαοῦ. Ἀπ' τὶς 11 Αὐγούστου, ἀποφάσισε νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Συνέλευση νὰ ψηφίσει αὐστηροὺς νόμους ἐναντίον τῶν χρηματιστῶν. Ἀξίωσε τὴν κατάργηση τοῦ ψηφίσματος τῆς Συντακτικῆς ποὺ ἐπέτρεπε τὸν ἀνταγωνισμὸ τοῦ ἀσινιάτου μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα. «Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, λένε τὰ πραχτικά, ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὴ δυστυχία τοῦ λαοῦ δὲν τῆς φαινόταν πάρα πολὺ αὐστηρή». Ἡ Συνέλευση ὅμως, ὅπου ἐπικρατούσαν οἱ πλουτοκράτες, ἔκανε πὼς δὲν ἀκούει. Μιὰ ἀντιπροσωπεία ἀπὸ πολίτες ποὺ ὑπέβαλε στὶς 13 Αὐγούστου τὸ ἴδιο αἴτημα μὲ τὴν Κομμούνα, δὲ στάθηκε πιὸ τυχερή. Ἀλλὰ ἡ Κομμούνα βρῆκε τὸν τρόπο νὰ ὑποστηρίξει τὴν τάξη τῶν ἀπόρων, βάζοντάς τους νὰ κουβαλοῦν χῶμα γιὰ τὰ χαρακώματα τοῦ στρατοπέδου ὁλόγυρα ἀπ' τὸ Παρίσι, μὲ μεροκάματο 42 σόλδια τὴν ἡμέρα. Οἱ τεχνίτες χρησιμοποιήθηκαν στὰ στρατιωτικὰ ἔργα. Οἱ νέοι κατατάχτηκαν ἐθελοντές.

Στὶς ἄλλες πόλεις, δὲν εἶχαν πάντα τοὺς ἴδιους πόρους. Στὸ Τούρ, μὲ τὸ κλείσιμο τῶν ἐργοστασίων μεταξουργίας, πολλοὶ ἐργάτες ἔπεσαν στὴν ἀνέχεια. Ἔκαναν ταραχὲς στὴν ἀρχὴ τοῦ Σεπτέμβρη, ἀξιώνοντας διατίμηση στὸ ψωμί. Στὶς 8 καὶ στὶς 9 τοῦ Σεπτέμβρη, πολιόρκησαν τὸ Διευθυντήριο τοῦ Νομοῦ καὶ τὸ ὑποχρέωσαν νὰ ὁρίσει τὴν τιμὴ τοῦ ψωμιοῦ σὲ δυὸ σόλδια, δηλ. στὸ μισὸ τῆς τρέχουσας τιμῆς. Τὸ Διευθυντήριο ζήτησε ἀπ' τὸ ἐκλογικὸ σῶμα τὴν ἀντικατάστασή του καὶ διαμαρτυρήθηκε ἐναντίον τῆς διατίμησης, ποὺ εἶταν τέτια, ὥστε ν' ἀδειάσει τὴν ἀγορά.

Στὴ Λυών, οἱ ταραχὲς εἶταν πιὸ σοβαρές· 80.000 ἐργάτες τῶν μεταξουργείων ἔμεναν ἄνεργοι. Γιὰ νὰ τοὺς βγάλει ἀπ' τὴν ἀθλιότητα, ἕνας φίλος τοῦ Σαλιέ, ὁ Ντοντιέ, ποὺ εἶταν πρόεδρος στὸ τμῆμα τῆς Ζουϊβερὶ πρότεινε, κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου, νὰ προβοῦν, ὅπως καὶ στὸ Παρίσι—ἔλεγε—«στὴν ἐπίταξη τοῦ σταριοῦ καὶ τῶν ἀλεύρων ποὺ εἶχαν προαγοραστεῖ», νὰ τὰ πουλήσουν σὲ μιὰ τιμὴ ποὺ θὰ καθοριστεῖ ἀπ' τὶς ἀρχές, καὶ τέλος νὰ ἱδρύσουν ἕνα Εἰδικὸ δικαστήριο ἐπιφορτισμένο μὲ τὴν τιμωρία τῶν κάθε λογῆς αἰσχροκερδῶν. Ὁ σκοπός του εἶταν «νὰ κονιορτοποιήσει τὸ βρωμερὸ συμφέρον, τὴν πλεονεξία τῶν προαγοραστῶν ποὺ τὴν εὐνοοῦσε ἡ ἀδυναμία ἢ ἡ ἠθικὴ συνενοχὴ τῶν ἀριστοκρατῶν δικαστῶν». Ἡ κεντρικὴ λέσχη, ὅταν ἔμαθε πὼς ἡ παρισινὴ Κομμούνα εἶχε στήσει τὴν γκιλοτίνα μόνιμα, ἀξίωσε ἀπ' τὶς ἀρχὲς νὰ ἐπιβάλουν τὸ ἴδιο μέτρο ἐναντίον τῶν κερδοσκόπων χρηματιστῶν καὶ τῶν φουρναρέων ποὺ βγάζουν ἄσκημο ψωμὶ ἢ ἀπειλοῦν πὼς θὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἐπάγγελμά τους. Ὁ Δῆμος ἀπέριψε στὴν ἀρχὴ τὰ αἰτήματα τῆς κεντρικῆς λέσχης. Ἕνα μπουλούκι ὅμως, τὴ νύχτα τῆς 25ης πρὸς τὴν 26η Αὐγούστου, κατέλαβε τὴν γκιλοτίνα καὶ τὴν ἔστησε στὴν πλατεία Τερριώ, ἀντίκρυ στὸ μέγαρο τοῦ Δημαρχείου. Οἱ στασιαστὲς κατέλαβαν τὶς φυλακές. Στὶς συμπλοκὲς πληγώθηκαν βαριὰ δυὸ φυλακισμένοι, ἕνας παραχαράκτης ἀσινιάτων κ' ἕνας φούρναρης κατηγορούμενος γιὰ νοθεία τοῦ ψωμιοῦ. Ἡ ἰδέα πὼς ἔπρεπε ν' ἀρχίσουν τὴν τρομοκρατία ἐναντίον τῶν προαγοραστῶν καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν γκιλοτίνα γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν οἰκονομικῶν δυσκολιῶν ἔπαιρνε σάρκα καὶ ὀστά. Στὸ μεταξύ, οἱ Ἰακωβίνοι τῆς Λυὼν καταφύγανε στὴν ἄμεση δράση. Τὸ Σεπτέμβρη, ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ ἀστυνόμος Μπυσσά, ποὺ θὰ γίνει δικαστὴς στὸ δικαστήριο τῆς περιφέρειας ὅπου προήδρευε ὁ Σαλιέ, σύνταξε τιμολόγιο τροφίμων καὶ εἰδῶν κατανάλωσης ποὺ περιλάβαινε 60 εἴδη. Οἱ γυναῖκες μαζεύτηκαν μπουλούκι, ἀπειλητικές, κι ὁ Δῆμος ἐπικύρωσε τὸ τιμολόγιο ποὺ ἴσχυσε γιὰ τρεῖς μέρες.

Ἡ ὕπαιθρος εἶταν μόλις πιὸ ἥσυχη ἀπ' τὶς πόλεις, γιατὶ ἐκεῖ βρισκόταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς μεροκαματιάρηδων τοῦ χωριοῦ, ποὺ εἶχαν φτάσει στὸ σημεῖο ν' ἀγοράζουν κι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸ ψωμί τους.

Στὶς 11 Αὐγούστου τοῦ 1792, σημαντικὲς ἀποστολὲς στα-

ριοῦ, προοριζόμενες γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τοῦ Γκὰλ καὶ τοῦ Ἐρώ, σταματήθηκαν ἀπὸ ἕνα μπουλούκι στὴ διώρυγα τῆς Μεσημβρίας, κοντὰ στὴν Καρκασσόν. Οἱ ἐθνοφρουροὶ ποὺ τοὺς κάλεσε ὁ Νομὸς τοῦ Ὤντ γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὴν τάξη, ἑνώθηκαν μὲ τοὺς στασιαστές. Τὸ μπουλούκι μεγάλωσε τὶς ἑπόμενες ἡμέρες· 6.000 ἄνθρωποι συγκεντρώθηκαν στὸν ἦχο τῆς καμπάνας τοῦ συναγερμοῦ. Στὶς 17 Αὐγούστου, στὸ ἄκουσμα πῶς οἱ ἀρχὲς εἶχαν καλέσει τὰ ταχτικὰ στρατεύματα, μιὰ φάλαγγα στασιαστὲς βάδισε κατὰ τῆς Καρκασσόν, κυρίεψε τὰ κανόνια καὶ τὰ ντουφέκια ποὺ εἶταν ἀποθηκευμένα στὴν πόλη, ἔσφαξε τὸ σύνδικο Βερντιὲ καὶ τελικὰ ξεφόρτωσε τὰ στάρια ποὺ ἀποθηκεύτηκαν στὴν Καρκασσόν. Γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξης χρειάστηκε νὰ σταλοῦν 4.000 στρατιῶτες.

Κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ὑποχρεώθηκαν νὰ παρατάξουν σημαντικὲς δυνάμεις κατὰ μῆκος τοῦ Σηκουάνα γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς κατοίκους τῆς παραποτάμιας περιοχῆς νὰ διαρπάξουν τὶς νηοπομπὲς μὲ τὸ στάρι ποὺ ἀνέβαιναν ἀπ' τὴ Χάβρη καὶ τὴ Ρουὲν πρὸς τὸ Παρίσι.

Οἱ τοπικὲς ἀρχές, ὑποσκελισμένες, ἀναγκάστηκαν νὰ θεσπίσουν λίγο-πολὺ παντοῦ μέτρα καὶ κανονισμοὺς ἀνάλογους μὲ τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Ἔτσι ὁ Νομὸς τοῦ Ἄνω Γαρούνα, μ' ἕνα διάταγμα τῆς 14ης Αὐγούστου, πρόσταζε τοὺς Δήμους καὶ τὶς Κοινότητες νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς προαγοραστὲς σταριῶν, κυρίως «ἐκείνους, ποὺ χωρὶς νὰ ἔχουν κάνει ποτὲ ὡς τώρα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ ἐμπόριο, ξεχύνονται στὴν ὕπαιθρο γιὰ νὰ κάνουν ἀγορὲς σταριοῦ. Μ' ἄλλα λόγια, τὸ ἐμπόριο τοῦ σταριοῦ ἔπαυε νἆναι ἐλεύθερο καὶ δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς πιὰ στὸ ἑξῆς νὰ τὸ ἐξασκήσει, παρὰ μονάχα μὲ τὴν ἄδεια τῶν ἀρχῶν καὶ κάτω ἀπ' τὴν ἐπίβλεψή τους. Τὸ διάταγμα τοῦ Ἄνω Γαρούνα ἐπέβαλε σὰν καθῆκον στὶς ἀρχὲς νὰ συλάβουν τοὺς προαγοραστὲς ποὺ δὲν εἶχαν ἄδεια καὶ νὰ τοὺς παραδώσουν στὰ δικαστήρια «γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν μ' ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῶν Νόμων», ποὺ δὲν ὑπῆρχαν. Ἔπρεπε ἐπίσης νὰ συλαμβάνουν «τοὺς κακόβουλους ποὺ παρεισφρύουν στὴν ἀγορὰ κι ἀγοράζουν κρυφὰ τὰ στάρια ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ μεταπουλήσουν, προκαλώντας ἔτσι τὴν ἀκρίβεια τῶν εἰδῶν». Στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ ἴδιος Νομὸς τοῦ Ἄνω Γαρούνα ἀποφάσισε νὰ ἐπιβάλει τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν γραματίων ἐμπιστοσύνης.

Αὐτὰ τὰ παραδείγματα ἀρκοῦν γιὰ νὰ μᾶς δώσουν νὰ καταλάβουμε τὴν ἀνησυχία ποὺ κυριεύει τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς ἰδιοχτῆτες μπροστὰ στὶς συνέπειες τῆς Ἐπανάστασης τῆς 10ης Αὐγούστου. Ἔνιωθαν νὰ φουσκώνει δλόγυρά τους τὸ βουβὸ μίσος τῶν προλεταρίων. Ἔπειτα τοὺς φορολογούσαν ἀδιάκοπα. Οἱ ἐθελοντὲς δὲ δέχονταν νὰ καταταγοῦν, παρὰ μόνο ὅταν τοὺς κατέβαλαν, τὴ στιγμὴ τῆς ἀναχώρησης, ἕνα εἶδος ἀμοιβῆς γιὰ τὴν κατάταξή τους στὸ στρατό, ποὺ τὴν πλήρωναν οἱ πλούσιοι. Ἀπαιτοῦσαν ἐπὶ

πλέον γιὰ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τους χρηματικὰ βοηθήματα. Οἱ Δῆμοι προμηθεύονταν τ' ἀναγκαῖα ποσὰ μὲ ἐράνους λίγο-πολὺ ἀναγκαστικούς. Βρίσκανε φυσικὸ νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ πλούσιοι ποὺ δὲν ἔφευγαν ν' ἀποζημιώσουν ἐκείνους ποὺ ὑπερασπίζονταν μὲ αὐταπάρνηση τὴν περιουσία τους. Οἱ πλούσιοι ὅμως, μὲ τὸ Νόμο στὸ χέρι, ἔβρισκαν πὼς δὲν εἶταν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν τοὺς ἐπανειλημένους αὐτοὺς φόρους ποὺ τοὺς ἐπέβαλλαν. Τώρα πιὰ δὲν περίμεναν παρὰ μόνο ἕνα σύνθημα, κ' ἕνα πρόσχημα, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν καὶ ν' ἀντιταχτοῦν.

Ἐνῶ ἡ συγκίνηση ποὺ προκάλεσε ἡ εἴδηση τῆς ἅλωσης τοῦ Βερντὲν εἶταν διάχυτη, κ' ἐνῶ ἄρχιζαν κιόλας οἱ σφαγὲς στὶς φυλακές, τὴ νύχτα τῆς 2ης πρὸς τὴν 3η τοῦ Σεπτέμβρη, ἡ ἐπαναστατικὴ Κομμούνα ἀποφάσισε νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Νομοθετικὴ ἕνα διάταγμα ποὺ θὰ ὑποχρέωνε τοὺς ἐνοικιαστὲς τῶν ἀγροχτημάτων ν' ἁλωνίζουν τὰ στάρια ποὺ στὴν ἀνάγκη θὰ τὰ ἐπιτάζανε κιόλας γιὰ τὴ διατροφὴ τῆς στρατιᾶς τῶν ἐθελοντῶν ποὺ στρατολογοῦσε. Ὁ Δαντών, κατὰ τὴ συνήθειά του, οἰκειοποιήθηκε τὴν ἰδέα ποὺ ἔριξε ἡ Κομμούνα, καὶ τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη, ἔβαλε τοὺς συναδέλφους του τοῦ Συμβουλίου, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ρολάν, νὰ ὑπογράψουν μιὰ προκήρυξη ποὺ ἐπέβαλε ἔκτακτα μέτρα γιὰ νὰ ἐξαναγκαστοῦν οἱ ἰδιοχτῆτες νὰ πουλοῦν τὰ στάρια τους στοὺς ἐπιμελητὲς τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ τοὺς προμηθεύουν, μὲ ἐπιτάξεις, τ' ἀναγκαῖα μέσα μεταφορᾶς. Οἱ τιμὲς ἔπρεπε νὰ ὁριστοῦν ἀπ' τὶς διοικητικὲς ἀρχές. Δὲν ἐπρόκειτο πιὰ μόνο γιὰ ἀναγκαστικὴ πώληση, ἀλλὰ γιὰ διατίμηση.

Λίγο ἀργότερα, ἡ Νομοθετικὴ ὑποχρεώθηκε, μὲ τὰ διατάγματά της τῆς 9ης καὶ 16ης τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ ἐπεχτείνει τὶς ἀρχὲς ποὺ ἐφάρμοσε κιόλας γιὰ τὸ στρατιωτικὸ ἀνεφοδιασμὸ καὶ στὸν ἀνεφοδιασμὸ τῶν πολιτῶν. Οἱ Δῆμοι ἐξουσιοδοτήθηκαν νὰ ὑποχρεώνουν τοὺς ἐργάτες ν' ἁλωνίζουν τὰ σιτηρὰ καὶ νὰ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια, οἱ διοικητικὲς ἀρχὲς νὰ ἐφοδιάζουν τὴν ἀγορά, μὲ τὸ μέσο τῶν ἐπιτάξεων ποὺ θάχαναν σὲ βάρος τῶν ἰδιωτῶν. Δόθηκαν διαταγὲς γιὰ τὴν ἐνέργεια ἀπογραφῶν. Τὰ ἄτομα ποὺ θ' ἀρνιόντανε νὰ δεχτοῦν τὶς ἐπιτάξεις θὰ ὑπόκειντο σὲ δήμευση τῶν σιτηρῶν τους καὶ σὲ ποινὴ ποὺ μποροῦσε νὰ φτάσει μέχρι ἕνα χρόνο καταναγκαστικὰ ἔργα. Ὡστόσο δὲν τόλμησαν νὰ ἐπιβάλουν τὴ διατίμηση γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν πολιτῶν. Τὸ μόνο ποὖκαναν οἱ νόμοι αὐτοὶ εἶτανε νὰ νομιμοποιήσουν μιὰ ὑπάρχουσα κατάσταση, γιατὶ πολλοὶ Δῆμοι καὶ διοικητικὲς ἀρχὲς εἶχαν κιόλας ἐπιβάλει αὐθαίρετα τὰ μέτρα ποὺ καθόριζαν οἱ πιὸ πάνω νόμοι. Ἔτσι, ἀπ' τὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, ἡ περιφέρεια τοῦ Σωμὸν εἶχε καλέσει ὅλες τὶς κοινότητες τῆς δικαιοδοσίας της ν' ἁλωνίσουν τὸ στάρι τῆς νέας σοδειᾶς καὶ νὰ τὸ φέρουν στὴν ἀγορά.

Οἱ Ἐπίτροποι ποὺ ἀποφάσισε τὸ Ἐχτελεστικὸ Συμβούλιο νὰ τοὺς στείλει στοὺς Νομοὺς γιὰ νὰ ἐπιταχύνουν τὴ στρατολογία τῶν ἀντρῶν, νὰ ἐπιτηρήσουν τοὺς ὑπόπτους, νὰ τονώσουν τὸν ἐνθουσια-

σμό γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα, ἔφυγαν στὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη, παίρνοντας μαζί τους τὴν προκήρυξη τῆς 4ης ποὺ πρόσταζε τὴν ἐπίταξη τῶν τροφίμων. Οἱ ἐνέργειές τους δὲ θ' ἀργούσαν νὰ ξεσηκώσουν ζωηρὲς ἐπικρίσεις.

Τοὺς περισσότερους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς εἶχε ὑποδείξει ὁ Δαντὼν καὶ τοὺς εἶχαν ἐκλέξει ἀπ' τὰ μέλη τῆς Κομμούνας. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο τοὺς ἔδωσε πλατιὰ ἐξουσιοδότηση. Πῆραν τὸ δικαίωμα «νὰ κάνουν στοὺς Δήμους, στὶς Περιφέρειες καὶ στοὺς Νομοὺς ὅποιες ἐπιτάξεις θὰ κρίνουν ἀναγκαῖες γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας»· διατύπωση πολὺ ἐλαστική, ποὺ ἐπέτρεπε ὅλες τὶς πρωτοβουλίες. Στὴν Ὑόν, ὁ Σαρτρὲ κι ὁ Μισὲλ θεώρησαν ἀπαραίτητο, «ἔπειτα ἀπ' τὴ δυσαρέσκεια ποὺ ἐξεδήλωσαν ἐνώπιόν τους οἱ κάτοικοι τῶν περιφερειῶν τοῦ Σάν, Βιλλνὲβ-σὺρ-λ' Ὑόν, Ζουανὶ καὶ Ὠξὲρ ἐναντίον τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων τοῦ Νομοῦ τῆς λ' Ὑὸν καὶ τῶν Διευθυντηρίων τῶν περιφερειῶν», νὰ συγκροτήσουν μιὰ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης ἀπὸ δεκαπέντε μέλη, ἐπιφορτισμένη νὰ λάβει γνώση ὅλων τῶν ἐνεργειῶν τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων τῶν περιφερειῶν τῆς δικαιοδοσίας της, νὰ δέχεται τὰ κάθε λογῆς παράπονα τῶν διοικουμένων καὶ τὶς διαμαρτυρίες τους ἐναντίον τῶν δικαστηρίων καὶ νὰ τὶς καταγράφει. Ἡ ἔννομη αὐτὴ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης, ποὺ τὰ μέλη της τὰ ὑπόδειξε ἡ τοπικὴ λέσχη, εἶχε γιὰ πρόεδρο τὸν ἔμπορο Βιλλετάρ, κ' ἐγκαταστάθηκε στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς αἴθουσες τῆς Νομαρχιακῆς διοίκησης. Τὰ μέλη της ἔδωσαν ὅρκο μπροστὰ στοὺς Σαρτρὲ καὶ Μισὲλ «ὅτι θὰ καταγγείλλουν, ὑπ' εὐθύνη τους, ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ παρεμπόδιζαν τὸ κοινὸ συμφέρον» : Πῆραν στὰ σοβαρὰ τὴν ἀποστολή τους, κι ὥς τὰ τέλη ἀκόμα τοῦ Ὀχτώβρη τὴν ἐξασκούσαν ἱκανοποιητικά, φαίνεται, γιὰ τὶς ἀρχές. Δὲν ξέρω ἂν παρόμοιες πρωτοβουλίες πῆραν καὶ οἱ ἐπίτροποι ποὺ ἔδρασαν στοὺς ἄλλους Νομούς. Μερικοὶ ὅμως ἀπ' τοὺς Νομοὺς αὐτοὺς δὲ δέχτηκαν πρόθυμα νὰ ἐπιβάλουν ἔκτακτα μέτρα ποὺ τὰ θεώρησαν σὰν ἀφόρητες καὶ καταθλιπτικὲς παρανομίες.

Ὁ Νομὸς τοῦ Ἄνω Σὸν ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ τοὺς ἐπιτρόπους Ντανζοὺ καὶ Μαρτέν, διέταξε νὰ τοὺς συλάβουν καὶ νὰ τοὺς γυρίσουν πίσω στὸ Παρίσι μὲ συνοδεία ἐθνικῆς χωροφυλακῆς ἀπὸ ἐνωμοτία σ' ἐνωμοτία. Κι ὅμως δὲν εἶχαν διαπράξει καμιὰ κατάχρηση ἐξουσίας, γιατὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο εἶπε νὰ τοὺς ἀποφυλακίσουν στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, καὶ διέταξε ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νομοῦ.

Στὸ Νομὸ τοῦ Ἔρ, οἱ ἐπίτροποι Μομορὸ καὶ Ντυφούρ, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὶς ἐπιτάξεις, μοίρασαν μιὰ προκήρυξη τῶν Δικαιωμάτων, ποὺ τὴν ἔγραψαν οἱ ἴδιοι, ὅπου ἀναφερόταν πώς : «1). Τὸ ἔθνος ἀναγνωρίζει τὴ βιομηχανικὴ ἰδιοχτησία. Ἐγγυᾶται τὸ ἀπαραβίαστό της. 2) Τὸ ἔθνος ἐξασφαλίζει ἐπίσης στοὺς πολίτες τὴν ἐγγύηση καὶ τὸ ἀπαραβίαστο αὐτοῦ ποὺ κακῶς ὀνομάζεται γαιοκτησία ὥς τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ καθορίσει νόμους σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό». Ἡ

ἀπειλὴ αὐτὴ ψήφισης Ἀγροτικοῦ νόμου, προσβολῆς τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, προκάλεσε ἕνα εἶδος ἐξέγερσης ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἐπιτρόπων. Ὁ Δῆμος τοῦ Μπερναὶ διέταξε νὰ τοὺς συλλάβουν στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη καὶ τοὺς ὁδήγησε μπροστὰ στὴν Ἐκλογικὴ Συνέλευση τοῦ Ἔρ, ποὺ ὁ πρόεδρός της Μπυζὸ τοὺς ἀπόδωσε ξανὰ τὴν ἐλευθερία τους, ἀφοῦ τοὺς κάλεσε νὰ συμπεριφερθοῦν συνετὰ καὶ νὰ περιοριστοῦν στὸ ἀντικείμενο τῆς ἀποστολῆς τους.

Μερικὲς μέρες ἀργότερα, στὸ Καλβαντός, οἱ ἐπίτροποι Γκουμπὼ καὶ Σελλιὲ συνελήφθησαν ἀπ' τὸ Δῆμο τοῦ Λιζιὲ ποὺ τοὺς κατηγοροῦσε πὼς εἶχαν πανικοβάλει τὸν πληθυσμὸ καὶ πὼς εἶχαν διαπράξει αὐθαίρετες ἐνέργειες.

Ὁ Νομὸς τοῦ Φινιστέρ, τέλος, διέταξε τὴ σύληψη τοῦ Γκερμέρ, ποὺ τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο τὸν εἶχε στείλει στὴ Βρέστη καὶ στὸ Λωριὰν «γιὰ νὰ ψάξει στὰ ναυτικὰ ὁπλοστάσια νὰ βρεῖ τὰ ὅπλα ποὺ προορίζονταν γιὰ τοὺς ἐθελοντές». Ὁ Γκερμὲρ εἶχε μιλήσει ἐναντίον τοῦ Ρολάν, ἐναντίον τοῦ Γκαντὲ κ' ἐναντίον τοῦ Βερνιώ, εἶχε πλέξει τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ροβεσπιέρου, καὶ εἶχε μοιράσει λιβέλους τοῦ Μαρά. Φυλακίστηκε γιὰ κάμποσους μῆνες. Χρειάστηκε ρητὸ διάταγμα τῆς Συμβατικῆς, στὶς 4 τοῦ Μάρτη τοῦ 1793, γιὰ νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ ἀρχὲς τοῦ Φινιστὲρ νὰ τὸν ἀφήσουν ξανὰ ἐλεύθερο.

Φυσικὰ οἱ Γιρονδίνοι ἐκμεταλλεύτηκαν αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν τὴν ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῆς Κομμούνας κ' ἐναντίον τῶν Ὀρεινῶν. Ὁ Ρολὰν ἅδραξε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ χτυπήσει τὸν Δαντὼν πίσω ἀπ' τοὺς δυστυχισμένους ἐπιτρόπους. Στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη ἔγραψε στὴ Συνέλευση παραπονούμενος γιὰ τὶς καταχρήσεις ἐξουσίας ποὺ ἔκαναν. Ἔσπερναν τὴν ἀνησυχία, εἶχαν ἐνεργήσει αὐθαίρετη ἔρευνα στὸν Ἀνσὺ- λὲ Φρὰν γιὰ ν' ἀνακαλύψουν ἀσημικά. Παρουσιάστηκαν στὴν Ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Σηκουάνα καὶ Μάρνη, ποὺ μὲ τὴν ὤθησή τους, εἶχε υἱοθετήσει μὲ ψηφοφορία διὰ βοῆς τὸ διορισμὸ τῶν ἐφημερίων ἀπ' τὶς Κοινότητες, καὶ εἶχε ἐκφράσει τὴν εὐχὴ νὰ φτιάξουν ἕνα κανόνι τοῦ διαμετρήματος τοῦ κεφαλιοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ὥστε σὲ περίπτωση εἰσβολῆς νὰ μπορέσουν νὰ στείλουν στοὺς ἐχθροὺς τὸ κεφάλι αὐτοῦ τοῦ προδότη. Ἡ Συνέλευση συγκινήθηκε καὶ τὴν ἄλλη μέρα ὁ Βερνιὼ προκάλεσε τὴν ψήφιση ἑνὸς διατάγματος ποὺ περιόριζε τὴν ἐξουσία τῶν ἐπιτρόπων μόνον στὶς ἐργασίες στρατολογίας, καὶ τοὺς ἀπαγόρευε νὰ προβαίνουν σ' ἐπιτάξεις ἢ ἀπολύσεις. Ἀκύρωσαν τὶς ἀπολύσεις ποὺ εἶχαν κιόλας γίνει ἀπ' αὐτοὺς καὶ διέταξαν τὶς τοπικὲς ἀρχὲς νὰ τοὺς συλλάβουν σὲ περίπτωση ποὺ δὲ θὰ ὑπάκουαν. Στὶς 22 τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ ἀπόφαση τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, ἀνακλήθηκαν ὅλοι οἱ ἐπίτροποι κι ὁ Ρολάν, μὲ μιὰ ἐγκύκλιο, ἀπηύθυνε σ' ὅλους μομφὴ γιατὶ προξένησαν ταραχὲς κ' ἐξέθεσαν σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια προσώπων καὶ περιουσιῶν.

Ὅλος ὁ τύπος τῶν Γιρονδίνων μὲ θαυμαστὴ ἁρμονία κατάγ-

γειλε τοὺς ἀνθρώπους τῆς Κομμούνας καὶ τοὺς Ὀρεινοὺς σὰν «ἀναρχικοὺς» κι ὀπαδοὺς τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου, ὁ Μπρισσὸ στὴν ἐφημερίδα του, ἀπ' τὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Καρρὰ στὶς 19, στὰ *Πατριωτικὰ Χρονικά*. «Κάθε ἄνθρωπος ποὺ μιλάει γι Ἀγροτικὸ νόμο, ἔλεγε ὁ τελευταῖος, γιὰ διανομὴ γαιῶν, εἶναι ἕνας γνήσιος ἀριστοκράτης, ἕνας ἐχθρὸς τῆς κοινωνίας, ἕνας ἀλιτήριος ποὺ πρέπει νὰ ἐξοντωθεῖ». Κι ὁ Καρρὰ παρατηροῦσε πὼς παρόμοιο κήρυγμα, τρομάζοντας τοὺς ἰδιοχτῆτες, θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἐκποίηση τῶν περιουσιῶν τῶν ἐμιγκρέδων. Ὁ Κεραλιό, στὸ *Χρονικὸ* τῆς 22ας κατάγγειλε ἔντονα τὸν Μομορὸ καὶ τοὺς δικούς του «ποὺ θέλουν νὰ ἐξευτελίσουν τοὺν ἀνθρώπους, ὑποβιβάζοντάς τους στὴν κατάσταση τῶν κτηνῶν καὶ νὰ κάνουν κοινὴ τὴ γῆ μεταξύ τους». Ὁ Κλόοτς, ὁ κοσμοπολίτης τραπεζίτης, κατσάδιασε στὰ γερὰ τοὺς ταραχοποιούς: «Ἄνθρωποι ἀνόητοι ἢ δόλιοι εὐχαριστοῦνται νὰ σκορποῦν τὸν τρόμο στὴν ψυχὴ τῶν ἰδιοχτητῶν. Θἄθελαν νὰ σπείρουν ζιζάνια ἀνάμεσα στοὺς Γάλλους ποὺ ζοῦν ἀπ' τὰ προϊόντα τῶν γαιῶν τους καὶ στοὺς Γάλλους ποὺ ζοῦν ἀπ' τὸ προϊὸν τῆς βιομηχανίας τους. Τὸ διαλυτικὸ αὐτὸ σχέδιο βγῆκε ἀπ' τὸ ἐργαστήριο τοῦ Κόμπλεντς». Ὁ Μπρισσὸ θὰ πεῖ πιὸ ξάστερα πὼς οἱ ἀνατροπεῖς εἶταν πράχτορες τῶν Πρώσσων.

Ὑπερβολικός, προσποιητὸς ἢ εἰλικρινής, ὁ θόρυβος τῶν Γιρονδίνων βασιζόταν ὡστόσο πάνω σὲ μερικὰ ἀκριβῆ γεγονότα. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀπόδειξη πὼς οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου μιμήθηκαν τὸν Μομορὸ καὶ πὼς ξεχώρισαν, κατὰ τὸ παράδειγμά του, τὶς βιομηχανικὲς ἰδιοχτησίες καὶ τὶς γαιοχτησίες, γιὰ ν' ἀπειλήσουν τὶς τελευταῖες μὲ μιὰν ἀόριστη καὶ μακρινὴ ἀπειλή. Πὼς ὑπήρξαν ὅμως ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐπαναστάτες ποὺ ζητούσαν ἐπέχταση τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης καὶ πού, γιὰ νὰ δώσουν τέλος στὴν οἰκονομικὴ κρίση, πρότειναν μέτρα μὲ χαραχτῆρα λίγο-πολὺ κομμουνιστικό, περιορισμοὺς λίγο-πολὺ ἐκτεταμένους στὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας, αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο.

Ὁ ἐφημέριος τοῦ Μωσὰν Πέτρος Ντολιβιέ, ὕστερ' ἀπ' τὶς σοβαρὲς ἐξεγέρσεις τῆς Μπώς, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1792, σὲ μιὰν ἀναφορά του πρὸς τὴ Συνέλευση ὅπου ζητοῦσε ἀμνηστεία γιὰ τοὺς χωρικοὺς ποὔχαν συληφθεῖ ἀπ' ἀφορμὴ τὸ φόνο τοῦ Σιμονώ, Δημάρχου τῆς Ἐτάμπ, δὲ δίστασε ν' ἀντιτάξει στὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας τὸ φυσικὸ Δίκαιο, στὴ Δικαιοσύνη τῶν νόμων τὴν ἀρχέγονη Δικαιοσύνη. «Χωρὶς ν' ἀνατρέχουμε στὶς ἀληθινὲς ἀρχές, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἡ ἰδιοχτησία μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχει, εἶναι βέβαιο πὼς αὐτοὶ ποὺ ὀνομάζονται ἰδιοχτῆτες εἶναι τέτιοι μόνο χάρη στὸ εὐεργέτημα τοῦ Νόμου. Μόνο τὸ ἔθνος εἶναι ἀληθινὰ ὁ ἰδιοχτήτης τοῦ ἐδάφους του. Ὥστε, ἂν ὑποθέσουμε πὼς τὸ ἔθνος εἶχε μπορέσει καὶ εἶχε χρέος νὰ δεχτεῖ τὸ ὑφιστάμενο σύστημα τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς μεταβίβασής της, μπόρεσε ἄραγε νὰ τὸ κάνει ὡς τέτιο σημεῖο ὥστε ν' ἀπογυμνωθεῖ ἀπ' τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικυριαρχίας πάνω στὰ

προϊόντα, καὶ μπόρεσε νὰ παραχωρήσει ὡς τέτια βαθμὸ δικαιώματα στοὺς ἰδιοχτῆτες ὥστε νὰ μὴν ἀφήσει κανένα δικαίωμα σ' ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι ἰδιοχτῆτες, ἀκόμα οὔτε καὶ τ' ἀπαράγραπτα φυσικὰ δικαιώματα; Θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ κάνει κανένας ἕνα συλλογισμὸ πιὸ πειστικὸ ἀπ' ὅλα αὐτά. Γιὰ νὰ στηρίξεις τὸ συλλογισμὸ αὐτό, θἄπρεπε νὰ ἐξετάσεις αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τί μπορεῖ νἆναι στὴν οὐσία του τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας. Μὰ ἐδῶ δὲν πρόκειται γι αὐτό. Ὁ Ρουσσὼ εἶπε κάπου πὼς «ὅποιος τρώει ψωμὶ ποὺ δὲν τὸ κέρδισε, τὸ κλέβει». Θὰ νόμιζε κανεὶς ἐξαιρετικὰ τολμηρὴ τὴ γλώσσα τοῦ 'Ιακωβίνου ἐφημέριου: Θἄλεγε πὼς εἶναι σοσιαλιστής. Ὁ σοσιαλισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἔχει μονάχα τὴν πηγή του στὴ φιλοσοφία τῶν ἄκρων καὶ στὸ φυσικὸ δίκαιο, εἶναι, κατὰ κάποια ἔννοια, πολὺ ἀρχαϊκός. Τί ἄλλο ἔκανε ὁ Ντολιβιὲ ἀπ' τὸ νὰ ξαναπαίρνει πρὸς ὄφελος τοῦ ἔθνους τὸ ὑψηλὸ δικαίωμα ποὺ οἱ ἀρχαῖοι βασιλιάδες ἐξασκούσαν πάνω σ' ὅλες τὶς γαῖες τοῦ βασιλείου τους; Τὸ ἔθνος διαδεχόταν τὸ Λουδοβίκο ΙΔ'. Ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Ντολιβιὲ αὐτὸν μονάχα τὸ σκοπὸ εἶχε, νὰ δικαιολογήσει δηλ. σὲ περίπτωση σιτοδείας, τὴν ἐπιστροφὴ στὶς παλιὲς διατιμήσεις καὶ στὸν κανονισμὸ ποὖχε καταργήσει ἡ Συνταχτική. Εἶναι μοντέρνος, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς στὸν τόνο του, ὅμως πολὺ παλιὸς στὴ νομικὴ μορφή του, στὸ εὐαγγελικὸ πνεῦμα του, στὸ σκοπὸ καθὼς καὶ στὰ μέσα του.

Πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς ὅλες οἱ λίγο-πολὺ σοσιαλιστικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ βγαίνουν στὸ φῶς, ἐμπνέονται ἀπ' τὴ φροντίδα τῆς ἐπίλυσης τῆς ἐπισιτιστικῆς κρίσης.

Στὴ Λυών, ἕνας δημοτικὸς ὑπάλληλος ὀνομαζόμενος Λάνζ, ποὺ ὁ Μισελὲ τὸν θεωρεῖ μαζὶ μὲ τὸν Μπαμπὲφ σὰν ἕναν ἀπ' τοὺς προδρόμους τοῦ σύγχρονου σοσιαλισμοῦ, εἶχε προτείνει, ἀπ' τὸ καλοκαίρι τοῦ 1792, ὁλάκερο σύστημα γενικῆς ἐθνικοποίησης τῶν τροφίμων σὲ μιὰ μπροσούρα μὲ τίτλο: *'Απλὰ κ' εὔκολα μέσα παγίωσης τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς δίκαιης τιμῆς τοῦ ψωμιοῦ*. Ὁ Λανζ ἔβαζε σὰν ἀρχή, πὼς ἡ τιμὴ τῶν τροφίμων ἔπρεπε νὰ ρυθμίζεται ὄχι σύμφωνα μὲ τὶς ἀξιώσεις τῶν ἰδιοχτητῶν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τοὺς πόρους τῶν καταναλωτῶν. Ἡ Πολιτεία θ' ἀγόραζε ὅλη τὴ σοδειὰ ἀπ' τοὺς καλλιεργητὲς σὲ μιὰ τιμὴ ὁρισμένη ποὺ θὰ τοὺς προφύλαγε ἀπ' τὶς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν. Ἕνας ἀγροτικὸς συνεταιρισμός, ἀποτελούμενος ἀπὸ μετοχὲς μὲ κεφάλαια ἕνα δισεκατομύριο 200 ἑκατομύρια, κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχο τοῦ Κράτους, καὶ διοικούμενος ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς παραγωγοὺς καὶ τοὺς καταναλωτές, ποὺ θὰ κατεῖχαν ὁρισμένον ἀριθμὸ μετοχὲς ὁ καθένας, θ' ἀποθήκευε τὴ σοδειὰ σὲ 30.000 σιταποθῆκες ἀφθονίας, καὶ θὰ ὅριζε τὴ μέση τιμὴ τοῦ ψωμιοῦ ποὺ θἄταν ὁμοιόμορφη σ' ὅλη τὴ Γαλλία. Δὲν εἶταν μιὰ θεωρητικὴ ἄποψη, ἀλλὰ σύστημα πολὺ μελετημένο ὡς τὶς παραμικρότερες λεπτομέρειές του. Ὁ συνεταιρισμὸς θἄταν σύγχρονα κι ἀσφαλιστικὴ ἑταιρεία ἐναντίον τοῦ χαλαζιοῦ, τῆς πυρκαϊᾶς καὶ

κάθε λογῆς ζημιᾶς. Ὁ Λὰνζ εἶχε ὁμολογήσει κιόλας ἀπ' τὸν προηγούμενο χρόνο τὴ σοσιαλιστικὴ του πίστη.

Ἐκεῖνοι ποὺ διαδίδανε πρὸ παντὸς τὶς ἀνατρεπτικὲς ἰδέες εἶταν οἱ παπάδες. Στὸ Παρίσι, ἀπ' τὸ καλοκαίρι τοῦ 1792, ξεφύτρωσε ὁ ἀββὰς Ἰάκωβος Ρού, ἐφημέριος στὸν Ἅγιο Νικόλαο τῶν Ἀγρῶν, ποὺ ἔβγαλε, στὶς 17 τοῦ Μάη 1792, ἕναν πολὺ ὁρμητικὸ λόγο γιὰ τὰ μέσα ποὺ ὑπάρχουν νὰ σωθεῖ ἡ Γαλλία καὶ ἡ ἐλευθερία: «Ζητῆστε, εἶπε, νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ θανατικὴ ποινὴ στοὺς προαγοραστὲς τῶν τροφίμων, σ' αὐτοὺς πού, μὲ τὸ ἐμπόριο τῶν χρημάτων, μὲ τὴν κατασκευὴ μεταλλικῶν νομισμάτων μὲ ἀξία μικρότερη ἀπ' τὴν πραγματική τους, κλονίζουν τὴν πίστη στ' ἀσινιάτα μας, ἀνεβάζουν τὴν τιμὴ τῶν τροφίμων σὲ δυσθεώρητα ὕψη καὶ μᾶς φέρνουν, μὲ μεγάλα βήματα, στὸ λιμάνι τῆς Ἀντεπανάστασης». Ζητοῦσε νὰ ἐπιβληθοῦν αὐστηρὲς ἀγορανομικὲς διατάξεις στὰ τρόφιμα καὶ νὰ συσταθοῦν δημόσιες ἀποθῆκες, ὅπου οἱ τιμὲς τῶν ἐμπορευμάτων θὰ κανονίζονταν μὲ δημοπρασία. Δὲν εἶταν κομμουνισμός, ἀλλὰ τρομοκρατικὲς ἀπειλὲς ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τῆς ἰδιοχτησίας.

Ἡ προπαγάνδα αὐτὴ εἶχε πιάσει κιόλας στὴν ὕπαιθρο. Στὸ Νομὸ Σέρ, ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἐπινέϊγ, Πετιζάν, ἔλεγε στοὺς ἐνορίτες του, ὕστερ' ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου: «Οἱ περιουσίες θὰ γίνουν κοινές, θὰ ὑπάρχει μόνο ἕνα κελάρι, μιὰ ἀποθήκη ἀπ' ὅπου καθένας θὰ παίρνει ὅ,τι ἔχει ἀνάγκη». Συμβούλευε νὰ σχηματιστοῦν ἀποθέματα στὰ κελάρια ἢ στὶς ἀποθῆκες, ἀπ' ὅπου θὰ τροφοδοτούνταν ἀπὸ κοινοῦ, κατὰ τέτιο τρόπο ποὺ δὲ θἄχαν ἀνάγκη πιὰ τὰ λεφτά. Ριζοσπαστικὸ μέσο θεραπείας τῆς νομισματικῆς κρίσης! Καλοῦσε ἀκόμα τοὺς ἐνορίτες του νὰ «δηλώσουν ἐλεύθερα πὼς παραιτοῦνται ἀπ' ὅλες τὶς ἰδιοχτησίες τους καὶ πὼς θὰ μοιράσουν γενικὰ ὅλη τὴν περιουσία τους». Τέλος τοὺς παρότρυνε νὰ μὴν πληρώνουν πιὰ τὰ ἐνοίκια τῶν χτημάτων ποὺ καλλιεργούσαν. Ἡ «ἐμπρηστικὴ» προπαγάνδα του τοῦ στοίχισε τὴν ἔκδοση ἐντάλματος συλήψεως ἐναντίον του, στὶς 23 τοῦ Σεπτέμβρη 1792, καὶ τὴν καταδίκη του ἐρήμην σ' ἔξη χρόνια καταναγκαστικὰ ἔργα, στὶς 18 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1792, ἀπ' τὸ κακουργοδικεῖο τοῦ Νομοῦ του. Ἡ ποινὴ ἐλαττώθηκε ὕστερ' ἀπὸ ἔφεση σ' ἕνα χρόνο φυλακή.

Ἕνας σκοτεινὸς ἀλλὰ πολυγραφότατος δημοσιογράφος ποὖχε ἱδρύσει στὰ 1790 τὴν ἐφημερίδα *Τὸ Σιδερένιο Στόμα* καὶ ποὺ συγκέντρωνε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν Κοινωνικὴ Λέσχη τοὺς Φίλους τῆς Ἀλήθειας ποὺ τοὺς κατηχοῦσε ὁ ἀββὰς Φωσέ, ὁ Νικόλαος-ντὲ Μπονβίλ, ποὺ θὰ διατηροῦσε χωρὶς ἄλλο σχέσεις μὲ τοὺς μασσόνους τῆς Γερμανίας, ξανατύπωσε ὕστερ' ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου ἕνα παράξενο βιβλίο *Περὶ τοῦ Πνεύματος τῶν Θρησκειῶν*, ποὺ πρωτοκυκλοφόρησε τὴν ἑπομένη τῆς Βαρὲν καὶ ποὺ δὲν προκάλεσε τότε καμιὰ προσοχή, μὰ ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ ἔπεφτε σὲ προπαρασκευασμένο ἔδαφος. Στὸ βιβλίο αὐτὸ ἔβλεπε κανένας νὰ ἐκτίθεται, ἀνάμεσ' ἀπὂνα σχέδιο μελλοντικῆς πολιτείας, ἡ ἀνάγκη τοῦ

'Αγροτικοῦ νόμου, μέσα σὲ χωρία ποὺ φαίνονταν σιβυλλικά, μὰ ποὺ εἶχαν ξάστερη σημασία: «'Ιεχωβά, 'Ιεχωβά! Οἱ ἀκέραιοι ἄνθρωποι σὲ λατρεύουν αἰώνια. 'Ο νόμος σου* εἶναι αἰώνια λατρεία. 'Ο νόμος σου εἶναι ὁ τρόμος τῶν ὑπερηφάνων. Τ' ὄνομά καὶ τὸ σύνθημά σου κι ὁ νόμος τῶν Φράγκων... 'Αγροτικός!» Διάβαζε ἀκόμα κανεὶς στὸ κεφάλαιο 39: *Τρόπος γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς καθολικῆς διανομῆς τῶν γαιῶν*: «'Ο μόνος δυνατὸς τρόπος γιὰ νὰ φτάσουμε στὸν κοινωνισμό, εἶναι νὰ μοιράσουμε τὶς ἔγγειες κληρονομίες σὲ ἴσα μέρη, κι ἀφοῦ ὁρίσουμε μερικὰ γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ μακαρίτη, νὰ καλέσουμε στὸ μοίρασμα τῶν ὑπολοίπων ὅλους, τοὺς ἄλλους συγγενεῖς. 'Ορίσετε ἀπὸ σήμερα τὴν κληρονομιὰ σὲ πέντε ἢ ἕξη στρέματα γιὰ κάθε παιδὶ ἢ ἐγγόνι, κι ἂς μοιραστοῦν οἱ ἄλλοι συγγενεῖς ἐξίσου τὴν ὑπόλοιπη κληρονομιά. Θάσαστε ἀκόμα πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴ δικαιοσύνη κι ἀπ' τὴν πίστη ποὺ ὁμολογήσατε στὰ ἴσα κι ἀπαράγραπτα δικαιώματα ὅλων τῶν ἀνθρώπων...»

'Ο 'Αγροτικὸς νόμος, ποὺ τρόμαζε τοὺς Γιρονδίνους, δὲν εἶταν λοιπὸν μύθος ἢ φάντασμα. "Ασημοι ἐπαναστάτες, παπάδες τὸ πιὸ πολύ, ὀνειρεύονταν μιὰ νέα 'Επανάσταση, πιὸ βαθιὰ ἀπὸ κείνη ποὺ συντελέστηκε, καὶ ποὺ τὰ σπασμένα της θὰ τὰ πλήρωνε ἡ τάξη τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἰδιοχτητῶν. Οἱ ἀντεπαναστάτες ἀπὸ καιρὸ τώρα τοὺς τρομοκρατούσαν δείχνοντάς τους πὼς λογικὴ καὶ μοιραία συνέπεια τῆς κατάργησης τοῦ προνομίου τῆς καταγωγῆς θάναι ἡ κατάργηση τοῦ προνομίου τῆς περιουσίας. Καὶ μήπως δὲν ἄρχιζαν τὰ γεγονότα νὰ τοὺς δικαιώνουν; Εἶχαν καταργήσει χωρὶς ἀποζημίωση τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα ποὺ δὲ στηρίζονταν σὲ πρωταρχικὸ τίτλο, καί, τὴ στιγμὴ τῆς συζήτησης, στὶς 14 'Ιουνίου τοῦ 1792, ἕνας βουλευτὴς ὀνόματι Σερὸν σοφίστηκε ἕνα ἐπιτήδειο τέχνασμα γιὰ νὰ παραγκωνίσει τὸ μέτρο ποὺ φοβόταν: «Δὲν μποροῦμε νὰ κρύψουμε ἀπ' τὸν ἑαυτό μας, εἶπε, πὼς ἁρπαχτήκανε πολλὲς ἔγγειες ἰδιοχτησίες. Ζητῶ, σὰν ἐπέχταση τοῦ μέτρου ποὺ ψηφίσαμε, νὰ κηρυχτοῦν ἐθνικὲς ὅλες οἱ ἔγγειες ἰδιοχτησίες ποὺ δὲ θὰ μποροῦν νὰ παρουσιάσουν ἀντίγραφα τῶν πρωταρχικῶν τίτλων τους». Τὸ ἐπιχείρημα εἶχε πιάσει, καὶ μόνο μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου θέσπισε τὸ μέτρο ἡ Συνέλευση. Νά ὅμως ποὺ οἱ πλούσιοι τσακίζονται ἀπ' τὶς φορολογίες, ποὺ τὸ δικαίωμά τους τῆς ἰδιοχτησίας περιορίζεται ἀπ' τὶς ἐπιτάξεις καὶ τὶς διατιμήσεις· πῶς λοιπὸν νὰ μὴν πιστέψουν ὅτι ὁ 'Αγροτικὸς νόμος εἶταν σοβαρὸς κίνδυνος, ὅταν προπαντὸς οἱ Γιρονδίνοι, ποὺ θεωροῦνταν ἀκόμα ἐπαναστάτες, ἀναθεμάτιζαν τοὺς κομμουνιστές; 'Ο φόβος τοῦ 'Αγροτικοῦ νόμου δημιούργησε ἀναταραχὴ πραγματικὰ σὲ πολλοὺς Νομούς. Στὸ Νομὸ τοῦ Λότ, ἡ ἐκλογικὴ Συνέλευση ἔκανε ἔκληση στοὺς χωρικοὺς γιὰ νὰ τοὺς ἀποτρέψει νὰ μοιραστοῦν μεταξύ τους τὰ χτήματα τῶν ἐμιγκρέδων.

* Ὑπογραμμισμένο ἔτσι στὸ κείμενο ὅπως καὶ ἡ συνέχεια. Σ. τ. Σ

Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευση εἶχε ἀπαιτήσει ἀπ' ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους, ἀπ' ὅλους τοὺς δικαστικοὺς κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκλέκτορες νὰ δώσουν τὸν ὅρκο πίστης στὴ Λευτεριὰ καὶ στὴν Ἰσότητα. Οἱ διοικητικὲς ἀρχὲς τοῦ Νομοῦ Μάρνη ἐκφράσανε τὸ φόβο μήπως, δίνοντας τὸν ὅρκο στὴν Ἰσότητα, ἀναγκαστοῦν νὰ συγκατατεθοῦν στὸ ἰσομοίρασμα τῶν περιουσιῶν, μήπως, μὲ μιὰ λέξη, ὁρκιστοῦν σ' αὐτὸ ποὺ λέγανε τότε ἐμπράγματη Ἰσότητα. Πολλὲς ἐκλογικὲς Συνελεύσεις, ὅπως τοῦ Ἔρ, τοῦ Καντάλ, τοῦ Ἔντρ, διαμαρτυρήθηκαν κατὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου κι ἀπαιτήσανε τὴ διατήρηση τῆς ἰδιοχτησίας. Ὁ Ὀρεινὸς Θωμὰς Λεντέ, ἐπίσκοπος τοῦ Ἔρ, εἶχε γράψει στὸν ἀδερφό του Ροβέρτο, στὶς 20 Αὐγούστου τοῦ 1792: «Ἡ Ἐπανάσταση μᾶς πάει μακριά· πρόσεχε τὸν Ἀγροτικὸ νόμο!»

Ἂς ἀναγνωρίσουμε λοιπὸν στοὺς Γιρονδίνους πὼς οἱ φόβοι τους δὲν εἶταν ὁλότελα ἀβάσιμοι. Ἂς κοιτάξουμε ὅμως ἂν εἶταν δικαίωμά τους νὰ μπερδεύουν τοὺς Ὀρεινοὺς μὲ τοὺς κομμουνιστές.

Οἱ κομμουνιστὲς δὲν ἀποτελούσαν κόμμα· εἶταν μεμονωμένα ἄτομα, χωρὶς σύνδεσμο ἀναμεταξύ τους. Ὁ Λάνζ ἀπ' τὴ Λυὼν εἶταν μόλις γνωστός, ἀκόμα καὶ στὴ Λυών. Ἡ φήμη τοῦ Ἰακώβου Ροὺ δὲν εἶχε ἀκόμα ξεπεράσει τὰ σύνορα τῆς σκοτεινῆς συνοικίας Γκραβιλλιὲ μὲ τὰ στενὰ δρομάκια. Ὅταν, μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, θὰ δοκιμάσει νὰ βγεῖ βουλευτὴς τῆς Συμβατικῆς, θὰ συγκεντρώσει ἴσαἴσα δυὸ ψήφους καὶ θὰ ἱκανοποιηθεῖ μὲ τὸ νὰ γίνει ἁπλῶς δήμαρχος. Ὁ Ντολιβιέ, ὁ Πετιζὰν εἶταν πιὸ ἄσημοι ἀκόμα. Μόνο ὁ Μομορὸ κι ὁ Μπονβὶλ εἶχαν κάποια φήμη. Ὁ Μομορὸ εἶταν ἕνα ἀπ' τὰ μέλη τῆς λέσχης τῶν Κορδελιέρων ποὺ διέθετε τὴ μεγαλύτερη ἐπιρροή. Θὰ μπεῖ σὲ λίγο στὸ νέο διευθυντήριο τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ. Ἀργότερα θὰ γίνει ἕνας ἀπ' τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Ἐμπερτισμοῦ. Ὁ Μπονβὶλ διηύθυνε μιὰ ἐφημερίδα, κ' ἕνα τυπογραφεῖο. Τολμηρὸς στὴν πένα, εἶταν πολὺ δειλὸς στὴν πράξη. Ὅλες οἱ σχέσεις του, ὅλες οἱ φιλίες του τὸν συνέδεαν μὲ τοὺς Γιρονδίνους. Θ' ἀναλάβει ἀποστολὲς κατ' ἐντολὴν τοῦ Ρολάν, θὰ καταταχτεῖ ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδούς του καὶ θὰ χτυπήσει τοὺς Ὀρεινοὺς στὸ *Δελτίο* του *τῶν Φίλων τῆς Ἀλήθειας*. Ὁ θεωρητικὸς αὐτὸς τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου ἐνέπνεε μόνο ἐμπιστοσύνη καὶ συμπάθεια στοὺς Γιρονδίνους. Ὁ Μπρισσό, ποὺ τὸν ὀνόμαζε φίλο του, τὸν εἶχε συστήσει στοὺς ἐκλογεῖς γιὰ βουλευτὴ τῆς Συμβατικῆς.

Ἡ Κομμούνα εἶχε ὁρκιστεῖ νὰ σεβαστεῖ τὰ πρόσωπα καὶ τὶς ἰδιοχτησίες. Τίποτα δὲ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὴν παρουσιάζουμε ἀλληλέγγυα μὲ τὸν Μομορό. Ὅσο γιὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ὀρεινῶν, ἂν οἱ συμπάθειές τους, ὅπως καὶ τὰ συμφέροντά τους, τοὺς ἔσπρωχναν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν πελατεία τους τῶν ἀβράκωτων, ἂν εἶταν ἕτοιμοι νὰ υἱοθετήσουν καὶ τὰ πιὸ ριζοσπαστικὰ μέτρα γιὰ νὰ μετριάσουν τὴν ἐπισιτιστικὴ κρίση καὶ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς, τίποτα δὲν ἀποδείχνει ὡστόσο πὼς ἔτρεφαν κομμουνιστικὲς ὑστεροβουλίες. Θὰ δεχτοῦν τὶς ἐπιτάξεις γιατὶ νόμισαν πὼς τὸ ἀπαιτεῖ ἡ κατά-

σταση, ἀλλὰ θ' ἀντισταθοῦν πολὺν καιρὸ στὶς διατιμήσεις ποὺ ἀπαιτούσαν οἱ ταραχοποιοί. Ἤθελαν νὰ πάρουν προφυλαχτικὰ μέτρα ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοχτησίας, νὰ τὸ ὑποτάξουν στὸ κοινὸ συμφέρον, χωρὶς νὰ σκέπτονται νὰ τὸ καταργήσουν.

Ὁ Μαρά, ἀπ' τὸν Ἰούλιο τοῦ 1792, εἶχε καταγγείλει τὸν πλοῦτο, τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα σὰν τὴν πηγὴ τῆς σκλαβιᾶς τῶν προλεταρίων: «Προτοῦ σκεφτοῦμε νὰ λευτερωθοῦμε, ἔλεγε, πρέπει νὰ σκεφτοῦμε νὰ ζήσουμε». Καταφέρθηκε μ' ἀγανάχτηση ἐναντίον αὐτῶν τῶν ξετσίπωτων πλουτοκρατῶν ποὺ καταβρόχθιζαν, σ' ἕνα γεῦμα μονάχα, τὴν τροφὴ ἑκατὸ οἰκογενειῶν. Σ' ὅλα τοῦτα τὰ γραφτά του κυριαρχεῖ ἕνας τόνος εἰλικρίνειας καὶ στοργῆς γιὰ τὴν ἀθλιότητα τῶν φτωχῶν ποὺ τὴν ἤξερε καλά. Μαστιγώνει τοὺς προαγοραστές, τοὺς φοβερίζει μὲ τὴ Λαϊκὴ δικαιοσύνη, μάταια ὅμως θ' ἀναζητοῦσε κανένας νὰ βρεῖ κάτω ἀπ' τὴ φλογερὴ πένα του τὴν ἔκθεση ἑνὸς κοινωνικοῦ συστήματος.

Ὁ Ἐμπέρ, ποὺ ἡ ἐφημερίδα του *Ὁ Μπάρμπα Ντυσσὲν* ἀρχίζει νὰ διαδίδεται, ἐπαναλαβαίνει στοὺς πλούσιους πὼς χωρὶς τοὺς ἀβράκωτους, χωρὶς τοὺς ἐθελοντὲς καὶ τοὺς Ὁμόσπονδους, θἄχαν τώρα πέσει κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν Πρώσσων. Τοὺς καταντροπιάζει γιὰ τὴν τσιγκουνιά τους, μὰ ὅπως ὁ Μαρά, ἔτσι κι αὐτός, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δὲν ἔχει κανένα σχέδιο οἰκονομικῆς μεταρύθμισης.

Ὁ Ροβεσπιέρος εἶταν ἀπὸ καιρὸ ὁ ἀδιαφιλονείκητος ἀρχηγὸς τῶν Ὀρεινῶν. Τὴν ἐποχὴ τῆς Συνταχτικῆς, σὲ κάθε εὐκαιρία, εἶχε ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἀποκλήρων. Πρῶτος αὐτὸς εἶχε διαμαρτυρηθεῖ μὲ ἀκατάβλητο σθένος ἐναντίον τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος ποὺ ἀπαιτοῦσε νὰ πληρώνει κανεὶς ὁρισμένο φόρο γιὰ νἄχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει ἢ νὰ ἐκλέγεται, συστήματος ποὺ κατέρευσε στὸ τέλος κάτω ἀπ' τὰ ἐπανειλημένα χτυπήματά του· εἶχε διαμαρτυρηθεῖ κατὰ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ εἶχε ἀπαιτήσει νὰ ἐξοπλιστεῖ ὁ λαός· ἐξ ἀφορμῆς τῆς κατάργησης τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοτοκίας εἶχε ἀναφωνήσει: «Νομοθέτες, δὲν κάνετε τίποτα γιὰ τὴ λευτεριά, ἂν οἱ νόμοι σας δὲ δείχνουν τάση νὰ ἐλαττώσουν, μὲ ἤπια καὶ δραστικὰ μέσα, τὴν ἀπέραντη περιουσιακὴ ἀνισότητα». Ἤθελε νὰ περιορίσει τὴν κληρονομιά, κ' ἕνας κομμουνιστὴς τόσο ἀληθινός, σὰν τὸν Μπαμπέφ, στήριζε σ' αὐτὸν τὶς ἐλπίδες του (σ' ἕνα γράμα του στὸν Κουπὲ ντὲ λ' Οὐάζ στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1791). Εἶναι χαραχτηριστικὸ τὸ γεγονὸς πὼς ὁ Ροβεσπιέρος ἀνατύπωσε στὴν ἐφημερίδα του *Πρόμαχος τοῦ Συντάγματος*, ὁλόκληρη τὴν ἀναφορὰ τοῦ ἐφημέριου Μωσὰμ ἐναντίον τοῦ Σιμονὼ καὶ πὼς τὴ συνόδευσε μὲ συμπαθητικὰ σχόλια. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, παραπονέθηκε πὼς ὅσοι εὐεργετήθηκαν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση, περιφρονούσαν τοὺς φτωχούς. Χτύπησε ψύχραιμα καὶ ὁρμητικὰ τὴν ἀστικὴ ὀλιγαρχία. Ἀποδοκίμαζε ὅμως κατηγορηματικὰ τὸν κομμουνισμό. Χαραχτήρισε τὸν Ἀγροτικὸ νόμο «σὰν

ἀνόητο σκιάχτρο ποὺ ἄνθρωποι διεφθαρμένοι τὸ παρουσιάζουν σὲ ἠλίθιους ἀνθρώπους», «σὰ νἆταν παράφρονες οἱ πρόμαχοι τῆς λευτεριᾶς, ἱκανοὶ νὰ συλάβουν ἕνα τόσο ἐπικίνδυνο, ἄδικο κι ἀνεφάρμοστο σχέδιο». Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Ροβεσπιέρος δὲν εἶχε ποτὲ διαφορετικὴ γνώμη. Θεώρησε πάντα τὸν κομμουνισμὸ σὰν ἀνόητο κι ἀπραγματοποίητο ὄνειρο. Ἤθελε νὰ βάλει ὅρια στὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας, νὰ προλάβει τὶς καταχρήσεις του. Ποτὲ δὲ σκέφτηκε νὰ τὸ καταργήσει.

Ὅσο γιὰ τὸ Δαντών, αὐτός, τὴν πρώτη μέρα τῆς συνεδρίασης τῆς Συμβατικῆς, ὅρμησε στὸ βῆμα γιὰ νὰ καταδικάσει τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, αὐτοὺς τοὺς Μομορὸ καὶ τοὺς Ντυφοὺρ ποὔχαν ξεσηκώσει τοὺς ἰδιοχτῆτες μὲ τ' ἀνατρεπτικὰ κηρύγματά τους. Στὴ Συμβατικὴ δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἕνας «δεδηλωμένος» κομμουνιστής.

Πρέπει τάχα νὰ ποῦμε, ὅπως ἐπιπόλαια ὑποστηρίχτηκε, πὼς δὲν ὑπῆρχε καμιὰ διαφωνία ἀρχῶν ἀνάμεσα στοὺς Γιρονδίνους καὶ στοὺς Ὀρεινούς, πὼς κι αὐτοὶ κ' ἐκεῖνοι χωρίζονταν μονάχα ἀπὸ προσωπικὲς ἀντιζηλίες κι ἀπ' τὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ ρόλο ποὺ ἔπρεπε νὰ παίζει ἡ Πρωτεύουσα στὴ διεύθυνση τῶν δημοσίων ὑποθέσεων; Τίποτα δὲ θἆταν μεγαλύτερη ἀνακρίβεια ἀπ' αὐτό. Ἡ διάσταση μεταξὺ Γιρονδίνων καὶ Ὀρεινῶν εἶναι βαθιά. Εἶναι σχεδὸν ταξική. Οἱ Γιρονδίνοι, ὅπως τὸ παρατήρησε ὁ Ντωνού, περιλάβαιναν «μεγάλον ἀριθμὸ ἰδιοχτητῶν καὶ φωτισμένων πολιτῶν» εἶχαν τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας, ποὺ ἤθελαν νὰ τὴ διατηρήσουν καὶ νὰ τὴ δυναμώσουν. Δοκίμαζαν ἐνστικτώδη ἀηδία γιὰ τὸν ἄξεστο κι ἀκαλλιέργητο λαό. Θεωρούσαν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας σὰν κάτι τὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ ἀνέγγιχτο. Νόμιζαν τὸ λαὸ ἀνίκανο κ' ἐπιφυλλάσανε στὴν τάξη τους τὸ μονοπώλιο τῆς διακυβέρνησης. Ὅ,τι μποροῦσε νὰ παρεμποδίζει τὴ δράση τῶν ἀστῶν ἰδιοχτητῶν, τὸ θεωρούσαν κακό. Κηρύσσανε μὲ τὸν Ρολὰν τὸν πιὸ ὁλοκληρωτικὸ οἰκονομικὸ λιμπεραλισμό. Γι αὐτούς, τὸ πιὸ τέλειο κράτος εἶταν τὸ κράτος ποὺ εἶναι λιγότερο ὁπλισμένο ἐναντίον τοῦ ἀτόμου.

Ἀντίθετα, οἱ Ὀρεινοὶ ἀντιπροσώπευαν τὸ φτωχὸ λαό, αὐτοὺς ποὺ ὑπέφεραν ἀπ' τὴν κρίση τοῦ πολέμου, αὐτοὺς ποὺ εἶχαν γκρεμίσει τὸ Θρόνο, αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀποχτήσει τὰ πολιτικά τους δικαιώματα μὲ τὴν ἐξέγερση. Λιγότερο θεωρητικοὶ ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους, πιὸ ρεαλιστὲς ἐπειδὴ βρίσκονταν πιὸ κοντὰ στὰ πράγματα, καταλάβαιναν πὼς ἡ τρομερὴ κατάσταση ὅπου βρισκόταν ἡ Γαλλία ἀπαιτοῦσε ἔκτακτα μέτρα θεραπείας. Στὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοχτησίας ἀντιτάσσανε εὔκολα τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, καὶ στὸ ἀτομικὸ συμφέρον τὸ κοινὸ συμφέρον. Δὲν καταλάβαιναν πώς, κάτω ἀπ' τὸ πρόσχημα τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀρχῶν, μποροῦσαν νὰ ρίξουν στὴν ἀβεβαιότητα μιὰ κοινωνικὴ τάξη καὶ τὴν πατρίδα· εἶταν ἕτοιμοι νὰ καταφύγουν, ἐν ἀνάγκῃ, σὲ περιορισμοὺς τῆς ἐλευθερίας

καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας, ἂν τὸ ἀπαιτοῦσε τὸ ἀνώτερο συμφέρο τῶν μαζῶν.

Οἱ Γιρονδῖνοι δὲν ἀποστρέφονταν μονάχα τὸ Παρίσι σὰν τὴν πόλη ποὺ τοὺς εἶχε περιφρονήσει κι ἀπολακτίσει, ἀλλὰ καὶ σὰν τὴν πόλη ποὺ πρώτη εἶχε ἀσκήσει τὴν πολιτικὴ αὐτὴ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ποὺ εἶχε διατυπώσει καὶ ποὺ εἶχε βάλει σ' ἐφαρμογὴ τὰ διχτατορικὰ μέτρα ποὺ ἔμελλε νὰ τὰ πληρώσει ἡ τάξη τους. Δὲν εἴταν κὰν οὔτε ὁ φόβος, ἀλλὰ τὸ ἔνστιχτο τῆς αὐτοσυντήρησης ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ ὀρθώνουν τὸ ἀνάστημά τους ἐναντίον τῶν 'Ορεινῶν.

'Η θεμελιώδης αὐτὴ ἀντίθεση τῶν δυὸ κομμάτων εἶναι ἀνάγλυφη σὲ ὅσα δημοσίευσαν ταυτόχρονα τὸν 'Οχτώβρη, ὁ Μπρισσὸ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, κι ὁ Ροβεσπιέρος ἀπ' τὴν ἄλλη.

'Ο Μπρισσὸ ἔγραφε στὴν *"Εκληση του πρὸς ὅλους τοὺς δημοκράτες τῆς Γαλλίας*, σχετικὰ μὲ τὴ διαγραφή του ἀπ' τοὺς 'Ιακωβίνους: «Οἱ ἀνατροπεῖς τοῦ ὑπάρχοντος ὀργανισμοῦ εἶν' ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ τὰ ἰσοπεδώσουν ὅλα, τὴν ἰδιοχτησία, τὴν ἄνεση, τὴν τιμὴ τῶν τροφίμων, τὶς διάφορες ὑπηρεσίες ποὺ προσφέρονται στὴν κοινωνία κλπ., ποὺ θέλουν ἕνας σκαφτιὰς νὰ παίρνει ὅσα κ' ἕνας νομοθέτης, ποὺ θέλουν νὰ ἰσοπεδώσουν ἀκόμα καὶ τὰ ταλέντα, τὶς γνώσεις, τὶς ἀρετές, γιατὶ δὲν ἔχουν τίποτ' ἀπ' ὅλ' αὐτά!» Κι ὁ Μπρισσό, ἀφοῦ πῆρε ἔτσι ὑπὸ τὴν προστασία του ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶχαν κάτι νὰ διατηρήσουν, ὀνόμασε «ἀνατροπεῖς» τὸν Μαρά, τὸν Σαμπό, τὸν Ροβεσπιέρο, τὸν Κολλὸ ντ' 'Ερμπουά. Τὸν Δαντὼν δὲν τὸν ἀνάφερε.

'Ο Ροβεσπιέρος πάλι, στὸ πρῶτο φύλλο του τῶν *Γραμμάτων στοὺς ἐντολοδότες του*, ἀνάπτυσσε καθαρὰ τὸ «ἐκ διαμέτρου» ἀντίθετο πρόγραμμα: «'Η βασιλεία ἐκμηδενίστηκε, ἔλεγε, οἱ εὐγενεῖς κι ὁ κλῆρος ἐξαφανίστηκαν, ἡ βασιλεία τῆς ἰσότητας ἀρχίζει». Κι ἀμέσως ξαπόλυσε δριμεία ἐπίθεση ἐναντίον τῶν ψευτοπατριωτῶν «ποὺ ἤθελαν νὰ φέρουν τὴ δημοκρατία μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό τους», «ποὺ ἐνοοῦσαν νὰ κυβερνήσουν μόνο γιὰ τὸ συμφέρον τῶν πλουσίων καὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν». Σ' αὐτοὺς τοὺς ψευτοπατριῶτες ἀντιπαρέτασσε τοὺς ἀληθινοὺς πατριῶτες, «ποὺ θὰ ζητήσουν νὰ βασίσουν τὴ δημοκρατία πάνω στὶς ἀρχὲς τῆς ἰσότητας καὶ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος». «Παρατηρῆστε, ἔλεγε ἀκόμα, τὴν αἰώνια τάση ποὺ ἔχουν νὰ συνδέουν τὴν ἔνοια τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς ληστείας μὲ τὴν ἔνοια τοῦ λαοῦ καὶ τῆς φτώχειας».

Κανένας δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ γελαστεῖ. 'Η ἀντιζηλία Γιρονδίνων καὶ 'Ορεινῶν, ποὺ γεννήθηκε ἀπ' τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου, ποὺ ὀξύνθηκε ἀπ' τὸ ζήτημα τοῦ ἐκθρονισμοῦ, ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου, δὲν εἴταν πιὰ ἀντιζηλία καθαρὰ πολιτική. 'Η πάλη τῶν τάξεων διαγραφότανε στὸν ὁρίζοντα. 'Ο Μποντὼ ὅμως κατάλαβε, πὼς γιὰ πολλοὺς 'Ορεινούς, σὰν κι αὐτόν, ἡ πολιτικὴ τῆς προσέγγισης καὶ τῆς συνεργασίας μὲ τὶς μάζες εἴταν προπαντὸς ταχτικὴ ποὺ ἐπιβαλλόταν ἀπ' τὶς ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Οἱ πε-

ριζοσπαστικότεροι ἀπ' τοὺς Ὀρεινούς, πραγματικά, κατάγονταν ἀπὸ ἀστοὺς ὅπως καὶ οἱ Γιρονδῖνοι. Ἡ ταξικὴ πολιτικὴ ποὺ ἐγκαινίασαν δὲν ἔβγαινε μέσ' ἀπ' τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ. Εἶταν πολιτικὴ τῶν περιστάσεων, ἕνας πληβειακὸς τρόπος, καθὼς εἶπε ὁ Κὰρλ Μάρξ, γιὰ νὰ ξεμπερδέψουν μὲ τοὺς βασιλιάδες, τοὺς παπάδες, τοὺς εὐγενεῖς καὶ μ' ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπανάστασης. Αὐτὸ καὶ μόνο φτάνει γιὰ νὰ δείξει πόσο ριζικὰ ἀντίθετοι εἶταν μὲ τὴ Γιρονδίνικη πολιτική.

IV

ΒΑΛΜΥ

Ἡ πτώση τῆς βασιλείας, ὅπως ἕνα χρόνο πρωτύτερα ἡ φυγὴ τῆς Βαρέν, θὰ ἐντείνει ἀναγκαστικὰ τὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας καὶ τῶν μοναρχικῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ποὺ βρίσκονταν ἀκόμα σὲ κατάσταση εἰρήνης μὲ τὴ Γαλλία.

Ἡ Ἀγγλία ἀνακάλεσε ἀπ' τὸ Παρίσι τὸν πρεσβευτή της λόρδο Γκάουερ, κι αὐτὸς στὶς 23 Αὐγούστου πρὶν φύγει, ἐπέδωσε στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, μιὰ διακοίνωση ἀρκετὰ ψυχρή, ὅπου ὁ βασιλιὰς Γεώργιος, μ' ὅλο ποὺ ἐπιβεβαίωνε πάλι τὴν οὐδετερότητά του, ἐκδήλωνε «τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ θέση τῶν Α. Α. χριστιανικοτάτων Μεγαλειοτήτων καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας», μ' ἕναν τρόπο ποὺ εἶχε κάτι τὸ προσβλητικὸ καὶ τὸ ἀπειλητικὸ γιὰ τοὺς νέους κυρίαρχους τῆς Γαλλίας. Μερικὲς μέρες ἀργότερα, στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ ἄγγλος ἐπιτετραμένος Ο. Λίντσεϋ ζητοῦσε μὲ τὴ σειρά του τὸ διαβατήριό του κ' ἔφυγε γιὰ τὸ Λονδίνο. Ὁ Γκράνβιλ εἰδοποίησε τὸ γάλλο πρεσβευτὴ Σωβελὲν πὼς δὲν πρόκειται πιὰ νὰ γίνει δεχτὸς στὴν Αὐλή.

Ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ρωσίας διώχνει τὸ γάλλο ἐπιτετραμένο Ζενέ.

Ἔρχεται ἡ εἴδηση πὼς τὰ δυὸ κράτη τῆς Ἔσσης ἑνώνουν τὸ στρατό τους μὲ τὸ στρατὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας καὶ πὼς ἀναμένεται ἀπὸ μέρα σὲ μέρα ἡ Δίαιτα τῆς Αὐτοκρατορίας νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Γαλλίας.

Ὁ φόνος τῶν Ἑλβετῶν στρατιωτῶν ποὺ τοὺς εἶχαν ἀναθέσει τὴν ἄμυνα τοῦ Κεραμεικοῦ, εἶχε προκαλέσει πέρα ἀπ' τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Ἰούρα ζωηρὴ ἀγανάχτηση ἐναντίον τῶν Γάλλων. Οἱ κύριοι τῆς Βέρνης στρατολογούσαν συντάγματα καί, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ἀπειλεῖται τάχα ἡ οὐδετερότητα τῆς ἐλεύθερης πόλης τῆς Γενεύης ἀπ' τὰ στρατεύματα ποὺ συγκέντρωνε ὁ Μοντεσκιοὺ στὸν Ἰζέρ, στέλνουν στρατιωτικὴ φρουρὰ στὴν πόλη αὐτή, περιφρονώντας τὶς συνθῆκες ποὺ κανόνιζαν τὶς σχέσεις της μὲ τὴ Γαλλία. Ὑπῆρχε φόβος μήπως οἱ κάτοικοι τῶν καντονίων τῆς Βέρνης καὶ τῆς Ζυρίχης παρασύρουν πίσω τους καὶ τ' ἄλλα καντόνια.

Ἀπ' τὶς 11 Αὐγούστου, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἱσπανίας στὸ Πα-

ρίσι, ὁ Ὑριάρτε, ζητάει τὸ διαβατήριό του, καὶ ἡ κυβέρνησή του πληροφορεῖ σὲ λίγο τὴν Αὐστρία πὼς προβαίνει σὲ κινήσεις στρατευμάτων κατὰ μῆκος τῶν Πυρρηναίων.

Ἀκόμα καὶ οἱ πιὸ μικρὲς δυνάμεις παίρνουν τὸ θάρρος νὰ μὴ λογαριάζουν τὴ Γαλλία κι ἀκόμα καὶ νὰ τὴν προκαλοῦν. Ὁ πρίγκιπας ἐπίσκοπος τῆς Λιέγης, μέλος τῆς Ἁγίας Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀρνεῖται νὰ δεχτεῖ τὸν Πότσι ντ' Ὠμπινιὰν ποὺ οἱ Γάλλοι τὸν εἶχαν στείλει στὴν Αὐλή του μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ πληρεξούσιου ὑπουργοῦ.

Ὁ ὑπουργὸς Λεμπρέν, στὴν ἔκθεσή του τῆς 23ης Αὐγούστου, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ διαπιστώνει πὼς ἡ Γαλλία δὲ διατηροῦσε ἱκανοποιητικὲς σχέσεις παρὰ μόνο μὲ τὴ Δανία καὶ τὴ Σουηδία, καὶ νὰ συγχαίρει τὸν ἑαυτό του ποὺ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ὁλλανδίας ἐξακολουθοῦσε νὰ βρίσκεται στὸ Παρίσι. Μὰ κι αὐτὸς δὲν ἄργησε ν' ἀνακληθεῖ.

Ὁ κύκλος στένευε γύρω ἀπ' τὴν ἐπαναστατικὴ Γαλλία ποὺ ἡ μοναρχικὴ Εὐρώπη τὴν εἶχε βάλει καραντίνα.

Ἡ Κομμούνα καὶ οἱ Ὀρεινοὶ ἀντιμετώπιζαν ἄφοβα τὴν κατάσταση. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κομμούνας Μανουέλ, ἀναφέρει στὴ Συνέλευση, στὶς 21 Αὐγούστου, πὼς ὁ πρεσβευτὴς τῆς Βενετίας πρόκειται νὰ φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι, τὴ νύχτα, μαζὶ μὲ 14 πρόσωπα· «πρέπει ν' ἀφήνει ἡ Συνέλευση, ἐρωτᾶ, νὰ φεύγουν οἱ πρεσβευτὲς τῶν ξένων Δυνάμεων προτοῦ βεβαιωθεῖ πὼς οἱ διάφορες Αὐλὲς τῆς Εὐρώπης θὰ σεβαστοῦν τοὺς πρεσβευτὲς τῆς Γαλλίας;» Αὐτὸ ἰσοδυναμοῦσε μὲ συμβουλὴ νὰ κρατήσουν ὁμήρους τοὺς πρεσβευτὲς τῶν βασιλιάδων καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὴν προληπτικὴ πολιτικὴ τῶν ἀντιποίνων. Ἡ Συνέλευση δὲν τόλμησε νὰ πάρει ἀπόφαση. Ἀφησε τὴ διεξαγωγὴ τῆς διπλωματίας στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο.

Στὴν ἀρχή, τὸ Συμβούλιο θέλησε νὰ τηρήσει σθεναρὴ στάση. Στὶς 24 Αὐγούστου, τὴν ἑπομένη τῆς ἀναχώρησης τοῦ Λόρδου Γκάουερ, ἀποφάσισε ν' ἀνακαλέσει τὸν Σωβελέν, τὸ Γάλλο πρεσβευτὴ στὸ Λονδίνο. Στὶς 6 ὅμως τοῦ Σεπτέμβρη, ἀναθεώρησε τὴν ἀπόφασή του καὶ διατήρησε τὸν Σωβελὲν στὴ θέση του. Στὸ μεταξύ, ἡ ἅλωση τῆς Λονγκβὺ καὶ τοῦ Βερντὲν εἶχε μετριάσει τὸ ζῆλο του.

Ὁ ἴδιος ὁ Δαντών, ποὺ ὡστόσο εἶχε ἀντιταχτεῖ στὴν ἐκένωση τοῦ Παρισιοῦ ποὺ πρότειναν ὁ Ρολὰν κι ὁ Σερβάν, προσχωρεῖ τώρα κι αὐτὸς καὶ συμμετέχει ἐνεργὰ σὲ μιὰ πολιτικὴ ὑποχωρήσεων καὶ διαπραγματεύσεων μὲ τὶς μοναρχικὲς Δυνάμεις. Στὶς 28 Αὐγούστου, στέλνει στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ διαπραγματευτεῖ μυστικὰ μὲ τὸν Πίττ, Πρωθυπουργὸ τῆς Ἀγγλίας, τὸν πρώην ἀββᾶ Νοέλ, ἕναν ἀπ' τοὺς φίλους του, ποὺ εἶχε γίνει δημοσιογράφος στὰ 1789 καὶ εἶχε πάρει ἀπ' τὸν Ντυμουριέ, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1792, θέση τμηματάρχη στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν. Ὁ Νοὲλ πῆρε μαζί του στὸ Λονδίνο δυὸ συγγενεῖς τοῦ Δαντών, τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδερφό του Ρεκορντὲν καὶ τὸ συγγενή του Μερζέ. Ἀλληλογραφοῦσε ταχτικὰ μὲ τὸν Δαντών. Σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες ποὺ πῆρε, ἔπρεπε νὰ προσπα-

θήσει νὰ κρατήσει μὲ κάθε θυσία οὐδέτερη τὴ Μεγάλη Βρεττανία· Εἶταν ἐξουσιοδοτημένος νὰ τῆς προτείνει σὲ ἀντάλλαγμα τῆς οὐδετερότητάς της τὴν παραχώρηση τοῦ νησιοῦ Ταμπαγκὸ ποὺ εἶχε ἐπιστραφεῖ στὴ Γαλλία, σύμφωνα μὲ τὴν πρόσφατη συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν. Ἔπρεπε ἀκόμα νὰ τὴν καθησυχάσει σχετικὰ μὲ τὶς προθέσεις τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου ἀπέναντι στὴν Ὁλλανδία. Ὁ Νοέλ, μόλις ἔφτασε, πῆγε σὲ λίγο καὶ βρῆκε ἕναν ἄλλο μυστικὸ πράχτορα ποὺ συνδεόταν ἐξίσου μὲ τὸν Δαντών, τὸν Μπενουά, καὶ ζήτησε χρήματα, πολλὰ χρήματα, γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ὑποστηριχτές. Ὁ Λεμπρὲν τὸν συμβούλεψε νὰ προπαγανδίσει στὸ ἀγγλικὸ κοινὸ τὴν ἰδέα πὼς ἡ στιγμὴ εἶταν εὐνοϊκὴ γιὰ τὴ Μεγάλη Βρεττανία νὰ καταλάβει τὴ Λουϊζιάνα καὶ τὶς Ἱσπανικὲς ἀποικίες τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ Γαλλία δὲ θάφερνε κανένα ἐμπόδιο καὶ θἄδινε μάλιστα καὶ τὴ συγκατάθεσή της. Ὁ Πὶττ ὅμως ἀρνήθηκε μὲ περιφρόνηση νἄρθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Νοέλ.

Ἐκεῖνο ποὺ δείχνει ἀκόμα καλύτερα ὡς ποιὸ σημεῖο τἄχαν χαμένα οἱ ὑπουργοί, εἶναι ἡ ἄλλη μυστικὴ ἀποστολὴ ποὺ ὁ Λεμπρὲν ἀνάθεσε ταυτόχρονα σ' ἕναν ἄλλον πράχτορα τοῦ Δαντών, τὸν Φελὶξ Ντεπόρτ, ἕνα νεαρὸ χωρὶς πεῖρα, ὄχι ὅμως καὶ χωρὶς ὄρεξη, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὴν Αὐλὴ τοῦ δούκα τῶν Δύο Γεφυρῶν (τῆς Βαυαρίας τοῦ Ρήνου). Ὁ Ντεπὸρτ πῆρε ἐντολὴ στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη, ν' ἀρχίσει μυστικὲς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Πρωσσία γιὰ νὰ τὴν ἀποσπάσει ἀπ' τὸ συνασπισμό: «Μοῦ παίνεψαν, τοῦ ἔγραφε σοβαρὰ-σοβαρὰ ὁ ὑπουργός, τὴ μεγαλοφυΐα καὶ τὸν πατριωτισμό σας. Θὰ μπορέσετε νὰ κάνετε νὰ διαλάμψουν καὶ τὄνα καὶ τ' ἄλλο καὶ νὰ περιβληθεῖτε ἀθάνατη δόξα, σέρνοντας στὰ πόδια τῆς Γαλλίας τὸν πιὸ φοβερὸ ἀπ' τοὺς ἐχθρούς της». Κι ὁ Λεμπρέν, παρακάτω, στὸ ἴδιο μήνυμα, βεβαίωνε πὼς ὁ δούκας τοῦ Μπρούνσβικ ὁ «ἥρωας» αὐτός, ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε ὕστερ' ἀπ' τὸν Καρρὰ καὶ τὸν Κοντορσέ, πολεμοῦσε τὴ Γαλλία ἄθελά του καὶ πώς, μὲ τὴν ἐπιρροή του, θὰ μποροῦσε νὰ πετύχει εἰρήνη ὄχι μονάχα μὲ τὴν Πρωσσία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Αὐστρία. Φυσικά, παρ' ὅλη τὴ μεγαλοφυΐα του, ὁ Ντεπὸρτ δὲ στάθηκε πιὸ τυχερὸς ἀπ' τὸ Νοέλ.

Περισσότερο ἀπ' τὰ πλάγια αὐτὰ μέσα, οἱ Γιρονδῖνοι στηριζόντουσαν στὴν παντοδύναμη ἐπίδραση, ὅπως νόμιζαν, τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα, γιὰ ν' ἀποτρέψουν τὸν ἐξωτερικὸ κίνδυνο. Τοῦ κάκου ὁ Ροβεσπιέρος τοὺς εἶχε ἐπιστήσει τὴν προσοχή, προτοῦ ἀκόμα κηρυχτεῖ ὁ πόλεμος, γι αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη αὐταπάτη. Φαντάζονταν μὲ ἀφέλεια πάντα, πὼς οἱ ξένοι λαοὶ περίμεναν μονάχα ἕνα σύνθημα γιὰ νὰ μιμηθοῦν τοὺς Γάλλους καὶ νὰ λυτρωθοῦν μὲ τὴ σειρά τους ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς παπάδες καὶ τοὺς «τυράννους» τους.

Ἐπειδὴ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση εἶταν ἔργο τῆς ἀστικῆς τάξης ποὺ διαπαιδαγωγήθηκε ἀπ' τοὺς φιλόσοφους, νόμιζαν πὼς κύριοι συντελεστὲς καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπανάστασης θἄταν οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ λόγιοι. Στὶς 24 Αὐγούστου, ὁ Μαρὶ-Ζοζὲφ Σενιέ,

μαζὶ μὲ ἄλλους ἀνθρώπους τῶν γραμάτων, πῆγε νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Νομοθετικὴ νὰ θεωρήσει «συμμάχους τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ», τοὺς ξένους δημοσιογράφους πού, μὲ τὰ γραφτά τους, θἄχαν κιόλας ὑποσκάψει «τὰ θεμέλια τῆς τυραννίας καὶ θἄχαν προετοιμάσει τὸ δρόμο γιὰ τὴ λευτεριά». Πρότεινε νὰ τοὺς ἀπονεμηθεῖ ἡ ἰδιότητα τοῦ Γάλλου πολίτη, ὥστε οἱ «εὐεργέτες αὐτοὶ τῆς ἀνθρωπότητας» νὰ μπορέσουν νὰ ἐκλεγοῦν βουλευτές. «Ἂν ἡ ἐκλογὴ τοῦ λαοῦ ἔφερνε τοὺς δοξασμένους αὐτοὺς ἀνθρώπους στὴν ἐθνικὴ Συμβατική, τί ἐπιβλητικὸ κ' ἐπίσημο θέαμα θὰ παρουσίαζε αὐτὴ ἡ Συνέλευση ποὺ πρόκειται ν' ἀποφασίσει γιὰ τόσο μεγάλα πεπρωμένα! Ὅπως θἄναι συγκεντρωμένη ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς γῆς ἡ ἀφρόκρεμα τῆς ἀνθρωπότητας, δὲ θὰ φαινόταν σὰ Συνέδριο ὁλόκληρου τοῦ κόσμου;» Δυὸ μέρες ἀργότερα ἡ πρόταση τοῦ Σενιέ, παρὰ τὴ δειλὴ ἀντίδραση τοῦ Λαζούρς, τοῦ Τυριὸ καὶ τοῦ Μπαζίρ, ἔγινε Διάταγμα ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Γκαντὲ καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ Γάλλου πολίτη παραχωρήθηκαν στοὺς Ἄγγλους Πρίστλεϋ, τὸ διάσημο χημικό, στὸν Ἰερεμία Μπένθαμ, τὸν ξακουστὸ φιλόσοφο τοῦ Ὠφελιμισμοῦ, στὸν Κλάρξον καὶ Γουΐλμπερφορς, τοὺς εὔγλωττους ὑπερασπιστὲς τῶν μαύρων, στὸν Ἰάκωβο Μάκιντος καὶ στὸν Δαυὶδ Γουΐλλιαμς ποὺ εἶχαν ἀνασκευάσει τοὺς λιβέλους τοῦ Μπὰρκ * κατὰ τῆς Ἐπανάστασης· ἐπίσης στοὺς Ἀμερικανοὺς Οὐάσιγκτων, Χάμιλτον, Θωμὰ Παίν, στοὺς Γερμανοὺς Σίλλερ, Κλόπστοκ, Κάμπ, Ἀνάχαρση Κλόοτς· στὸν Ἑλβετὸ Πεσταλλότσι· στὸν Ἰταλὸ Γκοράνι· στὸν Πολωνὸ Θαδαῖο Κοστιούσκο· στὸν Ὁλλανδὸ Κορνήλιο Πώβ. Ὅπως τὸ εἶχε ἐπιθυμήσει ὁ Μ. Ζ. Σενιέ, ὁ Πρίστλεϋ, ὁ Κλόοτς, κι ὁ Θωμὰς Παὶν ἐκλέχτηκαν βουλευτὲς τῆς Συμβατικῆς. Ὁ πρῶτος δὲ δέχτηκε τὸ βουλευτικὸ ἀξίωμα, οἱ δυὸ ἄλλοι ὅμως πῆραν μέρος στὶς συνεδριάσεις της.

Ἀπὸ καιρὸ τώρα οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν δεχτεῖ πρόθυμα τοὺς ξένους πρόσφυγες ποὺ ἦρθαν στὴ Γαλλία γιὰ νὰ φυλαχτοῦν ἀπ' τὴν ἐκδίκηση τῶν ἀριστοκρατῶν. Τοὺς εἶχαν δεχτεῖ ὄχι μονάχα στὶς Λέσχες, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐθνοφρουρά, στὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες, στὰ αἱρετὰ σώματα, καθὼς καὶ στὰ γραφεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Οἱ πολιτικοὶ αὐτοὶ πρόσφυγες σχημάτισαν, μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, τὸν πυρήνα τῶν ξένων λεγεώνων ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀπελευθερώσουν μετὰ τὴ νίκη τὶς πατρίδες τους. Ὑπῆρχε μιὰ λεγεώνα ἀπὸ πρόσφυγες τῆς Λιέγης, στὴ στρατιὰ τοῦ Κέντρου, καὶ μιὰ βελγικὴ λεγεώνα στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ. Μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου ὀργανώθηκε μιὰ λεγεώνα Βαταβικὴ (τῶν Κάτω Χωρῶν), ὕστερα μιὰ λεγεώνα τῶν Ἀλλοβρόγων, ἀποτελούμενη ἀπὸ πρόσφυγες τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Γενεύης, τοῦ Νεφσατὲλ καὶ τῆς Βώντ, τέλος μιὰ γερμανικὴ λεγεώνα, ποὺ ὁ ἀρχηγός της, ὁ συν-

---

* Ἐδμ. Μπόρκ. Ἄγγλος συγγραφέας καὶ πολιτικὸς (1728-1797). Δριμὺς κατήγορος τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης ὑπῆρξε ἀπ' τοὺς κυριότερους ὑποστηριχτὲς τῆς ἀντιγαλλικῆς πολιτικῆς τοῦ Πίττ. Σ. τ. Μ.

ταγματάρχης Ντάμπαχ, εἶχε ὑπηρετήσει κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου.

Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο προσπαθοῦσε νὰ διατηρεῖ στὸ Ἐξωτερικὸ πολυάριθμους μυστικοὺς πράκτορες ποὺ θὰ προπαγάνδιζαν τὶς ἐπαναστατικὲς ἰδέες. Χρηματοδοτοῦσε ἐφημερίδες στὸ Λονδίνο, μοίραζε σωρὸ φυλλάδια στὴν Ἑλβετία, στὸ Βέλγιο, στὴ Γερμανία, στὴν Ἰταλία, στὴν Ἱσπανία. Οἱ πρόσφυγες ἀπὸ κάθε ἔθνος εἶχαν τὶς λέσχες καὶ τὶς Εἰδικὲς Ἐπιτροπές τους, ποὺ ἔβγαζαν ἐφημερίδες γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τους. Ὁ Ἱσπανὸς π. χ. Μαρσένα, φίλος τοῦ Μπρισσό, ἔβγαζε στὴ Μπαγιὸν γαλλικὰ καὶ ἱσπανικὰ μιὰ «*Ἐφημερίδα τῆς Λευτεριᾶς καὶ τῆς Ἰσότητας*».

Οἱ Γιρονδῖνοι κολακεύονταν μάλιστα πὼς προκαλοῦν μαζικὲς λιποταξίες στ' αὐστριακὰ καὶ πρωσσικὰ στρατεύματα. Στὶς 2 Αὐγούστου, ὁ Γκαντὲ προκάλεσε νομοσχέδιο ποὺ παραχωροῦσε στοὺς λιποτάχτες τοῦ ἐχθροῦ ἰσόβια σύνταξη 100 λίβρες ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μεταβιβαστεῖ στὶς γυναῖκες τους καὶ 50 λίβρες φιλοδώρημα. Τὸ νομοσχέδιο μοιράστηκε σὲ ἄφθονα ἀντίτυπα σ' ὅλα τὰ βόρεια καὶ τ' ἀνατολικὰ σύνορα τῆς Γαλλίας. Μεταφράστηκε σὲ πολλὲς γλῶσσες. Φανταζόντουσαν πὼς οἱ ἐχθρικὲς στρατιὲς θὰ διαλύονταν μόλις θἄμπαιναν στὴ Γαλλία. Περιμάζεψαν μερικὲς δεκάδες φουκαράδες ἀπ' τὶς προφυλακές, ἀνάμεσά τους ὅμως εἶχαν διεισδύσει κι ἀρκετοὶ κατάσκοποι ποὺ τὄβρισκαν βολικὸ νὰ ἐξασκοῦν τὸ ἐπάγγελμά τους κάτου ἀπ' τὴ σκέπη τοῦ τρίχρωμου ἐθνόσημου καὶ τοῦ κόκκινου σκούφου. Κι αὐτὸ εἶταν ἀκόμα πιὸ εὔκολο, γιατὶ δὲν εἶχαν πάρει κανένα μέτρο ἐναντίον τῶν ὑπηκόων τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τότε ποὺ κηρύχτηκε ὁ πόλεμος. Ἐνῶ στὴν Πρωσσία καὶ στὴν Αὐστρία εἶχαν διώξει τοὺς γάλλους ὑπηκόους ἢ τοὺς εἶχαν βάλει σὲ περιορισμό, στὴ Γαλλία οἱ αὐστριακοὶ καὶ πρῶσσοι ὑπήκοοι κυκλοφοροῦσαν ἐλεύθερα, ἀπολαβαίνοντας ἰδιαίτερη προστασία, ἀρκεῖ κάπως νὰ ἔδειχναν δημοκρατικὰ φρονήματα.

Ἡ πίστη στὴ δύναμη τῆς προπαγάνδας εἶταν τέτια, ὥστε ὁ Ντυμουριέ, ποὺ ὡστόσο τὸν θεωροῦσαν ρεαλιστή, ἔστειλε στὸ Λεμπρέν, στὶς 24 Αὐγούστου, ὁλόκληρο σχέδιο γιὰ νὰ ἐπαναστατήσουν τὴν Ἑλβετία, μὲ τὴ βοήθεια τῶν προσφύγων ποὖχαν ἱδρύσει στὸ Παρίσι τὴν Ἑλβετικὴ λέσχη. Οἱ πρόσφυγες τῆς Σαβοΐας ποὺ διευθύνονταν ἀπ' τὸ γιατρὸ Ντοπέ, ἱδρυτὴ τῆς λεγεώνας τῶν Ἀλλοβρόγων, ἔπεισαν τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο πὼς ἡ κατάχτηση τῆς Σαβοΐας θἄταν ἕνας ἁπλὸς στρατιωτικὸς περίπατος. Στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη, ἡ μικρὴ στρατιὰ τοῦ Μοντεσκιοὺ πῆρε μυστικὴ διαταγὴ νὰ χτυπήσει τὸ βασιλιὰ τῆς Σαρδηνίας, μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Γαλλία βρισκόταν ἀκόμα σὲ εἰρήνη. Ὁ ὑπουργὸς Λεμπρὲν δικαιολόγησε κατόπιν ἑορτῆς, στὶς 15 τοῦ Σεπτέμβρη, τὴν αἰφνιδιαστικὴ καὶ προληπτικὴ αὐτὴ ἐπίθεση, ἀναφέροντας πὼς ὁ βασιλιὰς τῆς Σαρδηνίας εἶχε ἀνεχτεῖ συγκεντρώσεις ἐμιγκρέδων, πὼς εἶχε συγκεντρώσει στρατεύματα στὸ Μονμελιάν, πὼς εἶχε ἐπιτρέψει στοὺς

Αὐστριακοὺς νὰ περάσουν ἀπ' τὸ ἔδαφός του (;) καὶ πὼς ἀρνήθηκε τέλος νὰ δεχτεῖ τοὺς γάλλους διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους. Ἡ Συνέλευση ὑποδέχτηκε τὴν ἔκθεσή του μὲ ζωηρὰ χειροκροτήματα.

Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Πρῶσσοι εἶχαν ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὴν τρίμηνη ἀνάπαυλα ποὺ τοὺς εἶχαν παραχωρήσει γενναιόδωρα οἱ πολιτικάντηδες γάλλοι στρατηγοί. Ἐνῶ αὐτοὶ μὴν ὑπακούοντας στὶς διαταγὲς ποὺ λάβαιναν, ἔμεναν μὲ τ' ὅπλο παραπόδα καὶ μοναδικὴ ἀπασχόλησή τους εἶτανε νὰ συνωμοτοῦν μὲ τὴν Αὐλὴ καὶ τοὺς Feuillants, ἀφήνοντας νὰ περάσει ἡ εὐκαιρία εἰσβολῆς στὸ ἀφρούρητο Βέλγιο, οἱ ἐχθροὶ εἶχαν προφτάσει νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐπιστράτευσή τους καὶ τὴ συγκέντρωση τοῦ στρατοῦ τους.

Ὁ μεθοδικὸς Μπρούνσβικ, μὲ τὴν κύρια στρατιά του, ποὺ εἶχε δύναμη 42.000 Πρώσσους καὶ 5.000 στρατιῶτες τῆς Ἔσσης, ξεκίνησε ἀπ' τὸ Κόμπλεντς, στὶς 30 Ἰουλίου, ἀνερχόμενος τὸ Μοζέλλα πρὸς τὰ σύνορα. Ἕνα σῶμα ἐμιγκρέδων ἀπὸ 5.000 ἄντρες, ἀποτελοῦσε δεξιά του τὴν πλαγιοφυλακὴ μαζὶ μὲ τὸ αὐστριακὸ σῶμα τοῦ Κλερφὲτ ποὺ εἶχε δύναμη 15.000 ἄντρες. Ἀριστερά, ἕνα ἄλλο αὐστριακὸ σῶμα ἀπὸ 14.000 ἄντρες ὑπὸ τὸν Χόενλόε-Κίρχμπεργκ πορευόταν πρὸς τὴν Τιονβὶλ καὶ τὸ Μέτς. Τέλος μιὰ αὐστριακὴ στρατιὰ ἀπὸ 25.000 ἄντρες καὶ 4.000 ἐμιγκρέδες συγκεντρωνόταν στὸ Βέλγιο, ἀντίκρυ στὴ Λίλλη, ὑπὸ τὸν δούκα τῆς Σαξονίας-Τέσσεν.

Ἡ ἐπικρατούσα γνώμη στὸ Ἐξωτερικὸ εἶταν πὼς ὁ Μπρούνσβικ θὰ βρίσκεται στὸ Παρίσι στὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς δὲν εἶχε τάχα διαλυθεῖ ἀπ' τὴ μαζικὴ μετανάστευση τῶν πιὸ πολλῶν ἀξιωματικῶν του; Δὲν εἶχε παραλύσει ἀπ' τὴν ἀντιζηλία μεταξὺ τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν, μεταξὺ τῶν Κὺλ-μπλάν, ὅπως τοὺς ἔλεγαν, καὶ τῶν Μπλεέ *. Οἱ τελευταῖοι, οἱ στρατιῶτες τῶν 15 σολδίων, ἐκλέγανε μόνοι τους τοὺς ἀξιωματικούς. Πῶς θὰ μπορούσαν ποτὲ πολίτες, ποὺ γίνηκαν ἀξιωματικοὶ χωρὶς προπαρασκευή, νὰ ἐπιβάλουν πειθαρχία; Ἡ τάχα τὸ γεγονὸς πὼς εἶχαν ἐκλεγεῖ, ἀντικαθιστοῦσε τὴν ἁρμοδιότητα καὶ τὴν πεῖρα; Οἱ ἐθελοντὲς—καὶ οἱ πιὸ παλιοὶ ἀκόμα—δὲν εἶχαν οὔτε ἕνα χρόνο ὑπηρεσία στὸ στρατό. Στὴν πρώτη σύγκρουση σκορπίζονταν φωνάζοντας πὼς τοὺς πρόδωσαν, ὅπως εἶχαν κάνει στὶς πρῶτες συγκρούσεις τοῦ πολέμου, στὸ Τουρναί, στὸ Μόν. Οἱ ἐμιγκρέδες διατυμπάνιζαν πὼς εἶχαν δικούς τους ἀνθρώπους σ' ὅλα τὰ ὀχυρά. Ἐπαναλάβαιναν πὼς ἡ μάζα τῶν παλιῶν ὑποτελῶν καὶ τῶν ὑπηκόων τους ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι βαθιὰ βασιλικὴ καὶ πὼς θὰ ξεσηκωνόταν κατὰ τῆς τυραννίας τῆς μειοψηφίας τῶν Ἰακωβίνων μόλις θ' ἀντίκρυζε τὶς λευκὲς κονκάρδες τους. Ἡ ἐκστρατεία θἄταν πολὺ σύντομη, ἀληθινὴ διασκέδαση.

---

* Κὺλ-Μπλάν. Ἐννοεῖ τοὺς μάχιμους στρατιῶτες ποὺ φορούσαν ἄσπρη περισκελίδα.—Μπλεὲ (=γαλάζιο λουλούδι). Ἔτσι ὀνομάζονταν οἱ ἐθελοντὲς στρατιῶτες ἀπ' τὸ γαλάζιο χρῶμα τῆς στολῆς τους. Σ. τ. Μ.

Οἱ πρῶτες ἐπιτυχίες τοῦ μοναρχικοῦ συνασπισμοῦ ἀνταποκρίθηκαν σ' αὐτὲς τὶς ἐλπίδες. Οἱ Πρῶσσοι πέρασαν τὰ σύνορα στὶς 16 Αὐγούστου. Πολιόρκησαν τὴ Λογκβύ, ποὺ ὁ διοικητής της Λαβὲρν παραδόθηκε στὶς 23 Αὐγούστου, ὕστερ' ἀπὸ ψευτοάμυνα, καὶ κατόπιν ἀφέθηκε ἐλεύθερος. Πολιόρκησαν τὸ Βερντέν, ποὺ οἱ κάτοικοι τῆς περιφέρειάς του εἶχαν καταρκίνει τὴν 10η Αὐγούστου. Ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου, Μπωρεπαίρ, ἀντισυνταγματάρχης τοῦ τάγματος τοῦ Μαίν-ὲ-Λουάρ, εἶταν πατριώτης. Ἤθελε νὰ πολεμήσει. Οἱ βασιλόφρονες τῆς πόλης τὸν δολοφόνησαν καὶ διέδωσαν πὼς αὐτοκτόνησε. Τὸ Βερντὲν παραδόθηκε τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη. Κυρίες τῆς πόλης πήγαν κ' ἐπισκέφτηκαν τοὺς νικητὲς στὸ στρατόπεδό τους.

Οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Χόενλόε-Κίρχμπεργκ πολιόρκησαν τὴν Τιονβὶλ στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη κι ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου, παλιὸ μέλος τῆς Συντακτικῆς, ὁ Φέλιξ Βίμπφεν, δέχτηκε ν' ἀκούσει τὶς προτάσεις τῶν πριγκίπων ποὺ τοῦ τὶς ὑπέβαλε ὁ Ἑβραῖος Γκοντσώ. Ἡ ἀποφασιστικὴ ὅμως στάση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ συνθηκολογήσει.

Ἂν ὁ Μπρούνσβικ, μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ Βερντέν, ἔδειχνε περισσότερη δραστηριότητα καὶ βάδιζε ἀμέσως πρὸς τὴ Σαλόν, δὲ θὰ συναντοῦσε κανένα σοβαρὸ ἐμπόδιο στὸ διάβα του. Ὁ Μπρούνσβικ ὅμως περιφρονοῦσε τὸν ἀντίπαλο καὶ δὲ βιάστηκε.

Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο εἶχε χάσει 15 μέρες σὲ δισταγμοὺς καὶ ἀμφιταλαντεύσεις. Ὅταν ὁ Λαφαγιὲτ ἐγκαταλείφθηκε ἀπ' τὸ στρατό του κι ἀναγκάστηκε νὰ τραπεῖ σὲ φυγή, στὶς 19 Αὐγούστου, τοῦ ἔδωσε γι ἀντικαταστάτη τὸν Λυκνέρ. Εἶταν ἕνας κοσμογυρισμένος Γερμανὸς ποὺ μὲ τὸ δίκιο τους τὸν ὑποπτεύονταν οἱ πατριῶτες γιὰ τὶς μηχανορραφίες του μὲ τὸν Λαφαγιέτ. Ἀμέσως σχεδὸν τὸν ἀναγόρευσαν ἀρχιστράτηγο, τὸν πήγανε στὶς 21 Αὐγούστου στὴ Σαλὸν καὶ τοῦ ἀνάθεσαν ἀποκλειστικὰ νὰ ὀργανώσει τοὺς ἐθελοντὲς τῆς νέας ἐπιστράτευσης ποὺ συνέρεαν ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Γαλλίας. Γιὰ νὰ τὸν ἐπιτηροῦν, τοῦ προσκόλλησαν δυὸ πράχτορες τοῦ Συμβουλίου, τὸν Λακλὸ καὶ τὸν Μπιγιὼ Βαρὲν ποὺ τὸν κατάγγειλαν ἀμέσως σὰν ἀνίκανο καὶ κακόβουλο. Ἀνακλήθηκε στὸ Παρίσι στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη.

Ὁ Κέλλερμαν εἶχε ἀναλάβει τὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς τοῦ Κέντρου, ὁ Μπιρὸν τὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς τοῦ Ρήνου, ὁ Ντυμουριὲ τὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς τοῦ Βορρᾶ. Οἱ τρεῖς αὐτὲς στρατιές, παραταγμένες κατὰ μῆκος τῶν συνόρων ἐξακολουθοῦσαν νὰ παραμένουν στὶς ἀρχικές τους θέσεις. Ὁ Μπιρὸν εἶχε ὑπὸ τὶς διαταγές του 25.000 περίπου ἄντρες πίσω ἀπ' τὸ Λωτέρ, ὁ Κέλλερμαν 28.000 στὴ Λωρραίνη, στὸ Μὲτς καὶ στὴν Τιονβίλ. Ἡ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ εἶταν διαιρεμένη σὲ δυὸ ὁμάδες· ἡ πιὸ πολυάριθμη ἀπ' αὐτὲς βρισκόταν στὸ Νομὸ τοῦ Βορρᾶ, ἀπ' τὴ Δουγκέρκη ὡς τὴ Μωμπέζ, ἡ ἄλλη γύρω ἀπ' τὸ Σεντάν, μὲ δύναμη 19.000 ἄντρες. Στὰ μετόπισθεν, μεταξὺ τῆς Ρὲμς καὶ τῆς Σαλὸν συγκεν-

τρωνόταν ένα μπουλούκι από εθνοφρουρούς κ' εθελοντές γιά νά καλύψει τό Παρίσι.

Ἡ πολιτική τούς ἀπασχολοῦσε περισσότερο ἀπ' τή στρατηγική. Ὁ φόβος ἐξέγερσης στό Παρίσι, ἔκανε τόν Σερβάν καί τό Ἐκτελεστικό Συμβούλιο νά θέλουν μέ κάθε θυσία νά σταματήσουν τήν προέλαση τοῦ Μπρούνσβικ. Παράγγειλαν στόν Ντυμουριέ νά τρέξει κατεσπευσμένα ν' ἀναλάβει τή διοίκηση τῆς ὁμάδας τοῦ Σεντάν καί νά ἑνωθεῖ μέ τόν Κέλλερμαν στήν Ἀργκόν. Ὁ Ντυμουριέ ὅμως ὀνειρευόταν νά καταχτήσει τό Βέλγιο. Ἔφερε τοῦ κόσμου τίς ἀντιρρήσεις. Μόλις στίς 28 Αὐγούστου ἔφτασε στό Σεντάν καί τότε ἀκόμα πρότεινε στόν Σερβάν νά εἰσβάλουν στό Βέλγιο ἀκολουθώντας τό Μόζα. Μόλις τήν 1η τοῦ Σεπτέμβρη, τήν ἴδια μέρα τῆς ἅλωσης τοῦ Βερντέν, ἀποφάσισε ἐπιτέλους νά ἐγκαταλείψει τό Σεντάν γιά νά καταλάβει τίς διαβάσεις τῆς Ἀργκόν. Ὁ Μπρούνσβικ, πού εἶχε νά διανύσει λιγότερο δρόμο, θά μποροῦσε νά τοῦ βγεῖ μπροστά ἤ τουλάχιστο νά τόν πλευροκοπήσει. Ὁ Μπρούνσβικ ὅμως δέν κουνήθηκε καί στίς 3 τοῦ Σεπτέμβρη ὁ Ντυμουριέ βρισκόταν στό Γκρανπρέ. Καλώντας ἐνισχύσεις ἀπ' τή Φλάντρα, ὀχύρωσε τούς δρόμους πού διέσχιζαν τό δάσος καί περίμενε τόν Κέλλερμαν νάρθει ἀπ' τό Μέτς νά τόν συναντήσει περνώντας ἀπ' τό Μπάρ-λέ-Ντύκ.

Ὁ Μπρούνσβικ, μόλις στίς 12 τοῦ Σεπτέμβρη προσέβαλε τίς γαλλικές γραμμές. Τίς διέσπασε πρός βορρᾶν τοῦ Κρουά-ὀ-Μπουά. Ὁ Ντυμουριέ, ἀντί νά σημάνει ὑποχώρηση πρός τή Σολόν, ὅπως ἤθελε ὁ Σερβάν, ὑποχώρησε πρός νότο, πρός τή Σαίντ-Μενεούντ. Ὁ δρόμος τοῦ Παρισιοῦ ἔμενε ἀνοιχτός. Στίς 19 ὅμως τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Κέλλερμαν μέ τή στρατιά τοῦ Μέτς ἑνώθηκε ἐπί τέλους μέ τόν Ντυμουριέ. Ἡ δύναμη τῶν Γάλλων εἶταν ἀπό τώρα καί στό ἑξῆς 50.000 ἄντρες ἐνάντια σέ 34.000 Πρώσσους.

Ὁ Μπρούνσβικ δέν εἶχε καταδιώξει τόν Ντυμουριέ ὅσο ὑποχωροῦσε ἀπ' τό Γκρανπρέ πρός τή Σαίντ-Μενεούντ. Ἀργός ὅπως εἶταν πάντα κι ἀκριβής στίς κινήσεις του, σχεδίαζε νά ἐκβάλει τούς Γάλλους ἀπ' τίς ὀχυρωμένες θέσεις τους μ' ἕνα σοφό κυκλωτικό ἑλιγμό πρός τή Βιέν-λέ-Σατό καί τή Σαλάντ. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Πρωσσίας ἀδημονοῦσε μ' αὐτές τίς καθυστερήσεις. Διέταξε τόν Μπρούνσβικ νά χτυπήσει κατά μέτωπο τούς ἀβράκωτους, χωρίς ἄλλη καθυστέρηση. Στίς 20 λοιπόν τοῦ Σεπτέμβρη, κατά τό μεσημέρι, τό πρωσσικό πεζικό ἀναπτύχθηκε, σά νἄκανε γυμνάσια μπροστά ἀπ' τό ὄρος Ὑβρόν καί τό γήλοφο τοῦ Βαλμύ πού τόν κατεῖχε ἡ στρατιά τοῦ Κέλλερμαν. Ὁ βασιλιάς τῆς Πρωσσίας περίμενε πώς οἱ Καρμανιόλ (Γάλλοι ἐπαναστάτες) θά τρέπονταν σέ ἄταχτη φυγή. Αὐτοί ὅμως κράτησαν γερά τίς θέσεις τους. Ἡ ἔκρηξη τριῶν βλητοφόρων δημιούργησε γιά μιά στιγμή σύγχιση στή δεύτερη γραμμή τῶν Γάλλων. Ὁ Κέλλερμαν ὅμως, κραδαίνοντας τό πηλίκιό του στήν ἄκρη τοῦ ξίφους του, φώναξε : Ζήτω τό Ἔθνος. Ἡ ζητωκραυγή ἐπαναλήφθηκε ἀπό τάγμα

σὲ τάγμα. Τὸ πρωσσικὸ πεζικὸ σταμάτησε. Ὁ Μπρούνσβικ δὲν τόλμησε νὰ διατάξει τὴν ἔφοδο. Ἡ μέρα τέλειωσε μὲ μονομαχία πυροβολικοῦ, ὅπου οἱ Γάλλοι ἔδειξαν τὴν ὑπεροχή τους. Κατακλυσμιαία βροχὴ ἄρχισε νὰ πέφτει κατὰ τὶς ἔξη τὸ βράδι. Οἱ δυὸ στρατοὶ διανυκτέρευσαν στὶς θέσεις τους. Τόσο ὁ ἕνας ὅσο κι ὁ ἄλλος δὲν εἶχαν παρὰ μόνο ἐλαφρὲς ἀπώλειες, 200 ἄντρες οἱ Πρῶσσοι καὶ 300 οἱ Γάλλοι.

Τὸ Βαλμὺ δὲν εἶταν νίκη στρατηγική, ἀφοῦ ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ἔμεινε ἀνέπαφος καὶ βρισκόταν πάντα ἀνάμεσα στὸ Παρίσι καὶ στὸ Γαλλικὸ στρατό. Εἶταν ὅμως νίκη ἠθική. Οἱ ἀβράκωτοι εἶχαν κρατήσει στὴ φωτιά. Ἡ πλάνη τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Πρώσσων πὼς θὰ μποροῦσαν νὰ νικήσουν τοὺς Γάλλους, χωρὶς κόπο, σὲ ἀνοιχτὸ πεδίο, διαλύθηκε. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τῆς παράδοσης εἶχαν πιστέψει μὲ ἀφέλεια πώς, ἔξω ἀπ' τὸ μοναρχικὸ καθεστώς, δὲν ὑπῆρχε τόπος γιὰ τίποτ' ἄλλο παρὰ μονάχα γιὰ τὴν ἀναρχία καὶ τὴν ἀδυναμία. Γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Ἐπανάσταση ἀποκαλύφθηκε στὰ μάτια τους μὲ τὴν ὀργανωτικὴ καὶ δημιουργικὴ δύψη της. Δοκίμασαν βαθὺ κλονισμό, τὸν ὁποῖο ὁ Γκαῖτε, ποὺ εἶταν παρὼν στὸ πρωσσικὸ στρατόπεδο, λένε πὼς τὸν ἑρμήνευσε μὲ τὰ περίφημα λόγια: «Ἀπ' αὐτὸ τὸν τόπο κι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα, ἀρχίζει καινούργια ἐποχὴ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας». Ἡ ἀλήθεια εἶχε φανερωθεῖ ξαφνικὰ στὸ μεγάλο φιλόσοφο ποιητή. Τὸ παλιὸ καθεστὼς ποὺ στηριζόταν στὸ δόγμα καὶ στὴν αὐθεντία, ὑποχωροῦσε σ' ἕνα νέο καθεστώς, ποὺ βάση του εἶταν ἡ λευτεριά. Τὸν ἐπαγγελματικὸ στρατὸ ποὔχε ἀσκηθεῖ στὴν παθητικὴ πειθαρχία, τὸν διαδεχόταν ἕνας νέος στρατὸς ποὺ τὸν ζωογονοῦσε τὸ αἴσθημα τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὸ θεῖο δικαίωμα τῶν βασιλιάδων, ἀπ' τὴν ἄλλη τὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν. Τὸ Βαλμὺ σήμαινε πώς, στὸν ἀγώνα ποὺ ἄρχισε τόσο ἀπερίσκεπτα, τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου δὲ θὰ βρίσκονταν ἀναγκαστικὰ σὲ μειονεκτικὴ θέση.

Ὁ Μπρούνσβικ, ποὺ εἶχε προελάσει στὴν Καμπανία ἄθελά του, θὰ προτιμοῦσε νὰ περιορίστεῖ στὴ μεθοδικὴ κατάχτηση ὅλων τῶν ὀχυρῶν τῶν συνόρων, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ξεχειμωνιάσει ἥσυχα. Δὲ βιάστηκε νὰ ξαναρχίσει τὴν ἐπίθεση. Οἱ στρατιῶτες του εἶχαν ἀποκάμει ἀπ' τὶς κοπιαστικὲς πορεῖες μέσα σὲ βαλτότοπους. Τὰ σταφύλια τῆς Καμπανίας εἶχαν σκορπίσει στὸ στρατὸ ἐπιδημία δυσεντερίας. Ἔπειτα οἱ ἐφοδιοπομπές, ὑποχρεωμένες νὰ κάνουν τὸ γύρο ἀπ' τὸ Βερντὲν κι ἀπ' τὴν Γκρανπρέ, δὲν ἔφταναν κανονικά. Τέλος οἱ χωρικοὶ τῆς Λωρραίνης καὶ τῆς Καμπανίας, ἀντὶ νὰ ὑποδεχτοῦν τοὺς συμμάχους σὰν εὐεργέτες, ἀντιδροῦσαν στὶς ἐπιτάξεις τους, φεύγανε στὰ δάση, πυροβολοῦσαν τοὺς βραδυποροῦντες. Εἶταν φανερὸ πὼς οἱ μάζες ἀπεχθάνονταν τοὺς ἐμιγκρέδες καὶ μὲ ἀνατριχίλα θὰ δεχόντουσαν τὴν ἀποκατάσταση τοῦ φεουδαρχισμοῦ. Ὁ Μπρούνσβικ ἐξέθεσε στὸ βασιλιὰ

πὼς ἡ θέση του εἶταν ἐπισφαλὴς καὶ πὼς δὲν ἔπρεπε πιὰ νὰ σκέπτεται τὴν πορεία πρὸς τὸ Παρίσι. Οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλιᾶ, ὁ Λουκεζίνι, ὁ Μανστάϊν, ἀντίθετοι πρὸς τὴ συμμαχία μὲ τὴν Αὐστρία, πρόσθεσαν πὼς τὸ μόνο ποὺ θὰ κέρδιζε ἀπ' τὸν πόλεμο μὲ τὴ Γαλλία θἄταν δαπάνες κι ἀπώλειες καὶ πὼς θἄβγαζε αὐτὸς τὰ κάστανα ἀπ' τὴ φωτιὰ γιὰ τὸν Αὐτοκράτορα.

Ὁ Ντυμουριέ, ἀπ' τὴν πλευρὰ τὴ δική του, ἐπιθυμοῦσε νὰ ξαναβάλει σ' ἐνέργεια ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γοργὰ τὰ σχέδιά του γιὰ τὸ Βέλγιο. Πίστευε πάντα πὼς κοινὸ συμφέρον τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας εἶτανε νὰ συμμαχήσουν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας. Δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ μεταβάλει τὴν ἠθικὴ νίκη του στὸ Βαλμὺ σὲ νίκη στρατηγική. Ἀντίθετα, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς θέλει ν' ἀνταλλάξει τὸ γραμματέα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας Λομπὰρ ποὺ εἶχε πιαστεῖ αἰχμάλωτος στὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ τὸ δήμαρχο τῆς Βαρὲν Ζὼρζ, ποὺ τὸν κρατοῦσε ὅμηρο ὁ ἐχθρός, ἔστειλε στὶς 22 τοῦ Σεπτέμβρη στὸ πρωσσικὸ στρατόπεδο τὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου Βέστερμαν· ἄρχισαν μυστικὲς διαπραγματεύσεις ποὺ κράτησαν πολλὲς μέρες. Ὁ Ντυμουριὲ κολακευότανε νὰ πιστεύει πὼς θ' ἀποσπάσει τὴν Πρωσσία ἀπ' τὴν Αὐστρία. Ὁ Μπρούνσβικ κι ὁ βασιλιὰς τῆς Πρωσσίας ἐλπίζανε πὼς θὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὸν Ντυμουριέ, ποὺ τὸν ἤξεραν γιὰ φιλόδοξο κι ἐξαγοραζόμενο καὶ θὰ τὸν κάνουν ὄργανο ἂν ὄχι μιᾶς μοναρχικῆς παλινόρθωσης, τουλάχιστο τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ τῆς οἰκογένειάς του. Ὁ Μανστάϊν, ὑπασπιστὴς τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου, γευμάτισε μαζὶ μὲ τὸν Ντυμουριὲ καὶ τὸν Κέλλερμαν στὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο τοῦ Νταμπὲρ-σὺρ-Ὢβ, στὶς 23 τοῦ Σεπτέμβρη. Ὁ πρῶτος τοὺς ἐπέδωσε διακοίνωση μὲ τὸν τίτλο: *Οὐσιώδη σημεῖα πρὸς ἐξεύρεσιν τρόπου φιλικῆς διευθετήσεως κάθε παρεξηγήσεως μεταξὺ τῶν δύο βασιλείων, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας*

«1) Ὁ βασιλιὰς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ σύμμαχοί του ἐπιθυμοῦν ν'ἀντιπροσωπεύσει τὸ γαλλικὸ ἔθνος ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς τῆς Γαλλίας γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ διαπραγματευθοῦν μαζί του. Δὲν πρόκειται νὰ ξαναφέρουν τὴν παλιὰ κατάσταση πραγμάτων, ἀντίθετα πρόκειται νὰ δώσουν στὴ Γαλλία κυβέρνηση συμφέρουσα στὸ βασίλειο. 2) Ὁ βασιλιὰς καὶ οἱ σύμμαχοί του ἐπιθυμοῦν νὰ σταματήσει κάθε προπαγάνδα. 3) Ἐπιθυμοῦν ν' ἀφεθεῖ ὁ βασιλιὰς τελείως ἐλεύθερος.

Μόλις εἶχε φύγει ὁ Μανστάϊν, ὁ Ντυμουριὲ μὲ τὸν Κέλλερμαν ἔμαθαν τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Οἱ βάσεις τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ εἶχαν ἀρχίσει εἶταν πιὰ ἄχρηστες. Ἔκλεισαν ὡστόσο ἐκεχειρία κι ὁ Βέστερμαν στάλθηκε στὸ Παρίσι κομίζοντας τὶς πρωσσικὲς προτάσεις. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, ὅπου μετεῖχε ἀκόμα ὁ Δαντών, τὶς ἐξέτασε στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη. Σχημάτισε τὴ γνώμη πὼς οἱ διαπραγματεύσεις ἔπρεπε νὰ συνεχιστοῦν. Ζήτησε ἀπ' τὸν Μανουέλ, ποὺ εἶταν εἰσηγητὴς στὴν Κομμούνα, νὰ συγ-

κεντρώσει τὰ κείμενα τῶν ἀποφάσεων ποὺ εἶχε πάρει ἡ τελευταία γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει στὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' καὶ στὴν οἰκογένειά του εὐπρεπῆ διαβίωση στὸ Τάμπλ. Ἡ Κομμούνα ὅμως, κατάπληχτη ἀπ' τὴν ἀπαίτηση τοῦ Μανουέλ, δὲν τὴν ἐξετέλεσε χωρὶς ν' ἀναφέρει σχετικὰ στὴ Συμβατική, ἡ ὁποία ὕστερ' ἀπὸ μικρὴ συζήτηση, ὅπου ὁ Μανουὲλ χαραχτήρισε ἀστόχαστα πράχτορα τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας τὸν Βέστερμαν, ἐξουσιοδότησε «ἐν λευκῷ» τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο. Ὁ Βέστερμαν ξανάφυγε γιὰ τὸ στρατόπεδο τοῦ Ντυμουριὲ μαζὶ μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς Κομμούνας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καθησυχάσουν τὸν Φρειδερίκο-Γουλιέλμο γιὰ τὴν τύχη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ μ' ἕνα γράμα τοῦ Λεμπρέν, ποὺ ἐπέμενε στὴν προσφορὰ ποὺ εἶχε κάνει στοὺς Πρώσσους ὄχι μονάχα γιὰ χωριστὴ εἰρήνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ συμμαχία μὲ τὴ Γαλλία, ὑπὸ τὸν ὅρο μόνο πὼς θ' ἀναγνώριζαν τὴ Δημοκρατία.

Ὁ Ντυμουριέ, στὸ μεταξύ, παρέτεινε τὴν ἐκεχειρία κι ἀντάλλασσε φιλοφρονήσεις κ' ἐπισκέψεις μὲ τοὺς στρατηγοὺς τοῦ ἐχθροῦ. Στὶς 27 τοῦ Σεπτέμβρη, ἔστειλε ζάχαρη καὶ καφὲ στὸν Φρειδερίκο-Γουλιέλμο ποὺ δὲν εἶχε, συνοδεύοντας δλ' αὐτὰ μ' ἕνα φιλικὸ γράμα πρὸς τὸν «ἐνάρετο» Μανσταϊν. Ὁ Ντυμουριὲ ὅμως τοῦ δήλωνε ταυτόχρονα πὼς ἔπρεπε νὰ διαπραγματευθεῖ μὲ τὴ Συμβατικὴ καὶ ν' ἀναγνωρίσει τὴ Δημοκρατία. Ὁ Φρειδερίκος-Γουλιέλμος δὲν εἶταν ἀκόμα διατεθειμένος νὰ κάνει αὐτὸ τὸ μεγάλο βῆμα. Εἶπε ν' ἀπαντήσουν ξερὰ στὸν Ντυμουριὲ πὼς τὰ δῶρα του εἶναι περιττά: «Τολμῶ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὴν ξανακάνετε αὐτὸ τὸν κόπο»· καὶ στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη ἔδωσε διαταγὴ στὸν Μπρούνσβικ νὰ ὑπογράψει ἕνα ἔντονο διάγγελμα ὅπου κατάγγελλε στὴν Οἰκουμένη τὶς «φρικαλέες σκηνὲς» ποὺ προηγήθηκαν ἀπ' τὴ φυλάκιση τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας, τὶς ἀνήκουστες ἀπόπειρες καὶ τὸ θράσος τῶν φατριῶν, τέλος «τὸ τελευταῖο ἔγκλημα τῆς Ἐθνικῆς Συνέλευσης», δηλ. τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας.

Τώρα ἦρθε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ Ντυμουριὲ ν' ἀπογοητευθεῖ καὶ νὰ φουρκιστεῖ, ὅταν πῆρε τὸ διάγγελμα. Ἀπάντησε κι αὐτὸς μὲ μιὰ προκήρυξη ὅπου ἔλεγε στὸ στρατό του: «Ἔληξε πιὰ ἡ ἐκεχειρία, φίλοι μου, ἄς ἐπιτεθοῦμε τώρα κατὰ τῶν τυράννων αὐτῶν κι ἂς τοὺς κάνουμε νὰ μετανιώσουν ποὺ ἦρθαν νὰ κηλιδώσουν ἕνα ἐλεύθερο ἔθνος!» Φράσεις δημαγωγικές. Ὁ Ντυμουριὲ δὲ χτύπησε τοὺς Πρώσσους. Ἐξακολούθησε νἄχει μαζί τους συχνὴ ἐπαφή. Ὁ Φρειδερίκος-Γουλιέλμος, ποὺ δὲν εἶχε πιὰ παρὰ μόνο 17.000 μάχιμους ἄντρες, ἐπωφελήθηκε ἀπ' τὶς ἀγαθὲς αὐτὲς διαθέσεις γιὰ νὰ σηκώσει τὸ στρατόπεδό του στὶς 30 τοῦ Σεπτέμβρη καὶ νὰ ἐνεργήσει ἀνεμπόδιστα μιὰ ὑποχώρηση, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μεταβληθεῖ σὲ πανωλεθρία. Ὁ Ντυμουριὲ τὸν ἀκολούθησε ἀργὰ κ' εὐγενικά, χωρὶς νὰ δοκιμάσει νὰ τὸν καταπονήσει στὴ διάβαση τῶν στενωπῶν τῆς Ἀργκόν, διατάσσοντας μάλιστα στοὺς ἀξιωματικούς του ἄστοχες κινήσεις γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσει νὰ τὸν παρενοχλοῦν ἀπὸ πολὺ κοντά.

Τις πρῶτες αὐτὲς μέρες τῆς Συμβατικῆς, τὰ πάντα χαμογελούσαν στοὺς Γιρονδίνους. Ἡ εἰσβολὴ εἶχε ἀποκρουσθεῖ καὶ τὰ γαλλικὰ στρατεύματα, σὲ λίγο, ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβουν ἐπίθεση στ' ἄλλα σύνορα. Οἱ Γιρονδίνοι, ποὺ ὡστόσο εἶχαν ἀπελπιστεῖ ὅταν ὁ κίνδυνος εἶχε φτάσει στὸ κρισιμότερό του σημεῖο, ἔδρεπαν τοὺς καρποὺς τῶν ἀπροσδόκητων αὐτῶν ἐπιτυχιῶν. Ἄρχισαν κιόλας νὰ σκέπτονται πῶς θὰ ὁπλιστοῦν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τους. Ὁ Μπρισσὸ θὰ πεῖ πὼς οἱ ἐπιτυχίες αὐτὲς «βασανίζουν κι ἀπελπίζουν τοὺς ταραξίες». Ἔτσι ἡ νίκη, ἀντὶ νὰ κατευνάσει τὴν κομματικὴ διαμάχη, ἀντίθετα τὴν παρόξυνε.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΩΝ ΓΙΡΟΝΔΙΝΩΝ

III

Η ΤΡΙΗΜΕΡΗ ΑΝΑΚΩΧΗ

Ἡ Συμβατική, σὰ νέα Συνταχτικὴ ποὺ εἶταν, περιλάβαινε κατ' ἀρχὴν ὅλες τὶς ἐξουσίες. Αὐτὴ εἶταν ἡ μόνη ἁρμόδια νὰ διερμηνεύει τοὺς πόθους τοῦ ἔθνους. Ἡ Κομμούνα λοιπὸν τοῦ Παρισιοῦ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ τεθεῖ σὲ δεύτερη μοίρα μπροστά της. Πέρασε ἡ ἐποχὴ τῆς ἀντιζηλίας μεταξὺ τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ τῆς Ἐπαναστατικῆς δημοτικῆς ἐξουσίας. Ξαναγύριζαν στὴν κυριαρχία τῆς νομιμότητας.

Στὸ χέρι τῶν Γιρονδίνων εἶταν, ἡ στείρα κομματικὴ διαμάχη νὰ δώσει τὴ θέση της στὴ γόνιμη ἅμιλλα ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον. Ἡ Κομμούνα, νιώθοντας πὼς εἶχε χάσει τὴν ἐκτίμηση τοῦ λαοῦ ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῶν σφαγῶν τοῦ Σεπτέμβρη, ἔβαζε γνώση, ἀποδοκίμαζε τὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τὴν ὁποία κι ἀντικατέστησε, ξεκαθάριζε τοὺς λογαριασμούς της προτοῦ ἐξαφανιστεῖ, μὲ μιὰ λέξη προσπαθοῦσε ν' ἀποδείξει στὴν ἐπαρχία πὼς τὴν εἶχαν συκοφαντήσει, παρουσιάζοντάς την σὰν ἀναρχικὴ καὶ διαλυτικὴ ἐξουσία.

Ὁ Μαρά, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὴν ἐκλογικὴ ἧττα τῶν Ὀρεινῶν, ἀνάγγελλε στὴν ἐφημερίδα του, ἀπ' τὶς 22 τοῦ Σεπτέμβρη, πὼς ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσει «νέο δρόμο». Ἐξέφραζε τὴν ἐμπιστοσύνη του στὴ Συμβατική, ἔλεγε πὼς θὰ μετριάσει τὶς δυσπιστίες του καὶ πὼς θὰ συμβαδίσει μὲ τοὺς ὑπερασπιστὲς τοῦ λαοῦ. Ὁ Μαρά, ὅπως τὄλεγε κι ὁ ἴδιος, δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ πειθαρχεῖ στὴν ταχτικὴ ὅλου τοῦ κόμματός του. Μερικὲς μέρες πρὶν ἀπ' τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς, ὁ Δαντὼν εἶχε πάει στὸν Μπρισσὸ καὶ εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ πετύχει συμφιλίωση καὶ συμφωνία μαζί του: «Μοῦ ἔκανε, λέει, ὁ Μπρισσό, μερικὲς ἐρωτήσεις πάνω στὴ δημοκρατικὴ θεωρία μου. Φοβόταν, ἔλεγε, αὐτὸς κι ὁ Ροβεσπιέρος, μήπως ἤθελα τὴν ἐγκαθίδρυση Ὁμόσπονδης Δημοκρατίας, μήπως αὐτὸ εἶταν ἡ γνώμη τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδί-

νων. Τὸν καθησύχασα γι αὐτό.» * Οἱ 'Ορεινοὶ ἔκαναν λοιπὸν τὶς πρῶτες προτάσεις καὶ οἱ πράξεις τους δείχνουν πῶς προσπάθησαν ἔντιμα νὰ κρατήσουν τὶς ὑποσχέσεις τους.

"Οταν συνῆλθε ἡ Συμβατική, στὶς 21 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1792, μιὰ μέρα ὕστερ' ἀπ' τὸ Βαλμύ, δυὸ μέρες ὕστερ' ἀπ' τὴ θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ Μοντεσκιοὺ στὴ Σαβοΐα, τὸ Παρίσι εἶταν ἤρεμο, τόσο ἤρεμο, ὥστε ξάφνιασε τοὺς νέους βουλευτὲς ποὺ εἶχαν συνηθίσει νὰ θεωροῦν τὴν Πρωτεύουσα, σύμφωνα μὲ τὶς περιγραφὲς τοῦ Ρολὰν καὶ τῶν δημοσιογράφων του, σὰν ἑστία φόνων κι ἀναρχίας. «Χρειαζόμαστε εἰρήνη στὸ 'Εσωτερικό, ἔγραφε στὶς 23 τοῦ Σεπτέμβρη ὁ Ζαμπὸν Σαὶντ 'Αντρὲ στὸ δῆμο τοῦ Μοντωμπάν, καὶ προπαντὸς νὰ μὴν παραπλανιοῦνται οἱ καλοὶ πολίτες ἀπ' τοὺς ὑποκριτὲς τοῦ πατριωτισμοῦ, ὅπως συνέβη στὴ Λυών, ὅπου ὁ λαός, μέσ' στὴν τύφλωσή του, ἄφησε νὰ διατιμηθοῦν τὰ τρόφιμα σὲ τιμὲς καταστρεπτικὲς γιὰ τοὺς πωλητές, ποὺ τοὺς ἀπομάκρυνε ἀναγκαστικὰ ἀπ' τὴ δυστυχισμένη αὐτὴ πόλη, ἡ ὁποία ἀπ' τὸ σκληρὸ αὐτὸ σφάλμα παραδόθηκε στὴ φρίκη τοῦ λιμοῦ» **. 'Ο Σαὶντ 'Αντρέ, ποὺ θ' ἀναδειχτεῖ ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ ἀποφασιστικοὺς 'Ορεινούς, δὲν εἶναι ὕποπτος. Κοιτάξτε τον πῶς ἀποδοκιμάζει τοὺς «ὑπερβολικούς», τοὺς ὑποκριτὲς τοῦ πατριωτισμοῦ, τοὺς διατιμητὲς τῆς Λυών, φίλους τοῦ Σαλιέ!

Τίποτα λοιπὸν δὲν εἶταν πιὸ εὔκολο στοὺς Γιρονδίνους ἀπ' τὸ νὰ κυβερνήσουν μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἐμπιστοσύνης κι ὁμόνοιας. Οἱ παλιοὶ ἀντίπαλοί τους τοὺς ἔτειναν τὸ χέρι καὶ τοὺς ἔδιναν ἐγγυήσεις.

Οἱ Γιρονδίνοι ὅμως, μεθυσμένοι ἀπ' τὴ νίκη τῶν γαλλικῶν στρατιῶν ποὺ δικαίωνε τὴν ἐξωτερικὴ πολιτική τους, μὲ τὴ δύναμη τῆς πλειοψηφίας τους ποὺ ἔφτανε, κατὰ τὸν Μπρισσό, στὰ δυὸ τρίτα τῶν ἑδρῶν τῆς νέας Συνέλευσης, δὲν ἀρκέστηκαν στὸ νὰ κυριαρχοῦν στὸ 'Εκτελεστικὸ Συμβούλιο, στὸ νὰ καταλάβουν ἀποκλειστικὰ τὴ Γραματεία τῆς Συνέλευσης, στὸ νὰ τοποθετήσουν τοὺς ὀπαδούς τους σ' ὅλες τὶς μεγάλες ἐπιτροπές, παρὰ μόνο ἄφησαν νὰ τοὺς παρασύρουν σχεδὸν ἀμέσως οἱ ἐμπαθεῖς μνησικακίες τους καὶ ρίχτηκαν μὲ τὰ μοῦτρα στὴν πολιτικὴ τῶν ἀντιποίνων. 'Η ἀναχωρὴ ποὺ εἶχαν κλείσει ὁ Δαντὼν καὶ ὁ Μπρισσὸ δὲν κράτησε πάνω ἀπὸ τρεῖς μέρες, τρεῖς μέρες ἄλλωστε γεμάτες ἀπὸ ἀξιομνημόνευτες ἀποφάσεις.

'Απ' τὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη, ἐνῶ ἀκόμα συνεδρίαζε ἡ Νομοθετική, συγκροτήθηκε σὲ σῶμα ἡ Συμβατική. "Εβγαλε πρόεδρό της τὸ Ζερὸμ Πετιόν, μὲ ψήφους 235 ἐπὶ 253, ὕστερα συμπλήρωσε τὴ Γραματεία της ἐκλέγοντας γιὰ γραματεῖς τοὺς Κοντορσέ, Μπρισσό, Ραμπὼ ντὲ Σαὶντ-'Ετιέν, Βεργνιώ, Καμύς. 'Η

* «'Ο Μπρισσὸ πρὸς ὅλους τοὺς δημοκράτες τῆς Γαλλίας», λίβελος ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς 24 τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1792.
** Γράματα τοῦ Ζαμπὸν Σαὶντ-'Αντρὲ στὴ *Γαλλικὴ 'Επανάσταση*, 1895.

ἐκλογὴ αὐτὴ εἶταν χαραχτηριστική. Ὁ Πετιὸν ἐκδικήθηκε τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ Παρισιοῦ ποὺ τὸν εἶχαν περιφρονήσει καὶ εἶχαν προτιμήσει τὸν Ροβεσπιέρο. Ὅλοι οἱ γραματεῖς εἶταν ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Καμὺς ποὺ θεωροῦνταν Feuillant. Ὁ Μπενταμπὸλ θὰ τὸν κατηγορήσει στὶς 24 τοῦ Ὀχτώβρη, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων πὼς εἶχε ὑπογράψει τὴν ἀναφορὰ τῶν 20.000 βασιλοφρόνων. Μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Καμύς, οἱ Γιρονδίνοι ἔδιναν τὸ χέρι στοὺς παλιοὺς βασιλόφρονες.

Τὴν ἄλλη μέρα, 21η τοῦ Σεπτέμβρη, ἡ Συμβατικὴ ἔκαμε τὴν πρώτη συνεδρίασή της. Ὁ Φρανσουὰ ντὲ Νεσατώ, εὐχήθηκε, ἐν ὀνόματι τῆς Νομοθετικῆς ποὺ τέλειωνε τὴ θητεία της τὸ «καλῶς ὁρίσατε», κάνοντας ἔκληση γιὰ ἑνότητα: «Τὰ αἴτια τῆς διχόνοιας πρέπει νὰ σταματήσουν». Καὶ καταδικάζοντας τὰ σχέδια γιὰ Ὁμοσπονδιακὴ δημοκρατία ποὺ εἶχαν ἀνησυχήσει τὸν Δαντὼν καὶ τὸν Ροβεσπιέρο, εἶπε: «θὰ διατηρήσετε προπαντὸς τὴ διοικητικὴ ἑνότητα ὅλων τῶν τμημάτων τῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ σεῖς ἀποτελεῖτε τὸ κέντρο καὶ τὸ συνδετικό της κρίκο».

Ὁ Μανουὲλ πρότεινε ὕστερα νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν πρόεδρο τῆς Συνέλευσης, ποὺ τὸν ὀνόμασε *πρόεδρο τῆς Γαλλίας*, σ' ἕνα μέγαρο καὶ νὰ τὸν περιβάλουν μὲ τιμές. Ἀμέσως σηκώθηκε ὁ Σαμπὸ καὶ διαμαρτυρήθηκε, ὑπενθυμίζοντας πὼς τὰ μέλη τῆς Νομοθετικῆς εἶχαν δώσει ὅρκο, καθένας χωριστά, πὼς θὰ πολεμήσουν τοὺς βασιλιάδες καὶ τὴ βασιλεία. Δὲν εἶταν μόνο τ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ ποὺ ἤθελε νὰ καταργήσει ἡ Γαλλία, ἀλλὰ τὸ κάθε τι ποὺ θύμιζε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία. Τὸ συμπέρασμα ὅπου κατέληξε εἶναι πώς: ἡ πρώτη πράξη τῆς Συμβατικῆς ἔπρεπε νάναι μιὰ δήλωση πρὸς τὸ λαὸ πὼς τὰ νομοσχέδιά της θὰ τὰ ὑπέβαλλε στὴν κρίση του. Ὁ Ταλλιὲν ὑποστήριξε τὸν Σαμπό: «Μοῦ κάνει κατάπληξη τὸ γεγονός, εἶπε, πὼς ἀκούω νὰ γίνεται δῶ πέρα συζήτηση γιὰ ἐθιμοταξίες». Ἡ πρόταση τοῦ Μανουὲλ ἀπορίφτηκε ὁμόφωνα, και ἡ ψηφοφορία αὐτὴ σήμαινε πὼς ἡ Συμβατικὴ δὲν ἐπρόκειτο νὰ μιμηθεῖ τὴν Ἀμερική, πὼς δὲ θἄβγαζε, γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὸ βασιλιά, Πρόεδρο ποὺ νὰ συγκεντρώνει τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία στὰ χέρια του.

Ὁ Κουτόν, ξαναγυρίζοντας στὴν ἰδέα τοῦ Σαμπό, ζήτησε νὰ ὑποβληθεῖ στὴν κρίση τοῦ λαοῦ τὸ νέο Σύνταγμα, ποὺ ἡ Συνέλευση εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ ἐπεξεργαστεῖ γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὸ μοναρχικὸ Σύνταγμα: «Μὲ φρίκη ἄκουσα νὰ μιλοῦν, συνέχισε, γιὰ τριανδρίες, διχτατορίες, προτεχτοράτα... Οἱ φῆμες αὐτὲς εἶναι ἀσφαλῶς ἕνα μέσο γιὰ ταραχὲς ποὺ τὸ ἐπινόησαν οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐπανάστασης». Ζήτησε ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του νὰ ρίξουν ὅλοι ἐξίσου ἀνάθεμα στὴ βασιλεία, στὴ διχτατορία, στὴν τριανδρία. Τὸν χειροκρότησαν ζωηρά.

Ὁ Μπαζίρ, ὑπερθεματίζοντας, ζήτησε ἕνα νόμο ποὺ νὰ ἐπιβάλλει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου «ἐναντίον ὁποιουδήποτε ποὺ θὰ τολμοῦσε νὰ προτείνει τὴ δημιουργία ἀτομικῆς ἢ κληρονομικῆς

ξουσίας». Ὁ Ρουαγέ, ὁ Ματιὲ δέχτηκαν τὴν πρόταση αὐτή, ὕστερα ὁ Δαντὼν γιὰ νὰ ἐξορκίσει «τ' ἀπατηλὰ φαντάσματα τῆς διχτατορίας, τὶς ἐξωφρενικὲς ἰδέες περὶ τριανδρίας, δλ' αὐτὰ τὰ παράλογα πράγματα ποὺ τὰ βρήκαν γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν τὸ λαό», πρότεινε, μὲ τὴ σειρά του, νὰ θεσπίσουν πὼς τὸ νέο Σύνταγμα θὰ ὑποβληθεῖ στὴν κρίση τῶν πρωτοβάθμιων συνελεύσεων. Ἀποδοκιμάζοντας κάθε ὑπερβολή, ἀποδοκιμάζοντας δηλ. τὸν Μομορό, πρότεινε ἀκόμα, γιὰ νὰ καθησυχάσει τοὺς ἰδιοχτῆτες, νὰ θεσπιστεῖ νόμος ὅτι διατηροῦνται αἰώνια ὅλες οἱ ἐδαφικὲς ἰδιοχτησίες, οἱ ἀτομικὲς καὶ οἱ βιομηχανικές. Ἡ λέξη αἰώνια φάνηκε λίγο τολμηρὴ στὸν Καμπόν, ποὺ δυσπιστοῦσε κιόλας στὴ δημαγωγία τοῦ Δαντών. Ζήτησε νὰ μὴ γίνει ὁριστικὸ νομοσχέδιο, κ' ὕστερα ἀπὸ μικρὴ συζήτηση, ἡ Συμβατικὴ υἱοθέτησε τὴ διατύπωση τοῦ Μπαζίρ: «1) Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει Σύνταγμα χωρὶς τὴν ἔγκριση τοῦ λαοῦ. 2) Τὰ πρόσωπα καὶ οἱ ἰδιοχτησίες προστατεύονται ἀπ' τὸ ἔθνος».

Ἡ Συνέλευση ὁμόφωνα ἀποδοκίμασε τὴ διχτατορία καὶ τὸν Ἀγροτικὸ νόμο. Τὴν ἴδια ὁμοφωνία ἔδειξε ἐπίσης καὶ στὴν κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας.

Τὴν πρόταση τὴν ἔκανε ὁ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουά. Ὁ ἐπίσκοπος Γκρεγκουὰρ τὴν ὑποστήριξε φωνάζοντας πὼς «οἱ δυναστεῖες εἶταν πάντοτε ἄπληστες ράτσες ποὺ ρουφοῦσαν τὸ αἷμα τῶν λαῶν». Ὅλοι οἱ βουλευτὲς σηκώθηκαν αὐθόρμητα καὶ διαδήλωσαν τὸ μίσος τους κατὰ τῆς βασιλείας. Μόνον ὁ Μπαζίρ, ὑπενθυμίζοντας πάντα πὼς στάθηκε ὁ πρῶτος ποὺ ὕψωσε τὴ φωνή του κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', καὶ δηλώνοντας πάντα πὼς δὲ θἆναι ὁ τελευταῖος ποὺ θὰ ψηφίσει τὴν κατάλυση τῆς βασιλείας, θέλησε νὰ συστήσει στὴ Συνέλευση ν' ἀποφύγει ψηφοφορίες ὑπὸ τὸ κράτος ἐνθουσιασμοῦ. Ψίθυροι ἀποδοκιμασίας τὸν διέκοψαν. Ὁ Γκρεγκουὰρ τοῦ ἀπάντησε παράφορα: «Ὅ,τι εἶναι τὰ τέρατα στὸ φυσικὸ κόσμο, τὸ ἴδιο εἶναι καὶ οἱ βασιλιάδες στὸν ἠθικό. Οἱ Αὐλὲς εἶναι τὰ ἐργαστήρια τοῦ ἐγκλήματος, ἡ ἑστία τῆς διαφθορᾶς, τὸ ἄντρο τῶν τυράννων. Ἡ ἱστορία τῶν βασιλιάδων εἶναι τὸ μαρτυρολόγιο τῶν ἐθνῶν». Ἡ κατάλυση τῆς βασιλείας ψηφίστηκε ὁμόφωνα μέσα σὲ παραλήρημα χαρᾶς τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἀκροατῶν τῶν θεωρείων. Ἐνῶ διαρκοῦσε ἀκόμα ἡ συνεδρίαση, ἡ ἀπόφαση διαλαλήθηκε ἔξω στὸ Παρίσι πομπωδέστατα, κατὰ τὸ βράδι, μὲ λαμπαδηφορία. Ὁ Μόνζ, συνοδευόμενος ἀπ' τοὺς ἄλλους ὑπουργούς, ἦρθε νὰ συγχαρεῖ τὴ Συνέλευση γιὰ τὴν ἀπόφαση ποὺ πῆρε ν' ἀνακηρύξει τὴ Δημοκρατία καὶ ὑποσχέθηκε ἀπὸ μέρος τους πὼς θὰ πεθάνουν, ἂν χρειαστεῖ, σὰ γνήσιοι δημοκράτες γιὰ τὴ λευτεριὰ καὶ τὴν ἰσότητα. Τὴν ἴδια μέρα, ὁ Ρολάν, σὲ μιὰ ἐγκύκλιό του πρὸς τὰ διοικητικὰ σώματα, δικαιολογοῦσε τὸ μεγάλο μέτρο ποὺ ἀναμενόταν: «Ἀνακηρύξατε, κύριοι, τὴ Δημοκρατία, γιατὶ ἀνακηρύσσοντάς την, κηρύχνετε τὴν ἀδελφότητα, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο πράμα». Ἡ Δημοκρατία ἀνακηρύχτηκε παντοῦ μ' ἐπισημότητα

σύγχρονα μὲ τὴν κατάλυση τῆς βασιλείας. Ἡ λέξη Δημοκρατία δὲν ὑπῆρχε στὴν ἀπόφαση, ἀναγράφτηκε μόνο τὴν ἑπομένη ἀφοῦ γίνηκε διόρθωση στὰ πραχτικὰ τῆς προηγουμένης. Δὲν ὑπῆρχε ὅμως ἀνάγκη νὰ γραφτεῖ ἡ λέξη, γιατὶ ἡ Δημοκρατία βρισκόταν στὶς καρδιὲς καὶ στὰ πράγματα.

Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωροῦσε. Κατασυντριμένοι οἱ βασιλόφρονες σώπαιναν. Ἡ Δημοκρατία πρωτοπαρουσιαζόταν σκεπασμένη μὲ τὸ φωτοστέφανο τῆς δόξας: εἶχε σώσει τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὴν Πατρίδα.

Τὴν ἡμέρα αὐτὴ τῆς 21ης τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Ρολὰν ἔκανε ἔκληση γι ἀδελφοσύνη. Φαινόταν πὼς ἡ ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν κομμάτων ἐπρόκειτο νὰ συνεχιστεῖ. Ἡ συνεδρίαση τῆς Συμβατικῆς τῆς 22ης τοῦ Σεπτέμβρη ἄρχισε μὲ ἀπόλυτη ὁμοφωνία. Ἀντιπροσωπεία τῶν Τμημάτων τῆς Ὀρλεάνης ἦρθε νὰ διαμαρτυρηθεῖ ἐναντίον τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου τῆς πόλης αὐτῆς, ποὺ εὐνοοῦσε τοὺς πλούσιους καὶ ποὺ εἶχε κατηγορήσει τὴν 20η Ἰουνίου. Ἡ ἀντιπροσωπεία πρόσθεσε πὼς τὰ Τμήματα εἶχαν παύσει τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο, ἀλλὰ πὼς αὐτὸ ἀρνιόταν νὰ παραδώσει ὑπηρεσία. Τότε εἶδανε τὸν Ὀρεινὸ Δαντὼν καὶ τὸ Γιρονδῖνο Μασουϊγὲ νὰ προτείνουν καὶ οἱ δυό τους τὴν ἀποστολὴ τριῶν μελῶν τῆς Συνέλευσης στὴν Ὀρλεάνη γιὰ νὰ διενεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα καὶ νὰ πάρουν ὅλα τὰ μέτρα ποὺ θὰ θεωροῦσαν ἀναγκαῖα. Ἡ Συμβατικὴ υἱοθέτησε τὴν πρότασή τους. Ὕστερα ὁ Κουτόν, διευρύνοντας τὴ συζήτηση, ἐξέφρασε ὑποψίες γιὰ ὅλες τὶς διοικητικὲς καὶ δημοτικὲς ἀρχές, ζητώντας τὴν ἀντικατάστασή τους. Ὁ Γιρονδῖνος Λουβὲ ὑποστήριξε θερμὰ τὸν Κουτὸν καὶ πρότεινε τὴν ἀνανέωση καὶ τοῦ Δικαστικοῦ σώματος. Πολλοὶ ρήτορες μίλησαν μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα. Ξαφνικὰ ὅμως ὁ Μπιγιὼ Βαρὲν πρότεινε νὰ καταργηθοῦν οἱ δικαστὲς καὶ ν' ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἁπλοὺς διαιτητές. Τότε ὁ μετριοπαθὴς Σασσὲ φώναξε: «Ζητῶ ν' ἀνακληθεῖ στὴν τάξη ὁ εἰσηγητὴς τοῦ μέτρου αὐτοῦ. Θέλει ν' ἀποσυνθέσει τὰ πάντα, θέλει νὰ μᾶς ρίξει στὴν ἀναρχία;» Ἡ συζήτηση ἀπὸ δῶ καὶ πέρα παίρνει χαραχτήρα μεγαλύτερης ἐμπάθειας. Οἱ λανθάνουσες διαφορὲς βγαίνουν στὸ φῶς. Ὀρεινοὶ καὶ Γιρονδῖνοι ἀρχίζουν νὰ χτυπιοῦνται. «Ἄν, εἶπε ὁ Λαζούρς, καταστρέψετε τὰ διοικητικὰ καὶ τὰ δικαστικὰ σώματα, θὰ περικυκλωθεῖτε ἀπὸ ἐρείπια, θὰ βλέπετε παντοῦ μόνο ἐρείπια». Ὁ Λεονάρδος Μπουρντὸν τοῦ ἀπάντησε πὼς ἔπρεπε πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ διώξουν τοὺς βασιλόφρονες ἀπ' τὶς διοικητικὲς θέσεις. Ἡ Συνέλευση ψήφισε πὼς ὅλα τὰ διοικητικά, δημοτικὰ καὶ δικαστικὰ σώματα, θ' ἀνανεωθοῦν ὁλοκληρωτικά, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν κιόλας ἀνανεωθεῖ, κατ' ἐξαίρεση, ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου. Ἐπακολούθησαν ζωηρὰ χειροκροτήματα.

Ἡ διένεξη ὅμως πρόβαλε ξανὰ στὴ μέση ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Ταλλιὲν ποὺ ζήτησε νὰ γίνεται κάθε πολίτης δικαστής, χωρὶς νἆναι ἀναγκαστικὰ ἐγγεγραμένος στὸν πίνακα τῶν νομομαθῶν. Ὁ Λανζουϊναί, ὁ Γκουπιγιὼ ζήτησαν ἀναβολὴ τῆς συζήτησης, πράμα ποὺ ὁ Δαντὼν ἀντέκρουσε σθεναρά: «Ὅλοι οἱ

νομομαθεῖς, εἶπε ὁ Δαντών, εἶναι ἀφόρητα ἀριστοκράτες· ἂν ὁ λαὸς ὑποχρεωθεῖ νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς· τοὺς ἀνθρώπους, δὲ θὰ ξέρει ποῦ νὰ στηρίξει τὴν ἐμπιστοσύνη του. Ἀπεναντίας, νομίζω πὼς ἂν μπορούσαμε νὰ ἐφαρμόσουμε στὶς ἐκλογὲς μιὰν ἀρχὴ ἀποκλεισμοῦ, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ θἄπρεπε νὰ ἐφαρμοστεῖ ἐναντίον τῶν νομομαθῶν ποὺ μέχρι τώρα σφετερίστηκαν παράνομα ἕνα ἀποκλειστικὸ προνόμιο ποὺ στάθηκε ἀπ' τὶς μεγαλύτερες πληγὲς τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ ἐκλέγει ἐλεύθερα τοὺς ἱκανοὺς ποὺ εἶναι ἄξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης του... Αὐτοὶ ποὺ νόμιζαν πὼς εἶναι σὲ θέση νὰ κρίνουν τοὺς ἀνθρώπους, εἶταν σὰν τοὺς παπάδες· καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι ἐξαπατούσαν ἀνέκαθεν τὸ λαό. Ἡ Δικαιοσύνη πρέπει ν' ἀπονέμεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἁπλοὺς νόμους τῆς λογικῆς».

Ὁ Σασσὲ φώναξε ξανὰ πὼς αὐτὸ εἶναι ἀναρχία κι ἀποσύνθεση: «Αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ βάλουν στὰ δικαστήρια ἀνθρώπους ἄμοιρους ἀπὸ γνώσεις, θέλουν ν' ἀντικαταστήσουν τοὺς νόμους μὲ τὴ θέληση τοῦ δικαστῆ. Μ' αὐτὲς τὶς ἀδιάκοπες ταπεινὲς κολακεῖες πρὸς τὸ λαό, θὰ ἐξαρτούσαμε τὴν τύχη του ἀπ' τὴν αὐθαίρετη κρίση ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ θἄχε σφετεριστεῖ τὴν ἐμπιστοσύνη του. Τὸ ξαναλέω, αὐτὰ εἶναι ταπεινὲς κολακεῖες». Ὁ Δαντών, φοβερὰ ταραγμένος, τοῦ πέταξε κατάμουτρα τὴν ἀπάντηση, κάνοντας προσωπικὴ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ ρήτορα: «Σεῖς τάχα δὲν κολακεύετε τὸ λαὸ ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς ἀναθεώρησης!» Ὁ Σασσέ, πρώην βουλευτὴς τῆς Συντακτικῆς, εἶταν ἀπὸ κείνους πού, πίσω ἀπ' τὸν Μπαρνὰβ καὶ τοὺς Λαμέτ, εἶχαν συντελέσει, μετὰ τὴ Βαρέν, στὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος μὲ πνεῦμα μοναρχικό. Παρατεταμένος θόρυβος δημιουργήθηκε ἐναντίον τοῦ Δαντών. Ὁ Μαζουϊγὲ ζήτησε ν' ἀνακληθεῖ στὴν τάξη. Ὁ Πετιόν, ποὺ εἶταν πρόεδρος, ἀρκέστηκε νὰ τὸν ἐπιπλήξει. Ἡ συζήτηση συνεχίστηκε σὲ τόνο ἀρκετὰ τραχύ. Τελικὰ οἱ Γιρονδίνοι νικήθηκαν καὶ ἡ πρόταση τοῦ Δαντὼν ψηφίστηκε.

Ἄραγε αὐτὴ ἡ ἀποτυχία νὰ θορύβησε τοὺς Γιρονδίνους καὶ νὰ τοὺς ἔκανε νὰ καταγγείλουν τὴν ἀνακωχή; Πολὺ πιθανό, γιατὶ τὴν ἄλλη μέρα, 23η τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Μπρισσὸ κατηγοροῦσε στὴν ἐφημερίδα του τοὺς Ὀρεινοὺς πὼς θέλουν νὰ καταστρέψουν ὅλες τὶς ὑπάρχουσες ἀρχές, πὼς τείνουν στὴ γενικὴ ἰσοπέδωση καὶ πὼς εἶναι ταπεινοὶ κόλακες τοῦ λαοῦ. Τὸ κόμμα τῆς τάξης θεώρησε σοβαρὴ ἀπειλὴ τὸ νὰ ἐκλέγονται δικαστὲς ἀπ' ὅλους τοὺς πολίτες, χωρὶς καμιὰ διάκριση. Ὅποιος ἔχει στὰ χέρια του τὴ Δικαιοσύνη, ἔχει καὶ τὴν προστασία τῆς ἰδιοχτησίας. Μήπως οἱ Ὀρεινοὶ ζητούσαν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὰ δικαστήρια; Ὁ Μπρισσὸ ἔκρουσε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, πράμα ποὺ δὲ θὰ τὸν ἐμποδίσει ἀργότερα νὰ κατηγορήσει τὸν Ροβεσπιέρο, στὸ λίβελο ποὺ ἀναφέραμε, πὼς παρέβηκε τὴ συμφωνία τοῦ κατευνασμοῦ καὶ τῆς συμφιλίωσης ποὺ αὐτὸς εἶχε κλείσει μὲ τὸν Δαντών.

Ἀπόδειξη πὼς ἡ πρωτοβουλία τοῦ Μπρισσὸ δὲν εἶταν μεμονωμένη, εἶναι τὸ ὅτι τὴν ἴδια μέρα ποὺ ξαπόλυσε τὴν ἐπίθεσή του,

ὁ Ρολὰν ἐμφανίστηκε ξανὰ στὴ σκηνή. Σὲ μακροσκελὴ ἔκθεσή του πρὸς τὴ Συμβατική, κατάγγειλε τοὺς πουλημένους στὸν Μπρούνσβικ ἀναρχικοὺς καὶ βάλθηκε νὰ πείσει τὴ Συνέλευση πὼς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ παίρνει ἐλεύθερα ἀποφάσεις, οὔτε νὰ βρίσκεται σὲ ἀσφάλεια ἐφ' ὅσον δὲ θὰ τὴν περιφρουροῦσε σοβαρὴ δύναμη: «Νομίζω εἶπε πὼς ἡ στρατιωτικὴ αὐτὴ δύναμη πρέπει ν' ἀποτελεστεῖ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ νὰ μὴν ἔχουν ἄλλον προορισμό, ἐκτὸς ἀπ' τὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ποὺ νὰ τὴν ἐκτελοῦν μὲ σταθερὴ ἀκρίβεια· μόνο στρατὸς μισθοφορικὸς μπορεῖ νὰ πετύχει αὐτὸν τὸ σκοπό.» Τὴν ἑπομένη, ὁ Ρολὰν σκόρπισε ξανὰ τὸν πανικὸ ἀπ' ἀφορμὴ ἕνα ἀσήμαντο περιστατικό, τὴ σύληψη ἑνὸς ταχυδρόμου στὸ δρόμο τῆς Σαλόν. Ἀμέσως ὁ Γιρονδῖνος Κερσαίν, παίρνοντας τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Ρολὰν ζήτησε, μ' ἕναν ὁρμητικὸ λόγο ἔκτακτα μέτρα γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ ὑπερβασίες καὶ οἱ βιαιοπραγίες: «Εἶναι καιρός, εἶπε, νὰ στήσουμε ἰκριώματα γιὰ κείνους ποὺ διαπράττουν δολοφονίες καὶ γιὰ κείνους ποὺ τὶς προκαλοῦν... Διορίσατε τέσσερις ἐπιτρόπους γιὰ νὰ μελετήσουν καὶ νὰ συντάξουν σχετικὸ νόμο· νὰ τοὺς δοθεῖ μάλιστα ἐντολὴ νὰ σᾶς τὸν παρουσιάσουν αὔριο ἕτοιμο· γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ καθυστερεῖτε περισσότερο καὶ νὰ μὴν ἐκδικηθεῖτε γιὰ τὶς παραβιάσεις τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου ποὺ γίνονται ἐξαιτίας ὅλων αὐτῶν ποὺ συμβαίνουν στὴ Γαλλία». Ἄνοιξε ζωηρὴ συζήτηση. Οἱ Ὀρεινοί, ὁ Μπαγιὼ Βαρέν, ὁ Μπαζίρ, ὁ Ταλλιὲν διαμαρτυρήθηκαν πὼς ὁ Κερσαὶν κι ὁ Ρολὰν παρουσιάζουν ὑπερβολικὴ τὴν κατάσταση τῆς Γαλλίας: «Οἱ νόμοι ὑπάρχουν, εἶπε ὁ Ταλλιέν, ὁ Ποινικὸς Κώδικας περιέχει διατάξεις κατὰ τῶν δολοφονιῶν, στὰ δικαστήρια ἐναπόκειται νὰ τὶς ἐφαρμόσουν». Ὁ Βεργνιὼ ὅμως δήλωσε πὼς ἀναβολὴ τῆς ψήφισης τοῦ σχεδίου Κερσαίν, σημαίνει πὼς «διακηρύχνουμε ἀνοιχτὰ πὼς ἐπιτρέπονται οἱ δολοφονίες, πὼς οἱ Πρῶσσοι ἀπεσταλμένοι μποροῦν νὰ δουλεύουν στὸ Ἐσωτερικό, πὼς ὁπλίζουμε τὸν πατέρα ἐναντίον τῶν παιδιῶν του!» Ὁ Γκαρὰν ντὲ Κουλόν, πιὸ βίαιος ἀκόμα, ἰσχυρίστηκε πὼς οἱ νόμοι δὲν περιεῖχαν καμιὰ διάταξη ἐναντίον ἐκείνων ποὺ προκαλοῦν τὶς δολοφονίες, ἐναντίον τῶν ταραχοποιῶν ποὺ παραπλανοῦν τὸ λαό: «Κάθε μέρα οἱ τοῖχοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἐμπρηστικὲς προκηρύξεις. Κηρύχνουν τὴν ἀνταρσία, δημοσιεύουν καταλόγους προγραφῶν, συκοφαντοῦν τοὺς καλύτερους πολίτες, ὑποδείχνουν καινούργια θύματα». Ὁ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ ἀπόρησε πῶς, τρεῖς μέρες μονάχα μετὰ τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς, δείχνεται προσβλητικὴ δυσπιστία καὶ προτείνονται νόμοι αἵματος! Ὁ Λανζουϊναὶ τοῦ ἀπάντησε πὼς οἱ πολίτες τοῦ Παρισιοῦ εἶναι «σαστισμένοι καὶ τρομαγμένοι». Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως αὐτὸς εἶταν τόσο ἀντίθετος πρὸς τὰ πράγματα, ὥστε ἡ Συνέλευση ἄρχισε νὰ μουρμουρίζει ἀποδοκιμαστικά. Ὕστερ' ἀνέβηκε στὸ βῆμα ὁ Μπυζό. Εἶχε παρακαθήσει στὴ Συνταχτική, δίπλα στὸν Ροβεσπιέρο. Περνοῦσε γιὰ δημοκράτης στὰ μάτια ὅσων δὲν ἤξεραν ἀκόμα πὼς ἡ ὀμορφιὰ καὶ οἱ κολακεῖες τῆς μαντὰμ Ρολάν,

πού σύχναζε στό σαλόνι της, εἶχαν μαγέψει τή ματαιόδοξη αὐτή καρδιά καί τό ἀνήσυχο αὐτό πνεῦμα. Ὁ Μπυζό ἔφερε στό βῆμα ὅλες τίς μνησικακίες τοῦ ζεύγους Ρολάν.

Ἄρχισε τό λόγο του, ξαναθυμίζοντας τίς σφαγές τοῦ Σεπτέμβρη: «Ἄν αὐτές οἱ σκηνές εἶχαν χαραχτεῖ βαθιά στήν ψυχή τῶν ἐπαρχιῶν μας μ' ὅλη τή φριχτή τους ἀλήθεια, τότε, νομοθέτες, οἱ ἐκλογικές συνελεύσεις μας ἴσως νά μᾶς παράγγελναν νά μεταφέρουμε ἀλλοῦ νά τήν ἕδρα μας».Μόλις ξαπόλυσε αὐτή τήν ἀπειλή, προσπάθησε νά δικαιολογήσει τήν πρόταση τοῦ Κερσαίν, πλέκοντας τό ἐγκώμιο τοῦ Ρολάν καί βρίζοντας τούς Ὀρεινούς «αὐτό τό ἀνθρωπομάζωμα, πού δέν ξέρω, εἶπε, οὔτε τίς ἀρχές του, οὔτε τό σκοπό του». Δέ χρειαζόταν μονάχα νόμος ἐναντίον τῶν ὑποκινητῶν τῶν δολοφονιῶν, χρειαζόταν καί νά περιφρουρεῖται ἡ Συμβατική ἀπό μιά φρουρά τόσο τρομερή, ὥστε νά μήν ἀνησυχοῦν οἱ ἐπαρχίες γιά τήν ἀσφάλεια τῶν βουλευτῶν τους. Ἔτσι μόνον οἱ τελευταῖοι θά μποροῦσαν νά ψηφίζουν ὁλότελα ἀνεξάρτητοι καί δέ θά καταντοῦσαν σκλάβοι ὁρισμένων βουλευτῶν τοῦ Παρισιοῦ».

Ὁ Μπυζό χειροκροτήθηκε πολύ. Ὁ Μπαζίρ, πού ἤθελε νά τοῦ ἀπαντήσει, ἐμποδίστηκε γιατί δέν τόν ἔπαιρνε ὁ χρόνος πού εἶχε ὁριστεῖ γιά τή συζήτηση τοῦ θέματος. Ἡ Συμβατική ἀποφάσισε νά διορίσει ἐπιτροπή γιά νά συντάξει συνοπτική ἔκθεση γιά τήν κατάσταση τῆς Δημοκρατίας καί εἰδικά τῆς Πρωτεύουσας καί γιά νά καταρτίσει νομοσχέδιο ἐναντίον τῶν ὑποκινητῶν τῶν δολοφονιῶν, γιά νά προτείνει τέλος τ' ἀναγκαῖα μέτρα γιά τή συγκρότηση φρουρᾶς τῆς Συμβατικῆς πού νά περιλαβαίνει στρατιῶτες ἀπ' τούς 83 Νομούς.

Ὁ κύβος εἶχε ριχτεῖ. Οἱ Γιρονδῖνοι κήρυχναν τόν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ.

Οἱ Ὀρεινοί δέν μποροῦσαν νά μήν ἀπαντήσουν στήν πρόκληση. Ἀπ' τήν προηγούμενη μέρα, ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Σαμπό, στή συνεδρίαση τῶν Ἰακωβίνων, εἶχε συζητήσει τό βίαιο ἄρθρο τοῦ Μπρισσό πού δημοσιεύτηκε τό πρωί. Εἶχε ζητήσει νά κληθεῖ ὁ Μπρισσό καί νά ἐξηγήσει τί ἐνοοῦσε μέ τήν ἔκφραση «κόμμα τῆς ἀποσύνθεσης» πού εἶχε χρησιμοποιήσει. Εἶταν ὅμως φανερό πώς ἡ Λέσχη δέν εἶχε ἀκόμα διάθεση ν' ἀρχίσει τίς ἐχθροπραξίες. Καί στή συνεδρίαση αὐτή, ἡ Λέσχη ἔβγαλε πρόεδρό της τόν Πετιόν.

Στίς 24 ὅμως τοῦ Σεπτέμβρη, μετά τή Συνεδρίαση τῆς Συμβατικῆς, οἱ Ἰακωβῖνοι ἄλλαξαν στάση. Ὁ Σαμπό κατάγγειλε «τήν ἀποκοιμιστική αἵρεση» πού, κατ' αὐτόν, ὀργάνωνε τό σχέδιο νά ἐγκαθιδρύσει ὁμοσπονδιακή διακυβέρνηση. Ὕστερα ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν ἀντέκρουσε τίς ἐπιθέσεις τοῦ Ρολάν καί τοῦ Μπυζό ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ. Ὁ Πετιόν, σάν πρόεδρος, θέλοντας νά ὑπερασπίσει τόν Μπυζό, ἔγινε ἀφορμή νά ξεσπάσει σάλος. Ὁ Φάμπρ διαμαρτυρήθηκε γιά τίς κατηγορίες καί τίς ἐπικρίσεις πού ἐκτόξευαν ἐναντίον τῶν βουλευτῶν τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ σύσταση φρουρᾶς ἀπ' τούς Νομούς, μέτρο ἱεροεξεταστικῆς δυσπιστίας, μποροῦσε νά προ-

καλέσει ἐμφύλιο πόλεμο. Ὁ Φάμπρ ὅμως, πιστὸς στὴ συμφιλιωτικὴ ταχτικὴ τοῦ φίλου του Ντάντον, ἔκλεισε τὴ συζήτηση ζητώντας ἀπ' τοὺς καλοὺς πολίτες νὰ καταπαύσουν τὰ μίση κι ἀπ' τὶς δυὸ παρατάξεις. Ὁ Πετιὸν υἱοθέτησε τὴν κατακλείδα αὐτή. Ὁ Μπιγιὼ Βαρὲν ὅμως, ποὺ διαδέχτηκε τὸν Φάμπρ στὸ βῆμα, δὲν ἀρκέστηκε στὸ ν' ἀντικρούσει τὶς ἐπιθέσεις τῶν Γιρονδίνων. Τοὺς ἐνοχοποίησε μὲ τὴ σειρά του. Ξαναθύμισε τὰ σφάλματά τους, τοὺς κατηγόρησε γι ἀνομολόγητες ὑστεροβουλίες: «Σήμερα ποὺ ὁ ἐχθρὸς προελαύνει καὶ οἱ δυνάμεις μας δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ τὸν σταματήσουν, σήμερα σᾶς προτείνουν ἕνα νόμο αἵματος καὶ σᾶς παρουσιάζουν τοὺς πιὸ ἁγνοὺς ἀνθρώπους πὼς συνενοοῦνται μὲ τὸν ἐχθρό, ἐμᾶς ποὺ χτυπήσαμε ἀνένδοτα τὸν ἐπιθετικὸ πόλεμο! Καὶ ποιοί εἶναι αὐτοὶ ποὺ μᾶς κατηγοροῦν; Εἶναι οἱ ἄνθρωποι ποὺ προκάλεσαν αὐτὸν τὸν ἐπιθετικὸ πόλεμο· μᾶς κατηγοροῦν ἀσφαλῶς γιὰ τὶς δικές τους προδοσίες». Ὁ Κολλὸ ὑποστήριξε τὸν Μπιγιώ. Ὁ Γιρονδίνος Γκρανζενὲβ θέλησε ν' ἀπαντήσει. Ὑπεράσπισε τὸν Μπρισσὸ ἀπέναντι τοῦ Σαμπό. Ἀμέσως ξέσπασε ξανὰ ὁ σάλος. Ἡ συνεδρίαση τέλειωσε μὲ μιὰ ἀπειλὴ ποὺ ἔριξε ὁ Μπαρμπαρού: «800 Μαρσεγιέζοι βαδίζουν γιὰ τὸ Παρίσι καὶ φτάνουν ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα. Τὸ σῶμα αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄντρες ὁλότελα ἀνεξάρτητους οἰκονομικά· κάθε ἄντρας πῆρε ἀπ' τὴ μάνα του κι ἀπ' τὸν πατέρα του δυὸ πιστόλια, ἕνα ξίφος, ἕνα ντουφέκι κι ἕνα ἀσινιάτο τῶν χιλίων λιβρῶν». Τί σπουδαία ἐντύπωση ποὺ προκαλεῖ τὸ κομματικὸ πνεῦμα! Ὁ ἴδιος ὁ Μπαρμπαρού, ποὺ καλοῦσε τὰ παιδιὰ καλῶν οἰκογενειῶν τῆς Μασσαλίας νὰ βοηθήσουν τὴ Συμβατική, εἶχε προεδρεύσει στὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τῆς Μπούς-ντὺ-Ρόν, κι αὐτὴ ἡ συνέλευση, ὅπως τὸ λέει ὁ ἴδιος στ' ἀπομνημονεύματά του, εἶχε ξεσπάσει σὲ χειροκροτήματα στὴν εἴδηση τῶν σφαγῶν τοῦ Παρισιοῦ!

Τόσο στὴ Λέσχη ὅσο καὶ στὴ Συμβατική, τὰ δυὸ κόμματα ἔχουν καταλάβει τὶς θέσεις τους. Ὀρθώνονται τὸ ἕνα ἀπέναντι στ' ἄλλο, ἀλληλοεπισείοντας τὸ φάσμα τῆς προδομένης πατρίδας.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ Γιρονδῖνοι διαθέτανε ἀκόμα πολυάριθμα μέλη στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Ὁ Πετιόν, ποὺ εἶταν πρόεδρος τῆς Λέσχης, προσχωροῦσε σιγὰ-σιγὰ σ' αὐτούς, παρὰ τὴν προσποιητὴ πάντα ἀμεροληψία του. Οἱ Γιρονδῖνοι θὰ μποροῦσαν νὰ διεκδικήσουν τὴ Λέσχη ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους τους. Σκέφτηκαν ὅμως νὰ υἱοθετήσουν ἀπέναντί τους τὴν ὑπερήφανη στάση ἀποχῆς ποὺ ὁ Μπρισσὸ τοὺς συμβούλεψε νὰ πάρουν. Ὁ τελευταῖος, ἂν καὶ προσκλήθηκε νὰ δώσει ἐξηγήσεις μπρὸς στοὺς Ἰακωβίνους γιὰ τὶς ἐπιθέσεις ποὺ εἶχε κάνει στὴν ἐφημερίδα του ἐναντίον τῶν ἀνατροπέων, ἀρνήθηκε νὰ ὑπακούσει στὴν πρόσκληση, καὶ στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη, διαγράφηκε σχεδὸν ὁμόφωνα. Στὴ διαγραφή του ἀπάντησε μ' ἕνα βίαιο λίβελο, ὅπου κάλεσε τὶς ἐπαρχιακὲς Λέσχες νὰ διακόψουν τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν κεντρικὴ Λέσχη. Μερικὲς Λέσχες, ὅπως τῆς Μασσαλίας καὶ τοῦ Μπορντώ, ἀκολούθησαν τὴ

συμβουλή του, μερικὲς ἄλλες, ὅπως τοῦ Σαλόν, τοῦ Λὲ Μάν, τοῦ Βαλόν, τῆς Νάντης, τοῦ Λοριάν, τῆς Μπαγιόν, τοῦ Περπινιάν, τῆς Ἀνζέ, τοῦ Λιζιέ, ἀπείλησαν πὼς θὰ διακόψουν τὶς σχέσεις τους κι αὐτὸ εἶταν ὅλο-ὅλο. Ἡ μάζα τῶν ἐπαναστατῶν ἔμεινε πιστὴ στοὺς παρισινοὺς Ἰακωβίνους. Μὲ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γιρονδίνων * ἀπ' τὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, οἱ Ὀρεινοὶ ἔμειναν ἀπόλυτοι κύριοί της. Ἡ Λέσχη γι αὐτοὺς ἐκτελοῦσε χρέη κομματικῆς ὀργάνωσης. Ἐκεῖ μέσα ἔκαναν ἐλεύθερα κι ἀνοιχτὰ τὶς συσκέψεις τους.

Οἱ Γιρονδίνοι, ποὺ ὁλοένα καὶ περισσότερο ἤθελαν νὰ φαίνονται ἄνθρωποι τῆς τάξεως καὶ τῶν καλῶν τρόπων, προτιμούσαν ἀπ' τὶς θορυβωδέστατες κι ἀδιάκριτες δημόσιες συγκεντρώσεις, τὶς ἰδιωτικὲς συνομιλίες καὶ τὰ διαβούλια γύρω ἀπὸ κανένα καλοσερβιρισμένο τραπέζι ἢ σὲ κανένα κομψὸ σαλόνι, ἀνάμεσα σὲ γυναικεῖα ἀρώματα. Θὰ μποροῦσαν νὰ συγκεντρώσουν τοὺς ὀπαδούς τους σὲ καινούργια Λέσχη. Οἱ Feuillants τὄχαν κάμει αὐτὸ ὕστερ' ἀπ' τὶς σφαγὲς τῶν δημοκρατικῶν στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως. Οἱ Feuillants ὅμως εἶχαν ἀποτύχει οἰκτρὰ στὴν προσπάθειά τους, κι ὁ Μπρισσό, ποὺ προσπαθοῦσε ὡστόσο νὰ τραβάει κοντά του τὰ λείψανα τοῦ κόμματος τῶν Feuillants, ἀπέκρουε σὰ βρισιὰ τὴν κατηγορία γιὰ Φεϋγιαντισμό. Οἱ πιὸ ἐξέχοντες βουλευτὲς τοῦ κόμματός του, ὁ Γκαντέ, ὁ Ζανσοννέ, ὁ Βεργνιώ, ὁ Ντυκό, ὁ Κοντορσέ, ὁ Φωσέ, συνήθιζαν νὰ συναντιοῦνται πρὶν ἀπ' τὶς συνεδριάσεις, σχεδὸν κάθε μέρα, στὸ σαλόνι τῆς μαντὰμ Ντοντέν, γυναίκας ἑνὸς πλούσιου διευθυντῆ τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, ποὺ ἔμενε στὴν πλατεία Βαντὸμ 5, στὸ ἴδιο σπίτι μὲ τὸν Βεργνιώ. Οἱ ἴδιοι βουλευτὲς στοὺς ὁποίους προστίθονταν οἱ Μπυζό, Μπαρμπαρού, Γκρανζενέβ, Μπεργκέν, Ἀρντύ, Σάλ, Ντεπερέ, Λιντόν, Λεσάζ, Μολβὼ συναντιόνταν ἀκόμα στοῦ Ντυφρὶς-Βαλαζέ, ὁδὸς Ὀρλεὰν Σαίντ-Ὀνορέ, ἀριθμὸς 19. Ἔτρωγαν ἐπίσης στοῦ Κλαβιέρ, στοῦ Πετιόν, σ' ἕνα ἑστιατόριο τοῦ Παλαὶ-Ρουαγιάλ, στῆς μαντὰμ Ρολάν. Στὰ γεύματα τῆς μαντὰμ Ρολάν, ποὺ γινόντουσαν ταχτικά, δυὸ φορὲς τὴ βδομάδα, στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, συγκεντρωνόταν ἡ ἀφρόκρεμα τοῦ κόμματος, ὅλοι οἱ Ματαδόροι (ἐπίσημοι). Ἐκεῖ προετοιμάζανε τὰ μεγάλα χτυπήματα.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου τὸ κάθε τὶ ποὺ μύριζε μηχανορραφία καὶ πνεῦμα φατριαστικὸ προκαλοῦσε τὴ γενικὴ ἀποδοκιμασία, τὰ μυστικοσυμβούλια ὅπου ἀρέσκονταν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ τοὺς ὑποβιβάσουν στὴν κοινὴ ἐχτίμηση. Οἱ Ὀρεινοί, ποὺ συνεδρίαζαν φανερὰ στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, βρῆκαν γερὸ πάτημα γιὰ νὰ κατηγορήσουν τοὺς ἀντιπάλους τους πὼς ραδιουργοῦν καὶ μηχανορραφοῦν. Κι ὁ Μπρισσὸ ἀναγκάστηκε ἀπὸ νωρὶς νὰ ὑπερασπίσει τοὺς φίλους του καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ἀπ' τὴν κατηγορία πὼς φτιάχνει κόμμα, φατρία. «Ὁ Γκαντὲ

* Στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη μονάχα 113 βουλευτὲς ἔμειναν γραμένοι στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. (Μπυσὲ καὶ Ρού, τόμ. 19, σ. 284).

εἶναι πολὺ περήφανος, ἔγραφε στὸ βιβλίο του κατὰ τῶν Ἰακωβίνων, ὁ Βερνιὼ ἔχει πολὺ ἀναπτυγμένη τὴν ἀμεριμνησία ἐκείνη ποὺ συνοδεύει τὰ ταλέντα καὶ ποὺ τὰ κάνει νὰ τραβοῦν μόνα τὸ δρόμο τους, ὁ Ντυκὸ εἶναι πολὺ ἔξυπνος καὶ τίμιος κι ὁ Ζανσονὲ σκέπτεται πολὺ βαθυστόχαστα, ὥστε δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ ξεπέσουν σὲ σημεῖο ὥστε νὰ πολεμοῦν κάτω ἀπ' τὶς σημαῖες κανενὸς ἀρχηγοῦ». Ὁ Μπρισσὸ ἔπαιζε ἐπιδέξια μὲ τὶς λέξεις. Ἀσφαλῶς, εἶταν ἀλήθεια πὼς οἱ Γιρονδῖνοι δὲν ἀποτελούσαν κόμμα ἀνάλογο μὲ τὰ σημερινά. Δὲν εἶχαν οὔτε πρόεδρο, οὔτε ἀρχηγούς. Ὑπάκουαν μόνο σὲ μιὰ πειθαρχία ὁλότελα ἠθική. Μὰ τὸ ζήτημα δὲν εἶταν αὐτό. Αὐτὸ ποὺ τοὺς κατηγοροῦσαν, εἶτανε πὼς βλεπόντουσαν μεταξύ τους πρὶν ἀπ' τὶς συνεδριάσεις, πὼς μοίραζαν ἀνάμεσά τους ἐμπιστευτικὰ τοὺς ρόλους, πὼς προσπαθοῦσαν νὰ ἐπιβάλουν στὴ Συνέλευση ἕνα τέλεια καταστρωμένο καὶ προμελετημένο σχέδιο. Κατηγορία ποὺ θὰ φαινόταν σήμερα πρωτοφανής, ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὅμως εἶταν σοβαρή, γιατὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ περιβαλλόταν ἀκόμα ἀπὸ ἕνα ὁλότελα καινούργιο γόητρο καὶ φαινόταν σὰν ἕνα εἶδος ἱερουργοῦ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας. Θεωροῦσαν σωστὸ πὼς ἔπρεπε ν' ἀκολουθεῖ τὶς παρορμήσεις τῆς συνειδησής του καὶ πὼς ἡ ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία του εἶταν ἐγγύηση τοῦ δημοσίου συμφέροντος.

Ὅλοι οἱ βουλευτὲς δὲν ἔπαιρναν μέρος στὰ διαβούλια τῶν ἀρχηγῶν τῶν Γιρονδίνων. Ὅσοι εἶχαν παραμεριστεῖ ἀπ' αὐτά, ὑπέφεραν γιατὶ πληγωνόταν ἡ ματαιοδοξία τους· πολὺ γρήγορα ὅμως κατάλαβαν πὼς οἱ ὁμοτράπεζοι τῆς μαντὰμ Ρολὰν καὶ τῆς μαντὰμ Ντοντὲν δὲν περιορίζονταν στὸ νὰ καταλαμβάνουν τὸ βῆμα, ἀλλὰ πὼς ἐπεφύλασσαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ γιὰ τοὺς φίλους τους ὅλα τὰ σπουδαῖα πόστα στὶς ἐπιτροπὲς καθὼς καὶ στὴ Γραματεία τῆς Συνέλευσης. Στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβρη ἐκλέχτηκε ἡ Συνταγματικὴ Ἐπιτροπή. Ἀπ' τὰ ἐννιὰ μέλη ποὺ τὴν ἀποτελούσαν, ἑφτὰ τουλάχιστο εἶταν οἰκεῖοι τῆς μαντὰμ Ρολάν: ὁ Θωμᾶς Παίν, ὁ Μπρισσό, ὁ Πετιόν, ὁ Βερνιώ, ὁ Ζανσονέ, ὁ Μπαρέρ, ὁ Κοντορσέ. Τὸ ὄγδοο μέλος, ὁ Σιές, θεωροῦνταν μετριοπαθὴς ποὺ νόμιζαν πὼς τὸν εἶχαν πάρει ὁλότελα μὲ τὸ κόμμα τους. Ὁ ἔνατος εἶταν ὁ Δαντών.

Τὴν ἄλλη μέρα ἕνας βουλευτής, ποὺ μέχρι τώρα προσποιούνταν τὸν οὐδέτερο ἀνάμεσα στὶς φατρίες καὶ ποὺ εἶχε δείξει δυσπιστία ἀπέναντι στὴν Κομμούνα, ὁ Κουτόν, ἀνέβηκε στὸ βῆμα τῶν Ἰακωβίνων γιὰ νὰ σχολιάσει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας. «Στὴ Συμβατική, εἶπε, ὑπάρχουν δυὸ κόμματα... ἕνα κόμμα ἀνθρώπων μὲ ἐξτρεμιστικὲς ἀρχές, ποὺ τ' ἀσθενικά τους μέσα τείνουν στὴν ἀναρχία, κ' ἕνα κόμμα ἀνθρώπων ἔξυπνων, πανούργων, μηχανοράφων καὶ προπαντὸς ἐξαιρετικὰ φιλόδοξων· οἱ τελευταῖοι θέλουν τὴ Δημοκρατία· τὴ θέλουν γιατὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἔχει κηρυχτεῖ ὑπὲρ αὐτῆς, θέλουν ὅμως τὴν ἀριστοκρατία, θέλουν νὰ διατηρήσουν ἐπ' ἄπειρον τὴν ἐπιρροή τους, θέλουν νἄχουν τὶς

θέσεις, τὶς ὑπηρεσίες στὴ διάθεσή τους καὶ προπαντὸς τὰ ταμεῖα τῆς Δημοκρατίας... Κοιτάξτε τὶς θέσεις! Τὶς ἔχει ὅλες αὐτὴ ἡ φατρία· κοιτάξτε τὴ σύνθεση τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς· αὐτὸ προπαντὸς μοῦ ἄνοιξε τὰ μάτια. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ φατρία λοιπόν, ποὺ θέλει τὴ λευτεριὰ μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτό της, πρέπει νὰ πέσουμε μ' ὅλες μας τὶς δυνάμεις».

Κι ὁ Κουτόν, Ὀρεινὸς τώρα, παρ' ὅλο ποὺ ἀρνιόταν ἀκόμα πὼς συμπαθοῦσε τοὺς ἐξτρεμιστές, ἄρχισε νὰ δηλώνει πὼς ὅποιος ἀποχωρεῖ ἀπ' τοὺς Ἰακωβίνους εἶναι σκάρτος «ἀδερφὸς» καὶ ἡ πατρίδα πρέπει νὰ τὸν καταραστεῖ καὶ πρόσθεσε πὼς τώρα ἔβλεπε καλὰ πὼς τὸ σχέδιο γιὰ φρουρὰ ἀπ' τοὺς Νομοὺς ἀποσκοποῦσε νὰ εὐνοήσει μονάχα μιὰ φατρία: «ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ θἄχε ἐκμηδενιστεῖ καὶ στὴ θέση της θὰ βλέπαμε νὰ γεννιέται ἡ γραφειοκρατικὴ ἀριστοκρατία». Πολλὲς μεταστροφὲς ποὺ ἔγιναν τότε ἐξηγοῦνται ἀπ' τὰ ἴδια ἐλατήρια ποὺ προκάλεσαν καὶ τὴ μεταστροφὴ τοῦ Κουτόν. Οἱ Γιρονδῖνοι δὲ μεταχειρίστηκαν καλὰ τοὺς εὔθικτους καὶ φιλύποπτους συναδέλφους τους ποὺ δὲν εἶχαν μυηθεῖ στὰ διαβούλιά τους. Ἔδωσαν λαβὴ στὴν κατηγορία πὼς φτιάχνουν φατριαστικὸ συνασπισμό, ὅπως θὰ λέγαμε ἐμεῖς σήμερα. Αὐτὸ ὅμως εἶταν τὸ μικρότερο ἀπ' τὰ σφάλματά τους.

II

Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑΣ

Ἡ πάλη ἀνάμεσα στοὺς πρωτεργάτες τῆς 10ης Αὐγούστου καὶ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν ἐμποδίσουν γεμίζει τοὺς ὀχτὼ πρώτους μῆνες τῆς Συμβατικῆς. Ὁ ἀγώνας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶταν ἐξαιρετικὰ βίαιος. Οἱ Γιρονδῖνοι ἀναλαμβάνοντας τὴν ἐπίθεση, προσπάθησαν, μ' ἕνα τολμηρὸ χτύπημα, ἀπ' τὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, ν' ἀποκλείσουν ἀπ' τὴ Συνέλευση τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ὀρεινῶν ποὺ τοὺς φοβόντουσαν περισσότερο ἀπ' ὅλα καὶ ποὺ μνησικακούσαν τρομερὰ ἐναντίον τους: τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὸν Μαρά. Ἤθελαν ἔτσι νὰ χτυπήσουν κατακέφαλα τὴν ἀντιπολίτευση καὶ νὰ βασιλεύουν ὕστερα σὲ μιὰ πειθήνια Συνέλευση.

Ὁ πάστορας Λαζούρς, ποὺ εἶχε κιόλας ἐπιχειρήσει νὰ παραπέμψει τὸν Ροβεσπιέρο στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο τὴν παραμονὴ τῆς 10ης Αὐγούστου, ἄρχισε τὴν ἔφοδο. «Δὲ θέλω νὰ διευθύνεται τὸ Παρίσι ἀπὸ μηχανορράφους καὶ νὰ γίνει στὴ Γαλλικὴ Αὐτοκρατορία ὅ,τι εἶταν ἡ Ρώμη στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Παρισιοῦ πρέπει νὰ ἐλαττωθεῖ στὸ 83ο, νὰ γίνει δηλ. ἕνας ἁπλὸς Νομὸς ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι». Κι ὁ Λαζούρς ἔβγαλε τὸ ἄχτι του ἐναντίον «τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ὅπως εἶπε, ποὺ δὲ σταμάτησαν νὰ παρακινοῦν τὰ στιλέτα ἐναντίον ἐκείνων τῶν μελῶν τῆς Νομοθετικῆς Συνέλευσης ποὺ ὑπερασπίστηκαν μὲ τὴ μεγαλύτερη σταθερότητα τὴν ὑπόθεση τῆς λευτεριᾶς... ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ φέρουν τὴν ἀναρχία μὲ τὶς ἀνωμαλίες τῶν ληστοσυμμοριτῶν ποὺ στέλνει ὁ Μπρούνσβικ καὶ μὲ τὴν ἀναρχία αὐτὴ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐπικράτηση ποὺ λαχταροῦν». Ὁ Λαζούρς δὲν εἶχε ὀνομάσει κανέναν, ἐνῶ ὅμως ὁ Ὀσσλὲν ὑπερασπιζόταν τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Παρισιοῦ, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους εἶταν κι αὐτοί, καὶ ζητοῦσε, γιὰ νὰ διαλύσει τὶς ὑποψίες, νὰ ὑποχρεωθοῦν ὅλοι οἱ Συμβατικοὶ νὰ ρίξουν ἀνάθεμα στὴν ὀλιγαρχία καὶ στὴ διχτατορία, πετάχτηκε ὁ νεαρὸς Ρεμπεκί, βουλευτὴς τῆς Μασσαλίας, καὶ τὸν διέκοψε: «Τὸ κόμμα ποὺ σᾶς κατήγγειλαν, τὸ κόμμα ποὺ σκοπεύει νὰ ἐγκαταστήσει τὴ διχτατορία, εἶναι τὸ κόμμα τοῦ Ροβεσπιέρου· αὐτὸ εἶναι πασίγνωστο στὴ Μασσαλία. Μάρτυρας ὁ συνάδελφός

μου Μπαρμπαρού· κι ἂν μᾶς ἔστειλαν ἐδῶ, σᾶς τὸ καταγγέλλω, μᾶς ἔστειλαν γιὰ νὰ τὸ πολεμήσουμε». Ἔτσι ἔβγαινε στὸ φῶς ξαφνικὰ τὸ σχέδιο τῶν Γιρονδίνων.

Τότε ὁ Δαντών, νιώθοντας ὅλο τὸν πολιτικὸ κίνδυνο ποὺ διέτρεχε ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ καὶ παρελθοντολογικὴ συζήτηση ποὺ θὰ μετέβαλλε σὲ ἄσπονδους ἐχθροὺς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν δυὸ κομμάτων, ὁ Δαντὼν ποὺ μποροῦσε ἄλλωστε νὰ φοβᾶται γιὰ λογαριασμό του κανένα βαθὺ ἀνασκάλεμα τῶν ἔργων καὶ τοῦ περιβάλλοντός του, ὁ Δαντὼν ἐπιχείρησε μὲ μεγάλη εὐστροφία νὰ συγκαλύψει τὶς ἀμοιβαῖες κατηγορίες κάτω ἀπ' τὴ διπλὴ θεωρητικὴ ἀποδοκιμασία τῆς διχτατορίας καὶ τοῦ φεντεραλισμοῦ. Γιὰ νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη ἄρχισε τὴν προσωπικὴ ἀπολογία του κόβοντας κάθε δεσμὸ ἀλληλεγγύης μὲ τὸν Μαρά, «ἕναν ἄνθρωπο ποὺ οἱ γνῶμες του εἶναι γιὰ τὸ δημοκρατικὸ κόμμα ὅ,τι εἶταν οἱ γνῶμες τοῦ Ρουαγιοὺ γιὰ τὸ ἀριστοκρατικὸ κόμμα». «Ἀρκετὰ καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ μὲ κατηγόρησαν πὼς συνέτασσα ἐγὼ αὐτὰ ποὺ ἔγραφε ὁ ἄνθρωπος αὐτός... ἂς μὴν κατηγοροῦμε ὅμως, γιὰ μερικὰ ἐξημμένα ἄτομα, ὁλόκληρη κοινοβουλευτικὴ ἀντιπροσωπεία». Καὶ ὁ Δαντών, ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὸ Φίλο τοῦ Λαοῦ, (τὸν Μαρά), κατέληξε σὲ μιὰ διπλὴ πρόταση, τέτια ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ καὶ τὰ δυὸ ἀντίπαλα κόμματα τῆς Συνέλευσης. Ζήτησε τὴ θανατικὴ ποινὴ ἐναντίον ὁποιουδήποτε θὰ ζητοῦσε διχτατορία ἢ τριανδρία καὶ τὴν ἴδια ποινὴ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ θἄθελαν νὰ κατακερματίσουν τὴ Γαλλία. Κατέβηκε ἀπ' τὸ βῆμα μὲ μιὰ πατριωτικὴ ἔκληση γιὰ ἑνότητα: «Μὲ φρίκη θὰ μάθουν οἱ Αὐστριακοὶ αὐτὴ τὴν ἅγια ἁρμονία καὶ τότε, σᾶς τ' ὁρκίζουμαι, οἱ ἐχθροί μας θὰ πεθάνουν». Ἀπέσπασε ζωηρὰ χειροκροτήματα.

Ὕστερα, ἀφοῦ ὁ Μπυζό, ποὺ φοβόταν μήπως τεθοῦν σὲ ἄμεση ψηφοφορία οἱ προτάσεις τοῦ Δαντών, παρέστησε τολμηρὰ πὼς τὸ δικό του σχέδιο γιὰ σύσταση φρουρᾶς ἀπ' τὶς ἐπαρχίες ἐμπνέεται ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆς ὁμόνοιας καὶ τῆς ἑνότητας, ὁ Ροβεσπιέρος ἔκανε μιὰ μακροσκελὴ καὶ περήφανη ἀπολογία γεμάτη ἀπ' τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε στὸ παρελθόν: «Δὲ βλέπω τὸν ἑαυτό μου σὰν κατηγορούμενο, ἀλλὰ σὰ συνήγορο τῆς ὑπόθεσης τοῦ πατριωτισμοῦ... Χωρὶς νὰ εἶμαι φιλόδοξος, πολέμησα πάντα τοὺς φιλόδοξους». Ἀγανάχτησε γιὰ τὶς συκοφαντίες τῶν Γιρονδίνων πού, πρὶν ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου, τὸν εἶχαν παρουσιάσει πὼς συνδιαλέγεται μὲ τὴ βασίλισσα καὶ τὴν πριγκίπισσα ντὲ Λαμπάλ. Ὁμολόγησε πὼς εἶχε ὑποψιαστεῖ τοὺς ἀντιπάλους του «πὼς θέλουν νὰ μεταβάλουν τὴ Δημοκρατία σ' ἕνα σωρὸ ὁμοσπονδιακὲς δημοκρατίες», ὅταν τοὺς εἶδε νὰ ὀρθώνονται κατήγοροι τῶν ἡρώων τῆς 10ης Αὐγούστου καὶ νὰ τοὺς μεταβάλλουν ἄδικα σὲ πρωταθλητὲς τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου. Προκάλεσε τοὺς ἀντιπάλους του νὰ προσκομίσουν ἐναντίον του τὸ παραμικρὸ βάσιμο στοιχεῖο ἐνοχῆς καὶ κατέληξε ζητώντας νὰ ψηφιστοῦν οἱ δυὸ προτάσεις τοῦ Δαντών.

Ὁ Μπαρμπαροὺ θέλησε ν' ἀπαντήσει στὴν πρόκληση τοῦ Ρο-

βεσπιέρου. Γιὰ ν' ἀποδείξει πῶς ὁ τελευταῖος εἶχε ἐπιζητήσει τὴ διχτατορία, ἐπικαλέστηκε μιὰ συνομιλία του ποὺ εἶχε μὲ τὸν Πανὶς λίγες μέρες πρὶν ἀπ' τὴν ἐξέγερση: «Ὁ πολίτης Πανὶς μᾶς ὑπέδειξε ὀνομαστικὰ τὸν Ροβεσπιέρο, σὰν τὸν ἐνάρετο ἄνθρωπο ποὺ θἄπρεπε νὰ γίνει διχτάτορας τῆς Γαλλίας». Ἡ παράξενη αὐτὴ ἀπόδειξη προκάλεσε ψιθυρισμοὺς ἀποδοκιμασίας στὴ Συνέλευση. Ὁ Πανὶς διέψευσε τὸν Μπαμπαρού: «Ἀπὸ ποῦ μπόρεσε νὰ βγάλει αὐτὴ τὴν κατηγορία; Ποῦ εἶναι οἱ μάρτυρές του;

—Ἐγώ, κύριε, διέκοψε ὁ Ρεμπεκί.

—Σεῖς εἶστε φίλος του, ἐξαιρεῖσθε» ἀπάντησε ὁ Πανὶς προσθέτοντας: «Τί! Τὴ στιγμὴ ὅπου οἱ πατριῶτες εἶταν ἕτοιμοι νὰ θυσιαστοῦν, ὅπου ἡ μοναδική φροντίδα μας, ἡ μοναδικὴ σκέψη μας εἶταν νὰ πολιορκίσουμε τὸν Κεραμεικό, ἐμεῖς θὰ σκεφτόμασταν τὴ διχτατορία, σὲ στιγμὴ ὅπου ὅλοι εἴμαστε βέβαιοι γιὰ τὴν ἀνεπάρκεια τῶν δυνάμεών μας... σὲ στιγμὴ ποὺ νόμιζα πῶς ἔβλεπα κάθε λεπτὸ τὸ Παρίσι νὰ σφάζεται, θὰ σκεφτόμουνα ἐγὼ νὰ ἐγκαθιδρύσω διχτατορικὴ ἐξουσία!»

Νιώθοντας πῶς ἡ κατηγορία ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου ἐκφυλιζόταν, ἄλλοι Γιρονδίνοι, ὅπως ὁ Μπουαλὼ κι ὁ Καμπόν, ἔκαμαν ἀντιπερισπασμό, ἐξαπολύοντας ἀναδρομικὰ σφοδρὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς διχτατορίας τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ εἶταν ἄλλωστε πραγματική. Ὁ Μπρισσὸ ξαναθύμισε τὸ ἔνταλμα τῆς «κατ' οἶκον» ἔρευνας ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ ἐναντίον του στὸ διάστημα τῶν σφαγῶν. Τότε ὁ Πανὶς βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ δικαιολογήσει τὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης: «Ἀναλογιστεῖτε τὴ θέση μας, εἶπε· εἴμαστε περιτριγυρισμένοι ἀπὸ πολίτες ἐξοργισμένους ἀπ' τὶς προδοσίες τῆς Αὐλῆς... πολλοὶ ἦρθαν καὶ μᾶς εἶπαν πῶς ὁ Μπρισσὸ ἔφευγε γιὰ τὸ Λονδίνο μὲ γραπτὲς ἀποδείξεις τῶν μηχανοραφιῶν του: Ἐγὼ βέβαια δὲν πίστευα αὐτὴ τὴν κατηγορία, δὲν μποροῦσα ὅμως νὰ ἐγγυηθῶ προσωπικὰ καὶ μὲ τὸ κεφάλι μου πῶς δὲν εἶταν ἀληθινή. Εἴμουνα ὑποχρεωμένος νὰ μετριάσω τὸν ἀναβρασμὸ τῶν καλυτέρων πολιτῶν ποὺ κι ὁ ἴδιος ὁ Μπρισσὸ τοὺς ἀναγνώριζε γιὰ τέτιους. Νόμισα πῶς τὸ καλύτερο ποὺ εἶχα νὰ κάνω εἶταν νὰ τοῦ στείλω ἐπιτρόπους γιὰ νὰ τοῦ ζητήσουν ἀδελφικὰ ν' ἀνακοινώσει τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων του, μὲ τὴν πεποίθηση πῶς ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ θ' ἀπόδειχνε ὁλοφάνερα τὴν ἀθωότητά του καὶ θὰ διέλυε ὅλες τὶς ὑποψίες, ὅπως κ' ἔγινε πραγματικά...» Ἡ ἐξήγηση αὐτὴ εἶχε τὴ σφραγίδα τῆς ἀλήθειας. Ἡ κατηγορία τῶν Γιρονδίνων, ὁλότελα ἀναδρομικὴ ἄλλωστε, κατέρευσε.

Ὁ Μαρὰ ζήτησε τὸ λόγο. Οἱ Γιρονδίνοι ἔβαλαν τὶς φωνές: «Κάτω ἀπ' τὸ βῆμα!» Ὁ Μαρά, γαλήνιος καὶ περιφρονητικός, τοὺς πέταξε τὴν ἀπάντηση: «ὥστε ἔχω πολλοὺς προσωπικοὺς ἐχθροὺς σ' αὐτὴ τὴ Συνέλευση!» «Ὅλους, ὅλους», φώναζαν οἱ Γιρονδίνοι. Ἀσυγκίνητος συνέχισε: «Ἂν ἔχω πολλοὺς ἐχθροὺς στὴ Συνέλευση, τοὺς λέω νὰ ντραποῦν λιγάκι καὶ νὰ μὴ φωνασκοῦν μάταια, οὔτε νὰ γιουχαΐζουν, οὔτε ν' ἀπειλοῦν ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει

θυσιαστεῖ γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴ δική τους σωτηρία». Μὲ τὴ στάση του αὐτὴ ἐπιβλήθηκε. Μπόρεσε νὰ μιλήσει.

Μπαίνοντας κατ' εὐθείαν στὴν κατηγορία γιὰ διχτατορία, παραδέχτηκε τὴν ἐνοχή του καί, μὲ εὐστροφία ὅσο καὶ θράσος, ἔσπευσε ν' ἀπαλλάξει τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὸν Δαντών: «Ἡ δικαιοσύνη μοῦ ἐπιβάλλει νὰ δηλώσω, εἶπε, πὼς οἱ συνάδελφοί μου, ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Δαντὼν ὀνομαστικά, ὅπως κι ὅλοι οἱ ἄλλοι, εἶχαν ἀποδοκιμάσει τὴν ἰδέα εἴτε τριανδρίας εἴτε διχτατορίας. Ἂν ὑπάρχει ἕνας ἔνοχος ποὺ ἔριξε στὸ κοινὸ αὐτὲς τὶς ἰδέες, αὐτὸς εἶμαι ἐγώ, ὁ πρῶτος νομίζω πολιτικὸς συγγραφέας κ' ἴσως ὁ μόνος στὴ Γαλλία μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, ποὺ πρότεινε στρατιωτικοὺς διχτάτορες καὶ τριανδρίες σὰν τὸ μόνο μέσο γιὰ νὰ παταχθοῦν οἱ προδότες κ' οἱ συνωμότες. Ἐπικαλέστηκε γιὰ ὑπεράσπισή του τὴν ἐλευθεροτυπία καί, χωρὶς ν' ἀπαρνηθεῖ τὶς ἰδέες του, χωρὶς νὰ μειωθεῖ ἀποκηρύσσοντάς τις, ἀνέπτυξε ξανὰ τὴ θεωρία του γιὰ τὸ διχτάτορα, «ἄνθρωπο συνετὸ καὶ δυνατό, ποὺ δὲ θἄχε ἄλλο δικαίωμα παρὰ νὰ χτυπήσει τὰ ἐγκληματικὰ κεφάλια καὶ ποὺ θἄταν σφιχτὰ ἀλυσοδεμένος μὲ τὴν πατρίδα». Μὲ μεγάλη εὐστροφία κατέστησε προσεχτικὴ τὴ Συνέλευση ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἤθελαν νὰ σπείρουν μέσα της τὴ διχόνοια καὶ νὰ τὴν ἀποσπάσουν ἀπ' τὰ μεγάλα ζητήματα ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀπασχολοῦν.

Ὅπως εἶναι φανερό, ἡ γλώσσα τοῦ Μαρὰ ἔκανε ἐντύπωση μὲ τὴν εἰλικρίνειά της κι ὁ Βερνιώ, ὅταν ὕστερα ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ προσποιήθηκε πὼς τάχα τὸν βρίζει περιφρονητικά, προκάλεσε μουρμουρητὰ ἀποδοκιμασίας: «Ἂν εἶναι δυστύχημα γιὰ ἕναν ἀντιπρόσωπο τοῦ λαοῦ τὸ νὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ διαδεχτεῖ στὸ βῆμα αὐτὸ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἐναντίον του ἀπαγγέλθηκε ψήφισμα κατηγορίας καὶ ποὺ σήκωσε τὸ κεφάλι του πάνω ἀπ' τοὺς νόμους, ἕναν ἄνθρωπο τέλος ποὺ στάζει ὁλόκληρος συκοφαντία, χολὴ κ' αἷμα, τὸ δυστύχημα αὐτὸ εἶναι γιὰ μένα». Ἡ μελοδραματικὴ αὐτὴ ἀγανάχτηση φάνηκε ἄτοπη. Διέκοψαν τὸ Βερνιώ, κι ὁ Πετιὸν ἀναγκάστηκε νὰ ἐπέμβει γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ συνεχίσει. Ὁ Βερνιὼ διάβασε τὴν περίφημη ἐγκύκλιο τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας ὅπου αὐτὴ συμβούλευε τοὺς Νομοὺς νὰ γενικεύσουν οἱ σφαγές. Τὴ στιγμὴ λοιπὸν ἀκριβῶς ποὺ συντασσόταν αὐτὴ ἡ ἐγκύκλιος, ὁ Ροβεσπιέρος κατήγγελε στὴν Κομμούνα τὴ δῆθεν συνωμοσία ποὺ εἶχαν ὀργανώσει οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιροντίνων γιὰ νὰ παραδώσουν τὴ Γαλλία στὸν Μπρούνσβικ. «Ψέματα, διέκοψε ὁ Ροβεσπιέρος», — «ἔχω ἀποδείξεις», ἀπάντησε ὁ Λαζούρς. Ἀντὶ ν' ἀξιώσει νὰ ξεκαθαριστεῖ τὴν ἴδια ὥρα τὸ ζήτημα, ὁ Βερνιὼ δὲν ἐπέμεινε: «Ὅπως μιλάω χωρὶς πικρία, ἔτσι θὰ ὑποδεχόμουνα καὶ μιὰ διάψευση ποὺ θὰ μοῦ ἀπόδειχνε πὼς ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε συκοφαντηθεῖ». Ὁ Βερνιὼ τέλειωσε τὸ σφοδρὸ κατηγορητήριό του ἐναντίον τῆς Κομμούνας ζητώντας νὰ τιμωρηθοῦν παραδειγματικὰ ἐκεῖνοι ποὺ ὑπέγραψαν τὴν ἐγκύκλιο τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπαγρύπνησης, ποὺ ἀνάμεσά τους εἶταν ὁ Πανίς, ὁ Σεργζὰν κι ὁ Μαρά.

Γιὰ νὰ καταβάλει τὸν Μαρά, ὁ Γιρονδίνος Μπουαλὼ διάβασε ἕνα ἄρθρο ὅπου ὁ Μαρὰ καλοῦσε σὲ νέα ἐξέγερση καὶ κήρυχνε τὴν ἐγκαθίδρυση διχτάτορα στὴν ἐξουσία. Πολυάριθμοι βουλευτὲς φώναξαν πὼς πρέπει νὰ σταλεῖ ὁ Μαρὰ στὶς φυλακὲς τῆς 'Αμπαΐ. Τὸ ψήφισμα κατηγορίας ἐπρόκειτο νὰ τεθεῖ σὲ ψηφοφορία ὅταν ὁ Μαρά, ἤρεμος-ἤρεμος, ὁμολόγησε πὼς αὐτὸς εἶταν ὁ συντάχτης τοῦ ἄρθρου ποὺ κατάγγειλε ὁ Μπουαλώ, προσθέτοντας ὅμως πὼς τὸ ἄρθρο αὐτό, παμπάλαιο πιά, τὅχε γράψει σὲ στιγμὴ ἀγανάχτησης. Ὕστερα εἶχε ἀλλάξει γνώμη, εἶχε ἀναγνωρίσει τὴ Συμβατικὴ καί, γι ἀπόδειξη, ἔδωσε νὰ διαβάσουν τὸ πρόσφατο ἄρθρο του ὅπου ἀνέπτυσσε «τὴ νέα ταχτική του». Ἡ ἐντύπωση ποὺ προκάλεσε εἶταν σημαντική. Ὁ Μαρὰ ἔκλεισε τὸ λόγο του βγάζοντας ἀπ' τὴν τσέπη του ἕνα πιστόλι ποὺ τ' ἀκούμπησε στὸ μέτωπό του: «Πρέπει νὰ δηλώσω πὼς ἂν τύχει καὶ ψηφιστεῖ ἡ κατηγορία ἐναντίον μου, θὰ πετάξω τὰ μυαλά μου μπροστὰ στὸ βῆμα. Νά λοιπὸν ὁ καρπὸς τριῶν χρόνων μπουντρουμιῶν καὶ βασανιστηρίων ποὺ ὑπέφερα γιὰ νὰ σώσω τὴν πατρίδα! Νά ὁ καρπὸς τῶν ἀγρυπνιῶν μου, τῶν ἐργασιῶν μου, τῆς δυστυχίας μου, τῶν πόνων μου καὶ τῶν κινδύνων ποὺ πέρασα! Καλὰ λοιπόν! Θὰ μείνω μαζί σας γιὰ ν' ἀψηφίσω τὴν ὀργή σας!»

Οἱ Γιρονδίνοι εἶχαν πέσει ἔξω. Ἀνίκανοι νὰ προσβάλουν τὸν Ροβεσπιέρο, εἶχαν ἐξυψώσει τὸν Μαρά, δίνοντάς του τὴν εὐκαιρία ν' ἀποκαλυφθεῖ, ὅπως εἶταν πραγματικά, μπροστὰ στὴ Συνέλευση καὶ μπροστὰ στὴ Γαλλία. Ὁ Κουτόν, τέλος, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα τῆς συζήτησης προτείνοντας νὰ θεσπιστεῖ ἡ ἑνότητα τῆς Δημοκρατίας. Ἔγινε μόνο συζήτηση γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ θεσπίσματος καὶ υἱοθέτησαν τὴν περίφημη διατύπωση: *«Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετη»*. Αὐτὸ σήμαινε ἄρνηση τοῦ φεντεραλισμοῦ, τοῦ σχεδίου ποὺ εἶχαν ἀποδώσει στοὺς Γιρονδίνους, πὼς ἤθελαν τάχα νὰ ἐφαρμόσουν στὴ Γαλλία τὸ σύνταγμα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ Κουτὸν ζήτησε σὲ συνέχεια νὰ θεσπιστεῖ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐναντίον ὁποιουδήποτε, ποὺ θὰ πρότεινε διχτατορία. Ὁ Μαρὰ ζήτησε μιὰ προσθήκη «κ' ἐναντίον τοῦ μηχανοράφου ἐκείνου ποὺ θὰ κηρυχτεῖ ἀπαραβίαστος». «Ἂν σηκώσετε κεφάλι πάνω ἀπ' τὸ λαό, ὁ λαὸς θὰ σκίσει τὰ νομοθετήματά σας». Ἡ προσθήκη ἀποσκοποῦσε στὴν κατάργηση τῆς βουλευτικῆς ἀσυλίας. Ὁ Καμπὸν κι ὁ Σαμπὸ καταπολέμησαν μὲ τὴ σειρά τους τὴν πρόταση τοῦ Κουτὸν στ' ὄνομα τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης καὶ τοῦ ἀπαράγραπτου δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης. Καὶ ἡ Συνέλευση ὑποχώρησε στὰ λογικά τους ἐπιχειρήματα. Ἐπιθυμοῦσε νὰ καταδικάσει τὸ φεντεραλισμὸ (ὁμοσπονδιακὸ σύστημα) ἀρνιόταν ὅμως νὰ καταδικάσει τὴν ἰδέα τῆς διχτατορίας.

Σ' αὐτὴ τὴ σπουδαία συνεδρίαση τῆς 25ης τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Δαντὼν ἀποδείχτηκε ἐξαίρετος χειριστὴς τῶν ζητημάτων, τέλειος κάτοχος τῆς τέχνης νὰ διευθύνει τὶς Συνελεύσεις μιλώντας τόσο στὴν καρδιὰ τῶν βουλευτῶν, ὅσο καὶ στὴ λογική. Σ' αὐτὸν

ὀφείλεται ἡ ἀνατροπὴ τοῦ σχεδίου τῶν Γιρονδίνων. Οἱ τελευταῖοι δὲν μπορούσαν νὰ μὴν τὸ κρατήσουν μέσα τους. Στὴν ἀρχὴ ἀπόφυγαν νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν. Κατάλαβαν ὅμως πὼς δὲ θὰ νικούσαν τοὺς Ὀρεινούς, ἂν δὲν τὸν κάθιζαν τὸν ἴδιον στὸ σκαμνί.

Ὁ Δαντὼν θἄθελε ἡ πρώτη φροντίδα τῆς Συμβατικῆς νἄταν ἡ ἀνασύνθεση τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὥστε νὰ μποῦν σ' αὐτὸ νέοι ἄνθρωποι, ξένοι πρὸς τὶς διαμάχες τοῦ παρελθόντος. Ὁ νόμος τῆς Συντακτικῆς, ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἰσχύει, καθόριζε ρητὰ πὼς εἶναι ἀσυμβίβαστα τὰ καθήκοντα τοῦ ὑπουργοῦ μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτῆ. Ἀπ' τὴν πρώτη συνεδρίαση δήλωσε πὼς προτιμοῦσε τὸ βουλευτικὸ ἀξίωμα. Ἡ χειρονομία του αὐτὴ παρέσυρε καὶ τὸν Ρολάν. Ἡ θέση τοῦ ὑπουργοῦ ἀμοιβόταν πολὺ καλύτερα ἀπ' τὴ θέση τοῦ βουλευτῆ. Γιατί τάχα ὁ Ρολὰν νὰ εἶναι λιγότερο ἀφιλοκερδὴς ἀπ' τὸν ταραξία ποὺ οἱ Γιρονδῖνοι προσπαθούσαν νὰ τὸν περιφρονήσουν; Ὕστερ' ἀπὸ μερικοὺς δισταγμούς, γιατὶ ἡ ἐκλογή του στὸ Σὸμ εἶταν ἀμφισβητούμενη, ὁ Ρολὰν ὑπέκυψε, χρησιμοποιώντας μιὰ κοινότατη γλώσσα διανθισμένη μὲ ἀποφθέγματα σὰν τοῦτο δῶ: «εἶναι εὔκολο νἆσαι μεγάλος ἅμα ξεχνᾶς τὸν ἑαυτό σου κ' εἶσαι πάντα δυνατὸς ἅμα δὲ φοβᾶσαι τὸ θάνατο». Ἀφοῦ περιέγραψε τὰ καθήκοντα τοῦ διαδόχου του, συνέστησε στὴ Συνέλευση ἕνα ἀπ' τὰ παλιὰ τσιράκια του τὸν Πάς, ποὺ τοὔπλεξε ἐμφαντικὰ τὸ ἐγκώμιο: «Νέος Ἀβδολόνυμος *, ποὺ πρέπει νὰ μπεῖ στὴ θέση ἐκείνη ὅπου ἡ σοφία του θὰ μπορεῖ νὰ προξενήσει τὸ μεγαλύτερο καλό». Ὁ Ρολὰν ὅμως εἶχε παραιτηθεῖ μονάχα γιὰ τοὺς τύπους. Οἱ φίλοι του στὴ Συνέλευση θεώρησαν τὴν ἀποχώρησή του «δημόσια συμφορὰ» καὶ προσπάθησαν νὰ πετύχουν ψῆφο τῆς Συνέλευσης ποὺ νὰ τὸν καλεῖ νὰ παραμείνει στὸ ὑπούργημά του. Στὴ διάρκεια μιᾶς συζήτησης πολὺ ζωηρῆς ποὺ ἄνοιξε γύρω ἀπ' τὸ θέμα αὐτό, στὶς 27 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Δαντὼν παραφέρθηκε σὲ τέτιο βαθμὸ ὥστε νὰ πεῖ: «Ἀφοῦ τοῦ κάνετε αὐτὴν τὴν πρόσκληση, κάνετέ την λοιπὸν καὶ στὴ μαντὰμ Ρολάν, γιατὶ ὅλος ὁ κόσμος ξέρει πὼς ὁ Ρολὰν δὲν εἶταν μόνος στὸ ὑπουργεῖο του. Ἐγὼ εἴμουνα μόνος στὸ δικό μου καὶ τὸ ἔθνος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὑπουργοὺς ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἐνεργοῦν χωρὶς νὰ καθοδηγοῦνται ἀπ' τὶς γυναῖκες τους». Παρ' ὅλο ποὺ ἤξερε ἡ Συνέλευση πὼς ὁ Δαντὼν λέει τὴν ἀλήθεια, ἔδειξε μὲ παρατεταμένα μουρμουρητὰ τὴν ἀποδοκιμασία της. Στὸ ΙΘ' αἰώνα, τὸν τόσο ἐξευγενισμένο, νὰ τὰ βάζεις μὲ μιὰ γυναίκα εἶταν κάτι τόσο ἀπρεπὲς ποὺ ὅλος ὁ τύπος, σχεδὸν χωρὶς ἐξαίρεση, τὸ ἐπέκρινε ἀνεπιφύλαχτα. Ὁ Δαντὼν ὅμως δὲν ὑπερηφανευόταν πὼς εἶταν κοσμικός. Τὰ μουρμουρητὰ τὸν ἔκαμαν ἀκόμα πιὸ σκαιό. Ἔδωσε στὸν Ρολὰν καινούργιο φοβερὸ χτύπημα ἀποκαλύ-

---

* Ἀβδολόνυμος. Ἀπόγονος τῶν βασιλέων τῆς Σιδώνας, ποὺ ἀπ' τὴ φτώχεια του, ἀναγκάστηκε νὰ γίνει κηπουρός. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τὸν ἀποκατάστησε στὸ θρόνο του (332 π. Χ.). Σ. τ. Μ.

πτοντας, πράγμα πού δὲν εἴταν γνωστὸ ἀκόμα, πὼς ὁ ἐνάρετος γέρος εἶχε ζητήσει τὴν ἐκένωση τοῦ Παρισιοῦ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Λογκβύ. Τὰ πραχτικὰ σημειώνουν πὼς τὰ λόγια τοῦ Δαντὼν προκάλεσαν μεγάλη ἀναταραχή. Κατέληξε πὼς πρέπει ν' ἀντικατασταθεῖ ὁ Ρολὰν μὲ τὸν Πάς, χωρὶς ἄλλη ἀργοπορία. Ἔγινε δμως τὸ ἀντίθετο. Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ σύζυγος τῆς μαντὰμ Ρολὰν μὲ μιὰ μακροσκελὴ ἠθικολογικὴ ἐπιστολή του, ὅπου δὲν ὑπῆρχε ἴχνος μετριοφροσύνης, δήλωσε πὼς διατηρεῖ τὸ χαρτοφυλάκιό του: «Παραμένω, γιατὶ ὑπάρχουν κίνδυνοι· τοὺς ἀψηφῶ, γιατὶ δὲ φοβᾶμαι κανέναν, ὅταν πρόκειται νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου». Καὶ ρίχτηκε σὲ μιὰν ἀόριστη καὶ δόλια ἐπίθεση ἐναντίον τῶν σύγχρονων Σύλλα καὶ τῶν Ριέντσι, βεβαιώνοντας ἄφοβα πὼς τὰ σχέδια γιὰ διχτατορία καὶ τριανδρία ὑπῆρχαν. Ἡ ἐπιστολή του προκάλεσε τέσσερα κύματα χειροκροτημάτων καὶ στάλθηκε στοὺς Νομούς.

Ὁ Σερβάν, ἀφοῦ ἄφησε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν γιὰ νὰ πάει ν' ἀναλάβει τὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς πού σχηματιζόταν στὰ Πυρρηναῖα, ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν Πάς, ὁ Πὰς ὅμως εἴταν ειλικρινὴς ἐπαναστάτης, ξένος πρὸς τὶς μηχανορραφίες κι ἀκόμα περισσότερο πρὸς τὶς φατρίες. Αὐτὸς ἔμελλε νὰ διαψεύσει σκληρὰ τὶς προσδοκίες τῶν Γιρονδίνων καὶ νὰ δικαιώσει τὸ ἐγκώμιο πού ὁ Δαντὼν εἶχε πλέξει αὐθόρμητα στὸν πατριωτισμό του. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Δαντών, αὐτὸς ἀντικαταστάθηκε ὁριστικὰ στὸ ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης, στὶς 9 τοῦ Ὀχτώβρη, ἀπὸ ναν ἐπιπόλαιο ἄνθρωπο τῶν Γραμμάτων, τὸν Γκαρά, πού εἶχε στενοὺς δεσμοὺς μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Γιρονδίνων.

Δὲν τοὺς ἔφτανε ὅμως πὼς εἶχαν βάλει στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο ἀνθρώπους πού τοὺς νόμιζαν ἀφοσιωμένους σ' αὐτούς. Σχεδίαζαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰ πάθη τους καὶ νὰ ἐφαρμόσουν ἀντίποινα.

Ὁ Ρολὰν κιόλας, στὸ γράμα του τῆς 30ῆς τοῦ Σεπτέμβρη, πού εἶχε στείλει στὴ Συμβατικὴ γιὰ ν' ἀνακαλέσει τὴν παραίτησή του, εἶχε μιὰ φράση γεμάτη ὑπονοούμενα: «Εἶμαι βαθύτατα πεπεισμένος πὼς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἀληθινὸς πατριωτισμὸς ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει ἠθική». Ἡ ἠθικὴ εἴταν τὸ τρωτὸ σημεῖο τοῦ Δαντών, ἡ ἀχίλλειος φτέρνα του.

Ἕνας ὑπουργός, αὐτὴ τὴν ἐποχή, πού ἀποχωροῦσε ἀπ' τὴ θέση του, εἶχε χρέος νὰ ὑποβάλει ὄχι μονάχα λογοδοσία ἠθικὴ γιὰ τὴ διαχείρισή του, ἀλλὰ καὶ λογοδοσία οἰκονομική. Δὲν εἴταν ἁπλὸς τύπος. Οἱ ἐκθέσεις τῶν ὑπουργῶν ἐξετάζονταν ἐπιμελῶς, βάσει δικαιολογητικῶν ἐγγράφων. Ὅταν ἡ λογοδοσία τοῦ Δαντὼν ὑποβλήθηκε σὲ συζήτηση, στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη, ὕστερα ἀπὸ ἔκθεση τοῦ Μαλλαρμέ, ὁ Καμπόν, πού εἴταν ἀνέκαθεν ἐχθρὸς τῆς Κομμούνας, ἐξεφράσθη μὲ αὐστηρὰ λόγια: «Παρατηρῶ πὼς τὸ σύστημα πού ἀκολούθησε ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καταστρέφει κάθε λογιστικὴ τάξη καὶ κάθε ρυθμό, γιατὶ οἱ δαπάνες τῶν ὑπουργῶν

πρέπει νὰ πληρώνονται, ἀνάλογα μὲ τὶς ἑκάστοτε ἀνάγκες καὶ βάσει ἐνταλμάτων κ' ἐπομένως δὲν πρέπει ποτὲ νὰ τοὺς μένουν ὑπόλοιπα στὸ ταμεῖο. Ὁ Καμπὸν δὲν περιορίστηκε σ' αὐτὴ τὴ μομφή· κατέληξε πὼς ἔπρεπε νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ ὑπουργοὶ νὰ μὴ λογοδοτοῦν μονάχα γιὰ τὶς ἔκτακτες δαπάνες τους—ὅπως εἶχε κάνει ὁ Δαντὼν—ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ μυστικὰ ἔξοδά τους, πράγμα ποὺ ἀπέφυγε νὰ τὸ κάνει. Ἔτσι ἔχοντας στὴν πλάτη του αὐτὴ τὴν κατηγορία, ὁ Δαντών, ὀχυρώθηκε πίσω ἀπ' τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, στὸ ὁποῖο εἶχε λογοδοτήσει, ὅπως εἶπε, γιὰ τὰ μυστικὰ ἔξοδά του. Ὁ Καμπὸν χειροκροτήθηκε ζωηρά. Ὁ Δαντὼν κατέβηκε ἀπ' τὸ βῆμα μέσα σὲ παγερὴ σιωπή. Ἡ Συμβατικὴ τὸν κάλεσε ξανά, μὲ ψήφισμα, νὰ δικαιολογήσει μπροστὰ στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο ποῦ πῆγαν οἱ 200.000 λίβρες ποὺ εἶχαν τεθεῖ στὴ διάθεσή του γιὰ μυστικὰ ἔξοδα. Καθὼς δὲ σάλεψε ἀπ' τὴ θέση του, ὁ Ρολὰν ἦρθε νὰ παρουσιάσει μὲ προσποιητὴ ἀγανάχτηση στὴ Συνέλευση, στὶς 18 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴ δική του λογοδοσία, συνοδεύοντάς την καὶ μὲ σχόλια ποὺ χτυποῦσαν κατ' εὐθείαν τὸν πρώην συνάδελφό του: «Καθὼς ἐγὼ δὲν ξέρω τίποτα μυστικὸ καὶ θέλω νὰ μὴν ὑπάρχει καμιὰ σκιὰ στὴ διαχείρισή μου, παρακαλῶ τὴ Συνέλευση νὰ δώσει ἐντολὴ νὰ διαβαστεῖ ἡ λογοδοσία μου». Τότε σηκώθηκε ὁ Ρεμπεκί: «Ζητῶ νὰ λογοδοτήσουν ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ σὰν τὸν Ρολάν». Ὁ Δαντὼν ἀναγκάστηκε ν' ἀνεβεῖ ξανὰ στὸ βῆμα γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ. Μπερδεύτηκε μέσ' στὰ «ὁμολογῶ» καὶ «ἀρνοῦμαι» καὶ κατέληξε σὲ ὁμολογίες: «... Ὅταν οἱ ἐχθροὶ κυρίευσαν τὸ Βερντέν, ὅταν ἡ ἀπογοήτευση σκορπιζόταν ἀκόμα κι ἀνάμεσα στοὺς καλύτερους καὶ πιὸ θαρραλέους πολίτες, ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευση μᾶς εἶπε: μὴν τσιγκουνεύεστε τίποτα, σπαταλεῖστε τὰ χρήματα, ἂν χρειάζεται γιὰ ν' ἀναζωογονήσετε τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ νὰ δώσετε ὤθηση σ' ὁλόκληρη τὴ Γαλλία. Ἐμεῖς τὸ κάναμε· ἀναγκαστήκαμε νὰ μποῦμε σὲ ἔκτακτα ἔξοδα· κι ὁμολογῶ πὼς γιὰ τὰ περισσότερα αὐτὰ ἔξοδα δὲν ἔχουμε πολὺ ἐντάξει ἐξοφλητικὲς ἀποδείξεις. Ὅλα εἶταν βιαστικά, ὅλα γίνηκαν μὲ μεγάλη σπουδή. Θέλατε οἱ ὑπουργοὶ νὰ δράσουν ὅλοι μαζί· τὸ κάναμε, κι αὐτὸ εἶναι ἡ λογοδοσία μας». Ξέσπασαν μουρμουρητὰ ἀποδοκιμασίας. Ὁ Καμπὸν κάλεσε τὸν Ρολὰν νὰ πεῖ ἂν εἶχε κάνει ἐπαλήθευση τῶν λογαριασμῶν τῶν μυστικῶν ἐξόδων τοῦ Δαντών. Ὁ Ρολὰν ἀπάντησε πὼς «εἶχε ἀναζητήσει τὰ ἴχνη τους στὰ κατάστιχα τοῦ Συμβουλίου καὶ πὼς δὲν τὰ βρῆκε πουθενά». Ἡ συνέλευση ἀναταράχτηκε ἀπὸ ζωηρὴ συγκίνηση. Ὁ Καμὺς πρότεινε νὰ ἐφαρμοστεῖ τὸ «ψήφισμα κατηγορίας κατὰ τῶν ὑπουργῶν ποὺ διασπάθισαν τὰ χρήματα τοῦ Κράτους». Τελικά, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Λαριβιέρ, ἐκδόθηκε ψήφισμα ποὺ καλοῦσε τὸ Συμβούλιο νὰ δικαιολογήσει μέσα σὲ 24 ὧρες γιὰ ποιὸ λόγο ἀναγκάστηκε νὰ πάρει «τὴν ἀπόφαση νὰ διακόψει τὴν ἀπόδοση λογαριασμῶν γιὰ τὰ ποσὰ ποὺ τέθηκαν στὴ διάθεσή του γιὰ μυστικὲς δαπάνες».

Τὸ Συμβούλιο βρισκόταν σὲ ἀδυναμία νὰ παρουσιάσει ἀπόφα-

ση πού δὲν ὑπῆρχε. Ἀποφάσισε νὰ κάνει τὴν πάπια. Στὶς 25 ὅμως τοῦ Ὀχτώβρη, μόλις ἄρχισε νὰ μιλάει ὁ Δαντών, οἱ Γιρονδῖνοι κατέπνιξαν τὴ φωνή του μὲ τὶς φωνασκίες τους καὶ τοῦ ζήτησαν τοὺς λογαριασμούς. Στὶς 30 τοῦ Ὀχτώβρη, νέο ψήφισμα εἰδοποίησε τοὺς ὑπουργοὺς πὼς ἦρθε ἡ ὥρα νὰ δώσουν λύση στὴν κατάσταση. Στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη, ὁ Μόνζ, ὁ Κλαβιέρ, ὁ Λεμπρὲν ἀναγκάστηκαν νὰ ὑπακούσουν. Εἴπαμε πώς, στὶς 6 τοῦ Ὀχτώβρη, ὁ Δαντὼν κι ὁ Σερβὰν τοὺς γνωστοποίησαν λεπτομερῶς ποῦ διετέθησαν τὰ μυστικὰ κοντύλια, δὲ θεώρησαν σκόπιμο ὅμως νὰ κρατήσουν καὶ λογαριασμό. Οὔτε ὁ Καμπόν, οὔτε ὁ Μπρισσὸ κατέθεσαν τὰ ὅπλα. Ξανάρχισαν τὶς ἐπικρίσεις τους καὶ ἡ Συμβατικὴ ἀρνήθηκε ν' ἀπαλλάξει τὸν Δαντών. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἀρνήθηκε συνάμα καὶ νὰ τὸν καταδικάσει. Ἀπὸ τότε ὅμως, μόλις δινόταν ἡ εὐκαιρία, οἱ Γιρονδῖνοι ἀνακινούσαν κατὰ τοῦ Δαντὼν τὴν ἱστορία τῶν λογαριασμῶν του. Δυστυχῶς τοὺς εἶταν εὔκολο νὰ κατηγορήσουν τὴν τιμιότητά του. Ὁ Δαντὼν προστάτευε ὕποπτους προμηθευτὲς τοῦ στρατοῦ, σὰν τὸν περίφημο ἀββὰ Ντ' Ἐσπανιάκ. Εἶχε πάρει γιὰ γραματέα του στὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης τὸν ἀδέκαρο ποιητὴ Φὰμπ Ντ' Ἐγκλαντὶν πού γιὰ ν' ἀναλάβει οἰκονομικά, ἔκανε τὸν αὐτοσχέδιο προμηθευτὴ τῶν στρατιῶν καὶ προκαλοῦσε τὶς ἐπικρίσεις τοῦ Πὺς γιατὶ δὲν ἐχτελοῦσε τὶς παραγγελίες πού ἀναλάβαινε, τσεπώνοντας ὡστόσο πάντα τὶς προκαταβολὲς πού ζητοῦσε καὶ τοὔδιναν. Ὁ Δαντὼν εἶχε αὐξήσει τὴν περιουσία του μ' ἀνεξήγητο τρόπο. Ζοῦσε πολυτελέστατα, ἀγόραζε ἐθνικὰ χτήματα στὸ Ὢμπ, εἶχε τρεῖς κατοικίες στὸ Παρίσι καὶ στὰ περίχωρα. Εἶχε τρωτὰ σημεῖα. Οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιρονδίνων, οἱ λίβελοι τοῦ Μπρισσό, τ' ἀπομνημονεύματα τῆς μαντὰμ Ρολὰν εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολὺ σαφεῖς ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὸν ἀργυρώνητο χαραχτῆρα του. Ὁ Ρολὰν πῆρε στὴν ὑπηρεσία του ἕναν τυχοδιώχτη, κάποιον Ρὸς Μαρκαντιέ, πρώην γραματέα τοῦ Καμίλλου Ντεμουλέν, καὶ τὸν ἔβαλε νὰ δυσφημήσει τὸν Δαντὼν καὶ τοὺς φίλους του μ' ἕνα περιοδικὸ-λίβελο πολὺ βίαιο, ὅπου ὅλα δὲν τἄχε βγάλει ἀπ' τὸ κεφάλι του, τὴν *Ἱστορία τῶν Πλιατσικολόγων*. Εἴτε ἀπὸ κούραση, ἢ ὑπεροψία, εἴτε ἀπὸ ταχτικὴ ἢ φόβο μήπως χειροτερέψει τὴ θέση του, ὁ Δαντὼν δὲν ἀπάντησε στὶς μανιασμένες ἐπιθέσεις πού εἶταν στόχος τους. Ἀπ' τὶς ἐπιθέσεις αὐτὲς βγῆκε μειωμένος στὴ συνείδηση πολλῶν μελῶν τῆς Συμβατικῆς καὶ δὲν μπόρεσε νὰ κάνει ὅλο τὸ καλὸ πού ὑποσχέθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ συμφιλίωσης κ' ἑνότητας πού δὲν ὠφελοῦσε μονάχα τὴν ἡσυχία τὴ δική του, ἀλλὰ καὶ τὴ Δημοκρατία. Μειώνοντας τὸν Δαντών, οἱ Γιρονδῖνοι ἐξύψωσαν ἀκόμα περισσότερο τὸν Ροβεσπιέρο.

III

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

Ἐφαρμόζοντας πολιτικὴ ἀντιποίνων κατὰ τῶν Ὀρεινῶν, οἱ Γιρονδῖνοι ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τὸ ξύπνημα τῶν συντηρητικῶν δυνάμεων. Ἡ στροφή τους πρὸς τὰ δεξιά, στὸ πολιτικὸ ὅπως καὶ στὸ κοινωνικὸ πεδίο, εἶταν γοργή.

Χτύπησαν μὲ λύσσα στὴν ἀρχὴ τὰ ὄργανα ἐπαγρύπνησης καὶ καταστολῆς ποὺ δημιούργησε ἡ Ἐπανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου γιὰ νὰ βάλει γνώση στοὺς βασιλικοὺς συνένοχους ἢ πράχτορες τοῦ ἐχθροῦ.

Στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Βερνιὼ ξαπόλυσε σφοδρὸ κατηγορητήριο ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας, αὐτὴ ὅμως ἦρθε πέντε μέρες ἀργότερα νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸν ἑαυτό της στὴ Συνέλευση. Περνώντας μὲ τὴ σειρά της κι αὐτὴ στὴν ἐπίθεση, ἔβγαλε ἀπ' τοὺς φακέλους της καὶ παρουσίασε συνταραχτικὰ ἔγγραφα, ἕνα γράμα τοῦ Λαπόρτ, ἐπιμελητῆ τῆς ἐπιχορήγησης τοῦ στέματος, ποὺ ζητοῦσε ἀπ' τὸν ταμία τοῦ βασιλιᾶ, Σεπτέϊγ, 1.500.000 λίβρες γιὰ νὰ ἐξαγοράσει ὑποστηριχτὲς στὴν ἐκαθαριστικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Νομοθετικῆς καὶ γιὰ νὰ πετύχει ὥστε νὰ πληρώνει τὸ κράτος τὶς ἐπιχορηγήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ μονάρχη·—ἐξοφλητικὲς ἀποδείξεις ποὺ πιστοποιούσαν πὼς σημαντικὰ ποσά, 500.000 καὶ 550.000 λίβρες, εἶχαν μοιραστεῖ τὴν παραμονὴ ἀκριβῶς τῆς 10ης Αὐγούστου·—ἄλλα ἔγγραφα ποὺ ἀπόδειχναν πὼς ὁ *Λογογράφος* τοῦ Ντυπὸρ καὶ τῶν Λαμὲτ κι ἄλλες ἐφημερίδες εἶχαν χρηματοδοτηθεῖ ἀπ' τὴν ἐπιχορήγηση τοῦ Στέματος, κλπ. Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ κι ὁ Ταλλιὲν ὑπεστήριξαν τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐπαγρύπνησης, οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως, ὑποστηριζόμενοι ἀπ' τοὺς μεγαλοαστοὺς βουλευτὲς σὰν τὸν Ρεμπὲλ καὶ τὸν Μερλὲν (ἀπ' τὴν Τιονβὶλ) προκάλεσαν ἀπόφαση ποὺ ἔλεγε πὼς τὰ χαρτιὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπαγρύπνησης θὰ διαβιβάζονταν σὲ εἰκοσιτετραμελῆ ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ ἐκλεγόταν ἀπ' τὰ μέλη τῆς Συμβατικῆς. Ἄδικα ὁ Πανίς, ὁ Μαρά, ὁ Μπιγιὼ Βαρέν, ἐπεχείρησαν ν' ἀντιταχθοῦν στὴ σύσταση αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ στὴν ἀφαίρεση τῶν ἐγγράφων ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης. Τὰ 24 μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκλέχτηκαν ἀμέσως, σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπ' τὴ δεξιὰ παρά-

ταξη, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνεδρίασης. Ἐπιπλέον ἐξουσιοδοτήθηκαν νὰ ἐκδίδουν ἐντάλματα συλλήψεως. Μόλις συγκροτήθηκαν, ἔβγαλαν πρόεδρό τους τὸν Μπαρμπαρού. Αὐτὸς ἀνταποκρινόταν στὴν πολιτική τους ποὺ ἀποσκοποῦσε ν' ἀποδείξει πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας εἶχε δεχτεῖ ἀβάσιμες καταγγελίες, πὼς εἶχε προβεῖ σὲ συλλήψεις ἀθώων, πὼς εἶχε ἀνησυχήσει φιλήσυχους ἀνθρώπους. Ἡ εἰκοσιτετραμελὴς Ἐπιτροπὴ συνέχισε τυπικὰ μόνο τὶς ἀνακρίσεις καὶ τὶς διώξεις ποὺ εἶχε ἀρχίσει κιόλας ἡ ἔκπτωτη Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης. Ἐξέδωκε μερικὰ ἐντάλματα συλλήψεως, ξανάφησε ὅμως ἀμέσως ἐλεύθερους τοὺς κατηγορουμένους, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ δῆθεν ἀνάκριση. Ἔτσι λ. χ. πῆρε τοῖς μετρητοῖς τὶς ἀρνήσεις ἑνὸς κυρίου Ντυράν, ποὺ εἶταν ὁ πράχτορας τοῦ Μονμορὲν καὶ τῆς Αὐλῆς στοὺς Ἰακωβίνους καὶ στὸν Δαντών. Δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ ἐλέγξει τὰ λεγόμενά του, δὲν προέβη σὲ καμιὰ ἀντιπαράσταση, σὲ καμιὰ γραφολογικὴ ἐξέταση. Ἔριξε ἐπίσης στὸ καλάθι τῶν ἀχρήστων ἕνα παράπονο ποὺ τῆς ὑποβλήθηκε, στὶς 4 τοῦ Ὀχτώβρη, ἐναντίον ἑνὸς ἄγγλου τραπεζίτη Μπόϋντ, ποὺ κινοῦσε πολλὲς ὑποψίες πὼς εἶταν ὁ πράχτορας τοῦ Πὶττ στὴ Γαλλία καὶ ποὺ ἐναντίον του θὰ ἐγερθοῦν ἀργότερα σοβαρὲς κατηγορίες. Δὲν ἀνησύχησε σοβαρὰ τὰ μέλη τῆς ἐκαθαριστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Νομοθετικῆς ποὺ ἐνοχοποιόντουσαν ἀπ' τὰ χαρτιὰ τοῦ Λαπόρτ. Δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ διευκρινίσει τὴν ὑπόθεση τοῦ *Λογογράφου*, ὅπου εἶταν ἀνακατεμένοι οἱ κυριότεροι ἀρχηγοὶ τῶν Feuillants, κλπ.

Χτυπώντας καὶ παραλύοντας τὴν Ἐπιτροπὴ ἐπαγρύπνησης τῆς Κομμούνας, οἱ Γιρονδίνοι δὲ θέλησαν μονάχα νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὶς ἀτομικὲς προσβολὲς ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ. Ἀφόπλιζαν τὰ ἐπαναστατικὰ ὄργανα καταστολῆς γιὰ νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνη στοὺς Feuillants, τοὺς χτεσινοὺς ἀντιπάλους τους. Τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς ἔδιναν ἐγγυήσεις. Οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ πλούσιοι ποὺ εἶχαν φύγει ἀπ' τὸ Παρίσι τὸν Αὔγουστο ξαναγύριζαν ὁμαδικὰ στὰ μέσα τοῦ Ὀχτώβρη.

Τὸ ἔκτακτο δικαστήριο ποὺ εἶχε συσταθεῖ στὶς 17 Αὐγούστου γιὰ νὰ καταστείλει τὶς βασιλικὲς συνωμοσίες καὶ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς πατρίδας, ἔκανε εὐσυνείδητα τὸ καθῆκον του. Εἶχε ἀπαλλάξει, ἐλείψει ἐπαρκῶν ἀποδείξεων, πραγματικοὺς βασιλόφρονες ὄνομα καὶ πράμα, ποὺ βρίσκονταν σὲ στενὲς σχέσεις μὲ τὴν Αὐλή, ὅπως λ. χ. τὸ συμβολαιογράφο τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης Ζιμπέ. Σὲ ἀντάλλαγμα, εἶχε τιμωρήσει αὐστηρὰ τοὺς κλέφτες τοῦ Σκευοφυλακίου ποὺ τοῦ εἶχαν καταγγελθεῖ. Δὲν μποροῦσε ὅμως νὰ βρεῖ χάρη ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, στὴ συνεδρίαση τῆς 26ης τοῦ Ὀχτώβρη, τὸ χαραχτήρισε αἱμοσταγὲς δικαστήριο. Τὸ δικαστήριο θέλησε ν' ἀμυνθεῖ. Ὁ Λανζουϊνὲ ἀπαγόρεψε τὴ δημοσίευση τῆς ἀπολογίας του. Ὕστερα, ὁ ὑπουργὸς Γκαρὰ τὸ κατηγόρησε, στὶς 15 τοῦ Νοέμβρη, πὼς εἶχε ὑπερβεῖ τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας του, πράγμα ποὺ ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν Μπυζὸ νὰ ζη-

τήσει τὴν ἀνατολὴ τῆς λειτουργίας του: «Εἶναι ἐπαναστατικὸ ὄργανο, εἶπε, καὶ πρέπει νὰ συντριβεῖ μετὰ τὴ λήξη τῆς ἐπανάστασης». Μάταια ὁ Ταλλιὲν ἀπάντησε: «Δὲν μπορεῖτε νὰ καταργήσετε ἕνα δικαστήριο, εἶπε, ποὺ κρατάει τὰ νήματα τῶν συνωμοσιῶν τῆς 10ης Αὐγούστου, ἕνα δικαστήριο ποὺ ἔχει χρέος νὰ δικάσει τὰ ἐγκλήματα τῆς γυναίκας τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἕνα δικαστήριο ποὺ στάθηκε τόσο ἀντάξιο τῆς πατρίδας». Μὲ εἰσήγηση τοῦ Μπαρὲρ θεσπίστηκε πὼς οἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου θὰ ὑπόκεινται στὸ ἑξῆς σὲ ἔφεση καί, δεκαπέντε μέρες ἀργότερα, ὕστερα ἀπὸ ἔκθεση τοῦ Γκαρὰν ντὲ Κουλὸν ἀποφασίστηκε ἡ κατάργησή του. Τὸ μέτρο εἶταν σοβαρὸ καὶ δὲν ἀποτελοῦσε μονάχα νέα ἀποδοκιμασία τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς 10ης Αὐγούστου, ἀλλὰ εἶχε καὶ σὰ συνέπεια νὰ μεγαλώσει τὴν ἀσφάλεια τῶν ἐχθρῶν τοῦ καθεστῶτος ποὺ κινούνταν τώρα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο εἶχε κιόλας καταργηθεῖ κ' ἔτσι δὲν ὑπῆρχε πιὰ δικαστήριο νὰ δικάζει τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος ἐξακολουθοῦσε κι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ὑπέβοσκε.

Οἱ Γιρονδῖνοι ἐπιχείρησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Κομμούνας, ποὺ τὴν ἀντικατάστασή της εἶχε διατάξει ἡ Νομοθετικὴ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ διαλυθεῖ. Ἴσως νὰ τὄχαν πετύχει ἂν δρούσαν μὲ περισσότερη ταχύτητα κι ἀποφασιστικότητα. Ὁ Πετιὸν ξαναβγῆκε δήμαρχος χωρὶς νἄχει ἀντίπαλο, στὶς 9 τοῦ Ὀχτώβρη, μὲ 13.899 ψήφους σὲ σύνολο 15.474 ψηφισάντων. Ἀρνήθηκε ὅμως ν' αναλάβει. Οἱ ἐκλογὲς παρατάθηκαν, γιατὶ τὸ σύστημα τῆς ψηφοφορίας εἶταν περίπλοκο, γιατὶ ὁ δήμαρχος καὶ ἡ Γραμματεία τοῦ Δήμου ἐκλέγονταν χωριστὰ καὶ πρὶν ἀπ' τὸ γενικὸ συμβούλιο, καὶ γιατὶ οἱ Γιρονδῖνοι ὑποψήφιοι ἀπόσυραν τὶς ὑποψηφιότητές τους ὁ ἕνας ὕστερ' ἀπ' τὸν ἄλλο. Ὁ Ντ' Ὀρμεσσόν, ἕνας Feuillant ποὺ τὸν εἶχαν ὑποστηρίξει, κατέληξε νὰ βγεῖ ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς ψηφοφορίες μεταξὺ τῶν ἐπιλαχόντων, στὶς 21 τοῦ Νοέμβρη, μὲ 4.910 ψήφους ἀπέναντι σὲ 4.896 ποὺ πῆρε ὁ Ὀρεινὸς Λυλλιέ. Οὔτε αὐτὸς δέχτηκε ν' ἀναλάβει. Στὶς 30 τοῦ Νοέμβρη βγῆκε μὲ τὴ σειρά του ὁ γιατρὸς Σαμπὸν ποὺ τὸν ὑποστήριξε ὁ Μπρισσό, μὲ 7.358 ψήφους ἔναντι τοῦ Λυλλιὲ ποὺ πῆρε μόνο 3.906. Ὁ Σαμπὸν δέχτηκε τὴν ἐκλογή του. Θὰ ἐξηγήσει ἀργότερα, στὰ 1814, πὼς ἂν δέχτηκε ν' ἀναλάβει τὸ δημαρχεῖο, αὐτὸ τὄκανε γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσει καλύτερα τὴ βασιλικὴ ὑπόθεση κάτω ἀπὸ δημοκρατικὸ προσωπεῖο. Μὲ τὸν Σαμπόν, οἱ Γιρονδῖνοι εἶχαν στὸ χέρι τους τὴ δημαρχία, τοὺς ξέφυγε ὅμως ἡ Γραμματεία τοῦ Δήμου καὶ τὸ γενικὸ συμβούλιο. Παρ' ὅλο ποὺ εἶχαν πετύχει θέσπισμα τῆς Συμβατικῆς ποὺ ἀπαγόρευε τὴ φανερὴ ψηφοφορία, ἡ νέα Κομμούνα, ποὺ συγκροτήθηκε στὰ τέλη τοῦ Νοέμβρη, εἶταν τὸ ἴδιο ἐπαναστατικὴ ὅπως καὶ ἡ παλιά, ἀπ' τὴν ὁποία ἄλλωστε εἶχε στρατολογήσει πολλὰ μέλη. Ἡ Γραμματεία τοῦ Δήμου ποὺ βγῆκε κατόπιν, στὶς ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη, εἶταν ἀκόμα πιὸ Ὀρεινή, ἂν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς.

'Ο Σωμέτ, πού είχε χρηματίσει πρόεδρος τής Κομμούνας τής 10ης Αυγούστου, βγήκε σύνδικος τών υποθέσεων τοῦ Δήμου μὲ ἀναπληρωτές του τὸν Ρεάλ καὶ τὸν 'Εμπέρ. Όσο γιὰ τὸν Λυλλιέ, τὸν ἀποτυχόντα ὑποψήφιο γιὰ τὸ δημαρχιακὸ ἀξίωμα, αὐτὸς βγῆκε σύνδικος, γενικὸς ἐπίτροπος τῶν ὑποθέσεων τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ.

'Η φρουρὰ ἀπ' τοὺς Νομούς, μὲ τὴν ὁποία ἤθελαν νὰ περιφρουρήσουν τὴ Συνέλευση εἶταν αὐτὸ ποὺ ἀπασχολοῦσε τοὺς Γιρονδίνους. Δὲν κατόρθωσαν ὅμως νὰ τὸ πραγματοποιήσουν. 'Η ἔκθεση, ποὺ ὑπέβαλε ὁ Μπυζὸ στὶς 8 τοῦ 'Οχτώβρη στὴ Συνέλευση, δὲν κατορθώθηκε νὰ συζητηθεῖ. 'Η πλειοψηφία ἀρνήθηκε νὰ ψηφίσει ἕνα ἔκτακτο μέτρο ποὺ στρεφόταν ειδικὰ κατὰ τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ εἶταν τόσο ἥσυχο, ὥστε ἀποτελοῦσε ἀντίθεση στὶς μανιασμένες ἐπιθέσεις τῆς ὁμάδας Ρολάν.

'Ο Μπυζό, ποὺ εἶταν περισσότερο εὐλύγιστος καὶ πανοῦργος παρὰ ἰσχυρογνώμων, δὲν ἐπέμεινε μὲ πεῖσμα στὴν ψήφιση τοῦ σχεδίου του. Προτίμησε νὰ παρακάμψει ἔντεχνα τὴν ἀντίσταση. 'Απ' τὶς 12 τοῦ 'Οχτώβρη, ἀνάγγειλε στὴ Συνέλευση ὅτι πολλοὶ Νομοί, κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ὁ δικός του, ὁ Έρ, συγκροτούσαν ἀποσπάσματα ἀπὸ ὁμόσπονδους ποὺ ἑτοιμάζονταν νὰ τὰ στείλουν στὸ Παρίσι γιὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς ἀντιπροσώπους τους. 'Ο νόμος δὲν εἶχε ψηφιστεῖ, ὅμως ἄρχιζε κιόλας νὰ ἐκτελεῖται.

Όπως ἀνήγγειλε ὁ Μπυζό, οἱ Νομοὶ τῶν Γιρονδίνων ἔστειλαν κιόλας ὁμόσπονδους στὸ Παρίσι. Οἱ ὁμόσπονδοι τοῦ Μπούςντὺ-Ρόν, ποὺ τοὺς κάλεσε ὁ Μπαρμπαρού, ἔφτασαν στὶς 19 τοῦ 'Οχτώβρη, καὶ δυὸ μέρες ἀργότερα ἕνας ἀντιπρόσωπός τους ἦρθε στὴν αἴθουσα τῆς Συνέλευσης κι ἀπείλησε «τοὺς ταραχοποιοὺς ποὺ ὀρέγονται ἄπληστα δημαρχιλίκια καὶ δικτατορίες». Στὶς 3 τοῦ Νοέμβρη διασχίσανε τοὺς δρόμους τοῦ Παρισιοῦ, τραγουδώντας ἕνα τραγούδι ποὺ τέλειωνε μὲ τοῦτο τὸ ρεφραίν:

Τὸ κεφάλι τοῦ Μαρά, τοῦ Ροβεσπιέρου, τοῦ Δαντὼν
καὶ καθενὸς ποὺ θὰ τοὺς διαφεντέψει,
καὶ καθενὸς ποὺ θὰ τοὺς διαφεντέψει!

Τὸ μπουλούκι αὐτό, ὅπου προστέθηκαν κι ἁπλοὶ ἰδιῶτες, ὀγκώθηκε καὶ τράβηξε γιὰ τὸ Παλαὶ-Ρουαγιὰλ πότε φωνάζοντας: «Θάνατος στὸ Μαρὰ καὶ στὸ Ροβεσπιέρο», καὶ πότε: «νὰ μὴ δικαστεῖ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ'!» Διαδόθηκε τότε ἡ φήμη πὼς οἱ ὁμόσπονδοι εἶχαν τὴν πρόθεση νὰ φυγαδέψουν τὸ βασιλιὰ ἀπ' τὸ Τάμπλ μὲ τὴ βοήθεια πολλῶν ἐμιγκρέδων ποὺ εἶχαν γυρίσει.

Στὰ μέσα τοῦ Νοέμβρη, ὑπῆρχαν στὸ Παρίσι σχεδὸν 16.000 ὁμόσπονδοι, ποὺ εἶχαν ἔρθει ἀπ' τὸ Μπούς-ντὺ-Ρόν, τὸ Σόν-ε-Λουάρ, τὸ Καλβαντό, τὸ 'Ερώ, τὴ Μάγχη, τὴν 'Υόν, κ. ἄ. Ζήτησαν νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ ὑπηρετήσουν στὴ φρουρὰ τῆς Συνέλευσης μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα ποὺ ὑπηρετοῦσαν καὶ οἱ Παρισι-

νοί. Ἂν οἱ Παρισινοὶ δὲν ἔδειχναν ψυχραιμία, ἂν στὶς ἐκδηλώσεις τῶν ὁμόσπονδων ἀπαντούσαν μὲ ἀντεκδηλώσεις, τότε θὰ ξεσπούσαν ταραχὲς ποὺ θάδιναν στοὺς Γιρονδίνους τὴν ἀφορμὴ ποὺ ζητούσαν γιὰ νὰ μεταφέρουν τὴν ἕδρα τῆς Συνέλευσης σ' ἄλλη πόλη. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως, μ' ἕνα μεγάλο του λόγο στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 29 τοῦ Ὀχτώβρη, εἶχε ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ «στὶς παγίδες τῶν ραδιούργων». Τοὺς εἶχε συστήσει ὑπομονὴ καὶ ψυχραιμία. Τὶς ἴδιες συμβουλὲς ἔδωσε κι ὁ Μαρά. Στὶς 23 τοῦ Ὀχτώβρη πῆγε ἄφοβα στοὺς στρατῶνες τῶν Μασσαλιωτῶν. Ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν καλοπέρασή τους καὶ βρίσκοντας πὼς τὰ καταλύματά τους δὲν εἶταν καλά, τοὺς ὑποσχέθηκε πὼς θὰ ἐνεργήσει νὰ τοὺς δοθεῖ ὅ,τι τοὺς λείπει. Στὸ μεταξὺ κάλεσε τρεῖς στρατιῶτες ἀπὸ κάθε λόχο νὰ φᾶνε μαζί του. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Παρισιοῦ, ὄχι μονάχα δὲν ἀπάντησε στὶς προκλήσεις τῶν ὁμόσπονδων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καλόπιασε γιὰ νὰ διασκεδάσει τὶς προκαταλήψεις τους.

Ἡ Κομμούνα καὶ τὰ Διαμερίσματα βρῆκαν ἰσχυρὴ ὑποστήριξη ἀπ' τὸν Πάς, τὸν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν, ποὺ σὲ μιὰ ἀνοιχτὴ ἐπιστολή του, δήλωσε τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη πὼς αὐτὸς δὲν εἶχε καλέσει καθόλου στρατιωτικὲς δυνάμεις στὸ Παρίσι καὶ πρόσθετε: «Δὲ βλέπω κανένα λόγο ποὺ νὰ κάνει ἀναγκαία τὴν παραμονή τους ἐδῶ καὶ ἡ πρώτη διαταγὴ ποὺ θὰ λάβουν ἀπὸ μένα θἄναι ἡ διαταγὴ ν' ἀναχωρήσουν. Ὁ Πὰς δὲ δίσταζε νὰ καυτηριάσει ὕστερα αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ρίξει τὸ σπόρο τοῦ μίσους καὶ τῆς διχόνοιας ἀνάμεσα στοὺς Παρισινοὺς καὶ στοὺς ὁμόσπονδους ἐθελοντές. Ἀποπειράθηκε πολλὲς φορὲς νὰ στείλει τοὺς τελευταίους στὸ μέτωπο. Ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ Λετουρνέρ, υἱοθέτησε τὶς ἀπόψεις τοῦ Πάς. Καὶ στὶς 10 τοῦ Νοέμβρη πρότεινε νομοσχέδιο ποὺ καταργοῦσε τὴ μισθοδοσία τῶν ἐθελοντῶν ποὺ δὲ θάφευγαν ἀπ' τὸ Παρίσι μέσα σὲ δεκαπέντε μέρες. Ὁ Μπυζὸ ὅμως, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Μπαρέρ, ἐπικαλέστηκε τὴν ἀνάγκη τῆς τήρησης τῆς τάξης καὶ κατάφερε νὰ πετύχει ἀπ' τὴ Συνέλευση τὴν ἄδεια νὰ παραμείνουν στὸ Παρίσι οἱ ὁμόσπονδοι. Οἱ ὑπολογισμοὶ ὅμως τῶν Γιρονδίνων ἀνατράπηκαν. Ἐρχόμενοι σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς Παρισινούς, οἱ ἐπαρχιῶτες παρατήσανε τὶς προκαταλήψεις καὶ πέρασαν σιγὰ-σιγὰ στὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν. Στὰ τέλη τοῦ Δεκέμβρη, συνασπίστηκαν σὲ σωματεῖο Ὁμόσπονδων τῶν 83 Νομῶν, ἕνα εἶδος στρατιωτικῆς Λέσχης ποὺ ἐμπνεόταν ἀπ' τοὺς Ἰακωβίνους. Στὶς πρῶτες μέρες ποὺ εἶταν γεμάτες ἐμπιστοσύνη κι αὐταπάτη ἐξ αἰτίας τοῦ ἐρχομοῦ τῶν ὁμόσπονδων, οἱ Γιρονδίνοι ἔκαναν μιὰ τελευταία προσπάθεια ἐναντίον τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ὀρεινῶν. Στὶς 29 τοῦ Ὀχτώβρη, ἀφοῦ ὁ Ρολὰν διαβίβασε στὴ Συνέλευση μιὰ ἀστυνομικὴ διακοίνωση τοῦ Ρὸς Μαρκαντιὲ ὅπου διατυπωνόταν ἔμμεσα ἡ κατηγορία ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου πὼς βυσσοδομεῖ διχτατορίες, κι ἀφοῦ ὁ Ροβεσπιέρος δικαιολόγησε περήφανα τὸν ἑαυτό του μέσα στὶς φωνασκίες τῆς δεξιᾶς ποὺ ἐνθαρρυνόταν ἀπ' τὴ στάση τοῦ Προέδρου Γκαντέ, ἦρθε ὁ μυθιστοριογράφος Λουβὲ καὶ

διάβασε στὸ βῆμα ἕνα ἀπέραντο κατηγορητήριο ἐπίμοχθα προπαρασκευασμένο, ὅπου ἡ ρητορικὴ δὲν εἶταν ἀρκετὴ ν' ἀντικαταστήσει τὴν ἀπουσία ἐπιχειρημάτων: «Ροβεσπιέρε, σὲ κατηγορῶ πὼς γιὰ πολὺν καιρὸ συκοφαντοῦσες τοὺς πιὸ ἁγνοὺς πατριῶτες...σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου οἱ συκοφαντίες ἀποτελούσαν ἀληθινὲς προγραφές· σὲ κατηγορῶ πὼς ἀνύψωνες ὁλοένα τὸν ἑαυτό σου σὲ ἀντικείμενο εἰδωλολατρείας, σὲ κατηγορῶ πὼς τυράννησες μὲ κάθε λογῆς μηχανορραφία καὶ τρομοκρατία τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ· σὲ κατηγορῶ τέλος πὼς βάδισες ἀνοιχτὰ γιὰ τὴν κατάληψη τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας...» ὅμως, σὰ ν' ἀναγνώριζε ὁ ἴδιος τὴ σαθρότητα τῶν ἀποδείξεών του, ὁ Λουβέ, τελειώνοντας, περιορίστηκε νὰ ζητήσει μονάχα νὰ ἐξεταστεῖ ἡ διαγωγὴ τοῦ Ροβεσπιέρου ἀπὸ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή.Εἶν' ἀλήθεια, πώς, γι ἀντιστάθμισμα, ζήτησε ν' ἀπαγγελθεῖ τὸ ψήφισμα κατηγορίας κατὰ τοῦ Μαρά, γιὰ τὸν ὁποῖο σχεδὸν δὲν εἶχε πεῖ καὶ τίποτα. Ἡ Συμβατικὴ δὲ θέλησε ν' ἀπαγγείλει τίποτα προτοῦ ἐπιτρέψει στὸν Ροβεσπιέρο ν' ἀπαντήσει στὸν κατήγορό του, κι ὀχτὼ μέρες ἀργότερα ὁ φτωχὸς φιλιππικὸς τοῦ Λουβὲ κουρελιάστηκε. Ἡ Συμβατική, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶταν προκατειλημένη κ' ἐχθρική, καταχτήθηκε σιγὰ-σιγὰ ἀπ' τὴ λογικὴ καὶ τὴν ειλικρίνεια τοῦ Ροβεσπιέρου. Καὶ πέρασε στὴν ἡμερησία διάταξη.

Ὁ Μπυζὸ εἶχε ὑποστεῖ κιόλας σοβαρὴ ἀποτυχία. Τὸ νομοσχέδιο ποὺ εἶχε καταθέσει γιὰ νὰ φιμώσει τὸν τύπο τῶν Ὀρεινῶν, μὲ τὸ πρόσχημα τῶν προκλήσεων γιὰ φόνους κ' ἐκτελέσεις, ἄρχισε νὰ συζητεῖται στὶς 30 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Μπαγιέλ, ἕνας ἀδέξιος φίλος του, θέλησε νὰ τονώσει τὸ κείμενο μὲ μιὰ τροποποίηση ποὺ ἐπέτρεπε τὴν ἄμεση σύλληψη ὁποιουδήποτε ποὺ θὰ καλοῦσε σὲ ἀνυπακοὴ ἀπέναντι στοὺς νόμους ἢ σ' ἐπανάσταση κατὰ τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Μιὰ διάταξη ποὺ θεωρήθηκε αὐθαίρετη κι ἀόριστη καὶ ξεσήκωσε μουρμουρητὰ ἀποδοκιμασίας ἐναντίον της. Ὁ ἴδιος ὁ Γιρονδῖνος Ντυκὸ φώναξε: «Ζητῶ τὴν παραπομπὴ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ στὸ μέγα ἱεροεξεταστή». Ὁ Μπαγιὲλ εἶχε τὴν ἀπρονοησία νὰ ὁμολογήσει: «Πρόκειται γιὰ νόμο, εἶπε, ἀνάλογο μὲ τὶς περιστάσεις». Τότε ὁ πρώην συνταχτικὸς Λεπελετιὲ ντὲ Σαὶν Φαρζὼ ἐκφώνησε κατὰ τοῦ σχεδίου ἕναν ὁρμητικὸ λόγο ποὺ καταχειροκροτήθηκε: «Τὸ νομοσχέδιο, εἶπε, προσβάλλει τὴν ἐλευθεροτυπία». «Λευτεριὰ ἢ θάνατος», φώναξε ὁ Δαντών. Μάταια ἐπιχείρησε ὁ Μπαρμπαρού νὰ φέρει ἀντιπερισπασμὸ ζητώντας ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ θεσπίσει πὼς θὰ ἐγκαταλείψει τὸ Παρίσι ἀμέσως, μόλις κρίνει πὼς κινδυνεύει ἡ ἀσφάλειά της· οἱ προτάσεις του φάνηκαν ὑπερβολικὲς κι ἀδικαιολόγητες ἀκόμα καὶ στὸν ἴδιον τὸν Πετιόν. Οἱ Γιρονδῖνοι δὲν μπόρεσαν νὰ πετύχουν τὴν ψήφιση τῶν ἐκτάκτων μέτρων ποὺ εἶχαν χαλκεύσει ἐναντίον τῶν Ὀρεινῶν.

Ἡ ἐπιρροή τους στὴ Συνέλευση ἐξασθενοῦσε μέρα μὲ τὴ μέρα. Οἱ ἀδιάκοπες καταγγελίες τους, οἱ φλογερὲς ἀντεγκλήσεις τους γύρω ἀπ' τὸ παρελθὸν φαινόντουσαν πὼς κρύβουν μυστικὰ σχέδια, ξένα πρὸς τὸ δημόσιο συμφέρον. Οἱ ἀνεξάρτητοι βουλευ-

τές, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶταν ὅλο προκαταλήψεις κατὰ τῆς Κομμούνας, ἄρχισαν νὰ διερωτῶνται μήπως τοὺς γέλασαν. Ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν διαπιστώνει, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 24 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴ μεταβολὴ ποὺ σημειώθηκε στὶς διαθέσεις τῆς Συνέλευσης: «Τὶς πρῶτες μέρες, εἶπε, ὁλόκληρη ἡ Συμβατικὴ εἶχε συνενωθεῖ κατὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Παρισιοῦ, τώρα ὅμως φτάσαμε σὲ κάποια ἰσορροπία, ὥστε ἡ ἔκβαση πολλῶν κιόλας συγκρούσεων νὰ φαίνεται ἀμφίβολη». Ὁ Φάμπρ δὲν εἶταν ὑπερβολικός. Στὶς 18 τοῦ Ὀχτώβρη, παρὰ λίγο νὰ χάσουν οἱ Γιρονδῖνοι τὴν προεδρία. Στὴν πρώτη ψηφοφορία ὁ Γκαντὲ πῆρε μόνο 218 ψήφους. Ὁ Δαντών, ποὺ τὸν ὑποστήριξαν οἱ Ὀρεινοὶ πῆρε 207. Ὁ Γκαντὲ βγῆκε στὴ δεύτερη ψηφοφορία μὲ 336 ψήφους.

Κι αὐτὸς ὁ Κλόοτς, ποὺ ἀκολουθοῦσε καιρὸ τώρα τοὺς Γιρονδίνους καὶ εἶταν ἕνας ἀπ' τοὺς ὁμοτράπεζους τῆς μαντὰμ Ρολάν, ἀποχώρησε θορυβωδῶς ἀπ' τοὺς πρώην φίλους του μὲ μιὰ μπροσούρα ποὺ ἔβγαλε μὲ τὸν τίτλο «Οὔτε τὸ Μαρά, οὔτε τὸ Ρολάν», ὅπου ὅμως χτυποῦσε ἀποκλειστικὰ τοὺς Γιρονδίνους. Ἀποκάλυπτε πὼς εἶχε ἀκούσει, στὸ τραπέζι τοῦ Ρολάν, τὸν Μπυζὸ νὰ ἰσχυρίζεται πὼς «μιὰ Δημοκρατία δὲν πρέπει νὰ ἔχει μεγαλύτερη ἔκταση ἀπ' ὅση ἔχει τὸ χωριό του». Κατηγοροῦσε τὸν Ρολὰν ὅτι κήρυσσε τὸ ὁμοσπονδιακὸ σύστημα. Οἱ ἐπιθέσεις αὐτὲς εἶχαν ἀπήχηση, γιατὶ ὁ Κλόοτς τὸ Σεπτέμβρη εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἀποφασιστικὰ ἐχθρὸς τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου.

Στὶς 5 τοῦ Νοέμβρη, μετὰ τὴν ἀπάντηση τοῦ Ροβεσπιέρου πρὸς τὸ Λουβέ, ἡ ἐμφάνιση τρίτου κόμματος μεταξὺ Γιρονδίνων καὶ Ὀρεινῶν εἶταν πιὰ τετελεσμένο γεγονός. Ὁ κατάλογος τῶν ἐγγεγραμμένων ρητόρων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πάρουν τὸ λόγο στὴ συζήτηση διαιρέθηκε σὲ τρία μέρη. Σ' ἐκείνους ποὺ ζήτησαν νὰ μιλήσουν *ὑπὲρ* τῆς ἡμερησίας διάταξης, δηλαδὴ νὰ παραμεριστεῖ ἡ κατηγορία τοῦ Λουβέ. Σ' ἐκείνους ποὺ ζήτησαν νὰ μιλήσουν *πάνω* στὴν ἡμερησία διάταξη, δηλαδὴ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἤθελαν ν' ἀποφανθοῦν γιὰ τὴν οὐσία τῆς συζήτησης. Καὶ σ' ἐκείνους τέλος ποὺ ζήτησαν νὰ μιλήσουν *κατὰ* τῆς ἡμερησίας διάταξης, γιὰ τὴ διατήρηση δηλαδὴ τῆς κατηγορίας τοῦ Λουβέ.

Ὁ τύπος τῶν Γιρονδίνων δὲν ἐπιδοκίμασε ὁμόφωνα τὶς ἐπιθέσεις τοῦ Λουβέ. Ὁ Κοντορσὲ τὶς ἀποδοκίμασε. Ἡ ἐφημερίδα του τὸ *Χρονικὸ* δὲν ἤθελε νὰ πιστέψει στὴν πραγματικότητα τῶν τρομερῶν συνωμοσιῶν ποὺ κατάγγελνε καθημερινὰ ὁ Ρολάν.

Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν, ὅπως καὶ ὁ Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, σημείωσε στὸ 25ο φύλλο τῆς ἐφημερίδας του «*Βῆμα τῶν πατριωτῶν*», ποὺ βγῆκε στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη, τὸ σχηματισμὸ τρίτου κόμματος χωριστοῦ ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους: «Πρέπει νὰ πληροφορήσω τὸν ἀναγνώστη πὼς ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ τώρα σχηματίστηκε τρίτο κόμμα στὴ Συμβατικὴ ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὸ προσδιορίσουμε... Θὰ μπορούσαμε νὰ τ' ὀνομάσουμε τὸ κόμμα τῶν *φλεγματικῶν*.

'Ο Πετιόν, ὁ Μπαρέρ, ὁ Ραμπώ, ὁ Κοντορσέ, κι ἀκόμα ὁ Λακρουὰ κι ὁ Βερνιὼ μοῦ φαίνεται, ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα τοῦ κόμματος αὐτοῦ... ἀληθινοὶ κερδοσκόποι ποὺ πήραν θέση μεταξὺ Μπρισσὸ καὶ Ροβεσπιέρου, ὅπως ὁ ἀββὰς Ντ' Ἐσπανιὰκ τοποθετήθηκε ἀνάμεσα στὴν ὕψωση καὶ στὴν πτώση τῶν τιμῶν τοῦ Χρηματιστηρίου...».

Αὐτὸ εἶταν σημαντικὸ γεγονός. Οἱ Γιρονδίνοι δὲ θἆταν πιὰ ἀπόλυτοι κυρίαρχοι τῆς Συμβατικῆς. 'Απ' τὶς 15 τοῦ Νοέμβρη, χάσανε κιόλας τὴν προεδρία τῆς Συνέλευσης, ποὺ τὴ μέρα αὐτὴ πέρασε στὰ χέρια τοῦ ἐπισκόπου Γκρεγκουάρ, ἀνεξάρτητου, ποὺ μόλις εἶχε ἐκφωνήσει ἕνα βίαιο λόγο κατὰ τοῦ ἀπαραβίαστου τοῦ προσώπου τοῦ βασιλιᾶ. (Βγῆκε μὲ 246 ψήφους σὲ 352).

Οἱ Γιρονδίνοι τότε μόνο θὰ διατηρούσανε τὴν κυβέρνηση στὰ χέρια τους, ἂν παρατούσαν τὴν πολιτικὴ τοῦ μίσους, ἂν δεχόντουσαν νὰ φέρονται μὲ κατανόηση σ' ὅσους φρόντιζαν γιὰ τὸ δημόσιο συμφέρον, δηλαδὴ τοὺς ἀνεξάρτητους, αὐτοὺς τοὺς φλεγματικούς, ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσε περιφρονητικὰ ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν' εἶταν ὅμως ἱκανοὶ γιὰ ρωμαλέες ἀνατάσεις ποὺ θἄσωζαν τὴν κλονισμένη πιὰ θέση τους; 'Ο διφορούμενος ρόλος τους στὴ δίκη τοῦ βασιλιᾶ ἔκανε τελειωτικὰ ὕποπτο καὶ τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴ δημοκρατικότητά τους.

IV

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Στ' ἀνάχτορα τοῦ Κεραμεικοῦ, στὰ χαρτιὰ τοῦ ταμία τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης, εἶχαν βρεῖ τὴν ἀπόδειξη πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐξακολουθοῦσε νὰ πληρώνει καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσή τους τοὺς σωματοφύλακές του ποὺ εἶχαν φύγει στὸ Κόμπλεντς, τὴν ἀπόδειξη πὼς εἶχε ἱδρύσει στὸ Παρίσι πραχτορεῖο ποὺ δωροδοκοῦσε κ' ἐνεργοῦσε κατασκοπεία καὶ πὼς χρηματοδοτοῦσε τὶς ἀριστοκρατικὲς ἐφημερίδες. Τὸ ἔκταχτο κακουργοδικεῖο τῆς 17ης Αὐγούστου καταδίκασε μερικοὺς δευτερεύοντες πράχτορες, τὸν Λαπόρτ, τὸν Κολλὸ ντ' Ἀγκρεμόν, τὸν Καζότ, τὸν Ντὲ Ροζουά. Οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως, κυρίαρχοι τῆς Συνέλευσης μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, δὲν ἔκαναν τίποτα γιὰ νὰ προπαρασκευάσουν τὸ ἀνακριτικὸ μέρος τῆς δίκης τοῦ παυμένου βασιλιᾶ. Δὲν ἀνέθεσαν σὲ κανέναν ἀνακριτὴ νὰ συγκεντρώσει νέα ἔγγραφα, νὰ προβεῖ σ' ἔρευνες στὰ σπίτια τῶν συνενόχων ἐκείνων ποὺ εἶχαν κιόλας καταδικαστεῖ. Ἄφησαν νὰ τοὺς διαφύγει ἡ εὐνοϊκὴ στιγμὴ ὅπου θὰ συγκέντρωναν σημαντικὸν ἀριθμὸ ἀποδείξεων.

Μετὰ τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς, οἱ Γιρονδῖνοι δὲ δείχνουν περισσότερη βιασύνη. Ὅταν ὁ Μπουρμπότ, στὶς 16 τοῦ Ὀχτώβρη, ἀπορεῖ πῶς διστάζουν τόσο νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὸ μεγάλο ζήτημα τῶν εὐθυνῶν τοῦ βασιλιᾶ, ὁ Μπαρμπαρού, ποὺ προεδρεύει στὴν εἰκοσιτετραμελὴ ἐπιτροπή, ποὺ κατεῖχε τὰ ἔγγραφα στὰ χέρια του, τοῦ ἀπαντάει πὼς πρέπει ν' ἀκολουθήσουν σοβαρὴ καὶ μελετημένη πορεία καὶ ζητάει νὰ παραπεμφθεῖ στὴ Νομοθετικὴ Ἐπιτροπὴ ἡ ἐξέταση τῶν τύπων ποὺ πρέπει νὰ τηρηθοῦν στὴ διεξαγωγὴ τῆς μεγάλης αὐτῆς δίκης. Ὁ Μανουὲλ ἐκφράζει τὸ φόβο πὼς ἡ πορεία αὐτὴ θἆναι πολὺ γρήγορη. Προτείνει νὰ ζητηθεῖ πρωτύτερα ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ στὶς πρωτοβάθμιες συνελεύσεις του, σχετικὰ μὲ τὴν κατάργηση τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ. Ὁ Λεαρντὺ τὸν ὑποστηρίζει.Χρειάστηκε νὰ παρατηρήσει ὁ Δαντὼν πώς,«ἐφ' ὅσον ἡ κατάργηση τῆς βασιλείας ἀποτελεῖ συνταγματικὴ διάταξη, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ζητηθεῖ πάνω σ' αὐτὸ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ, παρὰ μόνο ὅταν τοῦ παρουσιάσουμε τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα». Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ μόνη σκέψη τῶν Γιρονδίνων εἶναι πὼς νὰ κερδίσουν καιρό. Ἡ δίκη τοῦ βασιλιᾶ τοὺς τρόμαζε. Προσποιούνταν πὼς φοβοῦνται μή-

πως τὴν ἀποδοκιμάσει κι ὁ λαός. Ἀντὶ νὰ πάρουν εἰλικρινὴ καὶ ξάστερη θέση, ἀντὶ νὰ ἐξηγήσουν ἀνοιχτὰ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους νόμιζαν ἄκαιρη τὴ δίκη, κατέφυγαν σ' ἐλιγμοὺς γύρω ἀπ' τοὺς τύπους τῆς διαδικασίας κ' ἔτσι ἀφέθηκαν ἀκάλυπτοι στὶς κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων τους.

Ὡστόσο ἡ Ἐπανάσταση εἶχε τεράστιο συμφέρον νὰ προχωρήσει γρήγορα, νὰ δικάσει τὸ μονάρχη ὅσο διαρκοῦσε ἀκόμα ἡ ἐντύπωση τῆς ἡμέρας τῆς 10ης Αὐγούστου καὶ τῆς νίκης τοῦ Βαλμύ. «Ὁ κόσμος, λέει ἕνας ἱστορικός, θάμενε κατάπληχτος ἀπ' τὴν ταχύτητα τοῦ γεγονότος κ' ἐμβρόντητος στὸ ξέσπασμα τοῦ κεραυνοῦ». Οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως, ποὺ εἶχαν ἐπιχειρήσει νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξέγερση τῆς 10ης Αὐγούστου, φαινόντουσαν πὼς ἀμφιβάλλουν καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἐπανάσταση καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Παράδερναν μέσα σὲ ἀντιφάσεις. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἤθελαν νὰ χτυπήσουν τοὺς Ὀρεινοὺς σὰ συνένοχους τῶν σφαγέων τοῦ Σεπτέμβρη, τοὺς ἐμπόδιζε νὰ ἐπικαλεστοῦν τὸν οἶχτο γιὰ τὸ βασιλιά.

Στὶς 16 τοῦ Ὀχτώβρη, ἡ Νομοθετικὴ Ἐπιτροπὴ μελέτησε πολὺ τὸ ζήτημα τῆς διαδικασίας ποὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθηθεῖ στὴ δίκη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Στὰ τέλη τοῦ μηνὸς κατέληξε νὰ ὁρίσει εἰσηγητὴ τὸν Μαΐλ, πού, ὅπως διέδιδαν, εὐνοοῦσε τοὺς Ὀρεινούς. Εὐθὺς ἀμέσως, νιώθοντας οἱ Γιρονδῖνοι πὼς τοὺς ξέφευγε ἡ Νομοθετικὴ Ἐπιτροπή, θέλησαν νὰ προλάβουν τὴν ἔκθεση τοῦ Μαΐλ. Στὶς 6 τοῦ Νοέμβρη, ὁ Βαλαζὲ παρουσίασε ἐξ ὀνόματος τῆς εἰκοσιτετραμελοῦς Ἐπιτροπῆς μιὰ βιαστικὴ καὶ κακοχωνεμένη ἔκθεση, σχετικὰ μὲ τὰ ἐγκλήματα τοῦ βασιλιᾶ. Ὅ,τι ἀποκάλυπτε ἐναντίον του, εἶταν κάτι γνωστὰ πιὰ καὶ πολὺ μικρῆς σημασίας γεγονότα, ἐνῶ ἐπεχτεινόταν αὐτάρεσκα σὲ μιὰ ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία ποὺ εἶχε ἀνταλλάξει ὁ Σεπτέϊγ, ταμίας τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης, μὲ τραπεζίτες καὶ ξένους ἐμπόρους γιὰ τὴν ἀγοραπωλησία διαφόρων εἰδῶν, σταριοῦ, καφέ, ζάχαρης, ρουμιοῦ. Ἰσχυριζόταν πὼς ἀπ' τὴν ἐμπορικὴ αὐτὴ ἐπιχείρηση ἔβγαινε ἡ ἀπόδειξη πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲ δίστασε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ κερδοσκοπικὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς καὶ πρόσθετε στ' ἀδικήματα αὐτὰ κατὰ τῆς πατρίδας τ' ἀπροσδόκητο ἀδίκημα τῆς προαγορᾶς. Κι ὁ ἴδιος ὁ Πετιὸν δὲν μπόρεσε νὰ μὴν κρίνει ἀνεπαρκὴ τὴν ἔκθεση, καὶ τὴ γνώμη του αὐτὴ τὴ συμερίστηκε καὶ ἡ Συνέλευση.

Εἶναι φανερὸ πὼς ἄλλες φροντίδες ἀπασχολούσαν τὸν Μαΐλ, διαφορετικὲς ἀπὸ κεῖνες τοῦ Βαλαζέ. Ἡ ἔκθεσή του τῆς 17ης τοῦ Νοέμβρη, ξάστερη κι ἀδιάσειστη, ἀποτέλεσε μεγάλο βῆμα γιὰ τὴ δίκη. Παραμερίζοντας τὶς ἀντιρήσεις ἐκείνων ποὺ ἐπικαλούνταν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 γιὰ ν' ἀρνηθοῦν νὰ δικάσουν τὸ βασιλιά, ὁ Μαΐλ ἀφαιροῦσε ἀπ' τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', ποὺ τὄχε παραβιάσει, τὸ εὐεργέτημα τοῦ Συντάγματος αὐτοῦ ποὺ ἔπαψε ἄλλωστε νὰ ἰσχύει μὲ τὴ σύγκληση τῆς Συμβατικῆς. Δὲν μπορούσαν ν' ἀντιτάξουν τὸ Σύνταγμα στὸ Ἔθνος ποὺ εἶχε ξαναπάρει τὰ δικαιώματά του. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, εἶχε ξαναγίνει ἁπλὸς

πολίτης πού έπρεπε νά δικαστεί σύμφωνα μέ τόν κώδικα τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, δπως δλοι οἱ ἄλλοι πολίτες. Δὲν εἴταν δμως δυνατὸ νὰ τὸν δικάσουν στὰ ταχτικὰ δικαστήρια, γιατὶ τὸ συνταγματικὸ ἀπαραβίαστό του ἔχανε τὴν ἰσχύ του μονάχα μπροστὰ σ' ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. Καὶ τὸ ἔθνος τὸ ἀντιπροσώπευε μόνο ἡ Συμβατική! Μόνον αὐτὴ μποροῦσε νὰ δικάσει τὸν πρῶτο δημόσιο λειτουργό. Δὲν μποροῦσε νὰ τεθεῖ ζήτημα νὰ παραπέμψουν τὴ δίκη σὲ Εἰδικὸ Δικαστήριο. Τὸ δόγμα τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν δὲν ἐφαρμοζόταν στὴν περίπτωση αὐτή. Ἡ Συμβατική, ἐπιφορτισμένη νὰ δώσει νέο Σύνταγμα στὴ Γαλλία, περιέκλεινε στοὺς κόλπους της κάθε ἐξουσία τοῦ ἔθνους. Παραπομπὴ τῆς δίκης στὸ Εἰδικὸ Δικαστήριο, θὰ σήμαινε μείωση τῆς παντοδυναμίας τῆς Συμβατικῆς, ἄρνηση τῆς Συμβατικῆς, δημιουργία ἀδιεξόδου καὶ προσκομάτων στὸ ἔργο της. Ὁ ἰσχυρισμὸς πὼς οἱ βυυλευτὲς δὲν μποροῦσαν νὰ δικάσουν ἐπειδὴ εἴταν κατήγοροι καὶ δικαστὲς μαζί, εἴταν ἀπαράδεχτος συλογισμός, γιατὶ στὴν ὑπόθεση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ὁλόκληρη ἡ Γαλλία εἴταν δικαστὴς καὶ διάδικος. «Θὰ πρέπει τότε, φώναξε ἕνας συμβατικός, νὰ ζητήσουμε δικαστὲς σ' ἄλλον πλανήτη;» Τὸ συμπέρασμα τοῦ Μαὶλ εἴταν νὰ διορίσει ἡ Συνέλευση τρεῖς ἐπιτρόπους ποὺ νὰ περισυλέξουν τὶς ἀποδείξεις τῶν ἀδικημάτων ποὺ καταλογίζονταν στὸ βασιλιὰ καὶ νὰ συντάξουν τὸ κατηγορητήριο. Αὐτὸ σήμαινε πώς, γιὰ τὴ Νομοθετικὴ Ἐπιτροπή, ἡ ἔκθεση τοῦ Βαλαζὲ εἴταν ἀνύπαρχτη.

Ἡ συζήτηση ποὺ ἄνοιξε στὶς 13 τοῦ Νοέμβρη, ἐξακολούθησε πολλὲς μέρες, μὲ πολλὲς διακοπές. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων ἀπόφυγαν νὰ ἐμπλακοῦν στὸ ζήτημα τοῦ ἀπαραβίαστου. Ἄφησαν νὰ μιλήσουν στὴ θέση τους δευτερεύοντες ρήτορες: τὸν Μορισσόν, ποὺ ὑποστήριξε πὼς, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει νόμος γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει ἡ δίκη, τὸν Φωσέ, ποὺ δήλωσε πὼς ἡ ἐκτέλεση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' θὰ στρεφόταν κατὰ τῆς Ἐπανάστασης μὲ τὴν ἀντίδραση οἴχτου ποὺ θὰ προκαλοῦσε, τὸν Ρουζέ, ποὺ ὑπενθύμισε θαρραλέα πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶχε καταργήσει τὴ δουλοπαροικία στὰ δικά του χτήματα, πὼς εἶχε πάρει φιλόσοφους γιὰ ὑπουργούς, πὼς εἶχε συγκαλέσει Γενικὲς Συνελεύσεις τῶν Τάξεων. Ὁ Σαιν Ζύστ τοὺς ἔδωσε κεραυνοβόλο ἀπάντηση. Παραδέχτηκε πὼς ὁ βασιλιὰς δὲν μποροῦσε νὰ δικαστεῖ σύμφωνα μὲ τὸ Κοινὸ Δίκαιο. Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ δίκη, ἀλλὰ γιὰ πολιτικὴ πράξη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν εἴταν κατηγορούμενος, εἴταν ἐχθρός. Ἕνας μονάχα νόμος ὑπῆρχε γιὰ νὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ, ὁ νόμος τοῦ Διεθνοῦς δικαίου μὲ ἄλλα λόγια ὁ νόμος τοῦ Δικαίου τοῦ Πολέμου: «ὁ Λουδοβίκος πολέμησε τὸ λαό. Νικήθηκε. Εἶναι ἕνας βάρβαρος, ἕνας ξένος αἰχμάλωτος πολέμου· εἴδατε τὰ δόλια σχέδιά του· εἴδατε τὸ στρατό του· εἶναι ὁ δολοφόνος τῆς Βαστίλλης, τοῦ Νανσύ, τοῦ Πεδίου τοῦ Ἄρεως, τῆς Τουρναί, τοῦ Κεραμεικοῦ· ποιός ἐχθρός, ποιός ξένος σᾶς ἔκανε περισσότερο κακό!».

Ἡ ἐντύπωση ποὺ προκάλεσε ὁ λόγος τοῦ Σαὶν Ζύστ εἴταν

ἀκόμα μεγαλύτερη, γιατὶ ἐκφωνήθηκε ἀπὄναν ἄνθρωπο ποὺ μόλις εἶχε περάσει τὸ στάδιο τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ ποὺ τὴν προηγούμενη μέρα εἶταν ἀπόλυτα ἄγνωστος. Ἡ Συνέλευση ἐπρόκειτο νὰ ψηφίσει τὰ πορίσματα τοῦ Μαὶλ καὶ ν' αὐτοανακηρυχτεῖ σὲ Δικαστήριο. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἐπεμβαίνει ὁ Μπυζό, ποὺ σώπαινε ὡς τώρα, μὲ μιὰ πρόταση δική του. Ζήτησε ξαφνικὰ ἀπ' τὴ Συνέλευση ν' ἀνακαλέσει τὸ ψήφισμά της τῆς 13ης τοῦ Νοέμβρη ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸ ἔπρεπε αὐτὴ νὰ γνωματεύσει πρῶτα πάνω στὸ ζήτημα ἐὰν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶταν ἢ ὄχι δικάσιμος. «Ἐσεῖς μιλᾶτε, εἶπε, μόνο γιὰ τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' κι ὄχι γιὰ τὴν οἰκογένειά του· λοιπὸν ἐγώ, ὁ δημοκρατικός, δὲν τὴ θέλω καθόλου ὅλη τὴ φάρα τῶν Βουρβώνων». Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Μπυζὸ ἐνοοῦσε νὰ φέρει σὲ συζήτηση τὴ δίκη τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, καθὼς καὶ τὴ δίκη τοῦ Φιλίππου-Ἐγκαλιτὲ ποὺ καθόταν στὰ ἑδώλια τῶν Ὀρεανῶν. Πανοῦργος ἀντιπερισπασμός, ποὺ μοναδικός του σκοπὸς εἶταν νὰ διαταράξει τὴ συζήτηση καί, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς αὐστηρότητας, νὰ σώσει τὸ Λουδοβίκο ΙΣΤ' μὲ τὴ διεύρυνση τῆς κατηγορίας.

Ὁ Δαντὼν, πράμα παράδοξο καὶ ποὺ βάζει σὲ σκέψεις, ὑποστήριξε τὴν πρόταση τοῦ Μπυζὸ ποὺ ψηφίστηκε. Ἡ συζήτηση ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ θὰ περιοριζόταν πιὰ στὸ ζήτημα τοῦ ἀπαραβίαστου, μὰ θ' ἀγκάλιαζε τόσο τὴν οὐσία, ὅσο καὶ τοὺς τύπους τῆς δίκης.

Οἱ ἀποκαλύψεις τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Θεόδωρου Λαμὲτ μᾶς ἐξηγοῦν τὴ στάση τοῦ Δαντών. Ὁ Θεόδωρος Λαμὲτ εἶχε φύγει ἀπ' τὸ Λονδίνο στὰ μέσα τοῦ Ὀχτώβρη, κι ἀψηφώντας τὶς φοβερὲς κυρώσεις τοῦ νόμου κατὰ τῶν ἐμιγκρέδων, ξαναγύρισε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συζητήσει μὲ τὸν Δαντών, ποὺ εἶταν ὑποχρεωμένος σ' αὐτόν, μὲ ποιόν τρόπο θὰ βοηθοῦσε κι αὐτὸς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὁ Δαντὼν τοῦ ὑποσχέθηκε πὼς θὰ κάνει ὅ,τι περνάει ἀπ' τὸ χέρι του γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴ δίκη, γιατί, «ἂν τὸν πᾶνε στὸ δικαστήριο, ἂν ἀρχίσει ἡ δίκη, τοῦ εἶπε, εἶναι χαμένος».

Τὸ σχέδιο ὅμως τοῦ Μπυζὸ καὶ τοῦ Δαντὼν ματαιώθηκε ἀπὸ μιὰν ἀπότομη ἀλλαγὴ τῆς σκηνοθεσίας ποὺ ξανάφερε τὴν ὅλη ὑπόθεση στὴν ἀρχή της, ἀπ' τὴν ἀποκάλυψη τοῦ σιδερένιου ντουλαπιοῦ στὶς 20 τοῦ Νοέμβρη. Εἶταν ἕνα μυστικὸ ἑρμάρι ποὺ τὄχε φτιάξει ὁ κλειδαρὰς Γκαμαὶν σ' ἕναν τοῖχο τοῦ παλατιοῦ, κατὰ διαταγὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὁ Ρολάν, ὅταν εἰδοποιήθηκε ἀπ' τὸν Γκαμαίν, ποὺ φοβόταν πὼς θὰ τὸν δηλητηριάσουν οἱ βασιλόφρονες, ἀλαζόνας ὅπως εἶταν, διέπραξε μιὰ φοβερὴ ἀπερισκεψία. Ἔβαλε ν' ἀνοίξουν τὸ ντουλάπι χωρὶς τὴν παρουσία μαρτύρων, κ' ἔφερε ὁ ἴδιος στὴ Συνέλευση τὰ ἔγγραφα ποὺ περιέκλεινε, ἀφήνοντας ἔτσι ἐκτεθειμένο τὸν ἑαυτό του στὴν ὑποψία πὼς πρῶτα τὰ ξεδιάλεξε κ' ἐξαφάνισε ὅσα ἀφοροῦσαν τοὺς φίλους του τοὺς Γιρονδίνους. Στὴ σιδερένια κρύπτη ἀνακαλύφτηκε ἡ ἀλληλογραφία τοῦ βασιλιᾶ μὲ τὸν Μιραμπώ, μὲ τὸν Ταλόν, τὸν ἀρχηγὸ τῆς Μυστικῆς Ἀστυνομίας, μὲ τὸν ἐπίσκοπο ντὲ Κλερμόν, τὸν πνευματικό

του, μὲ τὸν Ντυμουριέ, τὸν Λαφαγιέτ, τὸν Ταλλεϋράνδο καὶ μ' ἄλλους ἀκόμα. Οἱ Ἰακωβῖνοι σπάσανε τὴν προτομὴ τοῦ Μιραμπὼ ποὺ στόλιζε τὴν αἴθουσά τους καὶ ἡ Συμβατικὴ ἔβαλε νὰ σκεπάσουν τὴν εἰκόνα του. Ἐναντίον τοῦ Ταλόν, ποὺ βρισκόταν σὲ μυστικὴ ἀποστολὴ στὸν Πίττ, ἀποστολὴ ποὺ τοῦ τὴν εἶχε ἀναθέσει ὁ Δαντών, ἀπαγγέλθηκε ψήφισμα κατηγορίας, μὰ ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν αὐτὸς τώρα δὲ διέτρεχε κανέναν κίνδυνο. Οἱ πράχτορές του καὶ οἱ συγγενεῖς του, ὁ Ντυφρὲν-Σαὶν-Λεόν, ὁ Σαὶντ-Φουὰ συνελήφθησαν, δὲ βιάστηκαν ὅμως νὰ τοὺς δικάσουν, γιατὶ ἔτσι θ' ἀναγκάζονταν νὰ χτυπήσουν τοὺς συνενόχους τους, κυρίως τὸν Ντυμουριέ. Ὁ Μπρισσὸ ἔσπευσε νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' τὴν κατηγορία στὴν ἐφημερίδα του κι ὁ Ρούλ, λίγο κατόπιν, τὸν ἔβγαλε ἀπ' τὸ βῆμα ἀθώα περιστερά.

Ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς γινόταν ὁλοένα καὶ πιὸ ἀδύνατο ν' ἀποφευχθεῖ ἡ δίκη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ἡ Συνέλευση σύστησε, στὶς 21 τοῦ Νοέμβρη, καινούργια δωδεκαμελὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν καταγραφὴ τῶν ἐγγράφων τῆς σιδερένιας κρύπτης. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ βγῆκε μὲ κλῆρο, καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῶν Γιρονδίνων σ' αὐτὴν εἶταν πολὺ μικρότερη ἀπ' ὅ,τι εἶταν στὴν παλιὰ εἰκοσιτετραμελὴ Ἐπιτροπή. Ὕστερα ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται ἡ κοινὴ γνώμη ποὺ τὸ μυστήριο τὴν κρατοῦσε σὲ ὑπερδιέγερση. Στὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη, ἦρθαν στὴν αἴθουσα τῆς Συμβατικῆς οἱ ἀντιπρόσωποι 24 Παρισινῶν Διαμερισμάτων νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὴ βραδυπορία τῆς δίκης: «Μὴν ὀπισθοχωρεῖτε ἀπὸ ἀβάσιμους φόβους. Τί φοβᾶστε σήμερα ποὺ οἱ στρατιές μας βαδίζουν ἀπὸ θρίαμβο σὲ θρίαμβο; Δὲν εἶναι ἀκόμα ἀρκετὰ ἔκδηλα τὰ κακουργήματα τοῦ ἐπίορκου Λουδοβίκου; Γιατί νὰ δίνεται καιρὸς στὶς φατρίες νὰ ξαναγεννηθοῦν;» Ἡ Κομμούνα, διαδεχόμενη τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Διαμερισμάτων στὸ βῆμα, καταφέρθηκε σφοδρὰ ἐναντίον τοῦ Ρολάν, καταγγέλνοντάς τον πὼς κατάφερε νὰ ὑπεξαιρέσει ἕνα μέρος ἀπ' τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀνακαλύφτηκαν στὸν Κεραμεικό, ἐναντίον τοῦ Ρολὰν πού, μ' ἔξοδα τῆς Δημοκρατίας, κυκλοφοροῦσε στοὺς Νομοὺς ἕνα πλῆθος λιβέλους ὅπου δυσφημιζόταν τὸ Παρίσι. Ἀπ' τὴν ἄμυνα ὅπου εἶχαν ὡς τώρα περιοριστεῖ, οἱ Ὀρεινοὶ περνούσαν στὴν ἐπίθεση.

Οἱ Γιρονδίνοι δὲν μπορούσαν πιὰ νὰ ἐλπίζουν πὼς θὰ πνίξουν τὴ δίκη τοῦ βασιλιᾶ μέσ' στὴ γενικὴ δίκη τῶν Βουρβώνων. Ὁ Μπαρμπαροὺ ὁ ἴδιος ζήτησε στὶς 3 τοῦ Δεκέμβρη ν' ἀρχίσει ἐπιτέλους πιὰ ἡ δίκη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὁ Ροβεσπιέρος τότε ὑποστήριξε κι αὐτὸς τὴ θέση τοῦ Σαὶν-Ζύστ, διευρύνοντάς την καὶ στηρίζοντάς την μὲ πολιτικοὺς στοχασμούς: «Ὁ βασιλιὰς δὲν εἶναι καθόλου κατηγορούμενος κ' ἐσεῖς δὲν εἶστε καθόλου δικαστές. Σεῖς δὲν εἶστε, δὲν μπορεῖτε νὰ εἶστε τίποτ' ἄλλο ἀπὸ πολιτικοὶ ἄντρες κι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους. Δὲν πρέπει καθόλου νὰ βγάλετε ἀπόφαση ὑπὲρ ἢ κατὰ ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ πρέπει νὰ πάρετε μέτρα κοινῆς σωτηρίας, πρέπει νὰ ἐκτελέσετε μιὰ πράξη ἐθνικῆς προ-

νοίας. Ἕνας ἐκθρονισμένος βασιλιάς, μέσα σὲ μιὰ Δημοκρατία, δὲν εἶναι ἱκανὸς παρὰ γιὰ δυὸ μονάχα πράματα: Ἢ νὰ διαταράσσει τὴν ἡσυχία τοῦ Κράτους καὶ νὰ κλονίσει τὴ λευτεριά, ἢ νὰ παγιώσει καὶ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μαζί... Ποιὸν τρόπο ἑπομένως ὑπαγορεύει ἡ ὑγιὴς πολιτικὴ γιὰ νὰ ἑδραιωθεῖ ἡ Δημοκρατία ποὺ γεννιέται; Ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι: νὰ χαραχτεῖ βαθιὰ στὶς καρδιὲς ἡ περιφρόνηση στὴ βασιλεία καὶ ν' ἀποσβολωθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ βασιλιᾶ...» Ὁ Ροβεσπιέρος, περιέγραψε παρακάτω τὸ δυνόμωμα τῆς ἀντίδρασης ἀποδίνοντάς το στὴν προμελετημένη βραδυπορία τῆς δίκης τοῦ βασιλιᾶ καὶ κατηγόρησε ἀνοιχτὰ τοὺς Γιρονδίνους γιὰ φιλοβασιλικὴ ὑστεροβουλία: «Τί ἄλλα μέσα θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει κανένας γιὰ νὰ παλινορθώσει τὴ βασιλεία;»

Ἡ ἐπίθεση εἶταν τόσο ἄμεση, ὥστε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ οἱ Γιρονδίνοι λύγισαν καὶ μεταχειρίστηκαν πανουργίες. Πιστὸς στὴ δημαγωγικὴ ταχτική του, ὁ πολυμήχανος Μπυζὸ ζήτησε τὴν ἐπομένη, γιὰ ν' ἀπομακρύνει κάθε ὑπόνοια, νὰ θεσπίσει ἡ Συμβατικὴ ὅτι: «ὅποιος προτείνει παλινόρθωση τῶν βασιλιάδων ἢ τῆς βασιλείας στὴ Γαλλία νὰ τιμωρεῖται μὲ θάνατο... Προσθέτω μὲ ὁποιαδήποτε ὀνομασία καὶ ζητῶ νὰ ψηφιστεῖ μὲ ὀνομαστικὴ κλήση». Αὐτὸ εἶταν εὔσχημος ὑπαινιγμὸς πὼς ὑπῆρχαν ἄνθρωποι στὴ Συμβατικὴ ποὺ ἤθελαν νὰ παλινορθώσουν τὴ βασιλεία, μὲ κάποια ἄλλη ὀνομασία, καὶ ταυτόχρονα εἶταν καὶ μιὰ δικαιολογία γιὰ τὶς παρελκύσεις τῶν Γιρονδίνων. Γιατὶ σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε νὰ βιαστοῦν νὰ κόψουν τὸ κεφάλι τοῦ μονάρχη, ἂν ἡ ἐκτέλεσή του ἐπρόκειτο νὰ χρησιμεύσει μόνο σ' ἐκείνους ποὺ ὀνειρεύονταν νὰ ξαναζωντανέψουν τὴ βασιλεία μὲ τὴ μορφὴ τῆς διχτατορίας; Ἡ ἀπερισκεψία ποὺ διέπραξε ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ νὰ προτείνει, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, νὰ προστεθεῖ στὴν πρόταση τοῦ Μπυζό, ἡ ἐπιφύλαξη: «ἐκτὸς ἂν αὐτὸ γίνει στὶς πρωτοβάθμιες λαϊκὲς συνελεύσεις», ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸν Γκαντὲ νὰ καθορίσει συγκεκριμένα καὶ νὰ ἐπιδεινώσει τὸ φοβερὸ ὑπαινιγμὸ τοῦ Μπυζό. Εἶδε στὴν πρόταση τοῦ Μερλὲν τὴν ἀπόδειξη πὼς ὑπῆρχε πραγματικὰ τὸ σχέδιο «ν' ἀντικατασταθεῖ ὁ ἕνας δεσποτισμὸς ἀπὸ ἄλλον, θέλω νὰ πῶ δηλαδή, νὰ ἐγκατασταθεῖ ἀπόλυτος κυρίαρχος ποὺ κάτω ἀπ' τὴν αἰγίδα του ἐκεῖνοι ποὺ θὰ τὸν ὁδηγοῦσαν στὸ σφετερισμὸ τῆς ἐξουσίας θἆταν σίγουροι πὼς ἐξασφάλισαν τὴν ἀτιμωρησία γιὰ τὰ κακουργήματά τους, καὶ μαζὶ καὶ τὴ βεβαιότητα πὼς μποροῦν ἀτιμώρητα νὰ διαπράξουν καὶ νέα». Ἔτσι κατηγοροῦσαν τοὺς Ὀρεινοὺς πὼς εἶταν μετεμφιεσμένοι βασιλικοί. Καὶ τὸ πιὸ ἐπεῖγον δὲν εἶταν πιὰ νὰ δικαστεῖ ὁ ἐκθρονισμένος βασιλιάς, ἀλλὰ νὰ ὁδηγηθοῦν στὸ ἰκρίωμα οἱ κοκκινοσκούφηδες βασιλικοί. Στὴν ἐπιμονὴ τοῦ Ροβεσπιέρου ποὺ ζητοῦσε νὰ δικαστεῖ ἄμεσα ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ὁ Μπυζὸ ἀπάντησε πὼς ἐκεῖνοι ποὺ ἤθελαν νὰ ἐπισπεύσουν τὴ δίκη θἆχαν ἀσφαλῶς συμφέρον νὰ ἐμποδίσουν τὸ βασιλιὰ νὰ μιλήσει. Ἡ ἀπάντηση αὐτὴ ἔτεινε, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, νὰ μεταβάλει τὸν Ροβεσπιέρο σ' ἔντρομο συ-

νένοχο τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὁ Μπυζὸ θριάμβεψε τὴ μέρα αὐτή. Ἡ πρότασή του ψηφίστηκε.

Στὶς 6 ὅμως τοῦ Δεκέμβρη, οἱ Ὀρεινοὶ ἀνταπέδωσαν τὰ ἴσα. Ἀποφασίστηκε νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ δωδεκαμελὴς Ἐπιτροπή, ποὺ εἶχε κιόλας ἐπιφορτισθεῖ μὲ τὴν ταξινόμηση τῶν ἐγγράφων τῆς σιδερένιας κρύπτης, μὲ ἐννιὰ καινούργια μέλη, παίρνοντας ἀνὰ τρία μέλη ἀπ' τὴν εἰκοσιτετραμελὴ Ἐπιτροπὴ κι ἀπ' τὶς νομοθετικὲς ἐπιτροπὲς καὶ τὶς ἐπιτροπὲς Γενικῆς Ἀσφάλειας, καὶ ἡ νέα αὐτὴ Ἐπιτροπὴ μὲ τὰ 21 μέλη νὰ ὑποβάλει, στὸ συντομότερο χρονικὸ διάστημα, τὸ κατηγορητήριο κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ἡ Συμβατικὴ θέσπισε ἐπὶ πλέον πὼς κάθε ψηφοφορία στὴ δίκη θὰ γίνεται μὲ ὀνομαστικὴ κλήση. Τὸ αἴτημα αὐτὸ τὸ διετύπωσε ὁ Μαρά, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Κυνέτ. Τεράστιο πλεονέκτημα γιὰ τὸ κόμμα ποὺ ζητοῦσε τὴ θανατικὴ καταδίκη τοῦ Λουδοβίκου! Ἡ Συμβατικὴ ἔμελλε νὰ ψηφίσει κάτω ἀπ' τὰ μάτια καὶ κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν θεωρείων. Δὲν ἔγινε καθόλου συζήτηση. Κανένας Γιρονδίνος δὲν τόλμησε νὰ ὁμολογήσει πὼς φοβόταν νὰ δώσει δημοσίᾳ τὴν ψῆφο του.

Ὁ Γκαντὲ ἐπεχείρησε νέον ἀντιπερισπασμὸ στὶς 9 τοῦ Δεκέμβρη. Πρότεινε νὰ κληθοῦν οἱ πρωτοβάθμιες λαϊκὲς συνελεύσεις «γιὰ ν' ἀποφανθοῦν πάνω στὸ ἀνακλητὸ τῶν μελῶν ποὺ θὰ πρόδιναν τὴν πατρίδα». Ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν ὅμως, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Μπαρέρ, κατάφερε καὶ ματαίωσε τὴν πρόταση ποὔχε ψηφιστεῖ ἀρχικὰ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἂν ἡ πρόταση ψηφιζόταν, τότε οἱ Γιρονδῖνοι θἄχαν στὴ διάθεσή τους τοὺς βουλευτὲς ποὺ ἀκολουθοῦσαν στὴν ψηφοφορία τοὺς Ὀρεινούς, κρατώντας μετέωρη πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους τὴν ἀπειλὴ τῆς ἀνάκλησής τους ἀπ' τὶς πρωτοβάθμιες λαϊκὲς συνελεύσεις.

Ὁ Ροβέρτος Λεντέ, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν 21, κατέθεσε, ἀπ' τὶς 10 τοῦ Δεκέμβρη, τὴν ἔκθεσή του γιὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ἡ ἔκθεση αὐτὴ εἶταν ἕνα εἶδος ἱστορικοῦ τῆς Ἐπανάστασης ὁλάκερης, ὅπου ἔβγαινε στὸ φῶς ἡ βασιλικὴ διπλοπροσωπία σ' ὅλες τὶς κρίσιμες ἐποχές. Ὁ βασιλιὰς τὴν ἑπομένη ὑποβλήθηκε σὲ ἀνάκριση ἀπ' τὸν Μπαρέρ. Στὰ ἐρωτήματα ποὺ τοῦ ἔθεσε, περιορίστηκε ν' ἀπαντάει «δὲ θυμᾶμαι», ἢ ν' ἀρνιέται καθαρὰ καὶ ξάστερα, ὅταν δὲν ὀχυρωνόταν πίσω ἀπ' τὴν εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν του. Ὕστερα ὁ Βαλαζὲ τοῦ παρουσίασε πειστήρια ἔγγραφα ποὺ εἶχαν τὴν ὑπογραφή του. Αὐτὸς ἀρνήθηκε νὰ τ' ἀναγνωρίσει. Ἀρνήθηκε πὼς διέταξε τὴν κατασκευὴ τῆς σιδερένιας κρύπτης. Δὲν ἀναγνώρισε τὸ κλειδὶ ποὺ τὴν ἄνοιγε καὶ ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὸ θαλαμηπόλο του τὸν Τιερύ. Ἡ φανερὴ αὐτὴ ἔλειψη καλῆς πίστης κατέστρεψε τὴν εὐνοϊκὴ ἐντύπωση ποὺ εἶχε προξενήσει στὴν ἀρχὴ ἡ ἀγαθότητά του καὶ ἡ φαινομενικὴ ἠρεμία του.

Ὅσο ὅμως μεγάλωνε ὁ κίνδυνος γιὰ τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', τόσο οἱ Γιρονδῖνοι σοφίζονταν περισσότερα νὰ τὸν ἀποτρέψουν ἢ νὰ

τὸν ἐπιβραδύνουν. Στὶς 16 τοῦ Δεκέμβρη, ὁ Μπυζὸ ἐπιχειρώντας νέα μανούβρα, πρότεινε, γιὰ νὰ ἐμποδίσει δριστικὰ τὴν παλινόρθωση τῆς βασιλείας, νὰ ἐξοριστοῦν οἱ Βουρβῶνοι καὶ κυρίως ὁ κλάδος τῶν Βουρβώνων τῆς Ὀρλεάνης, «ποὺ ἀπ' τὸ γεγονὸς καὶ μόνο ὅτι εἴταν πιὸ ἀγαπητός, γίνονταν καὶ πιὸ ἐπικίνδυνος γιὰ τὴ λευτεριά».

Τολμηρὸ καὶ βαθὺ τέχνασμα! Ἂν οἱ Ὀρεινοὶ ἀπέκρουαν τὴν πρόταση τοῦ Μπυζό, τότε θἄκαναν πιστευτὴ τὴν κατογορία γιὰ φιλοορλεανισμό. Ἂν θυσίαζαν πάλι τὸν Φίλιππο-Ἐγκαλιτέ, θὰ κηρύσσανε πὼς δὲν εἴταν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὁ μόνος κίνδυνος γιὰ τὴ Δημοκρατία καὶ θὰ ὁμολογούσαν πὼς οἱ Γιρονδίνοι εἶχαν προασπίσει καλύτερα κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τὴ δημοκρατικὴ ἐλευθερία.

Ἔπειτα, σὲ τί θὰ χρησίμευε ἡ θανάτωση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ὅταν ὑφίστατο, κάτω ἀπ' τὸ ἰκρίωμα, ὁ βασιλικὸς κίνδυνος στὸ πρόσωπο τοῦ Φιλίππου-Ἐγκαλιτέ;

Οἱ Γιρονδίνοι ὄρθωσαν μὲ ὀργὴ τὸ ἀνάστημά τους. Ὁ Σαμπὸ βρῆκε ἕνα τυπικὸ ἐπιχείρημα. Ὁ Φίλιππος-Ἐγκαλιτὲ εἴταν ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ. Νὰ τὸν ἐξορίσουν σήμαινε πὼς παραβιάζουν στὸ πρόσωπό του τὴ λαϊκὴ κυριαρχία, πὼς ἀκρωτηριάζουν τὴ Συμβατική. Ὁ Σαὶν-Ζύστ ἀφαίρεσε τὸ προσωπεῖο ποὺ ἔκρυβε τὴ μυστικὴ σκέψη τῶν Γιρονδίνων: «Καμώνονται αὐτὴ τὴ στιγμὴ πὼς συνδέουν τὴν τύχη τοῦ Οἴκου τῆς Ὀρλεάνης μὲ τὴν τύχη τοῦ βασιλιᾶ, κι αὐτὸ γιὰ νὰ τοὺς γλυτώσουν ἴσως ὅλους, ἢ τουλάχιστο νὰ μετριάσουν τὴν ποινὴ τοῦ Λουδοβίκου Καπέτου. Οἱ Ἰακωβίνοι καὶ τὰ παρισινὰ Διαμερίσματα τάχθηκαν ἀνοιχτὰ κατὰ τῆς πρότασης τοῦ Μπυζό, μολονότι ὁ Ροβεσπιέρος ἤθελε νὰ τὴν ψηφίσει γιὰ νὰ μὴ θεωροῦνται ἀλληλέγγυοι οἱ Ὀρεινοὶ μὲ τὸν Οἶκο τῆς Ὀρλεάνης. Τὸ ζήτημα τῆς δίκης τοῦ βασιλιᾶ συνέχισε ἀναγκαστικὰ τὸ δρόμο του. Οἱ Γιρονδίνοι, ἐπιχειρώντας νὰ παρεμβάλουν σ' αὐτὴν ἐμπόδια, τὸ μόνο ποὺ πέτυχαν εἴταν, νὰ ἐκτεθοῦν ἀνώφελα μὲ τὴν ἀνειλικρινὴ πολιτική τους.

Στὶς 26 τοῦ Δεκέμβρη, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' παρουσιάστηκε γιὰ δεύτερη φορὰ μπρὸς στὴ Συμβατική. Ὁ δικηγόρος του, ὁ Ντὲ Σέζ, ἀπάγγειλε μιὰ πολὺ φροντισμένη, κομψή, εὐσυνείδητη, ὄχι ὅμως καὶ τόσο ἐντυπωσιακὴ συνηγορία. Στὸ πρῶτο μέρος περιορίστηκε ν' ἀποδείξει, πράγμα ποὺ δὲν εἴταν καὶ δύσκολο, ὅτι τὰ πάντα στὴ δίκη εἴταν παράνομα κ' ἔξω ἀπ' τοὺς κανονισμούς, καὶ στὸ δεύτερο συζήτησε τὴν οὐσία τῆς κατηγορίας, ἐπιχειρώντας νὰ συγκαλύψει τὴν προσωπικὴ εὐθύνη τοῦ μονάρχη. Κάνοντας μιὰ φλογερὴ ἀποστροφή, ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τῶν ἀρετῶν του καὶ ξαναθύμισε τὶς ἀγαθοεργίες τῶν πρώτων χρόνων του. Ὁ θαρραλέος Λανζουϊναὶ θέλησε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὴ συγκίνηση ποὺ προξενήθηκε γιὰ νὰ εἰσηγηθεῖ τὴν ἀκύρωση τοῦ ψηφίσματος κατηγορίας. Ἀλλὰ στάθηκε ἀδέξιος. Μίλησε μὲ εἰρωνεία «γιὰ συνωμότες ποὺ αὐτοχειροτονήθηκαν δημιουργοὶ τῆς ἔνδοξης ἡμέρας τῆς 10ης Αὐ-

γούστου». Οἱ Ὀρεινοὶ τὸν χαραχτήρισαν βασιλικὸ κι αὐτὸς ἀνακάλεσε ὅσα εἶπε.

Ὅπως δὲ θέλησαν νὰ ἐκτεθοῦν παίρνοντας θέση στὸ ζήτημα τοῦ ἀπαραβίαστου, ἔτσι δὲν τόλμησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων νὰ καταπολεμήσουν ἀνοιχτὰ καὶ τὴ θανατικὴ ποινή. Ἀφήνοντας σὲ κάμποσους πιὸ θαρραλέους ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τὴν ἐπικίνδυνη τιμὴ νὰ προτείνουν τὴν ἐξορία ἢ τὴ φυλάκιση, κατέφυγαν στὸ σόφισμα τῆς προσφυγῆς στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία, ποὺ πάσχισαν νὰ τὴ δικαιολογήσουν μὲ θεωρητικὰ καὶ πραχτικὰ ἐπιχειρήματα. Ὁ Βεργνιὼ ἐπικαλέστηκε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 ποὺ εἶχε παραχωρήσει στὸ βασιλιὰ τὸ ἀπαραβίαστο. Μόνο ὁ λαὸς μποροῦσε νὰ τοῦ ἀποσύρει αὐτὸ τὸ ἀπαραβίαστο. Λησμονοῦσε ὅμως ὁ Βεργνιὼ πὼς δὲν εἶχε ζητηθεῖ ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ πάνω σ' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα. Ὁ Σὰλ ὑπέδειξε πὼς ἡ θανάτωση τοῦ βασιλιᾶ θ' ἀποξένωνε τοὺς Γάλλους ἀπ' τὰ ξένα ἔθνη καὶ θὰ ξεσήκωνε ἀκόμα καὶ τοὺς λαοὺς ποὺ οἱ γαλλικὲς νίκες τοὺς ἐνσωμάτωσαν στὴ Δημοκρατία. «Στὶς κοινοβουλευτικὲς συζητήσεις μας, εἶπε ὁ Μπρισσό, δὲν παίρνουμε ὑπ' ὄψη μας ἀρκετὰ τὴν Εὐρώπη». Λησμονούσαν ὁ Μπρισσὸ κι ὁ Σὰλ πώς, λίγους μῆνες πρωτύτερα, εἶχαν ἐξαπολύσει τὸν πόλεμο, ἐκθειάζοντας τὴ γρήγορη ἐξάπλωση τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Γιατί ὅμως ἔκαναν αὐτὸν τὸν ἑλιγμὸ τῆς προσφυγῆς στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία, ἂν πίστευαν πὼς ἡ θανάτωση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' θὰ ξεσήκωνε τὴν Εὐρώπη ἐναντίον τῆς Δημοκρατίας; Γιατί δὲν ἔλεγαν καθαρὰ καὶ ξάστερα πὼς ἡ ζωὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶταν ἀναγκαία γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Γαλλίας; Τί παράξενη ἰδέα νὰ βάλουν τὸ Γαλλικὸ λαὸ νὰ κηρύξει μόνος του μὲ δημοψήφισμα τὸν εὐρωπαϊκὸ πόλεμο!

Οἱ Γιρονδίνοι ὅμως δὲ στηρίζονταν μόνο στοὺς λόγους καὶ στοὺς ψήφους γιὰ νὰ σώσουν τὸ Λουδοβίκο ΙΣΤ'. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Λεμπρέν, ὁ ἄνθρωπός τους, εἶχε διαβεβαιώσει τὶς οὐδέτερες Δυνάμεις πὼς ἡ Συμβατικὴ θὰ φαινόταν ἐπιεικὴς καὶ μεγαλόψυχη. Στὶς 28 τοῦ Δεκέμβρη, ἀνάγγειλε στὴ Συνέλευση πὼς κατάφερε νὰ ὁδηγήσει σ' αἴσιο τέρμα τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ εἶχαν ἀρχίσει μὲ τὴν Ἱσπανία, γιὰ νὰ πετύχει τὴν οὐδετερότητα τῆς τελευταίας καὶ τὸν ἀμοιβαῖο ἀφοπλισμὸ κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῶν συνόρων. Πρόσθεσε πὼς, ἂν πέτυχε αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, αὐτὸ ὀφειλόταν στὸ γεγονὸς πὼς ὁ βασιλιὰς τῆς Ἱσπανίας ἔδειχνε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τύχη τοῦ ξαδέρφου του, τοῦ πρώην βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας. Ἀνακοίνωσε τέλος ἐπιστολὴ τοῦ ἐπιτετραμένου τῆς Ἱσπανίας Ὀκαρίζ, ποὺ καλοῦσε τὴ Συμβατικὴ νὰ ἐπιδείξει μεγαλοψυχία γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ εἰρήνη. Ἀδέξια ἐπιστολὴ ποὺ ἔδινε μαθήματα σὲ μιὰ φιλύποπτη καὶ περήφανη Συνέλευση. Παραπέμφθηκε χωρὶς νὰ συζητηθεῖ στὴ Διπλωματικὴ ἐπιτροπή.

Οἱ φιλελεύθεροι Ἄγγλοι μὲ τοὺς ὁποίους ἀλληλογραφούσαν οἱ Γιρονδίνοι, ὁ Λαντοντάουν, ὁ Φόξ, ὁ Σέρινταν, ζήτησαν ἀπ' τὸν Πὶττ στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, στὶς 21 τοῦ Δεκέμβρη, νὰ ἐπέμβει

ὑπὲρ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας. Καὶ δυὸ μέρες ἀργότερα, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἕνας φίλος τοῦ Δαντών, ὁ Φρανσουὰ Ρομπέρ, ἔκανε ὑπαινιγμὸ πὼς δὲ θἆταν ἄσκημη πολιτικὴ ν' ἀναβάλουν τὴν καταδίκη τοῦ Λουδοβίκου Καπέτου.

Γνωρίζουμε σήμερα ἀπ' τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Θεόδωρου Λαμέτ, ἀπ' τὰ γράματα ἑνὸς Μαίηλ, πράχτορα τοῦ Πίττ, ἀπ' τὴ μαρτυρία τοῦ Ταλόν, ἀπ' τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Γκοντουά, πὼς καταβλήθηκαν δραστήριες προσπάθειες γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ συνδρομὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ καὶ γιὰ νὰ ἐξαγοραστοῦν ψῆφοι ὑπὲρ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἀπ' τὴν ἄλλη. Ὁ Ταλὸν θὰ καταθέσει, στὰ 1803, στὰ δικαστήρια τῆς Ὑπατείας, πὼς «ὁ Δαντὼν δέχτηκε νὰ σώσει μ' ἕνα ψήφισμα ἐξορίας τὸ σύνολο τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας». «Οἱ ξένες Δυνάμεις ὅμως, λέει, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἱσπανία, ἀρνήθηκαν νὰ ὑποβληθοῦν στὶς χρηματικὲς θυσίες ποὺ ζητοῦσε ὁ Δαντών».

Οὔτε οἱ ἀπειλὲς τοῦ Ἐξωτερικοῦ οὔτε οἱ μηχανοραφίες καὶ οἱ δωροδοκίες δὲν κατάφεραν νὰ παρασύρουν τὴν πλειοψηφία τῆς Συμβατικῆς. Μ' ἕνα θαυμάσιο λόγο του, στὶς 28 τοῦ Δεκέμβρη, ὁ Ροβεσπιέρος ἀνέπτυξε τοὺς κινδύνους ποὺ θὰ διέτρεχε ἡ χώρα μὲ τὴν προσφυγὴ στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία. Τί ἔκανε λέει; Στὴ μέση τοῦ πολέμου, σὲ μιὰ ἐποχή, ποὺ οἱ βασιλόφρονες δυνάμωναν καὶ συνωμοτούσαν στὴ Δύση, ἔχουν τὴν ἀξίωση πὼς ἔπρεπε νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη τῶν πρωτοβάθμιων συνελεύσεων! Καὶ ποιός θὰ πήγαινε σ' αὐτὲς τὶς συνελεύσεις; Οἱ ἐργάτες; Ὄχι αὐτοὶ βέβαια, ἔτσι ἀπορροφημένοι ὅπως εἶταν ἀπ' τὶς καθημερινὲς ἀνάγκες τους κι ἀνίκανοι ἀκόμα νὰ παρακολουθήσουν μακρὲς καὶ περίπλοκες συζητήσεις. Κ' ἐνῶ θὰ συζητούσαν οἱ Γάλλοι καὶ θὰ τσακώνονταν ἀπ' ἄκρη σὲ ἄκρη σ' ὅλη χώρα, οἱ ἐχθροὶ θὰ προχωρούσαν. Καὶ σὰ νἄχε διαισθανθεῖ τὶς ἀπόπειρες δωροδοκίας ποὺ σχεδιάστηκαν στὸ σκοτάδι, κατάγγειλε τοὺς ἀπατεῶνες καὶ πρόφερε τὰ περίφημα λόγια: «Ἡ ἀρετὴ μειοψηφοῦσε ἀνέκαθεν στὴ γῆ». Ὅσο γιὰ τὸ ἐπιχείρημα ποὺ ἀντλήθηκε ἀπ' τὴ διπλωματικὴ κατάσταση, ἀπάντησε πὼς ὅσο περισσότερο φόβο θάδειχνε ἡ Ἐπανάσταση, τόσο περισσότερο θὰ τὴν ἀπειλούσαν καὶ θὰ τὴ χτυπούσαν: «Ἡ νίκη θ' ἀποφασίσει ἂν εἴστε ἀγύρτες ἢ εὐεργέτες τῆς ἀνθρωπότητας κ' ἐκεῖνο ποὺ θὰ σταθεῖ ἀποφασιστικὸ γιὰ τὴ νίκη εἶναι τὸ μεγαλεῖο τοῦ χαραχτήρα σας».

Οἱ Ὀρεινοὶ δὲν περιορίστηκαν μονάχα ν' ἀντικρούσουν ἀπ' τὸ βῆμα τὴ θεωρία περὶ λαϊκῆς ἐτυμηγορίας. Γιὰ νὰ καταρακώσουν τὸ κῦρος τῶν Γιρονδίνων μπροστὰ στοὺς ἀνεξάρτητους βουλευτές, ἀποκάλυψαν, πράγμα ἄγνωστο ἀκόμα, τὶς συνενοήσεις τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τῶν Γιρονδίνων, τοῦ Γκαντέ, τοῦ Ζανσοννὲ καὶ τοῦ Βεργνιὼ μὲ τὴν Αὐλή, στὶς παραμονὲς ἀκόμα τῆς 10ης Αὐγούστου. Ἡ ἀποκάλυψη ἔγινε στὸ βῆμα, στὶς 3 τοῦ Γενάρη, ἀπ' τὸ βουλευτὴ Γκασπαρέν, φίλο τοῦ ζωγράφου Μπώζ, ποὺ εἶχε χρησιμεύσει γιὰ

ἐνδιάμεσος μεταξὺ τῶν Γιρονδίνων καὶ τοῦ βασιλικοῦ θαλαμηπόλου Τιερύ. Ὁ Μπόζ, ὅταν τὸν κάλεσαν στὸ βῆμα, ἐπιβεβαίωσε τὰ λόγια τοῦ Γκασπαρέν.

Τὴν ἑπομένη, στὶς 4 τοῦ Γενάρη, ὁ Μπαρέρ, ποὺ ἤθελε ἴσως νὰ ἐξαλείψει τὶς ὑπόνοιες ποὺ εἶχαν προκύψει ἐναντίον του ἀπ' τὰ ἔγγραφα τῆς σιδερένιας κρύπτης, κατέφερε τὸ τελευταῖο χτύπημα στὸ σχέδιο γιὰ προσφυγὴ στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία, μὲ μιὰ κριτικὴ ποὺ εἶταν τόσο φοβερή, ἀκριβῶς γιατὶ προερχόταν ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ ἀρνιόταν πὼς εἶταν Ὀρεινὸς καὶ ποὺ ἐξέφραζε τὴ λύπη του, μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή του, γιατὶ βρέθηκε ἔστω καὶ μιὰ φορὰ σύμφωνος μὲ τὸν Μαρά. «Ἕνα νόμο, εἶπε, μποροῦμε νὰ τὸν ὑποβάλουμε στὴν κρίση τοῦ λαοῦ, ἡ δίκη ὅμως δὲν εἶναι νόμος... Ἡ δίκη εἶναι στὴν πραγματικότητα πράξη κοινῆς σωτηρίας ἢ μέτρο γενικῆς ἀσφάλειας καὶ μιὰ πράξη κοινῆς σωτηρίας δὲν ὑποβάλλεται στὴν κρίση τοῦ λαοῦ».

Ἡ ψηφοφορία ἄρχισε στὶς 14 τοῦ Γενάρη, ψηφοφορία ἀτέλειωτη, γιατὶ γινόταν μὲ ὀνομαστικὴ κλήση καὶ γιατὶ κάθε βουλευτὴς εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀναπτύξει πλατιὰ τοὺς λόγους γιὰ τὴν ψῆφο ποὺ ἔδινε. Στὸ ὅτι ὁ βασιλιὰς εἶταν ἔνοχος, σ' αὐτὸ εἶταν ὅλοι οἱ βουλευτὲς σύμφωνοι (ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς ποὺ ἀπέσχον). Στὸ ζήτημα τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, οἱ Γιρονδίνοι ἡττήθηκαν μὲ 424 ψήφους κατὰ 287. Πολλοὶ ποὺ διαφωνοῦσαν μὲ τὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸ κόμμα τους, ὁ Γκαρά, ὁ Μπουαγὲ-Φονφρέντ, ὁ Κοντορσέ, ὁ Ντωνού, ὁ Ντεμπρύ, ὁ Ντυκό, ὁ Λὰ Ρεβεγιέρ, ὁ Μερσιέ, ὁ Παίν, ψήφισαν τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Ὀρεινούς. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας προέρχονταν κυρίως ἀπ' τοὺς δυτικοὺς Νομούς. Στὴν ἀποφασιστικὴ ψηφοφορία γιὰ τὴν ποινή, 361 βουλευτὲς ψήφισαν ἀνεπιφύλαχτα θάνατο καὶ 26 ἐπίσης τὸ ἴδιο, μὲ τὸ ἐρώτημα ὅμως ἂν μπορεῖ ν' ἀνασταλεῖ ἡ ἐκτέλεση, καὶ 334 ψῆφοι ἀποφάνθηκαν ὑπὲρ τῆς εἱρκτῆς, ὑπὲρ τῆς κράτησης ἢ τῆς ὑπὸ ὅρους θανατικῆς ποινῆς. Ἡ ἀπόλυτη πλειοψηφία εἶταν 361. Ζήτησαν ἀπ' τοὺς 26 βουλευτές, ποὺ εἶχαν ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐξεταστεῖ τὸ ζήτημα τῆς ἀναστολῆς τῆς ποινῆς, ἂν ἀπ' τὴν ἐξέταση αὐτὴ τῆς ἀναστολῆς ἐξαρτοῦσαν τὴν ψῆφο τους γιὰ τὴ θανατικὴ καταδίκη. Ὁ βουλευτὴς Μαίλ, ποὺ πρῶτος εἶχε τὴν ἰδέα αὐτῆς τῆς ἐπιφύλαξης, ἐπανέλαβε κατὰ γράμμα τὰ λόγια του. Οἱ ἄλλοι δήλωσαν πὼς ἡ καταδικαστικὴ ψῆφος τους εἶταν ἀνεξάρτητη ἀπ' τὸ αἴτημά τους γι ἀναστολή. Ἔτσι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ποὺ ψήφισαν θανατικὴ καταδίκη ἀνέβηκε στοὺς 387.

Ὑπῆρξαν ὑπόνοιες πὼς ὁ Μαὶλ εἶχε πάρει 30.000 φράγκα ἀπ' τὸν πρεσβευτὴ τῆς Ἱσπανίας Ὀκαρὶζ γιὰ τὴν τροπολογία του, καὶ πὼς διατηροῦσε σιωπηρὰ τὴν ἐπιφύλαξη νὰ ἑρμηνεύσει τὴ σκέψη του ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκβαση τῆς ψηφοφορίας. Ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους, ὁ Βερνιώ, ὁ Γκαντέ, ὁ Μπυζό, ὁ Πετιὸν ψήφισαν ὅπως ὁ Μαίλ· ὁ Ντυκό, ὁ Μπουαγὲ-Φονφρέντ, ὁ Καρά, ὁ Λαζούρς, ὁ

Ντεμπρύ, ὁ Ἰνάρ, ὁ Λὰ Ρεβεγιὲρ ψήφισαν καθαρὰ καὶ ξάστερα θάνατο.

Ὁ Μπυζό, ὁ Κοντορσέ, ὁ Μπρισσό, ὁ Μπαρμπαροὺ πρότειναν ν' ἀναβληθεῖ ἡ ἐκτέλεση τῆς ἀπόφασης, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξωτερικῆς κατάστασης. Ὁ Μπαρὲρ τοὺς ἀπάντησε πὼς ἡ ἀναβολὴ θὰ ξανάφερνε ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, πράγμα ποὺ θἄφερνε τὴν Ἐπανάσταση σὲ κατάσταση ἀδυναμίας ἀπέναντι στὸ Ἐξωτερικό, θὰ παρέτεινε τὶς διαφωνίες στὸ Ἐσωτερικὸ κ' ἔτσι ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐκτέλεσης ἀπορρίφτηκε μὲ 380 ψήφους κατὰ 310.

Οἱ Γιρονδῖνοι, μέσ' στὸ θυμό τους, ζήτησαν καὶ ψηφίστηκαν στὶς 20 τοῦ Γενάρη, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Γκανιέ, οἱ διώξεις ἐναντίον τῶν δραστῶν τῶν σφαγῶν τοῦ Σεπτέμβρη. Τὸ ψήφισμα ὅμως ἀνακλήθηκε τὴν ἑπομένη κιόλας, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπότομης συγκίνησης ποὺ προκάλεσε ἡ δολοφονία τοῦ συμβατικοῦ Λὲ Πελετιὲ ντὲ Σαὶν-Φαργκὼ ἀπ' τὸ σωματοφύλακα Παρί.

Ἡ δολοφονία τοῦ Λὲ Πελετιέ, μιὰ μέρα πρὶν ἀπ' τὴν ἐκτέλεση τοῦ βασιλιᾶ, διέλυσε τοὺς ἀόριστους ἐνδοιασμοὺς ποὺ μποροῦσε νὰ ἔχουν οἱ δειλοὶ βασιλοχτόνοι. Ἀποτελοῦσε τραγικὴ ἀπάντηση στὶς συκοφαντίες τῶν Γιρονδίνων, ποὺ τρεῖς μῆνες τώρα, χαραχτήριζαν δολοφόνους τοὺς Ὀρεινούς. «Αὐτοὺς τοὺς δολοφόνους τοὺς σφάζουν» ἔγραφε ὁ Σαὶντ-Ἀντρέ. Ἔκαναν μεγαλοπρεπὴ κηδεία στὸ «μάρτυρα τῆς λευτεριᾶς». Σὲ λίγο ἡ προτομή του θὰ στολίζει τὶς αἴθουσες τῶν συνεδριασεών τους καὶ τὶς πολιτικὲς γιορτές τους.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ δολοφονία τοῦ Λὲ Πελετιέ, πράξη ἀνίσχυρης ἀπελπισίας, οἱ βασιλόφρονες δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο τὸ σοβαρὸ γιὰ νὰ γλυτώσουν τὸν Λουδ-βίκο ΙΣΤ'. Μπροσοῦρες, ἔντυπα τῆς περίστασης, ἀπόπειρες νὰ κόψουν τὰ δέντρα τῆς Λευτεριᾶς *, μιὰ μυστηριώδης συνωμοσία τοῦ βαρώνου Μπὰτς γιὰ ν' ἀπελευθερώσει τὸ βασιλιὰ τὴ μέρα ποὺ θὰ τὸν ὁδηγοῦσαν στὸ ἰκρίωμα, μιὰ συνομωσία πιὸ πραγματική, ποὺ ὀργανώθηκε στὴ Βρετάνη πρὶν ἀπὸ πολλοὺς μῆνες ἀπ' τὸν τυχοδιώχτη Μαρκήσιο Ντὲ Λὰ Ρουαρὶ ποὺ πέθανε προτοῦ ἐκτελέσει τὰ σχέδιά του, ἀόριστες τέλος μηχανορραφίες τοῦ Ντυμουριὲ ποὺ παρέμεινε στὸ Παρίσι ἀπ' τὴν 1 ὣς τὶς 24 τοῦ Γενάρη, κι αὐτὸ εἶταν ὅλο-ὅλο.

Μὲ τὴ δολοφονία τοῦ Λὲ Πελετιὲ καὶ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἄρχιζε μιὰ νέα περίοδος στὴν ἱστορία τῆς Συμβατικῆς. «Τέλειωσε ἡ βασιλεία τῶν πολιτικῶν ἀπατεώνων», ἔγραφε ὁ Λὲ Μπὰ στὸν πατέρα του, ἀνήμερα στὶς 21 τοῦ Γενάρη. Κι ὁ ἴδιος, ἐξηγώντας τὴ σκέψη του, πρόσθετε στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη: «Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω πὼς ἡ πράξη αὐτὴ (ἡ ἐκτέλεση τοῦ βασιλιᾶ) ἔσωσε τὴ Δημοκρατία καὶ μᾶς ἐγγυᾶται γιὰ τὴν ἐνεργητικότητα τῆς Συμβατικῆς...» Ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι ποὺ ψήφισαν τὴ

*. Συμβολικὰ δέντρα, ποὺ τὰ φύτευαν οἱ ἐπαναστάτες κατὰ τὴ διάρκεια ἐπισήμων τελετῶν, ἀναμνηστικὰ γιὰ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Δημοκρατίας. Σ. τ. Μ.

θανάτωση τοῦ βασιλιᾶ ἔχουν τώρα προσωπικὸ συμφέρον νὰ ἐμποδίσουν μὲ κάθε θυσία τὴν παλινόρθωση ποὺ θὰ τοὺς ἔκανε νὰ πληρώσουν ἀκριβὰ τὴν ψῆφο τους. Οἱ Συμβατικοὶ ρίχνονται μὲ διπλάσια ὁρμητικότητα στὸν ἀγώνα κατὰ τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης. «Τώρα εἶναι ἡ στιγμή, ἔγραφε ὁ Λὲ Μπὰ στὶς 21 τοῦ Γενάρη, ποὺ οἱ ἀντιπρόσωποι θὰ ἐπιδείξουν γενναῖο χαραχτήρα· πρέπει ἢ νὰ νικήσουμε ἢ νὰ πεθάνουμε· ὅλοι οἱ πατριῶτες νιώθουν τὴν ἀνάγκη αὐτή.» Κι ὁ ἴδιος ἔγραφε μιὰ μέρα πρωτύτερα: «Ἐμεῖς τώρα ὁρμήσαμε, οἱ γέφυρες κόπηκαν πίσω μας, πρέπει νὰ βαδίζουμε μπροστά, θέλουμε δὲ θέλουμε, καὶ τώρα εἶναι ὁ καιρὸς ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε: ἢ νὰ ζήσουμε λεύτεροι ἢ νὰ πεθάνουμε.»

Ὁ θάνατος τέλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' ἔπληξε τὸν ἴδιο τὸ βασιλικὸ θεσμὸ στὸ πατροπαράδοτο καὶ μυστικιστικὸ γόητρό του. Οἱ Βουρβῶνοι μπορεῖ νὰ ξαναγυρίσουν. Μὰ δὲ θὰ περιβάλλονται πιὰ στὴν καρδιὰ τῶν λαῶν ἀπ' τὸ θεϊκὸ φωτοστέφανο.

V

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ Η ΑΚΡΙΒΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Περισσότερο ἀκόμα κι ἀπ' τὴ διφορούμενη στάση ποὺ κράτησαν οἱ Γιρονδῖνοι στὴ δίκη τοῦ βασιλιᾶ, ἡ κοινωνικὴ πολιτική τους τοὺς ἀποξένωνε ἀπ' τὶς μάζες. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ στάθηκε ἀπόλυτα ἀρνητική. Περιορίστηκε στὴν ὑπεράσπιση τῆς ἰδιοχτησίας, στὴ στενὴ κι ἀπόλυτη ἔννοιά της.

Οἱ νίκες ὅπου λογάριαζαν οἱ Γιρονδῖνοι γιὰ νὰ λύσουν τὴν οἰκονομικὴ κρίση δὲν ἔλυσαν τίποτα ἀπολύτως. Οἱ λιγοστοὶ πολεμικοὶ φόροι ποὺ εἰσέπραξε ὁ Κιουστὶν ἀπ' τὶς πόλεις τοῦ Ρήνου εἶταν σταγόνα μονάχα στὸν ὠκεανὸ τῶν ἐξόδων. Στὶς 13 τοῦ Νοέμβρη, ὁ Καμπόν, δηλώνει πὼς τὰ προβλεπόμενα ἔσοδα γιὰ τὸ μήνα Νοέμβρη εἶναι 28 ἑκατομμύρια καὶ τὰ ἔξοδα 138· ἔλειμα: 116 ἑκατομμύρια. Ὁ Γιακὸμπ Ντυπὸν ἀνακοινώνει τὴν ἴδια μέρα πὼς ὁ φόρος ἐπὶ τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων ποὺ εἶχε προϋπολογιστεῖ στὰ 1791 σὲ 300 ἑκατομμύρια ἀπέδωσε μόνο 124. Τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1792, τὰ ἔσοδα τοῦ Δημοσίου Ταμείου εἶναι 39 ἑκατομμύρια καὶ οἱ πολεμικὲς δαπάνες μόνο φτάνουν τὰ 228 ἑκατομμύρια. Πῶς νὰ γεμίσει ἡ τεράστια αὐτὴ ἄβυσσος ποὺ ἀνοίγεται ὅλο καὶ πλατύτερη;

Ἂν οἱ Γιρονδῖνοι δὲν ἐμπνέονταν ἀπὸ ταξικὴ πολιτική, θἄχαν σκεφτεῖ νὰ κατανείμουν τὶς πολεμικὲς δαπάνες στοὺς πλουτίσαντες κατὰ τὸν πόλεμο, θἄχαν προβεῖ σὲ δάνεια, θἄχαν ψηφίσει καινούργιες φορολογίες. Θἄχαν ἐπιχειρήσει νὰ θέσουν μὲ κάθε θυσία φραγμὸ στὴν ἔκδοση τῶν ἀσινιάτων, ποὺ συνέπειά τους εἶταν ἡ γρήγορη ὕψωση τοῦ τιμάριθμου. Ὁ Μαρά, ὁ Σαίν-Ζύστ, ὁ Σαμπό, ὁ Ἰάκωβος Ντυπὸν συνέστησαν τὴν πολιτικὴ αὐτὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐξυγίανσης. Δὲν τοὺς ἄκουσαν ὅμως.

Ὁ μέγας οἰκονομολόγος τῆς Συνέλευσης αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμα εἶναι ὁ ἔμπορος Καμπὸν ποὺ ἀποστρέφεται τὴν Κομμούνα καὶ τοὺς ἀναρχικοὺς κι ἀνατρέχει στὴν εὔκολη λύση, στὴν ἔκδοση ἀσινιάτων. Στὶς 13 τοῦ Νοέμβρη, ἀντιπροτείνει ὕστερ' ἀπ' τὸν Ἰάκωβο Ντυπὸν τὴ μείωση τῶν ὑφισταμένων φόρων, τὴν κατάργηση τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν κινητῶν καὶ τοῦ φόρου ἐπιτηδεύματος καὶ τὴν ἐλάττωση σὲ 40 ἑκατομμύρια τοῦ ἐγγείου φόρου! Εἶναι ἀλήθεια πὼς σὲ ἀντάλλαγμα, ζητάει τὴν κατάργηση τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν θρησκευτικῶν δαπανῶν, ποὺ

δλο τὸ βάρος τους θὰ πέσει στοὺς ὤμους τοῦ λαοῦ, γιατὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ λαὸς δὲν μπορεῖ νὰ κάνει δίχως τοὺς παπάδες.

Ὁ Ἰάκωβος Ντυπὸν καὶ οἱ Ὀρεινοὶ θάθελαν ν' ἀποσύρουν τ' ἀσινιάτα ἀπ' τὴν κυκλοφορία, συμπτύσσοντας τὶς μακρὲς προθεσμίες ποὺ δόθηκαν στοὺς ἀγοραστὲς τῶν ἐθνικῶν χτημάτων γιὰ νὰ τὰ ἐξοφλήσουν, ν' ἀποσβέσουν τὸ χρέος τοῦ Κράτους ἐκδίδοντας ἐξοφλητήρια γραμάτια ποὺ θὰ χρησιμοποιούνταν γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν χτημάτων τῶν ἐμιγκρέδων, νὰ προβοῦν σ' ἀναγκαστικὰ καὶ προοδευτικὰ δάνεια καὶ νὰ ὁρίσουν τὴν πληρωμὴ τοῦ ἐγγείου φόρου σὲ εἶδος. Ἡ ἀντιπληθωρικὴ αὐτὴ πολιτικὴ οὔτε κὰν ἐξετάστηκε στὰ σοβαρά.

Τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα, ποὺ ἡ ἀξία τους ὑπολογιζόταν σὲ δυόμιση δισεκατομμύρια, πουλήθηκαν κιόλας. Ἀπομένουν ὅμως τὰ χτήματα τῶν ἐμιγκρέδων, ποὺ μερικοὶ ὑπολογίζουν τὴν ἀξία τους σὲ δυὸ δισεκατομμύρια τουλάχιστο, τὰ δάση ποὺ ἀξίζουν ἕνα δισεκατομμύριο διακόσα ἑκατομμύρια, τὰ χτήματα τοῦ τάγματος τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μάλτας, ποὺ ἀνέρχονται σὲ τετρακόσα ἑκατομμύρια. Ἔτσι ὑπάρχει ἀπόθεμα τριῶν δισεκατομμυρίων καὶ περισσότερο. Ὡς τὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1792, ἐκδόθηκαν δυὸ δισεκατομμύρια πεντακόσα ὀγδόντα ἐννέα ἑκατομμύρια ἀσινιάτα μὲ κάλυμα τὰ χτήματα τοῦ κλήρου. Ἀπὸ αὐτὰ εἰσπράχτηκαν ἀπ' τὸ Κράτος πάλι ἑξακόσα δέκα ἑπτὰ ἑκατομμύρια ἀσινιάτα καὶ κάηκαν. Ἑπομένως τ' ἀσινιάτα ποὺ βρίσκονταν σὲ κυκλοφορία στὴ χρονολογία αὐτὴ φτάνουν τὰ χίλια ἐννιακόσα ἑβδομήντα δύο ἑκατομμύρια.

Ὁ Καμπὸν ζήτησε στὶς 17 τοῦ Ὀχτώβρη καὶ ψηφίστηκε νέα ἔκδοση ἀσινιάτων ποὺ ἀνέβασε τὸ ὅριο τῆς κυκλοφορίας σὲ δυὸ δισεκατομμύρια τετρακόσα ἑκατομμύρια. Κι ἄλλες ἐκδόσεις ἐπρόκειτο ἀκόμα ν' ἀκολουθήσουν. Ἡ Νομοθετική, ἀπ' τὸν καιρὸ ἀκόμα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου, ἀναγκάστηκε ν' ἀναστείλει τὴν καταβολὴ τοῦ χρέους τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος, ἐκτὸς ἀπ' τὶς μικρὲς ὀφειλὲς κάτω τῶν δέκα χιλιάδων λιβρῶν καὶ μέχρι ὁλικοῦ ποσοῦ ἕξη ἑκατομμυρίων τὸ μήνα. Οἱ εἰσοδηματίες, ποὺ εἶχαν συμβάλει τόσο πολὺ στὴν Ἐπανάσταση, θυσιάστηκαν στὸ βωμὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν. Ὅλοι ὅμως σχεδὸν οἱ εἰσοδηματίες κατοικοῦν στὸ Παρίσι. Οἱ Γιρονδῖνοι λίγο νοιάζονται γι αὐτούς. Προτιμοῦν νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας.

Τὸ χαρτονόμισμα κάνει τὴ δουλειά του. Οἱ μισθωτοὶ ὑποφέρουν. Κερδίζουν 20 σόλδια τὴν ἡμέρα κατὰ μέσον ὅρο στὴν ὕπαιθρο, καὶ 40 στὸ Παρίσι. Τὸ ψωμὶ λοιπὸν ἔχει διαφορετικὴ τιμὴ κατὰ τόπους, στὸ Μονπελλιὲ λόγου χάρη, 8 σόλδια ἡ λίβρα, κι ὅλα τ' ἄλλα εἴδη ὑφίστανται ἀνάλογες αὐξήσεις.

Δὲν εἶναι μονάχα ποὺ τὸ ψωμὶ εἶναι ἀκριβό, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων δυσκολεύονται νὰ τὸ προμηθευτοῦν. Ὡστόσο δὲ λείπει τὸ στάρι. Ἡ σοδειὰ εἶταν καλή· ὅλες οἱ μαρτυρίες συμφωνοῦν στὸ σημεῖο αὐτό. Οἱ ἰδιοχτῆτες ὅμως καὶ οἱ ἐνοικιαστὲς

ἀγροκτημάτων δὲ βιάζονται καθόλου νὰ φέρουν τὸ στάρι τους στὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ τ' ἀλλάξουν μ' ἕνα χαρτὶ ποὺ δὲν τοὔχουν καμιὰ ἐμπιστοσύνη. Ὁ μεγάλος κλονισμὸς τῆς 10ης Αὐγούστου, ἡ δίκη τοῦ βασιλιᾶ, οἱ ἀπειλὲς γιὰ ἀγροτικὲς ἀναστατώσεις ποὺ μεγαλοποιοῦνται στὸ ἔπακρο ἀπ' τὸν τύπο τῶν Γιρονδίνων, ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος τέλος, ὅλ' αὐτὰ τὰ ἐξαιρετικὰ γεγονότα ποὺ τὄνα διαδέχεται ταχύτατα τ' ἄλλο, προκαλοῦν ἀόριστη ἀνησυχία στοὺς ἰδιοχτῆτες ποὺ φυλᾶνε ζηλότυπα τὸ στάρι τους ποὺ εἶναι πλοῦτος πραγματικός, πολὺ προτιμότερος ἀπ' ὅλα τὰ χρηματικὰ σύμβολα.

Τὸ στάρι δὲν κυκλοφορεῖ πιά. Οἱ μεγαλουπόλεις στεροῦνται τὸ ψωμί. Ἡ Ρουὲν δὲν εἶχε πιά, στὸ τέλος τοῦ Σεπτέμβρη, ἀλεύρι, παρὰ μονάχα γιὰ τρεῖς μέρες, καὶ τὸ Δημοτικὸ συμβούλιο ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιτάξει τὰ σιτηρὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀποθηκῶν. Ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὴν ἔγκριση δανείου ἑνὸς ἑκατομμυρίου γιὰ τὴ διενέργεια ἀγορῶν στὸ Ἐξωτερικό. Ἡ ἔγκριση γιὰ τὸ δάνειο δόθηκε στὶς 8 τοῦ Ὀχτώβρη. Ἀναγκαστικά, τὰ βάρη τοῦ δανείου τ' ἀνέλαβαν οἱ κάτοικοι ποὺ πλήρωναν 500 λίβρες ἐνοίκιο τὸ λιγότερο. Ἡ ἴδια ἔγκριση χρειάστηκε νὰ δοθεῖ καὶ στὴ Λυών, ὅπου 30.000 ἐργάτες τῶν μεταξουργείων ἔμειναν ἄνεργοι μπροστὰ στοὺς σταματημένους ἀργαλειοὺς ἐξαιτίας τῆς ἀπραξίας στὸ ἐμπόριο τῶν μεταξωτῶν, γιὰ νὰ συνάψει τὸ Νοέμβρη δάνειο τριῶν ἑκατομμυρίων. Ἀκόμα καὶ στὴν ὕπαιθρο, οἱ μεροκαματιάρηδες ἀγρότες δυσκολεύονται νὰ οἰκονομήσουν τὸ ψωμί, γιατὶ οἱ ἐνοικιαστὲς τῶν ἀγροχτημάτων προτιμοῦν νὰ φυλᾶνε τὸ στάρι τους δεμάτια, παρὰ νὰ τ' ἀλωνίσουν. Ἐπειδὴ τὸ στάρι δὲν κυκλοφορεῖ, οἱ τιμὲς διαφέρουν ὑπερβολικὰ ἀπὸ Νομὸ σὲ Νομό. Ὁ «ξέστης», μέτρο χωρητικότητας 220 λιτρῶν, πουλιέται 25 λίβρες στὸν Ὤμπ, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη, 43 στὸν Αἴν, 53 στὶς κάτω Ἄλπεις καὶ στὴν Ἀβερόν, 26 στὸν Ἔρ, 58 στὸν Ἐρώ, 42 στὸ Ζέρ, 34 στὸν Ἀνω-Μάρνη, 47 στὸ Λουὰρ-ὲ-Σέρ. Κάθε περιφέρεια ἀπομονώνεται καὶ φυλάει ζηλότυπα τὰ εἴδη της. Ἂν πείνασε ἡ Ρουέν, αὐτὸ ἔγινε γιατὶ ἡ Χάβρη κατακράτησε τὶς ἀποστολὲς ποὺ προορίζονταν γι αὐτήν.

Ἡ νομοθεσία ποὺ θεσπίστηκε στὴν κρίσιμη ἐποχὴ ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἅλωση τοῦ Βερντέν, ἔδινε τὴν εὐχέρεια γιὰ νὰ συντριβεῖ ἡ κακὴ θέληση τῶν ἰδιοχτητῶν, προστάζοντας νὰ γίνουν ἀπογραφὲς κ' ἐπιτρέποντας τὶς ἐπιτάξεις. Ὁ ὑπουργὸς ὅμως ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν ἐφαρμόσει, ὁ Ρολάν, εἶναι ὀρθόδοξος οἰκονομολόγος ποὺ θεωρεῖ αἵρεση κάθε ἐπέμβαση τῆς ἐξουσίας, ὅπως θεωρεῖ καὶ προσβολὴ τῆς ἰδιοχτησίας, ἔνοχη ὑποχώρηση στὴν ἀναρχία, κάθε διατίμηση καὶ κάθε ἐπίταξη. Κι ὄχι μονάχα δὲν κάνει τίποτα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ καὶ τὴ δυσφημεῖ μὲ τὶς σφοδρὲς ἐπιθέσεις του καὶ τὴν παραλύει προτοῦ τὴν καταργήσει.

Ἡ νομοθεσία ἄλλωστε εἴταν ἀνεπαρκής, γιατὶ δὲν εἶχε προβλέψει γιὰ τὴ δημιουργία κεντρικοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν σιτηρῶν μεταξὺ τῶν παραγωγικῶν καὶ μὴ παραγωγικῶν Νομῶν. Οἱ Νομοὶ αὐτοδιοικοῦνταν σὰ μικρὲς δημοκρατίες καὶ συχνὰ

ἔκλειναν τὰ σύνορά τους. Καὶ σ' αὐτὸ ὀφειλόταν ἡ γρήγορη ὕψωση τῶν τιμῶν.

Οἱ Γιρονδίνοι δὲν πρότειναν κανένα φάρμακο γιὰ τὶς λαϊκὲς μάζες ποὺ ὑπόφεραν. Κήρυχναν ἀνοιχτὰ πὼς ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς εἶταν ἡ μοναδικὴ πανάκεια. Ἂν τὰ τρόφιμα ὑψώνονταν, τότε ἂς ζητούσαν καὶ οἱ ἐργάτες αὔξηση στὰ ἡμερομίσθια. Οἱ ἐργάτες ὅμως δὲν εἶταν συνασπισμένοι. Δὲν μποροῦσαν ν' ἀσκήσουν ἀρκετὴ πίεση στοὺς ἐργοδότες τους. Εἶταν ἀναγκασμένοι νὰ ἐκλιπαροῦν τὶς αὐξήσεις τῶν ἡμερομισθίων, σὰ νὰ ζητούσαν ἐλεημοσύνη. Στὶς δημόσιες ἀρχὲς ἀπευθύνονταν ἱκετευτικά. Δὲν μπορούσαν νὰ φανταστοῦν πὼς οἱ νέες ἀρχὲς ποὺ εἶχαν ἐκλέξει θἆταν πιὸ ἀναίσθητες στὴν ἀθλιότητά τους ἀπ' τὶς παλιὲς πού, ἐκεῖνες τουλάχιστο, ἐπεμβαίνανε σ' ἀνάλογες περιπτώσεις.

Στὶς πόλεις ἡ κρίση εἶταν ὀξύτερη ἀπ' ὅ,τι εἶταν ἀλλοῦ. Ὅπου διοικούσαν λαϊκὲς δημοτικὲς ἀρχές, ἐκεῖ αὐτὲς ἔκαναν πολλὲς προσπάθειες νὰ βροῦν πρόσκαιρα ἀνακουφιστικὰ μέτρα. Στὸ Παρίσι, οἱ ἐργασίες τοῦ στρατοπέδου ποὺ εἶχαν διαταχτεῖ νὰ γίνουν μετὰ τὴ 10η Αὐγούστου, εἶχαν φιλανθρωπικὸ ὅσο καὶ στρατιωτικὸ σκοπό. Οἱ ἐργασίες ὅμως αὐτὲς ἐκτελοῦνταν μ' ἔξοδα τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Οἱ Γιρονδίνοι, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς οἰκονομίας, ἄρχισαν νὰ διατάσσουν ἀπ' τὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη τὴν ἀντικατάσταση τῆς μὲ ἡμερομίσθιο ἐργασίας, μὲ τὴν ἐργασία κατ' ἀποκοπήν. Ὕστερα περικόψανε τὰ ἡμερομίσθια. Οἱ ἐργάτες διαμαρτυρήθηκαν, ἐπικαλούμενοι τὴν ἀκρίβεια τῶν τροφίμων. Ἡ Κομμούνα τοὺς ὑποστήριξε. Κι ἀμέσως οἱ Γιρονδίνοι, ἰδιαίτερα ὁ Ρουαγὲ κι ὁ Κερσαὶν κατάγγειλαν πὼς τὰ συνεργεῖα τοῦ στρατοπέδου ἀποτελοῦν «ἑστία μηχανοραφιῶν καὶ σκευωριῶν, τόπο συνέντευξης δολίων ταραχοποιῶν». Στὶς 15 τοῦ Ὀχτώβρη, ἡ Συνταχτικὴ ἀποφάσισε τὴ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν καὶ τὴν ἀπόλυση τῶν ἐργατῶν.

Στὴ Λυών, ὅπου ἡ κρίση εἶταν πολὺ σοβαρότερη ἀπ' ὅ,τι εἶταν στὸ Παρίσι, ὁ εἰσηγητὴς τῆς Κομμούνας Νιβιὲρ-Κόλ, ἂν καὶ φίλος τῶν Γιρονδίνων, μεσολάβησε τὸ Νοέμβρη στοὺς βιομηχάνους γιὰ ν' ἀνοίξουν ξανὰ τὰ ἐργοστάσια. Ἐπειδὴ δὲν τὸ πέτυχε, ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατική, στὶς 21 τοῦ Νοέμβρη, προκαταβολὴ τρία ἑκατομμύρια γιὰ νὰ ξαναμποῦν σὲ κίνηση μερικοὶ ἀργαλειοὶ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἔθνους. Οἱ τρεῖς ἐπίτροποι, ποὺ ἔστειλε ἡ Συμβατικὴ ἐπὶ τόπου, ὁ Βιτέ, ὁ Ἀλκιὲ κι ὁ Μπουασσὺ-ντ' Ἀγκλά, δέχτηκαν εὐχαρίστως νὰ διαβιβάσουν τὸ αἴτημά του, δήλωσαν ὅμως πὼς τὸ ζητούμενο ποσὸ εἶναι ὑπερβολικό. Ἡ Συμβατικὴ δὲν ἔδωσε τίποτε.

Οἱ Γιρονδίνοι ποὺ κυβερνούσαν, ἔμεναν ἀναίσθητοι στὰ παράπονα τῶν ἐργαζομένων. Δικαιολογούσαν τὴν ἀδράνεια ἢ τὴν ἐχθρότητά τους μὲ τὸ χιλιοειπωμένο στὸ βῆμα καὶ στὸν τύπο ἐπιχείρημα: οἱ δημιουργοὶ τῶν παραπόνων εἶταν μόνον ἀναρχικοὶ ἢ ἄλλοι παρασυρμένοι ἀπ' αὐτούς. Ὁ Μπρισσὸ ἀπόδινε τὴν ἀκρίβεια τῶν σιτηρῶν «μόνο στοὺς ταραχοποιούς»,

ἀπηχώντας ἔτσι μόνο τὶς γνῶμες τοῦ Ρολὰν ποὺ ὅλη ἡ πολιτική του εἶταν ν' ἀντιτάσσει τὶς λόγχες στὰ πεινασμένα πλήθη.
Τώρα ὅμως καὶ οἱ ἐργάτες μποροῦσαν ν' ἀντιπαρατάξουν τὴν ἀθλιότητά τους στὴν ἐπιδεικνυόμενη ξετσίπωτη πολυτέλεια τῶν νεοπλούτων. Εἶναι ἡ στιγμὴ ὅπου ἀπ' ὅλες τὶς γωνιὲς συρέουν τὰ παράπονα κατὰ τῶν προμηθευτῶν, ἡ στιγμὴ ὅπου ὁ ἔντιμος Πὰς καταγγέλλει τὶς σκανδαλώδεις ἀγορὲς ποὺ ἔγιναν ἀπ' τὸν προκάτοχό του τὸ Σερβὰν μὲ τὴ συνεργασία τοῦ περίφημου ἀββὰ ντ' Ἐσπανιάκ, προστατευόμενου τοῦ Δαντὼν καὶ τοῦ Ντυμουριέ, τοῦ ἑβραίου Ἰάκωβου Μπενζαμέν, τοῦ Λαζάρ, τοῦ Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, τοῦ Σερμπὲρ κλπ. «Ἡ Ἐπανάσταση, φώναξε ὁ Καμπόν, τὴν πρώτη τοῦ Νοέμβρη, ἔπληξε ὅλον τὸν κόσμο, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς χρηματιστὲς καὶ τοὺς ἐνοικιαστὲς τῶν δημοσίων προσόδων. Ἡ ἄπληστη αὐτὴ ράτσα εἶναι χειρότερη σήμερα ἀπ' ὅ,τι εἶταν μὲ τὸ παλιὸ καθεστώς. Ἔχουμε ἐπιτρόπους τῶν Ναυτικῶν, ἐπιτρόπους τῶν Στρατιωτικῶν, ποὺ οἱ ληστεῖες τους εἶναι τρομαχτικές. Ἔφριξα ὅταν εἶδα πῶς ἀγοράστηκε γιὰ τὴ στρατιὰ τῆς Μεσημβρίας λαρδὶ μὲ 34 σόλδια τὴ λίβρα». Ἡ Συμβατικὴ διέταξε νὰ συληφθοῦν μερικοὶ ἀπ' τοὺς προμηθευτές, οἱ περισσότεροι ὅμως, μὲ τὸν ντ' Ἐσπανιὰκ ἐπικεφαλῆς, ἀφέθηκαν ἀμέσως ἐλεύθεροι. Τὸ θέαμα αὐτὸ τῆς ἀτιμωρησίας ποὺ ἐξασφαλιζόταν στοὺς νέους ἐκμεταλλευτὲς τοῦ Κράτους δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ὀξύνει τὴ δυσαρέσκεια τοῦ λαοῦ.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ φθινοπώρου ξέσπασαν σοβαρὲς ταραχὲς στὴν ὕπαιθρο καὶ στὶς πόλεις, στὴ Λυών, ὅπου οἱ τρεῖς ἐπίτροποι ποὺ στάλθηκαν ἀπ' τὴ Συνέλευση, ἀναγκάστηκαν νὰ στρατολογήσουν ἕνα λόχο μισθοφορικῆς χωροφυλακῆς καὶ νὰ προβοῦν σὲ συλήψεις· στὴν Ὀρλεάνη, ὅπου σκοτώθηκε ἕνας χαμάλης καὶ λεηλατήθηκαν ἑφτὰ σπίτια τὴ στιγμὴ ποὺ ξεκινοῦσε ἕνα ἁμάξι μὲ στάρι γιὰ τὴ Νάντη, στὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη· στὶς Βερσαλλίες, στὴν Ἐτάμπ, στὴ Ραμπουϊγέ, τὸν Ὀχτώβρη· τέλος σ' ὁλόκληρη τὴν Μπὼς κι ἀπὸ κοντὰ σ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες, τὸ Νοέμβρη. Στὶς 22 τοῦ Νοέμβρη, οἱ ὑλοτόμοι τοῦ δάσους τῆς Βιμπραί, στὸ Νομὸ τοῦ Σάρτ, παρέσυραν τοὺς ἐργάτες τοῦ ὑελουργείου τῆς Μονμιράϊγ καὶ τοὺς πῆραν μαζί τους στὶς γειτονικὲς κωμοπόλεις γιὰ νὰ διατιμήσουν τὰ τρόφιμα. Τὶς κατοπινὲς μέρες, συμμορίες μ' ἐπικεφαλῆς τὶς τοπικὲς ἀρχὲς ἔδρασαν πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τοῦ Νομοῦ Σάρτ, τοῦ Ἔρ, τοῦ Ἐρ-ὲ-Λουάρ, τοῦ Λουὰρ-ὲ-Σέρ, τοῦ Ἐντρ-ὲ-Λουάρ, τοῦ Λουαρέ. Στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη, οἱ διατιμητές, μ' ἔφιππο στρατὸ ποὺ προπορευόταν, εἶταν 3.000 στὴν ἀγορὰ τῆς Βαντόμ. Τὴν ἴδια μέρα, στὸ Μάνς, ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ τοῦ Νομοῦ καὶ ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ ὑπογράφανε τὶς διατιμήσεις. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴ Νοζὰν-Λὲ-Ροτρού, στὴ Λὰ Φερτὲ-Μπερνάρ, στὴν Μπρού, Κλουά, Μέρ, Μποννετάμπλ, Σαὶν-Καλαὶ καὶ Μπλουά. Στὴν Μπλουά, τὸ στάρι διατιμήθηκε 20 σόλδια οἱ 12 λίβρες, 16 σόλδια ἡ σίκαλη, 12 τὸ κριθάρι, τὸ βούτυρο 10 σόλδια ἡ λίβρα

καὶ 5 σόλδια ἡ δωδεκάδα τ' αὐγά. Οἱ διατιμητὲς εἶχαν στὸ καπέλο ἕνα κλωνάρι ἀπὸ βελανιδιὰ καὶ χόρευαν γύρω ἀπ' τὰ δέντρα τῆς λευτεριᾶς φωνάζοντας: Ζήτω τὸ Ἔθνος! Τὸ στάρι θὰ πέσει! Στὶς ἀρχὲς τοῦ Δεκέμβρη, δέκα μὲ δώδεκα χιλιάδες ἄντρες βάδισαν κατὰ τῆς Τούρ, διαλύθηκαν ὅμως μόλις τοὺς ὑποσχέθηκαν πὼς ὁ Δῆμος καὶ ἡ Νομαρχία θὰ ὑποστήριζαν τὶς διεκδικήσεις τους.

Οἱ τρεῖς ἐπίτροποι, ποὺ ἡ Συμβατικὴ τοὺς εἶχε στείλει στὸ Νομὸ τοῦ Ἔρ-ὲ-Λουάρ, ὁ Μπιροτώ, ὁ Μὼρ κι ὁ Λεκουὲν-Πιραβώ, περικυκλώθηκαν, στὶς 29 τοῦ Νοέμβρη, στὴ μεγάλη ἀγορὰ τῆς Κουρβὶλ ἀπὸ 6.000 ἐνόπλους ποὺ ἀπείλησαν πὼς θὰ τοὺς ρίξουν στὸ ποτάμι ἢ θὰ τοὺς κρεμάσουν, ἂν δὲν ἐπικυρώσουν τὴ διατίμηση ὄχι μονάχα τοῦ σταριοῦ καὶ τοῦ κριθαριοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν κεριῶν, τοῦ βοδινοῦ κρέατος, τῶν ὑφασμάτων, τῶν παπουτσιῶν καὶ τῶν σιδερικῶν. Οἱ ἐπίτροποι ὑπέκυψαν· στὴν ἐπιστροφή τους ὅμως οἱ Γιρονδίνοι τοὺς ὑποδέχτηκαν μὲ περιφρόνηση. Ὁ Πετιὸν φώναζε πὼς αὐτὰ εἶταν ἀναρχία καὶ ἀγροτικὴ μεταρύθμιση. Καταδίκασε κάθε διατίμηση γιατὶ τάχα ὁδηγεῖ μοιραῖα στὸ λιμὸ καὶ ζήτησε νὰ ληφθοῦν γρήγορα καὶ δραστικὰ κατασταλτικὰ μέτρα. Μολονότι ὁ Μπυζὸ κι ὁ Ροβεσπιέρος ἤθελαν νὰ ἐμπιστευθοῦν τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν κατασταλτικῶν μέτρων σ' ἐπιτροπὲς πολιτῶν ποὺ πρῶτα θὰ ἐπιχειρούσαν νὰ τὰ ἐφαρμόσουν μὲ καλὸν τρόπο, παρ' ὅλα αὐτά, ἡ Συμβατικὴ ἀποφάσισε ν' ἀναθέσει τὴ διοίκηση τῶν στρατευμάτων σὲ στρατηγό. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, καταδίκασε τὴ διαγωγὴ τῶν τριῶν βουλευτῶν ποὺ εἶχαν ὑποκύψει στοὺς στασιαστὲς καὶ μ' αὐστηρότατα κατασταλτικὰ μέτρα ἀνάλογα μὲ τοῦ περασμένου Ἀπρίλη, ἀποκατέστησε τὴν τάξη στὴν περιφέρεια τῆς Μπώς.

Πῶς λοιπὸν οἱ ἐργατικὲς μάζες τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου νὰ μὴ μνησικακήσουν κατὰ τῶν Γιρονδίνων γιὰ τὴν ταξικὴ πολιτική τους; Ἀξιοσημείωτο ὅμως εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς πὼς καὶ τὸ ἴδιο τὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν κοντεύει νὰ γίνει ὕποπτο στὰ μάτια τῶν ἄσημων ἀρχηγῶν ποὺ ὑποστηρίζουν τὶς λαϊκὲς διεκδικήσεις. Ὅταν ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῶν ὑποθέσεων τοῦ Νομοῦ Σὲν-ὲ Οὐάζ, ὁ Γκουζόν, ἦρθε στὶς 9 τοῦ Νοέμβρη, νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Συμβατική, ἐξ ὀνόματος τῆς ἐκλογικῆς συνέλευσης τοῦ Νομοῦ αὐτοῦ, ὄχι μονάχα διατίμηση στὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ σύσταση κεντρικοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ τὴ διαχείριση τῶν τροφίμων, τὸ αἴτημά του βρῆκε ἐλάχιστη ἀπήχηση στὰ ἑδώλια τῶν Ὀρεινῶν. Ὁ Φεγιὼ ὑποστήριξε ἔνθερμα τὴ σύσταση Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Τροφίμων. Οἱ Ὀρεινοὶ ὅμως δὲν τὄχαν στὸ νοῦ τους νὰ παραδώσουν στὰ χέρια τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Ρολάν, τοῦ ἐχθροῦ τους, ἕνα τόσο ἰσχυρὸ ὅπλο, κι ὁ Τυριό, γιὰ νὰ παραμερίσει τὴν πρόταση, ὑπενθύμισε ἐξ ὀνόματός τους στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τὸ παράδειγμα τοῦ Τερραὶ καὶ τοῦ Νεκέρ.

Κανένας Ὀρεινὸς βουλευτὴς δὲν εἶχε ζητήσει τὴ διατίμηση, οὔτε κι ὁ Φεγιὼ ἀκόμα, ποὺ στὶς 19 τοῦ Νοέμβρη εἶχε πεῖ: «Ἂν οἱ πλούσιοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦν πολὺ τὴν Ἐπανάσταση, μποροῦσαν νὰ

κλείσουν τὶς σιταποθῆκες τους γιὰ ὀχτὼ μέρες, οἱ Γάλλοι θάπεφταν σὲ ἀπόγνωση... Τί Δημοκρατία λοιπὸν θᾶναι αὐτή, ὅπου ἡ ζωὴ τοῦ φτωχοῦ θὰ βρίσκεται στὰ χέρια τοῦ πλούσιου;»· οὔτε κι ὁ Μπεφρουὰ πού, στὶς 8 τοῦ Δεκέμβρη, εἶχε ἀποκρούσει ρωμαλέα τὶς φιλελεύθερες θεωρίες τοῦ Τυργκὸ καὶ τοῦ Ἀδὰμ Σμίθ· οὔτε κι ὁ Λεβασσὲρ (ἀπ' τὴ Σάρτ), ποὺ εἶχε πεῖ, στὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη: «ὅταν πολιορκεῖται μιὰ πόλη, ὁ διοικητής της ἔχει ἀσφαλῶς τὸ δικαίωμα ν' ἀναγκάσει τοὺς κατοίκους ποὺ ἔχουν πολλὰ ντουφέκια νὰ τὰ μοιραστοῦν μὲ τοὺς συμπολίτες τους γιὰ νὰ συμβάλουν στὴν κοινὴ ἄμυνα, κι ὅταν οἱ πολίτες κινδυνεύουν νὰ πεθάνουν τῆς πείνας, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν ἔχει τὸ δικαίωμα ὁ διοικητὴς ν' ἀναγκάσει τοὺς παραγωγοὺς νὰ πουλήσουν τὸ πλεόνασμα τῆς παραγωγῆς τους»! Οὔτε κι ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ τὴν ἴδια μέρα, εἶχε θέσει αὐτὲς τὶς ἀρχές: «Τὰ τρόφιμα τ' ἀναγκαῖα στὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ ἴδιο ἱερά, ὅπως εἶναι κ' ἡ ἴδια ἡ ζωή του. Ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὴ διατήρησή του εἶναι κοινὴ ἰδιοχτησία. Μόνο τὸ πλεόνασμα εἶναι ἀτομικὴ ἰδιοχτησία». Οἱ Ὀρεινοὶ περιορίστηκαν νὰ ζητήσουν τὴ διατήρηση τῶν διατιμήσεων τοῦ Σεπτέμβρη καὶ σ' αὐτὸ νικήθηκαν. Ἡ Συμβατικὴ ἀναγνώρισε πὼς ἔχουν δίκιο οἱ ρήτορες τῶν Γιρονδίνων, ὁ Φερώ, ὁ Σέρ, ὁ Κρεζὲ-Λατούς, ποὺ εἶχαν καταγγείλει τὶς ὕποπτες κινήσεις τῶν ἀναρχικῶν καὶ ποὺ εἶχαν ὑποστηρίξει πὼς αἰτία τῆς ἔλειψης τροφίμων εἶταν οἱ καταγραφὲς τῶν εἰδῶν καὶ οἱ ἐπιτάξεις ποὺ εἶχαν τρομοκρατήσει τοὺς παραγωγούς. Ἂν δὲν προστατέψουμε τοὺς τελευταίους ἀπ' τὴ νέα ἱερὴ ἐξέταση, εἶχε πεῖ ὁ Κρεζὲ-Λατούς, δὲ θὰ μπορέσουμε πιὰ νὰ πουλήσουμε τὰ χτήματα τῶν ἐμιγκρέδων ποὺ ἀποτελοῦν τὴ μοναδικὴ ἐγγύηση τῶν νέων ἀσινιάτων, καὶ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ παρέσυρε τὴν ψῆφο τῶν βουλευτῶν.

Οἱ Ἰακωβίνοι, σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς κρίσης, εἶχαν τηρήσει ἕνα εἶδος συνετῆς κ' ἐπιφυλακτικῆς οὐδετερότητας. Ὅταν, στὶς 29 τοῦ Νοέμβρη, ἡ Κομμούνα καὶ τὰ παρισινὰ Διαμερίσματα ζήτησαν νὰ μποῦν διατιμήσεις, οἱ Ἰακωβίνοι ἀρνήθηκαν νὰ ποῦν τὴ γνώμη τους. Γι αὐτὸ δὲν εἶναι ἐκπληχτικὸ πὼς οἱ λαϊκοὶ καθοδηγητὲς τοὺς κράτησαν μνησικακία. Ὁ ἀββὰς Ἰάκωβος Ρού, ἐκπρόσωπος τῶν μικροτεχνιτῶν τοῦ Διαμερίσματος τῶν Γκραβιλλιὲ στὸ Παρίσι, σ' ἕνα δριμὺ λόγο του, τὴν 1η τοῦ Δεκέμβρη, μὲ θέμα: *ἡ δίκη τοῦ Λουδοβίκου τοῦ τελευταίου, ἡ δίωξη τῶν ἀργυραμοιβῶν, τῶν προαγοραστῶν καὶ τῶν προδοτῶν*, δὲ δίστασε νὰ χτυπήσει τὴ Συμβατικὴ στὸ σύνολό της καὶ νὰ καταγγείλει τὸ «*συγκλητικὸ δεσποτισμό της*», ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε. «Ὁ δεσποτισμὸς ποὺ πολλαπλασιάζεται κάτω ἀπ' τὴν κυβέρνηση τῶν πολλῶν, ὁ συγκλητικὸς δεσποτισμὸς εἶναι τὸ ἴδιο φοβερὸς ὅπως καὶ τὸ σκῆπτρο τῶν βασιλιάδων, γιατὶ τείνει ν' ἀλυσσοδέσει τὸ λαό, χωρὶς κὰν ὁ λαὸς νὰ τὸ ὑποπτεύεται, γιατὶ ἐξευτελίζεται κ' ὑποδουλώνεται ἀπ' τοὺς νόμους ποὺ ὑποτίθεται πὼς ὁ ἴδιος ὁ λαὸς τοὺς ὑπαγορεύει». Κι ὁ Ἰάκωβος Ροὺ κάλεσε ἐπίσημα τὴ Συμβατικὴ

νὰ λάβει μέτρα κατασταλτικὰ κατὰ τῆς προαγορᾶς καὶ νὰ ἐνεργήσει γιὰ τὴν πτώση τοῦ τιμάριθμου τῆς ζωῆς. Ὁ λόγος του σημείωσε τέτια ἐπιτυχία, ὥστε τὸ Διαμέρισμα τοῦ Ἀστεροσκοπείου ἀποφάσισε νὰ διαβάζεται ὁ λόγος αὐτὸς δυὸ φορὲς τὴ βδομάδα ἐπὶ ἕνα μήνα.

Ὁ Ἰάκωβος Ροὺ δὲν εἶταν πιὰ μόνος του. Δίπλα του, ἕνας νέος ταχυδρομικὸς ὑπάλληλος, ὁ Ἰωάννης Βαρλέ, ποὺ εἶταν κάπως εὐκατάστατος καὶ εἶχε κάνει εὐδόκιμες σπουδὲς στὸ κολλέγιο τοῦ Ἀρκούρ, ὑποδαύλιζε τὰ πάθη. Ἀπ' τὶς 6 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1792, εἶχε προτείνει νόμους ἐναντίον τῶν προαγοραστῶν καὶ εἶχε ζητήσει τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τοῦ ἐπαναστατικοῦ νομίσματος. Λίγο ἀργότερα, ἐγκατέστησε σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὴ Συνέλευση, στὴν ταράτσα τῶν Feuillants, κινητὸ βῆμα ἀπ' ὅπου δημηγοροῦσε στὰ πλήθη. Πολὺ γρήγορα, τὸ κήρυγμά του, κήρυγμα «ἀποστόλου τῆς Λευτεριᾶς» ὅπως αὐτοτιτλοφορούνταν, ἔγινε ἀντικοινοβουλευτικό. Ὅπως ὁ Ἰάκωβος Ροὺ ἔτσι κι αὐτὸς κατηγοροῦσε τοὺς Συμβατικούς, τοὺς Ὀρεινοὺς καὶ τοὺς Γιρονδίνους, πὼς σχημάτισαν ὀλιγαρχία πολιτικῶν ποὺ ἐκμεταλλεύονταν ἀποκλειστικὰ γιὰ δικό τους ὄφελος τὴ λαϊκὴ κυριαρχία. Στὰ τέλη τοῦ Δεκέμβρη, ἀποσύρθηκε ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, γιατὶ ἀρνήθηκαν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ μιλήσει. Τοὺς κατηγοροῦσε πὼς δὲ διαφωτίζουν τὸ λαό, πὼς δὲ συχνάζουν στὶς ἀδερφικὲς ἑνώσεις τῶν τεχνιτῶν. Τώρα αὐτοαποκαλούνταν «ἀπόστολος τῆς Ἰσότητας». Οἱ ἐπαναστάτες τῆς Μπὼς τὄχαν ἐπαναλάβει κιόλας πολλὲς φορές, πὼς οἱ βουλευτὲς τῆς Συμβατικῆς εἶταν ὅλοι πλούσιοι καὶ πὼς ὁ πλοῦτος τους προερχόταν ἀπ' τὴ λεηλασία τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου.

Ἡ προπαγάνδα τοῦ Βαρλὲ καὶ τοῦ Ἰάκωβου Ροὺ—τῶν *Λυσσασμένων*—ἔκανε γρήγορες προόδους στὰ παρισινὰ Διαμερίσματα, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ὁλοένα καὶ πιὸ πολυάριθμα καὶ ἀπειλητικὰ ὑπομνήματά τους, καθὼς καὶ οἱ λίβελοί τους ἐναντίον τοῦ Ρολὰν ποὺ τὸν θεωροῦσαν ὑπεύθυνο γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Ἕνας ἀπ' τοὺς λιβέλους αὐτοὺς χαραχτήριζε τὴ μαντὰμ Ρολὰν σὰ δεύτερη Μαρία Ἀντουανέτα: «Αὐτή, λέω, βρίσκει πὼς εἶναι ὡραία ἰδέα κ' εὐχαριστιέται νὰ σφάζει τὸ λαμπρὸ γαλλικὸ λαὸ μὲ τὴ ρομφαία τῆς πείνας, καὶ ἡ «τίμια» Ἐθνικὴ Συμβατικὴ Συνέλευση ποὺ διψᾶ κι αὐτὴ τὸ ἴδιο γιὰ αἷμα, παραχωρεῖ σὰν τὸ τέρας, σ' αὐτὴ τὴ νέα μάγισσα Γαλιγάϊ, δώδεκα ἑκατομμύρια γιὰ ν' ἀγοράσει στάρι ἀπ' τὸ Ἐξωτερικό, ἐνῶ στάρι ὑπάρχει ἄφθονο στὴ Γαλλία, σύμφωνα μ' ὅλες τὶς πληροφορίες».

Οἱ ὀπαδοὶ τῶν διατιμήσεων, οἱ Λυσσασμένοι, δὲν εἶναι πιὰ ἀπομονωμένοι ὁ ἕνας ἀπ' τὸν ἄλλον, ὅπως εἶταν στὴν προηγούμενη περίοδο. Ἐπικοινωνοῦν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη καὶ εἶναι φανερὸ πὼς ἐπιδιώκουν νὰ ἐναρμονίσουν τὴ δράση τους. Οἱ Λυωνέζοι βρίσκονται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Παρισινούς. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Ντοντιέ, ποὺ εἶχε προτείνει ἀπ' τὸν Αὔγουστο ἀκόμα τὴ σύσταση Εἰδικοῦ Δικαστηρίου γιὰ τὴν τιμωρία τῶν προαγοραστῶν, ἦρθε

τὸν 'Οχτώβρη στὸ Παρίσι καὶ ὑπέβαλε ὑπόμνημα στὴ Συμβατικὴ ποὺ αὐτὴ τοῦ τὸ ἀπέριψε ἀμέσως. Κάποιος ἄλλος, ὁ 'Ιντέν, ἐθνικὸς ἐπίτροπος στὸ περιφερειακὸ δικαστήριο ὑπέβαλε στὴν Κομμούνα τῆς Λυών, τὸ Δεκέμβρη, ἕνα σχέδιο ἀπόφασης ἀπὸ 25 ἄρθρα, ποὺ καταργοῦσε τὸ ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν, ἵδρυε Ἐθνικὴ διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴ τροφίμων, ἐθνικοποιοῦσε τοὺς ἀλευρόμυλους καὶ δημιουργοῦσε ὀργανισμὸ γιὰ τοὺς φούρνους. Οἱ 'Ιακωβίνοι τῆς Λυὼν υἱοθέτησαν τὶς ἀπόψεις του καὶ τὸ Γενάρη ἔστειλαν στὸ Παρίσι πολλοὺς ἀπ' τοὺς δικούς τους, σὰν ἀντιπροσώπους, νὰ ζητήσουν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ διατιμήσει ὅλα τὰ εἴδη πρώτης ἀνάγκης.

Στὴν 'Ορλεάνη, κάποιος Ταμπουρώ, γραμματέας τοῦ τμήματος τοῦ Νοσοκομείου, ἔπαιζε τὸν ἴδιο ρόλο ποὺ ἔπαιξε ὁ Ντοντιὲ κι ὁ 'Ιντὲν στὴ Λυών, ὁ Βαρλὲ κι ὁ 'Ιάκωβος Ροὺ στὸ Παρίσι. Ὕστερ' ἀπ' τὶς ἐξεγέρσεις τῆς Μπώς, βγῆκε ἐναντίον του ἔνταλμα προσαγωγῆς στὸ δικαστήριο. Τὴ μέρα ὅμως ποὺ θέλησε νὰ τὸν συλλάβει ὁ εἰρηνοδίκης, 200 πρόσωπα μαζεύτηκαν μπουλούκι γύρω του γιὰ νὰ τὸν ὑπερασπίσουν, κ' ἔτσι κατάφερε νὰ ξεφύγει.

Οἱ Λυσσασμένοι δὲ διαθέτουν ἀσφαλῶς ἀκόμα δικές τους ἐφημερίδες. 'Ο Συλβαὶν Μαρεσὰλ τοὺς παραχωρεῖ κάπου-κάπου τὶς στῆλες του στὴν ἐφημερίδα του «*'Επαναστάσεις τοῦ Παρισιοῦ*». 'Ο Μαρὰ δείχνει ἐχθρικὴ στάση ἀπέναντί τους, ὁ 'Εμπὲρ εἶναι ἐπιφυλαχτικὸς μαζί τους καὶ περισσότερο περιποιητικὸς ἀπέναντι στοὺς 'Ορεινούς. Οἱ Λυσσασμένοι ὅμως ἔχουν ὑπὲρ αὐτῶν τὸ μυστικὸ ἔνστιχτο τοῦ πλήθους, καὶ ἡ συνέχιση ἢ καλύτερα ἡ ἐπιδείνωση τῆς οἰκονομικῆς κρίσης δουλεύει γιὰ λογαριασμό τους. Οἱ 'Ορεινοί, γιὰ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς Γιρονδίνους, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν ὑποχωρήσεις στοὺς Λυσσασμένους, νὰ τοὺς κάνουν τὰ χατήρια. Στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1793, ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ βουλευτὴς Ντυρουά, διαπίστωσε στὴ Συμβατικὴ τὴν πλήρη ἀποτυχία τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Ρολάν: «Οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων δὲν ἔπεσαν καθόλου. Δυστυχῶς τὸ ἀντίθετο, αὐξήθηκαν, καὶ τὸ ψήφισμα ποὺ βγάλανε (στὶς 8 τοῦ Δεκέμβρη) δὲν ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ περιμένανε. Τὸ στάρι ποὺ εἶταν πανάκριβο στὴν περιφέρειά μου (τοῦ Ἒρ) κόστιζε μόνο 30 λίβρες· τώρα κοστίζει 36». Καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Γιρονδίνοι δὲν ὑποστήριξαν θερμὰ τὸν Ρολάν. Ὅταν ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του, στὶς 22 τοῦ Γενάρη τοῦ 1793, εἶταν εὔκολο νὰ προβλέψει κανεὶς πὼς ἡ οἰκονομικὴ πολιτική του τῆς μὴ ἐπέμβασης δύσκολα θὰ ἐπιζοῦσε. 'Η Συμβατικὴ διόρισε διάδοχό του τὸν προσεχτικὸ Γκαρά, ποὺ φρόντιζε πολὺ νὰ μὴν ἐκτίθεται καὶ εἶταν πάντα ἕτοιμος νὰ πάει μὲ τὸ μέρος τοῦ πιὸ δυνατοῦ. 'Η ἀκρίβεια τῆς ζωῆς θὰ συντελέσει πολὺ στὴν πτώση τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων.

VI

Η ΚΑΤΑΧΤΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες συγκράτησαν τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων στὴν κυβέρνηση. Ὅταν ἔλειψαν κι αὐτὲς καὶ μεταβλήθηκαν σὲ ἀποτυχίες, τότε αὐτὸ τὸ κόμμα χάθηκε. Ὕστερ' ἀπ' τὸ Βαλμὺ ἀκολούθησε σειρὰ ἀπὸ νίκες ποὺ ἔφεραν μὲ πρωτοφανὴ ταχύτητα τὰ γαλλικὰ ὅπλα ὡς τὶς Ἄλπεις καὶ τὸ Ρῆνο.

Μπαίνοντας στὴ Σαβοΐα, τὴ νύχτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22η τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ δεκαοχτὼ χιλιάδες ἄντρες, στὸ μεγαλύτερο μέρος ἐθελοντές, ὁ Μοντεσκιοὺ κατέλαβε, χωρὶς νὰ ρίξει ντουφεκιά, τὰ ὀχυρὰ τοῦ Σαπαρεϊγιάν, τὸν πύργο τοῦ Μάρς, τὸ φρούριο τοῦ Μονμελιάν. «Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς μου, παράγγελλε στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη στὴ Συμβατική, εἶναι Θρίαμβος. Ὁ λαὸς τῆς ὑπαίθρου, ὁ λαὸς τῶν πόλεων τρέχει νὰ μᾶς προϋπαντήσει· τὸ τρίχρωμο ἐθνόσημο ἔχει διαδοθεῖ παντοῦ...» Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ κατάχτηση, μὰ γι ἀπελευθέρωση.

Ἔντρομοι οἱ ἀριστοκράτες τῆς Γενεύης κάλεσαν σὲ βοήθεια τὰ καντόνια τῆς Ζυρίχης καὶ τῆς Βέρνης, ποὺ τοὺς ἔστειλαν χίλιους ἑξακόσους ἄντρες ἐνίσχυση. Ἀμέσως τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, ἐμπνεόμενο ἀπ' τὸν Κλαβιέρ, ποὺ οἱ ἀριστοκράτες τῆς Γενεύης τὸν εἶχαν ἐξορίσει πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια, διέταξε τὸν Μοντεσκιοὺ νὰ καλέσει ἐπίσημα τὴν ἐλεύθερη πόλη νὰ στείλει πίσω τοὺς στρατιῶτες τῆς Ζυρίχης καὶ τῆς Βέρνης. Ἡ Συμβατική, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Μπρισσὸ καὶ τοῦ Γκαντέ, ἐπικύρωσε τὴ διαταγὴ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, παρὰ τὴν ἀντίθεση τοῦ Ταλλιέν, τοῦ Μπαρέρ, τοῦ Δαντών, τοῦ Γκαρὰν ντὲ Κουλὸν καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Πετιόν, ὕστερ' ἀπὸ δυὸ ἄχαρπες ψηφοφορίες. Ὁ Μοντεσκιοὺ δὲν ἐκπλήρωσε τὴν προσδοκία τῶν Γιρονδίνων. Ἀντὶ νὰ μπεῖ στὴ Γενεύη, ἄρχισε διαπραγματεύσεις. Οἱ ἀριστοκράτες τῆς Γενεύης ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ διώξουν τοὺς Ἐλβετούς. Κι αὐτὸ ὄχι γιατὶ τὄθελε ὁ Κλαβιέρ. Ἡ Συμβατικὴ ἀρνήθηκε νὰ ἐγκρίνει τὴ συμφωνία ποὺ διαπραγματεύτηκε ὁ Μοντεσκιού, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἀπαγγέλθηκε κατηγορία, στὶς 9 τοῦ Νοέμβρη, πράμα ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ μεταναστεύσει. Ἡ Γενεύη ἔμεινε ἀνεξάρτητη· ἡ Ἐπανάσταση ὅμως εἶχε ἀναβληθεῖ μονάχα.

Ὁ Ντ' Ἀνσέλμ, μὲ τὴ στρατιὰ τοῦ Βάρ, ἀποτελούμενη ἀπὸ 9

νεοστρατολογηθέντα τάγματα καὶ ἔξη χιλιάδες Μασσαλιῶτες ἐθνοφρουρούς, ξεκίνησε ὕστερ' ἀπὸ ὀχτὼ μέρες μετὰ τὸν Μοντεσκιού, τὸν ἀρχηγό του. Ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸ στόλο τοῦ ναυάρχου Τρυγκέ, μπῆκε στὴ Νίκαια ἀμαχητί, στὶς 29 τοῦ Σεπτέμβρη, κυρίεψε τὴν ἑπομένη τὸ φρούριο τῆς Βιλφράνς, ὅπου βρῆκε πολυάριθμο πυροβολικό, μεγάλες ποσότητες ἐφοδίων, μιὰ φρεγάτα καὶ μιὰ κορβέτα.

Ἐπίθεση στὸ Ρῆνο, ὅπως καὶ στὶς Ἄλπεις. Ὁ Κιουστίν, διοικητὴς τῆς πόλης Λαντώ, βλέποντας τοὺς Αὐστροπρώσσους ἀπασχολημένους στὴν Ἀργκὸν καὶ τὶς ἀποθῆκες τους δίχως ἀρκετὴ φρουρά, ξεκίνησε μὲ 14.300 ἄντρες, ἐθελοντὲς κατὰ τὰ δύο τρίτα, κυρίεψε τὸ Σπίρ, στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη, ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὰ σφοδρὴ μάχη, ἔπιασε 3.000 αἰχμαλώτους κ' ἔφερε στὴ Λαντὼ σημαντικὴ λεία. Ἐπειδὴ γλυκάθηκε ἀπ' τὴν ἐπιτυχία αὐτή, ἀνέλαβε ξανὰ πορεία μερικὲς μέρες ἀργότερα, μπῆκε στὴ Βόρμς, στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, κ' ἐμφανίστηκε μπρὸς στὴ Μαγεντία, στὶς 19 τοῦ Ὀχτώβρη, μὲ 13.000 ἄντρες καὶ 45 πεδινὰ πυροβόλα, χωρὶς ὅμως νὰ διαθέτει κανένα πυροβόλο κατάλληλο γιὰ πολιορκία. Τὸ φρούριο, πολὺ ἰσχυρό, τὸ ὑπεράσπιζε μιὰ φρουρὰ ἀπὸ 3.000 ἄντρες, ποὺ διέθετε πολὺ πυροβολικὸ καὶ πολλὰ ἐφόδια. Ὁ Κιουστὶν ὅμως εἶχε κατάσκοπους μέσα στὴν πόλη, ποὺ οἱ ἀστοὶ κάτοικοί της εἶχαν ἀρνηθεῖ, ἀπ' τὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη ἀκόμα, νὰ ὑπηρετήσουν στὶς ἐπάλξεις καὶ φόρεσαν τὴν τρίχρωμη κονκάρδα. Στὴ δεύτερη πρόσκληση γιὰ παράδοση ἡ Μαγεντία συνθηκολόγησε. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ μηχανικοῦ τοῦ φρουρίου, ὁ Ἐκμεγιέ, περνάει ἀμέσως στὴν ὑπηρεσία τῆς Γαλλίας. Δυὸ μέρες ἀργότερα ἔμπαιναν οἱ Καρμανιόλ* στὴ Φραγκφούρτη.

Ἂν ὁ Κιουστὶν ἤξερε καλὰ τὴν ταχτικὴ τοῦ πολέμου, ἀντὶ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τὸ Ρῆνο, θὰ κατέβαινε τὸ ποτάμι καὶ θὰ κυρίευε τὸ Κόμπλεντς, ἀποκόπτοντας ἔτσι τὴν ὑποχώρηση τῶν πρωσσικῶν στρατευμάτων, πού, τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἀκριβῶς, ἐξεκένωναν τὴν Λονγκβὺ κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν στρατευμάτων τοῦ Κέλλερμαν.

Ὅταν πιὰ ἄφησε νὰ τοῦ φύγει ἡ εὐκαιρία, μάταια ὁ Κιουστὶν ἔγραψε στὸν Κέλλερμαν νὰ καταδιώξει ὁρμητικὰ τοὺς Πρώσσους γιὰ ν' ἀποχτήσει ἐπαφὴ μαζί του. Ὁ Κέλλερμαν ἐπικαλέστηκε τὴν κούραση τῶν στρατευμάτων του γιὰ ν' ἀρνηθεῖ νὰ βαδίσει πρὸς τὴν Τρέβ. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο τὸν ἔστειλε στὴ στρατιὰ τῶν Ἄλπεων καὶ τὸν ἀντικατέστησε μὲ τὸν Μπερνονβὶλ ποὺ κι αὐτὸς καθυστέρησε, νικήθηκε μπροστὰ ἀπ' τὴν Τρὲβ ἀπ' τὸν Χοενλόε, ἀπ' τὶς 6 ὡς τὶς 15 τοῦ Δεκέμβρη, καὶ τελικὰ ὀπισθοχώρησε ἄταχτα πρὸς τὴ Σάρρ. Ὁ Κιουστὶν εἶχε ὑποστεῖ κιόλας στὶς 2 τοῦ Δεκέμβρη στὴ Φραγκφούρτη τὴν πρώτη ἀποτυχία. Οἱ στρατιῶτες τῆς Ἔσσης εἶχαν χτυπήσει ἀπρόοπτα τὴν πόλη

* Ἔτσι ἀποκαλοῦσαν περιφρονητικὰ τοὺς γάλλους ἐπαναστάτες οἱ ἐχθροί τους. Σ. τ. Μ.

πού οἱ κάτοικοί της ξεσηκώθηκαν ἐναντίον τῶν Γάλλων καὶ ἄνοιξαν στοὺς δικούς τους τὶς πύλες. Ὁ Κιουστὶν εἶχε πεῖ νὰ ἐκκενώσουν καὶ τὴ Μαγεντία, τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο ὅμως τὸν εἶχε διατάξει νὰ μείνει ἐκεῖ καὶ τοῦ εἶχε στείλει ἐνισχύσεις ἀπ' τὴ στρατιὰ ποὺ διοικοῦσε ὁ Μπιρὸν στὴν Ἀλσατία.

Τὸ Βέλγιο εἶχε καταχτηθεῖ σύγχρονα μὲ τὴ Σαβοΐα καὶ μὲ τὸ μέσο Ρῆνο. Ὕστερ' ἀπ' τὸ Βαλμύ, οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Σὰξ-Τέσσεν ἀναγκάστηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τῆς Λίλλης ποὺ μάταια εἶχαν προσπαθήσει νὰ τὴν τρομοκρατήσουν μ' ἔντονο βομβαρδισμὸ ποὺ κράτησε ἀπ' τὶς 29 τοῦ Σεπτέμβρη ὣς τὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Ντυμουριέ, ἀφοῦ πῆρε, στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβη, τὰ συγχαρητήρια τῆς Συμβατικῆς, ὕστερα τὰ συγχαρητήρια τῶν Ἰακωβίνων ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Δαντών, μπῆκε στὸ Βέλγιο ἀπ' τὴ Βαλανσιὲν πρὸς τὴ Μόνς, στὶς 27 τοῦ Ὀχτώβρη, μὲ τὴν καλύτερη γαλλικὴ στρατιά, ποὺ ἀποτελούνταν κυρίως ἀπὸ ταχτικὰ στρατεύματα. Συνεκρούσθη στὶς 6 τοῦ Νοέμβρη μὲ τοὺς Αὐστριακοὺς τοῦ Κλερφαὶ καὶ τοῦ Σὰξ-Τέσσεν ποὺ εἶχαν ταμπουρωθεῖ μπρὸς ἀπ' τὴ Μόνς, σὲ ὀχυρωμένες θέσεις ποὺ τὶς εἶχαν φτιάξει βιαστικὰ πάνω σὲ δασώδεις λόφους. Ὁ ἀγώνας εἶταν τραχύς, προπαντὸς στὸ κέντρο, γύρω ἀπ' τὸ χωριὸ Ζεμάπ. Οἱ Αὐστριακοὶ ποὺ εἶταν οἱ μισοὶ ἀπ' τοὺς Γάλλους, ὑποχώρησαν κατὰ τὸ βράδι, ἀφήνοντας τέσσερις χιλιάδες νεκροὺς καὶ 13 κανόνια στὸ πεδίο τῆς μάχης. Ὁ Ντυμουριὲ δὲν τόλμησε νὰ τοὺς κυνηγήσει. Ἡ ἧττα τους δὲ μεταβλήθηκε σὲ πανωλεθρία. Ὡστόσο ἡ ἐντύπωση ἀπ' τὴ μάχη αὐτὴ εἶταν βαθιά, τόσο στὴ Γαλλία, ὅσο καὶ στὴν Εὐρώπη: «Τὸ Βαλμὺ εἶταν μόνο ἀγώνας θέσεων, τὸ Ζεμὰπ εἶταν γενικὴ ἐπιχείρηση, ἡ πρώτη ἀξιομνημόνευτη μάχη ποὺ εἶχε δώσει ἀπὸ καιρὸ ἡ Γαλλία, τὸ Ροκρουά, νὰ ποῦμε, τῆς Δημοκρατίας» (Α. Συκέ). Ἔπειτα τὸ Ζεμὰπ εἶχε ἀποτελέσματα ποὺ δὲν τἄχε τὸ Βαλμύ. Σὲ διάστημα λιγότερο ἀπὸ μήνα, οἱ Αὐστριακοὶ ἐκδιώχτηκαν ἀπ' ὁλόκληρο τὸ Βέλγιο, στὶς 14 τοῦ Νοέμβρη ἀπ' τὶς Βρυξέλες, στὶς 28 ἀπ' τὴ Λιέγη, στὶς 30 ἀπ' τὴν Ἀμβέρσα, στὶς 2 τέλος τοῦ Δεκέμβρη ἀπ' τὸ Ναμύρ. Ἀντὶ νὰ κυνηγήσει τοὺς Αὐστριακοὺς ποὺ ὑποχωρούσαν πίσω ἀπ' τὸν ποταμὸ Ρὲρ γιὰ νὰ τοὺς ἐκμηδενίσει καὶ γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὸν Μπερνονβὶλ καὶ τὸν Κιουστὶν ποὺ εἶχαν ἐμπλακεῖ σὲ ἀγώνα μὲ τοὺς Πρώσσους, ὅπως τὸν διέταξε τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, ὁ Ντυμουριὲ σταμάτησε ἀπότομα.

Ὁ Ντυμουριὲ βρισκόταν κιόλας σὲ ἀνοιχτὸ πόλεμο μὲ τὸν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν Πὰς καὶ μὲ τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ποὺ παρακολουθοῦσε ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὶς οἰκονομικές του μανοῦβρες. Περιστοιχιζόταν ἀπὸ μιὰ λεγεώνα κερδοσκόπων μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε παράνομες συναλλαγές, μὲ τὸν περίφημο λ. χ. ντ' Ἐσπανιὰκ ἢ μὲ τὸν τραπεζίτη ἀπ' τὶς Βρυξέλλες Σιμόν. Τὸ σκάνδαλο εἶταν τόσο μεγάλο, ποὺ ὁ Καμπὸν διέταξε τὴ σύληψη τοῦ ντ' Ἐσπανιὰκ καὶ τοῦ ἀρχιεπιμελητῆ Μαλύς. Ὁ Ντυμουριὲ ὅμως ἀνέλαβε ἀνοιχτὰ

τὴν ὑπεράσπιση τῶν πραχτόρων του, ὑποβάλλοντας καὶ τὴν παραίτησή του. Οἱ Γιρονδίνοι πρόστρεξαν σὲ βοήθειά του. Στάλθηκαν ἀντιπρόσωποι στὸ Βέλγιο, κι ἀνάμεσά τους κι ὁ Ντελακρουὰ κι ὁ Δαντών, γιὰ νὰ τὸν καθησυχάσουν. Ὁ Μαλύς, ὁ ντ' Ἐσπανιάκ, ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι· τὰ σκάνδαλα ἀποσιωπήθηκαν. Οἱ Γιρονδίνοι δὲν εἶχαν πιὰ στὰ χέρια τους τοὺς στρατηγούς. Κι αὐτὸ γιατὶ ὑπελόγιζαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴ δημοτικότητά τους κατὰ τῶν Ὀρεινῶν. Ἐπειδὴ τοὺς εἶχαν ἀνάγκη, δὲν τολμούσαν νὰ τοὺς ἐξαναγκάσουν σὲ πειθαρχία.

Νὰ κλείσουν εἰρήνη; Νὰ διατηρήσουν τὶς καταχτήσεις; Οἱ Γιρονδίνοι ἀμφιταλαντεύτηκαν γιὰ μιὰ στιγμή. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς κατάλαβαν πώς, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὶς χῶρες ποὺ κατάχτησαν, θάπρεπε νὰ παρατείνουν καὶ νὰ γενικεύσουν τὸν πόλεμο. Στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη, ὅταν διαβάστηκε τὸ γράμα τοῦ Μοντεσκιοὺ ποὺ ἀνάγγειλε πὼς οἱ κάτοικοι τῆς Σαβοΐας τοῦ ἀνακοίνωσαν τὴν ἐπιθυμία τους ν' ἀποτελέσουν τὸν 84ο Νομὸ τῆς Γαλλίας, πολλοὶ Γιρονδίνοι, ὁ Μπανκάλ, ὁ Λουβέ, ὁ Λαζούρς, ὑποστηριζόμενοι ἄλλωστε ἀπ' τὸν Κάμιλλο Ντεμουλέν, δήλωσαν πὼς εἶναι ἐναντίον κάθε κατάχτησης. «Ἡ Γαλλία εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη» εἶπε ὁ Μπανκάλ. «Κοιτάξτε καλὰ μήπως, ἀλυσοδένοντας τὴ Σαβοΐα στὴ Δημοκρατία, φανοῦμε κ' ἐμεῖς ὅτι κάνουμε τὰ ἴδια μὲ τοὺς βασιλιάδες», πρόσθεσε ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν. Τότε τὸν διακόπτει ὁ Ντελακρουὰ μ' αὐτὸν τὸν πραχτικὸ συλογισμό: «Ποιός θὰ πληρώσει τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου;» Ὁ Λουβὲ τοῦ ἀπάντησε μέσα σὲ ζωηρὰ χειροκροτήματα τῆς Συνέλευσης: «Τὰ πολεμικὰ ἔξοδα; Τὴν ἀποζημίωση γι αὐτὰ θὰ τὴ βρεῖτε μὲ τὸ παραπάνω στὴν ἀπόλαυση τῆς ἐλευθερίας σας ποὺ ἐξασφαλίστηκε γιὰ πάντα, στὸ θέαμα τῆς εὐτυχίας τῶν λαῶν ποὺ ἀπελευθερώσατε». Αὐτὴ ὅμως ἡ γενναιοδωρία δὲν ἄρεσε στὸν Δαντών: «Ταυτόχρονα μὲ τὴν ἐλευθερία ποὺ ἔχουμε χρέος νὰ δώσουμε στοὺς γειτονικοὺς λαούς, δηλώνω πὼς ἔχουμε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ποῦμε: δὲ θἄχετε πιὰ βασιλιάδες, γιατί, ὅσο σεῖς θὰ περιστοιχίζεστε ἀπὸ τυράννους, ὅταν θὰ συνασπιστοῦν, μποροῦν νὰ φέρουν σὲ κίνδυνο τὴ δική μας ἐλευθερία... Ἐκλέγοντάς μας ἀντιπροσώπους του στὴ Συνέλευση αὐτὴ ὁ Γαλλικὸς λαός, σχημάτισε ἔτσι μιὰ μεγάλη ἐπιτροπὴ γενικῆς ἐπανάστασης τῶν λαῶν κατὰ τῶν βασιλιάδων ὅλης τῆς Οἰκουμένης». Ἡ Συνέλευση δὲ θέλησε νὰ ἐκφέρει γνώμη πάνω στὴν οὐσία τῆς συζήτησης, ἔκλινε ὅμως φανερὰ πρὸς τὴν ἰδέα τοῦ σχηματισμοῦ ἀνεξάρτητων ἀδελφῶν Δημοκρατιῶν.

Ἡ δημοκρατικοποίηση τῶν καταχτημένων χωρῶν φαινόταν καὶ στὴν ἴδια τὴν διπλωματικὴ ἐπιτροπὴ σὰν ἐπικίνδυνη πολιτική, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀποκρούσει. Στὶς 24 τοῦ Ὀχτώβρη, σὲ μιὰ μεγάλη ἔκθεση ποὺ ἔκανε ἐξ ὀνόματος τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ Γιρονδίνος Λαζοὺρς καταπολέμησε ἔντονα τὴ γνώμη τοῦ Δαντὼν κι ὅλων ἐκείνων ποὺ σὰν αὐτὸν δὲν ἤθελαν νὰ ὑποσχεθοῦν βοήθεια καὶ προστασία στὸ λαὸ τῆς Σαβοΐας, παρὰ μόνο ἐφ' ὅσον θὰ

συμφωνοῦσε πρῶτα νὰ καταλύσει τὴ βασιλεία καὶ τὴ φεουδαρχία: «Δὲν εἶναι προσβολὴ κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἑνὸς λαοῦ, εἶπε, νὰ τοῦ ἀποκλείεις ἀπ' τὴν ἐκλογή του μιὰ μορφὴ διακυβέρνησης;» Ὁ Λαζοὺρς ἐπέκρινε τὸν Ἀνσὲλμ γιὰ τὸ σύστημα τῆς αὐτοδιοίκησης ποὺ ἐφάρμοσε στὴν κομητεία τῆς Νίκαιας, ἐγκαθιστώντας καινούργιες ἀρχὲς καὶ ἱδρύοντας καινούργια δικαστήρια: «Ἡ ἐπιβολὴ νόμων ἰσοδυναμεῖ μὲ κατάχτηση!».

Ἡ γνώμη τοῦ Λαζοὺρς εἶταν καὶ γνώμη τῆς Κυβέρνησης. Ὁ Λεμπρὲν ἔγραφε στὶς 30 τοῦ Ὀχτώβρη, στὸ γάλλο πράχτορα στὴν Ἀγγλία Νοέλ: «Ἡ Γαλλία παραιτήθηκε ἀπὸ κάθε κατάχτηση, κι αὐτὸ πρέπει νὰ καθησυχάσει τὴν ἀγγλικὴ κυβέρνηση σχετικὰ μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ Ντυμουριὲ στὸ Βέλγιο», καὶ στὶς 11 τοῦ Νοέμβρη, μετὰ τὸ Ζεμάπ, τοῦ ἐπαναλάβαινε: «Δὲ θέλουμε νὰ ἐπέμβουμε σὲ κανένα λαὸ καὶ νὰ τοῦ ἐπιβάλουμε αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴ μορφὴ διακυβέρνησης. Οἱ κάτοικοι τοῦ Βελγίου θὰ διαλέξουν ὅποιο καθεστὼς τοὺς ἀρέσει περισσότερο, χωρὶς ἐμεῖς ν' ἀναμιχθοῦμε καθόλου».

Ὁ Ροβεσπιέρος καὶ πολλοὶ Ἰακωβῖνοι συμφωνούσαν στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὴ διπλωματικὴ ἐπιτροπὴ καὶ μὲ τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο. Στὶς 9 τοῦ Νοέμβρη, ὁ Σαμπὸ ἐξέθεσε στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἀντίθετα πρὸς τὸν Λυλλιὲ καὶ τὸν Ντυμπουὰ Κρανσέ, τὸ ἀσύμφορο τῶν καταχτήσεων κι ἀπέσπασε τὰ χειροκροτήματα τῆς πλειοψηφίας. Ὁ Μπενταμπόλ, στὶς 12 τοῦ Δεκέμβρη, ἀπέσπασε τὶς ἐπευφημίες τῶν θεωρείων, ζητώντας εἰρήνη: «Προσοχή! Μὴ συνεχίζουμε ἕναν πόλεμο ἀπ' ὅπου θὰ βγοῦμε γελασμένοι!» Ὁ Ροβεσπιέρος ζήτησε μὲ γράμματα πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς του «νὰ τεθοῦν λογικὰ ὅρια στὶς στρατιωτικές μας ἐπιχειρήσεις» καὶ τόνισε σὲ λίγο «τὸν κίνδυνο ἐπανάληψης καὶ στὸ Βέλγιο τοῦ ἴδιου φοβεροῦ κ' αἱματηροῦ ἀγώνα ποὺ ἀναγκαστήκαμε ν' ἀναλάβουμε ἐναντίον τῶν δικῶν μας παπάδων.»

Ὑπῆρχαν ὅμως στὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο καὶ στὴ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπὴ δυὸ ἄνθρωποι μ' ἐπιρροή, ὁλότελα ἀφοσιωμένοι κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος, καὶ γιὰ λόγους προσωπικούς, στὴν πολιτικὴ τῶν καταχτήσεων, ὁ Κλαβιὲρ ἀπ' τὴ Γενεύη κι ὁ Ἀνάχαρσης Κλόοτς ἀπ' τὴν Κλέβ, πρωσσος ὑπήκοος. Πολιτικοὶ πρόσφυγες καὶ οἱ δυό, θὰ μπορούσαν τότε μόνο νὰ γυρίσουν πίσω στὴν πατρίδα τους, ὅταν θ' ἀπολυτρωνόταν ἀπ' τὸ ζυγὸ τῶν παλιῶν τυράννων τους, ἀπ' τοὺς διῶχτες τους, καὶ ὁ μόνος τρόπος ποὺ ἔβλεπαν γιὰ νὰ τὶς προστατέψουν, εἶταν νὰ τὶς ἑνώσουν μὲ τὴ Γαλλία. Ἀπ' τὰ 1785 ἀκόμα, στὸ βιβλίο του *Πόθοι ἑνὸς Γαλλοφίλου*, ποὺ τυπώθηκε τὸν ἑπόμενο χρόνο, ὁ Κλόοτς εἶχε γράψει: «Ἕνα πράμα ποὺ πρέπει νάχει πάντα μπροστά της ἡ Αὐλὴ τῶν Βερσαλλιῶν, εἶναι πῶς πρέπει νὰ φέρει τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας μέχρι τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ρήνου. Τὸ ποτάμι αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸ ὅριο τῆς Γαλατίας, ὅπως οἱ Ἄλπεις, τὰ Πυρρηναῖα, ἡ Μεσόγειος κι ὁ Ὠκεανός». Κι ἀπ' τὶς 29 τοῦ Σεπτέμβρη ἀκόμα, ζήτησε τὴν προσάρτηση τῆς Σαβοΐας.

Πίσω ἐπομένως ἀπ' τὸν Κλαβιὲρ κι ἀπὸ τὸν Κλόοτς ὑπῆρχε ἕνα δυνατὸ κόμμα, ἀποτελούμενο ἀπὸ πολυάριθμους ξένους πρόσφυγες ποὺ εἶχαν ἔρθει στὴ Γαλλία νὰ κάνουν τὴν τύχη τους καὶ νὰ βροῦν τὴν ἐλευθερία τους: πρόσφυγες ἀπ' τὴ Σαβοΐα συσπειρωμένοι γύρω ἀπ' τὸ γιατρὸ Ντοπέ, ἱδρυτὴ τῆς λέσχης καὶ τῆς λεγεώνας τῶν 'Αλλοβρόγων, καὶ γύρω ἀπ' τὸν ἀββὰ Φιλιμπὲρ Σιμόν, βουλευτὴ τοῦ Κάτω Ρήνου στὴ Συμβατική· πρόσφυγες ἀπ' τὴ Γενεύη κ' 'Ελβετοὶ συσπειρωμένοι γύρω ἀπ' τὸν Κλαβιέρ, τὸν Ντεσσονάζ, τὸν Γκρενύ· πρόσφυγες ἀπ' τὸ Νευσατὲλ γύρω ἀπ' τὸν Καστελλά, τὸν Ζ. Π. Μαρά, τὸν Ρουλλιέ, ἱδρυτὴ τῆς ἑλβετικῆς λέσχης· πρόσφυγες 'Ολλανδοὶ γύρω ἀπ' τοὺς τραπεζίτες Κόκ, Βὰν ντὲν 'Υβέρ, 'Αμπεμά· πρόσφυγες ἀπ' τὴ Λιέγη γύρω ἀπ' τὸν Φαμπρύ, τὸν Μπασσάνζ, τὸν Φυόν, τὸν Ρανσοννέ· Βέλγοι πρόφυγες τοῦ κόμματος τῶν Στατιστῶν ποὺ κατέφυγαν στὸ Ντουαί, γύρω ἀπ' τὸ νεαρὸ κόμη Μπετὸν-Σαρό: Βέλγοι τοῦ κόμματος τῶν Βονκιστῶν ποὺ εἶχαν καταφύγει στὸ Παρίσι, γύρω ἀπ' τοὺς τραπεζίτες Προλὺ καὶ Βαλκιέ· τέλος Γερμανοὶ ἀπ' τὴ χώρα τοῦ Ρήνου, ποὺ οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν καταφύγει στὸ Στρασβοῦργο γύρω ἀπ' τὸν καπουτσίνο Εὐλόγιο Σνάϊντερ, τὸ βιβλιοπώλη Κοττά, τὸν ἔμπορο Μπεμέρ, τὸ γιατρὸ Βεντεκίντ, κλπ. Ἔξυπνοι καὶ δραστήριοι οἱ πρόσφυγες αὐτοί, εἶταν πολυάριθμοι στὶς Λέσχες καὶ εἰδικὰ στὴ Λέσχη τῶν Κορδελιέρων ὅπου θὰ σχηματίσουν τὸν πυρήνα τοῦ κόμματος τοῦ 'Εμπέρ. Πολλοὶ εἶχαν καταλάβει θέσεις στὸ διοικητικὸ μηχανισμὸ καὶ στὸ στρατό. Οἱ τόσο γρήγορες νίκες τοῦ φθινόπωρου τοῦ 1792 φαίνονταν πὼς εἶταν ἔργο τους στὸ μεγαλύτερό τους μέρος.

Ἦρθε στιγμή, μετὰ τὸ Ζεμάπ, ὅπου οἱ Γιρονδίνοι τῆς Διπλωματικῆς 'Επιτροπῆς καὶ τοῦ 'Εκτελεστικοῦ Συμβουλίου ἀπαύδησαν πιὰ καὶ υἱοθέτησαν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους τὴν πολιτικὴ τῶν προσφύγων, καὶ τάχτηκαν ὑπὲρ τῶν προσαρτήσεων. Αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀποφασιστικὴ καμπή. Τὸν ἀμυντικὸ πόλεμο τὸν διαδέχτηκε ὄχι μονάχα ὁ προπαγανδιστικὸς ἀλλὰ κι ὁ κατακτητικός. Κι αὐτὸ ἔγινε σιγὰ-σιγὰ γιὰ πολλοὺς λόγους, διπλωματικούς, στρατιωτικούς, διοικητικοὺς καὶ οἰκονομικούς.

Ἂν οἱ διευθύνοντες τὸ 'Εκτελεστικὸ Συμβούλιο καὶ τὴ Διπλωματικὴ 'Επιτροπὴ ἔδειξαν φρόνηση κ' ἐπιφυλαχτικότητα στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς ἐπέχτασης, αὐτὸ τὄκαναν γιατὶ δὲν εἶχαν ἀπελπιστεῖ ἀκόμα πὼς θὰ πετύχαιναν γρήγορη εἰρήνη διασπώντας τὸ Συνασπισμό. Ἡ ἀποτυχία τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ εἶχαν ἀρχίσει μὲ τοὺς Πρώσσους, μετὰ τὸ Βαλμύ, δὲν τοὺς εἶχε ἀποθαρρύνει. Μὲ διαταγή τους, ὁ Βαλὰνς κι ὁ Κέλλερμαν συναντήθηκαν στὶς 26 τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1792 στὴν 'Ωμπὰνζ μὲ τὸν Μπρούνσβικ, τὸν Λουκεζίνι, τὸν Χοενλὸε καὶ τὸν πρίγκιπα τοῦ Ρές. Στοὺς Πρώσσους πρότειναν τὴ συμαχία τῆς Γαλλίας μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ μέρος τους τῆς Δημοκρατίας· στοὺς Αὐστριακοὺς τὴν εἰρήνη, ὑπὸ τὸν ὅρο ν' ἀνταλλάξουν τὴ Βαυαρία μὲ τὶς Κάτω Χῶρες καὶ ν' ἀφοπλίσουν τὸν Λου-

ξεμβοῦργο. Ὁ Φρειδερίκος-Γουλιέλμος ὅμως γνωστοποίησε, τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη, στὸν ἀντιπρόσωπο τῆς Γαλλίας Μαντριγιὸν πὼς ἀπαιτοῦσε πρίν, ἀπὸ κάθε συνεννόηση, νὰ ἐκκενώσουν οἱ Γάλλοι, τὸ ἔδαφος τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ δώσουν ἐγγυήσεις γιὰ τὴν τύχη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ τῆς οἰκογένειάς του. Ὅσο γιὰ τὴν Αὐστρία, αὐτὴ ἀποφάσισε, ὕστερα ἀπὸ συμβουλὴ τοῦ Κάουνιτς, νὰ θέσει τοὺς πιὸ κάτω προκαταρκτικοὺς ὅρους γιὰ τὴ σύναψη τῆς εἰρήνης: ἀπελευθέρωση τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας ποὺ θὰ τὴν ὁδηγούσαν στὰ σύνορα, καθιέρωση κληροδοτημάτων γιὰ τοὺς Γάλλους πρίγκιπες, ἀποκατάσταση τῆς κυριαρχίας τοῦ Πάπα στὴν Ἀβινιὸν καὶ τέλος ἀποζημιώσεις γιὰ τοὺς Γερμανοὺς πρίγκιπες ποὺ ζημιώθηκαν ἀπ' τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου. Κάθε ἐλπίδα προσεχοῦς εἰρήνης χανόταν.

Ἀντίθετα, ἡ εἴσοδος τῆς Ἱσπανίας στὸν πόλεμο φαινόταν πιθανή. Ὁ Μπρισσὸ κι ὁ Λεμπρέν, γιὰ νὰ προλάβουν αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενο, σκεφτόντουσαν κιόλας νὰ ἐξαπολύσουν ἐπανάσταση στὶς ἀποικίες τῆς Νότιας Ἀμερικῆς, μὲ τὸν κρεολὸ Μιραντά, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὸ στρατὸ τοῦ Ντυμουριέ. Ὁ προπαγανδιστικός, ὁ ἐπαναστατικὸς πόλεμος ἐμφανιζόταν στὴν περίπτωση αὐτὴ σὰν ἐνδεδειγμένη προέκταση τοῦ ἀμυντικοῦ πολέμου.

Οἱ καταχτημένες χῶρες εἶταν πολὺ διαφορετικὲς ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη στὴν κοινωνικὴ διάρθρωση, στὴ γλώσσα καὶ στὸν πολιτισμό. Μποροῦσε κανεὶς νὰ ἐπιβάλει σ' αὐτὲς κοινὸ σύστημα διοίκησης;

Ἡ Σαβοΐα, χώρα γαλλόφωνη, μὲ γαλλικὸ πολιτισμὸ συναντοῦσε ἐμπόδια στὴν οἰκονομική της ἀνάπτυξη ἀπ' τὰ τελωνεῖα ποὺ τὴ χώριζαν τόσο ἀπ' τὴ Γαλλία, ὅσο κι ἀπ' τὸ Πεδεμόντιο. Ἡ ἀστικὴ τάξη της μισοῦσε τὸ βάναυσο ἀστυνομικὸ καὶ τυραννικὸ στρατοκρατικὸ καθεστὼς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαρδηνίας. Οἱ χωρικοί της, ἐξαναγκασμένοι ἀπ' τὰ διατάγματα τοῦ Βίκτορα-Ἀμεδαίου νὰ ἐξαγοράζουν τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, ζήλευαν τοὺς Γάλλους χωρικοὺς ποὺ εἶχαν ἀπαλλαγεῖ δωρεὰν ἀπ' τὰ φεουδαρχικὰ βάρη: Μὲ τὴν ἄφιξη τῶν Γάλλων, ἡ Σαβοΐα γέμισε ἀπὸ Λέσχες ποὺ ἐξέφρασαν ἀμέσως τὸν πόθο τους «νὰ ριχτοῦν στὶς ἀγκάλες τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ ν' ἀποτελέσουν μαζί της ἕναν ἑνιαῖο λαὸ ἀδελφῶν». Ἡ Ἐθνοσυνέλευση τῶν Ἀλλοβρόγων, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν κοινοτήτων, συνῆλθε στὴ Σαμπερὺ στὶς 20 τοῦ Ὀχτώβρη καὶ κήρυξε ἔκπτωτη τὴ δυναστεία τοῦ Βίκτορα-Ἀμεδαίου καὶ τῶν διαδόχων του, ἐκμηδένισε ὕστερα τὴν κυριαρχία τῶν εὐγενῶν καὶ κατέλυσε τὸ καθεστὼς τῶν χωροδεσποτῶν, δήμευσε τὶς περιουσίες τοῦ κλήρου κ' ἐξέφρασε, τέλος, στὶς 22 τοῦ Ὀχτώβρη, τὸν πόθο τῆς χώρας νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὴ Γαλλία. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα λαὸ ποὺ προσφερόταν ὁμόφωνα, ποὺ δινόταν στὴ Γαλλία.

Τὸ παλιὸ ἐπισκοπάτο τῆς Βασιλείας ποὺ κατελήφθη ἀμέσως μόλις κηρύχτηκε ὁ πόλεμος, βρισκόταν σὲ θέση ἀνάλογη μὲ τὴ Σαβοΐα. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν χωροδεσποτειῶν καὶ τῶν κοι-

νοτήτων πού τό ἀποτελούσαν, κατοικούσαν γαλλόφωνοι πληθυσμοί πού ἀπ' τά 1789 ἐκινοῦντο γιά τήν κατάλυση τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος. Οἱ κάτοικοι τοῦ Πορραντρού, ἕδρας τοῦ πρίγκιπα-ἐπισκόπου, πού εἶχε δραπετεύσει, φύτεψαν τό δέντρο τῆς λευτεριᾶς τόν 'Οχτώβρη καί ἵδρυσαν Λέσχη. Τό Ντελεμόν, τό Σαὶντ-'Υρσάν τό Σενιελεζιέ ἔκαναν τό ἴδιο. Ἕνα κόμμα ζητοῦσε τήν ἕνωση μέ τή Γαλλία, ἐνῶ ἕνα ἄλλο προτιμοῦσε τήν ἀνεξάρτητη Δημοκρατία.

Στή Νίκαια, χώρα ἰταλόφωνη, οἱ φίλοι τῆς Γαλλίας εἶταν πολύ λιγότεροι ἀπ' ὅ,τι εἶταν στή Σαβοΐα. Ὅταν ἔφτασαν τά στρατεύματα τοῦ Ντ' 'Ανσέλμ, ὅλα τά μαγαζιά ἔκλεισαν τίς πόρτες τους. Οἱ στρατιῶτες ἐκδικήθηκαν λεηλατώντας τήν πόλη καί ἡ λεηλασία αὐτή πού τήν ἀνέχθηκε ὁ Ντ' 'Ανσέλμ, μεγάλωσε ἀκόμα περισσότερο τόν ἀριθμό τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας. Γιά τήν ἵδρυση τῆς Λέσχης καί γιά τήν ἐγκατάσταση προσωρινῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν, χρειάστηκε νά ἐπικαλεστοῦν τή συνδρομή τῆς μασσαλιώτικης παροικίας πού εἶταν ἀρκετά πολυάριθμη στή Νίκαια. 'Ο πόθος τῆς ἕνωσης, πού διατυπώθηκε στίς 21 τοῦ 'Οχτώβρη, δέν ἀντιπροσώπευε ἀσφαλῶς τίποτ' ἄλλο, παρά μονάχα τή θέληση μιᾶς ὀλιγάριθμης μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ.

Οἱ χῶρες τοῦ Ρήνου, γερμανόφωνες, δέν εἶχαν εἰλικρινεῖς φίλους τῆς Γαλλίας ἢ καλύτερα τῆς 'Επανάστασης· τέτιοι ὑπῆρχαν μονάχα στίς πόλεις, καί εἰδικά στή Μαγεντία, μεταξύ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, τῶν νομομαθῶν, τοῦ φιλελεύθερου κλήρου καί τῶν ἐμπόρων πού οἱ περισσότεροι συνέρχονταν στά φιλολογικά σπουδαστήρια γιά νά διαβάσουν τίς παρισινές ἐφημερίδες. Ἡ ὕπαιθρος, διαιρεμένη σέ λαϊκές κ' ἐκκλησιαστικές χωροδεσποτεῖες, πού δέ βρισκόντουσαν ὅλες τους σέ πόλεμο μέ τή Γαλλία, ἔμενε ἀδιάφορη ἢ ἐχθρική. 'Αντίθετα ἀπ' τόν Μοντεσκιού, τόν Ντυμουριέ καί τόν Ντ' 'Ανσέλμ, πού δέν ἀπαιτούσαν τίποτε ἀπ' τούς πληθυσμούς, ὁ Κιουστίν, μόλις μπῆκε στό Σπίρ, εἰσέπραξε πολεμικούς φόρους ἀπ' τούς προνομιούχους. Ἄς ἔλεγε ὅσο ἤθελε πώς χτυποῦσε μόνο τούς προνομιούχους, σύμφωνα μέ τή διατύπωση: εἰρήνη στίς καλύβες, πόλεμος στούς πύργους· στή Φραγκφούρτη ὅμως εἶχαν φορολογηθεῖ οἱ τραπεζῖτες καί συνέβαινε οἱ προύχοντες τῆς Βόρμς, πού φορολογήθηκαν κι αὐτοί, νἆναι ὄχι καί πολύ εὐκατάστατοι. Ἔτσι λοιπόν ὁ Κιουστίν ἐνοχλοῦσε ἕνα μέρος τῆς ἴδιας τῆς ἀστικῆς τάξης. 'Ο Λεμπρέν ἐπικροτοῦσε τήν πολεμική αὐτή μέθοδο πού ἐξασφάλιζε τήν τροφοδοσία τοῦ στρατοῦ σέ βάρος τῆς κατεχόμενης χώρας. Συνιστοῦσε μάλιστα στόν Κιουστίν, σ' ἕνα γράμμα του τῆς 30ῆς τοῦ 'Οχτώβρη, νά στείλει στό Παρίσι τά ὡραῖα ἔργα τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν κατεχομένων πόλεων «καί εἰδικά τή Βίβλο τοῦ Γουτεμβέργιου». Προμήνυμα ἀπό τώρα τῆς πολιτικῆς τῶν διαρπαγῶν τοῦ Διευθυντηρίου καί τοῦ Ναπολέοντα.

'Ο Κιουστίν καταλάβαινε πώς οἱ στομφώδεις προκηρύξεις του πού συνοδεύονταν μέ τό φύτεμα δέντρων τῆς λευτεριᾶς, δέν ἀρ-

κούσαν γιὰ νὰ συνδιαλλάξουν τὴν κοινὴ γνώμη μὲ τοὺς Γάλλους. Θέλησε νὰ ἱκανοποιήσει πιὸ οὐσιαστικὰ τοὺς Γερμανούς. Μὴν τολμώντας νὰ καταργήσει μόνος του τὴ δεκάτη, τὶς ἀγγαρεῖες, τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὰ κάθε λογῆς προνόμια, ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ διατάξει ἡ ἴδια τὴν κατάργησή τους ποὺ δὲν τολμοῦσε νὰ ἐλπίσει πὼς θὰ τὴν πετύχαιναν μόνοι τους, μὲ τὴ δική τους δράση, οἱ Ρηνανοί. «Οἱ τοπάρχες, οἱ βάϊλοι, οἱ ἀστυνόμοι, ἔγραφε στὶς 4 τοῦ Νοέμβρη, ὅλοι οἱ διοικητικοὶ ὀργανισμοὶ ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δευτερεύοντα ὄργανα τῶν μικρῶν τυράννων ποὺ καταπιέζουν διαρκῶς τὴ δυστυχισμένη αὐτὴ χώρα, δὲν ἔπαψαν οὔτε στιγμὴ νὰ ἐργάζονται γιὰ νὰ ἐπανακτήσουν τὸ κῦρος τους στὰ μάτια τοῦ λαοῦ».

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ντυμουριὲ στὸ Βέλγιο ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Κιουστὶν στὸ Ρῆνο. Ὁ Ντυμουριὲ ἤξερε καλὰ τὴ χώρα ὅπου τὸν εἶχε στείλει μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ ὁ Λαφαγιὲτ στὰ 1790, ὅταν ἀκόμα νικοῦσε ἡ Ἐπανάσταση κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἤξερε πὼς οἱ Βέλγοι, ποὺ ἀνέρχονταν τότε σὲ δυόμισυ ἑκατομμύρια, εἶταν διαιρεμένοι σὲ δυὸ κόμματα: τοὺς Στατιστὲς ἢ ἀριστοκράτες, ποὺ ἀγαποῦσαν μὲ πάθος τὶς παλιὲς φεουδαρχικὲς ἐλευθερίες * καὶ στηρίζονταν σ' ἕναν κλῆρο πολὺ πλούσιο, πολὺ φανατικὸ καὶ μὲ μεγάλη ἐπιρροὴ στὶς ἐξαθλιωμένες τάξεις, καὶ τοὺς Βονκιστὲς ἢ δημοκράτες, ποὺ οἱ πρῶτοι τοὺς καταδίωκαν γιατὶ ἐχθρεύονταν τὸν κλῆρο κ' ἐπιθυμοῦσαν ριζικὴ μεταρρύθμιση τῶν παλιῶν θεσμῶν. Ἤξερε πὼς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεμονία τῆς Λιέγης, μέλος τῆς Ἁγίας Αὐτοκρατορίας, μὲ πληθυσμὸ πεντακόσες χιλιάδες ψυχές, ἔκρυβε πολυάριθμους δημοκράτες ποὺ τὄχαν πάρει ἀπόφαση ν' ἀνατρέψουν τὸ φεουδαρχικὸ καθεστώς. Συμβουλευόταν τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Βέλγων καὶ τὴν Ἕνωση τῶν προσφύγων ἀπ' τὴ Λιέγη ποὺ τὶς ἀποτελοῦσαν κυρίως Βονκιστές. Ἀνέλαβε τὸ ἔργο τῆς συγχώνευσης τοῦ Βελγίου καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Λιέγης σὲ μιὰν ἀνεξάρτητη Δημοκρατία, προσέχοντας ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὴν ἐθνικὴ ὑπερευαισθησία τῶν Βέλγων καὶ τῶν κατοίκων τῆς Λιέγης. Οἱ πρόσφυγες ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὴ στρατιά του συγκέντρωσαν τὸ λαὸ τῶν καταχτημένων πόλεων στὶς ἐκκλησίες καὶ τὸν ἔβαλαν νὰ διορίσει προσωρινὲς διοικητικὲς ἀρχὲς ποὺ κήρυξαν τὴ διακοπὴ τῶν δεσμῶν μὲ τὴν Αὐστρία. Παντοῦ ἱδρύθηκαν Λέσχες. Ὅταν ὅμως ὁ στρατηγὸς Λὰ Μπουρντουναὶ θέλησε νὰ μιμηθεῖ τὸν Κιουστὶν καὶ νὰ ἐπιβάλει πολεμικοὺς φόρους στοὺς κατοίκους τῆς Τουρναί, τότε ὁ Ντυμουριὲ τὸν ἐπέκρινε αὐστηρά: «Τὸ νὰ εἰσπράττουμε γιὰ τὴ Γαλλία τοὺς δημόσιους φόρους τοῦ Βελγίου, σημαίνει πὼς ἐπισύρουμε τὴ δυσπιστία στὶς ἐπιχειρήσεις μας καὶ πὼς τὶς κατασπιλώνουμε, δίνοντάς τους τὸ χαραχτήρα τῆς

* Προνόμια ἐλευθερίας ποὺ ἀπόχτησαν ὁρισμένες πλούσιες πόλεις, ἐξαγοράζοντας τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα τῶν χωροδεσποτειῶν. Σ.τ.Μ.

μικροπρέπειας καὶ τῆς κερδοσκοπίας. Σημαίνει πὼς ἐγκαθιδρύουμε στρατιωτικὴ τυραννία στὰ ἐρείπια τοῦ αὐστριακοῦ δεσποτισμοῦ!» Ἀνεκάλεσε τὸν Λὰ Μπουρντοναὶ καὶ τὸν ἀντικατέστησε μὲ τὸν Μιραντά.

Ὁ Ντυμουριὲ περιποιόταν τοὺς Βέλγους. Ἔβαζε τὶς ἐφοδιοπομπές του καὶ πλήρωναν τοὺς φόρους τῶν διοδίων, δὲν ἔθ.γε τοὺς ἰσχύοντες νόμους. Μολονότι εἶχε ἐπιτρέψει τὶς ἐπιτάξεις, δὲν κατέφευγε σ' αὐτὲς πρόθυμα. Προτιμοῦσε ν' ἀγοράζει μὲ μεταλλικὸ νόμισμα κι ὄχι μὲ ἀσινιάτα. Τ' ἀναγκαῖα χρήματα τὰ ἐξοικονομοῦσε μὲ δάνεια ποὺ ἔπαιρνε ἀπ' τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές. Ἔτσι, μὲ τὰ δυὸ ἑκατομμύρια ποὺ δανείστηκε ἀπ' τὸν κλῆρο τῆς Γάνδης, προσπαθοῦσε νὰ στρατολογήσει μιὰ βελγικὴ στρατιὰ ποὺ θὰ ἐνίσχυε τὴ δική του.

Σ' ὅλα τὰ κατεχόμενα μέρη ὑπῆρχε λίγο-πολὺ μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ κατοίκους ποὺ εἶχαν ἐκτεθεῖ μὲ τοὺς Γάλλους μὲ τὸ νὰ ἐγγράφονται στὶς λέσχες καὶ νὰ δέχονται θέσεις στὶς νέες διοικητικὲς ὑπηρεσίες. Οἱ συνένοχοι αὐτοὶ τῶν Γάλλων φοβόντουσαν τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἐκπτώτων ἡγεμόνων. Οἱ Γάλλοι τοὺς συμβούλευσαν νὰ σχηματίσουν δημοκρατίες. Θὰ μποροῦσαν ὅμως νὰ σταθοῦν οἱ μικρὲς αὐτὲς δημοκρατίες μετὰ τὴν εἰρήνη, ὅταν θἄφευγαν ἀπὸ κεῖ οἱ Καρμανιόλ; «Θὰ μπορέσουμε νὰ εἴμαστε ἐλεύθεροι χωρὶς νὰ εἴμαστε Γάλλοι;» ἔλεγαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Νίκαιας στὴ Συμβατική, στὶς 4 τοῦ Νοέμβρη. «Ὄχι! Ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια στέκονται μπροστά· ἡ θέση μας εἶναι τέτια, ποὺ μονάχα Γάλλοι ἢ σκλάβοι μποροῦμε νἆμαστε». Εἶχαν δώσει τὰ πλούτη ἀπ' τὶς ἐκκλησίες τους, τὶς περιουσίες ἀπ' τὰ μοναστήρια τους. Τί θἄλεγε ἡ Εὐρώπη γιὰ τὸ Γαλλικὸ λαὸ «ἂν ἐξαντλοῦσε πρῶτα τὴν πηγὴ τῶν θησαυρῶν μας μὲ τὸ δόλωμα τῆς λευτεριᾶς, κ' ὕστερα μᾶς πετοῦσε ἀπ' τὴν ἀγκαλιά του καὶ μᾶς παράδινε φτωχοὺς πιὰ στὸ ἔλεος τῶν ἀσπόνδων τυράννων;». Οἱ Ρηνανοὶ ἐπαναστάτες ἐκφράζανε τοὺς ἴδιους φόβους.

Ἡ δημοκρατικὴ Γαλλία, καλώντας τοὺς λαοὺς σ' ἐπανάσταση, ἀνελάμβανε ἠθικὲς ὑποχρεώσεις ἀπέναντί τους ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τὶς ἀποφύγει. Ἡ προπαγάνδα ὁδηγοῦσε κατὰ λογικὴ συνέπεια στὴν προστασία τῶν ἐπαναστατημένων καὶ ἡ καλύτερη προστασία ποὺ μποροῦσε νὰ τοὺς δοθεῖ δὲν εἴταν ἄραγε ἡ προσάρτηση;

Μὲ τὴν ἐνθάρρυνση τῆς Λέσχης τοῦ Λαντώ, οἱ κάτοικοι τῆς βαϊλίας τοῦ Μπεργκζάμπερν, στὸ δουκάτο τῶν Δύο Γεφυρῶν, ποὺ εἶχαν χώρα οὐδέτερη, φύτεψαν τὸ δέντρο τῆς λευτεριᾶς, κατάργησαν τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα καὶ ζήτησαν τὴν ἕνωσή τους μὲ τὴ Γαλλία. Ἡ ἐπανάσταση ξαπλώθηκε καὶ στὸ ὑπόλοιπο δουκάτο κι ὁ δούκας ἀναγκάστηκε νὰ στείλει στρατὸ καὶ νὰ συλλάβει τοὺς πρωτεργάτες της. Ὁ Ρουλ ἐξέθεσε τὰ γεγονότα καὶ ρώτησε τὴ Συμβατική, στὶς 19 τοῦ Νοέμβρη, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψει στὸ ἔλεος τῶν δεσποτῶν τοὺς πατριῶτες ποὺ ἐφάρμοζαν τὶς ἀρχές της. «Ζητῶ νὰ δηλώσετε πὼς οἱ λαοὶ

πού θά θελήσουν νά συναδελφωθοῦν μαζί μας, θά βροῦν προστασία ἀπ' τό Γαλλικό ἔθνος». Πολυάριθμοι ρήτορες, ὁ Ντεφερμόν, ὁ Λεζάντρ, ὁ Ρεμπέρ, ὁ Μαίλ, ὁ Μπροτώ, ὁ Καρρύ, ὁ Ντενζέλ, ὁ Τρελάρ, ὁ Μπουρντόν, ὁ Σαίντ-'Αντρὲ ὑποστήριξαν τό Ρούλ. Μάταια ἐπιχείρησε ὁ Μπρισσό κι ὁ Λαζοὺρς νά κερδίσουν καιρό, ἀναβάλλοντας τήν ἔκδοση ἀπόφασης καί λέγοντας πώς πρέπει νά δοῦν πρῶτα τήν ἔκθεση πού εἶχε ἀναλάβει νά συντάξει ἡ Διπλωματική 'Επιτροπή σχετικά μέ τή διαγωγή τῶν στρατηγῶν στίς ἐχθρικές χῶρες. 'Η Συμβατική υἱοθέτησε μ' ἐνθουσιασμό τό σχέδιο ψηφίσματος πού τῆς ὑπέβαλε ὁ Λά Ρεβεγιὲρ-Λεπώ : «'Η ἐθνική Συμβατική Συνέλευση διακηρύσσει ἐξ ὀνόματος τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους πώς θά θεωρήσει ἀδελφούς καί θά ὑποστηρίξει ὅλους τούς λαούς πού θά θελήσουν ν' ἀνακτήσουν τήν ἐλευθερία τους κ' ἐπιφορτίζει τήν ἐκτελεστική ἐξουσία νά δώσει τίς δέουσες διαταγές στούς στρατηγούς νά δώσουν βοήθεια στούς λαούς αὐτούς καί νά προασπίσουν τούς πολίτες πού καταπιέστηκαν ἤ πού μπορεῖ νά καταπιεστοῦν γιά τήν ὑπόθεση τῆς λευτεριᾶς».

Ψήφισμα ἀξιομνημόνευτο πού κήρυσσε τήν ἀλληλεγγύη τῶν ἐπαναστατῶν ὁλόκληρου τοῦ κόσμου, πού ἀπειλοῦσε κατά συνέπεια ὅλους τούς θρόνους κι ὅλες τίς ἐξουσίες τοῦ παρελθόντος καί πού κινδύνευε νά προκαλέσει παγκόσμιο πόλεμο, ὄχι πιά πόλεμο ἀνάμεσα σέ δυό Δυνάμεις, ἀλλά πόλεμο κοινωνικό, πού θά τόν ἀνελάμβανε καί θά τόν διεξῆγε τό χειραφετημένο πιά ἐκεῖνο ἔθνος πού ἀναλάβαινε τήν προστασία καί τήν ηγεμονία ὅλων τῶν ἄλλων καταπιεζομένων ἀκόμα λαῶν.

'Η 'Επανάσταση πού εἶχε ἀποκηρύξει στήν ἀρχή τίς κατακτήσεις καί τό μιλιταρισμό, πιεζόμενη ἀπ' τά πράγματα, θά ἐμφανιζόταν τώρα στόν κόσμο μέ θώρακα καί κράνος. Τό νέο της Εὐαγγέλιο θά τό διέδινε ὅπως εἶχαν διαδώσει καί οἱ παλιές θρησκεῖες τό δικό τους, δηλ. μέ τή δύναμη τῆς ρομφαίας.

'Η πρώτη προσάρτηση ἀκολούθησε σχεδόν ἀμέσως. 'Ο ἐπίσκοπος Γκρεγκουάρ πρότεινε στίς 27 τοῦ Νοέμβρη, σέ μιά μεγάλη ἔκθεση πού ἔκανε, νά γίνει δεχτή ἡ εὐχή τῶν κατοίκων τῆς Σαβοΐας. Δικαιολόγησε τό μέτρο αὐτό ὄχι μονάχα μέ τό ἀπαράγραπτο δικαίωμα πού ἔχει ἕνας λαός νά διαλέγει ἐλεύθερα τήν ἐθνικότητά του, ἀλλά ἀκόμα καί μέ σκέψεις συμφεροντολογικές. Τά γαλλικά σύνορα θά ἐπιβραχυνθοῦν καί θά γίνουν πιό ἀσφαλῆ. Θά ζούμε οἰκονομία στό τελωνειακό προσωπικό. Οἱ κάτοικοι τῆς Σαβοΐας, θά μποροῦσαν, χάρη στά γαλλικά κεφάλαια, νά ἐκμεταλλευτοῦν τό φυσικό πλοῦτο τους, κλπ. Στούς μικρόψυχους, πού ἀντέλεγαν πώς ἡ ἕνωση τῆς Σαβοΐας ἐπρόκειτο νά διαιωνίσει τόν πόλεμο, ὁ Γκρεγκουάρ ἀπάντησε ἀγέρωχα : «'Η ἕνωση αὐτή δέν προσθέτει τίποτε στό μίσος τῶν καταπιεστῶν ἐναντίον τῆς Γαλλικῆς 'Επανάστασης, ἀντίθετα δυναμώνει τά μέσα μέ τά ὁποῖα θά σπάσουμε τό συνασπισμό τους. "Αλλωστε ὁ κύβος ρίχτηκε πιά : τό λέμε ἀνοιχτά, εἴμαστε ἐχθροί ὅλων τῶν Κυβερνήσεων καί φίλοι

ὅλων τῶν λαῶν». Ἡ προσάρτηση ἐγκρίθηκε παμψηφεί· μειοψήφισαν μόνο δυό: ὁ Γιρονδίνος Πενιὲρ ποὺ μάταια ἐπιχείρησε νὰ διαμαρτυρηθεῖ κατὰ τὴ συνεδρίαση, κι ὁ Μαρὰ ποὺ διαμαρτυρήθηκε ἀμέσως κατόπι στὴν ἐφημερίδα του. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ πολυμήχανος Μπυζὸ βρῆκε στοὺς φίλους του μιὰ πόρτα διαφυγῆς, ζητώντας νὰ θεωρηθεῖ τὸ ψήφισμα ἄρθρο τοῦ Συντάγματος, δηλ. νὰ ὑποβληθεῖ, ὅπως τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα, στὴν κρίση τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐπικυρωθεῖ ἀπ' αὐτόν. Ψίθυροι ἀποδοκιμασίας τὸν διέκοψαν κ' ἔτσι ἀπέσυρε στὴν ἀρχὴ τὴν τροπολογία του. Ὁ Δαντὼν ὅμως ξαναγύρισε στὴν ἴδια: «Λέω πὼς μιὰ τέτια συμφωνία δὲ θὰ διατηρηθεῖ αἰώνια, ἂν δὲ γίνει δεκτὴ ἀπ' τὸ Γαλλικὸ ἔθνος». Μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Μπαρέρ, ἡ τροπολογία ψηφίστηκε. Ἡ προσάρτηση λοιπὸν τῆς Σαβοΐας εἶταν μόνο προσωρινή. Ἔξυπνο μέσο γιὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς κατοίκους τῆς Σαβοΐας, ἐπιφυλάσσοντας πάντα στὸν ἑαυτό τους γιὰ τὸ ἀβέβαιο μέλλον τὴ δυνατότητα νὰ διαπραγματευτοῦν μὲ τοὺς πρώην τυράννους τῶν λαῶν αὐτῶν.

Οἱ περισσότεροι ὅμως Συμβατικοὶ παρασύρθηκαν πρὸς στιγμὴ ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ Γκρεγκουάρ. Ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπέχτασης ξέσπασε ξαφνικά.

Ὁ Μπρισσό, ποὺ διηύθυνε τὴ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπή, ἔγραφε στὸ Σερβάν, στὶς 26 τοῦ Νοέμβρη: «Νομίζω πὼς ἡ ἐλευθερία μας δὲν πρόκειται νὰ μείνει ποτὲ ἀπερίσπαστη, ἐφόσον θὰ μένει σὲ θρόνο ἔστω κ' ἕνας Βουρβῶνος. Μὲ τοὺς Βουρβώνους δὲν πρόκειται νἄχουμε καθόλου εἰρήνη, καὶ πρέπει ἀπὸ τώρα νὰ σκεπτόμαστε τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἱσπανίας. Τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ δὲν παύω νὰ τὴν κηρύττω στοὺς ὑπουργούς». Δὲν ἤθελε μονάχα νὰ κινήσει σ' ἐπανάσταση τὴν Ἱσπανία καὶ τὶς ἀποικίες της, ἀλλὰ καὶ τὴ Γερμανία κι ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη: «Τότε μόνο θὰ ἡσυχάσουμε, ὅταν ἀνάψει ἡ Εὐρώπη, ὁλόκληρη ἡ Εὐρώπη...Ὅταν φέρουμε τὰ σύνορά μας ὤ; τὸ Ρῆνο, ὅταν τὰ Πυρρηναῖα θὰ χωρίζουν ἐλεύθερους πιὰ μόνο λαούς, τότε ἡ ἐθευθερία μας θὰ ἑδραιωθεῖ». Ὁ Μπρισσὸ φοροῦσε τὸν κόκκινο σκοῦφο στὴν παλιὰ μοναρχικὴ πολιτικὴ τῶν φυσικῶν συνόρων.

Ἡ ἐπεχτατικὴ πολιτικὴ τῶν Γιρονδίνων συνδεόταν στενὰ μὲ τὴ συντηρητικὴ κοινωνικὴ πολιτική τους. Ὁ Κλαβιέρ, λέει ὁ Συκέ, φοβόταν τὴν εἰρήνη. Στὶς 5 τοῦ Δεκέμβρη, ἔγραφε στὸν Κιουστίν: «Πρέπει νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἐμπόλεμη κατάσταση· ἡ ἐπιστροφὴ τῶν στρατιωτῶν μας θ' αὐξήσει παντοῦ τὴν ταραχὴ καὶ θὰ μᾶς ἀφανίσει». Τὴν ἴδια γνώμη εἶχε κι ὁ Ρολάν. «Πρέπει, ὁμολόγησε μιὰ μέρα, νὰ στείλουμε σὲ μακρινὴ πορεία τοὺς στρατιῶτες ποὺ ἔχουμε ὑπὸ τὰ ὅπλα, τόσο μακριά, ὅσο βαστᾶνε τὰ πόδια τους· ἀλλιῶς θὰ γυρίσουν πίσω καὶ θὰ μᾶς κόψουν τὸ λαιμό».

Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὐτὴ κόστιζε ἀκριβά. «Ὅσο περισσότερο προχωροῦμε στὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος, γκρίνιαζε ὁ Καμπὸν στὶς 10 τοῦ Δεκέμβρη, τόσο ὁ πόλεμος γίνεται πιὸ πολυδάπανος, προπαντὸς

μὲ τὶς φιλοσοφικὲς ἀρχὲς καὶ τὰ γενναιόψυχα αἰσθήματα ποὺ ἔχουμε. Ἡ κατάστασή μας εἶναι τέτια, ποὺ ἔχουμε χρέος νὰ πάρουμε δριστικὴ ἀπόφαση. Λέμε διαρκῶς πὼς φέρνουμε τὴ λευτεριὰ στοὺς γείτονές μας. Τοὺς πηγαίνουμε τὸ μεταλλικό μας νόμισμα, τὰ προϊόντα μας, ἐκεῖνοι ὅμως δὲ θέλουνε τ' ἀσινιάτα μας». Ἀνατέθηκε στὸν Καμπὸν νὰ προτείνει σχέδιο ψηφίσματος γιὰ τὴ διαγωγὴ ποὺ πρέπει νὰ τηροῦν οἱ στρατηγοὶ στὶς κατεχόμενες χῶρες. Τὸ σχέδιο εἶταν ἕτοιμο ἀπ' τὶς 15 τοῦ Δεκέμβρη. Ἔβαλε σὰν ἀρχή, πὼς σκοπὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ πολέμου εἶταν ἡ ἐκμηδένιση ὅλων τῶν προνομίων: «Κάθε προνομιοῦχος, κάθε τύραννος πρέπει νὰ θεωρεῖται ἐχθρὸς στὶς χῶρες ὅπου μπαίνουμε». Ἂν οἱ Ρηνανοί, ἐνθουσιασμένοι στὴν ἀρχή, ψυχράθηκαν ἀργότερα, κι ἂν στὴ Φραγκφούρτη ἀντιμετωπίστηκε τὸ ἐνδεχόμενο ἑνὸς νέου Σικελικοῦ Ἑσπερινοῦ, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι λησμονήθηκε ἡ πιὸ πάνω ἀρχὴ κι ἄργησε νὰ δοθεῖ ἡ ἄδεια στὸν Κιουστὶν νὰ καταστρέψει τὸ καθεστὼς τῶν χωροδεσποτειῶν. Ἂν ὁ βελγικὸς λαὸς τηρεῖ παθητικὴ ἢ ἐχθρικὴ στάση, ὑπαίτιος εἶναι ὁ Ντυμουριὲ ποὺ δὲ φρόντισε νὰ σταματήσει καθόλου ἡ καταπίεση. Ἀσφαλῶς θἆταν ὡραῖο, οἱ λαοὶ τῶν κατεχομένων χωρῶν νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων καὶ νὰ γκρεμίσουν οἱ ἴδιοι τὸ φεουδαρχισμό. Ἀφοῦ ὅμως αὐτὸ δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατο, πρέπει ἐμεῖς νὰ μεταβληθοῦμε σ' ἐ π α ν α σ τ α τ ι κ ὴ ἐ ξ ο υ σ ί α καὶ ν' ἀνατρέψουμε τὸ παλιὸ καθεστὼς ποὺ τοὺς κρατάει ὑποδουλωμένους. Ἡ Γαλλία θ' ἀσκήσει πρὸς ὄφελός τους ἐπαναστατικὴ διχτατορία, καὶ θὰ τὴν ἀσκήσει ἀπροκάλυπτα: «Θἆταν ἀνώφελο ν' ἀποκρύψουμε τὶς ἀρχές μας καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς πορείας μας: οἱ τύραννοι τοὺς ξέρουν πιά... Μόλις μπαίνουμε σὲ μιὰ χώρα, ἡ πρώτη μας δουλειὰ εἶναι νὰ δίνουμε μεῖς τὸ σύνθημα τῆς ἐξέγερσης». Οἱ γάλλοι στρατηγοὶ θὰ καταργοῦν λοιπὸν ἀμέσως τὴ δεκάτη καὶ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα καὶ κάθε λογῆς δουλεία. Θὰ καταργοῦν ὅλες τὶς ἀρχὲς καὶ θὰ βάζουν τὸ λαὸ νὰ ἐκλέγει προσωρινὲς διοικητικὲς ἀρχές, ἀπ' ὅπου θ' ἀποκλείονται οἱ ἐχθροὶ τῆς Δημοκρατίας, γιατὶ οἱ μόνοι πολίτες ποὺ θὰ δικαιοῦνται νὰ συμετέχουν στὶς ἐκλογές, θἆναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ὁρκίζονται πίστη στὴ λευτεριὰ καὶ στὴν ἰσότητα καὶ θ' ἀπαρνιοῦνται τὰ προνόμια. Οἱ παλιοὶ φόροι θὰ καταργοῦνται, οἱ περιουσίες ὅμως ποὺ ἀνήκουν στὸ δημόσιο, στοὺς ἡγεμόνες, στὶς λαϊκὲς κ' ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες, σ' ὅλους τοὺς ὀπαδοὺς τῆς τυραννίας, θὰ δημεύονται γιὰ ν' ἀποτελοῦν ἐγγύηση τοῦ ἀσινιάτου, ποὺ ἡ κυκλοφορία του θὰ ἐπιβάλλεται ἀναγκαστικά. Ἂν οἱ νέες διοικητικὲς ἀρχὲς νομίζουν πὼς πρέπει νὰ ἐπιβάλουν φόρους, οἱ φόροι αὐτοὶ δὲ θὰ ἐπιβάλλονται στὶς ἐργαζόμενες τάξεις. «Ἔτσι μόνο θὰ κάνουμε τὸ λαὸ ν' ἀγαπήσει τὴ λευτεριά· δὲ θὰ πληρώνει πιὰ τίποτε, καὶ θὰ διοικεῖ αὐτὸς τὰ πάντα». Ὅταν ὁ Ἀνάχαρσις Κλόοτς, στὶς 20 τοῦ προηγουμένου Ὀχτώβρη, εἶχε προτείνει ἀνάλογα μέτρα, δὲ σημείωσε καμιὰ ἐπιτυχία. Ἀπὸ τότε, δυὸ μῆνες τώρα, οἱ ἰδέες ἐξελί-

χτηκαν. 'Ο Καμπὸν αὐτὴ τὴ φορὰ χειροκροτήθηκε μὲ φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ, καὶ τὸ ψήφισμά του ἔγινε δεχτὸ ἀμέσως.

Τὰ ψηφίσματα τῆς 19ης τοῦ Νοέμβρη καὶ τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη περικλείουν τὴν οὐσία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων. Τὸ ἕνα συμπληρώνει τ' ἄλλο. Τὸ πρῶτο παρέχει προστασία στοὺς λαούς, τὸ δεύτερο θέτει ὅρο προκαταρκτικὸ γιὰ τὴν προστασία αὐτή: οἱ λαοὶ νὰ δεχτοῦν τὴν ἐπαναστατικὴ δικτατορία τῆς Γαλλίας.

Γιὰ νὰ πετύχει μιὰ τέτια πολιτική, θἄπρεπε ἡ κυβέρνηση ποὺ τὴ διατύπωνε νἄχε τὴ δύναμη νὰ τὴν ἐπιβάλει στοὺς λαοὺς ποὺ δὲν τὴν εἶχαν ζητήσει, στὶς ἐχθρικὲς Δυνάμεις ποὺ κατέλυε τὴν ἐδαφική τους ἀκεραιότητα, τέλος στοὺς οὐδετέρους ποὺ ἀπειλοῦσε τὰ ζωτικά τους συμφέροντα. Μ' ἄλλα λόγια, θἄπρεπε ὁ γαλλικὸς στρατὸς νἄταν πειθήνιο ὄργανο στὰ χέρια τῶν Γιρονδίνων κι ὄργανο τόσο δυνατό, ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ τσακίσει τὴν ἀντίσταση σχεδὸν ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης.

Μποροῦμε νὰ διερωτιόμαστε, μήπως ὁ παγκόσμιος πόλεμος ποὺ τὸ σπέρμα του βρισκόταν στὰ δυὸ αὐτὰ ψηφίσματα, εἶταν ἡ μοιραία συνέπεια τῆς πορείας τῶν γεγονότων. Εἶναι βέβαιο πὼς τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων ἐπιχείρησε, μιὰ στιγμή, νὰ πετύχει εἰρήνη κάνοντας διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Πρωσσία καὶ τὴν Αὐστρία. Μὰ τότε μόνο θὰ μποροῦσε νὰ πετύχει συνενόηση μὲ τοὺς βασιλιάδες, ἂν στὴ δίκη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' εἶχε πάρει ἀνοιχτὰ ἀποφασιστικὴ θέση. Ἄν, ἀπ' τὴν πρώτη ἀκόμα μέρα, εἶχε ἐπικαλεστεῖ τὸ ἐθνικὸ συμφέρον γιὰ νὰ συχωρεθεῖ ὁ βασιλιάς, ἂν εἶχε δηλώσει ξάστερα πὼς ἡ δίκη του θὰ ἐμπόδιζε τὴ σύναψη εἰρήνης, ἂν εἶχε ἀναλάβει θαρραλέα τὴν εὐθύνη νὰ προτείνει, ἀπ' τὴν πρώτη μέρα τῆς ἀνακήρυξης τῆς Δημοκρατίας, νὰ διώξουν ἀπ' τὴ Γαλλία τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια, τότε μόνο ἴσως θὰ μποροῦσε νὰ φέρει σ' αἴσιο τέρμα τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ ἄρχισαν. Ἡ εἰρήνη θἄταν δυνατὴ μὲ βάση τὸ status quo. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ζητούσαν μόνο νὰ βγοῦν ἀξιόπρεπα ἀπ' τὴ δύσκολη θέση ὅπου τοὺς εἶχαν φέρει οἱ Γάλλοι, γιὰ νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὰ συμφέροντά τους στὴν Πολωνία, ποὺ τ' ἀπειλοῦσε ἡ Ρωσία. Μὰ τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων δὲν εἶχε τὸ ἀπαιτούμενο θάρρος νὰ πληρώσει τὴν εἰρήνη μὲ τὶς θυσίες ποὺ ἔπρεπε. Δὲ θὰ ὑποχρεωνόταν μονάχα νὰ ζητήσει νὰ μὴν τιμωρηθεῖ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', θἄπρεπε ἀκόμα ν' ἀπαρνηθεῖ τὴν ἐπαναστατικὴ προπαγάνδα ποὺ τόσο τὴν εἶχε ἐνθαρρύνει. Δὲν τόλμησε ν' ἀπεμπολήσει τὸ παρελθόν του. Παρασύρθηκε ὡς τὸ τέλος ἀπ' τὴ μέθη τῶν νικῶν.

Ὅσο γιὰ τὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν, ποὺ ἕνα χρόνο πρίν, εἶχε ἀντιταχτεῖ θαρραλέα, μὲ τὸν Ροβεσπιέρο, στὸν πόλεμο, ἂν ἐπιχείρησε νὰ μετριάσει τὴν πολιτικὴ τῶν προσαρτήσεων τῶν Γιρονδίνων, ἂν ἔκανε ν' ἀκουστοῦν μερικὲς ὀξυδερκεῖς προειδοποιήσεις, ἂν ὁ Μαρὰ διαμαρτυρήθηκε στὴν ἐφημερίδα του κατὰ τῆς προσάρτησης τῆς Σαβοΐας, ὡστόσο ἀπέφυγε νὰ διατυπώσει σαφεῖς καὶ

συγκεκριμένες προτάσεις ἀντίθετες στὴν πολιτικὴ τῶν Γιρονδίνων. Καὶ πῶς θὰ τὄκανε, ἀφοῦ διεξῆγε λυσσαλέα τὴ δίκη τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', ἀφοῦ δεχόταν στὶς τάξεις του τοὺς λιποτάχτες τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων, σὰν τὸν Ἀνάχαρσι Κλόοτς, τὸ συνήγορο τῶν πολιτικῶν προσφύγων καὶ τὸν ἀπόστολο τῶν προσαρτήσεων;

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε πώς, τόσο οἱ κομματικὲς διαμάχες, ὅσο καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐξωτερικῆς κατάστασης συνέτειναν στὴν παράλυση τῆς εἰρήνης καὶ στὴν ἐπιδείνωση τοῦ πολέμου.

VII

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Μὲ τὰ ψηφίσματά της τῆς 19ης τοῦ Νοέμβρη καὶ τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη, ἡ Συμβατικὴ εἶχε πιστέψει πὼς κατοχυρώνει τὴ θέση τῆς Γαλλίας στὶς κατεχόμενες χῶρες, κάνοντας ἑνιαῖο ἀγώνα μὲ τὶς μάζες τῶν καταπιεζομένων. Τὰ γεγονότα εἶταν ἀντίθετα μὲ τὶς προσδοκίες της. Οἱ πληθυσμοὶ τρομοκρατήθηκαν ἀπ' τὴν «ἐπαναστατικὴ ἐξουσία» ποὺ τοὺς ἐπιβάλλανε. Εἶδαν πὼς αὐτὴ ἀποτελεῖ μόνο μέσο καταλήστευσης τῶν περιουσιῶν τους, ὄργανο αὐθαιρεσίας κ' ἐπικράτησης, ἀφόρητη ἀπόπειρα κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τους.

Στὸ Βέλγιο, οἱ περισσότερες προσωρινὲς διοικητικὲς ὑπηρεσίες, ποὺ ἱδρύθηκαν, ὅταν καταχτήθηκε, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ παλιοὺς Στατιστές. Αὐτοὶ θέλησαν νὰ στήσουν στὶς Βρυξέλλες τὴ σημαία τῆς Βραβάντης. Ὅταν τοὺς τὸ ἀπαγόρευσαν, ἀπάντησαν μὲ μεγάλες διαδηλώσεις. Ἡ διαδήλωση τῆς 7ης τοῦ Δεκέμβρη κατέληξε σὲ σοβαρὴ συμπλοκή. Ὅταν γίνηκε γνωστὸ τὸ ψήφισμα τῆς 15 τοῦ Δεκέμβρη, πολυάριθμοι Βονκιστὲς ἕνωσαν τὶς διαμαρτυρίες τους μὲ τὶς διαμαρτυρίες τῶν Στατιστῶν. Οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῆς περιφέρειας τοῦ Αἰνὼ δήλωσαν στὴ Συμβατική, μὲ αναφορά τους στὶς 21 τοῦ Δεκέμβρη, πὼς στὰ μάτια τους ἡ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία ποὺ κηρύχτηκε θἄναι πάντα «ἐξουσία σφετεριστική, ἐξουσία βίας». Ἡ ἀντίσταση γίνηκε σὲ λίγο σχεδὸν ὁμόφωνη, γιατὶ κινδύνευαν τὰ συμφέροντά τους. Κανένας δὲν ἤθελε νὰ δεχτεῖ τ' ἀσιγνάτα, ποὺ ἡ κυκλοφορία τους εἶταν ἀναγκαστική, καὶ πολλοὶ εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ ζημιώνονταν ἀπ' τὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τοῦ δημοσίου ἢ τῆς ἐκκλησίας.

Μπροστὰ στὴν ἀπρόβλεπτη αὐτὴ ἀντίσταση, μερικοὶ ὑπουργοί, ὅπως ὁ Λεμπρέν, ὁ Ρολάν, μερικοὶ βουλευτές, ὅπως ὁ Μπρισσό, ὁ Γκαντέ, ὁ Ζανσοννέ, μὲ τὴν ἔμπνευση τοῦ Ντιμουριέ, διερωτήθηκαν μήπως εἶταν καλύτερο νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ν' ἀνακαλέσουν τὸ ψήφισμα τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη. Οἱ ἐπίτροποι ὅμως τῆς στρατιᾶς τοῦ Βελγίου, εἰδικὰ ὁ Καμύς, ὁ Δαντὼν κι ὁ Ντελαχρουά, ποὺ ὑποστηρίζονταν ἀπ' τὸν Καμπὸν καὶ τὸν Κλαβιέρ, ἀξίωσαν τὴν ἄμεση ἐφαρμογὴ τοῦ ψηφίσματος, στὴν ἀνάγκη καὶ

διὰ τῆς βίας. Ἡ διαφωνία αὐτὴ ἀνάμεσα στοὺς διευθύνοντες, προκάλεσε ἀπώλεια πολύτιμου χρόνου κ' ἔδωσε τὸν καιρὸ στοὺς ἀντίπαλους νὰ ὀργανωθοῦν. Ἡ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ διευθυνόταν ἀπ' τὸν Μπρισσό, καθυστέρησε ὅσο μπόρεσε, ἕνα μήνα καὶ περισσότερο, τὸ διορισμὸ τῶν ἀντιπροσώπων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ στείλει τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο στὸ Βέλγιο γιὰ νὰ προβοῦν σ' ἐκλογὲς καὶ σὲ δημεύσεις. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοὶ ξεκίνησαν ἀργὰ ἀπ' τὸ Παρίσι, μετὰ τὰ μέσα τοῦ Γενάρη. Ὁ Καμπὸν ὅμως ὑπερπήδησε ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις, προσφεύγοντας ἀπ' εὐθείας στὴ Συμβατική, ποὺ τὸν δικαίωσε στὶς 31 τοῦ Γενάρη.

Τότε ἐφαρμόστηκε τὸ ψήφισμα τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη, ἀλλὰ μὲ τὴ βία. Λαϊκὲς ψευτοσυνελεύσεις ἀποφάσισαν κάτω ἀπ' τὶς γαλλικὲς λόγχες τὴν ἕνωση τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου μὲ τὴ Γαλλία. Δὲν τόλμησαν νὰ συγκαλέσουν, ὅπως εἶχε γίνει στὴ Σαβοΐα, γενικὴ συνέλευση ὅλου τοῦ Βελγίου. Ἡ ἕνωση πραγματοποιήθηκε διαδοχικά, πόλη πρὸς πόλη, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Μάρτη, μέσα σὲ ἀπειλητικὸ ἀναβρασμὸ ποὺ ἐκδηλώθηκε μὲ ἀπόπειρες κατὰ τῶν γάλλων στρατιωτῶν στὴν Μπρύζ, καὶ σὲ κραυγὲς ἀνταρσίας σχεδὸν παντοῦ. Ἀπ' τὶς 17 ἀκόμα τοῦ Φλεβάρη, οἱ γάλλοι ἐπίτροποι στὸ Βέλγιο εἰδοποιοῦσαν τὴ Συμβατικὴ πώς, ἂν ὁ γαλλικὸς στρατὸς πάθαινε καμιὰ ἀποτυχία, «τότε εἶναι ὑπερβέβαιο πὼς ὁ Σικελικὸς Ἑσπερινὸς θὰ σημάνει σ' ὁλόκληρο τὸ Βέλγιο κατὰ τῶν Γάλλων, χωρὶς οἱ Βέλγοι πατριῶτες, ποὺ θὰ τρέμουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, νὰ μποροῦν νὰ τοὺς βοηθήσουν καθόλου».

Ἡ χώρα τῆς Ρηνανίας, ποὺ εἴταν διαμελισμένη σὲ εἴκοσι καὶ περισσότερα κράτη καὶ σὲ διάφορες χωροδεσποτεῖες ποὺ ἀλληλοδιασταυρώνονταν, δὲν εἶχε τὸν τοπικιστικὸ πατριωτισμὸ ποὺ εἴταν τόσο ζωηρὸς στὸ Βέλγιο. Ὑπέφερε ὅμως ἀπ' τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου. Οἱ χωρικοὶ παραπονιόνταν γιὰ τὶς διατιμήσεις, τὶς ἐπιτάξεις, τὶς ἀγγαρεῖες. Οἱ παπάδες τους τοὺς φοβέριζαν πὼς θὰ πᾶνε στὴν κόλαση ἂν παραβοῦν τὸν ὅρκο ποὺ τοὺς ἔδενε μὲ τοὺς παλιοὺς ἡγεμόνες τους, τῶν ὁποίων προέλεγαν τὸ γυρισμό. Κανένας δὲν ἤθελε τ' ἀσινιάτα. Ὅλοι φοβόνταν μήπως ἡ ἕνωση μὲ τὴ Γαλλία τοὺς ἐπιβάλει τὴ στρατιωτικὴ θητεία, ποὺ τοὺς προξενοῦσε φρίκη. Σὲ λίγο, οἱ μόνοι ποὺ ἀπόμειναν πιστοὶ στὴ Γαλλία εἴταν τὰ μέλη τῶν Λεσχῶν τῶν πόλεων ποὺ εἶχαν ἐκταθεῖ πάρα πολύ, ἀλλὰ κι αὐτὰ ἀκόμα διαιρέθηκαν μεταξύ τους ὅπως στὴ Μαγεντία.

Μόνο μὲ τὴ βία μπόρεσε νὰ ἐφαρμοστεῖ τὸ ψήφισμα τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη. Οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς, ὁ Ρεμπέλ, ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ κι ὁ Ὡσμάν, παραβιάσανε τὴν οὐδετερότητα τοῦ δουκάτου τῶν Δύο Γεφυρῶν καὶ διέταξαν τὸ στρατηγὸ Λαντρεμόν, στὶς 8 τοῦ Φλεβάρη, νὰ τὸ καταλάβει. Ὁ δούκας δραπέτευσε, ὁ ὑπουργός του ὅμως ντ' Ἔζεμπὲκ πιάστηκε καὶ κλείστηκε στὶς στρατιωτικὲς φυλακὲς τοῦ Μέτς, ἀπ' ὅπου μετὰ τὸν μετέφεραν στὸ Παρίσι, ὅπου σὲ λίγο τὸν ἀντάμωσαν οἱ ἡγεμόνες τῆς Λινάνζ. Τὰ μέλη τῶν λεσχῶν, μὲ τὴν ὑποστήριξη στρατιωτι-

κῶν ἀποσπασμάτων, σκορπίστηκαν στὴν ὕπαιθρο, γιὰ νὰ διευθύνουν τὶς ἐκλογές. Ἡ ἀποχὴ εἶταν μεγάλη. Σημειώθηκαν κατὰ τόπους ἀπόπειρες ἀντίστασης, ποὺ τὶς πάταξαν μόνο μὲ μαζικὲς συλλήψεις κ' ἐκτοπίσεις πέρα ἀπ' τὸ Ρῆνο. Καὶ πάλι ὥστόσο χωριὰ ὁλόκληρα ἀρνήθηκαν νὰ δώσουν τὸν ὅρκο. Μόλις μαθεύτηκε ἡ ὀπισθοχώρηση τῶν Γάλλων στὸ Βέλγιο, σημειώθηκαν μερικὲς τμηματικὲς ἐξεγέρσεις. Βγαλμένη κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ἡ Ρηνανικὴ Συνέλευση, ποὺ συνῆλθε στὴ Μαγεντία στὶς 17 τοῦ Μάρτη, ψήφισε τέσσερις μέρες ἀργότερα, μετὰ τὸ λόγο τοῦ Φορστέρ, τὴν ἕνωση τῆς χώρας μὲ τὴ Γαλλία.

Μὲ ἀνάλογες μέθοδες ἔγινε ἡ ἕνωση καὶ τῶν ἄλλων κατακτημένων ἐδαφῶν. Τὸ Πορραντρού, ποὺ εἶχε γίνει ἀπ' τὸ Δεκέμβρη «ἡ Δημοκρατία τῶν Ρωρακίων», μετονομάστηκε σὲ Νομὸ τοῦ Μὸν Τεριμπλ στὶς 23 τοῦ Μάρτη, παρ' ὅλη τὴν ἀντίδραση τῶν γερμανικῶν βαϊλιῶν καὶ πολλῶν γαλλικῶν χωριῶν.

Ἡ ἕνωση τῆς Νίκαιας ἔγινε μὲ τὸ διάταγμα τῆς 31ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1793. Στὶς ἐπιφυλάξεις ποὺ διατύπωσε ὁ Ντυκό, ὁ Λαζούρς, ποὺ εἶχε προσχωρήσει τώρα στὴν πολιτικὴ τοῦ Καμπόν, ἀπάντησε πὼς οἱ Ἄλπεις εἶταν τὰ σύνορα τῆς Δημοκρατίας, καὶ πὼς ἄλλωστε ὁ ὅρμος τῆς Βιλφρὰνς θὰ εἶταν ἀπαραίτητος σὲ περίπτωση ρήξης μὲ τὴν Ἀγγλία. Οἱ κάτοικοι τῆς Νίκαιας γίνονταν ὁλοένα καὶ περισσότερο ἐχθρικοί. Ἡ κωμόπολη Σοσπέλλο ξεσηκώθηκε τὸ Μάρτη. Στὴν ὕπαιθρο δὲν ὑπῆρχε ἀσφάλεια. Δολοφονοῦσαν τοὺς γάλλους ταχυδρόμους. Οἱ κληρωτοὶ σχημάτιζαν συμμορίες καὶ οἱ «*Μπαρμπέ*» αὐτοί, ὅπως τοὺς ἔλεγαν, τρομοκρατοῦσαν τὰ περίχωρα τῶν πόλεων.

Ἡ ἴδια ἡ Σαβοΐα, ποὺ εἶταν τόσο ὁμόφωνη στὸ ζήτημα τῆς ἕνωσης τὸν Ὀχτώβρη, ἄρχισε νὰ δείχνει σημεῖα κούρασης καὶ ψυχρότητας.

Αὐτοὶ εἶταν οἱ πικροὶ καρποὶ τῆς ἰμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς στὶς κατεχόμενες χῶρες. Ἀλλοῦ, στὶς οὐδέτερες χῶρες, ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἀποξένωσε τὴ Γαλλία ἀπὸ πολλὲς συμπάθειες καὶ προπαντὸς χρησίμεψε σὰν πρόσχημα στὶς ἀπολυταρχικὲς κυβερνήσεις γιὰ ν' ἀσκήσουν ὁλοένα καὶ περισσότερο αὐστηρὴ ἐπίβλεψη καὶ περιορισμὸ στὶς ἐφημερίδες καὶ στὰ περιοδικά, ποὺ ὑπῆρχαν ὑπόνοιες πὼς διαδίδουν τὶς γαλλικὲς ἰδέες. Οἱ πιὸ φίλοι ἀπ' τοὺς ξένους συγγραφεῖς ποὺ εἶχαν στὴν ἀρχὴ ἐπικροτήσει τὴν Ἐπανάσταση, τὴν ἐγκατέλειψαν μὲ θόρυβο, ὁ Κλόπστοκ, ὁ Βίλαντ, ὁ Κέρνερ, ὁ Στόλμπεργκ, ὁ Σλόσσερ στὴ Γερμανία, ὁ Ἀρθοῦρος Γιούνγκ, ὁ Γουάτσον στὴν Ἀγγλία, ὁ Ἀλφιέρι κι ὁ Πιντεμόντε στὴν Ἰταλία. Δὲν τοὺς ἔλειπαν οἱ ἀφορμές, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἐπικαλούνταν πιὸ συχνά, εἶταν οἱ σφαγὲς τοῦ Σεπτέμβρη καὶ ἡ ἐκτέλεση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ἐκεῖνοι πάλι πού, παρ' ὅλ' αὐτά, ἔμειναν πιστοὶ στὴ Γαλλία, ὅπως οἱ Γερμανοὶ Φίχτε καὶ Ράϊχαρντ, οἱ Ἄγγλοι Γουόρσγουορθ, Κόλεριτζ, Γκόντουϊν, Ροβέρτος Μπέρνς, ἀναγ-

κάστηκαν ἢ νὰ καταφύγουν στὴν ἀνωνυμία καὶ στὴ σιωπὴ ἢ νὰ ὑπομείνουν τὶς διώξεις.

Μετὰ τὴν κατάχτηση τοῦ Βελγίου, ποὺ τὴ θεώρησε ἀπειλὴ κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ὁλλανδίας, ὁ Πὶττ ἄρχισε νὰ ἐγκαταλείπει τὴν πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητας ποὺ ὥς τώρα εἶχε ἐπιβάλει στὴν Αὐλὴ καὶ σὲ μερικοὺς ἀπ' τοὺς συναδέλφους του στὴν κυβέρνηση. Ἀπ' τὶς 13 τοῦ Νοέμβρη διεμήνυσε στὸ γενικὸ τοπάρχη τῆς Ὁλλανδίας πώς, σὲ περίπτωση εἰσβολῆς τῶν Γάλλων στὸ Ὁλλανδικὸ ἔδαφος, ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνηση θὰ ἐκπλήρωνε ὅλες τὶς συμμαχικὲς ὑποχρεώσεις της. Ἡ εἰσβολὴ ποὺ φοβόταν δὲν πραγματοποιήθηκε, στὶς 16 ὅμως τοῦ Νοέμβρη, τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο κήρυξε τὴν ἐλευθερία τῆς ναυσιπλοΐας τοῦ Ἐσκὼ καὶ κάνοντας ἀμέσως χρήση τῆς ἀνακήρυξης αὐτῆς, μιὰ μοίρα γαλλικοῦ στόλου ἀνέβηκε ἀπ' τὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ κ' ἐμφανίστηκε μπροστὰ στὴν Ἀμβέρσα. Ἡ πράξη αὐτὴ ἀποτελοῦσε καθαρὴ παραβίαση τῆς συνθήκης τοῦ Μύνστερ, ποὺ ἐπικυρώθηκε πολλὲς φορὲς ἀργότερα μ' ἄλλες συνθῆκες. Οἱ φιλοπόλεμοι κύκλοι τῆς Ἀγγλίας εἶχαν τώρα συγκεκριμένες αἰτιάσεις κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία εἶχε παραβιάσει τὴν ὁλλανδικὴ οὐδετερότητα ποὺ εἶχε κατοχυρωθεῖ ἀπὸ συνθῆκες. Τὸ ψήφισμα τῆς 19ης τοῦ Νοέμβρη, ποὺ ὑποσχόταν βοήθεια καὶ συνδρομὴ στοὺς ἐπαναστατημένους λαούς, τοὺς ἔδωσε καὶ δεύτερη ἀφορμή.

Οἱ φιλελεύθεροι Ἄγγλοι χάρηκαν ἀπ' τὶς γαλλικὲς νίκες. Οἱ πολιτικοὶ σύλλογοί τους, ὁ Σύλλογος τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1688, ὁ Σύλλογος τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, ὁ Σύλλογος τῆς Συνταγματικῆς Μεταρρύθμισης εἶχαν στείλει ἀντιπροσωπεῖες στὴ Συμβατικὴ γιὰ νὰ τῆς ὑποβάλουν ἐνθουσιώδη συγχαρητήρια ψηφίσματα, γεμάτα ἀπὸ χιλιάδες ὑπογραφὲς ποὺ συγκεντρώθηκαν ἀπ' τὶς βιομηχανικὲς προπάντων περιφέρειες. Στὶς δυὸ ἀντιπροσωπεῖες ποὺ ἐμφανίστηκαν στὴν αἴθουσα τῆς Συμβατικῆς, στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης Γκρεγκουάρ, ἀπάντησε ἀπερίσκεπτα: «Οἱ σκιὲς τοῦ Πύμ, τοῦ Χέμντεν, τοῦ Σίντνεϋ πλανιῶνται πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια σας, κι ἀσφαλῶς ἐγγίζει ἡ στιγμὴ ὅπου οἱ Γάλλοι θὰ πᾶνε νὰ συγχαροῦν τὴν Ἐθνικὴ Συμβατικὴ Συνέλευση τῆς Μεγάλης Βρεττανίας». Ὅλοι οἱ Ἄγγλοι ποὺ ἀγαποῦσαν τὴ μοναρχία, καὶ τέτιοι εἶταν πολλοί, εἶδαν στὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς τὴν ἀπόδειξη πὼς ἡ Γαλλία ὑποδαύλιζε ταραχὲς μέσα στὴ χώρα τους καὶ προετοίμαζε Ἐπανάσταση.

Ὁ Πὶττ συγκάλεσε τὶς Βουλὲς σ' ἔχτακτη συνεδρίαση γιὰ τὶς 13 τοῦ Δεκέμβρη καὶ στὸ λόγο τοῦ Θρόνου ζήτησε νὰ ψηφιστοῦν μέτρα ἄμυνας στὸ Ἐσωτερικὸ ἐναντίον τῶν κακόβουλων, κ' ἐξοπλισμοὶ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἀπειλῶν τῆς γαλλικῆς ἐπέχτασης. Μάταια ὁ μυστικὸς πράχτορας τοῦ Λεμπρέν, ὁ Μαρέ, ἐξήγησε στὸν Πίττ, ποὺ τὸν δέχτηκε στὶς 2 καὶ στὶς 14 τοῦ Δεκέμβρη, πὼς τὸ ψήφισμα τῆς 19ης τοῦ Νοέμβρη δὲν εἶχε τὴ σημασία ποὺ τοῦ ἀπόδιναν, ἀλλὰ πὼς ἐφαρμοζόταν μονάχα στὰ ἔθνη ποὺ

βρίσκονταν σὲ πόλεμο μὲ τὴ Γαλλία· ὁ Πὶττ δὲν ἔπαψε νὰ δυσπιστεῖ, γιατὶ ὁ Λεμπρὲν ἤθελε νὰ τὸν ὑποχρεώσει νὰ συνεχίσει τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Σωβελέν, τὸν ἐπίσημο γάλλο πρεσβευτή, ποὺ ἡ ἀγγλικὴ Αὐλὴ δὲν ἀναγνώριζε πιὰ τὴν ἐπίσημη ἰδιότητά του ἀπ' τὶς 10 τοῦ Αὐγούστου. Ἔπειτα, ὁ Λεμπρὲν στάθηκε ἀδέξιος. Στὸν ἀπολογισμό του στὶς 19 τοῦ Δεκέμβρη γιὰ τὴν κατάσταση τῶν ἀγγλογαλλικῶν σχέσεων προσποιήθηκε πὼς κάνει διάκριση μεταξὺ τοῦ ἀγγλικοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, κι ἀπείλησε πὼς θὰ ἐπικαλεστεῖ τὸν δεύτερο ἐναντίον τοῦ πρώτου. Ὁ Πὶττ ἔνιωσε ζωηρὰ τὴν προσβολὴ καὶ τὴν ἀπειλή. Πέτυχε εὔκολα νὰ ψηφιστεῖ, στὶς 26 τοῦ Δεκέμβρη, ἔκτακτο νομοσχέδιο κατὰ τῶν ἀλλοδαπῶν ποὺ εἶταν ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀγγλία, τὸ Νομοσχέδιο περὶ Ἀλλοδαπῶν, ποὺ τοὺς ἔβαζε κάτω ἀπ' τὴν ἐπίβλεψη τῆς ἀστυνομίας, τοὺς δυσκόλευε τὶς μετακινήσεις κ' ἐπέτρεπε τὴν ἀπέλασή τους. Ὁ Λεμπρὲν διαμαρτυρήθηκε ἀμέσως ἐναντίον τῆς παραβίασης αὐτῆς τῆς ἐμπορικῆς συμφωνίας τοῦ 1786 ποὺ ἐξασφάλιζε στοὺς Γάλλους τοὺς διαμένοντες στὴν Ἀγγλία τὰ ἴδια δικαιώματα ὅπως καὶ στοὺς Ἄγγλους ποὺ ἔμεναν στὴ Γαλλία. Ὁ Πὶττ παρέβλεψε τὴ διαμαρτυρία κι ἀπαγόρευσε ν' ἀποπλεύσουν τὰ σιτοφορτία ποὺ προορίζονταν γιὰ τὴ Γαλλία.

Ἡ Αὐλὴ τοῦ Λονδίνου, μόλις ἔμαθε τὴν καρατόμηση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', πένθησε καὶ διέταξε τὸν Σωβελὲν νὰ ἐγκαταλείψει ἀμέσως τὴ χώρα. Ἡ Συμβατική, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Κερσαίν, εἶχε ψηφίσει κιόλας, στὶς 13 τοῦ Γενάρη, νὰ ἐξοπλιστοῦν 30 μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα καὶ 20 φρεγάτες. Τὴν τελευταία ὡστόσο στιγμή, ὁ Λεμπρὲν καὶ ἡ Διπλωματικὴ Ἐπιτροπὴ προσπάθησαν νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη. Ὁ Μαρὲ ξαναγύρισε στὸ Λονδίνο κ' ἐπεχείρησε νὰ δεῖ τὸν Πίττ. Φαίνεται πὼς εἶχε ἐξουσιοδοτηθεῖ, ἂν πιστέψει κανεὶς τὰ λόγια τοῦ πράχτορα τοῦ Πίττ, τοῦ Μαίηλ, νὰ ὑποσχεθεῖ πὼς ἡ Γαλλία θὰ παραιτιόταν ἀπ' ὅλες τὶς καταχτήσεις της στὸ Ρῆνο καὶ θὰ ἱκανοποιοῦνταν μόνο μὲ τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Βελγίου ποὺ θ' ἀνακηρυχνόταν σὲ Δημοκρατία. Ὁ Μαρὲ εἶχε ἐντολὴ ἀκόμα ν' ἀφήσει νὰ διαφανεῖ πὼς ἡ Γαλλία ἐπιζητοῦσε τρόπο νὰ παραιτηθεῖ ἀπ' τὴν προσάρτηση τῆς Σαβοΐας. Ὁ Πὶττ ὅμως ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ τὸν Μαρέ, ἀποφεύγοντας ταυτόχρονα νὰ πάρει καὶ τὴν πρωτοβουλία τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου. Ὁ Μπρισσὸ πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ ἀπ' τὴ Συμβατική, τὴν 1η τοῦ Γενάρη, ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας μαζί.

Αὐτὴ τὴ φορὰ εἶταν ἀδύνατο ν' ἀποδοθεῖ ὁ πόλεμος σὲ μοναρχικὲς μηχανορραφίες. Ὁ Πὶττ κι ὁ Γκρένβιλ δὲν παρασύρθηκαν ἀπὸ πολιτικὲς προτιμήσεις. Ἡ σύγκρουση ποὺ ἄρχιζε εἶχε ὁλότελα διαφορετικὸ χαραχτήρα. Ἀνῆκε στὴν παλιὰ κατηγορία τῶν συμφεροντολογικῶν πολέμων, τῶν πολέμων γιὰ τὴ διατήρηση τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ὅπως στὰ χρόνια τοῦ Λουδοβίκου

ΙΔ' καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἔτσι καὶ τώρα, οἱ ἔμποροι τοῦ Σίτυ, ποὺ τὰ συμφέροντά τους διερμήνευε ὁ Πίττ, δὲν μπορούσαν ν' ἀνεχτοῦν τὸ γεγονὸς πὼς ἡ Ἀμβέρσα ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Γάλλων. Κι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος, οἱ Συμβατικοὶ ἔβλεπαν προπάντων στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ὀλλανδίας μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν μιὰ οἰκονομικὴ ἐπιχείρηση, καταλαμβάνοντας τὴν τράπεζα τοῦ Ἄμστερνταμ. Ὁ Μπρισσὸ εἶχε δίκιο ὅταν προειδοποιοῦσε τοὺς συμπατριῶτες του πὼς ἄρχιζε θανάσιμος ἀγώνας. Ὁ ἀγώνας δὲν εἶταν πιὰ ὅπως πρωτύτερα, πόλεμος κατὰ τῶν βασιλιάδων, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν παπάδων, ἀλλὰ πόλεμος μεταξὺ ἐθνῶν. Οἱ βασιλιάδες θὰ συνθηκολογήσουν πολὺ νωρὶς μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ Γαλλία. Τὸ ἀγγλικὸ ἔθνος θὰ καταθέσει τελευταῖο τὰ ὅπλα.

Ἡ ρήξη μὲ τὴν Ἰσπανία δὲν εἶχε τὸν ἴδιο χαραχτήρα ποὺ εἶχε ἡ ρήξη μὲ τὴν Ἀγγλία. Κατ' οὐσίαν, τὸ ζήτημα ποὺ τὴν προκάλεσε, εἶταν ζήτημα μοναρχικῆς καὶ οἰκογενειακῆς φιλοτιμίας. Ὁ βασιλιὰς Κάρολος Δ' καὶ ἡ ἀνάξια γυναίκα του εἶταν εἰρηνόφιλος, γιατὶ τὸ ταμεῖο τους εἶταν ἄδειο, κι ὁ πόλεμος θὰ διανάρασσε τὴν ἡσυχία τους. Ὁ Κάρολος Δ' ἐπιχείρησε, χωρὶς νὰ τὸ πετύχει, νὰ γλυτώσει τὸν ἐξάδελφό του Λουδοβίκο ΙΣΤ' κάνοντας διαπραγματεύσεις μὲ τὴ Γαλλία γιὰ ταυτόχρονο ἀφοπλισμό. Ὕστερ' ἀπ' τὴν 21η τοῦ Γενάρη, ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Γαλλίας Μπουργκοὲν εἰδοποιήθηκε ἀπ' τὸν πρωθυπουργὸ Γκοντουά, ἐραστὴ τῆς βασίλισσας, ν' ἀποφύγει νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ. Ὁ Μπουργκοὲν ἔστειλε στὸν πρωθυπουργὸ μιὰ διακοίνωση τοῦ Λεμπρὲν ποὺ ζητοῦσε ὁριστικὴ ἀπάντηση στὸ ζήτημα τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ Ἰσπανία. Σ' ἀπάντηση τοῦ δόθηκαν τὰ διαβατήριά του. Ἡ Συμβατικὴ ψήφισε διὰ βοῆς τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, στὶς 7 τοῦ Μάρτη, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Μπαρέρ. «Ἕνας ἐχθρὸς παραπάνω γιὰ τὴ Γαλλία, εἶπε ὁ Μπαρέρ, δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀκόμα θρίαμβος γιὰ τὴ λευτεριά». Οἱ Συμβατικοὶ μιλούσαν στοὺς βασιλιάδες τὴ γλώσσα τῆς Ρωμαϊκῆς Συγκλήτου.

Ἡ Βουρβωνικὴ Αὐλὴ τῆς Νεάπολης ἀρνήθηκε ν' ἀναγνωρίσει τὸ γάλλο διπλωματικὸ πράχτορα Μακώ. Ὁ ἀντιπρόσωπός της στὴν Κωνσταντινούπολη διέβαλε στὸ σουλτάνο τὸν πρεσβευτὴ Σεμονβίλ, ποὺ εἶχε σκοπὸ νὰ τοῦ στείλει ἡ Δημοκρατία σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Σουαζὲλ-Γκουφιὲ ποὺ πέρασε μὲ τὸ μέρος τῶν ἐμιγκρέδων. Ἀμέσως ὁ γαλλικὸς στόλος τῆς Τουλὼν ἐμφανίστηκε μπροστὰ στὴ Νεάπολη. Ὁ Φερδινάνδος Δ', βασιλιὰς τῶν Δύο Σικελιῶν, εἶταν τὸ ἴδιο εὐτελής, ὅπως κι ὁ ξάδελφός του ποὺ βασίλευε στὴν Ἰσπανία. Ἡ γυναίκα του Μαρία Καρολίνα, ἀδελφὴ τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, εἶχε ἐκτεθεῖ στὰ μάτια τοῦ κόσμου ἐξ αἰτίας τῶν φανερῶν σχέσεών της μὲ τὸν πρωθυπουργὸ Ἀκτόν. Τὸ βασιλικὸ ζεῦγος φοβήθηκε μόλις εἶδε τὸ γαλλικὸ στόλο, στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1792. Ὑποτάχτηκε σ' ὅλες τὶς ἀπαιτήσεις ποὺ τοῦ πρόβαλαν! «Ἕνας ἀκόμα Βουρβῶνος στὸν ἀριθμὸ τῶν ἡττημένων!

Οἱ βασιλιάδες εἶναι δῶ στὴν ἡμερησία διάταξη», φώναξε ὁ πρόεδρος τῆς Συμβατικῆς Τρελάρ, ὅταν ὁ γρεναδιέρος Μπελεβὶλ ἔφερε τὰ θριαμβευτικὰ μηνύματα τοῦ Μακώ.

Ὁ Πάπας εἶχε διατάξει τὴ φυλάκιση δυὸ γάλλων καλλιτεχνῶν, μαθητῶν τῆς γαλλικῆς Σχολῆς τῆς Ρώμης, τοῦ Σινὰρ καὶ Ρατέρ, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ἀνῆκαν στοὺς μασόνους καὶ εἶχαν ἐκφρασθεῖ ἀπρεπῶς. Δόθηκε, διαταγὴ στὸ γαλλικὸ στόλο, ἐπιστρέφοντας ἀπ' τὴ Νεάπολη, νὰ περιπλεύσει τὶς ἀκτὲς τοῦ Παπικοῦ κράτους. Ὁ Πάπας ἔσπευσε ν' ἀπελευθερώσει τοὺς καλλιτέχνες. Ὁ γραματέας ὅμως τοῦ Μακώ, ὁ Οὒγκὸν ντὲ Μπασβίλ, ποὺ πῆγε στὴ Ρώμη γιὰ νὰ δώσει θάρρος στοὺς συμπατριῶτες του, κρεουργήθηκε στὶς 13 τοῦ Γενάρη, ἀπ' τὸν ὄχλο ποὺ ἐπιχείρησε τὴν ἄλλη μέρα νὰ κάψει τὸ Γκέτο ποὺ οἱ κάτοικοί του θεωρούνταν συνένοχοι τῶν Γάλλων. Ἡ συμβατικὴ υἱοθέτησε τὸ παιδὶ τοῦ Μπασβὶλ καὶ διέταξε ἐντυπωσιακὴ ἐκδίκηση γιὰ τὸ φόνο του. Ὁ στόλος ὅμως τῆς Τουλὼν εἶχε ὑποστεῖ μόλις ὁδυνηρὴ ἧττα στὴ Σαρδηνία, ὅπου ἐπιχείρησε ν' ἀποβιβάσει στρατεύματα στὴ Μανταλένα. Χρειάστηκε ν' ἀναβάλουν γι ἀργότερα τὴν ἐκδίκηση γιὰ τὸ φόνο τοῦ Μπασβίλ.

Καθὼς τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἔγινε ἕνα μήνα μετὰ τὸ Σικελικὸ Ἑσπερινὸ τῆς Φραγκφούρτης, ἔδειχνε ἀρκετὰ καθαρά, πὼς στὴν ἐκστρατεία ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει, ἡ Ἐπαναστατικὴ Γαλλία δὲν μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει παρὰ μόνο στὶς ἴδιες της τὶς δυνάμεις. Οἱ λαοὶ δὲν εἶταν ὥριμοι γιὰ τὴν ἐξέγερση. Ἡ Γαλλία ποὺ εἶχε ξεπεράσει τ' ἄλλα ἔθνη στὴν πνευματικὴ πρωτοπορία, πλήρωνε τώρα ἀκριβὰ τὴν πρωτοπορία της αὐτή. Ὅταν ξανάρχισαν οἱ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις, δὲν εἶχε συμμάχους. Εἶταν μάλιστα καὶ πολὺ τυχερὴ ποὺ κράτησε οὐδέτερους τοὺς Ἑλβετούς, τοὺς Σκανδιναυοὺς καὶ τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας. Μόνη ἐναντίον τῶν πιὸ ἰσχυρῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, δὲν εἶχε ἐπωμιστεῖ ποτέ, οὔτε στὸν καιρὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἕναν τόσο γιγάντιον ἀγώνα, γιατὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή, εἶχε τουλάχιστο τὴν Ἰσπανία στὸ πλευρό της. Στὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' μαχόταν γιὰ νὰ στηρίξει τὴν ἀλαζονία ἑνὸς βασιλικοῦ οἴκου. Τώρα δὲν παιζόταν μονάχα ἡ ἀνεξαρτησία της, ἀλλὰ ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπειά της, τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοχυβέρνησής της, καὶ πρὸ παντὸς παιζόντουσαν τὰ τεράστια ὀφέλη ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση.

VIII

Η ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΝΤΥΜΟΥΡΙΕ

Τὰ φυσικὰ σύνορα, ποὺ καταχτήθηκαν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1792, χάθηκαν τὴν ἄνοιξη τοῦ 1793, μέσα σὲ μερικὲς βδομάδες. Τὸ Βέλγιο ὁλόκληρο ἐκκενώθηκε στὰ τέλη τοῦ Μάρτη, μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Νεερβίντεν, καὶ λίγες μέρες ἀργότερα τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ ἡ ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἀπρίλη, τὸ μόνο ποὺ κατεῖχε ἀκόμα ἡ Γαλλία πέρα ἀπ' τὰ βορειοανατολικά της σύνορα, εἶταν τὸ φρούριο τῆς πολιορκημένης Μαγεντίας. Πῶς νὰ ἐξηγήσουμε τὶς ἀπότομες αὐτὲς ἀναποδιές, ὕστερ' ἀπ' τὶς προηγούμενες ἰλιγγιώδεις ἐπιτυχίες;

Τὸ σφάλμα τοῦ Ντυμουριέ, ποὺ ἀρνήθηκε νὰ βάλει τοὺς στρατιῶτες του νὰ προχωρήσουν ὡς τὸ Ρῆνο, χώρισε τὴ στρατιὰ τοῦ Κιουστὶν ἀπ' τὴ στρατιὰ τοῦ Βελγίου μὲ μιὰ ζώνη ἐδάφους ποὺ τὴν κατεῖχαν οἱ Αὐστροπρῶσσοι. Οἱ τελευταῖοι προχωροῦσαν σὰ σφήνα ἀνάμεσα στὶς δυὸ κύριες γαλλικὲς στρατιές, κατὰ μῆκος τοῦ Μοζέλλα, ἀπ' τὸ Κόμπλεντς ὡς τὸ Λουξεμβοῦργο. Κρατοῦσαν ἔτσι πολὺ ἰσχυρὴ κεντρικὴ θέση, ποὺ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἑλίσσονται συντομότερα στὶς ἐσωτερικὲς γραμμές τους.

Ἔπειτα οἱ σύμμαχοι ἐπωφελήθηκαν ἀπ' τὴν ἀνάπαυλα ποὺ τοὺς εἶχε δώσει ὁ Ντυμουριὲ γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὰ στρατεύματά τους καὶ νὰ συσφίξουν τὴ συμμαχία τους. Ὁ Φρειδερίκος-Γουλιέλμος διψοῦσε νὰ ἐκδικηθεῖ τὴν ἀποτυχία τοῦ Βαλμὺ κ' ἔδωσε διαταγὴ στοὺς στρατηγούς του νὰ συνεργαστοῦν πιὸ στενὰ μὲ τοὺς Αὐστριακούς.

Στὴν προηγούμενη φάση, οἱ γαλλικὲς στρατιὲς εἶχαν νικήσει μόνο χάρη στὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχή τους καὶ στὴ συνεργασία μιᾶς μερίδας τοῦ βελγικοῦ καὶ ρηνανικοῦ πληθυσμοῦ.

Τὸ διπλὸ αὐτὸ πλεονέκτημα τοὺς ἔλειπε τώρα. Κακοντυμένοι, ὑποσιτιζόμενοι ἐξ αἰτίας τῶν κλοπῶν τῶν προμηθευτῶν τοῦ στρατοῦ ποὺ προστατεύονταν ἀπ' τὸν Ντυμουριέ, πολλοὶ ἐθελοντές, χρησιμοποιώντας τὸ δικαίωμα ποὺ τοὺς παραχωροῦσε ὁ Νόμος, γύρισαν στὰ σπίτια τους. Τὸ γαλλικὸ ἔδαφος εἶχε ἀπελευθερωθεῖ, νόμισαν πὼς ἡ ἀποστολή τους εἶχε λήξει. Οἱ γαλλικὲς στρατιὲς δὲ διέθεταν πιὰ ἀπέναντι τῶν ἐχθρικῶν στρατιῶν τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἠθικοῦ, οὔτε πιὰ καὶ τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχή.

Τὴν πρώτη τοῦ Δεκέμβρη, ἀριθμούσαν περίπου τετρακόσες χιλιάδες ἄντρες. Τὴν 1η τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1793 εἶχαν μόνο διακόσες εἴκοσι δχτὼ χιλιάδες. Ἡ στρατιὰ τοῦ Βελγίου δοκιμάστηκε ἴσως περισσότερο ἀπ' τὶς ἄλλες. «Ὑπάρχει τάγμα ἐθελοντῶν, εἶπε ὁ Ντυμπουὰ Κρανσὲ στὶς 7 τοῦ Φλεβάρη, ποὺ τοῦ ἀπομένουν ἑκατὸ ἄντρες.» Ὑπῆρχαν λόχοι ποὺ ἀριθμούσαν πέντε ἄντρες. Ὅσοι ἀπομένουν εἶναι φουκαράδες ἢ ἐπαγγελματίες ποὺ ἐπιδίδονται στὴ λεηλασία καὶ στὴ λαφυραγωγία καὶ ποὺ δὲ διακρίνονται γιὰ τὴν πειθαρχία τους, ὅσο κι ἂν ἐξακολουθοῦν νἆναι γενναῖοι.

Νὰ ὑπῆρχε, τουλάχιστο, σύμπνοια Κυβέρνησης καὶ Στρατιωτικῆς ἡγεσίας! Ποτὲ ὅμως οἱ διαιρέσεις καὶ οἱ ἀντιζηλίες δὲν ἔφτασαν σὲ δξύτερο σημεῖο ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ διοικούσαν τὸ Κράτος. Ἡ πολυμελέστατη Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἄμυνας (24 μέλη) ποὺ ἱδρύθηκε τὴν 1η τοῦ Γενάρη τοῦ 1793, συνεδρίαζε φανερὰ καὶ κατάντησε Βαβυλωνία.

Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, ποὺ ὑπαγόταν τώρα σ' αὐτήν, δὲν κατόρθωσε νὰ λύσει κανένα πρόβλημα. Οἱ ὑποθέσεις παρελκύονταν. Οἱ στρατηγοί, περήφανοι γιὰ τὶς περασμένες νίκες τους, ἔδειχναν δλοένα καὶ λιγότερη ὑπακοή. Ὁ Κιουστίν, ποὺ σεβόταν γιὰ πολὺν καιρὸ τὶς διαταγές, μιμούνταν τώρα τὸν Ντυμουριὲ καὶ κατάγγελνε μὲ τὴ σειρά του, στὰ γράματά του πρὸς τὸν Λεμπρέν, τὴ δῆθεν ἀνικανότητα τοῦ Πάς. Ὁ Λεμπρὲν ἄφηνε τὸ στρατηγὸ νὰ λέει, χωρὶς νὰ τὸν ἀνακαλεῖ στὴν πειθαρχία καὶ στὴν εὐπρέπεια. Ὁ Ντυμουριὲ ἔμενε στὸ Παρίσι καὶ ἡ μακρὰ διαμονή του ἐκεῖ εἶταν γεμάτη ἀπὸ ὕπουλες ραδιουργίες, ἀπ' τὴν 1η ὣς τὶς 26 τοῦ Γενάρη, στὸ διάστημα τῆς δίκης τοῦ βασιλιᾶ. Ἐνῶ ὁ Καμπόν, τὸν ὁποῖο ἐπιχείρησε νὰ δελεάσει, ἔμεινε ἀσυγκίνητος, ὁ Δαντών, ὁ Κλόοτς, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, τοῦ ἔδωσαν τὴν πιὸ ἐγκάρδια ὑποστήριξη. Ὁ Δαντὼν δὲ δίστασε, στὶς 21 τοῦ Γενάρη, νὰ πάρει θέση ἐναντίον τοῦ Πάς, μολονότι ὑποκρινόταν τὸν μετριοπαθὴ ἀπέναντί του. Μὲ τὸ πρόσχημα πὼς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν ἔπεφτε πολὺ βαρὺ γιὰ ἕναν ἄνθρωπο μονάχα, ὁ Πὰς ἀπολύθηκε στὶς 4 τοῦ Φλεβάρη, κι ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν Μπερνοβίλ, τὸ φίλο καὶ ὄργανο τοῦ Ντυμουριέ, κι ὁ Μπερνοβὶλ ἐφοδιάστηκε μὲ ἔξη βοηθοὺς ποὺ μοιράστηκαν τὶς διάφορες ὑπηρεσίες μεταξύ τους. Ἔτσι ἡ διοίκηση τῶν Στρατιωτικῶν βρισκόταν σὲ πλήρη ἀναδιοργάνωση, τὴν παραμονὴ ἀκριβῶς τῆς ἐπανάληψης τῶν ἐχθροπραξιῶν. Κυκεώνας πραγματικός. Καὶ μετὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ Πάς, οἱ στρατηγοὶ δὲν εἶταν καθόλου διατεθειμένοι νὰ δείξουν περισσότερη ὑπακοὴ στὸ διάδοχό του. Ὁ Κιουστὶν ἀντιπαθοῦσε τὸν Μπερνοβίλ.

Μιὰ ἀπ' τὶς μεγάλες ἀδυναμίες τοῦ στρατοῦ εἶταν ἡ διαίρεσή του σὲ ταχτικὰ συντάγματα καὶ σὲ τάγματα ἐθελοντῶν ποὺ εἶχαν διαφορετικὸ κανονισμὸ τὰ μὲν ἀπ' τὰ δέ, καὶ ἀλληλοφθονούνταν. Οἱ ἐθελοντὲς ἐκλέγανε μόνοι τους τοὺς ἀξιωματικούς τους, εἶχαν μεγαλύτερο μισθὸ καὶ ὑπόκειντο σὲ λιγότερο αὐστηρὴ πει-

θαρχία. Γιὰ νὰ σταματήσει αὐτὸς ὁ δυσάρεστος στρατολογικὸς καὶ νομοθετικὸς δυαδισμός, ὁ Ντυμπουὰ Κρανσὲ πρότεινε, στὶς 7 τοῦ Φλεβάρη, μιὰ βαθιὰ μεταρρύθμιση, τὸ ἀμάλγαμα, ὅπως τὸ χαραχτήρισε, ποὺ συνίστατο στὴ συνένωση σ' ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα ποὺ θὰ λέγεται ἡμιταξιαρχία, δυὸ ἐθελοντικῶν ταγμάτων κ' ἑνὸς τακτικοῦ. Οἱ τακτικοὶ στρατιῶτες θ' ἀπολαμβάνουν τὰ ἴδια εὐεργετήματα καὶ τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τοὺς ἐθελοντές. Θὰ παίρνουν μέρος κι αὐτοὶ γιὰ τὴν πλήρωση τῶν κενῶν θέσεων.

Τὸ ἕνα τρίτο τῶν θέσεων θὰ προορίζεται γι αὐτοὺς καὶ οἱ διορισμοὶ γιὰ τ' ἄλλα δύο τρίτα θὰ γίνονται μ' ἕνα ἔξυπνο σύστημα αὐτοαναγόρευσης. Μόλις θὰ χηρεύει μιὰ θέση, οἱ ἄντρες τῶν ἀμέσως κατωτέρων βαθμῶν θὰ ὑποδείχνουν τρεῖς ὑποψηφίους, ἀπ' τοὺς ὁποίους θὰ ἐκλέγουν τοὺς ἀξιωματικοὺς ἢ τοὺς ὑπαξιωματικούς, ἀνάλογα μὲ τὴν κενὴ θέση ποὺ ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ. Ἔτσι ὁ στρατὸς θὰ γινόταν ἐθνικός, θὰ διαπνεόταν ἀπ' τὸ ἴδιο πνεῦμα, θὰ εἶχε ἴσα δικαιώματα καὶ θὰ ὑπέκειτο στοὺς ἴδιους νόμους. Τὰ μάχιμα σώματα θὰ ἐμποτίζονταν ἀπ' τὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα τῶν ἐθελοντῶν καὶ οἱ τελευταῖοι πάλι θὰ γίνονταν ἐμπειροπόλεμοι, ἐρχόμενοι σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς παλιοὺς στρατιῶτες. Ὅλοι οἱ στρατηγοί, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Βαλάνς, τήρησαν ἐχθρικὴ στάση πρὸς τὴ μεταρρύθμιση. Οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους, κι ὁ ἴδιος ὁ Μπαρέρ, τὴν πολέμησαν ἀπ' τὸ βῆμα. Ὡστόσο ψηφίστηκε χάρη στοὺς Ὀρεινοὺς καὶ ἰδίως στὸν Σαὶν-Ζύστ, πολὺ ἀργὰ ὅμως, τόσο ποὺ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ τεθεῖ σ' ἐφαρμογὴ πρὶν ἀπ' τὴν ἐπανάληψη τῆς ἐκστρατείας. Ἡ μεταρρύθμιση ἐφαρμόστηκε μόνο τὸ χειμώνα τοῦ 1793—1794 κ' ἔδωσε τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα. Στὸ μεταξύ, τὰ μάχιμα συντάγματα καὶ τὰ τάγματα τῶν ἐθελοντῶν ἔμειναν χωρισμένα.

Παρ' ὅλο ποὺ οἱ γαλλικὲς στρατιὲς βρισκόντουσαν σ' ἔκδηλη μειονεκτικὴ θέση, ἐν τούτοις ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἄμυνας καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο υἱοθέτησαν τὸ ἐπιθετικὸ σχέδιο ποὺ ἐξεθείαζε ὁ Ντυμουριέ. Ἐπίθεση ἀπόγνωσης. Ὁ Ντυμουριὲ ἔγραφε ἀπ' τὴν Ἀμβέρσα, στὶς 3 τοῦ Φλεβάρη : «Ἂν ἡ στρατιὰ τοῦ Βελγίου δὲν προκαταλάβει τὸν ἐχθρό, εἶναι χαμένη». Ὁ ἴδιος πρόσθετε: «Ἂν μᾶς βοηθήσουν, καὶ προπαντὸς ἂν μεταχειριστοῦν τοὺς Βέλγους φρόνιμα κι ἀδελφικά, τολμῶ ἀκόμα νὰ ὑπόσχουμαι πὼς θὰ νικήσω, εἰδεμή, θὰ πεθάνω σὰ στρατιώτης». Δὲν εἶχε καθόλου ὄρεξη νὰ πεθάνει, μὰ ἤθελε νὰ μεταχειριστοῦν ἤπια τοὺς Βέλγους, ἀπὸ φόβο μήπως ἐπαναστατήσουν στὰ μετόπισθεν τοῦ στρατοῦ του. Ἐνῶ θἄφηνε στὰ δεξιά του τὸ σῶμα τοῦ Μιραντὰ νὰ πολιορκεῖ τὸ Μάεστριχτ καὶ νὰ κρατᾶ τὶς διαβάσεις τοῦ Ροέρ, ἐνῶ ἄλλο σῶμα ὑπὸ τὸν Βαλὰνς θὰ κρατοῦσε θέσεις στὸ μέσο Μόζα, ἕτοιμο ν' ἀντιμετωπίσει εἴτε τοὺς Αὐστριακοὺς τοῦ Λουξεμβούργου, εἴτε τοὺς ἄλλους τοῦ Νοέρ, ὁ ἴδιος, ὁ Ντυμουριέ, μὲ μιὰ τρίτη στρατιά, τὴ στρατιὰ τῆς Ὁλλανδίας ἢ τοῦ Βορρᾶ, ὅπως τὴ λέγανε, θὰ ἐξορμοῦσε ἀπ' τὴν Ἀμβέρσα κατὰ τῆς Ὁλλανδίας

ἀπ' τὸν κάτω Μόζα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ Ντορντρὲχτ καὶ τὸ Ἄμστερνταμ. Οἱ ἄλλες στρατιὲς τοῦ Ρήνου, τοῦ Μοζέλλα, τῶν Ἄλπεων, τῆς Ἰταλίας, τῶν Πυρρηναίων θὰ κρατούσαν ἀμυντικὴ στάση. Ὁ Ντυμουριὲ ἐξηγεῖ στὰ ἀπομνημονεύματά του πὼς ἂν νικοῦσε, θὰ συνένωνε τὸ Βέλγιο καὶ τὴν Ὁλλανδία σ' ἕνα καὶ μόνο κράτος, τοῦ ὁποίου θὰ κήρυσσε τὴν ἀνεξαρτησία, καὶ μετὰ θὰ βάδιζε πρὸς τὸ Παρίσι γιὰ νὰ διαλύσει τὴ Συμβατικὴ καὶ νὰ ἐκμηδενίσει τὸν Ἰακωβινισμό. Τὸ σχέδιό του αὐτὸ θὰ τὸ ἐμπιστευόταν μόνο σὲ τέσσερα πρόσωπα, καὶ μέσα σ' αὐτά, λέει ὁ Μιραντά, συγκαταλέγονταν κι ὁ Δαντών, ὁ Ντελακρουά κι ὁ Βέστερμαν.

Τὸ σχέδιο τοῦ Ντυμουριὲ εἶχε τὸ μειονέκτημα πὼς διασκόρπιζε τὶς ἀνεπαρκεῖς κιόλας δυνάμεις τῆς Δημοκρατίας, ἀντὶ νὰ τὶς συγκεντρώνει σ' ἕνα καὶ μόνο σημεῖο. Ἂν ὁ Μιραντὰ ὑποχωροῦσε στὴν πίεση τῶν Αὐστριακῶν, τότε θ' ἀπειλοῦνταν οἱ συγκοινωνίες τοῦ Ντυμουριέ, καὶ ἡ ἐκστρατεία του κατὰ τῆς Ὁλλανδίας θὰ σταματοῦσε ἀπότομα.

Στὴν ἀρχὴ ὅλα πήγαν καλά. Μπῆκε στὴν Ὁλλανδία μὲ 20.000 ἄντρες στὶς 16 τοῦ Φλεβάρη καὶ κατέλαβε γρήγορα τρεῖς ὀχυρὲς θέσεις, τῆς Μπρεντά, τῆς Γκερτρούϊντενμπεργκ καὶ τῆς Κλουντὲρ ποὺ παραδόθηκαν σχεδὸν χωρὶς ἀντίσταση. Τὴν 1η ὅμως τοῦ Μάρτη, ἡ στρατιὰ τοῦ Κοβούργου ἐπετέθηκε κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Βελγίου ποὺ εἶχε διασκορπιστεῖ στὶς κατασκηνώσεις της στὸ Ροὲρ καὶ ὑπέστη τὸν αἰφνιδιασμὸ χωρὶς νἄχει κοντά της τοὺς ἀρχηγούς της. Ἡ καταστροφὴ εἶταν τρομαχτική ! Τὰ στρατεύματα «ἐν ἀποσυνθέσει» ἐκενώσανε τὸ Αἲξ-λὰ-Σαπέλ, χωρὶς νὰ δώσουν μάχη. Ὁ Μιραντὰ ἔλυσε κατεσπευσμένα τὴν πολιορκία τοῦ Μάεστριχτ. Ἡ Λιέγη ἐκενώθηκε κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της μέσα σὲ ἀπερίγραπτη σύγχυση. Ὁ Βαλάνς, ποὺ ἔσπευσε ἐκεῖ, περιμάζεψε μὲ μεγάλον κόπο τὰ λείψανα τῶν στρατιῶν.

Μετὰ τὴν καταστροφή, ὁ Δαντὼν κι ὁ Ντελακρουά, ποὺ εἶταν μάρτυρές της, γύρισαν στὸ Παρίσι ὄχι γιὰ νὰ καθησυχάσουν τὰ πνεύματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σημάνουν συναγερμό. Στὶς 8 τοῦ Μάρτη, ὁ Ντελακρουά, διαψεύδοντας μὲ σκαιὸ τρόπο τὴν αἰσιοδοξία τοῦ Μπερνονβίλ, περιέγραψε μὲ τὰ μελανότερα χρώματα τὴ στρατιωτικὴ κατάσταση κι ὁ Δαντὼν ὑπερθεμάτισε στὰ λεγόμενα τοῦ Ντελακρουά. Μὲ τὶς ἐνέργειές τους, ἡ Συμβατικὴ ἀποφάσισε νὰ ἐκλέξει ἐπιτρόπους ἀπ' τὰ μέλη της καὶ νὰ τοὺς στείλει στὰ Διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ καὶ στοὺς Νομοὺς γιὰ νὰ ἐπισπεύσουν τὴν ἐπιστράτευση τῶν 300.000 ἀντρῶν ποὺ μόλις εἶχε διαταχτεῖ. Τὸ ἴδιο βράδι, τὰ παρισινὰ Διαμερίσματα συγκεντρώθηκαν μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα πατριωτικοῦ πυρετοῦ, ἀνάλογο μὲ τὸν πυρετὸ ποὺ τὰ εἶχε δονήσει στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου, τὴ στιγμὴ τῆς ἅλωσης τῆς Λογκβύ. Πολλὰ Διαμερίσματα, ὅπως τὸ Διαμέρισμα τοῦ Λούβρου, κατὰ προτροπὴ ἑνὸς φίλου τοῦ Δαντών, τοῦ Ντεφιέ, ζήτησαν τὴ σύσταση Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου γιὰ τὴν τιμωρία τῶν πραχτόρων τοῦ ἐχθροῦ στὸ Ἐσωτερικό. Ὁ Καριὲ ἔκαμε τὴ σχετικὴ πρό-

ταση τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 9 τοῦ Μάρτη. Ὁ Δαντὼν τὴν ὑποστήριξε σθεναρὰ καὶ πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ, παρ' ὅλη τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τῶν Γιρονδίνων. Τὸ ἴδιο βράδι, ἐντάθηκε ἡ ἀναταραχὴ μέσ' στὸ Παρίσι. Ἡ Ἕνωση τῶν Προμάχων τῆς Δημοκρατίας, τὸ τμῆμα τῶν Τεσσάρων Ἐθνῶν, ἡ Λέσχη τῶν Κορδελιέρων, ἔβγαλαν ἀπειλητικὴ προκήρυξη κατὰ τοῦ Ντυμουριὲ καὶ κατὰ τῶν Γιρονδίνων ποὺ θεωροῦνταν ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς ἧττες. Σχηματίστηκε Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐπεχείρησε νὰ παρασύρει τοὺς Ἰακωβίνους καὶ τὴν Κομμούνα ποὺ ἀντιστέκονταν. Συμορίες λεηλατούσαν τὰ τυπογραφεῖα τῶν ἐφημερίδων *Παρισινὸ Χρονικὸ* καὶ *Γάλλος Πατριώτης*.

Τὴν ἑπομένη, στὶς 10 τοῦ Μάρτη, ὁ Δαντὼν ἀνέβηκε ξανὰ στὸ βῆμα γιὰ νὰ χτυπήσει τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο καὶ νὰ ζητήσει τὴν ἀντικατάστασή του καὶ τὴ συγκρότησή του ἀπὸ μέλη τῆς Συμβατικῆς. Οἱ Γιρονδίνοι τὸν κατηγόρησαν πὼς ἐπιδιώκει διχτατορία, καὶ ἡ πρότασή του ἀπορίφθηκε. Μὰ τὸ ἴδιο βράδι οἱ ταραχὲς ξανάρχισαν. Ταραξίες γνωστοὶ γιὰ τοὺς δεσμούς των μὲ τὸν Δαντών, ἐπεχείρησαν νὰ ξεσηκώσουν τὰ Διαμερίσματα. Ἡ βροχή, ἡ ἄρνηση τοῦ Σαντὲρ καὶ τοῦ Πὰς νὰ ὑποβοηθήσουν τὴν ἐξέγερση, ἡ σθεναρὴ στάση τῶν ὁμόσπονδων τοῦ Φινιστέρ, διεσκόρπισαν τοὺς στασιαστές.

Ὁ κόσμος νόμισε τότε πὼς οἱ μέρες αὐτὲς τῆς 9ης καὶ τῆς 10ης τοῦ Μάρτη εἶχαν ὀργανωθεῖ ἀπὸ κοινοῦ ἀπ' τὸν Δαντὼν καὶ τὸν Ντυμουριέ. Ἐνῶ ὁ Δαντὼν χτυποῦσε τοὺς ὑπουργοὺς στὴ Συμβατική, ἕνας πράχτορας τοῦ Ντυμουριέ, ὁ ντὲ Μώντ, τοὺς χτυποῦσε κι αὐτὸς στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Ὁ Δαντὼν ὡστόσο ἔπλεκε ζωηρὰ τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ντυμουριέ, ἐνῶ οἱ στασιαστὲς ζητούσαν τὴν παύση του καὶ τὴν ἐκδίωξη τῶν «Appelants» * ἀπ' τὴ Συμβατική. Φαινομενικὴ καὶ θελημένη ἀντίφαση. Οἱ στασιαστὲς καθοδηγούνταν ἀπὸ ἀνθρώπους σὰν τὸν Ντρφιὲ καὶ τὸν Προλί, ποὺ ἄλλοτε εἶταν οἱ ἀργυρώνητοι ἐγκωμιαστὲς τοῦ Ντυμουριὲ καὶ ποὺ θ' ἀναμιχθοῦν σὲ ὕπουλες μηχανοραφίες μαζί του, στὶς παραμονὲς τῆς πολὺ κοντινῆς προδοσίας του. Ὅσοι τοὺς ἄκουσαν νὰ κατηγοροῦν σήμερα τὸ στρατηγό, αὐτοὺς ποὺ τὴν προηγούμενη μέρα τὸν ἀνέβαζαν στὰ ὕψη καὶ ποὺ τὴν ἑπομένη συνεννοούνταν μαζί του, τοὺς θεώρησαν ἀνειλικρινεῖς. Ἤξεραν τὸ θολὸ παρελθόν τους. Πίστεψαν πὼς οἱ ἀγύρτες αὐτοὶ ἔπαιζαν, γιὰ νὰ πάρουν λεφτά, τὸ ρόλο ποὺ τοὺς ὑπέδειξε ὁ Δαντών, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς πλήρωνε.

Ὅ,τι ἔδωσε τελειωτικὰ σάρκα καὶ ὀστᾶ στὶς ὑπόνοιες αὐτές, εἶταν ἡ ἀλαζονικὴ στάση ποὺ τήρησε ὁ Ντυμουριέ, τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ ποὺ ξέσπασαν οἱ ταραχές. Ταραγμένος ὁ Βαλάνς, τὸν κά-

* «Appelants» ὀνομάστηκαν τὰ μετριοπαθῆ μέλη τῆς Συμβατικῆς ποὺ εἶχαν κηρυχθεῖ, κατὰ τὴ δίκη τοῦ βασιλιᾶ, ὑπὲρ τῆς προσφυγῆς στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία. Σ. τ. Μ.

λεσε σὲ βοήθεια στὶς 2 τοῦ Μάρτη: «Ἐλᾶτε δῶ, τοῦ μήνυσε, πρέπει ν' ἀλλάξουμε τὸ σχέδιο ἐκστρατείας, οἱ στιγμὲς εἶναι αἰῶνες». Στὴν ἀρχὴ ὁ Ντυμουριὲ δὲ θέλησε ν' ἀκούσει τίποτα. Ἰσχυριζόταν πὼς ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸ Βέλγιο εἶταν νὰ συνεχίσει τὴν πορεία του πρὸς τὸ Ρότερνταμ. Ὅταν ξεκίνησε, ἐπιτέλους, στὶς 10 τοῦ Μάρτη, γιὰ νὰ συναντήσει τὸν Μιραντά, ὕστερ' ἀπὸ ρητὴ διαταγὴ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, ξεκίνησε μόνος του, ἀφήνοντας στὴν Ὁλλανδία τὴ στρατιά του, ποὺ θἄταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐπανορθώσει τὴν καταστροφή. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Δαντὼν καθησύχαζε τὴ Συμβατικὴ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ντυμουριέ, αὐτὸς φερνόταν διαφορετικά, καταπατώντας τοὺς νόμους. Μὲ ἀλλεπάλληλες προκηρύξεις, στὶς 11 τοῦ Μάρτη, διέτασσε τὴν ἐπιστροφὴ ὅλων τῶν ἀσημικῶν ποὺ εἶχαν ἀφαιρεθεῖ ἀπ' τὶς βελγικὲς ἐκκλησίες, τὸ κλείσιμο ὅλων τῶν Λεσχῶν, ποὺ μερικὲς τὶς ἐπισκέφτηκε κι ὁ ἴδιος, καὶ τὴ σύληψη πολλῶν ἐπιτρόπων τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, ὅπως τοῦ Σεπύ. Μὲ λίγα λόγια, ἐκμηδένιζε μονοκοντυλιᾶς ὁλόκληρο τὸ ἐπαναστατικὸ ἔργο ποὺ εἶχε ἐπιτελεστεῖ ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Διατάγματος τῆς 15ης τοῦ Δεκέμβρη καὶ δῶθε. Ἐπειδὴ οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς, ὁ Καμὺς κι ὁ Τρελάρ, ποὺ τὸν ἀντάμωσαν στὸ Λουβαίν, τὸν κατηγόρησαν γιὰ τὴ διαγωγή του, ὁ Ντυμουριὲ ἔγραψε στὴ Συμβατική, στὶς 12 τοῦ Μάρτη, μιὰν αὐθαδέστατη ἐπιστολή. Καθιστοῦσε ὑπεύθυνες γιὰ τὴν ἧττα τὶς στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες, διεκήρυσσε πὼς οἱ προσαρτήσεις εἶχαν ἐνεργηθεῖ στὸ Βέλγιο μὲ τὸ σπαθὶ κι ἀνέφερνε ὡς καὶ τ' ὄνομα ἀκόμα τοῦ δούκα ντ' Ἄλμπ *. Τὸ γράμμα του διαβάστηκε στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἄμυνας, στὶς 15 τοῦ Μάρτη, ταυτόχρονα μὲ μιὰ ἐπείγουσα ἀναφορὰ τοῦ Τρελὰρ καὶ τοῦ Καμὺς ποὺ ἐφιστούσαν τὴν προσοχὴ στὶς ἐνέργειες καὶ στὶς ἀπειλὲς τοῦ στρατηγοῦ ποὺ τὶς χαραχτήριζαν «σοβαρὰ γεγονότα». Ὁ Μπαρὲρ ζήτησε ἀμέσως ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ ν' ἀπαγγελθεῖ κατηγορία ἐναντίον τοῦ Ντυμουριέ. Ὁ Δαντὼν ἀντιτάχθηκε στὸ μέτρο αὐτὸ ποὺ ἐπιβαλλόταν καὶ ποὺ θἄχε σώσει τὸ στρατό. Εἶπε πὼς ὁ Ντυμουριὲ εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν στρατιωτῶν καὶ πὼς ἡ παύση του θἄταν καταστροφή. Ἡ Ἐπιτροπὴ πείστηκε στὰ λόγια τοῦ Δαντών. Ὁ Δαντὼν κι ὁ Ντελακρουὰ ἀνεχώρησαν ξανὰ γιὰ τὸ Βέλγιο: «Ἢ θὰ τὸν διορθώσουμε ἢ θὰ τὸν δέσουμε!», εἶπαν. Λόγια καὶ μόνο λόγια.

Ὁ Ντυμουριὲ ἀνασυγκροτώντας τὶς στρατιὲς τοῦ Βαλὰνς καὶ τοῦ Μιραντά, ἔδιωξε στὴν ἀρχὴ τοὺς Αὐστροπρώσσους ἀπ' τὸ Τιρλεμόν, στὶς 16 τοῦ Μάρτη, δυὸ μέρες ὅμως ἀργότερα ὑπέστη συβαρὴ ἧττα στὸ Νεερβίντεν, στὸν ποταμὸ Γκέετε. Τὰ στρατεύματά του, μὲ παραλυμένο τὸ ἠθικό, ὑποχωρούσαν πρὸς τὶς Βρυξέλλες, ὅταν ὁ Δαντὼν κι ὁ Ντελακρουὰ τὸν ἀντάμωσαν στὸ Λου-

---

* Ὁ διαβόητος στρατηγὸς τοῦ Καρόλου Ε' καὶ τοῦ Φιλίππου Β', ποὺ διέπραξε πολλὲς ἀγριότητες στὶς Κάτω Χῶρες (1508—1582). Σ. τ. Μ.

βαίν, τὴ νύχτα τῆς 20ης πρὸς τὴν 21η τοῦ Μάρτη. Τοῦ ζήτησαν ν' ἀνακαλέσει τὴν ἀπὸ 12 τοῦ Μάρτη ἐπιστολή του πρὸς τὴ Συμβατική. Ὁ Ντυμουριὲ προσπάθησε νὰ τοὺς διαγείρει κατὰ τῶν Γιρονδίνων. Ἀρνήθηκε ν' ἀνακαλέσει τὸ γράμα του. Τὸ μόνο ποὺ πέτυχαν οἱ ἐπίτροποι, εἶταν ἕνα σύντομο σημείωμα ἀπὸ μέρος του, μὲ τὸ ὁποῖο παρακαλοῦσε τὴ Συμβατικὴ νὰ μὴν προδικάσει τίποτε ἀπ' τὴν ἐπιστολή του τῆς 12ης τοῦ Μάρτη ,προτοῦ μάθει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συνομιλιῶν του μὲ τοὺς δύο ἀπεσταλμένους της, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸ βρήκαν ἱκανοποιητικό. Ἐνῶ ὁ Ντελακρουὰ ἔμενε στὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο, ὁ Δαντὼν ξαναγύρισε στὸ Παρίσι γιὰ νὰ ἐνημερώσει τὴν Ἐπιτροπή. Παράξενο σκοτάδι σκεπάζει τὴν ἐπιστροφή του. Θάπρεπε νὰ γύριζε ὅσο μποροῦσε πιὸ νωρίς, γιὰ ν' ἀναφέρει τὴν καταστροφὴ τοῦ Νεερβίντεν καὶ τὴν ἀνταρσία τοῦ Ντυμουριέ. Κι αὐτὸς ἐμφανίσθηκε στὴν Ἐπιτροπὴ μόλις στὶς 26 τοῦ Μάρτη, τὸ βράδι, ἐνῶ δὲ χρειαζόταν παρὰ μόνο δυὸ μέρες τὸ πολὺ-πολὺ γιὰ κείνη τὴ διαδρομὴ ἀπ' τὶς Βρυξέλλες, καὶ εἶχε φύγει στὶς 21 πρωῒ-πρωΐ. Πέντε μέρες ἔγινε ἐντελῶς ἄφαντος, κι ὁ Ντυμουριὲ ἐπωφελήθηκε ἀπ' αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα γιὰ νὰ πετάξει τὸ προσωπεῖο καὶ νὰ μεταβάλει τὴν ἀνταρσία σὲ προδοσία. Στὶς 23 τοῦ Μάρτη, ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Κοβοῦργο μέσῳ τοῦ ὑπασπιστῆ του Μονζουά. Τοῦ ἐξέθεσε πὼς τὸ σχέδιό του εἶταν νὰ διαλύσει μὲ τὴ βία τὴ Συμβατικὴ καὶ νὰ παλινορθώσει τὴ Μοναρχία. Ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐκενώσει ὅλο τὸ Βέλγιο καὶ ν' ἀποδώσει στὸν ἐχθρὸ τὶς τρεῖς ὀχυρὲς θέσεις τῆς Ἀμβέρσας, τῆς Μπρέντα καὶ τῆς Γκερτρούϊντενμπεργκ, πράγμα ποὺ ἐξετέλεσε ἀμέσως. Στὶς 26 τοῦ Μάρτη, ὁ Ντυμουριὲ συναντιόταν στὸ Τουρναὶ μὲ τρεῖς πολὺ ὕποπτους Ἰακωβίνους, μυστικοὺς πράχτορες στὴν ὑπηρεσία τοῦ Λεμπρέν, τὸν Ντυμπουϊσσόν, τὸν Περερὰ καὶ τὸν Προλί, ποὺ εἶχαν διαδραματίσει κάποιο ρόλο στὶς ταραχὲς τοῦ Παρισιοῦ τῆς 9ης καὶ τῆς 10ης τοῦ Μάρτη καὶ ποὺ πιθανότατα εἶχαν συσκεφθεῖ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Δαντών, προτοῦ δοῦν τὸν Ντυμουριέ. Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ τελευταίου, αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἦρθαν νὰ τοῦ προτείνουν νὰ συνενοηθεῖ μὲ τοὺς Ἰακωβίνους γιὰ νὰ διαλύσουν τὴ Συμβατική. Κατὰ τὰ λεγόμενα πάλι τῶν τριῶν πραχτόρων, τὴν πρόταση τούτη τὴν ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Ντυμουριὲ κι αὐτοὶ τὴν ἀπέριψαν. Κατὰ τὴ συνάντησή τους μπῆκε ζήτημα ἀπελευθέρωσης τῆς βασίλισσας.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Ντυμουριὲ συσκεπτόταν στὸ Τουρναὶ μὲ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ὕποπτους ἀπεσταλμένους, ὁ Δαντὼν ἐπέμενε νὰ τὸν ὑπερασπίζει ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἄμυνας ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου, ποὺ μάταια ζητοῦσε τὴν ἄμεση κι αὐθημερὸν ἀνάκλησή του στὶς 26 τοῦ Μάρτη. Μόλις στὶς 29 τοῦ Μάρτη τὸ βράδι ἀποφάσισε ἐπιτέλους ἡ Συμβατικὴ νὰ πάρει τὰ μέτρα ποὺ ὁ Δαντὼν τὰ καθυστέρησε δεκαπέντε μέρες τώρα. Ἀπεφάσισε νὰ στείλει τέσσερες νέους ἐπιτρόπους στὴ στρατιά, τὸν Καμύς, τὸν Κυνέτ, τὸν Λαμὰρκ καὶ τὸν Μπανκάλ, μὲ τὸν ὑπουργὸ τῶν

Στρατιωτικῶν Μπερνονβίλ, γιὰ νὰ παύσουν τὸν Ντυμουριὲ καὶ νὰ τὸν συλάβουν. Ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε ὅμως εἶτανε νὰ συληφθοῦν οἱ τέσσερις ἐπίτροποι κι ὁ ὑπουργός. Ὁ Ντυμουριὲ τοὺς παρέδωσε στὸν ἐχθρὸ τὴν 1η τοῦ Ἀπρίλη. Ἔμειναν δυὸ χρόνια αἰχμάλωτοι.

Ὁ Ντυμουριὲ ἐπεχείρησε νὰ παρασύρει τὸ στρατό του κατὰ τοῦ Παρισιοῦ γιὰ νὰ παλινορθώσει τὴ μοναρχία. Δὲν εἶχαν ὅμως συληφθεῖ ὅλοι οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς. Ὅσοι ἀπέμειναν στὴ Λίλλη, τὸν ἔθεσαν ἐκτὸς νόμου κι ἀπαγόρευσαν στοὺς κατώτερους ἀξιωματικούς του νὰ ὑπακούσουν σ' αὐτόν. Ὁ Λὲ Βενέρ, ποὺ διοικοῦσε τὸ στρατόπεδο τοῦ Μώντ, ἔσπευσε νὰ στείλει τὸν ὑπασπιστή του Λαζὰρ Ὂς νὰ εἰδοποιήσει τὴ Συμβατικὴ γιὰ τὶς διαταγὲς ποὺ ἔδωσε ὁ Ντυμουριέ. Ὁ Νταβού, ποὺ διοικοῦσε τὸ τρίτο τάγμα τῶν ἐθελοντῶν τῆς Ὑόνν, διέταξε τοὺς ἄντρες του νὰ πυροβολήσουν ἐναντίον τοῦ Ντυμουριὲ στὶς 4 τοῦ Ἀπρίλη. Γιὰ νὰ ξεφύγει ἀπ' τὶς σφαῖρες, ὁ Ντυμουριὲ ἀναγκάστηκε νὰ φύγει καλπάζοντας πρὸς τοὺς Αὐστριακούς, κι ὅταν, στὶς 5 τοῦ Ἀπρίλη, ξαναγύρισε στὸ στρατόπεδο τοῦ Μὼντ μὲ συνοδεία αὐτοκρατορικῶν δραγόνων, ἡ κατάφωρη προδοσία του ξεσήκωσε ἐναντίον του τὸ στρατὸ ποὺ βάδισε μόνος του πρὸς τὴ Βαλανσιέν. Ὁ Ντυμουριὲ κατέφυγε στοὺς Αὐστριακοὺς μὲ τὸ γιὸ τοῦ Φιλίππου Ἐγκαλιτέ, τὸν Βαλὰνς καὶ χίλιους πάνω-κάτω στρατιῶτες.

Οἱ Ἐπιτροπὲς νόμισαν πὼς ὁ Ντυμουριὲ εἶχε συνενόχους μέσα στὸ Παρίσι, κι ἀκόμα καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴ Συμβατική. Τὴ νύχτα τῆς 31ης τοῦ Μάρτη πρὸς τὴν 1η τοῦ Ἀπρίλη συνῆλθαν σὲ σύσκεψη οἱ Ἐπιτροπὲς Ἄμυνας καὶ Γενικῆς Ἀσφάλειας καὶ διέταξαν τὴ σύληψη τοῦ Φιλίππου Ἐγκαλιτὲ καὶ τοῦ φίλου του μαρκησίου ντὲ Σιλλερύ, ποὺ εἶταν κι αὐτὸς βουλευτής. Ταυτόχρονα κάλεσαν τὸν Δαντὼν νὰ ἔρθει καὶ νὰ δώσει διευκρινίσεις σχετικὰ μὲ τὴν κατάσταση τοῦ Βελγίου. Ἡ πρόσκληση αὐτὴ εἶταν σχεδὸν ἔνταλμα βιαίας προσαγωγῆς, γιατὶ παρόμοια ἐπιστολὴ στάλθηκε στὸν Φίλιππο Ἐγκαλιτὲ καὶ στὸν ντὲ Σιλλερύ. Κυκλοφόρησε ἡ φήμη πὼς συνέλαβαν καὶ τὸν ἴδιο τὸν Δαντών. Ὁ Μαρὰ τὸν κατηγόρησε τὸ ἴδιο βράδυ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων γιὰ τὴν ἀπρονοησία του, ὅπως τὴν ὀνόμασε. Τὴν πρώτη τοῦ Ἀπρίλη, στὴ Συμβατική, ὁ Λαζοὺρς κατηγόρησε ὀρθὰ-κοφτὰ τὸν Δαντὼν πὼς συνεννοήθηκε μὲ τὸν Ντυμουριὲ γιὰ νὰ συμβάλει στὴν ἐπιτυχία τοῦ μοναρχικοῦ πραξικοπήματος κι ὁ Μπιροτὼ ἰσχυρίστηκε πὼς ὁ Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν εἶχε προτείνει στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφάλειας νὰ παλινορθώσουν τὴ βασιλεία. Οὔτε ὁ Λαζούρς, οὔτε ὁ Μπιροτὼ γνώριζαν τὶς μυστικὲς σχέσεις ποὺ τότε ἀκριβῶς διατηροῦσε ὁ Δαντὼν μὲ τὸν ἐμιγκρὲ Θεόδωρο Λαμέτ, σχέσεις ποὺ ὁ τελευταῖος τὶς διηγήθηκε στ' ἀπομνημονεύματά του. Ὁ Δαντὼν δὲ δείλιασε. Ἀπὸ κατηγορούμενος ἔγινε κατήγορος. «Οἱ φίλοι τοῦ Ντυμουριέ, εἶπε, εἶταν ὁ Μπρισσό, ὁ Γκαντέ, ὁ Ζανσονέ, ποὺ ἀλληλογραφούσαν ταχτικὰ μαζί του. Οἱ φίλοι τῆς βασιλείας εἶταν ἐκεῖνοι ποὺ θέλησαν νὰ σώσουν τὸν τύραννο, ἐκεῖνοι ποὺ συκο-

φαντούσαν τὸ Παρίσι, τὴν ἀκρόπολη τῆς Δημοκρατίας». Οἱ 'Ορεινοὶ διέκοπταν τὴ σφοδρὴ ἐπίθεσή του μὲ φρενιτιώδη χειροκροτήματα. 'Ο Μαρὰ τοῦ ψιθύριζε ἀπὸ κάτω καινούργιες κατηγορίες: «Καὶ τὰ δεῖπνα τους, πές!» ἔλεγε ὁ Μαρά, κι ὁ Δαντὼν ξανάλεγε: «'Εκεῖνοι μόνο ποὔκαναν μυστικὰ δεῖπνα μὲ τὸν Ντυμουριὲ ὅταν εἶταν στὸ Παρίσι...—Μαρά: 'Ο Λαζούρς, ὁ Λαζούρς, εἶταν κι αὐτὸς ἐκεῖ!—Δαντών: Ναί, αὐτοὶ καὶ μόνο εἶναι οἱ συνένοχοι τῆς συνωμοσίας!» Τὸ τέχνασμα πέτυχε. 'Η ἀνακριτικὴ ἐπιτροπή, ποὺ οἱ Γιρονδῖνοι πέτυχαν στὴν ἀρχὴ νὰ ψηφιστεῖ ἡ συγκρότησή της, δὲ σχηματίστηκε ποτέ. 'Απεναντίας μάλιστα, ὁ Δαντὼν μπῆκε μὲ τὸν Ντελακρουὰ στὴν 'Επιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ποὺ ἱδρύθηκε πάνω σὲ καινούργιες βάσεις, στὶς 5 τοῦ 'Απρίλη, σὲ ἀντικατάσταση τῆς 'Επιτροπῆς Γενικῆς "Αμυνας. 'Η νέα 'Επιτροπὴ θἆχε μόνο ἐννιὰ μέλη, θὰ συνεδρίαζε μυστικὰ καὶ θἆχε μεγαλύτερη ἐξουσία στὰ χέρια της.

"Ενα χρόνο ἀργότερα, οἱ ἴδιοι οἱ 'Ορεινοὶ ποὺ ἀποθέωσαν τὸν Δαντὼν γιατὶ ἐκδικήθηκε γιὰ λογαριασμό τους τοὺς Γιρονδίνους, θὰ ἐπαναλάβουν ἐναντίον του τὶς κατηγορίες τοῦ Μπιροτὼ καὶ τοῦ Λαζούρς. Θὰ πιστέψουν καὶ οἱ ἴδιοι πὼς εἶταν συνένοχος τοῦ Ντυμουριὲ καὶ θὰ τὸν παραπέμψουν στὸ 'Επαναστατικὸ Δικαστήριο μὲ τὴν κατηγορία πὼς εἶναι βασιλόφρων.

'Ο Συνασπισμὸς ἐκδικήθηκε γιὰ τὶς ἀποτυχίες τῆς προηγούμενης χρονιᾶς. Οἱ στρατιές του ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρουν ξανὰ τὸν πόλεμο στὸ γαλλικὸ ἔδαφος. Καὶ μπροστὰ στὸν τεράστιο αὐτὸ κίνδυνο, ἡ Γαλλία σπάραζε μέσα σ' ἐμφύλιες διαμάχες. 'Η Βανδέα ἔκανε κιόλας θραύση!

IX

Η ΒΑΝΔΕΑ

Ἡ κληρικὴ καὶ βασιλικὴ ἐπανάσταση, ποὺ ξεσπάει στὶς 10 τοῦ Μάρτη τοῦ 1793 στὸ Νομὸ τῆς Βανδέας καὶ στοὺς γειτονικοὺς Νομούς, εἶναι ἡ ὑπέρτατη ἐκδήλωση, τὸ πιὸ τρομαχτικὸ ἐπεισόδιο τῆς ἀντίδρασης καὶ τῆς δυσαρέσκειας ποὺ ὑπέβοσκε στὶς λαϊκὲς μάζες, σ' ὁλόκληρη τὴ Γαλλία. Ἡ ζύμωση εἶταν πραγματικὰ σχεδὸν γενική, καὶ παντοῦ τὰ πρωταρχικά της αἴτια εἶταν οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικά. Τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ αἴτια ἦρθαν κατόπιν, σὰ συνέπεια τῶν πρώτων. Τὴν κατάργηση τῆς διατίμησης τῶν τροφίμων μὲ τὸ διάταγμα τῆς 8ης τοῦ Δεκέμβρη καὶ τὴ θανάτωση τοῦ βασιλιᾶ ἐπακολούθησε γρήγορη ἀνατίμηση τῶν τροφίμων κ' ἐπιδείνωση τῆς ἀθλιότητας.

Τὸ ἀσινιάτο ἔχασε, τὸ Φλεβάρη, τὰ 50 % τῆς ἀξίας του κατὰ μέσον ὅρο. Ὅλες οἱ μαρτυρίες συμφωνοῦν στὸ πὼς ἡ δυσαναλογία μεταξὺ μισθῶν καὶ τιμαρίθμου ἐπιδεινώθηκε τρομερά.

Στὶς 25 τοῦ Φλεβάρη, ὁ βουλευτὴς Σαμπὸν δηλώνει, χωρὶς κὰν νὰ τὸν διαψεύσει κανείς, πὼς στοὺς Νομούς, Κορρέζ, Ἄνω-Βιὲν καὶ Κρὲζ τὸ μαῦρο ψωμὶ πουλιέται 7 ὡς 8 σόλδια τὴ λίβρα καὶ προσθέτει: «Οἱ ἄποροι, στοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς Νομούς, κερδίζουν μόνο 9 ἢ 10 σόλδια τὴ μέρα», δηλαδὴ τὸ μεροκάματό τους τοὺς ἐπέτρεπε ν' ἀγοράζουν ἴσα-ἴσα μιὰ λίβρα ψωμί! Στὴν Ὑόνν, ἡ τιμὴ τοῦ σταριοῦ τριπλασιάστηκε. Κ' ἐκεῖ ἀκόμα τὰ μεροκάματα μόλις φτάνουν γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ ψωμιοῦ. «Ἀπόδειξη, λέει ὁ Πορέ, πὼς ἡ τροφὴ ἀπορροφοῦσε αὐτὴ καὶ μόνο ὅλο τὸ κέρδος τοῦ ἐργάτη, εἶναι τὸ ὅτι, ἂν ὁ ἐργοδότης ἢ ὁ πελάτης τοῦδινε καὶ φαγητό, τότε τὸ μεροκάματο λιγόστευε κατὰ δύο τρίτα. Ὁ κλειδαρὰς ποὺ κέρδιζε 3 λίβρες καὶ 10 σόλδια χωρὶς τὸ φαγητό, ἔπαιρνε μόνο μιὰ λίβρα καὶ 10 σόλδια ἂν τοῦδιναν καὶ φαγητό. Τὸ γλίσχρο ποσὸ ποὺ ἔφερνε τὸ βράδι στὸ σπίτι του ξοδευόταν ὁλόκληρο γιὰ τὸ ψωμὶ τῆς γυναίκας του καὶ τῶν παιδιῶν του».

Οἱ πόλεις ὑποφέρουν περισσότερο ἀκόμα κι ἀπ' τὴν ὕπαιθρο. Στὸ Παρίσι, ἡ ἔλειψη τροφίμων εἶναι σχεδὸν μόνιμη. Οἱ ταραχὲς ξαναρχίζουν ὕστερ' ἀπ' τὴ δίκη τοῦ βασιλιᾶ. Οἱ ταραχὲς τῆς 24ης, 25ης καὶ 26ης τοῦ Φλεβάρη εἶναι ἐξαιρετικὰ σοβαρές. Πρῶτες ἀρχίζουν νὰ στασιάζουν οἱ πλύστρες ποὺ παραπονιοῦνται πὼς δὲν μπο-

ροῦν πιὰ ν' ἀγοράσουν τὸ σαπούνι, ποὺ ἡ τιμή του ἔφτασε ἀπὸ 14 σὲ 22 σόλδια τὴ λίβρα. Τὰ μπακάλικα λεηλατοῦνται. Ὁ λαὸς βάζει διατιμήσεις ἐπαναστατικῷ δικαίῳ στὰ εἴδη πρώτης ἀνάγκης. Ἀλλεπάλληλα ἀπειλητικὰ ὑπομνήματα ζητοῦν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τοῦ ἀσινιάτου, τὴν ἐπιβολὴ τῆς θανατικῆς ποινῆς ἐναντίον τῶν προαγοραστῶν, τὴ διατίμηση. Ὁ Ἰάκωβος Ρού, στὴ διάρκεια τῶν ταραχῶν, στὶς 24 τοῦ Φλεβάρη, δικαιολογεῖ τὴ λεηλασία τῶν μπακάλικων: «Νομίζω, εἶπε στὴν Κομμούνα, πὼς οἱ μπακάληδες δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ ν' ἀποζημιώσουν τὸ λαὸ γιὰ ὅ,τι τὸν ἔκαναν τόσον καιρὸ τώρα νὰ πληρώνει πανάκριβα».

Στὴ Λυών, ἡ κατάσταση εἶναι πιὸ πολὺ ἀνησυχαστικὴ ἀκόμα. Στὶς 26 τοῦ Γενάρη, 4.000 ἐργάτες τῶν μεταξουργείων ζητοῦν ἀπ' τὸ Δῆμο, νὰ ἐπιβάλει τιμολόγιο ἡμερομισθίων στοὺς ἐργοστασιάρχες. Γιὰ ν' ἀντισταθοῦν κατὰ τῶν ἐργατῶν ποὺ ὑποστηρίζονται ἀπ' τὸ Δῆμο οἱ ἐργοστασιάρχες καὶ οἱ πλούσιοι ὀργανώνονται. Ὁ Γιρονδίνος δήμαρχος Νιβιὲρ-Κὸλ ὑποβάλλει τὴν παραίτησή του. Βγῆκε ξανὰ στὶς 18 τοῦ Φλεβάρη καί, μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, ἡ κεντρικὴ λέσχη ποὺ διευθυνόταν ἀπ' τὸν Σαλιέ, πρόεδρο τοῦ δικαστηρίου τῆς περιφέρειας, λεηλατήθηκε, κατακοματιάστηκε τὸ ἄγαλμα τοῦ Ζ. Ζ. Ρουσσὼ καὶ κάηκε τὸ δέντρο τῆς λευτεριᾶς. Οἱ ταραχὲς εἶναι τόσο σοβαρές, ὥστε ἡ Συμβατικὴ στέλνει τρεῖς ἐπιτρόπους στὴ Λυών, τὸν Μπαζίρ, τὸν Ροβὲρ καὶ τὸν Λεζάντρ, ποὺ μάταια ἐπιχειροῦν νὰ κρατήσουν τὴν ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δυὸ κομμάτων ἢ καλύτερα μεταξὺ τῶν δυὸ διαμαχομένων τάξεων. Οἱ ἐργάτες ποὺ πληρώνουν 6 σόλδια τὴ λίβρα τὸ ψωμί, ζητούσαν προοδευτικὴ φορολογία ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου, ταυτόχρονα διατίμηση στὰ ἡμερομίσθια, διατίμηση στὰ τρόφιμα καὶ σύσταση ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν διατιμήσεων..

Δίχως νὰ περιμένουν νὰ μεταβληθοῦν σὲ νόμους τὰ αἰτήματά τους, οἱ τοπικὲς ἀρχὲς ποὺ εἶναι ἀφοσιωμένες στὸ λαό, καὶ «ἐν συνεχείᾳ» οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς τραβοῦν μπροστά, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῆς ἀνάγκης. Ἡ περιφέρεια τοῦ Σωμόν, παρὰ τὸ νόμο τῆς 8ης τοῦ Δεκέμβρη, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐφοδιάζει τὶς ἀγορές της «διὰ τῆς ὁδοῦ» τῶν ἐπιτάξεων. Στὸ Ἀβερόν, οἱ ἀντιπρόσωποι Μπὸ καὶ Σαμπὸ ὑποβάλλουν τοὺς πλούσιους σὲ πολεμικὴ φορολογία γιὰ νὰ διαθρέψουν τοὺς ἀπόρους. Ὁ Σαὶντ-Ἀντρέ, στὸ Νομὸ τοῦ Λό, ἐπαναφέρει σὲ ἰσχὺ τοὺς καταργημένους νόμους, διατάσσοντας ἀπογραφὲς κ' ἐπιτάξεις σιτηρῶν.

Ὅλοι οἱ ἐπίτροποι σημειώνουν πὼς ἡ βαθύτερη αἰτία τῶν ταραχῶν καὶ τῆς αὔξουσας δυσαρέσκειας τῶν πληθυσμῶν πρὸς τὸ καθεστὼς εἶναι ἡ ἀκρίβεια. «Εἶναι ἐπιτακτικότατη ἀνάγκη νὰ ζήσετε τὸ φτωχό, ἂν θέλετε νὰ σᾶς βοηθήσει νὰ φέρετε σὲ πέρας τὴν ἐπανάσταση», γράφει ὁ Σαὶντ-Ἀντρὲ στὸν Μπαρὲρ στὶς 26 τοῦ Μάρτη. Στὶς ἐξαιρετικὲς περιστάσεις, τὸ μόνο ποὺ πρέπει νὰ

κοιτάζετε είναι ὁ ὑπέρτατος νόμος τῆς κοινῆς σωτηρίας». Τὸ γράμμα του είναι πολὺ ἐνδιαφέρον, γιατὶ ταυτόχρονα μὲ τὰ οἰκονομικὰ αἴτια τῆς γενικῆς δυσαρέσκειας ὑπογραμμίζει καὶ τὰ πολιτικά. Τὰ τελευταῖα δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὰ καθορίσει κανείς. Οἱ σφοδρὲς διαμάχες Γιρονδίνων καὶ Ὀρεινῶν ἔσπειραν τὴν ἀβεβαιότητα, τὴ δυσπιστία, τὴν ἀποθάρρυνση. Οἱ ἰδιοχτῆτες ἔδωσαν πρόθυμα πίστη στὰ λόγια τῶν Γιρονδίνων, ὅταν οἱ τελευταῖοι τοὺς ἐπαναλάβαιναν πολλοὺς μῆνες τώρα, πὼς οἱ Ὀρεινοὶ εἶχαν στὸ μάτι τὶς περιουσίες τους.

Ὁ φόβος τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ νόμου ἔσπρωξε τοὺς ἰδιοχτῆτες πρὸς τὰ δεξιά. Κοντεύουν σχεδὸν νὰ νοσταλγοῦν καὶ τὴ μοναρχία ποὺ ἀρχίζουν τώρα νὰ τὴ θεωροῦν σὰν τὴν πιὸ σίγουρη ἐγγύηση τῆς τάξης. Ἡ στεναχώρια καὶ ἡ ἀθλιότητα ὅπου παραδέρνουν οἱ ἐργάτες τῶν πόλεων καὶ οἱ μεροκαματιάρηδες ξωμάχοι, τοὺς προδιαθέτουν ἔτσι ὥστε ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ νὰ στήνουν τ' αὐτὶ στὶς παρακινήσεις τῆς ἀντίδρασης, κι ἀπ' τὴν ἄλλη στὰ κηρύγματα γιὰ νέα ἐπανάσταση. Τέλος ὁ σχηματισμὸς τοῦ πρώτου συνασπισμοῦ, ποὺ ἄμεσο ἐπακολούθημά του εἶταν οἱ ἧττες τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ρήνου, ἀναζωπύρωσε τὴν αὐτοπεποίθηση καὶ τὴ δραστηριότητα τοῦ κόμματος τῶν βασιλοφρόνων. Αὐτὴ εἶναι ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀτμόσφαιρα ὅπου κυοφορήθηκε ἡ ἐξέγερση τῆς Βανδέας, ποὺ ἀφορμή της στάθηκε ἡ ἐπιστράτευση ἀπ' τὴ Συμβατικὴ 300.000 ἀντρῶν.

Πρέπει νὰ ποῦμε ἀμέσως-ἀμέσως πὼς ὁ στρατολογικὸς νόμος ἔδινε λαβὴ μὲ τὴν αὐθαιρεσία του στὶς πιὸ δικαιολογημένες ἐπικρίσεις. «Στὴν περίπτωση ὅπου ἡ ἐθελουσία κατάταξη, ἔλεγε τὸ ἄρθρο 11 ποὺ τὸ συνέταξε ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, δὲ θ' ἀποδώσει τὸν καθορισμένο γιὰ κάθε κοινότητα ἀριθμὸ ἀντρῶν, τότε ὑποχρεοῦνται οἱ πολίτες νὰ τὸν συμπληρώσουν ἀμέσως καί, πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό, θὰ υἱοθετοῦν τὸν τρόπο ποὺ ἡ πλειοψηφία θὰ θεωρήσει πιὸ κατάλληλο». «Ὁποιοδήποτε τρόπο κι ἂν υἱοθετήσουν, ἔλεγε τὸ ἄρθρο 13, οἱ πολίτες ποὺ θὰ συνέλθουν γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν κληρωτῶν, ἡ συμπλήρωση αὐτὴ θὰ γίνεται ἀπ' τοὺς ἀγάμους καὶ τοὺς ἄτεκνους χήρους, ἡλικίας δεκαοχτὼ μέχρι σαράντα ἐτῶν συμπληρωμένων.» Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἐκλογῆς τῶν στρατευσίμων εἰσήγαγε τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ ραδιουργία. Ὁ Ὀρεινὸς Σουντιὲ πρότεινε μάλιστα, ὅταν συζητιόταν ὁ νόμος, νὰ ἐφαρμοστεῖ ὑποχρεωτικὰ τὸ σύστημα τῆς ἐκλογῆς τῶν στρατευσίμων. «Πρότεινα τὸ σύστημα τῆς ἐκλογῆς, εἶπε, γιατὶ σκέφτηκα πὼς οἱ συναθροισμένοι πολίτες θὰ διάλεγαν κατὰ προτίμηση τοὺς πλούσιους, αὐτοὺς ποὺ οἱ οἰκογένειές τους ἔχουν ὅλες τὶς ἀνέσεις καὶ μποροῦν νὰ ζήσουν χωρὶς νὰ δουλεύουν αὐτοί. Παρατηρῶ ἄλλωστε πὼς πολὺ λίγα ἔκαναν ὣς τώρα γιὰ τὴν Ἐπανάσταση οἱ πλούσιοι καὶ πὼς εἶναι ἴσως καιρὸς νὰ ὑποβληθοῦν σὲ προσωπικὴ ὑπηρεσία. Στὸ κάτω-κάτω τῆς γραφῆς, εἶναι τιμὴ νὰ ὑπηρετεῖς τὴ χώρα σου, καὶ μιὰ ποὺ ἕνα ἀπ' τὰ ἑπόμενα ἄρθρα ἐπιτρέπει

τήν ἀντικατάσταση ἑνὸς στρατευσίμου μ' ἕναν ἄλλον, νομίζω πὼς θἄταν διπλὸ εὐεργέτημα γιὰ τὸ φτωχὸ πολίτη νὰ μὴν κληρώνεται πρῶτος-πρῶτος αὐτός, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀμοιβὴ τῆς κατάταξης ποὺ πληρώνει ὁ πλούσιος, θὰ μπορεῖ νὰ φανεῖ περισσότερο χρήσιμος στοὺς δικούς του, ὑπηρετώντας συγχρόνως καὶ τὴν πατρίδα.» Ἡ Συμβατική, ἀπιστώντας πρὸς τὶς ἀρχὲς τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη, ἀρνήθηκε πράγματι νὰ ἐπιβάλει τὴν προσωπικὴ θητεία στοὺς πλούσιους, κ' ἕνας Ὀρεινὸς ἔπλεκε τὸ ἐγκώμιο τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ τῆς ἀντικατάστασης.

Τὸ προνόμιο ὅμως αὐτὸ ποὺ παραχωρήθηκε στοὺς πλουσίους δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ φανεῖ ἀφόρητο καὶ παράνομο σ' ἕνα λαὸ ποὺ ἀπ' τὶς 10 τοῦ Αὐγούστου εἶχε ἀναπτύξει μέσα του τόσο πολὺ τὸ αἴσθημα τῆς ἰσότητας. Ὕστερα, ἀφήνοντας ἡ Συμβατικὴ τὴ φροντίδα τῆς ὑπόδειξης τῶν στρατευσίμων στὴν αὐθαιρεσία τῆς πλειοψηφίας, παρέδιδε ἔτσι τὴ στρατολογία στ' ὄργιο τῶν τοπικῶν παθῶν. Οἱ κατάφωρες καταχρήσεις προκάλεσαν παράπονα καὶ ζωηρότατη ἀντίδραση ἀκόμα καὶ στοὺς πιὸ πατριωτικοὺς Νομούς. Στὸ Νομὸ τοῦ Σάρτ, ποὺ ἀντὶ γιὰ ἕξη λόχους ποὺ τοῦ ζήτησαν, στρατολόγησε ὡστόσο δεκατέσσερις τὸν Αὔγουστο τοῦ 1792, ἡ νεολαία διαμαρτυρήθηκε γιατὶ ἐξαιρέθηκαν ἀπ' τὴ στρατολογία οἱ αἱρετοὶ ὑπάλληλοι καὶ οἱ παντρεμένοι. Σὲ πολλὲς κοινότητες ἀξίωσαν νὰ ὑποδείξουν αὐτεπάγγελτα οἱ ἀρχὲς καὶ νὰ ντύσουν πρώτους-πρώτους γιὰ τὸ μέτωπο τοὺς ἀγοραστὲς τῶν ἐθνικῶν χτημάτων, μὲ ἄλλα λόγια τοὺς ὠφελημένους ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση. Σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς Νομοὺς οἱ καταχρήσεις εἶταν πολὺ σοβαρές. Ἄλλοτε εἶχαν τὴν πλειοψηφία οἱ ἀριστοκράτες καὶ ὑπόδειχναν τοὺς δημοκρατικοὺς γιὰ νὰ πᾶνε στὸ μέτωπο, ἄλλοτε πάλι γινόταν τὸ ἀντίστροφο. Σ' ὁρισμένες περιπτώσεις ἔγιναν συνασπισμοὶ πλουσίων ἢ φτωχῶν. Δὲν εἶταν σπάνιες οἱ περιπτώσεις ὅπου ὀπαδοὶ τῶν ἀνυπόταχτων παπάδων, ὅπως λ. χ. στὸν κάτω Ρῆνο, ὑπέδειξαν συνταγματικοὺς παπάδες γιὰ νὰ τοὺς ντύσουν στρατιῶτες. Μόνο στὶς κοινότητες ὅπου ὁ λαὸς εἶταν ἑνωμένος ἡ κατάταξη ἔγινε μὲ κλῆρο, πράμα ποὺ θύμιζε τὸν παλιὸ στρατό, χωρὶς νὰ δίνεται λαβὴ στὶς ἴδιες καταχρήσεις. Στὶς πόλεις καὶ στὶς κωμοπόλεις, ἐπέβαλλαν ἀρκετὰ συχνὰ φόρους στοὺς πλουσίους καὶ μὲ τὰ χρήματα ποὺ μαζεύονταν ἔτσι, πλήρωναν ὁρισμένους γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπιστράτων. Κατάπληχτες ἀπ' τ' ἄτοπα τοῦ νόμου, οἱ ἀρχὲς τοῦ Νομοῦ Ἐρώ, μὲ τὴν ἀπὸ 19 τοῦ Ἀπρίλη 1793 ἀπόφασή τους, θέλησαν μιὰ καὶ καλὴ νὰ δώσουν τέλος σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἀναθέτοντας σὲ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε ἀπ' τὶς τοπικὲς ἀρχὲς νὰ ὑποδείχνει τοὺς στρατεύσιμους μὲ ἄμεση καὶ προσωπικὴ πρόσκληση. Ἡ φορολογία ποὺ ἐπιβλήθηκε στοὺς πλουσίους ἐπέτρεψε ν' ἀποζημιωθοῦν οἱ πολίτες ποὺ ἐπιστρατεύθηκαν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς στρατολογίας δὲν προβλεπόταν ἀπ' τὸ νόμο, εἶχε ὅμως τὸ μεγάλο πλεονέκτημα πὼς ἔτσι ἡ πρόσκληση τῶν ἡλικιῶν βρισκόταν στὰ χέρια τῶν ἐπα-

ναστατικῶν ἀρχῶν. Γι αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἐπικυρώθηκε ἀπ' τὴ Συμβατική, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Μπαρέρ, στὶς 13 τοῦ Μάη τοῦ 1793 καὶ προτάθηκε σὰν παράδειγμα στοὺς ἄλλους Νομούς. Πολλοὶ Νομοί, ὁ Ντού, ὁ Σέρ, ὁ 'Αλλιέ, ὁ Κορρέζ, ὁ 'Ανω-Βιέν, τὸ υἱοθέτησαν. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ τὸ Παρίσι, ὅταν χρειάστηκε νὰ ἐπιστρατεύσει 12.000 ἐθελοντὲς γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Βανδέας. Κάθε ἐθελοντὴς ἢ μᾶλλον κάθε ἐπίστρατος πῆρε γι ἀμοιβὴ 500 λίβρες, καὶ γι αὐτὸ ὀνομάστηκαν «ἥρωες τῶν 500 λιβρῶν».

Στοὺς δυτικοὺς Νομοὺς ἡ ἀντίδραση στὸ στρατολογικὸ νόμο πῆρε τὴ μορφὴ τρομερῆς ἐξέγερσης. Τὴν Κυριακὴ στὶς 10 τοῦ Μάρτη ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἡ κλήρωση, καὶ τὶς κατοπινὲς μέρες, οἱ χωρικοὶ ξεσηκώθηκαν συγχρόνως ἀπ' τὶς ἀκτὲς τῆς Γαλλίας δυτικά, ὣς τὶς πόλεις Σολὲ καὶ Μπρεσσουῒρ ἀνατολικά. 'Οπλισμένοι μὲ φραγγέλια, μὲ σοῦβλες καὶ μὲ μερικὰ ντουφέκια κι ὁδηγούμενοι συχνὰ ἀπ' τοὺς δημάρχους μπαίνουν στὶς κωμοπόλεις φωνάζοντας: Εἰρήνη! Εἰρήνη! Ὄχι κλήρωση! 'Αφοπλίζουν τοὺς ἐθνοφρουρούς, ἐκτελοῦν χωρὶς διαδικασία τοὺς συνταγματικοὺς παπάδες καὶ τοὺς δημαρχιακοὺς ὑπαλλήλους, καῖνε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ λεηλατοῦν τὰ σπίτια τῶν πατριωτῶν.

Οἱ σφαγὲς ποὺ διέταξε στὴ Μασκούλ, παλιὰ πρωτεύουσα τῆς περιφέρειας τοῦ Ρέτς, ὁ Σουσύ, πρώην εἰσπράχτορας τῶν φόρων τοῦ ἁλατιοῦ, βαστοῦν πάνω ἀπὸ μήνα, καὶ τὰ θύματά τους φτάνουν τὰ 545. Ἔκοψαν μὲ πριόνι τὰ χέρια τοῦ προέδρου τῆς περιφέρειας, τοῦ Ζουμπέρ, κ' ὕστερα τὸν σκότωσαν χτυπώντας τον μὲ δίκρανα καὶ μπαγιονέτες. Ἔθαψαν πατριῶτες ζωντανούς. Μέσα σὲ μιὰ μονάχα μέρα, στὶς 23 τοῦ 'Απρίλη, ντουφέκισαν 50 ἀστοὺς δεμένους δυὸ-δυὸ στὴν ἀράδα, σ' ἕνα γειτονικὸ λιβάδι.

'Ο χωρικὸς τῆς Βανδέας σκότωνε μ' εὐχαρίστηση τὸν ἐπαναστάτη ἀστό, ποὺ τὸν ἀντάμωνε συχνὰ στὴν ἀγορά, τὸν ἀφέντη ποὺ ἔνιωθε τὴν περιφρονητικὴ συγκατάβασή του, τὸν ἄπιστο ποὺ πήγαινε στὴ σατανικὴ Λέσχη, τὸν αἱρετικὸ ποὺ παρακολουθοῦσε τὶς πονηρὲς λειτουργίες. «Τέτιο εἶταν τὸ μένος τοῦ λαοῦ, λέει ὁ ἀνυπόταχτος παπὰς Σεβαλιέ, ὥστε ἀρκοῦσε νἄχεις πάει στὴ λειτουργία τῶν παρείσακτων (Συνταγματικῶν), γιὰ νὰ σὲ φυλακίσουν πρῶτα κ' ὕστερα νὰ σὲ σκοτώσουν στὸ ξύλο ἢ νὰ σὲ ντουφεκίσουν μὲ τὴν πρόφαση πὼς οἱ φυλακὲς εἶταν γεμάτες, ὅπως στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη».

Οἱ πρῶτες συμμορίες εἶχαν ἐπικεφαλῆς παλιοὺς στρατιῶτες, λαθρέμπορους ἢ λαθροπῆχτες τοῦ ἁλατιοῦ, παλιοὺς τελωνειακοὺς ὑπαλλήλους πού, ἐπειδὴ ἔχασαν τὴ θέση τους, στράφηκαν ἐνάντια στὴν 'Επανάσταση, ἢ ὑπηρέτες εὐγενῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ εἶταν στὴν ἀρχὴ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ: στὸ Μώζ, ὁ ἁμαξὰς Κατελινώ, σκευοφύλακας τῆς ἐνορίας του, ὁ δασοφύλακας Στοφλέ, παλιὸς στρατιώτης στὸ Μαραὶ τῆς Βρεττάνης, ὁ κουρέας Γκαστόν, ὁ ἐπίτροπος Σουσύ, ὁ πραχτικὸς χειροῦργος Ζολύ. Οἱ εὐγενεῖς, λιγότερο

θρῆσκοι ἀπ' τοὺς κολλήγους των, φάνηκαν ἀργότερα, μερικὲς φορὲς ὕστερ' ἀπὸ πολλὰ παρακάλια, ὁ σκληρὸς Σαρέτ, πρώην ὑποπλοίαρχος, στὸ Μαραί, ὁ ἱπποτικὸς Μπονσάμ στὸ Μώζ, στὸ Μὼζ ἐπίσης ὁ Ντ' Ἐλμπέ, ἕνας Σάξονας ποὺ πολιτογραφήθηκε Γάλλος στὰ 1757, στὸ Μπωκὰζ ὁ Ρουράν, πρώην ἀντισυνταγματάρχης, ὁ σωματοφύλακας Σαπινώ, ὁ Μπωντρὺ ντ' Ἀσσόν, στὸ Πουατοὺ ὁ Ντυρετάϊγ, ποὺ τὸ πραγματικό του ὄνομα εἶταν Λεσκὺρ κι ὁ Λὰ Ρὸς-Ζακελὲν· αὐτοὶ ὅμως προσχώρησαν τελευταῖοι στὴν ἀνταρσία, στὶς ἀρχὲς πιὰ τοῦ Ἀπρίλη, μετὰ τὴν προδοσία τοῦ Ντυμουριέ,ποὺ ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν προσχώρησή τους.

Οἱ ἀνυπόταχτοι παπάδες βγῆκαν σχεδὸν ἀμέσως ἀπ' τοὺς κρυψῶνες τους γιὰ νὰ κεντρίσουν τὸ μένος τῶν μαχητῶν. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ ἀββὰς Μπερνιέ, παρακάθησε στὸ συμβούλιο τοῦ καθολικοῦ καὶ βασιλικοῦ στρατοῦ. Ἕνας ἄλλος, ὁ τυχοδιώχτης Γκυγιὸ ντὲ Φολλεβίλ, κατόρθωσε νὰ παρουσιαστεῖ σὰν in partibuss * ἐπίσκοπος τοῦ Ἀγκρά, καὶ μὲ τὴν ἰδιότητα αὐτὴ χοροστάτησε σὲ δοξολογίες.

Οἱ γρήγορες ἐπιτυχίες τῶν ἐπαναστατῶν δὲν ἐξηγοῦνται μονάχα ἀπ' τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ κι ἀπ' τὴ δίψα τοῦ μαρτυρίου ποὺ τοὺς ἐμψύχωνε. Κατοικούσαν σὲ μιὰ χώρα δυσπρόσιτη, πυκνόφυτη, γεμάτη φράχτες, κατάλληλη γιὰ ἐνέδρες, χωρὶς σχεδὸν ἁμαξιτοὺς δρόμους, ὅπου οἱ συνοικισμοὶ εἶταν σπάνιοι, ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς εἶταν διεσπαρμένος σ' ἕνα πλῆθος ξεμοναχιασμένα ὑποστατικά. Οἱ ἀστοὶ πατριῶτες ποὺ κατοικούσαν στὶς ἀραιὲς κωμοπόλεις, ἀποτελούσαν μικρὴ μόνο μειοψηφία.

Δὲν πρέπει ν' ἀρνιόμαστε τὴν ἐπίδραση τῶν παπάδων στὴν ἐξέγερση, ἡ ἐπίδραση ὅμως αὐτὴ εἶταν μόνον ἔμεση. Μόλις τὸ ἕνα τέταρτο ἀπ' τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ παπάδες κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πολιτικοῦ Συντάγματος τοῦ κλήρου εἶχαν δώσει τὸν ὅρκο. Ἄπειρες ἐνορίες δὲν μπόρεσαν νὰ βροῦν συνταγματικοὺς παπάδες. Ἕνας θρησκευτικὸς Σύλλογος ἱεραποστόλων, ὁ Σύλλογος τῶν Μυλοτέν, ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴν καρδιὰ τοῦ Μποκάζ, στὸ Σαὶν-Λωρὰν-σὺρ-Σέβρ, ὀργάνωσε πολυάριθμα προσκυνήματα στοὺς ἱεροὺς τόπους στὰ 1791 καὶ 1792. Θαύματα εἶχαν γίνει σὲ πολλὰ παρεκκλήσια. Ἐπαναστατώντας ὁ χωρικὸς τῆς Βανδέας, δὲν ἤθελε μονάχα ν' ἀποφύγει τὴ μισητὴ στρατιωτικὴ θητεία· ἤθελε ἀκόμα καὶ νὰ πολεμήσει γιὰ τὸ Θεό του καὶ τὸ βασιλιά του. Οἱ ἐπαναστάτες, μόλις ξεσηκώθηκαν, κόλλησαν σχεδὸν ἀμέσως πάνινες ἱερὲς καρδιὲς στὶς πουκαμίσες τους. Ἡ στάση πῆρε τὴ μορφὴ σταυροφορίας.

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀκόμα, οἱ χωρικοὶ προχωρούσαν στὴν ἐπίθεση πίσω ἀπ' τὸ ζωντανὸ τεῖχος τῶν αἰχμαλώτων τους, ποὺ τοὺς ἔσπρωχναν μπροστά τους. Ἐπιδέξιοι στὴν προκάλυψη καὶ καλοὶ

---

* Καθολικοὶ ἐπίσκοποι ποὺ ὑπηρετοῦν σὲ μέρη μὴ καθολικά. (In partibus infidelium=εἰς μέρη ἀπίστων).

σκοπευτές, προτιμούσαν νὰ μάχονται ἀκροβολισμένοι κ' ἐπιζητούσαν νὰ πλευροκοπήσουν τοὺς Γαλάζιους καὶ νὰ τοὺς περικυκλώσουν. Οἱ εὐγενεῖς ποὺ τοὺς διοικούσαν εἶταν ἐμπειροπόλεμοι. Κατέλαβαν στρατηγικὰ σημεῖα, ἔκοψαν τὶς γέφυρες. Ἐπιχείρησαν νὰ βάλουν τάξη στὸ συρφετὸ τῶν ἀντρῶν τους. Ὀργάνωσαν ἐνοριακὰ καὶ περιφερειακὰ συμβούλια, λογιστικὴ ὑπηρεσία, ἐφεδρεῖες. Προμηθεύτηκαν ὅπλα, κανόνια κ' ἐξαρτήσεις ἀπ' τὶς κωμοπόλεις ποὺ τὶς κατέλαβαν αἰφνιδιαστικά. Ἐπεχείρησαν, μὲ τὴ βοήθεια τῶν δημοκρατικῶν ποὺ εἶχαν λιποταχτήσει καὶ μὲ τοὺς αἰχμαλώτους των νὰ συγκροτήσουν πυρήνα μόνιμου στρατοῦ. Ποτὲ ὅμως δὲν πέτυχαν νὰ συντονίσουν ἐντελῶς τὶς προσπάθειές τους. Ὁ Σαρὲτ ἀπέκρουε κάθε εἶδους πειθαρχία. Δὲν ἤθελε νὰ βγεῖ ἔξω ἀπ' τὸ Μαραί του. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν ὑπῆρχαν ἀντιζηλίες. Γιὰ νὰ συμφωνήσουν, ἀνεκήρυξαν ἀρχιστράτηγό τους τὸν ἅγιο τῆς Ἀνζού, τὸν Κατελινώ, ποὺ στάθηκε ἀρχηγὸς μόνο κατ' ὄνομα. Οἱ χωρικοὶ δὲν ἤθελαν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπ' τὶς ἐνορίες τους καὶ ν' ἀφήσουν ἔρημα τὰ χωράφια τους. Ἡ ἐπιμελητεία τους ἄλλωστε βρισκόταν πάντοτε σ' ἐμβρυώδη κατάσταση. Ὅταν ὁ χωρικὸς ἐξαντλοῦσε τὰ τρόφιμά του, εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ φύγει ἀπ' τὸ στρατό. Γι αὐτὸ οἱ ἀρχηγοὶ δυσκολεύτηκαν νὰ καταστρώσουν συνεχεῖς καὶ μεθοδικὲς ἐπιχειρήσεις. Περιορίστηκαν σ' αἰφνιδιαστικὲς καὶ παράτολμες ἐπιθέσεις. Αὐτὸ ἔσωσε τὴ Δημοκρατία.

Μὲ τὸ πρῶτο ἄγγελμα τῶν ταραχῶν, ἡ Συμβατικὴ ψήφισε, στὶς 19 τοῦ Μάρτη, ἕνα τρομερὸ διάταγμα ποὺ τιμωροῦσε μὲ θάνατο καὶ μὲ δήμευση τῆς περιουσίας του κάθε ἀντάρτη ποὺ θὰ συλαμβανόταν μὲ ὅπλο στὸ χέρι. Τὸ διάταγμα ψηφίστηκε ὁμόφωνα. Ὁ Λανζουϊναὶ μάλιστα ἔδωσε ἐντονότερο ὕφος στὸ πρῶτο κείμενο ποὺ ὁ Μαρά, ἀντίθετα, τὸ βρισκε ὑπερβολικὰ αὐστηρό. Μὰ οἱ Γιρονδίνοι προσποιήθηκαν στὸ σύνολό τους πὼς δὲν παίρνουν στὰ σοβαρὰ τὴν ἐξέγερση αὐτή. Εἶχαν κιόλας ἐπιχειρήσει ν' ἀποκρύψουν τὴ σημασία τῆς ἥττας τοῦ Βελγίου. Ὁ Μπρισσό, στὴν ἐφημερίδα του, ἐνέτεινε περισσότερο τὴν ἐκστρατεία του κατὰ τῶν ἀναρχικῶν, καὶ στὸ φύλλο τῆς 19ης τοῦ Μάρτη παρουσίασε πὼς τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Βανδέας τοὺς εἶχαν ὑποκινήσει μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν Ὀρεινῶν, ποὺ κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους εἶταν πράχτορες τοῦ Πίττ. Οἱ Γιρονδίνοι προσπαθοῦσαν ν' ἀποκοιμήσουν τὴν προσοχὴ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ δὲν ἔδειχναν πιὰ πὼς εἶχαν τὴ δύναμη νὰ θυσιάσουν τὰ προσωπικά τους πάθη στὸ βωμὸ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Ἡ ἄμυνα τῶν συνόρων, ποὺ διέτρεχε μεγάλον κίνδυνο, ἀπορροφοῦσε σχεδὸν ὁλόκληρο τὸ μάχιμο στρατό. Τὸ μόνο ποὺ μπόρεσαν τὶς πρῶτες ὧρες νὰ διαθέσουν στὴ Βανδέα εἶταν ἕνα σύνταγμα ἱππικοῦ, λίγο πυροβολικὸ καὶ τὴν 35η λεγεώνα χωροφυλακῆς ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ παλιοὺς Γάλλους ἐθνοφρουροὺς καὶ νικητὲς τῆς Βαστίλλης. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων ποὺ δὲν ξεπερνούσαν τὶς 15.000 μὲ 16.000 ἄνδρες, ἀπαρτίστηκε ἀπὸ

ἐθνοφρουρούς πού τούς ἐπιστράτευσαν βιαστικά ἀπ' τούς γειτονικούς Νομούς.

Εὐτυχῶς, οἱ ἀστοί τῶν πόλεων ἀντιστάθηκαν σθεναρά καί νικηφόρα. Στή Σάμπλ ντ' Ὀλόν ἀπέκρουσαν δυό φορές κατ' ἐπανάληψη, στίς 23 καί στίς 29 τοῦ Μάρτη, τίς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν ἀνταρτῶν. Στήν Πορνίκ καί στήν Παιμπέφ ἔκαναν τό ἴδιο. Ἔτσι ἡ Βανδέα δέν μπόρεσε νά ἐπικοινωνήσει μέ τήν Ἀγγλία καί τούς πρίγκιπες, πού ἀγνοούσαν στήν ἀρχή ὅλη τή σπουδαιότητά της.

Μετά τίς νίκες τοῦ Κατελινώ καί τοῦ Ντ' Ἐλμπέ στό Σεμιγιέ, στίς 11 τοῦ Ἀπρίλη, τοῦ Λά Ροσζακελέν στό Ὠμπραί, στίς 13 τοῦ Ἀπρίλη, τῆς στρατιᾶς τοῦ Ντ' Ἀνζού στό Κορόν, στίς 19 τοῦ Ἀπρίλη· μετά τή συνθηκολόγηση τοῦ δημοκρατικοῦ στρατηγοῦ Κετινώ στό Τουάρ, στίς 5 τοῦ Μάη, μέ 4.000 ντουφέκια καί 10 κανόνια, τό Ἐκτελεστικό Συμβούλιο ἀποφάσισε ἐπιτέλους νά στείλει ταχτικά στρατεύματα στούς δυτικούς Νομούς καί πρῶτα-πρῶτα τή λεγεώνα τοῦ Βορρᾶ μέ διοικητή τόν Βέστερμαν, ὕστερα εἰδικά τάγματα πού τά σχημάτιζαν παίρνοντας ἔξη ἄντρες ἀπό κάθε λόχο, ἀπ' ὅλες τίς στρατιές. Ἔτσι διοργανώθηκαν δυό στρατιές: ἡ στρατιά τῶν ἀκτῶν τῆς Βρέστης πρός βορρᾶ τοῦ Λουάρ, ὑπό τόν Κανκλώ, καί ἡ στρατιά τῶν ἀκτῶν τῆς Λά Ροσέλ στό Νότο, ὑπό τόν Μπιρόν.

Στήν ἀρχή ὑπῆρχε φόβος μήπως ἡ πυρκαϊά γενικευτεῖ σ' ὁλόκληρη τή Γαλλία. Οἱ βασιλόφρονες κατέβαλαν γι αὐτό τό σκοπό μεγάλες προσπάθειες μέ τήν εὐκαιρία τῆς στρατολογίας. Στό Νομό Ἴλ-ἐ-Βιλαίν, κατά τίς 20 τοῦ Μάρτη, ἔγιναν σχεδόν παντοῦ πολυάριθμες ἔνοπλες συγκεντρώσεις, ὅπου ἀκούγονταν οἱ φωνές: Ζήτω ὁ βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΖ'. Ζήτω οἱ εὐγενεῖς καί οἱ παπάδες! Ἡ κατάσταση εἶταν ἀκόμα πιό κρίσιμη στό Μορμπιάν. Δυό πρωτεύουσες ἐπαρχιῶν, ἡ Λά Ρός-Μπερνάρ, καί τό Ροσφόρ ἔπεσαν στά χέρια τῶν ἐπαναστατῶν πού διέπραξαν φρικαλεότητες. Εὐτυχῶς, μέ τήν ἔκρηξη τῆς ἐπανάστασης, οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς πού εἶχαν ἐξουσιοδοτηθεῖ, βάσει τοῦ διατάγματος τῆς 9ης τοῦ Μάρτη, βρισκόντουσαν κιόλας στή θέση τους. Ὁ Σεβέστρ κι ὁ Μπιλλώ-Βαρέν ἔδειξαν τέτιο σθένος, ὥστε οἱ χωρικοί πατάχτηκαν ἀπ' τούς ἐθνοφρουρούς τῶν πόλεων στό Ρεντόν καί στό Ροσφόρ καί πιάστηκαν οἱ ἀρχηγοί τους. Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση τῆς βρετονικῆς Βανδέας καταπνίγηκε στή γένεσή της. Ἀργότερα ἐπρόκειτο ν' ἀνάψει πάλι μέ τόν ἀνταρτοπόλεμο τῶν Σουάν, ὅπως τούς ἔλεγαν.

Στό Ἔντρ-ἐ Λουάρ, ὁ Γκουπιγιώ κι ὁ Ταλλιέν ἀναγκάστηκαν νά θέσουν ὑπό περιορισμό ὅλους τούς ταραχοποιούς παπάδες καί τούς ὕποπτους, καί νά ὑποχρεώσουν ὅλους τούς συγγενεῖς τῶν ἐμιγκρέδων νά παρουσιαστοῦν στήν πρωτεύουσα τῆς περιφέρειας. Στή Βιέν ἔγιναν ὀχλαγωγικές συγκεντρώσεις πού χρειάστηκε νά διαλυθοῦν μέ τή βία. Στόν Κάτω Ρῆνο, χώρα πολύ φανατική, σημειώθηκε σοβαρή ἐξέγερση στό Μολσχάϊμ, πού κράτη-

σε δυὸ μέρες, τὴν 25η καὶ 26η τοῦ Μάρτη. Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ὁ μοναρχισμὸς κατέβαλε τὴ μεγαλύτερη προσπάθειά του μετὰ τὴ Βανδέα εἶταν στὸ Λοζὲρ καὶ στοὺς γειτονικοὺς Νομούς. Οἱ ἴδιοι παπάδες κ' εὐγενεῖς, ποὺ στὰ τέλη τοῦ 1790 καὶ 1791 εἶχαν διοργανώσει τὸ στρατόπεδο τοῦ Ζαλέξ, οἱ ἡγούμενοι Κλὼντ Ἀλλιὲ καὶ Σολιέ, ὁ πρώην συνταχτικὸς Μάρκος Σαριὲ συγκέντρωσαν στὰ τέλη τοῦ Μάη στρατὸ 2.000 ἄντρες καὶ ἀντιστάθηκαν πολλὲς μέρες. Κατέλαβαν πρὸς στιγμὴν τὸ Μαρβεζὸλ καὶ τὸ Μὰντ κ' ἔσφαξαν καὶ λεηλάτησαν τοὺς πατριῶτες ἀστούς. Ἡ στρατιὰ ὅμως τῶν Πυρρηναίων ἔστειλε ἐνίσχυση καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ξαναπῆραν σχεδὸν ἀμέσως αὐτὲς τὶς πόλεις. Ἔπιασαν τὸν Σαριὲ καὶ τὸν καρατόμησαν.

Ἡ Ἐπανάσταση τῆς Βανδέας καὶ οἱ συναφεῖς βασιλικὲς στάσεις ἐπέδρασαν σοβαρότατα στὴ μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς Ἐπανάστασης. Τρομαγμένοι οἱ δημοκρατικοί, ἐγκατέλειψαν σὲ μεγάλο ἀριθμὸ τὸ κόμμα τῶν Γιρονδίνων ποὺ ἀπέκρουε τὰ δραστήρια μέτρα, καὶ πέρασαν στὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν, ποὺ παρουσιαζόταν ὁλοένα καὶ περισσότερο σὰν κόμμα τῆς ἐπαναστατικῆς ἀντίστασης. Οἱ Ὀρεινοὶ ἐξελίχτηκαν κι αὐτοὶ σὲ περισσότερο ἀριστερούς. Ὡς τώρα, ἀπέκρουαν τὶς διατιμήσεις ποὺ ζητούσαν οἱ Λυσσασμένοι. Ὁ ἴδιος ὁ Μαρὰ εἶχε χτυπήσει τὸν Ἰάκωβο Ρού, μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ἐπισιτιστικῶν ταραχῶν τῆς 25ης τοῦ Φλεβάρη στὸ Παρίσι. Οἱ Ὀρεινοὶ καταλάβαιναν τώρα τὴ σοβαρότητα τῆς οἰκονομικῆς κρίσης. Γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐπαφή τους μὲ τὶς μάζες, υἱοθετοῦν, λίγο ἄθελά τους βέβαια, κ' ἐπιψηφίζουν τὰ περισσότερα μέτρα ποὺ προτείνουν οἱ Λυσσασμένοι: στὴν ἀρχὴ τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τοῦ ἀσινιάτου στὶς 11 τοῦ Ἀπρίλη, κ' ὕστερα τὴ διατίμηση τῶν σιτηρῶν, στὶς 4 τοῦ Μάη.

Τ' ἀλλεπάλληλα ὅμως ἔκτακτα ἢ «ἐπαναστατικὰ» μέτρα δὲν περιορίζονται μόνο στὸ οἰκονομικὸ πεδίο, ἀλλὰ ἐπεκτείνονται καὶ στὸ πολιτικό. Γιὰ νὰ ἐπιβάλουν σεβασμὸ στοὺς ἀριστοκράτες καὶ στοὺς πράχτορες τοῦ ἐχθροῦ καὶ γιὰ νὰ τοὺς παρακολουθοῦν, ἱδρύθηκαν, στὶς 20 τοῦ Μάρτη, Ἐπιτροπὲς Ἐπαγρύπνησης. Οἱ ἐπιτροπὲς αὐτὲς θὰ προμηθεύουν ὑλικὸ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, ποὺ εἶχε κιόλας συσταθεῖ δέκα μέρες νωρίτερα. Ἔκτακτα δικαιώματα δίνονται στοὺς ἀντιπροσώπους τοὺς ἐντεταλμένους μὲ τὸ ἔργο τῆς κατάπνιξης κάθε ἀντίστασης· τοὺς ἀνύψωναν σὲ πραγματικοὺς ἀνθύπατους καὶ διχτάτορες.

Ἡ Βανδέα ἔφερε σὰν ἀντιστάθμισμα τὴν Τρομοκρατία. Ἡ Τρομοκρατία ὅμως μόνο χάρη στοὺς Ὀρεινοὺς μποροῦσε ν' ἀσκηθεῖ καὶ πρὸς ὄφελός τους, γιατὶ αὐτοὶ δημιούργησαν τὸ μηχανισμό της. Ἔτσι ἡ Ἐπανάσταση τῆς Βανδέας ἔσκαψε τὸ λάκκο τῶν Γιρονδίνων καὶ προκάλεσε τὴν πτώση τους.

X

Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΓΙΡΟΝΔΙΝΩΝ

Οἱ ἧττες τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ρήνου, ἡ προδοσία τοῦ Ντυμουριέ, ἡ ἐξέγερση τῆς Βανδέας ὄξυναν τὴ διαμάχη μεταξὺ Γιρονδίνων καὶ Ὀρεινῶν. Τὰ δυὸ κόμματα ἁμιλλόνταν ν' ἀποδώσουν τὸ ἕνα στὸ ἄλλο τὴν κατηγορία γιὰ προδοσία. Ὁ Λαζοὺρς τὴν εἶχε ἐκτοξεύσει ἐναντίον τοῦ Δαντὼν κατὰ τὴν τραγικὴ συνεδρίαση τῆς 1ης τοῦ Ἀπρίλη. Ὁ Δαντὼν καὶ οἱ Ἰακωβίνοι τὴν ξαναπήραν καὶ τὴν ἀντέστρεψαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους.

Οἱ Ἰακωβίνοι κάλεσαν στὶς 5 τοῦ Ἀπρίλη τὰ παραρτήματα τῶν Λεσχῶν τους νὰ ὑποβάλουν ἀλλεπάλληλα ὑπομνήματα καὶ νὰ ζητήσουν τὴν παύση καὶ τὴν ἀνάκληση τῶν Συμβατικῶν ποὺ εἶχαν προδώσει τὸ καθῆκον τους, ἐπιχειρώντας νὰ σώσουν τὸν τύραννο. Ἡ ἰδέα τῆς ἀνάκλησης τῶν «δπαδῶν τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας», δὲν εἶταν καινούργια. Οἱ στασιαστὲς τῆς 10ης τοῦ Μάρτη, Βαρλέ, Ντεφιὲ καὶ Φουρνιέ, μὲ ἄλλα λόγια οἱ Λυσσασμένοι, τὴν εἶχαν διατυπώσει ἐπανειλημένα. Οἱ Ὀρεινοὶ ὅμως τὴν ἀποδοκίμαζαν ὡς τότε. Τώρα, πέντε μέρες μετὰ τὴν καταγγελία τοῦ Λαζοὺρς ἐναντίον τοῦ Δαντών, οἱ Ἰακωβίνοι προσδίνουν στὴν πιὸ πάνω ἰδέα τὸ κύρος καὶ τὴ βαρύτητά τους. Τὸ συμπέρασμα εἶναι εὔκολο: ὁ Δαντὼν μεσολάβησε στοὺς Λυσσασμένους καὶ στοὺς Ἰακωβίνους γιὰ νὰ πετύχει τὴν προσέγγισή τους ποὺ εἶταν ἀναγκαία. Καὶ ἡ προσέγγιση αὐτὴ ἐνισχύθηκε στὸ μετέπειτα διάστημα. Οἱ Ὀρεινοὶ καὶ οἱ Ἰακωβίνοι, γιὰ νὰ ἐξογοράσουν τὴν ὑποστήριξη τῶν Λυσσασμένων τάχθηκαν ὑπὲρ τῆς διατίμησης τῶν σιτηρῶν.

Ἡ πρόσκληση λοιπόν, ποὺ ἀπηύθυναν οἱ Ἰακωβίνοι στὰ παραρτήματα τῶν Λεσχῶν τους στὶς 5 τοῦ Ἀπρίλη, εἶταν πράξη μὲ σοβαρὰ ἐπακόλουθα. Τὴν πρωτοβουλία ὡς τότε νὰ ζητοῦν τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ἀντιπάλων τους ἀπ' τὴ Συνέλευση, τοῦ Ροβεσπιέρου, τοῦ Μαρά, τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης, τοῦ Δαντών, τὴν εἶχαν οἱ Γιρονδίνοι. Τώρα μὲ τὴ σειρά τους ἀναλαμβάνουν οἱ Ὀρεινοὶ τὴν ἐπίθεση. Καὶ οἱ Ὀρεινοὶ ἔχουν πίσω τους τοὺς δημαγωγοὺς καὶ τοὺς ταραχοποιοὺς ποὺ ἀναμίχτηκαν σ' ὅλες τὶς προηγούμενες στάσεις, τοὺς συνηθισμένους πιὰ ὁδηγοὺς τῶν πεινασμένων μαζῶν.

Ἂν καὶ τὸ ἠθικὸ κύρος τῶν Γιρονδίνων ἔχει ὑποστεῖ κιόλας σοβαρὸν κλονισμὸ ἐξαιτίας τῶν ἐπανειλημένων ἀποτυχιῶν τῆς ἐσωτερικῆς κ' ἐξωτερικῆς πολιτικῆς των, μ' ὅλα ταῦτα ἡ κοινοβουλευτική τους θέση ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ εἶναι πολὺ ἰσχυρή. Ἡ κυβέρνηση βέβαια δὲ βρίσκεται πιὰ ἀποκλειστικὰ στὰ χέρια τους. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, ποὺ τὶς πρῶτες μέρες τὄχαν σχηματίσει «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν» τους, ἀντικαταστάθηκε σχεδὸν ὁλοκληρωτικά. Ὁ Ρολὰν ἐγκατέλειψε τὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν τὴν ἑπομένη τῆς καταδίκης τοῦ βασιλιᾶ, κι ὁ διάδοχός του, ὁ Γκαρὰ εἶναι ἄνθρωπος συνετὸς ποὺ ἀποφεύγει νὰ ἐκτίθεται. Ὁ Γκωγιέ, ποὺ ἔχει τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Δικαιοσύνης ἀπ' τὶς 20 τοῦ Μάρτη, δὲν εἶναι πιὸ θαρραλέος ἀπ' τὸν Γκαρά. Ὁ διάδοχος τοῦ Μπερνονβὶλ στὸ Ὑπουργεῖο Στρατιωτικῶν, ὁ συνταγματάρχης Μπουσότ, εἶναι ἕνας δεύτερος Πάς, ποὺ γεμίζει τὰ γραφεῖα του μὲ Λυσσασμένους. Τέλος, ὁ νέος ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, ὁ Νταλμπαράντ, ποὺ διορίστηκε στὶς 10 τοῦ Ἀπρίλη σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Μόνζ, ὑποδείχτηκε ἀπ' τὸν Δαντών.

Οἱ μόνοι τώρα πιὰ στοὺς ὁποίους μποροῦν νὰ βασίζονται ἀπόλυτα οἱ Γιρονδῖνοι εἶναι ὁ Λεμπρέν, ποὺ ἔχει τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, κι ὁ Κλαβιέρ, ποὺ ἔχει τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Οἰκονομικῶν. Τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο ὅμως δὲν ἔχει πιὰ δικαίωμα νὰ παίρνει ἀποφάσεις. Εἶναι ἐξαρτημένο στενὰ ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, στὴν ὁποία καὶ λογοδοτεῖ, κοὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ συστήθηκε στὶς 5 τοῦ Ἀπρίλη δὲ βρίσκεται στὰ χέρια τῶν Γιρονδίνων. Ἀπ' τὰ ἐννιὰ μέλη ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν στὴν ἀρχή, τὰ ἑπτὰ ἀνήκουν στὸ κέντρο καὶ τὰ δυὸ στοὺς Ὀρεινούς, ὁ Δαντὼν δηλ. κι ὁ Ντελακρουά, κι ὁ τελευταῖος μάλιστα στρατολογήθηκε κι αὐτὸς πολὺ πρόσφατα ἀπ' τὸ κόμμα τῶν Ἰακωβίνων.

Ἡ κυβέρνηση λοιπὸν βρίσκεται στὰ χέρια τοῦ κέντρου, δηλ. ἐκείνων ποὺ περηφανεύονται πὼς εἶναι ἀνεξάρτητοι, ἐκείνων ποὺ δὲ θέλουν νὰ συμμεριστοῦν τὰ πάθη τῶν δύο κομμάτων. Ἀρχηγοί τους εἶναι ὁ Μπαρὲρ κι ὁ Καμπόν. Ὅ,τι ψηφίζουν οἱ Ὀρεινοί, ψηφίζουν κι αὐτοί, κάθε φορὰ ποὺ πρόκειται νὰ ληφθοῦν αὐστηρὰ μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Ἐπανάστασης. Μὰ διατηροῦν ἀκατανίκητη δυσπιστία πρὸς τὴν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ καὶ τὸν Δαντών, ποὺ στάθηκε συχνὰ ὁ ἐμπνευστής της. Σ' ὅλες πάλι τὶς ψηφοφορίες, ὅπου πρόκειται γιὰ ζητήματα προσώπων κι ὅπου ἐπικρίνεται ἡ πολιτικὴ τῶν βουλευτῶν τοῦ Παρισιοῦ, ψηφίζουν τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Γιρονδίνους. Καὶ τυχαίνει οἱ Γιρονδῖνοι, ποὺ δὲν εἶναι πιὰ στὴν κυβέρνηση, νὰ ἔχουν ἀκόμα τὴν πλειοψηφία στὴ Συνέλευση. Πρὶν ἀπ' τὴν προδοσία τοῦ Ντυμουριέ, ἡ Συνέλευση ἐξέλεγε πολὺ συχνὰ τοὺς προέδρους της ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κέντρου. Μετὰ τὴν 1η τοῦ Ἀπρίλη ὡς τὶς 31 τοῦ Μάη, οἱ ἑκάστοτε πρόεδροι εἶναι Γιρονδῖνοι· στὶς 18 τοῦ Ἀπρίλη ὁ Λαζουρς· στὶς 2 τοῦ Μάη ὁ Μπογιὲ-Φονφρέντ· στὶς 16 τοῦ Μάη ὁ Ἰνάρ. Αὐτὸ εἶταν ἀποτέ-

λεσμα τῆς ἐγκυκλίου τῶν Ἰακωβίνων τῆς 5ης τοῦ Ἀπρίλη πού τρομοκράτησε τούς Πεδινούς * καί τούς ἔκανε νά δείξουν δυσπιστία ἀπέναντι τῶν Ὀρεινῶν. Ὅταν οἱ Γιρονδῖνοι, εἶχαν ἐπικαλεσθεῖ τούς Νομούς γιά νά σώσουν τό βασιλιά, οἱ Πεδινοί τούς κάκισαν καί καταψήφισαν μέ τούς Ὀρεινούς τήν προσφυγή στή λαϊκή ἐτυμηγορία. Τώρα ἔρχονται οἱ Ὀρεινοί κι ἀπευθύνονται στίς πρωτοβάθμιες λαϊκές συνελεύσεις γιά νά τούς ζητήσουν ν' ἀποκλείσουν τούς Γιρονδίνους ἀπ' τή Συμβατική. Οἱ Πεδινοί, πιστοί στή γραμή τους, κακίζουν κι αὐτούς μέ τή σειρά τους, ὅπως κάκισαν καί τούς Γιρονδίνους. Προορισμός τῶν Πεδινῶν εἶναι νά ἐκπροσωποῦν καί νά ὑπερασπίζουν τό κοινό συμφέρον ἐναντίον τῶν φατριῶν.

Ἡ δύναμη ἄλλωστε τοῦ κόμματος τῶν Ὀρεινῶν ἐξασθένησε μέ τήν ἀναχώρηση τῶν 86 ἐπιτρόπων γιά τήν ἐπιστράτευση τῶν τριακοσίων χιλιάδων ἀντρῶν. Ὅλοι σχεδόν οἱ ἐπίτροποι αὐτοί ἐκλέχτηκαν ἀπ' τίς τάξεις τοῦ κόμματός των, ἐπίτηδες μάλιστα, ὅπως θά ἰσχυριστοῦν σέ λίγο οἱ Ὀρεινοί, γιά ν' ἀπομακρύνουν ἀπ' τό βῆμα μερικούς ἀπ' τούς καλύτερους ρήτορές τους. Κ' εἶναι γεγονός πώς ὁ Μπρισσό ἔγραφε στίς 17 τοῦ Μάρτη, στήν ἐφημερίδα του: «Ἡ ἀπουσία τῶν πιό θερμόαιμων ἀπ' τήν Ἐθνική Συμβατική Συνέλευση ἐπιτρέπει νά παίρνονται οἱ ἀποφάσεις μέ περισσότερη ἠρεμία καί, κατά συνέπεια, μέ περισσότερο σθένος». Δέν εἶχαν δμως δίκιο νά χαίρονται οἱ Γιρονδῖνοι γιά τήν ἀναχώρηση τῶν Ὀρεινῶν Ἐπιτρόπων. Δέν ἔβλεπαν πώς οἱ τελευταῖοι ἐπρόκειτο ν' ἀποχτήσουν ἐπαφή στούς Νομούς μέ τούς παλιούς ὀπαδούς τῶν Γιρονδίνων, νά διαλύσουν τίς προκαταλήψεις τους κατά τοῦ Παρισιοῦ καί νά τούς προσελκύσουν σιγά-σιγά στό κόμμα τους.

Οἱ Γιρονδῖνοι θά μποροῦσαν νά περιφρονήσουν τήν ἐγκύκλιο τῶν Ἰακωβίνων τῆς 5ης τοῦ Ἀπρίλη. Μά οἱ Γιρονδῖνοι δέν ἀδημονοῦσαν μονάχα γιά νά δικαιωθοῦν καί ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τήν κατηγορία πώς εἶταν συνένοχοι τοῦ Ντυμουριέ, ἀλλά νόμιζαν καί κατάλληλη τήν εὐκαιρία γιά νά καταβάλουν τούς ἀντιπάλους των. Στό πρόσωπο τῶν Ὀρεινῶν ἐνοοῦσαν νά βλέπουν μόνο τούς συγκεκαλυμένους πράχτορες τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης. Κι ὁ Φίλιππος Ἐγκαλιτέ εἶχε μόλις συληφθεῖ σά συνένοχος τοῦ Ντυμουριέ. Τό μέτρο αὐτό τούς ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνη.

Στίς 12 τοῦ Ἀπρίλη ὁ Γκαντέ διάβασε στή Συμβατική τήν ἐγκύκλιο τῶν Ἰακωβίνων τῆς 5ης τοῦ Ἀπρίλη καί ζήτησε νά ἐκδοθεῖ ψήφισμα κατηγορίας κατά τοῦ Μαρά πού τήν εἶχε ὑπογράψει μέ τήν ἰδιότητα τοῦ προέδρου τῆς Λέσχης. Ὕστερ' ἀπό θυελλώδεις συζητήσεις, ἡ παραπομπή τοῦ Μαρά σέ δίκη ψηφίστηκε τήν ἑπομένη μέ ὀνομαστική κλήση, μέ ἀποτέλεσμα 226 ψήφους κατά 93 καί 47 ἀποχές. Πρόσκαιρος θρίαμβος. Οἱ δικαστές καί οἱ ἔνορκοι τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου εἶταν ὅλοι Ὀρεινοί. Ἡ

* Ἄλλη ὀνομασία τοῦ Κέντρου. Σ.τ.Μ.

Κομμούνα καὶ πολυάριθμα παρισινὰ Διαμερίσματα ἐκδηλώθηκαν, ὑπὲρ «τοῦ Φίλου τοῦ Λαοῦ», ὅπως καὶ πολλὲς ἐπαρχιακὲς λέσχες τῆς Μπὼν λ.χ. καὶ τῆς Ὠξέρ. Ἄπειρο πλῆθος τὸν συνόδευσε στὸ δικαστήριο. Ἀνακρίθηκε τυπικὰ κι ἀπαλλάχτηκε, στὶς 24 τοῦ Ἀπρίλη, μὲ τὰ πιὸ ἐπαινετικὰ αἰτιολογητικά. Τὸ πλῆθος τὸν στεφάνωσε μὲ λουλούδια καὶ τὸν ἔφερε σηκωτὸ στοὺς ὤμους ὡς τὴν κοινοβουλευτική του ἕδρα, παρελαύνοντας καταμεσὶς ἀπ' τὴ Συμβατική. Ὁ Μαρὰ εἶταν τώρα περισσότερο δημοφιλὴς καὶ περισσότερο ἐπίφοβος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Ἡ ἀνικανότητα τῶν Γιρονδίνων νὰ καταβάλουν τοὺς ἀντιπάλους τους ἄναψε τὸν πόθο τῶν ἀντιποίνων.

Στὶς 15 τοῦ Ἀπρίλη, δυὸ μέρες μετὰ τὴν παραπομπὴ τοῦ Μαρὰ σὲ δίκη, 35 παρισινὰ Διαμερίσματα (ἀπ' τὰ 48), συνοδευόμενα ἀπ' τὸ προσωπικὸ τῆς δημαρχίας μὲ τὸ δήμαρχο Πάς, ἦρθανε νὰ ὑποβάλουν στὴ Συμβατικὴ ἀπειλητικὸ ὑπόμνημα ἐναντίον τῶν 22 ἐξεχόντων μελῶν τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων: τῶν Μπρισσό, Γκαντέ, Βεργνιώ, Ζανσοννέ, Γκραντζενέβ, Μπυζό, Μπαρμπαρού, Σάλ, Μπιροττώ, Πετιόν, Λανζουϊναί, Βαλαζέ, Λεαρντύ, Λουβέ, Γκορσά, Φωσέ, Λαζούρς, Ποντεκουλάν, κλπ. Τὸ ὑπόμνημα τὸ διάβασε ὁ νεαρὸς Ρουσελέν, ἰδιαίτερα γνωστὸς γιὰ τοὺς δεσμούς του μὲ τὸν Δαντών, ἔτσι ποὺ ὁ Λαζοὺρς δὲν παρέλειψε νὰ κατηγορήσει τὸν Δαντὼν πὼς συνέταξε αὐτὸς τὸν κατάλογο τῶν 22.

Οἱ Γιρονδίνοι ἀπάντησαν στὸ ὑπόμνημα τῶν Διαμερισμάτων ζητώντας κι αὐτοί, μὲ τὸ στόμα τοῦ Λαζοὺρς καὶ τοῦ Μπουαγὲ-Φονφρέντ, νὰ κληθοῦν οἱ πρωτοβάθμιες λαϊκὲς συνελεύσεις καὶ ν' ἀποφανθοῦν γιὰ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς βουλευτές. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Βεργνιὼ πέτυχε νὰ παραμεριστεῖ ἡ πρόταση αὐτὴ σὰν ἐπικίνδυνη. Μποροῦσε νὰ γενικεύσει τὸν ἐμφύλιο πόλεμο.

Οἱ Γιρονδίνοι κατέβαλαν μεγάλη προσπάθεια γιὰ ν' ἀνακτήσουν τὴν πλειοψηφία μέσα τὸ Παρίσι, καὶ γιὰ νὰ ξεσηκώσουν πάλι τοὺς Νομοὺς ἐναντίον τῶν Ὀρεινῶν.

Ὁ Πετιόν, σ' ἕνα *Γράμα πρὸς τοὺς Παρισινούς*, ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ τέλη τοῦ Ἀπρίλη, κάλεσε ὅλους τοὺς νομοταγεῖς πολίτες στὸν ἀγώνα: «Οἱ ἰδιοχτησίες σας ἀπειλοῦνται, ἔγραφε, καὶ σεῖς κλείνετε τὰ μάτια μπροστὰ στὸν κίνδυνο αὐτό. Ὑποδαυλίζουν τὸν πολεμο μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ἔχουν κ' ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν, κ' ἐσεῖς δὲν κάνετε τίποτα γιὰ νὰ τὸν προλάβετε. Μερικοὶ μηχανοράφοι, μιὰ φούχτα ταραξίες σᾶς ὑπαγορεύουν τὴ θέλησή τους, σᾶς παρασέρνουν σὲ βίαια κι ἀσυλόγιστα μέτρα, κ' ἐσεῖς δὲν ἔχετε τὸ θάρρος ν' ἀντισταθεῖτε· δὲν τολμᾶτε νὰ παρουσιαστεῖτε στὰ Διαμερίσματά σας καὶ ν' ἀντιπαλέψετε μαζί τους. Βλέπετε ὅλους τοὺς πλούσιους κ' εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους νὰ φεύγουν ἀπ' τὸ Παρίσι, βλέπετε τὸ Παρίσι νὰ ἐκμηδενίζεται καὶ σεῖς μένετε ἀτάραχοι...Παρισινοί! Ξυπνῆστε ἐπὶ τέλους ἀπ' τὸ λήθαργό σας κι αναγκάστε αὐτὰ τὰ δηλητηριώδη ἔντομα νὰ γυρίσουν πίσω στὶς κρύπτες τους...». Ὁ ἴδιος ὁ Πετιόν, ἕνα χρόνο πρωτύτερα, σ' ἕνα *Γρά-*

μα πρὸς τὸν *Μπυζό*, προέτρεχε ἀντίθετα πλούσιους καὶ φτωχούς, τὶς δυὸ μερίδες τῆς Τρίτης Τάξης, νὰ συσωματωθοῦν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἐχθρὸς ὅμως γιὰ τὸν Πετιὸν δὲν εἶταν πιὰ τώρα ἡ ἀριστοκρατία, ἀλλὰ ἡ ἀναρχία.

Τὸ προσκλητήριό του ἔπεφτε σὲ κατάλληλη ἀτμόσφαιρα. Οἱ πλούσιοι εἶταν ἔξω φρενῶν μὲ τὶς χρηματικὲς θυσίες ποὺ τοὺς ἐπιβάλλανε ἐξ ἀφορμῆς τῆς στρατολογίας. Οἱ Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς ποὺ εἶχαν συσταθεῖ πρόσφατα, ἄρχιζαν νὰ λειτουργοῦν καὶ νὰ τοὺς παρακολουθοῦν αὐστηρὰ καὶ νὰ τοὺς ὑποβάλλουν σ' ἐπανειλημένες καταπιέσεις. Πήγαν στὶς συνελεύσεις τῶν Διαμερισμάτων, ἐπιχείρησαν νὰ καταλάβουν τὰ γραφεῖα τους, νὰ βάλουν δικούς τους ἀνθρώπους στὶς Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὶς πολεμικὲς φορολογίες μὲ τὶς ὁποῖες τοὺς εἶχαν φορτώσει οἱ Ἀβράκωτοι. Οἱ ἐργάτες ἀπασχολημένοι ὅλη τὴ βδομάδα στὶς δουλειές τους δὲν εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ συχνάζουν στὶς πολιτικὲς συγκεντρώσεις. Οἱ πλούσιοι κατόρθωσαν καὶ κατάχτησαν τὴν πλειοψηφία σὲ πολλὰ Διαμερίσματα (Μπὺτ ντὲ Μουλέν, Μάϊγ, Ἡλύσια). Στὸ Λουξεμβοῦργο καὶ στὰ Ἡλύσια ἔγιναν διαδηλώσεις τῶν «Μουσκαντὲν» * ἐναντίον τῆς στρατολογίας. Ἡ ἐφημερίδα τοῦ Μπρισσὸ τοὺς συγχάρηκε ποὺ διαμαρτυρήθηκαν «κατὰ τῶν παράνομων ἀποφάσεων τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς».

Οἱ Ἀβράκωτοι ὅμως συνῆλθαν. Ἄρχισαν ν' ἀλληλοβοηθοῦνται, Διαμέρισμα μὲ Διαμέρισμα. Σθεναρὴ κ' ἐπιδέξια εἶταν καὶ ἡ ὑποστήριξη ποὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ Ἰακωβίνοι καὶ ἡ Κομμούνα. Ἡ τελευταία διέταξε πολυάριθμες συλλήψεις. Ταυτόχρονα ἐπεδόθη στὸ ν' ἀναζωογονήσει τὶς δοξασμένες ἀναμνήσεις τῆς ἐποχῆς τῆς 10ης Αὐγούστου. Ὁ θάνατος ἑνὸς ἀπ' τοὺς νικητὲς τοῦ Κεραμεικοῦ, τοῦ Λαζόφσκυ, πρώην ἐπόπτη τῶν ἐργοστασίων καὶ λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ προαστείου Σαὶν-Μαρσώ, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὴν Κομμούνα νὰ τοῦ κάνει τὴν Κυριακὴ τῆς 28ης τοῦ Ἀπρίλη ἐπιβλητικὴ κηδεία. Τὴ διάταξη τῆς πομπῆς τὴν ἀνέλαβε ὁ ζωγράφος Νταβὶντ κ' ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ παρελάσουν ἐπιδειχτικὰ οἱ δυνάμεις τῶν Ὀρεινῶν.

Ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ δὲν εἶταν ἰδεαλιστὴς ἀλλὰ πνεῦμα ρεαλιστικό, στραμένο προσεχτικὰ στὶς πραμικρότερες ἐκδηλώσεις τῆς κοινῆς γνώμης, κατάλαβε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πὼς ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ νικηθοῦν οἱ Γιρονδῖνοι εἶταν νὰ νιώσουν ἄμεσα οἱ Ἀβράκωτοι τὸ συμφέρον ποὺ εἶχαν ἀπ' τὴ νίκη. Διάβασε πρῶτα στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων κ' ὕστερα στὴ Συμβατικὴ, στὰ τέλη τοῦ Ἀπρίλη, μιὰ Διακήρυξη Δικαιωμάτων, ποὺ ἔβαζε τὴν ἰδιοχτησία κάτω ἀπ' τὸ κοινωνικὸ συμφέρον καὶ ποὺ συνεπῶς νομιμοποιοῦσε θεωρητικὰ τὴν προσφιλὴ στοὺς Λυσσασμένους πολιτικὴ τῶν ἐπιτάξεων. Κ' ἐξακολούθησε νὰ διεγείρει τὰ πλήθη τῶν ἐργατῶν ἐναντίον τῶν

---

* «Οἱ ἀρωματισμένοι». Ἱστορικὴ ὀνομασία τῶν νεαρῶν νεόπλουτων. Σ. τ. Μ.

«χρυσοβράκηδων», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦσε, ποὺ προσπαθούσαν νὰ καταλάβουν τὰ Διαμερίσματα. «Διῶξτε τοὺς ἀριστοκράτες ποὺ ἔχετε στὰ Διαμερίσματά σας, τοὺς ἔλεγε στὶς 8 τοῦ Μάη στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Σῶστε τὴν ἐλευθερία σας κι ἀναπτύξτε ὅλες σας τὶς δυνάμεις. Ἔχετε ἄπειρο πλῆθος ἀπὸ Ἀβράκωτους, ἀγνοὺς καὶ ρωμαλέους, ποὺ δὲν μποροῦν ν' ἀφήσουν τὶς δουλειές τους. Βάλτε τοὺς πλουσίους νὰ τοὺς πληρώνουν!» Καὶ συμβούλευε τὰ Διαμερίσματα νὰ ντύσουν μ' ἔξοδα τῶν πλουσίων, κατὰ τὴ μέθοδο τοῦ Νομοῦ Ἐρώ, ἐπαναστατικὸ στρατὸ ποὺ νὰ καταστείλει τὴ δράση τῶν κακοβούλων. Στὸν ἴδιο λόγο ζητοῦσε ἀκόμα τὴ σύληψη τῶν ὑπόπτων καὶ τὴν ἀποζημίωση τῶν ἀπόρων γιὰ τὶς ὧρες ποὺ διέθεταν γιὰ τὶς συνελεύσεις τῶν Διαμερισμάτων, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ διευκολύνονται οἱ προλετάριοι νὰ ἐκπληρώνουν τὰ πολιτικά τους καθήκοντα. Τὴν ἴδια μέρα, στὶς 8 τοῦ Μάη, ὁ Ροβεσπιέρος πρότεινε στὴ Συμβατικὴ νὰ κρατήσει ὁμήρους τοὺς ὑπόπτους καὶ ν' ἀποζημιώσει τοὺς φτωχοὺς ποὺ θὰ τοὺς φρουρούσαν.

Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ πολιτικὴ τοῦ Ροβεσπιέρου, ποὺ τὴν ἐξέθετε μὲ ἀξιοσημείωτη σαφήνεια, εἶταν βέβαια ταξικὴ πολιτική. Τὴν ἐποχὴ τῆς Συντακτικῆς καὶ τῆς Νομοθετικῆς Συνέλευσης, οἱ Ἀβράκωτοι εἶχαν προσφέρει δωρεὰν τὰ μπράτσα τους στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης ἐναντίον τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Εἶχε περάσει ὅμως τώρα ὁ καιρὸς τοῦ ἰδεαλιστικοῦ αὐτοῦ ζήλου. Οἱ Ἀβράκωτοι εἶδαν τοὺς ἰδιοχτῆτες νὰ πλουτίζουν ἀπ' τὴν ἀγορὰ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων κι ἀπ' τὴν πώληση τῶν τροφίμων καὶ τῶν ἐμπορευμάτων σ' ἐξωφρενικὲς τιμὲς καὶ τὸ πάθημα τοὺς ἔγινε μάθημα. Δὲ θέλουν πιὰ νἆναι κορόϊδα. Ἐνοοῦν νὰ θρέψει ἡ Ἐπανάσταση ἐκείνους ποὺ τὴν ἔκαναν καὶ ποὺ τὴ στηρίζουν.

Ὁ Ροβεσπιέρος εἶναι ὁ ἀντίλαλος τῆς λαϊκῆς φωνῆς. Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ πολιτική, τὸ σχέδιο γιὰ τὴ σύσταση μιᾶς μισθοφορικῆς προλεταριακῆς ὀργάνωσης, ποὺ ἀνέπτυξε στοὺς Ἰακωβίνους στὶς 8 τοῦ Μάη, εἶχε κιόλας διατυπωθεῖ ἀπ' τοὺς δημοκράτες τῆς Λυών, φίλους τοῦ Σαλιέ, μερικὲς μέρες νωρίτερα. Οἱ τελευταῖοι ἀποσποῦν στὸ Νομὸ Ρὸν-ε-Λουάρ, στὶς 3 τοῦ Μάη, ἀπόφαση ποὺ διατάσσει τὸ σχηματισμὸ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἀπὸ 5.000 ἄντρες μὲ 20 σόλδια καθημερινὴ ἀποζημίωση κατὰ κεφαλή, ἀπ' τὴν ἔκτακτη φορολογία πέντε ἑκατομυρίων ποὺ ἐπιβάλλεται στοὺς πλούσιους. Ὁ Σαλιὲ σκόπευε νὰ στρατολογήσει γι αὐτὸ τὸ στρατὸ τοὺς ἄνεργους ἐργάτες.

Εἶναι πιθανὸ ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ γνώριζε τὸν ἐπαναστάτη τῆς Λυών, νὰ πληροφορήθηκε εὐθὺς ἀμέσως τὸ μέτρο. Ἐνῶ ὅμως στὸ Παρίσι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀβράκωτοι, στὴ Λυὼν συνέβη τὸ ἀντίθετο. Καὶ τοῦτο γιατὶ οἱ πλούσιοι στὴ Λυὼν εἶχαν μὲ τὸ μέρος τους τὴ Νομαρχία ποὺ ἐπέδειξε μεγάλη βραδύτητα καὶ κακὴ θέληση στὴ στρατολογία τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ποὺ ὑπῆρχε μόνο στὰ χαρτιά. Οἱ Γιρονδίνοι τῆς Λυὼν δέχτηκαν νὰ συμαχή-

σουν μὲ τοὺς παλιοὺς ἀριστοκράτες. Χάρη στὴν ἐνίσχυσή τους, κατάφεραν νὰ καταχτήσουν τὴν πλειοψηφία στὰ τμήματα καὶ στὶς ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν τὴ δράση τῆς 'Ορεινῆς Δημαρχίας, ποὺ τὴν ἀνέτρεψαν σὲ λίγο.

Στὸ Παρίσι ἔγινε ἐντελῶς ἀλλιώτικα, γιατὶ ἐκεῖ οἱ 'Αβράκωτοι, μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς Κομμούνας καὶ τῆς Νομαρχίας, κατόρθωσαν νὰ παραμείνουν κύριοι τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν, τῶν ὀργάνων δηλ. ἐπαγρύπνησης καὶ καταστολῆς.

Οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως δὲ θριάμβευσαν μονάχα στὴ Λυών, ἀλλὰ κατέλαβαν καὶ τὶς τοπικὲς ἀρχὲς σὲ πολυάριθμες ἐμπορικὲς πόλεις, καὶ ἰδιαίτερα στὴ Μασσαλία, στὴ Νάντη, στὸ Μπορντώ.

"Οπως στὴ Λυών, ἔτσι καὶ στὴ Μασσαλία, οἱ Γιρονδῖνοι συμμαχήσανε μὲ τοὺς ἀριστοκράτες. Κύριοι τῶν τμημάτων, διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ δημάρχου Μουράϊγ καὶ τοῦ δημαρχιακοῦ ἐπιτρόπου Σέτρ, ἀνάκληση ποὺ ἀποφασίστηκε ἄστοχα ἀπ' τοὺς ἀντιπροσώπους Μωϋσὴ Μπαὶλ καὶ Μπουασσέλ. "Υστερα, ἀφοῦ ἔβαλαν χέρι στὸ δημαρχεῖο, ἔδιωξαν ἀπ' τὴ Μασσαλία τοὺς ἀφελεῖς ἀντιπροσώπους ποὺ τοὺς γέλασαν μὲ τὸ κόλπο τους. 'Εγκαθίδρυσαν ἐπαναστατικὸ δικαστήριο ποὺ ἄρχισε νὰ χτυπάει τοὺς 'Ορεινούς.

'Αντίθετα, στὴ Νάντη καὶ στὸ Μπορντὼ ἡ γειτνίαση τῆς Βανδέας ἐμπόδισε τὴ συμμαχία Γιρονδίνων κι ἀριστοκρατῶν. 'Η ἀστικὴ τάξη τῶν ἐμπόρων ποὺ ἤξερε τί λεηλασίες καὶ σφαγὲς τὴν περίμεναν σὲ περίπτωση ποὺ θὰ νικούσαν οἱ χωρικοὶ τῆς Βανδέας, ἔμεινε πιστὴ στὴ Δημοκρατία. "Εστειλε ὅμως ἀπειλητικὰ ὑπομνήματα στὴ Συμβατικὴ ἐναντίον τῶν ἀναρχικῶν τοῦ κόμματος τῶν 'Ορεινῶν.

Εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο πὼς ἡ ἀντίσταση ἢ μᾶλλον ἡ ἐπίθεση τῶν Γιρονδίνων στοὺς Νομοὺς εἶταν ἀποτέλεσμα σχεδίου ποὺ καταστρώθηκε στὸ ἴδιο τὸ Παρίσι ἀπὸ βουλευτὲς τοῦ κόμματος. 'Ο Βερνιὼ ἔστειλε στοὺς πολίτες τοῦ Μπορντώ, στὶς 4 καὶ 5 τοῦ Μάη, βίαια γράματα, κατηγορώντας τους γιὰ τὴν ἀδιαφορία τους καὶ καλώντας τους σὲ βοήθεια: «"Αν ἀναγκαστῶ, θὰ σᾶς καλέσω στὸ βῆμα νὰρθεῖτε καὶ νὰ μᾶς ὑπερασπίσετε, ἂν εἶναι ἀκόμα καιρός, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖτε τὴ λευτεριά, ἐξολοθρεύοντας τοὺς τυράννους. "Ανδρες Γιρονδῖνοι! Σηκωθεῖτε! Κατατροπῶστε τοὺς νέους Μαρίους». 'Η ἔκληση εἰσακούστηκε. Οἱ πολίτες τοῦ Μπορντὼ ἔστειλαν ἀμέσως ἀντιπροσωπεία στὸ Παρίσι γιὰ νὰ διαβάσει ἐνώπιον τῆς Συμβατικῆς ἕνα δριμὺ φιλιππικὸ κατὰ τῶν ἀναρχικῶν ποὺ ὁ Βερνιὼ πέτυχε νὰ τοιχοκολληθεῖ.

Παρόμοια μὲ τὰ γράματα ποὺ ἔστειλε ὁ Βερνιὼ στοὺς συμπατριῶτες του ἔστειλε κι ὁ Μπαρμπαροὺ στοὺς φίλους του τῆς Μασσαλίας.

'Η ἀντίδραση τῶν Γιρονδίνων παρεμπόδιζε ὁλοένα καὶ περισσότερο τὴ δράση τῶν ἀντιπροσώπων στὸ 'Εσωτερικό, ἔπαιρνε κιόλας τὴ μορφὴ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ αὐτονομισμοῦ, τοῦ τοπικοῦ δη-

λαδὴ ἰδιομορφισμοῦ ἐναντίον τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ Γκαρρὼ ἔγραφε ἀπ' τὸ Ἀζάν, στὶς 16 τοῦ Μάη: «Θ' ἀκούσετε συχνὰ νὰ λένε, ἀκόμα καὶ δημοσίᾳ, πῶς ἀφοῦ τὸ Παρίσι θέλει νὰ κυριαρχεῖ, πρέπει κι αὐτοὶ ν' ἀποχωριστοῦν καὶ ν' ἀποτελέσουν ξεχωριστὰ κράτη. Σ' αὐτὸ βρίσκεται ἡ δυσκολία νὰ προμηθευτοῦμε ὅπλα γιὰ τοὺς νεοσύλεχτους ποὺ φεύγουν γιὰ τὸ μέτωπο. Κανένας δὲ θέλει νὰ μᾶς δώσει». Ὁ ταξικὸς ἀγώνας βρισκόταν σὲ πρώτη μοίρα· σὲ δεύτερη μοίρα οἱ ἀνάγκες τῆς πατρίδας. Ὁ Νταρτιγκὸτ κι ὁ Ἰσὸν παραπονιόνταν ἀπ' τὸ Λεκτούρ, στὶς 23 τοῦ Μάη, γιὰ τὴν κακὴ θέληση ποὺ ἔδειχναν οἱ ἀρχὲς τοῦ Νομοῦ Ζέρ. Ὁ Λεβασσὲρ καὶ οἱ συνάδελφοί του κατάγγελναν, στὶς 26 τοῦ Μάη, τὴν κακὴ θέληση τῶν ἀρχῶν τοῦ Νομοῦ τοῦ Μοζέλλα καὶ τὴ συγκαταβατικότητά του ἀπέναντι στοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ πάλη τῶν δύο κομμάτων παρέλυε τὴν ἐπαναστατικὴ ἄμυνα. Ἔπρεπε νὰ δοθεῖ τέρμα στὴν κατάσταση αὐτή.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη, οἱ Γιρονδίνοι ἀποκρυστάλλωσαν ὁριστικὰ τὸ ἐκστρατευτικό τους σχέδιο. Θὰ κατέλυαν τὶς ἀρχὲς τοῦ Παρισιοῦ, θὰ καλούσαν ἔνοπλες δυνάμεις ἀπ' τοὺς Νομοὺς γιὰ νὰ συντρίψουν ἐνδεχόμενη ἀντίσταση, τέλος θ' ἀποσύρονταν στὸ Μπούρζ σὲ περίπτωση ἀποτυχίας. Ἀνόητο σχέδιο! Καταλύοντας τὶς ἀρχὲς τοῦ Παρισιοῦ, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ φέρουν στὸ Δημαρχεῖο, μὲ νέες ἐκλογές, τοὺς ἴδιους ἐκείνους Λυσσασμένους ποὺ παραπονιόνταν (μὲ τὸ στόμα τοῦ Λεκλὲρκ ἀπ' τὴ Λυών, στὶς 16 τοῦ Μάη στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων) γιὰ τὴν πλαδαρότητα καὶ τὴν ἀδυναμία τῶν Ὀρεινῶν. Ν' ἀρχίσουν ἀγώνα κατὰ τῆς Κομμούνας, εἴταν σωστὴ τρέλλα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ Κομμούνα εἶχε στὰ χέρια της τὴ μόνη ὀργανωμένη δύναμη, δηλαδὴ τὴν ἐθνοφρουρὰ καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς τῶν Διαμερισμάτων. Νὰ ὑπολογίζουν σὲ βοήθεια τῶν Νομῶν εἴταν μάταιη ἐλπίδα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ στρατολογία τῶν 300.000 ξεσήκωνε κιόλας τόση ἀντίδραση, ὅταν οἱ ἀστοὶ ἀντιμετώπιζαν μὲ τόση ἀποστροφὴ τὴν κατάταξη στὸ στρατό. Παρ' ὅλ' αὐτά, τὸ σχέδιο τῶν Γιρονδίνων μπῆκε σὲ ἐφαρμογή.

Ὅταν, στὶς 17 τοῦ Μάη, ἡ Κομμούνα πῆρε τὸ ἔγγραφο τῆς παραίτησης τοῦ Σαντέρ, ποὺ ἀνάγγελλε ὅτι φεύγει γιὰ τὴ Βανδέα, διόρισε προσωρινὸ ἀντικαταστάτη του στὴ διοίκηση τῆς ἐθνοφρουρᾶς τὸν Μπουλανζέ, ὑποδιοικητὴ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐπαναστατικὰ Διαμερίσματα, στὸ τμῆμα τῆς Σιταγορᾶς, ὅπου καὶ πάρθηκε ἡ πρωτοβουλία γιὰ τὸ περίφημο ὑπόμνημα τῆς 15ης τοῦ Μάη ἐναντίον τῶν 22. Τὴν ἴδια μέρα, στοὺς Ἰακωβίνους, ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν ἀποσποῦσε χειροκροτήματα μὲ τὴν *Ἱστορία τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μπρισσό*, ἕναν πύρινο λίβελο ὅπου, βασιζόμενος σ' ἐντελῶς ἀόριστες ἐνδείξεις, παρουσίαζε τοὺς Γιρονδίνους σὰν πληρωμένους πράχτορες τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἀμέσως, τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 18 τοῦ Μάη, ὁ Γκαντὲ κατάγγειλε στὴ Συμβατικὴ τὶς ἀρχὲς τοῦ Παρισιοῦ, «ἀρχὲς ἀναρχικές, ποὺ διψοῦν γιὰ χρήματα καὶ κυριαρχία». Πρότεινε τὴν ἄμεση κα-

τάρχησή τους, μέσα σὲ εἰκοσιτέσσερις ὥρες, καὶ τὴν ἀντικατάσταση τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς ἀπ' τοὺς προέδρους τῶν Διαμερισμάτων. Τέλος πρότεινε νὰ συνέλθουν στὸ Μποὺρζ οἱ ἀναπληρωματικοὶ βουλευτὲς γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν τὴ Συμβατική, σὲ περίπτωση ποὺ θὰ ὑπέκυπτε σὲ ἐκβιασμούς. Παρενέβη ὅμως ὁ Μπαρὲρ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας καὶ χαραχτήρισε σὰ μὴ πολιτικὰ τὰ μέτρα ποὺ πρότεινε ὁ Γκαντέ. Ἀφοῦ ἡ Κομμούνα συνωμοτοῦσε κατὰ τῆς Συμβατικῆς, ἔπρεπε νὰ γίνουν ἀνακρίσεις ἐναντίον τῆς Κομμούνας, κι ὁ Μπαρὲρ πρότεινε νὰ διοριστεῖ γι αὐτὸ δωδεκαμελὴς Ἐπιτροπή.

Ἡ δωδεκαμελὴς Ἐπιτροπὴ περιέλαβε μόνο Γιρονδίνους, ποὺ οἱ περισσότεροί τους βρίσκονταν μεταξὺ τῶν 22 ποὺ εἶχαν καταγγελθεῖ σὰν προδότες ἀπ' τὴν Κομμούνα: τὸν Μπουαγὲ-Φονφρέντ, τὸν Ραμπὼ Σαὶντ Ἐτιέν, τὸν Κερβελεγκάν, τὸν Λαριβιέρ, τὸν Μπουαλλώ, κλπ., κι ἄρχισε ἀμέσως τὶς ἀνακρίσεις. Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς συνεδρίασης τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἐπαναστατικῶν Ἐπιτροπῶν στὴ Δημαρχία, κάποιος δημοτικὸς ὑπάλληλος ὀνόματι Μαρινὸ συμβούλευσε νὰ σφάξουν τοὺς 22. Ἡ πρότασή του ἀπορίφτηκε μὲ ἀγανάχτηση ἀπ' τὸν Πάς. Τὸ ἐπεισόδιο ὅμως καταγγέλθηκε στὴ Συμβατικὴ ἀπ' τὸ γιρονδίνικο τμῆμα τῆς Φρατερνιτέ. Αὐτὸ ἔδωσε εὐκαιρία στὴν Ἐπιτροπὴ τῶν 12 νὰ πάρει αὐστηρὰ μέτρα. Στὶς 24 τοῦ Μάη, διέταξε ὅλες τὶς Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς τῶν Διαμερισμάτων νὰ τῆς φέρουν τοὺς καταλόγους των. Προοίμιο δικαστικῶν ἀνακρίσεων ἐναντίον τῶν πιὸ θερμόαιμων ἐπαναστατῶν. Τὴν ἴδια μέρα, ἡ Ἐπιτροπὴ πέτυχε τὴν ψήφιση Διατάγματος, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Βιζέ, ποὺ ἀκύρωνε τὸν ἀντικανονικὸ διορισμὸ τοῦ ἀντικαταστάτη τοῦ Σαντέρ. Τὴ διοίκηση τῆς ἐθνοφρουρᾶς θὰ τὴν ἀσκοῦσε ὁ ἀρχαιότερος διοικητὴς τάγματος. Τὸ ἴδιο διάταγμα ἐνίσχυε τὴ φρουρὰ τῆς Συμβατικῆς καὶ ὅριζε πὼς οἱ συνελεύσεις τῶν Διαμερισμάτων θὰ κλείνουν στὶς 10 τὸ βράδι.

Ὅταν ψηφίστηκε τὸ Διάταγμα, χωρὶς μεγάλη ἀντίδραση ἀπὸ μέρος τῶν Ὀρεινῶν, ἡ δωδεκαμελὴς Ἐπιτροπὴ διέταξε τὴ σύληψη τοῦ Ἐμπὲρ ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς ἄρθρου του στὸν *Μπάρμπα Ντυσὲν* ὅπου κατηγοροῦσε τοὺς πολιτικοὺς πὼς ὀργάνωσαν τὴ λεηλασία τῶν παντοπωλείων καὶ τῶν φούρνων γιὰ νὰ προκαλέσουν ἀνωμαλίες καὶ γιὰ νὰ βροῦν ἀφορμὴ νὰ συκοφαντήσουν τοὺς Παρισινούς. Ὁ Βαρλέ, ὁ «ἀπόστολος τῆς Ἰσότητας», ποὺ πολλοὺς μῆνες τώρα δὲν ἔπαυε νὰ διεγείρει τὸ λαὸ ἐναντίον τῶν Γιρονδίνων, φυλακίστηκε κι αὐτὸς μαζὶ μὲ τὸν Ἐμπὲρ τὸ ἴδιο βράδι, καθὼς κι ὁ Μαρινό. Δυὸ μέρες ἀργότερα, ὁ Ντομπσέν, πρόεδρος τοῦ Διαμερίσματος τῆς Σιτὲ καὶ δικαστὴς στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, πιάστηκε κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του μαζὶ μὲ τὸ γραματέα τοῦ Διαμερίσματός του, γιατὶ ἀρνήθηκαν νὰ παραδώσουν στὴ δωδεκαμελὴ Ἐπιτροπὴ τοὺς καταλόγους τους. Νέο διάταγμα, ποὺ ψηφίστηκε στὶς 26 τοῦ Μάη, καταργοῦσε τὴν Ἐπαναστατικὴ Ἐπι-

τροπὴ τοῦ Διαμερίσματος τῆς Οὐνιτὲ κι ἀπαγόρευε στὶς Ἐπιτροπὲς Ἐπαγρύπνησης νὰ ὀνομάζονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἐπαναστατικές, περιόριζε τὰ καθήκοντά τους μόνο στὴν παρακολούθηση τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τέλος ἀνέθετε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν τὴ διεξαγωγὴ ἀνακρίσεων σχετικὰ μὲ τὴ δράση τους.

Τὰ κατασταλτικὰ αὐτὰ μέτρα ἔκαναν νὰ ξεσπάσει ἡ κρίση ποὺ σοβοῦσε ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς προδοσίας τοῦ Ντυμουριέ. Ἡ Κομμούνα καὶ τὰ Διαμερίσματα τῶν Ὀρεινῶν τάχθηκαν ἀμέσως ἀλληλέγγυα μὲ τὸν Ἐμπέρ, τὸν Βαρλέ, τὸν Μαρινὸ καὶ τὸν Ντομπσέν. Ἀπ' τὶς 25 κιόλας τοῦ Μάη, ἡ Κομμούνα πῆγε καὶ ζήτησε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀντιπροέδρου. «Οἱ αὐθαίρετες συλλήψεις, εἶπε, ἀποτελοῦν δημοσίᾳ τίτλο τιμῆς γιὰ τοὺς χρηστοὺς πολίτες». Ὁ Ἰνάρ, ποὺ εἶταν πρόεδρος τῆς Συμβατικῆς, ἀπάντησε στοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Κομμούνας μ' ἐμφαντικὴ κι ἀδέξια δριμύτητα: «Ἀκοῦστε τὶς ἀλήθειες ποὺ θὰ σᾶς πῶ... Ἂν ποτὲ ἐξευτελιστεῖ ἡ Συμβατική, ἂν ποτὲ συμβεῖ μ' αὐτὲς τὶς ἐπαναστάσεις, ποὺ ἀπ' τὶς 10 τοῦ Μάρτη ἐπαναλαμβάνονται ἀδιάκοπα καὶ ποὺ δὲ γνωστοποιοῦνται ποτὲ ἀπ' τὶς δικαστικὲς ἀρχὲς στὴ Συμβατική, νὰ προσβληθεῖ ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, σᾶς δηλώνω ἐξ ὀνόματος ὁλόκληρης τῆς Γαλλίας πὼς τὸ Παρίσι θὰ γίνει σκόνη· σὲ λίγο, θὰ ψάχνουν νὰ βροῦν στὶς ὄχθες τοῦ Σηκουάνα, ἂν ποτὲ ὑπῆρξε Παρίσι». Οἱ ἀπειλὲς τοῦ Μπρουνσβὶκ ἀνανεώνονταν κατὰ τῆς ἐπαναστατικῆς πόλης.

Μόλις μαθεύτηκε ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰνάρ, ὁ ἀναβρασμὸς στὸ Παρίσι ἔγινε μεγαλείτερος. Στὶς 26 τοῦ Μάη, ἡ Λέσχη τῶν δημοκρατικῶν ἐπαναστατριῶν, ποὺ πρόεδρός της εἶταν ἡ Κλαίρη Λακόμπ, κατέβηκε σὲ διαδήλωση στοὺς δρόμους ὑπὲρ τοῦ Ἐμπέρ· Δεκάξη Διαμερίσματα ζήτησαν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὴν ἀπελευθέρωσή του. Τὸ βράδι, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ὁ Ροβεσπιέρος ποὺ ἀντιμετώπιζε ὡς τώρα μὲ ἀποστροφὴ τὴν ἰδέα ὅτι πρέπει νὰ καταφέρουν ὁλοκληρωτικὸ πλῆγμα στὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία καὶ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἑνότητα στοὺς κόλπους της μὲ τὴ βία, κάλεσε τὸ λαὸ σ' ἐπανάσταση. «Ὅταν καταπιέζεται ὁ λαός, εἶπε, ὅταν ἀπομένει μόνος, χωρὶς καμιὰν ἄλλην ὑποστήριξη, ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἑαυτό του, θὰ εἶταν δειλὸς ἐκεῖνος ποὺ δὲ θὰ τὸν καλοῦσε νὰ ξεσηκωθεῖ. Ὅταν παραβιάζονται ὅλοι οἱ νόμοι, ὅταν ἀποκορυφώνεται ὁ δεσποτισμός, ὅταν ποδοπατιέται ἡ καλὴ πίστη καὶ ἡ ντροπή, τότε ὁ λαὸς πρέπει νὰ ἐπαναστατεῖ. Ἡ στιγμὴ αὐτὴ ἔχει φτάσει». Οἱ Ἰακωβῖνοι κήρυξαν ἐπανάσταση κατὰ τῶν διεφθαρμένων βουλευτῶν.

Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τῶν Ἰακωβίνων εἶταν τὸ ἀποφασιστικὸ γεγονός. Τὴν ἑπομένη, 27 τοῦ Μάη, τὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν, ποὺ ξαναβρῆκε τὴν ἐνεργητικότητά του, ἄρχισε μεγάλον ἀγῶνα στὴ Συμβατική. Ὁ Μαρὰ ζήτησε τὴν κατάργηση τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐπιτροπῆς, λέγοντας πὼς εἶναι «ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τείνει νὰ προκαλέσει ἐξέγερση τοῦ λαοῦ, ἐξέγερση ποὺ βρίσκε-

ται πολὺ κοντά, ἐξ αἰτίας τῆς ἀμέλειας τῆς δικῆς σας ν' ἀφήσετε τὰ τρόφιμα νὰ φτάσουν σὲ δυσθεώρητες τιμές». Τὸ Διαμέρισμα τῆς Σιτὲ ἦρθε νὰ ζητήσει τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ προέδρου του Ντομπσὲν καὶ τὴν παραπομπὴ σὲ δίκη τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Ἰνὰρ τοὺς ἀπάντησε ἀγέρωχα καὶ χλευαστικά. Ὁ Ροβεσπιέρος θέλησε ν' ἀνταπαντήσει. Ὁ Ἰνὰρ δὲν τοῦδωσε τὸ λόγο, κ' ἔτσι ξέσπασε σφοδρὸς σάλος ποὺ κράτησε πολλὲς ὧρες. Πολυάριθμες ἀντιπροσωπεῖες κέντρισαν τὸ μένος τῶν Ὀρεινῶν. Οἱ Ὀρεινοί, ἀπομένοντας μονάχοι μὲ τοὺς Πεδινούς, ψήφισαν, κατὰ τὰ μεσάνυχτα, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Ντελακρουά, τὴν κατάργηση τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων πατριωτῶν. Ὁ Ἐμπέρ, ὁ Ντομπσὲν κι ὁ Βαρλὲ ξαναγύρισαν θριαμβευτὲς στὴν Κομμούνα καὶ στὰ Διαμερίσματά τους. Οἱ Γιρονδίνοι δὲν εἶχαν πιὰ περιθώριο νὰ διαπράξουν οὔτε ἕνα σφάλμα.

Αὐτοὶ ὅμως πείσμωσαν. Στὶς 28 τοῦ Μάη, ὁ Λανζυϊναὶ διαμαρτυρήθηκε κατὰ τοῦ ψηφίσματος, ποὺ βγῆκε παράνομα, ὅπως εἶπε, καὶ ποὺ καταργοῦσε τὴ δωδεκαμελὴ Ἐπιτροπή. Ὁ Γκαντὲ τὸν ὑποστήριξε. Γίνηκε ψηφοφορία μὲ ὀνομαστικὴ κλήση καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποκαταστάθηκε μὲ 279 ψήφους κατὰ 238. Ὁ Δαντὼν σχολίασε μὲ τὰ παρακάτω λόγια τὴν ψηφοφορία: «Ἀφοῦ ἀποδείξαμε πρῶτα πῶς ξεπερνᾶμε τοὺς ἐχθρούς μας σὲ σύνεση, θὰ τοὺς ἀποδείξουμε τώρα πῶς τοὺς ξεπερνᾶμε καὶ σὲ τόλμη καὶ σ' ἐπαναστατικὸ σθένος».

Τὴν ἴδια μέρα, τὸ Διαμέρισμα τῆς Σιτὲ ποὺ πρόεδρός του εἶταν ὁ Ντομπσὲν κάλεσε καὶ τ' ἄλλα Διαμερίσματα γιὰ τὴν ἑπομένη στὸ Ἐβεσέ, γιὰ νὰ ὀργανώσουν τὴν ἐπαναστατικὴ δράση. Ἡ συγκέντρωση τοῦ Ἐβεσέ, ὅπου τὴν προεδρεία εἶχε ὁ μηχανικὸς Ντυφουρνύ, φίλος τοῦ Δαντὼν καὶ ἱδρυτὴς τῆς Λέσχης τῶν Κορδελιέρων, ἀποφάσισε νὰ βγάλει μυστικὴ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, ἐξαμελὴ στὴν ἀρχή, ὕστερα ἐννεαμελή. Ὅλοι ὑποσχέθηκαν νὰ ὑπακούσουν στὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς. Μεταξὺ τῶν ἐννιὰ συγκαταλέγονταν ὁ Ντομπσὲν κι ὁ Βαρλέ.

Στὶς 30 τοῦ Μάη, τὸ Νομαρχιακὸ Συμβούλιο τοῦ Παρισιοῦ προσχώρησε στὴν κίνηση, συγκαλώντας γιὰ τὴν ἑπομένη γενικὴ συνέλευση τῶν παρισινῶν ἀρχῶν, στὶς 9 ἡ ὥρα τὸ πρωΐ, στὴν αἴθουσα τῶν Ἰακωβίνων. Ὁ Μαρὰ πῆγε στὸ Ἐβεσὲ καὶ ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε νὰ χτυπήσει τὴν καμπάνα τῆς ἐξέγερσης τὴν ἑπομένη, στὴ μία ἡ ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυχτα.

Ἡ ἐξέγερση ἄρχισε λοιπὸν στὶς 31 τοῦ Μάη κ' ἐξελίχθηκε κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγηση τῆς μυστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐβεσέ, σύμφωνα μὲ τὶς δοκιμασμένες πιὰ μέθοδες τῆς 10ης Αὐγούστου. Στὶς 6 τὸ πρωΐ, οἱ ἀντιπρόσωποι 33 Διαμερισμάτων ὅπου ἐπικρατοῦσαν οἱ Ὀρεινοί, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Ντομπσέν, παρουσιάζονται στὸ Δημαρχεῖο, ἐπιδείχνουν τὴν ἀπεριόριστη ἐξουσία τῶν ἐντολέων τους, καταργοῦν τὴν Κομμούνα, ποὺ τὰ μέλη της ἀποσύ-

ρονται σὲ μιὰ γειτονικὴ αἴθουσα· ὕστερα οἱ ἐπαναστατικοὶ ἀντιπρόσωποι ἀποκαθιστοῦν πάλι προσωρινὰ τὴν Κομμούνα. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ ἑδρεύει τώρα στὸ Δημαρχεῖο, παραγγέλλει πάλι στὴν Κομμούνα, ποὺ ὁ λαὸς τὴν περιβάλλει ξανὰ μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη του, τί μέτρα νὰ πάρει. Ἔτσι διορίζει τὸν Ἀνριό, διοικητὴ τοῦ τάγματος τοῦ Ζαρντὲν-ντὲ Πλάντ*, γενικὸ ἀρχηγὸ τῆς Παρισινῆς ἐθνοφρουρᾶς. Ἀποφασίστηκε οἱ φτωχοὶ ἐθνοφρουροὶ ποὺ στρατεύτηκαν, νὰ παίρνουν 40 σόλδια ἀποζημίωση τὴν ἡμέρα. Τὸ κανόνι τοῦ συναγερμοῦ ἄρχισε κατὰ τὸ μεσημέρι. Ἡ Συνέλευση τῶν ἀρχῶν ποὺ συγκλήθηκε ἀπ' τὴ Νομαρχία στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἀποφασίζει νὰ συνεργαστεῖ μὲ τὴν Κομμούνα καὶ τὴν Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν της φτάνει τὰ 21 μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἀντιπροσώπων τῆς συγκέντρωσης τῶν Ἰακωβίνων. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν 21 θέτει ἀμέσως τὶς ἰδιοχτησίες ὑπὸ τὴν προστασία τῶν πολιτῶν.

Οἱ Γιρονδίνοι ποὺ ἀπειλοῦνταν, τὰ χρειάστηκαν. Πολλοὶ δὲν τόλμησαν νὰ κοιμηθοῦν σπίτι τους τὴ νύχτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 31η. Ἀπέφυγαν νὰ παραβρεθοῦν στὴ συνεδρίαση τῆς 30ῆς στὴ Συμβατική, καὶ ἡ ἀπουσία τους ἐπέτρεψε στοὺς Ὀρεινοὺς νὰ κερδίσουν τὴν πλειοψηφία. Ἐπειδὴ τέλειωσε ἡ θητεία τοῦ Ἰνάρ, τὴν προεδρεία τῆς Συνέλευσης τὴν πῆρε ὁ Ὀρεινὸς Μαλλαρμὲ στὶς 30 τοῦ Μάη, μὲ 189 ψήφους κατὰ 111 ποὺ πῆρε ὁ Λανζουϊναί.

Ἡ Συμβατικὴ συνῆλθε στὶς 31 τοῦ Μάη ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς καμπάνας τοῦ συναγερμοῦ καὶ τοῦ γενικοῦ προσκλητηρίου. Αὐτὴ τὴ φορὰ προσῆλθαν περισσότεροι Γιρονδίνοι ἀπ' τὴν προηγούμενη μέρα. Διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν δρόμων πρὸς τὸ Παρίσι, γιὰ τὴν καμπάνα καὶ γιὰ τὸ κανόνι τοῦ συναγερμοῦ.

Ἡ Συνέλευση ἀμφιταλαντευόταν ἀναποφάσιστη ὡς τὶς 5 τὸ βράδι, ὅταν ἐμφανίστηκαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Διαμερισμάτων καὶ τῆς Κομμούνας στὴν αἴθουσα. Οἱ ἀντιπρόσωποι ζήτησαν νὰ παραπεμφθοῦν σὲ δίκη οἱ 22 καὶ οἱ 12, καθὼς καὶ οἱ ὑπουργοὶ Λεμπρὲν καὶ Κλαβιέρ, νὰ κληθεῖ ὑπὸ τὰ ὅπλα κεντρικὸς ἐπαναστατικὸς στρατός, μὲ τὴν ἐπιβολὴ φορολογίας στοὺς πλουσίους, νὰ διατιμηθεῖ τὸ ψωμὶ τρία σόλδια τὴ λίβρα σ' ὅλη τὴ Δημοκρατία καὶ ν' ἀπολυθοῦν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς ποὺ κατέχουν ἀνώτερες θέσεις στὸ στρατό, νὰ ἱδρυθοῦν ἐργαστήρια κατασκευῆς ὅπλων γιὰ νὰ ὁπλιστοῦν οἱ Ἀβράκωτοι, νὰ ἐκαθαριστοῦν ὅλες οἱ ὑπηρεσίες, νὰ συληφθοῦν οἱ ὕποπτοι, νὰ δοθεῖ δικαίωμα ψήφου προσωρινὰ μόνο στοὺς Ἀβράκωτους, καταλύματα στοὺς γονεῖς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πατρίδας καὶ βοηθήματα στοὺς γέρους καὶ στοὺς πάσχοντες.

Ὅλ' αὐτὰ ἀποτελούσαν εὐρὺ πρόγραμμα ἐπαναστατικῆς ἄμυνας καὶ κοινωνικῶν μέτρων. Ὕστερα ἦρθε καὶ νέα ἀντιπροσωπεία ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν παρισινῶν ἀρχῶν, μ' ἐπικε-

* Βοτανικοῦ κήπου.

φαλῆς τὸν Λυλλιέ, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὶς ἀπειλὲς τοῦ Ἰνὰρ κατὰ τοῦ Παρισιοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι εἰσδύσανε στὸ περίφραγμα καὶ κάθησαν πλάϊ στοὺς Ὀρεινούς. Οἱ Γιρονδῖνοι διαμαρτυρήθηκαν γι αὐτὴ τὴν παρείσφρυση, κι ὁ Βεργνιὼ ἀποχώρησε μὲ τοὺς φίλους του ἀπ' τὴν αἴθουσα, γιὰ νὰ ξαναγυρίσει ὅμως σχεδὸν ἀμέσως. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀνέβηκε στὸ βῆμα γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν κατάργηση τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐπιτροπῆς ποὺ τὴν εἶχε κιόλας ζητήσει κι ὁ ἴδιος ὁ Μπαρέρ, ὁ ἱδρυτής της. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως καταπολέμησε τὴν πρόταση ποὺ ὑπέβαλε πάλι ὁ ἴδιος ὁ Μπαρὲρ ζητώντας νὰ δοθεῖ τὸ δικαίωμα στὴ Συμβατικὴ νὰ προσκαλεῖ ἀπ' εὐθείας ἔνοπλες δυνάμεις. Καθὼς ὁ Βεργνιὼ τὸν κάλεσε νὰ καταλήξει κάπου, ὁ Ροβεσπιέρος γύρισε καὶ τοὖπε: «Ναί, θὰ καταλήξω καὶ θὰ καταλήξω μάλιστα ἐναντίον σας. Ἐναντίον σας, ποὺ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου, θελήσατε νὰ στείλετε στὴν καρμανιόλα ἐκείνους ποὺ τὴν ἔκαναν ἐναντίον σας ποὺ θελήσατε νὰ προκαλέσετε τὴν καταστροφὴ τοῦ Παρισιοῦ, ἐναντίον σας ποὺ θελήσατε νὰ σώσετε τὸν τύραννο, ἐναντίον σας ποὺ συνωμοτήσατε μὲ τὸν Ντυμουριέ, ἐναντίον σας ποὺ καταδιώξατε μὲ λύσσα τοὺς ἴδιους ἐκείνους πατριῶτες ποὺ ὁ Ντυμουριὲ ζητοῦσε τὸ κεφάλι τους... Ἔ! λοιπόν! Ἡ κατάληξή μου εἶναι τούτη: νὰ δικαστοῦν ὅλοι οἱ συνένοχοι τοῦ Ντυμουριὲ κι ὅλοι ὅσοι εἶναι σημειωμένοι στὴν αἴτηση τῶν ἀντιπροσώπων... Ὁ Βεργνιὼ δὲν ἀπάντησε καθόλου στὴν τρομερὴ αὐτὴ ἀποστροφή. Ἡ Συμβατικὴ κατάργησε τὴ δωδεκαμελὴ Ἐπιτροπὴ κ' ἐνέκρινε, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Ντελακρουά, τὴν ἀπόφαση τῆς Κομμούνας ποὺ χορηγοῦσε δυὸ λίβρες τὴν ἡμέρα στοὺς ἐργάτες ποὺ βρίσκονταν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Τὰ Ὀρεινὰ Διαμερίσματα συναδελφώνονταν γύρω ἀπ' τ' ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ μὲ τὸ Γιρονδίνικο Διαμέρισμα τῆς λὰ Μπὺτ ντὲ Μουλέν, ποὺ κατηγορήθηκε ἀβάσιμα πὼς εἶχε βάλει τὸ λευκὸ ἐθνόσημο.

Ἡ μέρα αὐτὴ τῆς 31ης τοῦ Μάη τέλειωσε μέσ' στὴν ἀβεβαιότητα. Τὸ ἴδιο βράδι, ὁ Βαρλὲ κατηγόρησε στὴν Κομμούνα τὸν Σωμὲτ καὶ τὸν Ντομπσὲν πὼς ἔδειξαν ἀδυναμία. Ὁ Ἐμπὲρ διαπίστωσε πὼς ἡ μέρα δὲ σημείωσε ἐπιτυχίες, καὶ τὸ σφάλμα, εἶπε, εἶναι τοῦ Ἐβεσέ, ὅπου πάρθηκαν βιαστικὲς ἀποφάσεις. Ὁ Μπιλλὼ Βαρὲν ἐξομολογήθηκε στοὺς Ἰακωβίνους πὼς διαψεύστηκε στὶς ἐλπίδες του: «Ἡ πατρίδα δὲ σώθηκε· ἔπρεπε νὰ πάρουμε κι ἄλλα δραστήρια μέτρα κοινῆς σωτηρίας· σήμερα εἶναι ἡ μέρα ποὺ πρέπει νὰ καταφέρουμε τὰ τελευταῖα χτυπήματα κατὰ τῆς φατρίας. Δὲ χωράει στὸ μυαλό μου πῶς μπόρεσαν κι ἄφησαν τὴ θέση τους οἱ πατριῶτες, χωρὶς ν' ἀποσπάσουν ψήφισμα κατηγορίας κατὰ τοῦ Λεμπρὲν καὶ τοῦ Κλαβιέρ». Ὁ Σαμπὸ ὕστερα κάκισε τὸν Λαντὼν ὅτι δὲν ἐπέδειξε σθένος.

Τὴν 1η Ἰουνίου, ἡ ἐθνοφρουρὰ ἔμεινε σ' ἐπιφυλακή· ἡ Κομμούνα καὶ ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ δέχτηκαν τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μαρά, ἑτοίμασαν νέο ὑπόμνημα ποὺ τὄφερε κατὰ τὸ

βράδι στὴ Συμβατικὴ ὁ Ἄσσεν Φράτς. Ἡ κατάληξη τοῦ ὑπομνήματος εἶταν νὰ παραπεμφθοῦν σὲ δίκη 27 βουλευτές. Ὁ Λεζάντρ ὑπερθεμάτισε καὶ ζήτησε νὰ παραπεμφθοῦν σὲ δίκη ὅλοι οἱ «Appelants». Ὁ Καμπὸν κι ὁ Μαρὰ παρέπεμψαν τὴν αἴτηση στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Μπαρὲρ συμβούλεψε τοὺς βουλευτὲς ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶταν σημειωμένα στὸν κατάλογο τῶν προγραφῶν «νἄχουν τὸ θάρρος νὰ ὑποβάλλουν μόνοι τους τὴν παραίτησή τους». Οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους δὲν εἶχαν πάει στὴ συνεδρίαση. Οἱ ἀρχηγοί τους εἶχαν πάει στὸ σπίτι ἑνὸς ἀπ' αὐτούς, τοῦ Μεϊγιάν, ὅπου κατέβαλαν μάταιες προσπάθειες νὰ συμφωνήσουν πάνω σ' ἕνα σχέδιο ἀντίστασης.

Ἐνῶ οἱ Γιρονδίνοι φυγοδικούσαν, κατὰ τὴ συνήθειά τους, ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ τραβοῦσε μπροστά. Τὴ νύχτα τῆς 1ης πρὸς τὴ 2η Ἰουνίου, διέταξε τὴ σύληψη τοῦ Ρολὰν καὶ τοῦ Κλαβιέρ. Ὁ Ρολὰν κατόρθωσε καὶ δραπέτευσε, πιάστηκε ὅμως ἡ γυναίκα του στὴ θέση του. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν Κομμούνα, διέταξε τὸν Ἀνριὸ νὰ «περιζώσει μὲ σεβαστὴ ἔνοπλη δύναμη τὴ Συμβατική, σὲ τρόπο ὥστε νὰ μπορέσουν νὰ συλάβουν ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς φατρίας μέσα σὲ μιὰ μέρα, σὲ περίπτωση ποὺ ἡ Συμβατικὴ θ' ἀρνιόταν νὰ ἱκανοποιήσει τὸ αἴτημα τῶν πολιτῶν τοῦ Παρισιοῦ». Δόθηκαν διαταγὲς νὰ παυθοῦν οἱ ἐφημερίδες τῶν Γιρονδίνων καὶ νὰ συληφθοῦν οἱ συντάχτες τους.

Ἡ 2η Ἰουνίου εἶταν Κυριακή. Οἱ ἐργάτες ὑπάκουσαν ὁμαδικὰ στὶς διαταγὲς τοῦ Ἀνριὸ καὶ ὀγδόντα χιλιάδες ἔνοπλοι, μὲ τὰ κανόνια μπροστά, περικύκλωσαν σὲ λίγο τ' ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἡ συνεδρίαση τῆς Συμβατικῆς εἶχε ἀρχίσει μὲ σειρὰ ἀπὸ κακὲς εἰδήσεις. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ τῆς Βανδέας, ἡ Φοντεναὶ-λὲ-Πέπλ, εἶχε πέσει μόλις στὰ χέρια τῶν ἐπαναστατῶν. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸ Μαρβεζὸλ στὸ Νομὸ Λοζέρ, κι ἀπειλοῦσαν καὶ τὸ Μάντ. Στὴ Λυών, τὰ τμήματα τῶν βασιλοφρόνων καὶ τῶν Γιρονδίνων κατέλαβαν τὸ Δημαρχεῖο, ὕστερ' ἀπὸ αἱματηρὴ μάχη ὅπου, ὅπως ἔλεγαν, βρῆκαν τὸ θάνατο ὀχτακόσιοι δημοκρατικοί. Οἱ Ὀρεινοὶ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι κι ὁ Σαλιὲ εἶταν αἰχμάλωτοι. Μὲ λίγες λέξεις ὁ Σαὶντ-Ἀντρὲ ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ἀπ' τὰ σοβαρὰ αὐτὰ γεγονότα: «Χρειάζονται δραστικὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα, εἶπε. Σὲ ὁμαλὲς περιστάσεις ἡ καταστολὴ μιᾶς στάσης μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς συνήθεις νόμους· ὅταν ὑπάρχει μεγάλο κίνημα, ὅταν τὸ θράσος τῆς ἀριστοκρατίας ἀποκορυφώνεται, πρέπει ν' ἀνατρέξουμε στοὺς νόμους τοῦ πολέμου· τὸ μέτρο αὐτὸ βέβαια εἶναι τρομερό, ἀλλ' ἀναγκαῖο· μάταια θὰ μεταχειριζόσασταν ἄλλα...» Ὁ Λανζουϊναί, θαρραλέος ὅπως πάντα, χωρὶς μεγάλη ὑποστήριξη ἀπ' τὴ δεξιὰ παράταξη ποὺ εἶχε ἀραιώσει πολύ, κατάγγειλε τὴν ἀνταρσία τῆς Κομμούνας καὶ ζήτησε τὴν κατάργησή της. Ὁ Λεζάντρ θέλησε νὰ τὸν πετάξει κάτω ἀπ' τὸ βῆμα. Μιὰ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς ἦρθε νὰ ζητήσει, μὲ ἀπειλητικὸ ὕφος, τὴν

ἄμεση σύληψη τῶν 22 καὶ τῶν 12. Τὸ αἴτημά της παραπέμφθηκε στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας.

Οἱ ἀντιπρόσωποι βγῆκαν δείχνοντας τὴ γροθιά τους στὴ Συνέλευση καὶ φωνάζοντας: στὰ ὅπλα! Ὁ Ἀνριὸ ἔδωσε ἀμέσως αὐστηρὲς ἀπαγορευτικὲς διαταγὲς στοὺς ἐθνοφρουροὺς νὰ μὴν ἀφήσουν κανένα βουλευτὴ νὰ βγεῖ ἢ νὰ μπεῖ. Ὁ Λεβασσέρ, ἀπ' τὴν περιφέρεια τοῦ Σάρτ, δικαιολόγησε τὴ σύληψη τῶν Γιρονδίνων, κ' ὕστερα ὁ Μπαρέρ, ἔχοντας συμφωνήσει ἀσφαλῶς μὲ τὸν Δαντών, πρότεινε, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, συμβιβασμό. Οἱ 22 καὶ οἱ 12 δὲ θὰ συλαμβάνονταν, θὰ καλούνταν ὅμως νὰ ὑποβληθοῦν μόνοι τους σὲ θεληματικὴ προσωρινὴ ἀργία. Ὁ Ἰνὰρ κι ὁ Φωσὲ ὑπάκουσαν ἀμέσως. Ὁ Λανζουϊναὶ ὅμως κι ὁ Μπαρμπαροὺ ἀρνήθηκαν νὰ δεχτοῦν τὴ νόθο αὐτὴ λύση: «Μὴν περιμένετε ἀπὸ μένα, εἶπε ὁ Λανζουϊναί, οὔτε παραίτηση, οὔτε προσωρινὴ ἀργία». Καὶ σὰν ἀντίλαλος ἐπανέλαβε ὁ Μπαρμπαρού: «Ὄχι, μὴν περιμένετε ἀπὸ μένα καθόλου παραίτηση. Ὁρκίστηκα νὰ πεθάνω στὸ πόστο μου, καὶ θὰ κρατήσω τὸν ὅρκο μου». Ὁ Μαρὰ κι ὁ Μπιλλὼ Βαρὲν ἀπέριψαν μὲ τὴ σειρά τους, κάθε συμβιβαστικὴ λύση: «Ἡ Συμβατικὴ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παύει προσωρινὰ κανένα μέλος της, εἶπε ὁ Μπιλλώ. Ἂν εἶναι ἔνοχοι, πρέπει νὰ τοὺς παραπέμψει στὰ δικαστήρια».

Ἡ συζήτηση διακόπηκε ἀπὸ πολλοὺς βουλευτὲς ποὺ παραπονέθηκαν γιὰ τὶς ἀπαγορευτικὲς διαταγὲς ἐξόδου ποὺ εἶχε δώσει ὁ Ἀνριό. Ὁ Μπαρὲρ καταφέρθηκε μὲ στόμφο ἐναντίον τῆς τυραννίας τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Ντελακρουὰ κι ὁ Δαντὼν ὑποστήριξαν τὸν Μπαρέρ. Ὁ Ντελακρουὰ πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ διάταγμα ποὺ διέτασσε τὴν ἔνοπλη δύναμη ν' ἀπομακρυνθεῖ. Ὁ Δαντὼν πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ κι ἄλλο ποὺ διέτασσε τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας νὰ ψάξει νὰ βρεῖ ποιός ἔδωσε τὶς ἀπαγορευτικὲς διαταγὲς ἐξόδου στὴν ἐθνοφρουρὰ καὶ νὰ ἐκδικηθεῖ σθεναρὰ τὴν προσβολὴ ποὺ ἔγινε κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου.

Ὕστερα, στὴ φωνὴ τοῦ Μπαρέρ, σύσσωμη ἡ Συμβατικὴ ξεκίνησε πίσω ἀπ' τὸν πρόεδρό της τὸν Ἐρὼ ντὲ Σεσέλ, κ' ἐπιχείρησε, μὲ θεατρικὴ ἔξοδο, νὰ παραβιάσει τὸ σιδερένιο κλοιὸ ποὺ τὴν περιέζωνε. Ὁ Ἐρὼ προχώρησε πρὸς τὸν Ἀνριὸ ποὺ τοῦ ἔδωσε εἰρωνικὴ ἀπάντηση διατάσσοντας: «Πυροβολητές, στὶς θέσεις σας!» Ἡ Συμβατικὴ ἔκανε τὸ γύρο τοῦ μεγάρου, ἀπωθούμενη παντοῦ ἀπ' τὶς λόγχες. Ξαναγύρισε ταπεινωμένη στὴν αἴθουσα κ' ὑποτάχτηκε. Ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Κουτόν, ἄφησε νὰ συληφθοῦν τὰ μέλη της, ἔθεσε ὅμως ὅρο πὼς θὰ παραμείνουν ὑπὸ κράτηση στὰ σπίτια τους, ὑπὸ τὴ φρούρηση ἑνὸς χωροφύλακα. Ὁ Μαρὰ πέτυχε νὰ διαγραφοῦν ἀπ' τὸν κατάλογο ὁ Ντυσσὼ «ὁ γεροξεκούτης», ὅπως εἶπε, ὁ Λατενά, «ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι», κι ὁ Ντυκό, «ποὺ γελάστηκε καλῇ τῇ πίστει».

Ἔτσι τέλειωσε μὲ θρίαμβο τῶν Ὀρεινῶν ἡ μάχη ποὺ ἄρχισε ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς Νομοθετικῆς. Οἱ Γιρονδίνοι νικήθηκαν, γιατί,

ἐνῶ ἐξαπέλυσαν τὸν ἐξωτερικὸ πόλεμο, δὲν μπόρεσαν νὰ πετύχουν τὴ νίκη καὶ τὴν εἰρήνη, γιατί, ἐνῶ πρῶτοι αὐτοὶ εἶχαν καταγγείλει τὸ βασιλιὰ καὶ εἶχαν ζητήσει τὴ Δημοκρατία, δὲν μπόρεσαν νὰ πάρουν τὴν ἀπόφαση ν' ἀνατρέψουν τὸν πρῶτο καὶ ν' ἀνακηρύξουν τὴ δεύτερη, γιατὶ δίστασαν σὲ ὅλες τὶς ἀποφασιστικὲς στιγμές, τὴν παραμονὴ τῆς 10ης Αὐγούστου, τὴν παραμονὴ τῆς 21ης τοῦ Γενάρη, γιατί, μὲ τὴ διφορούμενη πολιτική τους, ἔδωσαν τὴν ἐντύπωση πὼς ἔτρεφαν ἐγωϊστικὲς ὑστεροβουλίες, ὑστεροβουλίες γιὰ ὑπουργικὰ ἀξιώματα, ὑστεροβουλίες γιὰ ἀντιβασιλεῖες, ὑστεροβουλίες γιὰ δυναστικὲς μεταβολές· γιατί, μέσα στὴν τρομερὴ οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἐνέσκηψε, δὲν μπόρεσαν νὰ προτείνουν κανένα φάρμακο, κι ἀντιτάχτηκαν στενόμυαλα καὶ πικρόχολα σ' ὅλες τὶς διεκδικήσεις τῆς τάξης τῶν 'Αβράκωτων, ποὺ παραγνώρισαν τὴ δύναμη καὶ τὰ δικαιώματά της· γιατὶ ἀντιτάχτηκαν μὲ ἀσυλόγιστο πεῖσμα σ' ὅλα τὰ ἔκτακτα μέτρα ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις· γιατί, ἀφοῦ ἀντιτάχτηκαν μὲ τὴν ψῆφο τους στὰ μέτρα αὐτά, ἐπεχείρησαν νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐφαρμογή τους, γιατί, μὲ μιὰ λέξη, παραμέλησαν τὴν Κοινὴ Σωτηρία καὶ περιορίστηκαν σὲ ταξικὴ πολιτικὴ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε μόνο τὴν ἀστικὴ τάξη.

'Η 2η 'Ιουνίου κατὰ συνέπεια, δὲν εἶταν πιὰ ἁπλῶς μιὰ πολιτικὴ ἐπανάσταση. Οἱ 'Αβράκωτοι δὲν ἀνέτρεψαν μονάχα ἕνα κόμμα, ἀλλὰ ὡς ἕνα σημεῖο, μιὰ κοινωνικὴ τάξη. Μετὰ τὴ μειοψηφία τῶν εὐγενῶν ποὺ κατέπεσε μαζὶ μὲ τὸ θρόνο, ἔρχεται τώρα ἡ σειρὰ τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης.

'Η 'Επανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου εἶχε κιόλας τὸ χαραχτήρα φανερῆς δυσπιστίας πρὸς τὸν κοινοβουλευτισμό.

'Η 'Επανάσταση ὅμως τῆς 10ης Αὐγούστου εἶχε σεβαστεῖ τὴ Συνέλευση. Αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ 'Αβράκωτοι, πλουτισμένοι μὲ τὰ διδάγματα τῆς πείρας, κάνουν ἕνα βῆμα πιὸ μπρός. Δὲ διστάζουν νὰ κολοβώσουν τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία, ἀκολουθώντας ἄλλωστε τὸ παράδειγμα ποὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ ἀντίπαλοί τους μὲ τὴν παραπομπὴ τοῦ Μαρὰ σὲ δίκη. 'Η ταξικὴ πολιτική, ποὺ ἐγκαινιάζουν τώρα μὲ τὴ σειρά τους οἱ πρωτεργάτες τῆς 2ης 'Ιουνίου, δὲ χωράει ἄνετα στὰ πλαίσια τῆς προγενέστερης νομιμότητας. 'Ο μύθος τοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ κλονίζεται. 'Η ἐποχὴ τῆς Δικτατορίας ἐγγίζει.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΜΠΕΡ ΜΑΤΙΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ
ΤΑΣΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ - ΑΘΗΝΑ 1946

Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

I

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΩΝ

Ἡ Ἐπανάσταση τῆς 2ης Ἰουνίου, ὅπως καὶ ἡ Ἐπανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου, εἶταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα πατριωτικὴ ἐπανάσταση. Οἱ Ἀβράκωτοι τοῦ Παρισιοῦ, ὑποστηριζόμενοι ἀπ' τοὺς Ἀβράκωτους τῶν μεγαλουπόλεων, γκρέμισαν τοὺς Γιρονδίνους γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ποὺ γκρέμισαν καὶ τὴ βασιλεία: γιατὶ τοὺς κατηγορούσαν πὼς παρεμπόδιζαν τὴν ἐπαναστατικὴ ἄμυνα. Ἐνῶ ἡ Ἐπανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου εἶταν αἱματηρή, ἡ Ἐπανάσταση τῆς 2ης Ἰουνίου δὲ στοίχισε οὔτε τὴ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι τῆς 10ης Αὐγούστου δὲ δίστασαν νὰ καταλάβουν ὁλόκληρη τὴ δημοτικὴ ἐξουσία. Ἀντίθετα, οἱ ἄνθρωποι τῆς 2ης Ἰουνίου, ἀφοῦ διακήρυξαν τὸ δικαίωμα νὰ προβοῦν σὲ ἀνανέωση τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, τὶς διατήρησαν ἀνέπαφες. Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή τους κατακλύστηκε ἀπ' τὰ κύματα τῶν ἀντιπροσώπων ποὺ στέλνονταν ἀπ' τὶς νομαρχιακὲς καὶ δημοτικὲς ἀρχές. Ἡ νόμιμη Κομμούνα, ποὺ ἡ ἴδια ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν ἐγκατέστησε ξανὰ στὴν ἐξουσία, προσπάθησε νὰ μετριάσει τὴ δράση τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς καὶ νὰ διατηρήσει ἐπαφὴ μὲ τὴν κυβέρνηση ποὺ ἔδωσε τ' ἀναγκαῖα χρήματα γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνοφρουρῶν ποὺ ἔμειναν τρεῖς ὁλόκληρες μέρες ὑπὸ τὰ ὅπλα. Ἕνας ἱστορικὸς εἶχε δίκιο ὅταν ἔγραφε, μὲ κάποια ὑπερβολή, πὼς ἡ 2η Ἰουνίου εἶταν μᾶλλον πραξικόπημα, παρὰ ἐπανάσταση.

Ἡ κατάσταση εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' τὴν κατάσταση τῆς προηγούμενης χρονιᾶς. Στὶς 10 Αὐγούστου εἶχε ἀντικατασταθεῖ ὁλόκληρη ἡ κυβέρνηση καὶ ἡ Κομμούνα ταυτόχρονα. Ἂν καὶ ἡ ἀντικατάσταση αὐτὴ δὲν ἱκανοποίησε ἀρκετὰ τὴν ἐπαναστατικὴ ἐξουσία, ἂν καὶ σχεδὸν ἀμέσως ξέσπασε ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς Νομοθετικῆς καὶ τῆς νέας Κομμούνας, ἡ τελευταία τουλάχιστο διατήρησε, μὲ τὴν κατοχὴ τοῦ δημαρχείου, ἕνα μέσο γιὰ ν' ἀσκεῖ μόνιμη πίεση πάνω στὴ νόμιμη ἐξουσία. Στὶς 2 Ἰουνίου, ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξαφανίστηκε σχεδόν, χωρὶς ἀντίσταση. Τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ μέλη της περιορίστηκαν σ' ἕνα νέον

ὀργανισμὸ ποὺ συστάθηκε εἰδικὰ γι αὐτούς, στὴν Ἐπιτροπὴ Ἐπαγρύπνησης τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ, ποὺ ἀνέλαβε τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς ἀστυνομίας στὴν πόλη καὶ στὰ περίχωρα, καθοδηγούμενη καὶ μισθοδοτούμενη ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Οἱ χθεσινοὶ ἐπαναστάτες γίνονται οἱ αὐριανοὶ ἀστυνομικοί.

Στὶς 10 Αὐγούστου, ἡ Ἐπανάσταση πέτυχε ἄμεσα τὸν κύριο σκοπό της: τὴν ἐγκάθειρξη τοῦ βασιλιᾶ στὸ Τάμπλ. Στὶς 2 Ἰουνίου ἀντίθετα, οἱ ἐπαναστάτες κατήγαγαν μερικὴ μόνο καὶ πρόσκαιρη νίκη. Οἱ 29 ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, ποὺ θεωρητικὰ μόνο βρίσκονταν ὑπὸ κράτηση στὸ σπίτι τους, ὑπὸ τὴ φρούρηση ἑνὸς χωροφύλακα, κυκλοφορούσαν μέσα στὴν πόλη, δέχονταν ἐπισκέψεις, ἔδιναν γεύματα. Δώδεκα ἀπ' αὐτοὺς δραπέτευσαν τὴν πρώτη κιόλας μέρα, ὀχτὼ τὶς κατοπινὲς μέρες. Ὅσοι ἀπόμειναν, δὲ θεωρούσαν χαμένο τὸ παιχνίδι. Ὁ Βαλαζὲ ἀρνήθηκε ἐκ τῶν προτέρων, στὶς 5 Ἰουνίου, μ' ἕνα ἀλαζονικὸ γράμα του, τὴν ἀμνηστεία ποὺ φημολογούνταν καί, τὴν ἑπομένη, ὁ Βεργνιὼ ζητοῦσε δικαστὲς μὲ ὕφος ἐπιτακτικὸ καὶ φοβέριζε τοὺς κατηγόρους του μὲ τὴν καρμανιόλα.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ δὲν μπόρεσε, στὸ διάστημα τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς Ἐπανάστασης, νὰ κάνει τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ προτείνει διαρκῶς πλαδαροὺς συμβιβασμούς, φαίνεται πὼς συνθλίβεται κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῶν μεγάλων της εὐθυνῶν. Ἀφοῦ πλήρωσε τὰ ἔξοδα τῆς στάσης κ' ἔδωσε ἀργομισθίες στοὺς ἀρχηγούς της, φαντάζεται τώρα πὼς θὰ μπορέσει ν' ἀποφύγει τὴν πραγματοποίηση τοῦ προγράμματός της, κι ὀνειρεύεται μάλιστα ν' ἀποκαταστήσει στὴ Συμβατικὴ τὰ 29 μέλη της ποὺ συνελήφθησαν. Καλεῖ τὸν Πάς, στὶς 5 Ἰουνίου, νὰ τῆς ὑποβάλει, ἐντὸς τῆς ἡμέρας, τ' ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τῆς ἐνοχῆς τῶν κρατουμένων, «διαφορετικὰ θ' ἀναγκαστεῖ ν' ἀναφέρει στὴ Συμβατικὴ πὼς δὲν ὑπάρχει κανένα τέτιο ἔγγραφο». Ὁ Πάς, φυσικά, ἔκανε τὸν κουφό. Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν κατάλαβε πὼς ὁ καλύτερος τρόπος ποὺ ὑπῆρχε ἀκόμα γιὰ νὰ ἐμποδίσει τοὺς Γιρονδίνους νὰ καταφύγουν στὴν ἐξέγερση εἴταν νὰ τοὺς ἀνακαλέσει ἀποφασιστικὰ στὸ πατριωτικὸ καθῆκον καὶ ν' ἀρνηθεῖ νὰ θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Στὴν ἀρχὴ διατήρησε τοὺς ὑπουργοὺς Λεμπρὲν καὶ Κλαβιὲρ στὴ θέση τους, παρ' ὅλο ποὺ εἶχε διαταχθεῖ ἡ σύληψή τους. Ὁ Κλαβιὲρ ἀντικαταστάθηκε μόλις στὶς 13 Ἰουνίου ἀπ' τὸν Ντετουρνέλ, κι ὁ Λεμπρὲν στὶς 21 Ἰουνίου ἀπ' τὸν Ντεφόργκ. Ταυτόχρονα, σὰ νὰ θέλει νὰ δώσει ἐγγυήσεις στοὺς Μετριοπαθεῖς, ἡ Ἐπιτροπὴ «παραιτεῖ» τὸν Μπουσότ, τὸν ἀγαπητὸ στοὺς Ὀρεινοὺς ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸν ἀντικαθιστᾶ, παρὰ τὴ διαφωνία τοῦ Ροβεσπιέρου, μὲ τὸν Μπωαρναί, ἕναν εὐγενή, ποὺ εἶχε ἄλλωστε τὴ νοημοσύνη νὰ μὴ δεχτεῖ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ διορισμοὶ εἶχαν τὴ σφραγίδα τοῦ Δαντών. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Γκαρά, ἄλλος προστατευόμενος τοῦ Δαντών, μᾶς λέει πὼς ὁ τελευταῖος ἐνέκρινε τὴν πρόταση ποὺ

αὐτὸς εἰσηγήθηκε στὴν 'Επιτροπὴ νὰ διαπραγματευτοῦν μὲ τοὺς ἡττημένους γιὰ ν' ἀποφύγουν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ πῶς στὶς διαπραγματεύσεις αὐτὲς ἀντιμετωπίστηκε καὶ ζήτημα ἀμνηστείας.

Στὶς 6 'Ιουνίου, ὁ Μπαρέρ, σὲ μιὰ μακρὰ εἰσήγησή του στὴ Συμβατική, πρότεινε νὰ καταργηθοῦν οἱ *Νομαρχιακὲς 'Επιτροπὲς Κοινῆς Σωτηρίας* ποὺ εἶχαν συσταθεῖ—μετὰ τὴν προδοσία τοῦ Ντυμουριὲ—γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ νόμο περὶ στρατολογίας, «τὰ ὄργανα αὐτὰ τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐκδίκησης», ὅπως ἔλεγε, ν' ἀντικατασταθεῖ ἀνυπερθέτως τὸ ἐπιτελεῖο τῆς παρισινῆς ἐθνοφρουρᾶς, νὰ καθαιρεθεῖ ὁ 'Ανριό, ὁ ἀρχηγός της, ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐλευθεροτυπία καὶ νὰ σταλοῦν στοὺς Νομούς τους οἱ κρατούμενοι βουλευτὲς τῆς Συμβατικῆς ποὺ εἶχαν πιαστεῖ ὡς ὅμηροι. «Πρῶτος ὁ Δαντὼν εἰσηγήθηκε αὐτὴ τὴν πρόταση», ἔλεγε· καὶ πράγματι ὁ Δαντὼν ὑποστήριξε αὐτὸ τὸ μέτρο τὴν ἑπομένη, καὶ ταυτόχρονα ἔπλεξε ἀνεπιφύλακτα τὸ ἐγκώμιο τῶν πολιτῶν τοῦ Μπορντώ. 'Η ὑπερβολικὰ εὔστροφη αὐτὴ πολιτικὴ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἐνθαρρύνει τὴν ἀντίδραση τῶν Γιρονδίνων καὶ νἄχει σὰν ἀντίκτυπο τὴν ἐκδήλωση νέας ζωηρῆς ἀναταραχῆς μέσα στὸ ἴδιο τὸ Παρίσι, ἀναταραχῆς ποὺ δύσκολα θὰ κοπάσει. Στὶς 6 'Ιουνίου κιόλας, 75 βουλευτὲς τῆς δεξιᾶς ὑπέγραψαν διαμαρτυρία γιὰ τὴν ἀπόπειρα ποὺ ἔγινε κατὰ τῆς Συμβατικῆς. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τὴν ὑπέγραψαν ἔφυγαν ἀμέσως ἀπ' τὸ Παρίσι, γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς φυγάδες Γιρονδίνους νὰ ξεσηκώσουν τοὺς Νομούς. 'Η Συνέλευση ἀναγκάστηκε, στὶς 15 'Ιουνίου, νὰ διατάξει ὀνομαστικὴ κλήση τῶν βουλευτῶν καὶ ν' ἀπειλήσει τοὺς ἀπόντες πὼς θὰ καλέσει στὴ θέση τους τοὺς ἀναπληρωτές τους. Στὸ Παρίσι, οἱ ἄνθρωποι ποὺ εἶχαν κάνει τὴν 'Επανάσταση, ἔλεγαν πὼς τοὺς ἐξαπατοῦν. 'Ο Δαντὼν δέχτηκε γερὴ ἐπίθεση στὴ λέσχη τῶν Κορδελιέρων στὶς 4 'Ιουνίου καὶ στὴ λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων στὶς 7. 'Ο Ροβεσπιέρος εἶταν πεπεισμένος πὼς ἔχαναν τὸν καιρό τους κάνοντας διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Γιρονδίνους. Ἔκανε τὴ σκέψη πὼς ἀφοῦ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶταν ἀναπόφευχτος ἔπρεπε νὰ τὸν κάνουν ἔτσι, ὥστε νἄχουν τὶς μεγαλύτερες πιθανότητες πὼς θὰ νικήσουν, κάνοντας τοὺς 'Αβράκωτους νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τὴ μάχη αὐτή.

Στὸ πρόχειρο σημειωματάριό του, εἶχε σημειώσει βιαστικὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐξέγερσης τούτη τὴν ἀξιόλογη σημείωση:

«Μιὰ θέληση χρειάζεται, μ ι ὰ κ α ὶ μ ό ν η. 'Η θέληση αὐτὴ πρέπει νἆναι ἢ δημοκρατικὴ ἢ βασιλική. Γιὰ νἆναι δημοκρατική, χρειάζονται δημοκρατικοὶ ὑπουργοί, δημοκρατικὰ φύλλα (ἐφημερίδες), δημοκρατικοὶ βουλευτές, δημοκρατικὴ κυβέρνηση. Οἱ ἐσωτερικοὶ κίνδυνοι προέρχονται ἀπ' τοὺς ἀστούς· γιὰ νὰ νικηθοῦν οἱ ἀστοί, πρέπει νὰ συνασπιστοῦμε μὲ τὸ λαό. Τὰ εἶχαν προετοιμάσει ὅλα γιὰ νὰ βάλουν τὸ λαὸ κάτω ἀπ' τὸ ζυγὸ τῶν ἀστῶν καὶ γιὰ νὰ ὁδηγήσουν στὸ ἰκρίωμα τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς Δημοκρατίας. Θριάμβευσαν στὴ Μασσαλία, στὸ Μπορντώ, στὴ Λυών. Θὰ θριάμβευαν καὶ στὸ Παρίσι, χωρὶς τὴ σημερινὴ ἐξέγερση. 'Η σημερινὴ ἐξέγερση πρέπει νὰ συνεχιστεῖ ὡς ὅτου

παρθοῦν ὅλα τ' ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Δημοκρατίας. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ συμμαχήσει μὲ τὴ Συμβατική, καὶ ἡ Συμβατικὴ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ λαό. Ἡ ἐξέγερση πρέπει ν' ἁπλωθεῖ λίγο-λίγο πάνω στὸ ἴδιο σχέδιο, ὥστε νὰ πληρωθοῦν οἱ Ἀβράκωτοι καὶ νὰ μείνουν στὶς πόλεις. Πρέπει νὰ τοὺς προμηθεύσουμε ὅπλα, νὰ τοὺς κεντρίσουμε τὴν ὀργή, νὰ τοὺς διαφωτίσουμε, νὰ τοὺς ἀνάψουμε τὸ δημοκρατικὸ ἐνθουσιασμὸ μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα.

Αὐτὸ τὸ πρόγραμμα δράσης, ὁ Ροβεσπιέρος προσπάθησε νὰ τὸ ἐφαρμόσει καὶ νὰ τὸ ἐπιβάλει τμηματικὰ στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καὶ στὴ Συμβατική.

Στὶς 8 Ἰουνίου πολέμησε σθεναρὰ τὰ μέτρα ποὺ εἶχε προτείνει δυὸ μέρες νωρίτερα ὁ Μπαρέρ, καὶ ποὺ τὰ εἶχε ὑποστηρίξει καὶ ὁ Δαντών. Ὑπέδειξε πὼς ἡ Ἀντεπανάσταση ἐπικρατοῦσε κιόλας στὴ Μασσαλία, στὴ Λυών, στὸ Μπορντώ, πὼς εἶταν προγενέστερη ἀπ' τὰ γεγονότα τοῦ Παρισιοῦ. Ἂν ἀνακαλοῦσαν τὸν Ἀνριό, ἂν ἄλλαζαν τὸ ἐπιτελεῖο του, αὐτὸ θὰ σήμαινε πὼς ἀποδοκιμάζουν τὴν ἐξέγερση τῆς 2ης Ἰουνίου. Ἡ ἀποδοκιμασία αὐτὴ ὑπῆρχε φόβος νὰ προκαλέσει καὶ νέα ἐξέγερση. Ἂν καταργοῦσαν τὶς *Ἐπιτροπὲς Κοινῆς Σωτηρίας*, αὐτὸ θὰ σήμαινε πάλι πὼς δίνουν λαβὴ στὴν ἀριστοκρατία γι ἀντεκδικήσεις, πὼς ἀφοπλίζουν τοὺς δημοκρατικούς. Στὴν ἀρχή, ὁ λόγος του ἔγινε δεκτὸς μ' ἔντονους ψίθυρους ἀποδοκιμασίας, στὸ τέλος ὅμως ἀπέσπασε τὰ χειροκροτήματα. Ὁ Σαὶντ-Ἀντρὲ τὸν ὑποστήριξε ἀνεπιφύλαχτα: «πρέπει νὰ μάθουν πὼς δὲν μποροῦν, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς λευτεριᾶς, νὰ σκοτώνουν τὴν ἴδια τὴ λευτεριά». Ὁ Λεζὲν κατέκρινε τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν τύφλωση τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Μπαρὲρ καὶ ὁ Δαντὼν ὑπαναχώρησαν καὶ ζήτησαν οἱ ἴδιοι τὴν ἀναβολὴ τῶν μέτρων ποὺ εἶχαν προτείνει. «Ἂν ἡ Συμβατικὴ ζητοῦσε νὰ μεταρυθμίσει τὴ 2η Ἰουνίου, εἶπε ὁ Μισελέ, αὐτὸ θἄταν σὰ νἄθελε νὰ ἐξευτελιστεῖ, σὰ νὰ ὁμολογοῦσε πὼς ὑπέκυπτε στὸ φόβο, στὴ βία, σὰ νὰ ἐκμηδένιζε ὅ,τι εἶχε κάνει αὐτὴ τὴ μέρα».

Ὅταν τὰ γεγονότα δικαίωσαν τοὺς φόβους τοῦ Ροβεσπιέρου, ὅταν στὶς 13 Ἰουνίου, μαθεύτηκε ἡ Ἐπανάσταση τῶν Νομῶν τῆς Νορμανδίας, ὅταν ἐδέησε νὰ σκεφτοῦν γιὰ τὴ λήψη κατασταλτικῶν μέτρων, τότε ὁ Δαντὼν ἀπάγγειλε ἕνα φλογερὸ ἐγκώμιο στὸ Παρίσι καὶ πέτυχε ψήφισμα ποὺ ἔλεγε πὼς τὸ Παρίσι ἔσωσε τὴ Δημοκρατία. Ἀπ' τὴν ἡμέρα αὐτή, ἡ δεξιὰ παράταξη περιορίστηκε σὲ σιωπή· ἡ βραδύτητα ὅμως καὶ οἱ δισταγμοὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ἐπέτρεψαν τὴν ἐξάπλωση τῆς Ἐπανάστασης τῶν Γιρονδίνων.

Ἡ Ἐπανάσταση αὐτὴ εἶχε ὀργανωθεῖ καὶ προμελετηθεῖ, πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὶς 31 τοῦ Μάρτη. Στὶς 24 τοῦ Μάη κιόλας, ὁ Νομὸς τοῦ Ἰούρα κάλεσε τοὺς ἀναπληρωματικοὺς βουλευτὲς νὰ πᾶνε στὸ Μπούρζ καὶ νὰ σχηματίσουν ἐκεῖ ἀναπληρωματικὴ Συνέλευση. Ὁ Νομὸς τοῦ Αἲν υἱοθέτησε τὴν ἀπόφαση αὐτὴ στὶς 27 τοῦ Μάη. Ὁ βουλευτὴς τῆς Λυὼν Σασσὲ ἔγραφε, στὶς 15 τοῦ Μάη, στὸ φίλο του Ντυμπό: «Πρόκειται γιὰ τὴ ζωὴ κ' ὕστερα γιὰ τὶς

περιουσίες. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἐμψυχῶστε τοὺς φίλους σας». Στὶς 25 τοῦ Μάη, τὰ τμήματα τοῦ Μπορντὼ συζήτησαν, σὲ γενικὴ συνέλευσή τους, τὸ σχέδιο νὰ καλέσουν στρατεύματα ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ νὰ τὰ κατευθύνουν πρὸς τὸ Παρίσι, κλπ.

Ἡ εἴδηση τῆς Παρισινῆς ἐξέγερσης δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ ἐπιταχύνει καὶ νὰ διευρύνει ἕνα κίνημα ποὺ εἶχε ἀρχίσει πιά. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων μοιράστηκαν τοὺς ρόλους. «Ἡ φυγή τους ἀπ' τὸ Παρίσι, λέει ὁ Κλὼντ Περρού, ὁ ἱστορικός τους, εἶταν ἀποτέλεσμα ὀργανωμένου σχεδίου, ποὺ συζητήθηκε μεταξύ τους, ὅπως τ' ὁμολόγησαν».

Ὁ Μπυζό, ποὺ κατέφυγε στὸ Ἔρ, στὸ Νομό του, ἀνάγγελλε ἐκεῖ πὼς ὁ Μαρὰ θὰ κηρύξει σὲ λίγο τὴ δικτατορία καὶ θὰ κάνει νέες σφαγές. Στὶς 7 Ἰουνίου, ἔπεισε τὸ Νομό του νὰ στρατολογήσει ἕνα σῶμα 4.000 ἀντρῶν. Ὁ Νομὸς Καλβαντὸ ἔκανε τὸ ἴδιο στὶς 9 Ἰουνίου. Διέταξε τὴ σύλληψη τῶν συμβατικῶν Ρὸμ καὶ Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, ποὺ εἶχαν ἐπιφορτιστεῖ νὰ διοργανώσουν τὴν ἄμυνα τῶν ἀκτῶν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Μὲ τὴν ὑποκίνηση τῶν Ντυσαλέτ, Μεϊλάν, Κερβελεγκάν, οἱ Νομοὶ τῆς Βρεττάνης, ὁ Φινιστέρ, ὁ Ἴλ-ὲ-Βιλαίν, ὁ Κὸτ-Ντὺ-Νόρ, τὸ Μορμπιάν, ὁ Μαγιὲν σχημάτισαν μαζὶ μὲ τὸν Ἔρ καὶ τὸν Καλβαντὸ μιὰ Γενικὴ Ὁμοσπονδιακὴ Συνέλευση ἀντίστασης κατὰ τῆς καταπίεσης. Ἡ Κὺν ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τῆς Γιρονδίνικης Δύσης. Ὁ Φέλιξ Βίμπφεν, διοικητὴς τῆς στρατιᾶς τῶν Ἀκτῶν τοῦ Χερβούργου, προσχώρησε στὴν Ἐπανάσταση μὲ δυὸ συντάγματα ἱππικοῦ. Ὁ ἴδιος ἐνισχύθηκε καὶ μὲ ἄλλα τρία ὑπέροχα τάγματα, στρατολογημένα στὴ Βρεττάνη ποὺ ἀποτελοῦνταν, ὅπως λέει ἕνας σύγχρονος ποὺ συμπολέμησε στὸ πλευρό τους, ὁ Βωτιέ, ὄχι ἀπὸ ἀναμαλλιασμένους καὶ κουρελιάρηδες Βρεττόνους, ἀλλὰ ὅλο ἀπὸ νέους τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ρέν, τοῦ Λοριάν, τῆς Βρέστης, ὅλους ντυμένους μὲ στολὲς ἀπὸ λεπτὴ τσόχα καὶ πλήρη ἐξάρτυση».

Τὸ Μπορντὼ ἔδιωξε, στὶς 7 Ἰουνίου, τοὺς ἀντιπροσώπους Ἰσὸν καὶ Νταρντιγκονάτ, διέταξε, στὶς 9 Ἰουνίου, τὴ στρατολογία δύναμης 1.200 ἀντρῶν ἀπ' τὸ Νομό, κάλεσε γιὰ τὶς 16 Ἰουλίου στὸ Μποὺρζ Συνέλευση τῶν Ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἐπαναστατημένων Νομῶν, κατάσχεσε 350.000 πιάστρα ποὺ προορίζονταν γιὰ τὶς πληρωμὲς τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν ἀποικιῶν, ἔδιωξε ξανά, στὶς 27 Ἰουνίου, τοὺς ἀντιπροσώπους Ματιὲ καὶ Τρελὰρ ποὺ εἶχαν σταλεῖ ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας μὲ προτάσεις συμφωνίας, ἔγραψε τέλος, στὶς 30 Ἰουνίου, μὲ τὴν πέννα τοῦ Γκρανζενέβ, ἐπιστολὴ στὸν Κιουστίν, διοικητὴ τῆς κυριότερης Γαλλικῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν καλοῦσε νὰ προσχωρήσει στὸν «ἀγώνα τὸν καλόν». Ὁ Κιουστὶν ὅμως ἀπάντησε στὸν Γκρανζενὲβ μὲ μιὰ πατριωτικὴ ἐπίπληξη.

Ἡ Ἐπανάσταση ἐπεκράτησε πρὸς στιγμὴν σ' ὁλόκληρη τὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία. Ἡ Τουλούζη ἀπελευθέρωσε τοὺς βασιλόφρονες καὶ τοὺς ἀντικατέστησε στὴ φυλακὴ μὲ τοὺς φίλους τοῦ Μαρά.

Στρατολόγησε δύναμη 1.000 άντρῶν. Στὴ Νίμ, ὅπου εἶχε πάει ὁ Ραμπὼ Σαὶντ-Ἐτιέν, κλείσανε τὴ λέσχη, ἀφοπλίσανε τοὺς φίλους τοῦ Μαρὰ καὶ τοὺς φυλάκισαν. Ἡ Μασσαλία ποὺ βρισκόταν σὲ γενικὴ ἐπανάσταση πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὶς 31 τοῦ Μάρτη, κρατοῦσε ἕξη χιλιάδες ἄντρες ποὺ προορίζονταν γιὰ τὴ στρατιὰ τῆς Ἰταλίας κ' ἐρχόταν σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς πόλεις τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας.

Ἡ Τουλὼν ξεσηκώθηκε, στὶς 12 Ἰουλίου, ἐναντίον τῶν ἀντιπροσώπων Πιὲρ Μπαὶλ καὶ Μπωβαί, ποὺ φυλακίστηκαν στὸ φρούριο Λαμάλγκ, ἀφοῦ ὑποβλήθηκαν σ' ἕνα εἶδος ποινῆς ποὺ εἶταν νὰ ζητήσουν δημοσίᾳ συγγνώμην γιὰ τὸ σφάλμα τους, κρατώντας κεριὰ στὰ χέρια. Οἱ ναύαρχοι Τρογκὸφ καὶ Σωσσεγκρὸ προσχώρησαν στὸ κίνημα. Ἡ Κορσική, ποὺ εἶχε ξεσηκωθεῖ ἀπ' τὸν Πάολι σ' ἐπανάσταση, εἶχε ἐκλέξει ἔκτακτο συμβούλιο ἀπ' τὰ μέσα τοῦ Μάη, κ' ἔτσι τὰ μόνα μέρη ποὺ ἀκόμα κρατούσαν ἐκεῖ οἱ Γάλλοι εἶταν ἡ Μπάστια καὶ μερικὰ λιμάνια.

Ἡ ἀνταρσία τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας συνδεόταν στενὰ μὲ τὴν ἀνταρσία τῆς Λυὼν ποὺ ἡ ἴδια εἶχε πάλι διακλαδώσεις στὴν ἀνατολικὴ καὶ κεντρικὴ Γαλλία. Κωφεύοντας στὶς συμφιλιωτικὲς προτάσεις ποὺ κόμισε ἀπ' τὸ Παρίσι ὁ Ρομπὲρ Λεντέ, οἱ Γιρονδῖνοι τῆς Λυὼν ἔριχναν στὴ φυλακὴ ὁποιονδήποτε, ποὺ εἶταν ὕποπτος πὼς συμπαθοῦσε τοὺς Ὀρεινούς. Γιὰ νὰ κατατρομοκρατήσουν τοὺς Ἰακωβίνους ἐργάτες, ποὺ εἶταν πολυάριθμοι σὲ μερικὲς συνοικίες, οἱ Γιρονδῖνοι φρόντισαν καὶ καταδίκασαν σὲ θάνατο τὸν ἀρχηγό τους Σαλιέ, ποὺ ἐκτελέστηκε στὶς 16 Ἰουλίου. Σὲ λίγο ἐμπιστεύτηκαν τὴ διοίκηση τῶν στρατευμάτων τῆς Λυὼν στὸν κόμη ντὲ Πρεσὺ ποὺ εἶχε κάνει ἐμιγκρές.

Στὰ μέσα Ἰουνίου, 60 περίπου Νομοὶ εἶταν λίγο-πολὺ ἀνοιχτὰ ἐπαναστατημένοι. Εὐτυχῶς οἱ παραμεθόριοι Νομοὶ ἔμειναν πιστοὶ στὴ Συμβατική. Ἡ ἐξέγερση ἁπλωνόταν περισσότερο σ' ἔκταση, παρὰ σὲ βάθος. Οὐσιαστικὰ εἶταν ἔργο τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν τῶν Νομῶν καὶ τῶν Περιφερειῶν, ὑπηρεσιῶν ποὺ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ πλούσιους ἰδιοχτῆτες. Οἱ κοινοτικὲς ἀρχές, ποὺ συγκροτούνταν ἀπὸ λαϊκότερα στοιχεῖα, ἐπέδειξαν γενικὰ χλιαρότητα ἢ ἐχθρότητα. Οἱ προσκλήσεις ἡλικιῶν ὑπὸ τὰ ὅπλα ποὺ διέταξαν οἱ ἐπαναστατημένες ὑπηρεσίες συνάντησαν τὶς πιὸ μεγάλες δυσκολίες. Οἱ ἐργάτες καὶ οἱ τεχνίτες δὲ φαίνονταν πρόθυμοι νὰ θυσιαστοῦν γιὰ τοὺς πλούσιους ποὺ δὲν ἔχαναν τίποτα γιὰ νὰ τοὺς καλυτερέψουν τὴ ζωή. Παρ' ὅλες τὶς ἐπανειλημμένες ἐκλήσεις τῶν βουλευτῶν Σαμπὸν καὶ Λιντόν, οἱ στασιαστὲς τοῦ Μπορντὼ δὲν μπόρεσαν νὰ συγκεντρώσουν περισσότερους ἀπὸ 400 ἄντρες. Ὅταν ὁ Βίμπφεν ἐπιθεώρησε, στὶς 7 Ἰουλίου, τὴν ἐθνοφρουρὰ τῆς Κὰν καὶ τῆς ζήτησε ἐθελοντές, μόνο 17 ἄντρες βγῆκαν ἔξω ἀπ' τὴ γραμμή.

Ἡ ἀνταρσία ὅμως τῶν Ὁμοσπονδιακῶν δὲν εἶχε μονάχα ἐναντίον της τὴν ἀδιαφορία ἢ τὴν ἐχθρότητα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχηγοί της ἀκόμα, παρὰ τὶς στομφώδεις φράσεις τους, δὲν

εἶχαν πίστη στὸν ἀγώνα καὶ διαιρέθηκαν ἀπὸ πολὺ νωρίς.

Ὅσοι εἶταν ἀληθ.νὰ δημοκρατικοὶ δὲν μποροῦσαν παρὰ ν' ἀνησυχοῦν γιὰ τὴν ξενικὴ εἰσβολὴ καὶ γιὰ τὴ Βανδέα, καὶ ἡ ἀνησυχία αὐτὴ τοὺς παρέλυε. Οἱ φιλόδοξοι, ποὺ ἔβλεπαν πῶς ὁ λαὸς τοὺς ἀπεχθανόταν, ζήτησαν ὑποστήριξη ἀπ' τοὺς Feuillants καὶ ἀπ' τοὺς ἀριστοκράτες ἀκόμα. Στὴν Κάν, ὁ Φέλιξ Βίμπφεν, βασιλικὸς μὲ τὰ ὅλα του, ποὺ εἶχε, τὸ Σεπτέμβρη ἀκόμα τοῦ 1792, συνάψει σχέσεις μὲ τὸν ἐχθρό, κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας τῆς Τιονβίλ, πρότεινε στοὺς Γιρονδίνους βουλευτὲς νὰ καλέσουν τοὺς Ἄγγλους. Οἱ βουλευτὲς ἀπέριψαν τὴν πρότασή του, δὲν τοῦ ἀφαίρεσαν ὅμως τὴ διοίκηση ποὺ εἶχε στὰ χέρια του. Ὁ Βίμπφεν εἶχε γιὰ ἐπιτελάρχη του τὸν κόμη ντὲ Πυϊζαί, ποὺ θὰ καταφύγει στοὺς Βανδεανούς, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐξέγερσης, μαζὶ μὲ τὸ γενικὸ ἐπίτροπο τῶν ὑποθέσεων τοῦ Νομοῦ Καλβαντό, τὸ νεαρὸ Μπουγκὸν-Λονγκραί, φίλο τῆς Καρλόττας Κορνταί.

Ὁ Πρεσὺ ἔστειλε ἀπ' τὴ Λυὼν στὴν Ἑλβετία τὸν ἱππότη ντ' Ἀρτὲ νὰ ζητήσει ἐπικουρίες ἀπ' τοὺς πολίτες τῆς Βέρνης καὶ τοὺς ὑπηκόους τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαρδηνίας. Ὁ Ἰωσὴφ ντὲ Μαίστρ ποὺ εἶταν διευθυντὴς στὴ Γενεύη τῆς ὑπηρεσίας κατασκοπείας τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαρδηνίας, τοῦ ὑποσχέθηκε στὶς 4 Αὐγούστου πῶς θὰ κάνει ἀντιπερισπασμὸ στὶς Ἄλπεις, ὅπως καὶ τὸν ἔκανε πραγματικά. Ὡστόσο, οἱ βασιλόφρονες τῆς Λυὼν ἀπέκρυψαν τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀγώνα τους καὶ δὲν τόλμησαν ν' ἀνακηρύξουν τὸν Λουδοβίκο ΙΖ', ὅπως ἔκαναν οἱ συνάδελφοί τους τῆς Τουλών.

Ὅσην ἀπρονοησία ἔδειξε ἡ Συμβατικὴ τὶς πρῶτες μέρες, τόσο σθένος καὶ τόση ἐπιδεξιότητα ἐπέδειξε ὕστερα στὴ διοργάνωση τῆς καταστολῆς τοῦ κινήματος. Παραπέμφθηκαν σὲ δίκη οἱ ἐπαναστάτες ἀρχηγοὶ τῶν Γιρονδίνων, παύτηκαν οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῶν ἐπαναστατημένων Νομῶν, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἒρ μεταφέρθηκε ἀπ' τὸ Ἐβρὲ στὸ Μπερναί, ἱδρύθηκε ὁ Νομὸς Βωκλὺζ γιὰ νὰ διαχωρίσει τὰ συμφέροντα τῆς Ἀβινιὸν ἀπ' τὰ συμφέροντα τῆς Μασσαλίας καὶ ἀποσπάστηκε ὁ Νομὸς τοῦ Λουὰρ ἀπ' τὸ Νομὸ τοῦ Ρὸν-ε-Λουὰρ γιὰ νὰ φέρει σὲ διάσταση τὴ Σαὶντ-Ἐτιὲν μὲ τὴ Λυών.

Ἡ Συμβατικὴ ἔκανε προσεχτικὴ διάκριση ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγοὺς καὶ στοὺς παραπλανημένους κομπάρσους. Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ πέτυχε νὰ δοθεῖ, στὶς 26 Ἰουνίου, τριήμερη προθεσμία στὶς ἐπαναστατημένες διοικητικὲς ὑπηρεσίες γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν στὸ δρόμο τῆς νομιμότητας. Μέτρο ἔξυπνο, ποὺ διευκόλυνε τὶς ἀποστασίες. Οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ Σόμ, ποὺ παύτηκαν στὶς 14 Ἰουνίου, ἦρθαν νὰ δώσουν ἐξηγήσεις. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας τοὺς ἔστειλε πάλι πίσω στὶς θέσεις τους, στὶς 17 Ἰουνίου, χωρὶς νὰ τοὺς τιμωρήσει. Ὁ Σαὶν-Ζύστ, ποὺ τοῦ ἀνατέθηκε νὰ συντάξει ἔκθεση σχετικὰ μὲ τοὺς «παραπεμφθέντας σὲ δίκη» βουλευτές, ἔδειξε φανερὴ μετριοπάθεια: «Ὅλοι οἱ κρατούμενοι, εἶπε στὶς 8 Ἰουλίου, δὲν εἶναι καθόλου ἔνοχοι, οἱ περισ-

σύτεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι παραπλανημένοι». Ἀνάμεσά τους ξεχώρισε τρεῖς κατηγορίες, τὴν κατηγορία τῶν προδοτῶν, ἐννιὰ τὸν ἀριθμὸ (Μπαρμπαρού, Μπουργκοέν, Μπιροτώ, Μπυζό, Γκορσά, Λανζουϊναί, Λουβέ, Πετιὸν καὶ Σάλ), τὴν κατηγορία τῶν συνενόχων, πέντε τὸν ἀριθμὸ (Γκαρντιέ, Ζανσονέ, Γκαντέ, Μολβὼ καὶ Βεργιώ), καὶ τὴν κατηγορία τῶν παραπλανημένων ποὺ πρότεινε νὰ ἐπαναφερθοῦν στὴ Συμβατική, δεκατέσσερις τὸν ἀριθμό. Ἡ μετριοπάθεια εἶταν τέτια, ποὺ ν' ἀποκαθιστᾶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς ἀμφίροπης κοινῆς γνώμης.

Προπάντων ὅμως οἱ Ὀρεινοὶ κατάλαβαν πὼς ἔπρεπε νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὶς μάζες, δίνοντάς τους οὐσιαστικὲς ἱκανοποιήσεις, κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Ροβεσπιέρου. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πέτυχαν νὰ ψηφιστοῦν τρεῖς σπουδαῖοι νόμοι: 1) Ὁ νόμος τῆς 3ης Ἰουνίου, περὶ τοῦ τρόπου πωλήσεως τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν ἐμιγκρέδων. Οἱ κτηματικὲς αὐτὲς περιουσίες θὰ διαιρεθοῦν σὲ μικρὲς μερίδες καὶ οἱ φτωχοὶ ποὺ θὰ τὶς ἀγοράσουν, θὰ μποροῦν νὰ τὶς ἐξοφλήσουν μέσα σὲ δέκα χρόνια. 2) Ὁ νόμος τῆς 10ης Ἰουνίου σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο τῆς διανομῆς τῶν κοινοτικῶν κτημάτων. Ἡ διανομὴ θὰ γίνει σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα ἰσοπολιτείας, κατὰ κεφαλὴ σὲ κάθε Δῆμο. Τὸ μέτρο αὐτὸ ἀφοροῦσε ὀχτὼ ἑκατομύρια στρέματα γῆς, ἀξίας ἑξακοσίων ἑκατομυρίων. 3) Ὁ νόμος τῆς 17ης Ἰουλίου ποὺ ὁλοκλήρωσε τὴ συντριβὴ τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος, καταργώντας, χωρὶς ἀποζημίωση μάλιστα, τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὀφειλὲς ποὺ στηρίζονταν στοὺς ἀρχικοὺς τίτλους. Ἔπρεπε νὰ καταστραφοῦν καὶ οἱ τελευταῖες φεουδαρχικὲς περγαμηνὲς γιὰ νὰ μὴ μποροῦν οἱ ἰδιοχτῆτες ποὺ τοὺς ἀφαιρέθηκε ἡ κατοχὴ τῶν γαιῶν, νὰ ἐγείρουν μιὰ μέρα ξανὰ ἀξιώσεις. Ἔτσι οἱ χωρικοὶ ἔβλεπαν στὴν πτώση τῶν Γιρονδίνων τὴν ὁριστικὴ ἀπελευθέρωση τῆς γῆς.

Στὶς 8 Ἰουνίου βγῆκε ἕνα διάταγμα ποὺ ἔδινε αὔξηση στοὺς μισθοὺς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καί, γιὰ νὰ καθησυχάσουν οἱ μεσαῖες τάξεις ποὺ ἀνησυχοῦσαν γιὰ τὸ ἀναγκαστικὸ δάνειο ἑνὸς δισεκατομυρίου, βγῆκε κι ἄλλο, στὶς 23 Ἰουνίου, ποὺ ἐξαιροῦσε, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ροβεσπιέρου, τοὺς ἔγγαμους ποὺ τὸ καθαρὸ εἰσόδημά τους δὲν ὑπερέβαινε τὶς δέκα χιλιάδες λίβρες, καθὼς καὶ τοὺς ἄγαμους ποὺ τὸ εἰσόδημά τους δὲν ὑπερέβαινε τὶς ἕξη χιλιάδες λίβρες. Τὸ μέτρο αὐτὸ συντελοῦσε στὴ διαίρεση καὶ στὴ διαλύση τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων ποὺ ἀπαρτιζόταν κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ εὐκατάστατους ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἔπαιρναν μὲ τὸ μέρος τους μὲ τὸ νὰ μὴν τοὺς πειράζουν τὶς περιουσίες τους.

Ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἐπίθεση συμπληρώθηκε καὶ ὁλοκληρώθηκε μὲ τὴ γρήγορη ψήφιση ἑνὸς πολὺ φιλελεύθερου Συντάγματος, ποὺ ἀποτελοῦσε ἀποστομωτικὴ ἀπάντηση στὶς κατηγορίες γιὰ δικτατορία ποὺ διατυπώνονταν ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους. Ἐνῶ τὸ Σύνταγμα ποὺ ἐπεξεργάστηκε ὁ Κοντορσὲ ἐνίσχυε τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο, κάνοντάς το νὰ ἐκλέγεται ἀπ' τὸ λαὸ καὶ νὰ μὴν ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴ Συνέλευση, τὸ Σύνταγμα τῶν Ὀρεινῶν ποὺ τὸ συνέταξε

ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσέλ, ἐξασφάλιζε τὴν ἐξάρτηση τῶν ὑπουργῶν ἀπ' τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση. Καταργοῦσε τὴν ἔμεση ψηφοφορία, ποὺ ὁ Κοντορσὲ τὴ διατήρησε γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν, καὶ θέσπιζε τὴν ἐκλογὴ τῶν τελευταίων μὲ βάση ὄχι τὸ παραπάνω πολύπλοκο σύστημα ψηφοφορίας μὲ ἰδιαίτερο ψηφοδέλτιο γιὰ τὸ κάθε κόμμα, ἀλλὰ μὲ ἀπόλυτη πλειοψηφία καὶ μὲ καθολικὴ καὶ ἄμεση ψηφοφορία.

Μόνο τὰ διοικητικὰ σώματα θὰ ἐξακολουθούσαν νὰ ἐκλέγονται ἀπ' τὶς ἐκλογικὲς συνελεύσεις, καὶ οἱ συνελεύσεις αὐτὲς θὰ ὑπέβαλλαν στὴ Συνέλευση ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ καὶ κατάλογο ὀγδόντα τριῶν ὑποψηφίων, ἀπ' τὸν ὁποῖο αὐτὴ θὰ ἐξέλεγε τοὺς 24 ὑπουργούς. Τὸ Σύνταγμα τέλος τῶν Ὀρεινῶν ὑποσχόταν κοινὴ ἐκπαίδευση γιὰ ὅλους, ἐγγυόταν τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ καθόριζε πὼς γιὰ τὴν κήρυξη πολέμου θὰ χρειάζεται νὰ ζητεῖται προκαταβολικὰ ἡ γνώμη τῆς χώρας. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ὑποβλήθηκε στὴν κρίση τοῦ λαοῦ καὶ ἐγκρίθηκε μὲ 1.801.918 ναὶ ἐναντίον 17.610 ὄχι. Εἶταν ὅμως καὶ πάνω ἀπὸ ἑκατὸ χιλιάδες ψηφοφόροι ποὺ μόνο μὲ ὁμοσπονδιακὲς τροπολογίες τὸ ἀποδέχονταν, ζητώντας τὴν ἀπελευθέρωση τῶν 22 καὶ τῶν 12, τῶν βουλευτῶν δηλ. ποὺ εἶχαν συληφθεῖ, τὴν ἀκύρωση τῶν νόμων ποὺ εἶχαν ψηφιστεῖ μετὰ τὴν κράτησή τους, τὴ σύγκληση νέας συνέλευσης, τὴν ἀνάκληση τῶν ἀντιπροσώπων ποὺ εἶχαν σταλεῖ στοὺς Νομούς, καὶ τὴν κατάργηση τῆς διατίμησης τῶν σιτηρῶν κλπ. Τὸ δημοψήφισμα στάθηκε παντοῦ ἡ ἀφορμὴ τῆς διάλυσης τοῦ κόμματος τῶν Γιρονδίνων. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ θὰ τὸ συντρίψει θὰ εἶναι ἡ δεύτερη Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ διορίστηκε στὶς 10 Ἰουλίου. Οἱ ἐπαναστάτες τῆς Νορμανδίας, διοικούμενοι ἀπ' τὸν Πυΐζαί, συγκρούστηκαν, στὶς 13 Ἰουλίου, ἐνῶ βάδιζαν πρὸς τὸ Παρίσι, μὲ μιὰ ὁμάδα παρισινῶν ἐθελοντῶν καὶ διασκορπίστηκαν στὸ Μπρεκούρ, κοντὰ στὸ Βερνόν, μὲ μερικὲς μονάχα κανονιές. Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ στάλθηκε στὴν Κὰν καὶ εἰρήνευσε γρήγορα τὸν τόπο, περιορίζοντας στὸ ἐλάχιστο τὰ κατασταλτικὰ μέτρα.

Ἡ ἀντίσταση στὸ Μπορντὼ κράτησε περισσότερο. Ὁ Ὑζαμπὼ καὶ ὁ Ταλλιέν, ποὺ εἶχαν εἰσδύσει τὴν πρώτη φορὰ στὴν πόλη, στὶς 19 Αὐγούστου, ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὴ Λὰ Ρεόλ, τὴν πόλη τῶν Ἰακωβίνων. Τὰ τμήματα ὅμως τῶν Ἀβρακωτων τοῦ Μπορντώ, ὑποκινούμενα ἀπ' τοὺς ἀντιπροσώπους, ἀνέτρεψαν στὶς 18 τοῦ Σεπτέμβρη τὴ Γιρονδίνικη δημοτικὴ ἀρχὴ καὶ ἡ καταστολὴ τοῦ κινήματος ἄρχισε.

Πρὸς στιγμὴν ὁ κίνδυνος, στὴ νοτιοανατολικὴ Γαλλία, εἶταν μεγάλος, μήπως ἑνωθοῦν οἱ στασιαστὲς τῆς Μασσαλίας μὲ τοὺς στασιαστὲς τῆς Νὶμ καὶ τῆς Λυών. Οἱ στασιαστὲς τῆς Νὶμ προχώρησαν ὡς τὸ Πὸν-Σαὶντ-Ἐσπρί, οἱ Μασσαλιῶτες, διοικούμενοι ἀπὸ ἕναν παλιὸ ἀξιωματικό, τὸν Βιλνὲβ Τουρέτ, πέρασαν τὸ Ντουράνς, κυρίευσαν τὴν Ἀβινιὸν κ' ἔφτασαν ὡς τὸ Ὀράνζ. Ὁ Νομὸς ὅμως τοῦ Ντρὸμ ἔμεινε πιστὸς στοὺς Ὀρεινούς. Ἀπ' τὶς 24 ὡς τὶς 26 Ἰουνίου

ἔγινε στὴ Βαλὰνς Συνέδριο 42 λαϊκῶν ὀργανώσεων, τοῦ Ἀρντές, τοῦ Ντρόμ, τοῦ Γκὰρ καὶ τοῦ Μπούς-ντὺ-Ρόν, καὶ τὸ Συνέδριο αὐτό, ποὺ ψυχή του στάθηκε ὁ Κλὼντ Παιγιάν, ὀργάνωσε τὴν ἀντίσταση. Ὁ Καρτὼ εἶχε τὸν καιρὸ νὰ προστρέξει μ' ἕνα ἀπόσπασμα τῆς στρατιᾶς τῶν Ἄλπεων, ὅπου ὑπηρετοῦσε ὁ Βοναπάρτης. Ξαναπῆρε τὸ Πὸν Σαὶντ-Ἐσπρί, χώρισε τοὺς στασιαστὲς τῆς Νὶμ ἀπ' τοὺς Μασσαλιῶτες κι ἀπώθησε τοὺς τελευταίους πρὸς Νότον. Στὶς 27 Ἰουλίου εἶταν στὴν Ἀβινιόν. Μπῆκε στὴ Μασσαλία στὶς 25 Αὐγούστου, πάνω στὴν ὥρα ἀκριβῶς, γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν πόλη νὰ πέσει στὰ χέρια τῶν Ἄγγλων ποὺ ὁ Βιλνὲβ Τουρὲτ τοὺς εἶχε καλέσει κιόλας σὲ βοήθεια. Δυὸ μέρες ὅμως ἀργότερα, οἱ Ἄγγλοι ἔμπαιναν στὴν Τουλών, μόλις τοὺς κάλεσαν οἱ ναύαρχοι Τρογκὸφ καὶ Σωσσεγκρό, ποὺ τοὺς παρέδωσαν τὴν καλύτερη μοίρα τοῦ γαλλικοῦ στόλου. Γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Τουλὼν θὰ χρειαστεῖ μακρὰ πολιορκία ποὺ θὰ διαρκέσει ὥς τὰ τέλη τοῦ Δεκέμβρη.

Ἡ Λυὼν εἶταν ἀπομονωμένη. Οἱ Νομοὶ τοῦ Ἰούρα καὶ τοῦ Αἴν, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τῆς στείλουν ἐπικουρίες, εἶχαν εἰρηνεύσει γρήγορα μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν Συμβατικῶν Μπασσὰλ καὶ Γκαρνιὲ (ἀπ' τὸ Σαὶντ) ποὺ εἶχαν σχηματίσει ἕνα μικρὸ στρατὸ ἀπὸ δυὸ χιλιάδες πεντακόσους ἄντρες στὴν Κὸτ ντ' Ὃρ καὶ στὸ Ντού. Μὰ ἡ Λυὼν ἀντιστάθηκε καλύτερα ἀπ' τὸ Μπορντώ. Ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ Ντυμπουὰ Κρανσὲ ποὺ ἄρχισε ἀπ' τὶς 22 Αὐγούστου, δὲν τὴν πτόησε καθόλου. Οἱ συγκοινωνίες της μὲ τὸ Φορὲζ ἐξακολούθησαν νὰ εἶναι ἐλεύθερες. Μόλις στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη ἀποκλείστηκε πιὰ ὁλότελα, ἀφοῦ ὁ Κουτόν, ὁ Μαινιὲ καὶ ὁ Σατωνὲφ-Ραντὸν ἔφεραν γύρω ἀπ' τὴν ἐπαναστατημένη πόλη τοὺς ἐθνοφρουροὺς τοῦ Καντάλ, τοῦ Ἀβερόν, τοῦ Πυΐ-ντὲ-Ντὸμ καὶ τοῦ Ὢτ-Λουάρ. Ἡ Λυὼν ἀντιστάθηκε ὥς τὶς 9 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Πρεσὺ κατόρθωσε νὰ δραπετεύσει στὴν Ἑλβετία μὲ μιὰ μικρὴ ὁμάδα ὀπαδούς. Τὰ κατασταλτικὰ μέτρα εἶταν τρομερά.

Τὰ μέρη ὅπου ἡ ἀνταρσία εἶταν πιὸ ἐπικίνδυνη, εἶταν ἀκριβῶς ἐκεῖνα ὅπου ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν πολυάριθμοι βασιλόφρονες. Μεταξὺ τοῦ κόμματος τῶν Ὀρεινῶν ποὺ συνταυτίστηκε μὲ τὴ Δημοκρατία καὶ τοῦ Βασιλισμοῦ ποὺ εἶταν σύμμαχοι τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ὑπῆρχε θέση γιὰ τρίτο κόμμα. Ἂν ἡ Ἐπανάσταση τῶν Ὁμοσπονδιακῶν, ποὺ ἐξέφραζε τὶς μνησικακίες τῶν ἀποτυχημένων πολιτικάντηδων καὶ τὸν ταξικὸ ἐγωϊσμὸ μποροῦσε νὰ πετύχει, τότε θὰ ὁδηγοῦσε ἀσφαλῶς σὲ μοναρχικὴ παλινόρθωση.

Ἡ βασιλικὴ ἐξέγερση τῆς Βανδέας εἶχε κιόλας ὑποχρεώσει τὴ Συμβατικὴ νὰ κάνει ἕνα μεγάλο βῆμα πρὸς τὴν Τρομοκρατία, δηλαδὴ πρὸς τὴ δικτατορία τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς τὴν κατάργηση τῶν ἐλευθεριῶν. Ἡ Γιρονδίνικη ἐξέγερση προκάλεσε νέο ἀποφασιστικὸ βῆμα πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση.

Ὡς τότε ὕποπτοι εἶταν μόνον οἱ βασιλόφρονες. Τώρα, ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ παλιοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος κατατάσσεται μὲ τὴ σειρά του στὴν κατηγορία τῶν συμάχων τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ὑπό-

νοιες αὐξάνονται. Ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν πολιτῶν γίνεται ὁλοένα καὶ πιὸ δύσκολο νὰ καθοριστεῖ. Πῶς ν' ἀναγνωρίσουν τοὺς ἀληθινοὺς πατριῶτες, τοὺς εἰλικρινεῖς φίλους τῆς ἐλευθερίας, ὅταν οἱ Βερνιὼ καὶ οἱ Μπρισσό, οἱ Μπυζὸ καὶ οἱ Πετιόν, ποὺ πρῶτοι κλόνισαν τὸ θρόνο καὶ ζήτησαν τὴ Δημοκρατία, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ προδότες; Καὶ ἡ ἰδέα ἔρχεται αὐτόματα πὼς ὁποιοσδήποτε παίζει ἕνα ρόλο στὴ Δημοκρατία πρέπει νὰ ὑποβάλλεται σὲ παρακολούθηση καὶ σ' ἔλεγχο κάθε στιγμή. Οἱ Λέσχες θὰ ἐκαθαριστοῦν. Τὸ ἴδιο θὰ γίνει καὶ στὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες μὲ τὴ σειρά, καὶ μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐκαθαρίσεις τὸ ἐπαναστατικὸ προσωπικὸ θὰ περιορίζεται κάθε μέρα καὶ περισσότερο. Ἐπειδὴ οἱ Γιρονδῖνοι στηρίζονταν στὶς τάξεις τῶν εὐπόρων, οἱ τάξεις αὐτὲς θὰ θεωρηθοῦν μονομιᾶς ὕποπτες. Ὁ πλοῦτος θ' ἀποτελέσει τεκμήριο ἀριστοκρατικότητας. Σὲ λίγο τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα θὰ εἶναι μιὰ φλογερὴ μόνο, ζηλότυπη καὶ δραστήρια μειοψηφία. Ἄλλωστε, μόνο οἱ μειοψηφίες ἔχουν ἀνάγκη ἀπ' τὴ δικτατορία καὶ τὴ βία. Ἡ μειοψηφία ὅμως τῶν Ἰακωβίνων μποροῦσε νὰ καλύψει τὶς πράξεις της πίσω ἀπ' τὴ μεγάλη εἰκόνα τῆς πατρίδας ποὺ ἔταξε σὰ σκοπό της νὰ τὴν ὑπερασπίσει καὶ νὰ τὴ σώσει.

II

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

(ΙΟΥΛΙΟΣ 1793)

Ἡ πρώτη Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ἡ Ἐπιτροπὴ Καμπὸν—Μπαρὲρ—Δαντών, ποὺ συστάθηκε στὶς 6 τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1793, μετὰ τὴν προδοσία τοῦ Ντυμουριέ, ἔπεσε στὶς 10 Ἰουλίου, κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῶν σφαλμάτων της. Εἶχε ἐξευτελίσει τὴ Δημοκρατία ἐπιχειρώντας ἀνώφελα μυστικὲς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Συνασπισμοῦ (ἀποστολὲς τῶν Προλί, Ματιού, Ντεπὸρτ κλπ). Οὔτε τὸν ἐχθρὸ μπόρεσε ν' ἀποκρούσει στὰ σύνορα, οὔτε καὶ νὰ προλάβει τὴ φοβερὴ ἐξάπλωση τῶν ἐξεγέρσεων τῆς Βανδέας καὶ τῶν Ὁμοσπονδιακῶν. Εἶχε ἀνεχθεῖ τὶς αὐθάδειες τοῦ Κιουστίν, τοῦ εἶχε συγχωρέσει τὶς ἀποτυχίες του στὴν Ἀλσατία καὶ τὸν εἶχε διορίσει, παρὰ τὶς ἀντιρήσεις τοῦ Μπουσότ, στὴ διοίκηση τῆς κυριότερης Γαλλικῆς στρατιᾶς, στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, ποὺ τὴν ἄφησε σὲ πλήρη ἀδράνεια. Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν μπόρεσε ἢ δὲ θέλησε νὰ κολάσει τὶς ξεδιάντροπες καταχρήσεις τῶν προμηθευτῶν τοῦ στρατοῦ ποὺ ἔβρισκαν προστάτες κι ἀνάμεσα ἀκόμα στὰ μέλη της. Δὲν καταπιάστηκε στὰ σοβαρὰ οὔτε μὲ τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα, οὔτε μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀκρίβειας τῆς ζωῆς. Τὸ μόνο κάπως δραστικὸ μέτρο ποὺ πάρθηκε στὶς μέρες της γιὰ ν' ἀποσυρθοῦν τ' ἀσινιάτα ἀπ' τὴν κυκλοφορία εἶταν τὸ διάταγμα τῆς 7ης Ἰουνίου τοῦ 1793 ποὺ ἔκανε ἔκπτωση 1)2 ο)ο στοὺς ἀγοραστὲς τῶν ἐθνικῶν κτημάτων ποὺ θὰ προκατέβαλαν τὶς ἐτήσιες δόσεις τους γιὰ τὴν πληρωμὴ αὐτῶν τῶν κτημάτων. Τὸ ἴδιο διάταγμα ἐξουσιοδοτοῦσε τοὺς εἰσπράκτορες τοῦ Δημοσίου στὶς ἐπαρχίες νὰ πουλήσουν τὶς πιστώσεις ποὺ εἶχε κάνει τὸ Κράτος στοὺς ἀγοραστές. Τὶς πιστώσεις ποὺ θὰ τὶς πληρώνονταν μὲ ἀσινιάτα θὰ τὶς ἀντικαθιστούσαν μὲ ὁμολογίες ποὺ θ' ἀποφέρουν 5 ο)ο τόκο καὶ παράλληλα μ' αὐτὸ δόθηκαν ἐλπίδες στοὺς κατόχους τῶν ὁμολογιῶν αὐτῶν πὼς θὰ μπορούσαν μιὰ μέρα νὰ τὶς ἐξαργυρώσουν σὲ μεταλλικὸ νόμισμα ἀπ' τοὺς ἀγοραστές, τῶν ὁποίων εἶχαν ἀγοράσει τὰ τοκοχρεωλύσια. Τὸ σύστημα εἶταν ἔξυπνο, ἐρχόταν ὅμως πολὺ ἀργά, σὲ μιὰ στιγμὴ ὅπου ἡ ἐμπιστο-

σύνη στὸ χαρτονόμισμα καὶ στὴν κρατικὴ πίστη εἶχε πιὰ κλονιστεῖ σοβαρά. Τὸ μέτρο ἀπέφερε μερικὰ ἀσινιάτα, σὲ πενιχρότατη ὅμως ἀναλογία, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ ν' ἀσκήσει κάποια ἐπίδραση στὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς ποὺ κάθε μέρα ἀνέβαινε ἁλματωδῶς. Οἱ Λυσσασμένοι, ὄργανα τῆς λαϊκῆς δυσαρέσκειας, ὑπέθαλψαν στὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου μιὰν ἔντονη κίνηση ἐξ ἀφορμῆς τῆς ψήφισης τοῦ Συντάγματος. Ὁ Ἰάκωβος Ροὺ ἔφερε στὴ Συνέλευση ἕνα ἀπειλητικὸ ὑπόμνημα. Στὰ λιμάνια τοῦ Παρισιοῦ λεηλατήθηκαν βαπόρια φορτωμένα μὲ σαπούνι. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ φαινόταν ἱκανὴ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν τάξη στὴν Πρωτεύουσα. Τέλος, μιὰ σκοτεινὴ βασιλικὴ συνωμοσία, ὅπου ἀναμίχτηκε, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουλίου, ὁ στρατηγὸς Ἀρθοῦρος Ντιλλόν, φίλος καὶ προστατευόμενος τοῦ Καμίλλου Ντεμουλέν, δλοκλήρωσε τὶς ὑποψίες ἐναντίον τοῦ Δαντὼν καὶ τοῦ Ντελακρουά, ποὺ εὔλογα θεωροῦνταν ὄχι καὶ πολὺ σίγουροι.

Ἡ Νέα Ἐπιτροπή, ποὺ ἐξελέγη στὶς 10 Ἰουλίου μὲ ὀνομαστικὴ κλήση, περιλάβαινε ἐννιὰ μονάχα μέλη: τὸν Ζανμπὸν Σαὶντ-Ἀντρέ, τὸν Μπαρέρ, τὸν Γκασπαρέν, τὸν Κουτόν, τὸν Ἐρώ, τὸν Τυριό, τὸν Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, τὸν Σαὶν-Ζὺστ καὶ τὸν Ροβέρτο Λεντέ. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ πῆραν τὴν ἐντολὴ νὰ σώσουν τὸ Κράτος μὲ δραστικὰ μέτρα ποὺ μάταιά περίμεναν πὼς θὰ τἄπαιρναν οἱ προκάτοχοί τους. Παρ' ὅλη ὅμως γενικὰ τὴν καλή τους θέληση, δὲν εἶχαν ὡστόσο ἕνα κοινὸ πρόγραμμα πάνω στὸ ὁποῖο νὰ μὴν ὑπάρχει καμιὰ διαφωνία. Ὁ Σαὶντ-Ἀντρέ, ὁ Κουτόν, ὁ Ἐρώ, ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν ἀποτελοῦσαν μὲ τὸν Σαὶν-Ζὺστ τὴν ἀριστερὰ τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ πεποίθησή τους εἶταν πὼς ἔπρεπε νὰ κυβερνοῦν διατηρώντας μόνιμο σύνδεσμο μὲ τοὺς συγκροτημένους στὶς Λέσχες ἐπαναστάτες, ν' ἀναγνωρίζουν τὸ δίκαιο τῶν αἰτημάτων τους, νὰ διατρέφουν καὶ νὰ συντρέχουν τοὺς Ἀβράκωτους τῶν πόλεων ποὺ κατατρύχονται ἀπ' τὴ φτώχεια, νὰ περιστέλλουν τὶς προδοσίες, ν' ἀνανεώνουν τὰ ἐπιτελεῖα καὶ τὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες, μὲ μιὰ λέξη νὰ στηρίζονται στὴ λαϊκὴ τάξη γιὰ νὰ τερματίσουν τὴν ἀναρχία, ν' ἀποκαταστήσουν τὴν ἑνότητα τῆς κατευθυντήριας γραμμῆς καὶ νὰ ἐπιβάλλουν σ' ὅλους τὴν ὑπακοή. Εἶταν ἕτοιμοι ν' ἀσκήσουν ταξικὴ πολιτική, γιατὶ οἱ πλούσιοι παρασυρμένοι ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους ἀποχωροῦσαν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση καὶ προσχωροῦσαν μάλιστα στὸ βασιλισμό. Μερικοὶ ὅμως ἀπ' τοὺς συναδέλφους τους, ὁ Τυριό, ὁ Ροβέρτος Λεντέ, ὁ Γκασπαρέν, τρόμαζαν μὲ τὴν τόλμη τους καὶ φοβόνταν μήπως μεγαλώσουν τὸ κακό, ἐξωθώντας ὁλόκληρη τὴν ἀστικὴ τάξη στὴν ἀντιπολίτευση μὲ ὑπερβολικὰ δραστικὰ κατασταλτικὰ μέτρα, ὅπως φοβόνταν μήπως ἀποσυνθέσουν καὶ τὸ στρατό, χτυπώντας συστηματικὰ τοὺς εὐγενεῖς στρατηγοὺς γιατὶ νόμιζαν πὼς δὲν μποροῦν νὰ κάνουν χωρὶς αὐτούς, ἐξ αἰτίας τῆς πείρας τους στὰ στρατιωτικὰ ζητήματα. Ὅσο γιὰ τὸν Μπαρέρ, ποὺ εἶταν γόνιμο πνεῦμα, αὐτὸς ἑλισσόταν ἀπ' τὴ μιὰ τάση στὴν ἄλλη, κατὰ τὶς περιστάσεις.

Ἡ ἔλειψη συνενόησης μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἀποκαλύφτηκε ἀπ' τὶς πρῶτες κιόλας μέρες. Ἡ 11η Ἰουλίου εἴτανε μέρα ἀλλεπάλληλων δραστικῶν μέτρων ποὺ προτάθηκαν ὅλα ἀπ' τὰ μέλη ποὺ ἀποτελούσαν τὴν ἀριστερὰ τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Σαὶντ-Ἀντρὲ πέτυχε ν' ἀνακληθεῖ ἡ ἐντολὴ ποὺ δόθηκε στὸν Μπιρὸν γιὰ τὴ Βανδέα. Ὁ Κουτὸν κατάγγειλε τοὺς βουλευτὲς Μπιροττὼ καὶ Σασσὲ πὼς ὑποδαυλίζουν τὴν ἐπανάσταση στὴ Λυών. Πρότεινε νὰ διαταχθεῖ ἡ σύληψη ὅλων τῶν βουλευτῶν τοῦ Ρὸν καὶ νὰ τεθεῖ ὁ Μπιροττὼ ἐκτὸς νόμου. Ἡ Συμβατικὴ ψήφισε τὸ σχετικὸ διάταγμα. Τὴν ἄλλη μέρα, ἡ Ἐπιτροπή, δίνοντας καινούργια ἐγγύηση στοὺς ἐπαναστάτες, διέταξε τὸν Κιουστὶν νὰ ἔρθει ἀμέσως στὸ Παρίσι γιὰ ν' ἀνακριθεῖ σχετικὰ μὲ τὴν κατάσταση τῆς στρατιᾶς του. Τὴν ἴδια ὅμως μέρα, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπέτυχε στὴν ὑπόθεση ποὺ ἀφοροῦσε τὸ πρόσωπο τοῦ Μπουσότ. Ἡ Συμβατικὴ ἀρνήθηκε νὰ διορίσει τὸν Ντίτμαν ποὺ ὁ Μπουσὸτ τὸν πρότεινε γιὰ διάδοχο τοῦ Μπιρόν. Ἡ ἴδια ὑπέδειξε, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Καμπόν, τὸν Μπεσσὲρ ποὺ κι αὐτὸν ἀναγκάστηκαν νὰ τὸν πάψουν σὲ λίγο ἐξ αἰτίας τῶν ἐνοχοποιητικῶν του σχέσεων μὲ τοὺς Ὁμοσπονδιακούς. Καὶ κάτι πιὸ σοβαρό: Ὁ Τυριὸ ποὺ διαφωνοῦσε μὲ τοὺς συναδέλφους του τῆς Ἐπιτροπῆς, πέτυχε ν' ἀνακληθεῖ ἕνα αὐστηρὸ μέτρο ποὺ εἶχε ψηφιστεῖ μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Σαμπό, μέτρο ποὺ διέτασσε τὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες τῶν Νομῶν νὰ κοινοποιοῦν στὶς ἐπιτροπὲς τὴν ἀλληλογραφία ποὺ λάβαιναν ἀπὸ μέλη τῆς δεξιᾶς παράταξης. «Τὸ διάταγμα αὐτό, εἶπε ὁ Τυριό, δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀποτελέσει αἰτία διαίρεσης, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε χρέος νὰ συνενώσουμε ὅλα τὰ πνεύματα». Ἀντίθετα μὲ τὸν Κουτόν, ὁ Τυριό, πιστὸς στὴν παρελκυστικὴ πολιτικὴ τοῦ Δαντών, τοῦ φίλου του, δὲν ἤθελε νὰ ἐξετάσει κατὰ βάθος τὶς εὐθύνες τῶν Γιρονδίνων βουλευτῶν.

Ἀπ' τὶς πρῶτες αὐτὲς ἐνέργειες τῆς Μεγάλης Ἐπιτροπῆς δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ προβλέψει καθόλου τὴν κατοπινή της ἐξέλιξη. Ἀδήριτες ὅμως ἀνάγκες τὴν ὤθησαν πρὸς τὰ μπρός. «Κανένας δὲν εἶναι ἐπαναστάτης, ἔλεγε ὁ Λάζαρος Καρνό, ὁ ἐπαναστάτης γίνεται». Ἡ δικτατορία, πράγματι, εἴταν κάτι ποὺ ἐπιβλήθηκε σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Οὔτε τὴν εἶχαν εὐχηθεῖ, οὔτε τὴν εἶχαν προβλέψει. Ἡ Τρομοκρατία εἴταν «δικτατορία ἐσχάτης ἀνάγκης», εἶχει πεῖ ὁ Ἱππόλυτος Καρνό, καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ λόγου αὐτοῦ εἶναι βαθιά.

Στὶς 13 Ἰουλίου, ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσέλ, ἀνακοινώνει, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἄσχημα νέα. Τὸ Κοντέ, ἀφοῦ ἐξάντλησε τὰ τρόφιμα καὶ τὰ πυρομαχικά του, φαίνεται πὼς ἀναγκάστηκε νὰ παραδοθεῖ. Ἡ Βαλανσιέν, ἀπειλούμενη κι αὐτὴ πολύ, πρόκειται νἄχει τὴν ἴδια τύχη. Ἡ συνεδρίαση δὲν εἶχε ἀκόμα τερματιστεῖ κ' ἔρχεται ἡ εἴδηση πὼς ὁ Μαρὰ δολοφονήθηκε ἀπ' τὴν Καρλόττα Κορνταί.

Ἡ ἀπόγονος τοῦ μεγάλου Κορνηλίου εἴταν ἐνδόμυχα βασιλόφρων. Διάβαζε τὸ *Φίλο τοῦ Βασιλιᾶ* καὶ τὸν *Μικρὸ Γκωτιέ*. Βασιλό-

ιρρων, ἀλλὰ ὄχι θρήσκα. Δὲν παρακολουθοῦσε τὶς ἐκκλησιαστικὲς λειτουργίες. Στὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς της ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ παπά. Τὴν Ἐπανάσταση τῶν Γιρονδίνων τὴ θεώρησε σὰ δρόμο πρὸς τὴν παλινόρθωση τῆς βασιλείας. Ψυχὴ ρωμαϊκή, ἀγανάχτησε ὅταν διαπίστωσε, κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἐπιθεώρησης τῆς ἐθνοφρουρᾶς, πὼς οἱ πολίτες τῆς Κὰν ἀρνιόνταν νὰ καταταγοῦν στὸ στρατὸ τοῦ Βίμπφεν. Ἀποφάσισε νὰ δώσει ἕνα μάθημα σ' αὐτοὺς τοὺς δειλούς, πηγαίνοντας νὰ χτυπήσει ἡ ἴδια τὸν Ὀρεινὸ ἐκεῖνον ποὺ θεωροῦνταν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς ἰδιοκτησίας, ἐκεῖνον ποὺ οἱ Γιρονδίνοι τὸν κατάγγελναν μῆνες τώρα σὰν ἀναρχικὸ κ' αἱμοδιψῆ: «Σκότωσα ἕναν ἄνθρωπο, ἔλεγε στοὺς δικαστές της, γιὰ νὰ γλυτώσω 100.000».

Ἡ Καρλόττα εἶταν βαθιὰ πεπεισμένη πὼς εἶχε χτυπήσει θανάσιμα τὴν ἀναρχία, δηλ. τὸ κόμμα τῶν Ὀρεινῶν. Πέτυχε ὅμως τὸ ἀντίθετο: τοῦ ἔδωσε νέες δυνάμεις.

Τὸ ἴδιο βράδι, στὴ Συμβατική, ὁ Σαμπὸ παρέστησε τὴ δολοφονία τοῦ «Φίλου τοῦ Λαοῦ» σὰν ἀποτέλεσμα βασιλικῆς καὶ Γιρονδίνικης συνωμοσίας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκδηλωθεῖ τὴν ἑπομένη, ἐπέτειο τῆς 14ης Ἰουλίου. Πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ ἡ σύληψη τοῦ Ντεπερέ, ποὺ ἡ Καρλόττα τὸν εἶχε ἐπισκεφτεῖ πρὶν ἀπ' τὸ ἔγκλημά της. Ὁ Κουτὸν ἐξέφρασε τὴν πεποίθησή του πὼς οἱ βασιλόφρονες καὶ οἱ Γιρονδίνοι συνωμοτούσαν γιὰ νὰ διαλύσουν τὴ Συμβατικὴ καὶ ν' ἀπελευθερώσουν τὸ νεαρὸ Δελφίνο γιὰ νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλιά. Ζήτησε τὴ σύληψη τῶν βουλευτῶν τοῦ Καλβαντὸ καὶ τὴν παραπομπὴ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τῶν Γιρονδίνων βουλευτῶν ποὺ εἶχαν κιόλας συληφθεῖ. Οἱ τελευταῖοι θὰ πλήρωναν γιὰ τὸν Μαρά. Μὰ καὶ τούτη τὴ φορὰ ἀκόμα, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἀποκάλυψε τὶς ἐσωτερικὲς διαιρέσεις της. Ὁ ἴδιος ὁ Τυριό, πού, τὴν προηγούμενη μέρα, εἶχε ἐπιδαψιλεύσει τὴν προστασία του στοὺς ἐνοχοποιημένους ἀπ' τὴν ἀλληλογραφία τους βουλευτές, ἀντιτάχτηκε στὴ σύληψη τῶν βουλευτῶν τοῦ Καλβαντό, καὶ ὑποστηρίχτηκε κι ἀπ' τὸν Ντελακρουά. Ἡ Συμβατικὴ ψήφισε τὴ σύληψη μόνο τοῦ Φωσέ, δὲν ἄργησε ὅμως νὰ παρασυρθεῖ καὶ μακρύτερα καὶ νὰ πάρει αὐστηρότερα κατασταλτικὰ μέτρα.

Ὁ Μαρὰ εἶταν πολὺ ἀγαπητὸς ἀπ' τὸ λαό, γιατὶ εἶχε σκύψει μὲ τραχιά, ἀλλὰ εἰλικρινὴ στοργὴ πάνω ἀπ' τὶς πληγές του. Ὁ βίαιος θάνατός του προκάλεσε βαθιὰ συγκίνηση. Οἱ Ἰακωβίνοι ζήτησαν, μὲ τὸ στόμα τοῦ Μπενταμπόλ, τιμητικὴ θέση στὸ Πάνθεο γιὰ τὸ μάρτυρα αὐτὸν τῆς Ἐλευθερίας. Ὁ Ροβεσπιέρος κοπίασε πολὺ ν' ἀντιπαρέλθει τὴν πρόταση αὐτή, μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐκδικηθοῦν τὸ θῦμα. Ἡ Συμβατικὴ παρευρέθηκε «ἐν σώματι» στὴν κηδεία του, στὶς 16 Ἰουλίου. Θάψανε τὸ «Φίλο τοῦ Λαοῦ» στὸν κῆπο τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κεραμεικοῦ, μέσα σὲ μιὰ τεχνητὴ σπηλιά, στολισμένη μὲ Λεῦκες. Τὴν καρδιά του τὴν κρέμασαν στοὺς θόλους τῆς Λέσχης τῶν Κορδελιέρων. Γιὰ πολλὲς ἑβδομάδες τὰ παρισινὰ Διαμερίσματα καὶ οἱ περισσότερες ἐπαρχιακὲς πόλεις θὰ τοῦ ἀποδίνουν ἐπικήδειες τιμές, ὅπου στὸ τέλος θὰ φωνάζουν: Ἐκδίκηση! Ἡ προτομή του ἔσμιξε μὲ τὶς

προτομὲς τῶν Λεπελετιὲ καὶ Σαλιὲ στὶς αἴθουσες τῶν Λεσχῶν καὶ τῶν Δημοκρατικῶν Ἱδρυμάτων.

Τὸ αἷμα ζητάει αἷμα. Ἡ ἐκτέλεση τοῦ Σαλιέ, ἡ δολοφονία τοῦ Μαρά, καθὼς ἔγιναν κ' οἱ δυὸ μέσα σὲ διάστημα τριῶν ἡμερῶν, πρόσφεραν τρομερὸ ἐπιχείρημα σ' ἐκείνους ποὺ ζητούσαν κιόλας τρομοκρατικὰ μέτρα γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς Ἀντεπανάστασης ποὺ εἶταν σύμμαχος μὲ τὸν ἐχθρό. Ἔπρεπε νὰ ἐκδικηθοῦν τὰ θύματα, νὰ προφυλάξουν τὴ ζωὴ τῶν πατριωτῶν ἀρχηγῶν ποὺ τὴν ἀπειλοῦσε τὸ στιλέτο τῶν ἀριστοκρατῶν, καὶ ν' ἀφήσουν κατὰ μέρος τὶς ἀδυναμίες καὶ τοὺς δισταγμούς.

Οἱ δημαγωγοί, Λεκλέρκ, Ἰάκωβος Ροὺ καὶ Βαρλὲ διαφιλονικοῦν τὴ διαδοχὴ τοῦ Μαρά, ὁ ὁποῖος ὅσο ζοῦσε ἀκόμα, εἶχε καταγγείλει τὶς ἀντεπαναστατικὲς ὑπερβολές τους. Ὁ Ἰάκωβος Ρού σπεύδει νὰ ἐκδώσει ἀπ' τὶς 16 Ἰουλίου, ἕνα φύλλο, συνέχεια τῆς ἐφημερίδας τοῦ Μαρὰ ποὺ τοῦ δίνει τὸν τολμηρὸ τίτλο: *ὁ Δημοσιογράφος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ὑπὸ τοῦ Ἴσκιου τοῦ Μαρά, τοῦ Φίλου τοῦ Λαοῦ.* Ὁ νεαρὸς Λεκλὲρκ κεντρίζεται ἀπὸ ἅμιλλα. Στὶς 20 Ἰουλίου ἐκδίδει κι αὐτὸς τὸ *Φίλο τοῦ Λαοῦ*, ποὺ τὸν τίτλο τὸν δανείζεται ἀπ' τὴν πρώτη ἐφημερίδα τοῦ Μαρά.

Οἱ Λυσσασμένοι ποὺ ὡς τότε δὲν εἶχαν δημοσιογραφικὰ ὄργανα δικά τους, διαθέτουν τώρα δύο. Ὁ Λεκλὲρκ σπεύδει νὰ καταγγείλει τὴν ἀριστοκρατία τῶν ἐμπόρων. Ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς γι αὐτὸν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συνωμοσίας τῶν πλουσίων. Καταγγέλει «τοὺς δημόσιους κλέφτες ποὺ ἀπολαμβάνουν κάτω ἀπ' τὴν προστασία τοῦ νόμου τοὺς καρποὺς τῶν ἁρπαγῶν τους» καὶ ἀπορεῖ πῶς ὁ λαὸς «ὑπομονετικὸς καὶ καλός, δὲν πέφτει ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ φούχτα τῶν δολοφόνων» (23 Ἰουλίου). Ζητάει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου ἐναντίον τῶν προαγοραστῶν τῶν τροφίμων. Ὁ Ἰάκωβος Ροὺ τὸν μιμεῖται σὲ λίγο καί, τὸ σοβαρότερο ἀκόμα, ὁ Ἑμπέρ, μὲ τὴ σειρά του, γιὰ νὰ στηρίξει τὴ δημοτικότητα τῆς ἐφημερίδας του *Μπάρμπα Ντυσσὲν* ποὺ ἀπειλεῖται ἀπὸ ἐπικίνδυνο ἀνταγωνισμό, ἀμφισβητεῖ ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους του τὸν τίτλο τῶν κληρονόμων τοῦ Φίλου τοῦ Λαοῦ ποὺ τὸν οἰκειοποιήθηκαν. «Ἂν χρειάζεται διάδοχος τοῦ Μαρά, φωνάζει στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 20 Ἰουλίου, ἂν χρειάζεται καὶ δεύτερο θύμα, τὸ θύμα αὐτὸ εἶναι πανέτοιμο καὶ καρτερικότατο, εἶμαι ἐγώ!» Χωρὶς νὰ καταπαύσει τὴν προσωπικὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Λυσσασμένων, δανείζεται σιγά-σιγὰ τὸ πρόγραμμά τους. Στὸ ὑπ' ἀριθ. 267 φύλλο τῆς ἐφημερίδας του, ζητάει νὰ ἐγκλεισθοῦν παντοῦ οἱ ὕποπτοι στὶς ἐκκλησίες, νὰ ἐπιταχθεῖ ἀπ' τὴ Δημοκρατία γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν πόλεων ἡ σοδειά, μὲ ἀποζημίωση τῶν παραγωγῶν, καὶ νὰ μοιραστοῦν τὰ στάρια, τὰ κρασιὰ κι ὅλα τὰ τρόφιμα στοὺς Νομούς, ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ τοῦ καθενός.

Οἱ ὑποκινήσεις αὐτές, ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ προκαλέσουν ἐξέγερση τῶν Παρισινῶν Διαμερισμάτων, ἔπεφταν σὲ κατάλληλο ἔδαφος. Τὴν ἐποχὴ αὐτή, τέλη Ἰουλίου, ἡ σιτοδεία ἔφτανε σὲ ὀξύτερο ση-

μεῖο. Οἱ ἐπαναστατημένοι Νομοὶ τῆς Βρετάνης καὶ τῆς Νορμανδίας διέκοψαν τὶς ἀποστολές τους στὴν Πρωτεύουσα. Οἱ οὐρὲς ξανάρχισαν νὰ σχηματίζονται στὶς πόρτες τῶν φούρνων ἀπ' τὰ χαράματα. Ταραχὲς σημειώνονταν στὴν ἀγορά. Ἡ κατάσταση εἶταν τόσο σοβαρή, ὥστε οἱ δυὸ Ἐπιτροπὲς Κοινῆς Σωτηρίας καὶ Γενικῆς Ἀσφάλειας συνῆλθαν τὴ νύχτα τῆς 20ης πρὸς τὴν 21η Ἰουλίου γιὰ νὰ πάρουν μέτρα «ἐπειγούσης φύσεως».

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας κινδύνευε νὰ ὑποσκελισθεῖ. Ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν καὶ ὁ Κολλὸ Ντ' Ἑρμπουὰ πέτυχαν νὰ ψηφιστεῖ γρήγορα-γρήγορα τὸ περίφημο διάταγμα τῆς 27ης Ἰουλίου γιὰ τὴν καταδίωξη τῆς προαγορᾶς.

Προαγορὰ χαραχτηριζόταν ἡ πράξη τῶν ἐμπόρων ποὺ ἀπέσυραν ἀπ' τὴν κυκλοφορία ἐμπορεύματα ἢ τρόφιμα πρώτης ἀνάγκης, «χωρὶς νὰ τὰ πωλοῦν καθημερινὰ καὶ δημοσίᾳ», ἡ πράξη τῶν ἁπλῶν ἰδιωτῶν «ποὺ ἔκαναν ἢ ἄφηναν θεληματικὰ νὰ πᾶνε χαμένα τρόφιμα ἢ ἐμπορεύματα πρώτης ἀνάγκης». Ὅλοι οἱ κάτοχοι τῶν τροφίμων αὐτῶν ὑποχρεώνονταν νὰ τὰ δηλώσουν μέσα σὲ ὀχτὼ μέρες στὴ Δημαρχία. Οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς εἶταν ἐξουσιοδοτημένες νὰ διορίζουν ἐπιτρόπους ἐπὶ τῶν προαγορῶν, ἐπιφορτισμένους μὲ τὸ ἔργο τῶν πωλήσεων καὶ τῶν δημεύσεων. Ἐπαλήθευαν τὶς δηλώσεις καὶ φρόντιζαν νὰ πουλᾶνε οἱ ἔμποροι τὰ τρόφιμα σὲ μικρὲς ποσότητες καὶ σὲ κάθε προσερχόμενο». Σὲ περίπτωση ἄρνησής τους, θὰ πρόβαιναν οἱ ἴδιοι στὴν πώληση τῶν εἰδῶν καὶ θὰ ἔδιναν τὸ προϊὸν τῆς πώλησης στοὺς ἐμπόρους. Οἱ ἔμποροι ποὺ δὲ θὰ δήλωναν τὰ εἴδη τους ἢ ποὺ θάκαναν ψεύτικες δηλώσεις καὶ οἱ ὑπάλληλοι ποὺ θὰ παρέλειπαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ νόμο, θὰ τιμωρούνταν μὲ θάνατο. Ὅσοι θὰ κατάγγελναν στὶς ἀρχὲς τὴν ὕπαρξη τροφίμων θ' ἀνταμείβονταν μὲ τὸ τρίτο τῶν ἐπιτάξεων. Τέλος οἱ ἀποφάσεις τῶν κακουργοδικείων γιὰ τὰ ἀδικήματα τὰ προβλεπόμενα ἀπ' τὸ νόμο δὲ θὰ ὑπόκεινταν σὲ ἔφεση.

Στὸ ἑξῆς ὅλα τὰ εἴδη πρώτης ἀνάγκης, βρίσκονται στὰ χέρια τῶν ἀρχῶν. Τὸ μυστικὸ τοῦ ἐμπορίου δὲν ὑπάρχει πιά. Ὑπόγεια, κελάρια, ἀποθῆκες θὰ δέχονται σὲ λίγο τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἐπιτρόπου ἐπὶ τῶν προαγορῶν, ποὺ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητάει νὰ τοῦ δείξουν τὰ τιμολόγια. Μεγάλο βῆμα συντελεῖται ἔτσι πρὸς τὸ πρόγραμα τῶν Λυσσασμένων.

Τὸ πῶς στάθηκε δυνατὸ νὰ προταθεῖ, νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ ψηφιστεῖ ἕνας τόσο σπουδαῖος νόμος, χωρὶς νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, χωρὶς νὰ προσκληθεῖ νὰ διατυπώσει τὴ γνώμη της, αὐτὸ δείχνει πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ δὲν εἶχε ἐπιβάλει ἀκόμα τὸ κῦρος της μέσ' στὴ Συνέλευση.

Ἡ Ἐπιτροπὴ προσέκρουσε σὲ κρυφὴ κοινοβουλευτικὴ ἀντίδραση. Στὶς 19 Ἰουλίου ἀνακάλεσε πολλοὺς χλιαροὺς ἢ ἀμφίβολους ἀντιπροσώπους, τὸν Κουρτουὰ λ.χ., ποὺ θεωροῦνταν ὕποπτος πὼς κερδοσκοποῦσε μὲ τὶς προμήθειες τοῦ στρατοῦ, τὸν Λεσάζ-Σενὼ καὶ τὸν Ντυὲμ ποὺ βρίσκονταν σὲ διάσταση μὲ τὴ Λέσχη τῆς Λίλλης» τὸν Γκουπιγιὼ ντὲ Φοντεναὶ ποὺ ἐπέδειξε ἐχθρικὴ στάση ἀπέναντι στοὺς Ἀβράκωτους στρατηγοὺς ποὺ εἶχαν σταλεῖ ἐναντίον τῆς Βανδέας. Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Ρούλ, ἕνας μετριοπαθής, φίλος τοῦ Λαντών, κατάγγειλε τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβου-

λίου, πού, κατὰ τὰ λεγόμενά του, παρεμπόδιζαν τὸ ἔργο τῶν ἐντεταλμένων ἀντιπροσώπων, στοίχιζαν πολὺ ἀκριβὰ καὶ δὲν πρόσφεραν καμιὰ ὑπηρεσία. Ἕνας ἄλλος Δαντωνικός, ὁ Μπωντό, ὑποστήριξε τὴν πρόταση τοῦ Ρούλ ποὺ εἶχε τὸ χαραχτήρα ἀπάντησης στὴν ἀνάκληση τῶν ἀντιπροσώπων, ἀνάκληση ποὺ εἶχε διαταχθεῖ τὴν προηγούμενη μέρα ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν ὑπεράσπισε τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Μπουσότ καὶ ἡ πρόταση παραπέμφθηκε στὴν Ἐπιτροπή. Ὁ Ρούλ ὅμως δὲ θεώρησε τὸν ἑαυτό του ἱκανοποιημένο. Ἀξίωσε ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ ν' ἀνακοινώσει στὴ Συμβατικὴ τὸν κατάλογο τῶν πραχτόρων της στὸ Ἐξωτερικό, συνοδεύοντάς τον μὲ πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτούς. Ἡ πρόταση ψηφίστηκε μὲ τροπολογία τοῦ Ταγιεφὲρ καὶ τοῦ Καμπόν, ποὺ ἔδινε ἐντολὴ στὴν Ἐπιτροπὴ νὰ φέρει ἐπὶ πλέον καὶ μέσα σὲ 24 ὧρες πληροφορίες γιὰ τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου.

Μαθαίνοντας ἡ Ἐπιτροπὴ πὼς ὁ Κιουστὶν εἶχε ἀφεθεῖ ἐλεύθερος μετὰ τὴν ἀνάκλησή του στὸ Παρίσι, καὶ πὼς εἶχε ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο ἐκδηλώσεων συμπαθείας ἀπὸ μέρος τῶν χαρτοπαικτείων τοῦ Παλαὶ-Ρουαγιάλ, διέταξε καὶ τὸν συνέλαβαν τὴ νύχτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22η Ἰουλίου, κ' ἐπὶ πλέον ἔπαψε τὴν ἴδια μέρα τὸν κυριότερο ἀναπληρωτή του, τὸν Λαμορλιέρ, ποὺ τὸν ἀναπλήρωνε προσωρινὰ στὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς τοῦ Βορρᾶ. Τὰ δυὸ αὐτὰ μέτρα στάθηκαν ἡ ἀφορμὴ νέας συζήτησης στὴ Συμβατική. Ὁ Δαντών, ἐπενέβη προσωπικὰ αὐτὴ τὴ φορά. Προσποιήθηκε πὼς ἐπικροτεῖ τὴ σύληψη τοῦ Κιουστίν, πρόσθεσε ὅμως: «Ζητῶ, ἀπ' τὸν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν κι ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας νὰ ἐκθέσουν τὰ στοιχεῖα ποὺ μπορεῖ νὰ βαρύνουν τὸ στρατηγὸ αὐτὸν γιὰ ν' ἀποφανθεῖ ἡ Συμβατική». Ὁ Ντεβὰρ ζήτησε νὰ ὑποβάλει ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν ἔκθεσή της κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἴδιας συνεδρίασης, ὁ Ντρουὲ ὅμως εἰσηγήθηκε νὰ μὴν ὁριστεῖ καμιὰ προθεσμία, πράγμα ποὺ ἔγινε δεχτὸ ἀπ' τὴ Συνέλευση.

Ἡ παύση τοῦ Λαμορλιὲρ καὶ ἡ σύληψη τοῦ Κιουστὶν προκάλεσαν μέσα στὴν ἴδια τὴν Ἐπιτροπὴ τὴ ζωηρὴ ἀντίθεση τοῦ Γκασπαρέν, ποὺ εἶταν ὁ μόνος στρατιωτικὸς μέσα στὰ ἐννιὰ μέλη της καὶ ποὺ ἡ ἰδιότητά του αὐτὴ τοῦ ἐξασφάλιζε ὅλη τὴ διοίκηση τῶν στρατιῶν. Ὁ Γκασπαρὲν δὲ φάνηκε στὴ συνεδρίαση τῆς Ἐπιτροπῆς—στὶς 23 Ἰουλίου, καὶ τὴν ἑπομένη ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του, προφασιζόμενος λόγους ὑγείας. Ὅταν ὁ Κιουστίν, μερικὲς μέρες ἀργότερα, στὶς 27 Ἰουλίου, ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ τοῦ γνωρίσει τοὺς λόγους τῆς σύληψής του, ὁ Τυριό, ποὺ σκεφτόταν σὰν τὸν Γκασπαρέν, πρότεινε νὰ παραπεμφθεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κιουστὶν στὴ Στρατιωτικὴ Ἐπιτροπὴ κι ὄχι στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, καὶ τότε χρειάστηκε ν' ἀνεβεῖ στὸ βῆμα ὁ Ροβεσπιέρος γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει νὰ τοὺς φύγει ἀπ' τὰ χέρια ἡ ὑπόθεση τοῦ Κιουστίν.

Διαιρεμένη, ἐξασθενημένη ἀπ' τὴν παραίτηση τοῦ Γκασπαρὲν κι ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ ἀντιπολίτευση τοῦ Τυριό, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἐπρόκειτο σὲ λίγο νὰ ὑποκύψει, ἂν δὲν ἐρχόταν πρὸς βοήθειάν της μιὰ ἰσχυρὴ ἐνίσχυση.

Στὶς 24 Ἰουλίου, ἡ Ἐπιτροπὴ ὑπέστη νέα ἐπίθεση. Τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα ποὺ δρούσαν ἐναντίον τῶν Βανδεανῶν νικήθηκαν στὸ Βιγιέ, στὶς 18 Ἰουλίου, κι ἀπωθήθηκαν πρὸς βορρᾶν τοῦ Λουάρ. Ἕνα μέλος τῆς παλιᾶς Ἐπιτροπῆς, ὁ Μπρεάρ, ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἀποτυχία αὐτή, ζήτησε ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ ὑποβάλει ἔκθεση τὴν ἄλλη μέρα, σχετικὰ μὲ τὴν κατάσταση τῆς Βανδέας καὶ μὲ τὴ διαγωγὴ τοῦ Μπουσὸτ καὶ τῶν ἐπιτρόπων του ποὺ ἀποσύνθεταν τὰ πάντα. Ὁ Σερζὰν πρόσθεσε πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ ὄφειλε νὰ λογοδοτήσει ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν παύση τοῦ Μπιρὸν καὶ γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Ροσσινιόλ, «ἑνὸς ἀνθρώπου ἀνίκανου καὶ μὴ ἔντιμου, ὅπως λένε». Ἡ Συμβατικὴ ψήφισε τὶς δυὸ αὐτὲς ἀπειλητικὲς προτάσεις. Σὲ συνέχεια, διαβάστηκε ἐπιστολὴ τῶν ἀντιπροσώπων στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, τοῦ Ντυὲμ καὶ τοῦ Λεσάζ-Σενώ, ποὺ ἀνάγγελλαν πὼς μόλις πρὸ ὀλίγου ἔπαψαν καὶ συνέλαβαν τὸ δημοκρατικὸ στρατηγὸ Λαβαλὲτ καὶ τὸν ὑπασπιστή του Ντυφρές, ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν παύση τοῦ Λαμορλιέρ. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ τοὺς εἶχε ἀνακαλέσει, ἐκδικιόνταν τὸν Λαμορλιὲρ μ' αὐτὸ τὸ ξαφνικὸ χτύπημα.

Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως, ἡ Ἐπιτροπὴ βρῆκε συνήγορο. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑπενθύμισε πὼς ὁ Λαβαλέτ, τὴν ἐποχὴ τῆς προδοσίας τοῦ Ντυμουριέ, εἶχε ἐμποδίσει τὸν Μιαστσύνσκυ νὰ παραδώσει τὴ Λίλλη στοὺς Αὐστριακούς. Ὁ Λαμορλιέρ, ὁ ἐχθρός του, θεωρούνταν προδότης ἀπ' τοὺς δημοκρατικοὺς τοῦ Βορρᾶ. Δὲν εἶχε ὑπακούσει στὶς διαταγὲς τοῦ Μπουσὸτ καὶ θέλησε ν' ἀπογυμνώσει τὴ Λίλλη ἀπ' τὰ πυροβόλα της. Ὁ Ροβεσπιέρος ζήτησε τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Λαβαλὲτ καὶ τοῦ Ντυφρὲς καὶ τὴν ἄμεση ἐπάνοδο στὴ Συμβατικὴ τῶν ἀντιπροσώπων οἱ ὁποῖοι τοὺς εἶχαν συλάβει. Κανένας δὲν πρόβαλε ἀντίρηση καὶ ἡ ὑπόθεση παραπέμφθηκε στὴν Ἐπιτροπή.

Ἡ διαμάχη συνεχίστηκε δυὸ μέρες ἀκόμα. Στὶς 25 Ἰουλίου ὁ Καμπὸν κάλεσε ἐπίσημα τὸν Μπαρὲρ νὰ δώσει ἐξηγήσεις γιὰ τὴ Βανδέα, νὰ πεῖ ὅλη τὴν ἀλήθεια. Ὁ Νταρτιγκουὰτ ἐξαπέλυσε μύδρους κατὰ τοῦ Μπουσὸτ ποὺ ὁ Μπαρὲρ δὲν τόλμησε νὰ τὸν ὑπερασπιστεῖ. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ διαδόχου τοῦ Μπουσὸτ ἀποφασίστηκε νὰ γίνει τὴν ἄλλη μέρα. Ἡ Συνέλευση ἐξέλεξε ὕστερα πρόεδρό της τὸν Δαντών, κ' ἔβαλε γραμματέα της τὸν Νταρτιγκουάτ.

Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως ἀπώθησε γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ τὸν ἀντίπαλο. Ἀπ' τὴν προηγούμενη μέρα εἶχε καταγγείλει στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τὴ σκευωρία ποὺ ἐξυφαινόταν ἐναντίον τοῦ Λαβαλὲτ καὶ τοῦ Μπουσὸτ καὶ εἶχε πλέξει τὸ ἐγκώμιο τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τὴ βάλουν στὸ περιθώριο, γιατὶ «πρέπει νὰ ὑποτίθεται πὼς ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀνθρώπους

τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ πὼς ξέρει ὡς ἕνα κάποιο σημεῖο πῶς πρέπει νὰ σκέφτεται καὶ νὰ πολιτεύεται, καὶ πὼς θἄπρεπε μᾶλλον ν' ἀπευθύνεται συχνότερα σ' αὐτήν».

Τὴν ἄλλη μέρα παρουσιάστηκαν στὴν αἴθουσα τῆς Συμβατικῆς οἱ λέσχες, κλονισμένες ἀσφαλῶς ἀπ' τὰ ἐπιχειρήμαοα τοῦ Ροβεσπιέρου. Οἱ Κορδελιέροι ζήτησαν τὴ διατήρηση τοῦ Μπουσότ, «γιατὶ αὐτὸς κατόρθωσε, εἶπαν, νὰ ὀργανώσει τὴ στρατιὰ μὲ Ἀβράκωτους. Ὁ Μπουσὸτ ματαίωσε μόλις πρὸ ὀλίγου τὸ τρομερὸ σχέδιο Ἀντεπανάστασης ποὺ ἐξύφανε ὁ ἄτιμος Κιουστίν. Ἡ τιμιότητητα καὶ ὁ πατριωτισμός του εἶναι ἀναμφισβήτητος». Οἱ ἐπαναστάτες τῆς 10ης Αὐγούστου ἐπανέλαβαν τὸ ἐγκώμιο τοῦ Μπουσὸτ καὶ κατέκριναν τοὺς Ὀρεινοὺς «πὼς τηροῦν παγερή, ὅπως θὰ λέγαμε, σιωπὴ στὸ κρισιμότερο σημεῖο τῆς θύελλας ποὺ χτυπᾶ τὴ Δημοκρατία». Τότε ὁ Ροβεσπιέρος ἐπετέθηκε μὲ τὴ σειρά του. Αὐτοὶ ποὺ ζητούσαν τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Μπουσὸτ εἶταν «ἐκεῖνοι ποῦ γελάστηκαν ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ θάθελαν νὰ δοῦν στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν ἕναν ἄνθρωπο τοῦ χεριοῦ τους, γιὰ νὰ βρεῖ αὐτὸς ἕναν καινούργιο Μπερνονβὶλ ποὺ κι αὐτὸς δὲ θὰ παρέλειπε νὰ βρεῖ καινούργιους Ντυμουριέ». Ὁ Δαντὼν λοιπὸν εἶταν ἐκεῖνος ποὺ εἶχε ἐνεργήσει γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ Μπερνονβὶλ σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Πάς. Ὁ Δαντὼν δὲν ἔβγαλε λέξη ἀπ' τὸ στόμα του, οὔτε κι ἄλλος κανένας. Ἡ Συμβατικὴ ἀκύρωσε ἀσυζητεὶ τὸ διάταγμα τῆς προηγουμένης ποὺ μ' αὐτὸ εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἐκλέξει τὸ διάδοχο τοῦ Μπουσότ. Τὸ παιχνίδι κερδήθηκε. Ὁ Μπαρὲρ δὲ συνάντησε ἀντιρήσεις ὅταν ὑπέβαλε τὴν ἔκθεσή του γιὰ τὴ Βανδέα. Ἡ ἀντιπολίτευση εἶχε ἐξαφανιστεῖ.

Τὸ ἴδιο βράδι, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καλοῦσε τὸν Ροβεσπιέρο νὰ πάρει μέρος στὶς ἐργασίες της. Ἂν πιστέψουμε τὸν Μπαρέρ, ὁ Κουτὸν εἶταν ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὴν πρωτοβουλία νὰ κληθεῖ ὁ Ροβεσπιέρος. Ὁ Ροβεσπιέρος θὰ πεῖ μερικὲς μέρες ἀργότερα πὼς δέχτηκε τὴν πρόσκληση «παρὰ τὴ θέλησή του».

Ἡ ἄνοδος τοῦ Ροβεσπιέρου στὴν ἐξουσία ἀνοίγει καινούργια περίοδο. Ὅ,τι συνεισφέρει στὴν Ἐπιτροπή, δὲν εἶναι μονάχα οἱ σπάνιες προσωπικὲς ἱκανότητές του, ἡ ψυχραιμία καὶ τὸ θάρρος του, ἡ ὀξυδέρκεια, ἡ τρομερὴ εὐγλωττία του, οἱ ἀξιόλογες ὀργανωτικὲς ἱκανότητές του, καὶ ἡ πλήρης ἀφιλοκέρδειά του, εἶναι ὅλα αὐτὰ καὶ κάτι περισσότερο καὶ καλύτερο ἀκόμα. Ὁ Ροβεσπιέρος εἶναι, ὕστερ' ἀπ' τὴ διάλυση τῆς Συντακτικῆς, ὁ πιὸ δημοφιλὴς ἐπαναστάτης στὴν τάξη τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν φτωχῶν ἀνθρώπων, ποὺ τὸν περιβάλλουν μ' ὅλη τους τὴν ἐμπιστοσύνη. Εἶναι ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἀρχηγὸς τῆς «Ἀβρακωσύνης», ὕστερα προπάντων ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Μαρά. Στὴν Ἐπιτροπὴ δὲν μπαίνει μόνος του. Πίσω του ἔχει τὰ περισσότερα μαχητικὰ στελέχη, αὐτὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα τῶν Λεσχῶν, ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔχουν συνδέσει ἀμετάκλητα τὴν τύχη τους μὲ τὴν ἐπανάσταση καὶ ποὺ ἔχουν νὰ δια-

λέξουν ένα μόνο ἀπ' τὰ δυό: Ἢ νὰ νικήσουν ἢ νὰ πεθάνουν.

Ἡ διατήρηση τοῦ Μπουσὸτ σήμαινε πὼς ἡ δημοκρατικοποίηση τῶν ἐπιτελείων θὰ συνεχιζόταν. Ἡ εἴσοδος τοῦ Ροβεσπιέρου, τοῦ προστάτη τους, στὴν κυβέρνηση, σήμαινε πὼς σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς διοίκησης, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς, θὰ ὑποστηρίζονταν οἱ Ἀβράκωτοι, καὶ οἱ ἀντίπαλοί τους θὰ περιορίζονταν σὲ σιωπή· πὼς οἱ καθοδηγητὲς τῆς Δημοκρατίας δὲ θὰ δολιεύονταν πιὰ τὸ λαό, πὼς θἄκουγαν τὰ παράπονά του, θὰ συμπονούσαν τὴ δυστυχία του καὶ θὰ συνένωναν μαζί του τὶς προσπάθειές τους γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας.

Ἡ πολιτικὴ ποὺ ἐγκαινιάζει σὲ λίγο εἶναι ἐθνικὴ καὶ δημοκρατικὴ μαζί. Καὶ σὰν πρώτη δοκιμὴ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς θ' ἀρχίσει ν' ἀγωνίζεται μέσα στὸ ἴδιο τὸ Παρίσι κατὰ τῶν ἐξτρεμιστῶν τῆς ἀριστερᾶς ποὺ εἶναι οἱ σύμαχοι τῶν ἐξτρεμιστῶν τῆς δεξιᾶς καὶ θὰ δώσει μάχη ἐναντίον τους μέσα σὲ περίοδο μεγαλύτερης ἀκόμα σιτοδείας, ὅταν ὀλέθρια νέα θὰ καταφθάνουν ἀπ' τὰ σύνορα. Τὸ ὅτι δὲν ἀπελπίστηκε, τὸ ὅτι δέχτηκε τὴν ἐξουσία σὲ τέτια στιγμή, τὸ ὅτι σήκωσε ἀλύγιστα ἕνα τόσο συντριπτικὸ βάρος καὶ πέτυχε νὰ βγάλει τὴ Δημοκρατία ἀπ' τὴν ἄβυσσο, αὐτὸ θἄταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ τὸν κάνει ὀνομαστό.

III

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1793

Όταν μπήκε ὁ Ροβεσπιέρος στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, στὶς 27 Ἰουλίου 1793, ἡ ἐποχὴ εἶταν κρίσιμη. Ἡ κατάσταση τῆς Δημοκρατίας φαινόταν ἀπελπιστική. Στὰ βορειοανατολικὰ σύνορα, παντοῦ, οἱ στρατιὲς ὑποχωρούσαν. Στὶς 28 Ἰουλίου ἦρθε ἡ εἴδηση πὼς συνθηκολόγησε ἡ Μαγεντία. Μονομιᾶς οἱ στρατιὲς τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλλα ὀπισθοχώρησαν πρὸς τὸ Λωτὲρ καὶ τὸ Σάρ. Τὴ μεθεπομένη μαθεύτηκε ἡ συνθηκολόγηση τῆς Βαλανσιέν. Ἂν ὑπέκυπτε τὸ στρατόπεδο τοῦ Καίσαρος, ὁ δρόμος τῆς Ουάζ, ὁ δρόμος τοῦ Παρισιοῦ θάμενε ἀνοιχτὸς στὴν πιὸ ἰσχυρὴ ἐχθρικὴ στρατιά. Στὶς Ἄλπεις, ὁ Κέλλερμαν, ἐξασθενημένος ἀπ' τὰ σώματα ποὺ ἀναγκάστηκε ν' ἀποσπάσει γιὰ νὰ τὰ στείλει ἐναντίον τῶν Ὁμοσπονδιακῶν τοῦ Ρὸν καὶ τῆς Μεσημβρίας, μόλις καὶ μετὰ βίας ὑπερασπιζόταν τὶς διαβάσεις τῆς Μωριὲν καὶ τῆς Ταραντέζ. Στὰ Πυρρηναῖα, οἱ Ἱσπανοὶ προχωροῦσαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι Ἐξπὲρ καὶ Προζὰν ἀνάγγειλαν ἀπ' τὸ Περπινιάν, στὶς 28 Ἰουλίου, πὼς μόλις πρὸ ὀλίγου οἱ κάτοικοι τῆς Βιλφρὰνς-ντὲ-Κονφλὰν ἄνοιξαν τὶς πόλεις στὸν ἐχθρό. Οἱ Βανδεανοὶ ἀντάρτες κυρίεψαν τὸ Πὸν-ντὲ-Σέ, στὶς 27 Ἰουλίου, κι ἀπειλοῦσαν τὸ Ἀνζέρ.

Οἱ κρυπτοβασιλικοὶ ἐνθαρρύνονταν καὶ μέσα ἀκόμα στὶς πόλεις ποὺ ἔμειναν πιστὲς στὴν Ἐπανάσταση. Όσοι εἶχαν κουραστεῖ ἀπ' τὸν πόλεμο, εὔχονταν ἀπὸ μέσα τους τὴ νίκη τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν παλινόρθωση τῆς μοναρχίας, γιὰ νὰ τελειώνουν μιὰ καὶ καλή. Οἱ ἀντιπρόσωποι Ντελμπρέλ, Λετουρνὲρ καὶ Λεβασσὲρ ἔγραψαν στὶς 26 Ἰουλίου ἀπ' τὸ Καμπραὶ ποὺ κινδύνευε κιόλας κι αὐτό: «Οἱ ξωμάχοι τοῦ τόπου αὐτοῦ γενικὰ διψοῦν τόσο γιὰ χρυσάφι, ὥστε καθημερινὰ ὁ ἐχθρὸς εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἐνήμερος γιὰ τὸ τί συμβαίνει στὶς στρατιές μας. Ἔχουμε χωριὰ ὁλόκληρα ποὺ εἶναι ἀφοσιωμένα σ' αὐτόν». Ὁ ἀντιπρόσωπος Μπασσὰλ παράγγελλε ἀπ' τὴ Μπεζανσόν, στὶς 31 Ἰουλίου, πὼς οἱ εἰδήσεις ποὺ κατέφθαναν ἀπ' τὴ Μαγεντία ἐπιτείνανε τὸ θράσος τῶν βασιλοφρόνων, κι ὁ Μπασσὰλ ἐξέφραζε τὸ φόβο πὼς δὲ θὰ μπορέσουν νὰ συγκρατήσουν τοὺς φανατικούς. Πράγματι λίγο ἀργότερα ξέσπασε κληρικὴ ἐπανάσταση στὰ βουνὰ τοῦ Ντού.

Τὸ ἠθικὸ τῶν στρατιῶν περνοῦσε σοβαρὴ κρίση. Στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ οἱ στρατιῶτες δυσφόρησαν ὅταν τοὺς πῆραν τὸν Κιουστίν. Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς ποὺ δὲν εἶχαν μεταναστεύσει, περιβάλλονταν ἀπὸ ὑποψίες καὶ δέχονταν δυνατὰ χτυπήματα. Εἶταν ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν. Ἡ διοίκηση περνοῦσε ἀπὸ χέρι σὲ χέρι. Ὁ στρατιώτης δὲν εἶχε μιὰ ἐμπιστοσύνη στοὺς αὐτοσχέδιους ἀρχηγοὺς ποὺ δὲν τοὺς ἤξερε. Οἱ ἀρχηγοὶ ἀμφιβάλλανε καὶ οἱ ἴδιοι γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Ἐξ αἰτίας τῆς στενῆς παρακολούθησης, δὲν τολμούσαν νὰ πάρουν καμιὰ πρωτοβουλία. Τὸ μόνο ποὺ ζητούσαν εἶταν νὰ ἐξασφαλιστοῦν. Οἱ καλύτεροι εἶταν βαθιὰ ἀποθαρρυμένοι. Στὴ στρατιὰ τοῦ Ρήνου, οἱ στρατηγοὶ Μπωαρναὶ καὶ Σπὰρ ὑπέβαλαν στὶς 2 Αὐγούστου τὴν παραίτησή τους. Διαδήλωσαν ἐπίσημα τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴ Δημοκρατία, ἀλλὰ σκέπτονται, πρόσθεταν, πὼς «τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς Ἐπανάστασης, ὅπου οἱ προδοσίες πληθαίνουν καὶ ὅπου οἱ «πρώην»* ἐκλαμβάνονται σχεδὸν πάντα σὰν ἀρχηγοὶ τῶν ἐλευθεροκτόνων συνωμοσιῶν, εἶναι καθῆκον μιὰ ἐκείνων ποὺ στιγματίστηκαν μὲ τὸ προπατορικὸ αὐτὸ ἁμάρτημα καὶ ποὺ ὡστόσο ἡ λευτεριὰ καὶ ἡ ἰσότητα εἶναι βαθιὰ χαραγμένη στὴν καρδιά τους, ν' ἀποχωρήσουν αὐτεπαγγέλτως ἀπ' τὸ στρατό».

Ἄκρα ἀταξία βασίλευε στὴ στρατιὰ τῆς Βανδέας, προπαντὸς στὰ παρισινὰ τάγματα ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἥρωες τῶν πεντακοσίων λιβρῶν. Οἱ αὐτοσχέδιοι ἀρχηγοὶ ποὺ τοὺς διοικούσαν εἶχαν τὸ νοῦ τους περισσότερο στὸ ξεφάντωμα, παρὰ στὴ μάχη. Ἀσυνενοησία ἐπικρατοῦσε μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ποὺ εἶχαν ἐντολὴ νὰ τοὺς ἐπιβλέπουν. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Γκουπιγιὼ ντὲ Φοντεναὶ καὶ ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Ουάζ ὑποστήριζαν τοὺς παλιοὺς ἀξιωματικούς, ἄλλοι, ὅπως ὁ Σουντιὲ κι ὁ Ρισὰρ ἔτρεφαν ἐμπιστοσύνη μόνο στοὺς νέους ἀρχηγοὺς ποὺ προέρχονταν ἀπ' τοὺς Ἀβράκωτους. Ὁ ἕνας καταλόγιζε στὸν ἄλλο τὴν εὐθύνη τῶν ἀποτυχιῶν. Χάος πραγματικό.

Ἡ κατάσταση γενικὰ εἶταν ἄπειρα πιὸ κρίσιμη ἀπ' ὅ,τι εἶταν τὴν προηγούμενη χρονιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἅλωση τοῦ Βερτέν, γιατὶ ὁ βιοτέχνης τῶν πόλεων ποὺ στάθηκε ὡς τότε τὸ καλύτερο στήριγμα τῆς Ἐπανάστασης ἔδειχνε σημεῖα ἐκνευρισμοῦ καὶ ἀδημονίας. Στὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, ἀναφέρονται παντοῦ στὶς πόλεις, σοβαρὲς ταραχές, ποὺ προκαλοῦνται ἀπ' τὴ σιτοδεία, στὸ Ρουὲν ὅπου ὁ Ἐὺρ Λὰ Βαλλὲ κι ὁ Λεκουάντρ φοβοῦνται ἐξέγερση, στὴν Ἀμιένη ὅπου τὰ τρόφιμα διατιμοῦνται αὐθαίρετα καὶ ὅπου παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ σταλεῖ ὁ Σαμπὸ καὶ ὁ Ἀντρὲ Ντυμὸν γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὴν τάξη, στὸ Ἀτισὺ τοῦ Νομοῦ Ἒν καὶ στὰ περίχωρα τοῦ Σανλὶ ὅπου σχηματίζονται μικρὲς ὀχλαγωγικὲς συγκεντρώσεις ποὺ ἐμπνέουν σοβαρὲς ἀνησυχίες στὸν Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ καὶ

* Ἔτσι λέγονταν ὅσοι πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση εἶχαν κάποιον τίτλο. Σ. τ. Μ.

στὸν Ἰσορέ, κλπ. Ἦρθαν στιγμὲς ὅπου ἐξ αἰτίας τῆς στέγνιας τῶν ποταμῶν ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στοὺς χειροκίνητους μύλους γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουν τὸ Παρίσι νὰ πεθάνει ἀπ' τὴν πείνα.

Οἱ Λυσσασμένοι ποὺ μυρίζονται πὼς ἔφτασε ἡ ὥρα τους, ὑποδαυλίζουν τὴ γενικὴ δυσαρέσκεια.

Ὁ Ἰάκωβος Ρού, στὶς 29 Ἰουλίου, ζητάει τὴ στρατολόγηση ἐπιβλητικῆς δύναμης γιὰ νὰ βοηθήσει στὴ συγκέντρωση τῶν τροφίμων. Στὶς 6 Αὐγούστου ζητάει νὰ σταλοῦν στὴ λαιμητόμο οἱ βουλευτὲς τῶν τριῶν συνελεύσεων ποὺ εἶχαν δεχτεῖ τὸ χρυσάφι τῶν τυράννων. Στὶς 8 Αὐγούστου, ζητάει νὰ συληφθοῦν ὅλοι οἱ τραπεζίτες ποὺ εἶταν ἐξ ἐπαγγέλματος, ὅπως ἔλεγε, ὑπηρέτες τοῦ βασιλιᾶ, οἱ προαγοραστὲς τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων καὶ οἱ ὑπαίτιοι τῆς πείνας. Ζητοῦσε ἐπίσης νὰ τοὺς κάνουν «νὰ ξεράσουν τὰ κλεμένα ὅλοι αὐτοὶ οἱ κακοὶ πολίτες ποὺ ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια ἀπόχτησαν ἀπέραντα χτήματα, οἱ ἐγωϊστὲς αὐτοὶ ποὺ ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν κοινὴ δυστυχία γιὰ νὰ πλουτίσουν, οἱ βουλευτὲς αὐτοί, ποὺ πρὶν ἀπ' τὴν ἀναπάντεχη ἄνοδό τους στὸ βουλευτικὸ ἀξίωμα, δὲν εἶχαν ἕνα τάλληρο τὴν ἡμέρα νὰ ξοδέψουν καὶ ποὺ σήμερα εἶναι μεγαλοϊδιοχτῆτες, οἱ βουλευτὲς αὐτοὶ ποὺ ἐπαγγέλλονταν τὸ χασάπη σὲ βρωμεροὺς δρόμους καὶ ποὺ τώρα κατέχουν μαρμαροστόλιστα διαμερίσματα (ὑπαινιγμὸς τὸν Λεζάντρ), οἱ βουλευτὲς αὐτοὶ ποὺ πρὶν διατρέξουν τὴ Σαβοΐα καὶ τὸ Βέλγιο, ἔτρωγαν σὲ μικρὰ μαγέρικα καὶ ποὺ τώρα κάνουν πλουσιοπάροχα τραπέζια, ποὺ συχνάζουν στὰ θεάματα, συντηροῦν μαιτρέσες καὶ χρηματοδοτοῦν ἀνθρώπους ποὺ τοὺς βγάζουν πανηγυρικοὺς (ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸν Δαντών, τὸν Ντελακρουά, τὸν Σιμόν).» Ὁ Ἰάκωβος Ρού ἔλπιζε πὼς ἡ ἐπέτειος τῆς 10ης Αὐγούστου θὰ εἶταν ὁ τάφος τῶν προαγοραστῶν καὶ τῶν καταχραστῶν.

Ὁ Θεόφιλος Λεκλέρκ, ἀπ' τὴν πλευρά του πάλι, ζητοῦσε, στὶς 27 Ἰουλίου, νὰ συληφθοῦν ὅλοι οἱ ὕποπτοι «γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γιορταστεῖ ἡ ἐπέτειος τῆς 10ης Αὐγούστου μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ ἐπισημότητα». Σ' ἐκείνους ποὺ τὸν κατηγόρησαν ὅτι εἶταν αἱμοδιψὴς ἔδωσε, στὶς 31 Ἰουλίου, τούτη τὴν προκλητικὴ ἀπάντηση: «Μὲ χαραχτήρισαν αἱμοδιψή, εἶπε, γιατί ὁμολόγησα ἀνοιχτὰ πὼς ἕνας ἐπαναστάτης θἄπρεπε, ἂν χρειαζόταν, νἄχει τὴν ψυχραιμία νὰ θυσιάσει ἑκατὸ χιλιάδες ἐγκληματίες στὸ βωμὸ τῆς Ἐπανάστασης. Ἔ! Λοιπόν! Γάλλοι, σᾶς ξεδιπλώνω ὅλη μου τὴν ψυχή, σᾶς προλέγω πὼς θὰ σᾶς φέρουν στὸ σημεῖο ὅπου δὲ θὰ διστάζετε μπροστὰ στὸ θάνατο τῶν ἐχθρῶν σας ἢ τὸ δικό σας... Θεωρῶ γεγονὸς ὅτι ἡ διατήρηση καὶ μόνο τῶν εὐγενῶν στὴ διοίκηση τῶν στρατιῶν μᾶς στοίχισε τὸ χαμὸ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδων πολεμιστῶν». Ἐπαναλάβαινε τὶς ἐκκλήσεις του γιὰ τὴ χρησιμοποίηση βίας στὰ κατοπινὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδας καὶ τελικὰ στὶς 6 Αὐγούστου τἄβαλε μὲ τὴ Συμβατική: «Λαέ, ἔχεις παράπονα ἀπ' τοὺς νομοθέτες σου. Τοὺς ζήτησες νὰ διατιμήσουν ὅλα τὰ εἴδη πρώτης ἀνάγκης καὶ σοῦ τὸ ἀρνήθηκαν, νὰ συλλάβουν ὅλους τοὺς ὑπόπτους καὶ δὲν τὸ ἀποφάσισαν, ν' ἀποκλείσουν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς παπάδες ἀπ' ὅλες τὶς στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς θέσεις καὶ δὲ συγκατατέθηκαν. Κι ὅμως ἡ πατρίδα μόνο ἀπ' τὸν ἐπαναστατικὸ τρανταγμὸ ποὺ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἠλεκτρίζει αὐτὲς τὶς μυριάδες τῶν κατοίκων μπορεῖ νὰ περιμένει τὴ σωτηρία της».

Τὴν προηγούμενη χρονιά, μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ Βερντέν, οἱ παρισινοὶ ἐπαναστάτες, γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς συμμάχους τοῦ ἐχθροῦ, εἶχαν σφάξει τοὺς ὑπόπτους μέσ' στὶς φυλακές. Κυκλοφόρησε ἐπίμονα ἡ φήμη πὼς ἐπρόκειτο νὰ ξαναρχίσουν οἱ ἴδιες σφαγές. Στοὺς τοίχους διάφορες ἀφίσσες πρότρεπαν σ' αὐτό, καὶ ἡ

Ἐφημερίδα τῶν Ὀρεινῶν κατάγγελνε στὶς 24 Ἰουλίου μὲ ἀγανάχτηση τοὺς δράστες των.

Παράλληλα μὲ τοὺς Λυσσασμένους, οἱ παλιοὶ Γιρονδίνοι ποὺ εἶχαν μείνει στὸ Παρίσι καὶ οἱ βασιλόφρονες ποὺ εἶχαν κρυφτεῖ, ἐπιχειροῦσαν κι αὐτοὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' τὴ σιτοδεία γιὰ νὰ ἐξαπολύσουν μεγάλο κίνημα κατὰ τῆς Κομμούνας πρῶτα κ' ὕστερα κατὰ τῆς Συμβατικῆς.

Ἕνας φίλος τοῦ Ρολάν, ὁ ἀρχιτέχτονας Ἀλέξανδρος-Πέτρος Κωσουά, στηριζόμενος στὸ Διαμέρισμά του τοῦ Μπωρεπαίρ, ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ μετριοπαθῆ Διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ, συνεκάλεσε στὸ Ἐβεσέ, στὶς 31 Ἰουλίου, τοὺς ἀντιπροσώπους τριάντα ἐννέα Διαμερισμάτων, ἀπ' τὰ σαράντα ὀχτὼ ποὺ ὑπῆρχαν, γιὰ νὰ ζητήσει τὰ βιβλία τῶν ἀγορῶν ποὺ εἶχε κάνει ἡ Κομμούνα καὶ τὸ ἄνοιγμα τῶν δημοτικῶν σιταποθηκῶν καὶ ἀλευραποθηκῶν. Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Κωσουά, ποὺ διορίστηκε γραματέας τους, παρουσιάστηκε μὲ εἴκοσι τέσσερις ἐπίτροπους τοῦ Ἐβεσὲ στὸ διευθυντήριο τοῦ Νομοῦ καὶ στὴν Κομμούνα, πρόφερε ἀπειλητικὰ λόγια, διακήρυξε πὼς ἀντιπροσωπεύει τὴ λαϊκὴ θέληση καὶ ἀξίωσε νὰ τοῦ παρουσιάσουν ἄμεσα τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἀγορῶν. Ἐπειδὴ τὸν ἀπέπεμψαν, γέμισε τοὺς τοίχους μὲ ἀπειλητικὰ συνθήματα καὶ συνέχισε γιὰ πολλὲς βδομάδες νὰ συγκεντρώνει τοὺς ὀπαδούς του στὸ Ἐβεσέ. Ὁ Γιρονδῖνος βουλευτὴς Καρὰ παρακολουθοῦσε μὲ προσοχὴ καὶ συμπάθεια ἀπ' τὴ φυλακὴ τῆς Ἀμπαΐ τὸν ἀγώνα τοῦ Γκωσουὰ καὶ τῶν Διαμερισμάτων κατὰ τῆς Κομμούνας καὶ ὑποσχόταν νὰ ἀνταποδώσει τὰ ἴσα στοὺς Ὀρεινούς.

Γιὰ ν' ἀναμετρήσουμε τὴ σοβαρότητα τῆς κατάστασης, δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲν μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει κἂν σὲ σίγουρη πλειοψηφία στὴ Συμβατικὴ καὶ πὼς ἡ ἐξουσία της εἶταν περιορισμένη. Δὲν ἤλεγχε ἀκόμα τὶς ἄλλες Ἐπιτροπὲς τῆς Συνέλευσης ποὺ κατ' ἀρχὴν εἶταν ἰσότιμές της. Καθαυτὸ ἔργο της εἶχε μόνο τὴν ἐπίβλεψη τῶν ὑπουργῶν καὶ εἶχε ἀκόμα τὸ δικαίωμα νὰ παίρνει προσωρινὰ μέτρα. Τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδίδει ἐντάλματα συλλήψεως τὸ πῆρε μόλις στὶς 28 Ἰουλίου. Ὣς τότε εἶταν ὑποχρεωμένη ν' ἀπευθύνεται στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας γιὰ νὰ ἐνεργεῖ κατ' οἶκον ἔρευνες, καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας, ποὺ ἀπαρτιζόταν κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ φίλους τοῦ Λαντών, κάθε ἄλλο παρὰ τὴν ὑποβοηθοῦσε μὲ ζῆλο.

Ὕστερα ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ διέθετε καμιὰ ἔνοπλη δύναμη στὴν ἰδιαίτερή ἐξουσία της, ποὺ νὰ τὴν προστατεύει ἀπὸ ἐνδεχόμενα πραξικοπήματα. Τὰ συντάγματα τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τὰ τάγματα ἐθελοντῶν βρίσκονταν στὰ σύνορα καὶ ἡ μόνη δύναμη ποὺ ἀπόμενε στὸ Παρίσι εἶταν ἡ ἐθνοφρουρά, μὰ κι αὐτὴ εἶταν ὑπὸ τὴν ἄμεση ἐξουσία τῆς Κομμούνας. Ἂν ἡ Κομμούνα, ἡ μόνη πραγματικὴ ἐξουσία, ἔλειπε ἀπ' τὴν Κυβέρνηση, τότε ἡ τελευταία θὰ ἔπρεπε νὰ συνθηκολογήσει στὴν παραμικρὴ ἐξέγερση ποὺ θὰ σημειωνόταν. Ἡ Κομμούνα πάλι ἡ ἴδια ἔπρεπε νὰ λογαριάζει τὰ Διαμερίσματα ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ὑφίσταντο τὴν ἐπιρροὴ τῶν κρυπτογιρονδίνων καὶ τῶν Λυσσασμένων. Οἱ ἐθνοφρουροὶ δὲν εἶταν πολὺ σίγουροι. Εἴ-

χαν ἐπιδείξει μεγάλη χλιαρότητα στὴν καταστολὴ τῶν ταραχῶν ποὺ εἶχαν σημειωθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ἔλειψης τοῦ σαπουνιοῦ. Ὑπέφεραν κι αὐτοὶ ἀπ' τὴ σιτοδεία σὰν τοὺς δυσαρεστημένους. Ἡ ὅλη δύναμη τῆς Ἐπιτροπῆς εἴταν δύναμη ἠθική, δύναμη ποὺ στηριζόταν στὴν κοινὴ γνώμη, δύναμη ὅμως πολὺ εὔθραυστη ὅταν διαμοιράζεται σὲ πολλὰ κεφάλια. Ἡ ἀγωνιώδης προσοχή, μὲ τὴν ὁποία παρακολουθοῦσαν ἡ Κομμούνα καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τὶς παραμικρότερες ἐκδηλώσεις τῆς κοινῆς γνώμης διὰ μέσου στρατιᾶς ὁλόκληρης «παρατηρητῶν», ἀρκοῦσε γιὰ νὰ καταδείξει πὼς τὶς κατεῖχε ἐφιαλτικὸς φόβος πραξικοπήματος ἐναντίον τους.

Εὐτυχῶς ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε βρεῖ στὸ πρόσωπο τοῦ Ροβεσπιέρου ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἐνέπνεε τὸ σεβασμὸ κ' ἕναν εὔγλωττο ἐκπρόσωπο. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑπῆρξε ὁ ζωντανὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῆς Κομμούνας καὶ τῆς Συμβατικῆς, μεταξὺ τῆς Συμβατικῆς καὶ τῶν Λεσχῶν, μεταξὺ τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Γαλλίας. Μόνον αὐτός, μὲ τὸ ἄφθαρτο γόητρό του, μποροῦσε νὰ ματαιώσει τὶς συγκρούσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος καὶ νὰ ἐπιβάλλει συμφιλιωτικὲς λύσεις. Τὸν Αὔγουστο αὐτὸν τοῦ 1793 κατέβαλε μιὰ θαυμάσια προσπάθεια.

Πρόσφερε πρῶτα-πρῶτα ἐξαίρετη ὑπηρεσία στὴν Ἐπανάσταση, ἀπαλλάσσοντάς την ἀπ' τὴ δημαγωγία τῶν Λυσσασμένων. Ἂν τοὺς καταπολεμάει τοὺς τελευταίους, δὲν εἶναι ἐπειδὴ φοβᾶται τάχα τὴν κοινωνικὴ πολιτική τους. Τὴν οὐσία τῆς πολιτικῆς του τὴ συνοψίζει σ' αὐτὲς τὶς λέξεις ποὺ εἶναι γραμένες στὸ σημειωματάριό του: *Τρόφιμα καὶ λαϊκοὶ νόμοι.* Οἱ Λυσσασμένοι ὅμως εἴταν σπορεῖς δυσπιστίας καὶ συνεργοὶ βίας καὶ ἀναρχίας. Συμαχοῦσαν μὲ στοιχεῖα τόσο ἀμφίβολα σὰν ἐκεῖνα ποὺ στρατολογοῦσε ὁ Ρολανδικὸς Κωσουά.

Ὁ Ροβεσπιέρος ἄρχισε, στὶς 5 Αὐγούστου, τὸν ἀγώνα στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἀπαντώντας στὸν Βενσὰν ποὺ ἐπετέθηκε γενικὰ κατὰ τῆς Συμβατικῆς καὶ ὀνομαστικὰ κατὰ τοῦ Δαντὼν καὶ τοῦ Ντελακρουά. Ὁ Βενσὰν ζήτησε νὰ προσκληθοῦν οἱ Ἰακωβίνοι νὰ καταρτίσουν πίνακες πατριωτῶν ποὺ νὰ συμπληρώσουν ὅλες τὶς κενὲς θέσεις. Κύριοι μιὰ ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς στὰ ζητήματα τῶν διορισμῶν, οἱ Ἰακωβίνοι θὰ γίνονταν κύριοι καὶ τῆς Κυβέρνησης. Ὁ Ροβεσπιέρος πῆρε φωτιά. Παραπονέθηκε πὼς «ἄνθρωποι νέοι, πατριῶτες τῆς μιᾶς μέρας, θέλησαν νὰ καταβαραθρώσουν στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τοὺς πιὸ παλιοὺς του φίλους». Ὑπεράσπισε τὸν Δαντὼν ποὺ τὸν συκοφαντοῦσαν, ὅπως εἶπε, «τὸν Δαντὼν ποὺ τότε μόνο μπορεῖ κανένας νὰ τοῦ ἀμαυρώσει τὴν ὑπόληψη, ὅταν ἀποδείξει πὼς ἔχει ὁ ἴδιος μεγαλύτερη δραστηριότητα, περισσότερες ἱκανότητες καὶ μεγαλύτερη φιλοπατρία ἀπ' αὐτόν». Ὕστερα, περιφρονώντας τὸν Βενσάν, καταφέρθηκε ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς θεωροῦσε πὼς εἴταν ἐμπνευστές του, ἐναντίον τοῦ Λεκλὲρκ καὶ τοῦ Ἰακώβου Ρού, «δύο ἀνθρώπων ποὺ πληρώνονται ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς τοῦ λαοῦ, δυὸ ἀνθρώπων ποὺ

τοὺς κατάγγειλε ὁ Μαρά», δυὸ ἀνθρώπων ποὺ ἐπικαλοῦνται τώρα τὸν Μαρὰ γιὰ νὰ διασύρουν καλύτερα τὴν ὑπόληψη τῶν ἀληθινῶν πατριωτῶν.

Στὶς 7 Αὐγούστου, ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεση, ἐφιστώντας τὴν προσοχὴ τῶν 'Ιακωβίνων στὰ ἐξτρεμιστικὰ μέτρα ποὺ θὰ καταβαράθρωναν τὴ Δημοκρατία. Κατάγγειλε τὴ συνωμοσία ποὺ ὀργάνωσαν οἱ Λυσσασμένοι γιὰ νὰ ἐπαναλάβουν τὶς φρικαλεότητες τοῦ Σεπτέμβρη. Ἔπλεξε ζωηρὰ τὸ ἐγκώμιο τοῦ Πάς, τοῦ Ἀνριό, καὶ τῆς Κομμούνας, ποὺ ὑπέστησαν τὶς ἐπιθέσεις τοῦ Κωσουὰ καὶ τῶν δημαγωγῶν τῶν Διαμερισμάτων. Ὁ λόγος του ἔκανε τέτια ἐντύπωση, ὥστε οἱ 'Ιακωβίνοι τὸν ἀνακήρυξαν τὴν ἴδια μέρα πρόεδρό τους. Τὴν ἑπομένη παρουσίασε στὴν αἴθουσα τῆς Συμβατικῆς τὴ χήρα τοῦ Μαρά, Σιμόνη Ἐβράρ, ποὺ ἦρθε νὰ καταγγείλει «ὅλους τοὺς ὑποκριτὲς λιβελογράφους ποὺ δυσφημούσαν τ' ὄνομα τοῦ συζύγου της», κηρύσσοντας στ' ὄνομά του ἐξωφρενικὲς ἰδέες. «Ζητοῦν, συνέχισε ἡ ἴδια, νὰ διαιωνίσουν τὴ μιαρὴ συκοφαντία ποὺ τὸν παρουσίαζε σὰν ἔξαλλο ἀπόστολο τῆς ἀνωμαλίας καὶ τῆς ἀναρχίας». Ὁ Ροβεσπιέρος πέτυχε νὰ καταχωρηθεῖ ἡ αἴτηση τῆς Σιμόνης Ἐβρὰρ στὸ *Δελτίο* καὶ νὰ παραπεμφθεῖ στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας ἡ ἐξέταση τῆς διαγωγῆς τοῦ 'Ιακώβου Ροὺ καὶ τοῦ Λεκλέρκ.

Ἂν ἡ ἐπέτειος τῆς 10ης μπόρεσε νὰ γιορταστεῖ ἀπρόσκοπτα, χωρὶς αἱματοχυσία, αὐτὸ ὀφείλεται στὸν Ροβεσπιέρο.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἑλίχθηκε ἔντεχνα ἀπέναντι τῶν Διαμερισμάτων ποὺ συγκεντρώθηκαν στὸ Ἐβεσέ. Δέχτηκε τὴν ἀντιπροσωπεία τους, τὴ νύχτα τῆς 1ης πρὸς τὴ 2η Αὐγούστου, τοὺς εἶπε καλὰ λόγια, τοὺς τόνισε ὅμως πὼς ἐξ αἰτίας τῆς ἐπετείου τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς 10ης Αὐγούστου ποὺ πλησίαζε, θἄταν καλύτερο ν' ἀναβάλουν γιὰ τὶς 12 ἢ τὶς 15 τοῦ μηνὸς τὸν ἔλεγχο τῶν δημοτικῶν ἀποθηκῶν ποὺ ζητούσαν. Τὰ Διαμερίσματα πίστεψαν τὴν ὑπόσχεση κι ὅταν πέρασε ἡ 10η Αὐγούστου, ἡ Κομμούνα βέβαιη γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀρνήθηκε ν' ἀνοίξει τὶς ἀποθῆκες. Συγκατατέθηκε μόνο ν' ἀνανεώσει τὴν Ἐπιτροπὴ διαχείρισης τῶν τροφίμων. Ὁ Πὰς κατηγόρησε τὸν Γκωσουὰ πὼς ζητάει τοὺς λογαριασμοὺς μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς ἄπληστους κερδοσκόπους νὰ μάθουν τὴν πραγματικὴ κατάσταση «ἀπ' τὴν ὁποία θὰ ἐπωφελοῦνταν γιὰ νὰ ὑψώσουν τὶς τιμές, καὶ τοὺς ἀντεπαναστάτες ποὺ θὰ ἐπωφελοῦνταν γιὰ νὰ κατακρατήσουν τὰ σιτηρὰ τῶν περιχώρων καὶ νὰ τὰ ἐμποδίσουν νὰ φτάσουν στὸ Παρίσι». Ὁ 'Ιάκωβος Ρού, ἀποδοκιμάστηκε ἀπ' τὸ Διαμέρισμα τοῦ Γκρανβιλιέ, πιάστηκε καὶ κρατήθηκε στὴ φυλακὴ τῆς φρουρᾶς τοῦ δημαρχείου ἀπ' τὶς 22 ὡς τὶς 27 Αὐγούστου. Ταυτόχρονα ἡ Συμβατικὴ διέταξε, στὶς 25 Αὐγούστου, ἔπειτα ἀπὸ πρόταση τοῦ Ταλλιέν, τὴ διάλυση τῆς συνέλευσης τῶν Διαμερισμάτων ποὺ συνεδρίαζε στὸ Ἐβεσὲ τρεῖς ἑβδομάδες τώρα. Τὰ Διαμερίσματα διασκορπίστηκαν χωρὶς νὰ προβάλουν ἀντίσταση.

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιτευχθεῖ, ἂν ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲν ἔπαιρνε δραστικὰ μέτρα γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τοῦ Παρισιοῦ. Ἔθεσε στὴ διάθεση τῆς Κομμούνας σημαντικὰ ποσά: πεντακόσες σαράντα χιλιάδες φράγκα στὶς 24 Ἰουλίου γιὰ τὴν ἀγορὰ βωδιῶν καὶ ρυζιοῦ· δύο ἑκατομύρια στὶς 7 Αὐγούστου γιὰ τὴν ἀγορὰ σιτηρῶν καὶ ἀλεύρων· τρία ἑκατομύρια στὶς 14 Αὐγούστου, κλπ. Μὰ τὰ λεφτὰ μόνο δὲ φτάνουν. Πρέπει νὰ κατανικηθεῖ ἡ κακὴ θέληση τῶν παραγωγῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξουσιοδοτεῖ καὶ στέλνει στοὺς γειτονικοὺς Νομοὺς δραστήριους Συμβατικοὺς ποὺ διατάσσουν καταγραφὲς τῶν εἰδῶν, ὅπως στὴν ἐποχὴ τῆς ἅλωσης τοῦ Βερντέν, καὶ οἱ ἴδιοι ἐνεργοῦν καὶ ἀλωνίζονται τὰ στάρια ποὺ κοίτονται σὲ θημωνιές, ἐπιτάσσοντας ἐργάτες, κλπ. Ὁ Μπονεβὰλ καὶ ὁ Ροὺ στὸ Νομὸ Ἔρ-ὲ-Λουὰρ γράφουν, στὶς 26 Ἰουλίου, στὴ Συμβατική, πὼς κάθε καντόνι θὰ στείλει στὸ Παρίσι γιὰ τὶς 10 Αὐγούστου ἕνα σακκὶ ἀλεύρι καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ τὸ μιμήθηκαν πολλοὶ Ὁμόσπονδοι ποὺ ἔρχονται στὸ Παρίσι συνοδευόμενοι ἀπὸ ἁμάξια γεμάτα τρόφιμα. Ἔτσι ἡ πρωτεύουσα ἀνεφοδιάστηκε καὶ οἱ Λυσσασμένοι ἔχασαν τὸ κυριότερο ἐπιχείρημά τους ἐναντίον τῆς Κομμούνας καὶ τῆς Συμβατικῆς.

Ὁ Μπαρὲρ εἶχε κιόλας στὶς 9 Αὐγούστου πετύχει τὴν ψήφιση τοῦ περίφημου διατάγματος σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο σὲ κάθε περιφέρεια θὰ ὀργανωνόταν μιὰ μεγάλη ἀποθήκη ποὺ θὰ τροφοδοτιόταν ἀπ' τὶς εἰσφορὲς σὲ εἶδος τῶν παραγωγῶν καὶ ποὺ θὰ εἶχε στὴ διάθεσή της μιὰ ἐγκεκριμένη πίστωση ἑκατὸ ἑκατομυρίων γιὰ τὴν ἀγορὰ δημητριακῶν. Οἱ φουρναρέοι τέθηκαν κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπίβλεψη τῶν κοινοτήτων ποὺ θὰ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτάσσουν τοὺς φούρνους τους. Ὅσοι θὰ σταματοῦσαν τὴ δουλειά τους, θὰ στεροῦνταν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα καὶ θὰ τιμωροῦνταν μ' ἕνα χρόνο καταναγκαστικὰ ἔργα. Ἀσφαλῶς, οἱ μεγάλες ἀποθῆκες δὲ βρίσκονταν παρὰ μόνο στὰ χαρτιά. Ποῦ νὰ βροῦν τὰ σιτηρὰ γιὰ νὰ τὶς γεμίσουν, τὴ στιγμὴ ποὺ μόλις κατόρθωναν νὰ ζοῦν μέρα μὲ τὴ μέρα; Τὸ διάταγμα ὅμως αὐτό, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀποσκοποῦσε μόνο νὰ καθησυχάσει τὴν κοινὴ γνώμη καὶ νὰ κάνει νὰ λάμψει στὰ μάτια τῶν πεινασμένων μιὰ ἐλπίδα.

Τὸ Σύνταγμα ἐπρόκειτο ν' ἀνακηρυχτεῖ ἐπίσημα στὶς 10 τοῦ Αὐγούστου μπροστὰ στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν πρωτοβάθμιων λαϊκῶν συνελεύσεων. Ἂν τόθεταν ἀμέσως σὲ ἰσχύ, ἂν προχώραιναν σὲ νέες ἐκλογές, προτοῦ παταχτοῦν οἱ ἐσωτερικὲς ἀνταρσίες, προτοῦ νικηθεῖ ὁ ἐχθρός, τί πήδημα στὸ ἄγνωστο ποὺ θὰ εἶταν! Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔτρεφε αὐταπάτες σχετικὰ μὲ τὴν πραγματικὴ δύναμη τοῦ κόμματος τῶν Ὀρεινῶν. Ἤξερε πὼς πολλοὶ ἐκλογεῖς ψήφισαν τὸ Σύνταγμα μὲ τὴν ὑστερόβουλη ἐπιφύλαξη ν' ἀπολακτίσουν τοὺς Ὀρεινοὺς μόλις θὰ ἐφαρμοζόταν.

Ἀπ' τὴ Γκρενόμπλ, στὶς 26 Ἰουλίου, ὁ Ντυμπουὰ Κρανσὲ κι ὁ Γκωτιὲ συμβούλευσαν τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ κηρύξει πὼς δὲν ἔχουν τὸ δι-

καίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι γιὰ δέκα χρόνια «ὅλα τὰ ἄτομα ἐκεῖνα, ποὺ εἴτε μεσ' στοὺς κόλπους τῆς Συμβατικῆς, εἴτε μέσ' στὰ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ σώματα ἢ μεσ' στὰ Διαμερίσματα» πῆραν μέρος στὴν ἐπανάσταση τῶν 'Ομοσπονδιακῶν. «"Αν δὲν πάρετε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση προτοῦ διαλυθεῖτε, θὰ δεῖτε στὸ πρῶτο Νομοθετικὸ Σῶμα, ὅλους τοὺς δόλιους αὐτοὺς ἀνθρώπους ποὺ τρῶνε σήμερα σίδερα, ποὺ ἀφρίζουν ἀπὸ λύσσα νὰ πέφτουν, νὰ ζητοῦν, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς τάξης, ὅλα τὰ πιὸ ἀνελεύθερα μέτρα καὶ νὰ χαλκεύουν νόμους ἐκδίκησης καὶ αἵματος ἐναντίον ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔκαναν καὶ ποὺ στήριξαν τὴν 'Επανάσταση». 'Η ἐπιτροπὴ ἔκανε τὶς ἴδιες σκέψεις μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτούς, μὰ προχώρησε ἀκόμα πιὸ πολύ. Δὲ θέλησε καθόλου ἐκλογές. "Ισως δὲν ἤθελε νὰ παραβιάσει, μ' ἕνα διάταγμα ποὺ στεροῦσε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι, τὶς ἀρχὲς ποὺ εἶχε διακηρύξει ἡ ἴδια στὸ Σύνταγμα, καὶ νὰ προσφέρει ἐξαίρετο ἐπιχείρημα στοὺς Γιρονδίνους νὰ τὴν κατηγορήσουν γιὰ διπροσωπία.

"Οταν ὁ Σαμπὸ πρότεινε ρητά, στὶς 11 Αὐγούστου, νὰ κηρυχτοῦν μὴ ἐκλέξιμοι ὅσοι θ' ἀπουσίαζαν ἀπ' τὶς πρωτοβάθμιες λαϊκὲς συνελεύσεις χωρὶς ἐπαρκῆ δικαιολογητικὰ καὶ ὅσοι θ' ἀρνιόνταν νὰ ψηφίσουν τὸ Σύνταγμα, ἡ 'Επιτροπὴ δὲν ἐνέκρινε τὴν πρότασή του ποὺ εἶχε παραπεμφθεῖ σ' αὐτήν.

"Ενας πρώην φίλος τοῦ Ρολάν, σύμμαχος τώρα τῶν 'Ορεινῶν, ὁ Λατενά, πρότεινε νὰ γιορτάστεῖ ἡ ἐπέτειος τῆς 10ης Αὐγούστου «σὰν ἕνα 'Ιωβιλαῖο ἀδερφικό, σὰ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς συμφιλίωσης ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς δημοκρατικούς», μ' ἄλλα λόγια νὰ δώσουν τὰ χέρια στοὺς 'Ομοσπονδιακοὺς καὶ νὰ τοὺς χορηγήσουν γενικὴ ἀμνηστεία. 'Η ἰδέα αὐτὴ γίνηκε εὐνοϊκὰ δεχτὴ ἀπ' τοὺς μετριοπαθεῖς τῆς Συμβατικῆς. 'Ο Γκαρὰ καυχιέται στ' ἀπομνημονεύματά του πὼς ἔκανε τὸν Δαντὼν καὶ τὸν Λεζάντρ νὰ τὴν ἀσπαστοῦν. 'Ο Μπαρὲρ ἐπίσης τήρησε εὐνοϊκὴ στάση ἀπέναντί της, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ βουλευτῆ Μπλὰντ (γράμα του τῆς 5ης Αὐγούστου). 'Ο 'Εμπὲρ ὅμως κι ὁ Ροβεσπιέρος ἀντιτάχτηκαν στὴν ἰδέα αὐτή. 'Ο 'Εμπὲρ δήλωσε πὼς ἡ ἀμνηστεία ποὺ ζητούσαν οἱ Endormeurs ('Αποκοιμίζοντες), θὰ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν παλινόρθωση.

'Η 'Επιτροπὴ τάχθηκε μὲ τὴ γνώμη τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τοῦ Κουτόν, ποὺ εἶταν ἀντίθετοι πρὸς κάθε συμβιβασμό, ἐφ' ὅσον δὲν πατασσόταν ὁ φεντεραλισμός. Στὶς 2 Αὐγούστου ὁ Κουτόν, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο, πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ ἡ παραπομπὴ σὲ δίκη τοῦ Γιρονδίνου Καρρά, ἐπειδὴ εἶχε προτείνει ἄλλοτε τὴν ἀποκατάσταση τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἀνάρηση σ' αὐτὸν τοῦ δούκα τῆς 'Υόρκης.

'Η 'Επιτροπὴ ἔπρεπε νὰ φοβᾶται πὼς οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀμνηστείας καὶ τῆς ἄμεσης ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος θὰ πετύχαιναν νὰ προσεταιριστοῦν τοὺς 'Ομόσπονδους ποὺ προσέτρεχαν ἀπ' ὅλη τὴ Γαλλία, γιὰ νὰ παρευρεθοῦν στὸν ἑορτασμὸ τῆς 10ης Αὐγούστου. Δὲ δίστασε νὰ προσφύγει σὲ σοβαρὰ μέτρα. 'Εγκατέστησε μυστικοὺς πράχτορες στοὺς ἐξοχικοὺς δρόμους ποὺ ἔψαχναν τοὺς ὁμόσπονδους, ἄνοιγαν τὰ γράματά τους καὶ συνελάμβαναν ὅσους τοὺς φαίνονταν ὕποπτοι. "Οταν ὁ βουλευτὴς Τιμπὼ διαμαρτυρήθηκε, στὶς 5 Αὐγούστου, γιὰ τὶς μέθοδες αὐτὲς ἐκφοβισμοῦ, ὁ Κουτὸν τὸν κατηγόρησε πὼς εἶναι συνένοχος τῶν 'Ομο-

σπονδιακῶν κι ὁ Ροβεσπιέρος τὸν ἀποστόμωσε. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔθεσε τρακόσες χιλιάδες λίβρες στὴ διάθεση τοῦ 'Ανριὸ γιὰ τὴν ὀργάνωση ὑπηρεσίας μυστικῆς παρακολούθησης τῶν 'Ομόσπονδων καὶ πενήντα χιλιάδες λίβρες στὴ διάθεση τοῦ Πὰς γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῶν μὴ εὐπόρων μελῶν τῶν Ἐπιτροπῶν Ἐπαγρύπνησης τῶν Διαμερισμάτων (7 Αὐγούστου).

Τὰ προληπτικὰ αὐτὰ μέτρα φάνηκαν ἀποτελεσματικά. Μὲ τὶς κατηχήσεις τῶν Ἰακωβίνων, ποὺ ἔθεσαν στὴ διάθεσή τους τὴν αἴθουσά τους, μὲ τὶς περιποιήσεις καὶ τὰ κομπλιμέντα τῶν Ὀρεινῶν καὶ τῆς Κομμούνας, διαλύθηκαν οἱ προκαταλήψεις τῶν 'Ομόσπονδων ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ. Κι ὄχι μονάχα δὲ δημιούργησαν δυσκολίες στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ σὲ σοβαρὲς περιστάσεις στάθηκαν οἱ πιὸ σταθεροὶ ὑποστηριχτές της, κι ὅταν θὰ γυρίσουν στὶς ἐπαρχίες τους θὰ γίνουν οἱ ἱεραπόστολοι τοῦ Εὐαγγελίου τῶν Ὀρεινῶν. Θὰ φανοῦν μάλιστα τόσο πιστοί, ὥστε μὲ ρητὸ διάταγμα θὰ προσληφθοῦν καὶ στὸ ἔργο τῆς διακυβέρνησης.

Στὶς 6 Αὐγούστου, ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν 'Ομόσπονδων Κλὼντ Ρουαγιέ, ἐφημέριος στὴ Σαλὸν - σὺρ - Σόμ, ἀντιτάχτηκε σθεναρὰ κατὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος. «Αὐτὸ τὸ εὔχονται οἱ Feuillants, οἱ μετριοπαθεῖς, οἱ 'Ομοσπονδιακοί, οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ κάθε λογῆς ἐντεπαναστάτες!» Οἱ μετριοπαθεῖς δὲν τόλμησαν νὰ ζητήσουν τὴν ἀμνηστεία, ὡστόσο ἀποτόλμησαν νὰ ζητήσουν νὰ τεθεῖ σὲ ἰσχὺ τὸ Σύνταγμα, ἀσφαλῶς ἐπειδὴ νόμισαν πὼς μποροῦσαν νὰ ὑπολογίζουν στὴν ὑποστήριξη τῶν 'Εμπερτιστῶν. Ἡ ἰδέα τῆς προκήρυξης νέων ἐκλογῶν φαινόταν εὐχάριστη στοὺς 'Εμπερτιστὲς ποὺ πίστευαν πὼς θὰ κερδίσουν ἔδρες στὴ Νομοθετικὴ καὶ πὼς θ' ἀντικαταστήσουν στὴν ἡγεσία τῆς Κυβέρνησης ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν τάχα φθαρεῖ καὶ ποὺ δὲν ἀνέχονταν τὸν ἔλεγχό τους. Μόνο ποὺ θάθελαν πρῶτα νὰ μὴ δοθεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι στοὺς 'Ομοσπονδιακούς.

Στὶς 11, λοιπόν, Αὐγούστου, ὁ Ντελακρουά, γιὰ ν' ἀποστομώσει, ὅπως εἶπε, ἐκείνους ποὺ κατηγοροῦσαν τὴ Συμβατικὴ πὼς ἤθελε νὰ διαιωνίσει τὴν ὕπαρξή της, πρότεινε νὰ προετοιμάσουν τὴ σύγκληση νέας Συνέλευσης, προβαίνοντας ἄμεσα στὴν ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ ψηφοφόρους καὶ στὸν καθορισμὸ τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν. Ἡ πρόταση, ὅπως γίνηκε ἔτσι ἀπρόοπτα, μπροστὰ σὲ ἄδεια αἴθουσα, ἐνῶ ἀπουσίαζαν τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ψηφίστηκε χωρὶς καμιὰ συζήτηση. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως διαμαρτυρήθηκε τὸ ἴδιο βράδι στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἐναντίον τῆς αἰφνιδιαστικῆς αὐτῆς ψηφοφορίας. Σπάνια ὑπῆρξε τόσο βίαιος στὸ λόγο του, ὅσο τὸ βράδι αὐτό: «Στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ὅπου κλήθηκα παρὰ τὴ θέλησή μου, εἶδα πράγματα ποὺ δὲ θὰ τολμοῦσα ποτὲ νὰ τὰ ὑποψιαστῶ, εἶδα ἐκεῖ, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, μέλη πατριῶτες νὰ βάζουν ὅλα τους τὰ δυνατά, καμιὰ φορὰ ἀνώφελα, γιὰ νὰ σώσουν τὴν πατρίδα τους, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη προδότες νὰ συνωμοτοῦν καὶ μέσα ἀκόμα στοὺς κόλπους τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ μὲ τόση μάλιστα τόλμη, ὅσο μεγαλύτερη εἶταν ἡ ἀτιμωρησία ποὺ μποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν* ...Ἄκουσα, διάβασα μιὰ πρόταση ποὺ

* Γιὰ νὰ καταλάβουμε τί ὑπαινίσσεται ὁ Ροβεσπιέρος, πρέπει νὰ

γίνηκε σήμερα τὸ πρωῒ στὴ Συμβατική, καὶ σᾶς ὁμολογῶ πῶς καὶ τώρα ἀκόμα δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστέψω. Δὲ θὰ σαπίσω ἐγὼ σὰν ἀνώφελο μέλος μιᾶς Ἐπιτροπῆς ἢ μιᾶς Συνέλευσης ποὺ πρόκειται νὰ διαλυθεῖ. Θὰ μπορέσω νὰ θυσιαστῶ γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας μου... Δηλώνω πὼς τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ σώσει τὴ Δημοκρατία, ἂν γίνει δεκτὴ ἡ πρόταση ποὺ γίνηκε σήμερα τὸ πρωῒ νὰ διαλυθεῖ ἡ Συμβατικὴ καὶ ν' ἀντικατασταθεῖ μὲ Νομοθετικὴ συνέλευση». (Ὄχι! ὄχι! φώναξε ὅλη ἡ Λέσχη). «Σκοπὸς αὐτῆς τῆς πρότασης ποὺ καταπολεμῶ εἶναι ν' ἀντικαταστήσει τὰ «κεκαθαρμένα» μέλη τῆς σημερινῆς Συμβατικῆς μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πὶττ καὶ τοῦ Κουβούργου».

Ἡ ἀγανάχτηση τοῦ Ροβεσπιέρου δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀλλιῶς παρὰ μονάχα ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι μερικοὶ ἀπ' τοὺς συναδέλφους του τῆς Ἐπιτροπῆς, εἶχαν κι αὐτοὶ τὴν ἴδια γνώμη μὲ τὸν Ντελακρουὰ καὶ δέχονταν τὴν ἀνανέωση τῆς Συμβατικῆς. Ἡ στάση ὅμως τῶν Ὁμόσπονδων καὶ τῶν Ἰακωβίνων ποὺ κάλεσαν τὴ Συμβατικὴ νὰ παραμείνει στὴ θέση της, ματαίωσε τὸ τέχνασμα τῶν μετριοπαθῶν. Τὸ ψήφισμα ποὺ ἐκδόθηκε μὲ πρόταση τοῦ Ντελακρουὰ ἀπόμεινε νεκρὸ γράμμα. Τοῦ κάκου ὁ Γκοσσουὲν καὶ ὁ Ντελακρουά, στὶς 12 Αὐγούστου, ἐπανέλαβαν τὴν αἰώνια ἐπίθεση κατὰ τοῦ Μπουσότ, ἄδικα ζήτησαν ν' ἀντικατασταθοῦν τ' ἀπόντα μέλη τῆς Συμβατικῆς, ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν κι ὁ Σαὶντ-Ἀντρέ, ποὺ βρίσκονταν τότε μὲ ἀποστολὴ στὶς στρατιές. Ἡ ὑποστήριξη τῶν Ὁμόσπονδων συνέτριψε κάθε ἀντίδραση. Τὴν ἄλλη μέρα παρατάθηκε ἡ παραμονὴ τῆς Ἐπιτροπῆς στὴν ἐξουσία.

Τὸ σπουδαῖο μέτρο, τέλος, τῆς μαζικῆς ἐπιστράτευσης ψηφίστηκε γιατὶ τὸ ζήτησαν οἱ Ὁμόσπονδοι. Τὴν ἰδέα αὐτὴ τὴν ἔριξε ἕνας προπαγανδιστὴς ποὺ δροῦσε στὸ Διαμέρισμα τῆς Οὐνιτέ, ὁ Σεβαστιανὸς Λακρουά, στὶς 28 Ἰουλίου: «Ἡ ἴδια ὥρα ὅπου χτυποῦσε ἡ καμπάνα τοῦ συναγερμοῦ στὸ παλάτι τοῦ τυράννου, ὅπου γινόταν θρύψαλα ὁ θρόνος του, ἡ ἴδια ὥρα εὐχόμαστε νἆναι καὶ τότε ποὺ ἡ καμπάνα τοῦ συναγερμοῦ θὰ σημάνει ξανά, ποὺ τὸ γενικὸ προσκλητήριο θὰ ἠχήσει σ' ὁλόκληρη τὴν Δημοκρατία. Οἱ πατριῶτες ἂς ὁπλιστοῦν, ἂς σχηματίσουν καινούργια τάγματα, ἂς μεταφέρουν πολεμοφόδια, αὐτοὶ ποὺ δὲ θἄχουν ὅπλα ἂς μεταφέρουν τρόφιμα, κι ἂς ζυμώνουν τὸ ψωμὶ οἱ γυναῖκες, ἂς δοθεῖ τὸ σύνθημα τῆς μάχης μὲ τὸν ἐθνικὸ ὕμνο, καὶ τότε, ὀχτὼ μέρες ἐνθουσιασμοῦ θὰ μπορέσουν νὰ προσφέρουν περισσότερα στὴν πατρίδα ἀπὸ ὀχτὼ χρόνια μαχῶν!» Ἡ ἰδέα αὐτὴ εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Ἡ Κομμούνα, μετὰ τὰ Διαμερίσματα τὴν υἱοθέτησε κι αὐτή. Ζή-

θυμηθοῦμε πὼς ἡ Συμβατικὴ εἶχε παραπέμψει δυὸ μέρες πρωτύτερα πρὸς ἐξέταση στὴν Ἐπιτροπὴ τὴν καταγγελία ποὺ εἶχε κάνει ὁ Μόντω ἐναντίον τοῦ Ρεμπὲλ καὶ τοῦ Μερλὲν ντὲ Τιονβίλ, ποὺ τοὺς κατηγοροῦσε πὼς παράδωσαν τὴ Μαγεντία στὸν ἐχθρό. Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Κουτὸν εἶταν πεπεισμένοι πὼς οἱ δυὸ αὐτοὶ ἀντιπρόσωποι εἶταν ἔνοχοι. Ἀναγκάστηκαν νὰ ἐπέμβουν στὴν Ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ζητήσουν νὰ συντάξει ἔκθεση κατηγορίας ἐναντίον τους, πράγμα ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ πετύχουν. Ὁ Τυριό, ποὺ εἶχε ὑπερασπίσει τὸν Ρεμπὲλ καὶ τὸν Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ ἀπ' τὸ βῆμα τῆς Συμβατικῆς, τοὺς προστάτευε στὴν Ἐπιτροπή. Σ.τ.Σ.

τησε, στὶς 5 Αὐγούστου, ν' ἀποφασιστεῖ ἡ ἄμεση ἐπιστράτευση ὅλων τῶν πολιτῶν ἀπὸ δεκαέξη ὣς εἴκοσι πέντε χρονῶ. Οἱ 'Ομόσπονδοι κινητοποιήθηκαν δυὸ μέρες ἀργότερα, ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως, ὅταν ἔμαθε τὸ οἰκτρὸ ἀποτέλεσμα τῆς θορυβώδους στρατολογίας τῶν χωρικῶν ποὺ διατάχτηκε στοὺς γειτονικοὺς μὲ τὴ Βανδέα Νομούς, τοὺς παρατηρήσανε πὼς ἡ μαζικὴ στρατολογία εἶταν ἀνώφελη: «Δὲ λείπουν οἱ ἄντρες, εἶπε, ἀλλὰ οἱ στρατηγοὶ κι ὁ πατριωτισμός τους». Οἱ 'Ομόσπονδοι ἐπέμειναν. 'Ο ἀντιπρόσωπός τους Ρουαγιὲ δήλωσε, στὶς 12 Αὐγούστου, στὴ Συμβατική: «Πρέπει τέλος πάντων νὰ δώσουμε ἕνα μεγάλο παράδειγμα στὸν κόσμο, ἕνα φοβερὸ μάθημα στοὺς συνασπισμένους τυράννους. Καλέστε τὸ λαό, καλέστε τον σὲ μαζικὴ ἐπιστράτευση, αὐτὴ μονάχα μπορεῖ νὰ ἐκμηδενίσει τόσους πολλοὺς ἐχθρούς!» Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ Δαντὼν κι ὁ Ροβεσπιέρος ὑποστήριξαν τὸ μέτρο. 'Ο Δαντὼν παρατήρησε πὼς ἡ ἐπιστράτευση ἔπρεπε νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἀνάλογη οἰκονομικὴ κινητοποίηση. Ζήτησε νὰ ἐπιφορτίσουν τοὺς ἴδιους τοὺς 'Ομόσπονδους στὶς περιοχές τους νὰ ἐπιβλέψουν στὴν καταγραφὴ τῶν ὅπλων, τῶν τροφίμων, τῶν πολεμοφοδίων καὶ ταυτόχρονα στὴν ἐπιστράτευση τῶν ἀνδρῶν. 'Ο Ροβεσπιέρος πρότεινε νὰ τοὺς ἐπιφορτίσουν ἐπιπλέον νὰ ὑποδείξουν τοὺς δραστήριους, τοὺς ἐνεργητικοὺς καὶ τοὺς ἔμπιστους πατριῶτες ποὺ θ' ἀντικαθιστούσαν τὰ ὕποπτα μέλη τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν. 'Επειδὴ ἡ 'Επιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ βιαζόταν νὰ ἐνεργήσει γιὰ τὴν ψήφιση τοῦ Διατάγματος ποὺ εἶχαν ζητήσει οἱ 'Ομόσπονδοι παρουσιάστηκαν ξανὰ στὴν αἴθουσα τῆς 'Επιτροπῆς συνοδευόμενοι αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ ἀντιπροσώπους σαράντα ὀχτὼ Διαμερισμάτων, στὶς 16 Αὐγούστου. 'Η 'Επιτροπὴ ὑπέκυψε, καὶ στὶς 23 Αὐγούστου ἡ Συμβατικὴ ψήφισε τὸ περίφημο διάταγμα ποὺ συνέταξε ὁ Μπαρὲρ μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Καρνό: «'Απ' τὴ στιγμὴ αὐτή, ἔλεγε τὸ διάταγμα, ὣς τότε ὅπου θὰ ἔχουν ἐκδιωχθεῖ οἱ ἐχθροὶ ἀπ' τὸ ἔδαφος τῆς Δημοκρατίας, ὅλοι οἱ Γάλλοι θεωροῦνται μόνιμα ἐπιστρατευμένοι γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῶν στρατιῶν. Οἱ νέοι θὰ πᾶνε νὰ πολεμήσουν, οἱ παντρεμένοι θὰ φτιάχνουν ὅπλα καὶ θὰ μεταφέρουν τρόφιμα, οἱ γυναῖκες θὰ φτιάχνουν στρατιωτικὲς σκηνές, ροῦχα, καὶ θὰ ὑπηρετοῦν στὰ νοσοκομεῖα, οἱ γέροι θὰ ὁδηγοῦνται στὶς δημόσιες πλατεῖες γιὰ νὰ κεντρίζουν τὸ θάρρος τῶν πολεμιστῶν, νὰ κηρύσσουν τὸ μίσος κατὰ τῶν βασιλιάδων καὶ τὴν ἑνότητα τῆς Δημοκρατίας. Τὰ δημόσια κτίρια θὰ μεταβληθοῦν σὲ στρατῶνες, οἱ δημόσιες πλατεῖες σ' ἐργαστήρια κατασκευῆς ὅπλων, τὸ ἔδαφος τῶν ὑπογείων θὰ πλυθεῖ γιὰ νὰ βγεῖ τὸ νίτρο, κλπ.». "Ολοι οἱ νέοι ἀπὸ δεκαοχτὼ ὣς εἰκοσιπέντε χρονῶ οἱ ἄγαμοι ἢ χῆροι χωρὶς παιδιά, θὰ σχημάτιζαν τὴν πρώτη, κλάση τῆς ἐπιστράτευσης. Θὰ συγκεντρώνονταν χωρὶς ἀναβολὴ στὴν πρωτεύουσα τῆς περιφέρειάς τους καὶ θὰ σχημάτιζαν ἐκεῖ τάγματα κάτω ἀπὸνα λάβαρο ὅπου θὰ εἶταν γραμένες αὐτὲς οἱ λέξεις: *'Ο Γαλλικὸς Λαὸς ἐπὶ ποδὸς πολέμου ἐναντίον τῶν τυράννων!*

Εἶταν ἡ πρώτη φορὰ στοὺς νεότερους χρόνους ὅπου ὅλοι οἱ πόροι ἑνὸς ἔθνους ποὺ βρισκόταν σὲ πόλεμο, ἄντρες, τρόφιμα, ἐμπορεύματα, εἶχαν τεθεῖ στὴ διάθεση τῆς κυβέρνησης. Ἡ Δημοκρατία, κατὰ τὴ φράση τοῦ Μπαρέρ, δὲν εἶταν πιὰ μιὰ μεγάλη πολιορκημένη πόλη, ἀλλὰ ἕνα ἐκτεταμένο στρατόπεδο.

Τὰ γεγονότα διεύρυναν ἐξαιρετικὰ τὸ ρόλο τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ περιοριστεῖ στὸ ἔργο τῆς ἐπιτήρησης ποὺ τῆς εἶχαν ἀναθέσει στὴν ἀρχή. Τώρα κυβερνᾶ καὶ διοικεῖ περισσότερο κι ἀπ' τοὺς ὑπουργοὺς ποὺ δὲν εἶναι πιὰ παρὰ ὑπάλληλοί της, κι αὐτὸ εἶναι τόσο ἀληθινό, ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐνισχύσει τὸν ἑαυτό της προσκαλώντας τεχνικοὺς ποὺ τῆς λείπανε. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς παραίτησης τοῦ Γκασπαρέν, ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἀριθμοῦσε πιὰ ἀνάμεσα στὰ μέλη της κανέναν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικό. Ὅταν ψηφίστηκε κατ' ἀρχὴν ἡ μαζικὴ ἐπιστράτευση, ἔσπευσε νὰ καλέσει ἀπ' τὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, ὅπου βρισκόταν μὲ ἀποστολή, τὸ λοχαγὸ τοῦ μηχανικοῦ Καρνὸ γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσει τὴ διεύθυνση τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ πρόσφερε τὴ διεύθυνση τῶν πολεμικῶν βιομηχανιῶν σ' ἕναν ἄλλο μηχανικό, φίλο τοῦ Καρνό, τὸν Πριὲρ ντὲ λὰ Κὸτ-ντ' Ὂρ. Ὁ Καρνὸ κι ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Κὸτ-ντ' Ὂρ διορίστηκαν μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς στὶς 14 Αὐγούστου.

Ὁ Δαντὼν θἄθελε νὰ νομιμοποιήσει μιὰ τετελεσμένη κατάσταση, ἀνακηρύσσοντας τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας σὲ προσωρινὴ κυβέρνηση. Ἔκανε τὴ σχετικὴ πρόταση τὴν 1η Αὐγούστου καὶ ζήτησε νὰ τεθεῖ στὴ διάθεση τῆς Ἐπιτροπῆς ποσὸν πενήντα ἑκατομυρίων γιὰ μυστικὰ κοντύλια. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως παρατήρησε πὼς καταστρέφοντας τὴ δραστηριότητα τῶν ὑπουργῶν, δὲν ἐπρόκειτο νὰ λειτουργήσει καλύτερα ὁ κυβερνητικὸς μηχανισμός, τὸ ἀντίθετο μάλιστα. Θὰ τὸν ἀποσυνέθεταν. Ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ κατέδειξε τὴν ἄλλη μέρα πὼς ἡ πρόταση τοῦ Δαντὼν εἶταν ἀνώφελη κ' ἐπικίνδυνη. «Ἂν μᾶς ἀναγκάσουν νὰ καταπιαστοῦμε μὲ διοικητικὲς λεπτομέρειες, αὐξάνοντας τὸν ἀριθμό μας, τότε θὰ μᾶς καταστρέψουν». Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐνέκρινε τὰ πενήντα ἑκατομύρια γιὰ μυστικὰ κοντύλια, μὲ τὸν ὅρο πὼς θὰ ἔχει στὰ χέρια της μόνο τὴ διαχείρησή τους, ἐνῶ τὰ χρήματα θὰ βρίσκονται στὸ Ταμεῖο τοῦ Κράτους. Εἶναι φῶς φανερὸ πὼς ἐνῶ ἡ Ἐπιτροπὴ περιποιόταν πάντα τὸν Δαντών, ὑποψιαζόταν ὡστόσο πὼς εἶχε ὑστεροβουλίες. Μήπως δὲν εἶταν οἱ φίλοι τοῦ Δαντὼν καὶ κάποτεκάποτε κι ὁ ἴδιος ὁ Δαντών, ποὺ στὴ φοβερὴ αὐτὴ κρίση τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1793, τῆς εἶχαν προξενήσει τόσες δυσκολίες;

Ἡ Ἐπιτροπὴ ματαίωσε τὶς μηχανοραφίες τῶν μετριοπαθῶν μόνο χάρη στὴν ὑποστήριξη τῆς Κομμούνας καὶ τῶν Ἰακωβίνων. Πλησίαζαν, ὁλοένα καὶ περισσότερο, τὰ φλογερὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα. Θὰ κατορθώσει ἄραγε νὰ τὰ συγκρατήσει; Προτοῦ σταθεροποιήσει τὴ θέση της, τί ἐμπόδια ποὺ θὰ ἔχει ἀκόμα νὰ ὑπερπηδήσει!

IV

Η ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΜΠΕΡ ΚΑΙ Η ΑΠΑΡΧΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στηριζόμενος πάνω στὶς στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες καὶ στοὺς πράκτορες ποὺ ὁ Μπουσὸτ στέλνει στὶς στρατιὲς γιὰ νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς στρατηγοὺς καὶ κάποτε - κάποτε καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους, πλούσιος ἀπὸ πελατεία πολιτικῶν προσφύγων ποὺ μιὰ πρόωρη εἰρήνη θὰ τοὺς παράδινε βορὰ στὰ χέρια τῶν πρώην κυρίων τους, ὁ Ἑμπὲρ εἶναι, πάνω ἀπ' ὅλα, κηρυγμένος ὑπὲρ τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων, μέχρι τῆς τελικῆς νίκης. Γι αὐτὸν εἶναι ἀκατανόητη μιὰ εἰρηνικὴ πολιτικὴ ποὺ δὲ θάναι ταυτόχρονα καὶ πολιτικὴ μοναρχικῆς παλινόρθωσης. Ὁ Κλόοτς, ποὺ θέλει νὰ προεχτείνει τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας μέχρι τὸ Ρῆνο, τὸν ὑποβοηθεῖ μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ ἡ ἐφημερίδα *Βαταβὸς* ἐπαναλαμβάνει «ἐν χορῷ» ὅσα γράφει ὁ *Μπάρμπα Ντυσσέν*.

Ὁ Ἑρὼ ντὲ Σεσέλ, ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Μπαρὲρ διευθύνει στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας τὸ διπλωματικὸ τμῆμα, ἔχει τὶς ἴδιες ἀντιλήψεις μὲ τὸ φίλο του Κλόοτς. Στέλνει στὴ Μυλοὺζ, στὶς 18 Αὐγούστου, τὸ μυστικὸ πράχτορα Κατύς, γιὰ νὰ προλειάνει τὴν ἕνωση μὲ τὴ Γαλλία τῆς μικρῆς αὐτῆς ἐργοστασιακῆς Δημοκρατίας ποὺ εἶναι σύμαχος τῶν 13 καντονίων. Ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερα γιὰ τὴ Σαβοΐα ποὺ τοῦ ἀνατέθηκε νὰ τὴν ὀργανώσει μετὰ τὴν προσάρτησή της κι ἀπ' ὅπου ἔφερε τὴ μαιτρέσα του, τὴ μελαχροινὴ Ἀδέλα ντὲ Μπελλεγκάρντ. Ἡ Σαβοΐα ὑφίσταται ξανὰ εἰσβολὴ ἀπ' τοὺς Πεδεμόντιους. Ὁ Ἑρὼ προτείνει, στὶς 25 Αὐγούστου, νὰ στείλουν ἐκεῖ δυὸ ἀντιπροσώπους, τὸν Ντυμὰ καὶ τὸν Σιμόν, γιὰ ν' ἀπωθήσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ νὰ καθησυχάσουν τοὺς κατοίκους σχετικὰ μὲ τὴν ἐντιμότητα τῆς Γαλλίας. Οἱ μετριοπαθεῖς ὅμως τῆς Συμβατικῆς, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπικρότησαν τὶς ἀπόπειρες τοῦ Δαντὼν γιὰ συμβιβασμὸ μὲ τοὺς τυράννους, ξυνίζουν τὰ μοῦτρα τους στὴν πρόταση αὐτή. Ὁ Ντυέμ,ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴν ἀποστολή του στὸ Βορρᾶ, τὴν καταπολεμάει χαραχτηρίζοντας ὕποπτο τὸν πατριωτισμὸ τῶν κατοίκων τῆς Σαβοΐας. Ὁ Γκροσσουὲν ὑποστηρίζει τὸν Ντυέμ. Τοῦ κάκου ὁ Σιμόν, ποὺ κατάγεται ἀπ' τὴ Σαβοΐα, ὑπενθυμίζει πῶς οἱ συμπα-

τριῶτες του συγκρότησαν ἔξη τάγματα ἐθελοντῶν πού πολεμοῦν καλά. Τοῦ κάκου ὁ Ταλλιὲν φωνάζει πὼς ἡ Γαλλία θ' ἀτιμαζόταν ἂν ἐγκατέλειπε τοὺς κατοίκους τῆς Σαβοΐας ποὺ ἔχει προσαρτηθεῖ σ' αὐτήν. Ἡ Συνέλευση ἔμεινε ψυχρή. Πρέπει νὰ ἐπέμβουν ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν καὶ ὁ Μπαρὲρ γιὰ νὰ συγκατατεθεῖ ἡ Συμβατικὴ καὶ νὰ βοηθήσει τὸ Λευκὸν Ὄρος.

Οἱ Ἐμπερτιστὲς εἶναι βέβαιοι, ὕστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴ συζήτηση, πὼς στὴ Συμβατικὴ ὑπάρχει ἰσχυρὸ κόμμα εἰρηνοφίλων, δηλαδὴ κρυπτοβασιλικῶν. Σ' αὐτοὺς ἀποδίνουν τὶς παρελκύσεις τῆς δίκης τοῦ Κιουστίν, τὴν ἀθώωση τοῦ Ρεμπὲλ καὶ τοῦ Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ ποὺ συνθηκολόγησαν στὴ Μαγεντία, τοὺς κατατρεγμοὺς ποὺ ὑφίσταται στὴ Βανδέα ὁ Ροσσινιόλ, ποὺ παύτηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπ' τὸν Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ καὶ τὸν Γκουπιγιὼ ντὲ Φοντεναί, καὶ τοὺς κατατρεγμοὺς ποὺ ὑφίστανται οἱ πράχτορες τοῦ Μπουσὸτ ἀπὸ μερικοὺς ἀντιπροσώπους.

Ὁ Ροβεσπιέρος ἀνέλαβε βέβαια τὴν ὑπεράσπιση τοῦ Ροσσινιὸλ καὶ παίνεψε τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου ποὺ στάλθηκαν στὶς στρατιὲς (23 Αὐγούστου)· οἱ Ἐμπερτιστὲς ὅμως νομίζουν πὼς ἔχουν ἀρκετὴ δύναμη γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους. Ὁ *Μπάρμπα Ντυσσὲν* δὲν περιορίζεται πιὰ μόνο νὰ χτυπάει τὸν Δαντὼν καὶ τοὺς φίλους του, «τοὺς προδότες ποὺ κάθονται στὰ ἐδώλια τῶν Ὀρεινῶν», ὅπως τοὺς χαραχτηρίζει. Θέλει ν' ἀποκαταστήσει τὴν ἐξουσία τῶν ὑπουργῶν καὶ νὰ τοὺς κάνει, αὐτοὺς καὶ τοὺς πράχτορές τους, ἀνεξάρτητους ἀπ' τὴ Συνέλευση, ἀπ' τοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ βρίσκονται ἔξω μὲ ἀποστολή, κι ἀπ' τὶς Ἐπιτροπές. «Ὀρεινοί, ἔγραφε στὸ ὑπ' ἀριθ. 275 φύλλο του, ἐφ' ὅσο θὰ σφετερίζονται οἱ Ἐπιτροπὲς ὅλες τὶς ἐξουσίες, δὲν πρόκειται νὰ ἔχουμε ποτὲ κυβέρνηση, ἢ ἂν ἔχουμε, θἄχουμε καμιὰ ἄθλια. Ἂν οἱ βασιλιάδες ἔκαναν τόσο κακὸ στὴ γῆ, αὐτὸ συνέβη γιατὶ τίποτα δὲν ἀντετίθετο στὴ θέλησή τους, ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὴ θέληση τῶν Ἐπιτροπῶν σας... Δὲ θἄχουμε ποτὲ ἐλευθερία, ἡ Συμβατική μας θἆναι μονάχα μιὰ χίμαιρα ἐφ' ὅσον οἱ ὑπουργοὶ δὲ θἆναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ ὑπηρέτες στὶς διαταγὲς τοῦ τελευταίου κλητῆρα τῆς Συμβατικῆς». Ὁ Ἐμπὲρ ζητάει τολμηρὰ νὰ τεθεῖ ἀμέσως σὲ ἰσχὺ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Συντάγματος ποὺ καθορίζει τὴν ἐκλογὴ τῶν ὑπουργῶν. Μνησικακοῦσε γιὰ τὴν ἀποτυχία ποὺ εἶχε δοκιμάσει πρὶν ἀπὸ λίγο, στὶς 20 Αὐγούστου, ὅταν ἡ Συμβατικὴ ἐξέλεξε τὸν Παρέ, τὸν πρώην γραματέα τοῦ Δαντών, στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν. Θἄπαιρνε τὴ ρεβάνς, ὅταν τοὺς ὑπουργοὺς θὰ τοὺς ἐξέλεγε ὁ λαός! Ὁ Ροβεσπιέρος ἀντιμετώπισε τὶς μεγαλύτερες δυσκολίες γιὰ νὰ ἐμποδίσει τοὺς Ἰακωβίνους ν' ἀκολουθήσουν τὸν Ἐμπὲρ καὶ νὰ ζητήσουν ὅπως κι αὐτὸς τὴν ἀνανέωση τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου μὲ τὴ λαϊκὴ ψῆφο.

Οἱ Ἐμπερτιστὲς δυνάμωσαν τὴν ἐκστρατεία τους. Παραπονέθηκαν γιὰ τὴ διατήρηση τῶν εὐγενῶν στὶς θέσεις τους, γιὰ τὶς

καταδιώξεις ἐναντίον τῶν πατριωτῶν σὲ μερικὲς περιοχὲς ὅπως στὸ Νανσὺ (ὑπόθεση Μωζέρ), γιὰ τὴν προστασία ποὺ ἔδινε ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας στοὺς ἀριστοκράτες, γιὰ τὴν ἀργοπορία της νὰ παραπέμψει σὲ δίκη τοὺς Γιρονδίνους καὶ τὴ Μαρία Ἀντουανέτα. Κατέδειξαν πὼς ὁ βασιλισμὸς κυριαρχεῖ στὰ θεάματα τοῦ Παρισιοῦ ὅπου παίζονται μέσα σὲ χειροκροτήματα ἔργα σὰν τὴν *Παμελά*, ὅπου ἀκούγεται τὸ ἐγκώμιο τῶν εὐγενῶν καὶ τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησης, καὶ σὰν τὴν *Ἀντὲλ ντὲ Σασύ*, ἔργο ὅπου παρουσιάζεται μιὰ βασίλισσα μὲ τὸ γιό της νὰ κρατιοῦνται ἄνανδρα σὲ μιὰ φυλακὴ κ' ὕστερα ν' ἀπελευθερώνονται καὶ ν' ἀποκατασταίνονται στὰ δικαιώματα καὶ στὶς τιμές τους. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπαγόρεψε αὐτὰ τὰ δυὸ ὕποπτα ἔργα.

Ἐξ αἰτίας τῆς ξηρασίας ποὺ εἶχε σταματήσει τοὺς νερόμυλους, ἡ σιτοδεία ξαναπαρουσιάστηκε στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου· τὸ κύμα τῆς ἀγανάχτησης φούσκωνε. Ὁ Ἑμπὲρ δὲν τάβαζε πιὰ μόνο μὲ τοὺς προαγοραστές, ἀλλὰ μὲ ὅλη τὴν τάξη τῶν ἐμπόρων, σ' ἕνα ἄρθρο ποὺ θὰ τὸ ζήλευαν οἱ ἀντίζηλοί του οἱ Λυσσασμένοι.

«Ἡ Πατρίδα ; Δὲν τὴν Χ..... Οἱ ἔμποροι δὲν ἔχουν πατρίδα. Ὅσο νόμιζαν πὼς ἡ Ἐπανάσταση θὰ τοὺς εἶταν χρήσιμη, τὴν ὑποστήριξαν, βοήθησαν τοὺς Ἀβράκωτους γιὰ νὰ καταστρέψουν τὴν τάξη τῶν εὐγενῶν καὶ τ' ἀριστοκρατικὰ δικαστήρια, μὰ τὸ σκοπὸ ὅμως νὰ μποῦν αὐτοὶ στὴ θέση τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἔτσι, ἀπὸ τότε ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιὰ ἐνεργοὶ καὶ παθητικοὶ πολίτες, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ φουκαρᾶς Ἀβράκωτος ἀπολαμβάνει τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τὸν πλούσιο καταχραστὴ τῶν δημοσίων φόρων, οἱ κύναιδοι ἄλλαξαν κόμμα καὶ κινοῦν θεοὺς καὶ δαίμονες γιὰ νὰ καταστρέψουν τὴ Δημοκρατία. Ἔχουν προαγοράσει ὅλα τὰ τρόφιμα γιὰ νὰ τὸ ξαναπουλήσουν ὀκὰ μὲ ὀκὰ χρυσάφι ἢ γιὰ νὰ μᾶς φέρουν τὴ σιτοδεία...» (ἀριθ. 279).

Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἔφταναν καὶ ἄσχημα νέα ἀπ' τὶς ἐπαρχίες. Οἱ βασιλόφρονες καὶ οἱ «Χλιαροὶ» κινοῦνταν γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ μαζικὴ ἐπιστράτευση: ὀχλαγωγικὲς συγκεντρώσεις στὸ Σὲν-ὲ-Μὰρν στὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου, ἀναβρασμὸς στὴ Ρέν, ἀνταρσία στὴν περιφέρεια τοῦ Σαὶν-Πὼλ (27 Αὐγούστου), στάση στὴν Ἀμπεβίλ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑπόπτων (27 Αὐγούστου), συνωμοσίες στὴ Ρουέν, στάση τοῦ 5ου συντάγματος τῶν δραγόνων στὸ Λὰν (28 Αὐγούστου), ὀχλαγωγικὴ συγκέντρωση ἀνυπότακτων καὶ λιποταχτῶν στὸν Ἄνω-Γαρούνα καὶ στὸ Ἀριὲζ (30 Αὐγούστου) κλπ.

Οἱ Ἑμπερτιστὲς δὲν περιορίζονται πιὰ νὰ νουθετοῦν τὴ Συμβατικὴ καὶ τὴν κυβέρνηση. Προετοιμάζουν Νέα Ἡμέρα. Ἔφτασε ἡ ὥρα, σκέφτονταν νὰ πάρουν κι αὐτοὶ τὴν ἐξουσία μὲ τὴ σειρά τους.

Ὁ Ἑμπὲρ προτείνει στοὺς Ἰακωβίνους, στὶς 28 Αὐγούστου, ν' ἀπευθύνουν ὑπόμνημα στὴ Συμβατικὴ καὶ νὰ ζητοῦν τὴν ἐκαθάριση τῶν ἐπιτελείων, τὴν παύση τῶν εὐγενῶν καὶ μέτρα κοινῆς σωτηρίας. Τὰ αἰτήματα θὰ ὑποστηριχτοῦν ἀπ' τὰ 48 Διαμερίσματα κι ἀπ' τὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ πρόταση

του ἀποσπᾶ πολλὰ χειροκροτήματα. Ὁ Ὁμόσπονδος Μπουὰ παρασύρεται σὲ ἀπειλὲς ἐναντίον τῆς Συμβατικῆς. Τὸν ἀνακαλοῦν στὴν τάξη, μὰ τὰ θεωρεῖα τὸν ἐπευφημοῦν. Ὁ παλιὸς ἀντιπρόσωπος τῶν Ὁμόσπονδων, ὁ Ρουαγιέ, ὑποστηρίζει τὴν αἴτηση ποὺ ἀποφασίζεται κατ' ἀρχὴν νὰ ὑποβληθεῖ.

Τὴν ἄλλη μέρα, ὁ Μπιλλὼ-Βαρέν, ποὺ ἐπιστρέφει ἀπ' τὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, καταγγέλλει τὴν ἐξάρθρωση τοῦ στρατοῦ ποὺ ἐπακολούθησε μετὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ στρατοπέδου τοῦ Φαμάρ. Ἐπικρίνει μπροστὰ στὴ Συμβατικὴ τὴν κυβερνητικὴ ἀδράνεια. Προτείνει νὰ συσταθεῖ Ἐπιτροπὴ ποὺ θ' ἀναλάβει νὰ ἐπαγρυπνεῖ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων καὶ νὰ στέλνει τοὺς ἐνόχους στὴ λαιμητόμο. Μάταια προσπαθεῖ ὁ Ροβεσπιέρος ν' ἀποτρέψει τὸ χτύπημα ποὺ κατάφερε πρὸ ὀλίγου ὁ Μπιλλὼ στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ ποὺ προτάθηκε, θ' ἀνταγωνιζόταν ἀναγκαστικὰ τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, θὰ τὴν παρέλυε καὶ θ' ἀποτελοῦσε πηγὴ ταραχῶν καὶ συγκρούσεων. «Ὑπάρχει φόβος πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ θ' ἀπασχολεῖται περισσότερο μὲ προσωπικὲς ἔχθρες, παρὰ μὲ τὴν ἔντιμη ἐπαγρύπνηση στὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων καὶ πὼς θὰ καταντήσει ἔτσι πραγματικὴ Ἐπιτροπὴ κατασυκοφάντησης. Δὲν εἶναι σήμερα ἡ πρώτη ἄλλωστε φορὰ ποὺ ἀντιλαμβάνομαι πὼς ὑπάρχει καταχθόνιο σύστημα ποὺ ἀποσκοπεῖ νὰ παραλύσει τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας κάνοντας τάχα πὼς τὴ βοηθάει στὶς ἐργασίες της!» Ἡ Συνέλευση μένει ψυχρὴ κι ἀποδοκιμάζει μάλιστα μὲ μουρμουρητά. Ὁ Δαντὼν ἔρχεται νὰ βοηθήσει τὸν Ροβεσπιέρο, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε ὑπερασπίσει τρεῖς μέρες νωρίτερα στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. «Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας πιέζει κιόλας τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο. Ἂν συστήσετε καὶ νέα Ἐπιτροπή, αὐτὴ θὰ πιέζει τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας κ' ἴσως, ἀντὶ νὰ δημιουργήσετε καινούργια δράση, θὰ δημιουργήσετε μιὰ νέα Ἱερὴ Ἐξέταση». Ἀφοῦ εἶπε αὐτά, ὁ Δαντών, πιστὸς στὴ συνηθισμένη ταχτική του, προτείνει ἕνα συμβιβασμό. Τὸ καλύτερο εἶναι νὰ προσκολληθοῦν τρία νέα μέλη στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἡ πρότασή του παραπέμπεται στὴν Ἐπιτροπή. Ἡ τελευταία δὲ βιάζεται νὰ ὑποβάλει τὸν κατάλογο τῶν τριῶν νέων μελῶν ποὺ θέλουν νὰ τῆς προσκολλήσουν, γιατὶ δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀποφύγει καὶ νὰ μὴν περιλάβει σ' αὐτὰ καὶ τὸν Μπιλλώ. Κάνει λοιπὸν τὴν πάπια.

Οἱ Ἐμπερτιστὲς ὅμως κυριαρχοῦν στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων κι ὁ Δαντών, γιὰ ν' ἀνακτήσει τὴ δημοτικότητα ποὺ τοῦ ξεφεύγει, ἀρχίζει νὰ ὀρύεται μαζί τους. Στὶς 20 Αὐγούστου, διακηρύσσει μπροστὰ στὴ Λέσχη πὼς ἡ Συμβατικὴ μαζὶ μὲ τὸ λαὸ θὰ κάνει τρίτη Ἐπανάσταση, ἂν χρειαστεῖ, «γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει ἐπιτέλους αὐτὴ τὴν ἀναγέννηση, ἀπὸ τὴν ὁποία περιμένει τὴν εὐτυχία του, ποὺ μέχρι τώρα καθυστερήθηκε ἀπ' τὰ τέρατα ποὺ τὴν πρόδωσαν». Ὕστερα ὁ Ρουαγιὲ ἐπικαλεῖται τὸ παράδειγμα τοῦ Μαρά. Γιατί δὲν ἄκουσαν τὶς συμβουλές του; «Δὲν ἀκοῦν περισ-

σότερο αὐτοὺς ποὺ μιλοῦν σήμερα. Λοιπόν, πρέπει κανένας νὰ πεθάνει γιὰ νὰ ἔχει δίκιο. Ἂς βάλουμε τὴν τρομοκρατία στὴν ἡμερησία διάταξη! Εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ξυπνήσοιμε τὸ λαὸ καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσουμε νὰ σωθεῖ μοναχός του!» Ὁ Ρουαγιὲ ἐπιφορτίστηκε νὰ προτείνει νέα τροπολογία (εἶταν τετάρτη κατὰ σειρὰ) τοῦ αἰτήματος ποὺ τὴν πρωτοβουλία γι αὐτὸ τὴν εἶχει πάρει ὁ Ἐμπέρ.

Ὁ Ροβεσπιέρος κατέβαλλε ἀπεγνωσμένες προσπάθειες γιὰ νὰ προλάβει τὸ κίνημα ποὺ προαναγγελλόταν. Τὰ γεγονότα ὅμως ὑποβοηθοῦσαν τοὺς Ἐμπερτιστές. Στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη, ἕνας ἐπίτροπος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου ποὺ ἐπέστρεφε ἀπ' τὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία, ὁ Σουλές, φέρνει τὴν εἴδηση πὼς οἱ Ἄγλοι μπήκαν στὴν Τουλώνα στὶς 26 Αὐγούστου. Ἀμέσως ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν ἀνεβαίνει στὸ βῆμα γιὰ νὰ καθήσει στὸ σκαμνὶ τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ κράτησε μυστικὴ τὴν εἴδηση. Τὸ ἴδιο βράδι, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, οἱ Ἐμπερτιστὲς πετυχαίνουν τὴν ἕνωσή τους μὲ τὸ Σύλλογο τῶν δημοκρατικῶν ἐπαναστατριῶν παρὰ τοὺς δεσμοὺς τῆς προεδρίνας τους Κλαίρης Λακόμπ μὲ τὸν Θεόφιλο Λεκλέρ. Ὁ Ἐμπὲρ προκαλεῖ ἀπόφαση ἐπιπλέον πὼς ἡ Λέσχη θὰ συνέλθει τὴν ἄλλη μέρα στὶς 9, γιὰ νὰ πάει στὴ Συμβατικὴ μαζὶ μὲ τὰ Διαμερίσματα καὶ μὲ τὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις.

Ὁ Ροβεσπιέρος κέρδισε δυὸ μέρες ἀκόμα. Οἱ Ἰακωβίνοι δὲν ἐμφανίστηκαν στὴ Συμβατικὴ οὔτε στὶς 3, οὔτε στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη. Στὶς 4 ὅμως, ἐπισημοποιήθηκε ἡ εἴδηση τῆς εἰσόδου τῶν Ἄγγλων στὴν Τουλώνα. Τὸ πρωΐ, οἱ Ἐμπερτιστὲς κινητοποίησαν τὸ στρατό τους. Κλειδαράδες κ' ἐργάτες οἰκοδομῶν συγκεντρώνονται στοὺς δρόμους τοῦ Τάμπλ καὶ τοῦ Σαὶντ-Ἀβουὰ καὶ πηγαίνουν στὴν Κομμούνα νὰ ζητήσουν αὔξηση ἡμερομισθίων. Ὁ ἀντιπρόσωπός τους ρωτάει τὸν Πάς: «Ὑπάρχουν τρόφιμα στὸ Παρίσι; Ἂν ὑπάρχουν, δόστε μας, ἂν δὲν ὑπάρχουν, πέστε μας τὸ λόγο. Ὁ λαὸς σηκώθηκε, οἱ Ἀβράκωτοι ποὺ ἔκαναν τὴν Ἐπανάσταση σᾶς προσφέρουν τὰ μπράτσα τους, τὸν καιρό τους, τὴ ζωή τους!» Ὁ Σωμέτ, γιὰ νὰ καθησυχάσει τοὺς διαδηλωτὲς ἢ γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴν εὐθύνη, τρέχει στὴ Συμβατική. Ἐκεῖ ἀποσπάει τὸ ψήφισμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Συνέλευση ἀναλάμβανε τὴν ὑποχρέωση νὰ θέσει σ' εἰφαρμογὴ μέσα σὲ ὀχτὼ μέρες τὴ διατίμηση ὅλων τῶν τροφίμων καὶ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, μὲ ἄλλα λόγια τὴ γενικὴ διατίμηση. Ἡ ἐντύπωση εἶταν μηδέν. «Δὲ χρειαζόμαστε ὑποσχέσεις, θέλουμε ψωμὶ κι ἀμέσως μάλιστα», φώναζε τὸ πλῆθος ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε μεγαλώσει. Τότε ὁ Σωμὲτ ἀνεβαίνει πάνω σ' ἕνα τραπέζι: «Κ' ἐγώ, εἶπε, εἴμουνα φτωχὸς κ' ἑπομένως ξέρω τί εἶναι φτώχεια! Ἐδῶ πρόκειται γι ἀνοιχτὸ πόλεμο τῶν πλουσίων ἐναντίον τῶν φτωχῶν, οἱ πλούσιοι θέλουν νὰ μᾶς τσακίσουν. Ἔ! λοιπόν, πρέπει νὰ τοὺς προλάβουμε, πρέπει νὰ τοὺς συντρίψουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι,

τὴ δύναμη τὴν ἔχουμε στὰ χέρια μας!» Κι ὁ Σωμὲτ καλεῖ τὴν Κομμούνα νὰ ζητήσει ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ ὀργανώσει ἄμεσα ἐπαναστατικὸ στρατὸ «μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μεταφερθεῖ στὴν ὕπαιθρο ὅπου τὸ σιτάρι εἶναι ἐπιταγμένο, νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἐπίταξη, νὰ διευκολύνει τὶς ἀποστολὲς τῶν τροφίμων, νὰ σταματήσει τὶς μανοῦβρες τῶν ἐγωϊστῶν πλουσίων καὶ νὰ τοὺς παραδώσει στὴν ἐκδίκηση τῶν νόμων». Ὁ Ἐμπὲρ καλεῖ τοὺς ἐργάτες νὰ σταματήσουν τὴν ἑπομένη τὶς δουλειές τους γιὰ νὰ πᾶνε μαζικὰ μὲ τὸ λαὸ στὴ Συνέλευση: «Νὰ τὴν περιζώσει ὅπως ἔκανε στὶς 10 Αὐγούστου, στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη καὶ στὶς 31 τοῦ Μάη, καὶ νὰ μὴν ἐγκαταλείψει τὴ θέση αὐτὴ ὥς ὅτου ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία υἱοθετήσει τὰ μέτρα ἐκεῖνα ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς σώσουν. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς νὰ φύγει τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ θὰ ἐκδοθεῖ τὸ Διάταγμα, προπάντων ὅμως ἡ γκιλοτίνα νὰ ὑπάρχει σὲ κάθε σχηματισμό, σὲ κάθε φάλαγγα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ!» Τὰ περισσότερα Διαμερίσματα παρέτειναν τὶς συνεδριάσεις τους μέχρι πολὺ ἀργὰ τὴ νύχτα, ἕνα μάλιστα ἀπ' αὐτά, τὸ Διαμέρισμα τῶν Ἀβράκωτων, αὐτοανακηρύχτηκε σὲ κατάσταση ἐπανάστασης κατὰ τῶν πλουσίων.

Γιὰ νὰ πετύχουν μιὰ δεύτερη 10η Αὐγούστου ἢ μιὰ 31η Μαΐου ποὺ προετοιμαζόταν, ἔπρεπε νὰ παρασύρουν καὶ τοὺς Ἰακωβίνους, ὅπως εἶχαν κάνει τότε, τὴν παραμονὴ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἡμερῶν. Μάταια ὁ Ροβεσπιέρος, ὑποβοηθούμενος ἀπ' τὸν Ρενοντέν, εἶπε στὴ Λέσχη ν' ἀποφύγει μιὰ ἐξέγερση ποὺ θὰ γέμιζε χαρὰ τοὺς ἀριστοκράτες. Μάταια κατάγγειλε πὼς ὑπάρχει συνωμοσία ποὺ ἀποσκοπεῖ νὰ θερίσει μὲ τὴν πείνα τὸ Παρίσι καὶ νὰ τὸ βυθίσει στὸ αἷμα. Μάταια ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, νὰ προνοήσει γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ καὶ νὰ πατάξει τὶς προαγορές. Ἡ ἔκκλησή του γιὰ ἡσυχία δὲν εἰσακούστηκε. Ὁ Ρουαγιὲ τἄβαλε μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ ποὺ περιέκλεινε στοὺς κόλπους της διεστραμμένους ἀνθρώπους. Ὁ Μπαρέρ, εἶπε, «ἀκολούθησε στρεβλὸ δρόμο στὴν Ἐπανάσταση». Μάταια ὁ Ροβεσπιέρος ὑπεράσπισε τὸν Μπαρέρ, ποὺ εἶταν ἀδύνατος μέν, ἀλλὰ ἐνεργητικὸς καὶ χρήσιμος. Ὁ Ρουαγιὲ συνέχισε τὶς ἐπιθέσεις του καὶ εἶπε στοὺς Ἰακωβίνους πὼς εἶναι αἶσχος τους νὰ δειλιάζουν: «Τί κάνατε ὀχτὼ μέρες τώρα; Τίποτα. Δεῖξτε καὶ τώρα τὸ ἴδιο σθένος μ' ἐκεῖνο ποὺ δείξατε στὶς δύσκολες ἐκεῖνες μέρες, ὅπου σώσατε τὴ λευτεριά. Σᾶς ἐξορκίζω, ἀλλάξτε τακτική, ριχτεῖτε στὴ δράση καὶ μὴ μιλᾶτε πιά!» Ἀπέσπασε φρενιτιώδη χειροκροτήματα. Ὁ Ροβεσπιέρος σώπασε. Εἶταν ἀδύνατο νὰ σταματήσει τὸ κίνημα. Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη, ξεκίνησε ἀπ' τὸ Δημαρχεῖο μιὰ μακριὰ πομπή, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Πὰς καὶ τὸν Σωμέτ, γιὰ τὴ Συμβατική. Οἱ διαδηλωτὲς κρατούσαν πλακὰτ ὅπου εἶταν γραμμένα: *Πόλεμο στοὺς τυράννους! Πόλεμο στοὺς ἀριστοκράτες! Πόλεμο στοὺς προαγοραστές!*

Ἡ Συνέλευση, ποὺ περίμενε αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψη, εἶχε ψηφί-

σει μόλις πρὸ ὀλίγου ἀσυζητητί, ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Μερλὲν ντὲ Ντουαί, τὴ διαίρεση τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου σὲ τέσσερα τμήματα ποὺ θὰ λειτουργούσαν ταυτόχρονα. 'Ο Πὰς ἐξήγησε, ἐξ ὀνόματος τῆς Κομμούνας καὶ τῶν Διαμερισμάτων, πὼς ὁ λαὸς εἶχε ἀποκάμει ἀπ' τὴ σιτοδεία ποὺ ὀφειλόταν στὸν ἐγωϊσμὸ τῶν πλουτοκρατῶν καὶ στὶς μανοῦβρες τῶν προαγοραστῶν. 'Ο Σωμὲτ διάβασε τὸ ὑπόμνημα μὲ τὰ αἰτήματα. Τὸ ὑπόμνημα ζητοῦσε τὸ σχηματισμὸ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε κιόλας θεσπιστεῖ μετὰ τὴν 2η 'Ιουνίου καὶ ποὺ ἡ ραδιουργία καὶ τὸ δέος τῶν ἐνόχων εἶχε προκαλέσει τὴν ἀναβολὴ τῆς συγκρότησής του. 'Η γκιλοτίνα θἄπρεπε νὰ συνοδεύει τὸ στρατό. 'Ο Ροβεσπιέρος, ποὺ προήδρευε, ἀπάντησε στὸν Σωμὲτ πὼς ὁ λαὸς μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει στὶς φροντίδες τῆς Συμβατικῆς. «Ἂς συσπειρωθοῦν γύρω της οἱ καλοὶ πολίτες!» κατέληξε ὁ Ροβεσπιέρος, σὰ ν' ἀπειλοῦνταν ἡ Συνέλευση.

'Ο Μπιλλὼ Βαρὲν ὑπερθεμάτισε στὰ αἰτήματα τῶν διαδηλωτῶν. Ζήτησε τὴ σύληψη τῶν ὑπόπτων. 'Επανέλαβε τὴν προγενέστερη πρότασή του γιὰ σύσταση 'Επιτροπῆς 'Επαγρύπνησης, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. «Ἂν οἱ ἐπαναστάσεις τραβοῦν σὲ μάκρος, αὐτὸ γίνεται γιατὶ δὲν παίρνουν πάντοτε παρὰ μονάχα ἡμίμετρα!» Μάταια ὁ Σαὶντ-'Αντρὲ ἀναγγέλλει, γιὰ νὰ κερδίσει καιρό, πὼς ἡ 'Επιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας θὰ συζητήσει τὰ μέτρα ποὺ προτάθηκαν. 'Ο Μπιλλὼ - Βαρὲν τὸν διέκοψε ἀπότομα : «Θἄταν καταπληκτικὸ νὰ περνᾶμε τὸν καιρό μας μὲ συζητήσεις. Πρέπει νὰ δράσουμε!» Μάταια ὁ Μπαζὶρ προσπαθεῖ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἐπιτροπὴ ἐφιστώντας τὴν προσοχή της στοὺς δημαγωγοὺς τῶν Διαμερισμάτων ποὺ θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ εἶναι πράκτορες ταραχῶν στὰ χέρια τῆς ἀριστοκρατίας, ὅπως στὴ Λυών, στὴ Μασσαλία, στὴν Τουλώνα. Τὸν διέκοψαν μὲ μουρμουρητὰ ἀποδοκιμασίας, κι ὁ Δαντών, ἐπιθυμώντας ν' ἀνακτήσει τὴ δημοτικότητά του, ὁρμάει στὸ βῆμα. «Πρέπει νὰ ἐπωφεληθοῦμε, εἶπε, ἀπ' τὴν ὑπέροχη ἀνάταση τοῦ λαοῦ ποὺ οἱ εὐχές του ὑπαγορεύονται ἀπ' τὸ ἐθνικὸ πνεῦμα. Πρέπει νὰ θεσπίσουμε ἀμέσως τώρα τὸ σχηματισμὸ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ, χωρὶς νὰ περιμένουμε εἰσήγηση». Πρότεινε γιὰ τὴ ματαίωση τῶν ραδιουργιῶν τῶν ἀριστοκρατῶν γιὰ τὶς ὁποῖες εἶχε μιλήσει ὁ Μπαζίρ, νὰ πληρώσουν σαράντα σόλδια ἀποζημίωση κατὰ συνεδρίαση στοὺς 'Αβράκωτους ποὺ θὰ πήγαιναν στὶς συνελεύσεις τῶν Διαμερισμάτων, καὶ οἱ συνεδριάσεις αὐτὲς νὰ περιοριστοῦν σὲ δυὸ τὴν ἑβδομάδα. Πρότεινε ἀκόμα νὰ χορηγήσουν πίστωση ἑκατὸ ἑκατομμυρίων στὰ ἐργοστάσια κατασκευῆς ὅπλων καὶ νὰ ἐπιταχύνουν τὸ ρυθμὸ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου. Ὅλα τὰ μέτρα αὐτὰ ψηφίστηκαν.

'Ο Μπιλλὼ-Βαρὲν ἀκούραστος ξανάθεσε ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς σύληψης τῶν ὑπόπτων καὶ πέτυχε ψήφισμα πού, σύμφωνα μ' αὐτό, τὰ μέλη τῶν ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν ποὺ εἶταν ἐπιφορτισμένα νὰ τοὺς ἐπιβλέπουν, θἄπαιρναν ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρὸς μι-

σθό. Πέτυχε ἀκόμα νὰ ψηφιστεῖ ἡ παραπομπὴ στὸ ἐπαναστατικὸ δικαστήριο τῶν πρώην ὑπουργῶν Κλαβιὲρ καὶ Λεμπρέν, καὶ ἡ μακρὰ καὶ θορυβώδης αὐτὴ συνεδρίαση λύθηκε τέλος ἀφοῦ ἀναγορεύτηκε πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ὁ Μπιλλώ, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Ροβεσπιέρου ποὺ ἡ ἐντολή του ἔληγε πιά

Τὴν ἄλλη μέρα, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ποὺ τὸ εἶχε πάρει πιὰ ἀπόφαση, ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ τῆς προσκολλήσει τρία νέα μέλη: τὸν Μπιλλὼ-Βαρέν, τὸν Κολὸ ντ' Ἑρμπουὰ καὶ τὸν Γκρανέ. Ὁ Γκαστὸν παραπονέθηκε πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἐνέτεινε μὲ ἀρκετὴ δραστηριότητα τὴν πολιορκία τῆς Λυών. Ὁ Δαντὼν τὴν κατέκρινε πὼς κάνει μεγάλες οἰκονομίες στὰ λεφτά: «Πάρτε μιὰ μανιβέλλα, προσαρμόστε τη στὸ μεγάλο τροχό, καὶ δόστε ἔτσι μιὰ γερὴ ὤθηση στὴν πολιτικὴ μηχανή. Μεταχειριστεῖτε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὰ μεγάλα μέσα ποὺ ὑπαγορεύει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, εἰδεμὴ θὰ φανεῖτε ἀνάξιοι τῶν λειτουργημάτων ποὺ σᾶς ἔχουν ἐμπιστευτεῖ.» Ὁ Γκαστόν, ἐνθουσιασμένος, πρότεινε νὰ προσληφθεῖ κι ὁ Δαντών, ποὺ εἶταν ἐπαναστατικὸ κεφάλι, στὴν Ἐπιτροπή. Ἔτσι κι ἀποφάσισε ἡ Συμβατική. Ἀλλὰ μόνο ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν κι ὁ Κολλὸ δέχτηκαν τὴν ἐκλογή τους. Ὁ Δαντὼν κι ὁ Γκρανὲ ἀρνήθηκαν. Ἡ ἄρνηση τοῦ Δαντών, ποὺ τὴ δικαιολόγησε λέγοντας πὼς ἤθελε ἔτσι ν' ἀποδείξει στοὺς κατήγορούς τους, τὴν ἀφιλοκέρδειά του, εἶταν σοβαρὸ γεγονός, γιατὶ ὁ Δαντὼν εἶταν τότε «ὅ,τι θὰ εἶταν σήμερα ἕνας δυνατὸς ὑπουργήσιμος ποὺ θ' ἀποποιούνταν τὴν ἐξουσία. Θὰ γινόταν καὶ παρὰ τὴ θέλησή του ἑστία ἀντιπολίτευσης. Ἀκόμα κι ὅταν φαινόταν πὼς ὑποστηρίζει τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, καὶ τότε ἡ συνδρομή του ξυπνοῦσε δυσπιστίες» (Ζωρές). Εἶναι ὅμως δυνατὸ ὁ Δαντὼν νὰ μὴ δέχτηκε καὶ γι ἄλλο λόγο. Εἶχε παίξει κι αὐτὸς τὸν ἴδιο σημαντικὸ ρόλο μὲ τὸν Μπιλλὼ στὴ λήψη τῶν μεγάλων ἀποφάσεων τῆς 5ης τοῦ Σεπτέμβρη. Γιατί λοιπὸν ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲν πρότεινε καὶ τὸ δικό του ὄνομα στὴ Συμβατική, ὅπως πρότεινε καὶ τοῦ Μπιλλώ; Ὁ Δαντών, δίχως ἄλλο θὰ σκέφτηκε πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἐπιθυμοῦσε τὴ συνδρομή του.

Ὁ Ἐμπερτισμὸς ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δῶ κ' ἐμπρὸς στὴν Κυβέρνηση μὲ τὸν Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ καὶ τὸν Μπιλλὼ-Βαρέν. Αὐτὸ ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματά του. Ἡ Ἐπιτροπὴ βρίσκεται τώρα σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς Κορδελιέρους καὶ μὲ τὶς Μικρὲς Λέσχες ποὺ εἶναι κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροή τους. Δὲ θὰ φοβᾶται πιὰ τόσο μήπως ὑποσκελιστεῖ καὶ καταποντιστεῖ μέσ' στὴ λαοπλημμύρα, θὰ προσπαθήσει νὰ τὴν κατευθύνει.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ προγράμματος τῶν Ἐμπερτιστῶν, ἀπ' τὸ ὁποῖο ἀπορρέουν κι ὅλα τ' ἄλλα, εἶναι ὁ πόλεμος μέχρις ἐσχάτων. Στὶς 6 τοῦ Σεπτέμβρη,γυρίζοντας ἀπ' τὸ Λονδίνο συλλαμβάνεται ὁ Ἄγγλος Μάθιους, ποὺ ὁ Δαντὼν τὸν εἶχε χρησιμοποιήσει σὲ μυστικὲς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Γκρανβίλ. Ὁ ἡμιεπίσημος δημοσιογράφος Ντυσέρ, προστατευόμενος τοῦ Μπαρέρ,

κάνει στὴν ἐφημερίδα *Μονιτὲρ* * ἐκστρατεία κατὰ τῶν εἰρηνοφίλων καὶ ἡ 'Επιτροπὴ ἀποφασίζει, στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ διατηρήσει κανονικοὺς πρεσβευτὲς μόνο σὲ δυὸ ἐλεύθερες χῶρες, στὴν 'Αμερικὴ καὶ στὴν 'Ελβετία καὶ νὰ διατηρήσει μόνο μυστικοὺς πράκτορες στὶς ἄλλες Δυνάμεις. Γιὰ ν' ἀποδείξει μάλιστα πὼς εἶταν ἀποφασισμένη νὰ διακόψει κάθε σχέση, ἔστω καὶ ἡμιεπίσημη, μὲ τὸν ἐχθρό, ἀποφασίζει ἀκόμα νὰ μὴν ἔρχεται σὲ διαπραγματεύσεις μὲ κανένα πράκτορα ἢ ξένο πρεσβευτὴ ποὺ δὲ «θὰ εἶχε θετικὴ κ' ἐπίσημη θέση στὴ Γαλλικὴ Δημοκρατία».

'Η 'Επιτροπή, υἱοθετώντας τὸ πρόγραμμα τῶν 'Εμπερτιστῶν, πρόγραμμα πολέμου μέχρις ἐσχάτων, εἶταν ὑποχρεωμένη νὰ υἱοθετήσει ἐπίσης καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν πραγματοποίησή του. 'Η Τρομοκρατία ὡς τότε εἶταν διαλειπτική. Οἱ ὕποπτοι, ποὺ συλαμβάνονταν στὴν τύχη, ἀφήνονταν σχεδὸν ἀμέσως ἐλεύθεροι. 'Απὸ δῶ καὶ μπρὸς ἡ Τρομοκρατία μονιμοποιεῖται. 'Ο Μερλὲν ντὲ Ντουαὶ μὲ τὸ «Νόμο περὶ ὑπόπτων» ποὺ πετυχαίνει νὰ ψηφιστεῖ στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη, τὴν Κωδικοποιεῖ ἐπίσημα.

Μέχρι τώρα δὲν καθορίστηκε ποιοί θεωροῦνται ὕποπτοι. 'Ο νόμος συμπληρώνει αὐτὸ τὸ κενό. «Ὕποπτοι θεωροῦνται: 1) 'Εκεῖνοι ποὺ, εἴτε μὲ τὴ διαγωγή τους, εἴτε μὲ τὶς σχέσεις τους, εἴτε μὲ τὰ λόγια ἢ τὰ γράματά τους, ἀποδείχνονται ὀπαδοὶ τῆς τυραννίας ἢ τοῦ φεντεραλισμοῦ κ' ἐχθροὶ τῆς ἐλευθερίας. 2) 'Εκεῖνοι ποὺ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ δικαιολογήσουν, κατὰ τὸν τρόπο ποὺ καθορίζει τὸ διάταγμα τῆς 21ης τοῦ Μάρτη, τοὺς πόρους τους καὶ νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὰ πολιτικά τους καθήκοντα, ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἀρνήθηκαν τὴ χορήγηση πιστοποιητικῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων. 4) Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ποὺ παύθηκαν προσωρινὰ ἢ ὁριστικὰ ἀπ' τὴν 'Εθνικὴ Συμβατικὴ ἢ ἀπ' τοὺς ἐπιτρόπους της καὶ ποὺ δὲν ἀποκαταστάθηκαν στὶς θέσεις τους... 5) 'Εκεῖνοι ἀπ' τοὺς πρώην εὐγενεῖς, ἄντρες γυναῖκες, πατεράδες, μανάδες, ἀγόρια ἢ κορίτσια, ἀδελφοὶ ἢ ἀδελφὲς καὶ πράχτορες ἐμιγκρέδων ἀδιακρίτως ποὺ δὲν ἔδειξαν συνεχὴ ἀφοσίωση στὴν 'Επανάσταση· 6) 'Εκεῖνοι ποὺ μετανάστευσαν στὸ διάστημα μεταξὺ τῆς 1ης 'Ιουλίου τοῦ 1789 καὶ τῆς δημοσίευσης τοῦ διατάγματος τῆς 30ης τοῦ Μάρτη 1792, ἔστω καὶ ἂν γύρισαν στὴ Γαλλία μέσα στὴν ὁρισμένη προθεσμία ἢ καὶ πρωτύτερα». Τὸ τόσο ἐλαστικὸ αὐτὸ κείμενο, ἐπικρεμοῦσε φοβερὴ ἀπειλὴ ὄχι μονάχα πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν πραγματικῶν ὑπόπτων, ἀλλὰ κι ὅλων ἐκείνων ποὺ μποροῦσαν νὰ ἐνοχλήσουν τὴν Κυβέρνηση, ἀκόμα καὶ τῶν ἀδιάφορων καὶ τῶν δειλῶν, γιατὶ περιλάμβανε καὶ τοὺς πολίτες ἐκείνους ποὺ τὸ μόνο σφάλμα τους εἶταν ὅτι δὲν ἐκπληρώσανε τὰ ἐκλογικά τους καθήκοντα. Περιλάμβανε καὶ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους στὸ ἴδιο μέτρο γιατὶ μόλις θ' ἀνακαλούσαν κανέναν "Απιστο (στὴν 'Επανάσταση) ἢ Χλιαρό, θὰ τὸν φυλάκιζαν ἀμέσως κιόλας.

Τώρα λοιπὸν οἱ ἐπαναστατικὲς 'Επιτροπὲς θἄχαν δουλειά. Μὰ ἡ 'Επιτροπὴ Γενικῆς 'Ασφαλείας, ποὺ ἀφ' ὑψηλοῦ διευθύνει τὴ δράση τους, θεωρεῖται ὕποπτη ἀπ' τοὺς 'Ιακωβίνους ποὺ τὴν κατακρίνουν γιὰ τὴν ὑποχωρητικότητά της ἀπέναντι στοὺς προμηθευτὲς τοῦ κράτους, στὶς ὄμορφες κυρίες ποὺ πηγαίνουν γιὰ νὰ

* Καθοδηγητής.

ὑποβάλουν διάφορες αἰτήσεις, στοὺς ἀριστοκράτες καὶ στοὺς ξένους τραπεζίτες. Στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη, ὕστερ' ἀπὸ ζωηρὴ συζήτηση, ἡ Συμβατικὴ θεσπίζει τὴν ἀνανέωση τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας κι ἀποφασίζει πὼς στὸ ἑξῆς τὸν κατάλογο τῶν μελῶν της θὰ τὸν ὑποβάλλει ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἀποφασίστηκε ἐπὶ πλέον πὼς ὅλες οἱ ἄλλες ἐπιτροπὲς θ' ἀνανεώνονταν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Μέτρο ἀποφασιστικό. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἀποχτᾶ ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ὑπεροχή, δικαίωμα νὰ παρακολουθεῖ καὶ νὰ ἐπιβλέπει ὅλες τὶς ἄλλες Ἐπιτροπὲς ποὺ εἶταν ὡς τώρα ἰσότιμές της. Τώρα κατέχει τὴν πραγματικὴ ἐξουσία, γιατὶ μπορεῖ καὶ συνθέτει κατὰ βούληση καὶ ἄλλες Ἐπιτροπές, τὶς ἐκαθαρίζει καὶ κυριαρχεῖ πάνω τους.

Ἔτσι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξόρμησης τῶν Ἐμπερτιστῶν δὲν εἶταν μόνο πὼς ἔβαλαν σὲ ἡμερησία διάταξη τὴν Τρομοκρατία, πὼς ὀργάνωσαν τὴν ἐπαγρύπνηση καὶ τὰ διαρκὴ κατασταλτικὰ μέτρα μὲ τὸ νόμο περὶ ὑπόπτων, πὼς πέτυχαν τὴν ψήφιση τῶν διατιμήσεων (τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου) ποὺ ζήτησαν οἱ Ἀβράκωτοι, πὼς ὀργάνωσαν τὸν ἐπαναστατικὸ στρατὸ γιὰ ν' ἀποσπάσει τὰ τρόφιμα ἀπ' τοὺς παραγωγούς, ἀλλὰ ἔδωσαν καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση σθεναρὴ ὤθηση.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας προσέκρουσε πρωτύτερα στὴ δυσπιστία, στὸ φθόνο, καὶ στὴν κρυφὴ ἢ ἀνοιχτὴ ἀντιπολίτευση ἑνὸς μέρους τῆς Συμβατικῆς, εἶδε ὅτι δυνάμωσε ἐξαιρετικὰ ἡ ἐξουσία της. Ὁ Μπαρὲρ πέτυχε, στὶς 11 τοῦ Σεπτέμβρη, ν' ἀνακτήσουν οἱ ὑπουργοὶ τὸ δικαίωμα νὰ στέλνουν πράχτορες στοὺς Νομοὺς καὶ στὶς στρατιές. Ἐκτὸς αὐτοῦ στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη, ἕνα διάταγμα ἐπιφόρτισε τὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις νὰ καταγγέλλουν στὴν Ἐπιτροπὴ ὅλους τοὺς Ἄπιστους ἢ ὕποπτους γι ἀντιδημοκρατικὰ φρονήματα πράχτορες, «εἰδικὰ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν πώληση καὶ μὲ τὸν ἐφοδιασμὸ τῶν στρατιῶν, γιὰ νὰ μὴ σφετερίζονται πιὰ ἄλλοι παρόμοιοι πράχτορες τὶς ἀποζημιώσεις καὶ τὶς θέσεις ποὺ ἀνήκουν μονο στοὺς ἀληθινοὺς δημοκράτες». Μὲ τὸ διάταγμα αὐτὸ οἱ Λέσχες γίνονται τροχοὶ τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀρχίζει πιὰ ἡ δικτατορία τῆς Ἐπιτροπῆς, μὰ θὰ εἶταν σοβαρὸ σφάλμα νὰ πιστεύουμε πὼς ἡ δικτατορία αὐτὴ θὰ παγιωθεῖ χωρὶς νέους κλονισμούς. Ἡ ἀντιπολίτευση τῶν μετριοπαθῶν, ποὺ ἀπωθήθηκε ἀπ' τοὺς Ἐμπερτιστές, ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει, δὲ νικήθηκε ὅμως.

V

ΧΟΝΤΣΟΥΤ ΚΑΙ ΒΑΤΙΝΥ

Παρ' ὅλη τὴν εὐγλωττία τοῦ Ροβεσπιέρου ποὺ τὴν προστάτευε, ἡ μεγάλη Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βαστάξει στὶς ἐπικίνδυνες ἐπιθέσεις τῶν ὀπαδῶν τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων τῆς ἀριστερᾶς καὶ τῶν ἡττοπαθῶν τῆς δεξιᾶς, ἂν δὲν εἶχε πετύχει γρήγορες νίκες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ἂν κ' εἴταν ὀλιγομελής, ἐννεαμελής, κ' ὕστερα δωδεκαμελής, ὡστόσο, γιὰ νὰ διαφωτιστεῖ, δὲ δίστασε στὶς κρίσιμες στιγμὲς νὰ στείλει μερικὰ ἀπ' τὰ μέλη της στὸ θέατρο τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Τὴν ἑπομένη τῆς ἅλωσης τῆς Βαλανσιέν, ἀνέθεσε στὸν Σαὶντ-Ἀντρὲ καὶ στὸν Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, ποὺ συνοδεύονταν ἀπ' τὸν Λεμπὰ τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, νὰ ἐπιθεωρήσουν βιαστικὰ-βιαστικὰ τὸ Βορειοανατολικὸ μέτωπο γιὰ νὰ συσκεφθοῦν μὲ τοὺς στρατηγοὺς σχετικὰ μὲ τὰ μέτρα ποὺ ἔπρεπε νὰ παρθοῦν ἐπειγόντως. Ἀπ' τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Μοζέλλα καὶ τοῦ Ρήνου, ποὺ συνήλθαν σὲ κοινὴ σύσκεψη στὸ Μπίτς, στὶς 8 καὶ στὶς 9 Αὐγούστου, πέτυχαν τὴν ἄμεση ἀποστολὴ ἐνίσχυσης ἀπὸ ἕντεκα χιλιάδες ἄντρες, στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ. Νέα ἐνίσχυση ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδες ἄντρες ἐπρόκειτο νὰ ἐπακολουθήσει. Τοὺς ἄντρες ποὺ ἔφευγαν γιὰ τὸ μέτωπο τοὺς ἀντικατέστησαν ἄλλοι, ποὺ τοὺς πήραν ἀπ' τὶς στρατιωτικὲς φρουρὲς τοῦ Ἐσωτερικοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι πήγαν κατόπιν στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, αναδιοργάνωσαν στὸ διάβα τους τὰ ἐργαστήρια κατασκευῆς ὅπλων τῆς Σαρλεβίλ, ἐπισκέφτηκαν τὸ φρούριο τῆς Πεερὸν ποὺ τὸ βρῆκαν σὲ ἀξιοθρήνητη κατάσταση. Ἐπιστρέφοντας στὸ Παρίσι, στὶς 23 τοῦ Αὐγούστου, ἐξέθεσαν στὴν Ἐπιτροπὴ πῶς ἔπρεπε ν' ἀλλάξει ταχτική, νὰ κάνει πιὸ εὐκίνητες τὶς στρατιές, ὥστε νὰ ὁρμοῦν γρήγορα καὶ μαζικά, νὰ παύσει τὰ ἐπιτελεῖα καὶ νὰ ἐπιτηρεῖ αὐστηρὰ τοὺς προμηθευτές. Οἱ πολίτες αὐτοὶ χάραξαν μὲ τὴν πρώτη τὸ πρόγραμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βάλει σ' ἐφαρμογὴ ὁ στρατιωτικὸς Καρνό.

Ὁ Καρνὸ κι ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Κὸτ ντ' Ὂρ, ποὺ μπήκαν στὴν Ἐπιτροπὴ στὶς 14 τοῦ Αὐγούστου, θὰ εἶχαν μείνει μονάχα δυὸ σοφοὶ κ' ἐξαίρετοι μηχανικοὶ χωρὶς τὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Καρνό, γνωστὸς ἀπ' τὸ περίφημο ἔργο του *Δοκίμιο περὶ τῶν μηχανῶν* ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1783, ἀποστρεφόταν τὸ θόρυβο κ' ἐργαζόταν σιω-

πηρά. Ἐπιφορτισμένος μὲ ἀποστολὲς στὶς στρατιὲς ἀπ' τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τῆς Νομοθετικῆς, εἶχε ἐπισκεφτεῖ τὰ σύνορα, γνώριζε τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τὸ στρατιώτη. Ἐργατικότατος ἄνθρωπος, σταθερός, χαρακτῆρας ἀπ' τοὺς λίγους, καὶ συγκεντρωμένο μυαλό, κληρονόμησε τὸ στρατιωτικὸ γραφεῖο ποὺ εἶχε ἱδρύσει κιόλας ὁ Σαὶν-Ζὺστ πρὶν ἀπ' αὐτόν. Τὸ γραφεῖο αὐτὸ τὸ μεγάλωσε, ἔμπασε εἰδικούς, χωρὶς νὰ πολυεξετάζει τὰ φρονήματά τους, ζητώντας τους μόνο νὰ εἶναι καλοὶ στὴν ὑπηρεσία τους, σὰν τὸν Κλάρκ, στὸν ὁποῖον ἐμπιστεύτηκε τὴ χαρτογραφικὴ καὶ τοπογραφικὴ ὑπηρεσία, τὸν Μονταλαμπέρ, ποὺ κυρίως ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ πυροβολικό, τὸν Μισὼ ντ' Ἀρσόν, ποὺ εἶχε ἀσχοληθεῖ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἐπίθεση καὶ τὴν ἄμυνα τῶν ὀχυρῶν θέσεων. Ὁ Καρνὸ ἀλληλογραφοῦσε ἰδιοχείρως μὲ τοὺς στρατηγούς. Τὰ σχέδια ἐκστρατείας καὶ οἱ διορισμοὶ ἀποφασίζονταν ἀπ' τὴν Ἐπιτροπή. Πολίτες σὰν τὸν Σαὶν-Ζύστ, τὸν Σαὶντ-Ἀντρέ, τὸν Πριὲρ ντὲ Λὰ Μάρν, τὸν Ροβεσπιέρο, ἐνοούσαν νὰ μαθαίνουν καὶ νὰ συζητοῦν τοὺς λόγους τῶν μέτρων ποὺ προτείνονταν ἀπ' τὸν εἰδικὸ Καρνὸ καὶ μόνο ἐν γνώσει τοῦ τί θὰ γινόταν, ἔδιναν τὴ συγκατάθεσή τους. Ὁ Καρνὸ ἔδωσε ὅλη του τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν Μπουσότ, ποὺ τὴν ἄξιζε. Ὁ Μπουσὸτ «κατεῖχε σπουδαῖες διοικητικὲς ἱκανότητες, ἀκατάβλητη δραστηριότητα, συνεχὴ καὶ «λελογισμένη» προσοχή». (Α. Συκέ). Δὲν εἶταν χωρὶς πρωτοβουλία. Εἶταν ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποίησε τ' ἁμάξια τοῦ ταχυδρομείου γιὰ τὴ μεταφορὰ στρατευμάτων, κι ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποίησε τὸν τηλέγραφο στὴ στρατιωτικὴ ἐπικοινωνία. Εἶταν τίμιος, περιόριζε τὴ σπατάλη, ἤξερε νὰ κάνει πετυχημένες συχνὰ ἐκλογές. Ἄλλωστε εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο νὰ ξεχωρίσουμε μέσ' στὸ κοινὸ ἔργο τί ἀνήκει στὸν Μπουσὸτ καὶ τί στὸν Καρνό, πάντως ὁ δεύτερος εἶχε τὴν τιμιότητα νὰ ὑπερασπίσει τὸ συνεργάτη του ἀπ' τὶς μανιώδεις ἐπιθέσεις ποὺ ἀναπτύσσονταν συνεχῶς ἐναντίον του.

Ὅσο γιὰ τὸν Πριὲρ ντὲ λὰ Κὸτ ντ' Ὂρ, αὐτὸς ἀνέλαβε ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅλο γενικὰ τὸ ὑλικό, δηλ. τὴν πολεμικὴ παραγωγή, κανόνια, ντουφέκια, σπαθιά, πυρομαχικὰ καθὼς καὶ τὰ μόνιμα καὶ τὰ πρόχειρα νοσοκομεῖα.

Τὰ πάντα ἔλειπαν: οἱ πρῶτες ὕλες, τὰ ἐργοστάσια, οἱ μηχανικοί, οἱ ἀρχιεργάτες, οἱ ἐργάτες. Τὰ ἐργαστήρια ὅπλων ποὺ ἔμειναν ἐπίτηδες κλειστὰ ἀπ' τοὺς τελευταίους ὑπουργοὺς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', εἶταν ἄδεια. Στὶς 15 Ἰουλίου, εἶχαν τετρακόσες ἑβδομήντα ἐννέα χιλιάδες ἄντρες ὑπὸ τὰ ὅπλα. Ἐπρόκειτο νὰ στρατολογήσουν ἄλλες πεντακόσες χιλιάδες. Δὲν εἶχαν νὰ τοὺς δώσουν οὔτε ντουφέκια, οὔτε ἐξάρτυση. Δὲν εἶχαν ἀρκετά, οὔτε γιὰ τὸ στρατὸ ποὺ εἶταν στὸ μέτωπο. Τὰ ἀγγλικὰ καταδρομικὰ ἐνεργούσαν ἀποκλεισμὸ στὶς γαλλικὲς ἀκτές. Ἔπρεπε, ὅ,τι ἀγόραζε ἡ Γαλλία ὡς τώρα ἀπ' τὸ Ἐξωτερικό, νὰ τὸ βγάλει ἀπ' τὸ ἔδαφός της: τὸ νίτρο ποὺ ἐρχόταν ἀπ' τὶς Ἰνδίες, τὸ χαλκὸ ποὺ ἐρχόταν ἀπ' τὴν Ἱσπανία, ἀπ' τὴν Ἀγγλία κι ἀπ' τὴ Ρωσία, τὸ ἀτσάλι ποὺ τὸ προμηθευόταν ἀπ' τὴ Σουηδία, τὴ Γερμανία κι ἀπ' τὴν Ἀγγλία. Εὐτυχῶς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἀγαποῦσαν τὴν ἐπιστήμη, ὄχι μονάχα γιὰ τὶς ἄμεσες καὶ χρήσιμες ὑπηρεσίες της, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, γιὰ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ὀμορφιά της. Ὁ Καρνὸ κι ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Κὸτ ντ' Ὂρ στράφηκαν ἀμέσως πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες. Κάλεσαν σὲ βοήθεια τοὺς πρώτους χημικούς, τοὺς πρώτους μηχανικοὺς τῆς ἐποχῆς τους: τὸν Μόνζ, τὸν Μπερτολλέ, τὸν Φουρκρουά, τὸν Σαπτάλ, τὸν Περιέ, τὸν Ἀσσενφράτς, τὸν Βαντερμόντ, κλπ. Δὲν

τοὺς ζήτησαν μονάχα τὶς συμβουλές τους, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσεταιρίστηκαν γιὰ τὸ ἔργο τους, ἀναθέτοντάς τους ἀποστολὲς καὶ ὑπεύθυνες δουλειές. Στὸν Βαντερμὸν ἐμπιστεύτηκαν τὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγχεμάχων ὅπλων. Ὁ Ἀσσενφρὰτς διορίστηκε, στὶς 27 τοῦ Μπρυμαίρ, ἐπίτροπος τῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς ὅπλων. Ὁ Σαπτάλ, ὁ προστατευόμενος τοῦ Ροβεσπιέρου, πῆρε μέρος στὴ διαχείριση τῆς πυρίτιδας καὶ τοῦ νίτρου. Ὁ Φουρκρουά, μαθητὴς τοῦ Λαβουαζιέ, ἀνακάλυψε τρόπο γιὰ ν' ἀποχωρίζει τὸ χαλκὸ ἀπ' τὸν ὀρείχαλκο, μὲ τὸν ὁποῖο εἶταν κατασκευασμένες οἱ καμπάνες. Οἱ καμπάνες τῆς Γαλλίας ἔγιναν μεταλλεῖα χαλκοῦ. Ὁ Μὸνζ συνέταξε ἕνα φωτεινὸ ἐγχειρίδιο σχετικὰ μὲ τὴν *Τέχνη κατασκευῆς κανονιῶν* ποὺ χρησίμευσε γιὰ βοήθημα στοὺς γάλλους μεταλλουργούς, κλπ. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἔθεσε στὴ διάθεση τῶν ἐπιστημόνων τὸν πύργο Πτὶ-Μεντὸν καὶ τὸ γειτονικὸ πάρκο, μὲ σκοπὸ νὰ χρησιμεύσει γιὰ πειραματικὸ πεδίο. Ἐκεῖ ἔγιναν πειράματα μὲ μεγάλη μυστικότητα τῆς πυρίτιδας μὲ βροντώδη ὑδράργυρο, τῶν κοίλων βλημάτων, τῶν ἐμπρηστικῶν βλημάτων καὶ τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου ποὺ τὸν ἐφεῦρε ὁ Σὰπ καὶ τῶν πρώτων στρατιωτικῶν ἀεροστάτων. Ὁ Μὸνζ ὀργάνωσε στὸ Παρίσι μεγάλο ἐργοστάσιο κατασκευῆς ντουφεκιῶν καὶ κανονιῶν· ἄλλα ἐργοστάσια ἱδρύθηκαν στὶς ἐπαρχίες.

Χρειάζονταν ὅμως μῆνες πολλοὶ γιὰ νὰ μπεῖ σ' ἐφαρμογὴ ὅλο αὐτὸ τὸ καταπληκτικὸ αὐτοσχέδιο σύστημα πολεμικῆς παραγωγῆς. Μόλις στὰ τέλη τοῦ 1793 ἄρχισαν οἱ διάφορες βιομηχανίες νὰ δίνουν τὰ πρῶτα προϊόντα. Τὰ πρῶτα ἕξη ντουφέκια ποὺ βγῆκαν ἀπ' τὰ ἐργοστάσια τοῦ Παρισιοῦ, τὰ παρουσίασαν στὴ Συμβατικὴ στὶς 3 τοῦ Νοέμβρη. Στὸ μεταξύ, χρειάστηκε νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὸ πιὸ κατεπεῖγον, νὰ νικήσουν τὸν ἐχθρό, γιὰ νὰ τονώσουν ἔτσι τὸ κλονισμένο ἠθικὸ τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ εἶταν πεπεισμένη πὼς ἡ νίκη θἄταν ἀδύνατη ἂν ὁλόκληρος ὁ στρατὸς δὲν ἐμφορούνταν ἀπὸ δημοκρατικὸ πνεῦμα. Δὲν περιορίστηκε μονάχα νὰ σκορπίσει πατριωτικὲς ἐφημερίδες στοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ προσπάθησε καὶ νὰ ἐξαλείψει ἀπ' τοὺς μάχιμους στρατιῶτες κάθε ἴχνος τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Διέταξε πὼς μέχρι τὶς 15 τοῦ Αὐγούστου τὸ ἀργότερο, οἱ τελευταῖοι θἄπρεπε νὰ βγάλουν τὴν παλιὰ λευκὴ στολὴ καὶ νὰ φορέσουν τὴ μπλὲ στολὴ τῶν ἐθελοντῶν. Ὁ νέος στρατός, ἀποτελούμενος κυρίως ἀπὸ νέους στρατιῶτες, δὲν εἶχε συνοχή. Κάποτε - κάποτε καταλαμβανόταν ἀπὸ πανικό. Ἡ κατὰ μάζες ἐπίθεση θ' ἀναπλήρωνε τὴν ἔλειψη καρτερικότητας καὶ ψυχραιμίας. Οἱ στρατηγοὶ πῆραν τὴ διαταγὴ νὰ ἐπιτεθοῦν.

Ὁ Κιλμαίν, ἕνας Ἰρλανδὸς ποὺ διοικοῦσε τὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ ἀπὸ τότε ποὺ παύτηκε ὁ Λαμορλιέρ, δὲν εἶχε αὐτοπεποίθηση. Στὶς 7 Αὐγούστου εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ στρατόπεδο τοῦ Καίσαρος καὶ εἶχε ὑποχωρήσει πρὸς τὸ Ἀρράς, ἀφήνοντας ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο πρὸς τὸ Παρίσι. Ἡ συγκίνηση εἶταν βαθιά. Ὁ γαμπρὸς τοῦ

Πάς, ὁ Ξαβιὲ Ὠντουέν, ὁμολόγησε στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων πὼς ὁ ἐχθρὸς θὰ βρισκόταν στὴν πρωτεύουσα μέσα σὲ τέσσερις μέρες, ἂν ἤθελε. Τμήματα αὐστριακοῦ ἱππικοῦ διέσχισαν τοὺς Νομοὺς τοῦ Αἲν καὶ τοῦ Σὸμ κ' ἔφτασαν ὣς τὸ Νουαγιόν. Ὁ Φερσὲν κι ὁ Μερσὺ - Ἀρζαντὼ πίεζαν τὸν Κοβοῦργο νὰ ρίξει ὅλο τὸ ἱππικό του κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ Παρίσι γιὰ ν' ἀπελευθερώσει τὴ βασίλισσα ποὺ εἶχε μεταφερθεῖ στὶς φυλακὲς τῆς Κονσιερζερὶ τὴν 1η τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Κοβοῦργος ὅμως δὲν εἶχε ὑπὸ τὶς διαταγές του πιὰ ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ Συνασπισμοῦ. Ὁ δούκας τῆς Ὑόρκης, ὑπακούοντας στὶς διαταγὲς τοῦ Πίττ, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ καταλάβει τὴ Δουγκέρκη γιὰ νὰ χρησιμεύσει σὰν ἠπειρωτικὸ προγεφύρωμα, ξεκίνησε στὶς 10 Αὐγούστου μὲ τριάντα ἑφτὰ χιλιάδες ἄντρες, Ἄγγλους, Γερμανοὺς ἀπ' τὸ Ἀννόβερο καὶ Ὁλλανδούς. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς τοῦ δούκα τῆς Ὑόρκης καὶ τοῦ Κοβούργου, ποὺ αἰτία του εἶταν ὁ ἐγωϊσμός, ἔσωσε τὴ Δημοκρατία.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἔπαψε τὸν Κιλμαὶν καὶ τὸν ἀντικατάστησε μὲ τὸν Οὐσάρ, ἕναν αὐτοδημιούργητο στρατιωτικὸ γεμάτο τραύματα, ποὺ τὸν θεωροῦσαν σίγουρο γιατὶ καταγόταν ἀπὸ λαϊκὰ στρώματα καὶ γιατὶ χρωστοῦσε τὴν ἀνάδειξή του στὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Καρνὸ ἐγκατέστησε τὸν Οὐσάρ, τὸν ἐνθάρρυνε, τὸν καθοδήγησε. Ὅταν, στὶς 17 τοῦ Αὐγούστου, ἔμαθε πὼς οἱ Ἄγγλοι βάδιζαν πρὸς τὴ Δουγκέρκη, ἔστειλε τὸν Ζουρντὰν νὰ τοὺς καταδιώξει. Ὁ Ζουρντὰν ἐπεχείρησε, χωρὶς νὰ τὸ πετύχει, νὰ τοὺς καθηλώσει τὴν ἑπομένη στὴ Λενσέλ. Ὁ δούκας τῆς Ὑόρκης ἀπαγκιστρώθηκε, πέρασε τὸν Ὑζὲρ αἰφνιδιαστικά, στὶς 21 Αὐγούστου, κυρίεψε 11 κανόνια στὸ Ὀστκαπὲλ καὶ κάλεσε ἐπίσημα τὴ Δουγκέρκη νὰ παραδοθεῖ στὶς 23 Αὐγούστου. Ὁ διοικητὴς ὅμως τῆς Μπέργκ, ὁ Καριόν, εἶχε ἀνοίξει κιόλας τὰ ὑδατοφράγματα κ' ἔτσι πλημμύρισαν ὅλες οἱ ἐξοχικὲς περιοχὲς μπροστὰ ἀπ' τὴν ὀχυρὴ θέση. Δὲν μπόρεσε νὰ γίνει τέλειος ἀποκλεισμὸς τῆς θέσης αὐτῆς.

Ὁ Ζουρντὰν ἔφερε ἐνισχύσεις ὁ ἴδιος, κι ὁ Σουὰμ κι ὁ Ὂς τὴν ὑπεράσπισαν θαρραλέα. Ὁ Οὐσὰρ πῆρε διαταγή, στὶς 25 Αὐγούστου, νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Κοβούργου, ποὺ εἶταν ἀπασχολημένος μὲ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσνουὰ καὶ τοῦ δούκα τῆς Ὑόρκης ποὺ εἶταν ἀπασχολημένος μὲ τὴν πολιορκία τῆς Δουγκέρκης, γιὰ νὰ κόψει τὶς συγκοινωνίες τους, ὁρμώντας κατὰ τῶν Ὁλλανδῶν ποὺ κρατοῦσαν τὸ Λύς. Ὁ Οὐσὰρ δὲν ὑπάκουσε κατὰ γράμμα στὶς ὁδηγίες ποὺ τοῦ ἔδωσαν. Διασκόρπισε τὶς δυνάμεις του ἀντὶ νὰ τὶς συγκεντρώσει, κι ὅταν κατέλαβε τὸ Τουρκουέν, στὶς 28 Αὐγούστου, ἀντὶ νὰ κατευθυνθεῖ πρὸς τὸ Ὑπρ καὶ τὸ Νιουπὸρ γιὰ νὰ κόψει τὴν ὑποχώρηση τῶν Ἄγγλων πρὸς τὸ Βέλγιο, ἦρθε πρὸς βοήθεια τῆς Δουγκέρκης ἀπ' τὸ συντομότερο δρόμο, δηλ. ἀπ' τὸ Κασσέλ. Ἔτσι ἐπετέθη κατὰ τοῦ σώματος παρατήρησης τοῦ Φρέϋταγκ ποὺ εἶταν παρατεταγμένο κοντὰ στὸ

Γκράντ Μοὲρ γιὰ νὰ προστατεύει τὸ δούκα τῆς Ὑόρκης ἀπὸ ἐν δεχόμενη ἐπίθεση ἀπ' τὸ Νότο. Ἀφοῦ ἀπωθήθηκε κακὴν κακῶς, στὶς 6 τοῦ Σεπτέμβρη, στὸ Ὀστκαπὲλ καὶ στὸ Ρεξποέντ, ὁ Φρέϋταγκ ὀπισθοχώρησε πρὸς τὸ Χοντσοὺτ τὴ νύχτα τῆς 6ης πρὸς τὴν 7η τοῦ Σεπτέμβρη. Ἄρχισε διήμερη ἀσυνάρτητη καὶ συγκεχυμένη μάχη γύρω ἀπ' τὸ χωριὸ ποὺ καταλήφθηκε κι ἀνακαταλήφθηκε ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους. Στὶς 10 τὸ πρωΐ, στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Οὐσὰρ νόμισε πὼς ἡ μάχη εἶταν χαμένη. Ἂν δὲν εἶταν μαζί του ὁ ἀντιπρόσωπος Ντελμπρέλ, θἄχε διατάξει ὑποχώρηση. Ἡ ἐπίθεση ξανάρχισε. Οἱ ἀντιπρόσωποι Ντελμπρὲλ καὶ Λεβασὲρ (ἀπ' τὸ Νομὸ Σάρτ) ὁδήγησαν, ὅπως καὶ οἱ στρατηγοί, τὶς φάλαγγες ἐφόδου. Τὸ ἄλογο ποὺ ἵππευε ὁ Λεβασέρ, σκοτώθηκε. Στὴ μία ἡ ὥρα τὸ ἀπόγευμα, ὁ Φρέϋταγκ σήμανε ὑποχώρηση πρὸς τὸ Φύρν. Ὁ Οὐσὰρ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν κυνηγήσει δραστήρια. Εἶχε στὰ χέρια του μιὰ ἀκμαία μεραρχία ποὺ δὲν εἶχε ἐμπλακεῖ ἀκόμα στὸν ἀγώνα, τὴ μεραρχία Ἐντουβίλ. Ἔχασε τὴν εὐκαιρία νὰ καταστρέψει τὴ στρατιὰ τῆς Ἔσσης καὶ τοῦ Ἀννόβερου ποὺ ὀπισθοχωροῦσε ἄταχτα. Δὲν κατέλαβε τὸ Φὺρν καὶ δὲν ἔκοψε τὴν ὑποχώρηση τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ ποὺ πολιορκοῦσε τὴ Δουγκέρκη. Ὁ δούκας τῆς Ὑόρκης ἔσπευσε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὴν παραλία, ἀφήνοντας ἐπὶ τόπου ἕνα μέρος ἀπ' τὸ βαρὺ πυροβολικό του.

Ἡ νίκη δὲν εἶταν ὁλοκληρωτική, πάντως εἶταν ἡ πρώτη νίκη ποὺ κέρδιζαν ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα. Ἡ νίκη αὐτὴ ἔσβυσε τὴν ἀνάμνηση τοῦ Ἀλτενχόφεν, τοῦ Νεερβίντεν, τοῦ Ραίσμ καὶ τοῦ Φαμάρ. Οἱ Καρμανιὸλ ἀνέκτησαν τὴν περηφάνεια τους καὶ τὴν πίστη τους στὴν Ἐπανάσταση.

Ὁ Οὐσάρ, δυστυχῶς, ἐξακολούθησε τὰ σφάλματά του. Δὲν ἔφτασε ἔγκαιρα γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ Λὲ Κενουὰ ποὺ συνθηκολόγησε στὶς 12 τοῦ Σεπτέμβρη. Ὁ Ντελμπρὲλ ἔσωσε τὸν Μπουσαὶν καὶ τὸν Καμπραί, πηγαίνοντάς τους αὐτοπροαίρετα τρόφιμα κ' ἐνισχύσεις. Ὁ Οὐσάρ, ἀποθαρρυμένος, ἀντὶ νὰ περιμαζέψει ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ νὰ ἐπιπέσει κατὰ τοῦ Κοβούργου ποὺ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμα νὰ εἶναι χωρισμένος ἀπ' τὸ δούκα τῆς Ὑόρκης, ὀπισθοχώρησε πρὸς τὸ Ἀρρὰς καὶ ξανάφερε τὰ στρατεύματά του στὸ στρατόπεδο τοῦ Γκαβρέλ. Αὐτὸ εἶταν πράξη ἀνυπακοῆς στὶς διαταγὲς ἐπίθεσης ποὺ εἶχε λάβει. Οἱ ἀντιπρόσωποι τὸν κατάγγειλαν στὸ Παρίσι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τὸν ἔπαψε στὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἔγινε ἔρευνα στὰ χαρτιά του, κι ἀπ' τὴν ἔρευνα αὐτὴ ἀνακαλύφτηκαν γράμματα στρατηγῶν τοῦ ἐχθροῦ ὅπου γινόταν λόγος γι ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων καὶ γιὰ μὴ ἐνδιαφέρουσες ὑποθέσεις. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα εἶταν γραμένα μὲ εὐγενὲς ὕφος, δὲ χρειάστηκε καὶ πολὺ γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κατηγορία συνενόησης μὲ τὸν ἐχθρὸ καὶ προδοσίας. Ὁ καημένος ὁ Οὐσὰρ παραπέμφθηκε στὸ ἐπαναστατικὸ δικαστήριο.

Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἀρκέστηκε στὴν παύση τοῦ ἐπιτελείου τῆς στρατιᾶς τοῦ Βορρᾶ. Μερικὲς μέρες ἀργότερα χτύπησε τοὺς διοι-

κητὲς τῶν στρατιῶν τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλλα, τὸν πρῶτο, τὸν Λατρεμόν, γιατὶ τῆς εἶχε γράψει, στὶς 12 τοῦ Σεπτέμβρη, πὼς θὰ δυσκολευόταν νὰ ὑπερασπίσει τὶς γραμὲς τοῦ Βίσσενμπουργκ καὶ πὼς ἂν αὐτὲς παραβιάζονταν, τὸ Στρασβοῦργο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσει περισσότερο ἀπὸ τρεῖς μέρες· τὸν δεύτερο, τὸν Σάουενμπουργκ, γιατὶ ἔδωσε μάχη, στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη, στὸ Πιρμαζέν, καὶ νικήθηκε ἀφήνοντας στὸν ἐχθρὸ 20 κανόνια καὶ 2.000 αἰχμαλώτους. Οἱ ἐπανειλημένες αὐτὲς ἀπολύσεις, ἡ πλήρης ἀνανέωση τοῦ ἐπιτελείου τῶν τριῶν κυριοτέρων στρατιῶν στοίχισε στὴν Ἐπιτροπὴ μιὰ μανιώδη ἐπίθεση ποὺ κράτησε δυὸ μέρες στὴ Συμβατική, στὶς 24 καὶ στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη. Ὁ Τυριὸ προτίμησε νὰ ὑποβάλει τὴν παραίτησή του στὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη, παρὰ νὰ δεχτεῖ τὴν παύση τοῦ Οὐσάρ. Γύρω του συσπειρώθηκαν οἱ ἀντιπρόσωποι ποὺ εἶχαν ἀνακληθεῖ, ὁ Ντυέμ, ὁ Μπριέζ, ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ καὶ ὁ Γκουπιγιὼ ντὲ Φοντεναί, ὁ Ντυρουὰ καὶ τὰ πρώην μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας ποὺ εἶχαν ἀνακληθεῖ ἀπ' τὶς θέσεις τους στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι λίγο ἔλειψε νὰ θριαμβεύσουν. Ἡ Συμβατικὴ προσέλαβε ἕναν ἀπ' αὐτούς, τὸν Μπριέζ, στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Μπαρὲρ ὅμως, ὁ Μπιλλώ, ὁ Σαὶντ-Ἀντρέ, ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν πρόβαλαν σθεναρὴ ἀντίσταση· ὕστερα ἀνέβηκε στὸ βῆμα ὁ Ροβεσπιέρος. Δὲν ἀπευθύνθηκε μονάχα στὴ Συμβατική, ἀλλὰ σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα. Παρουσίασε τὸ τεράστιο ἔργο ποὺ βάραινε τοὺς ὤμους τῆς Ἐπιτροπῆς: «Νὰ διοικεῖ ἕντεκα στρατιές, νὰ κρατάει τὸ βάρος ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης, νὰ ξεσκεπάζει παντοῦ προδότες, νὰ ματαιώνει τὸ ἔργο τῶν ἀπεσταλμένων ποὺ πληρώνονταν μὲ χρυσάφι ἀπ' τὶς ξένες Δυνάμεις, νὰ ἐπιβλέπει, νὰ παρακολουθεῖ τὶς μὴ ἔμπιστες διοικητικὲς ὑπηρεσίες, νὰ ἐξομαλύνει παντοῦ ἐμπόδια καὶ προσκόματα στὴν ἐκτέλεση τῶν πιὸ συνετῶν μέτρων, νὰ πολεμάει ὅλους τοὺς τυράννους, νὰ ἐκφοβίζει ὅλους τοὺς συνωμότες»· ὕστερα πέρασε στὴν ἐπίθεση: «Αὐτοὶ ποὺ μᾶς καταγγέλλουν, εἶναι καταγγελμένοι οἱ ἴδιοι στὴν Ἐπιτροπή, κι ἀπὸ κατήγοροι ποὺ εἶναι σήμερα θὰ καταντήσουν αὔριο κατηγορούμενοι». Τοὺς ξεσκέπασε ἀλύπητα: «Ὁ πρῶτος (εἶταν ὁ Ντυὲμ) κηρύχτηκε ὀπαδὸς τοῦ Κιουστὶν καὶ τοῦ Λαμορλιέρ, ὑπῆρξε ὁ διώκτης τῶν πατριωτῶν σ' ἕνα σημαντικὸ φρούριο (στὴ Λίλλη) καὶ τελευταῖα τόλμησε νὰ εἰσηγηθεῖ νὰ ἐγκαταλείψουμε μιὰ χώρα ποὺ προσαρτήθηκε στὴ Γαλλία (τὴ Σαβοΐα)... Ὁ δεύτερος (ὁ Μπριὲζ) δὲν ξέπλυνε ἀκόμα τὸ αἶσχος πὼς ἐγκατέλειψε μιὰν ὀχυρὴ θέση ποὺ τοῦ ἐμπιστεύτηκαν τὴν ἄμυνά της ἀφοῦ τὴν παρέδωσε στοὺς Αὐστριακοὺς (τὴ Βαλανσιέν). Βέβαια ἂν κατορθώνουν τέτιοι ἄνθρωποι ν' ἀποδείξουν πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἀπαρτίζεται ἀπὸ καλοὺς πολίτες, τότε χάθηκε ἡ λευτεριά, γιατὶ ἀσφαλῶς ἡ φωτισμένη κοινὴ γνώμη δὲν πρόκειται νὰ δώσει σ' αὐτοὺς τὴν ἐμπιστοσύνη της καὶ τὰ ἡνία τοῦ Κράτους.

Αὐτὸς ὁ βίαιος αὐτοσχέδιος λόγος τοῦ Ροβεσπιέρου ποὺ εἴταν γεμάτος ἀπὸ περιφρόνηση πρὸς τοὺς κατηγόρους τους, τοὺς κατατρόπωσε. Ὁ Μπριέζ, κατάπληχτος, δὲ δέχτηκε τὸ διορισμό του στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἡ τελευταία πέτυχε ὁμόφωνη ψῆφο ἐμπιστοσύνης κ' ἔγκριση ὅλων τῶν πράξεών της.

Οἱ συνέπειες τῆς μεγάλης αὐτῆς κοινοβουλευτικῆς μάχης εἴταν σημαντικές. Ἔγινε δεχτὸ ἀπ' ὅλους πὼς οἱ ἐντεταλμένοι ἀντιπρόσωποι ποὺ ἀλληλογραφούσαν πρῶτα ἀπ' εὐθείας μὲ τὴ Συμβατικὴ πρέπει νὰ ὑπαχθοῦν στὴν Ἐπιτροπὴ καὶ πὼς ἡ τελευταία ποὺ ἐκλέγει ἀπ' τὶς 14 κιόλας τοῦ Σεπτέμβρη τὰ μέλη τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν, θὰ μπορεῖ ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ν' ἀνακαλεῖ τοὺς ἀντιπροσώπους, χωρὶς νὰ διακυβεύει τὴν ὕπαρξή της. Ἡ ἀντιπολίτευση δαμάζεται γιὰ λίγο τουλάχιστον καιρό. Ὁ Δαντών, ποὺ σίγησε στὸ διάστημα τῆς μεγάλης αὐτῆς συζήτησης, ζήτησε ἄδεια στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη, γιὰ νὰ πάει νὰ κοιτάξει τὴν ὑγεία του στὸ Ἀρσὶ-σὺρ-Ὤμπ.

Ἔλειψαν καὶ τὰ τελευταῖα ἐμπόδια ποὺ εἶχαν ἐπισωρεύσει οἱ μετριοπαθεῖς γιὰ νὰ καθυστερήσουν τὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατός, ποὺ ἡ σύστασή του ἀποφασίστηκε κατ' ἀρχὴν στὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη, πρόκειται σὲ λίγο νὰ ὀργανωθεῖ. Οἱ διώξεις ἐναντίον τῶν ἀρχηγῶν τῶν Γιρονδίνων, ποὺ ἀναβάλλονταν πάντα, μπαίνουν σὲ λίγο σ' ἐνέργεια. Ὁ Ἀμὰρ κάνει τὴν ἔκθεσή του μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς κατηγορίας στὶς 3 τοῦ Ὀχτώβρη. Προπάντων ὅμως μὲ τὸ σπουδαῖο νόμο τῆς 29ης τοῦ Σεπτέμβρη μπαίνει ἐπιτέλους σ' ἐφαρμογὴ ἡ διατίμηση τῶν τροφίμων, ποὺ τὴν εἶχαν ὑποσχεθεῖ κατ' ἀρχὴν στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη. Ἡ οἰκονομικὴ Τρομοκρατία συμβαδίζει μὲ τὴν πολιτικὴ Τρομοκρατία.

Οἱ συνέπειες τῆς κοινοβουλευτικῆς νίκης τῆς 25ης τοῦ Σεπτέμβρη γίνονται αἰσθητὲς καὶ στὸ στρατιωτικὸ πεδίο. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔχει τώρα ἐξουσιοδοτηθεῖ «ἐν λευκῷ» νὰ τοποθετήσει ὅλο Ἀβράκωτους στὰ ἐπιτελεῖα. Χωρὶς νὰ χάσει καιρό, ἐπωφελεῖται ἀπ' τὴν ἐλευθερία ποὺ κατάχτησε καὶ διορίζει στὴν ἡγεσία τῶν τριῶν κυριοτέρων στρατιῶν τρεῖς ἄξιους νεαροὺς στρατηγοὺς ποὺ πρῶτα εἴταν στρατιῶτες καὶ ποὺ θ' ἀνταποκριθοῦν καὶ οἱ τρεῖς τους στὶς προσδοκίες της: τὸν Ζουρντὰν στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ, στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη, τὸν Πισεγκρύ, στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη, στὴ στρατιὰ τοῦ Ρήνου, καὶ τέλος τὸν Ὅς, στὶς 22 τοῦ Ὀχτώβρη, στὴ στρατιὰ τοῦ Μοζέλλα. Ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ εἴταν πιὸ τολμηρὴ ἀπ' τὴν ἐκλογὴ τοῦ Οὐσάρ. Ὁ τελευταῖος εἴταν ἕνας παλιὸς στρατιώτης ἐξ ἐπαγγέλματος, ποὺ εἶχε λάβει μέρος σ' ὅλες τὶς ἐκστρατεῖες τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἑπταετοῦς Πολέμου. Οἱ ἄλλοι εἴταν νεαρότατα παιδιὰ ποὺ δὲν εἶχαν ποτὲ φοιτήσει σὲ Σχολές, αὐτοδίδαχτοι, ποὺ δὲν εἶχαν ἀνεβεῖ πιὸ πάνω ἀπ' τὸ βαθμὸ τοῦ ὑπαξιωματικοῦ στὰ 1789 (ὁ Ζουρντὰν γεννήθηκε στὰ 1762, ὁ Πισεγκρὺ στὰ 1761, ὁ Ὅς στὰ 1768). Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀνταμείφθηκε γιὰ τὴν τόλμη της. Οἱ νεαροὶ αὐτοὶ στρατηγοί, ποὺ χρω-

στούσαν τὸ πᾶν στὴν Ἐπανάσταση, ταύτισαν τὴν ὕπαρξή τους μ' αὐτή. Βάλθηκαν μ' ὅλο τὸ εἶναι τους νὰ νικήσουν. Βρίσκονταν στὴν ἡλικία ὅπου τὰ πάθη εἶναι δυνατά, στὴν ἡλικία ὅπου ὁρμάει κανένας μπροστὰ χωρὶς νὰ κοιτάζει πίσω. Χωρὶς αὐτούς, ἡ ἐπιθετικὴ ταχτικὴ τοῦ Καρνὸ θἄταν ἀνεφάρμοστη. Οἱ σχολικὲς θεωρίες δὲ βάρυναν τὴν ὁρμή τους· χρωστούσαν τὸ πᾶν στὴν πραχτικὴ καὶ στὴν πεῖρα. Μὲ τὴν τόλμη καὶ μὲ τὶς αὐτοσχέδιες κινήσεις τους, ἔκαναν τοὺς γέρους ρουτινιέρηδες στρατηγοὺς τοῦ Συνασπισμοῦ ποὺ κανόνιζαν τὶς κινήσεις τους μὲ τὸ διαβήτη, νὰ τὰ χάσουν. Σ' ἕνα νέον πόλεμο χρειάζονταν οἱ νέοι αὐτοὶ ἄντρες, σ' ἕναν ἐθνικὸ πόλεμο χρειάζονταν ἀρχηγοὶ ποὺ ν' ἀνήκουν ὁλόψυχα στὸ ἔθνος.

Τὴν ἀνολοκλήρωτη νίκη τοῦ Χοντσούτ, τὴν ἀκολούθησε, σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, κι ἄλλη νίκη, ἡ νίκη τοῦ Βατινύ, ποὺ εἶταν ἔργο τοῦ Ζουρντὰν καὶ τοῦ Καρνό.

Μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ Κενουά, ὁ Κοβοῦργος δίστασε, κατὰ τὴ συνήθειά του, νὰ πάρει ἀπόφαση. Ἔχασε δεκαπέντε μέρες ἀναδιοργανώνοντας τὶς δυνάμεις του μεταξὺ Σάμπρ καὶ Ἐσκώ. Ἐξοχη εὐκαιρία, ποὺ τὴν ἐπωφελήθηκε ὁ Καρνὸ γιὰ νὰ προφυλάξει τὴν Περὸν καὶ τὴν Γκύζ. Τελικὰ ὁ Κοβοῦργος ἀποφασίζει, στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ βαδίσει πρὸς τὸ Μωμπὲζ μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἀπ' τὸ Ἀννόβερο καὶ τοὺς Ὁλλανδοὺς ποὺ τοὺς ἀνακάλεσε κοντά του. Ἀπωθεῖ εὔκολα τὴ μεραρχία τοῦ Ντεζαρντέν, περνάει τὸν Σάμπρ τὴν ἑπομένη στὸ Ὡμόν, κόβει τὶς συγκοινωνίες τοῦ Μωμπὲζ καὶ τοῦ Ἀβὲν καὶ πολιορκεῖ τὸ Μωμπὲζ ὅπου εἶναι κλεισμένοι οἱ ἀντιπρόσωποι Ἔντς, Ντρουὲ καὶ Μπὰρ μὲ μιὰ ἰσχυρὴ φρουρὰ εἰκοσιδυὸ χιλιάδες ἄντρες.

Μὲ θαυμαστὴ ταχύτητα ὁ Καρνό, ποὺ πηγαίνει στὴ στρατιὰ τοῦ Ζουρντάν, συγκεντρώνει σαρανταπέντε χιλιάδες ἄντρες στὸ Γκύζ, ἀπὸ τὶς 6 ὡς τὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη, τέσσερις χιλιάδες φτάνουν ἀπ' τὸ Σεντὰν σὲ τρεῖς μέρες, ἀφοῦ βάδισαν 65 μίλια, καὶ ὀχτὼ χιλιάδες ἀπ' τὸ Ἀρράς, ἀφοῦ κάλυψαν τὴν ἴδια ἀπόσταση μέσα στὸν ἴδιο χρόνο. Ἡ συγκέντρωση τερματίστηκε στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ στρατηγὸς Μερενβύ, ποὺ διοικεῖ τὸ πυροβολικό, παύεται ἀπ' τὴ θέση του γιατὶ δὲν ἔφερε ἀρκετὰ γρήγορα τὰ πυρομαχικά. Ὁ Ζουρντὰν κι ὁ Καρνὸ πηγαίνουν ἀμέσως στὸ Μωμπέζ. Διευθύνουν τὴν ἐπίθεση στὶς 15 τοῦ Ὀχτώβρη, μιὰ σφοδρότατη ἐπίθεση ποὺ ὑπερφαλλαγγίζει τὸν ἐχθρό, ἐνῶ τὸ κέντρο τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ τὸν κανονιοβολεῖ. Οἱ Αὐτοκρατορικοὶ προβάλλουν γερὴ ἄμυνα τὴν πρώτη μέρα. Τὴ νύχτα, ὁ Καρνὸ μεταφέρει ἑφτὰ χιλιάδες ἄντρες ἀπ' τὴν ἀριστερὴ στὴ δεξιά του πτέρυγα καὶ τὴν ἑπόμενη, τὴν αὐγή, ξαναρχίζει τὴν ἐπίθεση στὸ χωριὸ Βατινὺ μὲ τὴν ἐνισχυμένη δεξιὰ πτέρυγα. Ὁ ἴδιος ὁ Καρνὸ μὲ τὸν Ζουρντὰν μπαίνουν ἐπικεφαλῆς στὶς φάλαγγες ἐφόδου. Τὸ Βατινὺ καταλαμβάνεται κι ἀνακαταλαμβάνεται καὶ τελικὰ μένει στὰ χέρια τῶν Γάλλων. Ὁ Κοβοῦργος, στὶς 16 τὸ βράδι, διατάσσει

ὑποχώρηση ἀφοῦ ἔχασε δυὸ χιλιάδες διακόσους ἄντρες. Τὸ Μωμπὲζ ἀπελευθερώνεται. Ὁ διοικητής του Σανσέλ, ποὺ δὲν ἐπιχείρησε καμιὰ ἔξοδο κατὰ τὸ διάστημα τῆς μάχης, παύεται ἀπ' τὴ θέση του.
Ἡ νίκη βέβαια δὲν εἶταν ἀποφασιστική. Τὸν Κοβοῦργο δὲν τὸν κυνήγησαν. Μπόρεσε νὰ καλέσει σὲ βοήθειά του τοὺς Ἄγγλους ἀπ' τὸ Φὺρν καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ μὲ τὴν ἡσυχία του στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Σὰμπρ γιὰ νὰ καλύψει τὶς Βρυξέλλες. Τὸ Βατινὺ ὅμως εἶταν ἡ δεύτερη κατὰ σειρὰ νικηφόρα μάχη ἐκ παρατάξεως ποὺ κέρδιζαν οἱ Ἀβράκωτοι, ὕστερ' ἀπ' τὶς ἧττες τῆς ἄνοιξης. Τὸ Μωμπὲζ εἶταν τὸ δεύτερο φρούριο ποὺ ἀπελευθέρωναν. Ἡ αὐτοπεποίθησή τους αὐξήθηκε καὶ ὁ Καρνό, ποὺ ἔδωσε τὶς ἐξετάσεις του, στερέωσε τὸ κύρος του. Τὸ γεγονὸς δικαίωσε τὴν τολμηρὴ πολιτικὴ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Δὲ θὰ τὴν κατακρίνουν πιὰ πὼς ἀποσυνθέτει τὸ στρατὸ μὲ τὸ νὰ διώχνει τοὺς παλιοὺς στρατηγοὺς καὶ μὲ τὸ νὰ διορίζει στὴ θέση τους παιδάρια χωρὶς πεῖρα.
Ἡ Ἐπιτροπὴ μπόρεσε πλάϊ στὴν ἐπιτυχία τοῦ Βατινὺ νὰ προσθέσει καὶ τὴν ἅλωση τῆς Λυών, ποὺ τὴν πῆρε ἀπ' τὰ χέρια τῶν στασιαστῶν. Ἐπίσπευσε τὴν πολιορκία μ' ὅλες τὶς δυνάμεις της, γιατὶ βιαζόταν νὰ χρησιμοποιήσει κατὰ τῆς Τουλὼν τὴ στρατιὰ ποὺ συμετεῖχε στὴν πολιορκία. Ἀνησύχησε γιὰ τὸ βραδὺ ρυθμὸ τοῦ βομβαρδισμοῦ ἀπὸ μέρος τοῦ Ντυμπουὰ-Κρανσέ. Ὁ Ντυμπουὰ-Κρανσὲ εἶταν εὐγενής. Ἡ Ἐπιτροπὴ φαντάστηκε πὼς πρόδινε. Τὸν ἀνακαλεῖ, στὶς 6 τοῦ Ὀχτώβρη, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸν συνάδελφό του Γκωτιέ, γιατὶ στὸ τελευταῖο τους γράμα εἶχαν δηλώσει πὼς δὲ θἄχαν τὴ δύναμη νὰ ἐμποδίσουν ἐνδεχόμενη ἔξοδο τοῦ Πρεσύ, ἐνῶ ἀπ' τὶς προηγούμενες ἀναφορὲς τοῦ ἀντιστράτηγου Σαντὸζ ἔβγαινε τὸ συμπέρασμα πὼς ἂν οἱ Μουσκαντὲν ἐπιχειρούσαν ἔξοδο, ἡ ἔξοδος αὐτὴ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ πετύχει παρὰ μόνο ἂν χρησιμοποιούσαν ἀερόστατα. Τρεῖς μέρες μετὰ τὴν ἀνακλητικὴ διαταγή, στὶς 9 τοῦ Ὀχτώβρη, τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα ἔμπαιναν στὴν ἡττημένη Λυών. Μὰ ὁ Πρεσὺ δραπέτευσε μὲ χίλιους πάνω-κάτω ἄντρες. Ἡ Ἐπιτροπὴ πείστηκε πὼς ἡ φυγὴ αὐτὴ ποὺ τὴν προεῖπε ὁ Ντυμπουὰ-Κρανσὲ εἶταν μιὰ ἐπὶ πλέον ἀπόδειξη πὼς εἶταν συνένοχος τῶν στασιαστῶν.
Οἱ εὐχάριστες εἰδήσεις συνέρεαν τώρα στὸ Παρίσι. Στὶς 17 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴν ἑπομένη τοῦ Βατινύ, οἱ Βανδεανοὶ ὑπέστησαν σοβαρὴ ἧττα στὸ Σολὲ καὶ πέρασαν στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Λουάρ, στὸ Σαὶν-Φλοράν. Στὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη, οἱ Πεδεμόντιοι εἶχαν κιόλας ἐκδιωχθεῖ ἀπ' τὴ Μωριὲν κι ἀπ' τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄρβ, καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ἐκκενώσουν τὸ Ρουσιγιὸν καὶ τὴ χώρα τῶν Βάσκων.
Ἡ Ἐπιτροπὴ μποροῦσε νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ πίσω καὶ ν' ἀναμετρήσει τὸ ἔργο ποὺ συντελέστηκε μέσα σὲ δυὸ μῆνες. Στὶς 23 τοῦ Ὀχτώβρη, ἀπηύθυνε προκήρυξη στὶς στρατιὲς σὲ θριαμβευτικὸ ὕφος: «Οἱ δειλοὶ δορυφόροι τῶν τυράννων τράπηκαν σὲ φυγὴ μόλις σᾶς εἶδαν... Ἐγκατέλειψαν τὴ Δουγκέρκη καὶ τὸ πυροβο-

λικό τους κ' ἔσπευσαν ν' ἀποφύγουν τὴν πανωλεθρία, βάζοντας τὸν Σάμπρ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὶς νικηφόρες σας φάλαγγες. Ὁ φεντεραλισμὸς χτυπήθηκε μέσα στὴ Λυών. Ὁ δημοκρατικὸς στρατὸς μπῆκε στὸ Μπορντὼ γιὰ νὰ τοῦ καταφέρει τὸ τελευταῖο χτύπημα. Οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ Πεδεμόντιοι ἐκδιώχτηκαν ἀπ' τὸ ἔδαφός μας. Οἱ πρόμαχοι τῆς Δημοκρατίας κατατρόπωσαν πρὸ ὀλίγου τοὺς στασιαστὲς τῆς Βανδέας».

Δὲν εἶχαν βέβαια ξεπεραστεῖ ὅλες οἱ δυσκολίες. Ἔμεναν ἀπειλητικὰ μελανὰ σημεῖα. Ἡ Τουλὼν ἀντιστεκόταν πάντα. Ὁ Βοῦρμσερ ἀπειλοῦσε τὴν Ἀλσατία. Οἱ Βανδεανοὶ ποὺ εἶχαν περάσει πρὸς βορρᾶν τοῦ Λουὰρ γιὰ νὰ προϋπαντήσουν τὶς ἀγγλικὲς ἐνισχύσεις, δὲν εἶχαν συντριβεῖ. Ὁ Κοβοῦργος δὲν εἶχε τεθεῖ ἐκτὸς μάχης στὸν Σάμπρ καὶ στὸ Ἐσκώ.

Οὐσιαστικὰ ὅμως ἡ Ἐπιτροπή, κατὰ τὰ τέλη αὐτοῦ τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1793, δὲν εἶχε ἄδικο ν' ἀτενίζει μ' ἐμπιστοσύνη τὸ μέλλον. Κατὰ τὴ μεγάλη συνεδρίαση τῆς 25ης τοῦ Σεπτέμβρη ζήτησε τὴν ἐγκαθίδρυση δικτατορίας γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ πατρίδα. Ἡ πατρίδα δὲν εἶχε σωθεῖ ἀκόμα. Ὡστόσο βρισκόταν κιόλας στὸ δρόμο τῆς ἀνάρρωσης. Ὁ ἄρρωστος ἀνέκτησε τὸ ἠθικό του.

VI

Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Ὕστερ' ἀπὸ τὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη, ἡμερομηνία τῆς παραίτησης τοῦ Τυριό, ἡ Ἐπιτροπή, ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸν τελευταῖο Δαντωνικὸ ποὺ ἀριθμοῦσε ἀκόμα μεταξὺ τῶν μελῶν της, ἀπέκτησε μεγαλύτερη ὁμοιογένεια. Ὕστερ' ἀπ' τὶς 3 τοῦ Ὀχτώβρη, ἡμερομηνία τῆς εἰσήγησης τοῦ Ἀμὰρ κατὰ τῶν Γιρονδίνων, ἡ Συμβατικὴ ἔχασε 136 ἀπ' τὰ μέλη της (41 παραπέμφθηκαν στὸ ἐπαναστατικὸ δικαστήριο, 19 φυγοδικούσαν ἔχοντας κηρυχτεῖ ἐκτὸς νόμου, 76 ἄλλοι, ποὺ ὑπέγραψαν τὶς διαμαρτυρίες κατὰ τῆς 2ης Ἰουνίου, εἶχαν συληφθεῖ καὶ εἶχαν σωθεῖ ἀπ' τὴ λαιμητόμο μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Ροβεσπιέρου). Αὐτὸ ἀποτελοῦσε σοβαρὴ ἐκαθάριση ποὺ ἔπρεπε νὰ ἔχει σὰν ἄμεση συνέπεια καὶ ἀνάλογη ἐξασθένιση τῆς ἀντιπολίτευσης, ἡ ὁποία καταπολεμοῦσε ἀδιάκοπα τὴν Ἐπιτροπὴ ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ πρωτοσυστάθηκε. Ἥσυχη τώρα ἡ Ἐπιτροπή, μπορεῖ νὰ ἐπιφορτίζει τὰ μισὰ ἀπ' τὰ μέλη της μὲ διάφορες ἀποστολὲς (τὸν Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν καὶ τὸν Σαὶντ-Ἀντρὲ γιὰ ν' ἀναδιοργανώσουν τὸ στόλο στὴ Βρέστη καὶ στὸ Λοριάν, τὸν Κουτὸν στὴ Λυών, τὸν Σαὶν-Ζὺστ στὸ Στρασβοῦργο κ' ὕστερα, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Ροβέρτου Λεντὲ ποὺ βρίσκεται στὴ Νορμανδία, τὸν Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ στὴ Λυών). Ἂν ὅμως ἡ Ἐπιτροπὴ αὔξησε τὸ κῦρος της μέσα στὸ Παρίσι, ὡστόσο ἔχει νὰ ὑπερπηδήσει πολλὲς δυσκολίες γιὰ νὰ τὸ ἐπεκτείνει καὶ νὰ τὸ ἐμπεδώσει σ' ὁλόκληρη τὴ Γαλλία.

Ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης, ὁ συντονισμὸς δηλ. τῶν ἐκτάκτων μέτρων ὑπὸ τὴν ἑνιαία καθοδήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς, ἔγινε σὲ δυὸ περιόδους καὶ γιὰ δυὸ λόγους: πρῶτα, τὸ Σεπτέμβρη καὶ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1793, γιὰ λόγους πολιτικοὺς προπάντων· μετά, τὸ Νοέμβρη καὶ τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1793, γιὰ λόγους κυρίως οἰκονομικούς. Στὴν πρώτη περίοδο ἔπρεπε πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ μαζικὴ ἐπιστράτευση, δραστηριοποιώντας τὶς τοπικὲς ἀρχὲς καὶ καταστέλλοντας τὶς τοπικὲς ἀντιδράσεις τῶν Ὁμοσπονδιακῶν. Στὴ δεύτερη, πρόκειται νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ γενικοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν, ποὺ ψηφίστηκε στὶς

29 τοῦ Σεπτέμβρη, ποὺ μπῆκε ὅμως σ' ἐφαρμογὴ μόλις στὰ μέσα τοῦ 'Οχτώβρη.

Κλεισμένο μέσα σὲ μιὰ κιβωτὸ ἀπὸ ξύλο κέδρου, ποὺ βρισκόταν μπροστὰ στὸ γραφεῖο τοῦ Προέδρου τῆς Συμβατικῆς, τὸ Σύνταγμα τῶν 'Ορεινῶν περίμενε τὴν εἰρήνη γιὰ νὰ τεθεῖ σὲ ἰσχύ. Τὸ παλιὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 ἐξακολουθοῦσε νὰ ἰσχύει καθ' ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ δὲν εἶχαν τροποποιηθεῖ ἀπ' τοὺς νέους νόμους. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ εἶταν ἀποκεντρωτικὸ καὶ πολὺ ἀκατάλληλο γιὰ τὴν ἐμπόλεμη περίοδο. Παντοῦ οἱ διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς ἀρχὲς εἶναι αἱρετές. Οἱ ἴδιες οἱ ἐπαναστατικὲς ἀρχές, καθὼς καὶ οἱ ἐπιτροπὲς οἱ ἐπιφορτισμένες μὲ τὴν παρακολούθηση τῶν ὑπόπτων, εἶναι κι αὐτὲς αἱρετὲς στὴν ἀρχή. Αἱρετὲς ἀρχές, σὲ περίοδο ἐξωτερικοῦ κ' ἐμφυλίου πολέμου, δὲν εἶναι σίγουρες. Καὶ πράγματι, ἀκόμα κι ὅταν καταργήθηκαν οἱ ἐκλογές, καὶ τότε ἀκόμα, σὲ πλήρη τρομοκρατία, παρουσιάστηκαν ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς ποὺ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ κρυπτοαριστοκράτες.

'Η Συμβατική, γιὰ ν' ἀποφύγει τὸν κίνδυνο, γενίκευσε τὸ μέτρο τῶν ἐντεταλμένων ἀντιπροσώπων, ποὺ εἶχαν περιβληθεῖ ἀπεριόριστη ἐξουσία. Οἱ ἀνθύπατοι αὐτοί, ποὺ εἶχαν τὴν ἴδια δύναμη ὅπως καὶ οἱ ἐπιμελητὲς τοῦ Ρισελιέ, δὲν παρέλειψαν νὰ συντρίψουν τὶς ἀρχὲς ποὺ δυστροποῦσαν. 'Επειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ παρευρίσκονται συγχρόνως παντοῦ, βοηθήθηκαν, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς πρώτης ἐπιστράτευσης, ἀπ' τοὺς 'Ομόσπονδους τῆς 10ης Αὐγούστου, στοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν μέρος ἀπ' τὰ δικαιώματά τους.

'Ο Μώρ, λόγου χάρη, ποὺ δροῦσε στὸ Νομὸ τῆς 'Υόν, ἐμπιστεύτηκε στοὺς ἀντιπροσώπους του, μὲ ἀπόφαση τῆς 17ης τοῦ Σεπτέμβρη, τὸ δικαίωμα νὰ καταρτίσουν τὸν κατάλογο τῶν νέων ποὺ στρατολογήθηκαν, νὰ προβοῦν στὴν καταγραφὴ τῶν σιτηρῶν καὶ νὰ τὰ ἐπιτάξουν, νὰ καταγράψουν τὰ πολεμικὰ ὅπλα καὶ νὰ τ' ἀποθηκεύσουν στὴ πρωτεύουσα τῆς περιφερείας τους, καὶ νὰ συγκεντρώσουν πληροφορίες γιὰ τὰ ὕποπτα πρόσωπα, δικαιώματα ποὺ εἶταν ἐξαιρετικὰ ἐκτεταμένα καὶ ποὺ περιόριζαν τὶς αἱρετὲς ἀρχὲς σὲ συμβουλευτικὸ σχεδὸν ρόλο

Νά ὅμως ὁ Λαπλάνς ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένος μὲ τὴ μαζικὴ ἐπιστράτευση στὸ Νομὸ τοῦ Σέρ. Αὐτὸς προχωρεῖ μακρύτερα ἀπ'τὸν Μώρ. Μὲ ἀπόφαση τῆς 27ης τοῦ Σεπτέμβρη, δὲ δίνει μονάχα τὰ ἀσαγκαῖα δικαιώματα στοὺς ἀντιπροσώπους του γιὰ νὰ στρατολογήσουν τοὺς ἄντρες καὶ νὰ ἐπιτάξουν τὰ ὅπλα καὶ τὰ τρόφιμα, ἀλλάτκαὶ τοὺς ἐξουσιοδοτεῖ νὰ κάνουν ἔρευνες στὰ σπίτια, ν' ἀφοπλίζουν ποὺς κακόβουλους καὶ τοὺς ὕποπτους, νὰ βάζουν χέρι στὶς «περίσσιες ρομήθειες» ποὺ θ' ἀνακάλυπταν στὰ σπίτια τῶν τελευταίων καὶ νὰ τὶς μοιράζουν στοὺς φτωχούς. Τοὺς ἐξουσιοδοτεῖ ἀκόμα νὰ συλαμβάνουν τοὺς ὕποπτους, νὰ τοὺς φορολογοῦν «ἐπαναστατικῷ δικαίῳ» καὶ μὲ τὸ προϊὸν τῶν φορολογιῶν αὐτῶν νὰ συντρέχουν τοὺς δυστυχισμένους. Πάνω ἀπ' τοὺς ἀντιπροσώπους γιὰ κάθε Δῆμο ἐγκαθιστᾶ περιφερειακοὺς ἐπιτρόπους μὲ πιὸ ἐκτεταμένη ἀκόμα ἐξουσία. Αὐτοὶ θὰ μποροῦν «νὰ παύουν τοὺς χλιαρούς, ἀμελεῖς ἢ παραβάτες στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ὑπαλλήλους» καὶ νὰ τοὺς ἀντικαθιστοῦν προσωρινά, χωρὶς νὰ καταφεύγουν σ' ἐκλογές. Οἱ ἐπίτροποι τοῦ Λαπλὰνς ἔκαναν πραγματικὴ χρήση τῶν δικαιωμάτων ποὺ τοὺς εἶχε δώσει. 'Επαψαν ἀκόμα καὶ κληρικοὺς ποὺ εἶχαν δώσει τὸ «νενομισμένο» ὅρκο,

διέταξαν μεταβολές, ἐπέβαλαν φορολογίες στοὺς πλουσίους (διακόσες σαράντα ἐννέα χιλιάδες λίβρες στὴν περιφέρεια Βιερζόν, τρακόσες δέκα τρεῖς χιλιάδες στὴν περιφέρεια Σανσέρ, κ.λ.π.) καί, μὲ τὸ προϊὸν τῶν φορολογιῶν αὐτῶν, ἀνακούφισαν τοὺς φτωχούς, πρὸ πάντων ἐκείνους ποὺ εἶχαν παιδιὰ στὸ στρατό, ἔκαναν δωρεὲς στὰ νοσοκομεῖα καὶ στὶς λαϊκὲς ὀργανώσεις. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Λαμπουβρί, ἀπογύμνωσε τὶς ἐκκλησίες ἀπ' τὰ ἱερά τους σκεύη. Δὲν τολμοῦσε ἀκόμα ν' ἀπαγορεύσει τὴ θρησκευτικὴ λατρεία, ὡστόσο κήρυττε κιόλας κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ, καταργοῦσε ἐνορίες, καὶ δίδασκε ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη πὼς ἄρχουσε ἡ λατρεία τῆς Λευτεριᾶς καὶ τῆς Ἰσότητας.

Οἱ ἄλλοι ἐντεταλμένοι ἀντιπρόσωποι ἐφάρμοζαν πότε τὴ δυναμικὴ ταχτικὴ τοῦ Λαπλὰνς καὶ πότε τὴ συνετὴ μέθοδο τοῦ Μώρ.

Ὁ Φουσὲ εἶταν ἀπὸ κείνους ποὺ πίστεψαν πὼς ἡ Ἐπανάσταση μόνο μὲ δραστήρια ταξικὴ πολιτικὴ πρὸς ὄφελος τῶν Ἀβράκωτων θὰ μποροῦσε νὰ περισωθεῖ. Ἐγκατέστησε σὲ κάθε πρωτεύουσα περιφερείας τοῦ Νομοῦ Νιὲβρ μιὰ Ἐπιτροπὴ Ἐπαγρύπνησης καὶ Φιλανθρωπίας ποὺ ἐξουσιοδοτήθηκε νὰ ἐπιβάλλει στοὺς πλουσίους φορολογίες ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπόρων (ἀπόφαση τῆς 19ης τοῦ Σεπτέμβρη). Ἔδωσε ἐντολὴ στὸ Μουλέν, στὶς 26 τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ φτιάχνουν οἱ φοῦρνοι ἕνα μονάχα εἶδος ψωμιοῦ, τὸ ψωμὶ τῆς Ἰσότητας, ποὺ θὰ πουλιέται σ' ἑνιαία τιμὴ τρία σόλδια τὴ λίβρα, καὶ σ' ἀντιστάθμισμα θὰ παίρνουν οἱ φουρναρέοι ἀποζημίωση, ποὺ θὰ τὴν καταβάλλουν πάλι οἱ πλούσιοι. Ἡ τρέχουσα τιμὴ τοῦ ψωμιοῦ πρῶτα εἶταν δέκα σόλδια ἡ λίβρα. Ἀφοῦ ἐξάλειψε τὴν ἀθλιότητα, ἀπαγόρεψε τὴ ζητιανιὰ καὶ τὴν τεμπελιά: «Κάθε ζητιάνος ἢ τεμπέλης θὰ φυλακίζεται» (24 τοῦ Μπρυμαίρ). Τοὺς παραγωγοὺς ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ συμορφωθοῦν μὲ τὶς ἐπιτάξεις, τοὺς ἐξέθεταν δημοσίᾳ στὴν πλατεία, κάτω ἀπὸ τούτη τὴν ἐπιγραφή: *Ἐκμεταλλευτὴς τοῦ λαοῦ, προδότης τῆς πατρίδας!* Σὲ περίπτωση ὑποτροπῆς, θὰ τοὺς φυλάκιζαν ὡς ὅτου γίνει εἰρήνη, θὰ τοὺς δήμευαν τὶς περιουσίες τους, ἐκτὸς ἀπ' ὅ,τι εἶταν ἀπολύτως ἀναγκαῖο γιὰ νὰ συντηρηθοῦν ἴσα-ἴσα αὐτοὶ καὶ οἱ οἰκογένειές τους (2 τοῦ Ὀχτώβρη). Ὁ Φουσὲ διέταξε ἀκόμα τὴν ἀναγκαστικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων μὲ ἀσινιάτα. Ἀπείλησε τοὺς βιομηχάνους ποὺ θὰ ἔκλειναν τὰ ἐργοστάσιά τους πὼς θὰ τὰ καταλάβει καὶ θὰ τὰ ἐκμεταλλευτεῖ, βάζοντάς τα ὑπὸ ἐπιτροπεία, καὶ μάλιστα μὲ δικά τους ἔξοδα. «Ἐδῶ οἱ πλούσιοι κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπή», ἔγραφε στὶς 13 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὅπως ὁ Λαπλάνς, ποὺ εἶταν ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος, ἔτσι κι ὁ Φουσέ, πρώην ἀδελφὸς τοῦ ἱερατικοῦ σωματείου Ὀρατουάρ, διακρίθηκε γιὰ τ' ἀντικληρικά του μέτρα. Ἐπίταξε τὰ σκεύη τῆς ἱερῆς τράπεζας, καὶ τἄστειλε στὸ Παρίσι. Ἀφαίρεσε τὰ νεκροταφεῖα ἀπ' τὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν περίφημη ἀπόφασή του ποὺ ὅριζε πὼς στὴν πόρτα τῶν κοιμητηρίων πρέπει νὰ μπεῖ ἡ φυσιοκρατικὴ ἐπιγραφή: «Ὁ θάνατος εἶναι αἰώνιος ὕπνος». Ὅταν θεσπίστηκε τὸ ἐπαναστατικὸ ἡμερολόγιο μὲ τὸ διάταγμα τῆς 5ης τοῦ Ὀχτώβρη,

οργάνωσε τις πολιτικὲς γιορτὲς τῆς δεκάτης ἡμέρας γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴ θρησκευτικὴ λειτουργία. Στρατολόγησε ἐπίσης μικρὸ ἐπαναστατικὸ στρατὸ γιὰ νὰ πετύχει τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφάσεών του.

Ὁ Ντυμπουσέ, στὸ Νομὸ Σὲν-ὲ-Μάρν, ὁ Λὲ Καρπαντιὲ στὸ Μάνς, ὁ Μπωντὸ στὸν Ὢτ-Γκαρόν, ὁ Ταγιεφὲρ στὸν Λό, ὁ Ρoὺ-Φαζιγιὰκ στὸν Σαράντ, ὁ Λεκινιὸ κι ὁ Λαινιελὸ στὸν Κάτω Σαράντ, ὁ Ἀντρὲ Ντυμὸν στὸν Σὸμ μιμήθηκαν λίγο-πολὺ τὸν Λαπλὰνς καὶ τὸν Φουσέ. Ἄλλοι ὅμως ἀντιπρόσωποι, ὅπως ὁ Μώρ, περιορίστηκαν ἀποκλειστικὰ στὸ καθαρὰ διοικητικὸ ἔργο τῆς μαζικῆς ἐπιστράτευσης καὶ μάλιστα ἀπέκρουσαν τὶς καινοτομίες τῶν συναδέλφων τους. Τέλος ὑπῆρχαν Νομοὶ ποὺ δὲν εἶχαν δεχτεῖ τὴν ἐπίσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων κι ὅπου παρουσιάστηκε ἡ ἀνάγκη ν' ἀφεθεῖ στὶς παλιὲς αἱρετὲς ἀρχὲς ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐπαναστατικῶν νόμων σχετικὰ μὲ τὶς προαγορές, τὶς ἐπιτάξεις, τοὺς ὑπόπτους κλπ. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶταν νὰ δημιουργηθεῖ καταπληκτικὸς κυκεώνας στὴ διοίκηση. Ἐδῶ, ἡ Τρομοκρατία καὶ τὸ καθεστὼς τῶν Λεσχῶν ποὺ στηρίζονταν στοὺς Ἀβράκωτους. Ἐκεῖ, φαινομενικὰ καμιὰ ἀλλαγή: Οἱ πλούσιοι δὲν εἶχαν ἐνοχληθεῖ, δὲ φυλάκιζαν κανέναν, δὲν ἔθιγαν τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' τὶς θέσεις τους, ἄφηναν ἥσυχους τοὺς παπάδες.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἐπιχειροῦσε νὰ κατευθύνει καὶ νὰ ρυθμίσει τὴ δράση τῶν ἀντιπροσώπων, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ κατορθώνει πάντοτε. Αὐτοὶ δροῦσαν μακριὰ ἀπ' τὸ Παρίσι. Δὲν εἶχαν τὸν καιρό, μὲ τὴν ἀργὴ συγκοινωνία ποὺ ὑπῆρχε, νὰ περιμένουν ὁδηγίες ἀπ' τὸ κέντρο. Σπάνια ἀνέφεραν στὴν Ἐπιτροπὴ τὶς δυσκολίες ποὺ συναντοῦσαν. Ἔπαιρναν στὸ λεπτὸ ἀποφάσεις, κατὰ τὴν ἔμπνευση ποὺ τοὺς ἐρχόταν, καλὴ ἢ κακή.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπεκρότησε στὴν ἀρχὴ τὴν ταξικὴ πολιτικὴ τῶν Λαπλὰνς καὶ τῶν Φουσέ. Συγχάρηκε τὸν Φουσὲ ποὺ φορολόγησε τοὺς πλουσίους, «τὸ μέτρο αὐτὸ Κοινῆς Σωτηρίας εἶναι καὶ μέτρο προσωπικῆς ἀσφάλειας κατὰ τῆς δίκαιης ἀγανάχτησης τοῦ λαοῦ, ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχτεῖ τὴν ἐξαθλίωση» (29 Αὐγούστου). Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ σκεφτόταν ὅπως οἱ συνάδελφοί του ποὺ ἔμεναν στὸ Παρίσι. Ἀπ' τὴν Κάν, στὶς 29 Αὐγούστου, τοὺς ἔγραφε πὼς θἆταν ἐπικίνδυνο νὰ ὁπλίσουν τοὺς φτωχούς, ἂν δὲν ἔβαζαν πρῶτα γνώση στοὺς πλουσίους.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐνέκρινε τὶς φυλακίσεις καὶ τὶς παύσεις (βλέπε ἐπιστολὲς στὸν Λὲ Καρπαντιὲ στὶς 7 τοῦ Σεπτέμβρη καὶ στὸν Καρριὲ στὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη). Ἀπὸ νωρὶς ὅμως ἀνησύχησε ἐξ αἰτίας τῆς ἀντικληρικῆς ἢ καλύτερα τῆς ἀντιχριστιανικῆς πολιτικῆς μερικῶν ἀνθυπάτων. «Νομίζουμε, ἔγραφε στὸν Ἀντρὲ Ντυμὸν στὶς 6 τοῦ Μπρυμαίρ, πὼς κατὰ τὶς τελευταῖες ἐνέργειές σας χτυπήσατε ὑπερβολικὰ τὴν καθολικὴ λατρεία... πρέπει νὰ προσέχετε νὰ μὴ δίνετε στοὺς ἀντεπαναστάτες ὑποκριτές, ποὺ ζητοῦν ν' ἀνάψουν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, καμιὰν ἀφορμὴ ποὺ νὰ δείχνει πὼς δικαιολο-

γεῖ τὶς συκοφαντίες τους. Δὲν πρέπει νὰ τοὺς δώσουμε τὴν εὐκαιρία νὰ ποῦν πὼς παραβιάζουμε τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς λατρείας καὶ πὼς καταπολεμοῦμε αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴ Θρησκεία.» Ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε θορυβηθεῖ κιόλας ἀπ' τὸ διάταγμα τῆς 5ης τοῦ Ὀχτώβρη ποὺ εἶχε καθιερώσει τὸ νέο ἡμερολόγιο καὶ εἶχε γράψει στὸ σημειωματάριό του: «ἀναβολὴ ἐπ' ἀόριστον τοῦ διατάγματος γιὰ τὸ ἡμερολόγιο», φράση ποὺ δείχνει πὼς εἶχε τὴν πρόθεση ν' ἀντιταχτεῖ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀποχρηστιανοποίησης. Πῶς νὰ κάνουν ταξικὴ πολιτικὴ πρὸς ὄφελος τῶν Ἀβράκωτων, ὅταν τοὺς χτυποῦσαν στὶς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις;

Παρ' ὅλο ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἐπιδοκίμασε τὰ δραστήρια μέτρα τῶν ἀνθυπάτων, ἐν τούτοις ἀντελήφθηκε πολὺ γρήγορα τοὺς κινδύνους ποὺ δημιουργούσαν. Συγχάρηκε τὸν Μὼρ γιατὶ περιέστειλε τὶς αὐθαίρετες ἐνέργειες ποὺ ἔκαναν οἱ Ὁμόσπονδοι τῆς 10ης Αὐγούστου, οἱ ἐντεταλμένοι του καὶ οἱ ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς (14 τοῦ Μπρυμαίρ). Κάλεσε τὸν Λωράν, ποὺ βρισκόταν μὲ ἀποστολὴ στὸ Βορρᾶ, νὰ διαλύσει τὴν ἐπαναστατικὴ δύναμη ποὺ εἶχε στρατολογήσει: «ἂν καμιὰ ἀντεπαναστατικὴ κίνηση βάλει χέρι σ' αὐτὸ τὸ τρομοκρατικὸ σῶμα, τότε μπορεῖ νὰ ξεφυτρώσει πάλι μονομιᾶς τὸ σύστημα ἐκεῖνο τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ ποὺ ἀπείλησε κάποτε τὴ λευτεριά. Κάνετε ἐκαθάριση στὴν ἐθνοφρουρά. Τὶς ἴδιες ὑπηρεσίες θὰ προσφέρει κι αὐτὴ καὶ δὲ θὰ δίνει λαβὴ γιὰ τοὺς ἴδιους φόβους» (2 τοῦ Φριμαίρ). Δυὸ μέρες ἀργότερα ἔγραψε στὸν Μὼρ νὰ διαλύσει τὸν ἐπαναστατικὸ στρατό του μόλις θάφευγε ἀπ' τὴν Ὑόν.

Ὅταν ἔληξε ἡ μαζικὴ στρατολογία κι ἀνακάλεσε ἡ Ἐπιτροπὴ τοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ εἶχε στείλει γιὰ νὰ τὴν ὀργανώσουν, φρόντισε ν' ἀναγράψει στὸ διάταγμα πὼς ἡ ἐξουσία τῶν ἐντεταλμένων ἀντιπροσώπων θὰ πάψει ἀμέσως (13 τοῦ Μπρυμαίρ). Ἕνα διάταγμα τῆς 19ης τοῦ Μπρυμαὶρ ἐπιφόρτισε τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ λογοδοτήσει σχετικὰ μὲ τὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας τῶν ἐντεταλμένων.

Ἀφοῦ ἀνακλήθηκαν οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ παύθηκαν οἱ ἐντεταλμένοι τους, οἱ παλιὲς αἱρετὲς ἀρχὲς ἀνελάμβαναν ξανὰ αὐτὲς μόνες τὴν ἐκτέλεση τῶν νόμων. Ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ φρόντιζε νὰ βάλει τάξη κι ἁρμονία ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἀρχές, ἀνάμεσα δηλ. σ' ἐκεῖνες ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ἐκλογὲς καὶ σ' ἐκεῖνες ποὺ ξεπήδησαν ἀπ' τὴν ἐπαναστατικὴ διχτατορία. Ἔπρεπε νὰ χαράξει γιὰ κάθε μιὰ ἀρχὴ τὴν περιοχὴ τῆς δικαιοδοσίας της καὶ νὰ τὶς ὑπαγάγει ὅλες στὸ κέντρο, μ' ἄλλα λόγια ν' ἀντικαταστήσει τὸ χαώδη καὶ διαλειπτικὸ συγκεντρωτισμό, ποὺ σχηματίστηκε στὴν τύχη καὶ στὴν ἀνάγκη, μ' ἕναν εὔρυθμο καὶ μόνιμο συγκεντρωτισμό. Ἡ ἀνάγκη τοῦ συγκεντρωτισμοῦ αὐτοῦ εἶταν τόσο μεγαλύτερη, ἐπειδὴ τὸ ἀπαιτοῦσε καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση.

Ὁ νόμος τῆς 29 τοῦ Σεπτέμβρη γιὰ τὸ ἀνώτατο γενικὸ ὅριο τιμῶν, διατιμοῦσε ὅλα τὰ εἴδη ποὺ ὑπάγονταν στὸ νόμο τῆς 27ης Ἰουλίου σχετικὰ μὲ τὶς προαγορές. Ἐκτὸς ἀπ' τὰ σιτηρά, τὰ ἄλευρα, τὴ

χορτονομή, τὸν καπνό, τ' ἁλάτι καὶ τὸ σαπούνι ποὺ ἡ διατίμησή τους εἶταν ἑνιαία σ' ὁλόκληρη τὴ Γαλλία, τ' ἄλλα εἴδη καὶ τὰ ἐμπορεύματα πρώτης ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ διατιμηθοῦν ἀπ' τὶς περιφερειακὲς ἀρχὲς σύμφωνα μὲ τὸ μέσο ὅρο τιμῶν τοῦ 1790, αὐξημένον κατὰ ἕνα τρίτο, σὲ τρόπον ὥστε ἐκεῖνο τὸ εἶδος ποὺ στοίχιζε 3 λίβρες στὰ 1790 νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ὑπερβεῖ τὶς 4 λίβρες στὰ 1793. Οἱ παραβάτες, πωλητὲς ἢ ἀγοραστές, θὰ τιμωρούνταν μὲ ἀμοιβαῖο πρόστιμο, ἀνερχόμενο στὸ διπλάσιο τῆς ἀξίας τοῦ εἴδους ποὺ πουλήθηκε μὲ ἀπάτη καὶ τὸ ποσὸ αὐτὸ θὰ παρεχωρεῖτο στὸν καταδότη. Κι ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ θὰ τοὺς κατέγραφαν καὶ στὸν κατάλογο τῶν ὑπόπτων. Θἄταν παράλογο νὰ διατιμοῦν τὰ εἴδη, χωρὶς νὰ διατιμοῦν σύγχρονα καὶ τὰ ἐργατικὰ μεροκάματα. Ὁ νόμος καθόρισε τὸ ἀνώτατο ὅριο τῶν ἡμερομισθίων στὴν τιμὴ ποὺ εἶχαν στὰ 1790, αὐξημένη κατὰ τὸ ἥμισυ, σὲ τρόπο ὥστε ὁ ἐργάτης ποὺ κέρδιζε 20 σόλδια στὰ 1790 νὰ κερδίζει τώρα 30. Ὁ καθορισμὸς τῶν ἡμερομισθίων ἔπρεπε νὰ γίνει ἀπ' τὶς δημοτικὲς ἀρχές, ἐνῷ ἡ διατίμηση τῶν εἰδῶν εἶταν τῆς ἁρμοδιότητας τῶν περιφερειακῶν ἀρχῶν. Οἱ ἐργάτες ποὺ θ' ἀρνούνταν νὰ δουλέψουν σύμφωνα μὲ τὸ ἐπίσημο μισθολόγιο, θὰ ὑποχρεώνονταν ἀπ' τὶς δημοτικὲς ἀρχὲς καὶ θὰ τιμωρούνταν μὲ τριήμερη φυλάκιση.

Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔτρεφε καθόλου αὐταπάτες σχετικὰ μὲ τὶς δυσκολίες τῆς ἐφαρμογῆς ἑνὸς τέτιου νόμου ποὺ ὑποχρέωνε τοὺς ἔχοντες νὰ πουλοῦν μὲ ζημιά, χωρὶς ἀποζημίωση, ἐμπορεύματα ποὺ τὰ πουλούσαν πρωτύτερα σὲ τριπλάσια καὶ τετραπλάσια τιμή. Ὁ προηγούμενος νόμος τῆς 4ης Μαΐου ποὺ καθόριζε μόνο τὸ ἀνώτατο ὅριο τῶν σιτηρῶν, ἐπέφερε ἀκαριαῖα τὸ ἄδειασμα τῆς ἀγορᾶς. Πῶς ν' ἀνεφοδιάσουν τὶς πόλεις καὶ τὶς στρατιές, ὅταν ὁ ἀνεφοδιασμὸς ἐξαρτιόταν ἀπὸ αἱρετὲς τοπικὲς ἀρχές, ποὺ τηρούσαν μυστικὰ ἐχθρικὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἐπαναστατικὴ νομοθεσία; Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀνώτατου γενικοῦ ὁρίου τιμῶν θ' ἀπαιτοῦσε ἀναζωπύρωση τῶν πιεστικῶν μέτρων, δηλ. τῆς Τρομοκρατίας, καὶ ταυτόχρονα ἀποφασιστικὴ πρόοδο πρὸς τὴν ὀργάνωση πιὸ συμπαγοῦς καὶ πιὸ δικτατορικῆς συγκεντρωτικῆς ἐξουσίας.ί

Δυὸ μέρες προτοῦ τοιχοκολληθοῦν στὸ Παρίσι οἱ πίνακες τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν, στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη, ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἦρθε στὴ Συνέλευση νὰ ἐκθέσει μ' ἕναν πικρόχολο καὶ στυγνὸ λόγο, γεμάτο κοφτερὰ ἀποφθέγματα, τὸ σχέδιο νέας ὀργάνωσης τῆς Δημοκρατίας, ἕνα εἶδος προσωρινοῦ Συντάγματος ποὺ τὸ θεωροῦσε ἀναγκαῖο γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν τὰ τρομερὰ ἐμπόδια ποὺ πρόβλεπε. «Οἱ νόμοι εἶναι ἐπαναστατικοί, μὰ αὐτοὶ ποὺ τοὺς ἐκτελοῦν δὲν εἶναι ἐπαναστάτες... Τότε μόνον θὰ ἑδραιωθεῖ ἡ Δημοκρατία, ὅταν ἡ θέληση τοῦ κυρίαρχου λαοῦ καταπνίξει τὴ μοναρχικὴ μειοψηφία κ' ἐπικρατήσει «κατακτητικῷ δικαιώματι». Δὲν πρέπει πιὰ νὰ λυπᾶστε τοὺς ἐχθροὺς τῆς νέας τάξης πραγμάτων· ἡ λευτεριὰ πρέπει νὰ νικήσει μὲ κάθε θυσία. Δὲν πρέπει νὰ τιμωρήσετε μονάχα τοὺς προδότες, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀδιάφορους ἀκόμα, πρέπει νὰ

τιμωρήσετε όποιονδήποτε τηρεί παθητική στάση μέσα στή Δημοκρατία και δεν κάνει τίποτα γι αυτήν... Πρέπει νά κυβερνήσετε «διά τοῦ σιδήρου» αὐτούς πού δεν μποροῦν νά κυβερνηθοῦν μέ τή Δικαιοσύνη, πρέπει νά καταδυναστεύσετε τούς τυράννους!» Ὁ Σαίν-Ζύστ δικαιολογοῦσε τὸ πρόγραμμα αὐτὸ τῆς ἀπεγνωσμένης Τρομοκρατίας μέ μιά φριχτή εἰκόνα πού ἔδωσε τῆς πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς γραφειοκρατίας, καθὼς καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς κατάστασης τῆς χώρας. Παρουσίαζε τοὺς διαχειριστὲς τῶν νοσοκομείων νά προμηθεύουν ἄλευρα στοὺς στασιαστὲς τῆς Βανδέας, τοὺς ὑπαλλήλους ποὺ εἶταν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου γιὰ τὴν προαγορὰ νὰ προαγοράζουν καὶ οἱ ἴδιοι, τοὺς ἀγοραστὲς τῶν ἐθνικῶν κτημάτων νὰ ξοφλᾶνε τὰ χρέη τους μὲ γλίσχρα ποσὰ καὶ μὲ ὑποτιμημένα ἀσινιάτα, τοὺς πλούσιους νὰ πλουτίζουν περισσότερο ἐξ αἰτίας τῆς ὑποτίμησης τοῦ ἀσινιάτου καὶ τῆς ἀκρίβειας τῆς ζωῆς. «Ὁ πατριωτισμὸς βρίσκεται μονάχα στὰ χείλη· ὁ καθένας θυσιάζει ὅλους τοὺς ἄλλους, χωρὶς νὰ θυσιάζει τίποτε ἀπ' τὸ συμφέρον του».

Πρόβλεπε πὼς ὁ νόμος γιὰ τὸ ἀνώτατο γενικὸ ὅριο τιμῶν θὰ ἐπέφερε νέο κύμα αἰσχροκέρδειας. Μιὰ μόνη διέξοδο ἔβλεπε: νὰ γίνει πιὸ νευρώδης ἡ κυβέρνηση. Σ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεραρχίας, ἡ εὐθύνη θὰ πρέπει νὰ συνοδεύει κάθε ἐνέργεια: «πρέπει νὰ βάλουμε τὸ σπαθὶ δίπλα στὴν κατάχρηση». Θὰ πρέπει νὰ στηριχτοῦν στὴν τάξη τῶν φτωχῶν καὶ τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν, ἀνακουφίζοντας τοὺς πόνους τους. «Ἕνας δυστυχισμένος στρατιώτης εἶναι πιὸ δυστυχισμένος ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί, ποιός ὁ λόγος νὰ πολεμᾶ, ὅταν πρόκειται νὰ ὑπερασπίσει μιὰ κυβέρνηση ποὺ τὸν ἐγκαταλείπει καὶ τίποτ' ἄλλο;» Οἱ ἀντιπρόσωποι θὰ πρέπει νὰ εἶναι οἱ πατεράδες καὶ οἱ φίλοι τῶν στρατιωτῶν, νὰ κοιμοῦνται μαζί τους στὴ σκηνὴ καὶ νὰ ζοῦν κάτω ἀπ' τὶς ἴδιες συνθῆκες. Γιὰ νὰ ἐκτελοῦνται οἱ διαταγὲς τῆς Ἐπιτροπῆς, θὰ πρέπει νὰ μπεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεση ἐπίβλεψή της ὄχι μόνο τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο ὅπως πρῶτα, ἀλλὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ κι ὅλα τὰ συγκροτημένα σώματα. Θὰ πρέπει νὰ διακηρύξουν πὼς ἡ κυβέρνηση εἶναι ἐπαναστατικὴ ὡς ὅτου γίνει εἰρήνη, δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ βάλουν στὸ περιθώριο τὸ Σύνταγμα ποὺ ψηφίστηκε ὁριστικὰ τὸν Ἰούνιο, θὰ πρέπει νὰ νομιμοποιήσουν τὴ δικτατορία καὶ ν' ἀντικαταστήσουν προσωρινὰ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐλευθέρων ἐκλογῶν μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς αὐταρχικότητας. Ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβλέπει, δηλ. νὰ καταργεῖ τὰ συγκροτημένα αἱρετὰ σώματα. Ἡ Ἐπιτροπή, γιὰ τὴ γρήγορη ἐκτέλεση τῶν ἐπαναστατικῶν νόμων, θὰ ἐπικοινωνεῖ κατ' εὐθεῖαν ὄχι πιὰ ὅπως πρῶτα μὲ τις διοικητικὲς ἀρχὲς τῶν Νομῶν, ἀλλὰ μὲ τὶς περιφέρειες ποὺ θ' ἀποβοῦν οἱ μοχλοὶ τῆς νέας ὀργάνωσης.

Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν, θὰ καταγραφοῦν ὅλα τὰ σιτηρὰ τῆς Δημοκρατίας, πράγμα ποὺ θὰ ἐπιτρέψει στὶς ἀρχὲς ν' ἀσκήσουν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τὸ δι-

καίωμα τῆς ἐπίταξης. Θὰ διαιρεθεῖ τὸ Γαλλικὸ ἔδαφος σὲ ζῶνες ἀνεφοδιασμοῦ, τὸ δὲ Παρίσι μὲ τὴν περιφέρειά του θ' ἀνεφοδιαστεῖ γιὰ ἕνα χρόνο. Οἱ ἀντιδράσεις θὰ καμφθοῦν ἀπ' τὸν κεντρικὸ ἐπαναστατικὸ στρατό, τμήματα δὲ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ θὰ ἐγκατασταθοῦν μ' ἔξοδα τῶν πλουσίων στοὺς δήμους ποὺ δυστροποῦν. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ πρόβλεπε ἀκόμα καὶ τὴ σύσταση Εἰδικοῦ Δικαστηρίου, εἶδος Πυριφλεγοῦς Αἰθούσης * ποὺ θὰ κάνει τοὺς προμηθευτὲς κι ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀπ' τὰ 1789 καὶ δῶθε διαχειρίστηκαν δημόσια χρήματα νὰ ξεράσουν τὰ κλεμένα.

Ὅλα τὰ μέτρα ποὺ πρότεινε ψηφίστηκαν ἀσυζητητί. Εὐθὺς ἀμέσως πραγματοποιήθηκαν οἱ φόβοι ποὺ εἶχε ἐκφράσει σχετικὰ μὲ τὴν ἀποτελεσματικότητα τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν. Στὸ Παρίσι καὶ στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τῆς Γαλλίας, μόλις τοιχοκολλήθηκαν οἱ διατιμήσεις, τὰ μαγαζιὰ ἄδειασαν ἀκαριαῖα ἀπ' τὰ πλήθη ποὺ χύμηξαν ἄπληστα γιὰ ν' ἀγοράσουν διάφορα εἴδη. Οἱ ἔμποροι, μὴν ἔχοντας πιὰ νὰ πουλήσουν τίποτε, ἄρχισαν νὰ κλείνουν τὰ μαγαζιά τους. Στὸ Παρίσι, ὁ Σωμὲτ τοὺς ἀπείλησε πὼς θὰ τοὺς τὰ ἀπαλλοτριώσει, ἡ δὲ Κομμούνα, μὲ τὴν ἔμπνευση τοῦ ἴδιου, ζήτησε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ «νὰ ἐφιστήσει τὴν προσοχή της στὶς πρῶτες ὕλες καὶ στὰ ἐργοστάσια, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὰ ἐπιτάξει τιμωρώντας τοὺς κατόχους πρώτων ὑλῶν καὶ τοὺς βιομηχάνους ποὺ τὰ κρατούσαν κλειστὰ ἢ νὰ τὰ θέσει στὴ διάθεση τῆς Δημοκρατίας ποὺ δὲ στερεῖται ἐργατικὰ χέρια γιὰ νὰ τὰ βάλει ὅλα σὲ κίνηση». Μετὰ τὴν ἀπαλλοτρίωση, ἐρχόταν ὁ κολεχτιβισμὸς κ' ἔτσι ἡ Δημοκρατία θ' ἀξιοποιοῦσε μόνη της ὁλόκληρη τὴν ἀγροτικὴ καὶ βιομηχανικὴ παραγωγή. Οὔτε ὅμως ἡ Συμβατικὴ οὔτε καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἤθελαν νὰ φτάσουν ὣς αὐτοῦ, νὰ κάνουν κοινωνικὴ Ἐπανάσταση γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν ποὺ τὄχαν ἄλλωστε δεχτεῖ ἄθελά τους.

Ἡ Κομμούνα φρόντισε γιὰ τὸ πιὸ ἐπεῖγον· ὑπέβαλε σ' ἔλεγχο τὴ διανομὴ τῶν εἰδῶν ποὺ ὑπῆρχαν, χρησιμοποιώντας τὸ δικαίωμα τῆς ἐπίταξης κ' ἐφαρμόζοντας τὸ σύστημα τοῦ δελτίου στὸ ψωμί, στὸ κρέας, στὴ ζάχαρη, στὸ σαπούνι κλπ. Περιόρισε τὴ νοθεία τῶν ποτῶν, ποὺ εἶχε πολλαπλασιαστεῖ, διορίζοντας ἐπιτροπὴ ἐμπειρογνωμόνων. Ἔδωσε τὸ δικαίωμα στοὺς Ἐπιτρόπους ἐπὶ τῶν προαγορῶν νὰ κάνουν κατ' οἶκον ἔρευνες ἀκόμα καὶ σὲ ἰδιῶτες. Προσπάθησε νὰ κάνει σεβαστὲς τὶς διατιμήσεις μὲ ἀστυνομικὰ μέτρα, ἀπειλώντας τοὺς παραβάτες μὲ τὸ νόμο περὶ ὑπόπτων. Οἱ περισσότερες πόλεις μιμήθηκαν ἢ μᾶλλον ξεπέρασαν τὸ παράδειγμα τοῦ Παρισιοῦ.

Ἂν ὅμως ἡ διανομὴ τῶν ὑπαρχόντων ἐμπορευμάτων κουτσά-

* Εἰδικὰ δικαστήρια, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τὰ ὁποῖα συνεδρίαζαν σὲ μιὰ αἴθουσα ταπετσαρισμένη μὲ μαῦρα καὶ φωτισμένη μὲ λαμπάδες καὶ κατεδίκαζαν συνήθως τοὺς κατηγορουμένους σὲ θάνατο διὰ τῆς πυρᾶς. Σ. τ. Μ.

στραβά προχωροῦσε, ὁ ἐπανεφοδιασμὸς τῶν μαγαζιῶν γινόταν ὁλοένα καὶ πιὸ δύσκολος γιατί οἱ ἔμποροι δὲν εἶχαν πιὰ συμφέρον νὰ ξαναδημιουργήσουν ἀποθέματα. Γιὰ ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων, γιὰ νὰ μὴ σταματήσει ἡ παραγωγή, καὶ γιὰ νὰ μὴν πέσει λιμός, ἔπρεπε νὰ κάνουν ἕνα βῆμα ἀκόμα στὸ δρόμο τοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας πέτυχε, στὶς 22 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴ σύσταση τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, τῆς λεγομένης Ἐπιτροπῆς τροφίμων, ποὺ τῆς ἔδωσαν τὰ πιὸ ἐκτεταμένα δικαιώματα. Ἔχοντας τὸ δικαίωμα τῆς κατάσχεσης, θὰ μποροῦσε νὰ κατασχέσει ὅλα τὰ εἴδη στὴν τιμὴ τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου. Τὰ εἴδη αὐτὰ θὰ τὰ μοίραζε στὶς περιφέρειες, καὶ θὰ κατηύθυνε ἡ ἴδια ὅλη τὴν ἀγροτικὴ καὶ βιομηχανικὴ παραγωγή, τὶς μεταφορές, τὰ ἐργοστάσια, τὰ μεταλλεῖα, τὰ κάρβουνα, τὴν ξυλεία, τὶς εἰσαγωγὲς καὶ τὶς ἐξαγωγές. Θὰ μποροῦσε νὰ προσφύγει στὴν ἔνοπλη δύναμη. Θὰ προετοίμαζε τὴν ἀναθεώρηση τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν, ποὺ ὁ καθορισμός τους δὲ θ' ἀφηνόταν πιὰ στὴν αὐθαιρεσία τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀλλὰ θὰ γινόταν σύμφωνα μὲ σταθερὲς ἀρχές, ποὺ τὶς ἐξέθεσε ὁ Μπαρὲρ στὶς 11 τοῦ Μπρυμαίρ. Θὰ ἐπέβαλλαν διατιμήσεις κατ' εὐθεῖαν στὶς πηγὲς τῶν προϊόντων. «1) στὶς ἀποθῆκες πρώτων ὑλῶν. 2) στὰ ἐργοστάσια. 3) στοὺς ἐμπόρους χοντρικῆς πώλησης. 4) στοὺς ἐμπόρους λιανικῆς πώλησης» καὶ τέλος θὰ χορηγούσαν ἀποζημιώσεις γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ἐμπορευμάτων ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόσταση. Ἡ Ἐπιτροπὴ τροφίμων, γιὰ νὰ προετοιμάσει τὴ νέα βαθμιαία κι ὁμοιόμορφη αὐτὴ διατίμηση, χωρὶς νὰ παραβλέπει τὰ κέρδη τοῦ ἐργοστασιάρχη, τοῦ μεγαλεμπόρου καὶ τοῦ μικρεμπόρου, γιὰ νὰ πετύχει ἔτσι τὴν ἀποκατάσταση τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων, ἐπιδόθηκε σὲ τεράστια ἔρευνα, ποὺ τὴν ἐμπιστεύτηκε σὲ εἰδικὸ γραφεῖο, στὸ γραφεῖο τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν. Ἡ ἔρευνα κράτησε πολλοὺς μῆνες καὶ μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1794 μπόρεσαν νἆναι ἕτοιμοι οἱ πίνακες τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν. Στὸ μεταξὺ ἡ Κυβέρνηση χρειάστηκε νὰ καταφύγει σὲ διάφορα ἡμίμετρα, δηλ. σὲ ἐπιτάξεις κ' ἐφαρμογὴ τοῦ δελτίου.

Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴν ἀποστολή του στὸ Καλβαντὸς κι ἀνέλαβε στὶς 2 τοῦ Νοέμβρη τὴ διεύθυνση τῆς Ἐπιτροπῆς τροφίμων. Ἀντιτάχθηκε, μᾶς λέει ὁ ἴδιος, στὴ χρησιμοποίηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ γιὰ τὶς ἐπιτάξεις. Περιορίστηκαν νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν ὡς φρουρὰ στὶς πόλεις τῆς Ἴλ-ντὲ-Φράνς. Ἐπειδὴ δὲ ἔμενε ἀδρανὴς συνετέλεσε καὶ στὸ νὰ μὴ συσταθεῖ ποτὲ τὸ Εἰδικὸ Δικαστήριο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸν συνοδεύει στὶς μετακινήσεις του.

Ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὴ στρατιωτικὴ δύναμη γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιτάξεων καὶ τῶν διατιμήσεων, ἡ Ἐπιτροπὴ προτίμησε νὰ δυναμώσει τὸ διοικητικὸ συγκεντρωτισμό. Ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν ἐπανέλαβε στὶς 28 τοῦ Μπρυμαὶρ τὶς ἐπικρίσεις τοῦ Σαὶν-Ζὺστ γιὰ τὴν ἐπίδειξη κακῆς θέλησης ἀπὸ μέρος τῶν ὑφισταμέ-

νων ἀρχῶν ποὺ ἄφηναν ἀνεφάρμοστα τὰ λαϊκὰ διατάγματα, ὅπως λ. χ. τὸ διάταγμα ποὺ χορηγοῦσε βοηθήματα στοὺς γονεῖς τῶν ἐθελοντῶν, ὅπως καὶ τὰ διατάγματα ποὺ ἀφοροῦσαν τὰ τρόφιμα. Πρότεινε νὰ ὑποχρεωθοῦν ὅλες οἱ ἀρχὲς νὰ λογοδοτοῦν γιὰ τὶς πράξεις τους κάθε δέκα μέρες, νὰ δημοσιεύουν τοὺς νόμους σὲ εἰδικὸ δελτίο, νὰ καθιστοῦν ὑπεύθυνους ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους, τιμωρώντας τους μὲ πρόστιμο ἢ μὲ προσωπικὴ κράτηση καὶ τέλος νὰ ἐξουσιοδοτήσουν τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τὴν Ἐπιτροπὴ ν' ἀντικαθιστᾶ χωρὶς διενέργεια ἐκλογῶν τὶς λιπόψυχες ἢ ὕποπτες ἀρχές. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, πρότεινε, στὶς 7 τοῦ Φριμαίρ, ν' ἀπαγορευτεῖ στοὺς ἀντιπροσώπους νὰ μεταβιβάζουν τὴν ἐξουσία τους σὲ ἄλλους καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει πιὰ κανένας ἐνδιάμεσος μεταξὺ τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Περιφερειῶν, νὰ διαλύσουν ὅλες τὶς ἔνοπλες δυνάμεις τῶν Νομῶν καὶ νὰ καταργήσουν ὅλες τὶς νομαρχιακὲς ἐπιτροπὲς ἐπαγρύπνησης ποὺ εἶταν ὕποπτες γιὰ φεντεραλιστικὲς διαθέσεις. Τὸ σχέδιό του ψηφίστηκε δριστικὰ στὶς 14 τοῦ Φριμαὶρ μὲ μιὰ τροπολογία ποὺ τὸ ἐνίσχυσε περισσότερο. Ὁ Δαντὼν καλλιέργησε τὴν ἰδέα πὼς δὲν πρέπει πιὰ νὰ ἐμπιστεύονται τὴν ἐκτέλεση τῶν νόμων σ' αἱρετοὺς ἄρχοντες: «Ζητῶ, εἶπε, κάθε Νομὸς νὰ ἔχει κι ἀπὄναν Ἐθνικὸ Ἐπίτροπο, ζητῶ ἀκόμα, γιὰ νὰ πάψουν οἱ ἐπιροὲς τῆς συγγένειας, τῆς περιουσιακῆς κατάστασης καὶ τοῦ πλούτου, νὰ διορίζει ἀπ' εὐθείας ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας τοὺς ἐπιτηρητές, τοὺς πράχτορες αὐτοὺς ὁλόκληρου τοῦ λαοῦ ποὺ δὲ θᾶναι πιά, ὅπως εἶναι σήμερα, οἱ ἄνθρωποι τοῦ στενοῦ τοπικοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι τῆς Δημοκρατίας» (3 τοῦ Φριμαίρ). Ἡ Ἐπιτροπή, ὕστερ' ἀπὸ κάποιους δισταγμούς, ἐνέκρινε τὴν καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ τῶν Ἐθνικῶν Ἐπιτρόπων, τῶν διορισμένων ἀπ' τὴν κυβέρνηση καὶ μὴ αἱρετῶν, ποὺ προμηνούσαν κιόλας τοὺς νομάρχες τῆς ἐποχῆς τοῦ Ναπολέοντα. Ὁ Κουτὸν ἀπάντησε μ' αὐτὰ τὰ λόγια στὸν Φεγιὼ καὶ στὸν Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ ποὺ ὑπεράσπισαν τὴν ἰδέα τῆς ἐκλογιμότητας τῶν ἀρχῶν: «Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὄχι μόνο πρέπει ν' ἀποφεύγουμε νὰ ἔχουμε ἐπικίνδυνους δημόσιους λειτουργούς, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποφεύγουμε ἀκόμα καὶ τοὺς ἀμφίβολους».

Μὲ τὸ νόμο αὐτὸ τῆς 14ης τοῦ Φριμαίρ, ποὺ μὲ κάποιες μεταβολές, θ' ἀποτελέσει τὸ προσωρινὸ Σύνταγμα τῆς Γαλλίας κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ὅλη ἡ διοικητικὴ ἐξουσία τῆς Γαλλίας συγκεντρώθηκε στὸ Παρίσι ὅπως πρὶν ἀπ' τὸ 1789. Οἱ αἱρετὲς ἀρχὲς ποὺ ὑπάρχουν ἀκόμα, ἐπατηροῦνται ἀπ' τὸν Ἐθνικὸ Ἐπίτροπο ποὺ διορίζεται ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ ποὺ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐπίταξης καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καταγγέλλει τὶς δημόσιες ἀρχὲς καὶ τοὺς δημόσιους λειτουργούς. Οἱ τελευταῖοι ξέρουν πὼς ἂν κάνουν τὴν παραμικρὴ παράλειψη, θ' ἀνακληθοῦν καὶ συνεπῶς θ' ἀναγραφοῦν στὸν κατάλογο τῶν ὑπόπτων καὶ θὰ τεθοῦν ὑπὸ κράτηση. Γιὰ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν, δὲ θὰ προβοῦν πιὰ σ' ἐκλογὲς ὅπως εἶχαν κάνει στὴν ἐ-

ποχὴ τῆς μαζικῆς ἐπιστράτευσης. Οἱ ἐν «ἀποστολῇ» ἀντιπρόσωποι θὰ περιοριστοῦν νὰ συμβουλευτοῦν τὴ λαϊκὴ ὀργάνωση προτοῦ καταρτίσουν τὸν κατάλογο τῶν ἀντικαταστατῶν. Ἕνα διάταγμα τῆς 5ης τοῦ Μπρυμαὶρ ἀνέστειλε τὴν ἐκλογὴ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν. Οὐσιαστικὰ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία, τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, συγκεντρώνεται στὶς Λέσχες, δηλ. στὸ κόμμα ποὺ βρίσκεται στὴν ἐξουσία. Οἱ Λέσχες οἱ ἴδιες ἐκαθαρίζονται. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνηση καταντάει δικτατορία ἑνὸς κόμματος ποὺ ἀσκεῖται πρὸς ὄφελος μιᾶς τάξης, τῆς τάξης τῶν καταναλωτῶν, τῶν ἐργατῶν, τῶν μικροϊδιοχτητῶν καὶ τῶν φτωχῶν, ποὺ καθοδηγεῖται ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τῆς ἀστικῆς τάξης ποὺ ἔχουν συνδέσει τὴν τύχη τους μὲ τὴν τύχη τῆς ἐπανάστασης καὶ προπαντὸς ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς τάξης αὐτῆς ποὺ πλούτισαν μὲ τὴν πολεμικὴ παραγωγή.

Ἡ δικτατορία ἑνὸς κόμματος ἢ μιᾶς τάξης δὲν ἐγκαθιδρύεται τὶς περισσότερες φορές, παρὰ μόνο μὲ τὴ βία, κι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀναγκαιότητα σ' ἐποχὴ πολέμου. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνηση εἶχε σὰ μοιραία συνέπεια τὴν Τρομοκρατία.

VII

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν παράδειγμα χώρας ποὺ νὰ βρίσκεται σ' ἐμπόλεμη κατάσταση μ' ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ νάναι περιπεπλεγμένη σ' ἐμφύλιο πόλεμο ὅπου οἱ κυβερνῶντες νὰ μὴν προσφεύγουν σὲ σύντονη καὶ δραστήρια δικαστικὴ διαδικασία γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἀδικημάτων συνενόησης μὲ τὸν ἐχθρό, τῶν συνωμοσιῶν καὶ τῶν ἀνταρσιῶν.

῾Η Νομοθετικὴ εἶχε συστήσει, γιὰ τὴν ἐκδίκηση τῶν ἀδικημάτων κατὰ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους, ἕνα ᾿Ανώτατο Δικαστήριο ποὺ ἐκλεγόταν ἀπ' τὶς ἐκλογικὲς συνελεύσεις τῶν Νομῶν. Τὸ νέο δικαστικὸ σῶμα, ποὺ ἀθώωσε ἢ ἀπόφυγε νὰ δικάσει τοὺς κατηγορουμένους ποὺ τοῦ εἶχε παραπέμψει ἡ Νομοθετική, δὲν ἀνταποκρίθηκε στὶς προσδοκίες τῶν ἐπαναστατῶν. Μετὰ τὴν ἐξέγερση τῆς 10ης Αὐγούστου, ἡ νικηφόρα Κομμούνα ἀξίωσε τὴ σύσταση ἐκτάκτου κακουργοδικείου, εἶδος στρατοδικείου, ποὺ οἱ δικαστὲς καὶ οἱ ἔνορκοί του ἐκλέχτηκαν ἀπ' τὰ Διαμερίσματα τῆς πρωτεύουσας. Τὸ δικαστήριο αὐτὸ τῆς 17ης Αὐγούστου ἀπάγγειλε μερικὲς θανατικὲς καταδίκες ἀνακατεμένες μὲ ἀθωώσεις. Δὲν ἐμπόδισε τὶς σφαγὲς τοῦ Σεπτέμβρη. Οἱ Γιρονδῖνοι, ποὺ τὸ ὑποψιάζονταν γιὰ τὴν ᾿Ορεινὴ προέλευσή του, τὸ κατάργησαν στὶς 29 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1792, ἐνῶ τὸ ᾿Ανώτατο Δικαστήριο εἶχε κιόλας ἐξαφανιστεῖ ἀπ' τὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη. ῾Η ᾿Επανάσταση δὲν εἶχε πιὰ στὰ χέρια της πολιτικὸ δικαστήριο. Οἱ κατηγορούμενοι γιὰ συνωμοσία κατὰ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους, ὅπως λ.χ. οἱ πράκτορες τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης Σαὶντ-Φουὰ καὶ Ντυφρὲν-Σαὶν-Λεόν, ἢ Μαντὰμ ντὲ Ροὰν-Ροσεφὸρ κατηγορούμενη γιὰ συνενόηση μὲ τὸν ἐμιγκρὲ Μπερτρὰν ντὲ Μολεβίλ, ὁ πρώην δήμαρχος τοῦ Στρασβούργου Ντῆτριχ, συνένοχος στὴ στάση τοῦ Λαφαγιέτ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι παραπέμφθηκαν στὰ τακτικὰ κακουργοδικεῖα πού, κατὰ κανόνα, τοὺς ἀθώωναν. Οἱ Γιρονδῖνοι κυβερνοῦσαν, οἱ νικηφόρες γαλλικὲς στρατιὲς κατεῖχαν τὸ Βέλγιο. ῾Η ᾿Επανάσταση νόμιζε πὼς μποροῦσε ἀκίνδυνα νὰ ἐπιδείξει μεγαλοψυχία.

Στὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ Μάρτη, φτάνουν τὰ νέα ἀπ' τὸ ᾿Αλντενχόφεν γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς Λιέγης καὶ κατόπιν γιὰ τὴ βανδεανὴ

ἐξέγερση. Ὅπως ἔγινε τὴν ἑπομένη τῆς ἅλωσης τῆς Λογκβύ, ἔτσι καὶ τώρα προβαίνουν βιαστικὰ σὲ στρατολογίες. Τὰ Παρισινὰ Διαμερίσματα ζητοῦν στὶς 8 τοῦ Μάρτη «νὰ συνεδριάζει ἀδιάκοπα ἕνα δικαστήριο ποὺ οἱ ἀποφάσεις του νὰ μὴν ὑπόκεινται σ' ἔφεση γιὰ νὰ θέσει τέρμα στὸ θράσος τῶν μεγάλων ἐνόχων καὶ ὅλων τῶν ἐχθρῶν τῆς κοινῆς ὑπόθεσης». Οἱ ἐπίτροποι, ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου ὑποδείχθηκαν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ γιὰ νὰ προβοῦν στὴ στρατολογία τῶν τριακοσίων χιλιάδων ἀντρῶν στοὺς Νομούς, δηλώνουν πὼς δὲ θὰ φύγουν προτοῦ θεσπιστεῖ ἡ σύσταση τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου. Ἡ Συνέλευση συνεδριάζει θορυβωδῶς νύχτα καὶ μέρα. Ἀποφασίζει νὰ ἱδρύσει ἔκτακτο κακουργοδικεῖο μὲ δικαστὲς κ' ἐνόρκους ποὺ θὰ ἐκλέγονται ἀπ' τὴν ἴδια τὴ Συμβατικὴ κι ὄχι ἀπ' τὸ λαό. «Τὸ δικαστήριο θὰ δικάζει κάθε ἀντεπαναστατικὴ ἐπιχείρηση, κάθε ἀπόπειρα κατὰ τῆς λευτεριᾶς, τῆς ἰσότητας, τῆς ἑνότητας καὶ τοῦ ἀδιαίρετου τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς κ' ἐξωτερικῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους καὶ κάθε συνωμοσία ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν ἀποκατάσταση τῆς βασιλείας ἢ στὴν ἐγκατάσταση ὁποιασδήποτε ἄλλης ἀρχῆς ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴ λευτεριά, τὴν ἰσότητα καὶ τὴ λαϊκὴ κυριαρχία, εἴτε οἱ κατηγορούμενοι εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι εἴτε στρατιωτικοὶ εἴτε ἁπλοὶ πολίτες». Θὰ δικάζει ἀνέκκλητα καὶ χωρὶς νὰ ὑπόκεινται οἱ ἀποφάσεις του σὲ ἔφεση. Ἡ περιουσία τῶν καταδικαζομένων θὰ γίνεται κτῆμα τῆς Δημοκρατίας, μὲ τὴν ἐπιφύλαξη πὼς θὰ λαμβάνεται πρόνοια γιὰ τὴ διατροφὴ τῶν ἀπόρων συγγενῶν τους. Ἐπειδὴ βιάζονται νὰ θέσουν σὲ λειτουργία τὸ νέο δικαστήριο, ἀποφασίζουν γιὰ τὴν ἔναρξη νὰ πάρουν τοὺς προσωρινοὺς δικαστὲς κ' ἐνόρκους ἀπ' τὸ Παρίσι κι ἀπ' τοὺς γειτονικοὺς Νομούς, ἡ δὲ Συνέλευση τοὺς διορίζει κιόλας στὶς 13 τοῦ Μάρτη.

Οἱ Γιρονδῖνοι ὅμως, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ δεχτοῦν τὸ νέο δικαστικὸ σῶμα, ἐπανορθώνουν τὴν ἀποτυχία τους μὲ τὴν ἐκλογὴ Ἑξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς, ποὺ μόνο αὐτὴ θὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παραπέμπει τοὺς κατηγορουμένους στὸ πολιτικὸ δικαστήριο. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτή, ἀπαρτιζόμενη ἀπὸ πέντε Γιρονδίνους κ' ἕνα μόνον Ὀρεινὸ (τὸν Πιὲρ ντὲ λὰ Μὰρν) δὲν παρέπεμψε κανένα σὲ δίκη. Τὸ Δικαστήριο παρέλυσε.

Στὶς 2 ὅμως τοῦ Ἀπρίλη ἔρχεται ἡ εἴδηση τῆς προδοσίας τοῦ Ντυμουριέ. Οἱ δικαστὲς καὶ οἱ ἔνορκοι τοῦ Δικαστηρίου πηγαίνουν ἀμέσως νὰ παραπονεθοῦν στὴ Συμβατικὴ γιὰ τὴν ἀδράνεια ὅπου τοὺς εἶχαν καταδικάσει. «Ὁ λαὸς ποὺ ξέρει τοὺς συνωμότες ζητάει τὴν τιμωρία τους!» Μὲ πρόταση τοῦ Ἀλμπὶτ καταργεῖται ἡ Ἑξαμελὴς Ἐπιτροπή. Τρεῖς μέρες ἀργότερα, ὁ Σαλιὲ προτείνει νὰ δοθεῖ ἐξουσιοδότηση στὸ δημόσιο κατήγορο νὰ παραπέμψει ἀπ' εὐθείας στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, χωρὶς προηγούμενο διάταγμα τῆς Συμβατικῆς, ὅλους τοὺς κατηγορούμενους γιὰ συνωμοσία. Ὁ Δαντὼν τονίζει πὼς οἱ ἐγκληματίες τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι τόσο πολλοί, ὥστε ἡ Συμβατικὴ δὲ θἄχε τὸ χρόνο νὰ ἐξετάσει

τοὺς φακέλους των καὶ θάχανε πολύτιμον καιρὸ γιὰ νὰ ψηφίσει τὴν παραπομπή τους σὲ δίκη. «Ἂν θριάμβευε ὁ δεσποτισμός, πρόσθετε, θὰ βλέπατε σὲ λίγο νὰ ἱδρύονται ἔκτακτα βασιλικὰ δικαστήρια στοὺς Νομοὺς γιὰ νὰ κόψουν τὰ κεφάλια ὅλων τῶν πατριωτῶν, ἀκόμα κ' ἐκείνων ποὺ δὲ θάχαν ἐπιδείξει μεγάλη δραστηριότητα». Τὰ δικαστήρια αὐτὰ θὰ τὰ δοῦμε, πράγματι, νὰ λειτουργοῦν στὰ 1815. Ὁ Δαντὼν πέτυχε ὡστόσο συμπληρωματικὴ διάταξη ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὴν κανένας στρατηγός, ὑπουργὸς ἢ βουλευτὴς δὲ θὰ παραπέμπεται στὸ Δικαστήριο χωρὶς προηγούμενο διάταγμα τῆς Συμβατικῆς. Οἱ προτάσεις αὐτὲς ψηφίστηκαν, παρὰ τὴ διαφωνία τοῦ Μπαρμπαροῦ ποὺ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴ δικτατορικὴ δικαστικὴ ἐξουσία ποὺ δόθηκε στὰ χέρια ἑνὸς μόνον ἀνθρώπου, τοῦ δημόσιου κατήγορου.

Τὸ δικαστήριο συνεδρίασε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἑπομένη κιόλας, στὶς 6 τοῦ Ἀπρίλη. Δίκασε ἕναν ἐμιγκρὲ ποὺ γύρισε ξανὰ στὴ Γαλλία, καὶ ποὺ τὸν εἶχαν βρεῖ στὸ Μποὺργκ-λὰ-Ρὲν μὲ δυὸ διαβατήρια καὶ μιὰν ἄσπρη κονκάρδα. Ὁ ἐμιγκρὲς καταδικάστηκε σὲ θάνατο. Δικαστὲς κ' ἔνορκοι ἔκλαιγαν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ποὺ ἀπένειμαν τὴ Δικαιοσύνη δὲν εἶταν σκληρόκαρδοι. Ἐκπληρώνοντας ἕνα καθῆκον ποὺ τοὺς στοίχιζε ψυχικά, πίστευαν ἀκράδαντα πὼς σώζουν τὴν Ἐπανάσταση καὶ τὴ Γαλλία.

Οἱ Γιρονδίνοι διέπραξαν τὴν ἀπερισκεψία νὰ παραπέμψουν τὸν Μαρὰ στὸ Δικαστήριο μὲ τὴν κατηγορία πὼς προπαγάνδιζε τὶς ληστεῖες, τοὺς φόνους καὶ τὴ διάλυση τῆς Συμβατικῆς. Ἡ δίκη τοῦ Μαρὰ κατέληξε στὴν πανηγυρικὴ ἀθώωσή του στὶς 24 τοῦ Ἀπρίλη. Τὸ Δικαστήριο ἀθώωσε διαδοχικά, στὶς 23 τοῦ Ἀπρίλη, τὸν ντ' Ἁραμπύρ, ποὺ τὸν εἶχαν κατηγορήσει πὼς εἶχε στείλει στὸ Νεφμπριζὰχ βασιλικὲς προκηρύξεις, τὸν ντ' Ἐσπαρμπὲς ποὺ εἶχε διαδεχτεῖ τὸν Μπλανσελὰντ σὰν κυβερνήτης τοῦ Ἁγ. Δομίγγου. Ὁ Μπλανσελὰντ εἶχε κιόλας καταδικαστεῖ σὲ θάνατο γιατὶ εἶχε φυλακίσει πατριῶτες κ' εἶχε ὑποθάλψει τὴν ἐξέγερση τῶν ἀριστοκρατῶν. Ἀργότερα, τὸ Μάη, τὸ ἴδιο Δικαστήριο ἀθώωσε τὸν Μιραντά, τὸν Στεγκὲλ καὶ τὸν Λανού, ποὺ εἶχαν ἐκτεθεῖ τὴν ἐποχὴ τῶν ἡττῶν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ στὸ Βέλγιο. Δύο μονάχα στρατηγοί, συνένοχοι τοῦ Ντυμουριέ, ὁ Μιαστσύνσκυ κι ὁ Λεσκυγιέ, καταδικάστηκαν σὲ θάνατο γιατὶ οἱ ἀποδείξεις τῆς ἐνοχῆς των εἶταν συντριπτικές. Οἱ συνεδριάσεις τοῦ Δικαστηρίου γίνονταν ἤρεμα τότε καὶ οἱ δικαστὲς τηροῦσαν τοὺς τύπους. Ἡ ὑπεράσπιση καὶ οἱ κατηγορούμενοι μποροῦσαν νὰ μιλήσουν ἐλεύθερα.

Παρὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Ὁμοσπονδιακῶν, τὸ Δικαστήριο δὲν ἐπιτάχυν στὴ διαδικασία. Ἀφιέρωσε παρατεταμένες συνεδριάσεις, ἀπ' τὶς 4 ὡς τὶς 18 Ἰουνίου, στὴ δίκη τὴ σχετικὴ μὲ τὴ συνωμοσία τῆς Βρεττάνης, κι ἂν καταδίκασε σὲ θάνατο 12 συνένοχους τοῦ Λὰ Ρουαρί, ἀθώωσε ὅμως 13 ἀπ' αὐτούς. Οἱ 12 κατάδικοι φώναξαν: ζήτω ὁ Βασιλιὰς κι ἀγκαλιάστηκαν πάνω στὸ ἰκρίωμα. Ὁ φιλόσοφος αστυνομικὸς Ντυτάρ, ἀναφέροντας τὴν ἐκτέλεση αὐτή, ἔγραφε: «Πρέπει νὰ πῶ πὼς στὴν πολιτικὴ οἱ ἐκτελέσεις αὐτὲς εἶναι πολὺ ἀπο-

τελεσματικές. Ἡ μεγαλύτερη ὅμως σημασία τους εἶναι τὸ ὅτι κατευνάζουν τὸ λαὸ ποὺ ἀγαναχτεῖ ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν του. Μὲ τὶς ἐκτελέσεις αὐτὲς ὁ λαὸς ἐκδικεῖται. Ἡ γυναίκα ποὺ ἔχασε τὸν ἄντρα της, ὁ πατέρας ποὺ ἔχασε τὸ γιό του, ὁ ἔμπορος ποὺ ἔχασε τὸ ἐμπορικό του, ὁ ἐργάτης ποὺ πληρώνει ὅλα τὰ εἴδη τόσο ἀκριβὰ ὥστε τὸ ἡμερομίσθιό του νὰ καταντάει σχεδὸν μηδέν, ὅλοι αὐτοὶ δὲ δέχονται νὰ ὑποστοῦν τὰ δεινά τους παρὰ μὲ τὸν ὅρο πὼς θὰ δοῦν ἀνθρώπους, ποὺ τοὺς νομίζουν γιὰ ἐχθρούς τους, πιὸ δυστυχισμένους ἀκόμα!!!

Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου Μοντανὲ προσπάθησε νὰ σώσει τὴν Καρλόττα Κορνταί. Τὸ τρίτο ἐρώτημα ποὺ εἶχε τεθεῖ στοὺς ἐνόρκους ἔλεγε: «...προέβη εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτὴν κατόπιν προμελέτης καὶ μὲ σκοποὺς ἀντεπαναστατικούς;» Ὁ Μοντανὲ ἔσβυσε στὸ πρόχειρο χειρόγραφο τὶς λέξεις προμελέτη καὶ ἀντεπαναστατική, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἔτσι τὸ ἔγκλημα θὰ εἶταν δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ σὰν πράξη ἀνισόροπου ἢ σὰν κοινὸς φόνος. Στὴν προηγούμενη δίκη τῶν φονέων τοῦ Λεονάρδου Μπουρντόν, τοῦ συμβατικοῦ ποὺ τὸν εἶχαν κακοποιήσει καὶ τραυματίσει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀποστολῆς του στὴν Ὀρλεάνη, ὁ Μοντανὲ εἶχε κιόλας σβύσει στὸ χειρόγραφο τῆς ἀπόφασης ποὺ στάλθηκε στὸ τυπογραφεῖο τὴ στερεότυπη φράση: «ἡ περιουσία τῶν καταδίκων περιέρχεται στὴ Δημοκρατία» κ' ἔτσι δὲ στάθηκε δυνατὸ νὰ γίνει καμιὰ δήμευση ἐνῶ, ὅπως λέει ὁ Πριὲρ ντὲ λὰ Μάρν, πολλοὶ ἀπ' τοὺς καταδικασθέντες εἶταν ἑκατομυριοῦχοι. Οἱ δυὸ παραποιήσεις ποὺ ἔκανε ὁ Μοντανὲ ἀποκαλύφτηκαν ἀμέσως, κι αὐτὸς θ' ἀνέβαινε στὸ ἰκρίωμα, ἂν ὁ Φουκιὲ-Τενβὶλ δὲν τὸν ξεχνοῦσε ἐπίτηδες στὴ φυλακή.

Ἡ δίκη τοῦ Κιουστὶν ἀπασχόλησε τὸ Δικαστήριο ὅλο σχεδὸν τὸ δεύτερο 15θήμερο τοῦ Αὐγούστου. Ὁ στρατηγὸς Μουστὰς ὑπεράσπισε σθεναρὰ τὸν ἑαυτό του, ὑποχωρώντας βῆμα πρὸς βῆμα, ἀπαντώντας στὸν κάθε μάρτυρα, κ' ἐπικαλέστηκε γιὰ μάρτυρες πολλοὺς στρατηγοὺς ἐν ἐνεργείᾳ ποὺ τὸ Δικαστήριο ἀρνήθηκε νὰ τοὺς ἐξετάσει. Τὸ ἀκροατήριο εἶταν φανερὰ μὲ τὸ μέρος του. Οἱ ἔνορκοι εἶχαν κλονιστεῖ. Οἱ Ἰακωβῖνοι ταράχτηκαν: «Δὲν πρέπει ἕνα Δικαστήριο ποὺ τὄχουν συστήσει γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν Ἐπανάσταση, ἔλεγε ὁ Ροβεσπιέρος στὴ Λέσχη στὶς 25 Αὐγούστου, νὰ τὴν κάνει νὰ ὀπισθοχωρεῖ μὲ τὴν ἐγκληματικὴ ἀργοπορία του. Πρέπει τὸ Δικαστήριο αὐτὸ νἆναι τόσο δραστήριο ὅσο εἶναι καὶ οἱ ἐγκληματίες, πρέπει νὰ βρίσκεται πάντοτε στὸ ὕψος τῶν ἐγκλημάτων». Ὁ Κιουστίν, ποὺ καταδικάστηκε δυὸ μέρες ἀργότερα, ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος τὸ θάνατο, στὶς 28 Αὐγούστου. Τὸ σφάλμα του εἶταν μόνο πὼς δὲν εἶχε ὑπακούσει στὶς διαταγὲς τοῦ Μπουσότ, πὼς εἶχε μιλήσει ἄστοχα καὶ πὼς εἶχε διαπράξει στρατιωτικὰ σφάλματα. Εἶταν τὸ ἐξιλαστήριο θῦμα γιὰ τὶς συνθηκολογήσεις τῆς Μαγεντίας καὶ τῆς Βαλανσιέν.

Οἱ Ἑμπερτιστὲς θριαμβεύουν στὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη. Νέα περίοδος ἀρχίζει στὴν ἱστορία τοῦ Δικαστηρίου. Μὲ πρόταση

τοῦ Μπολὲν ντὲ Ντουαὶ τὰ μέλη του αὐξάνονται σὲ ἀριθμὸ καὶ μοιράζονται σὲ τέσσερα τμήματα ποὺ τὰ δύο ἀπ' αὐτὰ ἐργάζονται ταυτοχρόνως. Τὸν κατάλογο τῶν νέων δικαστῶν κ' ἐνόρκων τὸν συντάσσουν ἀπὸ κοινοῦ ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας.

Δικαστὲς καὶ ἔνορκοι εἶναι, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀστοὶ καὶ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες. Ἀνάμεσά τους ὑπάρχουν πρώην παπάδες σὰν τὸν Λεφὲτς καὶ τὸν Ρουαγιέ, ζωγράφοι καὶ χαράκτες σὰν τὸν Σατελέ, τὸν Τοπινὸ-Λεμπρέν, τὸν Σαμπά, τὸν Πριέρ, τὸν Ζιράρ, ἕνας τραπεζίτης, ὁ Βίκτωρ Αἰγκουέν, ἰατροὶ καὶ χειροῦργοι, σὰν τοὺς Σουμπερμπιέλ, Μπεκύ, Μαρτέν, ἔμποροι καὶ βιομήχανοι σὰν τὸν Ντυπλαὶ καὶ τὸν Μπιγιόν, χρυσοχόοι καὶ κοσμηματοποιοὶ σὰν τὸν Κλιψύ, τὸν Ζιράρ, τὸν Κομπάνι, ράφτες σὰν τοὺς Ὡμπρύ, Γκριμόν. Πρεσσελέν, κλειδαράδες σὰν τὸν Ντιντιέ, παπουτσῆδες σὰν τὸν Σερβιέρ, τυπογράφοι σὰν τὸν Νικολά, ἕνας καπελάς, ὁ Μπαρόν, ἕνας μπακάλης, ὁ Λοϊέ, ἕνας ξυδάς, ὁ Γκραβιὲ κλπ. Οἱ καθαυτὸ Ἀβράκωτοι ἀπουσίαζαν, ἂν δὲν κατατάξουμε σ' αὐτοὺς κάτι γραφειοκράτες σὰν τὸν Κλεμάνς, ὑπάλληλο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐκτύπωσης τῶν ἀσινιάτων. Ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ δυὸ γνήσιοι μαρκήσιοι, ὁ Ἀντωνὲλ κι ὁ Λερουᾶ ντὲ Μονφλαμπέρ, ποὺ εἶχε ἀλλάξει ὄνομα καὶ λεγόταν τώρα Δεκαύγουστος. Ὅλοι ἢ σχεδὸν ὅλοι εἶταν μορφωμένοι.

Ὅταν τὸ ὄργανο τῆς καταστολῆς εἶχε ἔτσι τελειοποιηθεῖ, σκέφτηκαν ν' αὐξήσουν τὴν ἀποδοτικότητά του. Ἡ ἀντεπανάσταση δὲν προσβάλλει τὸ καθεστὼς μὲ τὸ μέσο τῆς ἐξέγερσης, τῆς συνωμοσίας, τῆς προδοσίας καὶ τῆς κατασκοπείας μόνο. Χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ πιὸ ἐπικίνδυνο ἴσως ὅπλο τῆς πείνας, τῶν καταχρήσεων στὸ ἐμπόριο τῶν τροφίμων καὶ στὸν ἐφοδιασμὸ τῶν στρατευμάτων. Στὶς 29 τοῦ Σεπτέμβρη, τὴ μέρα ἀκριβῶς ποὺ ἡ Συμβατικὴ θεσπίζει τὴ γενικὴ διατίμηση, ἡ ἴδια ἀποφασίζει ἐπίσης πὼς τοὺς ἀπατεῶνες προμηθευτὲς θὰ τοὺς μεταχειρίζονται σὰ συνωμότες, καὶ πὼς αὐτοὶ θὰ δικάζονται συνεπῶς ἀπ' τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Τὸ τρομερὸ αὐτὸ διάταγμα θεσπίστηκε ὕστερ' ἀπὸ παράπονα ποὺ κάνανε οἱ νέοι ἐπίστρατοι ποὺ εἶχαν καταθέσει στὸ γραφεῖο τῆς Συμβατικῆς ἕνα ζευγάρι παπούτσια ποὺ εἶχαν σόλες ἀπὸ ξύλο καὶ χαρτόνι. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀγορῶν ἀνέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα. Πολλοὶ εἶταν οἱ προμηθευτὲς ποὺ τοὺς παράπεμψαν στὸ Δικαστήριο μὲ τὴν κατηγορία τῆς ἀπάτης, τῆς παράνομης αὔξησης τῶν τιμῶν, τῆς παράβασης τῆς διατίμησης, τῆς προαγορᾶς.

Τὸν Ὀχτώβρη ἀρχίζουν οἱ μεγάλες πολιτικὲς δίκες. Πρῶτα-πρῶτα ἡ δίκη τῆς βασίλισσας, ποὺ βάσταξε ἀπ' τὶς 14 ὥς τὶς 16 τοῦ Ὀχτώβρη, ἔπειτα τῶν Γιρονδίνων ποὺ βάσταξε μιὰ βδομάδα, ἀπ' τὶς 24 ὥς τὶς 30 τοῦ Ὀχτώβρη.

Ἡ βασίλισσα, ἡ Αὐστριακή, εἶταν καταδικασμένη ἀπὸ πρίν. Πέθανε μὲ θάρρος, ἐνῶ τὸ τεράστιο πλῆθος φώναζε: Ζήτω ἡ Δημοκρατία!

Οἱ 21 Γιρονδῖνοι θέλησαν ν' ἀμυνθοῦν. Ἕνας μόνο δείχτηκε δειλός, ὁ Μπουαλώ, ποὺ δήλωσε πὼς μετάνιωσε, πὼς εἶταν εἰλι-

κρινής 'Ορεινός, πράγμα πού δέν τόν έσωσε. Οί άλλοι αντιμετώπισαν τήν κατηγορία μέ τό κεφάλι ψηλά. 'Ο Βερνιώ, ό Μπρισσό, ό Ζανσοννέ βγάλανε λόγους γιά ν' απαντήσουν στούς μάρτυρες πού είταν έχθροί τους. Οί 'Ιακωβίνοι θύμωσαν. Ζήτησαν άπ' τή Συμβατική νά ψηφίσει ένα νόμο πού ν' απαλλάξει τό Δικαστήριο άπ' τούς τύπους πού πνίγουν τή συνείδηση τών ένόρκων καί παρεμποδίζουν τήν ένοχοποίηση, ένα νόμο «πού νά έπιτρέπει στούς ένόρκους νά δηλώνουν πώς έχουν άρκετά κατατοπιστεί». 'Ο 'Οσσελέν πρότεινε μιά διατύπωση, πού ό Ροβεσπιέρος τή βρήκε ύπερβολικά άόριστη: «προτείνω, είπε ό Ροβεσπιέρος, νά ψηφιστεί πώς ό Πρόεδρος τοῦ Δικαστηρίου πρέπει, ύστερ' άπό τριήμερη συζήτηση, τά ρωτάει τούς ένόρκους άν ή συνείδησή τους έχει άρκετά διαφωτιστεί. "Αν αυτοί απαντήσουν αρνητικά, ή δίκη θά συνεχιστεί ώσπου νά δηλώσουν πώς είναι σέ θέση ν' άποφανθοῦν». Μόλις τό διάταγμα ψηφίστηκε, τό άνακοίνωσαν στό Δικαστήριο. Οί ένορκοι, όταν τούς ρώτησαν, απάντησαν στήν άρχή πώς ή συνείδησή τους δέν είχε άρκετά διαφωτιστεί. Οί συζητήσεις διαρκούσαν έξη κιόλας μέρες. Τό ίδιο όμως βράδι οί ένορκοι δήλωσαν πώς είχαν σχηματίσει τή γνώμη τους. Οί 21 Γιρονδίνοι πού καταδικάστηκαν παμψηφεί σέ θάνατο, ύποδέχτηκαν τήν άπόφαση τοῦ Δικαστηρίου μέ φωνές καί βρισιές. 'Ο Βαλαζέ αυτοκτόνησε μέ στιλέτο όταν έβγαινε άπ' τό Δικαστήριο. Οί δικαστές διέταξαν νά μεταφερθεί τό πτῶμα του μέ άμάξι στόν τόπο τῆς έκτέλεσης. Τεράστιο πλῆθος πού φώναζε: «κάτω οί προδότες!» μαζεύτηκε νά δεί τούς Γιρονδίνους νά πεθαίνουν.

'Ο Νόμος γιά τήν έπιτάχυνση τῶν δικῶν είχε σά μοιραίο έπακόλουθο ν' αυξήσει τόν άριθμό τῶν καταδικῶν. 'Απ' τίς 6 Αύγούστου ώς τήν 1η τοῦ 'Οχτώβρη έκδοθήκανε 29 καταδίκες σέ θάνατο, 9 καταδίκες σέ έξορία, καί 24 άθωωτικές άποφάσεις, χωρίς νά λογοριάσουμε τίς 130 άπαλλαγές. Στό διάστημα τῶν τριῶν έπομένων μηνῶν πού άκολούθησαν ώς τήν 1η τοῦ Γενάρη τοῦ 1794, άπ' τούς 395 κατηγορούμενους, οί 194 άθωώθηκαν, 21 τιμωρήθηκαν μέ έξορία, μέ φυλάκιση ή μέ καταναγκαστικά έργα, καί 177 μέ θάνατο. 'Απ' αυτούς οί 51 καταδικάστηκαν τόν 'Οχτώβρη, 58 τό Νοέμβρη καί 68 τό Δεκέμβρη.

Οί πολιτικές δίκες διαδέχονταν ή μιά τήν άλλη. 'Ο Φίλιππος 'Εγκαλιτέ πού είχε δώσει τόσες έγγυήσεις στήν 'Επανάσταση, καταδικάζεται σά συνένοχος τῶν Γιρονδίνων καί τοῦ Ντυμουριέ, έπειδή ό μεγαλύτερος γιός του, ό μέλλων Λουδοβίκος - Φίλιππος άκολούθησε τό στρατηγό στήν προδοσία του. Οί 'Ορεινοί έκτελώντας τον, έλπίζανε νά έξαλείψουν έτσι τήν κατηγορία πώς είναι όρλεανιστές, κατηγορία πού συχνά έγείρανε έναντίον τους οί άντίπαλοί τους. "Υστερα ήρθε ή σειρά τῆς μαντάμ Ρολάν, πού πλήρωσε τίς άμαρτίες τοῦ έξαφανισθέντος συζύγου της καί πού είχε καί ή ίδια έκτεθεί μέ τήν άλληλογραφία πού διατηροῦσε μέ τόν Μπαρμπαρού καί τόν Ντυπρά. 'Ο άντρας της, όταν έμαθε τό θάνατό της, αυτοκτόνησε, λιγότερο ίσως άπό θλίψη καί περισσότερο γιά νά παρεμποδίσει τή δήμευση τῆς περιουσίας του, γιατί

εἶχε μιὰ κόρη. Ἔπειτα ὁ πρώην δήμαρχος τοῦ Παρισιοῦ, ὁ Μπαγύ, πληρώνει γιὰ τοὺς δημοκρατικοὺς ποὺ σφαγιάστηκαν στὸ Πεδίο τοῦ Ἄρεως. Ὁ Μπαγὺ ἐκτελέστηκε στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, στὸν τόπο τοῦ «ἐγκλήματός» του, ἀνάμεσα στὶς βρισιὲς τῶν θεατῶν. Ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν καταδικάστηκαν ὁ Γιρονδῖνος Πέτρος Μανουέλ, οἱ Feuillants Μπαρνὰβ καὶ Ντυπὸρ Ντυτέρτρ, οἱ στρατηγοὶ Μπρυνέ, Οὐσάρ, Λαμορλιέρ, Μπιρόν. Ὁ τελευταῖος διακήρυξε στὸ ἰκρίωμα τὰ φιλοβασιλικά του αἰσθήματα, δικαιολογώντας ἔτσι μὲ κάποιον τρόπο τὴν καταδίκη του. Οἱ διάσημοι αὐτοὶ κατάδικοι δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνουν νὰ ξεχνᾶμε τοὺς ἄσημους ἀνθρώπους ποὺ καταδικάστηκαν ἐπὶ τῇ βάσει διαφόρων νόμων γιὰ τοὺς ἐμιγκρέδες, τοὺς προαγοραστές, γιὰ συνεννόηση μὲ τὸν ἐχθρό, γιὰ στασιαστικὲς ἐκδηλώσεις. Ὅλοι αὐτοὶ εἶταν πολὺ περισσότεροι ἀπ' τοὺς πρώτους.

Τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, ποὺ ἱδρύθηκε ὅταν ἡ εἴδηση γιὰ τὴν ἐξέγερση τῆς Βανδέας δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμα στὸ Παρίσι, ἔπρεπε, ἀρχικὰ νἄναι μοναδικὸ σ' ὅλη τὴ Γαλλία. Ἀπὸ τότε ὅμως εἶχαν ξεσηκωθεῖ κι ἄλλες περιοχὲς στὴ Γαλλία. Τὸ δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ δὲν μποροῦσε νὰ ἐπαρκέσει γιὰ τὴν καταστολὴ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐξεγέρσεων. Στὶς περιοχὲς ὅπου μαινόταν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, οἱ ἀρχὲς κατέφυγαν σὲ στρατιωτικὲς μέθοδες. Ὁ νόμος τῆς 19ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1793 ποὺ ἐξεδόθη ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Βανδέας, δημιούργησε πολλὲς πενταμελεῖς στρατιωτικὲς ἐπιτροπὲς ποὺ καταδίκαζαν σὲ θάνατο τοὺς ἀντάρτες ποὺ πιάνονταν μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι, μὲ μόνη διατύπωση τὴν ἐξακρίβωση τῆς ταυτότητάς τους. Ὅσο γιὰ τοὺς ἀντάρτες ποὺ πιάνονταν χωρὶς ὅπλα, θεωρητικὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς παραπέμπουν στὰ ταχτικὰ κακουργοδικεῖα ποὺ θὰ τοὺς δίκαζαν ἐπαναστατικά, δηλαδὴ χωρὶς δικαίωμα τοῦ κατηγορουμένου γιὰ ἔφεση κι ἀναίρεση.

Ἡ καταστολὴ στὶς ἐπαρχίες εἶταν κατ' εὐθεῖαν ἀνάλογη μὲ τὸν κίνδυνο ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἐξέγερση. Ἡ ἐξέγερση τῆς Νορμανδίας, ποὺ εἶχε κατασταλεῖ μὲ μιὰν ἀναίμακτη σύγκρουση στὸ Βερνόν, ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ μερικὲς μονάχα ἀπολύσεις ὑπαλλήλων καὶ συλλήψεις. Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Τρομοκρατίας, δὲν ἐκδόθηκε καμμιὰ καταδίκη σὲ θάνατο στὸ νομὸ τοῦ Καλβαντός. Ἡ Συμβατικὴ ἀρκέστηκε σὲ μιὰ συμβολικὴ χειρονομία. Μὲ πρόταση τοῦ Τυριὸ καὶ τοῦ Ντελακρουά, διέταξε στὶς 17 Ἰουλίου «νὰ κατεδαφιστεῖ τὸ σπίτι ποὺ εἶχε ὁ Μπυζὸ στὸ Ἐβρὲ καὶ νὰ τοποθετηθεῖ πάνω στὰ ἐρείπιά του μιὰ πινακίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή: Ἐδῶ εἶταν τὸ ἄσυλο τοῦ βδελυροῦ Μπυζὸ πού, ἐνῶ εἶταν ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, συνωμότησε γιὰ τὸν ὄλεθρο τῆς Δημοκρατίας».

Ἡ ἐξέγερση τῆς Λυών, ποὺ ἔγινε ἀργότερα, εἶταν πολὺ πιὸ σοβαρή. Οἱ ἀντάρτες εἶχαν συλάβει ἢ ἐκτελέσει πολλοὺς Ὀρεινούς. Ἐδῶ οἱ ἀντεκδικήσεις εἶταν πολὺ αὐστηρότερες. Πῆραν ὄχι μόνο πολιτικό, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὸ χαραχτῆρα. Ἡ Συμβατικὴ ψήφισε στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη ὕστερ' ἀπὸ ἔκθεση ποὺ τῆς ὑπέβαλε ὁ Μπαρέρ: «Ἡ πόλη τῆς Λυὼν θὰ καταστραφεῖ. Ὅλα τὰ κτίρια

ὅπου κάθονταν πλούσιοι θὰ κατεδαφιστοῦν. Θὰ μείνει μόνο ὄρθιο τὸ σπίτι τοῦ φτωχοῦ, οἱ κατοικίες τῶν πατριωτῶν ποὺ σφαγιάστηκαν ἢ εἶχαν προγραφεῖ, τὰ κτίρια ποὺ χρησιμεύουν εἰδικὰ γιὰ τὴ βιομηχανία καὶ τὰ μνημεῖα ποὺ εἶναι ἀφιερωμένα στὴν ἀνθρωπότητα καὶ στὴ δημόσια ἐκπαίδευση».

Ὅσο παρέμεναν ὁ Κουτὸν κι ὁ Μαινὲ στὴ Λυών, ποὺ τὴν ἀποκαλοῦσαν τώρα 'Απελευθερωμένη Πόλη, ἡ καταστολὴ δὲν εἶχε τίποτε τὸ ὑπερβολικό. Ὁ Κουτὸν πῆγε στὴν πλατεία Μπελλκοὺρ καὶ χτύπησε μ' ἕνα ξύλινο σφυρὶ μερικὰ σπίτια ποὺ ὕστερα τὰ κατεδάφισαν σιγὰ-σιγά. Στὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ Νοέμβρη καταφθάνουν ὁ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ κι ὁ Φουσὲ μαζὶ μ' ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ποὺ τὸ διοικοῦσε ὁ Ρονσέν. Ὁ Κολλὸ ὀργανώνει μιὰ μεγάλη ἐξιλαστήρια γιορτὴ στὴν πλατεία Τερρὼ πρὸς τιμὴν τῆς σκιᾶς τοῦ Σαλιέ. Τ' ἀνθρωπομάζωμα ἀρχίζε ι. Ἡ παλιὰ ἐπιτροπὴ λαϊκῆς δικαιοσύνης ποὺ τὴν εἶχε ἱδρύσει ὁ Κουτὸν καταργεῖται σὰν πολὺ ἐπιεικής. Τὴν ἀντικαθιστᾶ μιὰ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ ἔχει πρόεδρο τὸν Παρέν. Οἱ τουφεκισμοὶ καὶ οἱ μυδραλιοβολισμοὶ ἀντικαθιστοῦν τὴ γκιλλοτίνα ποὺ θεωρεῖται π ρα πολὺ βραδυκίνητη. Στὶς 14 Φριμαίρ (4 τοῦ Δεκέμβρη) 60 νεαροὶ κατάδικοι στήνονται μπροστὰ σὲ κανόνια στὸ πεδίο Μπροττώ. Τοὺς δένουν προηγουμένως δυὸ-δυὸ καὶ τοὺς τοποθετοῦν ἀνάμεσα σὲ δυὸ παράλληλα χαντάκια ποὺ θὰ δεχτοῦν τὰ κορμιά τους. Ἡ ὁμο βροντία τῶν κανονιῶν σκότωσε τὸ τρίτο μονάχα ἀπ' αὐτούς. Ἀναγκάστηκαν ν' ἀποτελειώσουν τοὺς ἄλλους μὲ ντουφεκιές. Τὴν ἑπομένη τουφεκίστηκαν στὸ ἴδιο μέρος 208 κατάδικοι, στὶς 18 Φριμαὶρ ἄλλοι 67 καὶ στὶς 23 ἄλλοι 32. Οἱ τουφεκισμοὶ πάψανε μονάχα στὶς 22 Πλυβιόζ (10 τοῦ Φλεβάρη). Ὁ Ἐπίτροπος Παρὲν ἐξέδωσε 1667 θανατικὲς καταδίκες. Οἱ σφαγὲς αὐτὲς εἶταν ἀκόμα πιὸ ἀποτρόπαιες, γιατὶ δὲν εἶχαν κὰν γιὰ δικαιολογία τὸν πυρετὸ ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ μάχη. Ἡ πολιορκία εἶχε τελειώσει ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες ὅταν ἄρχισαν οἱ σφαγές. Δὲν εἶχαν ἐπίσης τὴ χρησιμότητα τοῦ παραδειγματισμοῦ, γιατὶ ὁ Κολλὸ ὁ ἴδιος ἔγραφε στὴν Ἐπιτροπὴ στὶς 17 Μπρυμαίρ: «Καὶ οἱ ἐκτελέσεις ἀκόμα δὲν κάνουν τὴν ἐντύπωση ποὺ θἄπρεπε νὰ περιμένει κανένας. Ἡ παράταση τῆς πολιορκίας καὶ οἱ καθημερινοὶ κίνδυνοι ποὺ πέρασε ὁ καθένας ἐμπνεύσανε ἕνα εἶδος ἀδιαφορίας γιὰ τὴ ζωή, ἂν ὄχι καὶ τὴν πλέρια περιφρόνηση τοῦ θανάτου. Χτές, ἕνας θεατής, γυρίζοντας ἀπὸ μιὰ ἐκτέλεση, ἔλεγε: Δὲν εἶναι δὰ καὶ πολὺ σκληρό. Τί νἄκανα γιὰ νὰ μὲ καρατομήσουν; Νἄβριζα τοὺς ἀντιπροσώπους;» Ἕνας ψύχραιμος ἄνθρωπος θἄβγαζε τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση στὴν ἐπιβολὴ θανατικῆς ποινῆς. Ὁ Κολλὸ ὅμως, ποὺ εἶταν ἕνας θεατρίνος, ἔβγαλε τὸ ἀντίθετο συμπέρασμα. Θεώρησε πὼς ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσει τὴ γκιλλοτίνα. Πρότεινε μάλιστα στὸν Ροβεσπιέρο, χωρὶς ἀποτέλεσμα, νὰ διασκορπίσει σ' ὅλη τὴ Γαλλία τοὺς ἑξήντα χιλιάδες ἐργάτες τῆς Λυὼν ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του δὲ θὰ γίνονταν ποτὲ δημοκρατικοί.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὶς δυτικὲς περιοχὲς εἶταν φριχτός. Ἡ καταστολὴ ἐδῶ εἶταν ἰδιαίτερα αὐστηρή. Στρατιωτικὲς ἐπιτροπὲς λειτουργούσαν στὶς κυριότερες πόλεις γιὰ νὰ δικάζουν τοὺς Βανδεανοὺς ποὺ τοὺς εἶχαν συλλάβει μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι. Τέτιες Ἐπιτροπὲς ὑπῆρχαν στὸ Ἀνζέ, στὴ Ρέν, στὸ Λαβάλ, στὴν Τούρ, στὴ Νάντη κ.τ.λ. Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀνζὲ τουφέκισε 69 ἀντάρτες στὸ Ντουὲ στὶς 3 Νιβόζ, 64, τὴν ἐπομένη, 203 στὶς 6 Νιβόζ, 100 στὸ Ἀνζὲ στὶς 23 Νιβὸζ κ.τ.λ. Στὸ Ἀνζὲ ὁδήγησαν τοὺς κατάδικους στὸν τόπο τῆς ἐκτέλεσης, στὸ Λὰ Χαὶ ὼ Μπονζόμ, ποὺ σήμερα λέγεται Πεδίο τῶν Μαρτύρων, μὲ μουσική, μὲ τὶς ἀρχὲς ντυμένες ἐπίσημα ἀνάμεσα σὲ στοίχους στρατιωτῶν.

Στὴ Νάντη, ἡ καταστολὴ ποὺ τὴν ὀργάνωσε ὁ Καρριέ, ξεπέρασε σὲ φρίκη τοὺς τουφεκισμοὺς τῆς Λυών. Ὁ Καρριέ, ἕνας ἀπότομος μεθύστακας ἀπ' τὴν Ὠβέρνη, καταφτάνει τὴν ἐπομένη τῆς ἧττας τῶν Μαγεντιανῶν στὸ Τορφοὺ καὶ τῆς κατάληψης τῆς Νουαρμουτιὲ ποὺ παραδόθηκε στὸν Σαρὲτ ἀπ' τοὺς κατοίκους της. Νομίζει πὼς τὸν περιστοιχίζουν προδότες. Ἴσως νὰ φοβᾶται γιὰ τὴ ζωή του. Γιὰ νὰ πετύχει τὴν ἐκτέλεση τῶν διαταγῶν του καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸν ἑαυτό του περιστοιχίζεται μὲ μιὰ κόκκινη φρουρά, τὸ τάγμα τοῦ Μαρά, ποὺ τὰ 40 μέλη της παίρνουν 15 λίβρες μισθὸ τὴ μέρα. Διοργανώνει συγχρόνως μιὰ μυστικὴ ἀστυνομία, ποὺ βρίσκεται στὰ χέρια ἀληθινῶν καθαρμάτων, τοῦ Φουκὲ καὶ τοῦ Λαμπερτὺ ποὺ ἀργότερα θὰ καταδικαστοῦν σὲ θάνατο γιὰ τὶς καταχρήσεις τους. Οἱ ἀντάρτες τῆς Βανδέας, συρέουν κατὰ χιλιάδες στὴ Νάντη. Ὁ τύφος καὶ ἡ χολέρα ἐμφανίζονται στὶς φυλακὲς ὅπου εἶναι στοιβαγμένοι. Ἡ ἐπιδημία ἀπειλεῖ νὰ προσβάλει καὶ τοὺς φρουρούς, πολίτες τῆς Νάντης. Τότε, γιὰ νὰ ἐπιταχύνει τὴν ἐκαθάριση τῶν φυλακῶν, ὁ Καρριὲ ὀργανώνει τὸ γενικὸ πνίξιμο τῶν φυλακισμένων. Στοιβάζουν πρῶτα τοὺς παπάδες κ' ὕστερα τοὺς Βανδεανοὺς πάνω σὲ σχεδίες ἢ μαοῦνες ποὺ ἔχουν προετοιμαστεῖ ἀπὸ πρὶν μὲ ἀνοίγματα γιὰ τὴν εἰσροὴ τοῦ νεροῦ, τὶς τραβᾶνε ὥς τὴν μέση τοῦ Λουάρ, ἀνοίγουν τὶς θυρίδες καὶ τὶς ἀφήνουν νὰ βουλιάξουν. Ὁ Καρριὲ διέταξε στὶς 27 καὶ στὶς 29 τοῦ Φριμαίρ, μ' ἔγγραφο ποὺ τὸ ὑπέγραψε ἰδιοχείρως, νὰ θανατωθοῦν χωρὶς καμιὰ δίκη, τὴν πρώτη φορὰ 24 «ληστές», ποὺ ἀπ' αὐτοὺς δύο εἶταν 13 χρονῶν καὶ δύο 14, καὶ τὴ δεύτερη φορὰ 27 ληστὲς κι ἀπ' τὰ δύο φύλα. Χρειάζεται νἄχει κανένας μεγάλη προκατάληψη ἢ ἄγνοια γιὰ ν' ἀρνηθεῖ τὴν προσωπική του εὐθύνη σ' αὐτὴ τὴν περίσταση. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι ἀλήθεια εἶναι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ φριχτὰ περιστατικὰ δὲν κάνανε τὴ στιγμὴ ἐκείνη, στοὺς κάτοικους τῆς Νάντης ποὺ ὑπέφεραν ἀπὸ σιτοδεία, καμιὰ ἐντύπωση. Ὁ Καρριὲ φέρθηκε ἐπιεικῶς στοὺς ἀστούς. Ἀρκέστηκε στὸ νὰ στείλει στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τοῦ Παρισιοῦ 132 προαγοραστὲς κι Ὁμοσπονδιακοὺς ποὺ θ' ἀθωωθοῦν ὕστερ' ἀπ' τὸ Θερμιδώρ. Μόνο πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀποστολῆς του ἄρχισε ἡ κατακραυγὴ ἐναντίον του, ὅταν οἱ μαζικὲς ἐκτελέσεις ἄρχισαν

ν' ἀπειλοῦν τὴν ὑγεία τῆς πόλης. Οἱ πνιγμοὶ στοίχισαν τὴ ζωὴ σὲ δυὸ χιλιάδες θύματα τὸ λιγότερο. Μιὰ στρατιωτικὴ ἐπιτροπή, ἡ Ἐπιτροπὴ Μπινιόν, διέταξε τὸν τουφεκισμὸ τεσσάρων χιλιάδων Βανδεανῶν ποὺ εἶχαν γλυτώσει στὶς μάχες τοῦ Μὰνς καὶ τοῦ Σαβεναί. Αὐτοὺς τοὺς θάψανε στὰ λατομεῖα τοῦ Μιζερί, σκεπάζοντάς τους μὲ λεπτὸ στρῶμα ἀπὸ χῶμα, ἔτσι ποὺ ἡ μυρουδιὰ ἀπ' τὰ πτώματα ἔφτασε ὡς τὴν πόλη καὶ τὴν κατατρόμαξε. Τότε ὁ πληθυσμὸς ἔδειξε καθυστερημένη λύπη γιὰ τὰ θύματα.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ βρισκόμαστε, στὰ τέλη τοῦ 1793, ἡ αἱματηρὴ Τρομοκρατία μένει περιορισμένη στὶς περιοχὲς ποὺ ἔχουν ἐρημωθεῖ ἀπ' τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ στὰ μετόπισθεν τῶν στρατευμάτων. Τὸ κέντρο τῆς Γαλλίας, οἱ περισσότεροι Νομοὶ δὲ γνώρισαν τὴν Τρομοκρατία παρὰ κάτω ἀπ' τὴ μορφὴ ἀπολύσεων καὶ συλλήψεων καὶ μερικὲς φορές, φορολογίας καὶ καταδίωξης τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἡ γκιλλοτίνα λειτούργησε σπάνια σ' αὐτὲς τὶς εἰρηνικὲς περιοχές. Ἂν ἐκδίδονται μερικὲς συμπτωματικὲς θανατικὲς καταδίκες, αὐτὲς ἀφοροῦν τοὺς ἐμιγκρέδες ποὺ ἔχουν γυρίσει ἢ παπάδες ἢ προαγοραστὲς καὶ παραχαράκτες χαρτονομισμάτων, ποὺ δικάζονται ἀπὸ ταχτικὰ δικαστήρια.

Ἡ Τρομοκρατία εἶταν ἕνα τόσο μοιραῖο φαινόμενο στὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποὺ οἱ βασιλόφρονες θὰ τὴν εἶχαν ἀσκήσει ἐναντίον τῶν δημοκρατικῶν ἂν εἶταν οἱ δυνατότεροι. Αὐτὸ θὰ κάνουν ἐξάλλου τὸ ἔτος III καὶ στὰ 1815. Ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἐμιγκρέδων δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμιβολία γι αὐτό: «Νομίζω πὼς οἱ Παρισινοὶ θὰ πρέπει νὰ τσακιστοῦν μὲ τὴν Τρομοκρατία», ἔγραφε ὁ πρώην ὑπουργὸς Μονμορέν, ὁ ἔμπιστος τῆς βασίλισσας, στὸν κόμητα ντὲ λὰ Μὰρς στὶς 13 Ἰουλίου τοῦ 1792. Δὲ χρειάζεται φειδὼ ἀπέναντί τους, οὔτε ἡμίμετρα, ἀναφωνοῦσε ὁ δούκας ντὲ Καστρὺ στὸ ὑπόμνημά του τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1793. Πρέπει νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπ' τὸ πρόσωπο τῆς γῆς οἱ ληστὲς ποὺ ἔχουν ἐρημώσει τὴ Γαλλία, οἱ σχισιαστὲς ποὺ συντάραξαν τὴν Εὐρώπη, τὰ τέρατα ποὺ δολοφόνησαν τὸ βασιλιά». Ὁ κόμητας τοῦ Φλαχσλάντεν πρόσθετε: «Ἔχω τὴ γνώμη πὼς ὅσο δὲ σφάζουν ὅλους τοὺς Συμβατικούς, ἡ ἀντίσταση θὰ τραβήξει σὲ μάκρος». Αὐτὴ εἶταν ἡ γενικὴ γνώμη τῶν ἐμιγκρέδων. «Οἱ κουβέντες εἶναι φριχτές, ἔλεγε ὁ γραματέας τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πρωσσίας Λομπὰρ ποὺ τοὺς εἶχε συνοδεύσει στὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἀργκών. Ἂν παρέδιδαν τοὺς συμπολίτες τους στὴν ἐκδίκησή τους, ἡ Γαλλία θὰ καταντοῦσε σὲ λίγο ἕνα τεράστιο νεκροταφεῖο!» (23 Ἰουλίου 1792). Κατὰ γενικὸν κανόνα, οἱ ἐπαναστάτες χτύπησαν γιὰ νὰ μὴν τοὺς χτυπήσουν. Καὶ στὴ Γαλλία, παντοῦ ὅπου οἱ δημοκρατικοὶ δὲν εἶχαν τὴ δύναμη στὰ χέρια τους, στὴ Βανδέα, στὴ Μασσαλία, στὴ Λυών, στὴν Τουλώνη, οἱ ἀντίπαλοί τους τοὺς χτύπησαν χωρὶς οἶκτο. Οἱ δημοκρατικοὶ βρίσκονταν σὲ κατάσταση νόμιμης ἄμυνας. Οἱ δημοκρατικοὶ ὅμως δὲν προστάτευαν μόνο τὶς ἰδέες τους, τὸν ἑαυτό τους

καὶ τὶς περιουσίες τους. Ὑπεράσπιζαν συγχρόνως καὶ τὴν πατρίδα. Ὁ Ἰωσὴφ ντὲ Μαῖστρ ἐξέφρασε αὐτὴ τὴν ὁριστικὴ κρίση γιὰ τὴ δράση τῶν βασιλοφρόνων: «Τί θέλουν οἱ βασιλικοὶ ὅταν ζητᾶνε νὰ γίνει ἀπότομα καὶ διὰ τῆς βίας ἡ Ἀντεπανάσταση; Θέλουν τὴν κατάχτηση τῆς Γαλλίας, καὶ συνεπῶς τὴ διανομή της, τὴν ἐκμηδένιση τῆς ἐπιρροῆς της καὶ τὴν ἐκμηδένιση τοῦ βασιλιᾶ της». Κι ὁ Ἰωσὴφ ντὲ Μαῖστρ διηύθυνε στὰ 1793 τὴν ὑπηρεσία κατασκοπείας τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαρδηνίας, τοῦ μονάρχη του.

VIII

Η ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ φοβόταν τοὺς κρυφοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπανάστασης λιγότερο ἀπ' ὅσο φοβόταν τοὺς φανερούς. Ἔνιωθε τὸν ἑαυτό της περιστοιχισμένο ἀπὸ κατάσκοπους. Ἀπ' τὴ Βερώνα ὅπου βρισκόταν, ὁ πρώην βουλευτὴς τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης ντ' Ἀντραίγκ, ἕνα εἶδος ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας κοντὰ στὸν ὑποψήφιο τοῦ γαλλικοῦ θρόνου Λουδοβίκο ΙΗ', συντηροῦσε στὸ Παρίσι πράκτορες ποὺ τοῦστελναν ταχτικὰ πληροφορίες μὲ γράμματα γραμένα μὲ συμπαθητικὴ μελάνη. Οἱ πράκτορες αὐτοὶ κατόρθωναν, μὲ τὴ μάσκα τῶν δημαγωγῶν, νὰ εἰσχωροῦν ἀκόμα καὶ στὰ διοικητικὰ γραφεῖα. Γιὰ νὰ παραπλανήσει τοὺς κατάσκοπους, ὁ Ροβεσπιέρος ἔγραφε στὸ σημειωματάριό του: «Πρέπει νἄχουμε δυὸ σχέδια ποὺ τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ θὰ παραδίδεται στοὺς ὑπαλλήλους».

Ἀπὸ νωρὶς εἶχαν ὑπόνοιες πὼς τὸ χρυσάφι τοῦ Ἐξωτερικοῦ εἶχε συμβάλει ὄχι μόνο νὰ γίνουν γνωστὰ στοὺς ἐχθροὺς τὰ στρατιωτικὰ μυστικὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκραγοῦν ταραχὲς καὶ νὰ δημιουργηθοῦν κάθε λογῆς δυσκολίες στὴν κυβέρνηση. Στὶς 11 Ἰουλίου 1793 σ' ἕνα μεγάλο ὑπόμνημα ποὺ εἶχε ὑποβάλει στ' ὄνομα τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ μόλις εἶχε ἀνατραπεῖ, ὁ Καμπὸν βεβαίωνε πὼς ἡ οἰκονομικὴ κρίση εἶχε ἐπιδεινωθεῖ, ἂν ὄχι προκληθεῖ ἀπ' τὶς ραδιουργίες τοῦ ἐχθροῦ. «Ἀπὸ τότε ποὺ βλέπω τὸν Πίττ, ἔλεγε ὁ Καμπόν, νὰ εἰσπράττει πέντε ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες γιὰ μυστικὰ ἔξοδα, δὲν ἀπορῶ πιὰ πῶς μ' αὐτὰ τὰ λεφτὰ ὑποδαυλίζουν ταραχὲς σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῆς Δημοκρατίας. Μ' ἕνα κεφάλαιο 120 ἑκατομμυρίων σὲ ἀσινιάτα κατόρθωσαν νὰ κάνουν τὸ νόμισμά μας νὰ ξεπέσει. Κι ὁ Πίττ, μὲ τὰ πέντε ἑκατομμύρια τὶς στερλίνες του ἀπέκτησε 500 ἑκατομμύρια σὲ ἀσινιάτα καὶ μ' αὐτὰ μᾶς κάνει τρομερὸν πόλεμο. Μερικοὶ ὑπάλληλοι στὶς διοικήσεις τῶν Νομῶν τὸν ὑποβοηθοῦν. Πῶς νὰ συντρίψουμε τὴ Δημοκρατία; εἶπαν. Κάνοντας τὸ ἀσινιάτο νὰ χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ κοινοῦ».

Ὁ Καμπὸν εἶχε κάνει ἁπλὴ ὑπόθεση. Στὰ τέλη ὅμως τοῦ Ἰουλίου, φέρανε στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας τὸ χαρτοφύλακα ποὺ εἶχε χάσει ἕνας ἄγγλος κατάσκοπος στὰ ὀχυρώματα τῆς

Λίλης. 'Απ' τὰ ἔγγραφα ποὺ περιεῖχε αὐτὸς ὁ χαρτοφύλακας προέκυπτε χωρὶς καμιὰν ἀμφιβολία καὶ μὲ ἀκρίβεια, πῶς ὁ κατάσκοπος αὐτὸς εἶχε μοιράσει τὸ Γενάρη στοὺς πράχτορές του, σκορπισμένους σ' ὅλη τὴ Γαλλία, σημαντικὰ ποσά. Εἶχε καταβάλει σ' ἕνα Γάλλο ὀνομαζόμενο Ντυπλαὶν μηνιαία ἐπιχορήγηση 2.500 λίβρες. Εἶχε διανείμει χρήματα στὴ Λίλλη, στὴ Νάντη, στὴ Δουγκέρκη, στὸ Ρουάν, στὸ 'Αρράς, στὸ Σαὶντ 'Ομέρ, στὴ Βουλώνη, στὸ Τουάρ, στὸ Τούρ, στὴν Κάν, στὶς πόλεις ἀκριβῶς ἐκεῖνες ὅπου εἶχαν ξεσπάσει ταραχές. Ἔδινε στοὺς πράχτορές του ὁδηγίες νὰ παρασκευάζουν φωσφοροῦχα φυτίλια γιὰ νὰ βάζουν φωτιὰ στὰ ὁπλοστάσια καὶ στὶς ἀποθῆκες ζωοτροφιῶν. Καὶ πραγματικά, οἱ πυρκαϊὲς εἶχαν κιόλας ἐπιφέρει σημαντικὲς ζημιὲς στὸ Ντουαί, στὴ Βαλανσιέν, στὰ ἐργαστήρια ἱστίων τοῦ Λοριάν, στὸ ἐργοστάσιο καλύκων τῆς Μπαγιόν, στὸν ὄρχο πυροβολικοῦ τοῦ Σεμιγιέ.

«'Ανεβάσατε τὸ συνάλλαγμα, ὥστε μιὰ στερλίνα νὰ στοιχίζει 200 λίβρες, ἔγραφε στὸν ἴδιο ἀνταποκριτή του. Κανονίστε νὰ πληρωθεῖ καλὰ ὁ Χύντερ καὶ διαβεβαιώσατέ τον ἀπὸ μέρος τοῦ μυλόρδου πῶς ὅλες του οἱ ζημιὲς θὰ τοῦ καταβληθοῦν στὸ διπλάσιο καὶ παραπάνω, ἀπ' τὴν προμήθειά του. Πρέπει νὰ ὑποτιμήσουμε ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο τὰ ἀσινιάτα καὶ ν' ἀρνηθοῦμε νὰ δεχόμαστε ὅλα ὅσα δὲ θάχουν τὴν προσωπογραφία τοῦ βασιλιᾶ. Κάντε ὥστε ν' ἀνέβουν οἱ τιμὲς ὅλων τῶν τροφίμων. Δόστε διαταγὴ σ' ὅλους τοὺς ἐμπόρους σας νὰ προαγοράσουν ὅλα τὰ εἴδη πρώτης ἀνάγκης. Ἂν μπορεῖτε νὰ πείσετε τὸν Κὸττ... ν' ἀγοράσει τὸ λίπος καὶ τὰ κεριὰ μὲ κάθε τιμή, κάντε τὸ κοινὸ νὰ τὰ πληρώνει πρὸς πέντε λίβρες τὴ λίβρα».

'Αφοῦ διάβασε τὰ ἔγγραφα αὐτὰ στὴ μεγάλη συνεδρίαση τῆς 1ης Αὐγούστου, ὁ Μπαρὲρ ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα πὼς ἔπρεπε ν' ἀπελαθοῦν ὅλοι οἱ ἄγγλοι ὑπήκοοι ποὺ ἦρθαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴ Γαλλία ὕστερ' ἀπ' τὴν 14η 'Ιουλίου τοῦ 1789. Ὁ Καμπὸν βρῆκε πὼς τὸ μέτρο αὐτὸ εἶταν πολὺ ἐπιεικές. Δὲν ἀφοροῦσε παρὰ μόνο τοὺς ἄγγλους ὑπηκόους. Αὐτὸς πρότεινε σὰ μέτρο γενικῆς ἀσφαλείας νὰ συλλάβουν προσωρινὰ ὅλους τοὺς ὕποπτους ξένους, χωρὶς καμιὰ διάκριση: «Νομίζετε πὼς οἱ Αὐστριακοὶ ποὺ εἶναι στὴ Γαλλία δὲν εἶναι σὰν τοὺς Ἄγγλους, πράχτορες τοῦ Πίττ; 'Αρκεῖ νὰ σεβαστοῦμε τοὺς 'Αμερικανοὺς καὶ τοὺς Ἑλβετούς». Ὁ Κουτὸν ὑπενθύμισε πὼς ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνηση εἶχε διακηρύξει πὼς θὰ θεωρήσει προδότες τοὺς Ἄγγλους ἐκείνους ποὺ θὰ τοποθετούσαν τὰ κεφάλαιά τους στὴ Γαλλία.

«Ζητῶ ἀπὸ σᾶς νὰ ψηφίσετε γιὰ ἀντεκδίκηση: 1) Πὼς ὅλοι οἱ Γάλλοι ποὺ θὰ τοποθετήσουν τὰ χρήματά τους στὶς τράπεζες τοῦ Λονδίνου θὰ καταδικαστοῦν σὲ πρόστιμο ἴσο μὲ τὸ ποσὸ ποὺ κατέθεσαν ἐκεῖ, καὶ τὸ μισὸ ἀπ' τὸ πρόστιμο αὐτὸ θὰ τὸ εἰσπράττει ἐκεῖνος ποὺ θὰ τοὺς καταγγείλει. 2) Πὼς ὅλοι ὅσοι ἔχουν καταθέσει χρήματα στὸ Λονδίνο πρὶν ἀπ' τὴ δημοσίευση αὐτοῦ τοῦ διατάγματος, ὑποχρεώνονται νὰ τὸ δηλώσουν ἐντὸς ἑνὸς μηνός, ἀλλιῶς θὰ πληρώσουν κι αὐτοὶ τὸ πιὸ πάνω πρόστιμο. 'Εκτὸς ἀπ' αὐτό, οἱ τελευταῖοι θὰ θεωρηθοῦν ὕποπτοι καὶ σὰν τέτιοι θὰ συληφθοῦν».

Ὅλες αὐτὲς οἱ προτάσεις ψηφίστηκαν.

Ὡς τότε, ἡ Ἐπανάσταση εἶχε δώσει πολλὰ δείγματα εὔνοιας στοὺς ὑπηκόους τοῦ ἐχθροῦ ποὺ εἶταν ἐγκατεστημένοι στὴ Γαλλία. Πολλοὶ μάλιστα εἶχαν διοριστεῖ σὲ διοικητικὲς θέσεις. Ὑπῆρχαν ξένοι ἀκόμα καὶ στὶς ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπές. Ξένοι, ὅπως ὁ Ἀνάχαρσις Κλόοτς, ὁ Ντεντζὲλ ἢ ὁ Θωμᾶς Παίν, συνεδρίαζαν στὴ Συμβατική. Τίποτα δὲν εἶταν εὐκολότερο στοὺς κατάσκοπους ἀπ' τὸ νὰ παρουσιάζονται σὰν ξένοι πατριῶτες ποὺ τοὺς καταδίωκαν γιὰ τὶς ἰδέες τους. Τοὺς μάρτυρες αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας τοὺς ὑποδέχονταν παντοῦ μὲ προθυμία. Ἐξασφάλισαν ἰσχυροὺς προστάτες ὄχι μόνον στὶς Λέσχες, ἀλλ' ἀκόμα καὶ στὶς ἐπιτροπὲς τῆς Συμβατικῆς καὶ στὴν Κυβέρνηση.

Ὁ ἄγγλος τραπεζίτης Βάλτερ Μπόϊντ, ποὺ εἶταν ὁ τραπεζίτης τοῦ Πίττ καὶ τοῦ Φόρεϊν Ὄφφις, εἶχε ἀνοίξει στὸ Παρίσι, μὲ τὸ συνέταιρό του Κέρ, ἕνα ὑποκατάστημα. Κατόρθωσε νὰ ἐξασφαλίσει τὴν εὔνοια τῶν βουλευτῶν Ντελωναὶ ντ' Ἀνζὲρ καὶ Σαμπό, ποὺ τὸν προστάτεψαν ὅταν βρέθηκε σὲ κίνδυνο. Δίνοντας διακόσες χιλιάδες λίβρες στὸν Σαμπό, ποὺ εἶταν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, ὁ Μπόϊντ κατάφερε ν' ἀποσφραγιστεῖ ἡ τράπεζά του ποὺ τὴν εἶχαν σφραγίσει τὴ νύχτα τῆς 7ης πρὸς τὴν 8η τοῦ Σεπτέμβρη. Κι ὅταν, ἕνα μήνα ἀργότερα, ὁ Μπόϊντ κινδύνευε νὰ συληφθεῖ, ὁ Σαμπό τὸν ἐφοδίασε μὲ διαβατήριο, κ' ἔτσι μπόρεσε ν' ἀποφύγει τὴ σύληψη καὶ νὰ γυρίσει στὴν Ἀγγλία.

Ὅταν συνελήφθη ὁ Δαντών, βρήκανε στὰ χαρτιά του ἕνα γράμα ποὺ τὸ Φόρεϊν Ὄφφις εἶχε στείλει στὸν Περρεγκώ, ἕναν τραπεζίτη ἀπ' τὸ Νεφσατέλ, ποὺ εἶταν πρῶσσος ὑπήκοος καὶ εἶταν ἐγκατεστημένος στὸ Παρίσι. γιὰ νὰ τὸν καλέσει νὰ καταβάλει σὲ διάφορα πρόσωπα ποὺ τὰ προσδιορίζει μὲ τ' ἀρχικὰ C D. W. T. De M. σημαντικὰ ποσά, τρεῖς χιλιάδες, δώδεκα χιλιάδες καὶ χίλιες λίβρες γιὰ ἀμοιβή τους «γιὰ τὶς σημαντικὲς ὑπηρεσίες ποὺ μᾶς προσέφεραν, ὑποδαυλίζοντας τὴ φωτιὰ καὶ φέρνοντας τοὺς Ἰακωβίνους στὸν παροξυσμὸ τῆς λύσσας». Τὸ γράμα αὐτὸ δὲν εἶταν δυνατὸ νὰ βρεθεῖ μέσα στὰ χαρτιὰ τοῦ Δαντὼν παρὰ μόνο ἂν τοῦ τὄδινε ὁ Περρεγκώ, ἐπειδὴ τὸν ἀφοροῦσε προσωπικά. Ὑπάρχει κάθε λόγος νὰ πιστεύει κανένας πὼς ὁ Περρεγκὼ εἶχε στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀγγλικὴ κυβέρνηση.

Ὁ αὐστριακὸς ὑπήκοος καὶ βέλγος τραπεζίτης Μπερχτόλντ Προλί, ποὺ τὸν θεωροῦσαν νόθο γιὸ τοῦ καγκελάριου Κάουνιτς, εἶχε λάβει ἐντολὴ ἀπ' τὴν κυβέρνηση τῆς Βιέννης νὰ ἐξαγοράσει τοὺς Βέλγους ποὺ ἀνῆκαν στὸ κόμμα τῶν Βονκιστῶν. Ἐγκατεστημένος στὸ Παρίσι ὁ Προλί, ἵδρυσε ἐκεῖ μιὰν ἐφημερίδα, *τὸν Κοσμοπολίτη*, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν αὐστριακὴ πολιτική. Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ ἔπαψε νὰ βγαίνει ὅταν κηρύχτηκε ὁ πόλεμος καὶ δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ προσφέρει καμιὰ ὑπηρεσία. Ὁ Προλὶ συνδέθηκε μὲ δημοσιογράφους σὰν τὸν Κάμιλλο Ντεμουλέν. Ζοῦσε πλουσιοπάροχα στὸ διαμέρισμά του στὸ Παλαὶ Ρουαγιάλ. Κέρδισε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Ἑρὼ ντὲ Σεσὲλ ποὺ εἶταν σὰν κι αὐτόν, ἄνθρωπος τῶν διασκεδάσεων. Ὁ Ἑρὼ τὸν χρησιμοποιοῦσε γιὰ γραματέα του καὶ τότε ἀκόμα ὅταν μπῆκε στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ ὑπουργὸς Λεμπρὲν κι ὁ Δαντὼν τοῦ ἀνέθεσαν μυστικὲς διπλωματικὲς ἀποστολές. Ἔγινε στενὸς φίλος τοῦ Ντεφιὲ ποὺ εἶταν ὁ κυριότερος παράγων στὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀλληλογραφίας τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων καὶ ὁ ταμίας της. Μέσῳ τοῦ Ντεφιέ, ποὺ εἶταν πολὺ ὕποπτο πρόσωπο, ὁ Προλὶ μάθαινε ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς Λέσχης. Ὁ Ντεφιὲ εἶταν σχεδὸν ἀγράματος. Ὁ Προλὶ συνέτασσε τὶς ἀγορεύσεις του. Ὁ Προλὶ συνδεόταν μὲ πολλοὺς Ὀρεινοὺς βουλευτές, σὰν τὸν Μπενταμπόλ, τὸν Ζανμπὸν Σαίντ-Ἀντρέ, τὸν

Ζαὶ ντὲ Σαὶντ-Φουά. Ὁ Ντεφιὲ εἶταν προστατευόμενος τοῦ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουά, παρ' ὅλο ποὺ εἶταν ἐνοχοποιημένος σ' ἕνα ἔγγραφο ποὺ εἶχε βρεθεῖ στὴ σιδερένια κρύπτη καὶ παρ' ὅλο ποὺ τὸν θεωροῦσαν γιὰ ἔμισθο κράχτη τῆς χαρτοπαιχτικῆς Λέσχης τῆς Κυρίας ντὲ Σαὶντ-Ἀμαράντ.

Ἕνας ἄλλος βέλγος τραπεζίτης, ὁ αὐστριακὸς ὑπήκοος Βαλπιέρ, ποὺ εἶχε παίξει ὅπως κι ὁ Προλὶ διφορούμενο ρόλο στὴν Ἐπανάσταση τῆς χώρας του, ἦρθε νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸ Παρίσι ὕστερ' ἀπ' τὴν προδοσία τοῦ Ντυμουριέ. Ἐπειδὴ εἶταν πολὺ πλούσιος, τὸν ὑποπτεύονταν πὼς σκορποῦσε λεφτὰ στοὺς δημοσιογράφους καὶ στὰ μέλη τῆς Λέσχης γιὰ νὰ ἐξυπηρετεῖ τὰ αὐστριακὰ συμφέροντα.

Ἕνας κατεστραμένος ἱσπανὸς γκράντος, ὁ Γκουζμάν, ποὺ ἐπεδίδετο κι αὐτὸς σὲ τραπεζιτικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ σὲ ραδιουργίες, εἶχε ἀποχτήσει φίλους μὲ τὴ γενναιοδωρία του στὸ Διαμέρισμα τοῦ Πίκ. Κατόρθωσε νὰ εἰσχωρήσει στὴν Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε προετοιμάσει τὴν Ἐπανάσταση τῆς 31ης τοῦ Μάη. Εἶταν ὅμως τόσο ὕποπτος, ποὺ τὸν διώξανε ἀπὸ κεῖ. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ θὰ κατηγορήσει ἀργότερα τὸν Δαντὼν πὼς εἶχε παρακαθήσει μὲ τὸν Γκουζμὰν σὲ γεύματα ποὺ στοίχιζαν ἑκατὸ σκοῦδα κατ' ἄτομο.

Δυὸ Ἑβραῖοι ἀπ' τὴ Μοραβία, ὁ Σίγκμουντ Γκότλομπ κι ὁ Ἐμμανουὴλ Ντομπρούσκα, ποὺ εἶχαν κάνει προμηθευτὲς στὸ στρατὸ τοῦ Ἰωσὴφ Β' στὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων, καὶ ποὺ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ εἶχαν λάβει τίτλο εὐγενείας μὲ τ' ὄνομα Σένφελντ, εἶχαν ἔρθει στὴ Γαλλία τὴν ἑπομένη ἀκριβῶς τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου. Παρουσιάστηκαν στὴ Λέσχη τοῦ Στρασβούργου σὰν πατριῶτες ποὺ τοὺς καταδίωκαν, ἄλλαξαν τὰ ὀνόματά τους σὲ Φρέϋ (ἐλεύθεροι) καὶ κατόρθωσαν, μὲ κατάλληλες δωροδοκίες, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν προστασία τοῦ Σὰρλ Λαβώ, ποὺ εἶταν μέλος τῆς Λέσχης, διευθυντὴς τοῦ *Ταχυδρόμου τοῦ Στρασβούργου* ποὺ ἀγωνιζόταν τότε ἐναντίον τοῦ Feuillant Ντῆτριχ, τοῦ δημάρχου τῆς πόλης. Συνόδευσαν τὸν Λαβὼ καὶ τοὺς Ὁμόσπονδους τοῦ Κάτω Ρήνου στὸ Παρίσι τὴν παραμονὴ τῆς 10ης Αὐγούστου καὶ δὲν ἄργησαν νὰ συνάψουν σχέσεις καλὲς μὲ βουλευτὲς ποὺ ἀσκούσαν μεγάλη ἐπιροή, σὰν τὸν Λουὶς τοῦ Κάτω Ρήνου, τὸν Μπενταμπόλ, τὸν Σιμόντ, τὸν Ρισάρ, τὸν Γκαστόν, τὸν Πιορρύ, τὸν Σαμπό. Ὑπέβαλλαν σχέδια στὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Λεμπρέν. Λάβαιναν συχνὰ ἐπιταγὲς ἀπ' τὸ Ἐξωτερικό. Συνεταιρίζονταν μὲ τοὺς κουρσάρους τῆς Δημοκρατίας. Δάνειζαν χρήματα, ἀγόραζαν ἐθνικὰ χτήματα, διατηροῦσαν στρωμένο τραπέζι σ' ἕνα ὡραῖο μέγαρο ἑνὸς πρώην εὐγενοῦς ποὺ εἶχε γίνει ἐμιγκρές, ὅπου κ' ἐγκαταστάθηκαν. Γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπ' τοὺς καταθλιπτικοὺς νόμους, τοὺς σχετικοὺς μὲ τοὺς ὑπηκόους τῶν ἐχθρικῶν κρατῶν, προσπάθησαν νὰ ἀποχτήσουν τὴ γαλλικὴ ἰθαγένεια υἱοθετώντας ἕνα γέρο. Εἶχαν γίνει δεχτοὶ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, χάρη στὸ Σαμπὸ ποὺ ἐγγυήθηκε γι αὐτούς. Τοὺς κατάγγειλαν γιὰ κατασκόπους, ἀλλὰ γιὰ πολὺν καιρὸ κατόρθωσαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ κάθε ἔρευνα. Κανένας δὲν τοὺς ἀνησύχησε, ἀκόμα καὶ τότε ποὺ διώξανε τὸν Σαμπὸ ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Ὁ Σαμπὸ παρευρέθηκε στὴν ἔρευνα ποὔγινε στὴν κατοικία τους στὶς 26 τοῦ Σεπτέμβρη. Μερικὲς μέρες ἀργότερα, στὶς 6 τοῦ Ὀχτώβρη, ὁ Σαμπὸ παντρεύτηκε τὴ νεαρὴ τους ἀδερφή, παίρνοντας προίκα διακόσες χιλιάδες λίβρες κ' ἦρθε νὰ ζήσει στο μέγαρό τους. Ἔκανε τὴν ἀπρονοησία ν' ἀναγγείλει τὸ γάμο του στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, παρουσιάζοντάς τον σὰ μιὰν ἀπόδειξη πὼς στὸ ἑξῆς θὰ νοικοκυρευόταν καὶ θάπαυε νὰ ζεῖ τὴν ἀκόλαστη ζωὴ ποὺ ζοῦσε ὣς τότε. Οἱ Ἰακωβίνοι ὅμως τὸν γιουχάϊσαν. Διαδόθηκε ἡ φήμη πὼς ἡ προίκα τῶν διακοσίων χιλιάδων λιβρῶν ποὺ ἡ Λεοπολδίνα Φρέϋ πρόσφερε στὸν Σαμπό, τῆς εἶχε δοθεῖ ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Σαμπό, ποὺ βρῆκε αὐτὸ τὸ μέσο γιὰ νὰ καλύψει τὶς καταχρήσεις του.

Όλοι αὐτοὶ οἱ ὕποπτοι ξένοι, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶταν πράχτορες τοῦ ἐχθροῦ, παίζανε σημαντικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωή, κι αὐτὸ δὲν ἄργησε ν' ἀνησυχήσει τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Κ' ἐκεῖνοι ἀκόμα ἀπ' τοὺς ξένους ποὺ εἶχαν γιὰ μιὰ στιγμὴ συνδέσει τὴν τύχη τους μὲ τὸν Λαφαγιὲτ ἢ τὸν Ντυμουριέ, ὅπως ὁ Προλὶ κι ὁ ἀχώριστος φίλος του Ντεφιέ, ἐπέδειχναν τώρα ἕναν κατακόκκινο πατριωτισμὸ καὶ ζητούσαν νὰ ὠθήσουν τὰ πράγματα στὰ ἄκρα. Ὑποστήριζαν ζωηρὰ τὴν κίνηση τῶν Ἑμπερτιστῶν. Ὁ *Μπάρμα Ντυσὲν* εἶταν στενὸς φίλος τοῦ ὀλλανδοῦ τραπεζίτη Κόκ, ποὺ τοῦ παράθετε πλούσια γεύματα στὸ σπίτι του στὸ Πασσύ. Ὁ Ἀνάχαρσις Κλόοτς, «ὁ ρήτορας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» ποὺ ἔπαιρνε μέρος στὶς συνεδριάσεις τῆς Συμβατικῆς, καθοδηγοῦσε μιὰ μεγάλη ἐφημερίδα, τὸν *Βαταβό*, ποὺ εἶταν ὄργανο τῶν ξένων προσφύγων, καὶ ποὺ ἀγωνιζόταν γιὰ τὶς ἴδιες ἰδέες ὅπως κι ὁ *Μπάρμπα Ντυσέν*. Ὁ Κλόοτς, πιστὸς στὶς ἰδέες τῶν Γιρονδίνων, προπαγάνδιζε συνεχῶς τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάσταση καὶ στὶς γειτονικὲς χῶρες. Σ' ἕνα διάγγελμα ποὺ ἀπηύθυνε στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, ἀπ' τὸ βῆμα τῶν Ἰακωβίνων, ζητοῦσε γιὰ τὴ Γαλλία τὰ φυσικά της σύνορα, δηλαδὴ τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου. Ὁ φίλος του Ἑρὼ ντὲ Σεσέλ, παλιὸς Γιρονδίνος ὅπως κι ὁ Κλόοτς, ποὺ καθοδηγοῦσε, μαζὶ μὲ τὸν Μπαρέρ, τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, ἔστελνε στὴν Ἑλβετία μυστικοὺς πράχτορες ποὺ ἡ προπαγάνδα τους ἀνησυχοῦσε τοὺς γείτονες τῆς Γαλλίας. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως καὶ τ' ἄλλα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ φρόντιζαν νὰ ἐξασφαλίσουν στὴ Γαλλία τὰ ἐφόδια καὶ τὶς πρῶτες ὕλες γιὰ τὴν πολεμικὴ βιομηχανία της, κατάλαβαν πόσο εἶταν ἐπικίνδυνη ἡ ἀσύνετη πολιτικὴ τοῦ Ἑρὼ ποὺ μποροῦσε νὰ κλείσει γιὰ τὴ Γαλλία τὴν ἐλβετικὴ ἀγορά. Ἀποδοκίμασαν τὸ σχέδιο τῆς προσάρτησης τῆς Μυλούζ. Ἀνεκάλεσαν τοὺς μυστικοὺς πράχτορες ποὺ εἶχαν σταλεῖ πέρα ἀπ' τὸν Ἰούρα. Συγχρόνως ἀνακαλούσαν τὸν Ζενέ, τὸν πρεσβευτὴ τῆς Γαλλίας στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ποὺ εἶχε ἀνησυχήσει τὴν Οὐάσιγκτων μὲ τὶς πολιτικὲς ραδιουργίες του, καὶ διέταξαν μάλιστα τὴ σύληψή του στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβρη. Σ' ἕνα μεγάλο λόγο του, στὶς 27 τοῦ Μπρυμαὶρ στὴ Συμβατική, ὁ Ροβεσπιέρος προσπάθησε νὰ καθησυχάσει τὰ οὐδέτερα κράτη, τὴν Ἀμερική, τὴ Δανία, τὴν Τουρκία καθὼς καὶ τὴν Ἑλβετία, σχετικὰ μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας. Ἡ τελευταία δὲν ἤθελε νὰ ὑποδουλώσει ὅλον τὸν κόσμο. Δὲν ἤθελε παρὰ μόνο νὰ ὑπερασπίσει τὴν ἐλευθερία της καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν μικρῶν ἐθνῶν. Μόνο τὰ μέλη τοῦ Συνασπισμοῦ καλλιεργούσαν τὸ πνεῦμα τῆς κατάχτησης! Ἕνας τέτιος λόγος, ποὺ χειροκροτήθηκε ἀπ' τοὺς Συμβατικούς, ἔπρεπε νὰ φανεῖ ἀνησυχαστικὸς στοὺς ξένους πρόσφυγες καὶ στοὺς προστάτες τους τοὺς Ἑμπερτιστές, ποὺ δὲ βλέπανε ἄλλη σωτηρία ἀπ' τὸν πόλεμο μέχρις ἐσχάτων ποὺ θὰ κατέληγε στὴν ἵδρυση τῆς παγκόσμιας Δημοκρατίας.

Οἱ ξένοι ὅμως πρόσφυγες προκαλοῦσαν κι ἄλλες σκοτοῦρες στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὅταν ἡ Συμβατική, στὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη, ἀπαγόρευσε στὰ Διαμερίσματα νὰ συνεδριάζουν καθημερινὰ καὶ περιόρισε τὶς συνεδριάσεις τους σὲ δυὸ κάθε βδομάδα, κ' ὕστερα σὲ δυὸ κάθε Δεκάδα (δεκαήμερο), οἱ Ἑμπερτιστὲς παρέκαμψαν τὸ νόμο, δημιουργώντας σὲ κάθε Διαμέρισμα λαϊκὲς ἑταιρίες ποὺ συνεδρίαζαν κάθε βράδι. Ὁ πολυμήχανος Προλί, βοηθούμενος ἀπ' τοὺς φίλους του, τὸν Ντεφιέ, τὸν ἑβραῖο Περεϊρὰ ἀπ' τὸ Μπορντώ, τὸ δραματουργὸ Ντυμπουϊσόν, εἶχε βρεῖ τὸν τρόπο νὰ ὑπαγάγει τὶς λαϊκὲς αὐτὲς ἑταιρίες σὲ μιὰ Κεντρικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ εἶταν κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του. Ἡ ἰσχυρὴ αὐτὴ ὀργάνωση, ποὺ βρισκόταν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἀβράκωτους τῶν Διαμερισμάτων, ἀποτελοῦσε μιὰ δύναμη ποὺ συναγωνιζόταν ὄχι μόνο τοὺ Ἰακωβίνους, ἀλλὰ καὶ τὴν Κομμούνα καὶ τὴν ἴδια τὴν Συμβατική. Ἀπ' τὶς Ὁμόσπονδες αὐτὲς Λαϊκὲς Ἑταιρίες ποὺ ἰσχυρίζονταν πὼς ἀντιπροσώπευαν ὁλόκληρο τὸ λαό, μποροῦσε μιὰ μέρα νὰ ξεπηδήσει ἕνα κίνημα τῶν Διαμερισμάτων ἀνάλογο μ' ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνει στὴ Λυών, στὴ Μασσαλία, στὴν Τουλώνα, μιὰ ἄλλη 31η τοῦ Μάη μὲ ἀντίθετη κατεύθυνση ποὺ θὰ ἐκαθάριζε πάλι τὴ Συμβατικὴ καὶ θὰ παρέδιδε τὴ Γαλλία στὴν ἀναρχία, πρόλογο τῆς ἧττας καὶ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς μοναρχίας. Ὁ Προλί, ὁ Περεϊρὰ καὶ οἱ φίλοι τους δὲν κρύβανε τὴν περιφρόνησή τους γιὰ τὴ Συμβατικὴ καὶ τὴ δυσπιστία ποὺ ἔνιωθαν γιὰ τοὺς βουλευτὲς γενικά. Κατὰ τὰ μέσα λοιπὸν τοῦ Μπρυμαίρ, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Λαϊκῶν Ἑταιριῶν κυκλοφόρησε στὰ Διαμερίσματα ἕνα ψήφισμα ποὺ ζητοῦσε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὴν κατάργηση τῆς μισθοδοσίας τῶν παπάδων καὶ τῆς συνταγματικῆς λατρείας.

Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἡμερολογίου εἶχαν κιόλας γίνει πολλὲς πολιτικὲς γιορτὲς στὶς πόλεις, τὴν τελευταία μέρα τῆς Δεκάδας, ποὺ γινόταν ἔτσι ἡ δημοκρατικὴ Κυριακή. Αὐτὸ ἔγινε στὴ Χάβρη, στὶς 21 τοῦ Ὀχτώβρη (30η μέρα τοῦ πρώτου μήνα), στὸ Κλερμὸν τοῦ Νομοῦ Οὐάζ, στὶς 10 Μπρυμαίρ. Μ' ἂν οἱ γιορτὲς τῆς Δεκάδας συναγωνίζονταν τὶς ἐκκλησιαστικές, τὶς τελευταῖες δὲν τὶς εἶχαν ὡστόσο καταργήσει. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Νομοῦ Νιέβρ, Τολλέ, εἶχε μάλιστα πάρει μέρος στὶς πρῶτες πολιτικὲς τελετὲς ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ Φουσέ. Μερικοὶ παπάδες εἶχαν κιόλας παντρευτεῖ καὶ εἶχαν παραιτηθεῖ ἀπ' τὸ λειτούργημά τους, μερικὲς ἐκκλησίες εἶχαν κλείσει, στὸ σύνολό του ὅμως ὁ συνταγματικὸς κλῆρος ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει στὶς θέσεις του. Ὁ Καμπὸν εἶχε κιόλας πετύχει ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ μὴ θεωροῦνται πιὰ οἱ παπάδες δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἀποδοχές τους νὰ μὴ θεωροῦνται μισθός, ἀλλὰ σύνταξη. Οἱ ἀποδοχὲς τῶν ἐπισκόπων ὑποβιβάστηκαν τὴν ἴδια μέρα σὲ 6.000 λίβρες καὶ τῶν ἐπισκοπικῶν βικαρίων σὲ 1.200 λίβρες. (18 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1793). Ἀπ' τὶς 5 τοῦ Σεπτέμβρη, οἱ παπάδες ποὺ δὲν εἶχαν παντρευτεῖ, ἀποκλείστηκαν ἀπ' τὶς Ἐπιτροπὲς Ἐπαγρύπνησης, κι ἀπ' τὶς 7 τοῦ Μπρυμαίρ, οἱ κληρικοὶ δὲν εἶχαν πιὰ

τὸ δικαίωμα νὰ διορίζονται δημόσιοι διδάσκαλοι. Στὶς 13 τέλος τοῦ Μπρυμαὶρ, τὸ κράτος δήμευσε τὰ κεφάλαια τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱδρυμάτων, ἔτσι ποὺ ἡ συντήρηση τῆς λατρείας θὰ ἐξαρτιόταν ἀπ' τὴ γενναιοδωρία τῶν πιστῶν. Μερικοὶ ἀντιπρόσωποι ποὺ εἶχαν σταλεῖ στὶς ἐπαρχίες, εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' τὴν ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας τὰ νεκροταφεῖα, εἶχαν ἐνθαρρύνει τοὺς γάμους τῶν παπάδων καὶ εἶχαν προεδρεύσει σὲ πολιτικὲς τελετές, δὲν κλείσανε ὅμως τὶς ἐκκλησίες. Οἱ παπάδες ποὺ τοὺς εἶχε παντρέψει ὁ Φουσὲ στὸ Νομὸ τοῦ Νιὲβρ δὲν ἔπαψαν νὰ κάνουν λειτουργίες. Ὁ Λαινιελὸ κι ὁ Λεκινιὸ εἶχαν μετατρέψει τὴν ἐκκλησία τοῦ Ροσφὸρ σὲ Ναὸ τῆς Ἀλήθειας, ἄφησαν ὅμως τοὺς παπάδες νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ λειτούργημά τους. Ὁ Ἀντρέας Ντυμόν, στὸ Νομὸ τοῦ Σόμ, ἔβριζε τοὺς παπάδες, τοὺς ἀνάγκαζε νὰ λειτουργοῦν τὴ δεκάτη μέρα τῆς Δεκάδας, δὲν καταργοῦσε ὅμως τὶς λειτουργίες.

Παρ' ὅλ' αὐτά, ἡ λατρεία ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει. Ὅμως τὸ ψήφισμα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Λαϊκῶν Ἑταιριῶν ἀπειλοῦσε καὶ τὴν ὕπαρξή της ἀκόμα, στερώντας την ἀπ' τὰ τελευταῖα μέσα ποὔμειναν στὴ διάθεσή της. Οἱ αὐτουργοὶ αὐτοῦ τοῦ ψηφίσματος δὲν κρύβανε τὸ σκοπό τους ποὺ εἶταν νὰ καταφέρουν, μὲ τὴν κατάργηση τῆς μισθοδοσίας τῶν παπάδων, τὸ τελευταῖο χτύπημα στὸν «ἱερατικὸ δεσποτισμό». Στὶς 16 Μπρυμαὶρ τὸ βράδι πήγανε, συνοδευόμενοι ἀπ' τοὺς βουλευτὲς Κλόοτς καὶ Λεονάρδο Μπουρντὸν καὶ τὸν ἑβραῖο Περεϊρά, στὸν ἐπίσκοπο τῶν Παρισίων Γκομπέλ, τὸν ξύπνησαν καὶ τοῦ ὑπέδειξαν πὼς ἔπρεπε νὰ θυσιαστεῖ γιὰ τὸ γενικὸ καλό, παύοντας ν' ἀσκεῖ τὸ λειτούργημά του καὶ πείθοντας τὸν κλῆρο νὰ κλείσει τὶς ἐκκλησίες. Ὁ Γκομπὲλ συμβουλεύτηκε τὸ ἐπισκοπικὸ συμβούλιό του ποὺ ἀποφάσισε νὰ ὑποκύψει μὲ δεκατέσσερις ψήφους ἐναντίον τριῶν καί, τὴν ἑπομένη, στὶς 17 τοῦ Μπρυμαίρ, πῆγε νὰ δηλώσει στὶς ἀρχὲς τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ πρῶτα καὶ στὴ Συμβατικὴ ὕστερα πὼς οἱ βικάριοί του κι αὐτὸς ὁ ἴδιος παραιτιόνταν ἀπ' τὴν ἄσκηση τῶν λειτουργημάτων τους, σὰ λειτουργοὶ τῆς καθολικῆς λατρείας. Παρέδωσε στὸ γραφεῖο τῆς Συμβατικῆς τὸ σταυρὸ καὶ τὸ ἐπισκοπικὸ δαχτυλίδι του κ' ὕστερα φόρεσε τὸν κόκκινο σκοῦφο μέσα σὲ χειροκροτήματα. Ἀμέσως, πολλοὶ βουλευτὲς ποὺ εἶταν ἐφημέριοι ἢ ἐπίσκοποι, τὸν μιμήθηκαν καὶ τὸ παράδειγμά τους τὸ ἀκολούθησαν σ' ὅλη τὴ Γαλλία. Τρεῖς μέρες ἀργότερα, στὶς 20 τοῦ Μπρυμαίρ, ἡ Κομμούνα γιόρταζε στὴν Παναγία τῶν Παρισίων, ποὺ εἶχε γίνει τώρα ὁ Ναὸς τοῦ Λόγου, μιὰ μεγάλη πολιτικὴ γιορτὴ ὅπου πῆρε μέρος μιὰ ἀρτίστα, ντυμένη μὲ τὰ ἐθνικὰ χρώματα, ποὺ παρίστανε τὴν Ἐλευθερία. Ἡ Συμβατικὴ ὕστερ' ἀπὸ πρόσκληση τῆς Κομμούνας, μετέβη ἐν σώματι στὴν τελετή. Ὁ διωγμὸς τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ξέσπασε. Ἀφοῦ ἄδειασαν τὶς ἐκκλησίες, τὶς ἔκλεισαν κατὰ χιλιάδες καὶ τὶς μετέτρεψαν σὲ Ναοὺς τῆς Δημοκρατίας.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ποὺ πελαγοδρομοῦσε ἐξ αἰτίας τῆς σιτοδείας, ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσει τοὺς δυσκολοεφάρμοστους νόμους τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν κ' ἐπιτάξεων, ποὺ εἶχε βαλθεῖ νὰ ἐπιβάλει τὴν τάξη, ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ τρόμαξε μὲ τὴν τόσο σοβαρὴ καὶ τόσο ξαφνικὴ αὐτὴ κίνηση τῆς κατάργησης τῆς χριστιανικῆς λατρείας, κίνηση ποὺ μποροῦσε ν' ἀναζωπυρώσει τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ πού, πραγματικά, προκάλεσε πολλὲς ταραχές. Ἡ Ἐπιτροπὴ φοβόταν τὴν κίνηση αὐτὴ ποὺ οἱ ἀνεύθυνοι ἀρχηγοί της, ξένοι ὑπήκοοι τοῦ ἐχθροῦ, σὰν τὸν Προλὶ καὶ τὸν Κλόοτς, εἴταν κιόλας ὕποπτοι.

Τὸ ἴδιο βράδι, στὶς 17 τοῦ Μπρυμαίρ, ὅταν ὁ Κλόοτς πῆγε ὕστερ' ἀπ' τὴν παραίτηση τοῦ Γκομπὲλ στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ὁ Ροβεσπιέρος τὸν ἐπέπληξε ζωηρά: «Μά, τοῦ εἶπε, μᾶς εἴχατε πεῖ τώρα τελευταῖα πὼς πρέπει νὰ εἰσβάλουμε στὶς Κάτω Χῶρες, νὰ τοὺς ἀποδώσουμε τὴν ἀνεξαρτησία τους καὶ νὰ φερθοῦμε στοὺς κατοίκους τους σὰ σὲ ἀδερφούς... Γιατί λοιπὸν γυρεύετε νὰ μᾶς ἀποξενώσετε ἀπ' τοὺς Βέλγους, προσβάλλοντας τὶς προλήψεις πού, καθὼς ξέρετε, εἶναι βαθιὰ ριζωμένες στὴν ψυχή τους; — Μπά! εἶπε ὁ Κλόοτς, τὸ κακὸ ἔγινε κιόλας, μᾶς ἔχουν πεῖ χίλιες φορὲς πὼς εἴμαστε ἀσεβεῖς. — Ναί, ἀπάντησε ὁ Ροβεσπιέρος, μὰ δὲν ὑπῆρχαν ὡς τώρα γεγονότα ποὺ νὰ τὸ ἀποδείχνουν!» Ὁ Κλόοτς χλώμιασε, δὲ βρῆκε νὰ πεῖ τίποτα, καὶ βγῆκε. Δυὸ μέρες ἀργότερα ὁ Κλόοτς φρόντισε κ' ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων.

Ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε πειστεῖ πὼς ἡ θρησκευτικὴ ἐπανάσταση, ποὺ μόνο τὸ Συνασπισμὸ μποροῦσε νὰ ὠφελήσει, εἴταν ἀποτέλεσμα τῶν ραδιουργιῶν τῶν πραχτόρων τοῦ ἐχθροῦ, ὅπως κι ὅλα τ' ἄλλα μέτρα τῶν ἄκρων, μέτρα στερούμενα πολιτικότητας, ποὺ ἡ δημαγωγία εἶχε ἐπιβάλει στὴ Συμβατική, ὅπως ἡ δημιουργία ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ ἀνώτατο ὅριο τιμῶν. Σ' ἕνα μεγάλο του λόγο, στὶς 27 τοῦ Μπρυμαίρ, ὁ Ροβεσπιέρος ἀπέδειξε διεξοδικὰ πὼς ὑπῆρχε δάκτυλος τοῦ Πίττ στὶς ἐσωτερικὲς ταραχὲς τῆς Γαλλίας ἀπ' τὰ 1789 κ' ὕστερα καὶ ὑπέδειξε καθαρὰ πὼς ἐκεῖνοι ποὺ ἀνατρέπουν τοὺς βωμούς, μπορεῖ πολὺ καλὰ νἆναι ἀντεπαναστάτες μεταμφιεσμένοι σὲ δημαγωγούς.

Ἂν ἡ Συμβατικὴ στὸ σύνολό της εἴταν ἁγνή, ὑπῆρχαν ὅμως στὶς τάξεις της ἄνθρωποι ἐξαγοραζόμενοι καὶ κατεργαρέοι. Εἶχαν κιόλας βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ διώξουν ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη, τοὺς βουλευτὲς Σαμπό, Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, Μπαζίρ, Ὀσσελέν, ποὺ ἡ κοινὴ γνώμη τοὺς κατηγοροῦσε πὼς προστάτευαν τοὺς προμηθευτές, τοὺς ἀριστοκράτες καὶ τοὺς ὕποπτους τραπεζίτες. Μιὰ ἔρευνα ποὺ ἔγινε στὸ σπίτι τοῦ Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, στὶς 18 τοῦ Σεπτέμβρη, δικαίωσε αὐτὲς τὶς ὑπόνοιες. Ὁ Σαμπὸ φοβήθηκε τόσο πολύ, ποὺ ἔκαψε στὸ τζάκι του πολλὰ χαρτιά.

Οἱ Ἐπιτροπὲς παρακολουθοῦσαν τοὺς προμηθευτὲς καὶ τοὺς

προστάτες τους. Ἀπ' τὶς 20 κιόλας Ἰουλίου, ὁ εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς Μεταφορῶν καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, Ντορνιέ, εἶχε καταγγείλει τὸ σκάνδαλο τῶν συμβάσεων ποὺ εἶχε κάνει ὁ πρώην ὑπουργὸς Σερβὰν μὲ τὸν ἐργολάβο μεταφορῶν ντ' Ἐσπανιάκ, ποὺ τὰ κατάφερνε νὰ εἰσπράττει σὲ μεταλλικὸ νόμισμα πέντε ἑκατομύρια τετρακόσες σαράντα τρεῖς χιλιάδες πεντακόσες τέσσερις λίβρες τὸ μήνα γιὰ ὑπηρεσίες ποὺ τοῦ κόστιζαν μονάχα ἕνα ἑκατομύριο πεντακόσες δύο χιλιάδες πενήντα λίβρες σὲ ἀσιγνιάτα, ὑποτιμημένα κατὰ 50 %! Παρὰ τὴν προστασία τοῦ Ντελαχρουά, τοῦ Σαμπὸ καὶ τοῦ Ζουλιὲν ντὲ Τουλοῦζ, ὁ ντ' Ἐσπανιὰκ συνελήφθη. Ὁ Βιλλετὰρ κατέθεσε, στὶς 29 Ἰουλίου, μιὰ κεραυνοβόλο ἀναφορὰ ἐναντίον τοῦ Σερβάν, ποὺ μὲ τὴ σειρά του παύθηκε καὶ συνελήφθη. Τὰ παλιὰ συμφωνητικὰ ἀκυρώθηκαν καὶ οἱ μεταφορὲς ἀνατέθηκαν σὲ κρατικὸν ὀργανισμό. Σὲ λίγο, τὸ Σεπτέμβρη, ξεσποῦσε τὸ σκάνδαλο τοῦ βουλευτὴ Ρομπέρ. Ὁ φίλος αὐτὸς τοῦ Δαντών, πρώην δημοσιογράφος, εἶχε στὸ ὑπόγειό του βαρέλια ρούμι ποὺ τὰ ἐμπορευόταν. Μὲ τὸ πρόσχημα πὼς τὸ ρούμι δὲν εἶναι οἰνοπνευματῶδες ποτό, δὲν εἶχε δηλώσει τὸ ἐμπόρευμά του, ὅπως ὑποχρεωνόταν ἀπ' τὸ νόμο γιὰ τὴν προαγορά. Ἦρθε σὲ προστριβὲς μὲ τὸ Διαμέρισμα τοῦ Μαρά, ποὺ τὸν κατήγγειλε στὴ Συμβατική. Ὕστερ' ἀπὸ βίαιες συζητήσεις ἀπ' τὶς ὁποῖες ὁ ὑπεύθυνος βουλευτὴς βγῆκε ἠθικὰ καταδικασμένος, ὁ Ρομπὲρ δὲν ἀπέφυγε τὴ δίωξη, παρὰ μόνο ἀφοῦ χάρισε τὸ ρούμι του στὸ Διαμέρισμά του. Ὕστερα ξέσπασε τὸ σκάνδαλο τοῦ βουλευτῆ Περρέν, ἀπ' τὸ Νομὸ Ὤμπ, ποὺ εἶχε πετύχει νὰ κλείσει δουλειὲς γιὰ ἐφοδιασμὸ τοῦ στρατοῦ μὲ λινὰ ὑφάσματα γιὰ ποσὸ ἄνω τῶν πέντε ἑκατομυρίων λιβρῶν καὶ εἶχε συγχρόνως δεχτεῖ νὰ γίνει μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν προμηθειῶν, ἔτσι ποὺ νὰ ἐποπτεύει ὁ ἴδιος τὶς δικές του προμήθειες. Ὅταν στὶς 23 τοῦ Σεπτέμβρη τὸν κατάγγειλαν ὁ Σαρλιὲ κι ὁ Καμπόν, ὁ Περρὲν ὁμολόγησε τὰ γεγονότα, δικάστηκε ἀπ' τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο καὶ καταδικάστηκε σὲ 12 χρόνια φυλακή.

Ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ σκάνδαλα, τὸ σοβαρότερο εἶταν τὸ σκάνδαλο τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν, ποὺ ξέσπασε τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ οἱ ξένοι ἄρχιζαν τὸ διωγμὸ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ θέση τῶν προσώπων ποὺ βρέθηκαν ἀναμεμιγμένα στὸ σκάνδαλο, ἡ συγκίνηση ποὺ προκάλεσε, τὄκαναν νὰ ξεπεράσει σὲ σημασία μιὰν ἁπλὴ ὑπόθεση κατάχρησης. Ὁ πολιτικός του ἀντίχτυπος εἶταν μεγάλος. Ἀποτέλεσε τὴ ρίζα ἀπ' ὅπου ξεπήδησαν οἱ διχόνοιες ἀνάμεσα στοὺς Ὀρεινούς: Ἀπέδειξε τὴν ὕπαρξη συνωμοσίας τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ποὺ ὡς τότε τὴν ὑποπτευόταν μόνο ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Παρόξυνε τοὺς ἀγῶνες ἀνάμεσα στὰ κόμματα, ρίχνοντας ἀνάμεσά τους τὸ φάσμα τῆς πουλημένης καὶ προδομένης πατρίδας.

Τὴν ἐπικίνδυνη ἐποχὴ τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1793, ὅταν ἡ πείνα λυμαίνονταν τὴ χώρα, ὅταν τὸ χαρτονόμισμα ξέ-

πεφτε μὲ τρομαχτικὴ ταχύτητα, οἱ ἐπιχειρηματίες βουλευτὲς ποὺ ἀναφέραμε, σκέφτονταν, γιὰ ν' αὐξήσουν τὴ δημοτικότητά τους χωρὶς μεγάλα ἔξοδα καὶ γιὰ νὰ κερδίσουν λεφτά, νὰ καταγγείλουν τὶς τραπεζιτικὲς ἐκεῖνες ἑταιρίες ποὺ οἱ μετοχές τους κρατιόνταν ψηλότερα στὸ Χρηματιστήριο ἀπ' τὰ κρατικὰ χρεώγραφα. Ὁ Ντελωναὶ ντ' Ἀνζέρ, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Ντελακρουά, κατάγγειλε τὶς μανοῦβρες ποὺ οἱ ἑταιρίες αὐτὲς εἶχαν κάνει γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴ φορολόγησή τους. Ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν τὶς κατηγόρησε πὼς μεταφέρουν σ' ἐχθρικὲς χῶρες τὸ γαλλικὸ νόμισμα καὶ πὼς ἐξευτελίζουν τὰ ἀσινιάτα, ἀνταλλάσσοντάς τα μὲ πραγματικὲς ἀξίες ποὺ τὶς φυγαδεύουν ὕστερα πέρα ἀπ' τὰ σύνορα. Ὁ Ζουλιὲν ντὲ Τουλοὺζ μεγαλοποίησε ἀκόμα περισσότερο τὴν ὑπόθεση. Κατηγόρησε τὴν Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν πὼς εἶχε δανείσει χρήματα στὸν ἐκλιπόντα τύραννο. Τὰ ταμεῖα καὶ τὰ χαρτιὰ τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν σφραγίστηκαν. Ὁ Φάμπρ ἀπείλησε τὶς ἑταιρίες ἀσφαλείας ζωῆς, πυρός, ὑδάτων καὶ τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, κ' ἕνα διάταγμα, ποὺ ψηφίστηκε στὶς 24 Αὐγούστου, καταργοῦσε κατ' ἀρχὴν τὶς μετοχικὲς ἑταιρίες. Τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων σφραγίστηκε.

Ὁ Ντελωναὶ καὶ οἱ συνένοχοί του, Σαμπό, Μπαζίρ, Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ἐνῶ φοβέριζαν τὶς τραπεζιτικὲς ἑταιρίες, παίζανε μὲ τὰ κάτω μὲ τὶς μετοχές τους, χρησιμοποιώντας τὰ κεφάλαια ποὺ εἶχε θέσει στὴ διάθεσή τους ὁ ντ' Ἐσπανιάκ.

Οἱ βουλευτὲς αὐτοὶ δὲν εἶχαν ἀρκετὲς γνώσεις στὰ οἰκονομολογικὰ ζητήματα γιὰ νὰ γράφουν οἱ ἴδιοι τοὺς λόγους ποὺ βγάζανε στὸ βῆμα. Ὁ Ντελωναί, ὁ Σαμπό, ὁ Μπαζίρ, ὁ Ζουλιὲν ντὲ Τουλοὺζ δὲν εἶταν παρὰ μονάχα ἀνδρείκελα ποὺ εἶχαν δανείσει τὰ ὀνόματά τους σ' ἕναν τυχοδιώχτη ποὺ εἶταν πολὺ πεπειραμένος σ' αὐτὲς τὶς δουλειές, τὸ διάσημο βαρῶνο ντὲ Μπάτζ.

Ὁ ὑστερότοκος αὐτὸς τῆς Γασκώνης *, ποὺ φαίνεται πὼς εἶχε ἐφοδιαστεῖ μὲ πλαστὲς περγαμηνὲς γιὰ νὰ μπεῖ στὸ στρατὸ πρὶν ἀπ' τὰ 1789, εἶχε γίνει πολὺ πλούσιος μὲ πετυχημένες κερδοσκοπίες. Κατεῖχε τὶς περισσότερες μετοχὲς τῆς Ἑταιρίας Ὑδάτων τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς ἀσφαλιστικῆς Ἑταιρίας ζωῆς ποὺ οἱ ἀδελφοὶ Περιὲ εἶχαν ἱδρύσει μερικὰ χρόνια πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση. Ἔκανε πλούσια ζωὴ καὶ εἶχε γιὰ ἐρωμένες τὶς πιὸ γνωστὲς ἀρτίστες. Ἔγινε βουλευτὴς τῆς Συνταχτικῆς, καὶ οἱ οἰκονομολογικές του γνώσεις συνετέλεσαν στὸ νὰ τὸν διορίσουν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκαθάρισης, καὶ νὰ τὸν κάνουν πρόεδρό της. Καθυστέρησε ὅσο μποροῦσε τὴν ἐκαθάριση τῶν συντάξεων τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος, γιατὶ εἶταν βασιλικός. Τὸν ὑποπτεύθηκαν πὼς εἶχε παραχωρήσει στὴν Αὐλὴ μυστικὲς προκαταβολές. Ὅταν κηρύχτηκε ὁ πόλεμος, ὁ Μπὰτζ κατέφυγε στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ ὑπηρέτησε γιὰ λίγον καιρὸ στὸ στρατὸ τῶν πριγκίπων στὴ θέση τοῦ ὑπασπιστῆ τοῦ πρίγκιπα τοῦ Νασσάου-Σίγκεν. Ἐπέστρεψε ὅμως στὴ Γαλλία τὴν ἐπομένη τῆς 20ῆς Ἰουνίου, γιὰ νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὸ βασιλιά. Καὶ τὴν ἑπομένη τῆς ἐπιστροφῆς του, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔγραφε

*** Γαλλικὴ ἔκφραση ποὺ σημαίνει : ἀπένταρος. Σ. τ. Μ.**

στὸ βιβλίο τῶν λογαριασμῶν του: «Ἐπιστροφὴ καὶ ἀρίστη διαγωγὴ τοῦ κ. ντὲ Μπάτζ, στὸν ὁποῖο χρεωστῶ πεντακόσες δώδεκα χιλιάδες λίβρες». Πράγμα παράξενο, ποὺ μᾶς βάζει σὲ σκέψεις: ὁ Μπάτζ, παρ' ὅλο ποὺ εἶταν μοναρχικός, εἶχε ἀπόλυτη την ἐμπιστοσύνη τοῦ γιρονδίνου ὑπουργοῦ Κλαβιέρ, ποὺ τὸν προστάτεψε πολλὲς φορές. Πῆγε στὴν Ἀγγλία ὅταν γινόταν ἡ ἐπανάσταση τῆς 10ης Αὐγούστου, γύρισε στὴ Γαλλία στὶς ἀρχὲς τοῦ Γενάρη τοῦ 1793 καί, μαζὶ μὲ τὸν μαρκήσιο ντὲ Γκίς, προσπάθησε ν' ἀπελευθερώσει τὸ βασιλιὰ ἀνήμερα στὶς 21 τοῦ Γενάρη. Μὲ ἀπίστευτη τόλμη, πέρασε τὴ λεωφόρο τὴ στιγμὴ ποὺ περνοῦσε τὸ ἁμάξι ποὺ πήγαινε τὸ βασιλιὰ στὸ ἰκρίωμα, φωνάζοντας: «Ζήτω ὁ βασιλιάς!». Ξεγλύστρησε ἀπ' ὅλες τὶς καταδιώξεις. Ὁ γενικὸς σύνδικος τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ Λυλλιέ, εἶταν πιστὸς φίλος του. Κατόρθωσε ἐπὶ πλέον ν' ἀποκτήσει προστάτες στὴν ἀστυνομία καὶ στὴν Κομμμούνα. Τὸ Μάη τοῦ 1793, ὁ Κλαβιέρ, ποὺ εἶταν ἀκόμα ὑπουργὸς τῶν Φορολογιῶν, ἐφοδίασε τὸ Μπάτζ μὲ πιστοποιητικὸ δημοκρατικῶν φρονημάτων. Ὁ Μπάτζ εἶχε τότε γιὰ ἔμπιστο καὶ γραμματέα του ἕναν πρώην πράκτορα τοῦ Δαντών, τὸν Μπενουά, συμπατριώτη κ' ἐπιστήθιο φίλο τοῦ Ντελωναὶ ντ' Ἀνζέρ. Σ' αὐτὸν τὸν Μπενουὰ ὁ Ντυμουριὲ εἶχε ἀναθέσει μυστικὲς ἀποστολὲς στὴ Γερμανία, στὸν Μπρούνσβικ, στὶς παραμονὲς τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου. Ὕστερα, ὁ Δαντὼν τὸν εἶχε στείλει σὲ ἀποστολὴ στο Λονδῖνο τὴν ἑπομένη τῆς 10ης Αὐγούστου, καὶ στὸν Μπρούνσβικ τὴν ἑπομένη τοῦ Βαλμύ. Εἶταν ὁ ἐνδιάμεσος ἀνάμεσα στὸν Μπάτζ καὶ στοὺς ἐπιχειρηματίες βουλευτές, ὁ μοχλὸς τῆς μηχανοραφίας τοῦ ἐκβιασμοῦ σὲ βάρος τῶν τραπεζιτικῶν εταιριῶν καὶ τῶν χρηματιστηριακῶν πράξεων ποὺ ἐπακολούθησαν. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου, ὁ Μπάτζ προσκάλεσε σὲ γεῦμα στὸ σπίτι του στὸ Σαρόν, τοὺς φίλους καὶ συνενόχους του: Τὸν Σαμπό, τὸν Μπαζίρ, τὸν Ντελωναί, τὸν Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, τὸν Μπενουά, στοὺς ὁποίους πρόσθεσε τὸν συγγραφέα Λαάρπ, τὸν τραπεζίτη Ντυρουὰ καὶ μερικὲς κυρίες: Τὴν πρώην μαρκησία ντὲ Ζανσόν, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ σώσει τὴ βασίλισσα, τὴν κυρία ντὲ Μπωφόρ, ποὺ εἶταν ἡ ἐρωμένη τοῦ Ζουλιέν, τὴν ἠθοποιὸ Γκρανμαιζόν, ἐρωμένη τοῦ βαρώνου καὶ μιὰ πολίτιδα ἀπ' τὸ Μπωκαίρ, ἐρωμένη τοῦ Λαάρπ. Εἶναι πιθανὸ πὼς οἱ συνομιλίες στὸ γεῦμα αὐτὸ δὲ στρέφονταν μόνο γύρω στὶς ὑποθέσεις. Ὁ βαρῶνος εἶταν πληρεξούσιος τῶν πριγκίπων. Προσπάθησε νὰ κάνει τὰ μέλη τῆς Συμβατικῆς, τοὺς συνενόχους του, νὰ ἐνδιαφερθοῦν καὶ νὰ σώσουν τὴ βασίλισσα καὶ τοὺς Γιρονδίνους. Ὁ Σαμπὸ ἀποκάλυψε ἀργότερα πὼς εἶχε προσφέρει ἕνα ἑκατομμύριο σ' ἐκείνους ποὺ θὰ τὸν βοηθοῦσαν νὰ ὀργανώσει τὴν ἀπόδραση τῆς βασίλισσας καὶ πὼς σ' αὐτὸ τὸν βόηθησε ἡ μαρκησία Ζανσόν. Παρὰ λίγο ὅμως ἡ συνωμοσία αὐτὴ ν' ἀποκαλύπτονταν. Στὶς 9 τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ κλειδαρὰς Ζενγκρελὲ ἀποκάλυψε, μὲ μιὰ δήλωσή του στὸν ἀστυνόμο τοῦ Διαμερίσματος τοῦ Λουξεμβούργου, πὼς ὅταν πῆγε τὴν προηγούμενη μέρα στὸ σπίτι τοῦ μαρκησίου ντὲ Λὰ Γκὶς γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ ἕνα φίλο του ὑπηρέτη, ἄκουσε τὸ μαρκήσιο νὰ λέει στὸν Μπάτζ: «Φίλε μου Μπάτζ, ἂν οἱ Ὁμόσπονδοι τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ὑποστηρίχτοῦν, ἡ Γαλλία θὰ χαθεῖ, οἱ Ὀρεινοὶ καὶ οἱ Ἀβράκωτοι θὰ μᾶς σφάξουν ὅλους». Τότε ὁ Μπάτζ εἶπε: «Θὰ θυσιάσω καὶ τὸ τελευταῖο μου σολδί. Πρέπει μὲ κάθε θυσία νὰ σώσουμε τὸν Γκαντέ, τὸν Μπρισσό, τὸν Βερνιὼ κι ὅλους τοὺς φίλους μας. Πολλοὶ Νομοὶ εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ μᾶς ὑποστηρίξουν, τὸ σχέδιό μου θὰ ἐξαφανίσει τοὺς Ὀρεινοὺς καὶ τοὺς μασκαράδες τοὺς Ἀβράκωτους». Καὶ ἡ πολίτις Φοντὰνζ εἶπε: «Ἂν ὁ Μπάτζ πετύχει στὰ σχέδιά του, θὰ σώσουμε τὴ Γαλλία». Ὕστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν καταγγελία, ἔκαναν ἔρευνα, γιὰ τὸν τύπο, στὸ σπίτι τοῦ Μπάτζ, στὸ Σαρόν. Δὲ βρήκαν ἐκεῖ τίποτα. Ὁ Μπάτζ ἐξόφλησε μὲ μιὰ ἀλλαγὴ κατοικίας. Συνέλαβαν μονάχα κάτι κομπάρσους. Ὅσο γιὰ τὸ βαρῶνο, αὐτὸς ἐξακολούθησε

νὰ βλέπει τοὺς βουλευτὲς ποὺ εἶταν συνένοχοί του. Ὁ Σαμπὸ μᾶς λέει ὁ ἴδιος πῶς δέχτηκε τὴν ἐπίσκεψή του στὶς 19 τοῦ Μπρυμαίρ.

Ἀπ' τὰ πιὸ πάνω βγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ὑπόθεση τῆς κυβείας περιπλέχτηκε μὲ μιὰ μηχανοραφία βασιλοφρόνων. Ἀφοῦ παζάρεψε δυὸ μῆνες μὲ τὴν Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν, ὁ Ντελωναὶ παρουσίασε στὶς 8 τοῦ Ὀχτώβρη ἕνα διάταγμα ποὺ κανόνιζε τὸν τρόπο ποὺ θὰ γινόταν ἡ ἐκαθάρισή της. Τὸ διάταγμα αὐτὸ εἶχε συνταχθεῖ ἔτσι ποὺ ἡ Ἑταιρία μποροῦσε ν' ἀποφύγει τὴν πληρωμὴ τοῦ φόρου τοῦ τετάρτου ἐπὶ τῶν μερισμάτων καὶ τὰ πρόστιμα ποὺ τῆς εἶχαν ἐπιβληθεῖ γιὰ τὶς προηγούμενες φορολογικὲς παραβάσεις της. Ἐπὶ πλέον τὸ διάταγμα ἐπέτρεπε στὴν Ἑταιρία νὰ κάνει μόνη της ἐκαθαρίσεις κάτω ἀπὸ μιὰν ἁπλὴ ἐπιτήρηση τῶν ἐπιτρόπων ποὺ θὰ διορίζονταν ἀπ' τὸν ὑπουργὸ τῶν Φορολογιῶν. Ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ποὺ ὡς τότε εἶχε καταπολεμήσει σθεναρὰ τὴν Ἑταιρία, ἀπόρησε μὲ τὴν ἠπιότητα τοῦ εἰσηγητῆ Ντελωναὶ καὶ προκάλεσε τὴν ψήφιση μιᾶς τροπολογίας, ποὺ ὅριζε πὼς ἡ ἐκαθάριση θὰ γίνει ἀπὸ ὑπαλλήλους τοῦ Κράτους κι ὄχι ἀπ' τὴν ἴδια τὴν Ἑταιρία. Ἡ σύνταξη τοῦ ὁριστικοῦ κειμένου τοῦ διατάγματος ἀνατέθηκε σὲ μιὰν Ἐπιτροπή. Εἰκοσιμία μέρες ἀργότερα, ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν κι ὁ Ντελωναὶ παρέδιναν στὸν Λουὶς τοῦ Κάτω Ρήνου, γραμματέα τῆς Συνέλευσης, ἕνα ὁριστικὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ *Δελτίο* χωρὶς ν' ἀντιληφθεῖ κανένας πὼς τὸ κείμενο αὐτὸ εἶχε ὑποστεῖ στὸ μεταξὺ δυὸ σημαντικὲς ἀλλοιώσεις, πρὸς ὄφελος τῆς Ἑταιρίας. Ἐντελῶς ἀντίθετα ἀπ' τὴν τροπολογία τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ἡ ἐκαθάριση θὰ γινόταν ἀπ' τὴν ἴδια τὴν Ἑταιρία. Κ' ἐπὶ πλέον, ἡ Ἑταιρία ὑποχρεωνόταν νὰ πληρώσει μόνο τὰ πρόστιμα ποὺ τῆς ἐπιβλήθηκαν γιὰ τὶς παραβάσεις ἐκεῖνες ποὺ γι αὐτὲς δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀποδείξει τὴν καλή της πίστη.

Γιατί ὁ Φάμπρ εἶχε μεταστραφεῖ; Ὁ Φάμπρ εἶχε πολὺ κακὴ φήμη. Εἶχε πάρει διαβατήριο ἀπ' τὸ βασιλιά, στὰ 1789, γιὰ ν' ἀποφύγει τοὺς πιστωτές του. Τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσβολῆς, στὰ 1792, ὅταν εἶταν γραματέας τοῦ Δαντὼν στὸ ὑπουργεῖο τῆς Δικαιοσύνης, εἶχε κλείσει μὲ τὸν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν Σερβὰν μιὰ δουλειὰ γιὰ προμήθεια παπουτσιῶν, ποὺ ἡ ἐκτέλεσή της στοίχισε σφοδρὲς ἐπικρίσεις στὸ διάδοχό του, Πάς. Εἶχε ἐρωμένες κι ἁμάξια. Σύχναζε στὰ σπίτια τραπεζιτῶν κάθε ἐθνικότητας. Γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὴν ὑπογραφὴ ποὺ ἔβαλε κάτω ἀπ' τὸ πλαστογραφημένο διάταγμα δὲ βρῆκε ἀργότερα, τὴν ὥρα τῆς δίκης του, παρὰ μιὰ κωμικὴ ἐξήγηση: τὸ εἶχε δῆθεν ὑπογράψει χωρὶς νὰ τὸ διαβάσει!

Ἀπ' τὶς ὁμολογίες τοῦ Σαμπὸ κι ἀπ' τὰ ἔγγραφα τοῦ σχετικοῦ φακέλου προκύπτει ὅτι ὁ Ντελωναὶ καὶ οἱ συνεταῖροι του, Σαμπὸ Μπαζίρ, Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, εἶχαν ἐκβιάσει τὴν Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν ἀνάγκασαν νὰ τοὺς δώσει 500.000 λίβρες γιὰ τὸ διάταγμα ποὺ θὰ τῆς ἐπέτρεπε νὰ φροντίσει ἡ ἴδια γιὰ τὴν ἐκαθάρισή της καὶ ποὺ στεροῦσε ἀπ' τὸ δημόσιο ταμεῖο τὰ τεράστια πρόστιμα καὶ τοὺς φόρους ποὺ αὐτὴ ἔπρεπε νὰ καταβάλει. Στὴν ἀρχὴ

ὁ Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν δὲν εἶταν μέλος τῆς σπείρας. Δὲν εἶχε παρακαθήσει στὸ γεῦμα ποὺ εἶχε γίνει στὶς ἀρχὲς τοῦ Αὐγούστου στὸ σπίτι τοῦ βαρώνου Μπὰτζ στὸ Σαρόν. Ὁ Σαμπὸ μᾶς λέει πὼς αὐτὸς κερδοσκοποῦσε χωριστὰ γιὰ δικό του λογαριασμό, κι ὁ Προλὶ προσθέτει πὼς συμβουλευόταν ἕναν τραπεζίτη ποὺ καταγόταν ἀπ' τὴ Λυών, ὀνομαζόμενο Λεβρά. Ἂν στὴν ἀρχὴ ὁ Φὰμπρ τήρησε ἐχθρικὴ στάση στὸ διάταγμα ποὺ εἶχε παρουσιάσει ὁ Ντελωναί, αὐτὸ τὄκανε, χωρὶς καμιὰν ἀμφιβολία, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς ἐξαναγκάσει νἀρθοῦν σὲ συνεννόηση μαζί του. Κι ἂν δέχτηκε ἀργότερα νὰ βάλει στὸ τέλος τὴν ὑπογραφή του, αὐτὸ ἔγινε βέβαια ἐπειδὴ ὁ Ντελωναὶ δέχτηκε νὰ τοῦ δώσει μερίδιο ἀπ' τὶς 500.000 λίβρες.

Ὁ Φὰμπρ εἶταν ἕνας καπάτσος ἄνθρωπος, ποὺ ἤξερε πολλὰ κόλπα. Ἔβλεπε πὼς ὁ Ἐμπὲρ καὶ οἱ Ἰακωβίνοι κατάγγελναν μὲ τραχύτητα τοὺς λωποδύτες τῆς Συμβατικῆς. Εἶχαν ἐπιτεθεῖ ἀκόμα κ' ἐναντίον τοῦ φίλου του Δαντών. Σκέφτηκε λοιπὸν πὼς οἱ Ἐμπερτιστές, οἱ ἐνοχλητικοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, εἶταν τρωτοί, ἀφοῦ συγκατέλεγαν ὕποπτους ξένους στὶς τάξεις τους. Ὁ Φάμπρ, βοηθούμενος ἀπ' τοὺς φίλους του τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ, τὸν Ντυφουρνὺ καὶ τὸν Λυλλιέ, ἐξαπέλυσε τολμηρὰ τὴν ἐπίθεση ἐναντίον αὐτῆς τῆς πρωτοπορίας τῶν Ἐμπερτιστῶν ποὺ τὴν ἀποτελούσαν οἱ ξένοι. Ὁ Ντυφουρνὺ ἐξέδωσε, ἀπ' τὰ τέλη κιόλας τοῦ Σεπτέμβρη, ἕνα ἔνταλμα συλλήψεως ἐναντίον τοῦ Προλὶ καὶ τοῦ στενοῦ φίλου του Ντεφιέ, ποὺ δὲν ἀπολύθηκαν παρὰ μόνο στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη, χάρη στὴ μεσολάβηση τοῦ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουά, καὶ τοῦ Ἑρὼ ντὲ Σεσέλ. Γιὰ ν' ἀποτρέψει τὶς ὑποψίες ἀπ' τὸν ἑαυτό του, ὁ Φάμπρ ὑποστήριζε μ' ὅλη του τὴ δύναμη τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας στὸν ἀγώνα της ἐναντίον τῶν ξένων ὑπηκόων. Ἐνῶ ὁ Σαμπὸ κι ὁ Ντελωναὶ ντ' Ἀνζὲρ προσπαθούσαν νὰ πετύχουν ὥστε νὰ μὴν τεθεῖ ὑπὸ μεσεγγύηση ἡ περιουσία τῶν ξένων, ὁ Φὰμπρ ὑποστήριζε τὸν Ροβεσπιέρο, ποὺ θεωροῦσε ἀπαραίτητη τὴ λήψη αὐτοῦ τοῦ μέτρου, καὶ πέτυχε τὴν ψήφισή του στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη. Πῶς λοιπὸν ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ νὰ ὑποπτεύεται κανένας τὸν Φὰμπρ πὼς συνενοεῖται μὲ τοὺς τραπεζίτες, ἀφοῦ αὐτὸς συντελεῖ στὸ νὰ σφραγιστοῦν τὰ ταμεῖα καὶ τὰ ἔγγραφά τους; Τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ διαπραγματευόταν μὲ τὸν Ντελωναὶ σχετικὰ μὲ τὴν κατάπαυση τῆς ἀντίδρασής του στὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐκαθάριση τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν, ὁ Φὰμπρ σκέφτηκε νὰ κάνει ἕναν τολμηρὸ ἑλιγμὸ ποὺ θὰ τοῦ ἐξασφάλιζε τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν κυβερνώντων καὶ πού, ἀρχικά, πέτυχε ἐντελῶς. Γύρω στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη, γύρεψε νὰ τὸν ἀκούσουν καμιὰ δεκαριὰ ἀπ' τὰ μέλη τῶν δύο Ἐπιτροπῶν τῆς κυβέρνησης, ποὺ τὰ ἐξέλεξε ὁ ἴδιος, καὶ ποὺ περιλάμβαναν τὸν Ροβεσπιέρο, τὸν Σαὶν Ζύστ, τὸν Λεμπά, τὸν Πανίς, τὸν Βαντιέ, τὸν Ἀμάρ, τὸν Νταβίντ, τὸν Μωϋσῆ Μπάϋλ καὶ τὸν Ζυφφουὰ καὶ κατάγγειλε σ' αὐτὰ μιὰ μεγάλη συνωμοσία ποὺ εἶχαν ἐξυφάνει οἱ ἐπαναστάτες τῶν

ἄκρων, ποὺ στὸ κάτω-κάτω, δὲν εἶταν παρὰ πράχτορες τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπέδειξε τὸν Προλὶ καὶ τοὺς φίλους του Ντεφιέ, τὸν Περεϊρά, τὸν Ντυμπουϊσὸν πού, κατὰ τὰ λεγόμενά του, ἐξαπατούσαν τοὺς πράχτορες τῆς κυβέρνησης, ποὺ εἶταν οἱ ἀχώριστοι φίλοι τῶν πιὸ ἐπικίνδυνων τραπεζιτῶν, σὰν τοὺς Βαλκιέ, Σιμόν, ντὲ Μόντς, ποὺ εἶταν ὅλοι ἀπ' τὶς Βρυξέλλες, πράχτορες τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως κι ὁ Γκρενύς, ποὺ εἶταν ἀπ' τὴ Γενεύη, κι ὁ Γκρεφφέλ. Κατέδειξε πῶς ὁ Προλὶ κι ὁ Ντιφιὲ ἐνέπνεαν τὶς ἐφημερίδες «ποὺ φαίνονται πατριωτικές, μὰ ποὺ τὰ ἔμπειρα μάτια τὶς βλέπουν καθαρὰ πῶς κάθε ἄλλο παρὰ πατριωτικὲς εἶναι, ὅπως π.χ. ὁ *Βαταβός*». Ὕστερα τἄβαλε μὲ τοὺς προστάτες τῶν πραχτόρων τοῦ Ἐξωτερικοῦ ποὺ εἶχε καταγγείλει, μὲ τὸν Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, μὲ τὸν Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ καὶ τέλος μὲ τὸν Σαμπό. Οἱ δυὸ πρῶτοι δὲν εἶταν παρὰ ὄργανα στὰ χέρια τοῦ Ντεφιὲ καὶ τοῦ Προλί, ποὺ εἶχαν παρασύρει τὸν Σαμπὸ στὸν τραπεζίτη Σιμόν, ποὺ εἶταν ἀπ' τὶς Βρυξέλλες καὶ στὶς γυναῖκες του. Εἶχαν παντρέψει τὸν Σαμπὸ «μὲ τὴν ἀδερφὴ ἑνὸς Ἰούνιους Φράϋ, ποὺ τὸ ἀληθινό του ὄνομα εἶναι βαρῶνος ντὲ Σένφελντ, ποὺ εἶναι Αὐστριακὸς κ' ἔχει συγγενεῖς ποὺ ἔχουν τώρα διοικητικὲς θέσεις στὸν πρωσσικὸ στρατό». Τί ἄλλο εἶταν αὐτὴ ἡ προίκα τῶν διακοσίων χιλιάδων λιβρῶν ποὺ ὁ Σαμπὸ ὁμολόγησε πῶς πῆρε ἀπ' τὴ γυναίκα του, ἂν δὲν εἶταν τὸ ἀντίτιμο τῆς ἐξαγορᾶς του;

Ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσέλ, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Φάμπρ, εἶταν κι αὐτὸς ἕνα ἁπλὸ ὄργανο στὰ χέρια τοῦ Προλί, ποὺ μὲ τὴ μεσολάβησή του μάθαινε ὅ,τι γινόταν στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ χρησιμοποιοῦσε γιὰ μυστικὲς ἀποστολὲς στὸ Ἐξωτερικὸ ἕνα σωρὸ ὕποπτους ἀνθρώπους, σὰν τὸν Περεϊρά, τὸν Ντυμπουϊσόν, τὸν Κοέντρ, τὸν Λαφαί. Ὁ Φάμπρ ὑπόδειχνε πῶς κι αὐτὸς ἴσως νἆταν μέτοχος τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Πράγμα παράξενο κ' ἐνδειχτικό, ποὺ δὲν τὸ πρόσεξαν ὅμως τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν: Ὁ Φάμπρ ποὺ κατάγγελνε τόσο σκληρὰ τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, δὲν ἔλεγε τίποτα γιὰ τὸν Ντελωναὶ ντ' Ἀνζὲρ ποὺ εἶταν φίλος καὶ συνενοχός τους. Αὐτὸς μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε δεχτεῖ νὰ τοῦ δώσει μερίδιο ἀπ' τὶς πενταχόσιες χιλιάδες λίβρες τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν.

Τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν εἶταν ψυχολογικὰ προετοιμασμένα γιὰ νὰ ὑποδεχτοῦν εὐνοϊκὰ τὶς ἐκμυστηρεύσεις τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν.

«Ὑπάρχουν φατρίες μέσα στὴ Δημοκρατία, εἶχε πεῖ ὁ Σαὶν Ζὺστ στὸ μεγάλο λόγο του ὅπου εἶχε ζητήσει, στὶς 10 τοῦ Ὀκτώβρη, τὴν ἐπιβολὴ μεσεγγύησης στὶς περιουσίες τῶν Ἄγγλων. Φατρία τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν της, φατρία τῶν λωποδυτῶν, ποὺ δὲν τὴν ὑπηρετοῦν παρὰ μονάχα γιὰ ν' ἀπομυζοῦν τοὺς μαστούς της, καὶ ποὺ τὴν παρασύρουν στὸ χαμὸ ἀπὸ ἐξάντληση. Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικοὶ ἄνθρωποι ποὺ βιάζονται νὰ φτάσουν σὲ καλὲς θέσεις, νὰ κάνουν τὸν κόσμο νὰ μιλάει γι αὐτοὺς καὶ νὰ κερδίσουν ἀπ' τὸν πόλεμο». Καί, στὴν ἴδια συνεδρίαση, ἀπαντώντας στὸν Σαμπὸ ποὺ ἐναντιώθηκε στὴ μεσεγγύηση, ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε προσθέσει: «Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστα-

σης ἀναγκαστήκαμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς ὑπάρχουν στὴ Γαλλία δυὸ φατρίες ἐντελῶς χωριστές, ἡ ἀγγλοπρωσσικὴ φατρία καὶ ἡ αὐστριακή, ποὺ καὶ οἱ δυό τους συμμαχοῦσαν ἐναντίον τῆς Δημοκρατίας, μὰ ποὺ χωρίζονταν ἀναμεταξύ τους ἀπ' τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τῆς κάθε μιᾶς ἀπ' αὐτές. Ἔχετε κιόλας καταφέρει ἰσχυρὸ χτύπημα στὴν ἀγγλοπρωσσικὴ φατρία, ἡ ἄλλη ὅμως φατρία δὲν πέθανε ἀκόμα. Πρέπει νὰ τὴν καταβάλετε». Ἡ ἀγγλοπρωσσικὴ φατρία εἶταν ἡ φατρία τοῦ Μπρισσό, ποὺ εἶχε δείξει διαθέσεις ν' ἀνεβάσει στὸ θρόνο τῆς Γαλλίας τὸ δούκα τῆς Ὑόρκης ἢ τὸ δούκα τοῦ Μπρούνσβικ. Ἡ αὐστριακὴ φατρία, ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴ συντρίψουν μὲ τὴ σειρά της, εἶταν ἡ φατρία τῶν Προλί, τῶν Γκουζμάν, τῶν Σιμόν, τῶν Φρὰϋ ποὺ τοὺς προστάτευε ὁ Σαμπό. Κι ὁ Ροβεσπιέρος προσδιόριζε ἀκριβῶς τὴ σκέψη του: «Δυσπιστῶ σ' ὅλους ἀδιακρίτως αὐτοὺς τοὺς ξένους ποὺ τὸ πρόσωπό τους εἶναι σκεπασμένο μὲ τὴ μάσκα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ποὺ προσπαθοῦν νὰ φαίνονται πιὸ δημοκρατικοὶ καὶ πιὸ ἐνεργητικοὶ ἀπὸ μᾶς. Εἶναι πράχτορες τῶν ξένων Δυνάμεων, γιατὶ ξέρω καλὰ πὼς οἱ ἐχθροί μας δὲν παρέλειψαν νὰ ποῦν στὸν ἑαυτό τους: πρέπει οἱ ἀπεσταλμένοι μας νὰ παριστάνουν τοὺς πιὸ θερμούς, τοὺς πιὸ ὑπερβολικοὺς πατριῶτες, γιὰ νὰ μπορέσουν εὐκολότερα νὰ εἰσχωρήσουν στὶς Ἐπιτροπὲς καὶ στὶς συνελεύσεις. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ σπέρνουν τὴ διχόνοια, ποὺ περιτριγυρίζουν τοὺς πιὸ εὐϋπόληπτους πολίτες, τοὺς νομοθέτες, ἀκόμα καὶ τοὺς πιὸ ἀδωροδόκητους. Χρησιμοποιοῦν τὸ δηλητήριο τῆς μετριοπάθειας καὶ τὴν τέχνη τῆς ὑπερβολῆς γιὰ νὰ ὑποβάλουν ἰδέες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐνοϊκὲς γιὰ τοὺς κρυφοὺς σκοπούς των...».

Ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν ἤξερε πὼς θάβρισκε πρόθυμα αὐτιὰ ὅταν πῆγε ν' ἀποκαλύψει στὸν Σαὶν-Ζύστ, στὸν Ροβεσπιέρο καὶ σὲ ὀχτὼ ἄλλους συναδέλφους του τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας τὴ συνωμοσία τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Οἱ τελευταῖοι πείστηκαν τόσο πολὺ πὼς ὁ Φάμπρ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια, ποὺ βιάστηκαν νὰ συλλάβουν, τὴν ἴδια μέρα, ἢ τὶς ἑπόμενες μέρες, πολλοὺς ἐξέχοντες Ἑμπερτιστὲς ἢ πράχτορες τοῦ Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ ποὺ τοὺς φάνηκαν ὕποπτοι ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τοῦ ὑπερβολικοῦ πατριωτισμοῦ τους. Στὸν ἀριθμὸ τῶν συληφθέντων περιλαμβανόταν ὁ Λουὶ Κόντ, ἕνας παλιὸς πράχτορας τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ εἶχε καταγγείλει τὸν Δαντὼν σὰν ὕποπτο γιὰ συνεννόηση μὲ τοὺς Ὁμοσπονδιακοὺς καὶ τοὺς βασιλικοὺς τοῦ Καλβαντό. Ὁ Μαγιάρ, ὁ διάσημος μπράβος ποὺ διηύθυνε ἀπ' τὶς 10 Αὐγούστου κ' ὕστερα τὴν ἔκτακτη μυστικὴ ἀστυνομία, ποὺ τὴν ἐπιτήρησή της θὰ φοβόταν σίγουρα ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ὁ δημαγωγὸς Ρουτλέτζ, ἀγγλικῆς καταγωγῆς, ποὺ εἶχε παίξει σημαντικὸ ρόλο στὴ Λέσχη τῶν Κορδελιέρων καὶ ποὺ γνώριζε τὸ παρελθὸν τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, τὸν ὁποῖο εἶχε ἄλλοτε καταγγείλει σὰ φίλο τοῦ Νεκὲρ καὶ τοῦ Ντελεσάρ, ὁ ὁλλανδὸς τραπεζίτης Βὰν Ντὲρ Ὑβέρ, ποὺ εἶταν ὁ τραπεζίτης τῆς Ντυμπαρρὺ κι ὁ φίλος τοῦ Ἀνάχαρση Κλόοτς, συνελήφθησαν ὅλοι στὶς 11 καὶ στὶς 12 τοῦ Ὀχτώβρη, ὕστερ' ἀπ' τὴν καταγγελία τοῦ Φάμπρ.

Ὁ Ροβεσπιέρος ἔγραφε στὸ σημειωματάριό του: «Νὰ παυθεῖ ὁ Ἕς, στὴν Ὀρλεάνη». Κι ὁ πρώην γερμανὸς πρίγκιπας Κάρολος τῆς Ἕσσης ποὺ εἶχε ὡστόσο παράσχει τόσες ἐγγυήσεις στὴν

'Επανάσταση, πού τόν άποκαλούσαν ό στρατηγός Μαρά, παύθηκε άπ' τή διοίκησή του στίς 13 τοῦ 'Οχτώβρη.

Στό ἑξῆς, ή συνωμοσία, τοῦ 'Εξωτερικοῦ εἶναι στήν ήμερησία διάταξη τῶν φροντίδων τῆς κυβέρνησης.

'Ο Ροβεσπιέρος εἶχε κιόλας πάψει νάχει μεγάλη ἐμπιστοσύνη στόν 'Ερώ ντέ Σεσέλ, πού εἶχε κάνει διαδοχικά feuillant, γιρονδίνος καί έμπερτιστής. Γνώριζε τόν κομψό σκεπτικισμό αὐτοῦ τοῦ πρώην πλούσιου καί άκόλαστου άνθρώπου πού εἶχε ξεπέσει τώρα καί φωναςκοῦσε μαζί μέ τούς δημαγωγούς. 'Ο 'Ερώ, ὄχι μόνο διέπραξε τήν άπρονοησία νά δεχτεῖ νά γίνει στενός του φίλος ἕνας Προλί, νά έγκατασταθεῖ στό σπίτι του καί νά γίνει γραματέας του, άλλά καί εἶχε φέρει άπ' τήν άποστολή του στή Σαβοΐα τή μελαχροινή 'Αδέλα ντέ Μπελλγκάρντ, γυναίκα ένός συνταγματάρχη πού ὑπηρετοῦσε στό στρατό τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαρδηνίας. Εὐνοοῦσε τήν πολιτική τοῦ μέχρις ἐσχάτων πολέμου πού εἶταν προσφιλής στόν 'Ανάχαρση Κλόοτς. 'Ο Ροβεσπιέρος καί οἱ συνάδελφοί του τῆς 'Επιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας εἶχαν πειστεῖ πώς ό ζῆλος του εἶταν ὕποπτος. 'Ο Ροβεσπιέρος ἔγραψε στό σημειωματάριό του: «"Ατιμη παραβίαση τῶν μυστικῶν τῆς 'Επιτροπῆς εἴτε άπό μέρος τῶν ὑπαλλήλων, εἴτε άπό μέρος ἄλλων προσώπων. Διῶξτε ἰδίως τόν προδότη πού συνεδρίαζε μαζί σας». Τόν 'Ερώ ντέ Σεσέλ τόν άπομάκρυναν άπ' τίς συσκέψεις τῶν μελῶν τῆς κυβέρνησης δυνάμει ένός διατάγματος πού τό ὑπόγραψε ὁ Καρνό. Αὐτός ἔστειλε τόν 'Ερώ σέ άποστολή στό Νομό τοῦ "Ανω Ρήνου. "Οταν ὁ τελευταῖος ἔφτασε στίς 14 Μπρυμαίρ στό Μπελφόρ, θέλησε νάρθεῖ σέ ἐπαφή μέ τούς συναδέλφους του Σαίν-Ζύστ καί Λεμπά πού μόλις πρό ὀλίγου εἶχαν σταλεῖ στό Στρασβοῦργο σέ ἔκτακτη άποστολή. 'Ο Λεμπά ἔγραψε στόν Ροβεσπιέρο, στίς 15 τοῦ Μπρυμαίρ: «'Ο 'Ερώ μᾶς εἰδοποίησε πρό ὀλίγου πώς τόν στείλανε στό Νομό τοῦ "Ανω Ρήνου. Μᾶς προτείνει ν' άλληλογραφοῦμε. 'Η ἔκπληξή μας εἶναι μεγάλη...» 'Ο Σαίν-Ζύστ πρόσθεσε στό ἴδιο γράμα: «'Η ἐμπιστοσύνη χάνει τήν άξία της ἄν τή μοιράζεται κανένας μέ διεφθαρμένους άνθρώπους». 'Ο 'Ερώ δέν ἐπρόκειτο ποτέ πιά νά παρακαθήσει στήν 'Επιτροπή Κοινῆς Σωτηρίας. 'Η καταγγελία τοῦ Φάμπρ ντ' 'Εγκλαντίν τόν εἶχε σκοτώσει στήν ἐκτίμηση τῶν συναδέλφων του.

Λιγότερο τυχεροί άπ' τόν Φάμπρ ντ' 'Εγκλαντίν, ὁ Μπαζίρ, ὁ Σαμπό, ὁ Ζουλιέν ντέ Τουλούζ, οἱ συνένοχοί του στήν παραποίηση τοῦ διατάγματος πού ἀφοροῦσε τήν ἐκαθάριση τῆς 'Εταιρίας τῶν 'Ινδιῶν, άντιμετώπιζαν σχεδόν καθημερινῶς ἐπιθέσεις στή Λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων καί στόν τύπο, ἰδίως ὁ Σαμπό, πού τόν ἐξέθετε ὁ αὐστριακός του γάμος. 'Ο καπουτσίνος * ζοῦσε τώρα σέ συνεχή τρόμο. Στίς 23 τοῦ 'Οχτώβρη (23 τοῦ πρώτου μήνα), ή 'Επιτροπή Γενικῆς 'Ασφαλείας τόν ὕπέβαλε σέ μακρά άνάκριση σχετικά μέ τήν καταγγελία πού ἔκανε ἐναντίον του ἕνας ὑπάλληλος τῆς ἐπιχείρησης τοῦ ντ' 'Εσπανιάκ, κάποιος Ροσέν, πού τόν κατηγοροῦσε πώς εἶχε ὑποβοηθήσει τόν ντ' 'Εσπανιάκ, πού εἶχε κιόλας συληφθεῖ, σέ κάποιες λωποδυσίες του. 'Ο Σαμπό άνακρίθηκε ἐπίσης σχετικά μέ τό κάψιμο τῶν χαρτιῶν του, μέ τήν άπόλυση τῶν βασιλοφρόνων Ντιγιόν καί Καστελάν, πού

* 'Ο Σαμπό πρίν άπ' τήν 'Επανάσταση εἶταν στό τάγμα τῶν Καπουτσίνων. Σ.τ.Μ.

τὴν εἶχε διατάξει ὅταν ἔπαιρνε ἀκόμα μέρος στὶς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, μὲ τὶς σχέσεις ποὺ διατηροῦσε μὲ χρηματομεσίτες, μὲ τὴν αὔξηση τῆς περιουσίας του. Ὁ Σαμπὸ εἶδε τὸν ἑαυτό του νὰ πλησιάζει στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου. Καταλαβαίνοντας πὼς ἡ κυβέρνηση τοῦ εἶταν ἀνεπανόρθωτα ἐχθρική, προσπάθησε νὰ δημιουργήσει δικό του κόμμα στὴ Συμβατική, καταγγέλλοντας τὶς διχτατορικὲς τάσεις τῶν δύο Ἐπιτροπῶν, τῆς Κοινῆς Σωτηρίας καὶ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Στὴν ἀρχὴ ἀπέσπασε μερικὲς ἐπιτυχίες.

Στὶς 17 τοῦ Μπρυμαίρ, τὴν ἡμέρα ἀκριβῶς ποὺ παραιτήθηκε ὁ Γκομπέλ, ὁ Ἀμάρ, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, εἶχε ρθεῖ στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ ζητήσει τὴ σύληψη τοῦ βουλευτῆ Λεκοὲντ-Πυϊραβώ,γιατὶ ἕνα ἀνώνυμο γράμμα ποὺ τοῦ εἶχε σταλεῖ, καὶ ποὺ τὸ καταχράτησε τὸ Διαμέρισμα τῆς Σιταγορᾶς, ἔβαζε σὲ ὑποψίες πὼς διατηροῦσε σχέσεις μὲ τοὺς ἀντάρτες τῆς Βανδέας. Ὁ Μπαζίρ, ὁ φίλος τοῦ Σαμπό, ὑπερασπίστηκε τὸν κατηγορούμενο, τονίζοντας πὼς ἂν στέλνανε ἕνα βουλευτὴ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο ὕστερ' ἀπὸ μιὰ τόσο ἀόριστη ἀπόδειξη, κανένα μέλος τῆς Συμβατικῆς δὲ θὰ μποροῦσε στὸ ἑξῆς νὰ νιώθει ἐξασφαλισμένο τὸν ἑαυτό του. Ἡ Συνέλευση ἀρνήθηκε νὰ ψηφίσει τὴ σύληψη ποὺ ζητοῦσε ὁ Ἀμάρ.

Δύο μέρες ἀργότερα ὁ Ντυμπαρράν, ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, ζήτησε τὴν παραπομπὴ στὸ Δικαστήριο τοῦ βουλευτῆ Ὀσσελέν, ποὺ τὸν βάραιναν συντριπτικὲς ἀποδείξεις. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ὀσσελὲν εἶταν ὁ συντάχτης τοῦ νόμου γιὰ τοὺς ἐμιγκρέδες, εἶχε ἀπαλλάξει ἀπ' τὶς συνέπειες τοῦ νόμου αὐτοῦ μιὰν ἐμιγκρέ, τὴ μαρκησία ντὲ Σαρρύ, ποὺ τὴν εἶχε κάνει μαιτρέσα του. Εἶχε ἐγγυηθεῖ προσωπικὰ γι αὐτήν, τὴν ἐποχὴ ποὺ εἶταν ἀκόμα μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Τῆς βρῆκε ἀργότερα ἄσυλο, πρῶτα στοῦ Δαντών, ὕστερα στὸ σπίτι τοῦ ἀδερφοῦ του, ἑνὸς παντρεμένου ἐφημέριου ποὺ ζοῦσε κοντὰ στὶς Βερσαλλίες. Τὰ γεγονότα εἶταν τόσο καταφανῆ καὶ ἡ φήμη τοῦ Ὀσσελὲν τόσο κακὴ—εἶταν γνωστὸς χαρτοπαίχτης—ποὺ ἡ παραπομπὴ στὸ Δικαστήριο αὐτὴ τὴ φορὰ ψηφίστηκε.

Τὴν ἑπομένη ὅμως ὁ Σαμπό, ὁ Μπαζίρ, ὁ Τυριό, ὅλοι ὅσοι εἶταν φίλοι τοῦ Ὀσσελὲν καὶ νιώθανε τὸν ἑαυτό τους τόσο ἔνοχο ὅσο εἶταν κ' ἐκεῖνος, ξαναβρήκαν τὸ θάρρος τους. Ὁ Φιλιππώ, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Ρόμμ, πρότεινε νὰ ὑποχρεώσει ἡ Συνέλευση ὅλα τὰ μέλη της νὰ τῆς γνωρίσουν τὴν περιουσιακή τους κατάσταση ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης.

Ὁ Μπαζὶρ καταπολέμησε τὴν πρόταση σὰν «πολὺ κατάλληλη νὰ ὑποβοηθήσει τὰ σχέδια τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ νὰ διχάσει τοὺς πατριῶτες». «Οἱ πατριῶτες, εἶπε ὁ Μπαζίρ, δὲν πρέπει νὰ ἐπικρίνονται, νὰ ἐνοχλοῦνται μὲ δικαστικὲς διώξεις... Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἕνας Μουσκαντὲν ποὺ νὰ μὴ χαίρεται ὅταν βλέπει ν' ἀνεβαίνουν στὸ ἰκρίωμα ἐκεῖνοι ποὺ ἄρχισαν τὴν Ἐπανάσταση,

ἐκεῖνοι ποὺ πρῶτοι, θέσανε τὶς βάσεις τῆς ἐλευθερίας». Ὕψωσε τὸ ἀνάστημά του ἐναντίον τοῦ «συστήματος τῆς Τρομοκρατίας» ποὺ ἀπειλοῦσε τοὺς πατριῶτες. Ὕστερ' ἀπὸ ἐπέμβαση τοῦ Τυριό, ἡ πρόταση τοῦ Φιλιππὼ ἀπορίφτηκε.

Ἐνθαρρυμένος ἀπ' αὐτὴ τὴν πρώτη ἐπιτυχία του ποὺ εἶχε ἀπαλλάξει τοὺς ἐπιχειρηματίες βουλευτὲς ἀπὸ μιὰν ἀδιάκριτη ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὶς περιουσίες τους, ὁ Σαμπὸ θέλησε νὰ πετύχει περισσότερα. Ἐπανῆλθε στὴν παραπομπὴ στὸ δικαστήριο τοῦ Ὀσσελέν,ποὺ εἶχε ψηφιστεῖ τὴν προηγούμενη μέρα, καὶ ζήτησε νὰ θεσπιστεῖ πὼς κανένας βουλευτὴς δὲ θὰ παραπέμπεται στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο χωρὶς ν' ἀκουστεῖ προηγουμένως ἡ ἀπολογία του ἀπ' τὴ Συνέλευση. Μὲ ἐκφράσεις ὁρμητικότερες καὶ σαφέστερες ἀπ' τὶς ἐκφράσεις τοῦ Μπαζίρ, καταδίκασε μὲ τὴ σειρά του τὴν τυραννία ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ Ἐπιτροπὲς σὲ βάρος τῶν βουλευτῶν. «Ὁ θάνατος δὲ μὲ φοβίζει· ἂν τὸ κεφάλι μου χρειάζεται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Δημοκρατίας, ἂς πέσει! Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι σημαντικό, εἶναι νὰ θριαμβεύσει ἡ ἐλευθερία, καὶ νὰ μὴ συνθλίβει ἡ τυραννία ὅλους τοὺς Νομούς. Ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ συζητάει ἡ Συμβατική, κι ὄχι νὰ ψηφίζει ἁπλῶς ὕστερ' ἀπὸ μιὰν εἰσήγηση. Ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ μὴν ὑπάρχει μιὰ μόνο γνώμη γιὰ ὅλα τὰ διατάγματα. Ἂν δὲν ὑπάρχει δεξιὰ στὴ Συνέλευση, θὰ τὴν φτιάσω μόνος μου, ἔστω κι ἂν πρόκειται νὰ χάσω τὸ κεφάλι μου, γιὰ νὰ ὑπάρχει μιὰ ἀντιπολίτευση καὶ γιὰ νὰ μὴ λένε πὼς ψηφίζουμε διατάγματα ἐμπιστοσύνης». Ὁ Τυριὸ δὲν ἀρκέστηκε νὰ ὑποστηρίξει τὸν Σαμπό. Προσέβαλε, χωρὶς νὰ τοὺς ὀνομάσει, τὸν Ἐμπὲρ καὶ τοὺς ὀπαδούς του, ἐκείνους ποὺ ὑποστήριζαν τὶς ἀρχὲς ποὺ σκοπεύουν νὰ ἐκμηδενίσουν τὸ ἐμπορικὸ δαιμόνιο κι ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία», τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς «ποὺ θέλουν νὰ λουστοῦν μέσα στὸ αἷμα τῶν ὁμοίων τους». Ὕστερ' ἀπὸ ἀρκετὰ ζωηρὴ συζήτηση, ἡ πρόταση τοῦ Σαμπὸ ψηφίστηκε.

Ἔτσι, οἱ κατεργάρηδες τῆς Συμβατικῆς ἔλπιζαν νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὴν ἐπιτήρηση τῶν Ἐπιτροπῶν, ποὺ δὲ θὰ τολμοῦσαν νὰ διατάξουν τὴ σύληψη κανενὸς ἀπ' αὐτοὺς ἂν τοὺς χρειαζόταν κάθε φορὰ ν' ἀντιμετωπίσουν μιὰν ἀνοιχτὴ καὶ διαλογικὴ συζήτηση μπροστὰ σὲ μιὰ Συνέλευση ποὺ ἔδειξε κιόλας μιὰ φορὰ τὴ δυσπιστία της ἀπέναντί τους.

Εἶχαν ὅμως κάνει τοὺς ὑπολογισμούς τους χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψη τοὺς Ἰακωβίνους, ποὺ διαμαρτυρήθηκαν τὴν ἑπομένη ὁρμητικά, μὲ τὸ στόμα τοῦ Ντυφουρνύ, τοῦ Μοντώ, τοῦ Ρενωντὲν καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἐμπὲρ ἐναντίον μιᾶς ψήφου ποὺ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἀτιμωρησία στοὺς λωποδύτες καὶ θὰ μεγάλωνε τὴν τόλμη τῶν ἀντεπαναστατῶν. Ὁ Σαμπό, ὁ Μπαζίρ, ὁ Τυριὸ ἔγιναν ἀντικείμενο ζωηρῶν ἐπιθέσεων. Ὁ Ἐμπὲρ ἀπέσπασε μιὰν ἀπόφαση νὰ τοὺς ὑποβάλουν σὲ ἀνάκριση ἀπὸ μιὰν ἐπιτροπὴ ποὺ θὰ διοριζόταν ἀπ' τοὺς Ἰακωβίνους.

Ὅταν ὁ Ντυμπαρρὰν κι ὁ Μπαρὲρ ζήτησαν ἀπ' τὴ Συμβατική, στὶς 21 καὶ στὶς 22 τοῦ Μπρυμαίρ, νὰ μὴν ἀφήσουν τὸν Ὀσσελὲν νὰ μιλήσει στὴ Συνέλευση καὶ ν' ἀκυρωθεῖ τὸ διάταγμα ποὺ ψηφίστηκε στὶς 20 τοῦ Μπρυμαίρ, δὲ βρῆκαν κανένα νὰ τοὺς ἐναντιωθεῖ. Ὁ Τυριό, ὁ Σαμπὸ κι ὁ Μπαζὶρ δήλωσαν μὲ δειλία, πὼς ἀποσύρουν

τὶς προτάσεις τους. Τὸν Τυριὸ τὸν διώξανε τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 23 Μπρυμαίρ, ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων.

'Ο Σαμπό, κατάχλωμος, φοβήθηκε, ὅπως τ' ὁμολόγησε ἀργότερα κι ὁ ἴδιος, μήπως ἔρθουν νὰ τοῦ κάνουν ἔρευνα στὸ σπίτι του. Ἕνα δέμα ἀσινιάτα ἀξίας ἑκατὸ χιλιάδων λιβρῶν, ποὺ ὁ Μπενουὰ τοῦ εἶχε παραδώσει καὶ ποὺ προερχόταν ἀπ' τὶς πεντακόσες χιλιάδες λίβρες ποὺ κατέβαλε ἡ 'Εταιρία τῶν 'Ινδιῶν, τὸν στεναχωροῦσε πολύ. Ἂν γινόταν ἔρευνα, θἄπρεπε νὰ ἐξηγήσει τὴν προέλευσή του! Τότε ὁ Σαμπὸ πῆρε μιὰν ἀπεγνωσμένη ἀπόφαση· Γιὰ νὰ καλυφτεῖ, μιμήθηκε, ἀδέξια ὅμως, τὸν Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντίν. Ἔτρεξε νὰ καταγγείλει τοὺς συνενόχους του πρῶτα στὸν Ροβεσπιέρο κ' ὕστερα στὴν 'Επιτροπὴ Γενικῆς 'Ασφαλείας. Διηγήθηκε πὼς ὁ βαρῶνος Μπὰτζ κι ὁ πράχτοράς του Μπενουὰ εἶχαν δωροδοκήσει τὸν Ντελωναὶ καὶ τὸν Ζουλιὲν ντὲ Τουλοὺζ γιὰ νὰ ἐκβιάσουν τὴν 'Εταιρία τῶν 'Ινδιῶν, καὶ εἶχαν δώσει σ' αὐτόν, τὸν Σαμπό, ἑκατὸ χιλιάδες λίβρες γιὰ νὰ δωροδοκήσει τὸν Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, μὰ πὼς αὐτὸς δὲν τὄκανε, καὶ πὼς ὁ βαρῶνος Μπὰτζ ἐνίσχυε χρηματικὰ ἐπίσης τοὺς 'Εμπερτιστὲς γιὰ νὰ καταγγέλλουν ἐκεῖνοι τοὺς βουλευτὲς ποὺ ὁ Μπὰτζ προσπαθοῦσε νὰ ἐξαγοράσει. Ἔκανε ὑπαινιγμὸ πὼς ὁ 'Εμπέρ, ὁ Ντυφουρνύ, ὁ Λυλλιέ, ποὺ τὸν εἶχαν κατηγορήσει, εἶταν κι αὐτοὶ πράχτορες τοῦ Μπάτζ. 'Ο τελευταῖος, ἂν πιστέψουμε τὸν Σαμπό, δὲ γύρευε μονάχα νὰ πλουτίσει. Ἤθελε ν' ἀνατρέψει τὴ Δημοκρατία, διασύροντας τοὺς βουλευτὲς ποὺ πρῶτα θὰ τοὺς δωροδοκοῦσε. 'Η συνωμοσία τοῦ Μπὰτζ εἶχε δυὸ διακλαδώσεις: μιὰ ποὺ εἶταν ἀπασχολημένη μὲ τὶς δωροδοκίες καὶ ποὺ τὴν ἀποτελούσαν ὁ Ντελωναί, ὁ Μπενουὰ κι ὁ Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, καὶ μιὰ ποὺ εἶχε ἔργο της τὴ δυσφήμιση καὶ ποὺ τὴν ἀποτελούσαν οἱ 'Εμπερτιστές. 'Ο Μπὰτζ εἶχε κιόλας προσπαθήσει νὰ σώσει τὴ βασίλισσα καὶ τοὺς Γιρονδίνους. 'Ο Σαμπὸ ἔκανε, καθὼς ἔλεγε, πὼς δέχεται τὶς προτάσεις του, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μάθει τὰ σχέδιά του καὶ νὰ τ' ἀποκαλύψει ἀργότερα. Εἶχε ἐκθέσει τὴν ὑπόληψή του γιὰ νὰ σώσει τὴ Δημοκρατία! 'Ο Μπαζὶρ ἦρθε κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του νὰ ἐπιβεβαιώσει τὰ λεγόμενα τοῦ Σαμπό, σχετικὰ μὲ τὸν ἐκβιασμὸ ποὺ ἔκαναν ὁ Ντελωναὶ κι ὁ Ζουλιὲν ντὲ Τουλοὺζ σὲ βάρος τῆς 'Εταιρίας τῶν 'Ινδιῶν μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ βαρώνου Μπάτζ. 'Ενοχοποίησε ἐπανειλημένα τὸν Δαντών, ἐπαναλαμβάνοντας πὼς ὁ Ντελωναὶ ὑπελόγιζε στὴν ὑποστήριξή του. 'Απέφυγε ὅμως νὰ ἐνοχοποιήσει τοὺς 'Εμπερτιστές. 'Ο Σαμπὸ εἶχε κατηγορήσει τὸν 'Εμπὲρ πὼς διέταξε τὴ μεταφορὰ τῆς Μαρίας 'Αντουανέτας στὸ Τάμπλ, κατὰ παράκληση τῆς πρώην δούκισσας ντὲ Ροσεσουάρ. Εἶχε παραστήσει ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα ποὺ ζήτησαν καὶ πέτυχαν οἱ 'Εμπερτιστές, ὅπως τὸ ἀνώτατο ὅριο τιμῶν, σὰν ἕνα μέσο νὰ κάνουν τὸ λαὸ ν' ἀηδιάσει τὴν 'Επανάσταση, καὶ νὰ τὸν ἐξωθήσουν στὴν ἀνταρσία. 'Ο Μπαζὶρ περιορίστηκε στὴν ὑπόθεση τῆς κυβείας.

Τὰ μέλη τῶν 'Επιτροπῶν πείστηκαν πὼς ὑπῆρχε μεγάλη δόση

ἀλήθειας στὶς διηγήσεις τοῦ Σαμπὸ καὶ τοῦ Μπαζίρ. Μὰ δὲν εἶχαν συγχρόνως καμιὰν ἀμφιβολία πὼς οἱ δυὸ πιὸ πάνω καταδότες, ποὺ τοὺς εἶχαν ἀπὸ καιρὸ ὑπὸ ἐπιτήρηση, εἶταν κι αὐτοὶ τόσο ἔνοχοι ὅσο εἶταν καὶ οἱ συνάδελφοί τους Ντελωναὶ καὶ Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ. Διέταξαν τὴ σύληψη καὶ τῶν τεσσάρων. Συμπεριέλαβαν στὸ ἔνταλμα συλήψεως καὶ τοὺς τραπεζίτες Μπάτζ, Μπενουά, Σιμόν, Ντυρουὰ καὶ Μπόϊντ καθὼς καὶ τὸν διάσημο Προλὶ μαζὶ μὲ τὸ φίλο του Ντυμπουϊσόν. Ὁ Ντελωναὶ φυλακίστηκε στὸ Λουξεμβοῦργο μαζὶ μὲ τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν Μπαζίρ. Ὁ Ζουλιὲν κατόρθωσε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὶς ἔρευνες ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴ σύληψή του καὶ βρῆκε καταφύγιο στὴν ἴδια τὴν ἕδρα τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, σ' ἕναν ὑπάλληλο αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς—πράγμα ποὺ φωτίζει παράξενα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὑπηρετούσαν τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση καὶ οἱ ἀμεσότεροι ἀκόμα πράχτορές της. Ὁ Μπόϊντ εἶχε κιόλας φύγει μακριά. Ὁ Μπὰτζ κατόρθωσε, ὅπως συνήθως, νὰ ἐξαφανίσει τὰ ἴχνη του. Πῆγε στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία. Ὁ Σιμὸν εἶταν στὴ Δουγκέρκη ἀπ' ὅπου ἔφυγε γιὰ τὸ Ἀμβοῦργο. Στὴ θέση του συνέλαβαν τὸν διάσημο Σαὶν-Σιμόν, τὸν μέλλοντα σοσιαλιστὴ θεωρητικό, ποὺ κερδοσκοποῦσε πάνω στὰ ἐθνικὰ χτήματα μὲ τὸ φίλο του τὸν κόμητα Ρέντερν, πρῶσσο ὑπήκοο. Τὸν Μπενουὰ δὲν τὸν βρήκανε πουθενά. Ὁ Προλὶ ἔμεινε κρυμένος στὰ περίχωρα τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου τὸν βρήκανε ἀργότερα.

Εἶναι ἄξιο παρατήρησης πὼς οἱ δυὸ Ἐπιτροπές, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι ἐλπίζανε ὁ Σαμπὸ κι ὁ Μπαζίρ, δὲν ἐνόχλησαν οὔτε τὸν Ἐμπέρ, οὔτε τὸν Ντυφουρνύ, οὔτε τὸν Λυλλιέ, οὔτε καὶ τὸν ἐμπνευστὴ καὶ φίλο τῶν δυὸ τελευταίων, Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν. Οἱ Ἐπιτροπές, ἀπεναντίας, πείστηκαν πὼς ὁ Φάμπρ, ποὺ ὡστόσο εἶχε ὑπογράψει τὸ ψεύτικο διάταγμα μαζὶ μὲ τὸν Ντελωναί, εἶταν ἀπολύτως ἀθῶος. Καὶ ἡ πεποίθησή τους βασιζόταν λιγότερο στὴν ἐξέταση τῶν ἐγγράφων ποὺ τὰ μελέτησαν χωρὶς μεγάλη προσοχή, καὶ περισσότερο στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Φάμπρ εἶχε κατηγορήσει, ἕνα μήνα πρίν, τὸν Σαμπό, τὸν Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ καὶ τοὺς τραπεζίτες καὶ τοὺς πράχτορες τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Πίστεψαν ἁπλοϊκὰ πὼς ὁ κατήγορος αὐτὸς εἶταν προφήτης. Στὶς ἀποκαλύψεις τοῦ Σαμπὸ καὶ τοῦ Μπαζὶρ δὲν εἶδαν παρὰ μονάχα μιὰν ἐπιβεβαίωση τῶν ὑποψιῶν τοῦ Φάμπρ. Καί, μ' ὅλη τους τὴν ἀθωότητα, ἀνέθεσαν στὸν ἴδιο τὸν Φάμπρ, ν' ἀνακρίνει, μαζὶ μὲ τὸν Ἀμάρ, μιὰν ὑπόθεση ὅπου εἶταν ἄμεσα ἀνακατωμένος. Ὅσο γιὰ τὸν Δαντών, ποὺ τὸν εἶχε ἐνοχοποιήσει ὁ Μπαζὶρ ἰδίως, αὐτὸν οἱ Ἐπιτροπὲς δὲ γύρεψαν νὰ τὸν ἐνοχλήσουν. Ἀπεναντίας, παρακάλεσαν τὸν Μπαζὶρ νὰ διαγράψει ὅ,τι τὸν ἀφοροῦσε κατὰ τὴν καθαρογράφηση τῆς καταγγελίας του.

Ἐκεῖνο ποὺ ἀπασχολοῦσε περισσότερο τὶς Ἐπιτροπὲς δὲν εἶταν ἡ οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς ὑπόθεσης, ποὺ τὴν παραμέλησαν, ὅσο ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ πατριωτικὴ πλευρά της. Πίστεψαν στὴν πραγματι-

κότητα τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Ὁ Μπιλλὼ - Βαρέν, στὸ λόγο ποῦβγαλε στὶς 28 τοῦ Μπρυμαὶρ στὴ Συμβατική, προειδοποίησε τοὺς συμβατικοὺς σχετικὰ μὲ τὴν «παρεξηγήσιμη ἔξαρση», «τὸν δόλιο, ὑπερβολικὸ ζῆλο» ἐκείνων ποὺ σπείρανε τὴ συκοφαντία καὶ τὴν ὑποψία καὶ ποὺ δέχονταν τὸ χρυσὸ τοῦ Πὶττ γιὰ νὰ προκαλέσουν τὴ διχόνοια καὶ νὰ διαβάλουν τοὺς πατριῶτες.

Οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή, ὁ Ἑμπὲρ καὶ οἱ φίλοι του δὲ σκέφτηκαν νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς Προλί, τοὺς Ντεφιέ, τοὺς Ντυμπουϊσὸν ποὺ ὁ αἰσχρὸς Σαμπὸ εἶχε καταγγείλει σὰν πράχτορες τοῦ Πίττ. Ὁ Ἑμπὲρ ἔτρεμε γιὰ λογαριασμό του. Ὁ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουά, ποὺ εἶχε πάει σὲ ἀποστολὴ στὴ Λυών, δὲν εἶταν κοντά του γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τοὺς φίλους του καὶ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσει ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Σαμπό. Ὁ Κλόοτς, ποὺ δὲν εἶπε λέξη ὅταν συνέλαβαν τὸ φίλο του τραπεζίτη Βὰν ντὲν Ὑβέρ, ἐξακολουθοῦσε νὰ σωπαίνει. Κανένας δὲν τόλμησε ν' ἀμφισβητήσει τὴν πραγματικότητα τῆς συνωμοσίας. Τὴν 1η τοῦ Φριμαίρ, ὁ Ἑμπὲρ εὐχαρίστησε μὲ χαμέρπεια τὸν Ροβεσπιέρο στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἐπειδὴ τὸν εἶχε προστατεύσει ἐναντίον τῶν καταγγελιῶν. Ἔκανε μάλιστα κάτι παραπάνω: ἀνακάλεσε τὶς προηγούμενες κατηγορίες του ἐναντίον τοῦ Δαντών, καὶ συγκάλυψε τὴν ὑπαναχώρησή του, ζητώντας ἐπιταχτικὰ νὰ παραδοθοῦν στὸν Φουκιὲ-Τενβὶλλ ὅσοι ζοῦσαν ἀκόμα ἀπ' τοὺς συνενόχους τοῦ Μπρισσὸ καὶ μαζί τους καὶ ἡ Ἐλισάβετ, ἀδερφὴ τοῦ βασιλιᾶ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Ὕστερ' ἀπ' αὐτόν, ὁ Μομορὸ διέψευσε πὼς οἱ Κορδελιέροι εἶχαν σκεφτεῖ νὰ κινηθοῦν, νὰ στασιάσουν γιὰ νὰ σώσουν τὸν Ντυμπουϊσὸν καὶ τὸν Προλί. Κι ὅπως ὁ Ἑμπέρ, ἔτσι κι ὁ Μομορό, τερμάτισε τὸ λόγο του μὲ μιὰν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν παπάδων: «Ὅσο μένει κ' ἕνας ἔστω ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν πεῖ τόσα ψέματα, ποὺ νὰ μὴν ἔχει ἀποκηρύξει ἐπίσημα τὴν ἀπάτη του, θὰ πρέπει πάντοτε νὰ τρέμουμε. Θὰ πρέπει νὰ τρέμουμε ἂν μείνει κ' ἕνας ἔστω παπάς, γιατὶ τώρα αὐτοὶ ἄλλαξαν ταχτικὴ καί, γιὰ νὰ στηριχτοῦν, προσπαθοῦν νὰ παρακινήσουν τὸ λαὸ νὰ ἐπιχορηγεῖ τὶς φάρσες τους. Πρέπει νὰ τοὺς τιμωρήσουμε, καὶ τότε ὅλο τὸ κακὸ θὰ σταματήσει». Ὁ Ἑμπὲρ κι ὁ Μομορὸ διευκόλυναν τὸ παιχνίδι τοῦ Ροβεσπιέρου. Αὐτὸς ἀπέκρουσε τὴν πολιτικὴ βίας ποὺ πρότειναν: «Εἶναι τάχα ἀλήθεια πὼς οἱ πιὸ ἐπικίνδυνοι ἐχθροί μας εἶναι τ' ἀκάθαρτα ἀπομεινάρια τῆς γενιᾶς τῶν τυράννων μας;... Ποιόν θὰ πείσετε πὼς ἡ τιμωρία τῆς ἀξιοκαταφρόνητης ἀδελφῆς τοῦ Καπέτου θὰ κάνει περισσότερη ἐντύπωση στοὺς ἐχθρούς μας ἀπ' τὴν τιμωρία τοῦ ἴδιου τοῦ Καπέτου καὶ τῆς ἀξιοκαταφρόνητης συντρόφισσάς του;» Λοιπόν, ὄχι καινούργιες κι ἄχρηστες καρατομήσεις! ἀπάντησε, ὁ Ροβεσπιέρος στὸν Ἑμπέρ, κ' ὕστερα ἀπάντησε στὸν Μομορό: ὄχι ἐπιδείνωση τῆς ἀντιθρησκευτικῆς κίνησης! «Φοβόσαστε, λέτε, τοὺς παπάδες! Οἱ παπάδες φοβοῦνται πολὺ περισσότερο τὴν πρόοδο τῶν φώτων. Σᾶς τρομάζουν οἱ παπάδες! Κ' ἐκεῖνοι σπεύδουν νὰ παραιτηθοῦν ἀπ' τὰ ἀξιώματά τους γιὰ

νὰ γίνουν δημοτικοὶ ὑπάλληλοι, διοικητικοὶ λειτουργοὶ καὶ πρόεδροι ἀκόμα Λαϊκῶν Ἑταιριῶν. Πιστέψετε μονάχα στὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν πατρίδα, ὕστερ' ἀπ' τὴν ξαφνική τους ἀπάρνηση, κι αὐτοὶ θἆναι πολὺ εὐχαριστημένοι μαζί σας... Δὲ βλέπω κανέναν ἄλλον τρόπο νὰ ξυπνήσουμε τὸ φανατισμὸ ἀπ' τὸ νὰ κάνουμε πὼς πιστεύουμε ἀκόμα στὴ δύναμή του. Ὁ φανατισμὸς εἶναι ἕνα ζῶο ἄγριο καὶ ἰδιότροπο. Τὸ βάζει στὰ πόδια μπροστὰ στὴ λογική. Ἂν ὅμως τὸ κυνηγήσετε μὲ φωνές, αὐτὸ θὰ γυρίσει πίσω νὰ σᾶς ἐπιτεθεῖ». Καὶ θαρρετὰ ὁ Ροβεσπιέρος ἔψαλε τοὺς διῶχτες τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ξεσκεπάζοντας τοὺς δημαγωγικοὺς ὑπολογισμούς τους. Δὲν ἤθελε νὰ δημιουργηθεῖ καινούργιος φανατισμός, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς καταπολέμησης τοῦ παλαιοῦ. Ἀποδοκίμαζε τὶς ἀντικληρικὲς μασκαράτες. Ὑπογράμιζε τοὺς μεγάλους κινδύνους ποὺ συνεπαγόταν ἡ θρησκευτικὴ ἐπανάσταση. Δήλωνε πὼς ἡ Συμβατικὴ θὰ προστατεύσει τὴν ἐλευθερία τῆς λατρείας. Ἔδειχνε πὼς ὁ διωγμὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶταν ἕνα κόλπο ποὺ εἶχε σχεδιαστεῖ μὲ πονηριὰ ἀπ' τοὺς «δειλοὺς ἀπεσταλμένους τῶν ξένων τυράννων» ποὺ θέλανε νὰ βάλουν φωτιὰ στὴ Γαλλία καὶ νὰ τὴν κάνουν μισητὴ σ' ὅλους τοὺς λαούς. Κατονόμασε καὶ τσάκισε μ' ἕναν γεμάτο πάθος φιλιππικὸ ἐκείνους ποὺ νόμιζε ὑπεύθυνους γι αὐτό : τὸν Προλί, τὸν Ντυμπουϊσόν, τὸν Περεϊρά, τὸν Ντεφιέ. Πέτυχε τὸν ἀποκλεισμό τους ἀπ' τὴ Λέσχη, χωρὶς ὁ Κλόοτς ποὺ προέδρευε νὰ πεῖ λέξη γιὰ νὰ τοὺς ὑπερασπίσει.

Ἡ ἐντύπωση ποὔκανε ὁ λόγος τοῦ Ροβεσπιέρου εἶταν τεράστια. Ἐδῶ καὶ δέκα μέρες ἡ ἀποχριστιανοποίηση ξαπλωνόταν χωρὶς νὰ συναντήσει κανένα ἐμπόδιο. Στὸ ἑξῆς, ὁ τύπος ἔκανε μεταβολή. Ἡ Συμβατικὴ ξανάβρισκε τὴ δύναμη γιὰ ν' ἀντισταθεῖ στὴ δημαγωγία. Ἐπιβεβαίωσε ρητά, σὲ λίγο, στὶς 18 τοῦ Φριμαίρ, τὴν ἐλευθερία τῆς λατρείας.

Οἱ Ἐμπερτιστὲς χάσανε τὴν τόλμη τους. Τὴν παραμονὴ κατηγορούσαν τὸν Μπαζὶρ καὶ τὸν Σαμπό. Κι ὅταν ὁ Μπαζὶρ κι ὁ Σαμπὸ τοὺς κατηγόρησαν μὲ τὴ σειρά τους, αὐτοὶ τρόμαξαν καὶ κατέφυγαν στὸν Ροβεσπιέρο, ποὺ τοὺς προστάτεψε, ἀλλὰ ἐξευτέλισε καὶ ταπείνωσε τὴν πολιτική τους.

Ἡ καταγγελία τοῦ Σαμπὸ ἀκολούθησε τὴν κατηγορία τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, κ' ἔτσι ἀπόχτησε τεράστια σημασία. Ἡ κατηγορία αὐτὴ θὰ κυριαρχήσει στὴ μονομαχία τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Θὰ παροξύνει τὰ μίση, ὑποδαυλίζοντάς τα μ' ὅλες τὶς πατριωτικὲς ἀνησυχίες. Ἡ συνωμοσία τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἔχει πάρει σάρκα καὶ ὀστά. Θἆναι ὁ διαβρωτικὸς καρκίνος ποὺ θὰ καταβροχθίσει τοὺς Ὀρεινούς.

IX

ΟΙ ΕΠΙΕΙΚΕΙΣ

Ὡς τὴ μεγάλη καταγγελία τοῦ Σαμπὸ καὶ τοῦ Μπαζίρ, ἡ ἀντιπολίτευση ἐναντίον τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης εἶχε μόνο σποραδικὸ καὶ διαλειπτικὸ χαραχτήρα. Δὲν εἶταν συστηματική. Ἐπέκρινε τὸν τρόπο τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπαναστατικῶν μέτρων, κι ὄχι τὴν ἀρχὴ ὅπου στηρίζονταν. Εἶταν μιὰ ἀντιπολίτευση καμουφλαρισμένη καὶ ἔμεση, μιὰ ἀντιπολίτευση ὅλο πονηριὲς καὶ παγίδες.

Μόνο ὁ Ἰάκωβος Ροὺ εἶχε ἀποτολμήσει στὴν ἐφημερίδα του, κατὰ τὰ μέσα τοῦ Σεπτέμβρη, νὰ διαμαρτυρηθεῖ εἰλικρινὰ καὶ ἄμεσα. «Μιὰ κυβέρνηση δὲν γίνεται ἀγαπητὴ καὶ προσφιλὴς μὲ τὸ νὰ κυριαρχεῖ πάνω στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν Τρομοκρατία, εἶχε γράψει στὸ φύλλο 265... Ἡ Ἐπανάστασή μας δὲν πρόκειται νὰ καταχτήσει τὸν κόσμο ἀνακατώνοντας, πυρπολώντας, ματώνοντας τὰ πάντα, καταντώντας τὴ Γαλλία μιὰν ἀπέραντη Βαστίλλη... Τὸ νὰ κατηγορεῖς ἕναν ἄνθρωπο γιὰ τὴν καταγωγή του, εἶναι σὰ ν' ἀνασταίνεις τὸν φανατισμό. Περισσότεροι εἶναι οἱ φυλακισμένοι ἀθῶοι ἀπ' τοὺς ἐνόχους...». Ὁ Ἰάκωβος Ροὺ τἄγραφε αὐτὰ ἀπ' τὴ φυλακὴ τῆς Ἁγίας Πελαγίας ὅπου εἶταν κλεισμένος. Μὰ ποιό κῦρος μποροῦσε νἄχει αὐτὴ ἡ καθυστερημένη σύνεση ἀπὸ μέρος ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ εἶχε ὁ ἴδιος ἐξωθήσει σ' ὅλες τὶς παρεκτροπές, ποὺ ἄρχισαν νὰ τοῦ προξενοῦν φρίκη τότε μόνον, ὅταν ὁ ἴδιος ἔγινε θῦμα τους; Ἀνάλογες διαμαρτυρίες ποὺ εἶχε διατυπώσει ὁ Λεκλὲρ δὲ βρήκανε κι αὐτὲς καμιὰν ἀπήχηση. Οἱ ἐφημερίδες τους ἐξαφανίστηκαν.

Ἡ ἀντιπολίτευση ποὔκαναν οἱ Ἐπιεικεῖς εἶταν πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνη. Οἱ ἀρχηγοί τους εἶταν ρήτορες μὲ ταλέντο, ποὺ οἱ περισσότεροι εἶχαν πάρει μέρος στὶς κρατικὲς ὑποθέσεις, εἴτε στὶς Ἐπιτροπές, εἴτε στὶς ἀποστολές. Ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ συγκεντρώνουν πίσω τους ὅλους ἐκείνους ποὺ ἡ Τρομοκρατία τοὺς ἀνησυχοῦσε, καὶ τέτιοι εἶταν ὁλάκερη λεγεώνα.

Τοὺς χρειαζόταν ἕνας ἀρχηγός. Ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ ὁ Σαμπὸ σκέφτηκε τὸν Δαντών. Βγαίνοντας ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, στὶς 26 τοῦ Μπρυμαίρ, ὁ Σαμπὸ πῆγε νὰ βρεῖ τὸν Κουρτουὰ καὶ τὸν ἐνημέρωσε σχετικὰ μὲ τὴν κατάσταση. Ὁ Κουρτουὰ ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσει τὸν Δαντών. Ὁ κουρασμένος

δημαγωγός, καταλαβαίνοντας πὼς ἡ ἀνάκριση σχετικὰ μὲ τὴν Ἑταιρία τῶν Ἰνδιῶν μποροῦσε νὰ τὸν βλάψει κι αὐτόν, ἔσπευσε νὰ πάει στὸ Παρίσι, ὅπου ἔφτασε στὶς 30 κιόλας τοῦ Μπρυμαίρ, τὸ βράδι. Γύριζε γεμάτος μίσος ἐναντίον τῶν Ἐμπερτιστῶν ποὺ εἶχαν ἐπιτεθεῖ μὲ πάθος ἐναντίον του καὶ γεμάτος ἀόριστο φόβο ἀπέναντι τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ εἶχε ἀκούσει τὶς καταγγελίες ποὺ εἶχε κάνει σὲ βάρος του ὁ Λουὶ Κόντ. Καταδίκαζε ἀπὸ καιρὸ τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ Ἐπιτροπή. Εἶχε ἐπικρίνει τὴ δίκη τοῦ Κιουστίν, εἶχε ἐπικρίνει τὴν παύση τῶν στρατηγῶν ποὺ κατάγονταν ἀπὸ εὐγενεῖς, καὶ τὴ δίκη τῆς βασίλισσας «ποὺ ἐξαφάνιζε τὴν ἐλπίδα, ὅπως ἔλεγε στὸν Ντυπλαίν, τῆς συνεννόησης μὲ τὶς ξένες Δυνάμεις», γιατὶ ὁ Δαντὼν δὲν ἔβλεπε ἄλλη σωτηρία ἀπὸ μιὰ γρήγορη εἰρήνη, ἔστω κι ἂν τὴν εἰρήνη αὐτὴ θἄπρεπε νὰ τὴν πληρώσουν ἀκριβά. Εἶχε κλάψει γιὰ τὴν ἀδυναμία του νὰ σώσει τοὺς Γιρονδίνους.

Ὁ Γκαρὰ μᾶς λέει πὼς ὕστερ' ἀπ' τὸ γυρισμό του ἀπ' τὸ Ἀρσί, ὁ Δαντὼν τοῦ ἐμπιστεύτηκε τὸ δικό του σχέδιο δράσης, σχέδιο ποὺ σωστὰ ὁ Γκαρὰ τὸ ἀποκαλεῖ συνωμοσία, γιατὶ ἔτεινε στὴ συντριβὴ τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης καὶ στὴν πλέρια ἀλλαγὴ τοῦ καθεστῶτος. Ἐπρόκειτο, πραγματικά, νὰ σπείρουν τὴ διχόνοια μέσα στὶς Ἐπιτροπές, νὰ τραβήξουν μὲ τὸ μέρος τους τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὸν Μπαρέρ, κ' ὕστερα, ὅταν οἱ Ἐπιτροπὲς θὰ εἶχαν διχαστεῖ καὶ ἐξαπατηθεῖ, νὰ προκαλέσουν τὴν ἀνανέωσή τους, στὴν ἀνάγκη πραξικοπηματικά, κι ὅταν θἄπαιρναν σιὰ χέρια τους τὴν ἀρχή, νὰ στρίψουν τὸ τιμόνι ἀποφασιστικὰ πρὸς τὰ δεξιά, γιὰ νὰ ὑπογράψουν εἰρήνη, ν' ἀνοίξουν τὶς φυλακές, ν' ἀναθεωρήσουν τὸ Σύνταγμα, ν' ἀποδώσουν στοὺς πλούσιους τὴν ἐπιροὴ ποὺ εἶχαν πρῶτα, νὰ ἐπιτρέψουν στοὺς ἐμιγκρέδες νὰ ξαναγυρίσουν, καὶ νὰ ἐκαθαρίσουν τὴν Ἐπανάσταση κάνοντας συμβιβασμὸ μ' ὅλους τοὺς ἐχθρούς της.

Τὰ πράματα λοιπὸν ἔγιναν ἀκριβῶς ὅπως τὰ λέει ὁ Γκαρά. Ὁ Δαντὼν ἀκολούθησε τὴν πολιτικὴ ποὺ εἶχαν χαράξει πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὁ Μπαζίρ, ὁ Σαμπό, ὁ Τυριό, ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν κ.τ.λ. ἀλλὰ τόκαμε μὲ περισσότερη προσοχὴ κ' ἐπιδεξιότητα. Γιὰ νὰ καλοπιάσει τὸν Ροβεσπιέρο καὶ νὰ τὸν παρασύρει στὴν παγίδα του, ὁ Δαντὼν βιάζεται, ἀπ' τὶς 2 κιόλας τοῦ Φριμαὶρ νὰ καταδικάσει τὴ χρήση τῆς βίας ἐναντίον τοῦ καθολικισμοῦ καὶ ρίχνει ἐπιδέξια τὴν ἰδέα πὼς εἶναι καιρὸς νὰ τεθεῖ τέρμα στὴν Τρομοκρατία : «Ζητῶ νὰ φεισθοῦν τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων!» Ζητάει, στὶς 6 τοῦ Φριμαὶρ νὰ ὑποβληθεῖ γρήγορα ἡ ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὴ συνωμοσία ποὺ κατήγγειλαν οἱ Σαμπὸ καὶ Μπαζίρ, καὶ ἐκφράζεται μὲ τέτιον τρόπο, ὥστε νὰ συμπεριλάβει μέσα στὴ συνωμοσία αὐτὴ ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶχαν ζητήσει τὴν ψήφιση τρομοκρατικῶν νόμων. Ὑπερασπίζοντας τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν Μπαζίρ, ὁ Δαντὼν ὄχι μόνο ὑπεράσπιζε τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἐπιχειρηματίες βουλευτές, τοὺς Γκυφρουά, Κουρτουά, Ρεμ-

πέλ, Μερλὲν ντὲ Τιονβίλ, Τυριό, Μπουρσώ, Φρερόν, Μπαρρά, Ταλλιέν, Μπενταμπόλ, τοὺς Ροβὲρ καὶ τόσους ἄλλους. Αὐτοὶ πῆραν θάρρος κ' ἐπετέθηκαν ἐναντίον τοῦ Μπουσὸτ τοῦ ἀνθρώπου τῶν 'Εμπερτιστῶν. 'Ο Δαντὼν ἀποτόλμησε, στὶς 11 τοῦ Φριμαίρ, νὰ χτυπήσει ἕνα μέτρο τόσο δημοφιλές, ὅπως εἶταν ἡ ἀναγκαστικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀσινιάτων μὲ μεταλλικὸ νόμισμα, μέτρο ποὺ τὸ εἶχαν συστήσει ὁ Καμπὸν καὶ οἱ Κορδελιέροι, καὶ ποὺ τὸ εἶχαν κιόλας ἐφαρμόσει πολλοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Συμβατικῆς ποὺ εἶχαν σταλεῖ στὶς ἐπαρχίες. «Τώρα ποὺ ὁ φεντεραλισμὸς ἔχει τσακιστεῖ, εἶπε ὁ Δαντών, τὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα πρέπει νἆναι ἡ ἀναγκαστικὴ συνέπεια ρητῶν νόμων ποὺ θὰ ψηφίσετε σεῖς... 'Απὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς, κάθε ἄνθρωπος ποὺ θὰ παρασταίνει τὸν ὑπερ-ἐπαναστάτη, θ' ἀποδώσει ἀποτελέσματα τόσο ἐπικίνδυνα, ὅσο κ' ἕνας ἀποφασιστικὸς ἀντεπαναστάτης. Ἂς θυμηθοῦμε ἐκείνους τοὺς ἐπιτρόπους μας, ποὺ μὲ τὶς καλύτερες προθέσεις βέβαια, πῆραν τὰ γνωστὰ μέτρα ποὺ δὲν πρέπει νὰ τὰ δεχτοῦμε σὰν ὁριστικά, παρὰ μόνο ἂν συμφωνοῦν μὲ τὰ ἐπαναστατικά μας διατάγματα. Ἂς θυμηθοῦμε πῶς ἂν οἱ ἀνατροπὲς γίνονται μὲ τὶς λόγχες, ἡ ἀνέγερση τοῦ οἰκοδομήματος τῆς κοινωνίας καὶ ἡ στερέωσή του γίνεται μὲ τὸ διαβήτη τῆς λογικῆς καὶ τῆς μεγαλοφυΐας». Οἱ πλούσιοι δὲν ἐξαναγκάστηκαν ν' ἀνταλλάξουν τὸ χρυσό τους μὲ τὰ δημοκρατικὰ χαρτονομίσματα. Οἱ ἀντίθετες διαταγὲς τῶν ἐπιτρόπων ἀκυρώθηκαν. Οἱ κατέχοντες ἀνέπνευσαν.

Τὸ κύμα τῆς ἀντίδρασης εἶταν κιόλας τόσο ἰσχυρὸ ποὺ ὁ ἀσταθὴς Σωμέτ, προδίνοντας τὶς σημαῖες τοῦ 'Εμπέρ, παρασύρθηκε ἀπ' αὐτό. Τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποὺ ὁ Δαντὼν καταπολεμοῦσε ἐπιτυχῶς τὴν ἀναγκαστικὴ ἀνταλλαγὴ τοῦ χρυσοῦ μὲ τὰ ἀσινιάτα, ὁ Σωμὲτ κατάγγειλε στὴν Κομμούνα τὶς ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς τῶν Διαμερισμάτων πού, ἂν τὸν πιστέψουμε, διέπρατταν κάθε εἶδος αὐθαιρεσίας καὶ πού, καθὼς φαίνεται, συλαμβάνανε πότε-πότε μερικοὺς ἀριστοκράτες «μόνο καὶ μόνο γιὰ νἄχουν τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώκουν τοὺς πιὸ εὐϋπόληπτους πατριῶτες». 'Ο Σωμὲτ θέλησε νὰ καλέσει στὸ δημαρχεῖο τὰ μέλη τῶν πιὸ πάνω ἐπιτροπῶν γιὰ νὰ λογοδοτήσουν γιὰ τὴ διαγωγή τους καὶ νὰ λάβουν ὁδηγίες. 'Ο Μπιλλὼ-Βαρὲν ὅμως ταράχτηκε ἀπ' τὸ μετριοπαθὲς ὕφος τοῦ Σωμὲτ κ' ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τοῦ νόμου γιὰ τοὺς ὑπόπτους ποὺ ἔδωσε στὴ Γαλλία νίκες στὰ σύνορα, ματαιώνοντας τὶς ἑτοιμαζόμενες προδοσίες, καὶ κατηγόρησε τὸν Σωμὲτ πὼς ἤθελε νὰ γίνει δημοτικός, «ἀφήνοντας στὴ Συμβατικὴ τὴ φροντίδα νὰ ψηφίζει ὅλα τὰ σκληρὰ μέτρα». Τὸ βούλευμα τοῦ Σωμὲτ ἀνακλήθηκε (14 τοῦ Φριμαίρ) κι ὁ ἴδιος διαγράφτηκε ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Κορδελιέρων (27 τοῦ Φριμαίρ).

Οἱ 'Επιεικεῖς ἔκαναν μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ κυριαρχήσουν στὴ Λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων. 'Ο Δαντὼν ποὺ ἄλλοτε δὲν ἐμφανιζόταν συχνὰ στὶς συνεδριάσεις, προσερχόταν τώρα ταχτικά. 'Αντιτάχτηκε μὲ πάθος, στὶς 13 τοῦ Φριμαίρ, ἐναντίον τῆς πρό-

τασης νὰ τεθεῖ ἡ ἐκκλησία τῆς Χάβρης στὴ διάθεση τῆς ἐκεῖ Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων γιὰ τὶς συνεδριάσεις της: «Ζητῶ νὰ δυσπιστοῦν σ' ἐκείνους ποὺ προσπαθοῦν νὰ παρασύρουν τὸ λαὸ πέρ' ἀπ' τὰ ὅρια τῆς Ἐπανάστασης καὶ ποὺ προτείνουν ὑπερεπαναστατικὰ μέτρα». Ἕνας πρώην παπάς, ὁ Κουπὲ ντὲ λ' Οὐάζ τοῦ ἀπάντησε ξερὰ πὼς οἱ ἐκκλησίες ἀνήκουν στὸ λαὸ καὶ πὼς μποροῦσε ὁ λαὸς αὐτὸς νὰ «διαθέσει τὴν περιουσία του ὅπως ἤθελε, γιὰ νὰ συγκεντρώνεται στοὺς χώρους ἐκείνους ποὺ θὰ τοῦ φανοῦν οἱ καταλληλότεροι». Ὁ Δαντὼν θέλησε ν' ἀπαντήσει. Δυνατὰ ὅμως μουρμουρητὰ ἀποδοκιμασίας τὸν διέκοψαν. Τότε ὁ Δαντὼν ἀναγκάστηκε ὄχι μόνο νὰ δηλώσει πὼς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ «τσακίσει τὴν ἐπαναστατικὴ ὁρμή», ἀλλὰ καὶ ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ καὶ τὴν πολιτική ζωή του: «Δὲν εἶμαι πιὰ λοιπὸν ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ποὺ βρέθηκε στὸ πλευρό σας στὶς κρίσιμες στιγμές;» Δὲν εἶμαι ἐκεῖνος, ποὺ τόσες φορὲς ἀγκαλιάσατε σὰ φίλο σας καὶ ποὺ θὰ πεθάνει μαζί σας;» Μάταια ὅμως προσπάθησε νὰ καλυφτεῖ μὲ τ'ὄνομα τοῦ Μαρά. Οἱ ἀκροατὲς τῶν θεωρείων τὸν γιουχάϊζαν καὶ τὰ μέλη τῆς Λέσχης «κουνούσαν τὰ κεφάλια τους καὶ χαμογελούσαν μὲ οἶκτο, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Καμίλλου Ντεμουλέν, σὰ ν' ἄκουγαν τὸ λόγο ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ εἶταν παμψηφεὶ καταδικασμένος». Κουρασμένος ὁ Δαντών, ἀναγκάστηκε νὰ ταπεινωθεῖ καὶ νὰ ζητήσει τὴ σύσταση ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ ἐξέταζε τὶς κατηγορίες ποὺ τὸν βάραιναν. Χωρὶς τὸν Ροβεσπιέρο εἶταν χαμένος. Ὁ Ροβεσπιέρος κατόρθωσε ν' ἀποτρέψει τὴ σύσταση τῆς ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς, ὑπογραμίζοντας ὅμως συγχρόνως ἐπιμελῶς πὼς εἶχε διαφωνήσει μερικὲς φορὲς μὲ τὸν Δαντὼν καὶ πὼς τοῦτυχε πότε-πότε νὰ τοῦ κάνει παρατηρήσεις, ὅπως π.χ. τὴν ἐποχὴ τῆς προδοσίας τοῦ Ντυμουριὲ καὶ τοῦ Μπρισσό. Ὁ Ροβεσπιέρος ἤθελε ν' ἀποφύγει τὶς διχόνοιες ἀνάμεσα στοὺς ἐπαναστάτες: «Ὁ ἀγώνας τῶν πατριωτῶν εἶναι ἑνιαῖος, ὅπως κι ὁ ἀγώνας τῆς τυραννίας. Ὅλοι τους εἶναι ἀλληλέγγυοι!» Ἡ ἐπέμβασή του εἶταν τόσο περισσότερο ἀξιέπαινη, ὅσο ὁ Ροβεσπιέρος εἶταν σύμφωνος μὲ τὸν Κουπὲ ντὲ λ' Οὐάζ στὸ συγκεκριμένο ζήτημα ποὺ στάθηκε ἡ ἀφορμὴ τῆς συζήτησης, τόσο σύμφωνος μάλιστα, ποὺ τὴν ἑπομένη ὑπέγραψε μὲ τὸν Μπιλλὼ τὸ διάταγμα ποὺ παραχώρησε στοὺς Ἰακωβίνους τῆς Χάβρης τὴν ἐκκλησία τῶν Καπουτσίνων.

Οἱ Ἐπιεικεῖς εἶχαν ὡς τότε μιὰ μόνο ἐφημερίδα, τὸν *Ρουγκὺφ* ἢ τὸν *Φράγκο Παρατηρητὴ* τοῦ βουλευτῆ Γκυφρουά, ποὖβαζε τὰ δυνατά του νὰ μιμηθεῖ τὸ χυδαῖο ὕφος τοῦ *Μπάρμπα Ντυσέν*. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν ξαναπῆρε τὴν πέννα του κ' ἔβγαλε στὶς 15 τοῦ Φριμαίρ, τὸν *Παλιὸ Κορδελιέρο*. Κι αὐτὸς ἐπίσης ἔπρεπε νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἄμυνά του. Εἶχε ἐκτεθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς συναναστροφῆς του μὲ τὸν ντ' Ἐσπανιάκ, ποὺ τὸν ἀδερφό του τὸν εἶχε ἐξυπηρετήσει ὅταν ἡ Συνταχτικὴ ἀκόμα τὸν εἶχε κατηγορήσει γιὰ τὴ σκανδαλώδη ἀνταλλαγὴ τῆς κομητείας τοῦ Σανσέρ, ἐξ αἰτίας τῆς παρέας ποὔκανε μὲ τὸν ἰδιοχτήτη τῆς χαρτοπαιχτικῆς Λέσχης

Ντιτυρμπίντ, τοῦ ὁποίου εἶχε ἐξυπηρετήσει τὰ συμφέροντα ἐναντίον τοῦ Μπρισσό, μὲ τὴ γνωριμία του μὲ τὸ βασιλικὸ δημοσιογράφο Ρισὲ ντὲ Σεριζύ, τὸν σύντροφό του στὶς διασκεδάσεις, μὲ τὸ στρατηγὸ Ἀρθοῦρο Ντιγιόν, ποὺ εἶχε συληφθεῖ γιὰ συνωμοσία, καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους. Τὸν Κάμιλλο, ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸν ὑποπτεύονταν οἱ Ἰακωβίνοι. Ὁ *παλιὸς αὐτὸς* Κορδελιέρος, εἶταν ἕνας Κορδελιέρος ποὺ *πάλιωσε*. Ἡ ταχτική του εἴταν ἁπλή. Τὴ δανείστηκε ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν Μπαζίρ. Οἱ ἀντίπαλοί του εἶναι πράχτορες τοῦ Πίττ. «Ὦ, Πίττ, ἀναγνωρίζω τὴ μεγαλοφυΐα σου!» Αὐτὴ εἶταν ἡ πρώτη λέξη ποὔγραψε ἡ ἐφημερίδα του. Ὅλοι ὅσους προσβάλλουν οἱ Ἑμπεριστές, εἶναι θύματα τοῦ Πίττ. Ὁ Σαμπὸ εἶχε πεῖ: Ὑπάρχουν διαφθορεῖς καὶ διεφθαρμένοι ἀνάμεσα στοὺς Ὀρεινούς. Ὁ Ντεμουλὲν διορθώνει: δὲν ὑπάρχουν οὔτε διαφθορεῖς, οὔτε διεφθαρμένοι, ὅλοι τους εἶναι ὑπεράνω κάθε ὑποψίας: ὅλοι τους εἶναι ἀθῶα θύματα τῶν Ἑμπεριστῶν, ποὺ τοὺς πληρώνει ὁ Πίττ γιὰ νὰ διαβάλλουν τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία. Ὁ Ντεμουλὲν διεκδικοῦσε τὴν πλήρη ἐλευθερία τοῦ τύπου. Τοῦ κάκου ὅμως ἔλεγε πὼς θὰ κάνει μετρημένη χρήση τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς: πρόσφερε ἔτσι στοὺς βασιλόφρονες ἕνα βῆμα μέσα στὴ θανάσιμη κρίση ποὺ περνοῦσε ἡ χώρα. Ἡ ἐφημερίδα διαβαζόταν μὲ ἀπληστία ἀπ' ὅλους τοὺς λίγο-πολὺ καμουφλαρισμένους ἀριστοκράτες ποὺ εἶχαν ἀπομείνει στὸ Παρίσι.

Οἱ Ἐπιεικεῖς δυνάμωσαν τὴν ἐπίθεσή τους. Ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλλ ζήτησε στὶς 15 τοῦ Φριμαὶρ νὰ ἀρθεῖ ἡ μυστικότητα σχετικὰ μὲ τὶς ἀνακρίσεις ἐναντίον τοῦ Μπαζὶρ καὶ τοῦ Σαμπό. Δὲν τὸ πέτυχε αὐτό, μὰ τὴ μεθεπομένη, ὁ Τυριὸ ζήτησε ν' ἀναζητήσουν ἕναν τρόπο ν' ἀποδοθεῖ ἡ ἐλευθερία στοὺς πατριῶτες ποὺ εἶχαν συληφθεῖ δυνάμει τοῦ νόμου γιὰ τοὺς ὑπόπτους. Ὕστερα, στὶς 19 τοῦ Φριμαίρ, ὁ Σιμόν, ἕνας στενὸς φίλος τοῦ Σαμπὸ καὶ τῶν Φράϋ, προτείνει στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων νὰ δοθεῖ στὶς Λαϊκὲς Ἑταιρίες τὸ δικαίωμα νὰ ζητᾶνε τὴν ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων πατριωτῶν. Ἂν ἡ πρότασή του γινόταν δεχτή, οἱ ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς θἆταν περιττές. Τὰ μέλη τῶν Λεσχῶν θὰ γίνονταν ταμπού. Τὸ δελτίο ταυτότητας τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων θὰ τοὺς προστάτευε ἀπὸ κάθε ἀνάκριση. Ὁ Ροβεσπιέρος κατάγγειλε τὴν παγίδα: «Προσπαθοῦν νὰ σᾶς σταματήσουν στὴ γρήγορη πορεία σας, σὰ νὰ εἴχατε κιόλας φτάσει στὸ τέρμα τοῦ ἔργου σας... Δὲν ξέρετε λοιπὸν πὼς στὸ στρατό σας βρίθει ἡ προδοσία, δὲν ξέρετε πὼς ἐχτὸς ἀπὸ μερικοὺς πιστοὺς στρατηγούς, τὸ μόνο καλὸ στοιχεῖο στὸ στρατὸ εἶναι ὁ στρατιώτης. Στὸ Ἐσωτερικό, ἡ ἀριστοκρατία εἶναι πιὸ ἐπικίνδυνη πάρα ποτέ, γιατὶ ποτὲ δὲν εἶταν πιὸ δόλια. Ἄλλοτε σᾶς προσέβαλλε σὲ ταχτικὴ μάχη, τώρα εἶναι σκορπισμένη ἀνάμεσά σας, εἶναι μέσ' στὸν κόρφο σας καί, φορώντας τὴ μάσκα τοῦ πατριωτισμοῦ, σᾶς καταφέρει, μυστικά, χτυπήματα μὲ τὸ στιλέτο, ποὺ ἐσεῖς δὲν τὰ προβλέψατε». Οἱ Ἐπιεικεῖς κατάλαβαν πὼς θἆταν πιὸ δύσκολο νὰ τυλίξουν τὸν Ροβεσπιέρο ἀπ' ὅ,τι τὸ νόμιζαν στὴν ἀρχή.

Διπλασίασαν τὰ χτυπήματά τους ἐναντίον τῶν Ἑμπερτιστῶν. Στὸ δεύτερο φύλλο τῆς ἐφημερίδας του, ὁ Ντεμουλὲν ἐπετέθηκε βίαια ἐναντίον τοῦ Κλόοτς, ποὺ εἶταν ὑπεύθυνος γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. «Ὁ Κλόοτς εἶναι Πρῶσσος. Εἶναι πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Προλί, ἐκείνου ποὺ τὸν εἴχαν καταγγείλει τόσες φορές. Ἐργάστηκε στὴν *Παγκόσμια Ἐφημερίδα* (βασιλικὸ φύλλο), ὅπου πολέμησε τοὺς πατριῶτες... Ὁ Γκαντὲ κι ὁ Βεργνιὼ εἶταν οἱ ἀνάδοχοί του καὶ πέτυχαν νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ γαλλικὴ ὑπηκοότητα μὲ διάταγμα τῆς Νομοθετικῆς Συνέλευσης... Δὲν παρέλειψε ποτὲ νὰ χρονολογεῖ τὰ γράμματά του ἀπ' τὸ «Παρίσι, πρωτεύουσα τοῦ κόσμου», καὶ δὲ φταίει αὐτὸς ἂν οἱ βασιλιάδες τῆς Δανίας καὶ τῆς Σουηδίας μείνανε οὐδέτεροι καὶ δὲν ἀγαναχτοῦν ἀκούγοντας πὼς τὸ Παρίσι αὐτοαποκαλεῖται ἀλαζονικὰ πρωτεύουσα τῆς Στοκχόλμης καὶ τῆς Κοπεγχάγης...»

Τὴν ἑπομένη ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ Ἑμπὲρ νὰ τὸν καθήσουν στὸ σκαμνὶ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων. Ὁ Μπενταμπόλ, ὁ ὁμοτράπεζος τοῦ Σαμπὸ καὶ τῶν Φρέϋ, τὸν κατηγόρησε πὼς εἶταν ὑπερβολικὰ ἐμπαθὴς στὶς καταγγελίες του: «Τὸν ρωτάω μήπως εἶναι ἐν γνώσει τῶν μυστικῶν τῶν συνωμοσιῶν. Τὸν ρωτάω γιατί εἶπε, μιλώντας γιὰ βουλευτές, πὼς δὲ θ' ἀφήσει ἥσυχο τὸ ρασοφόρο τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν κερατὰ τὸ Ρολάν; Γιατί φαίνεται νὰ καταδικάζει τὸν Σαμπὸ καὶ νὰ τὸν θεωρεῖ ἔνοχο πρὶν τὸν δικάσουν; Γιατί προσέβαλε τὸν Λαβὼ ἐπειδὴ ἐκεῖνος εἶχε μιλήσει εὐνοϊκὰ γιὰ ἕνα Ὑπέρτατο Ὄν; Ὅσο γιὰ μένα, δηλώνω πὼς εἶμαι ἐχθρὸς κάθε δεισιδαιμονίας καὶ θὰ πιστεύω πάντοτε σ' ἕνα Ὑπέρτατο Ὄν». Εἶταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ εἶχαν τολμήσει νὰ ὑπερασπίσουν στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τὸν Σαμπό. Ὁ Ἑμπὲρ δείλιασε καὶ ἀρνήθηκε πὼς εἶχε κηρύξει τὸν ἀθεϊσμό: «Δηλώνω πὼς κηρύχνω στοὺς χωρικοὺς νὰ διαβάζουν τὸ Εὐαγγέλιο». Τὸ ἐπεισόδιο ἔδειχνε πόσο οἱ Ἐπιεικεῖς εἶχαν γίνει τώρα τολμηροί.

Νόμισαν τὸν ἑαυτό τους ἀρκετὰ δυνατὸ γιὰ ν' ἀνανεώσουν ἐξ ὑφαρπαγῆς τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ποὺ ἡ θητεία της ἐξέπνεε τὴν ἑπομένη, στὶς 22 τοῦ Φριμαίρ. Ἡ ξαφνικὴ ἔφοδος εἶχε προετοιμαστεῖ ἐπιμελῶς μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις ποὺ εἶχαν ἐξαπολυθεῖ ἐναντίον τοῦ Μπουσὸτ καὶ τῶν πραχτόρων του. Ὁ Φιλιππώ, ἕνας ἁπλοϊκὸς κι ἀλαζονικὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶχε προσβληθεῖ ἐπειδὴ ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔδωσε σημασία στὶς καταγγελίες του ἐναντίον τοῦ Ροσσινιὸλ καὶ τοῦ Ρονσέν, ἀπηύθυνε, στὶς 16 τοῦ Φριμαίρ, μιὰ ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ στὴν Ἐπιτροπή, συνταγμένη σὲ πολὺ βίαιο ὕφος: «Ἂν οἱ ἄνθρωποι ποὺ προστατεύετε δὲν εἶταν ἔνοχοι, ἡ ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ ζήτησα νὰ συσταθεῖ θὰ εἶχε διακηρύξει τὴν ἀθωότητά τους. Ἂν εἶταν ἔνοχοι, ἐσεῖς γίνατε συνένοχοί τους, ἐξασφαλίζοντας σ' αὐτοὺς τὴν ἀτιμωρησία, καὶ τὸ αἷμα τῶν εἴκοσι χιλιάδων πατριωτῶν ποὺ σφαγιάστηκαν ἀργότερα ἐξ αἰτίας τοῦ σφαλεροῦ αὐτοῦ μέτρου, φωνάζει ζητώντας ἐκδίκηση ἀπὸ σᾶς». Ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ ζήτησε

τὴν ἀνανέωση τῆς Ἐπιτροπῆς στὶς 22 τοῦ Φριμαίρ: «Ἂν ἡ πλειοψηφία τῆς Ἐπιτροπῆς ἔχει τὴν πλήρη ἐμπιστοσύνη τῆς Συμβατικῆς καὶ τοῦ λαοῦ, ὑπάρχουν ὡστόσο μερικὰ μέλη της ποὺ θἆταν καλὸ νὰ μὴν τοὺς βλέπουμε πιὰ μέσα σ' αὐτήν».Ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβὶλ πρότεινε ν' ἀνανεώνεται ἡ Ἐπιτροπὴ κατὰ τὸ ἕνα τρίτο κάθε μήνα. Παρὰ τὶς προσπάθειες τοῦ Καμπασερές, ἡ πλειοψηφία ἀποφάσισε νὰ γίνει ψηφοφορία τὴν ἑπομένη. Τὸ ἴδιο βράδυ κιόλας, ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν πέτυχε τὴν ἀποπομπὴ ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τοῦ Κουπὲ ντὲ λ' Οὐάζ, γιὰ μόνο τὸ λόγο ὅτι εἶχε κατακρίνει τὸ γάμο τῶν παπάδων. Στὴν πραγματικότητα ὅμως, τὸν ἔδιωξε ἐπειδὴ τόλμησε ν' ἀντιταχτεῖ στὸν Δαντὼν τὶς μέρες ποὺ προηγήθηκαν. Ἕνας Ἐπιεικὴς κατηγόρησε τὸν Κλόοτς γιὰ τὶς σχέσεις ποὺ διατηροῦσε μὲ τὸν Βὰν ντὲν Ὑβέρ, τὸν Ὀλλανδὸ τραπεζίτη ποὺ εἶχε ἐκτεθεῖ μὲ τὴν Ντυμπαρρύ. Ὁ Ροβεσπιέρος κατακεραύνωσε τὸν Κλόοτς σ' ἕνα τρομερὸ κατηγορητήριο ποὺ τὴν οὐσία καὶ τὶς ἐκφράσεις του τὶς εἶχε δανειστεῖ ἀπ' τὸ φύλλο τοῦ *Παλιοῦ Κορδελιέρου* ποὺ κυκλοφόρησε δυὸ μέρες πρίν. Ὁ Κλόοτς ἐκμηδενίστηκε, δὲν ἤξερε τί ν' ἀπαντήσει καὶ διαγράφτηκε.

Ἂν ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε ἀνανεωθεῖ, δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς οἱ Ἐπιεικεῖς θὰ διατηροῦσαν σ' αὐτὴ τὸν Ροβεσπιέρο, καὶ θ' ἀπέκλειαν μόνο ἀπ' αὐτὴν τὰ μέλη ἐκεῖνα ποὺ εἶταν συνδεμένα μὲ τοὺς Ἐμπερτιστές, δηλαδὴ τὸν Ἐρώ, τὸν Κολλό, τὸν Μπιλλὼ καὶ τὸν Σαὶντ Ἀντρέ, ποὺ ὅλοι τους, ὅπως κι ὁ Κλόοτς, διατηροῦσαν στενὲς σχέσεις μὲ τὸν Προλί, τὸν Ντεφιὲ καὶ τὸν Ἐμπέρ. Ἡ ἀνανέωση ὅμως τῆς Ἐπιτροπῆς ἀναβλήθηκε στὶς 28 τοῦ Φριμαίρ, ὕστερ' ἀπὸ ἐπέμβαση τοῦ Ζαὶ ντὲ Σαὶντ Φουά, ἑνὸς φίλου τοῦ Σαὶντ Ἀντρέ, ποὺ ὑπέδειξε πὼς θἆταν πολιτικὰ ἐπιζήμιο νὰ γίνει ἡ ἀλλαγὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ἐκείνη ὅπου ἡ ἀριστοκρατία κατέβαλλε τὶς τελευταῖες της προσπάθειες, κι ὅπου οἱ ξένες Δυνάμεις θέσανε τὴ Συμβατικὴ «ἀνάμεσα σὲ δυὸ σκοπέλους, τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνους, τὸν ὑπερβολικὸ πατριωτισμὸ καὶ τὴ μετριοπάθεια».

Ἡ ἀνάπαυλα αὐτὴ ἐπέτρεψε στὸν Ροβεσπιέρο νὰ συνέλθει. Ἂν δὲν εἶχε δεῖ ὡς τότε ποῦ τείνανε οἱ ἑλιγμοὶ ποὔκαναν οἱ Ἐπιεικεῖς, τὸ τρίτο φύλλο τῆς ἐφημερίδας «*Ὁ Παλιὸς Κορδελιέρος*» θὰ τοῦ ἄνοιγε τὰ μάτια. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν δὲν εἶχε ἀρκεστεῖ στὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῶν Ἐμπερτιστῶν. Ἐπετέθηκε, στὸ πρόσωπό τους, ἐνάντια σ' ὅλο τὸ καθεστὼς καὶ τοῦ κατέφερε δυνατὰ χτυπήματα. Τὸ ἄρθρο ἄρχιζε μ' ἕναν πονηρὸ παραλληλισμὸ ἀνάμεσα στὴ Μοναρχία καὶ στὴ Δημοκρατία καί, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς περιγραφῆς τῶν ἐγκλημάτων τῶν ρωμαίων Καισάρων, ὁ Ντεμουλὲν καταδίκαζε τὰ ἐγκλήματα τῆς Δημοκρατίας. Ἡ μέθοδος αὐτὴ δὲν εἶταν νέα. Εἶταν ἡ μέθοδος τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ἡ μέθοδος τῆς συγκεκαλυμένης νύξης, τῆς δόλιας εἰρωνείας. Ἡ πραγματικὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα καλυπτόταν μὲ τὴν ἄρνηση αὐτῆς τῆς σκέψης. Δὲ θέλει, λέει, νὰ

χαροποιήσει τοὺς βασιλόφρονες, παρουσιάζει ὅμως, ὀχυρωμένος πίσω ἀπ' τὸν Τάκιτο, μιὰ τρομερὴ εἰκόνα τῆς Δημοκρατίας. Μὰ σὲ λίγο παρατοῦσε καὶ τὸν Τάκιτο καὶ ἀποκαλοῦσε καθαρὰ τοὺς ὑπερεπαναστάτες τόσο ἔνοχους, ὅσο εἶταν καὶ οἱ ἀπελεύθεροι τῶν Καισάρων. Ἔφερνε σὰν παράδειγμα τὸν Μοντὼ ποὺ ζητοῦσε 500 κεφάλια ἀπ' τὴ Συμβατική, ποὔθελε νὰ βάλει τὸ στρατὸ τοῦ Ρήνου νὰ τουφεκίσει τὸ στρατὸ τῆς Μαγεντίας, ποὺ πρότεινε νὰ φυλακίσουν τὸ μισὸ γαλλικὸ λαὸ καὶ νὰ τινάξουν στὸν ἀέρα τὶς φυλακὲς ὅπου θὰ τὸν κρατούσαν. Στὸ τέλος ὁ Ντεμουλὲν ἔκανε ἐπίθεση ἐναντίον κάθε ἐπαναστατικοῦ θεσμοῦ: Στὴ Γαλλία σήμερα, μονάχα οἱ 1.200.000 στρατιῶτες τοῦ στρατοῦ μας δὲν κάνουν νόμους, εὐτυχῶς. Γιατὶ νόμους κάνουν οἱ ἐπίτροποι τῆς Συμβατικῆς, οἱ διοικήσεις τῶν Νομῶν, τῶν Διαμερισμάτων, τῶν Δήμων, τῶν Τμημάτων, οἱ Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς καί, Θέ μου σχώρεσέ με, νομίζω πὼς καὶ οἱ Ἀδελφικὲς Ἑταιρίες!» Τάβαζε μὲ τὶς Ἐπιτροπὲς τῆς Συμβατικῆς, ποὺ τὶς θεωροῦσε ἔνοχες λόγῳ βλακείας κι ἀλαζονίας. Ἡ ἄγνοιά τους γιὰ τὸ πραγματικὸ συμφέρον τῆς πατρίδας εἶχε κάνει περισσότερο κακὸ ἀπ' τὴν ἀντεπαναστατικὴ ἐπιδεξιότητα τοῦ Λαφαγιὲτ καὶ τοῦ Ντιμουριέ.

Τὸ τολμηρὸ αὐτὸ φύλλο (ἀρ. 3) τῆς ἐφημερίδας τοῦ Ντεμουλὲν εἶχε τεράστια ἀπήχηση. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ καταδίκη τοῦ καθεστῶτος ἀπὸ ἕναν ἀπὸ κείνους ποὺ τὸ εἶχαν δημιουργήσει. Ἡ Τρομοκρατία στιγματιζόταν ἀπὸ κεῖνον ποὺ εἶχε παρακινήσει τὸ λαὸ σ' ἐκτραχηλισμούς. Τί χαρὰ γιὰ τοὺς ἀριστοκράτες καὶ τί θλίψη γιὰ τοὺς εἰλικρινεῖς δημοκρατικούς! Ἡ καμπάνια αὐτὴ ξέσποῦσε τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ γινόταν ἡ ἀνάκριση γιὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Σιμπό, τοῦ Μπαζὶρ καὶ τοῦ Ντελωνέ. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴν πιστέψουμε πὼς ἡ Τρομοκρατία ποὺ θέλουν νὰ τσακίσουν οἱ Ἐπιεικεῖς εἶναι ἡ Τρομοκρατία ἐκείνη ποὺ αὐτοὶ φοβοῦνται γιὰ λογαριασμό τους, πὼς τὸ ἰκρίωμα ποὺ θέλουν νὰ κατεδαφίσουν εἶναι τὸ ἰκρίωμα ἐκεῖνο ποὺ τοὺς περιμένει;

Ἡ ἐπίθεση εἶναι τόσο δυνατή, ποὺ οἱ κυβερνῆτες στὴν ἀρχὴ λυγίζουν κάτω ἀπ' τὴν πίεσή της. Ὁ Φάμπρ καταγγέλλει τολμηρά, στὶς 27 τοῦ Φριμαίρ, στὴ Συμβατική, τὸν γενικὸ γραματέα τοῦ Μπουσότ, Βενσάν, ἕναν ἀπ' τοὺς ἐκλεχτοὺς τῶν Κορδελιέρων, τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ Ρονσέν, ποὺ τὸν εἶχε κιόλας κατηγορήσει κι ὁ Φιλιππὼ καὶ τὸ σκληροτράχηλο ἀρχηγὸ Μαγιάρ, ποὺ ὁ Φάμπρ τὸν εἶχε κιόλας φυλακίσει τὸ μήνα Μπρυμαίρ, μὰ ποὺ τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο ἐλείψει ἀποδείξεων. Ὁ Φάμπρ καταλογίζει ἀόριστα στὸν Βενσάν, χωρὶς νὰ δίνει λεπτομέρειες, πὼς πληρώνει τοὺς πράχτορες γιὰ νὰ παρεμποδίσει τὶς ἐνέργειες τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Συμβατικῆς στὶς ἐπαρχίες, καὶ πὼς μοιράζει στοὺς στρατεύσιμους φίλους του, ἀναβολὲς λόγῳ ὑγείας. Ἐπικαλεῖται ἐναντίον τοῦ Ρονσὲν μιὰ προκήρυξη ποὺ ἐκεῖνος τοιχοκόλλησε στὴ Λυὼν κατὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας, «φριχτὸ τοιχοκόλλημα ποὺ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὸ διαβάσει χωρὶς νὰ

φρίξει». Ἡ Συμβατικὴ διατάζει ἀμέσως τὴ σύλληψη τῶν τριῶν αὐτῶν προσώπων, ποὺ κατέχουν ὡστόσο ἀνώτερες θέσεις. Ἂν ὁ Βαντιὲ δὲν εἶχε ὑπερασπίσει τὸν Ἐρώ, τὸν πράχτορά του στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας, ἡ τύχη τοῦ τελευταίου θἆταν ὅμοια μὲ τὴν τύχη τῶν πιὸ πάνω. Ἐξεδόθηκαν ἐντάλματα συλλήψεως καὶ γιὰ τρεῖς ἄλλους πράχτορες τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, χωρὶς ἄλλες διατυπώσεις. Ἀσυνήθιστη διαδικασία. Ἡ Συμβατικὴ χτυποῦσε τοὺς ἀνώτερους πράχτορες τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης, χωρὶς νὰ προηγηθεῖ καμιὰ ἀνάκριση, χωρὶς κὰν νὰ συμβουλευτεῖ τὶς ὑπεύθυνες Ἐπιτροπὲς ποὺ τοὺς εἶχαν ἐκλέξει.

Τὸ ἴδιο βράδι, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, οἱ Ἐμπερτιστὲς δὲν τόλμησαν παρὰ μόνο νὰ κάνουν ἀσθενεῖς διαμαρτυρίες. Ἡ φωνὴ τοῦ Ραισὸν ποὺ θέλησε νὰ ὑπερασπίσει τὸν Ρονσὲν πνίγηκε ἀπ' τὶς φωνὲς τῶν Λαβώ, Ντυφουρνὺ καὶ Φάμπρ, ποὺ ποδοπάτησαν τοὺς νικημένους. Ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ ἀναφωνοῦσε χαρωπά, στὶς 29 τοῦ Φριμαίρ, πὼς «ἡ ἀντεπαναστατικὴ φατρία τῶν στρατιωτικῶν γραφείων σὲ λίγο θὰ συντριβεῖ». Εἶχε ὅμως κάνει τοὺς λογαριασμούς του χωρὶς τὸν Κολλὸ καὶ χωρὶς τὸν Ροβεσπιέρο.

Ὁ Κολλό, ποὺ εἶχε κιόλας ὑποστεῖ πλῆγμα μαζὶ μὲ τὸν Προλὶ καὶ τὸν Ντεφιὲ ποὺ στὴν ἀρχὴ τοὺς εἶχε ὑποστηρίξει, εἶχε καταλάβει πὼς ἀπειλεῖται προσωπικά, ὅταν εἶδε νὰ συλαμβάνεται ὁ Ρονσέν. Ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς Λυὼν εἶχε ξεκινήσει μιὰ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὸ Παρίσι, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὴ φρίκη τῶν ὁμαδικῶν τουφεκισμῶν ποὺ ὁ τελευταῖος εἶχε διατάξει. Ὁ Κολλὸ βιάστηκε τότε κι αὐτὸς νὰ πάει στὸ Παρίσι γιὰ νὰ προλάβει τὴν καταγγελία. Γιὰ νὰ κάνει ἐντύπωση στὸν κόσμο, πῆρε μαζί του καὶ τὸ κεφάλι τοῦ Σαλιέ. Πρόσφερε μὲ μεγάλη ἐπισημότητα τὸ λείψανο αὐτὸ στὴν Κομμούνα. Στὴν 1η τοῦ Νιβώζ, ὅλοι οἱ φλογεροὶ πατριῶτες τοῦ Παρισιοῦ τὸν συνοδέψανε μὲ πομπὴ ἀπ' τὴν πλατεία τῆς Βαστίλλης ὣς τὴ Συμβατική. Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ζήτησε νὰ ἐνταφιαστεῖ στὸ Πάνθεο ὁ μάρτυρας Σαλιέ, ποὺ τὸ λείψανό του τὸ προσφέρανε στὴ Συμβατική. Ὁ Κουτὸν ὑποστήριξε τὴν αἴτηση κ' ἔκανε καὶ κάτι παραπάνω. Πρότεινε ν' ἀποκλείσουν ἀπ' τὸ Πάνθεο τὸ στρατηγὸ Νταμπιέρ, ποὺ εἶχε σκοτωθεῖ στὸ μέτωπο καὶ ποὺ εἶταν φίλος τοῦ Δαντών, γιατί, ὅπως εἶπε, ὁ Νταμπιὲρ εἶτανε προδότης. Ὁ Δαντὼν διαμαρτυρήθηκε, γιατὶ αὐτὸ ἀποτελοῦσε μιὰ ἄμεση προσβολὴ ἐναντίον του. Ὑπεράσπισε τὸν Νταμπιὲρ καὶ κατόρθωσε νὰ πετύχει τὴν παραπομπὴ στὴν Ἐπιτροπὴ τῆς πρότασης τοῦ Κουτόν.

Τότε ὁ Κολλὸ πῆρε τὸ λόγο γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ. Ἐπικαλέστηκε τὰ διατάγματα τῆς Συνέλευσης, τὶς διαταγὲς τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁμολόγησε τοὺς τουφεκισμούς, παριστάνοντάς τους πιὸ ἠπιότερους ἀπ' ὅ,τι εἶταν στὴν πραγματικότητα. Ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τῶν δυὸ στρατιωτικῶν ἐπιτροπῶν ποὺ εἶχαν καταδικάσει τοὺς ἀντάρτες. Οἱ Δαντωνιστὲς δὲν τολμήσανε νὰ τοῦ ἀπαντήσουν. Οἱ

ἐνέργειές του ἐγκρίθηκαν. Ὁ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν ὅμως ξεσπάθωσε ἐναντίον ἑνὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ Ρονσέν, τοῦ Μαζυέλ, κι ὁ τελευταῖος συνελήφθη.

Τὸ ἴδιο βράδι ὁ Κολλὸ καταίσχυνε τοὺς Ἰακωβίνους γιὰ τὴν ἀδυναμία ποὺ ἐπέδειξαν: «Δυὸ μῆνες πρίν, σᾶς ἄφησα ἐδῶ. Τότε διψούσατε ἐκδίκηση ἐναντίον τῶν αἰσχρῶν συνωμοτῶν τῆς Λυών... Ἂν εἶχα ἀργήσει τρεῖς μέρες ἀκόμα νὰ 'ρθῶ στὸ Παρίσι, θὰ βγάζατε ἔνταλμα συλήψεως ἐναντίον μου!» Πῆρε τὸ μέρος τοῦ Ρονσέν, ἐγκωμιάζοντάς τον, καὶ περιέγραψε τὴ χαρὰ τῶν ἀριστοκρατῶν ὅταν μαθεύτηκε ἡ σύληψή του: «Οἱ συνάδελφοί σας, οἱ φίλοι, οἱ ἀδελφοί σας κινδυνεύουν ἀπὸ μαχαίρι!» Τέλειωσε τὸ λόγο του μὲ μιὰ ἐπίθεση ἐνάντια στοὺς Ἐπιεικεῖς. Τὸ θάρρος εἶναι κολλητικό. Οἱ Ἐμπερτιστές, ποὺ ἐδῶ κ' ἕνα μήνα λύγιζαν καὶ ὑποχωροῦσαν, ἀποφάσισαν, ὕστερ' ἀπ' τὸ παράδειγμα τοῦ Κολλό, νὰ δώσουν μάχη. Ὁ Μομορὸ κατάγγειλε τὸν Γκουπιγιό, τὸν Νικόλαο Ντεμουλὲν ποὺ ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸν περίμενε ἡ λαιμητόμος, τὸν Ἐμπέρ, τὸν Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ ποὺ εἴταν ἐχθρὸς τοῦ Μαρά, τὸν Φιλιππὼ μὲ τὸν αἰσχρὸ λίβελό του, τὸν Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν ποὺ εἶχε σχέσεις μὲ τοὺς ἀριστοκράτες. Οἱ Ἰακωβίνοι πῆραν τὸ μέρος τοῦ Ρονσὲν καὶ τοῦ Βενσάν, ζητώντας τὴν ἀπελευθέρωσή τους.

Ὁ Κολλὸ ὅμως κατόρθωσε νὰ ἐπιφέρει αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ μόνο ἐπειδὴ ἡ Ἐπιτροπὴ τὸν εἶχε ὑποστηρίξει. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀλλάζει γνώμη. Ὄχι πὼς ἐπικροτοῦσε τὶς ἐνέργειες τοῦ Κολλὸ στὴ Λυών. Κάθε ἄλλο. Δὲν εἶχε ἀπαντήσει σὲ κανένα γράμα ποὺ τοὔγραψε ὁ Κολλό, ὅταν βρισκόταν σὲ ἀποστολή. Ἀλλὰ ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ εἶχε στὴν ἀρχὴ παρακολουθήσει μὲ συμπάθεια τὸν ἀγώνα ποὺ ἔκαναν οἱ Ἐπιεικεῖς, γιατὶ θἄταν εὐτυχὴς νὰ ἐξαφανίσει τοὺς ὑπεύθυνους τῆς ἀταξίας καὶ τῆς βίας, ἄρχισε νὰ δυσπιστεῖ σ' αὐτούς, ὅταν τοὺς εἶδε νὰ ἐπιδίδονται σὲ πράξεις προσωπικῆς ἐκδίκησης καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ κορέσουν τὶς μνησικακίες τους, νὰ προετοιμάζουν, μὲ τὸ τρίτο φύλλο τῆς ἐφημερίδας ὁ *Παλιὸς Κορδελιέρος*, τὸ δρόμο τῆς ἀντίδρασης, νὰ προσβάλλουν καλοὺς ὑπάλληλους σὰν τὸν Ἐρὸν καὶ τὸν Μπουσὸτ ποὺ ἀπολάμβαναν τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Ροβεσπιέρου, σὰν τὸ συνάδελφό του Σαὶντ-Ἀντρέ, ποὺ ὁ Ροβεσπιέρος ἐκτιμοῦσε τὸ χαραχτῆρα καὶ τὶς ἱκανότητές του.

Ἔπειτα, στὶς 29 τοῦ Φριμαίρ, ἡ ὑπόθεση ποὺ προκάλεσαν οἱ καταγγελίες τοῦ Σαμπό, καὶ ποὺ ἀνακριτής της εἴταν ὁ Ἀμάρ, εἶχε προχωρήσει κατὰ ἕνα βῆμα. Ὁ Ἀμὰρ κι ὁ Ζαγκὸ μελέτησαν τὸ πρωτότυπο τοῦ ψεύτικου διατάγματος τῆς ἐκαθάρισης τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν. Βεβαιώθηκαν πὼς τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἔφερε τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν κι ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε δεχτεῖ νὰ ὑπογράψει ἕνα κείμενο ποὺ ἔλεγε ἀντίθετα ἀπ' τὴν τροπολογία ποὺ εἶχε προτείνει ὁ ἴδιος. Ἡ ἀπορία τῶν ἀνακριτῶν εἴταν τόση, ποὺ ἀποφάσισαν στὶς 6 τοῦ Νιβὼζ ν' ἀφαιρέσουν ἀπ'

τὸν Φὰμπρ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνακριτῆ. Ὁ Ροβεσπιέρος διερωτᾶται τώρα μήπως ἔχει πέσει θῦμα τοῦ Φάμπρ, τοῦ ἐπιδέξιου αὐτοῦ ἀπατεώνα, ποὺ εἴταν πιὸ ἔνοχος ἀπὸ κείνους ποὺ κατάγγειλε.

Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν κοιτάει παρὰ μόνο τὰ συμφέροντα τῆς Ἐπανάστασης. Εἴταν τάχα τώρα ἡ κατάλληλη στιγμὴ ν' ἀνοίξει κανένας τὶς φυλακὲς γιὰ νὰ βγοῦν οἱ ὕποπτοι καὶ νὰ μποῦν μέσα οἱ καλύτεροι πατριῶτες; Εἴταν κατάλληλη ἡ στιγμὴ νὰ γίνουν ἠπιότεροι καὶ νὰ καταργηθοῦν οἱ ἐπαναστατικοὶ νόμοι, ἐνῶ οἱ Βανδεανοὶ εἶχαν περάσει στὴ βόρεια ὄχθη τοῦ Λουὰρ καὶ νικοῦσαν σὲ πολλὲς μάχες τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα ποὺ τοὺς κυνηγούσαν, ἐνῶ ὁ Βύρμστερ, ἀφοῦ διέσπασε τὶς γαλλικὲς γραμμὲς στὸ Βίσσεμπουργκ, στρατοπέδευε μπροστὰ στὶς πύλες τοῦ Στρασβούργου, ἐνῶ οἱ Ἄγγλοι κ' οἱ Ἱσπανοὶ κρατούσαν πάντοτε στὰ χέρια τους τὸ πρῶτο γαλλικὸ λιμάνι τῆς Μεσογείου; Εἴταν τώρα ἡ κατάλληλη στιγμὴ νὰ φέρει κανένας σύγχιση στὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση, ἐνῶ ἡ Ἐπιτροπὴ τροφίμων ἄρχιζε μόλις τὶς ἐργασίες της, ὅταν ἄρχιζε νὰ ἐφαρμόζεται ὁ σπουδαῖος νόμος τῆς 14ης τοῦ Φριμαίρ;

Στὶς 3 τοῦ Νιβὼζ, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ὁ Ροβεσπιέρος πῆρε θέση ὑπεράνω τῶν κομμάτων. Ἡ αἴθουσα εἴταν ἀσυνήθιστα γεμάτη. Μερικοὶ προσφέρανε ὡς 25 λίβρες γιὰ νὰ βροῦν μιὰ θέση στὰ θεωρεῖα. Οἱ Ἐπιεικεῖς θέλησαν νὰ πετύχουν τὴν ἀκύρωση τῶν ἀποφάσεων ποὺ οἱ Ἰακωβίνοι εἶχαν πάρει γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὸν Ρονσὲν καὶ τὸν Βενσάν. Στὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπέτυχαν. Ὁ Κολλό, ἀνήγγειλε τραγικὰ τὸ θάνατο τοῦ Γκαγιάρ, ἑνὸς Λυωνέζου πατριώτη, φίλου Σαλιέ, ποὺ αὐτοκτόνησε ἀπὸ ἀπελπισία. Νά ποῦ ὁδηγοῦσε ἡ μετριοπάθεια. Ὁ Λεβασσὲρ ἀπ' τὴ Σὰρτ ἔβγαλε λόγο ποὺ ἀποτελοῦσε κατηγορητήριο ἐναντίον τοῦ Φιλιππώ, τοῦ συμπατριώτη του, χαραχτηρίζοντάς τον φλύαρο καὶ ψεύτη. Ὁ Φιλιππὼ ἀπάντησε στὸν ἴδιο τόνο. Ὑποστήριξε ὅλες τὶς κατηγορίες του ἐναντίον τῶν ἀβράκωτων στρατηγῶν ποὺ πολεμούσαν στὴ Βανδέα, τοὺς κατηγόρησε πὼς σπαταλᾶνε τὸ δημόσιο χρῆμα, πὼς σκέφτονται μονάχα τὴν καλοπέραση, πὼς εἶναι ἀνίκανοι, δειλοὶ καὶ προδότες. Ἡ αἴθουσα ἄρχισε νὰ ταράζεται. Ὁ Δαντών, παριστάνοντας τὸν ἀμερόληπτο, ἐπανέβη καὶ ζήτησε ἀπ' τὸ ἀκροατήριο νὰ σωπάσει γιὰ ν' ἀκουστεῖ ὁ Φιλιππώ: «Ἴσως οἱ μόνοι ἔνοχοι ἐδῶ μέσα νἆναι τὰ γεγονότα. Πάντως ζητοῦν ν' ἀκουστοῦν ὅλοι ὅσοι ἔχουν νὰ ποῦν κάτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου». Ὁ Ροβεσπιέρος, ἀφοῦ κατηγόρησε τὸν Φιλιππὼ γιὰ τὶς ἀπερίσκεπτες ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, δὲ θέλησε νὰ δεῖ στὴν ὅλη φιλονεικία παρὰ μόνο προσωπικὲς μνησικακίες. Κάλεσε τὸν Φιλιππὼ νὰ θυσιάσει τὴν φιλοτιμία του. Ἀντίθετα μὲ τὸν Δαντὼν ποὺ ζητοῦσε νὰ γίνει ἀνάκριση, χωρὶς ἄλλο γιὰ νὰ παρατείνει τὴ φιλονεικία, ὁ Ροβεσπιέρος προσπάθησε νὰ τὴν πνίξει, κάνοντας ἔκληση γιὰ ἑνότητα. Καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἐμπερτιστῶν, ὅπως εἶχε πρὶν στραφεῖ πρὸς τὸν Φιλιππώ, τοὺς προσκά-

λεσε νὰ περιμένουν ἥρεμα τὴν ἀπόφαση ποὺ θάβγαζαν οἱ Ἐπιτροπὲς σχετικὰ μὲ τὸν Ρονσέν, τὸν Βενσὰν καὶ τὸν Μαϊλιάρ. «Μήπως ὁ Μαρὰ δὲ δέχτηκε νὰ τὸν δικάσει τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο; Μήπως δὲ γύρισε θριαμβευτής; Ὁ Σαμπό, ποὺ ἔχει προσφέρει μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν κοινὴ ὑπόθεση, μήπως δὲν ἔχει συληφθεῖ;»

Ὁ Φιλιππὼ ὅμως, ἀρνούμενος νὰ δεχτεῖ τὸν κλάδο ἐλαίας ποὺ τοῦ ἔτεινε ὁ Ροβεσπιέρος, ἄρχισε ἄμεση ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς, κι ὁ Δαντὼν ἐπανέλαβε τὴν πρότασή του γιὰ τὴ σύσταση ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς. «Ρωτῶ τὸν Φιλιππώ, εἶπε ὁ Κουτόν, ἂν στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του κ' ἐν συνειδήσει πιστεύει πὼς ὑπάρχει προδοσία στὸν πόλεμο τῆς Βανδέας;» Ὁ Φιλιππὼ ἀπάντησε: Ναί. «Τότε, ξανάρχισε ὁ Κουτόν, ζητῶ κ' ἐγὼ νὰ συσταθεῖ Ἐπιτροπή». Οἱ γέφυρες εἶχαν κοπεῖ ἀνάμεσα στοὺς Ἐπιεικεῖς καὶ στὴν Ἐπιτροπή.

Ὁ Ἐμπερτιστὴς Μομορό, ἁρπάζοντας τὴν εὐκαιρία, πρόσφερε στὴν Ἐπιτροπὴ τὴ συνδρομὴ τῶν φίλων του μὲ ὅρους: «Ἂς ὑποστηριχτεῖ ὁ πατριωτισμός, ἂς μὴν καταπιέζονται οἱ πατριῶτες καὶ τότε ὅλοι οἱ δημοκρατικοί, ἑνωμένοι στὶς Ἐπιτροπὲς Κοινῆς Σωτηρίας καὶ Γενικῆς Ἀσφαλείας, στὴ Συμβατικὴ καὶ στὸ Ὄρος, θὰ ὑπερασπίσουν τὴ Δημοκρατία ὡς τὴν τελευταία σταγόνα τοῦ αἵματός τους!» Ὁ Ροβεσπιέρος μὲ τὸ ἀκλόνητο θάρρος του, ὑπέδειξε τὴν κρυφὴ ἀπειλὴ ποὺ διαισθάνθηκε κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς φιλικὲς προτάσεις: «Θέλετε νὰ πεῖτε πὼς ἡ Συμβατικὴ καταπιέζει τοὺς πατριῶτες; Ξεχάσατε πὼς δὲν περιλαμβάνει πιὰ στοὺς κόλπους της τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Μπρισσό, ἀλλὰ τοὺς Ὀρεινοὺς καὶ πὼς αὐτοὶ θ' ἀποδώσουν πάντοτε τὸ δίκιο στοὺς δημοκρατικούς;» Καὶ πρόσθεσε πὼς ἡ Συμβατικὴ θὰ κάνει τὸ καθῆκον της ὣς τὸ τέλος, χωρὶς νὰ φοβᾶται τὶς ἐξεγέρσεις. Αὐτὴ εἶταν μιὰ προειδοποίηση πρὸς τοὺς Ἐμπερτιστὲς πὼς ἂν αὐτοὶ ἀποσκοποῦσαν νὰ καταφύγουν στὶς ἀπειλές, αὐτὸ θἆταν σφάλμα ἀπὸ μέρος τους.

Ἔτσι ὁ Ροβεσπιέρος κρατιόταν τὸ ἴδιο μακριὰ ἀπ' τὸν Φιλιππὼ κι ἀπ' τὸν Μομορό. Ἡ θέση του αὐτὴ εἶταν πολὺ ἰσχυρὴ καὶ τὸν ἔκανε πολὺ δημοφιλὴ στὸ λαό, γιατὶ ὁ λαὸς καταλάβαινε πὼς ἡ σωτηρία τῆς Ἐπανάστασης βρισκόταν στὴν ἑνότητα τῶν ἐπαναστατῶν. Λοιπόν, τὴν ἑπομένη ἀκριβῶς τῆς μεγάλης συνεδρίασης τῆς 3 τοῦ Νιβὼζ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἔφτανε στὸ Παρίσι ἡ εἴδηση πὼς τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα τοῦ Ντυγκομιὲ ἀνακατέλαβαν τὴν Τουλώνα. Ἡ εἴδηση αὐτὴ στερέωσε τὴν Ἐπιτροπή, κι ὁ Ροβεσπιέρος τὴν ἐκμεταλλεύτηκε γιὰ νὰ βγάλει, στὶς 5 τοῦ Νιβώζ, ἕνα λόγο στὴ Συμβατικὴ ποὺ εἶταν μιὰ ρωμαλέα ἀπολογία τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης καὶ συγχρόνως μιὰ ἀπάντηση στὶς κατηγορίες τοῦ *Παλιοῦ Κορδελιέρου*. Ἀπ' τὴ βασικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ Συνταγματικὴ καὶ στὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση, ἀνάμεσα στὴν κατάσταση εἰρήνης καὶ στὴν κατάσταση πολέμου, ὁ Ροβεσπιέρος ἔβγαλε τὸ λογικὸ συμπέρασμα πὼς ἡ Τρο-

μοκρατία είναι δικαιολογημένη. Ἀνεβαίνοντας στὸ ἀκλόνητο βάθρο τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, ὁ Ροβεσπιέρος κεραυνοβολοῦσε τὰ δυὸ ἄκρα: «Ἡ ἐπιείκεια στὴ μετριοπάθεια εἶναι ὅ,τι ἡ ἀνικανότητα στὴν ἁγνότητα, καὶ οἱ ὑπερβολὲς μοιάζουν μὲ δραστηριότητα ὅσο ἡ ὑδρωπικία μὲ τὴν ὑγεία... Οἱ δημοκράτες βαρῶνοι εἶναι οἱ ἀδελφοὶ τῶν μαρκησίων τοῦ Κόμπλεντς, καὶ μερικὲς φορὲς οἱ κόκκινοι σκοῦφοι μοιάζουν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι φαίνεται στὴν ἀρχὴ μὲ τὰ κόκκινα τακούνια» *. Ὁ Μπαρὲρ κατάγγειλε τὴν ἑπομένη τὸν *Παλιὸ Κορδελιέρο* κι ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν πέτυχε τὴν ἀνάκληση ἑνὸς διατάγματος ποὺ εἶχε ψηφιστεῖ μερικὲς μέρες πρωτύτερα, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ Ροβεσπιέρου, καὶ ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴ σύσταση μιᾶς Ἐπιτροπῆς Δικαιοσύνης ποὺ θὰ ἐξέταζε τοὺς κρατουμένους τῶν φυλακῶν καὶ θ' ἀπελευθέρωνε ἐκείνους ποὺ εἶχαν συληφθεῖ κατὰ λάθος.

Ἀπὸ τότε ποὺ οἱ Βανδεανοὶ εἶχαν νικηθεῖ κατὰ κράτος στὸ Μὰνς καὶ στὸ Σαβεναί, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Ὅς νίκησε τοὺς Αὐστροπρώσσους στὸ Γκάϊσμπεργκ καὶ ξαναπῆρε τὸ Λαντάου, ἡ Ἐπιτροπὴ στερεωνόταν καὶ γινόταν ὅλο καὶ πιὸ τολμηρή. Οἱ Ἐπιεικεῖς ὑποχωροῦσαν κάθε μέρα.

Στὶς 15 τοῦ Νιβὼζ ἀνακαλύφτηκε στὰ χαρτιὰ τοῦ Ντελωναὶ τὸ πρωτότυπο τοῦ πρώτου σχεδίου τοῦ διατάγματος γιὰ τὴν ἐκαθάριση τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἀποδείκνυε ὁριστικὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν. Ὁ Ροβεσπιέρος συνέτριψε στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 19 τοῦ Νιβώζ, τὸ λωποδύτη ποὺ τὸν εἶχε ξεγελάσει κι ὁ Φάμπρ συνελήφθη τέσσερις μέρες ἀργότερα. Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα ὁ Δαντὼν διέπραξε τὴν τεράστια ἀπρονοησία νὰ ἐπέμβει πρὸς ὄφελος τοῦ φίλου του, ὁ Μπιλλὼ-Βαρὲν τοὔδωσε τὴν τρομερὴ αὐτὴ ἀπάντηση: «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ κάθησαν δίπλα του καὶ ποὺ ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νἆναι κορόϊδα του!»

Οἱ Ἐπιεικεῖς ὄχι μόνο ἀπέτυχαν στὴν προσπάθειά τους νὰ σταματήσουν τὴν Τρομοκρατία, ἀλλὰ καὶ ἐξέθεσαν τὸν ἑαυτό τους στὴν ἀπειλή της. Τώρα πιὰ εὔκολα μποροῦν νὰ τοὺς παρασύρουν στὴ δίκη τῶν λωποδυτῶν ποὺ εἶχαν ὑποστηρίξει. Ἔχουν ἐκθέσει τὴν ἰδέα τῆς ἐπιείκειας, ζητώντας νὰ τὴν ἐπιδείξουν σὲ ἀνάξιους.

* Κόκκινα τακούνια εἶχαν τὰ πολυτελῆ ὑποδήματα τῶν ἀριστοκρατῶν. Σ. τ. Μ.

X

ΑΠ' ΤΟΥΣ CITRA ΣΤΟΥΣ ULTRA

Οἱ Ἐπιεικεῖς εἶχαν μὲ τὸ μέρος τους τὴν κρυφὴ συμπάθεια τῆς πλειοψηφίας τῶν βουλευτῶν ἐκείνων ποὺ μόνον φαινομενικὰ προσχώρησαν στὰ δόγματα τῶν Ὀρεινῶν, στὶς ἰδέες τῆς Κοινῆς Σωτηρίας, ὅταν ἔγινε ἡ Ἐπανάσταση τῆς 2ης Ἰουνίου. Ἂν οἱ ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν εἶταν τόσο λαμπρές, θὰ τὴν εἶχαν ἀνατρέψει πολλὲς φορές. Μονάχα ἀποδεικνύοντας πὼς εἶταν ἀπαραίτητη, ἡ Ἐπιτροπὴ κατόρθωσε νὰ κρατηθεῖ στὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ δράσει ὅμως, νὰ κινήσει τὴν τεράστια μηχανὴ τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης, ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε ἀνάγκη ν' ἀποχτήσει τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ὑποστήριξη τῶν Ἀβράκωτων δημαγωγῶν, ποὺ δὲ ρητόρευαν μονάχα στὶς Λέσχες ἀλλὰ εἶχαν γεμίσει τὴν καινούργια κρατικὴ γραφειοκρατία. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, ποὺ τοὺς ἀνέδειξε ὁ πόλεμος καὶ ποὺ οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶταν νεαροὶ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων ὅπου τοὺς παρουσίαζαν γιὰ παράδειγμα πρὸς μίμηση τοὺς ἥρωες τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ρώμης, ὑπεράσπιζαν στὸ πρόσωπο τῆς Ἐπανάστασης τὴ σταδιοδρομία τους μαζὶ μὲ τὸ ἰδανικό τους. Γέμιζαν τὰ πολεμικὰ γραφεῖα, ἐπιτηροῦσαν, σὰν Ἐπίτροποι τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου ἢ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀντιπροσώπους. Εἶταν πολυάριθμοι στὶς Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς καὶ στὰ Δικαστήρια. Αὐτοὶ ἐκτελοῦσαν τὶς διαταγὲς τοῦ Παρισιοῦ κι αὐτοὶ πληροφοροῦσαν τὸ Παρίσι γιὰ ὅ,τι γινόταν στὶς ἐπαρχίες. Τὸ καθεστὼς βασιζόταν στὴν ἀφοσίωσή τους καὶ στὴν καλή τους θέληση.

Ἡ ἐκστρατεία ποὔκαναν οἱ Ἐπιεικεῖς τοὺς προσέβαλε ἄμεσα. Κινδύνευαν ὄχι μόνον οἱ θέσεις τους, ἀλλὰ καὶ τ' ἄτομά τους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν συμπεριληφθεῖ στὴν ἐπικίνδυνη κατηγορία τῶν πραχτόρων τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἢ τῶν ὑπερεπαναστατῶν. Πολλὲς φορὲς οἱ ἀντιπρόσωποι ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιτήρησή τους, ἢ ποὺ εἶχαν τρομοκρατηθεῖ ἀπ' τὶς ἐνέργειές τους, τοὺς εἶχαν συλάβει. Οἱ ἐσωτερικοὶ λοιπὸν ἀγῶνες ἀνάμεσα στοὺς ἐπαναστάτες δὲν περιορίστηκαν στὴν αἴθουσα τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων στὸ Παρίσι ἢ στὴ Συμβατική. Ἐπεκτάθηκαν σ' ὅλη τὴ Γαλλία. Κ' ἐπειδὴ οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ξεσποῦσαν τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς

πού ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μεγάλου νόμου τῆς 14ης τοῦ Φριμαίρ, τὴ στιγμὴ ποὺ παντοῦ γινόταν ἡ ἐκαθάριση τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ καὶ τῶν λεσχῶν, τὴ στιγμὴ ποὺ ὀργανωνόταν ἡ Ἐπιτροπὴ τροφίμων, ὑπῆρχε μεγάλος κίνδυνος νὰ παραλύσει τὸ καθεστὼς πρὶν ἀκόμα πάρει τὸ ὁριστικό του σχῆμα. Θὰ κρίναμε ἄσκημα τὴ σοβαρότητα τῆς κρίσης ἂν δὲν ἐγκαταλείπαμε τὸ Παρίσι γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὶς ἐπαρχίες.

Ἡ σύγκρουση ὑπάρχει παντοῦ. Στὴν Ἀλσατία, ὁ Σαὶν Ζὺστ κι ὁ Λεμπά, ποὺ πῆγαν ἐκεῖ μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀπώλεια τῶν γραμμῶν τοῦ Βίσσεμπουργκ, δὲ θέλουν νάρθοῦν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους στὶς στρατιὲς τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλα, Ζ. Μπ. Λακὸστ καὶ Μπωντό, καὶ οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ μνησικακοῦν ἐναντίον τους. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ συλλαμβάνει τὸν ἀρχηγὸ τῶν ξένων προσφύγων, τὸν Εὐγένιο Σνάϊντερ, πρώην ἐπισκοπικὸ βικάριο τοῦ συνταγματικοῦ ἐπισκόπου Μπρεντέλ, ποὖγινε εἰσαγγελέας. Ὁ Σνάϊντερ πρὸ ὀλίγου μόλις εἶχε παντρευτεῖ Εἶχε κάνει θριαμβευτικὴ εἴσοδο στὸ Στρασβοῦργο, καθισμένος σ' ἕνα ἁμάξι μαζὶ μὲ τὴ νεαρή του σύζυγο, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ σπαθοφόρους καβαλλάρηδες. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ τὸν ἐξέθεσε κάμποσον καιρὸ στὴν ἐξέδρα τῆς γκιλοτίνας, πρὶν τὸν στείλει στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο: «Ἡ τιμωρία αὐτή, ἔγραφε ὁ Λεμπὰ στὸν Ροβεσπιέρο, στὶς 24 τοῦ Φριμαίρ, ποὺ τοῦ τὴν ἐπέβαλαν ἐξ αἰτίας τῆς αναιδοῦς διαγωγῆς του, ὀφείλεται καὶ στὴν ἀνάγκη νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ξένους. Δὲν πιστεύουμε τοὺς κοσμοπολίτες τσαρλατάνους, κ' ἔχουμε ἐμπιστοσύνη μονάχα στὸν ἑαυτό μας». Ὁ Σαὶν-Ζὺστ καταργεῖ συγχρόνως καὶ τὴν προπαγάνδα, ἕνα εἶδος κινητῆς Λέσχης ποὺ εἶχαν ὀργανώσει οἱ ἀντιπρόσωποι στὸ στρατὸ τοῦ Ρήνου γιὰ νὰ δημοκρατοποιήσουν τὰ χωριά.

Ὁ Λακὸστ κι ὁ Μπωντὸ διαμαρτυρήθηκαν μεγαλόφωνα. Γράψανε στὴ Συμβατική, στὶς 28 καὶ στὶς 29 τοῦ Φριμαίρ, πὼς ἡ ἀτιμωτικὴ τιμωρία ποὺ ὑπέστη ὁ Σνάϊντερ ἔχει καταθλίψει τοὺς πατριῶτες κ' ἔκανε τοὺς ἀριστοκράτες νὰ γίνουν πιὸ ἐπικίνδυνοι καὶ πιὸ ἀναιδεῖς παρὰ ποτέ. Ἔπλεξαν τὸ ἐγκώμιο τῶν ρητόρων τῆς Προπαγάνδας «ποὺ χαλυβδώθηκαν ὅλοι μὲ τὸ ζεστὸ σίδερο τοῦ *Μπάρμπα Ντυσέν*». Ζητούσαν συγχρόνως τὴν ἀνάκλησή τους.

Ἄλλη σύγκρουση ἔγινε στὴ Λωρραίνη. Ὁ Βαλτάσαρ Φὼρ ἀφοῦ διέταξε τὴ σύληψη καὶ τὴν παραπομπὴ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τοῦ ἐκεῖ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑμπερτιστῶν Μαρὰ Μωζέρ, προβαίνει στὴν ἐκαθάριση τῆς Λέσχης τοῦ Νανσύ, συλλαμβάνοντας τοὺς κυριότερους ἐπαναστάτες. Ὁ Ζ. Μπ. Λακὸστ ὅμως κι ὁ Μπωντὸ κατηγοροῦν τὸ συνάδελφό τους πὼς ἔγινε τὸ ἴνδαλμα τῶν ἀριστοκρατῶν, σπεύδουν στὸ Νανσύ, ἐκαθαρίζουν ἄλλη μιὰ φορὰ τὴ Λέσχη σὲ ἀντίθετη κατεύθυνση, παύουν καὶ φυλακίζουν τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Φὼρ ποὺ πᾶνε στὶς φυλακὲς ν' ἀντικαταστήσουν τοὺς ἀποφυλακισμένους πατριῶτες. Ὁ Φὼρ ζητάει νὰ γίνουν ἀνακρίσεις (3 τοῦ Πλυβιώζ).

Ἄλλη σύγκρουση στὸ Σεντάν. Ἐκεῖ ὁ Περρὲν (τῶν Βοσγίων) διατάζει τὴ σύληψη (τὸ μήνα Νιβώζ), τοῦ καθοδηγητῆ τῆς Λέσχης Βασάν, ποὺ εἶταν καὶ δήμαρχος τῆς πόλης, μὲ τὴν κατηγορία πὼς εἶταν ὑπερεπαναστάτης. Οἱ συνάδελφοί του Μασιὲ καὶ Ἠλίας Λακὸστ διαμαρτύρονται κι ἀναλαμβάνουν τὴν ὑπεράσπιση τοῦ Βασάν.

Σύγκρουση στὴ Λίλλη. Ὁ Χὲντς κι ὁ Φλορὰν Γκυγιὸ ποὺ διαδέχονται τὸν Ἰζορὲ καὶ τὸν Σάλ, διατάζουν τὴ σύληψη τοῦ Λαβαλὲτ καὶ τοῦ Ντυφρές, ποὺ οἱ προκάτοχοί τους εἶχαν τοποθετήσει ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ τοῦ Νομοῦ. Βγάζουν ἀπ' τὶς φυλακὲς πολλοὺς ὕποπτους. Ὁ Σάλ, ποὺ ἔμεινε στὴ Λίλλη γιὰ νὰ γιατρέψει ἕνα τραῦμα ποὺ ἔλαβε στὸν πόλεμο, διαμαρτύρεται καὶ τοὺς κατηγορεῖ πὼς προστατεύουν τοὺς ἀριστοκράτες.

Ἄλλη σύγρουση στὸ Νομὸ τοῦ Ἄνω Σών, ὅπου ὁ Ροβεσπιέρος ὁ νεότερος ἀποφυλακίζει κατὰ ἑκατοντάδες τοὺς ὕποπτους ποὺ εἶχαν συληφθεῖ μὲ τὴν κατηγορία τοῦ φεντεραλισμοῦ καὶ τοῦ (θρησκευτικοῦ) φανατισμοῦ. Ὁ συνάδελφός του Μπερνὰρ ντὲ Σαίντ, ποὺ καταπολεμάει μὲ λύσσα τὴ χριστιανικὴ λατρεία καὶ γεμίζει τὶς φυλακές, ἔρχεται σὲ βίαιη σύγκρουση μαζί του.

Στὸ Νομὸ τοῦ Λουὰρ συμβαίνουν τὰ ἴδια. Ὁ ὁρμητικὸς Ζαβὸργκ συντάσσει κατηγορητήριο ἐναντίον τοῦ Κουτὸν καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Καταγγέλλει τὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐλευθερία τῆς λατρείας, τὸ διορισμὸ τῶν ἐθνικῶν πραχτόρων, ἀναφέρει πὼς οἱ πατριῶτες καταπιέζονται καὶ συμπεραίνει πώς: «Ἡ ἀντεπανάσταση ὑφίσταται μέσα στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ποὺ ἔστειλε τὸν ἄτιμο Γκουλὺ νὰ κάνει ἀντεπανάσταση στὸ Αἴν» (γράμα τῆς 16ης τοῦ Πλυβιὼζ στὸν Κολλό). Ὁ Κουτὸν διαμαρτύρεται ἀπ' τὸ βῆμα στὶς 20 τοῦ Πλυβιώζ. Ὁ Ζαβὸργκ ἀνακαλεῖται καὶ οἱ ἐνέργειές του καταχρίνονται. Ὁ Φουσὲ συλαμβάνει τὸν πράχτορα τοῦ Ζαβόργκ, τὸν Λαπαλὺ καὶ τὸν παραπέμπει στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο.

Ὁ Γκουλύ, ποὺ τὸν ἔχει κιόλας καταγγείλει ὁ Ζαβόργκ, κατηγορεῖται μὲ τὴ σειρά του κι ἀπ' τὸν Ἀλμπίτ, τὸ διάδοχο τοῦ Ζαβὸργκ στὸ Αἴν, σὰν προστάτης τῶν ἀριστοκρατῶν. Εἶχε φυλακίσει τοὺς καλύτερους πατριῶτες κ' εἶχε ἀποδώσει τὴν ἐλευθερία στοὺς παπάδες, στοὺς εὐγενεῖς, στὶς μοναχὲς καὶ παραμέλησε νὰ ἐφαρμόσει τοὺς ἐπαναστατικοὺς νόμους. (Γράμα τῆς 11ης τοῦ Πλυβιώζ).

Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Ἀλμπὶτ ποὺ κατηγοροῦσε γιὰ μετριοπάθεια τὸν Γκουλὺ στὸ Αἴν εἶχε καταγγελθεῖ μερικὲς βδομάδες πρὶν ἀπ' τοὺς Μπαρρὰ καὶ Φρερὸν γιὰ τὴν ἠπιότητα ποὺ ἐπέδειξε ἀπέναντι στοὺς ἀντάρτες τῆς Μασσαλίας (Γράμα τῆς 20ῆς τοῦ Ὀχτώβρη). Δὲν εἶχε φορολογήσει τοὺς πλούσιους καὶ περιστοιχιζόταν μόνο ἀπὸ Κυρίους.

Ὁ Μπαρρὰ πάλι κι ὁ Φρερὸν θεωροῦνται Ἐπιεικεῖς γιατὶ εἶταν φίλοι τοῦ Δαντών. Οἱ Ἐπιεικεῖς αὐτοί, ὕστερ' ἀπ' τὴν κα-

τάληψη τῆς Τουλώνας, πρωτοστάτησαν σὲ αἱματηρὲς ἀντεκδικήσεις. «Τὶς πρῶτες μέρες μετὰ τὴν εἴσοδό μας στὴν πόλη, οἱ πατριῶτες ποὺ τοὺς εἶχαν φυλακίσει στὸ πλοῖο Θεμιστοκλῆς (ποὺ εἶχαν τεθεῖ ὑπὸ περιορισμὸ κατὰ τὴν πολιορκία) μᾶς ὑπόδειχναν τοὺς πιὸ ἔνοχους ἀνάμεσα στοὺς ἀντάρτες κ' ἐμεῖς δίναμε τὴ διαταγὴ νὰ τοὺς τουφεκίσουν ἀμέσως... Εἴχαμε ὅμως ἐγκαταστήσει μιὰν Ἐπιτροπὴ ἀπὸ γενναίους παρισινοὺς Ἀβράκωτους ποὺ γίνηκαν οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας... Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ λειτουργεῖ ἐδῶ καὶ δυὸ μέρες, κι ὅλα πᾶνε καλά... 800 προδότες τῆς Τουλώνας ἔχουν κιόλας ἐκτελεστεῖ» (Γράμα τῆς 16ης Νιβώζ). Στὴ Μασσαλία ἐφαρμόστηκαν οἱ ἴδιες μέθοδες ὅπως καὶ στὴν Τουλώνα. Ὁ Μπαρρὰ κι ὁ Φρερὸν διέταξαν τὸν ἀφοπλισμὸ ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κατοίκων. Ὀργάνωσαν μιὰν ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν ἀποκλειστικὰ Παρισινοί, ὅπως καὶ στὴν Τουλώνα, καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ καταδίκασε, μέσα σὲ 10 μέρες, ἑκατὸν εἴκοσι πρόσωπα σὲ θάνατο. Θέλησαν νὰ κατεδαφίσουν τὰ ὡραιότερα κτίρια καὶ ν' ἀφαιρέσουν ἀπ' τὴν πόλη τὸ ἔνδοξο ὄνομά της καὶ νὰ τὴν ἀποκαλέσουν Ἀνώνυμη. Οἱ πατριῶτες τῆς Μασσαλίας διαμαρτυρήθηκαν, ζήτησαν νὰ τοὺς δώσουν ὅπλα, ὑπενθύμισαν πὼς εἶχαν συμβάλει στὴ νίκη τοῦ Καρτὼ καὶ θέλησαν νὰ ὀργανώσουν στὴ Μασσαλία συνέδριο ὅλων τῶν Λεσχῶν τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας. Ὁ Μπαρρὰ κι ὁ Φρερὸν διέλυσαν τὸ συνέδριο, κλείσανε τὶς αἴθουσες ὅπου συνεδρίαζαν οἱ Λέσχες τῶν Τμημάτων, συνέλαβαν καὶ παρέπεμψαν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τοὺς πατριῶτες Μαιλλέ, πρόεδρο, καὶ Ζιρώ, εἰσαγγελέα τοῦ κακουργοδικείου. Οἱ Μαρσεγιέζοι πατριῶτες ἀπάντησαν κατηγορώντας τὸν Μπαρρὰ καὶ τὸν Φρερόν, κάπως βάσιμα, πὼς αὐτοὶ πλουτίζουν μὲ τὶς περιουσίες τῶν ἐμπόρων ποὺ φυλάκιζαν, ζητώντας ἀπ' αὐτοὺς πληρωμὴ σὲ χρυσὰ νομίσματα γιὰ νὰ τοὺς ἀπελευθερώσουν. Ὁ Ροβεσπιέρος ὁ νεότερος κι ὁ Ρικόρ, συνάδελφοι τοῦ Μπαρρὰ καὶ τοῦ Φρερόν, εἶχαν κιόλας καταγγείλει τοὺς τελευταίους στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ δικαιολόγησε τ' ὄνομά της κι ἀνακάλεσε τὸν Μπαρρὰ καὶ τὸ Φρερὸν ἀπ' τὴ Μασσαλία (4 τοῦ Πλυβιώζ). Αὐτοὶ παράστησαν τὸν ἑαυτό τους θύμα τῶν ὑπερεπαναστατῶν κ' ὕστερα ἀπ' τὸ γυρισμό τους στὸ Παρίσι, προσχώρησαν στὶς τάξεις τῶν Ἐπιεικῶν. Εἶναι ὅμως προφανὲς πὼς στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν ἐπρόκειτο τόσο γιὰ πολιτικό, ὅσο γιὰ προσωπικὸν καυγὰ καὶ γιὰ ἀγώνα ἐπιρροῆς, ἀνάμεσα στὶς ἐπιτόπιες ἀρχὲς καὶ στοὺς ἀντιπροσώπους τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Οἱ λέξεις ultra καὶ citra σκέπαζαν συχνὰ ἐντελῶς ἄλλα πράματα.

Στὴ Λυών, ὅπως καὶ στὴ Μασσαλία, ὁ καυγὰς τῶν ultra μὲ τοὺς citra σκέπαζε τὴν ἐξέγερση τῶν ντόπιων πατριωτῶν, φίλων τοῦ Σαλιέ, ἐναντίον τῶν ὑπαλλήλων ποὺ ἦρθαν ἀπ' τὸ Παρίσι. Ὁ Μαρινὸ θὰ κατηγορήσει τοὺς πρώτους (στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων στὶς 14 τοῦ Πλυβιώζ), πὼς σπέρνουν τὴ διχόνοια ἀνάμεσα

στὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ποὺ ἔφερε μαζί του ὁ Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ καὶ στὰ ταχτικὰ στρατεύματα τῆς φρουρᾶς τῆς πόλης. Οἱ στρατιῶτες τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ κατηγοροῦσαν τοὺς στρατιῶτες τοῦ Ρουσέν, γιατὶ οἱ τελευταῖοι παίρνανε μεγαλύτερο μισθό. «Τρεῖς μέρες συνέχεια, τὰ κανόνια εἶχαν στηθεῖ, ἕτοιμα νὰ βάλλουν, τὰ σπίτια εἶταν φωταγωγημένα καὶ οἱ ἀδελφοί μας ἕτοιμοι ν' ἀλληλοσπαραχτοῖν». Ὁ Φουσὲ ποὺ πρῶτα εἶχε εὐνοήσει τοὺς ὁμαδικοὺς τουφεκισμούς, ἄλλαξε στάση ὕστερ' ἀπ' τὴ σύληψη τοῦ Ρουσέν. Διέταξε, στὶς 18 τοῦ Πλυβιώζ, νὰ σταματήσουν οἱ ἐκτελέσεις καὶ στὶς 24 τοῦ Πλυβιώζ, ἀπαγόρεψε κάθε ἄλλη σύληψη. Ἔδωσε ἕνα εἶδος ἀμνηστείας γιὰ τὸ παρελθόν. Καθησύχασε συγχρόνως τοὺς ἀριστοκράτες μὲ τὴ μεσολάβηση ἑνὸς πρώην συναδέλφου του τοῦ Ὁρατορίου, τοῦ Μολλέ. Ὁ αἱμοβόρος Φουσὲ χτυποῦσε τώρα τοὺς φίλους τοῦ Σαλιὲ κατηγορώντας τους πὼς εἶταν ultra, ἐνῶ οἱ δῆθεν ultra αὐτοὶ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τῶν Μαρινὸ καὶ τῶν Τολέντ, δηλαδὴ ἐναντίον τῶν φίλων τοῦ Ρουσὲν καὶ τοῦ Ἑμπέρ, ποὺ ὁ Φουσὲ ἐξακολουθοῦσε νὰ τοὺς χρησιμοποιεῖ καὶ νὰ τοὺς προστατεύει.

Στὸ Μπορντώ, ὅπου ἀπὸ νωρὶς ὁ Ταλιὲν κι ὁ Ἰζαμπὼ ἄρχισαν νὰ καταγγέλνουν τοὺς ultra, ὁ ἀγώνας γινόταν κυρίως γιὰ νὰ κλείσουν τὸ στόμα στοὺς ἐνοχλητικοὺς ἐπιθεωρητὲς ποὺ παρεμπόδιζαν τὶς κομπίνες τῶν ἀντιπροσώπων. Ἡ Στρατιωτικὴ Ἐπιτροπή, ποὺ ἐκεῖνοι εἶχαν συστήσει, μὲ πρόεδρο ἕνα διεφθαρμένον ἄνθρωπο, τὸν Λακόμπ, εἶχε στὴν ἀρχὴ ἐπιδείξει μεγάλη αὐστηρότητα. Ὁ πρώην δήμαρχος Σαίζ, ποὺ ἡ περιουσία του ἀνερχόταν σὲ 10 ἑκατομμύρια, κι ὁ βουλευτὴς τῆς Συμβατικῆς Μπιροττώ, ἀνέβηκαν στὸ ἰκρίωμα. Ὕστερα ὅμως οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ ἡ Ἐπιτροπή τους ἔδειξαν περισσότερον ἀνθρωπισμό. Οἱ τέσσερις ἀδελφοὶ Ραμπά, πλούσιοι ἔμποροι, ἀπελευθερώθηκαν, ἀφοῦ πλήρωσαν πρόστιμο 500.000 λίβρες. Τὸν τραπεζίτη Πεϊζοτὸ τὸν φορολόγησαν μὲ 1.200.000 λίβρες, τὸν ἔμπορο Λαφὸντ καὶ τὸν μεσίτη Λαζὰρ μὲ 300.000 τὸν καθένα κτλ. Οἱ ἀπολύσεις αὐτὲς ἀπ' τὴν φυλακὴ δὲν ξέφυγαν ἀπ' τὴν προσοχὴ τῶν πραχτόρων τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ κατάγγειλαν στὸ Παρίσι τὴν πολυτέλεια ὅπου ζοῦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι κι ἀνέφεραν πὼς ὁ Ταλλιὲν συζοῦσε μὲ τὴν ὄμορφη Τερέζα Καμπαρρύς, κόρη τοῦ διευθυντῆ τῆς ἱσπανικῆς τραπέζης τοῦ Σαὶν Σάρλ, μιὰ «μοντέρνα Ντιμπαρρύ», ποὺ ὁ ἐρωμένος της τὴν εἶχε βγάλει ἀπ' τὶς φυλακὲς καὶ ποὺ τὴν ἐπιδείκνυε, ντυμένη μὲ κόκκινο σκοῦφο, στὶς πολιτικὲς γιορτές. Ὁ Ἰζαμπὼ κι ὁ Ταλλιὲν κατάγγειλαν ἐκείνους ποὺ τοὺς εἶχαν καταγγείλει, τοὺς πράχτορες αὐτοὺς τοῦ Πίττ, τοὺς γαλονάδες αὐτοὺς ραδιούργους ποὺ βγαίνανε ἀναρίθμητοι ἀπ' τὰ πολεμικὰ γραφεῖα. Σχετικὰ μὲ τὴν Τερέζα Καμπαρρύς, αὐτοὶ πρόσθεσαν μὲ ἀφέλεια: «Διαδίδεται πὼς ὁ Ταλλιὲν πρόκειται νὰ παντρευτεῖ μιὰ ξένη. Γιὰ τὸ ἀνυπόστατο τοῦ γάμου αὐτοῦ συμβουλευθεῖτε τὸ στρατηγὸ Μπρὲν ποὺ συνδεόταν στενότερα ἀπ'

τὸν Ταλλιὲν μὲ τὴν ἐν λόγῳ πολίτιδα. Αὐτὸς πρέπει νὰ ξέρει τὴν τιμιότητα τοῦ σπιτιοῦ ὅπου μετέβαινε κάθε μέρα» (Γράμα τῆς 2ης τοῦ Νιβώζ). Γιὰ ν' ἀποστομώσουν ἐκείνους ποὺ τοὺς κατάγγειλαν, ὁ Ταλλιὲν κι ὁ 'Ιζαμπώ, συνέλαβαν, στὶς 12 τοῦ Πλυβιώζ, τὰ μέλη τῆς 'Επιτροπῆς 'Επαγρύπνησης τοῦ Μπορντώ, πού, ὅπως ἔλεγαν, εἶχαν διαπράξει αὐθαιρεσίες: «Καταδιώκουμε τοὺς ραδιούργους, τοὺς ψευτοπατριῶτες, τοὺς ὑπερεπαναστάτες μὲ τὸ ἴδιο θάρρος ποὺ καταδιώξαμε ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐλευθερίας» (17 τοῦ Πλυβιώζ). Στὸ ἑξῆς ἡ μετριοπάθεια εἶταν στὴν ἡμερησία διάταξη στὸ Μπορντώ, ὅπως καὶ στὴ Λυών.

Στὸ Νομὸ τοῦ Γκὰρ ὁ ἀντιπρόσωπος Μπουασσὲ πετοῦσε ἀπ' τὶς θέσεις τους ὅλους τοὺς φλογεροὺς πατριῶτες, ἀνακαλοῦσε τὸν ἀρχηγό τους Κουρμπί, δήμαρχο τῆς Νίμ, τὸν Μαρὰ τῆς Μεσημβρινῆς Γαλλίας, κ' ἔβγαζε κατὰ ἑκατοντάδες τοὺς ὕποπτους ἀπ' τὶς φυλακές, πράγμα ποὺ δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ κλείνει τὶς ἐκκλησίες καὶ νὰ καταδικάζει τὸ διάταγμα τῆς 18ης τοῦ Φριμαὶρ γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς λατρείας. Αὐτὸ ἀποδεικνύει πὼς ἡ καταδίωξη τοῦ καθολικισμοῦ δὲν εἶταν τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιο τοῦ ἐμπερτισμοῦ.

Στὸ 'Αβινιόν, ὁ ἐπαναστάτης 'Αγρικόλας Μουρώ, δικαστής, παραπέμφθηκε στὸ 'Επαναστατικὸ Δικαστήριο ἀπ' τὸν Ροβὲρ καὶ τὸν Πουλτιέ, ἐπειδὴ εἶχε ξεσκεπάσει τὶς κερδοσκοπεῖες τους πάνω στὰ ἐθνικὰ κτήματα. Στὴν 'Ορλεάνη, ὁ πατριώτης Ταμπουρό, στὴ Σουασόν, ὁ πατριώτης Λερμπόν, στὸ 'Αμπουάζ, οἱ ἀδελφοὶ Ζερμπουάν, στὸ Μπλουά, ὁ ἐπίτροπος τοῦ 'Εκτελεστικοῦ Συμβουλίου Μὸγκ καὶ πολλοὶ ἄλλοι πατριῶτες φυλακίστηκαν, μὲ τὴν κατηγορία πὼς εἶταν ultra.

Δὲν πρέπει ν' ἀποροῦμε πὼς στὴν ἐποχὴ τῆς Τρομοκρατίας μερικοὶ ἀριστοκράτες, ἀκόμα καὶ κρυφοὶ βασιλόφρονες, κατόρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐπίκαιρες θέσεις στὴν κρατικὴ μηχανή.

Σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου οἱ μάζες εἶταν ἀγράματες, ὅπου ἡ μόρφωση εἶταν πολυτέλεια, ὅπου ἡ κοινωνικὴ ἱεραρχία παρέμενε ἰσχυρή, ἡ μορφωμένη μειοψηφία, εἴτε τὄθελαν εἴτε ὄχι, ἀσκοῦσε σημαντικὴ ἐπιροή. Οἱ πλούσιοι διατηροῦσαν τὴν «πελατεία» τους καὶ τὸ κῦρος τους. Τοὺς εἶταν εὔκολο, μὲ μερικὲς πατριωτικὲς δωρεές, ν' ἀποκτήσουν τὸ χρῶμα τῆς ἡμέρας. 'Η λέσχη τοῦ Μπεζανσόν, τὸν Πλυβιώζ, εἶχε πρόεδρο τὸν ἀδελφὸ ἑνὸς ἐμιγκρέ, τὸν πρώην κόμητα Βιεννὸ-Βωμπλὰν ποὺ διακήρυχνε ἰδέες ὅμοιες μὲ τὶς ἰδέες τοῦ Μαρά, κι αὐτὸς δὲν ἀποτελοῦσε ἐξαίρεση.

Στὸ Νομὸ τοῦ Κρέζ, ὁ ἀντιπρόσωπος Βερνερὲϋ κατόρθωσε ν' ἀποσπάσει ἀπ' τὸ 'Επαναστατικὸ Δικαστήριο κι ἀπ' τὴ λαιμητόμο ἕναν καλὸ δημοκρατικό, τὸν Γκραβελουά, δήμαρχο ἑνὸς χωριοῦ τοῦ Διαμερίσματος Λὰ Σουτεραίν, ποὺ οἱ ἀριστοκράτες δικαστὲς τοῦ δικαστηρίου τοῦ Γκερὲ τὸν κατηγόρησαν πὼς εἶταν ἐπικίνδυνος ἀναρχικός.

Πρέπει νἄχουμε ὑπ' ὄψη τὰ γεγονότα αὐτὰ γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε τὸ βάθος τῆς ἀναταραχῆς ποὔγινε στὴ Γαλλία, ἐξ αἰ-

τίας τοῦ ἀγώνα ἀνάμεσα στοὺς ultra καὶ τοὺς citra. Παντοῦ πρόβαλλαν συγκρούσεις καὶ ἀπειλούσαν ἀκόμα καὶ τὴν ὕπαρξη τοῦ καθεστῶτος. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ἀντὶ νὰ παίζουν τὸ ρόλο τοῦ διαιτητῆ, παίρνανε πολὺ συχνὰ μέρος στὶς μάχες καὶ κατηγορούσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀποδίδοντάς του τὰ χειρότερα ἐγκλήματα. Καταγγελίες ἀπολύσεις, συλλήψεις, ἐκαθαρίσεις διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη μὲ ἰλιγγιώδη ταχύτητα καὶ μὲ ἀντίθετες κατευθύνσεις. Κι ὅμως ἔπρεπε συγχρόνως ἡ χώρα νὰ διοικηθεῖ, ἔπρεπε νὰ παταχθοῦν οἱ συνωμοσίες, ἔπρεπε νὰ ἐφοδιαστοῦν οἱ πόλεις καὶ οἱ στρατιὲς μὲ τρόφιμα, ἔπρεπε νὰ νικηθεῖ ἡ Εὐρώπη. Οἱ Ἐπιτροπὲς προχωρούσαν ψηλαφητὰ μέσα στὸν κυκεώνα ποὺ δημιουργούσαν οἱ ραδιουργίες. Εἶναι θαῦμα πὼς δὲν ἔκαναν συχνότερα λάθη καὶ πὼς κατόρθωσαν ν' ἀποφύγουν τὶς παγίδες ποὺ κάθε τόσο τοὺς στήνανε. Ἂν ἡ διχόνοια εἰσχωροῦσε μέσα στὶς Ἐπιτροπές, οἱ Ἐπιτροπὲς θὰ χάνονταν καὶ μαζὶ μ' αὐτὲς θὰ πήγαινε χαμένη, καὶ ἡ Δημοκρατία.

Οἱ Ἐπιτροπὲς δὲν ἐνοούσαν νὰ ἐπιτρέψουν, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι χτυπᾶνε τοὺς ultra, νὰ καταδιώκουν τοὺς εἰλικρινεῖς πατριῶτες ποὺ τὸ μόνο ἔγκλημά τους εἴταν μιὰ φιλοκερδὴς ἔξαρση. Οἱ Ἐπιτροπὲς φοβόνταν νὰ χάσουν τὴν ἐπαφὴ μὲ τὶς δημοκρατικὲς μάζες. Στὰ χτυπήματα ποὺ ἀπειλοῦν τοὺς πράχτορες τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Συμβουλίου, αὐτὲς προαισθάνονται πλαγίους ἑλιγμοὺς ποὺ στρέφονται ἐναντίον τους. Οἱ citra τοὺς φαίνονται ἀκόμα πιὸ ἐπικίνδυνοι ἀπ' τοὺς ultra.

Ἂν οἱ Ἐπιτροπὲς ἀνακαλοῦν τὸν Σὰλ μὲ διάταγμα στὶς 27 τοῦ Νιβώζ, ἕνα μήνα ἀργότερα προσπαθοῦν ν' ἀπομακρύνουν τὸν κατήγορό του τὸν Φλορὰν Γκυγιό, στέλνοντάς τον στὸ Νομὸ τοῦ Φινιστὲρ (30 τοῦ Πλυβιώζ). Ἀποδίδουν τὸ δίκαιο στοὺς πατριῶτες τῆς Μασσαλίας, ἀνακαλώντας τὸν Μπαρρὰ καὶ τὸν Φρερὸν (4 τοῦ Πλυβιώζ.) Ὁ Καρριὲ ποὺ τὸν εἶχε καταγγείλει ὁ νεαρὸς Ζουλιέν, πράχτορας τῶν Ἐπιτροπῶν, ἐπειδὴ ζοῦσε μέσα σὲ σατραπικὴ πολυτέλεια κ' ἐπειδὴ φερνόταν δεσποτικὰ ἀπέναντι στὶς τοπικὲς ἀρχὲς κ' ἐπειδὴ τέλος διέπραττε ἐγκλήματα, ἀνακαλεῖται στὶς 18 τοῦ Πλυβιώζ, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Καρνό. Ὁ Βαλτάσαρ Φὼρ ἀνακαλεῖται στὶς 5 τοῦ Πλυβιὼζ καὶ οἱ πατριῶτες τῆς Βορειοανατολικῆς Γαλλίας ἀπελευθερώνονται κ' ἐπανακτοῦν τὶς θέσεις τους. Ὁ Μπουασὲ ἀνακαλεῖται μὲ τὴ σειρά του, στὶς 3 τοῦ Βαντὼζ κι ὁ Κουρμπί, τὸ θύμα του, ξαναπαίρνει τὴ θέση του στὸ δημαρχεῖο τῆς Νὶμ κ.τ.λ.

Οἱ Ἐπιτροπὲς προστατεύουν τοὺς πατριῶτες, μὰ δὲ θέλουν νὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἐπ' ἀόριστον παράταση τῶν ἀντεκδικήσεων σὲ βάρος τῶν πρώην Ὁμοσπονδιακῶν ποὺ προσχώρησαν στοὺς Ὀρεινούς. Ὁ Ντελακρουὰ κι ὁ Λεζάντρ, δυὸ μετριοπαθεῖς, στὸ διάστημα τῆς ἀποστολῆς τους στὴ Νορμανδία, εἶχαν παραπέμψει στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τοὺς δημοτικοὺς λειτουργοὺς τῆς Κόνς, μὲ τὴν κατηγορία πὼς εἴταν φεντεραλιστές. Ὁ Ροβέρτος Λεντὲ ἔγραψε στὸν Φουκιὲ-Τενβὶλλ πὼς θὰ παρουσιαζόταν σὰ

μάρτυρας στὴ δίκη τους. Ζήτησε ἀπ' τὸ Δικαστήριο ν' ἀναβάλει τὴν ἐκδίκαση τῆς ὑπόθεσης κι αὐτὸ παραχώρησε τὴν ἀναβολὴ στὶς 15 τοῦ Νιβώζ. Τὸ ἴδιο βράδι, ὁ Λεντέ, στὴν κοινὴ συνεδρίαση τῶν δύο Ἐπιτροπῶν, δήλωσε πὼς θὰ παραιτηθεῖ ἂν γίνει ἡ δίκη αὐτή. Ἡ πλειοψηφία τὸν δικαίωσε. Ὁ Βουλλὰν πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ, στὶς 24 τοῦ Πλυβιώζ, ἕνα διάταγμα ποὺ ἀφαιροῦσε ἀπ' τὴ δικαιοδοσία τῆς Ἔκτακτης Ἐπιτροπῆς τοῦ Φουσὲ καὶ τοῦ Κολλὸ ντ' Ἐρμπουὰ τοὺς φεντεραλιστὲς διοικητικοὺς ὑπαλλήλους τῶν γειτονικῶν πρὸς τὴ Λυὼν Νομῶν. Ἡ δίκη τῶν 132 κατοίκων τῆς Νάντης ποὺ ὁ Καρριὲ τοὺς εἶχε στείλει στὸν Φουσὲ ἀναβλήθηκε κτλ.

Φροντίζοντας νὰ θέσουν τέρμα στὶς ἀντεκδικήσεις, οἱ Ἐπιτροπὲς δὲν ἐνοοῦσαν ὡστόσο νὰ μετριάσουν τὴν Τρομοκρατία. Τὴ θεωροῦσαν, ἀπεναντίας, πιὸ ἀπαραίτητη παρὰ ποτέ, γιατὶ αἰσθάνονταν πάντοτε τὸν ἑαυτό τους περικυκλωμένο ἀπὸ συνωμοσίες καὶ προδοσίες. «Καμιὰ εἰρήνη, καμιὰ ἀναχωχὴ μὲ τοὺς τυράννους, καμιὰ χάρη, καμιὰ ἀμνηστεία γιὰ τοὺς συνωμότες καὶ τοὺς προδότες, αὐτὴ εἶναι ἡ κραυγὴ τοῦ Ἔθνους!» (Κουτόν, γράμμα τῆς 4ης τοῦ Πλυβιώζ).

Ἐνῶ ὁ Ἐμπὲρ καὶ οἱ φίλοι του περιποιόνταν τὶς Ἐπιτροπὲς κι ὁ *Μπάρμπα Ντυσὲν* ἔβαζε σουρντίνα στοὺς θυμούς του, οἱ Ἐπιεικεῖς, ἀντίθετα, διπλασίαζαν τὰ χτυπήματά τους. Ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ κατάγγειλε τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Μπουσὸτ Ντωμπινί, στὶς 12 τοῦ Νιβώζ. Στὶς 18 τοῦ Νιβώζ, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι οἱ ὑπουργοὶ σπαταλοῦσαν τὸ δημόσιο χρῆμα γιὰ νὰ ἐπιχορηγοῦν τὶς ἐφημερίδες τῶν Ἐμπερτιστῶν, ὁ Μπουρντὸν ἀποσποῦσε ἀπ' τὴ Συμβατικὴ ἕνα διάταγμα ποὺ τοὺς ἀφαιροῦσε τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτουν τὰ χρήματα τοῦ Δημοσίου, χωρὶς τὴ ρητὴ καὶ προηγούμενη ἔγκριση μιᾶς Ἐπιτροπῆς. Μέτρο πολὺ σοβαρό, ποὺ ἀπειλοῦσε νὰ παραλύσει τὶς δημόσιες ὑπηρεσίες σὲ καιρὸ πολέμου. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας δὲ δίστασε νὰ παραβεῖ τὸ διάταγμα καὶ νὰ διατάξει τοὺς Ἐπιτρόπους τοῦ Δημοσίου Ταμείου νὰ πληρώνουν ὅπως καὶ πρίν, ὕστερ' ἀπὸ ἁπλὴ ἐντολὴ τῶν Ὑπουργῶν.

Ὁ Βέστερμαν εἶχε πανθεῖ μὲ διαταγὴ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπειδὴ εἶχε μοιράσει στοὺς κατοίκους τῆς Βανδέας τριάντα χιλιάδες τουφέκια, ποὺ μ' αὐτὰ ἐκεῖνοι ξανάρχισαν τὸν ἐμφύλιο πόλεμο. Ὁ Λεκουὰντρ ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τοῦ στρατηγοῦ ποὺ παρουσιάστηκε στὸ βῆμα καὶ πέτυχε μιὰ ρητὴ πρόξ ὄφελός του ἐξαίρεση τοῦ διατάγματος ποὺ προέβλεπε τὴ φυλάκιση κάθε παυμένου δημόσιου λειτουργοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ μείνει ἐλεύθερος. Ὁ Ροβεσπιέρος ξεσπάθωσε τὸ ἴδιο βράδι, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἐναντίον «τῶν καινούργιων ὀπαδῶν τοῦ Μπρισσό, ποὺ εἶταν πιὸ ἐπικίνδυνοι, πιὸ δόλιοι καὶ πιὸ χαμερπεῖς ἀπ' τοὺς παλιούς».

Στὶς 3 ἐπίσης τοῦ Πλυβιώζ, ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ ἐξεδήλωσε τὴν ἀγανάχτησή του ἐπειδὴ τὴν προηγούμενη μέρα, ἐνῶ ἡ Συμβατικὴ πῆγε ἐν σώματι στὴν πλατεία τῆς Δημοκρατίας γιὰ νὰ

γιορτάσει τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου τοῦ τυράννου, εἶχαν προβεῖ ἐνώπιόν της στὴν ἐκτέλεση τεσσάρων καταδίκων : «Αὐτὸ εἶναι μιὰ ραδιουργία, ποὺ τὴν ἐξύφαναν οἱ κακόβουλοι γιὰ νὰ λέει ὁ κόσμος πὼς ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία ἀποτελεῖται ἀπὸ κανίβαλους». Πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ διάταγμα ποὺ ὑποχρέωνε τὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας νὰ δώσει ἐξηγήσεις πάνω σ' αὐτὸ τὸ περιστατικό, σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ προμελετημένη ἐνέργεια.

Δὲν περνοῦσε μέρα χωρὶς νὰ καθήσουν τὶς Ἐπιτροπὲς στὸ ἑδώλιο τοῦ κατηγορουμένου. Στὶς 5 τοῦ Πλυβιώζ, ἐπ' εὐκαιρία τῆς σύληψης τοῦ πεθεροῦ τοῦ Κάμιλλου Ντεμουλέν, ὁ Δαντὼν κατορθώνει νὰ ψηφιστεῖ ἕνα διάταγμα ποὺ ὑποχρεώνει τὶς Ἐπιτροπὲς νὰ ὑποβάλλουν λεπτομερὴ ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὶς ἀποφυλακίσεις—στὶς 9 τοῦ Πλυβιώζ, ὁ Ρὺλ πετυχαίνει νὰ ἐκδοθεῖ διάταγμα ποὺ προσκαλεῖ τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας νὰ ἐξετάσει τὴ διαγωγὴ τοῦ Μπουσὸτ ἀναφορικὰ μὲ τὴν κράτηση ἑνὸς γάλλου ὁμήρου στὴ Μαγεντία. Στὶς 10 τοῦ Πλυβιώζ, ὕστερ' ἀπὸ παράπονα ποὔκανε ἕνας πλοίαρχος τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ γιατὶ δὲν προβιβάστηκε στὸ πολεμικὸ ναυτικὸ ὅπως τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ ἡ Συμβατική, γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Νταλμπαρὰντ δέχεται ἐπερωτήσεις στὴ Συμβατικὴ καὶ χρειάζεται ἡ τριπλὴ ἐπέμβαση τοῦ Μπαρέρ, τοῦ Σαὶντ-Ἀντρὲ καὶ τοῦ Κουτὸν γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπ' τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο κλπ.

Τίποτε δὲ δείχνει καλύτερα πόσο εἶναι ἐπισφαλὴς ἡ θέση τῆς κυβέρνησης ἀπ' ὅσο αὐτὲς οἱ συνεχεῖς ἐπιθέσεις, ποὺ συχνὰ πετυχαίνουν τὸ σκοπό τους.

Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὑποχρέωσε τὶς Ἐπιτροπὲς νὰ στραφοῦν πρὸς τοὺς ultra, πρὸς τὶς Λέσχες. Ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας εἶχε κιόλας ἀπελευθερώσει τὸν Μαζυέλ, ἕνα θύμα τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, στὶς 23 τοῦ Νιβώζ. Ὁ Φάμπρ τὸν ἀντικατέστησε τὴν ἑπομένη στὴ φυλακή. Ὁ Ρονσὲν κι ὁ Βενσὰν ἀποφυλακίστηκαν τέλος στὶς 14 τοῦ Πλυβιώζ, ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Βουλλώ, παρὰ τὴ ζωηρὴ ἀντίδραση τοῦ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ, τοῦ Φιλιππώ, τοῦ Λεζάντρ, τοῦ Ντορνιέ, τοῦ Λουαζώ, τοῦ Κλωζέλ, τοῦ Σαρλιὲ καὶ τοῦ Λεκοέντρ. Ὁ Δαντὼν εἶχε ὑποστηρίξει τὴν ἀποφυλάκιση, δηλώνοντας ὅμως ὑψηλόφωνα πὼς θὰ ὑποστηρίξει ἐπίσης τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, ὅταν θὰ γινόταν ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεσή του. Ἐπρόκειτο γιὰ παζάρεμα, γιὰ διπλὴ ἀμοιβαία ἀμνηστεία ποὺ ὁ Δαντὼν πρότεινε στὶς Ἐπιτροπές. Οἱ Ἐπιτροπὲς καμώθηκαν πὼς δὲν ἄκουσαν τὴν πρότασή του. Ἂν ὁ Δαντὼν ἤθελε τὴ συμφιλίωση, τὴ λήθη τοῦ παρελθόντος, τὴ συνεννόηση, γιατί δὲν ἄρχιζε μὲ τὸ νὰ τὴν ἀπαιτεῖ ἀπ' τοὺς ὀπαδούς του ; Γιατί αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι χτυποῦσαν χωρὶς ἀνάπαυλα τὴν κυβέρνηση καὶ τοὺς πράκτορές της ;

Ὁ Ροβεσπιέρος διακήρυξε τὴ σκέψη τῆς κυβέρνησης στὶς 17 τοῦ Πλυβιώζ : «Περισσότερο πρέπει νὰ φυλαγόμαστε ἀπ' τὶς ὑπερβολὲς τῆς ἀδυναμίας, παρὰ ἀπ' τὶς ὑπερβολὲς τῆς ἐνεργητικότητας. Ὁ μεγαλύτερος ἴσως σκόπελος ποὺ πρέπει ν' ἀποφεύγουμε δὲν εἶναι ὁ φλογερὸς ζῆλος, ὅσο ἡ κούραση τοῦ καλοῦ κι ὁ φόβος

ποὺ μᾶς ἐμπνέει τὸ ἴδιο τὸ θάρρος μας». Ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση θὰ διατηρηθεῖ ὡς τὴν εἰρήνη. Κι ὁ Ροβεσπιέρος ἀπειλοῦσε τὴ «συμορία» ποὺ γύρευε «νὰ σπείρει τὴ διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ στάλθηκαν στοὺς Νομοὺς καὶ στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καὶ νὰ κάνει τοὺς πρώτους νὰ χολωθοῦν κατὰ τὴν ἐπιστροφή τους».

Ἡ Τρομοκρατία, εἶπε ὁ Ροβεσπιέρος, πρέπει νὰ κρατήσει ὅσο κι ὁ πόλεμος. Οἱ Ἐπιεικεῖς ὅμως θεωροῦσαν πὼς ἦρθε ἡ ὥρα τῆς εἰρήνης. Ἀπ' τὶς 29 κιόλας τοῦ Φριμαίρ, ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ εἶχε δηλώσει πὼς οἱ Ἄγγλοι δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπ' τὸ νὰ προτείνουν εἰρήνη στὴ Γαλλία. Ὁ Δαντὼν θάχει σὲ λίγο στὰ χέρια του γράμματα ποὺ ἕνας πράχτορας τοῦ Πίττ, ὁ Μάϊλς, τοὖγραψε μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ γάλλου πρεσβευτῆ στὴ Βενετία Νοέλ, γιὰ νὰ τοῦ προτείνει νὰ συγκαλέσουν στὴν Ἑλβετία μιὰ συνδιάσκεψη μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τεθεῖ τέρμα στὶς ἐχθροπραξίες. Ἄλλες ἔμεσες προτάσεις ἔχουν γίνει ἀπὸ μέρος τῆς Ὁλλανδίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, στοὺς γάλλους πράχτορες Καϊγιὰρ καὶ Γκρουβέλ. Καὶ ἡ ἴδια ἡ Αὐστρία βολιδοσκοποῦσε τὸ γάλλο πράχτορα στὴ Βασιλεία, Μπασέ. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς ἂν ὁ Δαντὼν βρισκόταν στὴν Ἀρχή, θὰ εἶχε ἁρπάξει πρόθυμα τὴν εὐκαιρία ποὺ παρουσιαζόταν. Στὸ φύλλο 7 τοῦ *Παλιοῦ Κορδελιέρου* ποὺ βγῆκε ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατό τους, ὁ Ντεμουλὲν συνιστοῦσε ζωηρὰ τὴ φιλειρηνικὴ πολιτική.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ὅμως, μὲ τὸ στόμα τοῦ Μπαρέρ, ποὖβγαλε δυὸ λόγους στὶς 3 καὶ στὶς 13 τοῦ Πλυβιώζ, δέχτηκε μὲ χλευασμοὺς τὶς μυστικὲς προτάσεις τῶν τυράννων ἐπειδὴ τῆς φαινόταν πὼς οἱ προτάσεις αὐτὲς κρύβανε κάποια παγίδα, καὶ πὼς δὲν εἶχαν ἄλλο σκοπὸ ἀπ' τὸ νὰ ἐνθαρρύνουν μέσα στὴ Γαλλία ὅλους τοὺς δεδηλωμένους ἢ μυστικοὺς ἐχθροὺς τῆς κυβέρνησης καὶ νὰ σταματήσουν τὴν προέλαση τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. «Ποιός τολμάει νὰ μιλάει γιὰ εἰρήνη; Ἐκεῖνοι ποὺ ἐλπίζουν ν' ἀναβάλουν τὴν ἀντεπανάσταση γιὰ μερικοὺς μῆνες, γιὰ μερικὰ χρόνια, δίνοντας στοὺς ξένους, στοὺς τυράννους, τὸν καιρὸ νὰ δυναμώσουν, ν' ἀπομυζήσουν τοὺς λαούς, νὰ μαζέψουν καινούργια ἐφόδια, ν' ἀποσύρουν τοὺς στρατούς τους... Ἡ εἰρήνη χρειάζεται στὶς μοναρχίες, ἐνῶ στὴ δημοκρατία χρειάζεται ἡ πολεμικὴ δραστηριότητα. Ἡ εἰρήνη χρειάζεται στοὺς σκλάβους, ἐνῶ στοὺς δημοκρατικοὺς χρειάζεται ὁ ἀναβρασμὸς τῆς ἐλευθερίας.» Ὁ πόλεμος εἶταν ἀπαραίτητος ὄχι μόνο γιὰ ν' ἀπελευθερωθεῖ τὸ γαλλικὸ ἔδαφος ποὺ βρισκόταν ἀκόμα στὴν κατοχὴ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ στερεωθεῖ ἡ Δημοκρατία στὸ Ἐσωτερικό. Καμιὰ εἰρήνη πρὶν ἀπὸ λαμπρὴ νίκη ἰδίως ἐναντίον τῶν Ἄγγλων. Ὁ Ροβεσπιέρος ἔφερε στὴν ἐπικαιρότητα, στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησης, λιγότερο γιὰ νὰ δημιουργήσει ἀντιπερισπασμὸ στὸν ἀγώνα ἀνάμεσα στὰ κόμματα καὶ περισσότερο γιὰ νὰ δώσει στὸ κοινὸ νὰ καταλάβει πὼς ἡ εἰρήνη μὲ τὸν Πίττ εἶταν ἀδύνατη.

Γιὰ νὰ συνεχίσει ὅμως τὸν πόλεμο ποὺ θὰ παρέτεινε τὶς στερήσεις τῶν Ἀβράκωτων, ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ βρισκόταν στὴν ἀνάγκη ν' ἀσκεῖ μιὰ κοινωνικὴ πολιτικὴ ὅλο καὶ πιὸ τολμηρή, κι αὐτὸ θὰ τὴν ἀπομάκρυνε ἀκόμα περισσότερο ἀπ' τοὺς Ἐπιεικεῖς ποὺ εἶχαν οἱ ταχτικοὶ προστάτες τῶν κατεχουσῶν κοινωνικῶν τάξεων. Οἱ Ἐπιεικεῖς εἶχαν παραλύσει ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ νόμο γιὰ τὶς προαγορές, ἀρνούμενοι νὰ ψηφίσουν τὶς τροπολογίες ποὺ θὰ ἐξασφάλιζαν τὴν ἐφαρμογή του. Εἶχαν πετύχει, στὶς 2 τοῦ Νιβὼζ, νὰ τὸν χτυπήσουν στὸ πιὸ εὐαίσθητο σημεῖο, προκαλώντας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς δίκης τοῦ οἰνεμπόρου Γκωντόν, ποὺ αὐτοὶ τὸν σώσανε ἀπ' τὴ γκιλοτίνα, τὴν ψήφιση διατάγματος ποὺ ἀπαγόρευε τὴν ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου στοὺς παραβάτες του, ἐνῶ ἡ ποινὴ αὐτὴ εἶταν ἡ μόνη ποὺ προέβλεπε τὸ κείμενο τοῦ νόμου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς οἱ Ἐπιεικεῖς ἐλπίζανε πὼς κι ὁ νόμος γιὰ τὸ ἀνώτατο ὅριο τιμῶν, ποὺ εἶχε συνταχτεῖ βιαστικὰ καὶ ποὺ συνεχῶς τὸν ἄλλαζαν μὲ διάφορες τροπολογίες, δὲ θ' ἀργοῦσε κι αὐτὸς νὰ καταργηθεῖ στὴν πράξη, ὅπως κι ὁ νόμος γιὰ τὶς προαγορές. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ ὑποχωρήσει. Παρεκίνησε τὴν Ἐπιτροπὴ τροφίμων νὰ ἐπιταχύνει τὶς ἐργασίες της κ' ἔτσι ὁ Μπαρὲρ μπόρεσε νὰ ὑποβάλει στὴ Συμβατική, στὶς 3 τοῦ Βαντὼζ, τὸν πίνακα τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν ποὺ κανόνιζε τὶς τιμὲς σ' ὅλη τὴ Γαλλία καὶ ποὺ διόρθωνε τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀρχικοῦ νόμου. Οἱ Ἀβράκωτοι θ' ἀποκτούσαν τὸ αἴσθημα πὼς ἡ κυβέρνηση ὑπεράσπιζε τὰ συμφέροντά τους.

Σὲ λίγο θ' ἄρχιζε ἡ ἐφαρμογή. Οἱ Ἐπιτροπὲς ἀποφάσισαν νὰ καταφέρουν ἕνα γερὸ χτύπημα ποὺ θὰ συνέτριβε τοὺς ἀντιπάλους τους καὶ θὰ ἐνθουσίαζε τὶς μάζες. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἔβγαλε, ἐξ ὀνόματός τους, στὶς 8 τοῦ Βαντὼζ, ἕναν κεραυνοβόλο λόγο ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ πρόγραμμα μιᾶς νέας Ἐπανάστασης.

Τὴν Τρομοκρατία τὴ θεωροῦσαν ὥς τότε καὶ οἱ πιὸ φλογεροὶ ὀπαδοί της σὰν ἕνα πρόσκαιρο μέσο ποὺ θὰ ἐξαφανιζόταν ὕστερα ἀπ' τὴν ὑπογραφὴ τῆς εἰρήνης. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ τὴν παρουσίαζε τώρα κάτω ἀπὸ ἐντελῶς ἄλλη ὄψη, σὰν τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς λαϊκῆς Δημοκρατίας.

Ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἔθετε σὰν ἀρχὴ πὼς ἡ Δημοκρατία δὲν μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐπαύριον, παρὰ μόνο τότε ἂν ἀποκτήσει θεσμοὺς ποὺ θὰ ἐκαθαρίσουν τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν καὶ θὰ τοὺς καταστήσουν ἀπὸ φυσικοῦ τους ἐνάρετους. «Ἕνα κράτος ἀπ' ὅπου θὰ λείπαν παρόμοιοι θεσμοὶ δὲ θἄταν παρὰ μιὰ ἀπατηλὴ Δημοκρατία. Κ' ἐπειδὴ ὁ καθένας σ' ἕνα τέτιο κράτος νομίζει πὼς ἐλευθερία εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν παθῶν καὶ τῆς πλεονεξίας του, τὸ πνεῦμα τῆς κατάχτησης καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ θὰ ἐπικρατήσουν ἀνάμεσα στοὺς πολίτες, καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδέα γιὰ τὴν ἐλευθερία ποὺ θἄχει ὁ καθὲ ας, θὰ γεννήσει τὴ σκλαβιὰ ὅλων». Ὥσπου νὰ δημιουργηθοῦν οἱ θεσμοὶ αὐτοί, ποὺ ὁ Σαὶν-Ζὺστ σὲ λίγο θὰ καταστρώσει τὸ σχέδιό τους, κι ὥς ὅτου ὁ ἐγωϊσμὸς ξεριζωθεῖ ἀπ' τὶς καρδιὲς τῶν πολιτῶν, ὁ Σαὶν-Ζὺστ δήλωνε πὼς ἡ Τρομοκρατία εἶταν ἀπαραίτητη. «Ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν οὐσία μιᾶς Δημοκρατίας εἶναι ἡ καταστροφὴ κάθε πράγματος ποὺ ἀντιβαίνει σ'

αὐτήν». Ὕστερ' ἀπὸνα γεμάτο πάθος ἐγκώμιο γιὰ τὶς ἐκτελέσεις ποὺ διέταξε τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, ποὺ δὲν ἀποτελοῦσαν παρὰ μιὰ ἀμυδρὴ ἀπάντηση στὶς βάρβαρες πράξεις ποὺ διέπραξαν τὰ μοναρχικὰ καθεστῶτα, ὁ Σαὶν-Ζύστ, ποὺ ὁ Μισελὲ τὸν ἀποκάλεσε Ἀρχάγγελο τοῦ θανάτου, ἔσεισε τὸ δρεπάνι πάνω ἀπ' τὶς κεφαλὲς ὅλων ἐκείνων ποὺ μιλοῦσαν γιὰ ἐπιείκεια καὶ ὑπέδειχνε τοὺς κυριότερους ἀπ' αὐτοὺς μὲ διάφορους ὑπαινιγμούς: «Ὑπάρχει κάποιος ποὺ ἔχει στὸ νοῦ του νὰ μᾶς κάνει ὅλους νὰ ὀπισθοχωρήσουμε καὶ νὰ μᾶς καταπιέσει». Τὰ βλέματα ὅλων προσηλώθηκαν καθὼς φαίνεται στὸν Δαντών, γιατὶ ὁ Σαὶν-Ζύστ συνέχισε: «Παχαίνουν σκυλεύοντας τὸ λαό, φουσκώνουν, τὸν βρίζουν καὶ προχωροῦν θριαμβευτικά, παρασυρόμενοι ἀπ' τὸ ἔγκλημα, ποὺ προσπαθοῦν νὰ μᾶς κάνουν νὰ τὸ συμπαθήσουμε. Γιατὶ ἐπὶ τέλους δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σωπαίνουμε μπροστὰ στὴν ἀτιμωρησία τῶν μεγαλυτέρων ἐνόχων ποὺ θέλουν νὰ σπάσουν τὸ ἰκρίωμα γιατὶ φοβοῦνται πὼς θ' ἀνεβοῦν» ἀπάνω. Ἀσθμαίνουσα ἡ Συνέλευση περίμενε τὸ συμπέρασμα τοῦ κατηγορητηρίου. Θὰ ζητοῦσε τάχα ἀπ' αὐτὴν ὁ Σαὶν-Ζύστ νὰ παραδώσει στὸν Φουκιὲ τὰ κεφάλια ποὺ ὑπαινισσόταν στὸ λόγο του; Ὁ Σαὶν-Ζύστ ὅμως ἔκανε ἀπότομη στροφή. Δὲ ζήτησε κεφάλια, ζήτησε μιὰ ἐπανάσταση στὴν ἰδιοχτησία: «Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων μᾶς ὁδηγεῖ ἴσως σὲ συμπεράσματα ποὺ δὲν τὰ εἴχαμε σκεφτεῖ πρίν. Ὁ πλοῦτος εἶναι στὰ χέρια πολλῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ ἀνάγκη κάνει τὸ λαὸ ποὺ ἐργάζεται νὰ ἐξαρτᾶται ἀπ' τοὺς ἐχθρούς του. Μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε τὴν ὕπαρξη ἑνὸς κράτους ὅπου οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς πολίτες καταλήγουν νἄναι ἀντίθετες ἀπ' τὴ μορφὴ τῆς κυβέρνησης; Ἐκεῖνοι ποὺ κάνουν μισοεπαναστάσεις, δὲν κάνουν ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὸ νὰ σκάβουν τὸ λάκο τους. Ἡ Ἐπανάσταση μᾶς ὑποχρεώνει ν' ἀναγνωρίσουμε αὐτὴ τὴν ἀρχή: πὼς ὅποιος ἔχει ἀποδείξει πὼς εἶναι ἐχθρὸς τῆς χώρας του, δὲν μπορεῖ νἄναι ἰδιοχτήτης στὴ χώρα αὐτή. Χρειάζονται ἀκόμα μερικὰ χτυπήματα γιὰ νὰ σωθοῦμε. Οἱ ἰδιοχτησίες τῶν πατριωτῶν εἶναι ἱερές, ἀλλὰ ἡ περιουσία τῶν συνωμοτῶν εἶναι γιὰ τοὺς δυστυχισμένους. Οἱ δυστυχισμένοι εἶναι ἡ δύναμη τῆς γῆς. Ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μιλᾶνε σὰν ἀφέντες στὶς κυβερνήσεις ποὺ τοὺς περιφρονοῦν».

Κι ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἔβαλε τὴ Συνέλευση νὰ ψηφίσει ἕνα διάταγμα ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸ οἱ περιουσίες τῶν προσώπων ἐκείνων ποὺ θὰ καταδικάζονταν σὰν ἐχθροὶ τῆς Δημοκρατίας, θὰ κατάσχονταν ἀπ' τὸ Κράτος. Στὴ σκέψη τοῦ Σαὶν-Ζύστ, τὸ διάταγμα αὐτὸ δὲν εἶταν καθόλου θεωρητικὸ μέτρο, ἀλλὰ νόμος ὁριστικὸς ποὺ θὰ ἐφαρμοζόταν στὴν πράξη, γιατὶ πέτυχε τὴν ψήφιση, στὶς 13 τοῦ Βαντώζ, ἑνὸς νέου διατάγματος ποὺ ἔδινε ἐντολὴ σ' ὅλες τὶς κοινότητες νὰ συντάξουν ἕναν κατάλογο τῶν ἀπόρων πατριωτῶν καὶ σ' ὅλες τὶς Ἐπιτροπὲς Ἐπαγρύπνησης νὰ ὑποβάλουν στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας τὸν κατάλογο ὅλων τῶν πολιτικῶν φυλακισμένων ἀπ' τὴν 1η τοῦ Μάη τοῦ 1789, μὲ παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὸν καθένα. Οἱ δυὸ Ἐπιτροπές, ἐφοδιασμένες μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ τοὺς παρείχαν αὐτὲς οἱ δυὸ μεγάλες ἀπογραφές, θ' ἀποφάσιζαν τελεσίδικα γιὰ τὴν κατάσχεση τῶν περιουσιῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐπανάστασης καὶ παράλληλα μ' αὐτές, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἑτοίμαζε τὸν κατάλογο τῶν δυστυχισμένων πατριωτῶν στοὺς ὁποίους θὰ μοίραζαν τὶς περιουσίες ποὺ θἄχαν κατασχεθεῖ.

Ὕστερ' ἀπ' τὴν περιουσία τοῦ κλήρου, ὕστερ' ἀπ' τὶς περιουσίες τῶν ἐμιγκρέδων, ἡ Ἐπανάσταση ἔβαζε χέρι σ' ὅ,τι ἄλλο ἀκό-

μα ἀνῆκε στοὺς ἐχθρούς της. Εἶχε ἐκπλειστηριάσει τὶς περιουσίες τῶν δύο πρώτων κατηγοριῶν, καὶ οἱ πλειστηριασμοὶ αὐτοὶ ὠφέλησαν ἐκείνους μόνο ποὺ εἶχαν λεφτὰ γιὰ ν' ἀγοράσουν. Τώρα θὰ μοίραζε δωρεὰν τὰ ἀγαθὰ τῆς τελευταίας κατηγορίας στὸ ἐπαναστατικὸ προλεταριάτο.

Ποτὲ οἱ Ἐμπερτιστές, οὔτε καὶ οἱ Λυσσασμένοι ἀκόμα, δὲν εἶχαν σκεφτεῖ ἕνα τόσο ριζοσπαστικὸ μέτρο, γιὰ τόσο ἐκτεταμένη μεταβίβαση τῆς ἰδιοχτησίας ἀπὸ μιὰ πολιτικὴ τάξη στὴν ἄλλη.

Ὑπῆρχαν τρακόσες χιλιάδες ἴσως ὕποπτοι κρατούμενοι στὶς νέες Βαστίλλες καὶ τρακόσες χιλιάδες οἰκογένειες ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὴν ἀπειλὴ τῆς δήμευσης. Ἡ Τρομοκρατία ἔπαιρνε ἕναν ἀπρόοπτο καὶ μεγαλειώδη χαραχτήρα. Δὲν ἐπρόκειτο πιὰ νὰ καταπνιγεῖ προσωρινὰ διὰ τῆς βίας ἕνα ἐχθρικὸ κόμμα. Ἐπρόκειτο ν' ἀποστερηθοῦν γιὰ πάντα οἱ ὀπαδοί του τὴν περιουσία τους, νὰ ἐκμηδενιστοῦν στὰ μέσα τῆς συντήρησής τους, καὶ μὲ τὸ προϊὸν αὐτῆς τῆς ἀπαλλοτρίωσης ν' ἀνυψωθεῖ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ ἡ τάξη τῶν αἰώνιων ἀπόκληρων. Ἐπρόκειτο ἐπίσης, ὅπως ἐπανέλαβε ὁ Σαὶν-Ζὺστ ὕστερ' ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο, νὰ διαρκέσει ἡ ἐπαναστατικὴ δικτατορία τόσον καιρό, ὅσο θὰ χρειαζόταν γιὰ νὰ παγιωθεῖ ἡ Δημοκρατία στὴν πραγματικότητα μέσῳ τῆς νέας ἀπαλλοτρίωσης καὶ στὶς ψυχὲς μέσῳ τῶν νέων θεσμῶν. Ἡ Τρομοκρατία δὲν ντρεπόταν πιὰ γιὰ τὸν ἑαυτό της. Γινόταν καθεστώς, ἡ κόκκινη χοάνη ὅπου διαμορφωνόταν ἡ μελλοντικὴ δημοκρατία πάνω στὰ συσωρευμένα ἐρείπια ἐκείνου ποὺ συνδεόταν μὲ τὴν παλιὰ κατάσταση πραγμάτων.

Φαινόταν πὼς ἡ Ἐπιτροπή, ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες γύρευε νὰ βρεῖ τὸ δρόμο της ἀνάμεσα στοὺς citra καὶ τοὺς ultra, εἶχε πάρει αὐτὴ τὴ φορὰ ὁριστικὰ τὴν ἀπόφασή της. Πῆγε ἀποφασιστικὰ μὲ τὸ μέρος τῶν ultra, καὶ μάλιστα τοὺς ξεπέρασε. Ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ Σαὶν-Ζὺστ στρεφόταν ἐνάντια στοὺς Ἐπιεικεῖς. Τὰ συμπεράσματά του ἀποτελούσαν μιὰ τεράστια προσπάθεια νὰ βγάλει ἀπ' τὶς ἀόριστες ἐπιθυμίες τοῦ ἐμπερτισμοῦ ἕνα κοινωνικὸ πρόγραμμα.

Πράγμα παράξενο, ποὺ τὸν κατέπληξε καὶ τὸν ἴδιο: ἐκεῖνοι ἀκριβῶς ποὺ πάσχιζε νὰ τοὺς ἱκανοποιήσει, οὔτε τὸν κατάλαβαν, οὔτε τὸν ἀκολούθησαν.

XI

Η ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΦΑΤΡΙΩΝ

Ἡ Ἐπιτροπὴ περίμενε νὰ συναντήσει στὸ κοινωνικό της πρόγραμμα ἀντίσταση ἀπὸ μέρος τῆς δεξιᾶς, κι ὄχι τῆς ἀριστερᾶς. Ὁ Δαντὼν φαινόταν νὰ θέλει ν' ἀποτινάξει τὴ νάρκη του. Ὅταν στὶς 4 τοῦ Βαντὼζ ὁ Ἠλίας Λακόστ, ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας εἶχε προτείνει νὰ σταλοῦν στὸ Φουκιὲ-Τενβὶλλ οἱ δικαστὲς τοῦ στρατοδικείου τῶν Ἀρδεννῶν ἐπειδὴ εἶταν ὕποπτοι γι ἀριστοκρατισμό, ὁ Δαντὼν ἀντιτάχτηκε ἐναντίον τοῦ μέτρου αὐτοῦ καὶ πέτυχε τὴν ἀναβολή του: «Βγάζουμε Διατάγματα χωρὶς νὰ ξέρουμε τὴν ὑπόθεση, ἐμπιστευόμενοι στὶς ἁπλὲς ἀναφορές. Δηλώνω πὼς δὲν μπορῶ νὰ σχηματίσω γνώμη γι αὐτὸ ποὺ λέγεται. Δὲν μπορῶ ν' ἀσκήσω τὸ λειτούργημά μου τοῦ πολιτικοῦ ἐνόρκου. Εἶναι καιρὸς νὰ ξαναπάρει ἡ Συμβατικὴ τὴ θέση ποὺ τῆς ἁρμόζει καὶ νὰ παίρνει τὶς ἀποφάσεις της μὲ πλήρη γνώση τῶν γεγονότων. Δὲν πρέπει νὰ χαθεῖ τὸ Ἔθνος ἐπειδὴ θἄμαστε δειλοί, ἀδύνατοι ἢ βουβοί. Αὐτὸ εἶναι μόνο ὁ πρόλογος τῆς πολιτικῆς μου πεποίθησης. Θὰ τὴν ἐκθέσω ὅταν θἄναι καιρός». Ἀπειλητικὸς πρόλογος.

Ὅταν ὁ Σαὶν-Ζὺστ εἶχε πετύχει τὴν ψήφιση τοῦ Διατάγματος γιὰ τὶς δημεύσεις, ὁ Δαντὼν προσπάθησε ν' ἀποκρούσει τὸ χτύπημα ζητώντας νὰ ἐκαθαριστοῦν προηγουμένως οἱ Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπές, ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας ποὺ θἄπαυε «τοὺς ψευτοπατριῶτες μὲ τοὺς κόκκινους σκούφους». Ἡ πρότασή του παραπέμφθηκε στὶς Ἐπιτροπὲς κ' ἐκεῖνες τὴ θάψανε.

Ἂν οἱ Ἐμπερτιστὲς εἶχαν τὴν παραμικρὴ πολιτικότητα, θὰ εἶχαν ταχθεῖ μὲ τὶς Ἐπιτροπὲς ποὺ προσπαθούσαν νὰ τοὺς πάρουν μαζί τους, ὡς τὸ σημεῖο μάλιστα νὰ πλέξει ὁ Κολλὸ ντ' Ἐρμπουὰ τὸ ἐγκώμιο τοῦ Καρριὲ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων στὶς 3 τοῦ Βαντώζ. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπ' αὐτοὺς δὲ θέλανε τόσο νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα κοινωνικὸ πρόγραμμα, ὅσο νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς φιλοδοξίες τους καὶ τὶς μνησικακίες τους. Γιὰ νὰ πεῖ κανένας τὴν ἀλήθεια, δὲν εἶχαν κανένα πρόγραμμα κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ὁ Ἐμπὲρ στὸ ζήτημα αὐτὸ εἶταν ἐξαιρετικὰ φτωχός. Ὅλο

τὸ κακό, κατὰ τὴ γνώμη του, προερχόταν ἀπ' τοὺς προαγοραστές, καὶ τὸ μόνο φάρμακο εἶταν ἡ γκιλοτίνα. Τὰ τελευταῖα φύλλα τῆς ἐφημερίδας του εἶναι γεμάτα λυσσασμένες ἀπειλὲς ἐναντίον τῶν ἐμπόρων: «Δὲ θὰ λυπηθῶ περισσότερο ἕναν ἔμπορο ποὺ πουλάει καρότα ἀπὸ ἕναν μεγαλέμπορα, γιατί, ...τὸ Χριστό του, βλέπω ὅλους ὅσους πουλᾶνε, νἄχουν σχηματίσει μιὰ σπεῖρα ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἀγοράζουν καὶ βλέπω τόση κακοπιστία στὰ μαγαζάκια ὅση καὶ στὰ μεγάλα καταστήματα». (ἀριθ. 345). Μεγάλη ἀπρονησία νὰ τὰ βάζει ἔτσι μὲ τοὺς μικρεμπόρους ποὺ δὲ θὰ ξεχάσουν αὐτὲς τὶς ἀπειλές! Ὁ Ἰάκωβος Ρού εἶχε, κάποιες στιγμές, διαισταυθεῖ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα. Ὁ Ἑμπὲρ δὲν ἔβλεπε τίποτα πέρα ἀπ' τὸ πρόβλημα τῆς διατροφῆς, ποὺ ἔλπιζε νὰ τὸ λύσει μὲ παιδαριώδη μὰ βίαια μέσα.

Ὁ Ροναὲν κι ὁ Βενσάν, περήφανες ψυχὲς καὶ οἱ δυό, καὶ ἀδάμαστοι χαραχτῆρες, θέλανε νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν καὶ τὸν Φιλιππώ, ποὺ τοὺς εἶχαν καταγγείλει. Δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη οὔτε στὴ Συμβατική, οὔτε στὶς Ἐπιτροπές της. Ὁ Ροβεσπιέρος ποὺ παρεμπόδισε τὴ διαγραφὴ τοῦ Ντεμουλὲν ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, τοὺς φαινόταν ὑποκριτὴς κ' ἐπικίνδυνος μετριοπαθής. Μνησικακούσαν γιὰ τὴ διαγραφὴ τοῦ φίλου τους Μπρισέ, ποὺ ὁ Ροβεσπιέρος τὸν ἔδιωξε· ἀπ' τὴ Λέσχη στὶς 19 τοῦ Πλυβιώζ, γιατὶ εἶχε προτείνει ν' ἀποβάλουν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὰ βατράχια τοῦ Μαραὶ καὶ νὰ στείλουν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τοὺς 76 φυλακισμένους Γιρονδίνους.

Εἶχαν ἀγαναχτήσει συγχρόνως μὲ τὸ Μομορό, ἐπειδὴ οἱ Ἰακωβῖνοι εἶχαν ἀρνηθεῖ νὰ δεχτοῦν στὴ Λέσχη τους τὸν Βενσὰν (23 καὶ 26 τοῦ Πλυβιώζ). Ὁ Μομορὸ θεώρησε τὴν ἀπόριψη τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ Βενσὰν σὰν ἀπόδειξη κάποιας μηχανοραφίας τὴν ὁποία καὶ κατάγγειλε στοὺς Κορδελιέρους. Ξέσπασε, στὶς 24 τοῦ Πλυβιώζ, ἐναντίον τῶν «ἀνθρώπων ποὺ εἶχαν φθαρεῖ», ἐναντίον «τῶν σπασμένων ποδιῶν» ποὺ μεταχειρίζονταν τοὺς Κορδελιέρους σὰν ὑπερεπαναστάτες ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι εἶταν πατριῶτες καὶ οἱ πρῶτοι δὲ θέλανε πιὰ νἄναι.

Ἀπὸ τότε οἱ Κορδελιέροι ξαναπαίρνουν τὴ θέση τους στὴν ἀντιπολίτευση. Ὁ Ἑμπὲρ καταγγέλλει σ' αὐτοὺς τὴν καινούργια φατρία τῶν Endormeurs, δηλαδὴ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ροβεσπιέρου. Μᾶς παρουσιάζουν τὸν Κάμιλλο γιὰ παιδί, τὸν Φιλιππὼ γιὰ τρελλό, καὶ τὸν Φὰμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν γιὰ τίμιον ἄνθρωπο. Πολίτες, δυσπιστεῖτε στοὺς Endormeurs... Μᾶς λένε πὼς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μπρισσὸ ἔχουν ἐκμηδενιστεῖ κι ὅμως μένουν ἀκόμα 61 ἔνοχοι γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν...». Οἱ Κορδελιέροι ἀποφάσισαν νὰ ἐπανεκδώσουν τὴν ἐφημερίδα τοῦ Μαρά. Νὰ ἐπικαλοῦνται τὸν Μαρά, ποὺ τὴν καρδιά του τὴ φύλαγαν στὴ Λέσχη σὰν πολύτιμο λείψανο, αὐτὸ σήμαινε ὄχι μόνο πὼς οἱ Κορδελιέροι θέλανε νὰ καλυφθοῦν μ' ἕνα μεγάλο καὶ δημοφιλὲς ὄνομα, ἀλλὰ συγχρόνως θέλανε νὰ προαναγγείλουν καὶ μιὰν ὁρισμένη πολιτική. Ὁ Μαρὰ ποὺ δόξαζαν, εἶταν ὁ Μαρὰ τῶν

σφαγῶν τοῦ Σεπτέμβρη, ὁ Μαρὰ ποὺ εἶχε συμβουλέψει τὸ λαὸ νὰ ἐκλέξει ἕνα δικτάτορα.

Ὁ Ἐμπὲρ καὶ οἱ φίλοι του νόμισαν πὼς θὰ μπορέσουν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν τους τὴν ἐπιδείνωση τῆς ἀθλιότητας ποὺ ὁ χειμώνας προκάλεσε στὴν Πρωτεύουσα.

Οἱ καυγάδες ξανάρχισαν στὶς ἀγορὲς καὶ στὶς πόρτες τῶν φούρνων. «Ἡ ὄψη τοῦ Παρισιοῦ ἀρχίζει νὰ γίνεται τρομερή, ἔγραφε ὁ παρατηρητὴς Λατοὺρ λὰ Μοντάνι στὶς 4 τοῦ Βαντῶζ. Δὲ συναντάει κανένας στοὺς δρόμους παρὰ ἕνα τεράστιο πλῆθος πολιτῶν ποὺ τρέχουν, πέφτουν ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλον, φωνάζουν, χύνουν δάκρυα, καὶ δίνουν παντοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀπελπισίας. Θἄλεγε κανείς, βλέποντας αὐτὴν τὴν κίνηση, πὼς τὸ Παρίσι ὑποφέρει κιόλας ἀπ' τὴ φρίκη τοῦ λιμοῦ». «Τὸ κακὸ εἶναι μεγάλο, βεβαίωνε τὴν ἑπομένη ὁ παρατηρητὴς Συρέ. Οἱ κάτοικοι τοῦ προαστείου Σαὶντ-Ἀντουὰν ξεχύθηκαν στὴν ὁδὸ τῶν Βιγκεννῶν καὶ διαρπάξανε ὅλα τὰ τρόφιμα ποὺ φέρνανε στὸ Παρίσι. Ἄλλοι πλήρωναν, ἄλλοι τἄπαιρναν χωρὶς νὰ πληρώνουν. Οἱ χωρικοί, ἀπελπισμένοι, ὁρκίζονταν πὼς δὲ θὰ φέρουν πιὰ τίποτα στὸ Παρίσι. Εἶναι πολὺ ἐπείγουσα ὑπόθεση νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ τάξη στοὺς ληστὲς αὐτούς, γιατὶ ἀλλιῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ληστειῶν τους θἆναι νὰ πεινάσει ἡ πρωτεύουσα». Οἱ ἐπίτροποι, οἱ ἐντεταλμένοι μὲ τὸν ἔλεγχο τῶν προαγορῶν, πολλαπλασίαζαν τὶς κατ' οἶκον ἔρευνες, ἐπέβαλλαν κατασχέσεις στὰ σπάνια τρόφιμα ποὺ κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους καὶ τὰ μοίραζαν στὸν κόσμο. Μιὰ μέρα ὁ Ντυκρουκέ, ἐπίτροπος τοῦ Διαμερίσματος τοῦ Μαρά, κατέσχε 86 αὐγὰ στὸ σπίτι ἑνὸς πολίτη ποὺ εἶχε νὰ θρέψει ἑφτὰ πρόσωπα καὶ τὰ μοίρασε σὲ 86 διάφορα ἄτομα.

Οἱ Κορδελιέροι ζητοῦσαν τὴν αὔξηση τῆς ἀριθμητικῆς δύναμης τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ γιὰ νὰ τιμωρήσουν τοὺς προαγοραστὲς (4 τοῦ Βαντῶζ). Ἡ Κομμούνα καὶ τὰ Διαμερίσματα ζήτησαν μὲ ἀναφορά τους νὰ ἐφαρμοστεῖ αὐστηρὰ καὶ χωρὶς ἐπιφυλάξεις ὁ νόμος γιὰ τὶς προαγορὲς (5 τοῦ Βαντῶζ). Ἔλειψει ἐμπορευμάτων, οἱ ἐργάτες τῶν στρατιωτικῶν ἐργαστηρίων σταμάτησαν τὴ δουλειά. Οἱ ἐργάτες τῶν σιδηρουργείων καὶ τῶν ὁπλουργείων κήρυχναν ἀπεργία, ζητώντας αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων. Ἡ κίνηση αὐτὴ ἔπαιρνε ἀπειλητικὴ μορφή. Στὶς 10 τοῦ Βαντῶζ, στὴ συνέλευση τοῦ Διαμερίσματος τῶν Ἀγορῶν, ὁ ὑποδηματοποιὸς Μπότ, μέλος τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, δήλωσε πὼς ἂν ἡ ἔλειψη τροφίμων ἐξακολουθοῦσε, ἔπρεπε νὰ πᾶνε στὶς φυλακὲς νὰ σφάξουν τοὺς φυλακισμένους, νὰ τοὺς ψήσουν καὶ νὰ τοὺς φᾶνε. Μιλοῦσαν ἀνοιχτὰ γιὰ νέα 2η τοῦ Σεπτέμβρη. Ἀνώνυμες τοιχοκολλήσεις συμβούλευαν τὴ διάλυση τῆς ἀνίκανης Συμβατικῆς καὶ τὴν ἀντικατάστασή της μ' ἕνα δικτάτορα ποὺ θἄβρισκε τὸν τρόπο νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἀφθονία.

Οἱ Κορδελιέροι νόμισαν πὼς θὰ μποφέσουν εὔκολα νὰ πετύχουν ἕνα νέο κίνημα ποὺ θὰ τοὺς ἀνέβαζε στὴν Ἀρχή. Στὶς 14 τοῦ Βαντῶζ ὁ Καρριὲ ἔδωσε τὸ σύνθημα: «Ἐξέγερση, μιὰ ἁγία ἐξέγερση, νά τί πρέπει ν' ἀντιτάξετε στοὺς κακούργους!» Ὁ Ἐμπὲρ κατάγγειλε διὰ μακρῶν, σὲ ὑπόμνημά του στοὺς Endormeurs τῶν Ἐπιτροπῶν, τοὺς διάφορους φιλόδοξους ποὺ προστάτευαν

τὸν Σαμπὸ καὶ τὸν Φὰμπρ καὶ τοὺς 75 Γιρονδίνους. Ἐνθαρρυμένος ἀπ' τὸν Μπουλανζέ, ὑποδιοικητὴ τῆς παρισινῆς ἐθνοφυλακῆς, ποὺ τοῦ φώναξε: «Μπάρμπα Ντυσέν, μὴ φοβᾶσαι τίποτα, ἐμεῖς ποὺ μᾶς βλέπεις θἄμαστε οἱ Μπάρμπα Ντυσὲν ποὺ θὰ χτυπήσουμε», παρακινούμενος ἀπ' τὸν Μομορὸ καὶ τὸν Βενσὰν ποὺ τὸν κατέκριναν γιὰ τὴν ἀδυναμία του, ὁ Ἑμπὲρ ἀποτόλμησε ν' ἀναφέρει ὀνόματα: τὸν Ἀμάρ, ἕναν εὐγενή, πρώην Ταμία τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας, ποὺ εἶχε ἀγοράσει τὸν τίτλο του εὐγενείας μὲ διακόσες χιλιάδες λίβρες, τοὺς ὑπουργοὺς Παρὲ καὶ Ντεφόργκ, τὸν Καρνὸ ποὔθελε νὰ διώξει τὸν Μπουσὸτ γιὰ νὰ βάλει στὴ θέση του τὸν ἀδερφό του, «ἕνα βλάκα καὶ κακόβουλο». Δὲν τόλμησε ὅμως ν' ἀναφέρει τὸν Ροβεσπιέρο, μὰ ἔκανε γι αὐτὸν καθαρὸν ὑπαινιγμὸ καὶ κατέληξε, ὅπως κι ὁ Καρριέ, νὰ πεῖ: «Ναί, ἐξέγερση, καὶ οἱ Κορδελιέροι δὲ θἆναι οἱ τελευταῖοι ποὺ θὰ δώσουν τὸ σύνθημα γιὰ τὰ χτυπηθοῦν θανάσιμα οἱ καταπιεστές!» Οἱ Κορδελιέροι σκέπασαν μὲ μαῦρο πέπλο τὴ Δήλωση τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ νὰ συμβολίσουν τὴν καταπίεση πού, κατὰ τὰ λεγόμενά τους, δοκίμαζαν.

Ἡ ἔκλησή τους ὅμως ἔπεσε στὸ κενό. Οἱ μάζες δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὴ γκιλοτίνα σὰ μέσο ποὺ θὰ ξανάφερνε τὴν ἀφθονία, καὶ οἱ ἐπίτροποι γιὰ τὴν καταδίωξη τῶν προαγοραστῶν δὲν εἶταν καθόλου δημοφιλεῖς. Ὁ Μομορὸ παρέσυρε τὸ Διαμέρισμα τοῦ Μαρὰ ποὺ προσπάθησε νὰ παρασύρει καὶ τὴν Κομμούνα στὶς 15 τοῦ Βαντώζ. Μὰ ἡ Κομμούνα ἔμεινε ψυχρὴ κ' ἐχθρική. Ὁ Λυμπέν, ποὺ εἶταν τότε πρόεδρός της, τοὺς ἐπέπληξε καὶ ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιο τῶν Ἐπιτροπῶν. Ὁ Σωμὲτ συνιστοῦσε ἡσυχία. Ὁ Ἀνριὸ ἀποδοκίμασε τοὺς ταραξίες. Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐπαγρύπνησης τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ, παρ' ὅλο ποὺ τὴν ἀποτελούσαν φλογεροὶ ἐπαναστάτες, ἄνθρωποι τῆς 2ης Ἰουνίου, πολλαπλασίασε τὶς προκηρύξεις γιὰ νὰ προειδοποιήσει τὸν πληθυσμὸ νὰ τηρήσει ἠρεμία.

Ἡ απότομη ἐπίθεση τῶν Ἑμπερτιστῶν ξάφνιασε τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, δὲν τὴ βρῆκε ὅμως ἀπροετοίμαστη. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε ἀμέσως νὰ πάρει δικαστικὰ μέτρα ἀλλά, προβλέποντας πὼς οἱ citra θὰ προσπαθήσουν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπ' τὶς καταδιώξεις ἐναντίον τῶν ultra, διακήρυξε μεγαλόφωνα πὼς θὰ καταπολεμήσει καὶ τὶς δυὸ φατρίες ἀλύπητα.

Ὁ Μπαρὲρ ἀπέδειξε, στὴν εἰσήγηση ποὺ ὑπέβαλε στὶς 16 τοῦ Βαντώζ, πὼς ἡ σιτοδεία εἶταν τὸ ἔργο ἐκείνων ἀκριβῶς ποὺ παραπονιόνταν γι αὐτήν. Ζήτησε τὴ λήψη δικαστικῶν μέτρων. Ὁ εἰσαγγελέας θἄπαιρνε μέτρα ἀμέσως ἐναντίον ἐκείνων ποὺ γράφανε καὶ μοίραζαν τὶς ἐμπρηστικὲς προκηρύξεις κ' ἐναντίον ἐκείνων ποὺ προκαλούσαν τὴ δυσπιστία τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν παραγωγῶν ποὺ ἐφοδίαζαν τὸ Παρίσι. «Ἂς τρέμουν οἱ διάφοροι συνωμότες!... Πρέπει νὰ ἐπιτηροῦμε τὴ φατρία τῶν Ἐπιεικῶν καὶ τῶν Εἰρηνοφίλων, ὅσο καὶ τοὺς δῆθεν ἀντάρτες!» Κι ἀνάγγειλε

πὼς ὁ 'Αμὰρ θὰ κατέθετε ἐπὶ τέλους τὴν ἔκθεσή του σχετικὰ μὲ τὸν Σαμπὸ καὶ τοὺς συνενόχους του.

"Αν ἡ 'Επιτροπὴ δὲ συνέλαβε εὐθὺς ἀμέσως τοὺς κήρυκες τῆς ἐπανάστασης, αὐτὸ ἔγινε γιατὶ ὁ Κολλὸ ντ' 'Ερμπουὰ ἐπεχείρησε νὰ καταβάλει μιὰ τελευταία προσπάθεια γιὰ συνδιαλλαγή. 'Ο ὑπεύθυνος γιὰ τοὺς τουφεκισμοὺς τῆς Λυὼν δὲν μποροῦσε νὰ παραδώσει στὴ δικαιοσύνη τὸν αὐτουργὸ τῶν πνιγμῶν τῆς Νάντης χωρὶς νὰ ἐκθέσει σὲ κίνδυνο καὶ τὸν ἑαυτό του. Τὸ ἴδιο βράδι, πρότεινε στὴ Λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων νὰ στείλουν στοὺς Κορδελιέρους, ὅπως τὴν ἐποχὴ τοῦ 'Ιάκωβου Ρού, μιὰ 'Επιτροπὴ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει «νὰ τιμωρήσουν τοὺς ῥαδιούργους ποὺ τοὺς εἶχαν παρασύρει». Οἱ ῥαδιοῦργοι ποὺ ὁ Κολλὸ ἀπαξιοῦσε νὰ κατονομάσει, εἶταν παρόντες στὴ συνεδρίαση. Εἶχαν κηρύξει προχθὲς τὴν ἐξέγερση. Τώρα δὲ στάθηκαν ἱκανοὶ παρὰ μόνο νὰ προβοῦν σὲ δειλὲς ἀποκηρύξεις τῶν ἰδεῶν τους. «Δὲ μίλησε κανένας γιὰ ἐξέγερση, εἶπε ὁ Καρριέ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν περίπτωση ποὺ θὰ μᾶς ἐξανάγκαζαν οἱ περιστάσεις. Βεβαιώνω μὲ τὸ κεφάλι μου πὼς δὲν ἔγινε κανένα ψήφισμα ἐναντίον τῆς 'Επιτροπῆς!»

Μιὰ ἀντιπροσωπεία τῆς Λέσχης τῶν 'Ιακωβίνων, ὁδηγούμενη ἀπ' τὸν Κολλό, πῆγε στοὺς Κορδελιέρους στὶς 17 τοῦ Βαντώζ. 'Ο Μομορό, ὁ 'Εμπέρ, ὁ Ρονσέν, ὁ ἕνας ὕστερ' ἀπ' τὸν ἄλλον ἀνομολόγησαν δημοσίᾳ τὸ σφάλμα τους. Τὸ μαῦρο κρέπι ποὺ σκέπαζε τὸν πίνακα τῶν Δικαιωμάτων τοῦ 'Ανθρώπου σκίστηκε καὶ παραδόθηκε στοὺς 'Ιακωβίνους, σὰν ἔμβλημα ἀδελφοσύνης. Οἱ δυὸ Λέσχες ὁρκίστηκαν νἆναι «αἰώνια ἑνωμένες». Φαινόταν πὼς ὁ Κολλὸ εἶχε κερδίσει τὸ παιχνίδι.

"Ολοι ὅμως οἱ Κορδελιέροι δὲν ἐπικροτούσαν τὴν ὑποχώρηση τῶν ἀρχηγῶν τους. 'Ο Βενσὰν ἔβγαλε, στὶς 19 τοῦ Βαντώζ, ἕνα βίαιο λόγο ἐναντίον τῶν Κρομβελικῶν, ἐνάντια τοὺς ἐπιδέξιους ῥήτορες καὶ στὰ παχιὰ λόγια τους, δηλαδὴ ἐναντίον τοῦ Κολλό. "Εγιναν στὴ Λέσχη θυελλώδεις ἀντεγκλήσεις. Μερικὰ Διαμερίσματα ὅπου ἐπικρατούσαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Βενσάν, ὅπως π.χ. τὸ Διαμέρισμα τοῦ Βρούτου, ἐξακολουθοῦσαν νὰ προκαλοῦν ταραχές. Τὸ Διαμέρισμα τοῦ Βρούτου, στὶς 21 τοῦ Βαντώζ, δήλωνε στὴ Συμβατικὴ πὼς θὰ παρέμενε ἐν ἐπιφυλακῇ ὥσπου νὰ ἐκμηδενιστοῦν ὅλοι οἱ κρυπτοβασιλικοί, ὅλοι οἱ φεντεραλιστές, ὅλοι οἱ μετριοπαθεῖς, ὅλοι οἱ ἐπιεικεῖς, καὶ τὴν ἴδια μέρα τὸ Διαμέρισμα τοῦ Φινιστέρ, ποὺ τὸ ἀποτελούσαν χειρώναχτες, ζητοῦσε, μὲ τὸ στόμα τοῦ Μπουλλάν, νὰ ψηφιστεῖ ἕνα διάταγμα γιὰ νὰ δραστηριοποιήσουν τὸν ἐπαναστατικὸ στρατὸ καὶ νὰ δικάσουν χωρὶς πολλὲς διατυπώσεις τοὺς προαγοραστές.

Οἱ 'Επιτροπὲς μάθανε, στὶς 21 τοῦ Βαντώζ, ἀπὸ πολλὲς πλευρές, ἰδίως ἀπ' ἕναν ἀξιωματικὸ τῆς γερμανικῆς λεγεώνας ὀνόματι Χάιντελ, πὼς οἱ 'Εμπερτιστὲς προετοίμαζαν πραγματικὰ τὴν ἐξέγερση ποὺ εἶχαν προηγουμένως ἀποκηρύξει. Θάμπαιναν στὶς φυλακές, θάσφαζαν τοὺς ἀριστοκράτες, θὰ κυρίευαν ὕστερα τὸ Πόν-

Νὲφ καὶ τὸ διπλοστάσιο, θὰ σκότωναν τὸν 'Ανριὸ καὶ τοὺς ἐπιτελεῖς του καὶ θὰ βάζανε φωτιὰ στὶς 'Επιτροπὲς τῆς Συμβατικῆς. Στὸ τέλος θὰ διόριζαν ἕνα Μεγάλο Δικαστή, δηλαδὴ ἕνα δικτάτορα ποὺ θὰ προέδρευε στὶς ἐκτελέσεις καὶ θὰ μοίραζε στὸ λαὸ τὰ χρήματα ποὺ θὰ βρίσκονταν στὸ Νομισματοκοπεῖο καὶ στὸ Ταμεῖο τοῦ Κράτους. 'Ο Χαϊντελ ἀνέφερε τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ εἶχαν προσπαθήσει νὰ τὸν παρασύρουν γιὰ νὰ πάρει μέρος στὴ συνωμοσία, τὸ μαθητὴ χειροῦργο 'Αρμάντ, τὸν γιατρὸ Μπεϊσὲρ κλπ. Ἕνας ἀπόστρατος στρατηγός, ὁ Λωμύρ, ἐμπιστεύτηκε στὸν Βέστερμαν, ζητώντας τὴ συνδρομή του, πὼς φέρνανε μυστικὰ στὸ Παρίσι τοὺς ἄντρες τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καὶ πὼς ὁ Μεγάλος Δικαστὴς ποὺ θ' ἀνακήρυχναν, θἆταν ὁ Πάς.

'Εφοδιασμένες μ' αὐτὲς τὶς ἐνδείξεις, οἱ 'Επιτροπὲς ἀποφάσισαν νὰ ἐνεργήσουν χωρὶς καθυστέρηση γιὰ νὰ συντρίψουν τὴ συνωμοσία στὴ γένεσή της. 'Ο Μπιλλὼ Βαρέν, ποὺ εἶχε ἐπιστρέψει ἀπ' τὴν ἀποστολή του στὸ Πὸρ-Μαλό, ὁ Κουτὸν κι ὁ Ροβεσπιέρος, ποὺ μόλις εἶχαν γίνει καλά, παρακολούθησαν τὴ συνεδρίαση τῶν 'Επιτροπῶν στὶς 22 τοῦ Βαντώζ. Στὴ συνεδρίαση αὐτὴ ἐγκρίθηκαν τὰ συμπεράσματα ἐπὶ τοῦ κατηγορητηρίου ποὺ ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἐξέθεσε τὴν ἄλλη μέρα ἐναντίον τῶν δύο φατριῶν ποὺ βοηθούσαν τὸν ἐχθρό. Τὸ ἴδιο βράδι προσκάλεσαν τὸν Φουκιὲ-Τενβὶλλ στὴν 'Επιτροπὴ καὶ τὴν ἑπομένη νύχτα τῆς 23ης πρὸς τὴν 24η τοῦ Βαντώζ, οἱ κυριότεροι ἀρχηγοὶ τῶν 'Εμπερτιστῶν συνελήφθησαν μέσα σὲ γενικὴ ἀδιαφορία. Τὰ περισσότερα Διαμερίσματα συγχάρηκαν τὴ Συμβατικὴ τὶς ἑπόμενες μέρες, καὶ ἡ ἴδια ἡ Κομμούνα, ἂν καὶ μὲ κάποια καθυστέρηση, ἔστειλε κι αὐτὴ τὰ συγχαρητήριά της.

'Η δίκη τῶν 'Εμπερτιστῶν, ποὺ βάσταξε ἀπ' τὴν 1η ὣς τὶς 4 τοῦ Ζερμινάλ, εἶταν κυρίως δίκη πολιτική. 'Η κατηγορία ποὺ εἶχαν διατυπώσει σὲ βάρος τους στὴν ἀρχή, πὼς εἶταν δηλαδὴ ὑπεύθυνοι γιὰ τὸ λιμό, ὑποχώρησε μπροστὰ στὴ νέα κατηγορία, πολὺ πιὸ σοβαρή, πὼς εἶχαν συνωμοτήσει γιὰ νὰ προκαλέσουν ἐξέγερση. Γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν πρώτη κατηγορία, συνέλαβαν μαζὶ μὲ τὸν 'Εμπὲρ καὶ τὸ φίλο του τὸν Ντυκροκέ, ἐπίτροπο γιὰ τὴν παρακολούθηση τῶν προαγορῶν, κ' ἕναν πράκτορα τῆς 'Επιτροπῆς Τροφίμων, τὸν 'Αντώνιο Ντεκόμπ. Γιὰ ν' ἀποδείξουν τὴ συνενόηση μὲ τὸν ἐχθρὸ (γιατὶ μιὰ συνωμοσία χωρὶς τὸν Πίττ καὶ τὸν Κοβοῦργο δὲν εἶταν νοητή), κάθησαν στὸ σκαμνὶ τὸν 'Ανάχαρση Κλόοτς, τὸν Προλί, τὸν Κὸκ καὶ τοὺς μυστικοὺς πράκτορες τοῦ ὑπουργείου τῶν 'Εξωτερικῶν Ντεφιέ, Περεϊρὰ καὶ Ντυμπουϊσόν. Οἱ ἄλλοι κατηγορούμενοι, ὁ Ρονσέν, ὁ Μαζυέλ, ὁ Βενσάν, ὁ Λεκλὲρκ κι ὁ Μπουρζουά, τμηματάρχες τῶν στρατιωτικῶν γραφείων, ὁ Μομορὸ κλπ. εἶταν οἱ ἀρχηγοὶ ποὺ προετοίμαζαν τὸ πραξικόπημα.

Ὅλοι καταδικάστηκαν σὲ θάνατο, ἐχτὸς ἀπ' τὸ χαφιὲ Λαμπουρὼ ποὺ ἀθωώθηκε. 'Η ἐκτέλεση ἔγινε μπροστὰ σὲ τεράστιο πλῆθος

πού ἔβριζε τούς νικημένους. Οἱ κατάδικοι ἀντιμετώπισαν μὲ θάρρος τὸ θάνατο, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ἑμπὲρ ποὔδειξε κάποια δειλία.

Οἱ Ἐπιτροπὲς ἀποφάσισαν νὰ χτυπήσουν τοὺς ultra μόνο γιὰ νὰ σώσουν τὸν ἑαυτό τους. Ἀπαγόρεψαν στὸν Φουκιὲ νὰ καταδιώξει τὸν Ἀνριό, τὸν Μπουλανζέ, τὸν Πὰς ποὺ μερικὲς καταθέσεις τοὺς ἐνοχοποιούσαν κι αὐτούς. Ἀπήλλαξαν τὸν Καρριέ. Φοβόνταν μιὰ ἀντίδραση ποὺ θὰ ὠφελοῦσε τοὺς Ἐπιεικεῖς ποὺ τοὺς θεωρούσαν πιὸ ἐπικίνδυνους ἀντίπαλους. «Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἔλεγε ὁ Ροβεσπιέρος στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων στὶς 25 Βαντώζ, θἄταν νὰ συνδέσουμε τοὺς πατριῶτες μὲ τὸν ἀγώνα τῶν συνωμοτῶν». Τὸ διάταγμα τῆς 23ης τοῦ Βαντώζ, ποὺ παράπεμπε τοὺς Ἑμπερτιστὲς στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, περιλάβαινε δίκοπες διατάξεις, ποὺ ὁ Σαὶν-Ζὺστ τὶς εἶχε διατυπώσει ἔντεχνα, ὅπως π. χ. τὴ διάταξη ἐκείνη ποὺ κήρυχνε προδότες τῆς πατρίδας ὅλους ἐκείνους ποὺ θἄδιναν ἄσυλο στοὺς ἐμιγκρέδες καὶ τὴ διάταξη ποὺ θὰ συμπεριλάβαινε στὴν ἴδια κατηγορία ἐκείνους ποὺ θ' ἀνοίγανε τὶς πύλες τῶν φυλακῶν. Ἡ πρώτη διάταξη μποροῦσε νὰ στραφεῖ ἐναντίον τοῦ Δαντὼν ποὺ εἶχε παραχωρήσει ἄσυλο στὴν ἐμιγκρὲ μαρκησία ντὲ Σαρρύ. Ἡ δεύτερη μποροῦσε νὰ συμπεριλάβει ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ ζητούσαν νὰ ἐπιβάλλουν τὴ μετριοπάθεια.

Ὁ Ἀμὰρ ὑπέβαλε ἐπὶ τέλους, στὶς 26 τοῦ Βαντώζ, τὴν ἔκθεσή του ἐναντίον τῶν λωποδυτῶν, δηλαδὴ τοῦ Σαμπό, τοῦ Μπαζίρ, τοῦ Ντελωναί, τοῦ Φάμπρ κλπ. Ἡ εἰσαγγελικὴ ἔκθεσή του, ποὺ περιοριζόταν στὴν οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς ὑπόθεσης, δὲν ἱκανοποίησε οὔτε τὸν Μπιλλώ, οὔτε τὸν Ροβεσπιέρο, ποὺ κ' οἱ δυό τους λυπήθηκαν ἐπειδὴ ὁ Ἀμὰρ δὲν ἔστρεψε τὴν προσπάθειά του στὴν πολιτικὴ ἄποψη τῆς συνωμοσίας. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ οἱ Ἑμπερτιστὲς ἐπρόκειτο νὰ δώσουν λόγο στὸν Φουκιὲ γιὰ τὸ ἔγκλημά τους, ὅτι ἤθελαν δηλαδὴ νὰ ἐξευτελίσουν καὶ νὰ διαλύσουν τὴ Συμβατική, ὁ Μπιλλὼ κι ὁ Ροβεσπιέρος ἐξετόξευαν τὴν ἴδια κατηγορία ἐνάντια στοὺς λωποδύτες καὶ στοὺς Ἐπιεικεῖς.

Ὁ Δαντὼν μονάχα ἂν εἶταν τυφλὸς καὶ κουφὸς δὲ θὰ καταλάβαινε τὶ προετοιμαζόταν. Στὶς 4 καὶ στὶς 8 τοῦ Βαντὼζ εἶχε διαδηλώσει μὲ ἀπειλητικὲς ἐκφράσεις, τὴν πρόθεσή του νὰ ζητήσε ιλογαριασμὸ ἀπ' τὶς Ἐπιτροπές. Ἀπότομα σώπασε. Πρέπει ἄραγε νὰ ὑποθέσουμε πὼς εἶδε μ' εὐχαρίστηση τὴν ἐξέγερση τῶν Κορδελιέρων καὶ πὼς δοκίμασε νὰ συνεργαστεῖ μὲ τὸν Ρονσὲν γιὰ ν' ἀνατρέψει τὴν Κυβέρνηση; Πολλὲς ἐνδείξεις ποὺ συμφωνοῦν ἀναμεταξύ τους μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσουμε πὼς ἡ μυστικὴ συνενόηση ποὺ διασάλπιζαν οἱ Ἐπιτροπὲς ἀνάμεσα στοὺς δυὸ κλάδους τῆς συνωμοσίας δὲν εἶταν προϊὸν φαντασίας. Ὁ στρατηγὸς Λωμὺρ εἶτανε στενὸς φίλος τοῦ Βέστερμαν κι ὁ τελευταῖος ἄκουγε τὶς ἐκμυστηρεύσεις του. Ὑπήρχαν μάρτυρες ποὺ θὰ κατέθεταν πὼς ὁ Βέστερμαν ὑπέδειξε τὸν Δαντὼν γιὰ τὴ θέση τοῦ Μεγάλου Δικαστή. Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Δαντὼν εἶχε ὑποστηρίξει, ἐδῶ κ'

ἕνα μήνα, τὴν ἀποφυλάκιση τοῦ Ρονσὲν καὶ τοῦ Βενσάν, οἱ Ἐμπερτιστὲς τὸν περιποιόνταν. Ὑπῆρχαν ἀνάμεσά τους γνωστοὶ «πελάτες» τοῦ Δαντών. Ὁ Καρριὲ εἶχε πλέξει τὸ ἐγκώμιο τοῦ Βέστερμαν.

Ὅπως καὶ νἆταν, οἱ Ἐπιεικεῖς ξύπνησαν μόνο ὅταν ἄρχισαν οἱ διώξεις ἐναντίον τῶν Ἐμπερτιστῶν. Ἡ συνωμοσία εἶχε ἀποτύχει. Ὁ κίνδυνος πλησίαζε. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν ξανάρχισε νὰ γράφει. Ἐνῶ στὰ ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6 φύλλα τοῦ *Παλιοῦ Κορδελιέρου* εἶχε πολλαπλασιάσει τὶς ἀποκηρύξεις καὶ τὶς ὑπαναχωρήσεις, τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 φύλλο του τὸ συνέταξε μ' ἐντελῶς ἄλλο πνεῦμα. Στὸ φύλλο αὐτὸ ὁ Ντεμουλὲν κατέκρινε τὴ Συμβατικὴ γιὰ τὴ χαμέρπειά της μπροστὰ στὶς Ἐπιτροπὲς κ' ἐγκωμίαζε μ' ἐνθουσιασμὸ τοὺς βρεττανικοὺς θεσμούς, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ὁ Ροβεσπιέρος τοὺς καυτηρίαζε. Ὁ Ντεμουλὲν ὑπενθύμιζε πὼς οἱ Ἄγγλοι ἔνορκοι μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχαν ἀθωώσει τὸν πολίτη Μπένετ ποὺ εἶχε εὐχηθεῖ τὴ νίκη τῆς Γαλλίας, ἐνῶ στὴ Γαλλία καὶ γι ἁπλὲς ἀκόμα ἡττοπαθεῖς φράσεις «τραβᾶμε τὸν κόσμο στὸ ἰκρίωμα». Καὶ κατέληγε μὲ μιὰ βίαιη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Μπαρὲρ ποὺ εἶχε ἀρνηθεῖ ν' ἀκούσει τὶς προτάσεις εἰρήνης ποὺ ἀπηύθυναν οἱ Δυνάμεις. Στὸ χειρόγραφο ποὺ βρέθηκε μέσα στὰ χαρτιά του, ὁ Ντεμουλὲν προχωροῦσε ἀκόμα περισσότερο. Κατηγοροῦσε τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας πὼς εἶχε ἐκλέξει ἀνίκανους μόνο στρατηγοὺς καὶ πὼς εἶχε παύσει καὶ εἶχε στείλει συστηματικὰ στὴ λαιμητόμο ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶχαν κάποιαν ἀξία: τὸν Ντιγιόν, τὸν Κιουστίν, τὸν Ντυμπαγιέ, τὸν Ἀρβὶλλ καὶ τὸν Λαμορλιέρ. Καλοῦσε πάλι σὲ μάχη ὅλους ὅσους εἶχαν κουραστεῖ ἀπ' τὴν Τρομοκρατία καὶ τὸν πόλεμο. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 φύλλο του εἶχε τὴν ἔννοια κατηγορητηρίου ἐναντίον τῶν Ἐπιτροπῶν ποὺ τὴν προτεραία ἀκόμα ὁ Ντεμουλὲν τὶς περιποιόταν. Οἱ Ἐπιτροπὲς ὅμως ἀγρυπνοῦσαν. Κάνανε ἔρευνα στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ντεμουλὲν καὶ συνέλαβαν, στὶς 24 τοῦ Βαντώζ, τὸν τυπογράφο Ντεσέν. Οἱ Ἐπιτροπὲς εἶχαν ἔτσι προειδοποιηθεῖ καὶ εἶχαν στὰ χέρια τους τὰ στοιχεῖα ποὺ θέλανε.

Οἱ Ἐπιεικεῖς δοκίμασαν νὰ ἐπαναλάβουν τὴν αἰώνια ἐπίθεσή τους ἐναντίον τοῦ Μπουσὸτ καὶ τῶν πραχτόρων τῆς Ἐπιτροπῆς (28 καὶ 30 τοῦ Βαντώζ). Κατόρθωσαν μάλιστα νὰ πετύχουν τὴν ψήφιση διατάγματος γιὰ τὴ σύληψη τοῦ Ἐρόν, ἑνὸς ἀπ' τοὺς κυριότερους πράχτορες τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Οἱ Κουτόν, Μοῦζ, Μπαὺν καὶ Ροβεσπιέρος ὅμως ἀποκρούουν διαδοχικὰ τὴν ἐπίθεσή τους. Ὁ Κουτὸν δηλώνει ὅτι: «Οἱ μετριοπαθεῖς ποὺ δὲν ἔχουν καθαρὴ τὴ συνείδησή τους καὶ ποὺ συνεπῶς φοβοῦνται τὰ θαρραλέα κ' ἐπαναστατικὰ μέτρα... θέλουν νὰ πλήξουν τὴν κυβέρνηση», στερώντας την ἀπ' τοὺς καλύτερους πράχτορές της. Ὁ Ροβεσπιέρος σὲ ἀπειλητικὸν τόνο, δηλώνει πὼς οἱ Ἐπιτροπὲς δὲ θ' ἀνεχτοῦν νὰ ἐγγίσει τὸ σπαθὶ τῆς τυραννίας οὔτε ἕναν πατριώτη. Καταγγέλλει ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ καταστρέψουν τοὺς καλύτερους ἐπανα-

στάτες συμπεριλαμβάνοντάς τους στὴν ὁμάδα τῶν Ἐμπερτιστῶν: «Χθὲς ἀκόμα, ἕνα μέλος εἰσέβαλε στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καὶ μὲ λύσσα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφεῖ, ζήτησε τρία κεφάλια». Ὁ Ροβεσπιέρος δὲ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ κατονομάσει αὐτὸν τὸν αἱμοβόρο ἐπιεική, ὁ Ἐρὸν ὅμως σώθηκε.

Νἄταν ἄραγε αὐτὸς ὁ συναγερμὸς ποὺ ἔκανε τὸν Μπιλλὼ νὰ ζητήσει ἀπ' τοὺς συναδέλφους του τῶν Ἐπιτροπῶν τὴ σύληψη τοῦ Δαντὼν ποὺ εἶταν, καθὼς τοὺς εἶπε, ὁ ἄξονας ποὺ γύρω σ' αὐτὸν συναθροίζονταν ὅλοι οἱ ἀντεπαναστάτες; Μόνο ἡ ἀντίσταση τοῦ Ροβεσπιέρου, ποὺ ἀποστρέφεται νὰ παραδώσει τοὺς παλιοὺς συμπολεμιστές του, καθυστερεῖ μερικὲς μέρες ἀκόμα τὴν ἀναπόφευχτη σύληψη. Γιὰ ν' ἀποδείξουν στὶς μάζες τῶν πατριωτῶν πὼς ἡ δίκη τῶν Ἐμπερτιστῶν δὲν πρόκειται νὰ ὠφελήσει τὴν ἀντίδραση, ἔπρεπε ἀπαραίτητα νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀπειλὴ ποὺ ἐδῶ καὶ πολὺν καιρὸ στρεφόταν ἐναντίον τῶν ὑπέρμαχων τῆς ἠπιότητας.

Καθὼς φαίνεται, οἱ τελευταῖοι, τρομοκρατημένοι ἀπὸ τότε ποὺ ψηφίστηκε τὸ διάταγμα ποὺ κατηγοροῦσε τοὺς Μπαζίρ, Σαμπὸ καὶ Φάμπρ, εἶχαν ἐναποθέσει τὶς τελευταῖες τους ἐλπίδες στὸν Ροβεσπιέρο. Ὁ Δαντὼν τὸν συνάντησε δυὸ ἢ τρεῖς φορὲς στοῦ Λαινιελὸ καὶ στοῦ Ἐμπέρ. Ὁ Δαντών, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Κουρτουά, ἔκλαιγε καὶ διαμαρτυρόταν ἐναντίον τῶν συκοφαντιῶν ποὺ ειπώθηκαν σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολή του στὸ Βέλγιο καὶ τὸν πλουτισμό του: «Πίστεψέ με, Ροβεσπιέρε, τσάκισε τὴ μηχανοραφία, ἑνώσου μὲ τοὺς πατριῶτες» (κατὰ τὸν Ντωμπινύ). Ὁ Ροβεσπιέρος, κατὰ τοὺς ἴδιους μάρτυρες, ἔμεινε ἀπαθής.

Ὁ Βέστερμαν εἶχε συμβουλέψει τὸν Δαντὼν νὰ προκαταλάβει τοὺς ἐχθρούς του: «Θὰ σᾶς σκοτώσουν.—Δὲ θὰ τολμήσουν νὰ μοῦ ἐπιτεθοῦν» εἶπε ὁ Δαντών. Ὁ Βέστερμαν εἶχε δῆθεν ἐπιμείνει καὶ εἶχε προτείνει ἕνα πραξικόπημα ἐναντίον τῶν Ἐπιτροπῶν. Ὁ Δαντὼν ἀρνήθηκε: «Ἑκατὸ φορὲς καλύτερα νὰ μὲ στείλουνε στὴ γκιλοτίνα παρὰ νἄμαι ἐγὼ ἐκεῖνος ποὺ θὰ στέλνει στὴ γκιλοτίνα!» Νἄταν ἄραγε ἀλαζονία, κούραση ἢ πεποίθηση πὼς ὕστερα ἀπ' τὴν ἀποτυχία τῆς ἐξέγερσης τῶν Ἐμπερτιστῶν κάθε ἄλλη προσπάθεια γιὰ ἐξέγερση εἶταν καταδικασμένη στὴν ἴδια ἀποτυχία; Ὁ τολμηρὸς Δαντών, παρ' ὅλο ποὺ τὸν εἶχαν προειδοποιήσει, περίμενε ἀπαθὴς τὰ γεγονότα.

Ὁ Μπιλλὼ κατόρθωσε τέλος νὰ ὑπερνικήσει καὶ τοὺς τελευταίους δισταγμοὺς τοῦ Ροβεσπιέρου. Οἱ δύο Ἐπιτροπές, σὲ κοινὴ συνεδρίαση, τὸ βράδι τῆς 10ης τοῦ Ζερμινάλ, ἀφοῦ ἄκουσαν τὸ κατηγορητήριο ποὺ ἐκφώνησε ὁ Σαίν-Ζὺστ καὶ ποὺ ἀργότερα τὸ τροποποίησε ὁ Ροβεσπιέρος, διέταξαν τὴ σύληψη τοῦ Δαντών, τοῦ Ντελακρουά, τοῦ Φιλιππὼ καὶ τοῦ Καμίλλου Ντεμουλέν, μὲ τὴν κατηγορία πὼς εἶναι συνένοχοι τοῦ Σαμπό, τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντὶν καὶ τῶν ἄλλων καταχραστῶν ποὺ εἶχαν ὑπερασπίσει. Ὅλα τὰ παρόντα μέλη ὑπέγραψαν τὸ διάταγμα, ἐχτὸς ἀπ' τὸν Ρὺλ καὶ τὸν Λεντέ.

Οἱ Ἐπιτροπὲς ἄρχισαν ἕναν ἀποφασιστικὸ ἀγώνα χωρὶς νἆναι σίγουρες πὼς θὰ νικήσουν. Ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐκτέλεση τῶν Ἐμπερτιστῶν, οἱ citra εἶχαν κάνει μεγάλες προόδους. Ὁ Λεζάντρ εἶταν πρόεδρος τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων κι ὁ Ταλλιὲν πρόεδρος τῆς Συμβατικῆς.

'Απ' τὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς συνεδρίασης τῆς 11ης τοῦ Ζερμινάλ, ὁ Ντελμὰς ζήτησε νὰ παρουσιαστοῦν οἱ Ἐπιτροπές. Ἡ συνέλευση διέταξε τὴν πρόσκλησή τους, κι ἀμέσως ὁ Λεζάντρ, παρακινούμενος ἀπὸ ἕνα γράμα τοῦ Ντελακρουὰ ποὺ τὄχε λάβει τὸ ἴδιο πρωΐ, ἐκφώνησε ἕνα ζωηρὸ ἐγκώμιο τοῦ Δαντών: «Νομίζω πὼς ὁ Δαντὼν εἶναι τόσο ἁγνός, ὅσο κ' ἐγώ». Ἐπειδὴ ἀκούστηκαν ψίθυροι, ὁ Κλωζὲλ ἀναφώνησε: «Πρόεδρε, τήρησε τὴν ἐλευθερία τῆς γνώμης»· κι ὁ Ταλλιὲν εἶπε θεατρικά: «Ναί, θὰ ὑπερασπίσω τὴν ἐλευθερία τῆς γνώμης, ναί, καθένας θὰ πεῖ ἐλεύθερα ὅ,τι σκέπτεται, θὰ μείνουμε ὅλοι ἐδῶ γιὰ νὰ σώσουμε τὴν ἐλευθερία!» Ζωηρὰ χειροκροτήματα χαιρέτησαν τ' ἀπειλητικὰ αὐτὰ λόγια, κι ὁ Λεζάντρ τέλειωσε τὸ λόγο του ζητώντας νὰ καλέσουν καὶ ν' ἀκούσουν τοὺς βουλευτὲς ποὺ εἶχαν συληφθεῖ πρὶν δώσουν τὸ λόγο στοὺς κατηγόρους τους. Ὁ Φαιγιὸ προσβλήθηκε γιὰ τὴν πρόταση αὐτὴ ποὺ δημιουργοῦσε προνόμια. Δὲν εἶχαν ἀκούσει τοὺς Γιρονδίνους, οὔτε τὸν Σαμπό, οὔτε τὸν Φάμπρ κ.τ.λ. πρὶν τοὺς παραπέμψουν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Γιατί αὐτὰ τὰ δυὸ μέτρα καὶ δυὸ σταθμά; Ἡ συνέλευση, ταραγμένη, δίσταζε. Ὁ Ζὰν Ντεμπρύ, ὁ Κουρτουά, ὁ Ντελμὰς φώναζαν δείχνοντας τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν: Κάτω οἱ δικτάτορες, κάτω οἱ τύραννοι! (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Κουρτουά). Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως ἀνέβηκε στὸ βῆμα κ' ἔβγαλε ἕναν παλλόμενο ἀπὸ πάθος λόγο ποὺ ἡ βαθιά του εἰλικρίνεια συγκίνησε καὶ ὑπέταξε τὴ Συνέλευση:

«...Θέλουν νὰ μᾶς κάνουν νὰ φοβηθοῦμε τὴν κατάχρηση τῆς ἐξουσίας, τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἐξουσίας, ποὺ ἔχετε σεῖς οἱ ἴδιοι ἀσκήσει καὶ ποὺ δὲν ἐδρεύει σὲ μερικοὺς μόνο ἀνθρώπους... Φοβοῦνται μήπως καταπιέσουν τοὺς συληφθέντες καὶ δυσπιστοῦν συνεπῶς στὴν ἐθνικὴ δικαιοσύνη, δυσπιστοῦν στοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς Ἐθνικῆς Συμβατικῆς, δυσπιστοῦν στὴ Συμβατικὴ ποὺ τοὺς περιέβαλε μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη της, στὴν κοινὴ γνώμη ποὺ τὴν ἐπικύρωσε. Λέω πὼς ὅποιος τρέμει αὐτὴ τὴ στιγμή, εἶναι ἔνοχος, γιατὶ ποτὲ ἡ ἀθωότητα δὲν φοβᾶται τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχο... Κ' ἐμένα ἐπίσης θελήσανε νὰ μὲ τρομοκρατήσουν, θελήσανε νὰ μὲ κάνουν νὰ πιστέψω πὼς φέρνοντας τὸν Δαντὼν πιὸ κοντὰ στὸν κίνδυνο, θὰ κινδύνευα κ' ἐγώ. Μοῦ περιέγραψαν τὸν Δαντὼν σὰν ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ἀσπίδα ὅπου ἔπρεπε νὰ προσκολληθῶ καὶ ποὺ θὰ μὲ προστάτευε καὶ πού, ἂν τὸν ἀνατρέπανε, θὰ μ' ἄφηνε ἔκθετο κι ἀνυπεράσπιστο στὰ βέλη τῶν ἐχθρῶν μου. Μοῦ γράψανε οἱ φίλοι τοῦ Δαντών, μοῦ στείλανε γράματα, μὲ ζάλισαν μὲ τὰ λόγια τους. Νόμιζαν πὼς οἱ ἀναμνήσεις ἑνὸς παλιοῦ δεσμοῦ, πὼς ἡ παλιά μου πίστη στὶς ψεύτικες ἀρετὲς τοῦ Δαντὼν θὰ μ' ἔκαναν νὰ μετριάσω τὸ ζῆλο μου καὶ τὸ πάθος μου γιὰ τὴν ἐλευθερία... Τί μὲ νοιάζει γιὰ τοὺς κινδύνους! Ἡ ζωή μου ἀνήκει στὴν πατρίδα, ἡ καρδιά μου εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸ φόβο, κι ἂν πέθαινα, θὰ τὄκανα χωρὶς παράπονο καὶ χωρὶς ἀτιμία. Μπροστὰ στὴν ἀποθέωση ποὺ χαιρέτησε αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ Λεζάντρ ὑποχώρησε μὲ δειλία: «Ὁ Ροβεσπιέρος δὲ μὲ ξέρει καλά, ἂν νομίζει πὼς δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ θυσιάσω τὸ ἄτομο στὴν ἐλευθερία».

Ὁ Σαὶν-Ζὺστ διάβασε, μέσα σὲ βαθιὰ σιωπή, τὸ κατηγορητήριό του ποὺ ξετύλιγε μπροστὰ στὴ Συνέλευση τὸ θολὸ παρελθὸν τῶν κατηγορουμένων, τὶς ραδιουργίες τους μὲ τὸν Μιραμπό,

τὶς μυστικὲς συνενοήσεις τους μὲ τὴν Αὐλή, τοὺς δεσμούς τους μὲ τὸν Ντυμουριέ, τοὺς συμβιβασμούς τους μὲ τοὺς Γιρονδίνους, τὴ διφορούμενη διαγωγή τους σ' ὅλες τὶς μεγάλες κρίσεις, στὶς 10 τοῦ Αὐγούστου, στὶς 31 τοῦ Μάη, τὶς προσπάθειές τους νὰ σώσουν τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια, τὴν ἐπίβουλη ἐκστρατεία τους ὑπὲρ τῆς ἐπιείκειας καὶ τῆς εἰρήνης, τὴν κρυφή τους ἀντίσταση ἐναντίον ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν μέτρων, τὴ συνενοχή τους μὲ τοὺς καταχραστές, τὶς ἐπαφές τους μὲ ὕποπτους ξένους, τὶς δόλιες ἐπιθέσεις τους ἐναντίον τῆς Κυβέρνησης. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ πιὸ πάνω σημεῖα ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἐπιβεβαίωσε τὶς κρίσεις τοῦ Σαὶν-Ζύστ. Ἡ Συμβατικὴ ἐπικύρωσε τὴν ἔκθεσή του μὲ ὁμόφωνη ψῆφο.

Ἡ κυριότερη παρτίδα ὅμως ἐπρόκειτο νὰ παιχτεῖ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Ἡ δίκη βάσταξε ὅπως καὶ ἡ δίκη τῶν Ἑμπερτιστῶν, τέσσερις μέρες, ἀπ' τὶς 13 ὥς τὶς 16 τοῦ Ζερμινάλ, εἶταν ὅμως πολὺ πιὸ ταραγμένη. Τὸ ἀμάλγαμα ποὺ τύλιξε τοὺς 14 κατηγορούμενους, δὲν εἶχε γίνει στὴν τύχη. Ὑπῆρχαν πολλοὶ βάσιμοι λόγοι γιὰ νὰ καθήσουν στὸ σκαμνί, τὸν ἕνα δίπλα στὸν ἄλλο, τὸν Ντελαχρουά, τὸν Δαντών, τὸν Ντεμουλὲν καὶ τὸν Σαμπό, τὸν Μπαζίρ, τὸν Ντελωναὶ καὶ τὸν Φάμπρ. Ὁ Ἐρὼ ντὲ Σεσὲλ θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ τὴ θέση του στὴν ὁμάδα τῶν Ἑμπερτιστῶν, ἀφοῦ εἶταν ὁ φίλος κι ὁ προστάτης τοῦ Προλὶ καὶ τοῦ Κλόοτς, μὰ τ' ὄνομά του ἀναφερόταν στὶς καταθέσεις τοῦ Μπαζὶρ καὶ τοῦ Σαμπό, καὶ οἱ Ἐπιτροπές, βάζοντάς τον πλάϊ στὸν Φάμπρ, τὸν πρῶτο ποὺ τὸν εἶχε καταγγείλει, θέλησαν νὰ ὑπογραμίσουν ἔτσι μὲ τὸ ἐντυπωσιακὸ αὐτὸ παράδειγμα, τὴ στενὴ καὶ μυστικὴ ἐπαφὴ τῶν ultra καὶ citra, τὴν κοινὴ συνενοχή τους στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης. Ὅσο γιὰ τὸν Φιλιππώ, αὐτὸς πλήρωνε τὶς κατηγορίες γιὰ προδοσία ποὺ εἶχε ἐκστομίσει ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τὰ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια τοῦ Ντεμουλέν. Στοὺς πρωταγωνιστὲς αὐτοὺς πρόσθεσαν ἕνα σωρὸ κομπάρσους, πράχτορες τοῦ Ἐξωτερικοῦ: Ἡ παρουσία τῶν Φρέϋ δίπλα στὸν Σαμπό, τὸν γαμπρό τους, εἶταν φυσική. Ὁ προμηθευτὴς ντ' Ἐσπανιάκ, προστατευόμενος τοῦ Σαμπὸ καὶ τοῦ Ζουλιὲν ντὲ Τουλούζ, ἀκόμα καὶ τοῦ Δαντών, εἶταν στὴ θέση του σ' αὐτὴ τὴ δίκη τῶν καταχραστῶν. Ὁ τυχοδιώκτης Γκουζμάν, ποὺ ὁ Δαντὼν τὸν εἶχε δεχτεῖ ἀνάμεσα στοὺς φίλους του, εἶταν ἐκεῖ γιὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσει γιὰ πλαίσιο. Τέλος ὁ Βέστερμαν, ποὺ εἶχε ἀναμιχτεῖ σ' ὅλες τὶς ραδιουργίες τοῦ Ντυμουριὲ καὶ τοῦ Δαντών, ποὺ εἶχε τὴ φήμη ληστῆ καὶ κλέφτη, ποὺ τὸν εἶχε καταγγείλει ὁ Μαρά, συμπλήρωνε τὸ μπουκέτο.

Τὴν πρώτη μέρα τῆς δίκης ἐξέτασαν τὴν οἰκονομικὴ πλευρά. Ἄκουσαν τὸ μάρτυρα τῆς κατηγορίας Καμπὸν κι ὁ πρόεδρος Ἑρμὰν διάβασε τὰ γράμματα τοῦ ντ' Ἐσπανιὰκ ποὺ εἶταν συντριπτικὰ γιὰ τοὺς κατηγορουμένους. Οἱ κατηγορούμενοι ἀρνήθηκαν ἐπίμονα καὶ φόρτωσαν τὴν εὐθύνη στὸν Ζουλιὲν ντὲ Τουλοὺζ ποὺ εἶχε γλυτώσει τὴ δίωξη μὲ τὴ φυγή του.

Τὴ δεύτερη μέρα τὴν ἀφιέρωσαν σχεδὸν ὁλόκληρη στὴν ἐξέταση τοῦ Δαντών. Ὁ δημαγωγὸς εἶχε ξαναβρεῖ ὅλη τὴν ἀλαζονία του. Δὲν ἀρκέστηκε νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἑαυτό του μὲ τολμηρὲς ψευτιές. Προσέβαλε τοὺς κατηγόρους του, τοὺς εἰρωνεύτηκε, τοὺς ἀπείλησε, κ' ἔκανε ἐπίδειξη τῆς τόλμης του. «Ποταποὶ ἀπατεῶνες, τολμήσατε νὰ ἐμφανιστεῖτε· ἐγὼ θὰ σᾶς βγάλω τὴ μάσκα ποὺ σᾶς προστατεύει ἀπ' τὴν ἐκδίκηση τοῦ κοινοῦ». Οἱ φωνές του ἀκούγονταν στὸ δρόμο. Κόσμος μαζεύτηκε. Οἱ ἔνορκοι καὶ οἱ δικαστὲς ταράχτηκαν. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ἀνησύχησε καὶ διέταξε τὸν Ἀνριὸ νὰ συλάβει τὸν πρόεδρο τοῦ Δικαστηρίου καὶ τὸν Εἰσαγγελέα, ποὺ τῆς φάνηκαν ἔνοχοι γιὰ τὴν ἀδυναμία ποὔδειχναν. Ὁ Φουκιέ, μακρινὸς συγγενὴς τοῦ Ντεμουλέν, δὲν τοῦ χρωστοῦσε τάχα τὸ διορισμό του; Μὰ κατόπιν ἡ Ἐπιτροπὴ ἄλλαξε γνώμη κι ἀνακάλεσε τελικὰ τὴ διαταγὴ ποὺ εἶχε δώσει στὸν Ἀνριό. Ἀντίθετα, πολλὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς πήγανε στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουν μὲ τὴν παρουσία τους τοὺς λιπόψυχους δικαστὲς κ' ἐνόρκους.

Τὴν τρίτη μέρα ἔγινε ἡ ἐξέταση τῶν ἄλλων κατηγορουμένων ποὺ μιμήθηκαν τὴν ταχτικὴ τοῦ Δαντών, ζητώντας τὴν ἐξέταση τῶν μαρτύρων ποὺ εἶχαν ἐπικαλεστεῖ στὴ Συμβατικὴ καὶ προκαλώντας βίαια ἐπεισόδια. Ὁ Φουκιὲ ποὺ τὰ εἶχε χάσει, καὶ ποὺ ὁ Ἑρμὰν δὲν τὸν ὑπεστήριζε ἀρκετά, ἔγραψε στὴ Συμβατικὴ ἕνα τρελλὸ γράμμα γιὰ νὰ τὴν συμβουλευτεῖ σχετικὰ μὲ τὴν προσαγωγὴ τῶν μαρτύρων ποὺ ζητούσαν οἱ κατηγορούμενοι. Ὅταν οἱ Ἐπιτροπὲς λάβανε τὸ γράμμα του, εἶχαν κιόλας στὰ χέρια τους μιὰ καταγγελία ποὺ εἶχε κάνει ὁ Λαφλότ, ἕνας κρατούμενος τῶν φυλακῶν τοῦ Λουξεμβούργου, πρώην πρεσβευτὴς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας στὴ Φλωρεντία, ποὺ τοὺς εἰδοποιοῦσε πὼς τὴν προηγούμενη μέρα, δυὸ σύντροφοι τοῦ κελλιοῦ, ὁ στρατηγὸς Ἀρθοῦρος Ντιγιὸν κι ὁ βουλευτὴς τῆς Συμβατικῆς Σιμὸν εἶχαν προσπαθήσει νὰ τὸν μυήσουν σὲ μιὰ συνωμοσία ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Δαντὼν καὶ τῶν φίλων του. Ὁ Ντιγιὸν εἶχε συνεννοηθεῖ μὲ γράμμα μὲ τὴ γυναίκα τοῦ Ντεμουλὲν ποὺ εἶχε προσφέρει χίλια σκοῦδα γιὰ νὰ συγκεντρώσουν κόσμο γύρω ἀπ' τὸ Δικαστήριο. Ὁ Ντιγιόν, ὁ Σιμὸν καὶ οἱ συνέταιροί τους ἐπρόκειτο νὰ πάρουν τὰ κλειδιὰ τῆς φυλακῆς τοῦ Λουξεμβούργου, καὶ νὰ πᾶνε ὕστερα στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας καὶ νὰ σφάξουν τὰ μέλη της. Σήμερα ξέρουμε πὼς ὁ στρατηγὸς Σαϋγκέ, ἐξάδερφος τοῦ ντ' Ἐσπανιάκ, ποὺ τότε βρισκόταν μὲ ἄδεια στὸ Λιμουζέν, εἶχε λάβει ἀπ' τὸν Ντιγιὸν καὶ τὸν ντ' Ἐσπανιὰκ ἕνα σημείωμα ποὺ τὸν καλοῦσαν νὰ γυρίσει τὸ γρηγορότερο στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συνεργαστεῖ στὴν ἀπελευθέρωσή του. Ὁ Μπαρρὰς μᾶς πληροφορεῖ πὼς πολλοὶ φίλοι τοῦ Δαντών, κι ἀνάμεσά τους ὁ στρατηγὸς Μπρόν, τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ νὰ πᾶνε ὅλοι μαζὶ στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰ τὸν ἀπελευθερώσουν. Δὲν πήγανε ὅμως.

Ἔχοντας τὸ γράμμα τοῦ Φουκιὲ καὶ τὴν καταγγελία τοῦ

Λαφλότ, οἱ Ἐπιτροπὲς στείλανε τὸν Σαὶν-Ζὺστ στὸ βῆμα τῆς Συμβατικῆς γιὰ νὰ περιγράψει στοὺς βουλευτὲς τὶς ταραχὲς ποὺ προκαλοῦν οἱ κατηγορούμενοι καὶ νὰ πετύχει τὴν ψήφιση διατάγματος ποὺ θὰ ἐπέτρεπε στὸ Δικαστήριο ν' ἀρνεῖται τὸ λόγο σὲ κάθε κατηγορούμενο ποὺ δὲ θὰ πειθαρχοῦσε καὶ ποὺ θὰ βρίζει τὴν ἐθνικὴ δικαιοσύνη. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ψηφίστηκε ὁμόφωνα καὶ χωρὶς συζήτηση, καὶ τὸ ἴδιο βράδι ὁ Βαντιὲ τὸ πῆγε ὁ ἴδιος στὸ Δικαστήριο.

Τὴν ἑπομένη, στὶς 16 τοῦ Ζερμινάλ, ὁ Φουκιὲ διέταξε ν' ἀναγνώσουν στοὺς κατηγορουμένους τὸ διάταγμα καὶ τὴν καταγγελία τοῦ Λαφλότ. Ἐξέτασαν τοὺς τελευταίους κατηγορουμένους, δηλαδὴ τοὺς κομπάρσους, ὕστερα ὁ Φουκιὲ διέταξε νὰ ἐρωτηθοῦν οἱ ἔνορκοι ἂν νόμιζαν πὼς εἶχαν ἀρκετὰ διαφωτιστεῖ. Ὁ Δαντὼν κι ὁ Ντελακρουὰ διαμαρτυρήθηκαν μὲ πάθος: «Θὰ μᾶς δικάσουν χωρὶς νὰ μᾶς ἀκούσουν! Καμιὰ συζήτηση! Ζήσαμε ἀρκετὰ γιὰ ν' ἀναπαυθοῦμε στοὺς κόλπους τῆς δόξας. Νὰ μᾶς στείλουν στὴ λαιμητόμο!» Ὕστερα πέταξαν στοὺς δικαστὲς σφαιρίδια ἀπὸ χαρτί. Τὸ Δικαστήριο, ἐφαρμόζοντας τὸ διάταγμα, τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ μιλήσουν. Ὅλοι καταδικάστηκαν σὲ θάνατο, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Λιλλιὲ ποὺ αὐτοκτόνησε μ' ἕνα ἐγχειρίδιο μερικὲς μέρες ἀργότερα στὴ φυλακὴ ὅπου κρατιόταν. Ἂν πιστέψουμε τὶς καταθέσεις ποὔκαναν ἀργότερα, κατὰ τὴ δίκη τοῦ Φουκιὲ οἱ ἔνορκοι Ρενωντὲν καὶ Τοπινὸ-Λεμπρέν, κι ὁ γραματέας Παρί, ὁ Ἑρμὰν κι ὁ Φουκιὲ εἶχαν μπεῖ στὴν αἴθουσα ὅπου γινόταν ἡ σύσκεψη τῶν ἐνόρκων, τὴν ὥρα ποὺ ἐκεῖνοι συζητούσαν, καὶ τοὺς ἀνακοίνωσαν ἕνα μυστικὸ ἔγγραφο ποὺ ἔπεισε ἐκείνους ποὺ δίσταζαν ἀκόμα.

Ἡ καταδίκη τῶν μετριοπαθῶν καὶ καταχραστῶν δὲν προκάλεσε φαινομενικὰ καμιὰ συγκίνηση στὸ λαό. Οἱ κατάδικοι ὁδηγήθηκαν στὸν τόπο τῆς ἐκτέλεσης μέσα σὲ γενικὴ ἀδιαφορία. Πῶς εἶταν δυνατὸ οἱ Γάλλοι κάθε κόμματος νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τὴν τύχη τῶν τυχοδιωκτῶν ποὺ ὑπηρέτησαν διαδοχικὰ τὰ διάφορα κόμματα, δουλεύοντας μονάχα γιὰ τὸ προσωπικό τους συμφέρον; Ἀκόμα καὶ ἡ Θερμιδωριανὴ Συμβατικὴ θ' ἀρνηθεῖ ν' ἀποκαταστήσει τὴ μνήμη τοῦ Δαντών, τοῦ Ντελακρουά, τοῦ Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, τοῦ Σαμπό, τοῦ Μπαζὶρ καὶ τοῦ Ντελωναί.

XII

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Όταν, ἡ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη, οἱ φατρίες τσακίστηκαν, οἱ Ἐπιτροπὲς ἡσύχασαν γιὰ μερικοὺς μῆνες ἀπὸ κάθε ἐνοχλητικὴ ἀντιπολίτευση. Ἡ Συμβατική, ἡ τόσο γκρινιάρικη πρίν, συμφωνεῖ μὲ κάθε πρόταση ποὺ τῆς ὑποβάλλουν. Τὰ πιὸ σημαντικὰ διατάγματα ψηφίζονται χωρὶς καμιὰ συζήτηση. Οἱ βουλευτὲς σωποῦν. Δὲν ἀναλαμβάνουν πρωτοβουλία. Ἡ ἔλειψη ἐνδιαφέροντος τὴν ὥρα τῶν συνεδριάσεων εἶναι τόση, ποὺ ἕνας γραματέας ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀλληλογραφία. Τότε ἀρχίζει πραγματικὰ ἡ κυβερνητικὴ δικτατορία.

Οἱ ἀρχὲς τοῦ Παρισιοῦ ἐκαθαρίζονται καὶ συγκροτοῦνται ἀπὸ σίγουρους ἀνθρώπους (ὁ Παγιάν, ὁ Μουὰν κι ὁ Λυμπὲν ἀντικαθιστοῦν τὸν Σωμέτ, τὸν Ἐμπὲρ καὶ τὸν Ρεάλ. Ἀργότερα ὁ Λεσκὸ-Φλεριὸ ἀντικαθιστᾶ τὸν Πάς). Οἱ νέες ἀρχὲς εἶναι πειθαρχικές, ἀλλά, ἀποτελούμενες ἀπὸ ὑπαλλήλους, δὲν ἀντιπροσωπεύουν πιὰ τὸν πληθυσμό. Οἱ Λαϊκὲς Ἑταιρίες τῶν Διαμερισμάτων, ποὺ πολλαπλασιάστηκαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1793, μὲ τὴν ὑποψία ὅτι περιλαμβάνουν πολλοὺς ἀριστοκράτες μὲ κόκκινο σκοῖφο,ἐξαφανίζονται, τὸ μῆνα Φλορεάλ, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν Ἰακωβίνων ποὺ δὲ θέλουν νὰ τὶς ἀναγνωρίσουν σὰν παραρτήματα τῆς Λέσχης τους. Ἐκτὸς ἀπ' τὰ βήματα τῶν Διαμερισμάτων ποὺ εἶναι προσιτὰ στὸ λαὸ δυὸ φορὲς τὴ Δεκάδα,μόνο ἕνα βῆμα μένει ἐλεύθερο· τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων. Ἡ τελευταία, ποὺ κι αὐτὴ παρακολουθεῖται στενά, εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς γεμάτη ἀπὸ ὑπαλλήλους τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου ἢ τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ καινούργια τρομοκρατικὴ γραφειοκρατία πλημμυρίζει τὰ πάντα. Ἡ κατάχρηση εἶναι τόσο ἀηδής, ποὺ ὁ Ντυμπουὰ-Κρανσὲ προτείνει ν' ἀποκλείσουν ἀπ' τὶς Λέσχες τὴ γραφειοκρατία. Τὸ γράμα του ὅμως, ὅταν διαβάστηκε στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, προκαλεῖ μεγάλη φασαρία. Ὁ συντάκτης του καταγγέλεται ἀμέσως στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας σὰν ἐπιεικὴς καὶ ταραχοποιός. Οἱ Ἐπιτροπές, ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἰδίως, βλέπουν τὸ κακό, μὰ εἶναι αἰχμάλωτοί του. Πόσοι θάμεναν στὶς Λέσχες ἂν διώχνανε ἀπὸ κεῖ τοὺς ὑπαλλήλους; Ἡ βάση τοῦ καθεστῶτος στενεύει ὅσο τὸ καθεστὼς αὐτὸ γίνεται περισσότερο συγκεντρωτικό.

'Ο τύπος, ὁ τόσο ζωηρὸς κ' ἐμπαθὴς ἀκόμα πρὸ τοῦ Ζερμινάλ, χάνει κάθε ἀνεξαρτησία. Δὲν ὑπάρχουν πιὰ παρὰ μόνο ἐπίσημες ἢ ἡμιεπίσημες ἐφημερίδες. Οἱ τελευταῖες παίρνουν μεγάλη ἢ μικρὴ ἐπιχορήγηση ἀπ' τὸ Κράτος. Εἶναι τόσοι οἱ δημοσιογράφοι ποὺ χάθηκαν ἐξ αἰτίας τῶν ἰδεῶν τους, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ἀπόμειναν μάθανε νἆναι προσεχτικοί. Ὅσο γιὰ τὰ θέατρα, αὐτὰ θὰ παίζουν στὸ ἑξῆς μόνο πατριωτικὰ ἔργα ποὺ θἄχουν προηγουμένως λάβει τὴ σχετικὴ ἔγκριση.

Οἱ Ἐπιτροπὲς κυβερνοῦν λοιπὸν χωρὶς φανερὰ ἐμπόδια. Δὲν ἔχουν ὅμως αὐταπάτες. Ξέρουν τί κρύβεται κάτω ἀπ' τὴ σιωπή. «Ἡ ἐπανάσταση πάγωσε, γράφει ὁ Σαὶν-Ζὺστ στοὺς *Θεσμούς* του. Ὅλες οἱ θεωρητικὲς ἀρχὲς ἔχουν ἀτονήσει. Δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνο κόκκινοι σκοῦφοι ποὺ τοὺς φορᾶνε ραδιοῦργοι. Ἡ ἄσκηση τῆς Τρομοκρατίας ἔχει κάνει τοὺς ἐγκληματίες ἀναίσθητους, ὅπως τὰ δυνατὰ ποτὰ κάνουν ἀναίσθητο τὸν οὐρανίσκο».

Τί θὰ τὴν κάνουν οἱ κυβερνῆτες τὴν παντοδυναμία τους ποὺ μὲ τόσες προσπάθειες ἔχουν καταχτήσει; Πρῶτα-πρῶτα καταπιάνονται μὲ τὸ πιὸ ἐπεῖγον ζήτημα. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς τοῦ Κρόμβελ-Ρονσὲν τοὺς φοβίζει. Τὸν καταργοῦν (στὶς 7 τοῦ Ζερμινάλ). Τρεῖς ὑπουργοὶ εἶχαν ἐκτεθεῖ μὲ τὶς φατρίες: Ὁ Μπουσὸτ μὲ τοὺς ultra, ὁ Ντεφὼργκ κι ὁ Παρὲ μὲ τοὺς citra. Ὁ Καρνὸ κατάργησε τοὺς ὑπουργούς, ποὺ τοὺς ἀντικατέστησαν 12 ἐκτελεστικὲς ἐπιτροπὲς μὲ δυὸ ἢ τρία μέλη ἡ καθεμιὰ καὶ ποὺ ὀργανώθηκαν σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῶν δυὸ ἐπιτροπῶν ποὺ ὑπῆρχαν κιόλας, τῆς Ἐπιτροπῆς τροφίμων καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων. Ὅταν οἱ Δαντωνιστὲς εἶχαν ζητήσει τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ μέτρου, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐναντιώθηκε ἐπανειλημένα. Τώρα ποὺ οἱ Δαντωνιστὲς δικάζονται, ἡ Ἐπιτροπὴ υἱοθετεῖ τὴν πρότασή τους καὶ δὲ βρίσκεται κανένας νὰ τονίσει τὶς ἀντιφάσεις της.

Οἱ ἀντιπρόσωποι εἶχαν ἀκολουθήσει στὶς ἐπαρχίες πολιτικὲς ποὺ συχνὰ διέφεραν μεταξύ τους καὶ κάποτε εἶταν μάλιστα ἀντίθετες ἡ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη. Στὶς 30 τοῦ Ζερμινάλ, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀνακαλεῖ μὲ μιᾶς 21 ἀπ' αὐτούς. Θᾶθελε νὰ διοικεῖ τὴ χώρα μονάχα μέσῳ τῶν ἐθνικῶν πραχτόρων, ποὺ τοὺς κρατάει στὰ χέρια της. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ ποὺ εἶχε πάθος γιὰ τὴν ἑνότητα, γράφει στοὺς *Θεσμούς* του: «Πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὸ σύστημα τῶν συλογικῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, ὅπως εἶναι οἱ δημοτικὲς ἀρχές, οἱ διοικήσεις, οἱ Ἐπιτροπὲς Ἐπαγρύπνησης κλπ. καὶ νὰ δοῦμε μήπως ἡ ἀνάθεση τῆς ἁρμοδιότητας τῶν σωμάτων αὐτῶν σ' ἕνα δημόσιο λειτουργό, δὲ θἆταν τὸ μυστικὸ τῆς παγίωσης τῆς Ἐπανάστασης». Ἡ ἐποχὴ ὅμως δὲν εἶχε ἀκόμα ὡριμάσει γιὰ τὸν Βοναπάρτη, τοὺς νομάρχες καὶ τοὺς δημάρχους του. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ δὲν ἐμπιστεύτηκε παρὰ μόνο στὸν ἑαυτό του τὶς σκέψεις του αὐτές.

Ἡ Ἐπιτροπὴ θέλησε τουλάχιστο ν' ἀφαιρέσει ἀπ' τοὺς ἀντιπροσώπους τὸ κυριότερο δικαίωμα ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία, τὸ δικαίωμα νὰ συγκροτοῦν ἔκτακτα δικαστήρια.

Τὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Ζερμινάλ, ποὺ ψηφίστηκε ὕστερ' ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Σαὶν-Ζύστ, ὅριζε πὼς οἱ κατηγορούμενοι γιὰ συνωμοσία θὰ δικάζονταν στὸ ἑξῆς μόνο στὸ Παρίσι ἀπ' τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Τὸ διάταγμα τῆς 19ης τοῦ Φλορεάλ, ποὺ τὸ εἰσηγήθηκε ὁ Κουτόν, κατάργησε ρητὰ τὰ Ἐπαναστατικὰ Δικαστήρια καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς ἐπιτροπὲς ποὺ εἶχαν συστήσει οἱ ἀντιπρόσωποι. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως ἐπεφύλαξε στὸν ἑαυτό της τὸ δικαίωμα νὰ διατηρήσει κατ' ἐξαίρεση μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ δικαστήρια, ὅπως τὸ δικαστήριο ποὺ ὁ Ἰωσὴφ Λεμπὸν εἶχε ἐγκαθιδρύσει στὸ Καμπραί, στὰ μετόπισθεν τοῦ Βορείου μετώπου, τὴν ἐπιτροπὴ ποὺ δροῦσε στὸ Νοαρμουτιὲ κλπ.

Ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἐνοεῖ νὰ μετριάσει τὴν Τρομοκρατία, θέλει μόνο νὰ τὴν ἐπιτηρεῖ ἄμεσα. Ἀγαναχτεῖ κι ἀπειλεῖ ὅταν διαδίδεται στὸ Παρίσι, ὕστερ' ἀπ' τὴ σύληψη τοῦ Ἐμπέρ, πὼς θὰ ἐξαφανιστοῦν οἱ προτομὲς τοῦ Μαρὰ καὶ τοῦ Σαλιέ. Γιὰ νὰ καθησυχάσει τοὺς τρομοκράτες, ἡ Ἐπιτροπὴ διπλασιάζει τὰ χτυπήματά της ἐναντίον τῶν διωκτῶν της. Ἀνακαλεῖ τὸν Φουσὲ γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει ἐπειδὴ αὐτὸς εἶχε συμπεριλάβει στὴν καταστολὴ τοῦ ἐμπερτισμοῦ τοὺς φίλους τοῦ Σαλιὲ (7 τοῦ Ζερμινάλ). Διατάζει τὸ ξανάνοιγμα τῆς Λέσχης τῆς Λυών, ποὺ τὴν εἶχε κλείσει ὁ Φουσέ. Ἕνα διάταγμα μὲ ὑπογραφὴ τοῦ Ροβεσπιέρου, σταματάει ὅλες τὶς διώξεις ἐναντίον τῶν πατριωτῶν τῆς Λυὼν ποὺ εἶχαν καταδιωχτεῖ τὴν ἐποχὴ τῆς πολιορκίας. Ὅταν ὁ Φουσὲ γυρίζει στὸ Παρίσι καὶ δικαιολογεῖται στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ὁ Ροβεσπιέρος προειδοποιεῖ τὰ μέλη της ἐναντίον τῆς ἔκθεσής του.

Αὐτὸ ποὺ ἔγινε στὴ Λυών, ἔγινε λίγο πολὺ παντοῦ, στὸ Σεντάν, στὸ Λουΐ-λε-Σωνιέ, στὴ Λίλλη κλπ. Οἱ πατριῶτες προστατεύονται καὶ οἱ διώξεις δυναμώνουν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ καθεστῶτος. Τὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Ζερμινὰλ ἀπομακρύνει ἀπ' τὸ Παρίσι, ἀπ' τὰ φρούρια κι ἀπὸ τὶς παραθαλάσσιες πόλεις, ὅλους τοὺς πρώην εὐγενεῖς καὶ τοὺς ὑπηκόους τῶν ἐχθρικῶν κρατῶν ποὺ δὲ θὰ λάβουν ρητὴ ἄδεια νὰ μείνουν ἐκεῖ. Γιὰ νὰ τιμωρήσει τοὺς ἀντεπαναστάτες τῆς Βωκλύζ, ἡ Ἐπιτροπὴ ὀργανώνει, στὶς 21 τοῦ Φλορεάλ, τὴν τρομερὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ὀράγγης ποὺ δικάζει χωρὶς ἐνόρκους, καὶ σὲ 42 συνεδριάσεις καταδικάζει 332 κατηγορουμένους, σὲ θάνατο, ἀπ' τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν 591. Ἐπιδοκιμάζει τὸν Μαινιὲ ποὺ παρέδωσε στὶς φλόγες τὸ ἀντεπαναστατικὸ χωριὸ τοῦ Μπεντοέν, ὅπου κόψανε τὸ δέντρο τῆς λευτεριᾶς καὶ κανένας δημοκρατικὸς δὲ βρέθηκε νὰ πεῖ ποιός τὄκανε.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔφερε στὴν ἡμερησία διάταξη τὴν Τρομοκρατία, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίδοτό της, τὴν ἀρετή. Καταδιώκει αὐστηρὰ τοὺς ἐπαναστάτες ποὺ παραβαίνουν τοὺς νόμους. Ὁ Μαινιὲ στὴ Βωκλύζ, ἀνακαλύπτει μιὰ τεράστια «μαύρη σπεῖρα» ποὺ ἔχει καταλάβει τὰ διοικητικὰ πόστα καὶ ληστεύει τὰ ἐθνικὰ χτήματα. Ξέρει πὼς οἱ προκάτοχοί του Ροβὲρ καὶ Πουλτιὲ εἶχαν προστατέψει τοὺς κλέφτες αὐτοὺς ποὺ κρύβονταν κάτω ἀπ' τὸν κόκκινο σκοῦφο. Δὲ

δίστασε νὰ χτυπήσει τὸν ἀρχηγό τους, τὸν Ζουρντὰν Coupe-Tête, ποὺ ὁ Ταλλιὲν θέλησε νὰ τὸν βοηθήσει, προσπαθώντας μάταια νὰ συγκινήσει τοὺς Ἰακωβίνους (στὶς 16 τοῦ Φλορεάλ). Ὁ Ζουρντὰν ἀνέβηκε στὸ ἰκρίωμα. Ὁ Ἰζαμπώ, ποὺ ἐξακολουθοῦσε στὸ Μπορντὼ τὶς καταχρήσεις τοῦ Ταλλιέν, ἀνακαλεῖται στὶς 25 τοῦ Φλορεάλ. Ὁ Μπερνὰρ ντὲ Σαὶντ ποὺ αἰσχροκερδοῦσε στὸ Μονμπελιὰρ καὶ στὸ Ντιζὸν εἶχε τὴν ἴδια τύχη στὶς 15 τοῦ Ζερμινάλ. Αὐτὸ εἶταν προειδοποίηση γιὰ τὰ ὑπολείματα τῆς φατρίας τοῦ Δαντών! Ἡ Ἐπιτροπὴ τιμάει τὴν ἀρετὴ ὄχι μόνο μὲ λόγια.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐλπίζει ἐπίσης νὰ καλοπιάσει τὴν κοινὴ γνώμη. Δὲ θέλει οἱ πράχτορές της νὰ τρομοκρατοῦν τὶς μάζες. «Πρέπει, λέει ὁ Σαὶν-Ζὺστ στὶς 26 τοῦ Ζερμινάλ, ν' ἀποκαταστήσετε τὴν κοινὴ ἐμπιστοσύνη. Πρέπει νὰ δώσετε στὸν κόσμο νὰ καταλάβει πὼς Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση δὲ σημαίνει πόλεμο ἢ κατάσταση ποὺ μοιάζει μὲ ξένη κατοχή, ἀλλὰ τὸ πέρασμα ἀπ' τὸ κακὸ στὸ καλό, ἀπ' τὴ διαφθορὰ στὴν τιμιότητα.» Οἱ νομοταγεῖς πολίτες πρέπει νὰ προστατεύονται ἀπ' τὶς καταχρήσεις τῆς ἐξουσίας κι ἀκόμα κι ἀπ' τὸν ὑπερβολικὸ ζῆλο. Οἱ ἀντιπρόσωποι στοὺς Δυτικοὺς Νομοὺς παρατείνανε τὸν ἄταχτο πόλεμο τῶν Chouans μὲ τὶς φάλαγγες τῆς Κολάσεως ποὺ πυρπολούσαν ἀδιάκριτα τὶς ἰδιοχτησίες τῶν ἀνταρτῶν καὶ τὶς ἰδιοχτησίες τῶν φιλειρηνικῶν πολιτῶν: ἡ Ἐπιτροπὴ τοὺς ἀνακαλεῖ. Ὁ Ροσσινιόλ, ἀλώβητος ὅσο τοὔκαναν ἐπίθεση μόνο οἱ Ἐπιεικεῖς, παύεται στὶς 8 τοῦ Φλορεάλ. Ὁ Τυρρώ, ποὺ ἔχει προβεῖ σ' ἐρημώσεις κι ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί του ἀνακαλοῦνται ἀπ' τὴ δυτικὴ στρατιὰ στὶς 24 τοῦ Φλορεὰλ καὶ στὶς 4 τοῦ Πραιριάλ. Ἕνα νέο διάταγμα θέτει τέρμα στὸ σύστημα τῆς ἐξολόθρευσης τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ νὰ τὸ ἀντικαταστήσει μὲ μιὰ μέθοδο ποὺ συνίσταται στὴ δήλωση τῆς συγκομιδῆς καὶ στὴν ἀπογραφὴ τῶν κατοίκων.

Ὁ Φουσεντουάρ, στὸν Ἄνω-Ρῆνο, θέλει νὰ ὑποχρεώσει μὲ τὴ βία τοὺς Ἀλσατοὺς ν' ἀνταλλάξουν τὰ μεταλλικά τους νομίσματα μὲ ἀσινιάτα. Ζητάει νὰ τοῦ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ συγκροτήσει Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο καὶ νὰ φορολογήσει τοὺς πλούσιους. Γι ἀπάντηση, στὶς 12 τοῦ Ζερμινάλ, ἀνακαλεῖται. Ὁ Φουσεντουὰρ δὲν κατάλαβε πὼς ἡ Τρομοκρατία ἐπιφυλάσσεται τώρα μόνο γιὰ τοὺς συνωμότες καὶ πὼς πρέπει νὰ ἐκλείψει γιὰ κείνους ποὺ δὲ συνωμοτοῦν.

Οἱ μέθοδες τῶν Ἐμπερτιστῶν ἐπιδείνωσαν τὸ λιμό. Ἡ Ἐπιτροπὴ κατακρίνει καὶ καταργεῖ αὐτὲς τὶς μέθοδες. Προσπαθεῖ νὰ καθησυχάσει τοὺς ἐμπόρους. Τὸ διάταγμα τῆς 12ης τοῦ Ζερμινὰλ καταργεῖ τοὺς ἐπιτρόπους γιὰ τὶς προαγορὲς ποὺ τοὺς μισοῦν τόσο ὅσο καὶ τοὺς παλιοὺς φορατζῆδες, μετριάζει τὶς ποινὲς ποὺ προβλέπει ὁ Νόμος γιὰ τοὺς προαγοραστές, ὅπως ἐπίσης καὶ τὶς ἀπαιτήσεις του. Μόνο οἱ ἐμπορευόμενοι χοντρικῶς θἄναι ὑποχρεωμένοι νὰ δηλώνουν τὸ ἐμπόρευμά τους. Οἱ ζῶνες ἐφοδιασμοῦ καταργοῦνται στὶς 6 τοῦ Πραιριάλ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦν τὰ

σιτηρὰ καὶ τὴ χορτονομή. Ἡ Ἐπιτροπὴ τροφίμων ἐνθαρρύνει τὴν ἐξαγωγὴ εἰδῶν πολυτελείας, συνδυάζει τὴ δράση της μὲ τὴ δράση τῶν ἐμπόρων, τοὺς δίνει ἐγγυήσεις ἐναντίον τῶν καταγγελιῶν, τοὺς ἀναθέτει ἀποστολὲς στὸ Ἐξωτερικό, προσπαθεῖ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ συνάλλαγμα γιὰ νὰ πληρώσει τὶς ἀγορές τους. Ἡ Ἐπιτροπὴ διατηρεῖ βέβαια τοὺς κανονισμοὺς καὶ τὶς φορολογίες. Ἐλέγχει ὅλο τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο μὲ τὴ μεσολάβηση τῶν πραχτορείων της καὶ μέσῳ τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ποὺ ἔχει ἐπιταχτεῖ. Συγχρόνως ὅμως ἡ Ἐπιτροπὴ μεταρυθμίζει τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὸ ἐμπόριο, κάνοντάς τους πιὸ εὐλύγιστους καὶ θέτει τὶς βάσεις μιᾶς παραγωγικῆς πολιτικῆς. Ἐνθαρρύνει, τοὺς βιομηχάνους μὲ ἀποζημιώσεις καὶ ἀμοιβές, τοὺς ἐμπόρους μὲ πιστώσεις. Ἡ σιτοδεία χάνει τὴν ὀξύτητά της.

Τὶς πιὸ μεγάλες σκοτοῦρες τὶς προκαλοῦν τώρα οἱ ἐργάτες. Ἡ πρόσκληση τῶν ἐφέδρων εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἔλειψη ἐργατικῶν χεριῶν, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐργοστασίων ποὺ δούλευαν γιὰ τὸ στρατὸ θὰ δεκαπλασιάσει τὴ ζήτησή τους. Οἱ ἐργάτες ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ πετύχουν τὴν αὔξηση τῶν ἡμερομισθίων σὲ ἀναλογία ποὺ ξεπερνοῦσε τὴν αὔξηση τοῦ τιμαρίθμου. Ἡ καθιέρωση τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου ἡμερομισθίων δυσαρέστησε σίγουρα τὸ σύνολο τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἰδίως ὅμως δυσαρέστησε τοὺς ἐργάτες τῶν πολεμικῶν ἐργοστασίων, ποὺ εἶχαν ὑπαχθεῖ σὲ αὐστηρὴ πειθαρχία καὶ δὲν μποροῦσαν ν' ἀποφύγουν τὸ νόμο τόσο εὔκολα, ὅσο οἱ ἐλεύθεροι ἐργάτες. Ὁ πειρασμὸς εἶταν μεγάλος γιὰ τοὺς ἐργάτες τῶν ἐργοστασίων νὰ προσπαθήσουν ν' ἀνεβάσουν τὰ ἡμερομίσθιά τους στὸ ἐπίπεδο τῶν ἡμερομισθίων τῶν ἐλευθέρων ἐργατῶν. Στὸ Παρίσι, ἁπλοί, μὴ εἰδικευμένοι ἐργάτες, ὅπως οἱ ἀχθοφόροι, οἱ ἁμαξάδες, οἱ νερουλάδες, πληρώνονταν 20 ὡς 24 λίβρες τὴν ἡμέρα, ἐνῶ ὁ εἰδικευμένος ἐργάτης πρώτης κατηγορίας ἑνὸς πολεμικοῦ ἐργοστασίου κέρδιζε 16 τὸ πολὺ λίβρες, ὁ ἐργάτης δεύτερης κατηγορίας 8 λίβρες καὶ 5 σόλδια κι ὁ κατώτερος 3 λίβρες. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενο ὅτι οἱ ἐργάτες τῶν πολεμικῶν ἐργοστασίων, πολυάριθμοι στὸ Παρίσι, ζοῦσανε σὲ κατάσταση συνεχοῦς ἀναταραχῆς. Ἡ Ἐπιτροπή, ποὺ εἶχε ἀπόλυτη ἀνάγκη τῶν ὑπηρεσιῶν τους, καλυτέρεψε τὰ ἡμερομίσθιά τους, τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἐκλέξουν ἐπιτρόπους γιὰ νὰ συζητοῦν τὰ αἰτήματά τους μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἐπιτροπῆς, δὲν κατόρθωσε ὅμως ποτὲ νὰ τοὺς ἱκανοποιήσει, γιατὶ εἶταν πάρα πολὺ μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς ἀπαιτήσεις τους καὶ στοὺς κανονισμοὺς τοῦ Κράτους. Ἡ Ἐπιτροπὴ καταλάβαινε πὼς ἂν ὑποχωροῦσε στὸ ζήτημα τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τῶν ἡμερομισθίων, θἄταν ὑποχρεωμένη νὰ ὑποχωρήσει καὶ στὸ ζήτημα τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τιμῶν, καὶ πὼς τότε ὅλο τὸ οἰκονομικὸ καὶ δημοσιονομικὸ οἰκοδόμημα ποὺ μὲ τόσον κόπο τὸ εἶχε ἀνεγείρει, θὰ κατέρεε. Συνεπῶς ἀντέδρασε στὰ αἰτήματα τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἂν ὑποχωροῦσε κάποτε, αὐτὸ

τόκανε μὲ κακὴ καρδιά, καὶ ἡ ἀνανεωμένη Κομμούνα μιμήθηκε σ' αὐτὸ τὴν Ἐπιτροπή. Ὁ Παιγιάν, ἐν ὀνόματι τῆς Κομμούνας, κατέκρινε τοὺς ἐργάτες ποὺ συνασπίζονταν γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ συμφέροντά τους (βλέπε τὰ πραχτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Κομμούνας στὶς 2, 13, 16 τοῦ Φλορεάλ κλπ.). Τὰ ἔργα ποὺ εἶχαν ἀρχίσει στὸ Νομὸ τοῦ Παρισιοῦ σταμάτησαν, γιατὶ ἐνῶ οἱ ἁπλοὶ ἐργάτες ζητούσαν 3 λίβρες καὶ 15 σόλδια τὴν ἡμέρα καὶ οἱ ξυλουργοὶ 8 ἕως 10 λίβρες, τοὺς πρότειναν μόνο 48 σόλδια. (9 τοῦ Μεσσιδώρ. Ἐθνικὸ ἀρχεῖο. φύλ. 10/451).

Καθὼς φαίνεται, ἡ πίεση ποὺ ἀσκούσαν οἱ ἐργάτες εἶταν ἴδια σ' ὁλόκληρη τὴ χώρα. Ἡ ἄρνηση τῶν ἐργατῶν ν' ἀναλάβουν δουλειὰ ἐπαναλαμβανόταν τόσο συχνά, ὥστε ὁ Μπαρὲρ ἀναγκάστηκε νὰ προκαλέσει τὴν ψήφιση, στὶς 15 τοῦ Φλορεάλ, ἑνὸς διατάγματος ποὺ ἐπεστράτευε ὅλους τοὺς ἐργάτες ποὺ εἶταν ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν κατεργασία, τὴ μεταφορὰ καὶ τὴ διανομὴ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ ἀπειλοῦσε μὲ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο ἐκείνους τοὺς ἐργάτες πού, μὲ τὴν ἄρνηση ἐργασίας, θὰ σχημάτιζαν ἐγκληματικὸ συνασπισμὸ στρεφόμενο ἐναντίον τῆς διατροφῆς τοῦ λαοῦ.

«Τὸ καθεστὼς ποὺ ἐπεκράτησε ὕστερ' ἀπ' τὸν καθορισμὸ τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου ἡμερομισθίων, παρατηρεῖ σωστὰ ὁ Μ. Ζ. Λεφέβρ, εἶταν κατάλληλο ν' ἀναπτύξει στὸ προλεταριάτο τὸ ταξικὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης. Ἀντιπαρέτασσε τοὺς ἰδιοχτῆτες ἐνάντια στοὺς προλετάριους». Ἔκανε μάλιστα κάτι παραπάνω. Ἔτεινε στὸ νὰ καταστρέψει τοὺς μικρεμπόρους καὶ τοὺς τεχνίτες καὶ νὰ τοὺς καταστήσει προλετάριους. Οἱ ἀρτοποιοί, π.χ. ποὺ παίρναν ἀπ' τὸ κράτος τὸ ἀλεύρι, κατάντησαν νὰ γίνουν ἁπλοὶ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι. Ὁ Σαὶν-Ζύστ, ποὺ ἤθελε νὰ δώσει στοὺς φτωχοὺς τὶς περιουσίες τῶν ὑπόπτων, ἀντιλαμβανόταν πὼς τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα εἶταν πιὸ σοβαρὸ ἀπ' τὸ κοινωνικό. Θἄθελε ν' ἀποσύρει τὸ ἀσινιάτο ἀπ' τὴν κυκλοφορία, γιατὶ ἀποτελοῦσε θανάσιμη πληγὴ γιὰ τὴ Δημοκρατία, καὶ εἶταν ἡ αἰτία τῆς ἀκρίβειας τῆς ζωῆς, τῆς κερδοσκοπίας, τῶν φόρων ποὺ προκαλούσαν τὸ λιμὸ στὶς μεγάλες πόλεις, τῶν ἐπιτάξεων ποὺ ἐξαγρίωναν τοὺς κατέχοντες. Πῶς ὅμως νὰ κάνουν χωρὶς τὸ ἀσινιάτο, ὅταν αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὸ μόνο σχεδὸν μέσο πληρωμῆς ποὺ εἶχε ἀπομείνει στὸ Δημόσιο Ταμεῖο; Τὰ ἔξοδα ἀνέρχονταν τὸν Φλορεάλ σὲ 283.419.073 λίβρες ἐνῶ τὰ ἔσοδα σὲ 44.255.048 λίβρες. Τὸν Μεσσιδὼρ τὰ ἔξοδα εἶταν 265 ἑκατομμύρια καὶ τὰ ἔσοδα 39. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀσινιάτων φούσκωνε συνεχῶς. Εἶταν 5.534.160.385 λίβρες στὶς 26 τοῦ Φλορεάλ, καὶ παρὰ τὶς φορολογίες ποὺ στήριζαν κάπως τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, παρὰ τὸ κλείσιμο τοῦ Χρηματιστηρίου, παρὰ τὸ διάταγμα τῆς 21ης τοῦ Πλυβιὼζ ποὺ σταθεροποιοῦσε τὸ συνάλλαγμα πάνω σὲ ὁμοιόμορφη βάση, τὸ δημοκρατικὸ νόμισμα ξέπεφτε σιγὰ-σιγά. Ὁ Καμπὸν προσπαθοῦσε νὰ κάνει οἰκονομίες στὴν ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους. Εἶχε συστήσει τὸν προηγούμενο χρόνο ὑπηρεσία γιὰ τὸ

δημόσιο χρέος, μὲ τὸ σκοπὸ ν' ἀνταλλάξει μὲ νέους τίτλους τοὺς παλιοὺς τοῦ παγίου χρέους τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος, καὶ νὰ δημοκρατικοποιήσει ἔτσι τὸ χρέος αὐτό. Τώρα ὁ Καμπὸν ρευστοποιοῦσε, μὲ τὸ νόμο τῆς 23ης τοῦ Φλορεάλ, τὸ κυμαινόμενο χρέος, τὸ ἑνοποιοῦσε, τὸ ἐλάττωνε μὲ κρατήσεις, μὲ τὸν κίνδυνο νὰ δυσαρεστήσει τοὺς κατόχους τῶν χρεωγράφων, ποὺ εἶχαν κιόλας ζημιωθεῖ σημαντικά, γιατὶ οἱ πληρωμὲς γίνονταν σ' αὐτοὺς μὲ ἀσινιάτα ποὺ εἶχαν ξεπέσει. Ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε τὴ γνώμη πὼς ὁ Καμπὸν πολλαπλασίαζε τοὺς ἐχθροὺς τῆς Δημοκρατίας.

Οἱ χωρικοὶ λύγιζαν κάτω ἀπ' τὸ βάρος τῶν ἐπιτάξεων τῶν προϊόντων τους καὶ τῶν μέσων μεταφορᾶς. Οἱ ἐργάτες εἶταν ἐξαντλημένοι ἀπ' τὸ διαρκὴ ὑποσιτισμό, καὶ προσπαθούσαν μὲ λύσσα νὰ καταχτήσουν μεγαλύτερο ἡμερομίσθιο ἀπ' ὅ,τι τοὺς παραχωροῦσε ὁ νόμος. Οἱ ἔμποροι εἶχαν μισοκαταστραφεῖ ἀπ' τὶς φορολογίες. Τοὺς εἰσοδηματίες τοὺς εἶχε καταστρέψει τὸ ἀσινιάτο. Ἔτσι, κάτω ἀπ' τὴ φαινομενικὴ ἠρεμία, ἡ δυσαρέσκεια εἶταν μεγάλη. Οἱ μόνοι ποὺ κέρδιζαν κάτω ἀπ' τὸ νέο καθεστὼς εἶταν τὸ πολυάριθμο κοπάδι τῶν νέων γραφειοκρατῶν καὶ οἱ βιομήχανοι πολεμικῶν εἰδῶν.

Ἐκεῖνοι ποὺ κυβερνούσαν δὲν εἶχαν καμιὰν αὐταπάτη. Ἐντείνανε περισσότερο τὶς προσπάθειές τους. Ἐνοούσαν, παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες, νὰ ἐγκαθιδρύσουν τὴ Δημοκρατία ἐκείνη ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν πίστη τους καὶ ποὺ τὴν ἀγαπούσαν τόσο περισσότερο, ὅσο περισσότερο νιώθανε ἀβέβαιο τὸ μέλλον. Θυμόνταν πὼς ἡ μοναρχία εἶχε κλονιστεῖ ὕστερ' ἀπὸ μιὰν ἐξέγερση τῶν ἐξαθλιωμένων μαζῶν ποὺ τὶς ἔσπρωχνε ἡ πείνα.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τοῦ Βαντὼζ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μοιράσει στοὺς φτωχοὺς Ἀβράκωτους τὶς περιουσίες τῶν ὑπόπτων, ἀπαιτοῦσε νὰ γίνει πρῶτα μιὰ ἐκτεταμένη ἔρευνα ποὺ θ' ἀπαιτοῦσε πολλοὺς μῆνες. Ὁ Μπαρὲρ ἀνάγγειλε, στὶς 22 τοῦ Φλορεάλ, πὼς οἱ Ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς εἶχαν κιόλας στείλει 40.000 πορίσματα σχετικὰ μὲ τοὺς φυλακισμένους. Ἔπρεπε ὅμως νὰ ἐξεταστοῦν 300.000 φάκελοι. Ὁ Μπαρὲρ βαυκαλιζόταν μὲ τὴν αὐταπάτη ὅτι πρὶν περάσουν ἕξη βδομάδες, ὁ πίνακας τῶν ἀπόρων θἄναι ἕτοιμος. Ὁ πίνακας ὅμως αὐτὸς δὲν ἔγινε ποτέ, παρὰ τὸ γεγονὸς πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ συνέστησε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἕνα εἰδικὸ γραφεῖο ἀπόρων. Ὁ Μπαρέρ, παρὰ τὴν αἰσιοδοξία του, ὑπογράμμιζε ὅτι μερικὲς κοινότητες δὲν ἔδειχναν καμιὰ προθυμία νὰ ἐφαρμόσουν τὸ νόμο. Διαδώσανε ἐπίτηδες ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ ἐξόριζε στὴ Βανδέα τοὺς φτωχοὺς ἐκείνους ποὺ θὰ γράφονταν στὸν πίνακα. Περιμένοντας τὸ τέλος τῆς ἀπογραφῆς, ἡ Ἐπιτροπὴ ἄνοιξε, στὶς 22 τοῦ Φλορεάλ, τὸ βιβλίο τῆς Ἐθνικῆς Ἀγαθοεργίας ὅπου θ' ἀναγράφονταν οἱ δικαιούμενοι ἀρωγῆς φτωχοὶ καὶ οἱ ἐπιχορηγούμενοι ἀνάπηροι. Μ' ἕνα διάταγμα τῆς Ἐπιτροπῆς, χρονολογούμενο ἀπ' τὶς 5 τοῦ Πραιριάλ, μοιράστηκαν στοὺς ἀνίκανους γιὰ ἐργασία στοὺς ζητιάνους καὶ στοὺς ἀνάπηρους τοῦ Παρισιοῦ βοηθήματα 15 ὡς 25 σόλδια τὴν ἡμέρα. Στὴν ὑπόλοιπη ὅμως χώρα, τὰ φύλλα

τοῦ Βιβλίου Ἀγαθοεργίας ἄνοιγαν μὲ βραδὺ ρυθμὸ καὶ ἡ 9η τοῦ Θερμιδὼρ ἔφτασε πρὶν ἐφαρμοστεῖ ὁ νόμος. Τὰ ἡμίμετρα αὐτά, στὰ μάτια τῆς κυβέρνησης ἀποτελοῦσαν μονάχα τὸν πρόλογο. «Δὲ χρειάζονται οὔτε πλούσιοι, οὔτε φτωχοί, ἔγραφε ὁ Σαὶν - Ζύστ... Ὁ μεγάλος πλοῦτος εἶναι ἀτιμία». Ὁ Σαὶν - Ζύστ σχεδίαζε νὰ καταστήσει τὸ Κράτος κληρονόμο ὅλων ἐκείνων ποὺ θὰ πέθαιναν χωρὶς κοντινοὺς συγγενεῖς, νὰ καταργήσει τὸ δικαίωμα τῆς σύνταξης διαθήκης, νὰ ὑποχρεώσει τοὺς πολίτες νὰ δίνουν κάθε χρόνο λογαριασμὸ στὸ Κράτος σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τῆς περιουσίας τους. Ἐπὶ πλέον ὁ Σαὶν - Ζύστ ἤθελε, γιὰ ν' ἀποσυρθοῦν ἀπ' τὴν κυκλοφορία τὰ ἀσινιάτα, νὰ ἐπιβληθεῖ εἰδικὴ φορολογία «σ' ὅλους ὅσοι ἔχουν διαχειριστεῖ τὶς κρατικὲς ὑποθέσεις κ' ἔχουν μισθοδοτηθεῖ ἀπ' τὸ Δημόσιο Ταμεῖο». Σχέδια ποὔμειναν στὸ στάδιο τῶν ὀνείρων καὶ ποὺ προσέβαλαν ὄχι μόνο τὸ ἀτομιστικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀνάγκες ποὺ πήγαζαν ἀπ' τὸν πόλεμο. Πῶς εἶταν δυνατὸ στὴν Ἐπιτροπὴ ν' ἀσκήσει ἀποφασιστικὴ ταξικὴ πολιτικὴ ὅταν, ἀπ' τὸν Ζερμινὰλ κ' ὕστερα, προσπαθοῦσε νὰ συμβιβάσει τὰ συμφέροντα ὅλου τοῦ κόσμου; Οἱ ἀγράματες κ' ἐξαθλιωμένες μάζες ποὺ πάνω τους ἔσκυβε μὲ στοργή, εἶταν γιὰ τὴν Ἐπιτροπὴ ἕνα βάρος μᾶλλον, παρὰ ἕνα στήριγμα. Οἱ μάζες αὐτὲς παρακολουθοῦσαν ἀπορώντας, γεγονότα ποὺ δὲν καταλάβαιναν. Ὅλη ἡ κυβερνητικὴ πολιτικὴ στηριζόταν οὐσιαστικὰ στὴν Τρομοκρατία, ποὺ ὁ πόλεμος μόνο τὴν καθιστοῦσε ἀνεκτή. Ἡ Τρομοκρατία ὅμως ὑπέσκαπτε μέσα στὶς ψυχὲς τὸ σεβασμὸ πρὸς τὸ καθεστώς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ καταβάλλει τὴν κυριότερη προσπάθειά της πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς νέας γενιᾶς. Ὁ Μπαρὲρ δηλώνει στὶς 13 τοῦ Πραιριάλ, πῶς πρέπει νὰ φέρουν τὴν ἐπανάσταση στὴ νεολαία, ὅπως φέρανε τὴν ἐπανάστση στὸ στρατό. Ἐμπνεόμενος ἀπ' τὸ πετυχημένο πείραμα τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς, πού, τὸ μῆνα Βαντώζ, ἐκπαίδευσε σὲ διάστημα τριῶν Δεκάδων, σὲ κατάλληλα φροντιστήρια, εἰδικοὺς γιὰ τὴν παρασκευὴ μπαρουτιοῦ καὶ νίτρου, γιὰ τὴν κατασκευὴ κανονιῶν κ.τ.λ., ἀπ' τοὺς νέους ποὺ εἶχαν συρρεύσει ἐκεῖ ἀπ' ὅλη τὴ Γαλλία καὶ ποὺ σκόρπισαν ὕστερα σὰν ἀρχιτεχνίτες σ' ὅλα τὰ ἐργοστάσια, ὁ Μπαρὲρ ἱδρύει τὴ σχολὴ τοῦ Ἄρεως, ποὺ ἔχει γιὰ προορισμὸ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάρτιση 3.000 ἐφήβων, ποὺ οἱ μισοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐκλέγονται ἀπ' τὰ παιδιὰ μικρῶν καλλιεργητῶν ἢ τεχνιτῶν κ' οἱ ἄλλοι μισοὶ ἀπ' τοὺς γιοὺς τῶν ἐθελοντῶν ποὺ πληγώθηκαν στὶς μάχες, μὲ τὴν ἀναλογία ἕξη γιὰ κάθε Διαμέρισμα. Ἡ σχολὴ τοῦ Ἄρεως θὰ λειτουργήσει κάτω ἀπὸ σκηνές, στὸ πεδίο τοῦ Σαμπλόν.

Γίνονται σχέδια γιὰ τὴν ἵδρυση μιᾶς Προτύπου σχολῆς γιὰ τὴν ἐκπαίδευση καθηγητῶν καὶ δασκάλων ποὺ θὰ τοὺς ἐμψυχώνει ἡ καινούργια πίστη. Τὸ σχολεῖο ὅμως αὐτὸ θὰ ἱδρυθεῖ ὕστερ' ἀπ' τὸν Θερμιδώρ. Στὸ μεταξὺ καταβάλλεται εἰλικρινὴς προσπάθεια νὰ ἐφαρμοσθεῖ ὁ νόμος τῆς 5ης τοῦ Νιβώζ, ποὺ καθιέρωνε τὴν ὑποχρεωτικὴ φοίτηση στὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους

ἐκπαίδευσης καὶ ποὺ προέβλεπε τὴν καταβολὴ τῆς μισθοδοσίας τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ἀπ' τὸ Κράτος. Λείπει ὅμως τὸ ἀναγκαῖο προσωπικὸ καὶ τὰ σχολεῖα ἀνοίγουν μὲ βραδὺ ρυθμό. Στὸ τέλος τοῦ 1794, τὰ σχολεῖα αὐτὰ εἶναι λίγο - πολὺ πολυάριθμα μόνο σὲ 180 Διαμερίσματα. Ὁ Σαίν - Ζὺστ ἤθελε νὰ προικίσει τὰ σχολεῖα αὐτὰ μὲ ἐθνικὰ χτήματα. Ἔθετε τὴν ἀρχὴ πὼς τὸ παιδί, πρὶν ἀπ' ὅλα ἀνήκει στὴν πατρίδα, καὶ κατέστρωνε ἕνα σχέδιο γιὰ μιὰ κοινὴ ἐκπαίδευση πάνω στὸ πρότυπο τῆς ἀρχαίας Σπάρτης.

Οἱ περιοχὲς ποὺ ἀντιστάθηκαν περισσότερο στὴν Ἐπανάσταση εἶταν ἐκεῖνες ἀκριβῶς ὅπου ὁ πληθυσμὸς ἀγνοοῦσε τὴ γαλλικὴ γλώσσα: Ἡ Ἀλσατία, ἡ χώρα τῶν Βάσκων, ἡ Κορσική, ἡ κομητεία τῆς Νίκαιας, ἡ Βρεττάνη, ἡ Φλάνδρα. Ὁ Μπαρὲρ φρόντισε νὰ διοριστοῦν στὶς ξενόφωνες αὐτὲς περιοχὲς γαλλομαθεῖς δάσκαλοι ποὺ θὰ τοὺς ὑποδείξουν οἱ Λέσχες καὶ ποὺ ὄχι μόνο θὰ διδάσκουν στὰ παιδιὰ τὴ γλώσσα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ θὰ γίνουν ἐκεῖ οἱ κήρυκες τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων. Καὶ στὴν περίπτωση ὅμως αὐτὴ ἡ ἔλειψη τοῦ προσωπικοῦ ἔκανε ὥστε τὸ διάταγμα νὰ ἐφαρμοστεῖ σὲ περιορισμένη κλίμακα. Ὁ Γκρεγκουὰρ ἤθελε νὰ ἐκριζώσει τὶς τοπικὲς διαλέκτους μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὶς ξένες γλῶσσες, γιατὶ «ἡ ἑνότητα τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο συστατικὸ τῆς Ἐπανάστασης». Ὁ Γκρεγκουὰρ συντάσσει ἐν ὀνόματι τῆς Συμβατικῆς, στὶς 16 τοῦ Πραιριάλ, μιὰν ὡραία ἔκληση στοὺς Γάλλους: «Μισεῖτε τὸν πολιτικὸ φεντεραλισμό, ἀπαρνηθεῖτε λοιπὸν καὶ τὸ γλωσσικό».

Ἔτσι λοιπὸν ἐργάζονται γιὰ τὸ μέλλον. Τὸ παρὸν ὅμως ἀπαιτεῖ ὅλην τὴν προσοχή.

Τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα δὲν ἔχει λυθεῖ. Θεωρητικά, ἡ ἐλευθερία τῆς λατρείας ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἔχει καταργηθεῖ σὲ πολλὲς περιοχές. Πολλοὶ ἀντιπρόσωποι θεώρησαν πὼς ὅλοι οἱ παπάδες εἶναι ὕποπτοι, καὶ τοὺς φυλάκισαν ὅταν ἐκεῖνοι ἀρνιόνταν ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν πίστη τους. Μερικοὶ μάλιστα διέταξαν νὰ κατεδαφιστοῦν τὰ καμπαναριά. Ἄλλοι, πιὸ ἀνεξίθρησκοι, ἐπέτρεψαν τὴν ἐξακολούθηση τῆς τέλεσης τῆς λατρείας. Ἡ δεκάτη ἡμέρα προσπαθεῖ παντοῦ νὰ ὑποκαταστήσει τὴν Κυριακή, δὲν τὸ κατορθώνει ὅμως. Οἱ πληθυσμοὶ ποὺ παρέμειναν πολὺ θρῆσκοι νοσταλγοῦν τοὺς παπάδες τους καὶ δείχνονται δύστροποι στὸ νὰ γιορτάζουν τὶς πατριωτικὲς γιορτές. Ἀκόμα καὶ στὰ κρατικὰ ἐργαστήρια εἶναι δύσκολο νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ ἐργασία τὶς Κυριακές. Ἂν τὸ κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν εἶχε γίνει συγχρόνως, δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς οἱ χωρικοὶ θὰ δημιουργούσαν μεγάλες ταραχές, γιατὶ τὶς ἑβδομάδες ποὺ προηγήθηκαν ἀπ' τὸ διάταγμα τῆς 18ης τοῦ Φριμαίρ, ποὺ ἄργησε νὰ ψηφιστεῖ, ἐκδηλώθηκαν κινήματα φανατικῶν σὲ πολλὲς περιοχὲς (στὸ Κουλομμιέ, στὸ Ἀμιέν, στοὺς Νομοὺς Λοζέρ, Ἄνω Λουάρ, Λουάρ, Κορέζ, Ἐρώ, Σέρ, Νιέβρ, Μέζ, Ἀρδεννῶν κ.τ.λ.). Ἡ ζύμωση βάσταξε ὅλον τὸ χειμώνα καὶ δὲν ἔπαψε παρὰ μόνο τὴν ἄνοιξη. Ἂν δὲν πῆρε με-

γαλύτερες διαστάσεις, αὐτὸ ὀφείλεται στὶς ἀσυνάρτητες ἐνέργειες τῶν ἀντιπροσώπων. Οἱ διωγμοὶ δὲν εἶταν ποτὲ γενικοὶ κ' ἔτσι οἱ πιστοὶ δὲ σκέφτηκαν ποτὲ νὰ συνεννοηθοῦν γιὰ νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν. Ὅταν τοὺς ἀπαγόρεψαν τοὺς παπάδες τους, οἱ πιστοὶ τελούσαν σὲ πολλὲς ἐνορίες «τυφλὲς» λειτουργίες, ποὺ τὶς ἐπέβλεπε ὁ σκευοφύλακας ἢ ὁ δάσκαλος τοῦ σχολείου. Στὸ Παρίσι, ἡ λατρεία δὲν εἶχε ποτὲ διακοπεῖ ἀπολύτως.

Ἡ Ἐπιτροπή, ποὺ στὴν ἀρχὴ θεωροῦσε τὴν ἀποχριστιανοποίηση σὰν ἁπλὴ ραδιουργία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ, δὲ σκέφτηκε νὰ ὑπαναχωρήσει τώρα ποὺ ἡ ἀποχριστιανοποίηση ἔχει σχεδὸν συντελεστεῖ. Θέλει ὅμως νὰ τὴν ἐκαθαρίσει, νὰ τὴν κάνει ἱκανὴ νὰ ἐπιβληθεῖ στὶς μάζες, δίνοντάς της θετικὸ περιεχόμενο. Οἱ γιορτὲς τῆς Δεκάτης ἡμέρας ἀναπτύχθηκαν στὴν τύχη. Σ' αὐτὲς ἐξυμνεῖται ἡ Ἐλευθερία, ἡ Πατρίδα, ὁ Λόγος. Πρέπει τώρα νὰ τοὺς δοθεῖ μιὰ ὁμοιόμορφη ὀργάνωση κ' ἕνα κοινὸ δόγμα. Οἱ ἄνθρωποι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀκόμα καὶ οἱ πιὸ λυτρωμένοι ἀπὸ κάθε χριστιανικὸ δογματισμό, ἀκόμα καὶ οἱ ἄθεοι σὰν τὸν Σύλβαὶν Μαρεσάλ, δὲν πιστεύουν πὼς τὸ κράτος μπορεῖ νὰ κάνει χωρὶς ἕνα πιστεύω καὶ χωρὶς μιὰ λατρεία. Τὸ Κράτος, ὅπως ἡ Παλιὰ Ἐκκλησία, εἶναι ὑπεύθυνο γιὰ τὶς ψυχές. Θὰ παρέλειπε τὸ κυριότερο καθῆκον του ἂν δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὶς συνειδήσεις. Ἔπρεπε νὰ συνδεθεῖ ἡ πολιτικὴ ἠθικὴ ποὺ τὴ δίδασκαν στὶς πολιτικὲς τελετὲς μὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἠθική, πηγὴ προσωπικῶν ἀρετῶν. Καὶ εἶταν γενικὴ ἡ πεποίθηση πὼς ἡ πίστη στὸ Θεὸ ἀποτελοῦσε τὴ βάση τῆς κοινωνίας.

Τὴν ἐπαύριο τῆς ἐκτέλεσης τοῦ Σωμέτ, ἡ Συμβατικὴ θέσπιζε, στὶς 25 τοῦ Ζερμινάλ, πὼς τὰ λείψανα τοῦ συγγραφέα τῆς *Ὁμολογίας πίστεως τοῦ σαβοϊανοῦ ἐφημερίου** θὰ μετακομιστοῦν στὸ Πάνθεο. Ὁ Ροβεσπιέρος ἐπιφορτίστηκε μὲ τὴ σύνταξη τοῦ τόσο ἀναμενόμενου διατάγματος γιὰ τὶς γιορτὲς τῆς Δεκάτης. Ὁ Ροβεσπιέρος, πρὶν ὑποβάλει τὸ διάταγμα γιὰ ψήφιση, ἔβγαλε, στὶς 18 τοῦ Φλορεάλ, ἕνα συγκινητικὸ λόγο ποὺ ἐνθουσίασε τὴ Συνέλευση καὶ τὴ χώρα. Στὸ λόγο του αὐτὸ ὁ Ροβεσπιέρος βεβαίωνε πὼς ἡ ἐπανάσταση, ἔχοντας στὴν κατοχή της τώρα ἕνα φιλοσοφικὸ καὶ ἠθικὸ δόγμα, δὲν εἶχε πιὰ νὰ φοβηθεῖ τίποτε ἀπ' τὴν ἐπιθετικὴ ἐπιστροφὴ τῶν παλιῶν θετικῶν θρησκειῶν. Προέλεγε τὸ προσεχὲς τέλος ὅλων τῶν παπάδων καὶ τὴ συνδιαλλαγὴ ὅλων τῶν Γάλλων γύρω ἀπ' τὴν ἁπλὴ καὶ ἁγνὴ λατρεία τοῦ ὑπερτάτου Ὄντος καὶ τῆς Φύσης, γιατὶ ἡ Φύση κι ὁ Θεὸς εἶταν γιὰ τὸν Ροβεσπιέρο τὸ ἴδιο πράμα. Ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἑξῆς, κάθε Δεκάτη ἡμέρα θ' ἀφιερωνόταν στὴν ἐξύμνηση μιᾶς πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς ἀρετῆς καὶ ἡ Δημοκρατία θὰ τελοῦσε, ἐπὶ πλέον, ἀναμνηστικὲς γιορτὲς γιὰ τὶς τέσσερις μεγάλες ἐπετείους τῆς 14ης Ἰουλίου, τῆς 10ης Αὐγούστου, τῆς 21ης τοῦ Γενάρη, καὶ τῆς 31ης τοῦ Μάη.

---

* Τοῦ Ρουσσώ.

'Ο Ροβεσπιέρος, ἀφοῦ ἐξελέγη στὶς 16 τοῦ Πραιριὰλ πρόεδρος τῆς Συμβατικῆς μὲ τὴν ὁμόφωνη ψῆφο τῶν 485 βουλευτῶν, προέδρευσε, στὶς 20 τοῦ Πραιριάλ, ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, μέσα σὲ τεράστια συρροὴ κόσμου, στὴ λαμπρὴ τελετὴ ποὺ ἀφιερώθηκε στὸ Ὑπέρτατο Ὂν καὶ στὴ Φύση, κρατώντας στὸ χέρι μιὰν ἀνθοδέσμη κ' ἕνα στάχυ. Σ' ὅλη τὴ Γαλλία τελέστηκαν ἀνάλογες γιορτὲς τὴν ἴδια μέρα καὶ μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία. Παντοῦ οἱ δημοκρατικοὶ ναοὶ ἀνέγραψαν στὰ ἀετώματά τους: Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἀναγνωρίζει τὸ Ὑπέρτατον Ὂν καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Φαινόταν πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε πετύχει τὸ σκοπό της, πὼς εἶχε συμφιλιώσει ὅλους τοὺς Γάλλους σ' ἕνα κοινὸ αἴσθημα γαλήνευσης κι ἀδελφότητας. Ἄνθρωποι ὅλων τῶν κομμάτων στείλανε στὸν Ροβεσπιέρο συγχαρητήρια γεμάτα ἐνθουσιασμό. Ὁ Μπουασὺ ντ' Ἀγγκλὰ τὸν σύγκρινε δημοσίᾳ μὲ τὸν «Ὀρφέα ποὺ δίδασκε στοὺς ἀνθρώπους τὶς ἀρχὲς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς». Ὁ Λαάρπ, ὁ συγγραφέας τῆς μόδας, τὸν ἐγκωμίαζε σ' ἕνα γράμμα του. Ἄθεοι σὰν τὸν Λεσκινιὸ καὶ τὸν Μαρεσὰλ δὲν εἶταν οἱ τελευταῖοι ποὺ τὸν χειροκρότησαν. Πολλοὶ ἐξάλλου καθολικοὶ δήλωσαν πὼς εἶταν ἱκανοποιημένοι, ἀφοῦ ὁ Ροβεσπιέρος τοὺς ἀπέδιδε τὸ Θεό, ἔστω καὶ χωρὶς παπάδες. Βλέπανε στὴν πρώϊμη καὶ πλούσια σοδειὰ ἕνα σημεῖο πὼς ἡ Θεία Πρόνοια προστάτευε τὴ Δημοκρατία. Οἱ τελευταῖες λειτουργίες ποὔκαναν οἱ παπάδες ἐξαφανίστηκαν ἀθόρυβα, γιὰ νὰ κάνουν τόπο στὶς πολιτικὲς τελετές. Οἱ ἀνάπηροι ἢ οἱ ἄνω τῶν ἑξήντα χρονῶν παπάδες, ποὺ ὣς τότε τοὺς εἶχαν ἀφήσει ἥσυχους, φυλακίστηκαν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους, μὲ τὸ διάταγμα τῆς 22ης τοῦ Φλορεάλ. Στὸ Ἐξωτερικὸ ἡ ἐντύπωση εἶταν ἐξαιρετική. «Εἶχαν πιστέψει στ' ἀληθινά, λέει ὁ Μαλλὲ ντὺ Πάν, πὼς ὁ Ροβεσπιέρος θἄκλεινε τὴν ἄβυσσο τῆς Ἐπανάστασης». Τὸ πίστεψαν τόσο περισσότερο γιατὶ παντοῦ ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἶταν νικητής. Δὲν εἶχαν ἀκούσει στὸ Ἐξωτερικὸ τοὺς σαρκασμοὺς καὶ τὶς ἀπειλὲς ποὺ μερικοὶ βουλευτὲς ἐξετόξευσαν στὴ Συμβατικὴ ἐναντίον τοῦ προέδρου της, ἀνήμερα τῆς γιορτῆς τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος. Δὲ βλέπανε πὼς πάνω ἀπ' τὴ λαμπρὴ σκηνοθεσία ἀπὸ γιρλάντες, λουλούδια, ὕμνους, ψηφίσματα καὶ λόγους, κρύβονταν τὸ μίσος κι ὁ φθόνος καὶ πὼς τὰ συμφέροντα ποὺ τὰ ἀπειλοῦσε πάντοτε ἡ Τρομοκρατία, καὶ ποὺ ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὴν ἀρετή, περίμεναν τὴν εὐκαιρία μονάχα γιὰ νὰ πάρουν τὴ ρεβάνς τους.

XIII

ΦΛΕΡΥ

Ἡ Ἐπαναστικὴ Γαλλία δὲ θὰ εἶχε δεχτεῖ τὴν Τρομοκρατία ἂν δὲν εἴταν βέβαιη πὼς ἡ νίκη εἴταν ἀκατόρθωτη, χωρὶς τὴν ἀναστολὴ τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Στὴν ἀρχὴ ὑποτάχτηκε στὴ διχτατορία τῆς Συμβατικῆς, κ' ὕστερα στὴ διχτατορία τῶν Ἐπιτροπῶν μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ θυσία της αὐτὴ δὲ θἄταν ἄσκοπη καὶ πὼς δὲ θὰ τὴν ἐξαπατήσουν.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1794 ἡ Γαλλία μποροῦσε νἆναι περήφανη γιὰ τὸ στρατὸ ποὺ εἶχε συγκροτήσει. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἴταν ὁμοιογενής. Κάθε διάκριση ἐξαφανίστηκε, ἀκόμα καὶ στὴ στολή, ἀνάμεσα στοὺς ταχτικοὺς στρατιῶτες καὶ στοὺς ἐθελοντές. Ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ σὲ ταξιαρχίες ἔχει ἀρχίσει καὶ προχωρεῖ μὲ γρήγορο ρυθμό. Κάθε ταξιαρχία ἀποτελεῖ μιὰ ταχτικὴ μονάδα ποὺ περιλαμβάνει δυὸ τάγματα ἐθελοντὲς κ' ἕνα τάγμα ταχτικοῦ στρατοῦ. Ἔχει δύναμη τρεῖς χιλιάδες ἄντρες καὶ εἶναι ἐφοδιασμένη μ' ἐλαφρὸ πυροβολικό. Ἀποτελεῖ μιὰ στρατιωτικὴ μονάδα πιὸ εὐκίνητη ἀπ' τὰ παλιὰ συντάγματα. Τὰ ἐπιτελεῖα ἔχουν ἐκαθαριστεῖ, κ' ἔτσι τώρα βασιλεύει πλήρης ἐμπιστοσύνη ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγοὺς καὶ στοὺς στρατιῶτες. Οἱ ἀρχηγοί, ποὺ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν προαχθεῖ ἀπὸ ἁπλοὶ στρατιῶτες, δίνουν τὸ παράδειγμα στὶς στερήσεις. Κοιμοῦνται κάτω ἀπὸ σκηνὲς καὶ ζοῦν σὰν Ἀβράκωτοι. Οἱ παλιὲς προστριβὲς ἀνάμεσα στοὺς στρατηγοὺς καὶ στοὺς ἀντιπροσώπους ἐξαφανίστηκαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ποὺ τοὺς διαλέγουν τώρα μὲ προσοχή, ξέρουν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ὑπακοή, χωρὶς νἆναι ἀπότομοι. Φροντίζουν γιὰ τὴν καλοπέραση τοῦ στρατοῦ. Τὸν φλογίζουν μὲ τὸ δημοκρατικὸ ἐνθουσιασμό τους. Μπαίνουν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φαλάγγων τὴν ὥρα τῆς ἐπίθεσης. Σκληροὶ παραδειγματισμοὶ ἀποκατέστησαν παντοῦ τὴν πειθαρχία. Οἱ γυναῖκες ποὺ εἶχαν πλημμυρίσει τὰ στρατόπεδα καὶ καταβρόχθιζαν τὶς προμήθειες, διώχτηκαν. Οἱ προμηθευτὲς ἐπιτηροῦνται αὐστηρά. Οἱ κρατικὲς διαχειρίσεις ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἐπιχειρηματίες, καὶ οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρητὲς μεταφορῶν, ποὺ ἐργάζονται δυὸ-δυό, θέτουν τέρμα στὶς καταχρήσεις. Ὁ στρατός, μετὰ τὴν ἐκαθάριση, φλέγεται ἀπὸ πατριωτισμὸ κι ἀποτελεῖ ἕνα εὐλύγιστο καὶ πειθαρχικὸ ὄργανο στὰ χέρια τοῦ Καρνό.

Ἡ δύναμή του διπλασιάστηκε ὕστερ' ἀπ' τὴν πρόσκληση τῆς πρώτης σειρᾶς ἡλικιῶν. Οἱ ἐπίστρατοι αὐτῆς τῆς ἐπιστράτευσης γυμνάστηκαν στὸ διάστημα τοῦ χειμώνα, καὶ τὴν ἄνοιξη ἐνίσχυσαν τὰ παλιὰ τάγματα. Ὀχτακόσες χιλιάδες γυμνασμένοι, πλαισιωμένοι, σκληραγωγημένοι, γεμάτοι περιφρόνηση γιὰ τοὺς μισθοφόρους τοῦ Συνασπισμοῦ ἄντρες, βρίσκονται ἐπὶ ποδός. Δὲ διατρέχουν πιὰ τὸν κίνδυνο νὰ τοὺς ἀνακόψει τὴν ὁρμή, ὅπως αὐτὸ ἔγινε μὲ τὸν Ὅς ὕστερα ἀπ' τὸ Καϊζερλάουτερν, ἡ ἔλειψη ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων. Οἱ πολεμικὲς βιομηχανίες, ποὺ ὀργανώθηκαν πυρετώδικα ἀλλὰ μεθοδικά, ἀρχίζουν νὰ ἐργάζονται μὲ πλήρη ἀπόδοση. Μόνο τὸ ἐργοστάσιο τοῦ Παρισιοῦ κατασκευάζει δυὸ χιλιάδες ἑξακόσα ἐνενήντα ἐννιὰ καινούργια ντουφέκια ἀπ' τὶς 21 ὥς τὶς 30 τοῦ Βαντώζ, κ' ἐπισκευάζει χίλια τετρακόσα ἐνενήντα ἑφτά. Τ' ἄλλα ἑφτὰ ἐργοστάσια τῶν ἐπαρχιῶν ἔχουν περίπου τὴν ἴδια ἀπόδοση. Χάρη στὴν ἐπαναστατικὴ παρασκευὴ τοῦ νίτρου, τὰ τεράστια πυριτιδοποιεῖα τῆς Γκρενέλ, τὰ μεγαλύτερα τῆς Εὐρώπης, παρασκευάζουν κάθε μέρα ἕξη ὥς ὀχτὼ χιλιάδες τόννους μπαρούτι τὸν Πραιριὰλ καὶ εἴκοσι χιλιάδες τὸν Μεσσιδώρ.

Ἡ Ἐπιτροπὴ αἰσθάνεται πὼς ἡ νίκη πλησιάζει. Ἡ διπλωματία της δὲ μένει ἀδρανής. Ἐπιδιώκει ὅμως συγκεκριμένους καὶ κατορθωτοὺς σκοπούς. Πρῶτα-πρῶτα ἐξυπηρετεῖ τὶς οἰκονομικὲς ἀνάγκες. Ἡ Γαλλία ἀπειλεῖται μὲ στενὸ ἀποκλεισμό. Δὲν μπορεῖ νὰ συντηρήσει τὸ στρατό της καὶ νὰ τροφοδοτήσει τὶς βιομηχανίες της, παρὰ μόνο ἂν διατηρήσει ἀνοιχτὲς πόρτες μὲ τὸν ἔξω κόσμο. Καλλιεργεῖ συνεπῶς τὴ φιλία μὲ τὴν Ἑλβετία, τὰ Σκανδιναυϊκὰ κράτη, τὶς Ἁνσεατικὲς πόλεις, τὴν Ἀμερική, τοὺς Μπερμπερίνους, τὴ Γένουα, τὴν Τουρκία. Οἱ πράχτορες τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Περρεγκώ, ὁ Σβάϊτσερ, ὁ Ὑμπέρ, διατρέχουν ἀκατάπαυστα τὴν Ἑλβετία κι ἀγοράζουν ὅσα-ὅσα τ' ἄλογα, τὰ κτήνη, τὶς ζωοτροφίες, τὰ ὑφάσματα, τὰ σιδερικά, τὸ χαλκὸ κλπ. Μέσῳ τῆς Ἑλβετίας, τὰ ἐμπορεύματα τῆς Σουάβης κι ἀκόμα καὶ τῆς Αὐστρίας παίρνουν τὸ δρόμο τοῦ Μπελφόρ. Οἱ Ἄγγλοι ποὺ κυριαρχοῦν μὲ τὸ στόλο τους στὴ Μεσόγειο, καταλαμβάνουν τὴν Κορσικὴ καὶ προσπαθοῦν νὰ παρεμποδίσουν τοὺς Γενοβέζους νὰ ἐφοδιάζουν τὰ νότια λιμάνια τῆς Γαλλίας καὶ τὸ γαλλικὸ στρατὸ τῶν Ἄλπεων. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιβάλλει τὴν οὐδετερότητα στοὺς Γενοβέζους, ἀπειλώντας τους μὲ τὸ γαλλικὸ στρατὸ ποὺ προχωρεῖ κατὰ μῆκος τῶν Ἀπεννίνων.

Γιὰ νὰ τραβήξει τοὺς Ἁνσεάτες, τοὺς Ἀμερικανούς, τοὺς Σκανδιναυοὺς στὰ γαλλικὰ λιμάνια τοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπελευθερώνει τὰ πλοῖα τους ποὺ προηγουμένως τὰ εἶχε κατακρατήσει ἢ θεωρήσει λεία πολέμου. Ἡ Ἐπιτροπὴ πληρώνει σὲ τιμὲς ἀνώτερες ἀπ' τὸ ἀνώτατο ὅριο τιμῶν, ποὺ ἡ ἴδια εἶχε θεσπίσει, τὰ ἐμπορεύματα ποὺ οἱ πιὸ πάνω παραδίνουν στοὺς Γάλλους, καὶ διευκολύνει τοὺς ξένους ἐμπόρους στὴν ἐξαγωγὴ προϊόντων ἀπ' τὴ Γαλλία, ὅπως τὸ κρασί, τὰ οἰνοπνευματώδη ποτά, τὰ μεταξωτὰ

ὑφάσματα, τὸν καφὲ κ.τ.λ. Ἡ Ἐπιτροπὴ στέλνει στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες μιὰ ἐμπορικὴ ἀποστολὴ γιὰ ν' ἀγοράσει στάρι ποὺ θὰ πληρωθεῖ μὲ τὶς πιστώσεις ποὺ διαθέτει ἐκεῖ ἡ Γαλλία ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου τῶν Ἀμερικανῶν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους. Ὁ Οὐάσιγκτων, ποὺ τὸν καθησύχασε ἡ ἀνάκληση τοῦ Ζεναί, παρακαλεῖται ν' ἀνακαλέσει τὸν πρεσβευτή του στὸ Παρίσι, Μόρρις, ποὺ εἶναι γνωστὸς σὰν ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας. Ὁ Οὐάσιγκτων συμφωνεῖ καὶ διορίζει στὴ θέση τοῦ Μόρρις τὸν Μονρόε, ποὺ φτάνει ὅμως στὸ Παρίσι ὕστερ' ἀπ' τὶς 9 τοῦ Θερμιδώρ.

Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων κρατῶν ποὺ κατευθύνονται στὰ γαλλικὰ λιμάνια, ἐνοχλοῦνται ἀπ' τὰ ἀγγλικὰ καταδρομικά. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐνθαρρύνει τὸ Δανὸ Ὑπουργὸ Μπερνστὸρφ νὰ ὑπογράψει μὲ τὴ Σουηδία καὶ τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες συμφωνία ἔνοπλης οὐδετερότητας ποὺ θὰ ἐπιβάλλει τὸ σεβασμὸ τῆς ἐλευθερίας τῶν θαλασσῶν. Ὁ Μπερνστὸρφ ὑπογράφει μιὰ σχετικὴ συνθήκη μὲ τὴ Σουηδία. Ὁ γάλλος ὅμως πράχτορας στὴν Κοπεγχάγη Γκρουβὲλλ κάνει τὴν ἀπροσεξία νὰ ἐμπιστευτεῖ στὸ ταχυδρομεῖο τὶς ἀναφορὲς ποὺ στέλνει στὸ Παρίσι, χωρὶς κὰν νὰ τὶς κρυπτογραφεῖ. Τ' ἀγγλικὰ καταδρομικὰ τὶς πιάνουν. Ὁ Πίττ, ποὺ πληροφορεῖται τὶς σχετικὲς συνενοήσεις ποὺ εἶχαν τότε προχωρήσει ἀρκετά, καταφεύγει στὶς ἀπειλὲς καὶ κατορθώνει ν' ἀποτρέψει τὸν κίνδυνο. Σ' αὐτὸ τὸν βοηθεῖ ὁ ἀμερικανὸς Χάμιλτον, φίλος τοῦ Οὐάσιγκτων, ποὺ φοβᾶται νὰ ἐκθέσει τὴ χώρα του μὲ τοὺς Ἰακωβίνους.

Ἡ Ἀγγλία ἔχει, μαζὶ μὲ τοὺς συμάχους της, τὴν Ἱσπανία κα τὴν Ὁλλανδία, τεράστια ναυτικὴ ὑπεροχή. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμ ως ἀκόμα κ' ὕστερα ἀπ' τὴν καταστροφὴ τῆς Τουλώνας, δὲν ἀπελπίζεται. Μὲ τὴ μεγάλη δραστηριότητα τῶν Σαὶντ - Ἀντρὲ καὶ Πριὲρ ντὲ λὰ Μὰρν, ποὺ ἐγκαθίστανται στὴ Βρέστη, οἱ καινούργιες ναυπηγήσεις προχωροῦν γρήγορα καὶ τὰ κενὰ ποὺ προκύψανε ἀπ' τὴν ἀναχώρηση τῶν εὐγενῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ συμπληρώνονται μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ἐμπορικοῦ. Οἱ μισθοὶ τῶν ναυτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν τῶν ὁπλουργείων αὐξάνονται κι ὅλη ἡ ἐργασία ἐξακολουθεῖ νύχτα-μέρα. Ἡ ἀπειθαρχία, ποὺ ἔκανε θραύση, περιστέλλεται αὐστηρὰ καὶ σ' ὅλη τὴ Γαλλία γίνεται ἐπίταξη στὰ σκοινιά, στὴν πίσσα, στὴν ξυλεία, στὸ χαλκό. Τὴν ἄνοιξη ὁ στόλος πο εἶναι συγκεντρωμένος στὴ Βρέστη μπορεῖ ὄχι μόνο νὰ προστατεύσει τὶς ἀκτὲς τῆς Γαλλίας ἐναντίον κάθε ἀπόβασης ποὺ θὰ προκαλοῦσε νέο ἐμφύλιο πόλεμο στὴ Βανδέα, ἀλλὰ καὶ νὰ συνοδεύει τὶς νηοπομπὲς καὶ ν' ἀναλάβει ἀντεπίθεση. Στὸ μεταξύ, οἱ γάλλοι κουρσάροι προξενοῦν αἰσθητὲς ζημιὲς στὸ ἐχθρικὸ ἐμπόριο.

Οἱ πρόοδοι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ στόλου προξενοῦν θαυμασμὸ καὶ κατάπληξη στοὺς οὐδέτερους κ' ἐχθρικοὺς παρατηρητές. Ὁ ἀμερικανὸς πράχτορας Οὐΐλλιαμ Τζάκσον τὶς περιγράφει λεπτομερῶς στὸ φίλο του Πίκνεϋ σὲ μιὰ μεγάλη

του ἀναφορὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1794. Ἀφοῦ περιγράφει τὸ «μεγαλεῖο» τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας, ὁ Τζάκσον δείχνει κιόλας τὸ φόβο του πὼς ἡ Γαλλία ὕστερα ἀπ' τὶς νίκες ποὺ προβλέπει, θὰ παρασυρθεῖ σὲ μιὰ καταχτητικὴ πολιτική. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, ὁ διορατικὸς Μερσὺ - Ἀρζαντὼ ἀπευθύνει στὸν Αὐτοκράτορα, τὸν ἡγεμόνα του, μιὰ προφητικὴ προειδοποίηση (9 τοῦ Μάρτη τοῦ 1794). Δὲ βλέπει πιὰ ἄλλη σωτηρία γιὰ τὸ Συνασπισμὸ ἀπ' τὴ χρήση τῶν ἴδιων μέσων ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ Γάλλοι καὶ συμβουλεύει νὰ γίνει ἔκληση στὸ γερμανικὸ ἔθνος.

Ὁ Αὐτοκράτορας πρότεινε στὴ Δίαιτα, στὶς 20 τοῦ Γενάρη τοῦ 1794, νὰ γίνει γενικὸς ἐξοπλισμὸς τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ἡ πρότασή του ὅμως δὲν εἶχε καμιὰ ἐπιτυχία. Ὅσο κι ἂν εἶταν παθητικοί, οἱ λαοὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης νιώθουν ἀόριστα πὼς ὁ ἀγώνας τῶν βασιλιάδων δὲν εἶταν καὶ δικός τους ἀγώνας. Παρ' ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῆς λογοκρισίας, τὰ συνθήματα τῶν Ἰακωβίων εἶχαν βρεῖ ἀπήχηση στὶς χῶρες αὐτές. Στὴν Οὐγγαρία, ἕνας δημοκρατικὸς παπάς, ὁ Μαρτίνοβιτς, δεμένος μὲ τοὺς Θεοφώτιστους τοῦ Βάϊσχαουπτ κ' ἕνας πρώην ἀξιωματικός, ὁ Λάστσοβιτς, ποὺ μισεῖ τὸ γερμανικὸ ζυγό, ἱδρύουν μιὰ μυστικὴ ἑταιρία ποὺ στρατολογεῖ τὰ μέλη της ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη, ἀκόμα κι ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς, καὶ χειροκροτεῖ τὶς γαλλικὲς νίκες. Ἡ στρατολογία στὶς χῶρες τοῦ Συνασπισμοῦ γίνεται ὅλο καὶ δυσκολότερη. Τὰ πολεμικὰ δάνεια δὲν ἔχουν μεγαλύτερη ἐπιτυχία. Οἱ ἀστοὶ σφίγγουν τὰ πορτοφόλια τους. Στὴν Πρωσσία, ὅπου ἡ βιομηχανία εἶναι ἕνα πρόσφατο δημιούργημα τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου, ὁ πόλεμος προκαλεῖ μεγάλη ἀνεργία. Οἱ ὑφαντουργοὶ τῆς Σιλεσίας δημιουργοῦν ταραχές. (Στάση στὸ Μπρεσλάου τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1794). Οἱ χωρικοὶ ἀρνοῦνται σὲ μερικὲς περιοχὲς νὰ καταβάλουν τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Αὐτὴ ἡ ἀναταραχὴ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Φρειδερίκο Γουλιέλμο ἕνα λόγο γιὰ ν' ἀποκρούσει τὴ μαζικὴ στρατολογία ποὺ προτείνει ἡ Αὐστρία. Οἱ Βέλγοι δείχνουν ἀπροθυμία. Τὰ πλούσια μοναστήρια δὲ δείχνουν προθυμία στὴν καταβολὴ τῶν ἐπιχορηγήσεων ποὺ τοὺς ζητοῦν. Ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Γαλλίας δὲν ἔχει πουθενὰ ἐθνικὸ χαραχτῆρα, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἀγγλία, ἀλλὰ κ' ἐκεῖ ἀκόμα, στὴ Σκωτία ἰδίως, ὑπάρχει μιὰ ἐπίμονη ἀντιπολίτευση ποὺ ὁ Πὶττ δὲν κατορθώνει νὰ τὴν καταβάλει παρὰ μόνο μὲ τὴ βοήθεια ἐκτάκτων νόμων καὶ μὲ αὐστηρὰ κατασταλτικὰ μέτρα.

Ὁ Συνασπισμός, ποὺ ὅλη ἡ δύναμή του βασίζεται σὲ μισθοφορικοὺς στρατούς, δὲν εἶταν ποτὲ πολὺ ἑνωμένος. Τώρα μάλιστα βρίσκεται στὰ πρόθυρα τῆς διάλυσης.

Ὁ Φρειδερίκος - Γουλιέλμος μισεῖ βέβαια τοὺς Ἀβράκωτους. Προσέχει ὅμως καὶ τὰ λόγια ἐκείνων ἀπ' τοὺς συμβούλους του, ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ πραγματικὸς ἐχθρός του δὲν εἶναι ἡ Γαλλία ἀλλὰ ἡ Αὐστρία. Ζητάει ἀπ' τοὺς συμμάχους του νὰ τοῦ καταβάλουν τὰ πολεμικὰ ἔξοδα κι ἀπειλεῖ πὼς θ' ἀνακαλέσει τὰ στρατεύματά του ἂν ἐκεῖνοι δὲν τὸν πληρώσουν ἀμέσως. Ὁ Θουγκοὺτ

ἀρνεῖται «μιλώντας φυσικὰ» (δηλ. οὐσιαστικά)· δὲν ἔχουμε πεντάρα», (λέει στὸν Μερσὺ στὴν 1η τοῦ 'Απρίλη τοῦ 1794). 'Ο Πὶττ ὅμως, γιὰ νὰ προλάβει τὴν πρωσσικὴ ἀποσκίρτηση, ἀναλαμβάνει νὰ πληρώσει τὸ ζητούμενο σημαντικὸ ποσό. 'Η 'Ολλανδία μιμεῖται τὴν Πρωσσία, καὶ ὑποστηριζόμενη ἀπ' τὴν 'Αγγλία, ζητάει ἀπ' τὴν Αὐστρία εὐνοϊκὴ γι αὐτὴν μεταβολὴ τῶν συνόρων στὶς Κάτω Χῶρες. 'Η 'Ισπανία γκρινιάζει. Οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ναύαρχοι της ἦρθαν σὲ διάσταση μὲ τοὺς "Αγγλους συναδέλφους τους στὴν Τουλῶνα. 'Ο Γκοντόϋ ἀρνεῖται στὸν Πὶττ τὴν ὑπογραφὴ ἐμπορικῆς συνθήκης ποὺ ἐκεῖνος τοῦ προτείνει. 'Ο 'Αράντα συμβουλεύει τὴν ὑπογραφὴ εἰρήνης. Τὸν ἐξορίζουν ἀπ' τὴν Αὐλή, μὲ τὴν κατηγορία τῆς συνωμοσίας. Τὰ ἀγγλικὰ χρήματα εἶναι ὁ μόνος συνδετικὸς κρίκος τοῦ Συνασπισμοῦ ποὺ ξεχαρβαλώνεται.

"Ενα ξαφνικὸ χτύπημα τὸν κλονίζει ἀκόμα περισσότερο. Στὶς 24 τοῦ Μάρτη, ὁ Κοστσιούσκο μπαίνει στὴν Πολωνία, μ' ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα ποὺ τὸ ἔχει ἐξοπλίσει στὴ Σαξονία, καὶ καλεῖ στὰ ὅπλα τοὺς συμπατριῶτες του. Νικάει μ' αἰφνιδιασμὸ τοὺς Ρώσους στὸ Ρασλόβιτσε στὶς 4 τοῦ 'Απρίλη, τοὺς διώχνει ἀπ' τὴ Βαρσοβία στὶς 19 τοῦ ἴδιου μήνα, κι ἀπ' τὴ Βίλνα στὶς 23. 'Ο πολωνικὸς λαὸς ὅμως μένει ἀδρανής. 'Ο Κοστιούσκο, ποὺ δὲν τόλμησε νὰ καταργήσει τὴ δουλοπαροικία, καὶ ποὺ περιποιεῖται τοὺς εὐγενεῖς γιατὶ αὐτοὶ μόνο τὸν ἀκολούθησαν, δὲν κατορθώνει νὰ συγκεντρώσει παρὰ μόνο 17.000 ἄντρες, ποὺ κι αὐτοὶ δὲν εἶταν καλὰ ἐξοπλισμένοι. Τὸ τυχοδιωκτικὸ πραξικόπημά του δὲ θὰ ὑποχρεώσει τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Πρώσσους ν' ἀποσύρουν οὔτε ἕνα στρατιώτη ἀπ' τὸ γαλλικὸ μέτωπο. Μέσα σὲ μερικὲς βδομάδες, οἱ πολωνικὲς ὁμάδες θὰ διασκορπιστοῦν. Τὸ πολωνικὸ ὅμως ζήτημα πρόβαλε ἔτσι ξαφνικὰ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ συμμάχους τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βιέννης, καὶ μεγάλωσε τὴν κρυφὴ διχόνοιά τους.

Οἱ διαφωνίες τῶν μελῶν τοῦ Συνασπισμοῦ καθρεφτίζονταν στὰ σχέδια τῆς ἐκστρατείας τους καὶ στὶς στρατιωτικές τους ἐπιχειρήσεις. Συνεχῶς δημιουργοῦνται προστριβὲς ἀνάμεσα στοὺς στρατηγούς, ποὺ ὁ καθένας τους ὑπακούει μόνο στὶς διαταγὲς τῆς δικῆς του Αὐλῆς (βλ. τὴν ἀναφορὰ τοῦ Τραουμανστὸρφ στὸν Κάουνιτς στὶς 19 τοῦ Μάη τοῦ 1794). Οἱ "Αγγλοι ποὺ ἀνέλαβαν τὴ μισθοδοσία τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ θέλουν νὰ τὸν χρησιμοποιήσουν γιὰ νὰ προστατέψουν τὶς Κάτω Χῶρες καὶ τὴν 'Ολλανδία. 'Ο Αὐτοκράτορας ὅμως διαφωνεῖ, γιατὶ δυσπιστεῖ στὶς προθέσεις τῆς Αὐλῆς τοῦ Βερολίνου, ὅπου θέλουν ν' ἀποφύγουν τὸν ὑπερβολικὸ διαμελισμὸ τῆς Γαλλίας, γιὰ νὰ στερήσουν ἔτσι τὴν Αὐστρία ἀπ' τὸ προϊὸν τῶν νικῶν της: «Προσκαλώντας τὸν πρωσσικὸ στρατὸ στὸ Μέζ, καὶ διεξάγοντας σὲ στενὴ ἐπαφὴ μαζί του συνδυασμένες ἐπιχειρήσεις, θὰ δίναμε στὸ βασιλιὰ (τῆς Πρωσσίας) τὴ δυνατότητα νὰ σταματήσει τὴν προέλαση, κάθε φορὰ ποὺ θὰ τὴ θεωροῦσε ὑπερβολικὰ γρήγορη, καὶ νὰ μᾶς σταματάει κάθε φορὰ ποὺ

θὰ παρουσιαζόταν ἡ ἐλπίδα νὰ πετύχουμε τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς ἐξασθένησης τῆς Γαλλίας». (Γράφει ὁ Θουγκοὺτ στὸν Στάρεμπεργκ τὴν 1η τοῦ Μάη). Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς θὰ μείνει στὸ Παλατινάτο, ἀπέναντι ἀπ' τὸ Σάαρ. Ὁ Κοβοῦργος θ' ἀρκεστεῖ στὸ μικρὸ σῶμα στρατοῦ τοῦ Μπλάνκενσταϊν ποὺ προστατεύει τὸ Τρὲβ κ' ἐξασφαλίζει τὸ σύνδεσμο μὲ τὶς Κάτω Χῶρες.

Στὸ μεταξὺ ὅμως ὁ Κοβοῦργος παίρνει τὴ διαταγὴ νὰ βαδίσει μ' ὅλες τὶς δυνάμεις του ἐναντίον τοῦ Παρισιοῦ. Κατέλαβε κιόλας τὸ Κοντέ, τὴ Βαλανσιέν, τὸ Λὲ Κενουὰ καὶ τὸ δάσος τοῦ Μορμάλ, δηλαδὴ τὶς προσβάσεις τοῦ διανοίγματος τοῦ Οὐάζ. Τὸ μέτωπο τοῦ στρατοῦ του βυθίζεται σὰ σφήνα στὸ γαλλικὸ ἔδαφος, ἀνάμεσα στὸ Σάμπρ καὶ στὸν Ἐσκώ, ἀνάμεσα στὶς γαλλικὲς στρατιὲς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν Ἀρδεννῶν. Ὁ Κοβοῦργος μπορεῖ νὰ ἑλίσσεται ἐπὶ ἐσωτερικῶν γραμμῶν. Δὲν ἐξουσιάζει ὅμως ἀπόλυτα τὶς δυνάμεις ποὺ διοικεῖ. Πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη του τὸ δούκα τῆς Ὑόρκης καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Ὀράγγης ποὺ εἶναι ἀποσπασμένοι κοντά του. Ἔπειτα οἱ Ἀβράκωτοι ἔχουν τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ ποὺ ὅλο καὶ γίνεται μεγαλύτερη. Ἀπ' τὰ τέλη κιόλας τοῦ Μάη, ὁ Κοβοῦργος ζητάει ἐνισχύσεις. Ὁ Πὶττ ἀρνεῖται νὰ τοῦ τὶς δώσει καὶ συμβουλεύει τοὺς Αὐστριακοὺς νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς Πρώσσους ποὺ εἶχαν ἀποπέμψει. Ἀντὶ τῶν ἐνισχύσεων ποὺ δὲν τοῦ δόθηκαν ποτέ, ὁ Κοβοῦργος δέχτηκε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα ποὺ ἔρχεται νὰ ἐνθαρρύνει μὲ τὴν παρουσία του τὰ στρατεύματα. Ἀπ' τὰ μέσα κιόλας τοῦ Μάη, ὁ Μάκ, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Κοβούργου, συμβουλεύει τὸν αὐτοκράτορα νὰ κάνει εἰρήνη. Ὕστερ' ἀπ' τὶς πρῶτες ἀποτυχίες, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἀννοβέριοι θέλουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν κύριο ὄγκο τοῦ στρατεύματος καὶ νὰ τρέξουν νὰ βοηθήσουν τὶς παραλιακὲς πόλεις ποὺ κινδυνεύουν (ὁ Βαλντὲκ στὸν Θουγκούτ, 14 Ἰουνίου). Οἱ Καρμανιόλοι τὴν ἔχουν καλά.

Ὁ Καρνὸ διατάζει τὸ στρατὸ νὰ καταφέρει τὸ ἀποφασιστικὸ χτύπημα ἐναντίον τοῦ Κοβούργου. Ὁ Ζουρντὰν σταμάτησε ὕστερ' ἀπ' τὴ νίκη τοῦ Βατινύ, ὅπως ὁ Ὂς ὕστερ' ἀπ' τὴν κατάληψη τοῦ Βόρμς. Ὁ Καρνό, ἀποκαμωμένος νὰ διατάζει μάταια τὸν Ζουρντὰν ν' ἀναλάβει τὴν ἐπίθεση στὴ Φλάνδρα, τὸν παύει στὶς 20 τοῦ Νιβώζ, ὅπως θὰ πάψει δυὸ μῆνες ἀργότερα τὸν Ὂς, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσει ἐπειδὴ δὲν πραγματοποίησε τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Τρέβ. Ἐνῶ ὅμως ὁ Ὂς, ποὺ θεωρεῖται Ἐμπερτιστής, ὁδηγεῖται στὶς φυλακές, ὁ Ζουρντὰν ἀνακαλεῖται στὸ στρατὸ στὶς 20 τοῦ Βαντὼζ κι ἀναλαμβάνει τὴ διοίκηση τῆς στρατιᾶς τοῦ Μοζέλλα. Ὁ Πισεγκρύ, πιὸ ἐλαστικός, ἀλλὰ καὶ πιὸ πονηρός, τοποθετεῖται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς στρατιᾶς τοῦ Βορρᾶ στὶς 17 τοῦ Πλυβιὼζ καὶ ἡ στρατιὰ τῶν Ἀρδεννῶν ὑπάγεται σ' αὐτόν. Ἔχει στὰ χέρια του τὶς δυὸ λαβὲς τὶς λαβίδας ποὺ θὰ περισφίξουν τὸν Κοβοῦργο ἀνάμεσα στὸ Λὺς καὶ στὸν Ἐσκώ. Ὁ Καρνὸ ἐνισχύει αὐτὲς τὶς στρατιὲς ἔτσι ποὺ τὸν Ζερμινὰλ ὁ Πισεγκρὺ διαθέτει πά-

νω ἀπὸ 250.000 ἄντρες, ποὺ τοὺς διοικοῦν οἱ ἀρχηγοὶ Μαρσώ, Κλεμπέρ, Βαντάμ, Σουάμ, Μακντόναλντ. Γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει, στέλνει στὸ στρατὸ τὸν Σαὶν-Ζὺστ καὶ τὸν Λεμπὰ κι αὐτοὶ τοῦ ἐμφυσοῦν τὴ δική τους φλόγα. Ὁ Καρνὸ ὑπενθύμισε στὶς 11 τοῦ Πλυβιὼζ σ' ὅλους τοὺς στρατηγοὺς τὶς ὁδηγίες του: «Νὰ καταφέρετε τὰ μεγάλα χτυπήματα ἀπὸ Βορρᾶ. Οἱ στρατιὲς τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλλα πρέπει νὰ συνδυάσουν τὶς κινήσεις τους. Γενικὸς κανόνας: ἡ δράση νἄναι μαζικὴ κ' ἐπιθετική. Σὲ κάθε εὐκαιρία, ἡ μάχη νὰ συνάπτεται μὲ τὴ λόγχη. Νὰ δίδονται μεγάλες μάχες κι ὁ ἐχθρὸς νὰ καταδιώκεται ὣς τὴν πλήρη ἐκμηδένισή του». Ὁ Καρνὸ ἐπέμεινε στὴν ἐπιθετικὴ ταχτικὴ γιὰ λόγους ὄχι μόνο στρατηγικούς. Ὁ λιμὸς ἔκανε θραύση στὸ Ἐσωτερικό. Ὁ Καρνὸ γράφει στὶς 11 τοῦ Ζερμινὰλ στοὺς ἀντιπροσώπους στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ: «Δὲν πρέπει νὰ σᾶς κρύψουμε πὼς εἴμαστε χαμένοι ἂν δὲν μπεῖτε γρήγορα στὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος γιὰ νὰ βρεῖτε ἐφόδια καὶ κάθε εἴδους τρόφιμα, γιατὶ ἡ Γαλλία δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξει πολὺν καιρὸ στὴν κατάσταση ποὺ βρίσκεται τώρα... Πρέπει νὰ ζήσουμε δαπάναις τοῦ ἐχθροῦ ἢ νὰ χαθοῦμε. Ἡ ἀμυντικὴ ταχτικὴ μᾶς ἀτιμάζει καὶ μᾶς σκοτώνει». Ὁ Καρνὸ πιέζει συνεχῶς τὸν Πισεγκρὺ νὰ προλάβει τοὺς Αὐτοκρατορικούς. Ὁ Πισεγκρὺ ὅμως σπαταλάει ἕνα μήνα σὲ ἐπιθεωρήσεις. Ἐπιτίθεται μόνο στὶς 9 τοῦ Ζερμινάλ, στὸ Λὲ Κατώ, κι ἀπωθεῖται μὲ ἀπώλειες. Ὁ Κοβοῦργος πολιορκεῖ τὸ Λαντερσί. Ὅλες οἱ ἐπιθέσεις ἀντιπερισπασμοῦ ποὺ γίνονται γιὰ νὰ διασπάσουν τὸν ἀποκλεισμὸ τοῦ φρουρίου, ἀποτυγχάνουν, καὶ τὸ Λαντερσὶ συνθηκολογεῖ στὶς 11 τοῦ Φλυρεάλ, ὕστερα ἀπὸ τετραήμερο βομβαρδισμό. Οἱ Αὐτοκρατορικοὶ κατέχουν τώρα ἕνα καινούργιο προγεφύρωμα στὸ Σάμπρ.

Χωρὶς ἀργοπορία, ὁ Σαὶν Ζὺστ κι ὁ Λεμπὰ ὀργανώνουν ἕνα ὀχυρωμένο στρατόπεδο στὸ Γκὺζ γιὰ ν' ἀποφράξουν τὸ δρόμο τοῦ Παρισιοῦ. Τὸ Καμπραί, ποὺ περισφίγγεται στενὰ ἀπ' τὸν ἐχθρό, ἀριθμεῖ πολλοὺς μοναρχικούς. Ὁ Καρνὸ ὑποπτεύεται πὼς ἐκεῖ ἑτοιμάζεται προδοσία. Ἕνα μήνα πρίν, ὁ Βαντὰμ τοῦ εἶχε στείλει δυὸ γράμματα ποὺ τοῦ εἶχαν στείλει οἱ πράχτορες τοῦ ἐχθροῦ, κι ὅπου τοῦ δινόταν ἡ ὑπόσχεση καταβολῆς 240.000 λιβρῶν ἂν ὁ Βαντὰμ βοηθοῦσε τοὺς προδότες. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ κι ὁ Λεμπὰ στείλανε στὸ Καμπραὶ τὸ συνάδελφό τους Ἰωσὴφ Λεμπὸν γιὰ νὰ βάλει σ' ἐνέργεια τὴ γκιλοτίνα ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ὕστερα ὁ Καρνὸ διέταξε τὸν Ζουρντὰν νὰ τρέξει σὲ βοήθεια τῆς στρατιᾶς τῶν Ἀρδεννῶν μ' ὅλες τὶς δυνάμεις ποὺ θὰ μπορέσει ν' ἀποσπάσει ἀπ' τὴ στρατιὰ τοῦ Μοζέλλα, ποὺ θὰ τηρήσει ἀμυντικὴ στάση πίσω ἀπ' τὸν Σάαρ, περιμένοντας ἐνισχύσεις ἀπὸ Δυσμάς. Ὁ Καρνὸ διέταξε συγχρόνως τὸν Πισεγκρὺ ν' ἀρχίσει ἰσχυρὴ ἐπίθεση στις δύο πτέρυγες ἐναντίον τοῦ Κουρτραὶ καὶ τοῦ Ὑπρ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ καὶ τοῦ Σαρλερουὰ ἀπ' τὴν ἄλλη. Οἱ δημοκρατικοὶ μπαίνουν στὸ Κουρτραὶ στὶς 7 τοῦ Φλορεάλ, στὸ Φὺρν στὶς

10, νικάνε τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς στὶς 29 μπροστὰ στὸ Τουρκοέν, πιάνουν 2.000 αἰχμαλώτους καὶ κυριεύουν 60 κανόνια. Πέντε φορὲς ἡ στρατιὰ τῶν Ἀρδεννῶν, ξεσηκωμένη ἀπ' τὸν Σαὶν-Ζύστ, περνάει καὶ ξαναπερνάει τὸν Σάμπρ μὲ σκληρὲς μάχες. Τὸ Σαρλερουὰ πολιορκεῖται κι ἀπελευθερώνεται πολλὲς φορές. Ὁ Ζουρντὰν ὅμως καταφτάνει. Διώχνει τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς ἀπ' τὸ Ντινάν, στὶς 10 τοῦ Πραιριάλ, κ' ἑνώνεται, τρεῖς μέρες ἀργότερα, μὲ τὴ στρατιὰ τῶν Ἀρδεννῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ περνοῦν τὸν Σάμπρ γιὰ ἕκτη φορά. Τὸ Σαρλερουὰ συνθηκολογεῖ στὶς 7 τοῦ Μεσσιδώρ. Ὁ Κοβοῦργος ποὺ καταφτάνει μὲ μεγάλο στρατὸ γιὰ νὰ βοηθήσει τὸ φρούριο, προσπαθεῖ τὴν ἑπομένη νὰ διώξει τοὺς δημοκρατικοὺς ἀπ' τὶς ὀχυρωμένες θέσεις ποὺ ἐκεῖνοι ἔχουν προετοιμάσει ἐπὶ μετώπου τριάντα χιλιομέτρων, σὲ σχῆμα τόξου, ἀπ' τὸν Σάμπρ ὣς τὸν Σάμπρ. Οἱ πέντε φάλαγγες ἐπίθεσης τοῦ Κοβούργου ἀπωθοῦνται, στ' ἀριστερὰ ἀπ' τὸν Κλεμπέρ, στὰ δεξιὰ ἀπ' τὸν Μαρσὼ καὶ τὸν Λεφέβρ, καὶ στὸ κέντρο ἀπ' τὸν Σαμπιονέ, καὶ τσακίζονται στὸ κενὸ ποὺ ἀφήνουν ἀνάμεσά τους τὰ ὀχυρὰ ἀπ' τὸ ἱππικὸ τοῦ Ὠτπούλ. Οἱ Γάλλοι κοιμοῦνται στὸ πεδίο τῆς μάχης τοῦ Φλερύ, καὶ κρατοῦν τὸ Σαρλερουά.

Ἡ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ πῆρε κιόλας τὸ Ὕπρ στὶς 29 τοῦ Πραιριάλ, μὲ 80 κανόνια καὶ 5.800 αἰχμαλώτους. Μπαίνει στὴν Ὀστάνδη στὶς 15 τοῦ Μεσσιδώρ. Οἱ δυὸ νικηφόρες στρατιὲς τοῦ Πισεγκρὺ καὶ τοῦ Ζουρντάν, ἀρχίζουν νὰ συγκλίνουν πρὸς τὶς Βρυξέλλες. Μπαίνουν ἐκεῖ στὶς 20 τοῦ Μεσσιδώρ. Ἡ Ἀμβέρσα καὶ ἡ Λιέγη πέφτουν στὶς 6 τοῦ Θερμιδώρ.

Τώρα δὲν περνάει βδομάδα, χωρὶς ὁ καρμανιόλας ὁ Μπαρέρ, νὰ γιορτάσει στὴ Συμβατικὴ καινούργιες ἐπιτυχίες σ' ὅλα τὰ σύνορα: στὶς 5 τοῦ Πραιριάλ, ὁ Μπαντελὰν ξαναπαίρνει τὸν Ἅγιο Βερνάρδο ἀπ' τοὺς Πεδεμόντιους, στὶς 9 τοῦ Φλορεάλ, ἡ στρατιὰ τῶν Ἄλπεων παίρνει τὸ Σαόρτζιο, στὶς 15 τοῦ Πραιριάλ, ἡ στρατιὰ τῶν Δυτικῶν Πυρρηναίων διώχνει τοὺς Ἱσπανοὺς ἀπ' τοὺς Ἀλντύντ, τὴν 1η τοῦ Πραιριὰλ καταλαμβάνεται τὸ Μὸν Σενί, στὶς 9 τοῦ Πραιριὰλ ἀνακαταλαμβάνεται τὸ Κολλιούρ, τὸ Σαὶντ-Ἔλν καὶ τὸ Πὸρ-Βάντρ ἀπ' τὴ στρατιὰ τῶν Ἀνατολικῶν Πυρρηναίων κ.τ.λ.

Ὁ Σαὶντ-Ἀντρὲ κι ὁ Πριὲρ ἀναγγέλλουν, στὶς 25 τοῦ Πραιριάλ, πὼς ἡ μεγάλη νηοπομπὴ μὲ τὸ στάρι, ποὺ τὴν περιμένουν ἀπ' τὴν Ἀμερική, ἔφτασε στὴ Βρέστη. Ὁ γαλλικὸς στόλος τοῦ Βιλλαρὲ-Ζουαγιέζ, γιὰ νὰ προστατεύσει τὴ δίοδο, ἔδωσε σκληρὴ ναυμαχία μὲ τὸν ἀγγλικὸ στόλο τοῦ Χόουβ, στὶς 9 τοῦ Πραιριάλ. Στὴ ναυμαχία αὐτὴ ὁ *Ἐκδικητὴς τοῦ Λαοῦ* βυθίστηκε, ἐνῶ τὸ πλήρωμά του φώναζε: Ζήτω ἡ Δημοκρατία! Οἱ Ἄγγλοι εἶχαν τόσες ἀπώλειες ποὺ δὲν καταδίωξαν τοὺς Γάλλους κι ἀναγκάστηκαν νὰ γυρίσουν στὰ λιμάνια τους.

Οἱ δυὸ στρατιὲς τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλλα ὑπέστησαν σκληρὲς ἐπιθέσεις στὶς ἀρχὲς τοῦ Πραιριάλ. Ὁ Μέλλεντορφ μὲ

τοὺς Πρώσσους του ἔδιωξε τοὺς Γάλλους ἀπ' τὸ Καϊζερλάουτερν. 'Ο Χὲντς ὅμως κι ὁ Γκουζόν, ποὺ στάλθηκαν βιαστικά, ἔχουν γιὰ σύνθημα νίκη ἢ θάνατος.Στὶς 14 καὶ στὶς 15 τοῦ Μεσσιδώρ,οἱ δυὸ γαλλικὲς στρατιὲς ἀρχίζουν συγχρόνως τὴν ἐπίθεση κάτω ἀπ' τὴν ἀνώτατη διοίκηση τοῦ Μορώ. Οἱ Πρῶσσοι, προφυλαγμένοι πίσω ἀπὸ χαρακώματα, διώχνονται παρ' ὅλ' αὐτὰ ἀπ' τὸ Τριππστὰντ μὲ λυσσαλέες ἐφόδους, στὶς 25 τοῦ Μεσσιδώρ. Οἱ Γάλλοι ξαναμπαίνουν στὸ Πιρμάνσενς καὶ στὸ Καϊζερλάουτερν.

Στὰ τέλη τοῦ Μεσσιδὼρ ὁ πόλεμος μεταφέρεται στὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος, πέραν τῶν "Αλπεων καὶ τῶν Πυρρηναίων. 'Ο 'Ωζερὼ εἰσβάλλει στὸ 'Αμπουρντάν, ἐνῶ ὁ Μύλλερ βαδίζει κατὰ τῆς Φονταραβίας ὅπου θὰ μπεῖ στὶς 14 τοῦ Θερμιδώρ. 'Η ἐνισχυμένη στρατιὰ τῆς 'Ιταλίας ἑτοιμάζεται νὰ εἰσβάλλει στὸ Πεδεμόντιο.

'Ο πόλεμος ἄλλαξε χαραχτήρα. Δὲν πρόκειται πιά, ὅπως στὰ 1792, οἱ Γάλλοι νὰ ἐπαναστατήσουν τοὺς λαοὺς καὶ νὰ τοὺς κάνουν συμάχους τῆς Δημοκρατίας. «Πρέπει νὰ ζήσουμε δαπάναις τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν μπαίνουμε στὴ χώρα του γιὰ νὰ τοῦ φέρουμε τοὺς θησαυρούς μας», γράφει ὁ Καρνὸ στοὺς ἀντιπροσώπους στὶς 8 τοῦ Πραιριάλ. 'Ο προπαγανδισμὸς τέλειωσε. 'Ο Ζ. Μπ. Λακὸστ κι ὁ Μπωντὸ ὀργάνωσαν τὴ μεθοδικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ Παλατινάτου. «Πρακτορεῖα ἐκένωσης» στείλανε στὴ Γαλλία 2.000 σάκους σιτηρά, 4.000 βώδια, ἕνα ἑκατομύριο πίντες κρασί, ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες μερίδες σανό, ἑξακόσες χιλιάδες μερίδες ἄχυρα, κτλ. ὀγδόντα χιλιάδες ἄντρες ζήσανε ἐπὶ δυὸ μῆνες δαπάναις τῶν κατοίκων, χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὶς πολεμικὲς ἀποζημιώσεις ποὺ τοὺς ἐπιβλήθηκαν : τρία ἑκατομύρια στὸ δουκάτο τῶν Δύο Γεφυρῶν, δύο ἑκατομύρια στὸ Μπλιεσαστέλ, τέσσαρα ἑκατομύρια στὴ μεγάλη βαϋλία τοῦ Νόϊσταντ, ὅλα σὲ χρυσὸ ἐνοεῖται. Οἱ ἴδιοι κανόνες ἐφαρμόζονται στὸ Βέλγιο. «Πρέπει ν' ἀπογυμνώσετε τὴ χώρα, γράφει ὁ Καρνὸ στὶς 15 τοῦ Μεσσιδώρ, καὶ νὰ τὴν καταστήσετε ἀνίκανη νὰ προσφέρει στὸν ἐχθρὸ τὰ μέσα νὰ ἐπανέλθει... Νὰ θυμᾶστε πῶς ὁ ἄτιμος Ντυμουριὲ ἄφησε στὸ Βέλγιο ἕνα δισεκατομύριο δικά μας χρήματα». 'Ο Ζουρντάν, ποὺ διοικεῖ τὴ στρατιὰ τῆς Σάμπρ-ὲ Μέζ, ὅπως τώρα μετονομάστηκε ἡ στρατιὰ τῶν 'Αρδεννῶν, παίρνει διαταγὴ στὶς 26 τοῦ Μεσσιδώρ, νὰ εἰσπράξει εἰσφορὰ πενήντα ἑκατομυρίων ἀπ' τὴν πόλη τῶν Βρυξελλῶν. Τὸ Τουρναὶ θὰ πληρώσει δέκα ἑκατομύρια, κλπ.

'Η 'Επιτροπὴ ὅμως δὲν ἐμφορεῖται ἀπὸ καταχτητικὸ πνεῦμα. Θέλει νὰ τρέφει τὸν πόλεμο ἀπ' τὸν πόλεμο, δὲ σκέφτεται ὅμως νὰ προσαρτήσει τὶς κατεχόμενες χῶρες.

«Βαδίζουμε ὄχι γιὰ νὰ κάνουμε καταχτήσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ νικήσουμε, εἶχε πεῖ ὁ Μπιλλὼ, τὴν 1η τοῦ Φλορεάλ, ὄχι γιὰ νὰ παρασυρθοῦμε στὴ μέθη τῶν θριάμβων, ἀλλὰ γιὰ νὰ πάψουμε τὰ χτυπήματα μόλις ὁ θάνατος ἑνὸς στρατιώτη τοῦ ἐχθροῦ θἄπαυε νἄναι ὠφέλιμος γιὰ τὴν ἐλευθερία.» 'Η 'Επιτροπὴ δὲ θέλει νὰ χαντακώσει τὴ Δημοκρατία μέσα στὸ μιλιταρισμό. "Οταν ὁ Μπιλλὼ κι ὁ Σουμπρανὺ τῆς προτείνουν νὰ καταχτήσει τὴν Καταλωνία καὶ νὰ τὴν προσαρτήσει στὴ

Γαλλία, ὁ Κουτὸν τοὺς ἀπαντάει στὶς 7 τοῦ Πραιριάλ: «Μᾶς φαίνεται πιὸ σύμφωνο μὲ τὰ συμφέροντά μας καὶ μὲ τὶς ἀρχές μας νὰ προσπαθήσουμε νὰ κάνουμε τὴν Καταλωνία μιὰ μικρὴ ἀνεξάρτητη Δημοκρατια πού, κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῆς Γαλλίας, θὰ μᾶς χρησιμεύσει σὰ φραγμὸς στὴν περιοχὴ αὐτὴ ὅπου τελειώνουν τὰ Πυρρηναῖα. Αὐτὸ τὸ σύστημα θὰ κολακέψει τοὺς Καταλανοὺς καὶ θὰ τὸ δεχτοῦν πιὸ εὐχάριστα ἀκόμα ἀπ' τὴν προσάρτησή τους στὴ Γαλλία... Στὰ βουνὰ πρέπει νὰ μετατοπίσετε τὰ σύνορά μας ὡς τὰ ἄκρα, καὶ συνεπῶς νὰ ἐγκατασταθεῖτε μονίμως σ' ὅλη τὴ Σερντάνη, νὰ πάρετε τὴν... κοιλάδα τοῦ 'Αράν, μὲ μιὰ λέξη, ὅ,τι βρίσκεται ἐδῶθε ἀπ' τὰ βουνά. Τὴν Καταλωνία ὅμως, ἂν αὐτὴ γινόταν γαλλικὸς Νομός, θὰ μᾶς εἶταν τόσο δύσκολο νὰ τὴ διατηρήσουμε, ὅσο εἶναι σήμερα νὰ κρατήσουμε τὸ Ρουσσιγιόν». Ἡ 'Επιτροπή, ποὺ καταπολεμάει τὶς ξένες διαλέκτους στὶς ἐπαρχίες ποὺ ἔχει κατακτήσει ἡ παλιὰ μοναρχία, δὲ νοιάζεται νὰ προσαρτήσει πληθυσμοὺς ποὺ θἆταν ἀδύνατο ν' ἀφομοιωθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς γλώσσας καὶ τῶν ἠθῶν τους. Ἡ Γαλλία πρέπει νὰ μείνει μιὰ κι ἀδιαίρετη.

Στὸ Βέλγιο, ἐξηγεῖ ὁ Καρνὸ στοὺς ἀντιπροσώπους στὶς στρατιὲς τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Σάμπρ-ἐ-Μὲζ στὶς 2 τοῦ Θερμιδὼρ: «Θέλουμε νὰ διατηρήσουμε ἐκεῖνες μόνο τὶς περιοχὲς ποὺ θὰ προφυλάσσουν τὰ σύνορά μας, δηλαδὴ στ' ἀριστερὰ ὅλη τὴ Δυτικὴ Φλάνδρα καὶ τὴν 'Ολλανδικὴ Φλάνδρα, στὰ δεξιὰ τὴ χώρα ἀνάμεσα στὸν Σάμπρ καὶ τὸ Μέζ, καὶ στὴ μέση τὴ χώρα μόνο ποὺ βρίσκεται ἐντεῦθεν τοῦ 'Εσκὼ καὶ τοῦ Αἴν, σὲ τρόπο ποὺ ἡ 'Αμβέρσα καὶ τὸ Ναμύρ, ν' ἀποτελέσουν τὰ δυὸ στηρίγματα τῶν συνόρων ποὺ θὰ σχηματίσουν ἔτσι μιὰ κυκλικὴ ἐσοχὴ ποὺ θὰ καλύπτεται καλὰ ἀπὸ ποταμούς, κι ὅπου ὁ ἐχθρὸς δὲ θὰ μπορέσει νὰ εἰσδύσει παρὰ μόνο μὲ κίνδυνο νὰ βρεθεῖ κυκλωμένος».

Βλέπουμε τώρα ποιές θἆταν οἱ βάσεις ποὺ πάνω σ' αὐτὲς θὰ διαπραγματευόταν ἡ 'Επιτροπὴ τὴ σύναψη Εἰρήνης, ἂν βρισκόταν στὴν ἐξουσία τὴν ἐποχὴ τῆς ὑπογραφῆς. Ἡ 'Αγγλία, σίγουρα, θὰ πρόβαλλε τὸ βέτο της στὴν προσάρτηση τῆς 'Αμβέρσας στὴ Γαλλία. Ἡ Αὐστρία ὅμως, ποὺ δὲν ἐπέμενε νὰ κρατήσει τὸ Βέλγιο, θ' ἀποζημιωνόταν εὔκολα μὲ Γερμανικὲς χῶρες, γιὰ τὶς μικρὲς παραχωρήσεις ἐδαφῶν ποὺ ἀπαιτοῦσε ὁ Καρνό. Ἂν τὰ σύνορα τῆς 'Αλσατίας καὶ τῆς Λωρραίνης παρέμεναν ἀναλλοίωτα, ἡ Αὐστρία θὰ μποροῦσε νὰ ὑπογράψει τὴν 'Ηπειρωτικὴ Εἰρήνη συγχρόνως μὲ τὴν Πρωσσία καὶ μὲ τὴν 'Ισπανία, ποὺ δείχναν ὅλο καὶ μεγαλύτερη ἀποστροφὴ νὰ συνεχίσουν ἕναν πόλεμο ποὺ γινόταν γιὰ βρετανικὰ συμφέροντα.

Ἡ 9η Θερμιδὼρ δὲν εἶταν μόνο μοιραία γιὰ τὴ στερέωση τῆς δημοκρατίας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Γαλλίας. Στάθηκε ἡ αἰτία νὰ παραταθεῖ ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος καὶ νὰ ριχτεῖ ἡ Γαλλία σὲ μιὰ πολιτικὴ καταχτήσεων ποὺ θὰ προκαλοῦσε τὸ μίσος τῶν λαῶν ἐναντίον της καὶ στὸ τέλος θὰ τὴν ἐξαντλοῦσε.

Ἡ 'Επιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας εἶχε νικήσει μὲ τὴν Τρομοκρατία. Ἂν ὅμως ἡ Τρομοκρατία ἀποδείχτηκε ἀποτελεσματικὸ μέσο, αὐτὸ ἔγινε γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἐπέβαλαν εἶχαν μείνει ἑνωμένοι στὸ κοινὸ αἴσθημα τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Τὴ μέρα ὅπου, κατὰ δυστυχία, ἡ ὁμοφωνία τους θἄπαυε, ὅπου τὰ ἰδιαίτερα πάθη θὰ ἐπικρατούσαν μέσα στὶς καρδιὲς πάνω ἀπ' τὸ κοινὸ ἀγαθό, ἡ Τρομοκρατία, ἀτιμασμένη, θὰ γινόταν ἕνα κοινὸ στιλέτο ποὺ θὰ τὄπαιρναν στὰ χέρια τους ἄνθρωποι ἀνάξιοι γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς καλύτερους πολίτες.

XIV

ΘΕΡΜΙΔΩΡ

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση εἶταν μιὰ ὕδρα μὲ δυὸ κεφαλές, ἀφοῦ ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας ποὺ τὴ συγκροτούσαν, εἶχαν θεωρητικά, τὴν ἴδια ἐξουσία στὰ χέρια τους, κ' ἔπρεπε νὰ συνεδριάζουν ἀπὸ κοινοῦ γιὰ ν' ἀποφασίζουν σχετικὰ μὲ τὶς σημαντικὲς ὑποθέσεις. Σιγὰ-σιγὰ ὅμως, ἡ ἰσορροπία αὐτὴ διαταράχτηκε πρὸς ὄφελος τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Μπιλλὼ κι ὁ Ροβεσπιέρος δὲ διστάσανε νὰ ἐπιπλήξουν δημοσίᾳ τὸν εἰσηγητὴ τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας Ἀμὰρ γιὰ τὰ κενὰ ποὺ παρουσίαζε ἡ ἔκθεσή του σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση Σαμπό, κ' εἶχαν μάλιστα πετύχει τὴν ψήφιση ἀπ' τὴ Συμβατικὴ μιᾶς ἀπόφασης ποὺ ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωση τῆς ἔκθεσης αὐτῆς μόνο ἀφοῦ διορθωνόταν ἀπ' τὸν Ἀμάρ. Ὁ Ἀμάρ, ποὺ τὸν μεταχειρίστηκαν σὰ μαθητή, θὰ διατηροῦσε ζωηρὴ μνησικακία στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς του, τόσο περισσότερο ὅσο δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀγνοεῖ τὶς κριτικὲς ποὺ οἱ λογοκριτές του ἔκαναν μεταξύ τους γιὰ τὸν παράξενο τρόπο ποὺ διεξῆγε τὶς ἀνακρίσεις, σχετικὰ μὲ τὴ σοβαρὴ ὑπόθεση ποὺ τοῦ εἶχαν ἐμπιστευτεῖ (Βλ. πάνω σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο μου, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν *Ὑπόθεση τῆς Ἑταιρίας τῶν Ἰνδιῶν)*. Οἱ ὑπόνοιες ποὺ ὑπῆρχαν σὲ βάρος τοῦ Ἀμὰρ ἐκθέσανε καὶ τὴν Ἐπιτροπὴ ποὺ τὸν εἶχε ἐκλέξει γιὰ ὄργανό της. Ἀπὸ τότε, τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας ἀναλαμβάνουν νὰ καταρτίζουν τὶς ἐκθέσεις γιὰ τὶς σοβαρὲς ὑποθέσεις, ἀκόμα κι ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τὶς ὑποθέσεις ποὺ εἶταν τῆς ἁρμοδιότητας τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ κεραυνοβόλησε τὶς συνωμοσίες τῶν Ἑμπερτιστῶν καὶ τῶν Δαντωνιστῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Σαὶν-Ζὺστ εἰσηγήθηκε τὸ σπουδαῖο νόμο τῆς 27ης τοῦ Ζερμινάλ, τὸ σχετικὸ «μὲ τὴν καταστολὴ τῶν συνωμοσιῶν, τὴν ἀπομάκρυνση τῶν εὐγενῶν καὶ τὴ γενικὴ ἀστυνομία», κι ὁ νόμος αὐτὸς καθιέρωνε τὴν καινούργια ἐπέχταση τῆς ἁρμοδιότητας τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Περιορισμένη ὡς τότε στὰ διοικητικὰ καθήκοντα, ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ἀποχτοῦσε, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ πιὸ πάνω νόμου, τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἀναζήτηση τῶν συνωμοτῶν καὶ τὴν παραπομπή τους στὸ Ἐπαναστα-

τικὸ Δικαστήριο. Τὸ ἄρθρο 5 τῆς ἀνέθετε, ἐπὶ πλέον «νὰ ἐπιβλέπει τὶς διοικητικὲς ἀρχὲς καὶ τοὺς δημόσιους λειτουργοὺς ποὺ ἐπιφορτίστηκαν μὲ τὴ διοίκηση» καὶ τὸ ἄρθρο 19 τὴν ὑποχρέωνε νὰ ζητάει αὐστηρὸ ἀπολογισμὸ ἀπ' ὅλους τοὺς πράχτορες τοῦ Δημοσίου, νὰ καταδιώκει ἐκείνους ποὺ θὰ συνωμοτοῦν καὶ θὰ στρέφουν ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τὴν ἐξουσία ποὺ τοὺς ἐμπιστεύτηκαν». Ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας ἔχανε ἔτσι τὴν ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση ποὺ ἀσκοῦσε πρῶτα σὲ βάρος τῆς πολυάριθμης στρατιᾶς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας ὀργάνωσε ἀμέσως ἕνα γραφεῖο διοικητικῆς ἐπιτήρησης καὶ γενικῆς ἀστυνομίας κ' ἔθεσε ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς τὸν Σαὶν-Ζύστ. Ὁ Κουτὸν κι ὁ Ροβεσπιέρος παίρνανε τὴ θέση τοῦ Σαὶν-Ζύστ, ὅταν ὁ τελευταῖος πήγαινε σὲ ἀποστολὲς στὶς ἐπαρχίες. Ὁ Ἀμὰρ καὶ οἱ φίλοι του τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας παραπονέθηκαν πικρὰ ἐναντίον τῆς «Τριανδρίας» ποὺ τοὺς εἶχε ἀφαιρέσει τὴν ἐξουσία. Ἰσχυρίζονταν, ἂν κι αὐτὸ εἶταν ψέμα, πὼς ἡ ἀστυνομία τῆς Τριανδρίας παρεμπόδιζε τὴ δράση τῆς δικῆς τους ἀστυνομίας.

Ἂν ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας εἶχε μείνει ἑνωμένη, θὰ μποροῦσε ν' ἀδιαφορήσει γιὰ τὴν κακὴ διάθεση τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας. Τὰ ἔντεκα ὅμως μέλη ποὺ ἀποτελούσαν τὴν πρώτη Ἐπιτροπὴ εἶταν πολὺ ἰσχυρὲς προσωπικότητες, καὶ εἶχαν πολὺ μεγάλη ἰδέα τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ εἶχαν προσφέρει, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἀνέχονται νὰ βλέπουν τὸν ἕναν ἀπ' αὐτοὺς νὰ ξεχωρίζει ἀπ' τοὺς ὑπόλοιπους καὶ νὰ ἐπισκιάζει τοὺς συναδέλφους του. Ὁ Ροβεσπιέρος, εἴτε τὄθελε εἴτε ὄχι, εἶχε γίνει στὰ μάτια ὅλης τῆς ἐπαναστατικῆς Γαλλίας ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς τῆς κυβέρνησης. Ἡ δημοτικότητά του, ποὺ εἶταν πάντοτε μεγάλη, εἶχε μεγαλώσει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τότε ποὺ τσακίστηκαν οἱ φατρίες καὶ ποὺ τὶς εἶχε προσβάλει κατὰ μέτωπο. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως ποὺ εἶταν ὅλος πάθος καὶ εἰλικρίνεια, δὲν πρόσεχε καθόλου μήπως προσβάλει τὸ φιλότιμο τῶν συναδέλφων του. Αὐστηρὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του, εἶταν αὐστηρὸς καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ οἱ κριτικὲς βγαίνανε συχνότερα ἀπ' τὸ στόμα του, παρὰ οἱ φιλοφρονήσεις. Ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε δοκιμάσει σκληρὲς ἀπογοητεύσεις στὶς φιλίες του, ὁ Ροβεσπιέρος συνδεόταν μὲ φιλία μόνο ἀφοῦ ἐξέταζε καλὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τηροῦσε μιὰ ψυχρὴ κ' ἐπιφυλαχτικὴ στάση μὲ τοὺς περισσότερους, στάση ποὺ ἔδινε στοὺς ἄλλους τὴν ἐντύπωση ψυχροῦ ὑπολογισμοῦ ἢ φιλοδοξίας. Ὁ Ροβεσπιέρος ἔνιωθε πὼς κανένας δὲν τὸν καταλαβαίνει καὶ ὑπέφερε ἀπ' αὐτό. Μιὰ ἀδυναμία του, ποὺ δείχνει καλὰ πὼς ὁ Ροβεσπιέρος δὲν εἶταν αὐταρχικὸς χαραχτήρας, τὸν ἔσπρωχνε νὰ προβαίνει συχνὰ σὲ ἀπολογίες, γιὰ ν' ἀπαντάει στὶς κρυφὲς κατηγορίες ποὺ ὑποπτευόταν. Ὅταν ὅμως μιλοῦσε ἔτσι γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἔδινε λαβὴ σὲ κατηγορία πὼς εἶταν φιλόδοξος, κι αὐτὸ τὸν βασάνιζε.

Ἡ εὔκολη καὶ τρομερὴ αὐτὴ κατηγορία ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε δια-

τυπωθεῖ ἀπ' τοὺς Γιρονδίνους κ' ὕστερα ἀπ' τοὺς 'Εμπερτιστές, δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἢ νόμιζαν πὼς εἶχαν λόγους νὰ παραπονιοῦνται γιὰ τὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ποὺ ἀσκοῦσε μεγάλη ἐπιροὴ καὶ ποὺ τὸν θεωροῦσαν ἀκόμα ἰσχυρότερο ἀπ' ὅ,τι εἶταν στὴν πραγματικότητα. Μέσα στὴ βαριὰ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα, ἡ δυσπιστία ὅλο καὶ μεγάλωνε. 'Ο τραχὺς Καρνὸ ἔγραφε στὴν ἀναφορά του τῆς 12ης τοῦ Ζερμινάλ: «'Αλλοίμονο στὴ Δημοκρατία, ὅπου ἡ ἀξία ἑνὸς ἀνθρώπου, ἢ ἡ ἀρετή του γίνεται ἀπαραίτητη!» Κι ὁ ἄκαμπτος Μπιλλὼ ἐπαναλάβαινε σὰν ἠχώ, τὴν 1η τοῦ Φλορεάλ: «Κάθε λαὸς ποὺ ἀγαπάει τὴν ἐλευθερία του πρέπει νὰ δυσπιστεῖ ἀκόμα καὶ στὶς ἀρετὲς τῶν ἀνθρώπων ποὺ κατέχουν ἐξέχουσες θέσεις». 'Ο Καρνὸ δὲν ἐπέμεινε. 'Ο Μπιλλὼ ὅμως μίλησε πολὺ γιὰ τοὺς τυράννους τῆς ἀρχαίας 'Ελλάδας, σὰ νὰ πίστευε πὼς ὁ κίνδυνος βρισκόταν κοντά: «'Ο πονηρὸς Περικλῆς χρησιμοποίησε τὴ σημαία τοῦ λαοῦ γιὰ νὰ σκεπάσει τὶς ἁλυσίδες ποὺ σφυρηλατοῦσε γιὰ τοὺς 'Αθηναίους. Πολὺν καιρὸ ἄφηνε τὸν κόσμο νὰ πιστεύει πὼς δὲν ἀνέβαινε ποτὲ στὸ βῆμα χωρὶς νὰ λέει στὸν ἑαυτό του: Σκέψου πὼς πρόκειται νὰ μιλήσεις σὲ ἐλεύθερους ἀνθρώπους. Κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς, ὅταν ἅρπαξε στὰ χέρια του τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία, ἔγινε ὁ πιὸ αἱματηρὸς δεσπότης». Πολλοὶ ἀκροατὲς τοῦ Μπιλλὼ κατάλαβαν πὼς εἶχε ὑπ' ὄψη του τὸν Ροβεσπιέρο.

'Η Συμβατικὴ εἶταν φαινομενικὰ βουβή. Οἱ ραδιουργίες ὅμως τραβοῦσαν τὸ δρόμο τους. Οἱ ἀνθύπατοι ποὺ τοὺς εἶχαν ἀνακαλέσει ἐξ αἰτίας τῶν ὑπερβασιῶν τους, ἀνησυχοῦσαν μὲ τὸ διάταγμα ποὺ εἶχε φέρει στὴν ἡμερησία διάταξη τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν τιμιότητα. Εἶχαν γιὰ συμμάχους ὅλους ἐκείνους τοὺς συναδέλφους τους ποὺ εἶχαν πάρει μέρος στὶς συνωμοσίες τῶν 'Εμπερτιστῶν καὶ τῶν Δαντωνιστῶν καὶ ποὺ φοβόνταν κι αὐτοὶ μήπως τοὺς στείλουν στὸν Φουκιὲ-Τενβίλλ. Σιγὰ-σιγὰ σχηματιζόταν μιὰ μυστικὴ ἀντιπολίτευση ποὺ εἶχε γιὰ κίνητρο καὶ γιὰ κοινὸ δεσμὸ τὸ φόβο. "Αν ὁ Ροβεσπιέρος δὲν εἶταν παρὰ ἕνας φιλόδοξος, ἡ εὐκαιρία εἶταν κατάλληλη νὰ κάνει ὀπαδούς του αὐτοὺς τοὺς φοβιτσιάρηδες, ποὺ ἀναζητοῦσαν τὴν προστασία του.'Ο Φρερόν, ὁ Μπαρρά, ὁ Ταλλιέν, ὁ Φουσέ, ποὺ θὰ γίνουν ἀργότερα οἱ πιὸ ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοί του, τοὔκαναν ἐπισκέψεις, τοὔγραφαν ἱκετευτικὰ γράμματα. 'Ο Ροβεσπιέρος μποροῦσε, καθησυχάζοντάς τους, νὰ τοὺς σύρει στὰ πόδια του καὶ νὰ συνδέσει τὴν τύχη τους μὲ τὴ δική του. Τοὺς ἀπώθησε μὲ περιφρόνηση. Κάτι παραπάνω: δὲν ἔκρυψε πὼς ἐπιδιώκει τὴν τιμωρία τους. Αὐτοί, μὲ τὰ ἐγκλήματά τους, εἶχαν ρυπάνει τὴν Τρομοκρατία. Εἶχαν προσδώσει στὴ Δημοκρατία σιχαμερὴ ἔκφραση. Κι ὁ Ροβεσπιέρος ποὺ μ' ὅλη του τὴν ψυχή, ἤθελε νὰ ἱδρύσει μιὰ πραγματικὴ Δημοκρατία, εἶταν βέβαιος πὼς μόνο μὲ ἀμείλιχτους παραδειγματισμοὺς μποροῦσε νὰ τραβήξει μὲ τὸ μέρος του τὴν κοινὴ γνώμη ποὺ παράδερνε. Οἱ ἄθλιοι ποὺ εἶχαν καταχραστεῖ τὴν ἀπεριόριστη ἐξουσία ποὺ τοὺς εἶχαν ἐμπιστευτεῖ γιὰ τὴν

κοινὴ σωτηρία δὲν ἔπρεπε νὰ ὑψωθοῦν πιὸ πάνω ἀπ' τὴν Ἐπαναστατικὴ Δικαιοσύνη. Ἡ τελευταία τότε μόνο θἄχε τὸ δικαίωμα νἄναι τρομερή, ὅταν θἄταν ἀκομμάτιστη καὶ θὰ μοίραζε τὰ χτυπήματά της σ' ὅλους τοὺς ἐνόχους, στοὺς πιὸ ἰσχυροὺς ὅπως καὶ στοὺς πιὸ ταπεινούς.

Οἱ ἀνθύπατοι ποὺ εἶχαν ἀνακληθεῖ, ζητούσαν νὰ ἐγκριθοῦν ὅλες οἱ ἐνέργειές τους. Ἡ Συμβατικὴ τοὺς παρέπεμψε στὶς δυὸ Ἐπιτροπές. Ὁ Ροβεσπιέρος ὄχι μόνο ἀρνήθηκε ν' ἀπαλλάξει ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἐκτεθεῖ περισσότερο, ἀλλὰ καὶ ζήτησε νὰ παραπεμφθοῦν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο τέσσερις ἢ πέντε ἀπ' αὐτούς.

Ἂν πιστέψουμε τὶς ἀπολογίες ποὺ συνέταξαν τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν ποὺ ἐπέζησαν ὕστερα ἀπ' τὸν Θερμιδώρ, οἱ Ἐπιτροπὲς δέχτηκαν στὴν ἀρχὴ τὴ σύληψη τοῦ Ἀλκιέ, ἄλλαξαν ὅμως ἀμέσως γνώμη κι ἀποφάσισαν νὰ μὴ δεχτοῦν στὸ ἑξῆς καμιὰ σύληψη βουλευτῆ. Ὁ Μπαρρὰ ἰσχυρίζεται, ἀντίθετα, σὲ μιὰν αὐτόγραφη σελίδα τῶν ἀπομνημονευμάτων του, πὼς ὁ Ροβεσπιέρος ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει ἕναν κατάλογο 32 βουλευτῶν ποὺ θὰ συλαμβάνονταν καὶ πὼς ὁ κατάλογος αὐτὸς συντάχτηκε ἀπ' τὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας. Ὁ Ροβεσπιέρος δήλωσε τότε ἀκριβῶς, στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, πὼς οἱ κακόβουλοι τοῦ ἀπέδιδαν τὴ σύνταξη καταλόγων προγραφῶν, ἐνῶ αὐτὸς δὲν πῆρε καθόλου μέρος στὴ σύνταξή τους. Ἀπ' τὶς ἀντιφάσεις αὐτὲς πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ διαφωνία ὀφειλόταν σὲ διαφορὲς ποὺ ἀφορούσαν τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ ἔπρεπε νὰ συληφθοῦν. Δὲ συνέλαβαν κανένα, γιατὶ δὲν μπορούσαν νὰ συμφωνήσουν ποιὸν νὰ συλάβουν.

Τὸ βέβαιο ὅμως εἶναι πὼς οἱ ἀπειλούμενοι συμβατικοὶ φαντάστηκαν πὼς ὁ Ροβεσπιέρος εἶταν ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλός τους. Ὁ τελευταῖος ἔλαβε πολλὲς ἀνώνυμες ἐπιστολές, ὅπου τὸν ἀπειλούσαν μὲ θάνατο. Ὁ Λεζάντρ κι ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ δηλώσανε, ὕστερ' ἀπ' τὴ δίκη τῶν Δαντωνιστῶν, πὼς τοὺς εἶχαν καὶ τοὺς δυὸ παρακινήσει νὰ χτυπήσουν τὸν Ροβεσπιέρο μέσα στὴ Συνέλευση. Τὰ δολοφονικὰ αὐτὰ σχέδια δὲν εἶταν ἁπλοὶ ἑλιγμοὶ ἐκφοβισμοῦ. Ὁ Μπαρρά, ὁ Μερλὲν ντὲ Τιονβίλλ ὁπλοφοροῦσαν. Συναντιόνταν στὸ καφενεῖο Κοραζὰ ἢ στὸ ξενοδοχεῖο τοῦ Ντουαγιὲν στὰ Ἠλύσια, ὅπου ἐρχόταν κι ὁ Κουρτουά. Ὁ Ταλλιέν, ἐξημένος καθὼς εἶταν, ἔκρυβε κάτω ἀπὸ τὰ ροῦχα του ἕνα στιλέτο.

Στὶς 3 τοῦ Πραιριάλ, ἕνα ἔνταλμα τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας μὲ ὑπογραφὴ τοῦ Ροβεσπιέρου, πρόσταζε τὴ σύληψη τῆς Τερέζας Καμπαρύς. Τὴν ἴδια μέρα, κάποιος Ἀντμιράλ, πρώην ὑπάλληλος τοῦ βασιλικοῦ λαχείου, ποὺ εἶχε ὑπερασπίσει στὶς 10 Αὐγούστου τὸ παλάτι μὲ τὸ τάγμα τῶν Φίλλ-Σαὶν-Τωμά, παραμόνεψε πολλὲς ὧρες τὸν Ροβεσπιέρο καθὼς θἄβγαινε ἀπ' τὴ Συνεδρίαση τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Ἀντμιρὰλ δὲν κατόρθωσε νὰ συναντήσει τὸν Ροβεσπιέρο γιὰ νὰ τὸν σκοτώσει, κι ἄδειασε τὸ πιστόλι του τὸ ἴδιο βράδι ἐναντίον τοῦ Κολλὸ ντ' Ἐρμπουά, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν πετύχει. Τραυμάτισε ὅμως τὸν κλειδαρὰ Ζεφρουὰ ποὺ ἔτρεξε νὰ προφυλάξει τὸ βουλευτή. Ἡ συγκίνηση ποὺ προκάλεσε

αὐτὴ ἡ ἀπόπειρα δὲν εἶχε ἀκόμα κοπάσει, ὅταν μαθεύτηκε, στὶς 4 τοῦ Πραιριὰλ τὸ βράδι, πὼς μιὰ κοπέλα 20 χρονῶν, ἡ Σεσὶλ Ρενώ, πῆγε στὸ σπίτι τοῦ Ντυπλαὶ καὶ ζήτησε ἐπίμονα νὰ δεῖ τὸν Ροβεσπιέρο. Ὅταν τὴν ἔπιασαν καὶ βρῆκαν ἀπάνω της ἕνα μαχαίρι κ' ἕνα σουγιά, ἐκείνη ἀπάντησε πὼς θὰ χύσει ὅλο τὸ αἷμα της γιὰ νὰ φέρει τὸ βασιλιὰ καὶ πὼς πῆγε στὸ σπίτι τοῦ Ροβεσπιέρου γιὰ νὰ «δεῖ πῶς εἶναι ἕνας τύραννος».

Ἐνῶ χιλιάδες συγχαρητήρια ψηφίσματα κατέφταναν στὸν Ροβεσπιέρο καὶ στὸν Κολλὸ ντ' Ἑρμπουὰ ποὺ «γλύτωσαν ἀπ' τὰ χτυπήματα τοῦ Πίττ», ὁ Ταλλιέν, ὁ Φουσὲ καὶ οἱ φίλοι τους «δούλευαν» ἐπιδέξια τὴν κοινὴ γνώμη καὶ τὸν τύπο.

Στὴν ἔκθεσή του σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόπειρα, ὁ Μπαρὲρ ἀνέφερε μιὰ φράση ἀπ' τὸ γράμα ἑνὸς Ἄγγλου ποὺ εἶχε περιέλθει στὰ χέρια του: Φοβόμαστε πολὺ τὴν ἐπιροὴ τοῦ Ροβεσπιέρου. Ὅσο περισσότερο ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση θἄναι συγκεντρωμένη, λέει ὁ ὑπουργὸς [Πὶττ] τόσο θἄναι ἰσχυρότερη καὶ τόσο πιὸ δύσκολα θὰ μπορέσει κανένας νὰ τὴν ἀνατρέψει». Ὁ *Μηνύτωρ* καὶ τὸ *Δελτίο* τῆς Συμβατικῆς γράψανε πὼς ἡ φράση αὐτὴ γράφτηκε ἀπὸ ἕνα πράχτορα τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Μπαρὲρ ἀναγκάστηκε τὴν ἄλλη μέρα νὰ προβεῖ σὲ μιὰ ἐπανόρθωση: «Ἀπομόνωσαν, εἶπε, ἕνα μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ κάνουν πὼς συγκεντρώνουν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια ἑνὸς μόνο μέλους της, ἐνῶ αὐτὴ βρίσκεται στὰ χέρια ὅλων τῶν μελῶν της. Ἀπ' αὐτὴ τὴν τάση μποροῦν νὰ προκύψουν πολλὰ ἐπικίνδυνα σφάλματα. Ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ ὑποθέσει πὼς ἡ Συμβατικὴ δὲν ὑπάρχει πιά, πὼς δὲν ἀντιπροσωπεύει τίποτα, πὼς ὁ στρατὸς πολεμάει γιὰ ἕνα μονάχα ἄνθρωπο. Στὸν ἄνθρωπο αὐτὸν πρέπει ν' ἀποδώσουμε περισσότερη δικαιοσύνη. Εἶναι ἁγνός». Ἡ ἐπανόρθωση ἐπέσυρε ἀδέξια τὴν προσοχὴ στὴν ἐξέχουσα θέση ποὺ κατεῖχε ὁ Ροβεσπιέρος κ' ἔδινε λαβὴ σὲ κάθε εἴδους σχόλια, τόσο περισσότερο, ὅσο ὁ ἴδιος ὁ Μπαρὲρ διάβαζε ὕστερα ἀποσπάσματα ἀπὸ ἀγγλικὲς ἐφημερίδες ὅπου ἀποκαλούσαν τοὺς γάλλους στρατιῶτες, στρατιῶτες τοῦ Ροβεσπιέρου. Ὁ Ταλλιὲν θἄταν σίγουρα εὐχαριστημένος μὲ τὸν Μπαρέρ.

Ἡ ραδιουργία ἅπλωνε τοὺς πλοκάμους της στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ὅπως καὶ στὴ Συμβατική. Στὶς 6 τοῦ Πραιριάλ, ἕνας παλιὸς πράχτορας τοῦ Δαντών, ὁ Ρουσελέν, ποὺ θὰ γίνει ἀργότερα γραματέας τοῦ Μπαρρά, πρότεινε πονηρὰ νὰ δώσουν ἀτομικὴ φρουρὰ στὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, γιὰ νὰ προφυλάξουν τὴ ζωή τους. Πρότεινε ἐπὶ πλέον ν' ἀποδοθοῦν τιμὲς στὸν γενναῖο Ζεφρουά, ὅταν θὰ γινόταν ἡ τελετὴ ὑπὲρ τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος. Ὁ Ροβεσπιέρος μυρίστηκε τὴν παγίδα, ἀγανάχτησε ἐπειδὴ θέλανε νὰ τὸν κάνουν στόχο τοῦ φθόνου καὶ τῆς συκοφαντίας, ἐπισωρεύοντας πάνω του περιττὲς τιμὲς κι ἀπομονώνοντάς τον ἀπ' τὸ λαό, γιὰ νὰ τὸν κάνουν νὰ χάσει τὴν ἐκτίμησή του. Πέτυχε τὴ διαγραφὴ τοῦ Ρουσελὲν ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων.

Ὁ Ρουσελὲν εἶταν ὄργανο σὲ ξένα χέρια. Τὴν παραμονὴ τῆς συνεδρίασης στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 5 τοῦ Πραιριάλ, ὁ ἔμπορος Λεκοέντρ, ἕνας βουλευτὴς ποὺ εἶχε ἐκτεθεῖ μαζὶ μὲ τὸν Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ μὲ τὶς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῆς

Ἐπιτροπῆς καὶ ποὺ εἶχε κατηγορηθεῖ πὼς ἐνεργοῦσε προαγορὲς ἀνθράκων καὶ σόδας, συνέταξε ἕνα κατηγορητήριο ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τδδωσε νὰ τὸ ὑπογράψουν ὀχτὼ συνάδελφοί του. Τὸ κατηγορητήριο αὐτὸ δημοσιεύτηκε ὕστερ' ἀπ' τὸν Θερμιδώρ, στὸ μεταξὺ ὅμως κυκλοφοροῦσε κρυφά. Οἱ ἐννέα μπράβοι ἀνέλαβαν νὰ σκοτώσουν τὸν Ροβεσπιέρο «μέσα στὴ Σύγκλητο». Ὁ Δαντωνιστὴς Μπωντὸ μᾶς λέει πὼς ἕνας ἀπ' τοὺς συνωμότες, ὁ Τιριόν, τοὔδειξε τὸ ἔγγραφο καὶ τὸν παρακίνησε, δίχως νὰ τὸ πετύχει, νὰ προσχωρήσει κι αὐτὸς στὴ συνωμοσία.

Μοῦ φαίνεται πιθανὸ πὼς ὁ Ροβεσπιέρος ἔμαθε αὐτοστιγμεὶ τὶς ραδιουργίες τοῦ Λεκοέντρ καὶ τοῦ Ταλλιὲν καὶ πὼς ὑποπτευόταν ὅτι αὐτοὶ εἶχαν ὁπλίσει τὸ χέρι τῶν δολοφόνων. Στὶς 7 τοῦ Πραιριάλ, μ' ἕναν αὐτοσχέδιο φλογερὸ λόγο του, ὁ Ροβεσπιέρος ἀπάντησε ἀπ' τὸ βῆμα τῆς Συμβατικῆς στὶς κατηγορίες ποὺ ψιθυρίζονταν ἐναντίον του: «Θέλετε νὰ ξέρετε, εἶπε, ποιοί εἶναι οἱ φιλόδοξοι; Κοιτάξετε ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ προστατεύουν τοὺς λωποδύτες, ποὺ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἀντεπαναστάτες, ποὺ βρίσκουν δικαιολογίες γιὰ ὅλες τὶς ἀπόπειρες, ποὺ περιφρονοῦν τὴν ἀρετή, ποὺ διαφθείρουν τὴ δημόσια ἠθική!». Κι ὁ Ροβεσπιέρος ἄρχισε νὰ στηλιτεύει «τὸ συρφετὸ τῶν φατριαστῶν καὶ τῶν ραδιούργων». «Ὅσο θὰ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀκάθαρτη ράτσα, ἡ Δημοκρατία θἆναι δυστυχισμένη κι ἀσταθής. Ἐσεῖς πρέπει νὰ τὴν ἀπαλλάξετε μὲ τὴν ἐνεργητικότητά σας καὶ τὴ σταθερὴ ὁμόνοιά σας... Ἐκεῖνοι ποὺ γυρεύουν νὰ μᾶς φέρουν τὸ διχασμό, ἐκεῖνοι ποὺ κλείνουν τὸ δρόμο στὴν κυβέρνηση, ἐκεῖνοι ποὺ τὴ συκοφαντοῦν κάθε μέρα μὲ τοὺς λόγους καὶ τοὺς δόλιους ὑπαινιγμούς τους, ἐκεῖνοι ποὺ προσπαθοῦν νὰ συμπήξουν ἐναντίον της ἕναν ἐπικίνδυνο συνασπισμὸ ἀπ' ὅλα τὰ ὀλέθρια πάθη, ἀπ' ὅλους τοὺς ὀξύθυμους ἐγωϊσμούς, ἀπ' ὅλα τὰ συμφέροντα ποὺ συγκρούονται μὲ τὸ δημόσιο συμφέρον, εἶναι οἱ ἐχθροί μας καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδας. Εἶναι πράχτορες τοῦ Ἐξωτερικοῦ». Μάταιες ἐπικλήσεις. Ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας εἶχε κιόλας προσχωρήσει στοὺς Λεκοέντρ, τοὺς Ταλλιέν, τοὺς Φουσὲ ποὺ μάθαιναν ἀμέσως ὅ,τι λεγόταν στοὺς κόλπους τῆς κυβέρνησης. Ὁ Φουσὲ κατόρθωσε νὰ ἐκλεγεῖ πρόεδρος τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων στὶς 13 τοῦ Πραιριάλ.

Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν ἄργησε νὰ δώσει στοὺς ἐχθρούς του ἕνα ἐπικίνδυνο ὅπλο μὲ τὴ συμετοχή του στὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν ψήφιση τοῦ νόμου τῆς 22ας τοῦ Πραιριάλ, τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Ὁ νόμος αὐτὸς συζητιόταν βέβαια ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες, ἀπὸ τότε ποὺ τὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Ζερμινάλ, ποὺ ἐπικυρώθηκε στὶς 19 τοῦ Φλορεάλ, εἶχε καταργήσει τὰ Ἐπαναστατικὰ Δικαστήρια τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἶχε συγκεντρώσει ὅλους τοὺς πολιτικοὺς ὑπόδικους στὸ Παρίσι. Οἱ κυριότερες διατάξεις τοῦ νόμου τῆς 22ης τοῦ Πραιριάλ, εἶχαν κιόλας περιληφθεῖ στὸ διάταγμα ποὺ συγκροτοῦσε τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Ὀράνζ. Ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας, ποὺ τῆς εἶχαν ἀφαιρέσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὰ διατάγματα τῆς 27ης τοῦ Ζερμινὰλ καὶ τῆς 19ης τοῦ Φλορεάλ, εἶχε προσβληθεῖ, ἐπειδὴ δὲν τὴν εἶχαν συμβουλευτεῖ σχετικὰ μὲ τὸ νέο νόμο ποὺ πρότεινε ὁ Κουτόν. Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Κουτὸν θἆχαν σοβαροὺς βέβαια λόγους γιὰ ν' ἀπομακρύνουν τὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας

κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συζητήσεων γιὰ τὸ νόμο ποὺ ἀφοροῦσε τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο ποὺ ὑπαγόταν στὴν Ἐπιτροπὴ αὐτή. Οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶταν πὼς ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Κουτόν, ὅπως τὄπαν στὶς 8 καὶ στὶς 13 τοῦ Βαντώζ, θέλανε νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν Τρομοκρατία γιὰ ν' ἀφαιρέσουν τὶς περιουσίες τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ νὰ τὶς μοιράσουν στοὺς φτωχούς. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ πέτυχε ν' ἀναγραφεῖ στὸ διάταγμα τῆς 27ης τοῦ Ζερμινὰλ ἕνα ἄρθρο ποὺ καθόριζε τὴ σύσταση, στὶς 15 τοῦ Φλορεάλ, «Λαϊκῶν Ἐπιτροπῶν» ποὺ θ' ἀναλάβαιναν νὰ κάνουν διαλογὴ ἀνάμεσα στοὺς φυλακισμένους καὶ νὰ συντάξουν κατάλογο ἐκείνων τῶν φυλακισμένων ποὺ οἱ περιουσίες τους θὰ κατάσχονταν ἀπ' τὸ κράτος, ὅταν οἱ ἴδιοι θὰ καταδικάζονταν σ' ἐξορία ἢ σὲ θάνατο ἀπ' τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Οἱ δυὸ Ἐπιτροπὲς ὅμως δὲ βιάστηκαν καθόλου νὰ συστήσουν αὐτὲς τὶς Λαϊκὲς Ἐπιτροπὲς ποὺ θὰ πραγματοποιούσαν τὴ νέα κοινωνικὴ Ἐπανάσταση. Τὸ διάταγμα τῆς 23ης τοῦ Βαντώζ, προέβλεπε τὴ σύσταση ἕξη Ἐπιτροπῶν. Τὶς δυὸ πρῶτες τὶς συνέστησε ἕνα διάταγμα ποὺ τὸ ὑπέγραψε ὁ Μπιλλὼ-Βαρέν. Αὐτὸ ἔγινε μόνο στὶς 25 τοῦ Φλορεάλ. Οἱ δυὸ αὐτὲς Ἐπιτροπὲς θὰ ἐργάζονταν στὶς φυλακὲς τοῦ Παρισιοῦ. Τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν Κοινῆς Σωτηρίας καὶ Γενικῆς Ἀσφαλείας καυχήθηκαν ὕστερα ἀπ' τὸν Θερμιδώρ, στὴν ἀπάντησή τους στὸν Λεκοέντρ, πὼς καθυστέρησαν ὅσο μπορούσαν τὴ σύσταση τῶν Λαϊκῶν Ἐπιτροπῶν. Ἐξήγησαν πὼς οἱ Λαϊκὲς Ἐπιτροπὲς τῆς 25ης τοῦ Φλορεὰλ συγκροτήθηκαν ὕστερ' ἀπὸ ἐπίμονη ἀπαίτηση τοῦ Σαὶν-Ζύστ, καὶ πὼς δὲν μπόρεσαν νὰ λειτουργήσουν κανονικά, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀρνήθηκαν συστηματικὰ νὰ προσυπογράψουν τὶς ἀποφάσεις τους. Ὁ Γράκχος Βιλάτ, ἄνθρωπος τοῦ Μπαρέρ, εἶπε πολὺ σωστὰ πὼς οἱ βαθύτερες αἰτίες τῆς ἀντίδρασης ποὺ ἐκδηλώθηκε ἐναντίον τῆς Τριανδρίας, εἶταν τὸ κοινωνικό της πρόγραμμα. Ἔβλεπε καθαρά, εἶπε, πὼς ἂν ἡ Τριανδρία ἤθελε νὰ προγράψει μερικοὺς βουλευτές, αὐτὸ τὄκανε ἐπειδὴ τοὺς θεωροῦσε «ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση καὶ γιὰ τὴ συνέχιση τῆς Τρομοκρατίας, ποὺ εἶταν ἡ προϋπόθεσή της». Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσουμε πὼς ὁ Κουτὸν κι ὁ Ροβεσπιέρος, ἐκνευρισμένοι μὲ τὴν ἀργοπορία ποὺ ἔδειχνε ἡ Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας στὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τοῦ Βαντώζ, καὶ θεωρώντας ἔγκλημα αὐτὴ τὴν ἀργοπορία, ἀποφάσισαν νὰ ἐκβιάσουν τὰ πράματα καὶ νὰ θέσουν τὴν Ἐπιτροπὴ ἐνώπιον τετελεσμένου γεγονότος, ἀφαιρώντας της τὸ δικαίωμα νὰ συζητήσει τὸ νόμο τῆς 22ας τοῦ Πραιριάλ. Ὁ Ροβεσπιέρος θὰ κατηγορήσει ἀργότερα αὐτὴ τὴν Ἐπιτροπὴ πὼς στρατολογεῖ τοὺς πράχτορές της ἀνάμεσα σὲ ὕποπτα ὑποκείμενα, κι ὁ Ντυμὰ θὰ πεῖ ἀκόμα καθαρότερα στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, στὶς 26 τοῦ Μεσσιδώρ, πὼς τέσσερις ἀριστοκράτες τοῦ Νομοῦ του (κι ἀνάφερε τὰ ὀνόματά τους), προσλήφθηκαν ἀπ' τὴν Ἐπιτροπή. Ἀνακάλυψαν, τὸν ἴδιο περίπου καιρό, πὼς ἕνα ὑποκείμενο ποὺ εἶχε γίνει πέντε φορὲς ἐμιγκρές, εἶταν γραμα-

τέας τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου. Τὸν εἶχε διορίσει ὁ θεῖος τοῦ Νωλέν, ποὺ κατεῖχε τὴν ἕδρα τοῦ δικαστῆ.

Ὁ Κουτὸν πρότεινε λοιπὸν τὸν καινούργιο νόμο ἐν ὀνόματι μόνο τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ νόμος αὐτὸς καταργοῦσε τὴν ὑπεράσπιση τῶν κατηγορουμένων, γιατὶ ἡ παραχώρηση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ στοὺς κατηγορουμένους σήμαινε τὴν παραχώρηση ἑνὸς βήματος στοὺς βασιλόφρονες καὶ στὸν ἐχθρὸ καὶ προνομίων στοὺς πλούσιους. «Οἱ φυσικοὶ προστάτες καὶ οἱ φίλοι τῶν κατηγορουμένων πατριωτῶν εἶναι οἱ ἔνορκοι πατριῶτες. Οἱ συνωμότες δὲν πρέπει νἄχουν κανέναν προστάτη». Ἡ προκαταρκτικὴ ἀνάκριση καταργήθηκε κι αὐτή. Ἂν δὲν ὑπῆρχαν γραπτὲς ἀποδείξεις ἢ καταθέσεις μαρτύρων, οἱ ἔνορκοι ἔπρεπε στὸ ἑξῆς ν' ἀρκοῦνται σὲ ἠθικὲς ἀποδείξεις. Ὁ ὁρισμὸς τῆς ἔννοιας «ἐχθρὸς τῆς Ἐπανάστασης» γινόταν πλατύτερος, ἔτσι ποὺ νὰ συμπεριλαμβάνει «ἐκείνους ποὺ προσπάθησαν νὰ παραπλανήσουν τὴν κοινὴ γνώμη, καὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴ διαφώτιση τοῦ λαοῦ, νὰ διαφθείρουν τὰ ἤθη καὶ τὴ συνείδηση τῶν πολιτῶν...»

Τέλος τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο ἀναδιοργανωνόταν καὶ τὸ προσωπικό του γινόταν πολυαριθμότερο. Ὁ Κουτὸν δὲν ἀπέκρυψε πὼς ὁ νόμος ποὺ πρότεινε δὲν ἀπέβλεπε τόσο στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ὅσο στὴν ἐκμηδένιση τῶν ἀντιπάλων. «Ἡ τιμωρία τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδας πρέπει νὰ γίνεται μόλις ἀνακαλυφθοῦν. Δὲν πρόκειται κὰν νὰ τοὺς τιμωρήσουμε. Πρόκειται νὰ τοὺς ἐκμηδενίσουμε».

Ὅταν ὁ Κουτόν, ποὺ ἡ Συνέλευση τὸν παρακολουθοῦσε μὲ βαθιὰ σιωπή, τέλειωσε τὴν ἀνάγνωση, ὁ Ρυὰμπ ἀναφώνησε: «Τὸ διάταγμα αὐτὸ εἶναι πολὺ σπουδαῖο. Ζητῶ νὰ τυπωθεῖ καὶ ν' ἀναβληθεῖ γι ἀργότερα ἡ σχετικὴ συζήτηση. Ἂν τὸ ψηφίσουν χωρὶς ἀναβολή, θὰ τινάξω τὰ μυαλά μου στὸν ἀέρα».

Ὁ Λεκοέντρ ζήτησε νὰ ψηφιστεῖ ἀναβολὴ ἐπ' ἀόριστον τῆς συζήτησης, ὁ Μπαρὲρ ὅμως διαμαρτυρήθηκε καὶ δέχτηκε μόνο μιὰ τριήμερη ἀναβολή. Ὁ Ροβεσπιέρος, λιγότερο συγκαταβατικός, ζήτησε νὰ συζητηθεῖ ἀμέσως τὸ νομοσχέδιο: «Δυὸ ὁλόκληρους μῆνες, εἶπε, ἡ Συμβατικὴ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν ἀπειλὴ τῶν δολοφόνων καὶ τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ ἐλευθερία ἀποσπάει ἕνα λαμπρὸ θρίαμβο, οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδας συνωμοτοῦν μὲ τὴ μεγαλύτερη τόλμη». Ὁ Ροβεσπιέρος εἶταν ἀκόμα κάτω ἀπ' τὴν ἐντύπωση τῶν ἀπειλῶν τοῦ Λεκοέντρ, τοῦ Τιριόν, τοῦ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐὰζ ποὺ εἶχαν πεῖ, δυὸ μέρες πρίν, κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος, πὼς θὰ τὸν σκότωναν. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑπέδειξε πὼς ἡ ἀναβολὴ θἄκανε τὸν κόσμο νὰ νομίζει πὼς προκύψανε διαφωνίες ἀνάμεσα στὴ Συμβατικὴ καὶ στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. «Πολίτες, θέλουν νὰ σπείρουν τὸ διχασμὸ ἀνάμεσά σας, θέλουν νὰ σᾶς τρομοκρατήσουν!» Κι ὁ Ροβεσπιέρος ὑπενθύμισε μὲ μεγάλη δεξιοτεχνία πὼς αὐτὸς εἶχε προστατέψει τοὺς 76 Γιρονδίνους ἀπ' τοὺς Ἐμπερτιστές. «Ἐκθέτουμε τὸν ἑαυτό μας

στὰ χτυπήματα τῶν μεμονωμένων δολοφόνων γιὰ νὰ καταδιώξουμε τοὺς δημόσιους δολοφόνους. Ἂς πεθάνουμε, μὲ τὸν ὅρο ὅμως νὰ σωθεῖ ἡ Συμβατικὴ καὶ ἡ πατρίδα!». Οἱ Συμβατικοὶ ξέσπασαν σὲ χειροκροτήματα κι ὁ νόμος ψηφίστηκε χωρὶς καμιὰ σχεδὸν συζήτηση.

Τὴν ἄλλη μέρα ὅμως, ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ ζήτησε ἐξηγήσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἄρθρο ποῦδινε τὸ δικαίωμα στὸν εἰσαγγελέα καὶ στὶς Ἐπιτροπὲς νὰ παραπέμπουν τοὺς πολίτες κατ' εὐθείαν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. «Ἡ Συμβατικὴ δὲν ἐνοοῦσε νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν Ἐπιτροπῶν στὰ μέλη της, χωρὶς τὴν προηγούμενη ἄδειά της». Ὄχι! Ὄχι! φώναξαν ἀπ' ὅλες τὶς γωνιὲς τῆς αἴθουσας. Ὁ Μπουρντὸν τότε συνέχισε: «Περίμενα αὐτὲς τὶς εὐτυχεῖς ἐκδηλώσεις. Δείχνουν πὼς ἡ ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ χαθεῖ». Ὁ Μπερνὰρ ντὲ Σαὶντ ὑποστήριξε τὸν Μπουρντόν, κι ὁ Μερλὲν ντὲ Ντουαὶ πέτυχε τὴν ψήφιση ἑνὸς κειμένου ποὺ ἐπέτρεπε στὴ Συμβατικὴ νὰ διατηρήσει τὰ δικαιώματά της.

Οἱ ἀπειλούμενοι βουλευτὲς ἀνέπνευσαν. Δὲν πρόσεξαν στὸν ἐπαχθὴ νόμο, παρὰ μόνο ἐκεῖνα τὰ ἄρθρα ποὺ τοὺς ἐνδιέφεραν προσωπικά.

Τὸ διφορούμενο κείμενο, ποὺ τὴν ἀκύρωσή του πέτυχε ὁ Μπουρντὸν ντὲ λ' Οὐάζ, εἶχε μήπως συνταχθεῖ ἔτσι ἐπίτηδες ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὸν Κουτόν, ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι χάσανε τὴν ἐλπίδα νὰ πετύχουν μ' ἄλλον τρόπο τὴν τιμωρία τῶν διεφθαρμένων ἀνθυπάτων; Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Κουτὸν ἀρνήθηκαν μ' ἀγανάχτηση, τὴν ἑπομένη, στὴ δεύτερη ἀνάγνωση τοῦ νόμου, πὼς εἶχαν κάνει αὐτὸν τὸ δόλιο ὑπολογισμό. Ζήτησαν μὲ ἀγέρωχο ὕφος τὴ διαγραφὴ τῆς τροπολογίας ποὺ ἐξασφάλιζε τὰ προνόμια τῆς Συνέλευσης, ἐπειδὴ ἡ τροπολογία αὐτὴ εἴταν δῆθεν προσβλητικὴ γιὰ τὸ Σῶμα... Κατηγόρησαν τὸν Μπουρντὸν πὼς εἶχε κακὲς διαθέσεις. Ἔγιναν βίαια ἐπεισόδια. «Νὰ μάθουν τὰ μέλη τῶν δύο Ἐπιτροπῶν, φώναξε ὁ Μπουρντόν, πὼς ἂν αὐτοὶ εἶναι πατριῶτες, εἴμαστε κ' ἐμεῖς τὸ ἴδιο!» Ὁ Ροβεσπιέρος κατάγγειλε μερικοὺς ραδιούργους, ποὺ προσπαθούσαν νὰ διεγείρουν ἐναντίον του τοὺς ἀντιπροσώπους ποὺ εἶχαν ἀνακληθεῖ καὶ νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τους μερικοὺς Ὀρεινοὺς γιὰ νὰ σχηματίσουν χωριστὸ κόμμα. Ὁ Μπουρντὸν τὸν διέκοψε: «Ζητῶ ν' ἀποδείξουν τοὺς ἰσχυρισμούς τους. Εἶπαν ἀρκετὰ καθαρὰ πὼς εἶμαι παλιάνθρωπος!» Ὁ Ροβεσπιέρος ἐξακολούθησε: «Ἐγὼ δὲν ἀνέφερα τ' ὄνομα τοῦ Μπουρντόν, ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ κατονομάσει τὸν ἑαυτό του. Ἂν θέλει ὅμως ν' ἀναγνωρίσει τὸν ἑαυτό του στὸ πορτραῖτο ποὺ τὸ καθῆκον μὲ ἀνάγκασε νὰ ζωγραφίσω, δὲν μπορῶ νὰ τὸν ἐμποδίσω». Ὕστερα, στρεφόμενος πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ταλλιέν, χωρὶς νὰ τὸν κατονομάζει, ὁ Ροβεσπιέρος ὑπενθύμισε πὼς δυὸ μέρες πρίν, ἕνας βουλευτὴς εἶχε χτυπήσει, στὴν ἔξοδο τῆς Συμβατικῆς, ἀποκαλώντας τους κατάσκοπους, μερικοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας. «Ἂν οἱ πατριῶτες αὐτοὶ εἶχαν ἀμυνθεῖ, θὰ σᾶς ἔλε-

γαν τὴν ἄλλη μέρα, διαστρέφοντας τὰ γεγονότα, πὼς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ τοὺς προσέβαλαν μερικοὶ ἄνθρωποι τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας». Ὁ Ροβεσπιέρος ἔβλεπε στὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τὴν ἀπόδειξη μιᾶς συνωμοσίας ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς: «Ποιός εἶπε λοιπὸν πὼς ἡ Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας εἶχε σκοπὸ νὰ χτυπήσει ἐκείνους ποὺ ἐγὼ ὑπέδειξα τώρα; Ποιός τοὺς εἶπε πὼς ὑπῆρχαν ἀποδείξεις σὲ βάρος τους; Μήπως τοὺς εἶχε καθόλου ἀπειλήσει ἡ Ἐπιτροπή;... Ἂν τὰ ξέρατε ὅλα, πολίτες, τότε θὰ βλέπατε πὼς πρέπει νὰ μᾶς κατηγορήσει κανένας μᾶλλον γιὰ τὴ μετριοπάθειά μας!» Ὁ Ταλλιὲν θέλησε νὰ τὸν διαψεύσει. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως κι ὁ Μπιλλὼ τὸν συνέτριψαν. Ὁ Ροβεσπιέρος, εἶπε: «Τρακόσοι μάρτυρες τὸν ἔχουν ἀκούσει. Πολίτες, βλέπετε τί εἶναι ἱκανοὶ νὰ κάνουν ἐκεῖνοι ποὺ στηρίζουν τὸ ἔγκλημα μὲ τὸ ψεῦδος! Εἶναι εὔκολο νὰ διακρίνετε τοὺς δολοφόνους ἀπ' τὰ θύματά τους». Ὁ Μπιλλὼ τὸν ὑποστήριξε: «Ἡ ἀδιαντροπιὰ τοῦ Ταλλιὲν δὲν ἔχει ὅρια. Ψεύδεται ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως, μὲ ἀπίστευτη τόλμη». Ὁ Κουτὸν κι ὁ Ροβεσπιέρος πέτυχαν τὴν ψῆφο ποὺ ζητούσαν. Μιὰ τέτια ὅμως συνεδρίαση ἄφηνε μέσα στὶς καρδιὲς ἀγιάτρευτες πληγές.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ροβεσπιέρου κατέβαλαν τότε στὰ παρασκήνια μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ τὸν ἀνατρέψουν. Ἕνας πρώην χαφιὲς τῆς ἀστυνομίας, ὁ Ρὸς Μαρκαντιέ, ποὺ εἶχε κάνει γραματέας τοῦ Καμίλλου Ντεμουλέν, εἶχε συντάξει τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, μιὰ ἔκληση στὰ 48 Διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ γιὰ νὰ τὰ παρακινήσει νὰ ἐπαναστατήσουν ἐναντίον τῆς διχτατορίας τοῦ Ροβεσπιέρου. «Ἂν ὁ πονηρὸς αὐτὸς δημαγωγὸς δὲν ὑπῆρχε πιά, ἂν εἶχε πληρώσει μὲ τὸ κεφάλι του τοὺς φιλόδοξους ἑλιγμούς του, τὸ ἔθνος θἄταν ἐλεύθερο, ὁ καθένας θὰ μποροῦσε νὰ δημοσιεύει τὶς σκέψεις του, τὸ Παρίσι δὲ θἄβλεπε τὶς ἀναρίθμητες δολοφονίες, ποὺ σήμερα εἶναι γνωστὲς μὲ τὸ ψεύτικο ὄνομα τῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου». Ὁ Μαρκαντιέ, προδόθηκε ἀπ' τὸν Λεζάντρ καὶ συνελήφθη στὶς 25 τοῦ Πραιριάλ. Στὸ σπίτι του βρήκανε λίβελους ἕτοιμους γιὰ ἐκτύπωση, ὅπου ἀποκαλοῦσε τὸν Ροβεσπιέρο Σύλλα. Ὁ Ροβεσπιέρος εἰδοποιήθηκε τὴν ἴδια μέρα, μ' ἕνα γράμμα ποὺ τοὔστειλε ὁ Σελλιέ, ἐπίτροπος στὸ Δημόσιο Λογιστήριο, ποὺ τοὔγραφε πὼς ὁ Λεκοὲντρ ἔχει θέσει σὲ κυκλοφορία ἕνα κατηγορητήριο ἐναντίον του.

Εἶναι χαραχτηριστικὸ τὸ γεγονὸς πὼς κανένα μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας δὲν εἶχε πάρει μέρος στὴ συζήτηση τὴ σχετικὴ μὲ τὸ νόμο τῆς 22ας τοῦ Πραιριάλ. Πέντε μέρες ἀργότερα, ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐκδικήθηκε γιὰ τὴν περιφρόνηση ποὺ τῆς ἔδειχνε ὁ Ροβεσπιέρος, βάζοντας τὸν Βαντιὲ νὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον του καὶ μπλέκοντας ἔτσι τὴν κατάσταση, ποὺ εἶταν κιόλας πολὺ τεταμένη. Ὁ Βαντιέ, ἕνας σκεπτικιστὴς κι ἀκόλαστος γέρος, εἶχε μιὰ μόνο πίστη: τὸν ἀθεϊσμό. Γι αὐτὸ δὲ συγχωροῦσε στὸν

Ροβεσπιέρο τὸ διάταγμα ποὺ ἀναγνώριζε τὴν ὕπαρξη τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος. Στὶς 27 τοῦ Πραιριὰλ πῆγε νὰ καταγγείλει στὴ Συμβατικὴ μιὰ νέα συνωμοσία, ἔργο τῶν φανατικῶν ποὺ συγκεντρώνονταν γύρω σὲ μιὰ γριὰ θεόληπτη, τὴν Αἰκατερίνη Τεό, τὴν Παναγία, ποὺ στὸ μικρὸ διαμέρισμά της, στὴν ὁδὸ Κοντρεσκάρπ, προφήτευε στοὺς δυστυχισμένους τὸ προσεχὲς τέλος τῶν συμφορῶν τους μὲ τὴν ἔλευση ἑνὸς Μεσσία ποὺ θάφερνε τὴν ἀναγέννηση σ' ὅλη τὴ γῆ. Βασιζόμενος στὶς πιὸ σαθρὲς ἀποδείξεις, ὁ Βαντιὲ κατηγόρησε ἕνα γιατρὸ τοῦ δούκα τῆς Ὀρλεάνης, τὸν Κεβρεμὸν-Λαμότ, τὴ μαρκησία ντὲ Σατενουὰ καὶ τὸν πρώην βουλευτὴ τῆς Συνταχτικῆς Ζέρλ, ἐξομολογητὴ τῆς Αἰκατερίνης, πὼς μετείχαν στὴ συνωμοσία. Ὁ σκοπὸς τοῦ Βαντιὲ δὲν εἶταν μόνο νὰ γελοιοποιήσει τὴ θρησκευτικὴ ἰδέα καὶ νὰ παρεμποδίσει τὸν κατευνασμὸ ποὺ ὁ Ροβεσπιέρος νόμιζε πὼς εἶχε πετύχει μὲ τὸ διάταγμά του γιὰ τὶς πολιτικὲς γιορτές. Ὁ Βαντιέ, ἤθελε, πίσω ἀπ' τὶς θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις, νὰ χτυπήσει τὸν ἴδιο τὸν Ροβεσπιέρο. Ἡ ἀνάκριση θ' ἀπόδειχνε πὼς ὁ Ζὲρλ εἶχε πάρει ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο πιστοποιητικὸ δημοκρατικῶν φρονημάτων, πὼς ἡ Αἰκανερίνη Τεὸ ἀριθμοῦσε, ἀνάμεσα στοὺς πιστούς της, τὴν κουνιάδα τοῦ μαραγκοῦ Ντυπλαί. Οἱ ἀστυνομικοὶ ποὺ ἐπέβλεπαν τὶς συγκεντρώσεις ποὺ γίνονταν στὸ σπίτι τῆς Αἰκατερίνης, λέγανε πὼς ὁ Μεσσίας, ποὺ ἐκείνη περίμενε, εἶταν ὁ Ροβεσπιέρος. Ὅταν ὅλα αὐτὰ θ' ἀποκαλύπτονταν στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο, ὁ ποντίφηκας τοῦ Ὑπερτάτου Ὄντος θὰ γινόταν τὸ περίγελο τοῦ κόσμου καὶ θὰ ἔχανε τὴν ἐξουσία ἀπ' τὰ χέρια του. Καταλαβαίνουμε λοιπὸν γιατὶ ὁ Βαντιὲ εἶχε συμβουλέψει τὸν Λεκοέντρ νὰ κάνει λίγη ὑπομονή.

Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως δὲν εἶταν ἄνθρωπος νὰ πέσει στὴν παγίδα ἑνὸς Βαντιέ. Παρέπεμψε τὴν ὑπόθεση στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας, ζήτησε ἀπ' τὸν Φουκιὲ-Τενβὶλλ νὰ τοῦ παραδώσει τὸ σχετικὸ φάκελο κι ἀπόσπασε ἀπ' τοὺς συναδέλφους του, στὶς 8 τοῦ Μεσιδώρ, μιὰν ἀπόφαση ἀναστολῆς. Αὐτὸ τὸ πέτυχε μὲ κόπο. Ὁ δύσπιστος Μπιλλὼ παρατήρησε πὼς αὐτὸ ἀποτελοῦσε παράβαση ρητοῦ διατάγματος τῆς Συμβατικῆς. Ἡ σκηνὴ ἐκφυλίστηκε σὲ ἐπεισόδιο, κι ὁ θόρυβος ἀκουγόταν ὥς τὴν πλατεία. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε νὰ συνεδριάζει στὸ ἑξῆς στὸ ἐπάνω πάτωμα, γιὰ νὰ προφυλαχτεῖ ἀπ' τοὺς ἀδιάκριτους. Ἔγιναν ἐπεισόδια τὶς προηγούμενες καὶ τὶς ἑπόμενες μέρες. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν κατόρθωσε νὰ πετύχει τὴν ἀνάκληση τοῦ Φουκιὲ-Τενβὶλλ, γιὰ τὸν ὁποῖο ἤξερε πὼς συνδεόταν μὲ τὸν Λεκοέντρ.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Φλορεάλ, ὁ Καρνὸ εἶχε φιλονεικήσει μὲ τὸν Σαὶν-Ζύστ, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος σκόπευε νὰ συλάβει ἕναν πράχτορα τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκρηχτικῶν ὑλῶν. Ὁ Σαὶν-Ζύστ, ποὺ εἶχε ἐκτεθεῖ πολλὲς φορὲς στὸ μέτωπο, δὲν ἐνοοῦσε νὰ ἐπιτρέψει στὸν Καρνὸ ν' ἀσκεῖ διχτατορία στὶς πολεμικὲς ὑπηρεσίες. Παραφέρθηκαν καὶ οἱ δυό. Ἀντάλλαξανε ἀπειλές. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ κατηγόρησε τὸν Καρνὸ πὼς προ-

στάτευε τοὺς ἀριστοκράτες. Αὐτὸ εἶταν ἀλήθεια. Ὁ Καρνὸ τὸν προκάλεσε καὶ φώναξε στὸν Σαὶν-Ζὺστ καὶ στὸν Ροβεσπιέρο: «Εἴσαστε γελοῖοι διχτάτορες!» Σοβαρότερο ἐπεισόδιο ἔγινε τὴν ἑπομένη τῆς μάχης τοῦ Φλερύ. Ὁ Σαὶν-Ζύστ, ποὺ μόλις εἶχε γυρίσει ἀπ' τὸ στρατό, κατηγόρησε τὸν Καρνὸ πώς, χωρὶς νὰ τὸν συμβουλευτεῖ, εἶχε διατάξει τὸν Πισεγκρύ, ν' ἀποσύρει ἀπ' τὸ στρατὸ τοῦ Ζουρντὰν δεκαπέντε χιλιάδες ἄντρες τοῦ πεζικοῦ καὶ χίλιους πεντακόσους ἱππεῖς. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ ἔλεγε πὼς ἡ διαταγὴ αὐτὴ εἶταν ἠλίθια καὶ πὼς θὰ γινόταν αἰτία νὰ χαθεῖ ἡ μάχη τοῦ Φλερύ, ἂν τὴν εἶχαν ἐκτελέσει. Ὁ Λεβασὲρ (τῆς Σάρτ) ποὺ παρευρισκόταν στὸν καυγά, μᾶς λέει πὼς ἡ σύγκρουση εἶταν πολὺ βίαιη καὶ πὼς ἡ φιλονεικία γενικεύτηκε. Ὁ Ροβεσπιέρος ξανάκουσε νὰ τὸν ἀποκαλοῦν διχτάτορα, πρῶτα ὁ Μπιλλὼ καὶ κατόπιν ὁ Κολλό. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Κολλὸ ἐξηγεῖται γιατὶ αὐτὸς θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἀλληλέγγυο μὲ τὸν Φουσέ. Εἶχε «αὐτοσχεδιάσει τὸν κεραυνὸ» ἐναντίον τῶν ἀνταρτῶν τῆς Λυών, στὸ πεδίο τοῦ Μπροττώ. Δὲν μποροῦσε κανένας νὰ χτυπήσει τὸν Φουσέ, χωρὶς νὰ χτυπήσει καὶ τὸν Κολλό. Στὴ συνεδρίαση τῆς 9ης τοῦ Θερμιδώρ, ὁ Μπιλλὼ κατηγόρησε τὸν Ροβεσπιέρο πὼς διέταξε τὴ σύληψη «τῆς καλύτερης Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Διαμερίσματος τῆς Ἑνότητας». Μοῦ φαίνεται ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ σύληψη αὐτὴ στάθηκε ἀφορμὴ ζωηρῶν συζητήσεων στὴν Ἐπιτροπή, στὶς ἀρχὲς τοῦ Μεσσιδώρ, ὅταν ὁ Ροβεσπιέρος θέλησε νὰ τὴν ἐπικυρώσει (7 τοῦ Μεσσιδώρ). Στὴν πραγματικότητα ὅμως, τὰ μέλη αὐτῆς τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς συνελήφθησαν κατόπιν συγκεκριμένης καταγγελίας τοῦ προέδρου τους, ποὺ τοὺς κατηγόρησε γιὰ καταχρήσεις. Ὁ Ροβεσπιέρος θὰ νόμιζε πὼς οἱ συνάδελφοί του ποὺ ὑπεράσπιζαν τοὺς καταχραστές, εἶταν συνένοχοί τους.

Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν ἐμφανίστηκε στὴν Ἐπιτροπὴ ἀπ' τὶς 15 τοῦ Μεσσιδὼρ κ' ὕστερα. Ἀπ' τὴν ἡμερομηνία αὐτή, ὥς τὶς 9 τοῦ Θερμιδώρ, ὁ Ροβεσπιέρος, ἔβαλε τὴν ὑπογραφή του σὲ πέντε μόνο ἔγγραφα πού, καθὼς φαίνεται, θὰ τὰ ὑπέγραψε στὸ σπίτι του. Οἱ συνάδελφοί του τὸν εἶχαν προσβάλει καὶ τὸν εἶχαν πεῖ διχτάτορα, ἐνῶ τὸ στιλέτο τῶν δολοφόνων ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἀπειλεῖ. Στὶς 12 τοῦ Μεσσιδώρ, ὁ ἐθνικὸς πράχτορας Παιγιὰν ἀνέφερε στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας τὸ πόρισμα τῆς ἀνάκρισης ἑνὸς ἀριστοκράτη, τοῦ Ρουβέρ, ποὺ εἶχε μπεῖ στὸ σπίτι τοῦ Ντυπλαί, ἐφοδιασμένος μ' ἕνα μαχαίρι, ἕνα σουγιὰ καὶ μερικὰ ξυράφια. (Ἐθν. Ἀρχεῖο 7]3.822). Ὁ Ροβεσπιέρος χολώθηκε. Κάθε τόσο, οἱ κακόπιστοι δημοσιογράφοι διαστρέφανε τὰ λόγια του ἢ τὸν συνέτριβαν κάτω ἀπὸ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια, ποὺ εἶταν πιὸ ἐπικίνδυνα κι ἀπ' τὶς ἐπικρίσεις. Ἔτσι, ὁ ἀρχισυντάχτης τῆς *Ἐφημερίδας τῶν Ὀρεινῶν*, ἀναφέροντας ἕνα λόγο ποὖβγαλε ὁ Ροβεσπιέρος στὶς 3 τοῦ Μεσσιδὼρ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, πρόσθετε τὸ παρακάτω σχόλιο: «Κάθε λέξη τοῦ ῥήτορα ἀξίζει ὅσο μ.ὰ φράση, καὶ κάθε φράση ὅσο ἕνας λόγος, τόσο νόημα καὶ τόση ἐνεργητικότητα ὑπάρχει σ' ὅτι λέει».

Ὁ Ροβεσπιέρος κατέφυγε στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, τελευταῖο προπύργιο ποὺ τοῦ ἀπέμεινε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του. Ἀπ' τὶς 13 τοῦ Μεσσιδώρ, εἰδοποίησε τὴ Λέσχη πὼς ἔχασε κάθε κῦρος μέσα στὴν Κυβέρνηση. «Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Λονδίνου μὲ διαβάλλουν στὸγαλλικὸ στρατὸ πὼς εἶμαι διχτάτορας. Οἱ ἴδιες συκοφαντίες ἐπα-

ναλαμβάνονται καὶ στὸ Παρίσι. Θὰ τρέματε ἀπὸ ἀγανάχτηση ἂν σᾶς ἔλεγα ποῦ! Στὸ Λονδῖνο λένε πὼς ἐφευρίσκουν στὴ Γαλλία φανταστικὲς δολοφονίες, γιὰ νὰ βροῦν ἀφορμὴ νὰ μοῦ δώσουν στρατιωτικὴ φρουρά. Ἐδῶ μοῦ λένε, μιλώντας γιὰ τὴν Ρενώ, πὼς σίγουρα θὰ πρόκειται γιὰ ἐρωτοδουλειά, καὶ πὼς ἐγὼ ἔστειλα στὴ γκιλοτίνα τὸν ἐραστή της... Ἂν μ' ἀνάγκαζαν νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ ἕνα μέρος τῶν καθηκόντων μου, θὰ μοῦ ἀπόμενε πάντοτε ἡ ἰδιότητα τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ λαοῦ, καὶ μὲ τὴν ἰδιότητα αὐτὴ θὰ πολεμήσω ὣς τὸ θάνατο τοὺς τυράννους καὶ τοὺς συνωμότες». Σκέφτηκε τάχα, πὼς οἱ συνάδελφοί του τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἐκμεταλλεύονταν τὴν ἀπουσία του, γιὰ νὰ ζητήσουν ἀπ' τὴ Συμβατικὴ τὴν ἀντικατάστασή του; Ἡ προετοιμαζόταν γιὰ τὴ συζήτηση ποὺ θὰ γινόταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα; Ἡ προσπαθοῦσε νὰ ἐξαναγκάσει τοὺς Βαντιέ, τοὺς Ἀμάρ, τοὺς Μπαλλὼ καὶ τοὺς Κολλὸ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν φανερά; Στὴν τελευταία περίπτωση, ὁ ὑπολογισμός του στάθηκε λαθεμένος, γιατὶ οἱ τελευταῖοι ἔκαναν πὼς δὲν εἶχαν ἀκούσει τίποτα, καὶ οἱ προστατευόμενοί τους, οἱ Φουσέ, οἱ Ταλλιέν, κέρδισαν καιρὸ γιὰ νὰ προδιαθέσουν κατάλληλα τὰ ἀναποφάσιστα μέλη τῆς Συμβατικῆς καὶ νὰ τὰ τρομοκρατήσουν, διαδίδοντας πὼς ὁ Ροβεσπιέρος γύρευε τὰ κεφάλια τους καὶ πὼς αὐτὸς εἶταν ὁ μόνος ὑπεύθυνος γιὰ τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ποτάμι ἀπ' τὴ γκιλοτίνα.

Βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης Τρομοκρατίας. Ἀπ' τὶς 23 τοῦ Πραιριὰλ ὣς τὶς 8 τοῦ Θερμιδώρ, τὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο ἐξέδωσε χίλιες διακόσες ὀγδόντα πέντε θανατικὲς καταδίκες· ἀθώωσε μόνο διακόσα ἑβδομήντα ὀχτὼ πρόσωπα, ἐνῶ τὶς σαρανταπέντε ἡμέρες ποὺ προηγήθηκαν, εἶχε ἐκδώσει μόνο πεντακόσες ἑβδομήντα ἑφτὰ θανατικὲς καταδίκες κ' εἶχε ἀθωώσει ἑκατὸν ὀγδόντα δύο κατηγορουμένους. Παρ' ὅλ' αὐτά, οἱ φυλακὲς γέμιζαν πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅ,τι ἄδειαζαν. Στὶς 23 τοῦ Πραιριὰλ ὑπῆρχαν στὶς φυλακὲς τοῦ Παρισιοῦ ἑφτὰ χιλιάδες τρακόσοι εἴκοσι ἕνας κρατούμενοι. Στὶς 10 τοῦ Θερμιδώρ, οἱ κρατούμενοι εἶχαν γίνει ἑφτὰ χιλιάδες ὀχτακόσοι. Οἱ φονιὲς διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Κάνανε «ἀμάλγαμα» ἀνθρώπους ποὺ ποτέ τους ὁ ἕνας δὲν εἶχε δεῖ τὸν ἄλλον. Οἱ καταδότες μέσα στὶς φυλακὲς παρακολουθούσαν τὴν παραμικρὴ λέξη καὶ κατάστρωναν ὅπως-ὅπως καταλόγους δῆθεν συνωμοτῶν. Τὰ κεφάλια πέφτανε βροχή. Ἔτσι ἀνέβηκαν στὸ ἰκρίωμα τριάντα ἕνας πρώην δικαστὲς τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Τουλούζης, ποὺ ἄλλοτε εἶχαν διαμαρτυρηθεῖ ἐναντίον τῆς κατάργησης τῶν Ἀνωτάτων Δικαστηρίων, τριανταπέντε πολίτες τοῦ Βερντέν, ποὺ εἶχαν ὑποδεχτεῖ φιλικὰ τοὺς Πρώσσους στὰ 1792, εἴκοσι ὀχτὼ γενικοὶ ἐκμισθωτὲς φόρων, κι ἀνάμεσά τους ὁ Λαβουαζιέ, ὁ Ἀντμιράλ, ἡ Σεσὶλ Ρενὼ καὶ πενήντα δύο ἄλλοι, ποὺ τοὺς ὁδήγησαν στὸν τόπο τῆς ἐκτέλεσης ντυμένους μὲ κόκκινα πουκάμισα σὰν τοὺς πατροκτόνους, δυὸ ὁμάδες ἀπὸ τριάντα ἔξη καὶ τριάντα ἑφτὰ συνωμότες τῆς Μπισέτρ, δεκαεφτὰ κατοίκους

τῆς Κωσὰντ ποὺ εἶχαν φορέσει πένθος ὅταν ἐκτελέστηκε ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἑκατὸν πενήντα ἔξη συνωμότες τῆς φυλακῆς τοῦ Λουξεμβούργου. Ὁ Φουκιὲ-Τενβὶλλ θέλησε νὰ δικάσει ὅλους τοὺς τελευταίους μὲ μιᾶς, πάνω σ' ἕνα ἰκρίωμα ποὺ θὰ κατασκεύαζαν στὴν αἴθουσα τοῦ Δικαστηρίου· ἡ Ἐπιτροπὴ ὅμως τὸν διέταξε νὰ τοὺς διαιρέσει σὲ τρεῖς ὁμάδες.

Μπροστὰ στὰ φονικὰ αὐτὰ ὄργια, ἡ δημόσια συνείδηση ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνει τὴν ἀγανάχτησή της. Πέρασε ὁ καιρὸς ποὺ τὸ πλῆθος ὁρμοῦσε στοὺς τόπους τῶν ἐκτελέσεων σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ διασκεδαστικὸ θέαμα. Τώρα τὰ μαγαζιὰ κλείνανε στὴ διαδρομὴ τῶν μακάβριων κάρρων. Ἀναγκάστηκαν ν' ἀπομακρύνουν τὴ γκιλοτίνα ἀπ' τὴν Πύλη τοῦ Θρόνου καὶ νὰ τὴν πᾶνε ἀλλοῦ. Τὸ Δημόσιο αἴσθημα, ἡ ἀηδία τοῦ αἵματος, εἶταν σίγουρα τὸ καλύτερο ἀτοὺ ποὺ εἶχαν στὰ χέρια τους οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ροβεσπιέρου. Ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν ἀνάπαυλα ποὺ ἐκεῖνος τοὺς εἶχε παραχωρήσει. Ὑπέσκαψαν κρυφὰ τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση. Ἕνα διαμέρισμα τοῦ Παρισιοῦ, τὸ Διαμέρισμα τοῦ Ὄρους, ἀποφάσισε τὴν 1η τοῦ Μεσσιδὼρ, ν' ἀνοίξει κατάλογο ὅπου θὰ ὑπέγραφαν ὅσοι δέχονταν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1793. Ὁ κατάλογος μάζεψε γρήγορα 2.000 ὑπογραφές. Ἐπιδέξιο τέχνασμα ποὺ ἀποσκοποῦσε νὰ πετύχει τὴν κατάπαυση τῆς Τρομοκρατίας, βάζοντας σὲ ἰσχὺ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1793. Τὸ Διαμέρισμα αὐτὸ ζήτησε συγγνώμη ἀπ' τὴ Συμβατική, στὶς 13 τοῦ Μεσσιδώρ, λέγοντας πὼς παρασύρθηκε ἀπὸ ραδιούργους.

Οἱ νέοι Ἐπιεικεῖς ἐκμεταλλεύονταν τὶς ἀλλεπάλληλες νίκες τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Γιὰ νὰ γιορτάσουν αὐτὲς τὶς νίκες, εἶχαν ὀργανώσει στοὺς δρόμους ἀδελφικὰ γεύματα, ὅπου οἱ πλούσιοι καὶ οἱ φτωχοὶ φέρνανε τὰ τρόφιμά τους καὶ μιλούσαν μὲ οἰκειότητα μέσα σὲ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα ἰσότητας. Ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀδελφικῶν αὐτῶν συμποσίων ἀνησύχησε τὴν Κομμούνα καὶ τὴν Κυβέρνηση. «Ἂς τραβηχτοῦμε μακριά, ἔλεγε ὁ Παιγιὰν στὶς 27 τοῦ Μεσσιδώρ, ἀπ' τὰ συμπόσια αὐτὰ μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ δεσποτισμοῦ! Ἂς τραβηχτοῦμε μακριὰ ἀπ' τὸ σύστημα αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ μᾶς ἀποδείξει πὼς δὲν ὑπάρχουν πιὰ ἐχθροὶ μέσα στὴ Δημοκρατία!» Ὁ Μπαρὲρ κατάγγειλε, τὴν ἑπομένη, τὴ νέα παγίδα τῶν ἀριστοκρατῶν. Τὰ δῆθεν ἀδελφικὰ αὐτὰ συμπόσια, εἶταν, ὅπως ἔλεγε, μιὰ «πρόωρη ἀμνηστεία». Οἱ ἀριστοκράτες ἀναφωνούσαν, τσουγκρίζοντας μὲ τοὺς ἀβράκωτους: «Οἱ στρατιές μας εἶναι παντοῦ νικήτριες. Μᾶς μένει τώρα νὰ κάνουμε εἰρήνη, νὰ ζήσουμε σὰν καλοὶ φίλοι καὶ νὰ καταργήσουμε τὴν τρομερὴ αὐτὴ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση».

Πῶς ὅμως εἶταν δυνατὸ νὰ κρατηθεῖ στὴν ἀρχὴ ἡ κυβέρνηση, ν' ἀντισταθεῖ στὴν πίεση ποὺ ἀσκούσαν ἐναντίον της μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς κοινῆς γνώμης οἱ Ἐπιεικεῖς καὶ οἱ διεφθαρμένοι, ἂν οἱ Ἐπιτροπὲς ἔμεναν διχασμένες, κι ὁ Ροβεσπιέρος ἐξακολουθοῦσε τὴν ἀντιπολίτευση στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων; Οἱ ἐσωτερικὲς διαμά-

χες τῆς Κυβέρνησης ἔγιναν γνωστὲς ἀκόμα καὶ στὶς ἐπαρχίες καὶ εἶχαν ἀνησυχήσει τοὺς ἀντιπροσώπους (γράματα τοῦ Ρισάρ, τῆς 27ης τοῦ Πραιριάλ, τοῦ Ζιλλέ, τῆς 23ης τοῦ Μεσσιδώρ, τοῦ Μπώ, τῆς 3ης τοῦ Θερμιδὼρ κ.τ.λ.). Ὁ Ἰγκράν, ποὺ εἶταν περαστικὸς ἀπ' τὸ Παρίσι, παρακινήθηκε ἀπ' τὸν Ρυὰμπ νὰ πάρει μέρος στὴ συνωμοσία ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου. Ἀρνήθηκε ὅμως μ' ἀγανάχτηση καὶ προφήτεψε πώς, ἀνατρέποντας τὸν Ροβεσπιέρο, οἱ συνωμότες θ' ἀνέτρεπαν μαζὶ καὶ τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση καὶ τὴ Δημοκρατία. Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας, σκέφτονταν ὅπως κι ὁ Ἰνγκράν. Στὰ τέλη τοῦ Μεσσιδώρ, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιροὴ τοῦ Μπαρέρ, χωρὶς ἄλλο, προσπάθησαν νὰ προσεγγίσουν τὸν Ροβεσπιέρο. Ὁ Μπαρὲρ εἶχε πεῖ πολλὲς φορὲς πὼς εἶταν ἀνάγκη νὰ διατηρηθεῖ ἡ Τρομοκρατία.

Στὶς 9 τοῦ Μεσσιδώρ, ὁ Μπαρὲρ ἀπείλησε τοὺς διεφθαρμένους. «Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, διαφωτισμένοι σχετικὰ μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ λαοῦ καὶ τὴ δική τους ἀσφάλεια, θὰ φανοῦν ἱκανοὶ νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὶς νίκες στὰ μέτωπα γιὰ νὰ ἐκμηδενίσουν στὸ Ἐσωτερικὸ ὅλους τοὺς ἄτιμους συνασπισμοὺς κι ὅλες τὶς πατροκτόνες συνωμοσίες μερικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκλαμβάνουν τὴν κούρασή τους γιὰ κούραση τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ταραγμένη τους συνείδηση γιὰ συνείδηση τοῦ λαοῦ». Στὶς 16 τοῦ Μεσσιδώρ, ὁ Μπαρὲρ πέτυχε τὴν ψήφιση ἑνὸς διατάγματος ποὺ ἐπέβαλε τὴν ὁμαδικὴ θανάτωση τῶν ἐχθρικῶν φρουρῶν τῆς Κοντέ, τῆς Βαλανσιέν, τοῦ Λὲ Κενουὰ καὶ τῆς Λαντερσί, ἂν δὲν παραδίνονταν στοὺς Γάλλους, 24 ὧρες ὕστερ' ἀπ' τὴν πρόσκληση νὰ παραδοθοῦν. Ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Μπαρὲρ ἔπλεξε ἕνα γεμᾶτο ἐνθουσιασμὸ ἐγκώμιο τῆς Τρομοκρατίας καὶ προειδοποίησε τοὺς ἀκροατές του γιὰ τοὺς κινδύνους μιᾶς πρόωρης ἐπιείκειας: «Ἂν ὑποχωρήσετε σήμερα, αὐτοὶ (οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἐσωτερικοῦ) θὰ ἐπιτεθοῦν αὔριο ἐναντίον σας καὶ θὰ σᾶς κατασφάξουν ἀλύπητα. Ὄχι! Ὄχι! Νὰ ἐκμηδενιστοῦν οἱ ἐχθροί! Τὸ εἶπα καὶ πρίν, μόνον οἱ πεθαμένοι δὲ γυρίζουν!»

Ὁ Ροβεσπιέρος κατάλαβε καλὰ τὶς προθέσεις τοῦ Μπαρέρ. Κι αὐτὸς σκεφτόταν πὼς ἡ Τρομοκρατία ἔπρεπε νὰ διαρκέσει ὥς ὅτου οἱ περιουσίες τῶν ἀντεπαναστατῶν μοιραστοῦν ἐπὶ τέλους στοὺς φτωχούς, καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ ποὺ σχεδίαζε ὁ Σαὶν-Ζὺστ γίνουν πραγματικότητα. Στὶς 23 τοῦ Μεσσιδώρ, ὁ Ροβεσπιέρος πέτυχε τὴ διαγραφὴ ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τοῦ Ντυμπουὰ-Κρανσὲ καὶ προσκάλεσε τὸν Φουσὲ νἄρθεῖ ἐκεῖ ν' ἀπολογηθεῖ.

Ὁ Φουσὲ ὅμως δὲν ὑπάκουσε καὶ διαγράφτηκε κι αὐτὸς στὶς 26 τοῦ Μεσσιδώρ. Οἱ Ἐπιτροπές, ὄχι μόνο δὲν πῆραν τὸ μέρος τῶν μελῶν ποὺ εἶχαν διαγραφεῖ, ἀλλὰ καὶ δείξανε ἀπέναντί τους στάση ἐχθρική. Ὁ Ντυμπουὰ - Κρανσὲ ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴ Βρεττάνη, στὶς 26 τοῦ Μεσσιδώρ, ὅπου βρισκόταν σὲ ἀποστολή. Ὅσο γιὰ τὸν Φουσέ, αὐτὸς εἶχε πετύχει, στὶς 25 τοῦ Μεσσιδώρ, μιὰ ψῆφο στὴ Συμβατικὴ ποὺ διέταζε τὶς Ἐπιτροπὲς νὰ ὑποβάλουν

ἔκθεση τὸ ταχύτερο σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολή του. Μάταια ὅμως περίμενε τὴν ὑποβολή της.

Ἡ ὁλομέλεια τῶν δύο Ἐπιτροπῶν συνῆλθε σὲ σύσκεψη στὶς 4 καὶ στὶς 5 τοῦ Θερμιδώρ. Γιὰ νὰ διαδηλώσουν, μὲ ἐπιβλητικὴ πράξη, τὴν ἀκλόνητη θέλησή τους νὰ παρατείνουν τὴν Τρομοκρατία καὶ νὰ τὴ θέσουν στὴν ὑπηρεσία τῶν κοινωνικῶν τους σκοπῶν, οἱ Ἐπιτροπὲς συγκρότησαν ἐπὶ τέλους τὶς τέσσερις λαϊκὲς ἐπιτροπὲς ποὺ ἡ σύστασή τους ἐκρεμοῦσε καὶ ποὺ εἶταν ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τοῦ Βαντὼζ ποὺ προέβλεπε τὴ διαλογὴ τῶν ὑπόπτων καὶ τὴ διανομὴ τῶν περιουσιῶν τους. Τὸ διάταγμα ὑπογραμένο ἀπ' τὸν Μπαρέρ, φέρει ἡμερομηνία 4 τοῦ Θερμιδώρ. Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Λεκοέντρ, τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν θέλησαν νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὴν Τριανδρία, παρέχοντ'ς της αὐτὴ τὴν ἐγγύηση. Καὶ πραγματικὰ ὁ Ροβεσπιέρος προσῆλθε στὴ συνεδρίαση τῶν Ἐπιτροπῶν ποὺ ἔγινε τὴν ἑπομένη. Δόθηκαν ἐξηγήσεις. Ὁ Σαὶν-Ζὺστ ὑπέδειξε πὼς μόνον οἱ πρ.ίχτορες τοῦ ἐχθροῦ μποροῦσαν νὰ παρουσιάσουν τὸν Ροβεσπιέρο σὰ διχτάτορα, γιατὶ αὐτὸς δὲν εἶχε στὰ χέρια του οὔτε τὸ στρατό, οὔτε τὰ οἰκονομικά, οὔτε τὴ διοίκηση. Ὁ Νταβὶντ ὑποστήριξε τὸν Σαὶν-Ζύστ. Ὁ Μπιλλὼ εἶπε στὸν Ροβεσπιέρο: «Εἴμαστε φίλοι σου, βαδίσαμε πάντοτε μαζί σου.» Τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν ποὺ ἐπέζησαν ἀπ' τὸν Θερμιδώρ, εἶπαν ἀργότερα πὼς στὴ συνεδρίαση ἐκείνη ἀποφασίστηκε νὰ ὑπαχθεῖ τὸ ἀστυνομικὸ γραφεῖο τῆς Ἐπιτροπῆς Κοινῆς Σωτηρίας στὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας, αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει ἀποδειχτεῖ. Ἀναθέσανε στὸν Σαὶν-Ζὺστ νὰ ὑποβάλει στὴ Συμβατικὴ μιὰν ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ὑπερασπίσει σ' αὐτὴν τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση. Ὁ Μπιλλὼ κι ὁ Κολλὸ τοῦ συνέστησαν ὅμως νὰ μὴν ἀναφέρει στὴν ἔκθεσή του τὸ Ὑπέρτατο Ὄν.

Τὸ ἴδιο βράδι, ὁ Μπαρέρ, ὅλος χαρὰ ποὺ πέτυχε τὴ συμφιλίωση, πληροφοροῦσε τὴ Συμβατικὴ πὼς μόνο οἱ κακόβουλοι μποροῦσαν νὰ διαδίδουν πὼς προκύψανε διαφωνίες μέσα στὴν Κυβέρνηση καὶ πὼς αὐτὴ εἶχε κλονιστεῖ στὶς ἐπαναστατικὲς ἀρχές της. Διηγήθηκε πὼς τὶς προηγούμενες μέρες εἶχαν καταχρατήσει τὴν πυρίτιδα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ στρατό, πὼς εἶχαν τρυπήσει τὰ φυσερὰ τῶν σιδηρουργείων, πὼς εἶχαν προσπαθήσει νὰ παραβιάσουν τὶς φυλακὲς τῆς Μπισέτρ καὶ πὼς εἶχαν πολλαπλασιαστεῖ οἱ πράξεις σαμποτάζ, καὶ τέλειωσε τὸ λόγο του μὲ ἀπειλές: «Τὰ μέτρα ποὺ πήρανε χθὲς οἱ Ἐπιτροπὲς γιὰ τὴν ταχεία ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ ποὺ κρατοῦνται στὶς φυλακὲς σ' ὅλη τὴ Δημοκρατία, θὰ τεθοῦν σ' ἐφαρμογὴ καὶ θὰ προσφέρουν στὸ ἔθνος τὴν ἀσφάλεια αὐτὴ ποὺ κάθε τόσο τοῦ τὴν ἀφαιροῦν, καὶ τὴν ἐπιβλητικὴ ἠρεμία ποὺ εἶναι ἔνδειξη τῆς δύναμης τῆς σταθερῆς Δημοκρατίας!»

Τὴν ἑπομένη, ὁ Κουτὸν ὑποστήριξε τὸν Μπαρὲρ στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ἐγκωμιάζοντας «τοὺς φλογεροὺς καὶ γεμάτους ἐνεργητι-

κότητα ἄντρες ποὺ συγκροτούσαν τὶς Ἐπιτροπὲς καὶ ποὺ εἶναι πρόθυμοι νὰ κάνουν μεγάλες θυσίες γιὰ τὴν πατρίδα».« Ἂν ὑπῆρχαν διαφορὲς σχετικὰ μὲ τὰ πρόσωπα, δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ διαφορὲς σχετικὰ μὲ τὶς ἀρχές». Κι ὁ Κουτὸν ἀπέδιδε στὸ περιβάλλον τῶν Ἐπιτροπῶν τὴ σύγχυση ποὺ ἤθελε νὰ διαλύσει. Ἔλπιζε πὼς ἡ Συμβατικὴ θὰ συνέτριβε σὲ λίγο «τὰ πέντ-ἕξη ἀνθρωπάρια ποὺ τὰ χέρια τους εἶναι γεμάτα ἀπ' τὰ πλούτη τῆς Δημοκρατίας καὶ στάζουν ἀπ' τὸ αἷμα τῶν ἀθώων ποὺ σφαγίασαν». Παραπονέθηκε ὅμως γιατὶ στεῖλανε στὴ στρατιὰ τοῦ Βορρᾶ ἕνα μέρος τῶν μονάδων τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ Παρισιοῦ, κ' ἐξεδήλωσε τοὺς φόβους του σχετικὰ μὲ τὴ Σχολὴ τοῦ Ἄρεως. Ὁ Λεμπὰ τὸν καθησύχασε.

Πρέπει ὅμως νὰ πιστέψουμε πὼς καὶ στὰ δυὸ στρατόπεδα ὅλοι δὲν εἶχαν ἀφοπλιστεῖ καὶ πὼς τὸ σύνθημα τοῦ Μπαρὲρ καὶ τοῦ Κουτὸν λίγοι τὸ ἀκολούθησαν. Ἕνας τμηματάρχης τῶν πολεμικῶν γραφείων, ὁ Σιζά, δὲν ἔπαυε νὰ καταγγέλλει στὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων τὸν ἐπίτροπο τοῦ στρατοῦ Πὶλλ ποὺ χρησιμοποιοῦσε, καθὼς ἔλεγε, γιὰ τὶς δουλειές του ἀριστοκράτες, ἐπανέφερε στὶς θέσεις τους τοὺς παυμένους στρατηγούς, ἀπογύμνωνε τὸ Παρίσι ἀπ' τὶς μονάδες τοῦ πυροβολικοῦ ποὺ στάθμευαν ἐκεῖ καὶ κάλυπτε μὲ μυστήριο τὴ δράση του. Ὁ Πὶλλ εἶταν ἄνθρωπος τοῦ Καρνό. Τὰ λόγια τοῦ Σιζὰ βρῆκαν ἀπήχηση. Στὶς 6 τοῦ Θερμιδὼρ εἶχαν φωνάξει μπροστὰ στὴ Συμβατική: Πρέπει νὰ γίνει καινούργια 31η τοῦ Μάη! Ὁ Μπαρὲρ ἐγκωμίασε τὸν Ροβεσπιέρο τὴν ἑπομένη, γιατὶ ὁ τελευταῖος εἶχε ἐπικρίνει τὶς ἐπαναστατικὲς αὐτὲς κραυγές. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδισε τοὺς Ἰακωβίνους νὰ ὑποβάλλουν ἕνα ψήφισμα στὴ Συμβατικὴ γιὰ νὰ καταγγείλουν τὸν Πὶλλ καὶ τοὺς δῆθεν Ἐπιεικεῖς ποὺ θέλανε νὰ δολοφονήσουν τοὺς πατριῶτες. Ζήτησαν νὰ τιμωρηθοῦν οἱ προδότες, οἱ καταχραστές, κ' ἕνας κάποιος Μαγκεντὶ ποὺ εἶχε ζητήσει, γιὰ νὰ κωμικοποιήσει τὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὸ Ὑπέρτατον Ὂν, νὰ τιμωροῦν μὲ θάνατο ἐκείνους ποὺ θὰ βεβήλωναν τ' ὄνομα τῆς Θεότητας. Γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς Ἰακωβίνους ἔπρεπε τάχα οἱ Ἐπιτροπὲς ν' ἀνακαλέσουν τὸν Πὶλλ καὶ νὰ παραδώσουν στὸν Ροβεσπιέρο καὶ στὸν Κουτὸν τὰ κεφάλια τῶν διεφθαρμένων ἐκείνων βουλευτῶν ποὺ οἱ τελευταῖοι τὰ ζητούσαν ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες. Στὴν ἴδια ἐκείνη συνεδρίαση τῆς 7ης τοῦ Θερμιδώρ, ὁ Ντυμπουὰ-Κρανσὲ δικαιολόγησε τὶς ἐνέργειές του καὶ κάλεσε τὸν Ροβεσπιέρο νὰ παραδεχτεῖ πὼς εἶχε κάνει λάθος. Ἡ Συμβατικὴ ἔδωσε ἐντολὴ στὶς Ἐπιτροπὲς νὰ ὑποβάλουν μέσα σὲ τρεῖς μέρες τὴν ἔκθεσή τους σχετικὰ μὲ τὴ δράση τοῦ Ντυμπουὰ-Κρανσέ. Ὁ Ροβεσπιέρος θ' ἀναγκαζόταν συνεπῶς νὰ βγεῖ ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων καὶ νὰ ἐξηγηθεῖ μπροστὰ στὴ Συνέλευση.

Ὁ Ροβεσπιέρος εἶχε τάχα προσχωρήσει στὸ πρόγραμμα τῆς συμφιλίωσης ποὺ εἶχε διατυπώσει ὁ Μπαρέρ, στὶς 5 τοῦ Θερμιδώρ, καὶ τὸ εἶχαν δεχτεῖ, καθὼς φαίνεται, ὁ Σαὶν-Ζὺστ κι ὁ Κουτόν;

Μπορούμε ν' ἀμφιβάλλουμε.'Ο Ροβεσπιέρος δὲν εἶταν ἱκανοποιημένος μ' αὐτὴ τὴ συμφιλίωση. "Ηθελε ν' ἀποσπάσει ἀπ' τὰ χέρια τοῦ Καρνὸ τὴν ἡγεσία τοῦ πολέμου, γιατὶ δὲν ἐκτελοῦσε τὸ διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Πραιριὰλ ποὺ ἀπαγόρευε τὴ σύληψη "Αγγλων καὶ 'Ανοβεριανῶν αἰχμαλώτων καὶ γιατὶ περιστοιχιζόταν ἀπὸ τεχνικὸ συμβούλιο ποὺ τὸ ἀποτελούσαν ἀριστοκράτες. 'Ο Ροβεσπιέρος διέβλεπε, ὅπως κι ὁ Σιζά, στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ πυροβολικοῦ ἀπ' τὸ Παρίσι, σκοτεινὸ τέχνασμα ποὺ στρεφόταν ἐναντίον τῆς Κομμούνας καὶ τοῦ 'Ανριὸ ποὺ εἶταν ἄνθρωπός της. 'Ο Ροβεσπιέρος δὲν εἶχε συχωρέσει στὴν 'Επιτροπὴ Γενικῆς 'Ασφαλείας καὶ στοὺς Μπιλλὼ καὶ Κολλὸ τὴν προστασία ποὺ παρεῖχαν πάντοτε στοὺς Φουσὲ καὶ στοὺς Ταλλιέν.Εἶχαν φωνάξει στοὺς δρόμους μερικὲς μέρες πρίν: 'Η πολύκροτη σύληψη τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ ἡ 'Επιτροπὴ δὲν εἶχε ἐπέμβει. 'Ο Ροβεσπιέρος ἔμαθε ἀπὸ μιὰν ἔκθεση τοῦ ἀστυνομικοῦ Φαρὸ πὼς ὁ 'Αμὰρ κι ὁ Βουλλὰν εἶχαν ἐπισκεφτεῖ, στὶς 5 τοῦ Θερμιδώρ, τοὺς κρατούμενους στὴ φυλακὴ Γιρονδίνους βουλευτὲς καὶ προσπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τοὺς πάρουν μὲ τὸ μέρος τους: Τοὺς ρωτούσαν: «Καταχρατοῦν τὴν ἀλληλογραφία σας; Σᾶς ἀρνοῦνται τὶς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, τὸν καφέ, τὸ σορόπι, τὴ σοκολάτα, ἢ τὰ φροῦτα; Μήπως δὲ λαμβάνουν ὑπ'.ὄψη ἐδῶ τὴ θέση σας;» "Οταν ἔμαθε πὼς τοὺς βουλευτὲς τοὺς μεταχειρίζονταν ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους κρατουμένους, ὁ 'Αμὰρ δάκρυσε: «Εἶναι τρομερὸ ἔγκλημα! Πέστε μου, ἀγαπητοί μου συνάδελφοι, ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐξευτέλισαν ἔτσι τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία. Θὰ τιμωρηθοῦν. 'Η 'Επιτροπὴ θ' ἀποδώσει δικαιοσύνη». 'Ο 'Αμάρ, κι ὁ Βουλλάν, ἀφοῦ διέταξαν νὰ μεταχειρίζονται τοὺς βουλευτὲς σὰν προνομιούχους, ἀργότερα μετάνιωσαν κι ἄφησαν τὰ πράγματα ὅπως εἶταν. 'Ο Ροβεσπιέρος ὅμως ὑποπτευόταν μιὰ συνενόηση ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπάλους του 'Ορεινοὺς καὶ στοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Μαραὶ ποὺ ὥς τότε τὸν εἶχαν ὑποστηρίξει. Κι αὐτό, ὅπως καὶ ἡ πρόσκληση ποὺ τοῦ ἀπηύθυνε ὁ Ντυμπουὰ-Κρανσέ, τὸν ἔκανε νὰ διακόψει τὴ σιωπή του.

Στὶς 8 λοιπὸν τοῦ Θερμιδώρ, ὁ Ροβεσπιέρος, χωρὶς νὰ συνεννοηθεῖ προηγουμένως μὲ τὸν Σαὶν-Ζύστ, ἢ μὲ τὸν Κουτόν, ποὺ σίγουρα θὰ τὸν εἶχαν ἀποτρέψει, προσπάθησε μόνος του νὰ πετύχει ἀπ' τὴ Συμβατικὴ νὰ ψηφίσει τὴν ὁλοκληρωτικὴ πραγματοποίηση τοῦ προγράμματός του. 'Αφοῦ διαμαρτυρήθηκε ὥρα πολλὴ καὶ μὲ ὕφος ἐντυπωσιακὸ γιὰ τὶς συκοφαντίες ποὺ τὸν παρίσταναν σὰ δικτάτορα ποὺ ἔτρεφε κακὲς προθέσεις ἐναντίον τῆς Συνέλευσης, ὁ Ροβεσπιέρος ἔριξε στοὺς ἀντιπάλους του, τοὺς Τρομοκράτες ποὺ μεταμορφώθηκαν σὲ 'Επιεικεῖς, τὶς ὑπερβολὲς τῆς Τρομοκρατίας: «'Εμεῖς εἴμαστε ποὺ ρίξαμε στὶς φυλακὲς τοὺς πατριῶτες κ' ἐπεχτείναμε τὴν Τρομοκρατία σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις; Αὐτὸ τὸ κάνανε τὰ τέρατα ποὺ ἐμεῖς τοὺς ἔχουμε καταγγείλει!» 'Ο Ροβεσπιέρος διαβεβαίωσε πὼς ἡ 'Επαναστατικὴ Κυβέρνηση εἶταν ἀπαραίτητη, ἀλλὰ πὼς ἔπρεπε νὰ χτυπάει γρή-

γορα κι ἀλύπητα, μόνο τοὺς συνωμότες. Οἱ συκοφάντες του ὅμως ποὺ αὐτοαποκαλοῦνται Ἐπιεικεῖς, καὶ ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι κατεργαρέοι κατέστρεφαν τὴν Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση στὰ μάτια τοῦ κόσμου, γιατὶ παίδευαν τοὺς φιλήσυχους ἀνθρώπους, γιὰ νἄχουν τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύουν τοὺς ἀριστοκράτες. «Προκαλούσαν τὴν ἀπέχθεια τοῦ κόσμου ἐναντίον τοῦ Ἐπαναστατικοῦ Δικαστηρίου γιὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν κατάργησή του». Κι ὁ Ροβεσπιέρος τἄβαζε μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας καὶ τοὺς πράχτορές της, «μιὰ ὀρδὴ κατεργαρέων ποὺ προστατεύουν τὸν Ἀμὰρ καὶ τὸν Ζαγκό». Ἐπέπληξε τὸν Βαντιὲ γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς Αἰκατερίνης Τεὸ καὶ ζήτησε ὄχι μόνο ν' ἀνανεωθεῖ ἡ ὕποπτη Ἐπιτροπή, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπαχθεῖ στὸ ἑξῆς στὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲ σταμάτησε ὅμως οὔτε σ' αὐτό. Ζήτησε νὰ γίνει ἐκαθάριση καὶ στὴν ἴδια τὴν Ἐπιτροπὴ Κοινῆς Σωτηρίας. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ δὲν εἶχε ἐφαρμόσει τὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς ἄγγλους αἰχμαλώτους, ἔσπειρε τὴ διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς στρατηγούς, προστάτεψε τὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία. Αὐτὰ τἄλεγε γιὰ νὰ τ' ἀκούει ὁ Καρνό. Ὁ Ροβεσπιέρος ὅμως τἄβαλε καὶ μὲ τὸν Μπαρέρ, παρ' ὅλο ποὺ ἐκεῖνος προσπάθησε νὰ τοῦ φανεῖ εὐχάριστος τὶς προηγούμενες μέρες: «Μιλᾶνε πολὺ γιὰ τὶς νίκες μας μὲ ἀκαδημαϊκὴ ἐπιπολαιότητα, ποὺ μᾶς κάνει νὰ νομίζουμε πὼς οἱ νίκες αὐτὲς δὲ στοίχισαν στοὺς ἥρωές μας οὔτε αἷμα, οὔτε κόπους. Ἂν τὶς διηγούνταν μὲ μικρότερο στόμφο, θὰ φαίνονταν πιὸ μεγαλόπρεπες». Ἡ διπλωματία —αὐτὴ ἀποτελοῦσε κτῆμα τοῦ Μπαρὲρ—εἶχε ἐντελῶς παραμεληθεῖ. Οἱ πράχτορες ποὺ ἐνεργούσαν στὸ Ἐξωτερικό, εἶταν προδότες. Ὕστερα ὁ Ροβεσπιέρος κατηγόρησε τὸν Καμπὸν γιὰ τὸ μικροπρεπές, σπάταλο, ἐνοχλητικὸ καὶ ἀδηφάγο οἰκονομικό του σύστημα. Τὸ διάταγμα γιὰ τὶς ἰσόβιες συντάξεις εἶχε προκαλέσει πολλὲς δικαιολογημένες δυσαρέσκειες. Τέλος ὁ Ροβεσπιέρος προκαλοῦσε τὴν ὀρδὴ τῶν λωποδυτῶν ποὺ κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ.

Ἡ ἐντύπωση ποὺ ἔκανε ὁ λόγος τοῦ Ροβεσπιέρου εἶταν τόσο βαθιά, ποὺ ὁ Λεκοέντρ ὁ ἴδιος, ἕνας ἀπ' τοὺς λωποδύτες ποὺ εἶχε καταγγελθεῖ, ζήτησε νὰ τὸν τυπώσουν. Ἡ ἐκτύπωση τοῦ λόγου ψηφίστηκε, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Μπουρντὸν ντὲ λ' Ουάζ, ἀφοῦ τὴν ὑποστήριξε κι ὁ Μπαρέρ. Ὁ Κουτὸν πρότεινε καὶ πέτυχε νὰ ψηφιστεῖ ὕστερα ἡ ἀποστολὴ τοῦ κειμένου τοῦ λόγου σ' ὅλες τὶς κοινότητες τῆς Γαλλίας. Θὰ θριάμβευε λοιπὸν ὁ Ροβεσπιέρος; Οἱ ἀντίπαλοί του ἐξαπέλυσαν ἀντεπίθεση. Ὁ Βαντιὲ προσπάθησε νὰ ἐξηγηθεῖ σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς Αἰκατερίνης Τεό. Ὕστερα ὁ Καμπὸν παραφέρθηκε κι ἀναφώνησε μὲ πάθος: «Πρὶν ἀτιμασθῶ, θὰ μιλήσω στὴ Γαλλία!» Κατηγόρησε τὸν Ροβεσπιέρο πὼς παραλύει τὴ Συμβατική. Ἡ ὁρμητικότητά του ἐνεθάρρυνε τὸν Μπιλλὼ ποὺ ζήτησε νὰ ἐξετασθεῖ ἀπ' τὶς Ἐπιτροπὲς ὁ λόγος τοῦ Ροβεσπιέρου, πρὶν σταλεῖ στὶς κοινότητες. «Ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς δὲν ἀπολαμβάνουμε τὴν ἐλευθερία τῆς γνώμης, προτιμῶ νὰ γίνει

τὸ πτῶμα μου θρόνος σ' ἕνα φιλόδοξο, παρὰ νὰ γίνω μὲ τὴ σιωπή μου συνένοχος τῶν ἐγκλημάτων του». Εἶχε χτυπήσει στὸ πιὸ εὐαίσθητο σημεῖο. Ὁ Πανὶς ἀπαίτησε ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο καὶ τὸν Κουτὸν νὰ κατονομάσουν τοὺς βουλευτὲς ποὺ κατηγοροῦσαν. Ὁ Ροβεσπιέρος ἀρνήθηκε ν' ἀπαντήσει, κι αὐτὸ τὸν κατέστρεψε. Ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν ἥρεμη τὴ συνείδησή τους, θεώρησαν τὸν ἑαυτό τους ἀπειλούμενο. Ὁ Μπενταμπόλ, ὁ Σαρλιὲ ζήτησαν τὴν ἀκύρωση τοῦ διατάγματος γιὰ τὴν ἐκτύπωση τοῦ λόγου. Ὁ Μπαρέρ, ποὺ κατάλαβε πὼς ὁ ἄνεμος γύρισε, ἔστρεψε κι αὐτὸς τὸν ἀνεμοδείχτη του. Κατηγόρησε τὸν Ροβεσπιέρο πὼς δὲν εἶχε παρακολουθήσει τὶς συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς. Ἂν τὶς παρακολουθοῦσε, δὲ θἄχε γράψει τὸ λόγο του. Ἡ Συμβατικὴ ἀνακάλεσε τὴν ἀπόφασή της νὰ σταλεῖ ὁ λόγος στὶς κοινότητες. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν εἶχε πιὰ τὴν πλειοψηφία μὲ τὸ μέρος του. Ἔχασε τὴ μάχη.

Βέβαια, τὸ ἴδιο βράδι, στὴ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου ὁ Ροβεσπιέρος ξαναδιάβασε τὸ λόγο του, τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ ἀτέλειωτες ἐπευφημίες. Οἱ ἀντίπαλοί του Κολλὸ καὶ Μπιλλώ, ποὺ θέλησαν νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, γιουχαΐστηκαν κι ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ἀπ' τὴ Λέσχη κάτω ἀπ' τὶς φωνές: Οἱ συνωμότες στὴ γκιλοτίνα! Μὰ οἱ Ἰακωβίνοι δὲν πῆραν καμιὰν ἀπόφαση ἐκτὸς ἀπ' τὸ νὰ θέσουν «τὴ συνωμοσία» στὴν ἡμερησία διάταξη τῶν συζητήσεών τους. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν ἤθελε μιὰ καινούργια 31η τοῦ Μάη. Παρὰ τὴν ἀποτυχία τῆς προηγουμένης, νόμιζε πὼς θὰ ξαναπάρει στὰ χέρια του τὴν πλειοψηφία στὴ Συμβατική. Ἐνοοῦσε νὰ ἐξακολουθήσει τὸν ἀγώνα μὲ κοινοβουλευτικὰ μέσα. Δὲν εἶχε προβλέψει πὼς δὲ θὰ μποροῦσε στὸ ἑξῆς νὰ ξαναμιλήσει στὴ Συμβατική.

Τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν παράδερναν, χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ πάρουν καμιὰν ἀπόφαση. Ὁ Μπιλλὼ κι ὁ Κολλό, ὅταν τὴ νύχτα, γύρισαν ἀπ' τὴ Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων, δημιούργησαν ἐπεισόδιο μὲ τὸν Σαὶν-Ζύστ, τὸ μόνο ὅμως ἀποτέλεσμα τῆς συζήτησης ποὺ βάσταξε ὥς τὴν αὐγὴ εἶταν νὰ συντάξει ὁ Μπαρὲρ μιὰ προκήρυξη ποὺ προειδοποιοῦσε τὸν κόσμο νὰ φυλάγεται ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ ποὺ ἀσκούσαν μερικοὶ κι ἀπὸ τὶς φιλοδοξίες μερικῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν ποὺ δὲν τοὺς κατονόμαζε.

Ἡ ἀποφασιστικὴ τροπὴ στὴν κατάσταση προῆλθε ἀπ' τοὺς διεφθαρμένους ἀνθύπατους ποὺ ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες τοὺς ἀπειλοῦσε ὁ Ροβεσπιέρος, καὶ ποὺ ξέρανε πὼς ἂν θριάμβευε, θὰ πήγαιναν χαμένοι. Ὁ Ταλλιὲν ἔλαβε πανικόβλητο γράμμα ἀπ' τὴν ἐρωμένη του, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παραπεμφθεῖ στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Κατέβαλε, μαζὶ μὲ τὸν Φουσέ, ἀπεγνωσμένες προσπάθειες νὰ κερδίσει τὸ Μαραί. Ὁ Παλὰν Σαμπώ, ὁ Μπουασὺ ντ' Ἀγκλά, ὁ Ντυρὰν Μαιλλὰν στὴν ἀρχὴ ἐπέκριναν τὴ συνεργασία μ' αὐτούς, γιατὶ δὲν εἶχαν καμιὰ ἐμπιστοσύνη στοὺς μετανοημένους αὐτοὺς τρομοκράτες. Στὸ τέλος ὅμως συνεννοήθηκαν μαζί τους κ' ἔτσι στάθηκε δυνατὸ νὰ γίνει τρίτη ἀπόπειρα νὰ ρίξουν τὸν Ροβεσπιέρο. Τὸ Μαραὶ παρέδωσε τὸν Ροβεσπιέρο, μὲ

τὸν ὅρο νὰ τὸ βοηθήσουν οἱ ἐξέχοντες 'Ορεινοὶ στὴν κατάργηση τῆς Τρομοκρατίας. Πρὶν ἀρχίσει ἡ συνεδρίαση στὴ Συμβατική, εἶχαν παρθεῖ κιόλας ὅλα τὰ μέτρα, μὲ τὴ συνενοχὴ τοῦ προέδρου Κολλὸ ντ' 'Ερμπουά, γιὰ νὰ πνιγεῖ ἡ φωνὴ τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τῶν φίλων του.

"Οταν ὁ Σαὶν - Ζὺστ θέλησε νὰ διαβάσει στὴν ἀρχὴ τὸ λόγο ποὺ εἶχε προετοιμάσει γιὰ νὰ ρίξει ὅλη τὴν εὐθύνη στὸν Μπιλλώ, τὸν Κολλὸ καὶ τὸν Καρνό, τὸν διέκοψε ἀμέσως ἀπότομα ὁ Ταλλιὲν καὶ τὸν κατηγόρησε πὼς παραγκωνίζει τὴν 'Επιτροπή, ἀφοῦ μιλάει μόνον ἐξ ὀνόματός του. «Ζητῶ, εἶπε, ἐνῶ τὸν διέκοψαν τρεῖς φορὲς συνέχεια τὰ χειροκροτήματα τῆς Συνέλευσης, νὰ σχιστεῖ ἐντελῶς τὸ παραπέτασμα». 'Ο Μπιλλὼ ὑπενθύμισε ὕστερα τὴ συνεδρίαση ποὔγινε τὴν προηγούμενη μέρα στὴ Λέσχη τῶν 'Ιακωβίνων καὶ τρομοκράτησε τὴ Συμβατικὴ μὲ μιὰ νέα 31η τοῦ Μάη ποὺ θὰ κατέληγε στὴ σφαγὴ τῶν μελῶν της. Κατηγόρησε τὸν Ροβεσπιέρο πὼς προστάτευε τοὺς 'Εμπερτιστές, τοὺς Δαντωνιστές, τοὺς Εὐγενεῖς, τοὺς λωποδύτες, πὼς καταπίεζε τοὺς πατριῶτες, πὼς εἴταν ὁ μόνος αὐτουργὸς τοῦ διατάγματος τῆς 22ας τοῦ Πραιριάλ, πώς, μὲ μιὰ λέξη, εἴταν τύραννος. Κάτω οἱ τύραννοι! ἐπανέλαβε ὁ χορός. 'Ο Ροβεσπιέρος θέλει ν' ἀπαντήσει. 'Ο Κολλὸ ἀρνεῖται νὰ τοῦ δώσει τὸ λόγο, καὶ δίνει τὸ λόγο στὸν Ταλλιέν. 'Ο τελευταῖος κραδαίνει τὸ στιλέτο ἐναντίον τοῦ νέου Κρόμβελ, ξεσπαθώνει ἐναντίον τῶν Βερρὲς ποὺ τὸν περιστοιχίζουν καὶ ζητάει τὴ σύληψη τῶν ὀπαδῶν του. 'Η Συμβατικὴ ψηφίζει τὴ σύληψη τοῦ 'Ανριό, τοῦ Μπουλανζέ, τοῦ Ντυφφρές, τοῦ Ντυμά. 'Ο Μπαρὲρ πετυχαίνει τὴν κατάργηση τῆς θέσης τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς ἐθνοφρουρᾶς. Μιὰ καινούργια προσπάθεια τοῦ Ροβεσπιέρου ν' ἀπαντήσει στὶς κατηγορίες, πνίγεται ἀπ' τὸ κουδούνι τοῦ Τυριὸ ποὺ διαδέχτηκε τὸν Κολλὸ στὴν ἕδρα τοῦ Προέδρου. 'Ο Λουσὲ κι ὁ Λοζὼ ζητοῦν νὰ συληφθεῖ ὁ «κυρίαρχος». 'Ο Ροβεσπιέρος ὁ νεότερος ζητεῖ νὰ μοιραστεῖ τὴν τύχη τοῦ ἀδελφοῦ του. 'Η Συνέλευση ψηφίζει τὴ σύληψη τοῦ Κουτὸν καὶ τοῦ Σαὶν - Ζὺστ καὶ τῶν δυὸ Ροβεσπιέρων. 'Ο Λεμπὰ ζητάει νὰ τοῦ κάνουν τὴν τιμὴ νὰ τὸν συμπεριλάβουν στὸν κατάλογο τῶν προγραφῶν. Τὸν συμπεριλαμβάνουν. «'Η Δημοκρατία χάθηκε, λέει ὁ Ροβεσπιέρος κατεβαίνοντας ἀπ' τὴ θέση του, οἱ ληστὲς θριαμβεύουν».

'Η ὥρα εἴταν 5 τὸ ἀπόγευμα. Δὲν εἶχαν χαθεῖ ὅμως ὅλα. Αὐθόρμητα, ἡ Κομμούνα κι ὁ 'Ανριὸ ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τῆς Συμβατικῆς, κλείνουν τὶς πύλες τοῦ Παρισιοῦ, χτυπᾶνε γενικὸ συναγερμό, προσκαλοῦν τὰ Διαμερίσματα καὶ τοὺς δίνουν διαταγὴ νὰ στείλουν τοὺς πυροβολητές τους μπροστὰ στὴν Κομμούνα καὶ νὰ ὁρκιστοῦν πὼς θὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν πατρίδα. Παρασυρόμενος ἀπ' τὸ θάρρος του ὁ 'Ανριό, μὲ μιὰ φούχτα χωροφύλακες, προσπαθεῖ, στὶς 5 1/2 ἡ ὥρα ν' ἀπελευθερώσει τοὺς βουλευτὲς ποὺ εἶχαν συληφθεῖ. Παραβιάζει μὲ κλωτσιὲς τὶς πόρτες τῆς 'Επιτροπῆς Γενικῆς 'Ασφαλείας, ὅπου κρατοῦνται οἱ

βουλευτές. Ἐκεῖ ὅμως τὸν πιάνουν κι αὐτὸν καὶ τὸν δένουν μπροστὰ στὰ μάτια ἐκείνων ποὺ θέλησε ν' ἀπελευθερώσει. Δυσάρεστο ἐπεισόδι ποὺ εἶχε μοιραῖες συνέπειες γιὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἐπακολούθησαν. Ὁ Ροβεσπιέρος καὶ οἱ φίλοι του νόμισαν πὼς ἡ ἐπανάσταση, ποὺ εἶχε χάσει τὸν ἀρχηγό της, δὲν εἶχε πιὰ καμιὰ πιθανότητα νὰ νικήσει, κι ἀπ' τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἐναπόθεσαν ὅλες τους τὶς ἐλπίδες στὸ Ἐπαναστατικὸ Δικαστήριο. Ὅταν τοὺς χώρισαν γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσουν τὸν καθένα χωριστὰ στὴ φυλακή του, ὁ Ροβεσπιέρος καὶ οἱ φίλοι του εἶταν πιὰ βέβαιοι γιὰ τὴν τύχη ποὺ τοὺς περίμενε.

Ἡ ἐξέγερση ὅμως, ὥρα μὲ τὴν ὥρα ἔπαιρνε ὅλο καὶ μεγαλύτερες διαστάσεις. Οἱ πυροβοληταὶ τῶν Διαμερισμάτων συγκεντρώνονταν μὲ τὰ κανόνια τους στὴν πλατεία τῆς Γκρέβ. Οἱ πολιτικὲς καὶ ἐπαναστατικὲς Ἐπιτροπὲς τῶν Νοτίων καὶ Ἀνατολικῶν ἐργατικῶν Διαμερισμάτων καὶ τῶν βιοτεχνικῶν Διαμερισμάτων τοῦ κέντρου τοῦ Παρισιοῦ, ἔδωκαν τὸν ὅρκο. Οἱ Ἰακωβῖνοι συναθροίζονταν κ' ἔρχονταν σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν Κομμούνα. Κατὰ τὶς 8 τὸ βράδι ὁ τολμηρὸς Κοφινάλ, μ' ἕνα μέρος τῶν πυροβολητῶν του ξεκινοῦσε ἐναντίον τῆς Συμβατικῆς, ἀπελευθέρωνε τὸν Ἀνριό, ἔπαιρνε μὲ τὸ μέρος του ἀκόμα καὶ τὴ φρουρὰ τῆς Συνέλευσης. Θὰ μποροῦσε εὔκολα νὰ νικήσει, συλαμβάνοντας τὰ μέλη τῶν Ἐπιτροπῶν πού, τρομοκρατημένα, τὸ εἶχαν βάλει στὰ πόδια. «Πολίτες, ἀναφωνοῦσε ὁ Κολλὸ ποὺ προέδρευε στὴ Συμβατική, νά ἡ στιγμὴ νὰ πεθάνουμε στὶς θέσεις μας!» Ὁ Κοφινὰλ ἄφησε ἀσυμπλήρωτη τὴ νίκη του. Ἀρκέστηκε νὰ ἐπαναφέρει ἐν θριάμβῳ τὸν Ἀνριὸ στὸ Δημαρχεῖο.

Ἡ Συμβατικὴ ἀνέπνευσε. Ἀνέθεσε βιαστικὰ στὸν Μπαρρὰ νὰ τοὺς βρεῖ ἔνοπλη δύναμη, κ' ἐκεῖνος, βοηθούμενος ἀπὸ ἕξη βουλευτές, διέταξε νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ μετριοπαθῆ Διαμερίσματα τοῦ Παρισιοῦ. Ἀπεσταλμένοι τῆς Συμβατικῆς συγκέντρωσαν γύρω ἀπ' τὸ μέγαρό της τοὺς ἐμπόρους τοῦ Διαμερίσματος τῶν Λομβαρδῶν, τοὺς τραπεζίτες τοῦ Διαμερίσματος Λὲ Πελετιέ, τοὺς χρηματιστὲς τοῦ Παλαὶ Ρουαγιάλ. Μαζὶ μ' αὐτοὺς ἦρθανε καὶ τὰ ὑπολείματα τῶν Ἑμπερτιστῶν καὶ τῶν Δαντωνιστῶν, ποὺ παρασύρθηκαν ἀπ' τοὺς δυὸ Μπουρντόν, ἀπ' τὸν Ταλλιέν, τὸν Ροβὲρ καὶ τὸν Φρερόν. Χρειάστηκε ὅμως καιρὸς γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ διεσπαρμένα κι ἀνόμοια αὐτὰ στρατεύματα. Στὸ μεταξύ, ὁ Μπαρὲρ κήρυχνε ἐκτὸς νόμου τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Κομμούνας κ' ἐκείνους ποὺ θέλανε νὰ ξεφύγουν τὴ σύληψή τους, σύμφωνα μὲ τὰ ἐντάλματα ποὔβγαλε ἐναντίον τους ἡ Συμβατική. Ὑπελόγιζε πὼς τὸ τρομερὸ αὐτὸ μέτρο θὰ τρομοκρατοῦσε τοὺς λιγότερο ζωηροὺς καὶ θὰ παρέλυε τὴν Ἐπανάσταση. Κι ὁ ὑπολογισμός του δικαιώθηκε ἀπ' τὰ γεγονότα.

Ὕστερ' ἀπ' τὴν τολμηρὴ ἐπίθεση τοῦ Κοφινάλ, οἱ ἐπαναστάτες χάνανε ἄδικα τὸν καιρό τους. Ἡ Κομμούνα προφανῶς ἤθελε νὰ παραδώσει τὴν ἡγεσία στοὺς βουλευτὲς ποὺ εἶχαν προγραφεῖ ἀπ'

τὴ Συμβατική. Οἱ βουλευτὲς ὅμως αὐτοὶ ποὺ ἕναν-ἕναν τοὺς ἀπελευθέρωναν οἱ διοικητὲς τῆς ἀστυνομίας, δὲ βιάζονταν νὰ δράσουν. Ὁ Ροβεσπιέρος ὁ πρεσβύτερος δὲ θέλησε νὰ πάει στὴν Κομμούνα. Ὁ Κουτὸν θέλησε νὰ μείνει στὴ φυλακή, κ' ἔφυγε ἀπὸ κεῖ μόνο ὕστερ' ἀπ' τὰ μεσάνυχτα. Μόνο ὁ Ροβεσπιέρος ὁ νεότερος πῆγε ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ στὴ συνεδρίαση τῆς Κομμούνας κ' ἔβγαλε λόγο. Ὅταν τὸ διάταγμα ποὺ ἔθετε τοὺς ἐπαναστάτες ἐκτὸς νόμου ἔγινε γνωστό, ὁ Ροβεσπιέρος μιμήθηκε τὸ νεότερο ἀδελφό του. Συνεδρίασε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους βουλευτὲς στὴν Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε συστήσει ἡ Κομμούνα. Ὁ Λεμπὰ ἔστειλε γράμα στὸ διοικητὴ τοῦ στρατοπέδου, τὸν Σαμουλόν. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑπέγραψε μιὰν ἔκληση ποὺ ἀπευθύνόταν στὸ Διαμέρισμα τῶν Λογχῶν. Δημοκρατικοὶ ὑπάλληλοι στάλθηκαν στὰ Διαμερίσματα γιὰ νὰ τὰ παρακινήσουν νὰ μείνουν πιστὰ στὴν Κομμούνα. Ἀποφασίστηκε τέλος ἡ σύληψη τῶν κυριοτέρων μελῶν τῶν Ἐπιτροπῶν. Ἡ ὥρα εἴταν ὅμως προχωρημένη. Οἱ πυροβολητές, κ' οἱ ἐθνοφύλακες ποὺ κουράστηκαν νὰ περιμένουν ἄδικα, καὶ ποὺ τοὺς προπαγάνδιζαν στὸ μεταξὺ οἱ πράχτορες τοῦ Μπαρρά, ἀποσύρθηκαν σιγὰ-σιγά. Ἡ πλατεία τῆς Γκρὲβ μισοάδειασε. Ἔπρεπε νὰ σκεφτοῦν γιὰ ἄμυνα κι ὄχι γιὰ ἐπίθεση. Γιὰ νὰ παρεμποδίσει τὶς προδοσίες, ἡ Κομμούνα φωταγώγησε, κατὰ τὰ μεσάνυχτα, τὴν πρόσοψη τοῦ Δημαρχείου.

Ὁ Μπαρρὰ δίσταζε νὰ ἐπιτεθεῖ. Κατὰ τὶς 2 τὸ πρωῒ πῆρε τὴν ἀπόφασή του. Ἕνας προδότης τοῦ ἀνακοίνωσε τὸ σύνθημα τοῦ Ἀνριό. Τὰ στρατεύματα τῆς Συμβατικῆς ξεκίνησαν, σχηματίζοντας δυὸ φάλαγγες. Ἡ ἀριστερὴ φάλαγγα, ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ Λεονάρδος Μπουρντὸν καὶ ποὺ τὴν εἶχε ἐνισχύσει τὸ τάγμα τοῦ Γκραβιλλιέ, πέτυχε νὰ εἰσχωρήσει αἰφνιδιαστικά, χάρη στὸ σύνθημα καὶ στὶς κραυγές: Ζήτω ὁ Ροβεσπιέρος! ὥς τὴν αἴθουσα ὅπου συνεδρίαζε ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπή. Ὁ Ροβεσπιέρος κι ὁ Κουτὸν γράφανε ἐκείνη τὴ στιγμὴ μιὰ προκήρυξη στὸ στρατό. Ὁ Ροβεσπιέρος ὁ νεότερος ρίχτηκε ἀπ' τὸ παράθυρο καὶ τὸν σήκωσαν στὸ δρόμο μὲ σπασμένο τὸ πόδι. Ὁ Λεμπὰ αὐτοκτόνησε μὲ πιστόλι. Ὁ Ροβεσπιέρος ὁ πρεσβύτερος προσπάθησε νὰ κάνει τὸ ἴδιο καὶ τραυματίστηκε στὸ κάτω σαγόνι. Ὅσοι ἐπέζησαν, 22 τὸν ἀριθμό, ἐκτελέστηκαν τὴν ἄλλη μέρα, ἀφοῦ ἐξέτασαν μόνο τὴν ταυτότητά τους. Στὶς 11 τοῦ Θερμιδὼρ ὁδηγήθηκαν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στὸ ἰκρίωμα 70 μέλη τῆς Κομμούνας.

Καθὼς φαίνεται, ὁ λαὸς τοῦ Παρισιοῦ ἀκόμα κ' οἱ λαϊκὲς συνοικίες ὑποστήριζαν πολὺ χλιαρὰ τὴν Κομμούνα. Οἱ βιοτέχνες παραπονιόνταν γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Οἱ ἐργάτες τῶν πολεμικῶν ἐργοστασίων βρίσκονταν ἀπὸ πολλὲς μέρες σὲ ἀναβρασμό. Ἡ Κομμούνα εἶχε προκηρύξει, στὶς 5 τοῦ Θερμιδώρ, τὴν ἐπιβολὴ ἀνωτάτου ὁρίου ἡμερομισθίων, κι αὐτὸ δυσαρέστησε τοὺς ἐργαζόμενους. Τὸ πρωῒ τῆς 9ης τοῦ Θερμιδώρ, οἱ χτίστες κ' οἱ μαρμαράδες τοῦ Διαμερίσματος τῆς Ἑνότητας ἔλεγαν νὰ παρατήσουν τὴ δουλειά, καὶ τὸ Δια-

μέρισμα αὐτό, τὸ ἄλλοτε γεμάτο Ἐμπερτιστές, πῆρε τὸ μέρος τῆς Συμβατικῆς. Κατὰ τὶς 4 τὸ ἀπόγευμα ἔγινε συγκέντρωση τῶν ἐργατῶν στὴν πλατεία τῆς Γκρέβ. Οἱ ἐργάτες ζητούσαν τὴν αὔξηση τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου ἡμερομισθίων. Μάταια ἡ Κομμούνα μὲ μιὰ προκήρυξη ποὺ ἔβγαλε κατὰ τὶς 8 τὸ βράδι προσπάθησε νὰ φορτώσει ὅλη τὴν εὐθύνη στὸν Μπαρέρ. Τὸν «Μπαρὲρ ποὺ διαδοχικὰ εἶταν μέλος ὅλων τῶν φατριῶν καὶ ποὺ ὅρισε τὰ ἡμερομίσθια γιὰ νὰ κάνει τοὺς ἐργάτες νὰ πεθάνουν ἀπ' τὴν πεῖνα». Ἡ προκήρυξη αὐτὴ δὲ διέλυσε ὅλες τὶς προκαταλήψεις, κι ὅταν τὰ μέλη τῆς Κομμούνας ὁδηγούνταν στὴν λαιμητόμο, ὁ κόσμος φώναζε καθὼς περνούσαν, Βρίζοντας τὸ ἀνώτατο ὅριο.

Τραγικὴ εἰρωνεία! Ὁ Ροβεσπιέρος καὶ τὸ κόμμα του χανόταν, ἐπειδὴ θέλησε νὰ χρησιμοποιήσει τὴν Τρομοκρατία γιὰ μιὰ καινούργια ἀνατροπὴ τῆς ἰδιοχτησίας. Ἡ Δημοκρατία τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητας ποὺ ὀνειρεύονταν νὰ ἐγκαθιδρύσουν μὲ τοὺς νόμους τοῦ Βαντώζ, ἡ Δημοκρατία χωρὶς πλούσιους καὶ φτωχούς, εἶχε χτυπηθεῖ θανάσιμα. Οἱ Ἀβράκωτοι θὰ λυπηθοῦν σὲ λίγο γιὰ τὸ ἀνώτατο ὅριο. Μάταια ὅμως θὰ ἐπαναστατήσουν γιὰ νὰ τὸ ἐπαναφέρουν.

Γιὰ τὴν ὥρα, οἱ μόνοι ποὺ καταλάβαιναν τὴ σημασία τῆς νίκης τῶν τρομοκρατῶν ἑνωμένων μὲ τὸ Μαραὶ εἶταν οἱ μικροαστοὶ καὶ οἱ βιοτέχνες ἐκεῖνοι ποὺ ὁ Ροβεσπιέρος τοὺς εἶχε ἀνεβάσει στὴν ἐξουσία καὶ ποὺ γέμιζαν τὶς Λέσχες καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς διοικητικὲς ἀρχές. Ἀνάμεσά τους ἡ θλίψη εἶταν βαθιά. Διαφαίνεται ἀκόμα καὶ στὶς ὁμολογίες τῶν Θερμιδωριανῶν. Ὁ Τιμπωτώ, ὁ μέλλων Νομάρχης τῆς Αὐτοκρατορίας, μᾶς λέει πὼς οἱ ἀρχὲς τοῦ Νομοῦ του (Βιένν) εἶχαν παρεμποδίσει στὴν ἀρχὴ τὴν κυκλοφορία τῆς προκήρυξής του ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 9ης τοῦ Θερμιδώρ. Ὁ Λαινιελὸ ἔγραψε ἀπ' τὸ Λαβὰλ στὴν Ἐπιτροπή, στὶς 21 τοῦ Θερμιδώρ, πὼς τὸ κακόβουλο πνεῦμα τοῦ τυράννου ζοῦσε ἀκόμα: «Εἶναι λαβωμένο, ἀλλὰ δὲν ἐκμηδενίστηκε. Στὶς Λαϊκὲς Ἑταιρίες, ὅλοι οἱ δημαγωγοὶ εἶταν ὑπὲρ τοῦ Ροβεσπιέρου». Στὸ Νεβὲρ φυλάκισαν ἀμέσως ἐκείνους ποὺ ἔρχονταν ἀπ' τὸ Παρίσι καὶ μιλούσαν γιὰ τὴν πτώση τοῦ Ροβεσπιέρου. Στὸ Ἀρράς, στὴ Νίμ, ὅταν μαθεύτηκε ἡ σύληψη τοῦ Ροβεσπιέρου, οἱ Λέσχες πρότειναν νὰ ἐξοπλίσουν τὰ μέλη τους καὶ νὰ τρέξουν νὰ τὸν βοηθήσουν. Πολλοὶ πατριῶτες αὐτοκτόνησαν ἀπ' τὴν ἀπελπισία τους (στὸ Παρίσι ὁ χαράκτης Μωκλαίρ, στὴ Νὶμ ὁ δικαστὴς Μπουντόν, κτλ.).

Οἱ Θερμιδωριανοὶ εἶχαν τώρα στὴ διάθεσή τους τὴν Τρομοκρατία. Βγάλανε ἀπ' τὶς φυλακὲς τοὺς ὀπαδούς τους καὶ τὶς γέμιζαν μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ροβεσπιέρου. Αἰχμάλωτοι τῆς ἀντίδρασης ποὺ ἐξαπέλυσαν, θὰ παρασυρθοῦν μακρύτερα ἀπ' ὅ,τι τὄθελαν καὶ ο ἴδιοι. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ μετανοήσουν στὸ τέλος τῆς ζωῆς τους γιὰ τὴ συμετοχή τους στὸ κίνημα τῆς 9ης τοῦ Θερμιδώρ. Στὸ πρόσωπο τοῦ Ροβεσπιέρου, οἱ θερμιδωριανοὶ σκότωσαν γιὰ ἕναν αἰώνα, τὴ λαϊκὴ δημοκρατία.

Γέννημα τοῦ πολέμου καὶ τῶν στερήσεών του, ἡ Δημοκρατία αὐτὴ ποὺ διαμορφώθηκε μέσα στὸ καλούπι τῆς Τρομοκρατίας, ποὺ εἴταν ἀντίθετη στὶς ἀρχές της, ἀποτέλεσε, παρὰ τὰ θαυμάσια κατορθώματά της, ἕνα μόνο ἐπεισόδιο τῆς γαλλικῆς ἱστορίας. Στηριζόμενη σὲ μιὰ βάση ποὺ ὁλοένα στένευε, δὲν κατόρθωσε νὰ γίνει ἀντιληπτὴ ἀπὸ κείνους ἀκριβῶς ποὺ θέλησε νὰ προσεταιριστεῖ. Χρειάστηκε ἡ φλογερὴ μυστικοπάθεια τῶν πρωτεργατῶν της, ἡ ὑπεράνθρωπη ἐνεργητικότητά τους γιὰ νὰ τὴν κάνουν νὰ διαρκέσει ὣς τὴ νίκη πάνω στὸν ἐξωτερικὸ ἐχθρό. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σβυστοῦν εἴκοσι αἰῶνες μοναρχίας καὶ σκλαβιᾶς μέσα σὲ μερικοὺς μῆνες. Οἱ πιὸ αὐστηροὶ νόμοι εἶναι ἀνίκανοι ν' ἀλλάξουν μονομιᾶς τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν κοινωνικὴ τάξη.

Ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Κουτόν, ὁ Σαὶν-Ζὺστ ποὺ θέλησαν νὰ παρατείνουν τὴ Δικτατορία γιὰ νὰ δημιουργήσουν κοινωνικοὺς θεσμοὺς καὶ ν' ἀνατρέψουν τὴν κυριαρχία τοῦ πλούτου, τὸ καταλάβαιναν καλὰ αὐτό. Δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ πετύχουν παρὰ μόνο ἂν εἶχαν στὰ χέρια τους ὅλη τὴ διχτατορικὴ ἐξουσία. Ἡ ἀδιαλλαξία ὅμως τοῦ Ροβεσπιέρου ποὺ ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς συναδέλφους του τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἐκεῖνοι θέλανε νάρθοῦν σὲ συμβιβασμὸ μαζί του, στάθηκε ἀρκετὴ νὰ προκαλέσει τὴν κατάρρευση τοῦ οἰκοδομήματος ποὺ βρισκόταν κρεμασμένο στὸ κενὸ τῶν νόμων. Ἀξιομνημόνευτο παράδειγμα τῶν ὁρίων τῆς ἀνθρώπινης θέλησης ποὺ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς ἀντίστασης τῶν πραγμάτων.

ΤΕΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ